

عسکری باپیر

عسکری باپیر

پوختہ ریاضیاتی

پیغمبر مہربانی
و

دہرس و پندہکانی
بہ دستکاری و لہجہ زیادکر دہمہ

پوختہ
ریاضیاتی

پیغمبر مہربانی

دہرس و پندہکانی
بہ دستکاری و لہجہ
زیادکر دہمہ

پوخته‌ی ژياننامه‌ی
پیغمبره‌ی خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و
دهرس و پهنده‌کانی

به دستکاری و لئ زیادکردنه‌وه

ع‌لی باپیر

چاپی سییه‌م

۲۰۱۲ - ۱۴۳۴

بیرنلا و کرده‌وه و راکه‌نندن

ناوی کتیب : بوختہی ژباننامہی پیغمبہری خوا ﷺ و
 مدرس و پهندهکانی
 ناوی نوسەر : عہلی باپیر
 چاپ و بلاوکردنہوی : نوسینگہی تہفسیر بو بلاوکردنہوی و راگہیانندن /
 ہہولیر
 نہخشہسازی ناوہوی : عزالدین محمد
 خت : نہوزاد کوئی
 بھرگ : نہمین مخلص
 نۆرہ و سالی چاپ : سیئہم ۱۴۳۴ک - ۲۰۱۲ز
 تیراژ : ۲۰۰۰ دانہ

نہ بہرئومبہرایہتی گشتی کتیبخانہ
 گشتیہکان ژمارہی سیاردن (۲۵۵۱)ی
 سالی (۲۰۰۹)ی پندراوہ

مافی لہچاپدانہوی پاریزراوہ بو
 نوسینگہی تہفسیر

نوسینگہی تہفسیر

بو بلاوکردنہوی و راگہیانندن

ہہولیر - شہقامی دادکا - ژیر کوتیلی شیرین پلاص

Mob: 00964 750 460 51 22

Tel: 0964 750 25 18 138

www.tafseer-pub.com

tafseeroffice@yahoo.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴾

(الأنبياء)

پيشكەش بى

به هموو ئەوانەى كه پىغەمبەرى كۆتاييان ﷺ له خۆيان و باب و داىك و سەرجهم خزم و كەس و كار و تىكراى خەلكى خوشتردهوئى، به هۆى شوئىن پى هەلگرتنى و بەرجهسته كردنى بهرنامە و رىبازه كەيهوه، له ژيانى تاكيبى و خىزانى و كۆمهلايه تىياندا، ده عواى له هموو كەس زياتر خوشويستنيان، په كى له سەر ئىسپات كردن ناكهوئى.

نهم کتیبه

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونستهديه، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا
وسينات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له ومن يضل فلا هادي له.
وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله.

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (۱۰۲) ﴿١﴾
آل عمران.

﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا
رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ؕ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ ؕ وَالْأَرْحَامَ ؕ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (١)
النساء.

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ
ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ (٧١) ﴿٣﴾ الأحزاب.

۱) واته: {نهی نه‌وانه‌ی پرواتان هیناوه! پاریز له خوا بکه‌ن به‌و شیوه‌یه‌ی که شایسته‌یه‌تی، وه به
مسولمانی نه‌بی مه‌صرن}.

۲) واته: {نهی خه‌لکینه! لهو په‌روه‌دگارەتان بترسن که له تاکه که‌سیک (شاده‌م) دروستیکردون، هه‌ر
له‌ویش هاوسه‌ره‌که‌یشی (هه‌وا)ی دروستکرد، وه لهو دووانه‌یش (شاده‌م و هه‌وا) بیساوان و نافرە‌تانیک
زۆری به دنیا‌دا بلا‌وکرده‌وه، وه پاریز لهو خوايه بکه‌ن که به ناوی وی شت له به‌کدی داوا‌ده‌که‌ن،
هه‌روه‌ها خزمایه‌تی بیاریزن، بیگومان خوا چاودتیره به‌سه‌رتانه‌وه}.

۳) واته: {نهی نه‌وانه‌ی پرواتان هیناوه! پاریز له خوا بکه‌ن و قسه‌ی راست و ریکوپیک بکه‌ن، نه‌وسا (خوا)
کاره‌کانتان بۆ چاک ده‌کات، و، گونا‌هه‌کانتان بۆ ده‌پۆشی، وه هه‌ر که‌سیک گوێرا‌یه‌لیی خوا
بیغه‌مبه‌ره‌که‌ی بکات، نه‌وه بیگومان سه‌رکه‌وتنیک گه‌وره‌ی به‌ده‌سته‌هیناوه}.

أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ أصدقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ (۱).

خوینەرى سەنگین و شیرین!

ئەم کتیبە بریتیه لەکۆی پەنجاوچوار دەرس، کە لەژێر ناوونیشانی: (پوختەى ژياننامەى پېغەمبەرى خوا ﷺ) دا، پێشکەش کراون و پاش هێترانە سەر کاغەزو سووکە دەستکارییەك، کە شیوازی کتیب دەپھوای، بەم جۆرەى لیھاتوہ.

ئنجە ئەوہى لیڕەدا بەپێویستی دەزائەم، ئەگەر بەناماژە پێکردنیش بێ باس بەکەم لەم چەند خالەدا دەپھەمە روو:

یەكەم: ئاشکرایە، کە باس و خواس و لیكۆلینەوہ لەبارەى ژیان و گوزەرەرانو بەسەرھاتەکانى پېغەمبەرمان (محمد) ﷺ ەوہ بەتایبەت بە زمانى عەرەبى زۆرو زەوہندن، خوا پاداشتى ھەموو لایەك بەداتەوہ، بەزمانى كوردیش كەم و زۆر باسو لیكۆلینەوہ لەو بوارەدا ھەن، بەلام بەپراستی ئیستاش ناتاجیبى زۆر لەوبارەوہ ھەدیو، ئەم ھەولەى بەندەش ھەنگاویكە لەو پتیبەداو، ھیوام وایە كەلینتیكى باش بگرن.

دووەم: تایبەتەندیی و ئیمتیازینكى گرنكى ئەم کتیبەش، بریتیه لە پشتبەستنى زۆرى بە قورئان، چونكە بێگومان پەوشت و ھەلس و كەوت و ژیان و گوزەرانی پېغەمبەرى خوا ﷺ، ھەمووی بەپێى قورئان بوو و لەبەر پۆشنایى قورئاندا بوو، وەك دایكمان عاتیشە - خوا لێى رازى بێ- لە وەلامى (قتادە) دا كە لەبارەى پەوشت و

(۱) ئەمە (خطبة الحاجة) ی پتیبەتین كە واباشە پێش ھەر وتارو لیدوانتیكى گرنكى بگوترن. رواھا ابن ماجه: ۴۵، وأحمد: (۱۴۳۴)، (۱۴۳۸)، ومسلم بعضها: (۴۳)، (۴۴)، (۸۶۷).

رهفتاری پیغمبهره وه ﷺ پرسسیاری لیکردوه، گوتویده‌تی: (..فإن خلق نبي الله ﷺ كان القرآن) رواه مسلم^(۱).

به‌لئ ئیمه هه‌ولمانداوه به‌پیتی تواناو بۆ لوان زۆریه‌ی ئه‌و ئایه‌ته به‌پیتزانه که په‌یوه‌ستن به هه‌لوئیس‌ت و رووداوه‌کانی ژییانی پیغمبهره وه ﷺ، بیانه‌یین، یان لانیکه‌م ئاماژه‌یان پیکه‌ین.

سئ‌یدم: هه‌روه‌ها تاییه‌مه‌ندیه‌کی دیکه‌ی ئه‌م کتیبه ئه‌ویه که هه‌ولمان داوه گرنگه‌کی زۆر به‌هینانه‌وی ئه‌و ده‌قانه‌ی سوننه‌ت به‌دین که په‌یوه‌ستن به ژیانو گوزه‌رانو به‌سه‌ره‌ات و هه‌لوئیس‌ته‌کانی پیغمبهری خواوه ﷺ، به‌تاییه‌تی ئه‌و ده‌ق و فه‌رمایشته‌نی که هه‌ردووک کتیبی: (صحیح البخاری) و (صحیح مسلم) هیناویانن، وه هه‌لوئیشم داوه که هیچ قسه‌یه‌ک له‌باره‌ی هه‌لوئیس‌ت و رووداوه‌کانی پیغمبهره وه ﷺ نه‌هینم، که پشتبه‌ستوو نه‌بی به سه‌رچاوه‌یه‌کی متمانه‌پیکراوو موخته‌به‌ر.

چواره‌م: به‌پیتی توانا ویستومه ئه‌م ژیاننامه‌یه کورت و پوخت بی‌ت و زیاتر بابه‌ته سه‌ره‌کی و گرنگه‌کانی سیره و ژییانی پیغمبهر ﷺ بجه‌مه‌رووو زۆر نه‌چمه‌نیو ورده بابه‌ته‌کانه‌وه، هه‌روه‌ها بۆ خسته‌نه‌ رووی په‌ندو عیبه‌ره‌ته‌کانیش به‌هه‌مان شیوه و بگه‌ جاری وایه په‌ند وهرگرتنه‌که حه‌واله‌ی سه‌لیقه و هۆشی خوئنه‌ر کراوه، چونکه به‌زه‌قی دیار بووه، یان هه‌ریه‌کورتی ئاماژه‌ی پیکراوه.

پینجه‌م: سه‌رچاوه‌کانی ئه‌م کتیبه‌ش پاش قورئان و سوننه‌ت، که به‌ پله‌ی یه‌که‌م پشتیان پێ به‌ستراوه، بریتین له:

۱- (السيرة النبوية لابن هشام)^(۱)، که یه‌که‌مین و گرنگترین سه‌رچاوه‌یه و هه‌موو ئه‌وانه‌ی دوا‌ی خۆی پشتیان پیکه‌ستوه.

(۱) صحیح مسلم: ۱۷۳۶.

۲- (البدایة والنهایة)ی (ابن کثیر)، که ویرای پشتبسته‌سنتی به کتیبه‌کهی (ابن هشام) خویشی لیکۆلینه‌وه‌ی زیاده‌ی هه‌یه.

دیاره جارویاریش سوود له: (السیرة النبویة الصحیحة)ی (د. أكرم ضياء العمري) و (السیرة النبویة)ی (د. علي محمد الصلابي) وه‌رگیراوه.

شه‌شهم: وه له‌کۆتاییدا به‌پیتۆستی ده‌زانم که ویرای سوپاسگوزاریی و دووعای خیر تاماژه‌بکه‌م به‌و که‌سانه‌ی که ده‌وریان بینیه‌وه له هاتنه‌دی و سازبوونی شه‌م به‌رهمه‌دا، که دیاره لی‌ره‌دا به‌گۆیره‌ی ریزه‌ندی کاره‌کانیان له پرووی زه‌مه‌نییه‌وه باسیان بکه‌م.

۱- (موجه‌مه‌دی کورم که هه‌ر په‌نجاوچوار ده‌سه‌کهی له ماوه‌ی مانگی‌کدا له کاسیته‌وه هینایه‌ سه‌ر کاغز.

۲- كاك (نه‌بووبه‌کری)ی برامو كاك (زنا‌حه‌سه‌ن بابه‌کر) که تایییان کرد.

۳- مامۆستا (حه‌سه‌ن بابه‌کر) که پاش تاپیکرانی، به‌وردی پیدای چۆوه‌و وه‌ک خۆی گوتۆیه‌تی: جارویار ده‌ستکاری به‌ئادیک پسته‌و بره‌گه‌شی کردوه‌و زۆر له فه‌رمایشته‌کانیسی (تخریج) کردوون.

۴- كاك نه‌وزاد کۆبی (نه‌وا محمد سه‌عه‌ن) که وه‌ک عاده‌تی هه‌میشه‌یی زۆر به‌ وردی پاش دیزاین و کۆتاجار به‌م کتیبه‌و به‌رجه‌م کتیب و نامیلکه‌کانی دیکه‌شمدا، که له نووسینگه‌ی ته‌فسیر چاپ کراون، چۆته‌وه‌و، له تییینی و سه‌ره‌نجه‌کانی سوودمه‌ند بووم.

۵- كاك (حه‌یدر موزه‌فه‌ر) که پاش پیدایچوونه‌وه‌ی خۆم دووباره‌، به‌ هه‌له‌گیریه‌که‌دا چۆوه‌و له‌سه‌ر کۆمپیوته‌ر راستی کرده‌وه.

(۱) نه‌و چاپه‌ی که من له‌به‌رده‌ستم بوو له‌کاتی پیدایچوونه‌وه‌ی شه‌م کتیبه‌دا به‌م شۆویه: چوار به‌ش (جزء)ه له‌یه‌ک به‌رگدا، دووبه‌شی یه‌که‌می سه‌رجه‌م (۴۲۴) لایه‌په‌یه‌ به‌شی سی‌وچواریشی (۴۱۵) لایه‌په‌یه‌و ژماره‌ی لایه‌په‌کانیان پیکه‌وه‌ه‌سیاب کراون، چاپی یه‌که‌م (۲۰۶)ی (دار ابن الهیثم).ه.

۶- كاك (حاجی رزگار) كه پاش دیزاین (تصمیم) کرانی له لایهن برابیه كهوه، جارێكی دیکه ههلسایه وه به چاو پێداگیرانه وهی دیزاینه كهی.

خوا پاداشتی هه موو لایه کیان به چاکترین شیوه بداته وه وه هه موویان سه ربه رزو به خته وه ری دنیاو سه رفرازو خو شنوودی نه ولا بکات.

شایانی باسیشه له کۆتاییدا خویشم دووباره بهوردی پێیدا چوممه وه وه نه وه نده ی به پتو یستم زانیبی، له زۆر شوینان ورده ده ستکاری و له هه ندیک شوینانیش كه م و زیاد گۆرانکاریم تیدا کردوه.

سبحانك اللهم ومحمدك أشهد أن لا اله الا أنت أستغفرك وأتوب اليك

عەلی باپیر

۲۰ جمادی الأولى ۱۴۳۰

۱۵ مایسی ۲۰۰۹

هه ولیتر

پيشه‌کی چاپی سييه‌م

الحمد لله العلي القدير والصلاة والسلام على رسول الله الاعظم ونبيه الخاتم محمد الموصوف بالبشير والذير، والمشبه بالسراج المنير، وآله الذين حفظوا من الله الحكيم يابعد الرجس عنهم والتطهير، وهم كلهم؛ قرابة وصحبا وأزواجاً وذرية أهل لكل إحترام وتقدير.

خويندري به‌ريزو سه‌نگين

نهمه چاپی سييه‌می کتیبی: (بوخته‌ی ژياننامه‌ی پیغمبرِ خدا ﷺ و دهرس و پهنده‌کانی) یه‌تی و نهم چاپی سييه‌مه چهند گۆپرانکاری و چاکسازیه‌کی گرنگ له‌م چاپه‌دا کراون:

۱/ به‌شیکي گهوره و گرنگی لئی زیاد کراوه به‌ ناوونيشانی: (شیتوه و دیمهن و ره‌وشت و خسه‌له‌ته‌کانی پیغمبرِ خدا ﷺ) که نيزیکه‌ی هه‌شتا (۸۰) لاپه‌ره‌ی گرتۆته‌وه.

۲/ سه‌رجه‌م فه‌رمایشته‌کان به‌تایبته‌ نه‌وانه‌ی (بخاري و مسلم) هیناویانن، به‌ ژماره‌کانیانه‌وه (تخریج) کراون.

۳/ ده‌ستکاری هه‌ندیک ده‌ق و مانا و لیکدانه‌وه‌ی هه‌ندیک ده‌ق کراوه، پاش زیاتر لیوردبوونه‌وه به‌راوردکردن، ویرای راستکردنه‌وه‌ی چهند هه‌له‌یه‌کی چاپی. له‌ خوی په‌خشه‌رو به‌ به‌زه‌یی داواکارم هه‌رچی زیاتر هاوکار و هیدایه‌تده‌رمان بیت بو‌باشتر شماره‌زابوون و پیوه‌ پابه‌ندبوونی ریپازو سوننه‌تی پیغمبرِ خدا ﷺ.

۲۴ ره‌جه‌بی ۱۴۳۳هـ

۱۳ی حوزه‌یرانی ۲۰۱۲ز

پیشه‌کی چاپی دووه‌م

الحمد لله العلي الكبير والصلاة والسلام على نبي الله الخاتم البشير النذير
والسراج المنير محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب، وآله أجمعين صحباً و أزواجاً
وقرابة، والتابعين لهم بإحسان.

خوینه‌ری به‌ریتزو خو‌شه‌ویست !

سیرپه و ژیان‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به‌رجه‌سته‌کهر (تجسید)ی نیسلامه‌و
لیکدانه‌وه‌و ته‌فسری کرده‌یی قورئانه، بۆیه پاش قورئانی به‌ریتزو پیژ، پیویسته بۆ
تینگه‌یشتنی نیسلام و لئ‌شاره‌زابوونی ریبازو ژیان‌و به‌سهرهاتی پیغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
پشکی شیر‌ی پی‌بیرئ‌و گه‌وره‌ترین گرنگی و بایه‌خی پیبدرئ‌ له هه‌موو روه‌کانییه‌وه،
چونکه بیگومان پیغه‌مبه‌ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سه‌رمه‌شق و پیشره‌وو چاوساغانه له تیکر‌ای بو‌ارو
لاینه‌کانی دینداری و دنیا‌داری دا، وه‌ک خوی زان‌او شاره‌زا فه‌رمویه‌تی: ﴿لَقَدْ كَانَ
لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا ﴿١٦﴾ ﴿
الأحزاب، واته: بیگومان له پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا سه‌رمه‌شقیکی باشتان هه‌یه بۆ هه‌ر که‌سیک،
که به‌هیوای خواو رۆژی دوا‌یی بی‌و زۆر یادی خوا بکات.

وه‌ک ده‌بینن خوی کاربه‌جن سب‌حانه و تعالی به‌ره‌هایی باسی سه‌رمه‌شقیتی و
پیشره‌ویتی پیغه‌مبه‌ری خو‌ی کرده بۆ هه‌رکه‌سیک ئومیدی وابی له دنیاو دوا‌رۆژ‌دا
شایسته‌ی به‌زه‌یی و پا‌داستی خوابی!

که‌واته:

پیویسته هه‌تا ده‌توانین ورد‌بینه‌وه‌و شاره‌زاو به‌رچا‌وروون بین له ناسینی پیغه‌مبه‌ری
خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نا‌شنا‌بوون و به‌ر‌یبازو سیرپه و ژیان‌ه‌کی، هیچ گومان‌یشی تیدانیه، که سوننه‌ت و

سپرهى دهوله مەندو گشتگىرى ئەو بەرپتزهو خۆشه ويسته له هيج پرويكتوه نائوميدمان ناکات، که بزمان بيته رينمايى و روشنايى.

له بارهى چاپى دووه مى ئەم کتیبەشوه ده ليم:

ئەم کتیبە: ((پوختەى ژياننامەى پتخە مبرگى خوا ﷺ و دەرس و پەندەکانى)) لەم چاپەيدا، جگه له راستکردنەوى چەند هەلە يەكى چاپى يەكەم و زيادکردنى چەند ديتيک له دوو سى شويندا، کتومت وهك خۆى هيلراوه تەوه، ئەويش له سۆنگەى چەند هۆکارىکەوه: يەكەم: چاپى يەكەمى ئەم کتیبە تارادە يەكى باش بەنەفە سىتکى درپتزهو و بى پەلە پەلکردن ئەنجام دراو ورده کارى زۆرى تيدا کرا.

دوهم: ئەم کتیبە هەرچەندە قەبارە کەيشى بچووک نيه، بەلام وهك له ناوونيشانە کەشيبه وه، دياره نەويستراوه دووردريتۆ بى و سەرجه م ورده کارىبەکانى سپره و ژيانى پتخە مبرگى خوا ﷺ تيدا بى، بەلکو بەشته بنه رە تيبى و گرنگە کان وازى هيتاوه.

سى يەم: هەرچەندە پاش چاپ و بلاوکرانە وهى هەر بەر هە ميمکم، حەزم کردوه و چاره پى بوومه، که خوينه رانى دل سۆزو وردى بى به سەرنج و رەخنە و تيبينيه کانيان، من بەر هە مەندو بەر هە مە کەشم دهوله مەند بکەن، بەلام له بارهى ئەم کتیبە وه هەرچەند له چاو قەبارەى و نرخى و ژمارهى زۆرى نوسخەکانى، چاپى يەكەمى به خيراىى بلاو بۆوه، بەلام هيج تيبينى و سەرنج و رەخنە يە کم پى نه گەيشت، که ما يەى چاوي تدا گيترا نه وهى باسو بابە تەکانى بيت.

بە هەر حال بەهيوای ئەوه، که له چاپەکانى دیکەى ئەم کتیبە دا، دەرفەت و هۆکارى باشتەر بۆ چاوي تدا گيترا نه وه و دهوله مە ندرکردنى برە خسى.

خوا به لوتف و کەرەمى بى سنوورى خۆى، هيدايه تى زياترمان بدات و لەسەر راستە شه قامى خۆى و ريبازى پتخە مبرگە کەى ﷺ باشترو باشتەر راوه ستاوو دامه زراومان بکات.

نووسەر

۱۹ى صفر ۱۴۳۲

۲۳ کانوونى يەكەمى ۲۰۱۱

هەولير

پیشه‌کی

سوپاس و ستایش بۆ خوای په‌روه‌ردگاری جیهانیان، که سۆزو به‌زه‌بیه‌که‌ی همه‌موو شتیکی گرتۆته‌وه‌و دینتیکی گشتگیری همه‌مه‌لایه‌نه‌ی شه‌وتۆی ناردوه‌که‌مایه‌ی به‌خته‌وه‌ریی و سه‌رفرازیی ئینسانه‌کانه.

دروودو سه‌لامی خوای به‌خشنده‌ بۆ سه‌ر گیانی پاکی پیغه‌مبه‌رمان موحه‌مه‌د ﷺ که خوا هه‌لیب‌ژاردوه‌و کردوویه‌تی به‌ پیغه‌مبه‌رو سه‌رمه‌شقی مرۆفایه‌تی وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَبِيرًا﴾ (١) الاحزاب. که به‌ قسه‌و کردارو هه‌لویتست و په‌فتار، ئیسلامی رانواندوه‌و ته‌رجه‌مه‌یه‌کی کرده‌یی قورئانی به‌پریز بووه‌و خوای میهره‌بان به‌ره‌حه‌ت بۆ جیهانیانی ناردوه.

خوینهری به‌پریز!

باسکردنی ژیان و به‌سه‌ره‌هاتی پیغه‌مبه‌ران -عليهم الصلاة والسلام- به‌گشتی و پیغه‌مبه‌رمان موحه‌مه‌د ﷺ به‌تایبه‌تی بۆ که‌سانیک که بیانه‌وئ په‌ند وه‌ریگرن، جعی په‌ندو عیبه‌رت و تیوه‌پامانه‌و ئینسان لیتی به‌هره‌مه‌ند ده‌بج، له‌ ناسینی خواو به‌ندایه‌تی راسته‌قینه‌و یه‌کلابوتنه‌وه‌ بۆی، زانینی فه‌لسه‌فه‌ی دروستکرانی بوونه‌وه‌رو ژیان و مردن، دنیا به‌که‌مگرتن، به‌خه‌مه‌وه‌ بوون و خه‌بات و هه‌ولدان بۆ رزگارکردنی مرۆفه‌کان، به‌پریوه‌بردنی کاروباری همه‌مه‌لایه‌نه‌ی ژیانی خه‌لک به‌ باشترین شیوه‌و له‌خۆدا به‌رجه‌سته‌کردنی چاکه‌ به‌رانبه‌ر خواو خه‌لک و...هتد.

هەر بۆيە خۆای زانا له چه‌ندين شويني قورثاني به‌پيژدا باسي به‌سه‌رهاتي پيغه‌مبه‌ران -عليهم الصلاة والسلام- و کارو تیکۆشان و شينوازي بانگه‌وازو ژيانيان له‌گه‌ل گه‌له‌کانيان ده‌کاتو، شه‌وان بي‌ري خه‌لکي ده‌خاته‌وه‌و وه‌ک سه‌رمه‌شقو پيشه‌واياني ژياني مرۆفایه‌تی ناويان دیني که له ميژوودا جي په‌نجهي چاکه‌يان دياره‌و هه‌ولتي گۆريني واقعي خوارو خيچيان داوه‌و هه‌نگاويان به‌ره‌و ره‌زامه‌نديي خواو رزگارکردني چه‌وساوان و چه‌سپانندي دادگه‌ري ناوه‌.

باسکردني ژياني پيغه‌مبه‌ريشمان موحه‌مه‌د ﷺ و نوسين له‌وباره‌وه زۆر هه‌لده‌گرئي، چونکه باس له‌مرۆفایي هه‌لبژارده‌و ناوازه ده‌کري که خۆای په‌روه‌ردگار وه‌ک فرياداره‌سو رزگارکهریک بۆ تیکرای مرۆفایه‌تی ده‌ينيئري و به‌به‌رنامه‌يه‌کي هه‌مه‌لايه‌نه‌ي تيرو ته‌سه‌له‌وه خه‌لکي ده‌دويني و له تاريکايي يه‌کان به‌ره‌و رووناکي نيسلام ده‌رياندیني، وه‌ک خوا ده‌فه‌رموي: ﴿الرَّكْعَتُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿١﴾﴾
 ابراهيم.

ئه‌م کتيبه‌ش (پوخته‌ی ژياننامه‌ی پيغه‌مبه‌ري خوا ﷺ) که سه‌ره‌تا مامۆستا عه‌لي باپير به (٥٤) ده‌رس له هه‌ولير بۆ کۆمه‌ليک له خه‌لکي گوتويه‌تیه‌وه‌و دواتر کراوه‌ته کتيب، به‌کورتی باس له قۆناغه‌ گرنگو به‌سه‌ره‌اته هه‌ستيارو سه‌ره‌کيه‌کاني ژياني پيغه‌مبه‌رمان ﷺ ده‌کات، که له ژياني پيش پيغه‌مبه‌رايه‌تی و دواي بووني به پيغه‌مبه‌ر تا وه‌فاتکردني پيياندا گوزه‌ري کردوه‌و روويان داوه‌، ئه‌مه‌ش به‌مه‌به‌ستي زياتر ئاشناو شاره‌زابووني خوینهر به ژياني پيغه‌مبه‌ر ﷺ په‌ندو عيبه‌رته‌ لسي وه‌رگرتني و شوينچي هه‌لگرتني زياتري هه‌نگاوه‌کاني له تیکرای بواره‌کاني ژيانيدا، که خۆشويستني به‌نده بۆ خوا هي خوا بۆ به‌نده به‌زياتر پابه‌ندبوون و شوينکه‌وتني

ریشوینی پیغمبر ﷺ و ریبازه گشتگیره که یه وه بنده، وه ک خوی زانا

فدرویه تی: ﴿ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ ﴾ (آل عمران).

قه‌له می خاوین و به‌پرستی ماموستا و ده‌وله‌مه‌ندیه که ی له روی نووسینه وه وای کرده خه‌لکیکی زوری کوردستان لئی به‌هره‌مه‌ند بن و له‌زور رووه وه وه ک نووسه رو بیرمه‌ندیکی ناوازی ته‌م کوردستانه سه‌یر بکری، که نه‌یاره فکریه‌کانیشی دان به‌و راستییه‌دا دینن.

ته‌م پوخته‌یه له‌زبانی پیغمبر ﷺ تام و چینیکی تایبه‌تی خوی هه‌یه و به‌پرست به‌ستن به‌قورئان و حه‌دیس و سه‌رچاوه‌ی دیکه‌ی سیره‌ی پیغمبر ﷺ که جیی متمانه و له‌شتی هه‌له‌ب‌سترا و دورن، ده‌وله‌مه‌ند کراوه، بزیه خوینه‌ر زانیاری و داهینانی تازه‌ی به‌پیزی لی هه‌لدینجی، که ته‌و زانیاریه‌ش بو ئینسانی ئیماندار هه‌یه‌کی سه‌ره‌کی پته‌وتربونی ئیمان و چاکتر پیاده‌کردنی شه‌ریعه‌تی خواجه.

ته‌وه‌ی من له‌م کتیبه‌دا پیی هه‌ستاوم:

۱- ته‌خریج کردنی حه‌دیسه‌کانی (بخاری و مسلم) و نووسینی ژماره‌که‌یان به‌ پیی

(صحیح البخاری و صحیح مسلم)، که له‌دووتویی ته‌م کتیبه‌دا هاتون.

۲- پیداچوونه‌وه‌ی وردو راست‌کردنه‌وه‌ی چه‌ند وشه‌و ته‌عیریکی که ره‌نگه له‌کاتی

هینرانه سه‌ر کاغه‌زدا په‌یدا بووین و زیاد کردنی هیندیکی برگه و پرسته.

خوی به‌خشنده به‌ره‌که‌ت به‌خاته ته‌م کتیبه‌و به‌ باشترین شیوه پاداشتی نووسه‌ر

بداته‌وه.

دهستياك

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على رسول الله (محمد) سيد المرسلين، وخاتم النبيين وإمام المتقين وقائد المجاهدين، وآله أجمعين، من الصحب والأزواج والقرابة والتابعين لهم بإحسان إلى يوم الدين.

سه بارهت بهو زنجيره دهرسه‌ی نامادهم كرده بهناوی (بوخته‌ی ژياننامه‌ی پيغمبري خوا ﷺ) به پيويستی ده‌زاتم بۆ بهرچاو پرونی زياترو دهرخستنی چؤنيه‌تی بابه‌ته‌كه نهم چهند خاله بجه‌مه پروو:

يه‌كه‌م: خوا پشتيوان بئ به پي‌ی توانا هه‌ول ده‌ده‌ين به‌پوختی و كورتی ده‌بارهی ژيانی پيغمبري خوا ﷺ بدويين، دياره (سیره) و ژيانی پيغمبري خوا ﷺ كتيب و ليكۆلينه‌وه‌ی زۆری له‌سه‌ر نووسراوه، به‌لام ئيمه ده‌مانه‌وي پوخته‌يه‌ك له‌و باره‌وه باس بكه‌ين، بۆيه داكۆكي له‌سه‌ر مه‌سه‌له بنه‌ره‌تیه‌كاني (سیره)‌ی پيغمبري خوا ﷺ ده‌كه‌ين.

دووهم: له ريزکردنی باسو بابه‌ته‌كاندا ريزه‌نديی زه‌مه‌نیی ره‌چاو ده‌كه‌ين، وه‌ك زۆریه‌ی نه‌و كتيبانه‌ی كه له‌بارهی ژيان و (سیره)‌ی پيغمبري خوا ﷺ نووسراون، واته: له سه‌ره‌تاوه له‌دايكبوونی پيغمبري خوا ﷺ، ننجاً قۆناغه‌كاني منداليی و گه‌نجیه‌تی، دوايي وه‌حی بۆ هاتنی و... به‌و پييه.

سێ‌يه‌م: سه‌رچاوه‌ی نهم ژياننامه‌يه‌ش سه‌ شته:

۱- قورنان (كتیبي خوی په‌روه‌ردگار).

۲- سوننه‌تی پێغه‌مبەر ﷺ، به‌تایبه‌ت هه‌ردوو کتیبی (صحیح البخاری و صحیح مسلم).

۳- ئەو کتیبانه‌ی که ده‌رباره‌ی ژبانه‌ی پێغه‌مبەر نووسراون به‌تایبه‌ت (السیره النبویه لابن هشام) که یه‌که‌مین کتیبه‌ له‌ پرۆی زه‌مه‌نییه‌وه ده‌رباره‌ی ژبانه‌ و به‌سه‌ره‌اتی پێغه‌مبەر ﷺ نووسراوه‌ و هه‌موو کتیبه‌کانی دیکه‌ی (سیره)ش پشت به‌و ده‌به‌ستن.

چواره‌م: هه‌ول ده‌ده‌ین هه‌له‌هسته‌ بکه‌ین له‌سه‌ر قۆناغ و پرۆداوه‌کانی ژبانه‌ی موباره‌کی پێغه‌مبەر ﷺ بۆ نه‌وه‌ی ده‌رس و په‌ندیان لێ وهریگرین بۆ ژبانه‌ی دینداری و دنیا‌داریمان، چونکه‌ نه‌وه‌ فله‌سه‌فه‌ و حیکمه‌تی می‌ژووویه‌ به‌گه‌شتی، وه‌ به‌تایبه‌ت به‌سه‌ره‌ات و می‌ژووی پێغه‌مبهران -عليهم الصلاة والسلام- وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموێ: ﴿لَقَدْ كَانَتْ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ...﴾ (یوسف، واته‌: بێگومان له‌ گێڕانه‌وه‌ی به‌سه‌ره‌ات و ژبانه‌ و گوزه‌رانی پێغه‌مبهراندا -عليهم الصلاة والسلام- په‌ند هه‌یه‌ بۆ خاوه‌ن عه‌قلان، واته‌ په‌ندی گه‌وره‌ هه‌ن بۆ هه‌ر که‌سێک که عه‌قڵی هه‌بێ، که‌واته‌ نینسان به‌ نه‌ندازه‌ی عه‌قل و تیگه‌یشتن و ورد بوونه‌وه‌ی، ده‌رس و په‌ند وهرده‌گرێ له‌ ژبانه‌ی پێغه‌مبهران -عليهم الصلاة والسلام- به‌ گه‌شتی و له‌ ژبانه‌ی سه‌روه‌رو کۆتایان (محمد) ﷺ به‌تایبه‌تی.

له‌ خوای په‌روه‌ردگار ده‌پاریمه‌وه‌ که‌ ئەم بابته‌ مایه‌ی به‌رچا‌وروونی زیاتر بێ ده‌رباره‌ی ژبانه‌ی پێغه‌مبهران ﷺ و ناشنا‌بوون به‌ که‌سایه‌تی پێغه‌مبهری خوا ﷺ، چونکه‌ هه‌روه‌ک له‌ داها‌توودا باسی ده‌که‌ین، به‌بێ شاره‌زا بوونی چاک له‌ ژبانه‌ی پێغه‌مبەر ﷺ نه‌ ئیمانمان چاک داده‌مه‌زێ، وه‌ نه‌ ده‌توانین به‌ باشی دینداری بکه‌ین، که‌واته‌ ناشنایی و شاره‌زایی له‌ ژبانه‌ و به‌سه‌ره‌ات و گوزه‌رانی پێغه‌مبەر ﷺ شتیکی ساده‌ نیه‌، به‌لکو به‌شیکه‌ له‌ دینداری و مسو‌لمانه‌تییمان.

به لئی بیگومان هتا ئینسان زیاتر له ژيانی پیغمبهر صلى الله عليه وآله شاره‌زا بیست، زیاتر خوژی ده‌وێت و له دلیدا شیرینتر و به‌رێتر ده‌بێ.

وه له‌پراستیدا هه‌موو ئه‌وانه‌ی ناحه‌زی پیغه‌مبهرن و بێ‌پێزییان به‌رامبهر به پیغه‌مبهر صلى الله عليه وآله نواندوه، له‌پاڤردووو ئیستادا له‌ دوو حالان به‌ده‌ر نین، یان ئه‌وه‌تا نه‌فام و نه‌زانن و ئه‌و په‌نده‌ عه‌ره‌بیه‌یان به‌سه‌ر ده‌چه‌سپێ که ده‌لێ: (الناس أعداء ما جهلوا)، واته: خه‌لك دوژمنی شتیکن که پوی شاره‌زا نین، یان هه‌رچه‌نده‌ ناسیویانه، به‌لام که‌سانێکی داخ له‌دلن به‌رامبهر پیغه‌مبهر و ئیسلام، به‌هۆی بێ‌پروایانه‌وه، دیاره له‌ میژووی پیغه‌مبهرانی‌شدا -عليهم الصلاة والسلام- زۆر وابوو که دوژمنانیان به‌تایبه‌تی ئه‌وانه‌ی که له‌ناستی به‌رپرستییدا بوون، پیغه‌مبهرانیان باش ناسیوه‌و زانیویشیانه که ئه‌هلی حه‌قن و په‌یام و به‌رنامه‌ی که‌شیان حه‌قه، به‌لام له‌به‌رئه‌وه‌ی ئه‌و په‌یام و به‌رنامه‌یه‌ی پیغه‌مبهران -عليها الصلاة والسلام- له‌گه‌ڵ به‌رژوه‌ندییه‌ ناشرعیه‌ی کانی ئه‌وان تیکگیراوه، دژایه‌تیار کردوه، وه‌ك خوای په‌روه‌ردگار له‌بارهی فیرعه‌ون و داروده‌سته‌که‌ی ده‌فه‌رموی: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا

وَعُلُوًّا فَاَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾ النمل، واته: فیرعه‌ون و داروده‌سته‌که‌ی بێ‌پروایی و کوفریان نیشاندا به‌رامبهر به‌ به‌رنامه‌ی (موسی) عليه السلام له‌ حالیکدا که له‌ ده‌روونی‌شیاندا یه‌قینان هه‌بوو که ئه‌و په‌یام و به‌رنامه‌یه‌ی (موسی) حه‌قه وه‌ موعجیزه‌و به‌لگه‌کانی‌شی پاستن، به‌لام له‌به‌رئه‌وه‌ی که سته‌مکار و خۆ‌به‌زلگر بوون پروایان پێ نه‌هینا، ﴿... فَاَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ سه‌رنج بده سه‌رنجی شومی خراپه‌کاران چۆن بوو!

به‌لئی زۆر که‌س دژایه‌تی پیغه‌مبهر صلى الله عليه وآله ده‌کات له‌به‌رئه‌وه‌ی ده‌زانێ، که ئه‌گه‌ر خه‌لك له‌ په‌یامی پیغه‌مبهر صلى الله عليه وآله تیبگات، وه به‌رنامه‌و شه‌ریعه‌تیک که خوای

په‌روه‌ردگار ناردوویه‌تیه خوار، بچه‌سپین، نه‌و پاوه‌ی که نه‌و له ناوی لی‌ل‌دا ده‌یکات
 ناوه‌که پروون ده‌بیته‌وه‌و پاوه‌که‌ی لی‌ تیکده‌چیت، وه نه‌و بازاره‌ نالۆزه‌ی که نه‌و دزیی
 تیدا ده‌کات نالۆزیسه‌که‌ی نامینن‌و دزیسه‌که‌ی لی‌ تیکده‌چیت، نه‌وه‌ش سوننه‌تی خواجه
 که خۆ به‌زلگران و خۆشگوزهرانان، وه نه‌وانه‌ی که چاویان له چه‌وساندنه‌وه‌ی خه‌لک
 بووه‌و ویستوویانه‌ په‌روه‌ردگاریتی و په‌رستراویتی به‌سه‌ر خه‌لکه‌وه‌ بکه‌ن، هه‌میشه‌ دژی
 پیغه‌مبه‌ران -علیهم‌الصلاة‌ والسلام- برون، بۆچی؟ چونکه‌ پیغه‌مبه‌ران هاتون‌ تا‌کو
 خه‌لک‌ رزگارو‌ نازاد‌ بئ، وه‌ بانگی‌ نازادییان‌ به‌گویی‌ خه‌لک‌ داداوه‌، که‌ خه‌لک‌
 هه‌ندیکی‌ هه‌ندیکی‌ نه‌چه‌وسینیتته‌وه‌و نه‌یکاته‌ کۆیله‌ی‌ خۆی، به‌لکو‌ هه‌موویان‌ به‌نده‌ی
 خواو‌ ملکه‌چو‌ پابه‌ندی‌ شه‌ریعه‌ت‌ و به‌رنامه‌ی‌ خوا‌ بن، نه‌و به‌رنامه‌و‌ شه‌ریعه‌ته‌ی‌ که
 له‌لایه‌ن‌ خواوه‌ هاتوه‌و‌ له‌ زانیاری‌ و ره‌حمه‌ت‌ و حیکه‌مه‌تی‌ بئ‌سنووری‌ خواوه‌ سه‌رچاوه‌ی
 گرتوه‌، که‌ به‌یه‌ک‌ چاو‌ ته‌ماشای‌ هه‌موو‌ ئینسانه‌کان‌ ده‌کات‌ و نایانکاته‌ چه‌ند‌ چین‌و
 تو‌ئیک‌ و هه‌ندیکیان‌ به‌سه‌ر‌ هه‌ندیکیاندا‌ باو‌ نادات، به‌ پیچه‌وانه‌ی‌ هه‌موو
 به‌رنامه‌کانی‌ دیکه‌وه‌، که‌ زاده‌ی‌ بیرو‌ هۆشی‌ ئینسانن‌ و هه‌میشه‌ لایه‌نگری‌ کۆمه‌لیتک
 ده‌بن‌ له‌سه‌ر‌ حیسابی‌ خه‌لکی‌ دیکه‌.

مانای وشه‌ی (السیره):

وشه‌ی (سیره) وشه‌یه‌که، زۆریه‌ی زانایان که له‌باره‌ی ژیاننامه‌ی پیغهمبهره‌وه عَلَيْهِ السَّلَامُ شتیان نووسیوه له‌ژئیر نمو ناویشانه‌دا نووسیویانه، بۆ وینه (ابن هشام) که یه‌که‌م که‌س بووه له‌وباره‌وه کتیبی نووسیوه کتیبه‌که‌ی به‌وناوه‌ویه (السیره النبویه لابن هشام)، هه‌روه‌ها زۆریه‌ی زانایانی دیکه بۆ وینه (محمد الغزالی، محمد سعید رمضان...)، هه‌روه‌ها زانایانی دیکه‌ش به زۆری وشه‌ی (سیره) یان به‌کاره‌یتناوه.

جا با بزاین وشه‌ی (سیره) له چیه‌وه هاتوه.؟!

(سیره) وشه‌یه‌کی عه‌ره‌بییه‌و ناوه، له کرداری (سار، یسیر، سیراً) وه هاتوه (سار) واته‌ پۆیشت، (یسیر) واته به‌ پینگه‌دا ده‌روات (سیراً) واته پۆیشتن، که چاوه‌که‌یه‌تی، وه (سیره) ناوه‌و واته (پۆیشتن)، شایانی باسیشه‌ نهم وشه‌یه یه‌که‌جار له قورئاندا هاتوه که خوای په‌روه‌ردگار به (موسی) ده‌فه‌رموی: ﴿ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى ﴾ طه، واته: (گۆچانه‌که‌ت بگه‌وه لیتی مه‌ترسی ده‌یگه‌په‌ینه‌وه حاله‌تی پێش‌تی) - نه‌وه له کاتیکدا بوو که خوای په‌روه‌ردگار فه‌رمانی به (موسی) کرد گۆچانه‌که‌ی فری بدات، به فه‌رمانی خوا گۆچانه‌که‌ی بوو به نه‌ژدیه‌یه‌کی گه‌وره‌و موسا - علیه الصلاة والسلام - ترسا، (أبو جعفر الطبري) له ته‌فسیره‌که‌یدا ده‌ریاره‌ی ده‌سته‌واژه‌ی (سیرتها الأولى) ده‌لێ (أي حالتها الأولى) یان (هیاتها الأولى)، واته: بۆ حاله‌ت و چۆنیه‌تییه‌که‌ی پێش‌تی.

که‌واته (سیره) واته حاله‌ت و هه‌یه‌ت و چۆنیه‌تی، که ده‌لێن (سیره) ی پیغهمبهر عَلَيْهِ السَّلَامُ، واته چۆنیه‌تی ژیان پیغهمبهر عَلَيْهِ السَّلَامُ، که چۆن ژیاوه؟ چی کردوه؟ واته: مانای وشه‌ی (سیره) بریتیه له ژیاننامه، چۆنیه‌تی ژیان به‌سه‌ر بردن و گوزه‌رانی پیغهمبهری عَلَيْهِ السَّلَامُ خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ.

بوچی ورده کاریه کانی ژيانی پیغمبر ﷺ باسکراون؟

له نيوان ژيانی پیغمبر ﷺ و ژيانی پیغمبرانی دیکه دا -عليهم الصلاة والسلام- جياوازيه کی سهره کی و بنه رتی هديه، نهویش نه و هيه که ژيانی پیغمبر مان (محمد) ی کوری (عبدالله) ﷺ زور به وردی و به پرونی بو نيمه تو مارکراوه له هه موو لايه نه کانا، چ پيش پیغمبر ايه تی، چ دواي پیغمبر ايه تی، نه و کاته ی که له مدکه بووه، يان نه و کاته ی که له مه دينه بووه، ته نانه ت حاله تی کاتی سهره مه رگيشی، زور به وردی و به پرونی هه موو شتيک ده رياره ی پیغمبر ﷺ بو نيمه تو مارکراوه، له قورثان و له ده قه کانی سوننه تا، وه له و کتیبانه دا که له باره ی ژيانی پیغمبر هوه ﷺ نو سراون، که سوو ديان له و ياره وه له قورثان و سوننه ت بينوه، به لام هی پیغمبرانی پيشو به و شيويه نيه، به لکو نه وه ی که خوی په روه رداگر له قورثاندا ده رياره يان فرموويه تی زياتر نه و پروو داوو هه لو يستانه يانه که په ندو عيره تيان لی و ره ده گيری، به لام ورده کاریه کانی دیکه ی ژيانی پیغمبران -عليهم الصلاة والسلام- له قورثاندا تو مار نه کراوه، که بينگومان نيمه جگه له قورثان، له کتیبه ناسمانيه کان، کتیبکی دیکه مان له به رده ستدا نيه که به متمانه و باوه روه ويخونينه وه و دلنباين که خوی په روه رداگر فرموويه تی، چونکه کتیبه کانی دی که خوی په روه رداگر بو پیغمبرانی ناروون هه موويان گوږ دراون، وه ک خوی په روه رداگر له قورثاندا ده رياره ی جووله که و نه صراپيه کان فرموويه تی: ﴿...يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهَا...﴾ (۱۳) ﴿المائدة، واته: (وشه کان له شويتنه کانيان لاده دن)، وه فرموويه تی: ﴿...وَتَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ...﴾ (۱۳) ﴿المائدة، واته (به شيك له وه ی پی تی ناموژگاری کرابون له بيريان چوو)، هه رکه سيکيش به ويژدانه وه ته ماشای نه و کتیبانه بکات که ده رياره ی ژيانی پیغمبر مان نو سراون چ ته ورات، چ نينجيل و زه سوور وه باقی نه و کتیبانه ی دیکه که (په يمانی کون) و (په يمانی نوئ) دا به ناوی وه حی خوی

پهروهردگار تۆمارکراون، زۆر به پروونی و پاشکاوایی ده توانی بلی، نه وانه گۆرراون و دهستکاری کراون، هم (بهیمانی کۆن) که نزیکه ی (۲۰۰۰) لاپه ریه که تهورات به شیکه تی و زۆر کتیبی دیکه شی تیدان، وه که زه بوووو حیکمه تی سوله یمان و کۆمه لیک کتیبی دیکه که پالدرانه لای کۆمه لیک له پیغه مبه ران (علیهم الصلاة والسلام)، نیمه نازنین نایا نه وانه پیغه مبه ری خوابوون، یا له نه سلدا نه و کتیبانه یان بۆ هاتوون یان نا؟ وه هم (بهیمانی نوئ) که جگه له چوار ئینجیله کان، زۆر شتی دیکه شیان تیدایه و، من هه موویام خوتندوونه وه، که ده رباره ی ژبانی عیسا صلی الله علیه و آله پیش وه حی بۆ هاتنی هه ر هیچ شتی که باس نه کراوه و دوا ی وه حی بۆ هاتنی شی کۆمه لیک سه فه رو گه شتی عیسا صلی الله علیه و آله تیدایه، وه بیگومان خوی پهروهردگار یه که ئینجیلی بۆ (عیسی) صلی الله علیه و آله ناردوه، به لام نه وان دوا ی عیسا صلی الله علیه و آله چوار جزوه ئینجیلیان نووسیوه!!

حیکمه تی نه وه ش که ژبانی پیغه مبه رمان (محمد) صلی الله علیه و آله زۆر به پروونی و زۆر به وردی بۆ نیمه تۆمار کراوه، به لام ژبانی پیغه مبه رانی پیش نه و -علیهم الصلاة والسلام- به و شیه یه نیه، نه ویه که (محمد) صلی الله علیه و آله پیغه مبه ری خوابووه بۆ هه موو مرۆفایه تی، وه که خوی پهروهردگار به پیغه مبه ر ده فرموی: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا...﴾ (۱۵۸) الاعراف، واته: بلی نه ی خه لکینه! من پیغه مبه ری خوام بۆ هه مووتان، به لام دیاره پیغه مبه رانی پیش (محمد) صلی الله علیه و آله بۆ گه لیک تاییه ت، یان عه شیره تیکی تاییه ت، یان چه ند که سو و کۆمه لیک تاییه ت بوون، بۆ وینه به نی ئیسرائیل که (موسی) صلی الله علیه و آله یان بۆ په وانه کراوه کۆمه لیک بوون، وه بۆ کات و قوناغیکی دیاری کراو هاتوون، به لام (محمد) صلی الله علیه و آله بۆ هه موو به ره ی ناده میزاد هاتوه به درێزایی زه مان و به پانایی زه مین، وه له دوا ی (محمد) صلی الله علیه و آله که خاتمه و دواینی پیغه مبه رانه، پیغه مبه ریکی دیکه ناییه ت، تا کو نه گه ر ته حریف و دهستکاریه که له ژبانیدا کرا، نه و پیغه مبه ره ی دوا ی نه و راستی بکاته وه، هه ر وه که

چون (محمد ﷺ) ئەو دەستکاری کران و تەحریر و گۆڕانە ی کە بەسەر کتیبەکانی پیش قورئان و بەسەر ژبانی پێغەمبەرانی پیش خۆیدا هاتو، هەموویانی راست کردۆتەو، واتە ئیستا ئیمە تەنھا بەهۆی قورئانەو دەزانین کە (موسی) ﷺ چون بوو، ئەگەر (تەورات) بخوینینەو کۆمەڵیک شتی وا پال دراو تە لای (موسی) ﷺ کە تەنانت کەسیکی ئاسایی نایکات، یان کۆمەڵیک شتی وا پال دراو تە لای (ابراھیم) ﷺ کە مسولمانیکی عادی تیش نایکات، هەروەھا (یعقوب) و (یوسف) و باقی پێغەمبەرانی دیکە -علیهم الصلاة السلام- بۆ نمونە: لە عەھدی قەدیما هاتو کە (سولەیمان) ﷺ هەر پێغەمبەر نەبوو، بەلکو جادووگەر بوو، ئینجا (داوید) ﷺ بە مەلیکیکی زالم زانیو، بەلام قورئان بۆ ئیمە پوون کردۆتەو کە ئەوانە پێغەمبەری خوی پەرورەدگارن، وە پیاوانی پایە بەرزن، وە ئەو درۆ دەلەسە ی کە بزبان هەلبەستراو هەمووی لەلایەن ئەھلی کیتابەو بۆیان هەلبەستراو وانیە.

هەروەھا بۆیە ژبانی (محمد) ﷺ زۆر بەوردی بۆ ئیمە تۆمارکراو لە قورئان و لە سوننەتدا، بۆئەو ئیمە سەرمەشقیکی زۆر چاکمان لەبەردەستدا بیت و بتوانین شوینی بکەوین لە هەموو لایەنەکانی ژبانماندا، وە ک خوی پەرورەدگار لە سوورەتی (الأحزاب) لە ئایەتی (۲۱) لەو بارەو دەفەرموی: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ

حَسَنَةٌ...﴾، واتە: بێگومان لە پێغەمبەری خوادا بۆ ئیو سەرمەشقیکی بناش هەیه، وە لە هەموو پووێکەو (محمد المصطفی) ﷺ باشترین سەرمەشقه بۆ ئیمە، لە پوو عەقیدەیی و ئیمانی و فیکری و ئەخلاقیی و عیبادەتی و هەلسوکەوتی تاکیی و خیزانی، وە لە پوو مەعنەویی و ماددی و سیاسی و کۆمەڵایەتی و جەنگ و ناشتی... هتد، وە لە هیچ پووێکەو هیچ شتیکی نیە کە (محمد) ﷺ بۆ ئیمە دەستیشان نەکردب، جا چ خوی پەرورەدگار لە قورئاندا پیتی فەرمو ب، یان بۆخۆی وە ک شەرح و پوونکردنەو قورئان فەرموویتی، کەواتە ئەگەر کەسیکی بیەوی بە

شیوه‌یهك بژی که خوا لیتی پازی بی له هه‌موو لایه‌کانی ژیانیدا، تاکه چاره‌ی نه‌وه‌یه که به‌دوای (محمد) ﷺ بکه‌وی و بیکاته مامۆستاو سه‌رمه‌شقو چاوساگی خۆی.

هه‌ربۆیه خوای په‌روه‌دگار ژیان و به‌سه‌ر هات و گوزه‌رانی نه‌وی وا لیکردوه که هه‌م له قورئاندا تۆمار بکریت و هه‌م له ده‌قه‌کانی سوننه‌تدا، بۆ نه‌وه‌ی نێمه سه‌ر مه‌شقیکی ناشکرمان له‌به‌رده‌ست بیته تا بزانی چۆن بژین، ژیانیک که خوای په‌روه‌دگار به هۆیه‌وه لیمان پازی بی، ئنجا وه‌کو گوتمان (محمد) ﷺ له‌به‌رته‌وه‌ی که دواین پیغه‌مبه‌ری خوایه، نه‌گه‌ر هاتباو ژیان و (سیره) ه‌که‌ی شیوتندرابا، یاخود کۆمه‌لێک لایه‌نی تاریکی تیدا بان، که بووبایه هۆی نه‌وه‌ی خه‌لک سه‌ری لێ‌بشیوتندری، وه‌کو کۆمه‌لێک لایه‌نی نه‌زانراو هه‌یه له ژیانی پیغه‌مبه‌رانی دیکه‌دا -عليهم الصلاة والسلام-، نه‌وکاته که‌س نه‌ده‌بوو راستی بکاته‌وه، چونکه له‌ دوای

(محمد) ﷺ وه‌حی نه‌هاتوه و ناشیه‌ت، وه‌ک خوا -عزّ وجلّ- ده‌فه‌رموی: ﴿مَا

كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ

بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ الأحزاب، واته: (محمد) بابی هه‌یج کام له پیاوانتان نیه، به‌لکو په‌وانه‌کراوی خوایه و کۆتایی پیغه‌مبه‌رانه -عليهم الصلاة والسلام- وه‌ خوا به هه‌موو شتی‌ک زانایه.

وه له‌به‌رته‌وه‌ی که به‌هه‌موو شتی‌ک زانایه خوای په‌روه‌دگار وای کردوه ژیانی نه‌و (محمد) ﷺ بۆ نێمه زۆر به وردی تۆمار بکری، بۆ نه‌وه‌ی هه‌یج که‌س مه‌جالی نه‌بی به‌رنامه‌و په‌یامه‌که‌ی بگۆری و ده‌ستکاری بکات، وه بۆ نه‌وه‌ی ئۆمه‌ته‌که‌ی به‌ته‌واوی ژیانی ناشنا بن و پابه‌ندبن به‌ قسه‌و هه‌لۆیسته‌کانییه‌وه.

گرنگی شاره‌زابوون له ژبانامه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ

یه‌که‌م: له پووی ئیمانیه‌وه:

بیگومان به‌و نه‌ندازه‌یه ئیمانته به (محمد) ﷺ بۆ دروست ده‌بێ که پیغه‌مبه‌ری خوایه، که ده‌یناسی و پێی ناشنای و ده‌زانی کێ بووه و چی کردوه، چون ژیاوه؟ چونکه ئیمان به نه‌زانراو (مجهول) قه‌ت په‌یدا نابیت، به‌لکو به‌شتی زانراو (معلوم) په‌یدا ده‌بێ، چونکه نه‌گه‌ر ئینسان (محمد) ﷺ نه‌ناسی و نه‌زانی چون ژیاوه و قۆناغه‌کانی ژبانی چی بوون و چی کردوه و چۆنی کردوه، چون ئیمانی پێ دینی؟ وه‌ خوای په‌روه‌ردگار نه‌هی کردوه له‌وه‌ی ئیمه به‌دوای شتیك بکه‌وین که زانیاریمان پێی نیه، وه‌ك ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ...﴾ (۱۳۱) ﴿الإسراء﴾، واته: به‌ دوای شتیك مه‌که‌وه که زانیاریت پێی نیه، واته ئیمانیشی پێ مه‌هیتنه، چونکه که تو عیلمت به شتیك نه‌بێ و ئیمانیشی پێ بینێ، مانای وایه تو ئیمانته به شتیك هیناوه که شاره‌زای نی و نازانی نه چاکه نه خراپه، که واته له بنه‌ره‌تدا ئیمان هینان به (محمد) ﷺ وه‌ك پیغه‌مبه‌ری خوا له‌سه‌ر شه‌وه بنده که ده‌بێ ئیمه شاره‌زای ژبان و گوزه‌ران و به‌سه‌رهاتی بین، ئنجا بیگومان ئیمان هینان به پیغه‌مبه‌ریش له‌لایه‌ن خوای په‌روه‌ردگار وه‌ فه‌ر زکراوه، وه‌ك ده‌فه‌رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ءَامِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ءَ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ...﴾ (۱۳۲) ﴿النساء﴾، واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی که ئیمانته‌ن هیناوه! ئیمان بینن به‌خوا و پیغه‌مبه‌ری خوا، وه به‌و کتیبه‌ی که ناردوویده‌ته سه‌ر پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی، واته: به‌رده‌وام بن له‌سه‌ر ئیمانته‌که‌تان به وردی و

تینفکرینه‌وه، هه‌روه‌ها ده‌فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَءَامِنُوا
بِرَسُولِهِ...﴾ (۲۸) الحديد، واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی ئیمانتان هیناوه! پارێز له‌ خوا بکه‌ن و
ئیمان به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌شی بیئن.

په‌نگه‌ یه‌کێک بلی: ئینسانی ئیماندار چۆن ئیمان دیتی؟

له‌ راستیدا ئیمان چه‌ندان پله‌یه، زانایان له‌وباره‌وه‌ ده‌لین: ئیمان سێ پله‌ی
هه‌یه، که‌ نه‌مانه: (مطلق، واجب، مستحب):.

أ- ئیمانی (مطلق) نه‌وه‌یه، که‌ نه‌گه‌ر نه‌و ئیمانته‌ نه‌بی، به‌ مسوولمان له‌ قه‌له‌م
نادری.

ب- ئیمانی (واجب) یش نه‌وه‌یه، که‌ نه‌گه‌ر نه‌و ئیمانته‌ نه‌بی، له‌ دۆزه‌خ پرزگارت
نابی.

ج- ئیمانی (مستحب) یش نه‌وه‌یه، که‌ نه‌گه‌ر نه‌و ئیمانته‌ نه‌بی، به‌ دۆستی خوا
دانانری.

وه‌ زانایان باسی ئیمانی (مُجْمَل و مُفَصَّل) بیان کردوه، واته: ئیمان به‌ کورتی و به‌
دریژی، که‌واته‌ ئیمه‌ هه‌ر بۆ دامه‌زرانی ئیمانمان به‌وه‌ که‌ (محمد) ﷺ پیغه‌مبه‌ری خوایه
ﷺ پتویستمان به‌وه‌ هه‌یه‌ که‌ (محمد) ﷺ بناسین به‌هۆی لی تینگه‌ یشتنی
زیاننامه‌که‌ی و شاره‌زابوون به‌ هه‌لوتیست و هه‌لسوکه‌وته‌کانی و قوناغه‌کانی زیانییه‌وه‌ی.

ئنجا شاره‌زابوون له‌ زیاننامه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ پتویسته، بۆ نه‌وه‌ی ئیمانمان

دامه‌زراوترو کاملترو پۆچوو تر بێ، وه‌ك خَواي په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿قُلْ لَوْ شَاءَ

اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَبَكُمْ بِهِ فَقَدْ لَسْتُ فِيكُمْ عُمْرًا مِّنْ

قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ (۱۱) یونس، واته: نه‌ی (محمد) ﷺ به‌ کافره‌کان بلی:

نه‌گه‌ر خوا چه‌زی کردبا قورئانم به‌سه‌ردا نه‌ده‌خویندنه‌وه‌و، ئیوه‌م بێ شاره‌زاو بێ ناشنا

نده کرد، من پيش نه‌وی قورنانتان به‌سردا بخوینمه‌وو باسی پیغهمبرایه‌تی خوّم بکهم، ته‌مه‌نینکم له‌نیو نئوه‌دا گوزهراندوه بوچی ناقلتان نیه؟

به‌لئی (محمد) ﷺ پيش نه‌وی وه‌حی بو بی (۴۰) سال ته‌مه‌نی به‌رپی کرد، که‌واته خوای په‌وردگار سه‌رنجمان راده‌کیشی، بو نه‌وی خه‌لک ته‌ماشاکات که چل سال ته‌مه‌نی (محمد) ﷺ له پيش پیغهمبرایه‌تیدا به‌لگه‌یه له‌سهر نه‌وی که پیغهمبری خوایه، نه‌گهر نا، وه‌ک کافره‌کان ده‌یانگوت نه‌گهر پیغهمبر ﷺ له‌خووه نه‌و قورنانه‌ی هه‌لبه‌ستبایه، له‌و ته‌مه‌نه درئوه‌ی پيش (۴۰) سالی‌دا له‌وباره‌وه شتیکی هه‌ر ده‌گوت، به‌لام تا (۴۰) سالی ته‌واو نه‌کردوه، هیچی نه‌فه‌رموووه دواسی له‌ناکاو فه‌رموویه‌تی: نه‌من پیغهمبری خوام ﷺ !!

دیاره نه‌و نه‌نجامه‌ش به‌وه ده‌ست مرؤف ده‌که‌وی، که‌شاره‌زای ژياننامه‌ی پیغهمبر ﷺ بی، هه‌روه‌ها خوای په‌روه‌دگار ده‌فه‌رموی: ﴿وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لِآرْتَابَ الْمُبْتَلُونَ﴾ العنکبوت، واته: نه‌ی (محمد) تو له پيش قورناندا هیچ کتیبیکت نه‌خویندۆته‌وه، وه هیچ شتیکیشت به‌ده‌ستی راستت نه‌نووسیوه، (پیغهمبر) ﷺ له‌پيش قورناندا خویندن و نووسینی نه‌بووه، وه دواي نه‌وی که قورنانشی بو‌هاتوه نووسینی هه‌رنه‌بووه، به‌لام خویندنه‌وی هه‌بووه، نه‌ویش نه‌وه‌بووه قورنانی خویندۆته‌وه، ﴿إِذَا لَأْرْتَابَ الْمُبْتَلُونَ﴾ ته‌تو نه‌گهر پيش نه‌وی قورنانت بو بی، خویندن و نووسینت زانیبایه نه‌وه نه‌وانه‌ی ته‌هلی (باطل)ن بو‌یان هه‌بوو بکه‌ونه گومانه‌وه، به‌لام تو له‌ناکاو فیتری هه‌موو شتیکی بووی، که‌واته: دیاره خوای په‌روه‌دگار فیتری کردوه، نه‌وه‌ش کاتی ده‌یزانین که‌شاره‌زای ژياننامه‌ی پیغهمبر ﷺ بین.

مه‌سه‌له‌یه‌کی دیکه له‌ویاره‌وه‌ئه‌وه‌یه‌که‌ئه‌بوو سو‌فی‌ان به‌سه‌ره‌اتی‌کمان بو
ده‌گی‌ریت‌ته‌وه وه‌ک له (ص‌حیح مسلم)^(۱) دا هات‌وه: ئه‌بوو سو‌فی‌ان ده‌ئی: ئی‌مه‌ چ‌ووین بو
شام له کاتی‌کدا که صو‌ل‌حی حو‌ده‌یی‌به کرا (هی‌سه‌قل) بانگی کر‌دین گو‌تی: بی‌ست‌و‌مه
ئی‌وه خه‌ل‌کی نه‌و شو‌ینه‌ن که نه‌و کا‌برای‌ه‌ی لی‌سه‌و تاز‌ه په‌یدا بو‌وه و بانگ‌ه‌ش‌ه‌ی
پی‌غه‌م‌به‌رای‌ه‌تی ده‌کات.

ده‌ئی: گو‌تمان به‌ئی.

گو‌تی: کا‌مه‌تان زۆر لی‌ی نزی‌کن با‌ی هه‌ندی‌ک پر‌سی‌اری لی ده‌که‌م ده‌رباره‌ی نه‌و
کا‌برای‌ه، دا‌خو بزانی‌ن پی‌غه‌م‌به‌ره یان نا؟

ده‌ئی: من چ‌ووم وه نه‌وانه‌ی له‌گه‌لی‌شم بو‌ون له‌دوای منه‌وه دا‌ینان و گو‌تی: هه‌ر‌چی
لی‌ی ده‌پ‌رسم نه‌گه‌ر درۆی کر‌د ئی‌وه بل‌ین درۆ ده‌کات، (هی‌سه‌قل) کۆ‌مه‌لی‌ک پر‌سی‌ار له
ئه‌بوو سو‌فی‌ان ده‌کات ده‌رباره‌ی پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ که نه‌و کا‌برای‌ه کی‌یه؟ نه‌سه‌بی چۆن
بو‌وه؟ له‌ چ‌ جو‌ره عائی‌له‌یه‌که؟ ئایا هی‌چ کام له‌ باب و با‌پیرانی مه‌لی‌ک و پا‌د‌شا بو‌ون؟
ئایا ده‌سه‌لات‌داره‌کان شو‌ینی ده‌که‌ون، یان بی‌ ده‌سه‌لاته‌کان؟ شه‌رو جه‌نگ له‌ نی‌واندا
پ‌رووی دا‌وه؟ نه‌غامی چۆن بو‌وه، ئایا نه‌وانه‌ی ئی‌مانی پی‌ ده‌ه‌ت‌ن لی‌ی هه‌ل‌ده‌گه‌ر‌ینه‌وه؟
ئایا قه‌ت درۆ‌تان لی‌ بی‌ست‌وه؟

ئه‌بوو سو‌فی‌ان ده‌ئی: من‌یش نه‌وه‌ی راست بوو ده‌رباره‌ی مو‌حه‌مه‌د و بانگ‌ه‌وا‌زه‌که‌ی و
نه‌وانه‌ی شو‌ینی که‌وت‌وون هه‌مووی‌م پی‌گو‌ت.

چونکه پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ په‌ر‌یزی نه‌وه‌نده پاک بو‌وه دو‌ژمنانی‌شی نه‌یان‌توانی‌وه قسه‌ی
خرا‌پی له‌سه‌ر ب‌که‌ن، (هی‌سه‌قل) کۆ‌مه‌لی‌ک شت ده‌رباره‌ی (محمد) ﷺ ده‌پ‌رسی که له
دوای‌دا ده‌یان‌کاته به‌ل‌گه که نه‌و پی‌غه‌م‌به‌ری خوا‌یه، چونکه له‌ کۆ‌تای‌یدا (هی‌سه‌قل)
ده‌ئی، نه‌و کا‌برای‌ه‌ی که تو ده‌ئی‌ی ناوی (محمد)ه نه‌و پر‌سی‌اران‌ه‌ی که لی‌م کر‌دی نه‌گه‌ر

(۱) ص‌حیح مسلم: ۴۵۸۳، که له‌ به‌رگی چ‌واره‌می (ئیمان و عه‌قیده‌ی ئی‌سلامی) داو له‌ با‌سی ئی‌مان به
پی‌غه‌م‌به‌ر‌اندا ه‌ت‌نا‌ومان‌ه‌و ما‌نا‌ش‌مان کرده‌وه.

وه لآمه کانت هموو راست بن، شهوه پیغه مبهری کۆتاییه و ئیمه چاره‌پێ بووین پیغه مبهریکی وا بئ، به لآم نه مانزانی له نیتو عه ره باندا دئ، وامانده زانی له نیتو ه ئیمه دا دئ، ده لئ نه گهر تۆ راست بکه‌ی شه (محمد) ه شوین پشی منیش ده گری (ولیسبلغن ملکهُ ما تحت قدمی)، واته (شام)، بئگومان قسه که‌شی راست ده‌رچوو.

که واته ئیمه به هۆی ناسینی پیغه مبه‌روه ﷺ و شاره‌زایمان ده‌رباره‌ی سیره‌و ژیانیه‌وه زیاتر ئیمانمان داده‌مه‌زئ.

دووهم: له پووی تیگه‌یشتنی قورئانه‌وه:

بئگومان شاره‌زابوون و ناشنابوون به ژیان و هه‌لسوکه‌وت و هه‌لۆتسته‌کانی پیغه مبه‌ری خوا ﷺ، یارمه‌تی زۆرمان ده‌دات بۆ چاک تیگه‌یشتنی قورئان، چونکه خوای په‌روه‌ردگار پیغه مبه‌ری خۆی ﷺ به‌ روونکه‌روه‌ی قورئان پێناسه‌ کرده‌، وه‌ک ده‌فه‌رموئ: ﴿... وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَنْفَكِرُونَ﴾ (النحل، واته: ئیمه (ذکر) مان بۆ تۆ په‌وانه‌ کردۆته‌ خوار - (ذکر) یه‌کیتکه‌ له‌ ناوه‌کانی قورئان، چونکه شه‌و راستییانه‌ ده‌خاته‌وه‌ بیر خه‌لک که‌ عه‌قل و فیه‌طه‌تی ساغیان پێیان ناشنایه‌- تاکو شه‌وه‌ی که‌ بۆ خه‌لکی نێردراوه‌ته‌ خوار بۆیان پوون بکه‌یه‌وه‌، وه‌ بۆ شه‌وه‌ی خۆشیان بیر بکه‌نه‌وه‌.

که‌واته: پیغه مبه‌ری خوا ﷺ به‌ قسه‌و کرده‌وه‌و هه‌لۆتسته‌کانی قورئانی پوون کردۆته‌وه‌، واته: شته‌ بنه‌په‌تیه‌کانی قورئانی پوون کردوونه‌وه‌، نه‌ک جوژنیاته‌کانی، چونکه‌ جوژنیاته‌کانی قورئان ده‌بێ زه‌مان پوونی بکاته‌وه‌و زانیان به‌پێی بارودۆخ و ژینگه‌ی خۆیان قورئان ته‌فسیر بکه‌ن و به‌دریژی ورده‌کاریه‌کانی قورئان پوون بکه‌نه‌وه‌، چونکه‌ پیغه مبه‌ر ﷺ له‌ گه‌ل قورئاندا دوو شتیه‌ روونکردنه‌وه‌ی هه‌بووه‌: یه‌کیتکیان

ئه‌وه‌یه که قورئان هندیکی شتی تیدایه کورت (مجله) ه بۆ وینه خوای په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿... أَقِيمُوا الصَّلَاةَ...﴾ (۷۲) ﴿الأنعام﴾ (نویژ به‌ریا بکه‌ن)، نویژ چون به‌ریا ده‌کری...؟ پیغه‌مبەر ﷺ ئه‌وه‌ی بۆ روون کردوینه‌وه له سوننه‌تی خویدا، هه‌روه‌ها چۆنیه‌تی پۆژووگرتن و حج کردن و گه‌لی شتی دیکه.

ئه‌وه‌ی دیکه‌یان ئه‌وه‌یه قورئان هندی شتی تیدایه پوونه، به‌لام نازنری کامه‌ی له کویدا‌یه‌و له چ کاتی‌کدا وه له چ شوینی‌کدا جی‌به‌جی ده‌کری، پیغه‌مبەر ﷺ ئه‌وه‌شی

بۆ روون کردوینه‌وه، بۆ وینه: خوای په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ (۷۷) ﴿النساء﴾، واته: سه‌رنجی ئه‌وانه ناده‌ی که پیمان گوترا خۆتان بیاریزن وشه‌ر مه‌که‌ن (له‌گه‌ل موشریک و کافره‌کان هه‌رچه‌نده ئه‌شکه‌نجه‌تان ده‌ده‌ن)، وه نویژ به‌ریا بکه‌ن و زه‌کات به‌ده‌ن و مالتی خۆتان ببخه‌شن، ئه‌م

ئایه‌ته له‌گه‌ل ئایه‌تیکی دی که ده‌فرموی: ﴿... وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً...﴾ (۳۱) ﴿التوبة﴾، واته: وه‌تی‌کراتان له‌گه‌ل هاویه‌شده‌نراندان بجه‌نگن، وه‌ک چۆن ئه‌وان به‌تی‌کرای له‌گه‌ل‌تاندا ده‌جه‌نگن، ئی‌مه چۆن بزانی ئه‌وه‌ی پیشیان له کویدا جی‌به‌جی بکه‌ین و ئه‌وه‌ی دوایشیان له چ حالیکدا؟ بی‌گومان به‌هۆی ژبانی پیغه‌مبهره‌وه ده‌زانی ئه‌و ئایه‌ته‌ی پیشیان له چ حالیکدا جی‌به‌جی ده‌که‌ی و ئه‌وه‌ی دیکه‌یان له چ حالیکدا، وه تووشی سه‌رلیشی‌واویی نابی.

وه به‌لگه‌یه‌کی دی له‌سه‌ر ئه‌وه که ئی‌مه تا له ژبانی پیغه‌مبەر ﷺ اشاره‌زاتر بین چاکتر له قورئان تی‌ده‌گه‌ین، ئه‌و ئایه‌ته‌یه که خوای په‌روه‌ردگار ئه‌رکی سه‌ره‌کی سه‌رشانی پیغه‌مبەر ﷺ له چوار شتدا ده‌خاته‌پوو، وه‌ک ده‌فرموی: ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمَمِ رُسُلًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ

وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢﴾ الجمعة، واته: (خوا) شه زاته‌یه که له‌نیو شه شماره‌زایان به وه‌حی-دا پیغه‌مبهرتیکی له‌خویان ره‌وانه کرده، نایه‌ته‌کانی خویان به‌سهردا ده‌خوینیتسه‌وه، وه ته‌زکیه‌یان ده‌کات -پاکیان ده‌کاو چاکیان ده‌کات و پاکیان ده‌کاته‌وه له هه‌رچی خوا پی‌ی ناخوشه، ده‌شیان رازینیتسه‌وه به‌هر شتیک که خوا پی‌ی خوشه له هه‌موو پرووتیکه‌وه- وه شه‌ریعت و به‌رنامه‌ی ژبانیان فیر ده‌کات، وه حکمه‌تیشیان فیر ده‌کات، (حیکمه‌ت به‌مانای ناداب و ره‌وشتی به‌رزو قسه‌ی به‌جی و کرداری به‌جی دیت) هه‌رچه‌نده شه و خه‌لکه پیش شه‌وه‌ی (محمد)یان ﷺ بۆ بی، به ته‌ئکید له گومراییه‌کی ناشکرا دابوون.

جا لیره با ته‌ماشاشا بکه‌ین: خوی په‌روه‌ردگار چوار نیشی بۆ پیغه‌مبهره‌که‌ی ده‌ست نیشان کردوون، که وه‌ک ته‌رک پییان هه‌لده‌ستی:

۱- خویندنه‌وه‌ی نایه‌ته‌کانی خوا.

۲- ته‌زکیه‌کردنی شه و خه‌لکه.

۳- کتیب فیرکردنیا.

۴- حکمه‌ت فیرکردنیا.

جا هه‌ندیک له زانایان و تویره‌ره‌وانی قورشان، کتیب و حکمه‌تیا به قورشان و سوننه‌ت ته‌فسیر کردوون، به‌لام وانیه، چونکه نه‌گه‌ر (کتاب) قورشان بیت، خو نایه‌ته‌کانیش که پیغه‌مبهر ﷺ ده‌یاغخوینیتسه‌وه هه‌ر قورشان، جا چون پیشی نایه‌ته‌کان ده‌خوینیتسه‌وه، پاشان قورشانیا فیر ده‌کات؟! به‌لکو به بۆچوونی به‌نده (کتاب) لیره‌دا به مانای به‌رنامه‌ی ژبان و (حکمه‌ت)یش واته چۆنیه‌تی پیاده‌کردنی شه شه‌ریعتیه به شیوه‌یه‌کی راست و دروست و، به ته‌ئکید سوننه‌تی پیغه‌مبهریش ﷺ ده‌بیته هۆی شه‌وه که تو به راست و دروستی شه‌ریعتی خوی په‌روه‌ردگار جیبه‌جی بکه‌ی، به‌لام وشه‌ی حکمه‌ت به مانای سوننه‌ت نیه، چونکه خوی په‌روه‌ردگار

دهرباره ی (لقمان) ده فرموی: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ...﴾ ﴿۱۲﴾ لقمان، واته: ئیمه حیکمه قمان به لوقمان به خشی، دیاره که (لوقمان) یش پیغه مبر نه بووه، که واته حیکمه ت به مانای قسه ی به جی و کرداری به جی به، یا خود له (نیشانه) دان له قسه و کرداردا، (الأصا بة فی القول والفعل).

ئنجا نه گهر سه رنج به دین ده بینین که ته زکیه کردن و، فیترکردنی کتیب و فیترکردنی حیکمه ت، هه رسیکیان ده چنه وه نیو نه و نایه تانه ی که (عمد) ﷺ ده یاغوی ئیتته وه به سه ر نه و خه لکه دا که بزبان ره وانه کراوه، که واته قورئان هه لده ستی به ته زکیه کردنی خه لک، وه فیترکردنیان له شه ریه ت و پاشان فیترکردنیان له حیکمه ت، جا نایا ئیمه چون ده توانین نه و سی ئه رکه به قورئان له نیو کۆمه لگای خۆماندا جیبه جی بکه یین، وه نه و سی ئا مانجه بینینه دی و، چون ده توانین کۆمه لگایه ک بنیات بنیین که ته زکیه کراو بن و کیتاب فیترکراو بن، وه حیکمه ت فیتر کراویش بن،؟!

له راستیدا ته نها به هۆی شو ئنکه وتنی پیغه مبره وه ﷺ نه وه ده توانین، چونکه پیغه مبری خاتمه ﷺ چون قورئانی خو ئندۆته وه به له فظ به سه ر خه لکه دا، وه بو خۆشی به کرده وه له خۆیدا جیبه جی کردوه، تۆش ئاوا بکه خه لک به هۆی نه و قورئانه وه ته زکیه ش ده که ی، وه ده شیاغده یه سه ر به رنامه ی خوای پهروه ردگار، وه حیکمه ت و ئاداب و ره وشتی به رزیشیان فیتر ده که ی، که واته: دیسان بو لئ تیگه یشتنی قورئان، وه بو له خۆدا جیبه جی کردنی، وه له کۆمه لگه دا به رپا کردنی، ده بین له ژیا نی پیغه مبر ﷺ شاره زا بین.

سییه م: له پووی خوا په رستی و دینداریه وه:

شاره زا بوون له ژیا نامه ی پیغه مبر ﷺ هۆکارێکی زۆر گرنگه بو نه وه ی بزانیین چون خوا په رستی و دینداری بکه یین، چونکه به بی ئاشنا بوون و تیگه یشتن له ژیا ن و

گوزهرانی پیغمبر ﷺ ناتوانین بهو شیوه‌یه که خوا ده‌یه‌وی دینداری و خواب‌پرستی بکه‌ین، چونکه پیغمبر ﷺ چاکترین بنده‌ی خواجه و سه‌روه‌رو کوتایی پیغمبرانیشه و یه‌که‌مینى مسولمانانه، له‌رووی زه‌مه‌نییه‌وه به‌نسبت تؤمه‌تی، وه له‌رووی پله‌و پایه (رتبی) یه‌وه به‌نسبت هه‌موو مروّقایه‌تی، چونکه نه‌و له‌هه‌موو

که‌س بۆ خوا گه‌ردن که‌چتر بسوه، وه‌ک خوی په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ إِنِّي

هَدَنِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ

الْمُشْرِكِينَ ﴿١١١﴾ قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١١٢﴾

لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١١٣﴾ ﴿الأنعام﴾

سه‌رنج بده‌ن! لی‌رده‌ا که‌ خوی په‌روه‌ردگار به (محمد) ﷺ ده‌فه‌رموی‌وا بلسی دیاره (محمد) ﷺ وایه، چونکه له‌کاتی‌کدا که‌ خوی په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ناوا خۆت

پیناسه بکه، دیاره له‌پاستیدا وایه، ﴿قُلْ إِنِّي هَدَنِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾،

واته: نه‌ی (محمد) ﷺ نه‌تۆ بلسی: من په‌روه‌ردگارم ریتمایی کردووم به‌ره‌و راسته شه‌قام

﴿دِينًا قِيمًا﴾، واته: به‌رنامه‌یه‌کی راست و دروست و بی‌گری و گۆزه ﴿مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ

حَنِيفًا﴾، واته: نه‌و به‌رنامه‌ی راست و دروسته‌یه که‌ ئیبراهیم له‌خۆیدا به‌رجه‌سته‌ی

کرده، چونکه (دین) که‌ پال ده‌دریته لای ئینسان پهی ده‌گوتری (میلله‌ت)، وه‌ که

پال ده‌دریته لای خوا پهی ده‌گوتری (دین)، ناگوتری: (دینی ئیبراهیم)، به‌لکو

ده‌گوتری (میلله‌تی ئیبراهیم)، که‌واته (میلله‌ت)، واته: نه‌و که‌سه‌ی که‌ دینی له

خۆیدا به‌رجه‌سته کرده، ﴿حَنِيفًا﴾، واته: ئیبراهیم وازی هیتابوو له‌هه‌رچی (باطل)‌ه‌و

پئی حقی گرتبوو له هه‌موو پرووه‌کانه‌وه، ﴿وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾، واته: له هاوبه‌ش په‌یدا‌که‌ران نه‌بوو.

که‌واته: له پرووی به‌رنامه‌وه شه‌وه به‌رنامه‌ی (محمد) ﷺ، وه دینداریه‌که‌شی له‌سەر شه‌وه خه‌ته راسته‌یه، جا با بزانی له پرووی پراکتیزه‌کردنی شه‌وه به‌رنامه‌یه‌وه چۆنه، له‌وباره‌وه خوا ده‌فهرموئ: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾، واته: شه‌ی (محمد) ﷺ بلئ: به‌ته‌نکید نوێژوم قوربانی سه‌رپرینم و ژیان و مردنم هه‌مووی بۆ په‌روه‌ردگاری جیهانیانه.

که‌واته: شه‌وه (محمد) ﷺ نوێژو قوربانی سه‌رپرینیشی ته‌نیا بۆ خوا بووه که دوو عیباده‌تی رووحین، وه ژیان و مردنیشی هه‌مووی هه‌ر بۆ خوای په‌روه‌ردگار بووه.

پاشان ده‌فهرموئ: ﴿لَا شَرِيكَ لَهٗ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾، واته: خوا هیچ هاوبه‌شی نین، وه من به‌وه فه‌رمانم پتیکراوه که وایم، وه من یه‌که‌مین مسولمانانم، واته: من هیچ هاوبه‌ش بۆ په‌روه‌ردگارم دانانیم نه له نوێژمدا نه له قوربانی سه‌رپرینمدا، وه‌ک خوا ده‌فهرموئ: ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ ۝۲﴾ ﴿الکوثر﴾، واته: نوێژ هه‌ر بۆ په‌روه‌ردگارت به‌ریا بکه‌و قوربانیش به‌س بۆ وی سه‌ربره‌، هه‌روه‌ها له هه‌لسوکه‌وته‌کانی ژیاغدا هاوبه‌شی بۆ دانانیم و شه‌مرو نه‌هی و جه‌لال و جه‌رامیش به‌ ته‌نها له خوا وه‌رده‌گرم، وه ژیاغم له هه‌موو پرووه‌کانیه‌وه: سیاسی و ئابووری، کۆمه‌لایه‌تی و خیزانی، به‌ جوړتیک رتیک ده‌خه‌م که خوا ده‌یه‌وی، جا دیاره نا شه‌وه خوا به‌یه‌که‌گرتنی راسته‌قینه‌یه.

به‌ئێ پتیه‌مبه‌رمان (محمد) ﷺ یه‌که‌مین مسولمانانه له ئۆمه‌ته‌که‌یدا له پرووی زه‌مه‌نییه‌وه، وه یه‌که‌مین هه‌موو به‌شه‌ریه‌ته بۆ مسولمانه‌تی له‌په‌رووی پله‌و پایه‌وه،

واته له هه موو پیغه مبهران زیاتر بۆ خوا ملکه چو مسولمان بووه، هه رچه نده پیغه مبهران -عليهم الصلاة والسلام- هه موویان له لوتکه دا بوون، به لام (محمد) ﷺ له لوتکه ی هه ره به رزی لوتکه کاندای بووه.

که واته ئیمه کاتیک ده توانین خوا په رستی و دینداریه کی پاسته قینه بکهین، که به ته واوی به دوا ی نهو پیغه مبهره ﷺ بکهوین، وه کاتیک ده توانین چاکی به دوا بکهوین، که چاکی شاره زا بین و بزاین چۆن ژیاوه و چی کردوه، ئنجا خوا ی په روه ردگار

به (محمد) ﷺ ده فرموی: ﴿ قُلْ يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَتَمَوُّوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الَّذِي يَأْتِيهِ الْوَحْيُ وَاللَّهُ وَكَلِمَاتِهِ وَأَتَّبِعُوهُ

لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ الاعراف، واته: نهی (محمد) ﷺ نه تو بلن: نهی خه لکینه من پیغه مبهری خوام بۆ هه مووتان، نهو خوا بهی که مولکی ناسمانه کان و زوی به ته نیا هی نهوه، جگه لهو په رستراوی دیکه نین، ده ژینن و ده مرینن، وه ئیمان بینن به خوا و بهو پیغه مبهره نه خوینده واره ی که ئیمانی هیناوه به خوا و به وشه کانی خوا (که قورنانه)، وه شوینن بکهون بۆ نه وهی بینه رینمای بی کراو.

لیره دا خوا ی په روه ردگار به پیغه مبهره ﷺ ده فرموی: که تو ناوا خۆت پیناسه بکه که تو ئیمانته هیه به خوا ی په روه ردگار و به وشه کانی، جا دیاره پیغه مبهره ﷺ نهو ئیمانه ی له ژبانی رۆژانه یدا به رجه سته کردوه و ژبانه که شی موجه سسه مه ی ئیمان و ته قوا و بۆ خوا سولحان بووه.

که واته تا زیاتر شاره زا بین به ژبان و هه لسه و که وتی پیغه مبهره ﷺ، زیاتر ده زانین خوا په رستی چۆن ده بۆ به رجه سته بکری و، مسولمانه تیی و دینداری ده بی چۆن بکری.

(قتادة) له عائشه (خوا لیتی رازی بی) دایکی مسولمانان و هوسه ری به ریزی پیغه مبهری ﷺ پرسى: نه خلاق و رهوشتی پیغه مبهر ﷺ چوڼ بووه؟
عائشه ده فرموی ئایا قورئان ناخوینی؟!
نه ویش ده لئج با.

عائشه ده فرموی: رهوشتی پیغه مبهر ﷺ قورئان بوو، واته: قورئان چوڼ ده فرموی ئاوا بوو.

دیاره رسته ی: (فَأَنْ خَلَقَ نَبِيَّ اللَّهِ كَانَ الْقُرْآنُ)^(۱) واتاو چه مکینکی فراوانتری هیه له وهی که نیمه ده چیتته زهینمانه وه، چونکه وشه ی (خُلِقَ) لیره دا واته هه لسوکوت به گشتی، نه خلاق پیغه مبهر ﷺ له گه ل خوا، له گه ل خه لکی خوا، له گه ل مال و خیزان، له کاتی جده نگ و ناشتی، له میدانای سیاسه ت و عیباده ت و چالاکیه کومه لایه تیه کاندا به شیوه یه ک بووه که قورئان ده فرموی، که واته نیمه کاتیک که له ژبانی پیغه مبهر ﷺ باش شاه زه ده بین، ده که وینه سه ر راسته شه قامیک که چوڼ دینداری بکه یین بؤ خواو، چوڼ کتیبی خوا له خو ماندا به رجه سته بکه یین و، چوڼ مسولمانه تیبی و خوا په رستی بکه یین؟!

چوارهم: له پووی کارو چالاکی ئیسلامیه وه:

شتیکې روون و ناشکرایه له هه موو ژباړماندا پیوستمان به سه رمه شق و که سیک هیه که ماموستاو چاوساغان بی، له هه موو لایه نه کانی ژباړماندا، به تاییه ت که سانیک که بیان ه ویت کومه لگا و خه لکی خو یان بگورن به شیوه یه ک که خوا پی ی خو شه، نه وانه له هه موو که س زیاتر پیوستیان به وه هیه که سه رمه شقیکې باشیان

(۱) رواه مسلم: ۱۷۳۶.

هه‌بیت، چونکه نه‌گهر تۆ به تهنیا له دینداریی تاکییدا توشی هه‌له‌یه‌ك بسی به تهنیاش باجه‌که‌ی ده‌ده‌یت، به‌لام نه‌گهر له ریزی کۆمه‌لیتکدابی، هه‌موو کۆمه‌له‌که باجه‌که‌ی ده‌ده‌ن، جا ئیمه به نه‌ندازه‌ی شه‌وی که له زیانناهی پیغمبر ﷺ شاره‌زاو سه‌ر راست ده‌بینو سوودی لسی ده‌بینین، به‌و نه‌ندازه‌یه‌ش خوای گه‌وره یارمه‌تیمان ده‌دات که له ته‌رازووی شه‌ردا لای خوای په‌روه‌ردگار مه‌قبول و په‌سند بین، نجا شتیکی به‌لگه‌نه‌ویسته — وه‌ك دوایی به‌دریژی باسی ده‌که‌ین — که پیغمبر ﷺ له هه‌موو قوناغه‌کانی زیانیدا به‌پی‌ی وه‌حی به‌پرتوه‌چووه‌و هه‌نگاوێکی نه‌ناوه تاکو به‌ری‌ی خۆی نه‌بینی‌ی، له‌به‌ر رۆشنایی وه‌حیدا هه‌نگاوی ناوه‌و هه‌لوستی ده‌پریوه، جاری وا بووه‌ پرسیری لیکراوه‌ فه‌رموویه‌تی نازانم، ویستویه‌تی بزانی خوای په‌روه‌ردگار له‌ویاره‌وه‌ چی ده‌فه‌رموی، جاری واش هه‌یه‌ له‌به‌ر رۆشنایی وه‌حیدا نیجته‌یه‌ادیکی کردوه، به‌لام نه‌گهر هه‌له‌ی کردبسی خوای په‌روه‌ردگار بۆی راست کردۆته‌وه، نه‌وه‌ له‌کاتیکی پی‌ی وابوو که نه‌و نایه‌ته‌ ده‌لالت له‌سه‌ر نه‌و شته‌ ده‌کات، به‌لام نه‌گهر ده‌ق (نص) یکی له‌به‌رده‌ستدا نه‌بووی که نیجته‌یه‌ادی له‌به‌ر رۆشناییدا بکات، نیجته‌یه‌ادیشی نه‌کردوه‌و پاوه‌ستاوه‌ تا خوای کاربه‌جی نایه‌تی بۆ ناردۆته‌ خوار.

بۆ زیاتر پوو‌نکره‌وه‌ با سه‌رنجی ئهم نایه‌تانه‌ بده‌ین، خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی:

﴿اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ (۱۱۶) ﴿الأنعام﴾،
واته: شوین نه‌وه‌ بکه‌وه‌ که له په‌روه‌ردگارته‌وه‌ بۆت هاتوه، بیجگه‌ له‌و په‌رستراوێکی دیکه‌ نیه، وه‌ پشت له‌ هاوبه‌ش دانه‌ران بکه‌.

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَأَصِرْ حَتَّىٰ يَخُوكَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ﴾ (۱۱۹) ﴿یونس﴾، واته: شوین نه‌وه‌ بکه‌وه‌ که له‌مه‌ودوا بۆت په‌وانه‌ ده‌کری، وه‌

خوږاگر به تاكو خوا حوكم ده كات، بئگومان خوا چاكترين فەرمانپره وايه - وچاكترين دادوهره-.

ههروهه ده فهرموئ: ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدَعَاٍ مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفَعَلُ لِي وَلَا يُكْرِمُنِي اللَّهُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٩﴾﴾ الاحقاف، واته: نهی (عمد) ﷺ تو به موشريکه کان بلئ: من له نيتو پيغه مبه رانی خوا - عليهم الصلاة والسلام) دا شتيکی داهيتراو نيم، وه من ناشزانم که من و نيتوه چيمان پي ده کريت، دياره بويه خواي پهروه ردگار به پيغه مبه ر ده فهرموئ وا بفرموو، بوته وهی موشريکه کانيش بزنان که پيغه مبه ر ﷺ قورنان له خوږيه وه نالئ، به لکو ناشزانيت که خواي پهروه ردگار نه مپو، يان سبهی چي پي ده فهرموئ وچ شتيکی بو حه لالو چيشی لئ حه رام ده کات!

جا دياره نه مه وا ده گه يه نئ که پيغه مبه ر ﷺ به ته واوی ته سلیمی وه حی بووه و خواي کاربه چي فهرموين وایکرده.

ئجا ده فهرموئ: ﴿وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾، واته: من جگه له ناگادار که ره وه و ترسینه ريکی ناشکرا، هيچی ديکه نيم.

که واته: نيمه ش نه گه ر بانه ویت چاک به دواي نه وه حيبه بکه وين که بو پيغه مبه ر ﷺ هاتوه، ده بن شوين پيی نه وه لگرين، که قوناغ به قوناغ جي به جيی کرده، چونکه وه حی به يه کجار نه هاتوته خوار، نه وه تا موشريکه کان له وياره وه ره خنه يان گرتوه: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ﴿٣٣﴾﴾ الفرقان، واته: نه وانهی بن پروان گوتيان بوچی قورناني به يه ک جار بوی نايه ته خوار؟!

خوای پروه‌ردگاریش بهم جوره وه لام ده‌داته‌وه، ده‌فرموی: ﴿...كَذَلِكَ
لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلاً﴾ (۳۲) الفرقان، واته: ناوا بۆته‌وه‌ی له دل و عه‌قل‌تدا
بی‌چه‌سپین و، پی به پی بۆت ده‌خوتیننه‌وه، چونکه قورشان به‌رنامه‌ی ژبانسه، بۆیه
پتویسته جیبه‌جی بکری و بۆ ته‌وه نه‌هاتوه، که همر بخوتندریته‌وه به‌س، بۆیه ده‌بی
قوناغ به قوناغ بیت، جا نیمه له کارو چالاکی نی‌سلامییدا به نه‌ندازه‌ی ته‌وه‌ی، که
شاره‌زای ژبانی پیغه‌مبهر ﷺ ده‌بین، به نه‌ندازه‌ی ته‌وه سه‌رراست ده‌بین و ده‌زانی ته‌وه
قوناغی، که هاتوته پیشمان چ قوناغ‌یکه، به به‌راورد کردن له‌گه‌ل قوناغ‌کانی ژبانی
پیغه‌مبهردا ﷺ، ته‌وه چ هه‌لو‌یستیکی تیدا وهرگرتوه، نیمه‌ش ته‌وه هه‌لس‌و‌که‌وته‌ی
تیدا وهربگرین، ته‌وه چۆن و که‌ی و نایه‌ته‌کانی به چ شیتویه‌ک جیبه‌جی کرده‌وه
لینکدا‌وته‌وه، نیمه‌ش به‌هه‌مان شیتوه، که بیگومان ته‌وه‌ش به‌بی شاره‌زایی له
به‌سه‌ره‌ات و هه‌لو‌یسته‌کان و قوناغ‌کانی ژبانی پیغه‌مبهر ﷺ مه‌یسه‌ر نابی.

جا داوا‌کارم له خوای پروه‌ردگار له‌وه که‌سه‌انه‌مان بگیت‌پری، که زیاتر شاره‌زایی
ژبانی پیغه‌مبهر ﷺ ده‌بن و، چاکتر شوین پییه‌کانی هه‌لده‌گرن، به‌وه جوره‌ش بژین،
که پیغه‌مبهر ﷺ پی ژیاوه، به‌وه شیتویه به‌رتویه بچین، که رووسووری دنیا‌وه
دوارپۆژ بین.

ناوونه‌سه‌بوکاتوشوینی له‌دایکبوونی پیغه‌مبهر ﷺ

(۱) ناوی موباره‌کی پیغه‌مبهر ﷺ:

خوای په‌روه‌ردگار له‌قورئاندا دوو ناوی بۆ پیغه‌مبهر ﷺ به‌کاره‌یتاون، وه‌له‌
ژیانیشیدا هه‌ر نه‌و دوو ناوه‌ی لـه‌ هه‌لدراون، که‌ بریتین له‌ (محمد و احمد)، که‌ له‌م
نایه‌تانه‌دا نه‌م دوو ناوه‌ موباره‌که‌ هاتوون:

خوای په‌روه‌ردگار ده‌فهرموئ: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ
الرُّسُلُ...﴾ (۱۱۱) آل عمران، واته: وه‌ موحه‌مه‌د ته‌نیا پیغه‌مبهرینه‌که‌ که‌ له‌پیش
نه‌ویشدا پیغه‌مبهری دیکه‌ رابردوون، هه‌روه‌ها ده‌فهرموئ: ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ
مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ...﴾ (۱۰) الاحزاب، واته:
موحه‌مه‌د ﷺ بابی هه‌یچ کام له‌ پیاوه‌کانتان نیه‌ به‌لکوره‌وانه‌کراوی خوایه‌و کۆتایی
پیغه‌مبهرانه‌، هه‌روه‌ها ده‌فهرموئ: ﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَءَامَنُوا
بِمَا نَزَّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ﴾ (۲) محمد،
واته: وه‌ نه‌وانه‌ی ئیمانیان هه‌تاه‌وه‌ کرده‌وه‌ باشه‌کانیان نه‌نجام داون، وه‌ ئیمانیان
هه‌تاه‌وه‌ به‌وه‌ی که‌ نیردراوه‌ته‌ سه‌ر موحه‌مه‌د ﷺ که‌ حه‌قه‌وه‌ له‌ په‌روه‌ردگاریانه‌وه‌یه‌، نا
نه‌وانه‌ خوا گوناح و خراپه‌کانیان لـه‌ ده‌کۆرتیتسه‌وه‌وه‌ حالو وه‌زه‌عیان باش ده‌کات،
هه‌روه‌ها ده‌فهرموئ: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا... ﴿٢٩﴾ الفتح، واته: موحه محمد ﷺ رهوانه كراوى خوايهو نهوانهى كه له گه ليدان له سهر كافران توندو تيژو له نيتو خوياندا به به زه بين، كه واته چوار چار ناوى (محمد) هاتوه له قورئانداو يه كجاريش ناوى (أحمد) هاتوه، وهك ده فهرموى: ﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ بِنَحْيِ إِسْرَائِيلَ اِنِّى رَسُوْلٌ اَللّٰهُ اِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيِّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُوْلِ يَّاتِى مِنْ بَعْدِى اَسْمُهُ اَحْمَدُ... ﴿٦﴾ الصف، واته: وه كاتيك عيساى كورپى مه پهم گوتى نهى وه چهى ئيسرائيل! من رهوانه كراوى خوام بو لاي نيتوه، وه نهو ته وپراتهى كه له پيش مندا نيتردراوه من به راستى ده زانم، وه مؤده تان پس ده دم به هاتنى پتغمبه ريك له دواى منه وه كه ناوى (أحمد) ه.

پتويسته بشزانين كه ههركام له ناوى (أحمد) و (محمد) يهك مانايان ههيه نه ويش واته (ستايش كراو)، واته نهوكه سهى كه ستايشى كراوه و ستايشى ده كرى له دنياو له قيامه تدا، كه به ته كيد پتغمبه رى كوتابى ناوو نيتوهر وكسى يه كن، واته: وهك ناوى (محمد) و (أحمد) ه به هه مان شيوه به كرده وهش ستايشى كراوه، ههه له لايهن خواى پهروه ردگار وه وهه له لايهن خه لكيه وه، وهك خواى پهروه ردگار ده فهرموى: ﴿... عَسَىٰ اَنْ يَّبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا ﴿٧٩﴾﴾ الإسراء، جا نه گهر له دونيادا ته نيا له لايهن نؤمه ته كه يه وه مه دح ده كرى و كراوه، له دواپوژدا پتغمبه رى خوا ﷺ له لايهن هه موو مرؤفايه تيه وه سوپاس و ستايش ده كرى، وه نهو ناوهش (أمنة) ي دايكى ليتناوه، وهك له (سيرة ابن هشام)^(۱) دا هاتوه، وه له هه ندى ريوايه تدا هاتوه كه (عبدالمطلب) ي باپيرى نهو ناوهى ليتناوه كه ليتان پرسيوه: بوچى ناوى لس ده نيتى (محمد) گوتويه تى: نوميده ده كه م پياويكى ليتده رچى خه لك

(۱) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۱، ص ۸۴.

ستایشی بکات و سوپاسی بکات و، مه‌دحو سه‌نه‌ای^(١) بکات، که بیتگومان نومیدو هیوایه‌که‌ی باییری هاتۆته دی.

ئه‌وه به نسبت قورئان، له سوننه‌تیشدا پیغه‌مبهر ﷺ ده‌فهرموی: {أنا محمد وأنا أحمد وأنا الماحي الذي يمحو الله بي الكفر وأنا الحاشر، الذي يحشر الناس على قدمي وأنا العاقب} رواه البخاري^(٢)، واته: من (محمد) م وه (أحمد) م وه من سپره‌وه‌م، ئه‌وه‌که‌سه‌ی که خوای په‌روه‌ردگار کوفرو بئ‌باوه‌ریم پی‌ ده‌سپرتیه‌وه، وه من کۆکه‌ره‌وه‌م ئه‌وه‌که‌سه‌ی که خه‌لک له‌به‌رده‌ستی مندا کۆده‌کریتیه‌وه وه حه‌شر ده‌کریت، وه من کۆتا پیغه‌مبهرم، به‌ئێ پیغه‌مبهر ﷺ یه‌که‌م که‌سه که زیندوو ده‌کریتیه‌وه له‌دوای ئه‌وه خه‌لک کۆده‌کریتیه‌وه، وه ئالا هه‌لگری رۆژی مه‌حشه‌ره، وه دوای ئه‌وه که پیغه‌مبهر ﷺ تکاو ره‌جا ده‌کا لای خوای په‌روه‌ردگار، ئنجا دادگایی و لیپرسینه‌وه‌ی خوا بۆ خه‌لک ده‌ست پی‌ده‌کات، (عاقب) یش ئه‌وه‌یه که له‌دوایه‌دا دئ‌وه‌هیچ پیغه‌مبهری دیکه‌ی به‌دوادا نایه‌ت.

٢) نه‌سه‌بی پیغه‌مبهر ﷺ :

نه‌سه‌بی پیغه‌مبهر ﷺ به‌ گشتی دوو به‌شه، به‌شیکێ هه‌موو زانایانو میژوو‌زانو پسپۆران له ژیاننامه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ که پیشیان ده‌گوتری: زانایانی ره‌چه‌له‌کناس (علماء الأنساب) هه‌موویان له‌سه‌ری یه‌ک ده‌نگن به‌بئ هه‌لا‌واردن، ئه‌ویش ئه‌وه زنجیره‌یه‌یه که له‌خۆیه‌وه ده‌ست پی‌ده‌کات تا ده‌گاته (عدنان) که یه‌کیکه له‌ نه‌وه‌ی (اسماعیل)ی کورپی (ابراهیم) -عليهما الصلاة والسلام- ئه‌وه‌ش، که زانایان پرا جیا‌ییا‌ن تیتیدا هه‌یه ئه‌وه‌یه که له‌ عه‌دنانه‌وه‌یه تا ده‌گاته ئیسماعیل، جا له

(١) البداية والنهاية ، لابن كثير، ج٢، ص ٣٤٥ .

(٢) صحيح البخاري (٣٥٣٢)، (٤٨٩٦) وصحيح مسلم: ٦٠٥٨،

(محمد) هوه ﷺ تا ده‌گاته عه‌دنان که بیست و دوو پشته شه هه‌موو زانایان له‌سه‌ری یه‌ک ده‌نگن، شه‌ویش به‌م شه‌وه‌یه‌یه: (محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد المناف بن قصي بن كلاب بن مرة بن كعب بن لؤي بن غالب بن فهر بن مالك بن النضر بن كنانة بن خزيمة بن مدركة بن إلياس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان)^(۱).

بۆیه‌ش جه‌ختم له‌سه‌ر شه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ کرده‌وه، چونکه هه‌ندئ خه‌لکی نه‌زانو نه‌فام و بی‌پروا و دل‌ره‌ش، به‌و دوا‌دوا‌یه‌وه ده‌یانه‌وی تو‌انج و پلار له‌ نه‌سه‌بی پیغه‌مبه‌ر بده‌ن، وه‌ک له‌ دوا‌ییشدا باسی ده‌که‌م- ئنجا دیا‌ره پیغه‌مبه‌ری خاتمه‌م (محمد) ﷺ عاره‌به‌ وه‌ک ره‌چه‌له‌کی تزیکی، چونکه شه‌و قوره‌یه‌شیه‌و قوره‌یه‌شیش یه‌کیکن له‌ (مضر)، که‌واته پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ پرووی نه‌سه‌به‌وه عاره‌به‌و، گه‌لی عاره‌بیش به‌گشتی سه‌ جو‌ر بوون:

یه‌ک: عاره‌بی بائیده (العرب البائدة): واته: عاره‌بی فه‌وتاو که نه‌ماون، شه‌وانه شه‌و تیره عاره‌باننه‌ن که کاتی خۆی له‌ میژوودا هه‌بوون و باسیان کراوه هه‌یانبووه ده‌وله‌ت و کیانی‌شی هه‌بووه، وه‌ خوای په‌روه‌ردگاریش باسی هه‌ندیکیانی کرده‌، وه‌ک (عاد، ثمود، طسم، جدیس، ح‌ضرموت...) که نه‌ماون بۆیه‌ پییان ده‌گوتری: (العرب البائدة)، که ته‌نها له‌ کتیه‌کانی میژوودا ناویان ماوه، شه‌گه‌رنا شه‌سل و وه‌چه‌یان نه‌ماوه و براونه‌ته‌وه.

دوو: عاره‌بی شه‌صل (العرب العاربة): بریتین له‌و عاره‌بانیه‌ی که له‌ پشتی (یشجب بن یعرب بن قحطان) دینه‌ خواری وه‌ پییان ده‌گوتری (العرب القحطانية) دیا‌ره شه‌و عاره‌باننه‌ شه‌سلن، چونکه له‌ سه‌ره‌تاوه به‌ عاره‌بایه‌تی هاتوون.

(۱) پروانه: ۱- سیره ابن هشام، ج ۱، ص ۱-۲.

۲- تاریخ الطبری ج ۲، ص ۲۳۹ الی ۲۷۱، شایانی باسه، که شه‌م زانیاریه هه‌رکام له: (ابن

سعد و بخاری و (ابن القيم) و (الذهبي) یش هیناویانه.

سئ: - ئه و عاره بانه ی، که کراون به عاره ب (العرب المستعربة): بریتین له وانه ی، که له پشتی (اسماعیل) عليه السلام و دوا ی خۆشی له پشتی (عدنان) هاتوونه خوار، که پێیان ده گوتری (العرب العدنانية)، چونکه باپه ره یان عهدانه که نه ویش ده چیتته وه سه ر ئیسماعیلی کور ی ئیبراهیم - علیهما الصلاة والسلام - بۆیه ش پێیان ده گوتری عاره بی به عاره ب کراو، چونکه ئیسماعیل که کور ی ئیبراهیمه، وه ئیبراهیم بۆخۆ ی عاره ب نه بووه (اسماعیل) یش هه ر عاره ب نه بووه (هاجرة) که دایکی ئیسماعیله هه ر عاره ب نه بووه، به لکو قبطنی بووه و خه لکی (مصر) بووه، وه خودی ناوی (ابراهیم) یش ناویکی عاره بی نه و له زمانی عاره بیدا پێی ده گوتری (أعجمي)، به لام ئیسماعیل له دوا ییدا له قه بیله ی (جرهم) ژنی هیتناوه و هه ر له وانیشه وه فیری عاره بی بووه ^(١)، بۆیه وه چه ی ئیسماعیل پێیان ده گوتری (العرب المستعربة).

(٣) کات و شوونی له دایکبوونی پیغه مبه ر ﷺ:

(محمد بن عبدالله) له مائی (أبو طالب) له دایکبووه، له شیوه کانی به نی هاشم (شعب بنی هاشم) و له شاری مه ککه، له به ره به یانی رۆژی دووشه مه، (١٢ ربيع الأول) یان (٩ ربيع الأول) که زانا یان مشت و مریان له و باره وه هه یه، له سائی فیل که ده کاته (٥٧١ ی زاینی، ئه و سائه ش بۆیه ناو نراوه سائی فیل، چونکه له و سائه دا (أبرهة) ی حه به شه بی له (صنعاء) وه سوپایه کی هیتناوه بۆ نه وه ی (کعبه) بروختنی، چونکه په رستگایه کی دروست کردبوو له (صنعاء) به ناوی (قلیس) ده یویست ئه و هاتوو چۆیه ی، که خه لک ده یکه ن بۆ (کعبه) بگوازریته وه بۆ ئه و په رستگایه ی، که ئه و له (صنعاء) بنیاتی ناوه، تاکو ئه و بازرگانیه ش که له مه ککه ده کری،

(١) (صحیح البخاری): ٣٣٦٥، ٣٣٦٤.

بکه‌ویته (صنعاء)، بۆ ئەو مەبەسته (أبرهة) بە سوپایه‌کی زۆره‌وه، که فیلیکی زۆریشیان پێ دەبێ و فیلیکی گه‌وره له پیتشه‌وه‌ی سوپاکه‌یان ده‌بێ به‌ناوی (فیل محمود)، ده‌چن بۆ مه‌ککه به مەبەستی پروو‌خاندنی که‌عبه، کاتیکی نزیکی مه‌ککه ده‌بن، ئەوکاته (عبدال‌مطلب) ی باپیری پیتغه‌مبەر ریش سپی خه‌لکی مه‌ککه ده‌بێ، ته‌ماشای ده‌کات سوپایه‌کی زۆره‌وه له‌وه‌وه‌دا ده‌بێ، که به‌وه له‌شکره‌ ناوێرن و شه‌ریان بۆ له‌گه‌ڵ ناگرێ، بۆیه ده‌چنه‌ شاخه‌کانی ده‌ورو به‌ری مه‌ککه، له نزیکی مه‌ککه نه‌به‌هه بانگی ریش سپی‌یانی خه‌لکی مه‌ککه ده‌کات و (عبدال‌مطلب) ده‌چێ بۆ لای و زۆر پتیزی لێ ده‌گرێ، نه‌به‌هه پتیی ده‌لێ: نه‌گه‌ر خزمه‌تیت که‌ه‌بێ؟ شه‌یش ده‌لێ نیشی من شه‌ویه که (۲۰۰) حوشت‌رتان به تالان بردووم داوا ده‌که‌م که بۆم بگه‌رتنیه‌وه، نه‌به‌هه‌ش پتیی ده‌لێ: که بینیمی له‌ چاومدا زۆر به‌پتیزو حورمه‌ت بووی و سامم لێکردی، به‌لام که باسی حوشت‌ره‌کانت کردو باسی (کعبه) ناکه‌ی، که هاتووم بیرووخینم، له‌به‌رچاوم که‌وتی!! (عبدال‌مطلب) یش وه‌لامی ده‌داته‌وه‌وه ده‌لێ: (أنا رب الأبل وللبيت رب یحْمیه)، واته: من خاوه‌نی حوشت‌ره‌کانم و داوای حوشت‌ره‌کانم ده‌که‌مه‌وه، وه‌ ئەو (بیت)‌ه‌ش خاوه‌نیتی هه‌یه ده‌پاریزی!

دیاره‌ ته‌وان به‌ ته‌جربه‌ بۆیان ده‌رکه‌وتوه، که هه‌رکه‌سێک بیه‌وێ خراپه‌ به‌رامبەر یه‌که‌م مائی خوا بکات، ناتوانێ و زه‌ره‌رمه‌ند ده‌بێ، بۆیه به‌ قیاس له‌سه‌ر پا‌بردوو، زانیویانه که نه‌به‌هه سه‌ری سه‌لامه‌ت نابێ، شه‌وه‌بوو که داوی شه‌وه‌ی شه‌وانه‌ی خه‌لکی مه‌ککه بوون و له‌ ده‌وری که‌عبه‌ بوون ده‌گه‌رتنه‌وه بۆ شاخه‌کانی ده‌وری که‌عبه، خوای په‌روه‌ردگار سوپایه‌ک له‌ بالنده‌ پۆل پۆل ده‌نیترێ بۆ سه‌ر له‌شکرێ نه‌به‌هه، که میژوونوسان زۆر به‌وردی باسیان کرده‌وه ده‌لێن: شه‌و بالنده‌ وای پتیه‌چێ شه‌و بالنده‌یه بووین که نیتمه‌ پتیی ده‌لێن (په‌سه‌یلکه) که هه‌ر یه‌کیک له‌وه‌ بالنده‌ سه‌ی به‌ردی پتیه‌وه، یه‌کیک به‌ ده‌نوکی دووه‌که‌ی دی به‌ پتیه‌کانی، وه‌ به‌ هه‌رکه‌سێک که‌وتبایه

وهك نهوه بووه كه تیزابی پیدا بکوی و نه‌گهر به‌سهری که وتبایه هه‌تا به‌ری پینی گیر نه‌ده‌بووو به‌دهنی داده‌پزا، نهو بالتدانه بهو ورده به‌ردانه به‌ردبارانیان کردن.

خوای په‌روه‌ردگار هه‌ر بهو بۆنه‌به‌وه سووره‌تیکي ناردۆته خواری که ده‌فهرمـوئ:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ

يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضَلُّبٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ حِجَارًا

مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾﴾ الفیل، واته: به‌ناوی خوای به

به‌زه‌یی به‌خشنده، نابینی په‌روه‌ردگارت چی کرد به‌خاوه‌ن فیله‌کان، نایا نهو پیلانو

فیلهی که به‌ده‌ستیانه‌وه بوو پووچی نه‌کرده‌وه، پۆل پۆل بالتدانه‌ی ناردده سهریانو به

به‌ردتیک به‌ردبارانیان ده‌کردن که له قور دروست کرابوو } چونکه وشه‌ی (سجیل) له

ته‌سلدا وشه‌یه‌کی فارسی، یان کوردیه‌وه (طبری) ده‌بیاته‌وه سه‌ر ته‌صلی (سه‌نگی

گل)، (سه‌نگ)، واته: به‌ردو (گل‌یش، واته: قور، واته: به‌ردتیک که له قور

دروست‌کراوه، له‌به‌رته‌وه‌ی که پیتی (گ) له زمانی عاره‌بیدا نیه گوتراوه: (سَنَجِ جِل)

ننجا که دوو جیمه‌که‌یان به‌یه‌که‌وه ده‌غم کرده‌وه، گوتویانه: (سَجِيل) ﴿﴾ فَجَعَلَهُمْ

كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾، واته: وه‌کو (کای خوراوی لیتکردن، (عصف) یانی (کا) جا

هه‌ندتیک له زانایان ده‌لین: مه‌به‌ستی ته‌وه‌یه وه‌ک ته‌رس و ریخی لیتکردن،

هه‌ندتیکیشیان ده‌لین: وه‌ک چه‌وه‌لنیک که ئاژه‌ل ده‌یخوا.

به‌لئ له‌و مانگه‌دا پیغه‌مبه‌رمان (محمد) ﷺ به‌هه‌تیوی له‌دایک ده‌بج، نهو جوژه

له‌دایک‌بوونه‌ش حیکمه‌تی زۆری تیدان، که سه‌ره‌رشتی بابی و سوۆزو په‌روه‌ده‌ی دایکی

نابینی‌و، دواتریش ده‌بیته پیغه‌مبه‌ری هه‌موو مرۆفایه‌تی.

نهو پیغه‌مبه‌ری که بابی خۆی نه‌بینیه‌وه له‌زگی دایکی‌دا بووه که مردوه‌و، له

ته‌مه‌نی (٦) سالی‌شدا بووه که دایکیشی مردوه‌و، دواتر که باپیری به‌ختیوی کرده‌وه،

نه ویش پاش دوو سال له مردنی دایکی مردوه و دواتر چۆته لای (أبو طالب) ی مامی، که نه ویش هه تا مردوه پروای به پیغه مبهرایه تی (محمد) نه هیناوه، جا نه مانه هه موویان نه وه ده گه یه نن که نه و دین و بهرنامه یه ی پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هینای له لایه نن خواوه یه وه، خزم و کهس و نزیکانی هیچ کاریگه ریبه کیان نه بووه له سه ر سه ره لدانی نه و بانگه وازه ی کردوویه تی و پشتیوانی نه بوون بۆ نه و مبه سه ته، به لکو به ویستی په روه ردگار به و شیویه په روه رده و گه ووه بووه بۆته پیغه مبه ری هه موو مرۆقایه تی.

قسه یه کی بی بنه ما:

لیره دا ده مه وی ناماژه یه که به وه بکه م که له کوردستانی خۆماندا کابرایه که به ناوی (جمال رشید) ماوه یه که له مه و به ر کتیبیک ی نووسیوه، که ده زگای (ناراس) له هه ولیر بۆ چاپ کرده، له سه ره تا وه نو سه ری نه و کتیبه بانگه شه ده کات و ده لئی من رښازکی عیلمیانه م به کارهیناوه له م کتیبه مدا، بۆیه هه ر شتیک که به لگه و نیسپاتی عیلمی له سه ر نه بی نه منووسیوه، به لآم که باسی پیغه مبه ری کرده صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده لئی: (محمد) ناوی (قثم) بووه، بابیشی ناوی (عبدالله) نه بووه و ناوی (عبد اللات) بووه، ئنجا ده لئی (قثم) واته (محمد) به چوار سال له دوا ی مردنی بابی له دایک بوو، وه ده لئی: پیم عه جایه چۆن (عبدالمطلب) نه وه یه که، که چوار سال پاش مردنی بابی له دایک بووه، به نه وه ی خۆی له قه له می داوه، جا بیگومان نه و قسه یه کوفرو له دین ده رچوونه، به لآم من ته ماشام کرد بۆ نه وه ی بزائم داخۆ پشتی به چ سه رچاوه یه که به سه ته، که چی بۆم ده رکه وت که پشتی به هیچ سه رچاوه یه که نه به سه ته و ناماژه ی به هیچ سه رچاوه یه که نه کرده، له حالیکدا که هه رچی سه رچاوه ی میژووی نه نسابه هه مووی له سه ر (۲۲) پشتی (محمد) یه که ده نگن، وه هیچ کام له میژوونوسان و لیکۆلهره وان شتی وایان نه گوتوه، بۆیه مرۆف سه ری سوورده میتنی، که

ئەو کاربایە ئەو قسەو درۆو دەله‌سانە‌ی لە‌کوێ هێناوە، لە‌ کاتی‌کدا کە ئیددیعای عیلمی بوونی شیتوازه‌کەشی دە‌کات!!^(۱)

شایانی باسیشە، کە لە‌نیۆ عاره‌باندا نەسەب گرنگییە‌کی زۆری هە‌بووە، پیاوی‌کی وە‌ک (أبویکر) -رەزای خوای لێ- بێ- بە دوو شت مە‌شهور بوو: بە‌وه کە بازرگانێکی گە‌وره بوو، بە‌وه‌ش کە رە‌چە‌له‌کناس (نساب) بوو، واتە زۆر نە‌سەب ناس بوو، بە‌لێ عاره‌ب زۆر گرنگییان داو بە نە‌سەب و رە‌چە‌له‌کی خۆیان، ئەو (جە‌مال) ه‌ رە‌نگە سێ پشت باب و کە‌س و کاری خۆی نە‌ناسی، بە‌لام (محمد المصطفی) نە‌ک بۆ‌خۆی وای بێ، بە‌لکو هە‌موو می‌ژوو نووسان تا (۲۲) پشتی دە‌لێن: بە‌بێ نیختیلاف، دوابی نزیکە‌ی (۲۰) پشتی دیکە‌شی باس دە‌کەن، تا دە‌گاتە‌وه سەر (اسماعیل)، دیارە ئەو قسە‌یه سەرە‌پای کوفرە‌کە‌ی، ئەو کتیبە‌ نە‌گەر خە‌لکی دی بیخوینێتە‌وه دە‌لێن: ئەو حکومە‌تە‌ی کە ئەو کتیبە‌ چاپ دە‌کات دیارە لایە‌نگری ئەو فیکرە‌یه و تە‌ئیدی دە‌کات!

ئنجای سەرە‌پای ئە‌وه‌ش شتی زۆر خراپ و بێ مانای دیکە‌ی، تێدایە بۆ‌ نموونە: لە‌بارە‌ی نیکاح‌وه دە‌یه‌وێت شتە‌کە بە‌ره‌و ئە‌وه بە‌ریتە‌وه، گوایه لە‌نیۆ عەرە‌باندا نیکاح بە‌شێ‌وه‌ی هاوسەرگیری حە‌لال، بوونی نە‌بوو، کە باسی (أبویکر) و (عمر) یش دە‌کات، دە‌یه‌وی بێ ئە‌وانە رە‌نگە هیچ کامیان کۆری بابی خۆیان نە‌بن!!

جا من پەرۆشی سومە‌دی میلله‌تە‌کە‌مانمە، چونکە هەر‌کە‌سی‌ک کە ئە‌وه بخوینێتە‌وه دە‌لێ: وا دیارە ئەو میلله‌تە‌ زۆر جاهیلە، چونکە عاره‌ب بۆ‌خۆیان زیاتر نە‌سە‌بی خۆیان دە‌زانن، وە‌ک لە‌ کە‌سی‌کی غە‌یره، وە‌ بۆ‌خۆشیان هە‌موو لە‌سەر ئە‌وه یە‌ک دە‌نگن وە‌ک ناماژە‌مان پێ کرد کە رە‌چە‌له‌کی (محمد) ﷺ هە‌تا (۲۲) پشتی

(۱) پروانه: (ظهر الكورد في التاريخ) جمال رشيد احمد، ج ۳، ص ۳۹۹-۴۰۱، ط ۱، مطبعة وزارة التربية.

یە کدەنگیی لە سەرە، جا کە سێک لە ولایە شتیێک بیئێی کە هیچ کەس نە یگوتبێ، ئەو
یە کەم: میللەتە کە مان بە میللەتێکی جاھیل و نە فام لە قەلەم دە دەن، دوو ەم: بە
کافریشی لە قەلەم دە دەن، وە لە پراستیدا من سەرم لەو سوور دە مینێ، کە کتیبە کەشی
هە دیە کردو ە بۆ رووحی (مە لا مصطفی)، ئەو (مە لا مصطفی) یە ی کە کاتی خۆی،
خۆی بە مسوڵمان ناساندو ە و هە موو ریزیکسی بۆ ئیسلام هە بوو ە و دژی ئەو جوۆرە قسە
ناپەوا و درۆ دە لە سەنە بوو ە، هەر ئەو ە و چەند شتیێکی دی کەش بوو ە وای کردو ە، کە
خە لک لە دەوری کۆ بیئەو ە!

کورتیهک له ژبانی پیغه مبر ﷺ
له کاتی له دایک بوونییه وه هتاگو
سی سال پیش وه حی بوی هاتی

نهم کورتیه له ژبانی پیغه مبر ﷺ له یازده پرگه دا ده خه مه روو:

یه که م:

(عبدال مطلب) (١٠) کورپی هه بوون که کورپی گچکه یان (عبدال الله) بووه، پیغه مبر ﷺ له فەرمايشتیتکدا فرموویه تی: (أنا ابن الذبیحین)، واته: من کورپی دوو قوربانیه کانم، له بهر نه وهی که کاتی خۆی خۆای گه وره فرمانی به نیبراهیم کرد که نیسماعیل سهر بپرئ و بیکاته قوربانی، نه وه بوو دوایی خۆای پهروه ردگار بهرانیکی گه وره ی نارد ه خوار که نیبراهیم له بری نیسماعیل نه وه بهرانه سهر برئ، نه وه (ذبیح) ی یه که م، (ذبیح) ی دووه میس نه وه بوو که (عبدال مطلب) له که عبه دا له خوا پاراپیه وه داوای لیکرد که (١٠) کورپی بداتی، چونکه نه و پریش سپی قوره ی شیه کان بوو، له وه ده ترسا که کورپی نه بئ و دوایی زولمی لئ بکن، بۆیه داوای له خوا کردو گوتی: خواجه نه گهر (١٠) کورم بده ی تی نه وای یه کیان له پیناوی تو دا سهر ده برم، جا که خۆای پهروه ردگار (١٠) کورپی دایه، قورعه ی کرد بۆ سهر برینی یه کیکیان، سهره نجام سئ جار که وته سهر (عبدال الله) که له هه مووشیانی خۆشتر ده ویست، چونکه له هه موویان گچکه تر بوو، ننجانه یزانی چ بکا، پرسى کرد به پریش سپیان، نه وانیش گوتیان: نه گهر خۆینیکى زۆر گه وره بده ی له جیاتی سهر برینی (عبدال الله)، نه وه گوناجار نابى،

که ثه‌ویش بریتیه له سهرپرینی (۱۰۰) حوشر، جا بویه هم (اسماعیل) و هم (عبدالله) هاتونه سهر ثه‌وی که سهر بپردرین، به‌لام خوی پهره‌ردگار شتیکی دیکه‌ی بۆ کردوون به به‌دیل^(۱).

دایکیشی (آمنة بنت وهب بن عبد المناف بن زهرة بن کلاب)ه، (آمنة)ش له‌گه‌ل (عبدالله)دا له پشتیدا ده‌گه‌نه‌وه یه‌ک، جا (عبدالمطلب) (آمنة)ی کچی (وهب)ی خواستوه بۆ (عبدالله)، که ماله بابی نامینه زۆر خانه‌دان بوون و کچه‌که‌شیان نامینه زۆر هه‌لکه‌وتوو بووه، چهند مانگیک دوا‌ی ثه‌وه‌ی، که نامینه (محمد) ﷺ ی وه‌سک ده‌که‌وئ و پئی حامیله ده‌بج، (عبدالله) سه‌فه‌ری بازرگانی ده‌کات بۆ شام له‌سه‌ری گه‌رانه‌وه‌دا له‌لای مائی خاله‌کانی، که له (بنی عدي بن النجار) بووه، له‌وئ وه‌فات ده‌کات^(۲).

دووهم:

که نامینه (محمد)ی ده‌بج، یه‌کسه‌ر نه‌فه‌رێک ده‌نیرئ مزگینئ ده‌ده‌ن به‌ باپیری (عبدالمطلب) که نه‌وکات (عبدالله)ی میردی که بابی پیغه‌مبه‌ره، وه‌فاتی کردوه، عاده‌تی عاره‌ب وا بووه که زۆر پێیان خۆش بووه کورپان ببی، چونکه پێیان پشت و قوه‌ت بووه و پێیان وا بووه که به‌هزی کوره‌کانه‌وه نه‌سل و وه‌چه‌یان به‌رده‌وام ده‌بج، مزگینیان برد بۆ (عبدالمطلب) که‌وا خیزانی (عبدالله) کورپ بووه، ثه‌ویش یه‌کسه‌ر دیته‌وه (محمد) ﷺ هه‌لده‌گرئ و ده‌بیاته نئو که‌عبه‌و له‌ خوا ده‌پارێته‌وه و سوپاسی ده‌کات^(۳)، چونکه نه‌وان خویان ناسیوه، به‌لام شه‌ریک و هاویه‌شیان بۆ خوا په‌یدا کردوه، وه‌ ناویشی لیده‌نرئ (محمد) وه‌ک پێشتر باسم کرد، وه‌ ناوی (محمد)

(۱) بروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص ۸۰-۸۲، ط ۱ دار ابن الهيثم.

(۲) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، هه‌مان به‌رگ، ص ۸۳.

(۳) هه‌مان سه‌رچاوه، ص ۸۴.

له‌نیو عاره‌باندا ناویکی نامۆ بووه، هه‌ندیك ده‌لتین: له‌ پیتش (محمدی كوری (عبدالله) دا كه‌س ناوی (محمد) نه‌بووه، وه‌ له‌ رۆژی حه‌وته‌میدا خه‌ته‌نه‌ كراوه، له‌ لایهن (عبدال‌مطلب)ی باپیری‌هوه‌ ده‌عه‌تیکیشی بۆ كرده‌وه، كه‌ لای عاره‌بان وا باوبوه، هه‌ندیكیش گوتووینه‌ به‌ خه‌ته‌نه‌ كراوی له‌دايك بووه، به‌لام (ابن كثیر) تیبینی له‌سه‌ر ئه‌و رایه‌ هه‌یه^(۱).

سه‌ی یه‌م:

عاره‌ب عاده‌تیان وابووه‌ منداڵیان به‌ دایهن داوه‌ و خۆیان منداڵیان به‌ خێو نه‌ كرده‌وه‌ له‌نیو مه‌كه‌دا، به‌تایبه‌ت ئه‌وانه‌ی، كه‌ ده‌وله‌مه‌ندو خواپیداو بوون، نه‌گه‌ر منداڵه‌كانیان كۆر بووبن ناردووینان بۆ لادئ، چونكه‌ پیتان وابووه‌ ئاوو هه‌وای لادئ سازگارتیه‌و له‌رووی (فطرة)یشه‌وه‌ له‌ (فطرة)ی ئینسان نزیكتره‌وه‌، له‌وئ منداڵ باشته‌ر په‌روه‌رده‌ ده‌بئو، له‌ش ساغو زمانی راستترو پاراوتر ده‌بیتو عاده‌تی باشته‌ر وه‌رده‌گه‌رئ، بۆیه‌ (عبدال‌مطلب) له‌ هه‌ولئ په‌یدا كرده‌ی دایه‌نێكدا ده‌بئ بۆ (محمد) ﷺ و سه‌ره‌نجام ئه‌و قسه‌تو نسیبه‌ بۆ (حلیمة بنت أبي ذؤيب عبدالله بن الحارث) ده‌بئ، كه‌ به‌ (حلیمة السعدية) مه‌شه‌ووره‌، وه‌ مێرده‌كه‌شی ناوی (الحارث بن عبد العزی) بووه، كه‌ به‌ (أبي كبشة) ناسراو بووه، وه‌ هه‌ردوو كیشیان له‌ تیره‌ی (بني سعد بني بكرن، دواي ئه‌وه‌ی (حلیمة) له‌گه‌ڵ هاوسه‌ره‌كه‌ی دا (محمد)ی كۆرپه‌ له‌گه‌ڵ خۆیان ده‌بن بۆ ئه‌وه‌ی به‌ خێوی بکه‌ن، هه‌رچه‌نده‌ (حلیمة) زۆریش هه‌زی نه‌ده‌ كرد، كه‌ (محمد) له‌گه‌ڵ خۆیدا به‌رئ، چونكه‌ بابی نه‌ما بوو، به‌لام دواي چونكه‌ كه‌سی دیکه‌ی ده‌ست نه‌كه‌وت به‌ ناچاری له‌گه‌ڵ خۆی برد، چونكه‌ له‌وه‌ ده‌ترسا له‌ به‌رئه‌وه‌ی، كه‌ بابی نیه‌ نه‌فه‌قه‌كه‌ی به‌ته‌واوی نه‌ده‌نئ، حه‌لیمه‌ ده‌گه‌یته‌وه‌و ده‌لت: كه‌ چووین له‌ رینگه‌دا

(۱) پروانه (البداية والنهاية)، ج ۲، ص ۳۴۴.

نیمة سواری و لاخیک بووین، که له دواى هموانه وه ده‌پویشت، و لاخیکى لاوازو له‌پر بوو، خوژشمان کهم ده‌رامه‌ت و نه‌دار بووین، به‌لام جی‌ی سهرسورمان نه‌وه‌بوو، ههر که نه‌وه کورپه‌مان وه‌رگرت به‌ره‌که‌ت پرووی تیتکردین، ته‌نانه‌ت له‌سه‌ری گه‌پرانه‌وه و لاخه‌که‌مان پیش هم‌موو و لاخه‌کان که‌وتبۆوه، هاوه‌له‌کام پیمان ده‌گوم نه‌ی کچی فلانکه‌س نه‌وه و لاخه‌ی تو چی لیته‌اتوه...!! تو له‌سه‌ری هاتن نه‌ده‌گیشتییه نیمة، که‌چی نیستا له‌پیش هم‌مومانه‌وه ده‌پوی!! خیترو به‌ره‌که‌تیکى زورمان به‌سهردا پرژا، وه دواى نه‌وه نه‌وه شوینه‌ی، که نیمة‌ی لی‌بووین له‌وه‌ری زور بوو، شیر هاته‌گوانی و لاخه‌کانمانه‌وه، هه‌روه‌ها حه‌لیمه ده‌لی: چهند جاریک نامینه‌ی دایکی (محمد) هاتوه که (محمد) بیاته‌وه، به‌لام من ده‌مگوت نا با جارئ ههر لی‌ره بی^(۱).

چواره‌م:

له‌تمه‌نی چوار سالی‌دا پرووداوئیک له پیغه‌مبه‌ر ﷺ پروویدا، که له (صحیح مسلم) دا هاتوه نه‌وه ده‌قه‌که‌یه‌تی:

((عن أنس أن رسول الله ﷺ أتاه جبريل وهو يلعب مع الغلمان فأخذه فصرعه فشق عن قلبه فاستخرج القلب فاستخرج منه علقة، فقال هذا حظ الشيطان منك ثم غسله في طست من ذهب بماء زمزم، ثم لأمه ثم أعاده في مكانه، وجاء الغلمان يسعون إلى أمه (يعني ظنوه) فقالوا إن محمداً قد قتل، فاستقبلوه وهو منتقع اللون، قال أنس وقد كنت أرى أثر ذلك المحيط في صدره))^(۲).

نه‌نه‌س ده‌گیتیتته‌وه، که دیاره یان له پیغه‌مبه‌ری بیستوه ﷺ یان له یه‌کیتک له هاوه‌لان (أصحاب) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌وه کاته‌ی که مندال بووه و تمه‌نی چوار

(۱) بروانه: (سیرة ابن هشام)، ج ۱، ص (۸۵-۸۶)، وه: (البداية والنهاية)، ج ۲، ص (۳۵۴-۳۵۵).

(۲) (صحیح مسلم): ۴۱۱، وه: (البداية والنهاية)، ج ۲، ص ۳۵۷.

سالِ بووه، له بادیه‌ی بهنی سهد له گهل مندانان یاری کردوه، جبریل هاتوه بۆ لای گرتوویه‌تی و له عه‌رزیه‌ی داوه، پاشان سینه‌ی (موباره‌کی) شق کردوه و دلّی ده‌ره‌یتاوه وه شتیکی له دلّی هیتاوه‌ته‌ده‌رو فهرموویه‌تی نه‌وه به‌شی شه‌یتانه له‌تۆدا، دوایی دلّه‌که‌ی له ته‌شتیکی زپریندا به‌ ناوی زه‌مزه‌م شورده‌ته‌وه‌و، ننجاً خستوویه‌تیه‌وه شوینی خۆی و سینه‌ی (موباره‌کی) به‌یه‌که‌وه نووساندۆته‌وه، وه نه‌و مندانانده‌ش که له‌گهل (محمد) بوون پایان کردوه بۆ لای حلیمه‌و گوتوویانه (محمد) کوژرا، دوایی که به‌ره‌و پرووی چون هه‌لستاوه‌ته‌وه‌و په‌نگی بزپکاوه، نه‌نه‌س ده‌لی: من شوینه‌واری خه‌تی شه‌قکرانی سینه‌ی موباره‌کی پیغه‌مبهرم ﷺ ده‌بینی.

دیاره نه‌نه‌سی کوپی مالیک (۱۰) سالّ خزمه‌تی پیغه‌مبهر ﷺ کردوه، له ته‌مه‌نی (۱۰) سالی تا (۲۰) سالی، له‌به‌رته‌وه له‌کاتی‌که‌دا پیغه‌مبهر ﷺ سینه‌ی موباره‌کی پروت بووه، یان که خۆی شوژدوه، خاوی ویداوه و خزمه‌تی کردوه، نه‌و شوینی شق کران و خه‌تی سینگی موباره‌کی بینیه‌و.

وه مه‌سه‌له‌ی سینه له‌تکران (شق الصدر) زانایان زۆریان ده‌رباره‌ گوتوه‌و، سووپه‌تی (الإشراح) یش هیچ په‌یه‌ندی به‌و مه‌سه‌له‌وه نیه، که خاوی په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾﴾.

چونکه نه‌وه مه‌به‌ست پی‌ی سینه گوشادبوونی مه‌عنه‌وییه به‌هۆی ئیمان و هیدا‌یه‌ته‌وه‌و، نه‌وه مه‌سه‌له‌یه‌کی دیکه‌یه.

پینجه‌م:

(حلیمه)ش، که نه‌و سینگ شق کردنه ده‌بینی، ده‌ترسی و به‌ په‌له (محمد) ﷺ ده‌گپه‌رتیه‌وه بۆ لای (آمنه)ی دایکی، چونکه ترساوه له‌وه‌ی که شتیکی به‌سه‌ری،

بویه شو دوو ساله له (۴ سالی تا ۶ سالی) لای دایکی ده‌مینیتیه‌وهو، که تهمه‌نی ده‌بیته شمش سال دایکی ده‌چیت بۆ (یشرب) بۆنه‌وه‌ی سهردانی خاله‌کانی (محمد) بکات، به‌لام له گه‌رانه‌وه‌یدا له (أبواء)، که شوینیکه ده‌که‌ویتته نیوان شاری (مکه) و (مدینه) وه، (أمنة) کۆچی دوا‌یی ده‌کات، وه (عبدالمطلب) ی باپیری، که له‌وه سه‌فهره له‌گه‌لی دابووه (محمد) ی بی بابو دایک له‌گه‌ل خۆی ده‌هینیتیه‌وه بۆ مه‌ککه و بۆخۆی سهرپهرشتی ده‌کات^(۱).

شه‌شهم:

دوا‌ی نه‌وه‌ی که تهمه‌نی (محمد) ﷺ ده‌گاته (۸ سال و ۲ مانگ و ۱۰ رۆژ) (عبدالمطلب) یش وه‌فات ده‌کات و وه‌سیت ده‌کات بۆ (أبو طالب) ی مامی، که دوا‌ی مردنی خۆی (محمد) ﷺ بگریته لای خۆی، (أبو طالب) یش هه‌لده‌ستی به وه‌سه‌ستۆ گرتنی و سهرپهرشتی کردنی (محمد) ﷺ^(۲).

هه‌وتهم:

له تهمه‌نی (۱۵) سالی‌دا هه‌ندیک له میژوونووسانیش ده‌لین له تهمه‌نی (۲۰) سالی‌دا، له بازاری (عکاظ) شه‌ریک له‌نیوان (قریش) و (کنانه) له‌لایه‌ک، وه (قیس بن عیلان) له لایه‌کی دیکه‌وه پوو ده‌دات، که به (حرب الفجار) ناسراوه، چونکه له مانگه‌کانی هه‌رامدا شو شه‌ره‌هه‌ کراوه، وه عاره‌به‌کان عاده‌تیان وابوو له‌م چوار مانگه‌دا شه‌ریان نه‌ده‌کرد که بریتی بوون له (ذوالقعدة و ذوالحجة و محرم و رجب) نه‌به‌ر نه‌وه‌ش ناوی لینه‌راوه (حرب الفجار)، واته: شه‌ریکی تاوانبارانه، چونکه

(۱) پروانه (سیره ابن هشام)، ج ۱، ص ۸۸.

(۲) پروانه: (السیره النبویه لابن هشام)، ج ۱، ص ۹۳، ط ۱ دار ابن الهیثم.

حورمه‌تی مانگه حه‌رامه‌کانی تیدا شکیتراوه، پیغه‌مبهر ﷺ لهو جه‌نگه‌دا به‌شداری کرده، وه‌ک بوخوی فدرموویه‌تی: {کنت اَبْلُ عَلِيٍّ اَعْمَامِي} (۱)، واته: تیرم بو مامه‌کانم ناماده ده‌کرد، بویه‌ئو ریوایه‌ته‌نزیک‌تره، که‌ته‌مه‌نی (۱۵) سال‌بووی، چونکه‌ئه‌گه‌ر ته‌مه‌نی (۲۰) سال‌بووی‌یه‌ئویش به‌کرده‌وه به‌شداری شه‌ره‌که‌ی ده‌کرد، به‌لام له‌به‌ره‌ئووه که (۱۵) سال‌بووه هدر نه‌وه‌نده‌ی پیکراوه، که‌تیر بداته ده‌ست مامه‌کانی و به‌وه هاوکاریان بکات.

له‌دوای‌ئو جه‌نگه‌ش له‌نیو تیره‌کانی قوریشدا په‌یمانیک ده‌به‌ستری به‌ناوی (حلف الفضول)، واته: (په‌یمانی جوامیران) که‌له‌نیوان‌ئم تیرانه‌دا به‌ستراوه: (بنو‌هاشم، بنو‌عبدالطلب، أسد بن عبد‌العزی، زهرة بن کلاب، تیم بن مره) له‌مالی (عبدالله بن جدعان) ئه‌ویش له‌سه‌ر نه‌وه‌بوو که‌کابرایه‌کی غه‌یری مه‌کی له‌مه‌که‌شت ده‌فرۆش‌یه‌کیتک له‌ئه‌شرافی مه‌که‌پاره‌که‌ی ناداتی، ئه‌ویش هاوار ده‌کات و ده‌لی: ئه‌ی خه‌لکی مه‌که‌به‌رگرم لیبکه‌ن، فلان که‌س زولم له‌ده‌کات، پیغه‌مبهریش ﷺ زۆر به‌پریزه‌وه باسی‌ئو په‌یمانه‌ی کرده، که‌له‌مالی (عبدالله بن جدعان) دا به‌ستراوه، که‌ده‌فهرموئ: {لقد شهدت في دار عبدالله بن جدعان حلفاً ما أحب ان لي به حمر النعم ولو ادعى به في الإسلام لأجبت} (۲) واته: له‌مالی (عبدالله) ی کوری (جدعان) له‌به‌ستنی په‌یمانیکدا ناماده‌بووم، حزن‌ناکه‌م که‌له‌جیاتی‌ئو په‌یمانه‌چهند حوشتری سوورم ببوایه - که‌مالیکی به‌نرخ بووه له‌نیو عاره‌به‌کاندا - وه‌ئه‌گه‌ر له‌ئیسلا میشدا بو په‌یمانیکی وا بانگ بکریم تیدا به‌شدار ده‌بم.

(۱) (سیره ابن هشام)، ج ۱، ص (۹۵-۹۶).

(۲) (سیره ابن هشام)، ج ۱، ص ۷۲.

زور له زانایان نهو فہر موودہ یہ دہ کہ نہ بہ لگہ لہ سہر شہو، کہ مسولمان بوی ہدیہ لہ گہل ہر لایہ نیکدا پدیمان بہستج با مسولمانیش نہ بی، بہ لام لہ سہر کاری چاکو شتی باش، وہ لہ و ہش بہ ہیتر نہو نایہ تہ یہ، کہ خوی پہر و ہر دگار تییدا دہ فہر موی: ﴿... وَتَعَاوَنُوا عَلَىٰ الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ...﴾ ﴿۲﴾ المائدہ، واتہ: وہ ہاوکاری بکن لہ گہل خہ لک لہ سہر ہرچی چاکہ کاری و پاریزکاریہ، چونکہ نہو دہستہ واژہ یہ دہ کہ ویتہ کۆتایی نایہ تی دووہ می سوو پرتی (المائدہ) کہ دہر بارہی ہہ لہ سو کہ و تی مسولمانان لہ گہل غہیری خویاندا دہ دویت، کہ واتہ مسولمان بوی ہدیہ ہر شتیک کہ سوودو قازانجی تییدا بیت ہاوکاری غہیری خوی بکات، مادام شتہ کہ خوی لہ خویدا چاک بیت، چونکہ پیغہ مہر ﷺ پیش ہر وای کردوہ و لہ گہل (خزاعہ) پدیمانی بہستوہ کہ قہیلہ یہ کی موشریک بوون لہ سہر نہوہ کہ بہرگری لہ یہ کہ بکن^(۱)، وہ لہ گہل (جوولہ کہ کان) پدیمانی بہستوہ کہ پاریزکاری لہ شاری (مدینہ) بکن^(۲).

ہہ شتہ م:

پیغہ مہر ﷺ ہر لہ سہر تہ اوہ چاوی لہ کارو کہ سہبت بووہ و حزی نہ کردوہ بار بیت بہ سہر شانی کہ سہوہ، بویہ لہ تہ مہنی دوا ی بالغ بوونیدا شوانی کردوہ، وہ ک بۆخوی دہ فہر موی: ﴿ما بعث الله نبياً الا رعى الغنم، فقال أصحابه: وأنت؟ فقال: نعم، كنت أربطها على قرابيط لأهل مكة﴾^(۳) رواہ البخاری، واتہ: خوا ہیچ پیغہ مہر تیکی پوانہ نہ کردوہ مہ گہر شوانی کردوہ و مہ پری لہ و ہ پاندوہ،

(۱) پروانہ: (السیرة النبویة لابن ہشام)، ج ۴، ص ۲۱۹، ط ۱ دار ابن الہیثم.

(۲) ہدیمان سدرچاوہ، ج ۲، ص ۲۶۲.

(۳) (صحیح البخاری)، رقم الحدیث ۲۲۶۲.

هاوه‌له‌کانی پیتیان گوت: نه‌تۆش نه‌ی پیغه‌مبهری خوا؟ فدرمووی: به‌لئی من شوانیم ده‌کرد بۆ خه‌لکی مه‌ککه له‌سه‌ر چهند (قیراط) یک.

هه‌ندیک ده‌لئین: (قیراط) جۆرێک بووه له‌ دراوی نه‌و سه‌رده‌مه، هه‌ندیکیش ده‌لئین که (قیراط) ده‌شتیک یان بیابانیک بووه له‌ده‌وری مه‌ککه، به‌لئی پیغه‌مبهر پیش هاتنی وه‌حی و پیغه‌مبهرایه‌تیش چۆن بلئی چاک ئاوا بووه، وه‌ یه‌کیک له‌و سیفته‌ته چاکانه‌ی نه‌وه بووه که چاوی له‌ ده‌ستی خه‌لکی نه‌بووه.

نۆیه‌م:

له‌ ته‌مه‌نی (۲۵) سالی‌دا به‌ مال‌و سامانی (خدیجه)ی کچی (خویلد) ده‌چۆ بۆ شام له‌گه‌ڵ غولامیکی (خدیجه)دا، که‌ ناوی (میسره) بووه، که‌ ده‌گه‌رپه‌ته‌وه قازانجیکی زۆر چاک ده‌کات، چونکه‌ زۆر ده‌ستپاک و لی‌زان بووه، (میسره)ش باسی نه‌خلاق و ره‌وشتی به‌رزی پیغه‌مبهر ﷺ بۆ (خدیجه) ده‌کات، که‌ نه‌وکات (محمد) پیغه‌مبهر نه‌بووه، (خدیجه)ش -خوا لیبی رازی بی‌ت- که‌ ئافره‌تیکی ته‌مه‌ن (۴۰) سالیی بووه له‌ پیش (محمد)یشدا ﷺ دوو شوی دیکه‌ی کردوون، که‌ هاوسه‌ره‌کانی زوو مردوون و ئافره‌تیکی خاوه‌ن ته‌جروبه‌ش بووه، دللی به‌ (محمد)دا ده‌چۆ و بۆی پیشنیار ده‌کات که‌ بیخوازی دوا‌ی راوی‌زکردنی به‌ مامه‌کانی رازی ده‌بی، وه‌ نه‌وکاته (خدیجه) هه‌لکه‌وتووترین و خانه‌دارترین و ژنی نیو قوره‌یش ده‌بی، له‌دوا‌یشدا له‌ژیانی پیغه‌مبهردا ﷺ ده‌رده‌که‌و‌یت که‌ (خدیجه) چهند ئافره‌تیکی هه‌لکه‌وتوو بووه، وه‌ک ده‌لئین: له‌ پشت هه‌ر پیاویکی گه‌وره‌ ئافره‌تیکی گه‌وره‌ هه‌بووه، به‌ته‌ئکید (خدیجه) نه‌و ئافره‌ته‌ گه‌وره‌یه‌ بووه، وه‌ له‌ نه‌جمادا پیغه‌مبهر ﷺ له‌ ته‌مه‌نی (۲۵) سالی‌دا (خدیجه)ی ته‌مه‌ن (۴۰) سالان ده‌خوازی که‌ نه‌و یه‌که‌مین ژنی پیغه‌مبهر بووه و تا

خدیجه وهفاتی کرد پیغمبر ﷺ هیچ ژنی دیکه‌ی نه‌هیناوه^(۱)، شایانی باسیشه که پیغمبر ﷺ سهرجهم منداله‌کانی که سئ کوری بوون، له‌گه‌ل چوار کچان، هموویان له (خدیجه) بوون جگه له (ابراهیم) که له (ماریة القبطیة) بووه، که نه‌ویش که‌نیزه‌کینک بوو پادشای (مصر) بو پیغمبر ﷺ ی نارد، نه‌و شه‌ش منداله‌ش که له خدیجه بوون به‌پئی ریزکردنی زه‌مه‌نییه‌وه به‌م شیوه‌یه‌ن: (قاسم، زینب، رقیة، أم کلثوم، فاطمة، عبدالله)، وه له‌به‌رته‌وه‌ی (قاسم) یه‌که‌مین مندالی بووه، به‌وه‌وه (کنیة) کراوه‌و پئیان گوتوه (یا أبا القاسم) نه‌وه له‌پیش پیغمبرایه‌تیدا، (عبدالله)ش دوو له‌قبی‌ی هه‌بوون (طیب و طاهر) وه سئ کوربه‌کانی هه‌رسئکیان پیش با‌لغ بوون وه‌فاتیان کردوه.

کچه‌کانیش هه‌رچواریان گه‌وره بوون، وه ئیمانیان به پیغمبر ﷺ هیناوه‌و شوویان کردوه، که (زینب، رقیة، أم کلثوم) پیش وه‌فاتی خوئی وه‌فاتیان کردوه (فاطمة)ش (۶) مانگ دوای وه‌فاتی باوکسی وه‌فاتی کردوه -خوا له هه‌موویان رازی بیت-^(۲).

ده‌یه‌م:

پیغمبر ﷺ له ته‌مهنی (۳۵) سالی‌دا ده‌بی، که لافاوتیک دئیو (که‌عبه) ده‌رووخینی، قورپه‌یش هه‌لده‌ستن به تازه‌کردنه‌وه‌ی (که‌عبه) و دروستی ده‌که‌نه‌وه تا دیوار ده‌گاته نه‌و ناسته‌ی (الحجر الأسود) به‌رده ره‌شه‌که دابنینه‌وه، ئیدی ده‌بیته کیشه‌یان که کئ به‌رده ره‌شه‌که دابنینه‌وه، چونکه نه‌وه شه‌ره‌فینکی گه‌وره بووه بو پیغمبر ﷺ هه‌رکه‌سیک پی‌ی هه‌ستی، دوایی له‌سه‌ر نه‌وه رتک ده‌که‌ون، که نه‌مرو هه‌رکه‌سیک

(۱) بروانه: (سیرة ابن هشام)، ج ۱، ص (۹۶-۹۷)، وه: (البداية والنهاية)، ج ۲، ص ۳۷۷.
 (۲) بروانه: (سیرة ابن هشام)، ج ۱، ص ۹۸، وه: (البداية والنهاية)، ج ۲، ص (۳۷۷-۳۷۸).

یه کهم کهس له ده رگاوه بیته ژوور با دادوهریمان بکات بهو شیویه چاوه پئی ده کهن و (محمد) ﷺ یه کهم کهس دیته ژوورئ، هه موویان هاوار ده کهن و ده لئین: (هذا الامین رضینا هذا محمد)، واته: ئەمە ئەمینه پازین، ئەمە موحه مەهده! ئەویش که پیش پیغه مبهرایه تیشی به (امین) و راستگۆو چاکه کار ناوی ده رکردبوو، دادوهرییان ده کات و عهباکهی راده خات و ده فەرموئ: بەرده ره شه کهی له سەر دابنئین و پییان ده فەرموئ: هەر سەرزک هۆزه با به شیککی عهباکه بگرن، ئیدی بەرده که بهرز ده که نه وه تا ده گاته ئاستی جینگه کهی خۆی، پاشان به دهستی موباره کی بەرده که ده خاته جینگه کهی خۆی، بهو شیویه به لئزانیی و به حیکمهتی خۆی نهو کیشهیه کۆتایی پئی دینئ^(١).

یازدهیه م:

پیغه مبهری خوا ﷺ پیش پیغه مبهرایه تی چ سیفه تیکی بهرزو جوان ههیه، که په کی له سەر وه حی نه که وتوه و عه قلی سه لیم و فیطرهت و سروشتی ساغ داخوازی ده کات، تییدا بووه، له راستگۆیی و پاکیی (أمانة) و به خشهری (سخاوة) و نازایه تی و دادگری و بهزهیی و... هتد، هەر بۆیهش به (الامین) ناویانگی ده رکردوه، وهک بۆخۆی ده فەرموئ: { ما همت بقبيح مما كان اهل الجاهلية يهمنون به إلا مرتين من الدهر كليهما يعصمني الله منهما... فوالله ما همت بعدها بسوء مما يعمل اهل الجاهلية حتى اكرمني الله بنبوته }^(٢)، واته: له ژيانمدا به دلشمدان ههاتوه، که شتی خراب بکه م، که خه لکی سه رده می نه فامی ده یانکرد، دوو جار ان نه بئ نهویش هه رکام له و جارانه خوای پهروه ر دگار ده یپاراستم، له دیتشه ی

(١) پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ١، ص ١٠١، ط ١ دار ابن الهيثم.

(٢) رواه ابن ماجه والحاكم وأبو نعيم في (دلائل النبوة)، وقال الحاكم: صحيح على شرط مسلم.

فهرموده‌که‌یدا ده‌فهرموی: شه‌ویک مه‌پم ده‌له‌وه‌پاند له‌ پشتی مه‌ککه به‌ شوانیتیکی هاوه‌لم گوت ناگات له‌ مه‌په‌کانم بی ده‌چم با بزائم گه‌نجان چ ده‌کهن، چونکه ده‌نگی ده‌فو ته‌پل و شمشال ده‌هات، که چووم دورو نزیک بوومه‌وه گوتم شه‌وه چیه؟

گوتیان: شه‌وه فلان نافره‌ته‌یه شووی کردوه به‌ فلان پیستاو.

ده‌فهرموی: گویم هه‌ل‌خست بۆ شه‌وه ده‌فو شمشاله تا خه‌وم لی‌که‌وت، که به‌ گه‌رمای رۆژ به‌خه‌به‌ر هاتمه‌وه، ده‌فهرموی: شه‌ویکی دیکه‌ش دیسان چوومه‌وه هه‌روه‌ک جاری پیشوو بوو تا خوی په‌روه‌دگار وای لی‌کردم جاریکی دی به‌ فیکرو خه‌یالیشمدا نه‌یه‌ت، پیغه‌مبه‌ری ئیمه‌ ئاوا خاوه‌نی به‌رزترین په‌وشت و پاکترین فیطره‌ت بووه، وه خاوه‌نی گه‌وره‌ترین و سه‌لیم ترین عه‌قل بووه، بۆیه به‌رله‌وه‌ش، که وه‌حی بۆ بی له‌ هه‌موو شتیکی خراب و ناشیرین به‌دوور بووه.

زهمینه‌سازیه‌کانی پیش دابه‌زینی وه‌حی بو پیغه‌مبه‌ری خوا (محمد) ﷺ

خوای په‌روه‌ردگار سوننه‌تی وایه، نه‌گه‌ر بیه‌وی هه‌ر کاریک بکات کۆمه‌لئیک پیئشه‌کی بۆ ریز ده‌کات دوابی نه‌و کاره وه‌ک نه‌نجامیک به‌دوای نه‌و پیئشه‌کی و زه‌مینه‌سازیه‌نه‌دا دئ، وه‌ک گوتراوه: (إِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَمْرًا هَيَأُ لَهُ أَسْبَابَهُ)، جا ئیمه ده‌توانین نه‌و زه‌مینه‌سازیه‌نه له سئ خالاندا کۆ بکه‌ینه‌وه:

یه‌که‌م: سه‌رگه‌ردانیی و گومراییه‌کی گشتی و هه‌مه‌لایه‌نه
له نیو مروفایه‌تیدا:

هه‌موو میژووونوسان له‌سه‌ر نه‌وه یه‌ک ده‌نگن مسولمان و نامسولمانیش، که پیش هاتنی پیغه‌مبه‌رمان (محمد) ﷺ له هه‌موو پروه‌کانه‌وه به‌شه‌ریه‌ت له قۆناغی‌کی یه‌کجار تاریک و ته‌له‌مدا ژیهانی به‌سه‌رده‌برد، له پرووی فیکریی و نه‌خلاق‌ی و کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی و فه‌ره‌ه‌نگی... هته‌ده‌وه، له تاریکترین قۆناغی ژیهانی خۆیدا بووه، وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار له‌وباره‌وه ده‌فه‌رموی: ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمَمِينَ رُسُلًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢﴾﴾ الجمعة، نه‌و (إن) ه بۆ ته‌ئکید، به به‌لگه‌ی نه‌وه، که دوابی (لام) هه‌یه له‌سه‌ر (فی) یه‌که: ﴿وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾، واته: خوا نه‌و که‌سه‌یه که له‌نیو نه‌شاره‌زایاندا پیغه‌مبه‌ریکی له‌خۆیان بۆ ناردن،

نایه‌ت‌کانییان به‌سدردا ده‌خوینیتته‌وهو ته‌زک‌یده‌یان ده‌کات و کتیب و حکمه‌ت‌یان فیر ده‌کات، وه به ته‌ثکید ته‌وانه پیش شه‌وی پیغه‌مبهر صلی الله علیه و آله بی بو نیویان، له گومراییه‌کی زور ناشکرادا بوون.

ئنجا وه ک پیشتریش باسمان کرد وشه‌ی ﴿الْأَمِیْن﴾ که کوی وشه‌ی ﴿أُمِّیْهِ﴾ مانای شه‌وه نیه که ناتوانی بنووسن و بخوینیتته‌وه، وه هندی له زانایان گوتویانه، به‌لکو ﴿أُمِّیْن﴾ ته‌وانه که شاره‌زای وه‌جی خوا نه‌بوون، چونکه هه‌موو شه‌وه گه‌لو نه‌ته‌وانه ده‌گرتته‌وه که نه‌هلی کیتاب نه‌بوونه، که‌واته مانای ﴿هُوَ الَّذِی بَعَثَ فِی الْأُمِّیْنِ رَسُوْلًا مِنْهُمْ﴾ ناوایه: (خوا پیغه‌مبهر صلی الله علیه و آله کی نارد له نیو ته‌وانه‌دا که شاره‌زای کتیبه‌کانی خوا نه‌بوون)، واته (محمد) له نیو نه‌هلی کیتاب‌دا نه‌هات، که شه‌وکاته نه‌هلی کیتاب ته‌نها جووله‌که‌وه نه‌صرانیه‌کانی ده‌گرتته‌وه، به‌لگه‌شمان له‌سهر شه‌وه، شه‌ویه که خوی پهره‌ردگار له ثایه‌تی دوی شه‌وه‌دا ده‌فهرموئ: ﴿وَأَخْرَجْنَا مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِیْزُ الْحَكِیْمُ﴾ که‌سانیکی دیکه‌ش لهو ﴿أُمِّیْن﴾ نانه که جارئ پیمان نه‌گه‌یشتون، جا پرسیار له پیغه‌مبهر صلی الله علیه و آله کراوه که ته‌وانه کین؟!

شه‌ویش له‌وکاته‌دا سه‌لمانی فارسیی له ته‌نیشت بوو، ده‌ستی له‌سهر سه‌لمان دانا^(۱)، واته: شه‌وه گه‌له‌که‌ی، یانی گه‌لی عاره‌ب نیمانیان پی‌هیناوه، دوایش میلله‌ته‌کانی دیکه‌ی غه‌یری عاره‌ب.

یه‌کیکی دیکه لهو فه‌رمایشته‌نه‌ی که ده‌ریده‌خات به‌شه‌ریه‌ت شه‌وکاته زور له‌سهر گه‌ردانیی و گومراییی دابووه، شه‌م فه‌رموده‌یه‌یه:

(۱) وه‌ک له (صحیح البخاری) دا هاتوه، پروانه: سورة الجمعة: باب قوله: ﴿وَأَخْرَجْنَا مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا

{عن عیاض بن حمار المجاشعی أن رسول الله ﷺ قال ذات يوم في خطبته: ألا إن ربي أمرني أن أعلمكم ما جهلتم مما علمني يومي هذا: كلُّ مالٍ لحَلَّتْهُ عبداً حلالاً واني خلقت عبادي حنفاء كلهم، وإلهم اتهم الشياطين فاجتالهم عن دينهم، وحرمت عليهم ما أحللت لهم، أمرتهم أن يشركوا بي ما لم أنزل به سلطاناً، وإن الله نظر إلى أهل الأرض لمقتهم عربهم وعجمهم إلا بقايا من أهل الكتاب} (۱) رواه مسلم.

ئەو هاوئەلە بۆمان دەگێڕیتەووە کە رۆژنیکیان پیتغەمبەر ﷺ وتاری داووە فەرموویتە: ناگادار بن پەرورەدگارم فەرمانی پێ کردووم، کە فێرتان بکەم ئەوێ کە نایزانن لەوێ کە ئەمڕۆ منی پێ شارەزا کردووە: هەر مالاو سامانیک، کە بە بەندەیه‌کی خۆم بەخشیووە بۆی پەروایە، وە من بەندەکانی خۆم پاك خولقاندبوون (هەموویانم وا خولقاندبوون، کە بەندە پاست و چاک بن بۆ من)، بەلام دواوی شەیتانەکان هاتنە لایان لەو دینە راستە، کە لەگەڵ سروشتیاندا دەگونجی لایاندان، وە ئەوێ، کە من بۆم حەلال کردبوون ئەو شتەکان لێ قەدەغە کردن، وە شەیتانەکان فەرمانیان پێ کردن، کە شتیک بکەن بە هاوێشێ من، کە هیچ بەلگەیه‌کم لەسەر نەناردۆتە خوار، جا خوا تەماشای ئەهلی سەر زەوی کردو رقی ئە هەموویان هەلسا بە عارەب و عەجەمەو، جگە لە کەسانیکێ کەم لە ئەهلی کیتاب، کە لەسەر پێی پاست مابوونەو.

ئەم فەرموودەیه قسە لەو کاتە دەکات، کە پێش ئەوێ (محمد المصطفی) بێت، بەشەریبەت لە حالەتیکدا بوون کە خوای پەرورەدگار هەموویانی بوغزاندووە جگە لە کەمیک لە ئەهلی کیتاب کە لەسەر بەرنامە پیتغەمبەرەن -عليهم الصلاة والسلام- مابوونەو. (أبو الحسن الندوي) بەدریژی باسی دەکات، کە هەرکام لە ئیمپراتۆریەتی (رۆمانیی و فارسیی و هیندەکان) چۆن بوون و لە چ وەزعیکی

(۱) (صحیح مسلم): ۷۱۳۶.

بئ سهرویه‌ر دابوون له‌پروری کۆمه‌لایه‌تی و نه‌خلاق‌ی و سیاسی و...هته‌ده‌وه، پاشان باسی گۆزان و ته‌حریف‌کرانی هه‌ریه‌ک له‌ دینه‌کانی (یه‌هودیه‌ت و نه‌صپرانیه‌ت و بوو‌ذیه‌ت و به‌ره‌میی... ده‌کات که‌ وا پین‌ده‌چن (زه‌رده‌شتی و بوو‌ذیه‌ت و به‌ره‌مایه‌تی) نه‌سلنکی ناسمانیان هه‌بووین، به‌لام له‌دواییدا له‌گه‌ڵ یه‌هودیه‌ت و نه‌صپرانیه‌تیشدا سه‌ریان له‌ بته‌پرستی و شه‌خص په‌رستییه‌وه ده‌رچووه، نه‌وه ده‌رباره‌ی مرۆفایه‌تی به‌گشتی، وه‌ ده‌رباره‌ی عاره‌بیش نه‌وانیش له‌ گومپراییه‌کی سه‌رسوپه‌ینه‌ری گه‌وره‌دا بوون، ناماژه به‌ هه‌ندیک لایه‌نی نه‌و گومپراییه‌ ده‌که‌ین:

١/ له‌ رووی بیروباوه‌ره‌وه:

(عن أبي رجاء العطاردي رضي الله عنه قال: كنا نعبد الحجر فإذا وجدنا حجراً هو أخير منه ألقيناه وأخذنا الآخر، فإذا لم نجد حجراً جمعنا جثوةً من تراب ثم جننا بالشاة فحلبناه عليه ثم طفنا به...!!)^(١) رواه البخاري، واته: (نه‌بوو په‌جاء) ده‌لئ: ئیمه به‌ردمان ده‌په‌رست، نه‌گه‌ر به‌ردنکی جوانترمان له‌وه‌ی که‌ هه‌لمان گرتبوو ده‌ست که‌وتبایه‌ نه‌ومان فری ده‌داو نه‌وی دیکه‌مان هه‌لده‌گرت، -هه‌ر به‌ردنیک مه‌رج نیه، که‌ له‌سه‌ر شپوه‌ی گیاندار بووین، به‌ردنکی ناسایان له‌گه‌ڵ خۆیان گپه‌راوه‌و په‌رستووایانه‌- نه‌گه‌ر به‌ردیشمان ده‌ست نه‌که‌وتبایه‌ هه‌ندیک گل‌مان کۆده‌کرده‌وه‌و مه‌رپن‌کمان له‌سه‌ر ده‌دۆشی و شیرمان له‌گه‌ڵ تینکه‌ڵ ده‌کردو تۆپه‌له‌ قورپن‌کمان لئ دروست ده‌کرد، دوایی به‌ ده‌وریدا ده‌سووراینه‌وه‌و ده‌مانپه‌رست.

یه‌کیکی دیکه‌ له‌ هاوه‌لان ده‌لئ: ئیمه له‌ سه‌فه‌ری بتمان له‌ خورما دروست ده‌کرد نه‌گه‌ر هیچمان ده‌ست نه‌که‌وتبایه‌و برسیشمان بووایه‌ ده‌مانه‌خوارد!!

٢/ له‌ رووی سیاسیه‌وه:

(١) (صحیح البخاری): ٤٣٧٦.

عەرب زۆر پەرتەوازەو تیرە تیرە بوون وە لەنیو خۆدا زۆر ناکۆک بوون، وەك خوای پەرورەدگار دەفەرموی: ﴿... وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً قَالَتْ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا...﴾ (آل عمران، واتە: وە یادی نەعمەتی خوا بکەن بەسەرتانەو کاتێک کە پێکەو دەژمن بوون، خوا دلێ پێکەو گریزان، وە بەهۆی نەعمەتی خواوە بەیەکەو بوونە برا، وە لەسەر قەرازی چالە ناگر بوون خوا ئێوەی پزگار کرد.

لە سەرچاوەکانی سیرەو میژوودا هاتووە کە یەکیەک لەو جەنگانەیی کە لە نیوان خێلە عەرەبەکاندا بەرپا بوو بە جەنگی (بسوس) ناوی دەکرێوەو (بسوس) کچی یەکیەک لە دەسەلاتدارو سەرۆک هۆزەکان بوو وە حوشتری دراوسێیەکی (بسوس) دەچیتە نیو قەدەغەیی کابرایەکی دیکەو کابراش تیرتیک لە حوشترە کە دەگری و چاویکی کوێر دەکات، کچە سەرۆک خێل هەوار دەکات و عەشیرەتەکەیی دین و کابرای تیرهاویژ دەکوژن، لەسەر ئەو جەنگێک بەرپا دەبێ (٤٠) ساڵ درێژە دەکێشێ کە لەو ماوەیەدا کوشتاریکی زۆر لە هەردوولا دەکری هەتا پێغەمبەر ﷺ دێ و کۆتایی بەو شەڕانە دینیی، کە لەسەر شتی گچکەو بێمانا دروست بوون.

٣/ لە رووی ئابورییەو:

ئەگەر تەماشای بکەین قریبی و پرییەکی زۆر لەنیواندا هەبوو، بۆ نموونە! لە شاری مەککە کەسانی وەك (أبو جهل) و (ولید بن المغیرة) و (عتبە و شیبە بنی ربیعە) و چەند کەسیکی دیکەیی هاوینەیان کە مینەییەکی یەکجار ساماندارو دەولەمەندو خۆشگوزەران بوون، زۆری هەرەزۆری خەلک و جەماوەرە کەیی دیکەیی شارە کە هەژارو کەمدەست و بێدەرامەت بوون .

۴/ له پرووی کومه لایه تییه وه:

ده مارگیری و تیره گهریبه کی بی سنور هه بووه، نافرہ تیان زور به سووکی ته ماشا کردوه و هیندیک تیره یان هه بووه کچیان زینده به چال کردوه، وهک خوی پهره ردگار ده فرموی: ﴿وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ سُئِلَتْ ﴿۸﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿۹﴾﴾ التکویر واته: کاتیک کچی زینده به چال کراو لیتی پرسرا، به چ تاوانیکه وه کوزراوه؟! وه له پرووی نه خلاقیه وه به گشتی دارو خانیکي زور هه بووه.

که واته به شه ریبه له حاله تیکدا بووه که گه یشتوته گیانه لاهو سهره مهرگو پیوستی به فریاد ره سیک بووه که بوی بی و زرگاری بکات، بویه خوی به به زهی به (محمد) ﷺ دا بهرنامه یه کی بز ناردوه وهک هه موو پیغه مبهران - علیهم الصلاة والسلام - که مایه ی ره حمت و به خته وهری بووه، ناین و بهرنامه یه کی گشتگیرو هه مه لایه نه ی وا که له هه موو پروویکوه: فیکری، عه قیده یی، سیاسی، کومه لایه تی، فدرهنگی، نه خلاقیی و خیزانی... پاکسازیی و چاکسازیی بکات.

دووم: چاوه پروانی خه لکی به گشتی که پیغه مبري کوتایی بی:

(۱) چاوه پروانی کردنی هاتنی موحه مه د ﷺ:

پیش نه وهی (محمد) ﷺ بیت مرؤفایه تی به گشتی چاوه ری بوون، که پیغه مبري کوتایی بیت، نهو چاوه پروانی به له کومه له شتیکه وه دروست بووه، که بز زانیان پیوسته میژووی نهوکاته بینینه پیش چاوی خومان، له سهره تاوه خوی پهره ردگار به هه موو پیغه مبهرانی فرمووه، که ده بی به قهومی خویان بلین، که پیغه مبري کوتایی دیت، خو خوی پهره ردگار زانیویه تی کاتیک (محمد) دیت که نهو پیغه مبهرانه هیچیان نامینن - علیهم الصلاة والسلام - به لام بز نه وهی بووه که نهو پیغه مبهرانه به قهومه کانی خویان بلین، وه بیته شتیکي باو، که پیغه مبريک دئ خاتمه کوتایی پیغه مبهرانه و له سر هه موو به شه ریبه تیوسته که شوین نهو

پیغمبره بکه‌وی و نیمانی پئی بینتی، چونکه پیغمبره‌مبارانی دیکه -علیهم الصلاة والسلام- بۆ میلله‌تیکی دیاریکراو بۆ قوناغیتیکی دیاریکراو هاترون، که له‌سهر هه‌موو میلله‌تانی دیکه پیویست نه‌بووه به‌دوای شهو پیغمبره‌مباره بکه‌ون، بۆیه که سه‌رنج ده‌ده‌ین (موسا و عیسا) (علیهما السلام) به‌ته‌نھا هه‌ر باسی (بنی اسرائیل) ده‌که‌ن،

که عیسی ﷺ ده‌فه‌رموی: ﴿... يَبْقَى إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ...﴾ (٦) ﴿قُلْ يَتَّخِذُهَا الصَّفِ وَاتِه: نه‌ی وه‌چه‌ی نیس‌رائیل من په‌وانه‌کراوی خوام بۆ لاتان، به‌لام (محمد) ﷺ باسی هه‌موو خه‌لک ده‌کات، وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار پئی ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ يَتَّخِذُهَا

النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا...﴾ (١٥٨) ﴿الأعراف واته: بلی نه‌ی خه‌لکینه! من په‌وانه‌کراوی خوام بۆ تیکرأتان، دیاره نه‌وه‌ش شهو راستییه ده‌رده‌خات، که له‌نایه‌تی (٨١) ی سووره‌تی (آل عمران) دایه، که خوای

په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ-

وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَأَقْرَرْنَا قَالَ

فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ﴾، واته: وه‌یادی شه‌کاته بکه‌نه‌وه که خوا په‌یمانی له‌ پیغمبره‌مباران -علیهم الصلاة والسلام- وه‌رگرت پئی فه‌رمون: چونکه من کتیب و حکمه‌تم به‌تیوه داوه، هه‌رکاتیک پیغمبره‌رک هات که به‌رنامه‌کانی تیوه به‌راست ده‌زانن، ده‌بئ نیمانی پئی بینن و پشتی بگرن، فه‌رموی: نایا دانتان به‌وه‌دا هینا و په‌یمانتان له‌سه‌ری لیم وه‌رگرت؟ گوتیان: به‌لئی دانمان پیداهینا، فه‌رموی شاهید بن منیش له‌گه‌ل تیوه له‌شاهیدانم، (مه‌به‌ست شه‌ویه شاهید بن به‌سه‌ر میلله‌ته‌کانی خۆتانه‌وه وه‌موو میلله‌ته‌کانی تیوه له‌سه‌ریان پیویسته، که نیمانی پئی بینن، چونکه دوا‌یین پیغمبره‌مباری خوا‌یه دوا په‌یامی خوا بۆ به‌شه‌ریه‌ت دیتن).

۲) دووعای نبیپراهیم ﷺ :

شتیکی ناشکرایه، که نبیپراهیم (علیه السلام) پیغممبهرتکه هم‌مو میلله‌تان مسولمان و جووله‌که و نه‌صرانی و... هتد رتزیان بوی هدیه و به پیغممبهری خوی دوزان، جا نبیپراهیم کاتی خوی ثم دووعایه‌ی کرده، که ده‌فرموی: ﴿ رَبَّنَا وَأَبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْنَا آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ (البقرة، آیه ۱۲۹) واته: په‌روه‌ردگارمان! وه پیغممبهرتکیان نه‌خویان له‌نیودا ره‌وانه بکه، نایه‌ته‌کانی تزیان به‌سردا به‌خویتیتته‌وه و کتیب و حکمه‌تیا فیرکا و ته‌زکیه‌یان بکات، بیگومان تو بالاده‌ست و کاربه‌جی.

ثم دووعایه‌ی نبیپراهیم (علیه السلام) له نیو عاره‌باندا به تایبته و له‌نیو میلله‌تانی دیکه‌دا به‌گشتی باربووه و هم‌مو زانیوانه، که نبیپراهیم دووعای کرده و له وجهی‌تهو پیغممبهرتک دیت، بویه چاره‌روانی‌تهو پیغممبهره بوون، که (محمد) ﷺ بوو.

۳) موژده‌دانی کتیبه‌کانی پیشوو به هاتنی (محمد) ﷺ :

خوی په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ... ﴾ (الأعراف، آیه ۱۵۷) واته: ته‌وانه‌ی شوینی‌تهو ره‌وانه‌کراوه پیغممبهره ده‌که‌ون، که نه‌شاره‌زایه (له کتیبه‌کانی خواو له خاوه‌ن کتیبان‌نیه) غه‌یری ته‌هلی کتابه که ناوه‌که‌ی و نیشانه‌کانی به نووسراو لای خویان ده‌بینن له ته‌ورات و ئینجیل‌دا...).

من که ته‌ماشای په‌یانی کون (العهد‌القدیم) م کرده، که ته‌ورات به‌شیکیه‌تی نیستاش له چهند شوینی‌کیدا تهو پیناسه و باسانه‌ی تیدان، که جگه له (محمد)

ﷺ به سهر هیچ پیغه مبریکي دیکه دا ناچسپن، وه (عبدالله بن عمرو بن العاص) له وباروه ده لئ: (والله إنه لموصوف في التوراة ببعض صفته في القرآن ﴿يَتَأْتِيهَا﴾
 التِّي إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ الأحزاب، وحرزاً للأميين أنت عبدي ورسولي سميتك المتوكل ليس بفظ ولا غليظ ولا سخاب في الأسواق ولا يدفع بالسيئة الحسنه، ولكن يعفو ويغفر ولن يقبضه الله حتى يقيم به الملة العوجاء بأن يقولوا: لا إله إلا الله ويفتح بها أعينا عمياً وآذان صماً وقلوباً غلفاً)، رواه البخاري (١).

(عبدالله) ی کورپی عه مری کورپی عاس -خوا لییان رازی بی- تم ده قه له ته ورات درده هیئی، که دیاره نهو ته وراته ی له سرده می پیغه مبردا هه بووه نه می تیډا بووه، به لام دواپی گورپیوانه، ده قه که مانای ناوایه، ده لئ: ((ته ی پیغه مبرر نیمه توژمان نارده که چاودیر بی، وه موژده ده رو ترسینه ر بی، وه په نا بی بو نهو میلله تانه ی که نه هلی کیتاب نین، توژ به نده ی من و ره وانه کراوی منی نام له توژ ناوه پشت به خوا به ستوو، نه توژ قسه ره قو دل ره ق نی، له بازار ډهنگ هه لناهینی، وه خراپه به خراپه پال پیوه نانیتی و چاوپوشی و لیبور دنت ده بی، وه خوا پرووحی ناکیشی هه تاکو خه لکی خوارو لاری پی راست نه کاته وه که بلین: (لا إله إلا الله) وه نهو چاوانه ی که کورین و نهو گوتیانه ی که ناخنارون و نهو دلانه ی که به ستراون، هه موویانی پی ده کاته وه)).

ههروه ها له (زه بوور) یشدا باسی پیغه مبرر ﷺ کراوه (ابن تیمیه) -ره همتی خوی لیجی- له کتیبی (الجواب الصحيح لمن بدل دين المسيح) دا ده لئ: من له هه نديک له نوسخه کانی زه بوور دا خویندوومه ته وه، که به راشکاوی گوتراوه: (محمد) پیغه مبرری خوايه، دواپی هه نديک نوسخه ی زه بوورم بینيون که نهو هیان تیډا نه بووه،

(١) (صحيح البخاري): ٢١٢٥ و ٤٨٣٨.

بویه ده لڼ دوور نیه، که هه موو کتیبه ناسمانییه کان ناوی پیغه مبهریان تیدا بووسی، به لآم له دواییدا گوږرابن.

هدروه ها له (تینجیل) یشدا هاتوه، وه تاکه (تینجیل) ټیک، که بگوښی زیاتر به راستی دابنیین (تینجیل) ی (به پرنابا) یه، لهو نینجیله دا له {اصحاح} ی (۴۱) دا، که (اصحاح) وه ک سوورپه وایه {نم ده قه هاتوه: (خوای په روه ردگار خوئی له ناده م و حهوا په نهان کرد، وه فریشته میکانیل له به هشت دهری کردن، ناده م ناوړی دایه وه ته ماشای کرد له سر دهرگای به هشت نوسر ابوو: ((لا إله إلا الله (محمد) رسول الله))^(۱).

تینجیلی به پرنابا له کوتایی سه ده ی پینجدا نه صرانییه کان شاردیانه وه، به لآم زانایانی شوینه وارناس، ده لڼن: لهو حه فریات و شوینه وارانه ی (البحر المیت) دا نوسخه ی راستی تینجیلی به پرنابا دوزراوه ته وه، دواپی هه ندیک له زانایانی مسولمان نه و نینجیله یان چاپ کرده، به لآم نه صرانییه کان زور دژایه تی ده که ن چونکه به پراشکاوپی ناوی پیغه مبهر ﷺ تیدایه، وه تیدا حه زره تی (عیسی) فه رمویسه تی: له دواپی من پیغه مبهر ټک دئ ناوی (احمد) هه له فلان شوین دیت و ده بی هه موتان بروای پی بینن.

ننجا جگه له وهش زانایانی خاوه ن کتیب هه موویان چاوه پښی هاتنی (محمد) ﷺ بوون هه بویه پیاوکی وه (عبدالله بن سلام) وه که له (صحیح البخاری) دا هاتوه^(۲)، دواپی نه وه ی ته ماشای پیغه مبهر ده کاو لسی و رد ده بیته وه نیمانی پی ده هیسی، دواپی ده چیتته خزمه ت پیغه مبهر ﷺ پی ده لڼ: شه تو پیغه مبهری خوای وه من گه وره ترین زانای یه هوو دم له مه دینه دا، به لآم جووله که قه ومیکی بوختان کهرن، که

(۱) پروانه: (انجیل برنابا) الإصحاح: ۴۱، الآیة: ۲۹، ص (۶۳).

(۲) صحیح البخاری: ۳۹۳۸.

بزائن من ئیمانم به‌تۆ هیناوه بوختام پتیه ده‌کهن، بۆیه بانگیان بکهو له‌باره‌ی من لیبان پیرسه، بزانه چۆنم باس ده‌کهن! ئیدی عه‌بدوڵلا ده‌چیتته ژووریکه‌وهو پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ دوا‌ی زانایانی ته‌هلی کیتاب ده‌نیترئ، وه لیبان ده‌پرسی: (عبدالله بن سلام) چ پیاویکه له‌نیو ئیوه‌دا؟!

له وه‌لامدا ده‌لئین: گه‌وره‌ترین عالمانه‌و کوری گه‌وره‌ترین عالیشانانه، چاکترین پیاومانه‌و کوری چاکترین پیاویشمانه.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرموی: نه‌گه‌ر ئیمان بیتی ئیوه هه‌لو‌یستتان چی ده‌بی؟

ده‌لئین: خوا له‌وه بپارێزئ، که ئیمان بیتی قه‌ت شتی وا ناکات.

ده‌فرموی: (عبدالله) وه‌ره ده‌رئ (عبدالله) دیتته ده‌رئ و ده‌لئ (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أنك رسول الله)، ده‌فرموی: ده‌ی ته‌وه (عبدالله) ئیمانی هینا، که زانترین و چاکترین پیاوتانه ده‌ی ئیوه‌ش ئیمان بێتن.

له وه‌لامدا ده‌لئین: وه‌للاهی له‌وه نه‌زانترمان تیدا نه‌بووه‌و باوکیشی له‌ هه‌موو که‌س نه‌زانتر بوو...!!

وه سه‌لمانی فارسی وه‌ک له‌ گێژانه‌وه‌ی به‌سه‌ره‌هاتیکی درێژی خۆیدا باس ده‌کات که چوه‌ بو‌ لای ته‌وانه‌ی که خویان ناسیوه‌ ده‌لئ: راهیبی (عمودیه) پتی گوتم: زه‌مانی هاتنی پیغه‌مبه‌ری کۆتایی نزیکه‌بوته‌وه، که به‌دینی ئیبراهیم ده‌نیتردرئ و له‌ شه‌رزی عاره‌به‌وه‌ دئ، وه‌ ته‌و شوینه‌ش، که کۆچی بو‌ ده‌کات، ده‌که‌وێته‌ نیوان دوو شاخه‌وه، که دارخورمای لێن، وه‌ ته‌و پیغه‌مبه‌ره‌ کۆمه‌لێک نیشانه‌ی هه‌ن، که له‌ که‌س شاردراره‌و نین، شه‌ر راهیبه‌ له‌ سه‌ره‌مه‌رگدا وه‌سیه‌تی بو‌ ده‌کات، ده‌لئ: من ده‌مرم، به‌لام تۆ ده‌توانی برۆی بو‌ لای ته‌و پیاوه‌و نیشانه‌کانیشی ته‌مانه‌ن: مۆری پیغه‌مبه‌رایه‌تی له‌نیوان هه‌ردوو شانیه‌تی و دیاری (هدیه) ده‌خوات، به‌لام خیر (صدقه) ناخوات، سه‌لمان ده‌لئ: که چووم بو‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوا خواردنیکم بو‌ برد.

فەرمووى: ئەوھ چىيە؟

گوتم: ئەوھ (صدقة) يە.

فەرمووى: ناخۆم.

وھ جارىتىكى دىكە شتىكى دىكەم بۆ برد، فەرمووى: ئەدى ئەوھ چىيە؟

گوتم: ديارىيى (هدية) يە.

وھ ريگرت و دەستى كرد بە خواردنى، ديارە خوای پەروەردگار ويستى وا بوو، كە هيدايەتى سەلمان بەدات، سەلمان دەلتى ئنجا داوام لىكرد كە تەماشای شانى موبارەكى بكەم كە سەرنجەم دا مۆرە كەم بينى، وھ ئەخلاق و ئەوصافى دىكەشم تەماشا كرد، زانيم كە پىغەمبەرى خوايە^(۱).

يان (ھرقل)، كە دەربارەى پىغەمبەر ﷺ چەند شتىك لە (أبو سفیان) دەپرسى، ئەويش وھلامى پرسىيارەكانى دەداتەوھ، دوايى (ھرقل) دەلتى: ئەگەر راست بكەى، ئەو كەسە پىغەمبەرى كۆتايى يە، كە ھەموو بەشەرىيەت چاوەرپۆي دەكات، ھەروھە كاتىك نامەى پىغەمبەرى پى دەگات دەلتى: مەن دەمزانى پىغەمبەرىك دىت كە ناوى (محمد)ە، بەس ئەمزانى لەنىو عارەباندا دىت^(۲).

ئنجا جوولەكەكانى مەدىنە زۆر چاوەرپۆي بوون كە پىغەمبەرى كۆتايى بى، بە بەلگەى ئەوھ كە ھەپشەيان دەكرد لە (أوس) و (خزرج) و دەيانگوت: زەمانى ھاتنى پىغەمبەرى كۆتايى نزيك بۆتەوھو ئەگەر ھات ئىمە ئىمانى پىدەھىنين و لەگەلتاندا شەپ دەكەين، وھك چۆن قەومى (عاد) و (إرم) لەنىوچوون، ئاوا لەنىوتان دەبەين، ديارە

(۱) پروانە: (السيرة النبوية لأبن هشام)، ج ۱، ص (۱۰۹-۱۱۴)، ۱، دار ابن الهيثم، كە بەسەرھاتى سەلمانى بەدرىزىيى ھىتاوھ.

(۲) (صحيح البخاري): ۴۵۸۳.

له کاتیکدا نه‌ویان ده‌گوت که زولمیان لیده‌کرا له لایهن (أوس) و (خزرج) وه، چونکه جووله که کان بی‌ده‌سته‌لات بوون.

یه کیک لهو هژیانه‌ی که پالی به خه‌لکی مه‌دینه‌وه‌نا ئیمان به پیغه‌مبهر ﷺ بیسن نه‌وه‌بوو، هدر بویه‌ش له یه‌که‌م دیداریان له‌گه‌ل پیغه‌مبهردا ﷺ یه‌کیکیان گوتی: ناگادار بن خه‌لکینه! سویند به‌خوا نه‌وه نه‌و پیغه‌مبهره کۆتایی یه‌یه که جووله که هه‌موو جارێ هه‌ره‌شه‌ی پی له ئیمه ده‌که‌ن، با زوو ئیمانی پی بهینین، چونکه هه‌موو نیشانه‌کانی دیارن^(۱).

به‌لێ ناوا به‌م شیویه مرۆقاییه‌تی هه‌مووی چاره‌پیی هاتنی پیغه‌مبهری کۆتاییان ﷺ کردو پیغه‌مبهران -علیهم الصلاة والسلام- و زانیانی شاره‌زا له کتیبه ناسمانییه‌کاندا، زانیویانه‌و هه‌والیان پێداوه.

سێ یه‌م: ئاماده‌کردنی پیغه‌مبهر ﷺ بۆ وه‌رگرتنی وه‌حی:

نه‌و ئاماده‌کردنه‌ی پیغه‌مبهریش ﷺ له چه‌ند شتی‌کدا ده‌ره‌وشیته‌وه، که بریتین له:

۱/ کاتیک پرسیاری لیکراوه (ما کان اول بدء أمرک)؟ واته: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا ﷺ سه‌ره‌تای ده‌سته‌پیکردنی پیغه‌مبهرایه‌تی تۆ چۆن بووه؟ پیغه‌مبهر ﷺ به‌م شیویه وه‌لام داوه‌ته‌وه: {دعوة أبي إبراهيم، بشرى عيسى، ورات أمي أنه يخرج منها نور أضواء قصور الشام^(۲)} رواه أحمد، واته: سه‌ره‌تای پیغه‌مبهرایه‌تی من سێ شت بووه: (دوعای ئیبراهیمی بام، وه موژده پێدانی

(۱) پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص ۲۲۱، ط ۱ دار ابن الهيثم.
(۲) مسند إمام أحمد: ۲۲۲۶۱، وصححه الحاكم ووافقه الذهبي.

عیسا، وه دایکم کاتیک، که منی بووه رۆشنایی یه‌کی لئی ده‌رچووه
کۆشکه‌کانی شامی رۆشن کردۆته‌وه.

۲/ پیغه‌مبەر ﷺ له پەرستنی غهیری خواو له هەر کرده‌وه و په‌وشتیکی نارێک و
ناره‌وا خۆی پاراستوه، سه‌باره‌ت به‌وه که پیغه‌مبەر ﷺ (بت) و هیچ شتیکی
دی‌که‌ی نه‌په‌رستوه، نه‌و فەرمووده‌یه که (امام أحمد) به سه‌نه‌دیکی (صحیح)
هیناویه‌تی، به‌لگه‌یه له‌وباره‌وه: {عن عروة بن الزبير عن أبيه، قال: حدثني
جارٌ لخديجة أنه سمع النبي وهو يقول لخديجة: أي خديجة! والله
لا أعبد اللات ولا أعبد العزى أبداً^(۱)}، واته: (عروه‌ی کوری زوبه‌یر له بابی
ده‌گیرێته‌وه، که زوبه‌یر گوتویه‌تی: دراوسیه‌کی خه‌دیجه بۆی گیرامه‌وه، که له
پیغه‌مبەر ﷺ بیستوه، که به خه‌دیجه‌ی فەرمووه: نه‌ی خه‌دیجه سویند به
خوا، (لات) ناپه‌رستم، سویند به خوا، (عوززا) ناپه‌رستم.

له‌وباره‌شه‌وه، که نه‌خلاق و په‌وشتی پیغه‌مبەر ﷺ پیش پیغه‌مبهرایه‌تی زۆر
به‌رزبووه و هه‌رچی له‌سه‌رده‌می نه‌فامییدا باو بووه و خه‌لک کردوویه‌تی له خراپه‌و
شتی ناپه‌سند، نه‌و پێیه‌وه گرفتار نه‌بووه، به‌لگه‌مان نه‌و فەرمووده‌یه که عه‌لی
گیراویه‌ته‌وه: {عن علي عليه السلام: سمعت رسول الله ﷺ يقول ما هممت
بقيح مما كان أهل الجاهلية يهمون به إلا مرتين من الدهر كليهما
يعصمني الله منهما... فوالله ما هممت بعدهما بسوء مما يعمل أهل الجاهلية
حتى أكرمني الله بنبوته}}، اخرجه (محمد) بن اسحق في السيرة، والبخاري
في التاريخ الكبير، والبزار في مسنده، وابن ماجه في صحيحه، والحاكم وابو نعيم
في (دلائل النبوة)، وقال الحاكم حديث صحيح على شرط مسلم، واته: عه‌لی
ده‌لێ: گویم له پیغه‌مبهری خوا ﷺ بوو ده‌یفه‌رموو: نه‌و شته خراپانه، که خه‌لکی
رۆژگاری جاهیلی ده‌یانکرد، نه‌ک هه‌ر نه‌مکردوه، به‌لکو هه‌ر به‌دلیشمدا نه‌هاتوه

(۱) مسند امام أحمد: ۱۷۹۴۷، وإسناده صحيح.

که بیکم، دوچار نه‌بئ، وه‌ک هه‌ر گه‌نجیک، نه‌و دوو جاره‌ش خوای په‌روه‌ردگار پاراستمی و دوای شه‌وش قه‌ت بیرم لی نه‌کردۆته‌وه.

چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئینسان بووه، به‌لام ئینسانیکی فیطره‌ت چاک و پاک بووه، وه‌ک یه‌کیتک له‌ شاعیره‌کان ده‌لی:

(محمد) بشرٌ وليس كالبشر بل هو ياقوتةٌ والناس كالحجر

بیگومان پارێزرانی (محمد) له‌لایه‌ن خواوه به‌و شیوه‌یه زه‌مینه‌ سازیه‌ک بووه بۆی له‌لایه‌ن خواوه بۆ پێ سپاردنی شه‌رکی پیغه‌مبه‌رایه‌تی، هه‌ر شه‌وش له‌ حیکمه‌ت و په‌جمه‌تی خوا چاره‌ری ده‌کری، چونکه پیغه‌مبه‌ریک که خوا بیه‌وی بیکات به‌کۆتایی هه‌موو پیغه‌مبه‌ران و بیکاته هه‌لگری په‌یامی خوێ بۆ هه‌موو مرۆفایه‌تی، ده‌بێ پیش پیغه‌مبه‌رایه‌تیشی هه‌ر پاک و چاک بووسی، به‌لێ پیش پیغه‌مبه‌رایه‌تی له‌ جووره‌ بێ‌ئاگایی و سه‌رلیش‌ئاوییه‌کی فیکری و عه‌قیده‌یی دابووه، چونکه وه‌حی و دینی خوای له‌به‌رده‌سه‌ستا نه‌بووه، که خه‌لکی پێ هیدایه‌ت بدات، وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ﴾ (۷) الضحی، جا دیاره‌ نه‌و (ضلال)ه (ضلال)ی فیکری بووه، نه‌گه‌رنا له‌ پرووی پاکیی و چاکییه‌وه، به‌پێی شه‌و فیطره‌ته‌ پاک و چاکه‌ی که خوا پێی به‌خشیوه‌ په‌فتاری کردوه، بۆیه‌ توخنی هه‌یج شتیکی خراب و ناشیرین نه‌که‌وتوه و غه‌یری خوای نه‌په‌رسته‌وه.

۳/ وه‌ بۆ شه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ جوړیک له‌ زه‌مینه‌سازیی نه‌فسی بۆ بکری سلاولیکرانی بوو له‌لایه‌ن به‌ردیکه‌وه، وه‌ک بۆخوێ ده‌فه‌رموی: {عن جابر بن سمرة قال: قال رسول الله ﷺ إني لأعرف حجراً بمكة كان يُسَلِّمُ عليّ قبل أن أبعث إني لأعرفه الآن} (۱) رواه مسلم، واته: (جابر) -خوا لێی

پازی بی- ده گپړتته وه، که پیغه ممبر ﷺ فەر موویه تی بهردیک هدی له مه ککه، که هه موو جارئ سهلامی لئ ده کردم، نیستاش دهیناسم.

پهنگه حیکمه تی نه مهش نه وه بووی، که جوړیک له زه مینه سازی دهر وونی بو دروست ببی بونه وهی کاتیک، که (جبریل) هات و پی ی گوت: تو پیغه مبهری خوی! زوری پی تیک نه چیت، جا له گه ل نه وه شدا، که نه و زه مینه سازیانه شی بو کراوه، به لام یه که مجار، که وه حی بو هات به هوی (جبریل) وه، لای شتیکی نااسایی بووه، که دیاره نه گهر نه و زه مینه سازیانه ی بو نه کرابایه، زیاتر پی تی کده چوو.

۴/ یه کیکی دیکه ش له و زه مینه سازیانه نه وه بوو، که پیغه ممبر ﷺ شه ش مانگ پیش نه وهی (جبریل) بیت بو لای خهونی زور راستی بینون، وه کم فەر مووده یه دا درده که ویت: {عن عائشة رضي الله عنها، قالت: أول ما بُدِيَءَ به رسول الله ﷺ من الوحي الرؤيا الصالحة في النوم، فكان لا يرى رؤيا إلا جاءت مثل فلق الصبح} (۱)، واته: عائشه -خو لئی پازی بی- ده لئ: یه که مین شت، که به هوی وه وه حی بو پیغه ممبر ﷺ دهستی پیکرد، خهونی راست بوو، که له کاتی نووستندا ده بیننی و هه ر خه ونیکی، که ده بیننی وه ک سپیده ی به یان ریک و راست درده چوو.

۵/ یه کیکی دیکه له زه مینه سازیه کانی پیش هاتنی وه حی، نه وه بووه، که به (۳) سا ل پیش هاتنی وه حی پیغه ممبر ﷺ هزی کرده، که بجیته خه لوه وه، نه مهش دیسان (عائشة) -خو لئی پازی بیت- له فەر مووده که ی پیشوودا ده ی گپړتته وه ده لئ: ((وكان يخلو بغار حراء فيتحنث فيه (وهو التمدد) الليالي ذوات العدد قبل أن ينزع إلى أهله ويتزوّد لذلك ثم يرجع إلى

(۱) صحیح البخاری: (۳)، کتاب بدء الوحي.

خدیجة فیتزود لملها... { رواه البخاري ^(۱)، واته: پیغمبر ﷺ پیش نه‌وه‌ی وه‌حی بز بئ، ده‌چوو له نه‌شکه‌وتی (حراء) دا بیری ده‌کرده‌وه‌و خواپه‌رستی ده‌کرد، (چونکه زانیویه‌تی که خوا هه‌یه له‌بدرنه‌وه‌ی که (معرفة الله) له فیطره‌تی هه‌موو به‌شهریکدا هه‌یه) وه چه‌ندان شه‌و له‌ویدا ده‌مایه‌وه، پیش نه‌وه‌ی بگه‌ریتته‌وه بز لای خه‌دیجه، دووباره تویشوو هه‌لگرتته‌وه بز شه‌وانی دواتر.. دیاره نه‌و جوړه مانه‌وه‌ش له شوینیکی تایسه‌تی و به‌ته‌نیاو، بیرکردنه‌وه له دروستکهری بوونه‌وه‌رو ناوو سیفته‌به‌رزو بئ‌وینه‌کانی خوی په‌روه‌ردگارو په‌رستو یادکردنی، ده‌ورو کاریگه‌ریه‌کی گه‌وره‌و گرنگی له مشتو مالکردنی دل‌و ده‌روونی مرؤثو له‌خوا نیزیک‌خستنه‌وه‌یدا هه‌یه.

(۱) صحیح البخاری رقم: (۳).

سہرہ تہای ہاتنی و وحی بو (محمد) و ہہ لبژیرانی بہ کوتا پیغہ مہری خوا ﷺ

پیغہ مہر ﷺ پیش تہ مہنی (۴۰) سالی و ہاتنی و وحی بو، چہ ندان جار بو
 ماوہی چہ ند شوو رۆژتیک بو عیبادہت و بیر کردنہ و ہو پەرستنی خوا، لہ (مہ ککہ) وہ
 دہ چوو بو تہ شکہوتی (حراء) لہ (جبل النور) و، بہ تہ نیا دہ مایہ و ہو بییری
 دہ کردہ و ہو یادی خوا ی دہ کرد.

خوا ی پەرہ ردگار ویستوویہ تی تہو نینسانہ نامادہ بکات بو ہہ لگرتنی تہ مانہت و
 پدیامیکی بہرزو گہورہ، بو تہوہی گۆزبانکاری لہ ژیانی مرؤقایہ تیدا دروست بکات و
 خہ لکی بہرہ و پەرستنی خوا و سہر فزایی دنیا و قیامہت بانگ بکات، تا سہرہ نجام لہ
 تہ مہنی (۴۰) سالی (مانگیی) دا (ہیندیک لہ زانایانیش دہ لیتن : لہ تہ مہنی (۴۱)
 سالیدا) خوا ی بہ خشنده بہ (جبریل) دا و وحی بو نارد.

عائیشہی دایکی مسولمانان (رضی اللہ عنہا) دہ گپرتتہ و ہ، کہ سہرہ تہای ہاتنی
 و وحی بو پیغہ مہرمان ﷺ بہم شیوہیہ بووہ :

(أول ما بدیء به رسول الله ﷺ من الوحي الرؤيا الصالحة في النوم، فكان لا
 يرى رؤياً إلا جاءت مثل فلق الصبح ثم حجب إليه الخلاء، وكان يخلو بغار حراء
 فيتحنث فيه - وهو التعبّد - الليالي ذوات العدد قبل أن ينزع إلى أهله ويتزوّد
 لذلك ثم يرجع إلى خديجة فيتزود لمثلها، حتى جاءه الحق وهو في غار حراء
 فجاءه الملك فقال: اقرأ! قال: ما أنا بقاريء، فأخذني فغطّني حتى بلغ مني
 الجهد ثم أرسلني، فقال: اقرأ! قلت ما أنا بقاريء، فأخذني فغطّني الثانية
 حتى بلغ مني الجهد، ثم أرسلني، فقال: اقرأ! فقلت ما أنا بقاريء، فأخذني

فَعَطَنِي الثَّالِثَةَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي، فَقَالَ: ﴿أَقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ① خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ② أَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ③ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ④ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ⑤﴾ العلق، رواه البخاري. (۱)

عائیشه ده لئی: سه ره تای ده ستیی کردنی وه حی بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ نه وه بوو، که له کاتی نووستندا خه ونی باشی ده بیننی، هه ره خه ونی یکی ده بیننی وه ک سپیده ی به ره به بیان راست ده هاته دی، دوا یی هه زی ده کرد، که گو شه گیرو ته نها بی، بۆ یه له نه شکه وتی (حراء) دا ده چوه خه لوه وه و چه ندان شه و ده مایه وه و په رستشی بۆ خوا ی په روه ردگار ده کرد، پیش نه وه ی بگه ریته وه بۆ مالن لای خه دیجه، تویشوو هه لبگریته وه و دووباره بچیته وه بۆ نه شکه وته که، هه تا وه حی بۆ هات له کاتیکدا، که له نه شکه وتی (حراء) دابوو، فریشته هات بۆ لای و پیی گوت: بخویننه! فه رموی: من خوینده وار نیم، پیغه مبه ره ده فه رموی (جبریل) منی گرت و توند به خو یه وه گوشیمی هه تا نازارم پی گه یشت دوا یه به ریدام، دووباره گوتی: بخویننه! منیش دووباره م کرده وه گوتم: خوینده وار نیم، بۆ جاری دووم به خو یه وه گوشیمی، تا نازارم پی گه یشت، ئنجا به ریدام، دیسان پیی گوتم: بخویننه! منیش گوتم خوینده وار نیم، بۆ جاری سییه م به خو یه وه گوشیمی، ئنجا گوتی: بخویننه به ناوی نه و په روه ردگاره ت، که هه موو شتیکی دروست کرده، ئینسانی له خوین پاره دروست کرده، بخویننه، که په روه ردگارت زۆر به خشنده یه، نه و که سه ی به قه له م خه لکی فیتر کرده، ئینسانی فیتری شتیک کرده، که نه یده زانی.

ئنجا له درێژه ی قسه که یدا ده لئی:

(۱) صحیح البخاری: (۳).

(فرجع بها رسول الله ﷺ يرجف فؤاده)، واته: پیغمبر ﷺ شهو چند نایه‌تانه‌ی له‌گه‌ل خۆی بردنه‌وهو دلّیسی زۆر به‌خیرایی لئی ده‌دا، ((فدخل علی خدیجة بنت خویلد (رضی الله عنها) فقال: زملونی زملونی، فزملوه حتی ذهب عنه الروح، فقال لخدیجة وأخبرها الخبر، لقد خشیت علی نفسي))، واته: پیغمبر ﷺ ده‌چیته‌وه بۆ لای خدیجه، وه ده‌فهرموئ دامپۆشن دامپۆشن، وه دایده‌پۆشن تا شهو ترسه‌ی لئی ده‌په‌ویته‌وه دوایی هه‌واله‌که بۆ خدیجه باس ده‌کات و ده‌فهرموئ: له‌خۆم ترسام ((لقد خشیت علی نفسي)) که شه‌مه زاراویه‌که عاره‌ب له‌باره‌ی شه‌یاطین و جنده‌وه به‌کاریان ده‌هینا، (فقالت خدیجة: کلاً والله ما یخزیک الله أبداً أنّک لتصل الرحم، وتحمل الکلّ، وتکسب المعدوم، وتقري الضیف، وتعین علی نوائب الحق).

جا با لیره‌دا سه‌رنج بده‌ین و ته‌ماشابکه‌ین داخۆ خدیجه ئافره‌تیکی چه‌ند عاقل و زیره‌ک و تیگه‌یشتوو بووه! شه‌وه‌تا لیره‌دا رینمایی پیغمبر ﷺ ده‌کات و دلّی خۆش ده‌کات و به‌لگه‌شی بۆ ده‌هینیتته‌وه، که نه‌خیر شه‌یتانه‌کان ده‌ستیان له‌ تۆ نه‌وه‌شانده‌وه! ته‌ماشابکه‌ن خدیجه ئافره‌تیکی چه‌ند شاره‌زاو فیطره‌ت پاک بووه، بیتگومان پیغمبره‌یشی زۆر باش ناسیوه، بۆیه شه‌و شایه‌دیه‌یه‌ گه‌وره‌یه‌ی بۆ داوه، که ده‌لّی: نه‌خیر، وه‌للاهی خوا قه‌ت تۆ شه‌رمه‌زار ناکات!

ئنجبا خدیجه پینج سیفه‌ت له‌ پیغمبر ﷺ هه‌لده‌دات و ده‌یانکاته به‌لگه له‌سه‌ر شه‌وه، که شه‌یاتینه‌کان توانای شه‌وه‌یان نیه ده‌ستی لّی بوه‌شینن، دیاره شه‌و به‌لگه هینانه‌وه‌یه‌ی خدیجه شه‌وه‌شی لّی ده‌فامریتته‌وه، که جنۆکه‌و شه‌یتان زه‌فه‌ر به ئینسانی ئیماندارو چاکه‌کار نابهن، پینج سیفه‌ته‌که‌ش بریتین له‌وانه، که ده‌لّی: (إنک لتصل الرحم)، واته: تۆ په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی ده‌گه‌یه‌نی، (وتحمل الکل) تۆ یارمه‌تی که‌سانی لیقه‌وماو ده‌ده‌ی، (وتکسب المعدوم) شه‌وه‌ی، که خه‌لک له‌ هیچ شوئینیک ده‌ستی ناکه‌وئ، تۆ ده‌یکه‌ی به‌ مولکیان، (وتقري الضیف) میوانداری میوانان

ده‌کە‌ی، (وتعین علی نواب الحق) که‌سیک، که به‌لای به‌سەر دئ، تو پشگیری و هاوکاری ده‌کە‌ی.

عائیشه - خوا لیتی رازی بی- له‌سەر گټرانه‌وه‌ی فرموده‌که به‌رده‌وام ده‌بی و ده‌لئ: (فانطلقت به خديجة حتى أتت به ورقة بن نوفل بن أسد بن عبدالعزی ابن عم خديجة، وكان امرأ تنصر في الجاهلية، وكان يكتب الكتاب العبراني فيكتب من الانجيل بالعبرانية ماشاء الله ان يكتب وكان شيخاً كبيراً قد عمي).

دیاره له‌وه‌شدا عاقلی و دانایی خه‌دیجه‌مان بۆ دهرده‌که‌وئ، به‌وه واز ناهینئ، که خۆی دلئ داوه‌ته‌وه، به‌لکو پیغه‌مبەر ﷺ له‌گه‌ل خۆی ده‌بات بۆ لای وه‌ره‌قه‌ی کورپی نه‌وفه‌ل، که کورپه مامی خۆیه‌تی و له‌سه‌رده‌می نه‌فامییدا بووه به‌نه‌صرانیی و کابرایه‌کی خوینده‌وار بووه و به‌عیبیری نووسیویه‌تی، له‌سەر ئینجیل نووسیویه‌تی و به‌ته‌مدن و کوټریش بووه.

(فقلت له خديجة يا ابن عم اسمع من ابن أخيك) شه‌وه‌شی دیسان عاقلی و دانایی به‌له‌جیاتی شه‌وه‌ی بۆخۆی به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی بۆ باس بکات، ده‌لئ: شه‌ی ئامۆزام گوئ بگره، بزانه برازایه‌که‌ت (محمد) چی ده‌لئ؟! چونکه شه‌مه‌سه‌له‌یه شتیکی گه‌وره‌یه‌و باشر وایه، که له‌ده‌می خودی (محمد) بیستی:

(فقال له ورقة يا ابن أخي ماذا ترى؟!)، واته: وه‌ره‌قه‌ لئنی پرسی شه‌ی برازام چ ده‌بینی؟!)

(فأخبره رسول الله ﷺ خبر ما رأى)، واته: پیغه‌مبەر ﷺ چی بنیوو، چی بیستبوو بۆی گټرایه‌وه.

(فقال له ورقة) ئنجا وه‌ره‌قه‌ پیی گوت: (هذا الناموس^(۱) الذي نزل الله على موسى يا ليتني فيها جذعاً، ليتني أكون حياً اذ يخرجك قومك)، واته: شه‌وه‌ شه‌و

(۱) (الناموس)، واته: فریشته‌ی په‌دیک.

فریشته‌ییه که خوا ناردوویته خوار بۆ سدر موسا عليه السلام، خۆزگه لهم رۆژگارهدا گهنج بام! خۆزگه زیندوو بام نهوکاته‌ی که گهله‌کەت دهرت ده‌کەن!

(فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم (أو مُخْرَجِي هَمِّ) پیغه‌مبەر صلى الله عليه وسلم زۆری پی سهر ده‌بی و ده‌فرموی: یانی دهریشم ده‌کەن؟!

(قال: نعم لم يأت رجل قط بمثل ما جئت به إلا عودي، وإن يدركني يومك أنصرك نصرًا مؤزراً) وه‌ره‌قه ده‌لئ: به‌لئ دهرت ده‌کەن، چونکه هیچ پیاویک له پیش تۆدا نهو په‌یامه‌ی، که تۆ هیناوته هی وه‌ک تۆی نه‌هیناوه، مد‌گەر دژایه‌تی کراوه، نه‌گەر من بگه‌مه نهو رۆژه‌ی، که تۆ بانگه‌وازه‌که‌ی خۆتی تیدا ئیعلان ده‌که‌ی و قه‌ومه‌کەت دژایه‌تیت ده‌کەن، زۆر چاک پشت‌گیریت لی ده‌کەم.

(وه‌ره‌قه) چونکه شاره‌زای کتیبه ناسمانییه‌کان بووه‌و، میژووی پیغه‌مبهرانی زانیوه، زانیویشیه‌تی، که پیغه‌مبهران له‌لایهن زله‌ زله‌کانو ده‌سه‌لاتدارانه‌وه دژایه‌تی یان ده‌کری، چونکه په‌یامی پیغه‌مبهران دژی به‌رژه‌وه‌ندی نار‌ه‌وای ده‌سه‌لاتدارانه، هەر له‌بەر نه‌وه‌شه، که دژایه‌تی ده‌کریتن.

دوایی عانیسه ده‌لئ: (ثم لم ينشَبْ ورقة ان توفي وفترا الوحي) ^(۱)، واته: دوایی زۆری پی نه‌چوو، وه‌ره‌قه وه‌فاتی کرد (که دیاره نیمانی به پیغه‌مبەر صلى الله عليه وسلم هیناوه) وه‌ سروش (وحی) یش بۆ ماوه‌کی کورت پرا.

جا لی‌ره‌دا به پیوستی ده‌زانم، که هه‌له‌سته‌یه‌کی کورت له‌سەر ئەم فرموده‌یه به‌که‌م:

یه‌که‌م: ئەم فرموده‌یه نه‌وه‌ی لی وه‌رده‌گیریت، که ئیعتیکاف و گۆشه‌گیری، جار‌جار پیوسته بۆ ئینسان بۆ نه‌وه‌ی له‌ خۆی وردیته‌وه‌و به‌خزیدا بچیتته‌وه، پیغه‌مبەر صلى الله عليه وسلم له‌پیش پیغه‌مبهرایه‌تیدا ئیعتیکافی کردوه، له‌پاش

(۱) صحیح البخاری: (۳).

پتغمبرایه تیشدا به هه مان شیوه، بۆ نمونه: هه موو ده شهوئیکی کۆتایی ره مه زانان ده چوو ه ئیعتیکافه وه.

دووه م: ئه وه شی لئی وه رده گیرئی، که خهونی راست و چاک، جۆرئیکه له وه حی، وه ک پتغمبر ﷺ ده فرموی: {لم یبق من النبوة إلا المبشرات، قالوا: وما المبشرات؟ قال الرؤیا الصالحة} رواه البخاری^(۱)، واته: له پتغمبرایه تی نه ماوه، مه گهر دلخۆشکهره کان، گوتیان دلخۆشکهره کان چین؟ فرموی: خهونی چاک و راست...، که واته: ئیمه جگه له خهون، ده لاقه یه کمان نیه به ره وه مه له کووت و (ملاً الأعلى)، به لām بیتگومان، ته نها خهونی پتغمبران (معصوم) وه به وه حی داده نرئی، خهونی غهیری پتغمبران، زیاتر هه ره به دلخۆشکهر داده نرئی، حوکمی شه رعیشی لئی وه رنا گیرئی^(۲).

سۆیه م: حیکمه تی ئه وه به خۆوه گوشینه ی (جبریل) بۆ پتغمبر ﷺ ئه وه بووه، که پتغمبر دلنیا بیت له وه ی، که ئه وه مه خلوقئیکی دیکه یه به خۆیه وه ده گوشیت، بۆیه سۆ جارن به خۆیه وه گوشیه تی، تا ته واو دلنیا بیت، که ئه وه حاله تیکی وا هیمه یی نیه، که له ده روونی خۆیدا بۆی دروست بووی، حه قیقه ت و راستیه .

چواره م: ترس ری نیشتنی پتغمبر ﷺ له بهر ئه وه بووه، که نه یزانیوه و دلنیا نه بووه، که ده بی به پتغمبر.

پینجه م: وه ک باسما ن کرد، وه لāmی خه دیجه ش ئه وه ی لئی وه رده گیرئی، که ئه وه (محمد) ه ﷺ خوی په ره رده گار به تابه تی بۆ ئه وه ناماده ی کرده، که بیکاته پتغمبر، وه ک له سووره تی (الأنعام) دا ده فرموی: ﴿... اللَّهُ أَعْلَمُ

(۱) صحیح البخاری: (۶۹۹۰).

(۲) له هه رکام له کتیبی (رئگای صالح بوون...) ر، بهرگی دووه می (ئیمان و عه قیده ی ئیسلامی) دا، به درئۆی باسی خه ون و خوربه (الرؤیا والإلهام) مان کرده.

حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ... ﴿١٢٤﴾ الأنعام، واته: خوا بۆخۆی ده‌زانئ پهیامی خۆی له‌کۆی داده‌نی، هەر بۆیه‌ش که‌سیکی بۆ هه‌لگرتنی پهیامه‌که‌ی هه‌لبژاردوه، که مه‌عه‌ده‌نیکی ئه‌وه‌نده چاک و په‌وشتیکی ئه‌وه‌نده به‌رزى هه‌بێ، به‌جۆریک پیش پیغه‌مبه‌رایه‌تیشی، که‌س نه‌توانئ په‌خه‌ی لئ بگرت، هه‌روه‌ک له‌ پیش پیغه‌مبه‌رایه‌تیشدا به‌ (الصادق‌ الامین) ناوی ده‌رکردبوو، دوژمنه‌کانیشی راستگۆیی پیش پیغه‌مبه‌رایه‌تیان کردبوو به‌ به‌لگه‌ی پیغه‌مبه‌ریبونی.

شه‌شهم: بۆیه خه‌دیج‌ه‌ش (محمد) ده‌بات بۆ لای وه‌ره‌قه له‌به‌رئه‌وه‌ی، که ده‌زانئ وه‌ره‌قه پیاویکی ئه‌هلی کیتابه‌و پسه‌پۆرو شاره‌زایه.

بۆیه پتویسته ئیمه‌ش شته‌کانی خۆمان بگێرینه‌وه بۆ لای خه‌لکی پسه‌پۆرو شاره‌زا، وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار له‌وباره‌وه ده‌فه‌رموی: ﴿... فَتَشَلُّواْ اَهْلَ الدِّكْرِ
 اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٤٦﴾ النحل، الانبیاء ٧٠.

حه‌وته‌م: وه‌ک باس‌مان کرد یه‌که‌م وشه‌ی پهیامی کۆتایی خوا، که له‌ لایه‌ن خوای په‌روه‌ردگار‌وه بۆ پیغه‌مبه‌رمان (محمد) ﷺ هاتوه، بریتی بوو له‌ وشه‌ی (اقرا) بخویننه! ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی، که ئیسلام دینی زانست و فی‌ریبونه‌و، ده‌ری ده‌خات، که ئیسلام چه‌نده گرنگی به‌ خویندنه‌وه و زانست و زانین ده‌دات، وه‌ ده‌ری ده‌خات، که ئینسان به‌هۆی خویندن و شاره‌زایی‌یه‌وه، زۆر له‌ نه‌یینه‌کانی دروستکراوه‌کانی خوا ئاشکرا ده‌کات و، خویندن و زانست و بیرکردنه‌وه، زه‌ینی مرۆف فراوانتر ده‌کات و، به‌و هۆیه‌وه، ئه‌گه‌ر بیه‌وی عه‌قیده‌و ئیمان ده‌چه‌سپێ و، به‌په‌ی ش‌ه‌ری خوا سه‌رزه‌مین له‌ تیکرای بواره‌کاندا ئاوه‌دان ده‌کاته‌وه.

مانای وه‌حی:

وشه‌ی (وحی) له‌ به‌کاره‌ینانی قورئاندا سێ مانای هه‌ن:

۱- واتایه‌کی گشتی: که بریتیه له ناراسته‌کردن و مشور لی‌خواردن و ناماژه‌کردن و قسه‌ی په‌نهان، نه‌گه‌ر ته‌ماشای نهم نایه‌تانه‌ی خواره‌وه بکه‌ین، نه‌و مانا گشتیه‌ی (وحی) زۆر چاک ده‌دره‌وشیتته‌وه: خوای په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّعْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِّي مِن كُلِّ الشَّجَرِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ﴿٦٩﴾ النحل، واته: وه په‌روه‌ردگار (وحی) بۆ هه‌نگ نارد، که له شاخ مالّ دروست بکه‌و، له دارو دره‌ختو، له‌و که‌پرو ساباته‌ی خه‌لک دروستی ده‌کن، پاشان له هه‌موو به‌رو میوه‌کان بخۆو رینگایه‌کانی په‌روه‌ردگار د بگه‌ر، زۆر به‌گه‌ردن که‌چی. ده‌بینین خوای په‌روه‌ردگار وشه‌ی (وحی) بۆ هه‌نگ به‌کاره‌یناوه، که به‌ته‌تکید لی‌رده‌ا مه‌به‌ست پی‌ی ریتنمایی کردنی (غهریزی) هه‌نگه له‌لایه‌ن خوای په‌روه‌ردگار وه.

هه‌روه‌ها له سووره‌تی (مریم) دا ده‌رباره‌ی پی‌غه‌مبه‌ر (زه‌که‌رییا) له کاتیدا، که خوای په‌روه‌ردگار موژده‌ی (یحیی) ی کوری پی‌ ده‌دات -سه‌لامی خویان لی‌بی-، که هه‌م زه‌که‌رییا بۆخۆی که‌وتبۆ ته‌مه‌نه‌وه‌و، هه‌م خیزانه‌که‌شی به‌ته‌مه‌ن و نه‌زۆک بوو، ناوا ده‌فرموی: ﴿ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾ مریم، واته: زه‌که‌رییا له (محراب^(۱)) که‌ی چۆ ده‌ری بۆ لای عه‌شیره‌ت و هۆزه‌که‌ی وه ناماژه‌ی بۆکردن که خوا به‌پاک بگرن به‌یانیان و ئیواران، لی‌رده‌ا هه‌موو زانایان له‌سه‌ر نه‌وه یه‌ک ده‌نگن که: ﴿ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ ﴾، واته: (فأشار إليهم)، که‌واته: لی‌رده‌ا (وحی) به‌مانای نیشاره‌ته، جا له‌کاتیدا خوای په‌روه‌ردگار له‌و ته‌مه‌نه‌ی زه‌که‌رییادا مندالینکی پی‌به‌خشی زۆری پی‌ سه‌یر بوو، بۆیه داوای

(۱) المحراب: واته په‌رستگاوه‌وه شوینه‌ی، که خوا په‌رستی تیدا ده‌کریت.

به‌لگه و نیشانه‌یه‌کی له خوی په‌روه‌ردگار کرد، خوی په‌روه‌ردگارش پیتی فه‌رموو:
 ﴿قَالَ ءَايَتُكَ إِلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا﴾ ﴿۱۰﴾ مریم واته:
 نیشانه‌ت نه‌ویه که سن شه‌رو پوژان قسه‌ت بو ناکرئ، بؤیه‌ش به نیشاره‌ت پتیا
 ده‌ئ: په‌روه‌ردگارتان به پاک بگرن به‌یانیاو ئیواران، چونکه په‌روه‌ردگار
 موعجیزه‌یه‌کی ئاوا گه‌وره ده‌خولقینئ، که له پی‌اوئیکی پی‌ره‌می‌ردو پی‌ریژنیکی
 نه‌زۆک کورنک په‌یدا ده‌بئ!!

هه‌روه‌ها له سووره‌تی (الانعام) نایه‌تی (۱۱۲) دا خوی په‌روه‌ردگار ده‌رساره‌ی
 (شیاطین^(۱)) ده‌فه‌رموئ: ﴿...شَيْطَانِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى
 بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا...﴾ واته: شه‌یتانه‌کانی ئاده‌میزادو جنۆکه
 هه‌ندیکیان (وحی) بو هه‌ندیکیان ده‌که‌ن، به قسه‌ی زیرقو بریقو فریوده‌رانه،
 لی‌ره‌دا (یوحی) یانی: (یوسوس) به‌و مانایه که وه‌سوه‌سه ده‌که‌ن بو یه‌کتره‌دنه‌ی
 یه‌کتره‌ده‌ن، وه‌سوه‌سه‌ش له نه‌سلدا به‌ده‌نگی خشل ده‌گوترئ (صوت الحلی)،
 چونکه خشل، که ده‌نگی لی‌دی ده‌نگه‌که‌ی کپه، وه‌سوه‌سه‌ش ده‌نگیکی کپی
 شه‌یتانه ده‌یخاته دلئ نه‌و که‌سه‌وه، که بی‌ه‌ویت فریوی بدات، نه‌وه مانای
 یه‌که‌می وشه‌ی (وحی) بو.

۲- واتایه‌کی تایبه‌تی: که بریتیه له ئاراسته‌کردنی خواو ریتنماییکردنی بو
 فریشته‌کانی و به‌نده چاکه‌کانی غه‌یری پی‌غه‌مبه‌ران -عليهم الصلاة والسلام-، وه‌ک
 خوی په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموئ: ﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَأِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبَّتُوا

(۱) شیاطین: کزی (شیطان)، وه له به‌کاره‌یتانی قورئاندا بو هه‌رکه‌سیک به‌کاردئ، که له خوا دوور بئ،
 جا چ ئاده‌میزاد بئ، چ جنۆکه.

الَّذِينَ آمَنُوا... ﴿١٢﴾ الأنفال، واته: کاتیک په‌روه‌دگارت (وحی) ده‌کرد بؤ فریشته‌کانی که من له‌گه‌لتانم نیتو‌ش دلی نیمانداران ده‌مه‌زراو بکن.

هه‌روه‌ها خوای په‌روه‌دگار ده‌فه‌رموی: ﴿ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۗ إِنَّا رَأَوُوهُ إِلَيْكَ وَجَاءَهُ مِنْ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾ القصص، واته، نيمه وه‌حییمان کرد بؤ دایکی مووسا که شیر بده به‌کۆرپه‌کته، وه‌کاتیک که لیتی ترسای بیکوژن بیخه تابوتیکه‌وهو بیخه نیتو پروبار، وه‌هیچ مه‌ترسی و دل‌ته‌نگ مه‌به، نيمه بؤلای تۆی ده‌گپینه‌وهو ده‌یکه‌ین به‌یه‌کیک له‌ره‌وانه‌کراوانمان.

لیره‌دا مه‌به‌ست له (وحی) خوای په‌روه‌دگار بؤ دایکی مووسا -علیها السلام- خورپه (الهام)یه، که پینمایی کردنیکی په‌نهانه‌و له‌زاراوه‌ی شهرعدا پیتی ده‌گوتری: (الهام) که مه‌به‌ست خستنه نیتو دله.

۳- واتایه‌کی تایبه‌تی تایبه‌ت: مانای سی‌یه‌می وه‌حی بریتیه له‌فرمایشت کردنو پتروونی کردنو ناراسته‌کردنی خوای په‌روه‌دگار بؤ پیغه‌مبه‌رانی -علیهم الصلاة والسلام- چ به‌شیتوه‌ی راسته‌وخؤ له‌پشتی په‌رده‌وه، چ به‌شیتوه‌ی ناراسته‌وخؤ له‌ریگه‌ی فریشته‌وه، ثم‌نایه‌تانه‌ش مانای سی‌یه‌می وه‌حییمان بؤ پروون ده‌که‌نه‌وه، خوای په‌روه‌دگار ده‌فه‌رموی: ﴿ كَذَٰلِكَ يُوحِيٰ إِلَيْكَ وَإِلَىٰ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ الشوری، واته: ناوا به‌و شیتوه‌یه (ته‌ی محمد ﷺ) خوای بالاده‌ستی کاربه‌جی وه‌حی بؤتسو دهنیرئ، وه‌بؤ نه‌وانه‌ی پیش‌تؤش وه‌حی ناردوه (که پیغه‌مبه‌رانن -علیهم الصلاة والسلام-) که‌واته: لیره‌دا مانای سی‌یه‌می وه‌حییمان بؤ پروون ده‌بیته‌وه، شه‌یش بریتیه له‌قسه‌کردنو فرمایشت‌کردنی خوای په‌روه‌دگار له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌رانیدا -علیهم الصلاة والسلام- چ له‌پشتی په‌رده‌وه،

وهك له گه‌ل مووسادا كردی، وه له گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خو‌شمان له شه‌وی ئیس‌راو می‌عراجدا، وه چ له ری‌ی فریشته‌وه، كه شه‌وه ری‌نگه‌ی گشتی وه حییه بۆ پیغه‌مبه‌ران -عليهم الصلاة والسلام-، هه‌روه‌ها خ‌وای په‌روه‌ردگار هه‌ر له‌وباره‌وه ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّنَ مِنْ بَعْدِهِ...﴾ (۱۱۳) النساء، واته: (ئه‌ی محمد ﷺ) ئی‌مه وه حییمان بۆ‌لای تو کردوه، هه‌روه‌ك وه حییمان بۆ‌لای ن‌ووح و پیغه‌مبه‌رانی د‌وای شه‌ویش نارده‌ -عليهم الصلاة والسلام-، هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ﴿يُنزِلُ الْمَلَكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرٍ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ...﴾ (۲) النحل، واته: فریشته‌كان به‌رووحیک له ئایینی خ‌ۆی له‌لایهن خ‌ۆیه‌وه ده‌نیریته‌ خ‌واره‌وه بۆ سه‌ر هه‌رکام له به‌نده‌کانی که بیه‌وئ، لی‌رده‌ا وشه‌ی (الروح) به‌ مانای (وحی)یه، چونکه وه‌ك چۆن ئینسان به‌ رووح ده‌ژین و زیندووه، ژیان‌ی به‌شه‌ریه‌تیش ئاوا به‌هۆی (وحی)یه‌وه ژیان‌ی له‌به‌ر ده‌بێ و زیندوو ده‌بێ.

دیاره له‌کاتی‌کدا، که خه‌لك وشه‌ی (وحی) به‌کارده‌هینن زیا‌تر مه‌به‌ستیان پێ‌ی مانای سی‌یه‌میه‌تی، وه هیندی‌کیان واده‌زانن، که (وحی) ته‌نیا شه‌و مانای سی‌یه‌مه‌ی هه‌یه، که شه‌ویش بریتیه له‌ فه‌رمایش‌ت کردنی خوا له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌راندا -عليهم الصلاة والسلام-، وه پاس‌پاردنی به‌رنامه‌و په‌یامی خ‌ۆی بۆ‌لایان به‌هۆی فریشته‌کانه‌وه، له‌کاتی‌کدا که شه‌وه یه‌کی‌که له‌ مانا‌کانی (وحی)و شه‌و دوو مانایه‌ی دیکه‌شی هه‌ن، که‌واته: ده‌توانین بلین (وحی) سی‌ مانای هه‌یه: گشتی و تاییه‌تی و تاییه‌تی تاییه‌ت.

داب‌ه‌زینی (وحی) له‌ چ پو‌ژو مانگی‌ک دا بووه‌ ؟

لی‌رده‌ا مه‌به‌ستمان له‌ یه‌که‌م جاری هاتنی (وحی)یه که بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داب‌ه‌زیوه، ئایا بۆ یه‌که‌م جار له‌ چ سال و مانگ و شه‌وتیک داب‌بووه‌؟

بؤ ده‌ستکه‌وتنی وه‌لامی نهم پرسپیاره با سه‌رنجی نهم خالانه بده‌ین:

یه‌ک: سه‌ره‌تای هاتنی وه‌حی و دابه‌زینی قورئان له مانگی ره‌مه‌زان و شه‌وی قه‌دردا بووه، وه‌ک خوی زانا له‌م نایه‌تانه‌دا به‌راشکایی ناماژه‌ی پی‌ده‌کات، که ده‌فرموی: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ...﴾ (۱۸۵) البقرة، واته: مانگی ره‌مه‌زانی‌ک که قورئانی تیدا هاتوته خوار، که‌واته: به‌ته‌نکید سه‌ره‌تای هاتن و دابه‌زینی قورئان له‌مانگی ره‌مه‌زاندا بووه، هه‌روه‌ها ده‌فرموی: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبْرَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ﴾ (۲) الدخان واته: (نیمه‌قورئانمان بؤ یه‌که‌عجار نارده‌وته خوار له‌شه‌ویکی پر‌پیت و پینزدا، نیمه‌وریا‌که‌روه‌و ترسینه‌رین)، که‌مه‌به‌ست له‌و شه‌وه‌ شه‌وی (قدر)، وه‌ک ده‌فرموی: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ (۱) القدر، واته: نیمه‌له‌شه‌وی (قدر)^(۱) دا قورئانمان نارده‌وته خوار.

دوو: شه‌وی (قدر) یه‌کی‌که‌له‌ده (۱۰) شه‌وه‌کانی کوتایی مانگی ره‌مه‌زان، که‌فرمایشتی پی‌نجه‌مبه‌ر^(۲) له‌وباره‌وه‌ زورن و یه‌کی‌کیان نهم فرمووده‌یه‌یه: {عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: تَحْرُورًا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْوَتْرِ مِنَ الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ} رواه البخاري^(۲)، واته: له‌شه‌وه‌ تاکه‌کانی ده‌شه‌وی کوتایی ره‌مه‌زاندا له‌شه‌وی (لیله‌القدر) بگه‌رین، که‌واته: به‌ته‌نکید (شه‌وی قدر) له‌شه‌وه‌ تاکه‌کانی ده‌شه‌وی کوتایی مانگی ره‌مه‌زاندا یه‌.

(۱) القدر: دوو مانای همن، یان به‌مانای پیت و فه‌ر دیت، یان به‌مانای نه‌ندازه‌گیری دیت، که‌دیاره‌نه‌و شه‌وه‌هم شه‌ویکی پر‌پیت و فه‌ره‌وهم شه‌وی‌کیشه‌که‌نه‌ندازه‌گیری هدمو کاره‌کانی نه‌و سالی تیدا ده‌کرت.

(۲) صحیح البخاری،: (۲۰۱۷).

سن: پیغمبر ﷺ فرموده‌اند، که له رۆژی دووشه‌مه‌دا له‌دایک بووه و هه‌ر له رۆژی دووشه‌مه‌شدا بۆ یه‌که‌م جار وه‌حی بۆ هاتوه، وه‌ک له‌م فرموده‌یه‌دا هاتوه: {عن أبي قتادة رضي الله عنه: أن رسول الله ﷺ سئل عن صوم يوم الإثنين، فقال: ذاك يوم ولدت فيه ويوم بعثت فيه، أو أنزل علي فيه}}^(۱) رواه مسلم، واته: پرسیار له پیغمبر ﷺ کرا ده‌باره‌ی به‌رۆژووبوونی رۆژی دووشه‌مه، نه‌ویش فرموی: نه‌وه رۆژیکه‌ تێیدا له‌ دایک بووم و هه‌تێیدا ره‌وانه‌کرام یان وه‌حیییم بۆ هاتۆته‌ خوار، (بۆ یه‌که‌م جار، نه‌گه‌رنا وه‌حی له‌ هه‌موو رۆژه‌کانی دیکه‌ی سالی‌شدا هاتۆته‌ خوار).

چوار: به‌پێی حساباتی فه‌له‌کیی، دووشه‌مه‌کانی مانگی ره‌مه‌زانی (۴۱)ه‌مین سالی ته‌مه‌نی پیغمبر ﷺ، بریتین له‌ رۆژانی: (۷، ۱۴، ۲۱، ۲۸)^(۲).

جا به‌ له‌به‌رچاوترنی نه‌و چوار خالهی، که رابردن، ناچارین بلیین:

شەوی (۲۱)ی مانگی ره‌مه‌زانی (۴۱)مین سالی ته‌مه‌نی پیغمبر ﷺ، که شەوی دووشه‌مه‌ بووه، یه‌که‌مین شەوی دابه‌زینی سه‌ره‌تای وه‌حی خوا -عزوجل- بووه بۆ سه‌ر (محمد) ﷺ، چونکه:

۱- وه‌ک گوتمان مسۆگه‌ر سه‌ره‌تای دابه‌زینی وه‌حی له‌ یه‌کیک له‌ شه‌وه به‌پێژه‌کانی مانگی ره‌مه‌زانی سالی یه‌که‌می پیغمبرایه‌تی (محمد) دا بووه، وه‌ک هه‌رکام له‌ نایه‌تی (۱۸۵)ی (البقرة) و نایه‌تی (۳)ی (الدخان) و سوپه‌تی (القدر) به‌راشکاوایی رایگه‌یاندوه.

(۱) صحیح مسلم: (۲۷۳۹).

(۲) بروانه: (الرحیق المختوم)، لاپه‌ره: (۱۵)، صفی الرحمن مبارکفوری.

۲- وه نهو شه‌وه‌ش به‌ته‌نکید یه‌کیکه له شه‌وه تاکه‌کانی ده (۱۰) شه‌وی کۆتایی مانگی ره‌مه‌زان، وه‌ک فەرمووده‌ی پیغه‌مبەر ﷺ: {تَحْرُوا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْوَتْرِ مِنَ الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ} ده‌یگه‌یه‌نی.

۳- وه نه‌وشه‌وه تاکه‌ش بریتیه له شه‌وی دووشه‌مه‌ی (۲۱) ی مانگی ره‌مه‌زان، چونکه به‌پیتی نه‌و فەرمووده‌یه‌ی (أبو قتادة) گپ‌راویه‌ته‌وه پیغه‌مبەر ﷺ له شه‌وی دووشه‌مه‌دا وه‌حی بۆ دابه‌زینراوه‌و دووشه‌مه‌کانی (۱۶, ۷) ی نه‌و ره‌مه‌زانه‌ش، چونکه ناکه‌ونه ده‌شه‌وی کۆتایی و دووشه‌مه‌ی (۲۸) یش، چونکه له شه‌وه تاکه‌کان نیه، هیچ کامیان ناگونجی نه‌و شه‌وه دیاریکراوه‌بن، که‌واته: نه‌و شه‌وه موباره‌که به‌ته‌نکید شه‌وی دووشه‌مه‌ی (۲۱) ی مانگی ره‌مه‌زانه.

دابیرانی وه‌حی و چۆنیه‌تی و حیکمه‌ت و ماوه‌که‌ی:-

۱- چۆنیه‌تی پچیرانی وه‌حی :

بوخاریی ده‌رباره‌ی پچیرانی وه‌حی، گوتویه‌تی: (وفتر الوحي فترة حتى حزن النبي ﷺ فيما بلغنا حزنا غدا منه مرارا كي يتردى من رؤوس شواهد الجبال فكلما أوفى بذروة جبل لكي يلقي منه نفسه تبدي له جبريل فقال: يا (محمد) إنك رسول الله حقاً، فيسكن لذلك جأشه وتقر نفسه فيرجع، فاذا طالت عليه فترة الوحي غدا لمثل ذلك فإذا أوفى بذروة الجبل تبدي له جبريل فقال له مثل ذلك)^(۱)، بوخاریی ده‌ئێ: پیم‌گه‌یشته‌وه، که (وحي) بۆ ماوه‌یه‌ک پچیرا پیغه‌مبەر ﷺ زۆر دلتنه‌نگ بوو، دلتنه‌نگ بوونه‌که‌ی به‌را‌ده‌یه‌ک بوو، که چه‌ند جارێک ده‌چوو بۆ سه‌ر لووتکه‌ی چیا به‌رزه‌کان بۆنه‌وه‌ی خۆی هه‌لداته‌ خوارێ، وه هه‌رجارێک، که ده‌چوو بۆ سه‌ر لووتکه‌ی شاخه‌کان (جبریل) خۆی پێشان ده‌داو ده‌یگوت: ئه‌ی

(۱) (صحيح البخاري) رقم الحديث ۶۹۸۲.

موحه‌مد بیگومان تو پیغمبهری خوی، پیغمبهریش دلی ناسووده ده‌بوو،
 ده‌روونی نارامی ده‌گرت و ده‌گه‌رایه‌وه، وه که وه‌حی پچرانه‌که‌ی درتزه‌ی ده‌بوو دیسان
 ده‌چوو بۆ سهر لووتکه‌ی چیا به‌رزه‌کان بۆ‌شه‌وه‌ی خۆی هه‌لبساته‌ خوارئ، به‌لام
 دیسان (جبریل) لیتی ده‌رده‌که‌وت و پیی ده‌گوت، که به‌ته‌تکید تو پیغمبهری
 خوی، نه‌ویش ده‌گه‌رایه‌وه، (مه‌به‌ست له پچرانی وه‌حی دواکه‌وتنی وه‌حی بووه)، بۆ
 ماوه‌یه‌کی که‌م^(۱).

به‌حیکمه‌تی پچرانی وه‌حی:

(ابن حجر العسقلانی) گوتویه‌تی: (و فتور الوحي عبارة عن تأخره مدة من
 الزمان وكان ذلك ليذهب ما كان ﷺ وجده من الروح وليحصل له التشوق إلى
 العود)^(۲)، (ابن حجر العسقلانی) ی که زانایه‌کی گه‌وره‌یه له زانا فه‌رمووده ناسه‌کان
 ده‌لی: (پچرانی وه‌حی بریتیه له دواکه‌وتنی بۆ ماوه‌یه‌ک، نه‌وه‌ش بۆ نه‌وه‌ بوو، که نه‌وه
 ترسه‌ی بۆ پیغمبهر ﷺ دروست بووه لیتی لابیچی، وه له لایه‌کی دیکه‌شه‌وه بۆ
 نه‌وه‌ی تامه‌زرۆیی زیاتری هه‌بئ بۆ وه‌رگرتنی وه‌حی)، چونکه له کاتیکدا که وه‌حی بۆ
 پیغمبهر ﷺ ده‌هاته خوارئ زۆر قورس بوو له‌سه‌ری، له‌وه‌ باره‌وه دایکمان (عائشة)
 -خوا لیتی پازی بی- وه‌ک بوخاریی بۆمان ده‌گی‌رتیه‌وه گوتویه‌تی: (له‌ رۆژی زۆر
 ساردی زستاندا که پیغمبهر وه‌حی بۆ هاتبا دلۆپی ناره‌قی ده‌رده‌کردو به‌ ده‌م‌و‌چاوی
 موباره‌کیدا ده‌هاته خوارئ)^(۳)، هه‌روه‌ها (زید بن ثابت) له‌وباره‌وه گوتویه‌تی:

(۱) به‌لام هه‌ندیک له زانایانی سیره‌وه فه‌رمووده تیبنی یان له‌سه‌ر نهم‌روداوه هه‌یه بۆ وینه: خاوه‌نی کتیبی
 (السيرة النبوية عرض وقائع و تحلیل أحداث) د. علی محمد الصلابی که له لاپه‌ره (۸۴) دا گوتویه‌تی:
 (وأما ما جاء بلاغاً أنه ﷺ حزن حزناً جعله يفقد لیتردی من شواهد الجبال، وأن جبریل
 -عليه السلام- كان يظهر له في كل مرة، ويبشره بأنه رسول الله، فرسل ضعيف، كما أنه يتنافى
 مع عصمة النبي ﷺ).

(۲) کتاب فتح الباری، ج ۱، ص ۳۶.

(۳) صحیح البخاری: (۲)

(جارتکیان رانی مویاره کی پیغمبر ﷺ له سهر رانم بوو که وه حی بؤ هات نه وهنده قورسای خسته سهر رانم خدریک بوو رانم ورد بن) (۱)، هدره‌ها ده‌گیرنه‌وه جاری وا هه‌بووه پیغمبر ﷺ له سهر حوشر بووه که وه حی بؤ هاتوه حوشره‌که‌ی پیی به‌عزیدنا چۆته خواری، چونکه پیغمبر ﷺ که وتۆته حاله‌تیکه سه‌خته‌وه تا کو وه حی به‌که‌ی وهر گرتوه.

ج- ماوه‌ی پچرانی وه حی :

پیغمبر ﷺ ده‌فرموی: {جاورتُ بحراء فلما قضيت جوارى هبطت فنوديت فنظرتُ عن يميني فلم أر شيئا، ونظرتُ عن شمالي فلم أر شيئا، ونظرتُ أمامي فلم أر شيئا، ونظرتُ خلفي فلم أر شيئا، فرفعت رأسي فرأيت شيئا، فأتيت خديجة فقلت دثروني وصبوا علي ماء باردا، قال فدثروني وصبوا علي ماء باردا، قال فنزلت: ﴿يَأْتِيهَا الْمُدَّرُ ۝۱ قُرْآنًا ذُرًّا ۝۲﴾

وَرَبِّكَ فَكَبِّرُ ۝۳ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرُ ۝۴ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرُ ۝۵ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْبِرُ ۝۶

وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرُ ۝۷﴾ المدثر، ثم تتابع الوحي { رواه البخاري (۲)، واته: ماوه‌یه‌ک له خه‌لوه دا بووم - که مده‌ستی له مانگی ره‌مه‌زانه - کاتیک خه‌لوه‌که‌م ته‌واو کرد له شاخ چوومه خوار، بانگ کرام، ته‌ماشای لای راستم کرد هیچم نه‌بینی ته‌ماشای لای چه‌یم کرد هیچم نه‌بینی، ته‌ماشای پیش خۆم کرد هیچم نه‌بینی، ته‌ماشای پشت خۆم کرد هیچم نه‌بینی، سهرم به‌رز کرده‌وه شتیکم بینی، {له ریوايه‌تیکه

(۱) پروانه: (فتح الباری)، ج ۸، ص ۷۱۰.

(۲) (صحیح البخاری)، برقم: ۴۹۲۲.

دیگه‌ی بوخاریدا هاتوه به ژماره (۴۹۲۴)، شه فریشته‌یه‌م بینسی، که له غاری (حراء) بۆ یه‌که‌م جار هاتیوو بۆ لام (فإذا الملك الذي جاءني بحراء)، که نهمه کورسییه‌ک دانیشته‌بو له‌نیوان ناسمان و زه‌وی، زۆر لیتی ترسام تا‌کو که‌وتم {دوابی چوومه‌وه بۆ مالتی و به‌ خه‌دیجهم گوت: دامپۆشن و ناوی ساردم پیداکه‌ن و، ناوی ساردیان پیدا کردم و پاشان دایان پۆشیم، پاشان شه‌م ئایه‌تانه هاتنه‌خوار: (شه‌ی شه‌و که‌سه‌ی خۆت له‌ نوینی وه‌رپیچاوه، هه‌لسه‌و خه‌لکی ئاگادار بکه‌وه، وه‌ په‌روه‌ردگارت به‌ گه‌وره‌ بگره‌و، به‌رگه‌و پۆشاکت پاک بکه‌وه‌و، واز له‌ گوناها بینه‌ سه‌ک، که‌ هه‌ر ورت لیه‌یتاوه-، وه‌ شه‌ت مه‌به‌خشه‌و به‌زۆری بزانی، وه‌ بۆ په‌روه‌ردگاری خۆت ئارام بگره‌) پاشان وه‌حی به‌رده‌وام بوو.

چۆنیه‌تی ده‌لاله‌تی شه‌م فه‌رمایشته‌ش له‌سه‌ر دیاریکردنی ماوه‌ی شه‌و پچرانه‌ی وه‌حی به‌م جۆره‌یه‌:

(۱) .. پسته‌ی (جاورت بحراء) ماوه‌یه‌ک له‌ شه‌شکه‌وتی حی‌رادا له‌ خه‌لوه‌دا بووم، شه‌وه‌مان بۆ ئاشکرا ده‌کات، که‌ شه‌و ماوه‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ر تییدا چۆته خه‌لوه‌وه له‌ کاتی هاتنی وه‌حی دا ماوه‌ی مانگی‌ک بووه‌و مانگی په‌مه‌زانیش بووه، چونکه‌ بۆ یه‌که‌مجار له‌ شه‌وی قه‌دردا وه‌حی بۆ هات وه‌ک پیشتیش پرونمان کرده‌وه.

(۲) .. پسته‌ی (فلما قضیت جوارئ)، واته‌: کاتیک، که‌ خه‌لوه‌که‌م ته‌واوکرد، ده‌ریده‌خات که‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ شه‌و مانگه‌ که‌ مانگی په‌مه‌زانه هه‌مووی له‌ خه‌لوه‌دا بووه، وه‌ دوابی شه‌وه‌ی، که‌ ته‌واوی کرده‌ له‌ شاخ هاتۆته‌ خوار.

(۳) .. پسته‌ی (فإذا الملك الذي جاءني بحراء)، واته‌: شه‌و فریشته‌یه‌م بینسی، که‌ یه‌که‌م جار له‌ شه‌شکه‌وتی (حراء) هات بۆ لام، که‌واته شه‌و پسته‌یه‌ به‌لگه‌یه له‌سه‌ر شه‌وه که‌ شه‌وجاره جاری دووه‌می بووه (جبریل) ببینی.

٤) نجا وهك سهلماندمان كه پیغمه مبري خوا ﷺ له شوي (٢١) ی په مه زاندا سو ید كه م جار وه حی بو هاتوه، وه لم فهرمووده یه شدا ده ریخستوه جاری دووم، كه (جبریل) ی بینویه کاتیک بووه كه خه لوه یهك مانگیه كه ی ته واو كرده، كه واته: نه م جاری دوومه كه (جبریل) ی بینویه و سهره تای سوپه تی (المدثر) ی بو دابه زیوه، پاش کوتایی مانگی په مه زان بووه، واته (١) ی شوال نینجا دیاره كه ماوه ی نیوان (٢١) ی (رمضان) هتا (١) ی (شوال) یش (٩) یان (١٠) پوژه.

كه واته: پچرانی وه حی بو ماوه ی نیوان دابه زینی سوپه تی (العلق) و سهره تای سوپه تی (المدثر)، یانی: (٩) یان (١٠) پوژ بووه، نهك وهك هندیك له زانایان گوتویانه: سئ مانگ یا سئ سال!! به لكو چهند روژتیک بووه هیچی دیکه.

بویه ده توانین زور به دلنایی یوه بلین:

(محمد) ی کوری (عبدالله) ی کوری (عبدالمطلب) ﷺ به دابه زینی (اقرأ) پله ی پیغمه مبرایه تی (النبوة) ی پی به خضراوه و به هاتنی (المدثر) یش پله ی په وانه کراوتی (الرسالة) ی پی دراوه و ماوه ی نیوانی نه و دوو نرکesh (٩) یان (١٠) پوژ بووه.

به لام نه وه ی هندیك له میژوونوسانو زانایان گوتویانه كه پیغمه مبري خوا ﷺ سئ مانگ، یان سئ سالان وه حی لی پچراوه، وه هندیکیان ده لین سوپه تی (الضحی) كه خوی بهرز تیدا ده فرموی: ﴿ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ۗ﴾ (الضحی، واته: په روه ردگارت وازی لینه هیناوی و لیت تووره نه بووه، هر به و بو نه یه وه و سو دلدانه وه ی پیغمه مبر ﷺ هاتوته خوار، نه وانه هیچیان وانین، به لكو پیغمه مبر ﷺ له (٩) یان (١٠) پوژ زیاتر وه حی لی نه پراوه.

پیش کز تایی هینان بهم باسه‌ش به کورتی ثماژه به جزه‌کانی هاتنی وه‌حی بۆ پیغه‌مبهر عَلَيْهِ السَّلَام ده‌که‌ین، که وه‌ک (ابن‌القیم) ^(۱) ده‌لئ: نهم شه‌شه‌ن:

۱/ خه‌ونی راست (الرؤیا الصادقة).

۲/ (جبریل) شتیک بخاته دلئ پیغه‌مبهره‌وه بی‌نه‌وه‌ی بی‌نری، وه‌ک فهرموویه‌تی: ((ان روح القدس نفث في روعي: أن نفساً لن تموت حتى تستكمل رزقها وأجلها، فاتقوا الله وأجملوا في الطلب))، رواه ابن حبان في صحيحه.

۳/ (جبریل) له شیوه‌ی پیاویک دیتسه لای و شتی پی راده‌گه‌ینه‌ئ، نهم شیوه‌یه هیندیک جار هاوه‌لانی به‌پزیشی بینویانه.

۴/ هیندیک جار وه‌حی بۆ هاتوه له شیوه‌ی دهنگی جه‌په‌سدا، کاتی وابووه که به‌م شیوه‌یه وه‌حی بۆ هاتوه له کاتیکی زۆر سه‌رمادا نارقه‌ی پیدا هاتۆته خواری.

۵/ (جبریل) له شیوه‌ی راسته‌قینه‌ی خۆیدا هاتوه پیغه‌مبهر عَلَيْهِ السَّلَام بینوییه‌تی و وه‌حی لی وه‌رگرتوه، که نهمه دوو جار پرووی داوه، وه‌ک له سووره‌تی (النجم) دا هاتوه.

۶/ نهو شیوازه‌ی که خوی مه‌زن له شه‌وی (معراج) دا وه‌حی بۆ پیغه‌مبهر عَلَيْهِ السَّلَام کردوه له کاتیکیدا که له سه‌رووی ناسمانه‌کان بووه نوئیژی له‌سه‌ر واجب کردوه، که نهمیان وه‌ک قسه‌کردنی راسته‌وخۆی خوا بووه له‌گه‌ل مووسادا: ﴿... وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ (النساء).

شایانی باسیشه، که نهمه لی‌کۆلینه‌وه‌یه‌کی خه‌ست‌وخۆلمان له‌باره‌ی وه‌حیه‌وه له کتیبی (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا کردوه ^(۲).

(۱) (ابن‌القیم) گوتویه‌تی: جه‌وتن، به‌لام من پیتم وایه شه‌ش و جه‌وت هدریه‌کن و جه‌وت دووباره‌ی شه‌شه.

(۲) نه (الفصل الخامس) ی (الباب الثاني) دا.

حیکمته ی هه ئبژییرانی پیغه مبهری کۆتایی محمد ﷺ له نیوگه لی عاره بدا

سهره تا ده لئیم:

ئیمه وه کو مسولمان نهك ههر بۆمان ههیه و دروسته، بهلكو شتیکی پهسندو جاری وا ههیه پیوستیشه که له حیکمهته کانی خوای پهروهردگار بکۆلینهوه، چ له عالهمی خهلقى، چ له عالهمی ئه مری دا، وهك خوای پهروهردگار دهفرموی: ﴿... أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (۵۴) الأعراف، واته: هه رچی دروست کراوه مولکی خواجه، وه شه ریهت و فرمانیش ههر له لایه نی نهوه وه هاتوه وه ههر بۆ نهوه، بهلئ ئیسلام ئینسان هه لدهنی تا کو له حیکمهتی شته کان بکۆلینهوه و کۆیرانه بهدوای شت نه که وئ و نهو شتانه ی ده گونجی بجیته بنج و بناوانیانه وه بهسه ر کئیلی لییان نهروانی، وه له پرووی زانی و لیکۆلینهوه وه بریار بدات و هه لئیدا حیکمهتی بوونی شته کان بهو شیویه ی که ههن بزانی، بۆ روونکردنه وه ی ئهم مه بهسته چه ند نموونه یهك له قورئان دئینه وه:

۱- فریشته کان -سهلامی خویان لیبن- پاکترین و چاکترین دروستکراوی خوان بهگشتی، بهلام له گه ل نهوه شدا داوای حیکمهتی دروستکرانی (آدم) له خوای پهروهردگار ده کهن، وهك خوای پهروهردگار دهفرموی: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ...﴾ (۳۰) البقرة، واته: وه کاتیک پهروهردگارت به فریشته کانی فرموو: من ده مهوی جئشینیک لهسه ر

زهوی بۆ خۆم دابنیم، فریشته‌کان گوتیان نایا که سیتیکی تیدا ده‌گیچی به جینشین که خوین ده‌پژوئی و خراپه‌ی تیدا ده‌کات له کاتی کدا، که ئیمه تۆ به پاک ده‌گرین له هه‌موو که‌م و کورپیه‌ک؟!

لیرده‌دا ئه‌و پرسیاره‌ی فریشته‌کان پرسیاره‌ی په‌خه‌گرتن نه‌بووه، چونکه بی‌گومان ئه‌وه له مسولمانی عاده‌تیش ناوه‌شیتته‌وه چه‌جای فریشته‌ی بی‌هه‌له، به‌لکو ته‌نهما له حکمه‌ته‌که‌ی ده‌پرسن، که داخۆ حکمه‌ت چه‌یه‌ خوای په‌روه‌ردگار (آدم) و نه‌وه‌کانی له زه‌ویدا ده‌کات به‌جینشین؟ به‌هه‌لگه‌ی ئه‌وه که دواتر خوای په‌روه‌ردگار ده‌فرمووی: ﴿إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ واته: ئه‌وه‌ی که من ده‌یزانم ئیوه‌ نایزان، دوا‌یی ناوه‌کان هه‌موو فیتری ئاده‌م ده‌کات، پاشان له فریشته‌کان ده‌پرسی: ئه‌و شتانه‌ ناویان چه‌یه‌؟؟ نه‌وانیش نایزان، وه‌ ئاده‌م ناوی هه‌موو شته‌کان هه‌لده‌دات، پاشان خوای په‌روه‌ردگار به‌ فریشته‌کان ده‌فرمووی: ئه‌دی پسیم نه‌گوتن ئه‌وه‌ی که من ده‌یزانم ئیوه‌ نایزان، وه‌ من ئه‌وه‌ی که ئیوه‌ ناشکراو په‌نه‌انیشی ده‌که‌ن ده‌یزانم! که‌واته: لیرده‌دا فریشته‌کان دا‌وای حکمه‌تی دروستکران و به‌جینشین دانرانی ئاده‌م ده‌که‌ن له خوای په‌روه‌ردگار.

۲- هه‌روه‌ها ئیبراهیم عليه السلام له په‌روه‌ردگاری ده‌پرسی: ﴿... رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أُولَٰئِم تُوْمِن ۗ قَالَ بَلَىٰ وَاَلَيْكَ لَٰكِن لَّيَطْمِئِنَّ قَلْبِي ﴿٣٦﴾﴾ البقرة، واته: په‌روه‌ردگارم پيشانم بده‌ چه‌ن مردووان زیندوو ده‌که‌یه‌وه؟ (خوای په‌روه‌ردگار) فرمووی: نایا ئیمانته‌ نیه‌ که من ده‌توانم مردووان زیندوو بکه‌مه‌وه؟! (ئیبراهیم) فرمووی: با ئیمانته‌ هه‌یه، به‌لام ده‌مه‌وی دلم ئارام بگرئ، که‌واته: نه‌گه‌ر ئینسانی مسولمان دا‌وای حکمه‌تی شتیکی بکات له خوای په‌روه‌ردگار بۆ ئه‌وه‌ی که ئیمانی پی به‌هیتز بی، ئه‌وه‌ شتیکی زۆر چاکی کردوه، چونکه ئه‌وه‌ ریبازی فریشتان و پتغه‌مبه‌رانه، وه‌ نه‌گه‌ر سه‌رغی قورشان بده‌ین که‌م حوکمی

شهریعت هدیه که خوای په‌روه‌ردگار بۆخۆی حیکمه‌ت و عیله‌ته‌که‌ی باس نه‌کردب، به‌لام لیژانیسی و ورد بینیی ده‌وئ تا ده‌یدۆزیتسه‌وه، بۆ وینه: خوای په‌روه‌ردگار باسی نیردرانی پیغه‌مبه‌ران -علیهم الصلاة والسلام- ده‌کات، دوایش حیکمه‌ته‌که‌ی باس ده‌کات که بۆچی پیغه‌مبه‌رانی ناروون، که ده‌فرموی: ﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ (النساء، ۱۶۵) واته: پیغه‌مبه‌ران که‌سانیکی مژده‌ده‌رو ترسینه‌رن بۆ نه‌وه‌ی خه‌لک به‌لگه‌یان نه‌بی له‌سه‌ر خوای په‌روه‌ردگار پاش هاتنی پیغه‌مبه‌ران، وه خوا زالی کاربه‌جییه.

وه‌ک لی‌ره‌دا ده‌رده‌که‌وئ حیکمه‌تی نیردرانی پیغه‌مبه‌ران -علیهم الصلاة والسلام- نه‌وه بووه که خه‌لکی بیانویان نه‌بن، وه خوای په‌روه‌ردگار به‌ره‌وانه‌کردنی پیغه‌مبه‌ران -علیهم الصلاة والسلام- خه‌لکی بیانووبر کردوه.

۳- هه‌روه‌ها خوای به‌خشنده له‌باسی به‌شایه‌دگرتنی دوو (شاهید)دا له‌کاتی‌کدا که

مسولمان قه‌رز به‌یه‌ک ده‌ده‌ن ده‌فرموی: ﴿... وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَأَمْرَأَتَانِ مِمَّن رَضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكَّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى...﴾ (البقرة، واته: {نه‌گه‌ر قه‌رزتان به‌یه‌ک‌تردا} دوو که‌س له‌پیاوانتان به‌شاهید بگرن، نه‌گه‌ر دوو پیاو نه‌بوون با پیاوی‌ک و دوو ئافه‌ت بن، له‌و شاهیدانه‌ی که خۆتان به‌چاکیان ده‌زانن، دوایی حیکمه‌تی نه‌وه‌روون ده‌کاته‌وه که بۆچی دوو ئافه‌ت له‌جیاتی پیاوی‌که، وه‌ک ده‌فرموی: ﴿أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكَّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى﴾ که‌واته: حیکمه‌ته‌که‌ی نه‌وه‌یه که نه‌گه‌ر یه‌کینکیان له‌بیری چۆه نه‌وه‌ی دیکه‌بیری ده‌خاته‌وه، که‌واته ئافه‌ت له‌به‌ر نه‌وه‌ی، که سه‌رگه‌رمی

په‌روه‌ده‌کردنی مندالو کۆمه‌لێك شتی ئافره‌تانه‌یه، که په‌یوه‌ستن به‌ سروشتی ئافره‌تانه‌وه، په‌نگه‌ وای لێ بکه‌ن، که ته‌رکیزی زۆر نه‌بێ له‌سه‌ر کپین و فرۆشتن، یاخود عاتیفه‌ی به‌سه‌ردا زال بێ، یان له‌بیری به‌چیته‌وه، جا ته‌گه‌ر دوو ئافره‌ت بن بیر په‌کتیری ده‌خه‌نه‌وه، که‌واته: حکمه‌ته‌که‌ی ئه‌وه‌یه نه‌که‌ ئه‌وه‌ی که ناحه‌زانی ئیسلام ده‌لێن که زوڵم له‌ ئافره‌ت کرابێ!

۴- وه‌ له‌ مه‌سه‌له‌ی سزای ده‌ست بریندا خوا ده‌فه‌رموی: ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ

فَأَقْطَعُ أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

المائدة، واته: وه‌ پیاوی دزو ئافره‌تی دز ده‌ستیان بپرن ئه‌وه سزای ئه‌وه‌یه که کردوویانه، دوا‌یی حکمه‌ته‌که‌ی به‌یان ده‌کات و ده‌فه‌رموی: ﴿نَكَالًا مِنَ اللَّهِ﴾، واته: ئه‌وه ترساندنیکه له‌لایه‌ن خواوه، چونکه (نکال) به‌سزایه‌که ده‌گوتری، که خه‌لکی پێ بترسین، که‌واته ئه‌وه سزایه‌ی، که ده‌چه‌سپیندری به‌سه‌ر دزدا بۆ ئه‌وه‌یه، که خه‌لکی پێ چاوترساو بێ و له‌ دزی و پێگه‌ری دوور بکه‌ونه‌وه.

ئهم چه‌ند نمونه‌یه‌م بۆیه باس کردن بۆ ئه‌وه‌ی بزانی، که ئیمه له‌ حکمه‌تی نێردانی پێغه‌مبه‌ری کۆتایی ﷺ له‌ نێو عاره‌بدا ده‌کۆلینه‌وه و باسی لێوه ده‌که‌ین، شتیکی زۆر ئاساییه، به‌لکو بۆ به‌ره‌رچدانه‌وه‌ی ناحه‌زانی دین و که‌سانیک که به‌ نه‌زانی یان به‌ زۆر زانیی درایه‌تی دین ده‌که‌ن و له‌و پرووه‌وه په‌خه‌ ده‌گرن، زۆر له‌ جێی خۆیه‌تی و بگه‌ پتووستیشه، جا ئیستا با چه‌ند حکمه‌تیکی ئه‌وه مه‌سه‌له‌یه بخه‌ینه‌په‌رو:

یه‌که‌م: که‌سایه‌تی ناوازه‌وه‌که‌وتووی پێغه‌مبه‌ر ﷺ:

یه‌کێک له‌ حکمه‌ته‌کانی هه‌لبژێرانی موحه‌ممەد ﷺ به‌ پێغه‌مبه‌ری کۆتایی ئه‌وه‌یه که خاوه‌نی که‌سایه‌تییه‌کی ناوازه‌وه‌که‌وتوو بووه، وه‌ک خاوی په‌روه‌ردگار له‌چه‌ند

نایه تیکدا ناماژه ی پی ده کات، بؤ وینه: ﴿وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَاتَهُ...﴾ (۱۴۴) ﴿الأنعام، واته: وه کافرو بی پروا کان کاتیک، که موعجیزه یه کیان بؤ دئ، ده لئین: بروا ناهئینین تاکو نه وه ی، که دراوه به پیغه مبه رانی خوا به ئیمه ش نهدرئ - واته: په یام و وه حی - جا خوای کار به جئ له وه لامیاندا ده فرموی: ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَاتَهُ﴾ واته: خوا بؤ خوی زاناتره به وه که په یامی خوی لای کئ داده نی، که لیره دا مه به ست پیغه مبه ری (خاتمه) ه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و بیگومان هه موو پیغه مبه رانی دیش له سه رده م و رۆزگاری خو یاندا باشترین خه لکی سه رده می خو یان بوون، وه (محمد) صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یش باشترین که سی سه رده می خوی ته تی و باشترین که سیشه له سه ر ناستی هه موو به شه ری به ت، چونکه نه و تاکه پیغه مبه ری که که بؤ هه موو مرؤ فایه تی نی تر دراوه .

هه روه ها هه رله و باره وه خوا ده فرموی: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْبَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾ (۳۱) ﴿أَهْمَرُ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا...﴾ (۳۲) ﴿الزخرف، واته: کافره کان گو تیان ده بووایه نه م قورنانه له سه ر یه کیک له پی او ه کانی نی و دوو شاره گه وره کان هاتبایه خوار، ﴿که مه به ستیان (مه که که) و (طائف) بووه﴾ نایا نه وانن که په حمه تی په روه ردگار دابه ش ده که ن، ئیمه ژیان و گوزه رانی شمان به سه ری اندا دابه ش کرده، که واته نه و په حمه ته بؤ یه دراوه به (محمد) صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، چونکه شایسته ی نه و په حمه ته یه وه ک خوای به خشه ر پی تی فرم ووه: ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ (۱) ﴿الکوثر، واته: ئیمه خیر تکی زور گه وره مان به تو به خشیوه، که نه و خیره هه ری که له پیغه مبه رایه تی و (نبوة) و حه وزی که وسه رو تکا کردنی مدزن (الشفاعة العظمی) ده گری ته وه .

ههروه ها ده فهرموی: ﴿ت وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْحُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾﴾ القلم، واته: سوئند به قهلهم و بهوهی که پیی ده نووسن، تو به هوئی نیعمه تی پهروه ردگارته وه (که پیغه مبهراهه تی به) شیت نی، به لکو تو پاداشتیکی نه پراوت ههیه، وه بیگومان تو له سدر رهوشتیکی مه زنی، که واته: حیکمه تی به کهم په یوه ندی به پیغه مبهروه ههیه، چونکه شهو تایبه تمه ندیی وه لکه وتوو به تییا نه ی له پیغه مبهردا هه بوون ﷺ له خه لکی دیکه دا نه بوون.

دووهم: هوکاری شارستانی تی :

گهلانی روم و فارس و هیند، هه ریه که ی شتیکیان هه بووه و له پروی ژیا نی دنیا وه له بهره و پیش چون دابوون، به لام گه لی عاره ب شه وکات بی بهش بووه له هه موو شیوه کانی ژیا رو شارستانی تی و هه تا خوئندن و نووسینی شیان نه زانیوه، وه ک خوی تاک و پاک ده فهرموی: ﴿وَمَا كُنْتُمْ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكُمْ إِذَا لَأَزْتَابَ الْمُبْطُلُونَ ﴿٤٨﴾﴾ العنکبوت، واته: تو (شه ی محمد ﷺ) له پیش قورئاندا هیچ کتی بیکت نه خوئندو ته وه و هیچ شتیکت به ده سستی راستت نه نووسیوه، چونکه شه گهر خوئندن و نووسینت هه بووا به، بی پروایان ده که وتنه گومانه وه، واته: تو نه خوئندنه وت هه بووه و نه نووسینیش هه بووه، نه ک هه ر پیغه مبه ر ﷺ به لکو قه ومه که شی هه ر نه خوئنده وار بوون و خوئندن و نووسینیان نه بووه، وه له هه موو لایه نه کانی ژیا ن و شارستانی تی دا له پاش بوون، به لئ بویه خوی پهروه ردگار له نیو درا که وتوو ترین میله ته دا پیغه مبه ری خوی نارد ﷺ، که دوا ی هاتنی شه و پیغه مبه ره له هه موو رووی که وه به هوئی ئیسلامه وه وه پیش هه موو شارستانی ته کان که وتنه وه،

بۇ ئەۋەى خەلگ بزانن، كە ھۆكاریكى غەبىرى بەشەرى ھاتۆتە نىۋ ھاۋكىشەكەۋە، ئەۋىش برىتتە لە ۋەحى ۋ پەيۋەست بوون بە پەيامى خۋاى پەرۋەردگارەۋە.

سىيەم: ھۆكاری سىياسى :

ئەۋكاتە نىۋە دورگەى عارەبى لە ژىر كۆنتىرۆلى كەسدا نەبوۋە، چۈنكە ھىچى ۋاى لى نەبوۋە، كە رۆم ۋ فارس تەماعى تىبكەن بىن داگىرى بكنەن، بەلكو بىابانىكى كاكى بەكاكى ۋ وشك ۋ دىمەكار بوۋە، كە جىبى تەماعى ھىچ كەس نەبوۋە، ئەۋەش ۋاى لىكردۋە كە كەش ۋ ھەۋايەك بۇ پىنچە مەبەر ﷺ ۋ ئەۋ كۆمەلە ھاۋەلەى لەگەلىدا بوون پرەخسى، كە كىيانىكى ۋا دروست بكنەن ھىچ فشارو ھەيمەنەۋ ترسى رۆم ۋ فارسىان بەسەرەۋە نەبىن ۋ شوئىنىكى گۆشەگىرو لاپەر بى، بۇئەۋەى نەمامى پەيامى خۋاى تىدا پروتتو سەرۋىەر بگىرئ.

چۈارەم : ھۆكاری جوگرافى :

نىۋە دورگەى عارەبى ئاسىيا ۋ ئەفرىقا بەيدەكەۋە دەبەستىۋ لە ئەۋروپاش دور نىە، ۋاتە: شوئىنىكى نىۋەند (وسط)ە، ۋەكاتىك ئەۋ دىمەنەمان بەچاكى دەكەۋىتتە بەرچاۋ، كە تەماشى ئەخشەى سىياسى بلاۋبوۋنەۋەى ئىسلام بكنەن، كە چۆن لە نىۋە دورگەى عارەبىيەۋە بە ھەموۋ لايەكدا بلاۋبوۋتەۋە، كە بەتەئكىد ئەگەر لە شوئىنىكى دىكە بوۋايە ئاسان نەبوۋ بەۋ شوئەيە بە ھەموۋلايەكدا بلاۋبوۋتەۋە.

پىنچەم : ھۆكاری رووحى :

(كەعبە) كە پەرستگايەكى بەرتىزى سەرچەم خاۋەن شەرىعەتە ئاسمانىيەكانە، لە نىۋە دورگەى عارەبىدا بوۋە لەلايەن كەسىكىشەۋە دروست كراۋە كە خالى ھاۋبەشى نىۋان ھەموۋ خاۋەن شەرىعەتە ئاسمانىيەكان بوۋە، چۈنكە (مسولمان ۋ نەصرانىي ۋ

جوله که و صائبه) هموویان ریزیان هیه بۆ ئیبراهیم -علیه الصلاة والسلام-، بۆیه که عبه وه که جه مسهریکی رووحی بووه و خه لکی بۆ لای خۆی په لکیش کردوه، که بیگومان هیچ شوینیکی دیکه نه و هۆکاره کاریگهره رووحیه ی لینییه.

شه شه م: هۆکاری کۆمه لایه تی :

گه لی عاره ب نه و کاته وه کو که ره سه یه کی خا و ابوو، که له هیچ قالب و بۆته یه کدا شکلی نه گرتبوو، وه کۆمه لیک خه سلته و تاییه تمه ندیشیان هه بوون که بۆ هه لگرتن و گه یاندنی دوا په یامی خوا پتویست بوون، بۆ نمونه: گه لیک ئازا بوون و ژبانیکی ساده یان هه بووه و راستگۆ بوون و خاوه ن به لئین بوون، وه رازاوه بوون به سیفه ته کانی وه که فیداکاری و سه خاوه ت و ته حه مول کردنی ژبانی نا ره حه ت، که بیگومان نه و سیفه تانه ش زۆر پتویست بۆ میلله تیک که بۆ یه که م جار په یامی خاویان ده خریتسه سه رشان، بۆنه وه ی به زه ویدا بلاوی بکه نه وه، بۆ وینه: نه گهر نه و دینه له نیو گه لیک وه که فارس و رۆم... هتدا هاتبا یه خوار، که نه و کات به هۆی زیاده رۆیی و خۆشگوزه رانیان هه وه تا راده یه کی زۆر که وتبوونه جلیتاوی ره وشت نزمیه وه، ئایا ده یانتوانی ببنه هه لگرو گه یه نه ری نه و په یامه وه موو شتیکی خۆیانی له پیتاودا به خت بکه ن؟! بیگومان نه خیر، چونکه پیغه مبه ر ﷺ که حه جی مالتاوا یی (حجه الوداع) ی کردوه و زۆریه ی میژوونوسان ژماره ی هاوه له به ریزه کانی به سه د (۱۰۰) هه زار مه زنده ده که ن، ژماره یه کی زۆر له وانه له پینا و دینی خاودا شه هید بوون، که نه وه به لگه یه له سه ر فیداکاری نه و گه له.

لیزه دا ده مه وی سه رنجتان بۆ لای نه وه رابکیشم، که هه موو گه لو میلله تیک له میژووی خۆیدا به به رزیی و نزمییدا تیپه ر ده بن، هه موو میلله تان کاتیک ده بن، که له لووتکه دا ده بن، جاری واش هیه سه ره و لیژ ده بنه وه، جا نه و کاته گه لی عه ره ب خاوه نی کۆمه لئ سیفه تی زۆر باش بوون، که نه و سیفه تانه یان یارمه تی داون و کردوونیه که ره سه ته یه کی زۆر باش که پیغه مبه ر ﷺ کاکلی نه و ده ولته ئیسلامیه یان

لسی دروست بکاو بیانکاته میلله‌تیک که بتوانن په‌یامو به‌رنامه‌ی خوا که مایه‌ی به‌خته‌وه‌ریی دنیاو دوارپۆژه، بگه‌یه‌نن به هم‌موو میلله‌تانی دیکه‌و ئاماده‌ش بن، که سه‌رو مالی خۆیانی له پیناودا به‌خت بکه‌ن، که به‌داخه‌وه هه‌ندیك که‌سی نه‌زان له‌به‌رئه‌وه‌ی که ته‌نھا عاره‌بی به‌عسی شوئینی بینیه‌وه، هه‌لده‌ستی راست و چه‌پینک به‌سه‌ر هم‌موو میلله‌تی عاره‌بدا دینن، که ئه‌مه هه‌له‌یه‌کی گه‌وره‌و بی‌ویژدانیه‌وه له هم‌موو میلله‌تیکدا چاک و خراب هه‌یه‌وه، ئیسلامیش مایه‌ی چاکیی ئینسانه‌کانه.

حه‌وته‌م: هۆکارو حکمه‌تی زمانه‌وانی :

ئه‌مه‌ش ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بۆ هه‌ندیك تایبه‌تمه‌ندیی، که له زمانی عاره‌بیدا هه‌ن، به‌لام له زمانه‌کانی دیکه‌دا نین، که بی‌گومان ئه‌وه پسپۆرانی زمان ده‌یزانن، بۆ وینه: مه‌سه‌له‌ی نێرینه‌و میننه (التذکیر والتأنیث) دا، نه‌گه‌ر به‌ته‌وی بلی‌ی (بی‌اوئیک هات) له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا که بلی‌ی (نافره‌تیک هات) جیاوازه، که له که‌م زماندا شتی وا هه‌یه، یان مه‌سه‌له‌ی دووانه (المثنی) که ته‌نھا له زمانی عاره‌بیدا هه‌یه، وه زۆر شتی دیکه‌ی ورد له بواری راناوه‌کان (الضمان) و له بواری سه‌رو بۆرو ژێرو...هتددا، وه مه‌سه‌له‌یه‌کی دیکه‌ی گرنگ ئه‌وه‌یه که زمانی عاره‌بی رینگه ده‌دات قورشان به (۷) و بگه‌ره (۱۰) جوړ بخویندرپه‌ته‌وه‌وه هه‌ر شی‌وه‌یه‌ش مانای تایبه‌تی خۆی هه‌بی، بی‌ته‌وه‌ی که له چوارچێوه‌ی زمان ده‌ریجی، بۆ وینه: ئه‌و ئایه‌ته‌ی که (نوح) ﷺ داوا له خوای په‌روه‌ردگار ده‌کات، که کوره‌که‌ی بۆ نه‌جات بدات، که ده‌فه‌رموی: ﴿... فَقَالَ رَبِّ إِنِّي أُنذِرُكَ وَأُنذِرُ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ﴾ ھود، واته: گوته‌ی: په‌روه‌ردگارم کوره‌که‌م له ئه‌هلی منه‌و به‌ئینی تۆش راسته‌و نه‌تۆش له هم‌موو فه‌رمانه‌وپایان دادگه‌رتری، خوای په‌روه‌ردگاریش ده‌فه‌رموی: ﴿قَالَ يَنْفُخُ فِيهِ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ...﴾ ھود، هه‌روه‌ها ئاواش خویندراوه‌ته‌وه:

﴿إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ واته: نه‌ی نوح تو چۆن دیفاع له‌و کورپه‌ت ده‌کهی که کرده‌وی باشی نه‌کردوه؟ که من نه‌م خوتندنه‌وه‌یه‌ی دووه‌میانم هه‌لبژاردوه، بو‌خۆ دوورگرتن له‌ نیشکالیک‌ی وه‌همیی، که له‌ بابای وردبین په‌نهان نیه.

بانگه‌وازی پیغه‌مبه‌ری خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ به شیوه‌ی تاکیی و په‌نهانی

وهک پیشتَر باسَمَن کرد خوا -عزوجل- (عَمد بن عبدالله) عَلَيْهِ السَّلَامُ کرد به کۆتایی پیغه‌مبه‌ران -عليهم الصلاة والسلام- وه یه‌که‌مین شت که بۆی هاتۆته خوارئ بریتی بوو له و پینج نایه‌ته‌ی سه‌ره‌تای سووره‌تی (العلق) که به بناغهی تیروانینی ئیسلامیی داده‌ترین و نه‌مانه‌ن: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ① خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ② أَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ③ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ④ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ⑤﴾ العلق.

ئهم پینج نایه‌ته به‌سه‌ر یه‌که‌وه هاتوون و نایه‌ته‌کانی دیکه‌ی ئهم سووره‌ته له دوا‌ی ئاشکرا کردنی بانگه‌واز بۆ پیغه‌مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَامُ هاتوونه خوار، چونکه باسی هه‌لۆستی (أبو جهل) ده‌که‌ن له به‌رامبه‌ر پیغه‌مبه‌ردا عَلَيْهِ السَّلَامُ، که بیگومان (أبوجهل) و باقی سه‌رانی دیکه‌ی کوفر کاتیک نه‌زیه‌ت و ئازاری پیغه‌مبه‌ریان ده‌ست پینکردوه، که پیغه‌مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَامُ بانگه‌وازی خوای ئاشکرا کردوه، که‌واته پینج نایه‌ته‌ی یه‌که‌م له‌گه‌ل نایه‌ته‌کانی دواتریان له سووره‌تی (العلق) قۆناغی هاتنه‌ خواره‌وه‌یان جیا‌یه، مانای ئهو پینج نایه‌ته‌ش به‌م شیوه‌یه‌یه: بخۆینه به‌ناوی ئهو په‌روه‌ردگاره‌ته‌وه که دروستی کردوه، ئینسانی له خوین پاره دروستکردوه، بخۆینه و په‌روه‌ردگاریشت زۆر به‌خشنده‌یه، ئهو زاته‌یه، که به‌هۆی قه‌له‌مه‌وه -ئینسانی- فیر کردوه، ئینسانی فیری هه‌رشتیک کردوه که نه‌یده‌زانی.

نهم پینج نایه‌ته نهو حدوت حقیقه‌ته‌یان لی وهرده‌گیرین، که حقیقه‌ت و راستی زۆر گوره‌ن، وه بناغه‌و بنه‌مای تیپروانین و بوونناسی ئیسلامی ده‌بارهی ژیان و بوون پیکده‌هینن:

یه‌که‌م: له وشه‌ی (اقراً) وهرده‌گیرئ، نه‌ویش نه‌ویه، که پیغه‌مبه‌رو ﷺ شوینکه‌وتوانی ده‌بئ وه‌حی خوا بخویننه‌وه، دیاره ده‌قیکیش، که ده‌بخویننه‌وه، بۆ نه‌ویه، که لئی تیبگه‌مین و شاره‌زای بین، وه دوایش کاری پئ‌بکه‌ین، که‌واته به‌رنامه‌ی ژین ده‌بئ له خواوه بئ (جل‌شانه)، که پیوسته ئینسان بیخوینیتته‌وه و لئی تیبگاو کاری پئ بکات، وه به‌پئی نه‌وه ژیان تاکیی و کۆمه‌لئی خۆی ریک بجات، وه زۆر جی‌ی سه‌رنجه یه‌که‌مین وشه، که خوای په‌روه‌دگار ئاراسته‌ی پیغه‌مبه‌ری ده‌کا ﷺ ده‌فرموی: (بخوینه) واته: نه‌و به‌رنامه‌و وه‌حییسه بخویننه‌وه، که خوا بۆت ده‌نیرئ.

دووه‌م: حقیقه‌تی دووه‌م ﴿يَأْسِرُ رِبِّكَ﴾ به‌ناوی په‌روه‌دگارت، چونکه به‌رنامه‌ی (ژین) ده‌بئ له په‌روه‌دگاره‌وه بیته و به‌ناوی نه‌ویشه‌وه بئ، که دروستکه‌ری هه‌موو شتیکه‌و ده‌زانئ چ شتیکه‌ ده‌گونجئ له‌گه‌ل سروشتی ئینساندا و زانیاریه‌که‌ی بئ سنوره‌.

سه‌یه‌م: لی‌ره‌دا وشه‌ی (رب) به‌کاره‌اتوه که یه‌کیکه له سیفه‌ته‌کانی خواو به‌مانای په‌روه‌ده‌که‌رو به‌خێوکه‌رو مشوورخۆرو گه‌وره‌و سه‌روه‌ر دیت، وه به‌مانای به‌رنامه‌ریژو په‌رستراویش دیت، چونکه نه‌وکه‌سه شایسته‌ی نه‌ویه، که به‌رنامه‌ی ژیان بۆ ئینسان دابنئ، که په‌روه‌ده‌که‌رو مشوورخۆرو سه‌ییدو به‌دیبه‌ینه‌ری ئینسانه، نه‌ویش خوای په‌روه‌دگاره -جل‌شانه- بۆیه خوای په‌روه‌دگار وشه‌ی ﴿رَبِّكَ﴾ به: ﴿الَّذِي خَلَقَ﴾ پیناسه ده‌کات، واته نه‌و په‌روه‌دگاره‌ی که دروستی کرده، که لی‌ره‌دا (مفعول‌ی) (خَلَقَ) (محذوف‌ه)، واته: نه‌یوتوه چی دروست کرده، بۆنه‌وه‌ی زه‌ینی ئینسان به‌ره‌و هه‌موو شتیکه‌ بجئ، چونکه هه‌رچی به‌زه‌ینی تۆدا دئ خوا خولقاندوو‌یه‌تی، که‌واته ته‌نیا به‌دیبه‌ینه‌رو دروستکه‌ری

همه‌موو دروستراوه‌کان، شایسته‌ی نه‌ویه، که په‌روه‌دگاری نینسان بیتو
به‌رنامه‌ی بۆ دابنئ.

چواره‌م: خوی په‌وره‌دگار له‌نیو همه‌موو دروستکراوه‌کانیدا باسی (تینسان) ده‌کا،
چونکه نینسان دروستکراویکی زۆر ناوازه‌ی خوی په‌روه‌دگاره، ﴿ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ
عَلَقٍ ﴾، واته: تینسانی له خوی‌نپاره دروستکردوه، نینسان له ماوه‌ی دروستبوونیدا
به‌چهند قۆناغی‌کدا ده‌روات، که خوی په‌روه‌دگار له‌چهند شوینیکدا باسی
کردوون، وهك ﴿ نُطْفَةٍ ﴾، ﴿ عَلَقَةٍ ﴾، ﴿ مُضْغَةٍ ﴾، دواپی نینسان، دواپی
نینسانه‌که به‌گۆشت داده‌پۆشرئ، دواپی پرووحی به‌به‌ردا ده‌کرئ، وه ﴿ عَلَقَةٍ ﴾
بریتیه لهو ﴿ نُطْفَةٍ ﴾ یه‌ی که گه‌شه ده‌کات دواپی خۆی به‌مندالدانی نافره‌ته‌وه
هه‌لده‌واسئ، وهك ژیانداریکی زۆر بچووک که به‌چاویش نابینرئ، لیره‌دا خوی زانا
سه‌رنجمان راده‌کیشئ بۆ نه‌و سه‌ره‌تای سه‌ره‌تایه که نیمه‌زینده‌وه‌ریک بووینو
نه‌ببیراوینو په‌روه‌دگار نیمه‌ی له‌ویوه هیناوه‌و کردووینی به‌نینسانیکی ته‌واو،
که‌واته: نه‌و خوی‌یه‌ی ناوا نیمه‌ی په‌روه‌ده‌کرده، هه‌ر نه‌ویش ده‌توانئ له
قۆناغه‌کانی دیکه‌ی ژیاغاندا ژیاپی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی و خیزانی...هتد، به
به‌رنامه‌ی خۆی په‌روه‌ده‌مان بکات، وهك ده‌فه‌رموئ: ﴿ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا
﴿ ۱۳ ﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿ ۱۴ ﴾ نوح، واته: نه‌وه چیتانه ریزی خوا ناگرن،
له‌حالی‌کدا که به‌چهند قۆناغی‌ک دروستی کردوون؟! وه فه‌رموویه‌تی: ﴿ ... خَلَقًا
مِنْ بَعْدِ خَلْقِي فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ... ﴿ ۶ ﴾ الزمر، واته: دروستکران دواپی
دروستکران، یان قۆناغ دواپی قۆناغ له‌نیو سئ تاریکیاندا، که‌واته: نه‌و
په‌روه‌دگاره حه‌کیمو زانایه‌ی، که نیمه‌ی له‌نیو سئ تاریکی‌داو له‌نیو مندالدانی

دایکماندا رینمایمی کرده، هر ئه‌ویش ده‌توانی له هه‌موو قۆناغه‌کانی دیکه‌ی ژیاغاندا رینماییمان بکات و به‌نامه‌ی ژیاغان بۆ دابنێ و هیدایه‌تمان بدات.

پینجه‌م: که خوای په‌روه‌ردگار ده‌فرموئ: ﴿ اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ﴾ واته: بخوینسه و په‌روه‌ردگاری تۆش زۆر به‌خشه‌ره، (کریم) واته: به‌خشه‌ره، (الاکرم) یش پله‌ی هه‌ره‌به‌رزو بالایی (کریم)ه، ئه‌وه‌ش بۆ ئه‌وه‌یه، که ئینسان هه‌میشه ئومیده‌وار بێ، به‌هیوای به‌خشش و چاکه‌ی خوای په‌روه‌ردگار بێ.

شه‌شم: که خوای په‌روه‌ردگار ده‌فرموئ: ﴿ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴾، واته: خوا ئینسانی فیر کرده به‌هۆی قه‌له‌مه‌وه، که لی‌ره‌دا خوای په‌روه‌ردگار ئامازه به‌پۆلی قه‌له‌م و پینووس ده‌کات له‌ فیرکردنی ئینساندا، ئامازه‌یه به‌گرنگی دان به‌هۆکاره‌کانی فیرکردن.

هه‌وه‌م: که خوای په‌روه‌ردگار ده‌فرموئ: ﴿ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴾، واته: فیری ئینسانی کرد ئه‌وه‌ی، که نه‌یده‌زانی فیری ببی، لی‌ره‌دا ئامازه به‌وه‌ ده‌کات، که ئه‌وه‌ی خوای په‌روه‌ردگار له‌پیتی په‌یامێکدا، که به‌په‌غه‌مبه‌راندان -عليهم الصلاة والسلام- ئاردوویه‌تی بۆ به‌شه‌رییه‌ت، ئینسانی فیری شت کرده‌وه، که ئینسان به‌بێ ئه‌وه نه‌یده‌توانی بۆخۆی فیری ببی، واته: وه‌حی ئه‌وه حه‌قیقه‌ت و راستییانه فیری ئینسان ده‌کات، که ئینسان ناتوانی بۆخۆی په‌بیان پێ به‌رئ، خه‌لکی وا هه‌یه ده‌لێ: باشه بۆ خوای په‌روه‌ردگار باسی چۆنییه‌تی دروستبوونی ته‌له‌فزیۆن و به‌ره‌مه‌کانی دیکه‌ی ته‌کنه‌لۆژیای نه‌کرده‌وه...؟

وه‌لامه‌که‌ی ئه‌وه‌یه، که ئه‌وشتانه له‌ژێر توانا قه‌له‌مه‌وه‌ی ئینسان دانو، ئینسان بۆخۆی ده‌توانی ئه‌و شتانه دروست بکات، بێ‌ئه‌وه‌ی بگه‌رپه‌ته‌وه بۆ وه‌حی، به‌لام خوای کاره‌جێ ئه‌وشتانه‌ی خسته‌وته نێو وه‌حی خۆیه‌وه، که ئینسان له‌پیتی عه‌قه‌له‌وه په‌بیان

پن نابات. نهك شتانه كه ئینسان بههۆی عه‌قلی خۆیه‌وه په‌بیان پی ده‌باو له‌ژیر
قه‌له‌م‌ره‌وی عه‌قلیدان، كه خوای زانا به پیوستی نه‌زانیه‌وه له‌پتی پیغه‌مبه‌رانه‌وه
-عليهم الصلاة والسلام- ئینسانیان لی ئاگادار بکاته‌وه.

لیرده‌دا بۆمان هه‌یه‌وه ئه‌و پرسیاره‌ له‌ خۆمان بکه‌ین: بۆچی یه‌که‌مین وشه‌، كه‌ خوا
ئاراسته‌ی پیغه‌مبه‌ری ﷺ ده‌کا (اقرأ)ه‌ بخۆینه‌یه‌؟

بۆچی پی نه‌فه‌رموه‌وه، كه‌ خوا بناسه‌وه، باسی ئیسپاتی بوونی خوای نه‌کردوه‌؟!
بۆچی باسی به‌دییه‌نه‌رایه‌تی خوای نه‌کردوه‌?!

به‌بۆچوونی بنده‌ هۆیه‌که‌ی ئه‌وه‌یه‌، كه‌ قه‌ناعه‌ت هه‌بوون به‌ په‌روه‌ردگاریتی‌و
به‌دییه‌نه‌رایه‌تی خوا، شتیکی خوارسکه‌ له‌ سروشت (فطرة)ی ئینسانه‌کاندا، وه
پیوستی به‌ فی‌کردن ناکات، وه‌ك خوای په‌روه‌ردگار ده‌رساره‌ی موشریکه‌کان

ده‌فه‌رموی: ﴿وَلِیْن سَأَلْتَهُمْ مِّنْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَیْقُوْلُنَّ خَلَقْنَهِنَّ الْعَزِیْزُ
الْعَلِیْمُ ۙ﴾ الزخرف، بیان ده‌فه‌رموی: ﴿وَلِیْن سَأَلْتَهُمْ مِّنْ خَلْقِهِمْ لَیْقُوْلُنَّ اَللّٰهُ

فَاَنْیْ یُؤْفِکُوْنَ ۙ﴾ الزخرف، واته‌: نه‌گه‌ر لییان پرسی: کی ئاسمانه‌کان و زه‌وی و
خۆشیانی دروست کردو؟ ده‌لین: (خوا)، که‌واته‌: خوای په‌روه‌ردگار نه‌ لی‌ره‌وه‌ نه‌ له
هیچ شوینیکی دیکه‌شدا به‌ پیوستی نه‌زانیه‌وه، كه‌ بۆ پیغه‌مبه‌ری خۆی ﷺ له‌وه
نوخته‌وه‌ ده‌ست پی‌بکات، كه‌ له‌ سروشت (فطرة)ی ئینسانه‌کاندا هه‌یه‌، كه‌ بریتیه‌ له
خوانسین، به‌لكو هه‌میشه‌ خوای په‌روه‌ردگار له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌راندا -عليهم الصلاة
والسلام- له‌و خاله‌وه‌ ده‌ستی پی‌کردوه‌، كه‌ به‌ ئۆممه‌ت و میله‌ته‌کانیان رابگه‌یه‌نن:
چۆن خوا بپه‌رستن و به‌ندایه‌تی بۆ بکه‌ن و چۆن خوای به‌رزو مه‌زن نه‌ خۆیان رازی
بکه‌ن؟! چونکه‌ خه‌لك زانیوانه‌، كه‌ خوا هه‌یه‌، به‌لام نه‌یانزانیه‌وه‌ چۆن ره‌فتاری
له‌گه‌لدا بکه‌ن و، چۆنی بپه‌رستن، وه‌ نایا ئه‌و خواجه‌ چی پی‌ چاکه‌و چی پی‌ خراپه‌؟
یان چی‌ حه‌لال کردوه‌و چی‌ حه‌رام کردوه‌؟، به‌لام كه‌ خوای په‌روه‌ردگار له‌ قورئاندا

له زۆر شویتنان باسی به‌دییه‌نهرایه‌تی و ناوو سیفته‌ته به‌رزه‌کانی خۆی ده‌کات، ئه‌وه بۆ ئه‌وه‌یه، که خه‌لکی زیاتر خوا بناسن و به سیفته‌ته‌کانی باشته‌ر ناشنا بن.

تنجا دوا‌ی ئه‌و (۵) ئایه‌ته‌ی سه‌ره‌تای سووره‌تی (العلق) خوا‌ی په‌روه‌ردگار (۷) ئایه‌ته‌ی سه‌ره‌تای سووره‌تی (المدرثر) بۆ پیغه‌مبهر ناردن، که پێی فه‌رمه‌وه:

﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَيَا بَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمَنَّ عَلَى الْكُفَّارِ ﴿٦﴾ وَلَا تَوَدَّ الْكَاذِبَ ﴿٧﴾﴾

له نوێنی وه‌رپێچاوه! هه‌لسه‌ پێ و ئاگادار بکه‌وه، وه په‌روه‌ردگارت به‌ گه‌وره‌ بگره، وه به‌رگو و پۆشاکت-یاخود په‌ریزت- پاک بکه‌وه، وه واز له گوناح بینه، وه بیه‌خشه‌و. به‌خشینه‌که‌شت به‌ زیاد مه‌زانه، وه بۆ په‌روه‌ردگاری خۆت ئارامگر به.

ئهم هه‌وت ئایه‌ته‌ش کۆمه‌لێک به‌هاو حه‌قیقه‌تی زۆر گه‌وره‌ ده‌گرته‌ نیو خۆیان، که پیغه‌مبهری خوا ﷺ فه‌رمانی پێکراوه له‌بهر رۆشنایی ئه‌و حه‌قیقه‌تانه‌ی له‌م هه‌وت ئایه‌تانه‌دا هه‌ن ده‌ست به‌کار ببیو، بێگومان بۆ ئیمه‌و بۆ هه‌رکه‌سی‌کیش که بیه‌وئ له‌رێی پیغه‌مبهره‌وه -عليه الصلاة والسلام- به‌روات و به‌شوین پێی ئه‌ودا هه‌نگاو هه‌لێنی، جێی خۆیه‌تی زۆر باش سه‌رنجی ئهم (۷) ئایه‌تانه‌ بدا، جا من (۹) حه‌قیقه‌تم لێ هه‌لێنجان، که بریتین له‌مانه‌ی خوا‌ره‌وه:

یه‌که‌م / له ئایه‌تی یه‌که‌مدا که ده‌فه‌رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾﴾ ئه‌ی ئه‌و که‌سه‌ی، که خۆت له نوێنی وه‌رپێچاوه!، وشه‌ی (مدرثر) له ئه‌سلدا (مُدَّثِّرٌ)، وه (دشار) یش بریتیه له‌و شته‌ی که ئینسان له‌کاتی نووستندا خۆی پێ داده‌پۆشێ، وه (شعار) یش ئه‌وه‌یه که له‌سه‌ر پێسته‌وه‌یه، واته‌ به‌رگو و پۆشاک، دیاره ئهم ته‌عبیره‌ لێره‌دا جو‌ریکه له‌ قسه‌ی خۆش له‌گه‌لکردن (ملاطفه‌)ی پیغه‌مبهر، وه‌ک جارێکیان پیغه‌مبهر ﷺ به (عه‌لی) ئامۆزای ده‌فه‌رموی: ((قم یا ابا تراب))، له کاتی‌که‌دا، که (عه‌لی) -خوا لێی پازی بێ- له مزگه‌وتێدا نووستبوو تۆزو خۆلی به‌ جه‌سته‌وه

نوسابوو، وه ثم نایه‌ته شه‌وی لسی وهرده‌گیریت، که نه‌گر که‌سیک بیه‌وی
 په‌یامی خوا هه‌ل‌بگری و خدی دینی خوی له‌به‌ربن، چونکه نینسانیکی ناسایی
 نیه، نابیی وه که‌هلکی ناسایی بژی و، وه که چون خهلکی ناسایی ده‌خه‌ون و
 ده‌خون و... هتد، وه که وان بی، جا شه‌وه چ پیغه‌مبه‌ری خوابی ﷺ که له‌پیش
 هه‌موو که‌س دایه، چ هه‌ر که‌سیکی دیکه بی، که به ریی شه‌ودا بسوا، وه به
 شه‌ندازی شه‌وه، که ده‌یه‌وی په‌یره‌وی له پیغه‌مبه‌ر ﷺ بکات، به‌و شه‌ندازی‌ه‌ش
 ده‌بی به سیف‌ت و نا‌کاره‌کانی شه‌و خوی پرا‌زینیت‌ه‌وه.

دووه‌م / حقیقه‌تی دووه‌میش له وشه‌ی ﴿قُر﴾ دایه، که به واتای (هه‌ل‌سته‌بی) دی،
 چونکه که‌سیک ده‌توانی کاری‌گری هه‌بی له‌سه‌ر خهلکی و بی‌ناخته‌ کارو
 هه‌لی‌انبستین، که بو‌خوی وریاو ناماده‌و هه‌ل‌ستاوی، هه‌ر بویه خوی په‌روه‌رد‌گار
 کاتیک باسی (أصحاب الکهف) ده‌کات، ده‌فه‌رموی: ﴿... إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا
 رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ...﴾ ﴿١٤﴾ الکهف واته: کاتیک هه‌ل‌ستانه پی‌و گوتیان
 په‌روه‌رد‌گاری نیمه‌ په‌روه‌رد‌گاری ناسمانه‌کانو زه‌ویه.

بویه نینسانی نیماندار، گه‌ر بیه‌وی گۆرانکاری بکات، پیش شه‌وی قسه‌یه‌که
 بکات، پیوسته به کرده‌وه له‌خویدا هینابیتیه دی و له مه‌یدانی کارو کرده‌وه‌دا
 قسه بکات.

سه‌یه‌م / حقیقه‌تی سه‌یه‌م له وشه‌ی ﴿فَأَنْذِرْ﴾ وهرده‌گیری، وشه‌ی (انذار) یش به:
 (اعلام مع تخويف)، واته: ناگادار‌کردنه‌وه له‌گه‌ل ترساندا ماناکراوه، وه شه‌وی
 جیی سه‌رنجه لی‌ره‌دا شه‌ویه که له قورناندا مه‌گر چون نه‌گه‌رنا هه‌میشه (انذار) و
 (تبشیر) به‌یه‌که‌وه هاتون، وه که ده‌فه‌رموی: ﴿... بَشِيرًا وَنَذِيرًا...﴾، یان
 ﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ﴾، به‌لام لی‌ره‌دا به‌ ته‌نیا (انذار)ه، چونکه له

قوناعی یه که مدا پتویسته خه‌لک بیدارو هوشیار بکړیته‌وه و هه‌لسیتړیته پښ، نیوه‌پړکی نهو (انذار) هه‌ش هم نایه‌تانه و نایه‌ته‌کانی دیکه‌ی قورشان ده‌یگر نه نیو خویان، که بریتیه له‌وه‌ی: خوا بناسی و بزانی، که نهو بوونه‌وره به‌ی خاوه‌ن نیه، وه بزانی که تۆ به‌بڼ هووده نه‌خولقاوی و، نامانجیک بۆ ژبانی تۆ دیاری کراوه و حکمه‌تیک له‌ پشت دروستکرانی تۆوه هه‌یه، هه‌روه‌ها ریگه‌یه‌کت بۆ دیاریکراوه و ده‌بڼ به‌و ریپه‌دا پړوی، وه مه‌نزلگایدک و هه‌وارگه‌یه‌کت هه‌یه، که به‌رو نه‌وئ ده‌پړوی، نهو (انذار) هه‌ ده‌بڼ نیوه‌پړکه‌که‌ی نه‌وه به‌ی، که نهو پاستیبانه به‌ خه‌لکی ناشنا بکات.

چواره‌م / حقیقه‌تی چواره‌میش له‌وه‌دایه، که ده‌فرموئ: ﴿وَرَيْكَ فَكَبِّرْ﴾ واته: وه په‌روه‌ردگارت به‌ گه‌وره بگره، دیاره لی‌ره‌دا مه‌به‌ست ته‌نھا له‌ به‌گه‌وره‌گرتنی زاړه‌کی (لفظی) نیه، که به‌س بلتی (الله اکبر)، به‌لکو مه‌به‌ست نه‌وه‌یه که به‌ قسه بلتی (الله اکبر) وه به‌ کرده‌وه‌ش بیسه‌لمینتی که خوا له‌ هه‌موو شتیک گه‌وره‌تره، وه قه‌ناعه‌ت و فیکرو دلّو ده‌روونت وای لیبڼ که له‌خوا گه‌وره‌تری تیدا نه‌بڼ، نه‌ویش به‌وه که هه‌رچی خوا ده‌یفه‌رموئ هه‌ولتی جیبه‌جیتکردنی بده‌ی و به‌پښی فەرمانی نه‌و به‌پړیوه بچی، وه هیچ شتیک له‌ دلّی تۆدا گه‌وره‌تر نه‌بڼ له‌ ټیہتیمام و گرنگی دان به‌وه‌ی که چۆن خوا له‌خۆت رازی بکه‌ی؟ وه چۆن شه‌ریعت و به‌رنامه‌ی خوا له‌ ژبانی خۆت و خه‌لکدا پیاده بکه‌ی؟، ننجا به‌ هه‌لو‌تستیش خوا به‌گه‌وره بگری به‌ جزړتیک، که هه‌رکه‌سیتک ته‌ماشای ژبانی تۆی کرد نه‌وه‌ی تیدا ببینتی، که به‌پراستی خوا له‌لای تۆ له‌ هه‌موو شتیک گه‌وره‌تره، که واته: پتویسته نه‌وه به‌ کرده‌وه نیسپات بکه‌ی، نه‌گه‌رنا نه‌گه‌ر نینسان هه‌زار جار بلتی: خوا گه‌وره‌تره (الله اکبر)، به‌لام به‌ په‌فتارو کرده‌وه شتی دیکه پیش فەرمانی خوا بخات، نه‌وه مانای وایه نه‌وه‌ی، که به‌ زار گوتوویه‌تی به‌ کرده‌وه هه‌لیوه‌شاندو‌تته‌وه!!، جا با سه‌رنج بده‌ین داخو بۆچی خوی په‌روه‌ردگار فرمان به‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کات و پښی ده‌فرموئ: په‌روه‌ردگارت

به گهوره بگره!! چونکه نینسان له پټی دینداریی کردن و حق گوتن و خه لک بانک کردن بۆ لای خوادا توشی دهیان یاخود سهدان کۆسپ و له مپهر دئ، جا نه گهر خوات لا زۆر گهوره نه بی، نهوا هه رپه شه و گورپه شه ی خه لکت لا گهوره ده بی و، ترس و ته ماعت لا گهوره ده بی و دنیا و نه وه ی که تییدایه لات گهوره ده بی و نه وانه ش هه موو ده بنه کۆسپ و له مپهر له نزیکی بونه وه ت له خوا و ده تگیتنه وه به ره و دوا، به لام که خوای پهروه ردگار له دلئ توډا له هه موو شت گهوره ترو به پرتز ترو خۆشه ویست تر بوو، نه و شتانه ی دیکه ت هه موو له لا بچووک ده بنه وه ناتوانن پاشه کشته ت پئ بکه نو کاریگه ری خراپیان هه بی له سهرت و رینگه ت لی بگرن.

پینجهم / پینجهم حقیقه ت، که له م نایه تانه وه رده گیرئ نه وه یه، که ده فهرموئ:

﴿وَيَأْبُكَ فَطَهْرٌ﴾ وشه ی (ثیاب) کۆی وشه ی (ثوب) ه واته بهرگو و پۆشاک (طهر) یش یانی: پاک ی بکه نه وه، وه وشه ی (طهر) زیاتر بۆ باری مه عنه ویی به کار دئ و وشه ی (نظافه) زیاتر بۆ باری ماددی به کار دئ، که لیتره دا واییده چی هه ردوو دیوه که ی پئ مه به ست بی، واته: هه م مانا رواله تییه که ی و هه م مانا مه جازیه که ی وه ک عاره ب ده لئین (فلان طاهر الذیل)، واته: (فلان که س داوئنی پاکه، یان په رتزی پاکه)، که واته لیتره دا ده توانین بلئین: ﴿وَيَأْبُكَ فَطَهْرٌ﴾ یانی هه رچی پیسو و پۆخه لیی ماددی و مه عنه ویی هه یه له خۆتی دوور خه ره وه، چونکه به ره و خوایه کی هه ره پاک و چاک بانگه واز ده که ی، بۆیه بۆخۆشت پیویسته هه ولّ به ی هه رچی زیاتر خۆت پاک و چاک بکه ی، چونکه که سیك خه لکی پئ چاک و پاک ده کړئ، که خۆی وایئ.

شه شهم / حقیقه ت شه شهم له و نایه ته دایه که ده فهرموئ: ﴿وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ﴾ واته:

وه واز له هه رچی خراپه و پیسی و گوناح هه یه بینه و ته رک ی بکه وه ک ته رکت کرده، چونکه تو پیویسته خه لکی دوور بجه یته وه له هه رچی خراپه و گوناوه پیسی یه، جا بۆ نه و مه به ست نه گهر ده ته وی خه لکی پاکسازیی بکه ی ده بی، بۆ خۆت پاک بی، وه نه گهر به ته وی خه لکی چاکسازیی بکه ی، ده بی بۆخۆت چاک بی.

حه‌تدهم و هه‌شته‌م / حقیقه‌تی حه‌تدهم و هه‌شته‌میش له‌و نایه‌ته وه‌رده‌گیرین، که ده‌فرموی: ﴿وَلَا تَمَنَّوْا نَسْتَكْبِرُ﴾، واته: وه کاتیک چاکه له‌گه‌ل خه‌لک ده‌که‌ی چاکه‌که‌ت له‌به‌رچاو زۆر نه‌بێ، وه‌ک کورده‌واری خۆمان ده‌لین: (چاکه‌ بکه‌و به‌ ناویتی داده) یان (چاکه‌ بکه‌و له‌بیری بکه‌)، جا ئه‌و چاکه‌یه‌ش بریتیه‌ له‌وه‌ی که دینی خویان پێ پابگه‌یه‌نی و تی‌بگه‌یه‌نی و شاره‌زایان بکه‌ی، جا ئه‌وه‌ به‌زۆر مه‌گره‌، چونکه‌ له‌پیناو خوادا هه‌موو کرده‌وه‌و چاکه‌و ماندوو‌بوونیک هه‌ر که‌مه‌.

نۆیه‌م / حقیقه‌تی کۆتاییش له‌و نایه‌ته‌دایه‌، که ده‌فرموی: ﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾ واته وه‌ بۆ په‌روه‌ردگارت خۆراگرو پشوو درێژ به‌، وشه‌ی (صبر) یانی: خۆ حه‌بس کردن و خۆ پاگرتن، جا نه‌گه‌ر سه‌رنجی نایه‌ته‌کانی قورئان بده‌ین چه‌مک (مفه‌وم)‌ی وشه‌ی (صبر)‌مان باشتر بۆ ده‌رده‌که‌وئ، بۆ وینه‌ خوای مه‌زن له‌ سووره‌تی (البقره‌)‌دا ده‌فرموی: ﴿... وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ ۗ...﴾ ﴿١٧٧﴾ البقره‌. واته: وه‌ خۆ پاگران له‌کاتی نه‌داریی و نه‌خۆشی و له‌کاتی جه‌نگ و رووبه‌روو‌بوونه‌وه‌دا، هه‌روه‌ها له‌ سووره‌تی (البقره‌) نایه‌تی (١٥٥، ١٥٦)‌دا ده‌فرموی: ﴿وَلَنْبَلُوْكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ ﴿١٥٦﴾ البقره‌.

که‌واته: هه‌م پیغه‌مبه‌ر ﷺ، که شه‌رکیکی گه‌وره‌ی خوایی له‌سه‌ر شان‌ه‌و گۆزانه‌کاری له‌ ژبانه‌ی مرۆفایه‌تیدا ده‌کات به‌ره‌و پیتی خوا و سه‌رفرازی، وه‌ هه‌رکه‌سه‌تیکش پیتی ئه‌و بگه‌ی و کاری ئیسلامیی نه‌نجام بدات، بیه‌گومان تووشی چه‌ندین گرفت و نازارو ناره‌حه‌تی ده‌بێ، بۆیه‌ پیویسته‌ نارامگر بێ و له‌ به‌رانبه‌ر گرفته‌کاندا چه‌سپوو بێ.

لهوہی رابرد ئەوہمان بۆ دەرکەوت، کە خوای بەخشندە چۆن پیغەمبەر ﷺ ئاراستە کردووە، کە بە چ شێوەیەک خەلکی بانگ بکات بۆ ئیسلام و مەبەست لە بانگەوازەکەیی چیی بێت؟ وە هەلسوکەوتی بە گشتی چۆن بێت؟ کە بێگومان پیغەمبەریش ﷺ بەوپەڕی دلسۆزی و لێزانانە هەولێ جیبەجێکردنی فرمانەکانی پەرورەدگاری داووە بەو شێوەیە پیویستە جیبەجێی کردوون.

بەلکو ژیانی پیغەمبەر ﷺ هەمووی بریتی بوو لە جیبەجێکردنی قورئان و لەخۆدا بەرجەستەکردنی ئەو ئایەتانەی بۆی هاتوونە خوار، ئەوەش کە ئیمە ئیستا دەتین: شەریعت دوو سەرچاوەی پرونی هەیە: (قورئان و سوننەت) لەراستیدا سوننەتیش هەرچۆنەتی جیبەجێکردنی قورئانە، وشە (سنەت)یش لە قورئاندا بە مانای یاسا و

قانونی خوا دێ، وەك خوای پەرورەدگار دەفرموی: ﴿سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ

خَلَوْا مِنْ قَبْلُ...﴾ ﴿٢٤﴾ الأحزاب وە پیغەمبەریش ﷺ وشە (سنەت)ی وەك زاراوەیەکی عورفی بەمانای (رێباز) بەکارهێناوە، کەواتە: سوننەتی پیغەمبەر ﷺ واتا شیتاوی رێبازی پیغەمبەر لە جیبەجێکردنی فرمانەکانی خوا، وە جاری وە هەبوو بۆ جیبەجێکردنی هیندیک لە ئایەتەکانی خوا، خوای زانا و تانا (جبریل)ی ناردووە تا فیری بکات، هیندیک جاریش خوا بە نیلھام خستووێتە دڵی پیغەمبەرەو، کە ئەو ئایەتەکانە چۆن جیبەجێ بکات! هیندیک جاریش پیغەمبەر ﷺ ئیجتیهادی کردووە، کە ئەو فرمانە ئاوا جیبەجێ دەکرێ، جا ئەگەر لە ئیجتیهادەکەیدا پیکابیتی ئەوا خوای کاربەجێ لیتی گەراو، ئەگەر بە هەلەشدا چووبێ، خوای مەزن بۆی راست کردۆتەو، جا ئەگەر لە (اجتھاد)ەکەیدا پیکابیتی ئەوا دوو پاداشتی بوو، خوای پەرورەدگاریش (اقراری) لەسەر کردووە، وە ئەگەر لە (اجتھاد)ەکەیدا نەپیکابێ، خوای پەرورەدگار بۆی راست کردۆتەو، بەلام ئەجرو

پاداشتیکی هدر هه‌بووه^(۱)، که‌واته: نه‌وه‌ی که له‌قورئاندا وه‌ک گوناھ (ذنب) پال ددریته‌ی لای پیغه‌مبهر ﷺ وه‌ک سه‌ره‌تای سووره‌تی (الفتح) دا ده‌فرموی: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ... ۝٢﴾، واته: نیمه سه‌رکه‌وتنیکی ناشکرمان بۆتۆ ره‌خساند بۆته‌وه‌ی، که‌خوا له‌گوناھ‌ی پیشی و دوایت خۆش بی، لیره‌دا مه‌به‌ست له (گوناھ) بۆ پیغه‌مبهر ﷺ، واته: نه‌پیکانی له (اجتهاد) دا، نه‌گه‌رنا هیچ پیغه‌مبه‌ریک هیچ گوناھ‌یکسی نه‌کردوه، که‌زانیبی نه‌وه گوناھه، به‌لکو نه‌وه‌ی، که‌بۆ پیغه‌مبه‌ران-عليهم الصلاة والسلام- باسکراوه، وه‌ک هه‌له‌وه‌که‌م وکوری و گوناھه، هه‌مروی بریتی بووه له‌هه‌له‌ی (اجتهاد) یی، واته: شتیک وایانزانیه، که‌ئاوا چاکه، به‌لام خوی په‌روه‌دگار جوړیکسی دیکه‌ی پئی چاک بووه.

(۱) وه‌ک پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرمویه‌تی: ((إذ حکم الحاكم فاجتهد ثم أصاب فله أجران، وإذا فاجتهد ثم أخطأ، فله أجر)) رواه البخاري: ۷۳۵۲.

یه‌که‌مین‌که‌سائیک‌که‌ئیمانان به پیغه‌م‌برایه‌تی (محمد) ﷺ هینا

یه‌که‌م: خدیجة بنت خویلد:

وه‌کو‌گوت‌مان پیغه‌م‌بر ﷺ زۆر به دانایی و وه‌ستایی، ده‌ستی کرده به بانگه‌وازو، کئی زۆری لئی نزیک بووه، یه‌که‌م جار قسه‌ی له‌گه‌ل شه‌ودا کرده، بۆیه پیش هه‌موو که‌س، له‌هاوسه‌ری دئسۆزو وه‌فادارو عاقلو تیگه‌یشته‌وی (خدیجة بنت خویلد)، دایکی مسولمانانه وه -خوا لئی رازی بئ- ده‌ستی پئ‌کرده، هه‌رچه‌ند له‌کتیبه‌کانی (سیره) دا‌گوتراوه، که (خدیجة) یه‌که‌م که‌س بووه له‌نافره‌تان، به‌لام به‌ته‌ئکید یه‌که‌م که‌س بووه به‌موتله‌قی له‌پیاوو نافره‌ت و وردو درشت، که مسولمان بووه و ئیمانی هیناوه، بیتگومان شه‌وش شایه‌دییه‌کی زۆر گه‌وره‌یه بۆ پیغه‌م‌بر ﷺ، چونکه‌هاوسه‌ری ئینسان له‌هه‌موو که‌س ناشناتره به‌هاوسه‌ره‌که‌ی، واته: پیاو له‌هه‌موو که‌س زیاتر ژنی خۆی ده‌ناسئ، ژنیش له‌هه‌موو که‌س زیاتر می‌ردی خۆی ده‌ناسئ.

(خدیجة) -خوا لئی رازی بیت -کاتیک، که پیغه‌م‌بر ﷺ له‌ئه‌شکه‌وتی (حیراء) گه‌رایه‌وه، دلێ دایه‌وه و پئی گوت: نه‌خیر موژده‌ت لیبئ، به‌خوا، خوا قه‌ت ناهیلئ تو تووشی زه‌بوونی و عه‌بیداری بی، دوا‌یی کۆمه‌لئیک سیفه‌تی لئی هه‌لده‌دا، که‌واته‌خه‌دیجه له‌رووی شاره‌زایی و ناشنایی هه‌بوونی به‌و می‌رده‌ی خۆیه‌وه زانیویه‌تی، که (محمد) ﷺ جگه‌ له‌شتی چاک و باش، هیچ شتیکی دیکه‌ی شایسته‌یه، هه‌ر بۆیه‌ش یه‌که‌مین که‌س، که ئیمانی به‌پیغه‌م‌بر ﷺ هیناوه،

(خدیجه) بووه - خوا لیتی رازی بیټ- که پیغمبر ﷺ له وه صفیدا فرموویه‌تی: {خیر نساها مریم و خیر نساها خدیجه} رواه البخاری^(۱)، واته: چاکترین ئافره‌تی ئۆمه‌تی عیسا مه‌رپه‌مه‌و چاکترین ئافره‌تی ئۆمه‌تی موچه‌مه‌د خدیجه‌یه.

دووه‌م: علي بن ابي طالب :

دووه‌مین کهس، که ئیمانی به پیغمبر ﷺ هیناوه (علي بن ابي طالب) بووه -خوا لیتی رازی بیټ-، که نه‌وکات ته‌مه‌نی (۱۰) سال بووه^(۲)، بۆیه‌ش له مائی پیغمبر ﷺ بووه، چونکه کاتی خۆی (أبو طالب)ی مامی پیغمبر ﷺ نهدار بووه و هیندیک له خزمه‌کانی، کورپه‌کانی (أبو طالب)یان گرتونه لای خۆیان، بۆئوه‌ی به‌ختویان بکه‌ن و باری شانی سووک بکه‌ن، پیغمبریش ﷺ عه‌لی هینایه لای خۆی، جا عه‌لی -په‌زای خوی لیتین- هه‌ر له مائی پیغمبره‌دا بووه ﷺ، یه‌که‌مین که‌سیش له مندا لان، نه‌و ئیمانی به پیغمبر ﷺ هیناوه، له کتیبه‌کانی سیره‌دا هاتوه، که عه‌لی له‌گه‌ل پیغمبره‌دا ﷺ، به‌رۆژی نه‌یانویسته‌وه له مه‌که‌دا له‌پیش چاوی موشریکه‌کان نویژ بکه‌ن، بۆیه ده‌چوونه شیوو دۆله‌کانی مه‌که‌و، به‌یه‌که‌وه نویژیان ده‌کردو ئیتواره ده‌گه‌رانه‌وه مال^(۳).

(۱) صحیح البخاری: (۳۸۱۵).

(۲) پروانه: (السیرة النبویة لأبن شهبه)، ج: ۱، ص (۲۸۴)، هه‌روه‌ها: (السیرة النبویة لابن هشام)، ج: ۱، ص (۱۲۶).

(۳) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، هه‌مان به‌رگو لاپه‌ره.

سئیه‌م : زید بن حارثة :

سئیه‌مین کهس، که نیمانی به پیغمبر ﷺ هیناوه، زهیدی کوری (حارثة) برو، که یه کیتک بوو لهو کویلانهی، که پیغمبر ﷺ نازادی کردوهو، پیشتر دراوه به (خدیجه) و ماوه‌یه‌کی کهم کویله‌ی شهو بووه، دواپی پیغمبر ﷺ داوی لی‌کردوه که بیداتن شهویش زهیدی داوه به پیغمبرو ﷺ دواتر کردوویته‌ی به کوری خوی - پیش شهوی وه‌حی بو بی - نجا باب و خزمو کهسی زهید هاتون بولای و یستویانه داوا له پیغمبر ﷺ بکن له‌گه‌ل خویانی به‌نسه‌وه، پیغمبریش ﷺ پی پی گوتوه: شه‌گه‌ر پی‌ت خوشه لای من بمینه‌وه، شه‌گه‌ر پی‌ت خوشه بجیته‌وه شه‌وه برۆوه، به‌لام زهید مانه‌وه‌ی لای پیغمبر ﷺ هه‌ل‌پژاردو له‌گه‌ل باب و کهسه‌کانی نه‌رؤیشته‌وه له وه‌لامدا، که باب و خزمه‌کانی گله‌بیان لی‌کردوه گوتوویته‌ی: شه‌وه نازانن شه‌وه چ پی‌او‌یکه چه‌نده جوامی‌رو به شه‌هامه‌ت و به ره‌حم و چاکه‌کاره! ده‌مه‌وی هه‌ر له خزمه‌تی شه‌ودا بم، دواتر پاش ماوه‌یه‌ک پیغمبر ﷺ نازادی کردوه، شه‌وه‌ش دیسان شایه‌دییه‌کی دیکه‌یه، که (محمد) ﷺ پیش پیغمبرایه‌تیش ره‌وشت و شه‌خلاق و شه‌ده‌بیکی یه‌کجار به‌رزو جوانی هه‌بووه، وه پیغمبریش ﷺ له پاداشتی شه‌وه‌دا که زهید له‌گه‌ل خزمه‌کانی خؤیدا نه‌چۆره کردوویته‌ی به کوری خوی، که له‌نیو عاره‌باندا شه‌وشته باوبوه وه هه‌ر که سئیک که سئیک زۆر خوش و یستبایه ده‌یکرد به کوری خوی، که پی پی ده‌گوترا (المُتَبَنِّي)، واته: زهید بوته (مُتَبَنِّي) پیغمبر ﷺ، که داوی هاتنی ئیسلام شه‌وه‌ی هه‌لوه‌شان دۆته‌وه، هه‌ر بو‌یه‌ش خوی پهره‌ردگار له سووره‌تی (الاحزاب) دا ده‌فرموی: ﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ ابًا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ... ﴾ (۱۰)، (محمد) بابی هیچ کام له پی‌اوانتان نیسه، چونکه هه‌تا کو خوی پهره‌ردگار شه‌م نایه‌ته‌ی ناره‌ه خوارئ زهید هه‌ری پی ده‌گوترا: (زید بن محمد) دواپی ناوی گؤرپا به: (زید بن حارثة) له‌به‌ر شه‌وه‌ی، که خوی کاربه‌جئ فرموی: موچه‌مسده

بسی هیچ کام له پیاواتان نیه، واته بابی زهید نیهو هه‌رکسه به‌ناوی بابی خۆسه‌وه بانگ بکه‌ن^(۱).

چوارهم: کچه‌کانی پیغه‌مبهر ﷺ :

کچه‌کانی پیغه‌مبهریش ﷺ یه‌که‌مین که‌سانیک بوون له‌نیو مائی پیغه‌مبهردا ﷺ، که نیمانیان به پیغه‌مبهر ﷺ هیناوه، که بریتی بوون له: (زینب، أم کلثوم، رقیة، فاطمة) - خوا لییان رازی بی-^(۲)، که‌واته: مائی پیغه‌مبهر ﷺ خه‌دیجه‌و کچه‌کانی‌و، زهیدی کوری (حارثة)، که به‌کوپرکراو (مُتَبَّئِی) ی بووه‌و، عدلی کوری (أبو طالب)، که نامۆزای بووه، هه‌موویان یه‌ک خیزانن‌و یه‌که‌مین خیزانی مسولمان که دروست بووه‌و نه‌و خیزانه‌ی پیغه‌مبهربوو ﷺ، بۆیه ده‌توانین بلین: له‌ کۆمه‌لگای نیسلامییدا نه‌و خیزانه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ یه‌که‌مین خشت بووه، وه له‌ ریک‌خستنی کۆمه‌لئی نیسلامی یه‌که‌م (الجماعة الإسلامية الأولى) دا، نه‌و خیزانه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ یه‌که‌مین شانه‌ بووه، ناشکراشه که خیزانی مسولمان (الأسرة المسلمة) یه‌که‌مین خشتی بنیاتنانی کۆمه‌لگای نیسلامییه‌و، شانه (خلیه)ش یه‌که‌مین هه‌نگاوی سه‌ره‌ل‌دان و پیکه‌یتنانی کۆمه‌لئیکی نیسلامییه.

پینجه‌م: (أبو بکر الصديق) له‌ ده‌ره‌وه‌ی مائی پیغه‌مبهر ﷺ :

یه‌که‌م که‌س له‌ ده‌ره‌وه‌ی مائی پیغه‌مبهر ﷺ، که ناودارو که‌سایه‌تی مه‌که‌که بووه‌و نیمانی به پیغه‌مبهر هیناوه ﷺ درای نه‌وه‌ی، که پیغه‌مبهر ﷺ قسه‌ی بۆ کردوه (أبو بکر الصديق) بووه، -خوا لیئی رازی بی-، وه پیغه‌مبهر ﷺ ده‌رباره‌ی نیمان هینانی (أبو بکر) ناوای فەرمووه: {ما دعوت أحداً إلى الإسلام إلا كانت

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ج ۱، ص ۱۲۷.

(۲) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ج ۱، ص ۹۷-۹۸.

عنده كبوة وتردد ونظر إلا أبا بكر ما حکم حين دعوته ولا تردد فيه^(۱) واته: هیچ که سیکم بانگ نه کرده بو نیتو نیسلام، مه گهر کاتی، که بانگم کرده هه لویتستمو تیفکرینیتی هه بووه جگه له (أبو بکر)، که بانگم کرد بو نیسلام هیچ بیانوو و دواخستن و تیفکرینیتی نه بووه له و باره وه و یه کسه ر نیمانی هینا، بیگومان نه وهش له بهر دوو هۆکار بوو: یه کهم: له بهر نه وهی، که مه عده نی نه بووه به کر زۆر ساف و فیطره تیشی زۆر پاک بووه، دووهم: له بهر نه وهی، که زۆر نزیك بووه له پیغه مبه ر ﷺ وه ته مه نیشی له ته مه نی پیغه مبه ره وه ﷺ نزیك بووه، که (۳۸) سال بووه، هه ر بویه ش پیغه مبه ر ﷺ ده ر باره ی نه بوویه کر فه رموویه تی: ((لو كنت متخذاً من أمي خليلاً لاتخذت أبا بكر ولكن أخي وصاحبي)) رواه البخاري^(۲)، واته: نه گهر له نیتو نۆمه تمدا هیچ که سم به خۆشه ویستترین که س هه لئبارد بایه نه بوویه کر ده بووه، به لام هه ر براو ها وه لمه .

وه (ابن هشام) ناوا باسی (أبو بکر) مان بو ده کات، ((وكان رجلاً مألماً لقومه محباً سهلاً وكان أنسب قریش لقریش وأعلم قریش بها، وبما كان فيها من خير وشر، وكان رجلاً تاجراً ذا خلقٍ ومعروف، وكان رجال قومہ یأتونه ویألفونه، لغير واحدٍ من الأمر لعلمه وتجارته وحسن مجالسته))^(۳)، لیره دا (ابن هشام) پینج سیفه تی له (أبو بکر) هه لداون:-

(۱) پیاویک بوو، که خه لکی زۆر هۆگری ده بووه، وه گونجاوو خۆشه ویست بووه وه هه لسوکه وتیشی له گه ل خه لکدا سه هل بووه .

(۲) له هه موویان زیاتر به ره چه له که کانی قوره یش ناشنا بووه، وه زۆر زانا بووه به میژووی قوره یش و به وهی که له قوره یشدا رووی داوه له چاکه و له خراپه، دیاره

(۲) پروانه (السيرة النبوية)، لأبي شهبه، ج ۱، ص ۲۸۴.

(۲) صحيح البخاري: (۳۶۵۶).

(۳) پروانه (السيرة النبوية)، لابن هشام، ج ۱، ص ۳۷۱.

که سیتکیش تا به قه‌ومیتک شاره‌زاتر بیت چاکتر ده‌توانی هه‌لسوکه‌وتیان له‌گه‌لدا بکات، چونکه بناغهی هه‌لسوکه‌وتی راست و دروست بریتیه ناشنابوون به خه‌لک، بۆیه هیچ که‌سیتک تاخه‌لک نه‌ناسی و شاره‌زایان نه‌بی ناتوانی هه‌لسوکه‌وتیکی عاقلانه‌و لیژانانه‌یان له‌گه‌لدا بکات.

۳) وه (أبویکر) پیساویکی بازرگانیش بووه و سه‌هۆی بازرگانیه‌که‌شیییه‌وه ده‌سترۆیشتوو بووه، وه له‌گه‌ل خه‌لکیکی زۆر تیکه‌ل و شاره‌زای ولاتان بووه‌وه، چند جار چوو بۆ شام و یه‌مه‌ن وه شاره‌زایی و دونیا دیده‌بیه‌کی باشی هه‌بووه. ۴) زۆر ره‌وشت جوان و زۆر چاکه‌کاریش بووه.

۵) وه پیاوانی قه‌ومه‌که‌ی (قوره‌یش) سه‌ردانیان کرده‌وه له‌مه‌جلیسیدا دانیشتون، وه هۆگری بوون و خۆشیانویستوه، نه‌که هه‌ر له‌به‌ر شتیک و دوو شتان له‌به‌ر زۆر شتان له‌وانه: (لعلمه و تجارتیه و حسن مجالسته)، واته: هه‌م شاره‌زاو پیساویکی زانا بووه، هه‌م بازرگان و ده‌وله‌مه‌ندو سه‌خیش بووه، هه‌م خۆش مه‌جلیس بووه.

بیگومان لیژه‌دا نه‌وه ده‌فامریتته‌وه، که پتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چ جوژه که‌سانیکی مه‌به‌ست بوون و ویستویه‌تی بیانکاته بناغه بۆ نه‌و کۆمه‌لگه‌ نیسلامییه‌ی که بنیاتی ده‌نی، پیاوی وه‌که ته‌بوویه‌کر، ئافره‌تی وه‌که خه‌دیجه، وه‌باقی نه‌وانه‌ی که پتغه‌مبه‌ر ﷺ به مه‌به‌ستیکی تاییه‌ت دیاری کردوون، بیگومان پتغه‌مبه‌ر ﷺ جوان دیراسه‌ی ده‌روون و که‌سایه‌تی و رابردوی نه‌و که‌سانه‌ی کرده‌وه، تنجا قسه‌ی له‌گه‌لدا کردوون و ویستویه‌تی که‌سانی دامه‌زراو پاک و لیها‌توو بکاته به‌ردی بناغهی کاره‌که‌ی.

تنجا (أبویکر) یش که ئیمانی هی‌ناوه دانه‌نیشتوه، به‌لکو یه‌کسه‌ر ده‌ستی کرده‌وه به بانگه‌واز بۆ نیسلا‌م، چونکه ته‌گه‌ر به‌راستی ئیمان که‌وته نیو دل و ده‌روونی ئینسان، یه‌کسه‌ر نه‌و که‌سه ده‌جوولینن، وه‌که کورده‌واری خۆمان ده‌لین: (تیغی ره‌سه‌ن خۆی له‌کالانیدا راناگرئ)، به‌لام نه‌و که‌سه‌ی، که ئیددیعا‌ی ئیمان و نیسلا‌م و مسولمانه‌تی ده‌کا، به‌لام له‌شوینی خۆی ده‌بی و ناجوولئ و به‌هیچ شتیک نیوچاوانی گرژ نابئ و، هیچ ناکات بۆ دینی خوی په‌روه‌ردگار، به‌راستی نه‌و که‌سه ده‌بی چاو به‌ئیمان و

مسولمانه‌تییه‌که‌یدا بگیت‌پیتسه‌وه، نه‌گه‌رنا تیمان له شویتینکداو له کاتینکدا، که پتویست بکا خاوه‌نه‌که‌ی ده‌جوولینتی، وه‌ک نه‌بوویه‌کر -خوا لیتی پازی بی- که ده‌جوولتیو له پینج که‌س له براده‌ره نژیکه‌کانیه‌وه ده‌ست پی‌ده‌کات و واده‌کات هه‌موویان تیمان بینن، که هه‌ر پینجیان هه‌تا دوا ته‌مه‌نیان وه‌ک پایه‌یه‌ک و ابوون بو بانگه‌وازی نیسلام و به‌ردی گه‌وره گه‌وره بوون له بناغه‌ی کۆمه‌لگای نیسلامیدا، که بریتی بوون له‌مانه^(۱): (عثمان بن عفان)، که شه‌وکات ته‌مه‌نی (۳۴) سال بووه و (عبد الرحمن بن عوف)، که (۳۰) سال بووه و (سعد بن ابی وقاص)، که (۱۷) سال بووه و (زبیر بن العوام)، که (۱۲) سال بووه و (طلحه بن عبیدالله)، که (۱۳) سال بووه، دواپی شه‌و پینج که‌سه له‌گه‌ل (عه‌لی) دا -خوا له هه‌موویان پازی بیت-، شه‌و شه‌ش که‌سه‌بوون، که (عمر بن الخطاب) -خوا لیتی پازی بی- داینان، که له‌دواپی مردنی خۆی له‌نیو خۆیاندا خه‌لیفه ده‌ستنیشان بکه‌ن، که‌واته شه‌و پینج که‌سه له‌گه‌ل (عه‌لی) دا شایسته‌ی شه‌وه‌بوون، که دواپی عومه‌ر ببنه خه‌لیفه.

لیره‌دا بو‌مان ده‌رده‌که‌وی، که (أبویکر) -خوا لیتی پازی بی- پیاویکی زۆر سه‌رناس بووه و خه‌لکی باش ناسیوه و زانیویه‌تی قسه له‌گه‌ل چ جو‌ره که‌سانینکدا ده‌کات، جا چ ته‌مه‌نیان که‌م بی چ زۆر، بو‌یه تیمه‌ش ده‌بی ته‌ماشای بکه‌ین داخو له کۆمه‌لگای خۆماندا کاتی خۆمان له‌گه‌ل کتی سه‌رف ده‌که‌ین، چ پیاوان له‌نیو خۆدا چ خوشکان، چونکه پتویسته شه‌و کات و ماندوو بوونه‌ت له شویتینکدا سه‌رف بکه‌ی، که به‌ره‌مه‌تیکی هه‌بیو، شه‌و که‌سه‌ش، که بانگی ده‌که‌ی که‌لینیک بگری بو نیسلام، لیروه شه‌وه‌مان بو ده‌رده‌که‌ویت، که بیگومان کاری نیسلامی نابی ته‌نها په‌زمه‌نده‌کردن و خر‌کردنه‌وی خه‌لک بیت، به‌لکو ده‌بی دیاریکردنی خه‌لک و که‌سه‌کان بیو بزانی کتی چی له توانادا هه‌یه، وه کاتزاکانیان باش بناسی بو شه‌وی له شویتنی

(۱) پروانه: (السیرة النبویة لابن هشام)، ج: ۱، ص: ۱۲۸، ط: دار ابن الهیثم.

خۆياندا سووديان لى بىنى، هرچنده چنديه تيش هر پتويسته، به لام چۆنيه تي گرنگترو پتويستره.

دياره ئه و سيفه تانه‌ي (أوبىكر) زۆر زه مينه يان بۆ خوش كردوه، كه هم خهلكه كه باشتر بناسى و هم خهلكه كه ش باشتر به ده نكيه وه بىن و، هم بازنه يه كي فراوانى هه بى بۆ په يوه ندى كۆمه لايه تي، كه هه ندى كي به هۆي بازرگان ييه وه ناسيون و هه ندى كي به هۆي شاره زايى له نه سه بو، هه ندى كيش به هۆي ئه وه وه كه قسه شيرين و خوش مه جليس بووه و، هه ندى كي دى به هۆي ئه وه وه، كه خوش خولق و په فتار جوان بووه و سه خى و خيترخواز بووه و هاوكارى خهلكى كردوه.

كه واته ئينسان هه تا په فتارى جوانى زياتر بن، باشتر ده توانى بازنه كۆمه لايه تيه كانى فراوانتر بكات، وه ئه وه ش ده بىته هۆكار، كه تواناو بوارى زياترى هه بى له ديارى كردن و هه لى ژاردنى خهلك بۆكارى ئيسلامى.

چهند پروونکردنه‌وه‌یه‌ك له باره‌ی قوناغی یه‌که‌می بانگه‌وازه‌وه: قوناغی بانگه‌وازی تاکیی و په‌نهانیی

یه‌که‌م: ماوه‌که‌ی:

بانگه‌وازی پیغه‌مبهر ﷺ به شیوه‌ی تاکیی و په‌نهان له کتیبه‌کانی (سیره) دا به ناوو نیشانی (الدعوة السریة) هاتوه، به‌لام وا باشتره بگوتری: بانگه‌وازی تاکیی په‌نهان (الدعوة الفردیة السریة)، چونکه پیغه‌مبهر ﷺ نه‌وانه‌ی که له‌م قوناغه‌دا بانگی کردوون، تاك تاك و جیاجیاو به په‌نهانیی دواندوونی و بانگی کردوون، که ماوه‌که‌ی سئ سال بووه، واته بانگه‌وازی نه‌ینی و تاکیی، هیندی‌کیش ده‌لین سئ سال و چند مانگی‌ک بووه، به‌هر حال چوار سالی ته‌واو نه‌کردوه و له سئ سالی‌ش که‌متر نه‌بووه، لی‌ره‌دا ده‌پرسین نایا پیغه‌مبهری خوا ﷺ بانگه‌وازی به‌شیوه‌ی تاکیی و په‌نهانیی به کوشش (اجتهاد)ی خزی بووه، یان به فرمانی خوا بووه؟!!

وا پی‌ده‌چیت خوی پ‌روه‌ردگار فرمانی پی‌کردبی، چونکه خوی به‌خشنده ده‌فرموی: ﴿فَأَصْدَقَ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرَضَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ (الحجر، ۱۱) واته: شه‌وه‌ی فرمانت پی‌ده‌کری به ده‌نگی به‌رز پایبگه‌یه‌نه‌و پشت بکه ه‌ویه‌شدانه‌ره‌کان، که‌واته لی‌ره‌دا پ‌روه‌ردگار به پیغه‌مبهر راده‌گه‌یه‌نی: به ناشکراو به ده‌نگی به‌رز به‌رنامه‌که‌ت پایبگه‌یه‌نه‌! له‌وه‌وه ده‌ده‌که‌وی، که تا ته‌وکاته به فرمانی خواو له‌بهر سه‌رکه‌وتن و به‌رزه‌وه‌ندیی بانگه‌وازه‌که‌ی پیغه‌مبهر ﷺ به نه‌ینی کردوویته‌ی، چونکه کاریکی زور گ‌رنگ بووه و له‌سه‌ره‌تای کاردا بووه، بویه وا پی‌ده‌چی بانگه‌وازکردنی تاکیی و نه‌ینی‌ش ه‌ر به فرمانی خوا بووی و به‌شیوه‌یه‌ك له شیوه‌کان شه‌و شیوازه‌ی تی‌گه‌یاندبی، وه‌ك چۆن بۆ ناشکراکردن به فرمانی خوا بووه و به کوششی پیغه‌مبهر ﷺ نه‌بووه، به‌ه‌مان شیوه بانگه‌وازی نه‌ینی‌ش ه‌ر به فرمانی خوا بووه.

دوهم: ناو و ژماره‌ی نه‌وانه‌ی که له‌م ماوه‌یه‌دا ئیمانیان هیئاوه:

وهك پيشتر باسماں كرد كه له‌نيو مالى پيغه‌مبه‌ردا ﷺ له سه‌ره‌تاوه (خديجة)ى خيزانى و هه‌ركام له چوار كچه‌كانى (زينب، رقيه، أم كلثوم، فاطمة) وه (علي) ناموزاى و (زيد بن حارثة) -خوا له هه‌موويان پازى بى-، ئيمانيان پى هيناوه، وه له ده‌ره‌وى مالىشى (أبوبكر) هاوه‌لو په‌فيقى هه‌ره‌نزيك و دلسوزى وه يه‌كيك له نه‌شراف و پياوه ناوداره‌كانى قوره‌يش ئيمانى پيھينا، كه نه‌ویش يه‌كسه‌ر قسه‌ى كرد له‌گه‌ل نه‌وانه‌ى كه زۆر لىتى نزيك بوون، وه دواى له‌گه‌ل خويدا بوون به شه‌ش كه‌سى به‌رجه‌سته له نيسلامدا كه برىتى بوون له: (عثمان بن عفان، عبدالرحمن بن عوف، زبير بن عوام، طلحة بن عبيدالله، سعد بن أبي وقاص) -خوا له هه‌موويان پازى بيت-، جگه له‌مانه‌ى كه ناومان هينان، نه‌مانه‌ش كه (٤٨) كه‌سن له‌م قوناغه‌دا ئيمانيان به پيغه‌مبه‌ر ﷺ هينا، كه سه‌رجه‌م له‌گه‌ل نه‌وانه‌ى نيو مالى پيغه‌مبه‌رو نه‌بوويه‌كرو هاوه‌له‌كانى ژماره‌يان ده‌بى به (٦١) كه‌س، كه له ماوه‌ى نه‌و سى سائه‌دا ئيمانيان هيناوه و نه‌وانه‌ى كه له‌م قوناغه‌دا ئيمانيان هيناوه جگه له مالى پيغه‌مبه‌ر ﷺ و نه‌بوويه‌كرو پينچ هاوه‌له‌كه‌ى، نه‌مانه بوون:

- ١- أبو عبيدة عامر بن الجراح.
- ٢- أبو سلمة ابن عمة رسول الله.
- ٣- الأرقم بن أبي الأرقم.
- ٤- عثمان بن مظعون.
- ٥- عبيدة بن الحارث بن عبدالمطلب.
- ٦- و٧- سعيد بن زيد، وامراته (فاطمة بنت الخطاب أخت عمر بن الخطاب).
- ٨- قدامة بن مظعون.
- ٩- عبدالله بن مظعون.
- ١٠- أسماء بنت أبي بكر.

- ۱۱- خباب بن الارت.
 ۱۲- سلیط بن عمرو.
 ۱۳- حاطب بن عمرو.
 ۱۴- عیاش بن ابي ربيعة.
 ۱۵- أسماء بنت سلامة (زوجة عیاش).
 ۱۶- خنیس بن حذافة السهمي.
 ۱۷- عامر بن ربيعة.
 ۱۸- عبدالله بن جحش.
 ۱۸- أبو أحمد (أخ عبدالله بن جحش).
 ۲۰- ۲۱- جعفر بن ابي طالب، وامراته أسماء بنت عمیس.
 ۲۲- ۲۳- حاطب بن الحارث، وامراته فاطمة بنت المجلل.
 ۲۴- حطاب بن الحارث.
 ۲۵- فکیهة بنت یسار.
 ۲۶- معمر بن الحارث.
 ۲۷- السائب بن عثمان بن مظفون.
 ۲۸- ۲۹- المطلب بن أزهري، وامراته رملة بنت ابي عوف.
 ۳۰- نُعیم بن عبدالله بن أسید.
 ۳۱- عامر بن فهيرة مولى ابي بكر.
 ۳۲- ۳۳- خالد بن سعید بن العاص، وامراته أمینة بنت خلف.
 ۳۴- ۳۵- أبو حذيفة بن عتبة بن ربيعة، وواقد بن عبدالله بن عبد مناف.
 ۳۶- ۳۷ و ۳۸ و ۳۹- خالد وعامر وعافل وایاس بنو البکیر بن عبد یالیل.
 ۴۰- عمار بن یاسر.
 ۴۱- صهیب بن سنان الرومي.
 ۴۲- ۴۳ و ۴۴- أبوذر الغفاري وأخوه أنیس وأمه.

۴۵- بلال بن رباح الحبشي.

۴۶- عمير بن أبي وقاص.

۴۷- عبدالله بن مسعود.

۴۸- مسعود بن القاري^(۱).

ئه‌وانه ژماره‌یان (۴۸) کهس بوو له‌گه‌ل (أبو بكر) و پینج کهسه‌که‌ی هاوه‌لی و ئه‌وانه‌ی نیتو مالتی پتغم‌مبهر ﷺ، که سه‌رجه‌م ژماره‌یان ده‌کاته (۶۱) کهس، به‌ره‌می کارو بانگه‌وازی پتغم‌مبهر ﷺ بوو له‌ماوه‌ی ئه‌و سێ سالدادا.

سێ‌یه‌م: جوړو چۆنیه‌تی ئه‌وانه‌ی له‌م قووناغه‌دا ئیمانیاں هی‌ناوه‌:

یه‌ک: زانایانی می‌ووناس ده‌لێن: زۆربه‌یان گه‌نج بوون و ته‌مه‌نیاں له‌نیتوان (۱۵ تا ۳۰) سالدیدا بووه.

دوو: پێک هاتوون له‌ هه‌ردووک په‌گه‌زی نیتو می، که سه‌رجه‌م (۱۵) ئافره‌تیاں تیدا بووه.

سێ: زۆربه‌ی هه‌ره‌زۆری تیره‌کانیشیاں تیدا بوون، بۆ وێنه‌:

(۱) (أبو بكر الصديق)، له‌ تیره‌ی (تیم) بوو.

(۲) (عثمان بن عفان)، له‌ تیره‌ی (بنی أمية).

(۳) (زییسر)، له‌ تیره‌ی (بنی أسد).

(۴) (علي بن أبي طالب)، له‌ تیره‌ی (بنی هاشم).

(۵) (عبد الرحمن بن عوف)، له‌ تیره‌ی (بنی زهرة).

(۶) (سعيد بن زيد)، له‌ تیره‌ی (بنی عدي).

(۷) (عثمان بن مظعون)، له‌ تیره‌ی (بنی جمح).

(۱) پروانه: (سيرة ابن هشام)، ج ۱، ص ۲۴۵-۲۶۲، وه (السيرة النبوية لأبي شهبة)، ج ۱، ص ۲۸۷.

- ۸) (عمار بن یاسر)، له هۆزی (عنس)، قوره یشی نه بوو.
 ۹) (عبدالله بن مسعود)، له هۆزی (هذیل)، قوره یشی نه بوو.
 ۱۰) (أبوذر)، له هۆزی (غفار) بووه.
 ۱۱) (مصعب بن عمیر)، له تیره ی (بنی عبدالدار).

چوار: همموو چینو تویتزه کانی نیو کۆمه لگاشیان تیدا بووه، له دهوله مندو ههژار، نازادو کۆیله و.... هتد.

پینج: عه ره ب و غه ی ره عه ره بیهشیان تیدا بووه، بۆ وینه بیلال حه به شیی بووه و صوهه یب رۆمیی بووه، جا که ته ماشای نه و پیکهاته تیکه ل و جۆراو جۆره ی نه و هاوه له به ریزانه ده که ین، له پساوو ئافره ت و وردو درشت و عاره ب و غه ی ره عاره ب و سه رۆک عه شیره ت و خه لکی ساده و همموو تیره کان، نه وه مان بۆ ده رده که ویت که خوی په روه ردگار دینی خۆی نارده بۆ همموو ئینسانه کان، بۆیه له همموو فیکه ره که دا ده گونجی چینیک یان میلله تیک جیا بکرتته وه و ئیمتیازی زیاتری پی بدری، به لام له ئیسلامدا شتی وا نه، ئینسانه کان همموو به یه که شیه سه یر ده کرین و چاکترینیان لای خوا نه و که سه یه که ته قوای زیاتری هه ب، بۆیه کاتیک که ئیسلام وه که خۆی پیاده بکری، به یه که چاو ته ماشای همموو چینو تویتزه کان و همموو نه ته وه و په گه زه کان ده کات، نه وه ی له کۆتایی ئه م خاله دا ده مه وی هه لوه سه ته یه کی کورتی له به رانه ردا بکه م نه وه یه که:

پیغه مبه ر ﷺ زیاتر هه ولیداوه له گه ل گه نجه کاندایه قسه بکاو بیانیه تیه تته نیو ئیسلام، چونکه چینی گه نج چ پیاو بن چ ئافره ت، ناماده یی وه رگرتنی شتی تازه ی زیاتره و فیکری نازادترو دلێ سافتره، وه په یوه ندیه کۆمه لایه تیه کان ده ست و پیی نه به ستوه و بیرو پروای کوفرو نه فامیی له دل و میشکیدا په گی دانه کوتاوه، ناماده یی خۆگۆرین و چاککردن و وه رگرتنی شتی نوئی زیاتره، بۆیه به زۆری شوینکه وتوانی پیغه مبه ر ﷺ گه نج بوون، نه گه رنا دین بۆ هه مووانه و خه لکی پیریش له نیو یارانیدا هه بوون و ده وریان بینیه.

چوارهم: هلېژاردنی خه لکی دانسته:

خالۍ چوارهم که سیمو نیشانه کانی بانگه وازی پیغه مېهر ﷺ دهرده خات، نه ویه که له سره تاوه خه لکی دانسته و تایبه تی بانگ کردوه، وه پیغه مېهر ﷺ له و قوناغه دا به نه پینی بانگه وازی کردوه نك به ناشکرا، وه له شوینه گشتیه کانا نه بووه، به لکو له مالانو له شوینی په نهاندا بووه، وه پیغه مېهر ﷺ یه ک به یه ک نه و نه فهرانه ی ده ستنیشان کردوه، جا یان بوخوی چووه قسه یان له گه لدا بکات، یان یه کیك له هاوه لانی ناردوه، وه ک (أبو بکر) که له کتیبه کانی (سیره) دا جگه له نه بوویه کر که سی دیکه باس نه کراوه که له سره تایه دا بانگه وازی کردبی، شان به شانی پیغه مېهری خوا ﷺ، که نه مهش نیمتیا زکی گوره یه بو (أبو بکر)، چونکه پینج کهس له که له پیاهه کانی نیسلام له سر دهستی نه و مسولمان بوون که پیشترا باس مان کرد، یه کیکی دیکه ش له و به لگانه ی که ده یسه لمینن پیغه مېهری خوا ﷺ نه وانه ی که له م قوناغه دا هلېژاردون گولېژیری کردون، نه ویه که:

له وانه دا که نیمانیان پی هیناوه سی کهس له چوار خه لیفه کانی نیسلامیان تیدان، واته: (نه بوویه کرو عوسمان و علی)، هه روه ها (۹) له و (۱۰) نه فراهی که پیغه مېهری خوا ﷺ له کاتی ژیاناندا موژده ی چونه به هه شتی پیدان، له نیویاندا بوون، که بریتین له: (أبو بکر و عثمان و علی و طلحة و زبیر و عبدالرحمن بن عوف و سعد بن أبي وقاص و سعید بن زيد و أبو عبیدة بن الجراح)، هه روه ها (عمر) یش هه ر له موژده پیدراوان بووه، به لام دواتر مسولمان بووه، خوا له هه موویان رازی بی.

که واته لیره دا بو مان دهرده که وئ، که پیغه مېهر ﷺ له سره تاي بانگه وازه که یدا نه و خه لکه ی بانگی کردوه، خه لکیکی دانسقه و تایبه ت بووه، له مه شدا مه به سستی نه ووه که دروستکردنی بینای ده ولته تی نیسلامی پیوستی به بناغه یه کی پته وی قائم هیه، که له که سانی هه لکه و توتو شایسته و دانسته دروست بکری، تا کو بتوانی سر مه شقیی مرؤقایه تی بکات، هه رچه نده نه وانی دیکه ش ژیاننامه ی هه رکامیکیان ته ماشا بکه ین کو مه لیک شتی باش و تایبه تی ده بینن.

پینجه‌م: په‌نهانکاری:

سیماو نیشانه‌ی پینجه‌م، که نهو قوناغهی پیغه‌مبهر ﷺ دیاری ده‌کات بریتیه له (په‌نهانکاری)، چونکه پیغه‌مبهر ﷺ لهو قوناغهدا زور به‌په‌نهانیی کاری کرده، نه‌مه‌ش وه‌لامیتیکی به‌هیزی نه‌وانه‌یه، که ده‌لین: ده‌بنی کاری نیسلامیی دور بی له کاری ریک‌خراوه‌یی و کۆمه‌ل بوون، وه له‌وه که برا گه‌وره و ریک‌خستو و ریک و پیکی تیدا هه‌بیت، چونکه پیغه‌مبهر ﷺ واینه‌کرده! به‌لام بیگومان شه‌وه به‌پیچه‌وانه‌ویه، به‌لکو نه‌بوونی ریک‌وییتیکی له کارکردندا، یا نه‌بوونی په‌نهانکاری له کاتیکیدا، که پیوست بیت، یا نه‌بوونی کۆمه‌ل بوون و ریک‌خستنیکی تۆکمه له‌وکاته‌ی که مسولمانان کیانیان نه‌بج، شا نه‌وانه داهینراو (بدعة) و پیچه‌وانه‌ی ریشوینی پیغه‌مبهرن ﷺ، چونکه جیدار (بدیل) ریک‌وییتیکی هه‌ر فه‌وزاو بیسه‌ره‌ویه‌یه.

به‌لگه‌ش له‌ویاره‌وه زورن، که پیغه‌مبهری خوا ﷺ له‌م قوناغهدا به‌وپه‌ری په‌نهانییه‌وه کاری خۆی کرده‌و گرنگی پیداوه، بۆ نمونه:-

۱/ کاتیک که پیغه‌مبهری خوا ﷺ عدلی بانگکرد بۆ نیو نیسلام عدلی - خوا لیتی رازی بن - گوتی: (هذا أمر لم أسمع به قبل اليوم فليست بقاضٍ أمراً حتى أحدث أبا طالب، فقال النبي - يا علي إذا لم تسلم فإكتم هذا - ، فمكث ليلة ثم إن الله تبارك وتعالى هداه للإسلام فأصبح غادياً إلى رسول الله فأسلم)^(۱)، واته: شه‌وه شتیکه، که پیش نیستا نه‌مبیسستوه، له‌به‌ر شه‌وه هیچی له‌باره‌وه نالیم تا‌کو مه‌شوره‌ت به (أبو طالب) ی بایم نه‌که‌م، پیغه‌مبهر ﷺ پیسی فه‌رمووه: شه‌ی عدلی! نه‌گه‌ر مسولمان نابی شه‌م قسه‌یه بشاره‌وه و له‌گه‌ل بابت باسی مه‌که، شه‌وه شه‌وه مایه‌وه پاشان خوای په‌روه‌ردگار هیدایه‌تیدا، بۆ به‌یانیه‌که‌ی چوو بۆلای پیغه‌مبهر ﷺ مسولمانه‌تی خۆی را‌گه‌یاندا.

(۱) پروانه: (السيرة الحلبية)، ج ۱، ص ۴۳۳.

که‌واته: پیغه‌مبەر ﷺ له‌م قوناغه‌دا زۆر هه‌ولیداوه له‌پیناوه سه‌رکه‌وتنی مه‌به‌سته‌که‌یدا که‌ کاره‌که‌ی پنه‌هان بی‌ت، هه‌رچه‌نده‌ خه‌لکێک هه‌ستی به‌وه‌ کرده‌ که‌ (محمد) ﷺ جموجۆلێکی هه‌یه، به‌لام هه‌زه‌ریشی کرده‌ له‌ پیناوی پاراستنی گیانی نه‌وانی که‌ له‌گه‌ڵیدان، تا نیمان له‌ دلێاندا به‌چاکی داده‌مه‌زێ.

۲/ به‌سه‌رهاتی مسوڵمانبوونی (أبو ذر الغفاري)^(۱) که‌ (عبدالله بن عباس) له‌ (أبو ذر) ی گێراوه‌ته‌وه‌و پوخته‌که‌ی به‌م شیوه‌یه‌یه:

سه‌ره‌تا (أبو ذر) بانگی (أنیس) ی برای ده‌کات و پیتی ده‌لتی: بیستوو‌مه‌ پیغه‌مبەرێک په‌یدا بووه‌ له‌ مه‌که‌که‌ بچۆ هه‌والۆ ده‌نگو باسم له‌ویاره‌وه‌ بۆ بی‌نه، (أنیس) ده‌چێو پاش پرسیا‌رو وه‌رگرتنی زانیاری له‌ویاره‌وه‌ ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ‌لای (أبو ذر) و پیتی ده‌لتی: له‌ خه‌لکم بیست هیندیکیان ده‌یانگوت یان شاعیره‌ یان شیتته، هیندیکیشیان ده‌یانگوت: پیاوی چاکه، (أبو ذر) نه‌و زانیارییه‌ی به‌دل نه‌بوو، بۆ‌یه‌ بریاریدا خۆی بچۆ بۆ نه‌وه‌ی له‌ نزیکه‌وه‌ ده‌ریاره‌ی (محمد) ی کورپی (عبدالله) زانیاری زیاتر بزانی.

(أبو ذر) ده‌لتی: مه‌شکه‌یه‌ک ناوم له‌گه‌ڵ خۆم هه‌لگرتو چووم بۆ مه‌که‌که، له‌وێ مامه‌وه‌ هه‌تا ئیترای، تووشی عه‌لی کورپی نه‌بوو طالیب بووم پیتی گوتم: ها کاکه‌ وا دیاره‌ غه‌ریبه‌ی؟

منیش پیم گوت: به‌لتی.

گوتم: مه‌نزلگه‌ت لی‌ره‌ هه‌یه‌؟

گوتم نه‌خێر.

گوتم: باشه‌ له‌گه‌ڵ من وه‌ره‌وه‌ مالتی، منیش له‌گه‌ڵیدا رۆیشتمه‌وه‌ من هه‌یج باسی نه‌و مه‌سه‌له‌یه‌م نه‌کرد، نه‌ویش به‌هه‌مان شتیه‌.

(۱) پروانه: (سبل الهدی والرشد)، ج ۲، ص ۴۲۳.

(أبو ذر) ده‌لئی: دیسان بۆ به‌یانی هه‌تا ئیواری ئی رۆژی دواتر مامه‌وه‌و چاره‌پری
بووم پیغه‌مبهر ﷺ ببینم، به‌لام نه‌مویست له‌که‌س بیرسم بۆ نه‌وه‌ی ئاشکرا نه‌بم،
به‌لام دیسان تا ئیواری ده‌ریاره‌ی پیغه‌مبهر ﷺ هیچم ده‌ست نه‌که‌وت، دووباره
عه‌لی منی له‌گه‌ل خۆیدا برده‌وه، بۆ ئیواری سئ‌یه‌م عه‌لی لئی پرسیم: ئه‌ری
دیاره تو ئیشیکت هه‌یه؟

منیش گوتم: به‌لئ.

گوئی: چیسه؟!

پیم گوت: پیت ده‌لئیم به‌لام ئاشکرای مه‌که.

گوئی: باشه، خه‌مت نه‌ب.

گوتم: ئیشه‌که‌م نه‌وه‌یه: بیستوومه ده‌لئین پیغه‌مبه‌رێک په‌یدا بووه پیغه‌مبه‌ری
کۆتایی، که هه‌موومان چاره‌پیمان ده‌کرد ئیستاش هاتووم ببینم: وه نه‌گه‌ر
راست بی ئیمانی پی دینم.

(عه‌لی)ش گوئی: ئه‌گه‌ر من پیت بلیم ده‌یشاریه‌وه‌و نایدركینی؟

گوتم: به‌لئ.

گوئی: باشه تو له‌گه‌لم وه‌ره من پینشت ده‌که‌وم و ماله‌که‌ت پیشان ده‌ده‌م، نه‌گه‌ر
له‌وکاته‌دا که سیکیشمان بینی من خۆم خوار ده‌که‌مه‌وه‌و وا پیشان ده‌ده‌م، که
خه‌ریکم میز ده‌که‌م، تا کو فیکری هیچی دیکه‌مان لئ نه‌کات و ئاشکرا نه‌بین،
سه‌ره‌نجام منی برده‌ خه‌مه‌ت پیغه‌مبهر ﷺ پیغه‌مبه‌ریش ﷺ باسی ئیسلامی بۆ
کردم، منیش یه‌که‌سه‌ر مسولمان بووم.

دوایی پیغه‌مبهر ﷺ پیتی فهرمووم: (أبو ذر) بچۆوه بۆ نئو قه‌ومه‌که‌ت و

هه‌والی نیسلا میان پتربا گه‌یه‌نه هه‌تا فرمانی منت پی‌ده‌گات، واته: هه‌ر کاتیک بیستت نیمه بانگه‌وازه که مان ناشکرا کرده و هه‌روه لمان^(۱).

دیاره شه‌وش به‌لگه‌یه‌کی دیکه‌یه له‌سه‌ر شه‌وه، که پیغه‌مبهر ﷺ به په‌نهانی کاری کرده‌وه له‌سه‌ره‌تاوه نه‌بیوسته‌ه جموژله‌که‌ی دیارو ناشکرا بی، بۆ شه‌وه‌ی کاره‌که‌ی به‌ره‌مدارتر بی.

۳/ نوێ کردن به په‌نهانی: وهك (ابن هشام) ده‌لئی: (وذكر بعض أهل العلم أن رسول الله إذا حضرت الصلاة خرج إلى شعاب مكة وخرج معه علي بن أبي طالب مستخفياً من أبيه أبي طالب ومن جميع أعمامه وسائر قومه فيصلان الصلاة فيها فإذا أمسيا رجعا..)^(۲)، واته: شه‌هلی عیلم باسیان کرده، که پیغه‌مبهر ﷺ عه‌لی کوپی شه‌بوو طالبی نامۆزای له‌گه‌ل بوو ده‌چوونه شیوو دۆله‌کانی مه‌ککه، که عه‌لی خۆی په‌نهان ده‌کرد له‌بابی و سه‌رجه‌م مامه‌کانی و هه‌موو عه‌شیره‌ته‌که‌شی، له‌وێ نوێزیان ده‌کردو ئیواره ده‌گه‌رانه‌وه.

هه‌روه‌ها گوتویه‌تی: (وكان أصحاب رسول الله إذا صلوا ذهبوا في الشعاب فاستخفوا بصلاتهم من قومهم، فبينما سعد بن أبي وقاص في نفر من أصحاب رسول الله ﷺ في شعاب مكة إذ ظهر عليه نفر من المشركين وهم يصلون فناكرهم وعابوا عليهم ما يصنعون حتى قاتلوهم، ف ضرب سعد بن أبي وقاص يومئذ رجلاً من المشركين بلحى بغير فئسج، فكان أول دم هريق في الإسلام)^(۳)، واته: هه‌روه‌ها هاوه‌لانی پیغه‌مبهر ﷺ - خوا لئیان رازی بی‌ت- له‌ دۆل و شیوه‌کانی مه‌ککه‌دا به په‌نهانی نوێزیان ده‌کرد بۆ شه‌وه‌ی قه‌ومه‌که‌یان پییان نه‌زانن، رۆژیکیان (سعد بن ابی وقاص) له‌گه‌ل کۆمه‌لێک له‌ هاوه‌لانی پیغه‌مبهر ﷺ له‌ به‌کێک له‌

(۱) پروانه: (صحيح مسلم): ۶۳۱۲.

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۳۱۳-۳۱۴).

(۳) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۴۵۶-۴۵۷).

شیوه‌کانی مه‌ککه‌دا نوژیان ده‌کرد، کۆمه‌لێک له موشریکه‌کان پێشان زانیان
 په‌خه‌یان لیگرتن و له‌گه‌لیان به‌شهر هاتن، (سعد)یش ئیتسکی شه‌ویلاگه‌ی
 حوشرتیکی له‌سه‌ری یه‌کیانداو برینداری کرد، که نه‌وه یه‌که‌م خوینی کافران بووه
 به‌ده‌ستی مسولمانان برژی {له‌کاتی به‌رگریکردن له‌خۆدا نه‌که‌به
 ده‌ستپێشخه‌ریی}.

۴/ پتغم‌مبهری خوا ﷺ دوا‌ی نه‌و پرووداوه‌و ناشکرا‌بوونیان و گرفت هاتنه‌ پێشیان،
 کۆبوونه‌وه‌و عیباده‌ت و نوژی له‌گه‌ل هه‌وه‌لانی به‌رژی له‌دۆل و شیوه‌که‌نه‌وه
 گواسته‌وه‌ بو‌ مالی (نه‌رقه‌می کورپی نه‌بی نه‌رقه‌م)، که له (السیره‌ الحلبیه) دا به‌م
 شیوه‌یه‌ هاتوه: (ثم دخل رسول الله ﷺ دار الأرقم - بن أبي الأرقم - أي بعد هذه
 الواقعة فان جماعة أسلموا قبل دخوله دار الأرقم، فكان ﷺ وأصحابه يقيمون
 الصلاة في دار الأرقم ويعبدون الله تعالى فيها إلى أن أمره الله باظهار الدين)^(۱)،
 واته: دوا‌ی نه‌و به‌سه‌ره‌اته‌و مسولمانبوونی چه‌ند که‌سیکی دیکه‌ پتغم‌مبهر ﷺ و
 یاران‌ی بو‌ کۆبوونه‌وه‌و عیباده‌ت و نوژیکردن ده‌چوونه‌ مالی نه‌رقه‌م و له‌و‌ی کاره‌کانیان
 به‌ نه‌یئنی نه‌نجام ده‌دا تا خوا‌ی توانا فه‌رمانی پێکرد به‌ ناشکرا‌کردنی دین.

لیه‌ده‌دا بو‌مان ده‌رده‌که‌و‌ی که‌ بانگه‌وازو کاری ئیسلامی هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ به‌ چه‌ند
 قۆناغی‌کدا تیپه‌ریوه‌و له‌ هه‌ر قۆناغی‌کدا شیوازیکی تایبه‌تی به‌خۆه‌ بینیه‌، بو‌یه
 ئیستاش به‌هه‌مان شیوه‌ هه‌رکات‌ی و پتویست بکات که‌ کارو هه‌مجۆلی ئیسلامی به
 نه‌یئنی بکری و ده‌رس و ئا‌راسته‌کردن و کۆبوونه‌وه‌کان تایبه‌تی بن ده‌بی و بکری، نه‌گه‌ر
 واش باش و پتویست بو‌ به‌ جو‌ریکی دیکه‌و به‌ ناشکرا‌ بن، ده‌بی و بکه‌ین، وه‌ نه‌مه
 جیبه‌جی‌کردنی سیره‌و سونه‌ت و ژباننامه‌ی پتغم‌مبهره ﷺ.

(۱) (السیره‌ الحلبیه)، ج ۱، ص (۴۵۶-۴۵۷).

جیهانیی بوونی ئیسلام و بانگه‌وازی پیغه‌مبهر ﷺ

خوای په‌روه‌ردگار هەر له‌سه‌ره‌تای راگه‌یاندنی دوا په‌یام و به‌رنامه‌ی خۆیدا جیهانیی بوونی ئیسلامی راگه‌یاندوه، به‌وه‌ی ئەم دینه بۆ هه‌موو نه‌ته‌وه و گهل و هۆزو تیره‌کانه‌و بۆ تیکرایی مرۆفایه‌تی و جنده، بێ هه‌لا‌واردن و تادنی کۆتایی دێ، نەك وه‌ك خه‌لكیته‌کی ناهه‌ز به‌ ئیسلام هه‌یندیك له‌ میژوو‌نوسه نامسولمانه‌کان ده‌یلێن، که گوایه (محمد) ﷺ له‌سه‌ره‌تاوه نه‌یگوتوه من پیغه‌مبهری خوام بۆ هه‌موو مرۆفایه‌تی، به‌لكو گوتویه‌تی من به‌س بۆ عه‌شیره‌تی خۆم په‌وانه‌ کروام و دواتر، که بانگه‌وازه‌که‌ی سه‌رکه‌وتوو بووه، گوتویه‌تی بۆ هه‌موو عاره‌بم، دواتر گوتویه‌تی من پیغه‌مبهری هه‌موو مرۆفایه‌تیم، که بیگومان نه‌وه وانیه‌و ئەمه‌ش درۆ هه‌لبه‌ستراویکی دیکه‌ی ناهه‌زانه‌ی دوژمنانه به‌رانبه‌ر به‌ پیغه‌مبهر ﷺ.

چونکه‌ خوای په‌روه‌ردگار له‌ سووره‌ته مه‌که‌یه‌کاندا که له‌ سه‌ره‌تای پیغه‌مبهرایه‌تیدا هاتونه‌ خوار، له‌ چه‌ندین شویندا جیهانیی بوونی به‌رنامه‌ی ئیسلامی راگه‌یاندوه، بۆ وینه: ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَفِيمَ ﴿٢٨﴾﴾ التکویر، واته: ئەم قورئانه بیره‌هه‌یه بۆ هه‌موو جیهانییان، بۆ هەر یه‌کێک له‌ ئیوه که بیه‌وئێ راسه‌ت بیه‌ت، هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموئێ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا... ﴿٢٨﴾﴾ سبأ، واته: وه‌ تو‌مان نه‌ناردوه نه‌ی (محمد) ﷺ، مه‌گه‌ر بۆ تیکرایی خه‌لکی مژده‌ده‌رو ترسیته‌ر بی، وه‌ ده‌فه‌رموئێ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٧﴾﴾ الانبیاء، واته: وه‌ تو‌مان نه‌ناردوه — نه‌ی موچه‌مه‌د- مه‌گه‌ر به‌زه‌یی خوا بی بۆ تیکرایی جیهانییان.

په روږده و پښگه یانندنی کومه لیکنی هه لبرژارده

پښغه مبري خوا ﷺ نامانچ و مبههستی لسم قوناعه دا شه و بهوو، که کومه لیکنی په روږده بکات و پښ بگه یهنی، که له داهاتوودا بتوانن بښه سهرقافله و بناغه و پایه بو شو کومه لگا نیسلامیهی، که دهیه وی له هه موو لایه نه کاندای جیهان بگورئ و، وهرچرخانیک له ژباننی ناده میزاددا دروست بکات، بو شو مبههسته ش پښغه مبري ﷺ ویستوویه تی له چند بواریکنی سهره کیدا، شو کومه له هه لبرژارده و پښه ننگ و سهرقافله، بو کاری نیسلامیهی له قوناعه دا پښ بگه یهنی، وه که لسم پښنج خالانه دا ده یخه ینه پروو:

یه که م: تیروانین و بوونناسیه کی راست و دروست :

یه که م بوار، که پښغه مبري ﷺ شو کومه له پښه ننگ و سهرقافله یه ی پښ په روږده کرده، بریتی بووه له تیروانین و بوونناسیه کی راست و دروست، جانیتمه هه ولده ده ین، که له شهش خالی کورتدا بوونناسیهی و تیروانینیکنی راست و دروست، بهرامبر به بوون (وجود) و خوی په روږدگارو، ژبان و نینسان و دواروژو کیشهو مملانی پی نیوان هه ق و ناهق، له روانگهی نیسلامه وه یخه ینه پروو:

۱- تیروانین بهرانبهر به (بوون) وجود: نه گهر ته ماشای قورثان بکه ین له سووره ته مه کییه کاندای ژماره یه کی زور له نایه ته کان باسی (بوون) ده که ن و ده یخه نه پروو که ناسمانه کان و زوی و تیگرپای بوونه وهر به ریک و پښکی دروست کراوه و، خوی په روږدگار سهرپهرشتی ده کات و هیچ شتیک له بوونه وهردا بی هووده به دی نه هینراوه و، بوونه وهر له وپه ری ورده کاری دایه، بو وینه خوی په روږدگار ده فرموی: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَنْتُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُوْرُ ﴿۲﴾ الَّذِي خَلَقَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِن

تَفَلُّوْتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِنْ فُطُوْرٍ ﴿۲﴾ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرِّيْزٍ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ
 اَلْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيْرٌ ﴿۴﴾ ﴿۳﴾ الملك. لیژده داو له زۆر شوینی دیکه‌دا خوای
 زانا باس له وه ده‌کات که هیچ ناریکییه‌ک له دروستکراوه‌کانیدا نیه، شه‌وه‌ش
 بۆ شه‌ویه، که ئینسانی مسولمان تیروانینی بۆ (بوون) به‌شیویه‌یک بی، که
 بزانی دنیا شاری بی‌خواهن نیه‌و، خوای به‌رزو مه‌زن له نه‌بوونه‌وه به
 ریکوپیتکترین شیوه هیناویه‌ته بوون.

زۆر که‌س وا ده‌زانی بیروپروای ئیسلامیی له ئیمان هینان به‌ خواوه ده‌ست
 پێ‌ده‌کات، به‌ئێ ئیمان به‌ خوا کاکله‌و جه‌وه‌هری بناغهی عه‌قیده‌ی ئیسلامیی یه،
 به‌لام پیش ئیمان به‌ خوا بوون، پتییسته‌ خوا بناسری، وه شه‌و بوونه‌وه‌ره بناسری،
 که ده‌ستکردی خوای په‌روه‌ردگاره، پتییسته‌ ئینسان خۆی بناسی و شوینه‌وارو
 په‌ریژی خوای کاربه‌جێ بناسی، ئنجا شه‌و ناسینه‌ پال به‌ ئینسانه‌وه‌ بنی که ئیمان
 به‌و په‌روه‌ردگاره بینن، هه‌روه‌ک ته‌ماشای ده‌که‌ین له‌ قورئانی مه‌که‌یدا زۆر گزنگی
 دراوه به‌ باسی بوونه‌وه‌ر، بۆ وینه‌ خوا فه‌رمویه‌تی: ﴿اَوَلَمْ يَنْظُرُوْا فِيْ مَلَكُوْتِ

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ... ﴿۱۸۵﴾ ﴿۱۸۵﴾ الاعراف، واته: نایا
 سه‌رغیجان نه‌داوه‌ته‌ مولکی فراوانی ناسانه‌کان و زه‌وی و هه‌ر شتی‌ک که خوا دروستی

کردوه، وه له‌ سووره‌تی (الغاشیه) دا ده‌فه‌رموی: ﴿اَفَلَا يَنْظُرُوْنَ اِلَى الْاِلْبٰبِ كَيْفَ

خُلِقَتْ ﴿۱۷﴾ وَاِلَى السَّمٰوٰتِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿۱۸﴾ وَاِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿۱۹﴾ وَاِلَى

الْاَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿۲۰﴾ ﴿۲۰﴾، واته: نایا سه‌رنج ناده‌نه (حوشتر)، که چۆن

دروست کراوه، وه ناسمان، که چۆن به‌رزکراوه‌ته‌وه‌و راگیراوه، وه چیاکان، که چۆن
 داکوتراون به‌ زه‌ویدا، وه زه‌ویش، که چۆن راخراوه! وه له‌ سووره‌تی (عبس) دا خوای

په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسٰنُ اِلٰن طَعَامِهٖ ﴿۲۴﴾ ﴿۲۴﴾، واته: ئینسان با

ته‌ماشای خوارده‌که‌ی خۆی بکات، له سووره‌تی (الطارق) دا ده‌فرموی: ﴿فَلْيَنْظُرِ
 الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝﴾، واته: با نینسان ته‌ماشای بکا داخۆ له چی دروست
 کراوه! ئەوه‌ش بۆ ئەوه‌یه که نینسان چاک خۆی بناستی و له دروستکرانی خۆی و
 دروستکراوه‌کانی دیکه له ناسمانه‌کان و زه‌ویدا وردبیتته‌وه‌و، له دیارده‌ سروشتیه‌کان
 رامیتنی، که هه‌موو بەلگه‌و نیشانه‌ی هه‌بوونی په‌روه‌ردگار و تواناو ده‌سه‌لات و
 مشهورگیریی ئەو زاته ده‌سه‌لینن، بۆ هه‌موو بوونه‌وه‌ر.

۲- تیروانین به‌رانبه‌ر به‌خوا سبحانه و تعالی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ ویستویه‌تی و
 هه‌ولیداوه تیروانینی هاوه‌لانی و شوینکه‌وتوانی به‌رانبه‌ر خوای په‌روه‌ردگار به‌و
 شیویه‌ی بی که خوا له قورئاندا باسی خۆی ده‌کات و، تواناو ده‌سه‌لات و سیفه‌ته
 به‌رزه‌کانی بزائن و، له ناسینیدا به‌هه‌له‌دا نه‌چن، خوای په‌روه‌ردگار ده‌ریاره‌ی خۆی
 ده‌فرموی: ﴿اللَّهُ خَلِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ۝﴾ (الزمر،
 واته: خوا به‌دییه‌نه‌رو سه‌ره‌رشتیاری هه‌موو شتیکه، و له سووره‌تی
 (الفاتحه) دا ده‌فرموی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْمَلَائِكَةِ﴾، واته: ستایش
 بۆ په‌روه‌ردگاری جیهانییان، و خوای بی وینه‌خواه‌نی هه‌موو ناوو سیفه‌تیکی
 به‌رزو په‌سنده، و هه‌ک ده‌فرموی: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا... ۝﴾ (۱۸۰)
 الأعراف﴾، و ده‌فرموی: ﴿...وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ
 الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝﴾ (الروم، واته: و بۆ خوا هه‌یه سیفه‌تی هه‌ره‌به‌رز له
 ناسمانه‌کان و زه‌ویدا، که واته: چ سیفه‌ت و ناویک زۆر چاک و په‌سنده هی خوای
 په‌روه‌ردگار، بۆیه سه‌ره‌تا خه‌لک ده‌بی به‌و شیویه‌ی خوا بناستی، که تاکه
 به‌دییه‌نه‌ره‌و هه‌ر ئەو شایانی په‌رسترانه‌و خواه‌نی هه‌موو سیفه‌تیکی به‌رزه،
 ئنجا ده‌زانی ئیمانی به‌چی هیئاوه.

۳- تیروانین بهرانبهر به نینسان: خوی په‌روه‌ردگار له قورئاندا زور باسی نینسانی کرده که سه‌رگوزشته‌ی چیه و چون دروست کراوه؟ وه بوچی دروست کراوه؟ وه ده‌بی چی بکا؟... بو وینه ده‌فرموی: ﴿ هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا ۝۱﴾ إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ۝۲﴾ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۝۳﴾ الإنسان، واته: به ته‌کید کاتیک به‌سه‌ر نینساندا هاتوه که شتیکی باسکراو نه‌بووه، نیمه نینسانمان له توویلکه‌یه‌کی تیکه‌ل به‌دیه‌تتاوه، تاقی ده‌که‌ینه‌وه، (وه بوئه‌وه‌ی، که بتوانی تاقی بکریته‌وه) گپ‌راومانه به بیسه‌رو بینهر (واته: هیزی بیستو بینیمان داوه‌تی)، وه دوا‌ی نه‌وه‌ی، که نه‌و توانایه‌مان پیداره که له تاقیکرنه‌وه پیی ده‌رچی رینگه‌شمان پیشان داوه، جا سوپاسگوزاره یان سپله‌و ناسوپاس.

۴- تیروانین ده‌رباره‌ی ژیانی دنیا: خوی په‌روه‌ردگار له زور شوینی قورئاندا باسی ژیانی دنیای کرده‌و ته‌شبهی کرده به گژو گیایه‌ک که دوا‌ی بارانان ده‌رویت و له دوایشدا له‌نیو ده‌چیت، وه باسی حکمه‌ت و ژیانی دنیای بو کردوین و ده‌فرموی: ژیانی دونیام دروست کرده به‌مه‌به‌ستی تاقیکرنه‌وه‌ی نینسانه‌کان، وه‌ک ده‌فرموی: ﴿ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۝۷﴾ الكهف، واته: نیمه نه‌وه‌ی له‌سه‌ر زه‌ویدا دامان ناوه‌و زه‌ویمان پیی رازاندوته‌وه بو نه‌ویه نه‌وانی تیدا تاقی بکه‌ینه‌وه‌و ده‌رکه‌وی که کامیان کرده‌وه‌ی باشته، وه ده‌فرموی: ﴿ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا... ۝۲﴾ الملك، واته: خوا نه‌و زاته‌یه، که مردن و ژیانی دروست کردوون تا‌کو تاقیتان بکاته‌وه، که کامه‌تان کرده‌وه‌ی چاکتره.

۵- تپروانین دهرباره‌ی پوژی دوایی: خوی په‌روه‌ردگار له باسی پوژی دواییدا که چیه و چونه؟، ده‌فرموی: ﴿وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ ﴿۱۶﴾ العنکبوت، واته: شه‌م ژبانی دونیایه‌ته‌نیا کات به‌سه‌ر بردن و یارییه، وه مه‌نزلگای دواپوژ - بو ژبانه‌داران که به‌هسته - ژبانی راسته‌قینه‌یه نه‌گه‌ر بزائن.

که‌واته: پوژی دوایی دوا مه‌نزلگای ئینسانه‌و دوا‌ی مردن ئینسانه‌کان بو لیپتیچینه‌وه‌و حساب له‌گه‌ل‌کرانی داد‌گه‌رانه‌ی خوا، زیندوو ده‌کرینه‌وه‌و چاکه‌کاران به‌چاکه‌و نیعمه‌ت و به‌خششی خوا، خراپه‌کارانیش به‌سزاو توژه‌ی په‌روه‌ردگار، پاداشت و سزا ده‌درینه‌وه‌و، بویه پتویسته ئینسان هه‌موو کات دواپوژی له‌بیرو به‌رچاو بو به‌مه‌به‌ستی په‌زامه‌ندیی خوی بی‌هاوتا له‌دنیا‌دا شتیک بکات که له‌قیامه‌تدا روو سوورو سه‌رفراز بو.

۶- تپروانین دهرباره‌ی کیشه‌ی نیوان حق و ناحق: حق هه‌میشه له‌پیغه‌مبه‌راندا به‌رجه‌سته بووه له‌ئاده‌مه‌وه تا خاتمه، ناحه‌قیش له‌طاعوت و خو به‌زلگران و خو‌ش‌گوزه‌راناندا به‌رجه‌سته بووه، که دوژمن و ناحه‌زی پیغه‌مبه‌ران و پهبازه‌که‌یان.

نه‌گه‌ر ته‌ماشا بکه‌ین ده‌بینین پانتاییه‌کی زور له‌قورئاندا بریتیه له‌گه‌رانه‌وه‌ی سه‌رگوزشته‌ی پیغه‌مبه‌ران، دیاره‌ته‌وه بو حیکایه‌تی به‌رناگردان نیه، به‌لکو بو شه‌ویه، که بزاین پیغه‌مبه‌ران - علیهم‌الصلاة والسلام - له‌پیتناو چه‌سپاندنی دینی هه‌قی په‌روه‌ردگادا چند توشی نارپه‌ه‌تی و ده‌ده‌سه‌ری و سازاردان بوون له‌لایه‌ن ناحه‌زان و زالمانی سه‌رده‌می خو‌یانه‌وه‌و ته‌وانیش چند نارامگرو دلسوژی دینی خوا بوون و زور خو‌پراگرانه له‌مه‌یدانی کارو خه‌م‌خواردندا ژبانیان به‌سه‌ر برده‌وه، وه بو شه‌وه‌ی مسولمانان په‌ندو ناموژگاری وه‌ریگرن له‌مسولمانانی پیتش خو‌یان و

به‌سهرهاتی پیغهمبران - علیهم الصلاة والسلام-، وه دنیاش بن که شه‌وانیش وهک شویته‌که‌وتووانی پیغهمبرانی پیشوو سهره‌نجامی دونیاو دوارژژیان خیر ده‌بیت، وهک خوای به‌رزو مه‌زن فهرموویه‌تی: ﴿ لَقَدْ كَانَتْ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ... ﴾ (۱۱۱) یوسف واته: بیگومان له گپ‌رانه‌وی به‌سهره‌اته‌کانی‌اندا ده‌رس و پهنده‌یه بۆ عاقل‌مه‌ندان...

پوخته‌ی مه‌به‌ست:

هه‌رکه‌سیک بیه‌وی میلیله‌تیکی مسولمان په‌روه‌ده بکات پیوسته له خواناسینه‌وه، که کاکل و نامنجی تیروانین و بووناسییه‌کی راست و دروسته ده‌ست پی بکات، ئنجنا ئیمان‌که‌ی ئیمان‌تیکی دامه‌زراو ده‌بی، دیاره ئه‌مه‌ش له میانه‌ی ناسینی و په‌یی‌پردنی نایه‌ته بینراوه‌کانییه‌وه، وهک خوای به‌خشنده ده‌فهرمووی: ﴿ سَأُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ... ﴾ (۵۲) فصلت، وه خویندنه‌وه و تیگه‌یشتنی نایه‌ته بیستراوه‌کانی، وهک ده‌فهرمووی: ﴿... وَإِذَا تُلِيتَ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا زَادَتْهُمْ إِيمَانًا... ﴾ (۲) الأنفال، وه به ئه‌ندازه‌ی شه‌وه، که له نایه‌ته‌کانی خوا (بیستراوو بینراوی) شاره‌زا ده‌بین، خوای په‌روه‌دگار باشتر ده‌ناسین، وه خوای په‌روه‌دگار بۆیه ناوی له دیارده سروشتییه‌کان ناوه نایه‌ت، له هه‌مان‌کاتیشدا ناوی له رسته قورئانییه‌کان ناوه نایه‌ت، چونکه وهک چۆن به‌هۆی نایه‌ته‌کانی خواوه، خوا ده‌ناسی و له حه‌لال و حه‌رامی خوا ناگادار ده‌بی، به‌هه‌مان شیوه‌ش له دیارده سروشتییه‌کانیسه‌وه گه‌وره‌یی و به‌رزیی خوای په‌روه‌دگار ده‌بینی و، هه‌رکام له‌و دووجۆره نایه‌ته‌مایه‌ی چه‌سپین و دامه‌زراوی ئیمان.

دووه م: نیمانی پته وو دامه زراو :

پنجه مبر ﷺ گرنگی داوه و کاری کردوه له سهر شهوه، که شه و کۆمه له مسولمانه هه لبارده یه ی، که نومیدی شهوه ی پیمان هه یه، ببنه پتسه نگ و سدر قافلده، نیمانیان تی بگه یه نی و له سهر نیمانیس پهروه ده یان بکات و پیمان بگه یه نی، جا نیمه باسی نیمان له م چند خالده ا کورت ده که یه شهوه:

یه ک: نیمان به خوا:

واته: نیمان به وه که خوا تاکه به دیهینه رو پهروه ردگار و خواهن و مشورگی پری هه مه کاره ی نه م که ون و کائیناته یه، بۆیه پیوسته تاکه په رستراویش هه رته و بیت، وه نه گه ر ته ماشای نایه ته کان بکه یین بۆمان ده رده که ویت که خوی زانا و توانا زۆر باسی به دیهینه رایه تی خۆی و پهروه ردگاریتی و خواهن داریتی خۆی بۆ هه موو شتیک ده کات، وه پاشان ته نها په رستراویتی خۆی له سهر بینا ده کات، واته: ده فه رموی: له به رته شهوه ی که هه ر من پهروه ردگار و به دیهینه رو خواهن و مشور و خۆرم، که واته پیوسته هه ر منیش په رستن، تنجا بیگومان به درێژایی میژوو کیشه ی پنجه مبه ران - علیهم الصلاة والسلام - له گه ل خه لکی له سهر شهوه نه بووه که نیمانیان نه هینابی به پهروه ردگاریتی و به دیهینه رایتی خوا (جل شانه) به لکو کیشه له سهر شهوه بووه که نیمانیان نه هیناوه به (ته نها په رستراویتی خوا)، وه ک خوی پهروه ردگار ده فه رموی:

﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ أذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَلْقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ

وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَانْفُكُوا ﴿٢﴾ ﴿فاطر واته: شه ی خه لکینه! چاکه و نیعمه ته کانی خوا یاد بکه نه وه به سهر خۆتانه وه، نایا بیجگه له خوا خالی قیتیکی دیکه هه یه له ناسمانه کان و زه ویدا رسقتان بدات؟! بیجگه له وه هیچ په رستراوی دیکه نین، به ره و کوئی ریتان پی لاده درئی!، ههروه ها له سهوره تی (الغافر) دا

ده فرمود: ﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا
إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾
ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَلِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۗ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۗ فَاَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾﴾
غافر واته: خوا نهو زاتهیه، که شهوگاری بو گیپاون به مایه ی تیسراحت تیدا کردن،
وه پوژگاریش تیدا ده بینن، بیگومان خوا خاوهنی به خشش و چاکه یه به سهر
خه لکوه، به لام زوره ی خه لکی شوکرانه بویر نین، نا نهو خوایه تان پهروه ردگارتانه،
که به دیهینه ری هه موو شتیکه، جگه لهو په رستراوی دیکه تان نیه، پروتان بو کوئ
پن وهرده گیرد ریت؟!

لیتره دا ده بینن خوی بی وینه له سهر شهوی، که ته نها بوخوی به دیهینه رو
پوژسیده رو پهروه ردگاره، پیوستی ده کات، که به ته نیا هه ر نهویش په رستری.

دوو: نیمان به دوا پوژ:

واته: نیمان بوون به پوژتیک که شم دونیایه ی تیدا کوتایی دیت، وه ک خوی
پهروه ردگارده فرمود: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ
عَظِيمٌ ﴿١﴾﴾ الحج، واته: خه لکینه! پاریز له پهروه ردگارتان بکه ن، بیگومان
له رزینه وه ی پوژی قیامت شتیکی زور گه وره یه، وه هه موو نینسانه کان حیسابیان
له گه ل ده کرئ و نیماندارو چاکه کاران به چاکه پاداشتیان ده دریته وه و دهنه به هه شت و
خراپه کارانیش سزا ده درین و ده چنه جهه ننه مه وه.

سن: نیمان به فرشته کان:

که جوړه دروستکراویکی خوان و هه رده م له خوا په رستی دان و بی فه رمانی خوا ناکه نو تهرکی تایبه تییان له لایه ن خواوه پی سپی دراوه .

چوار: نیمان به کتیبه کان:

که فه رمایشتی خوان و بو پیغه مبه ران نی راون و به رنامه و که ته لوزکی ژبانن .

پینج: نیمان به پیغه مبه ران:

که هه لېژاره ی مرو فایه تیین و خوی به به زه بی بو رینمایي شاده میزاد نار دوونی و نه وانیش پله پله ن و جگه له موحه مد ﷺ، که بو تیکر ای به شه ریبه ت نی ردر اوه، تا دنیا به کو تا ده گات، نه وانی دیکه هه ر کامیکیان بو کات و شوین و قه وم و که سانیکي تایبه تی نی ردر اون .

سی یه م: به ندایه تی بو خوا به ساغی و پاکیی :

نهم خالی سی یه مه ش به ره می نه و دوو خالهی پیشییه، چونکه هه رکه سیک بووناسیی و جیهان بینییه کی راست و دروست و نیمانیکي ته وای هه بوو، به ندایه تییه کی پاک و بن خلته شی ده بن بو خوی په روه ر دگار، وه ک خوی تا ک و پاک ده فه رموی: ﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَأَعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿٢﴾

أَلِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ... ﴿٢﴾ الزمر، واته: نیمه کتیبمان بو تو نار دو ته خوار به حه ق، ده جا به ندایه تی بو خوا بکه به ساغی و گه ردن که چیی، بزائن که به ندایه تی ساغ، ته نیا شایسته ی خویه، هه روه ها ده فه رموی: ﴿ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ ﴿٥﴾

البینه واته: فه رمانیان پی نه کراوه — نه و خه لکه — به وه نه بن، که به ندایه تی بو خوا

بکهن و له هه‌موو چه‌وتییه‌ک لاب‌دهن به‌ره و راسته شه‌قامی حه‌ق، وه‌نوێژ به‌ریا بکهن و زه‌کات بدهن، ئا نه‌وه دینی میلیله‌تییکی راسته.

وشه‌ی (عبادة) له نه‌سلدا به مانای ملکه‌چی دیت، عه‌ره‌ب ده‌لێن: (طریق مُعَبَّد إِذَا وَطَّئْتَهُ الْأَقْدَامَ)، واته: رینگه‌یه‌کی بئ گری و گۆل وه‌ختیک خه‌لک زۆر به‌و رینگه‌یه‌دا بروا و ته‌ختی بکات، وه‌ ده‌لێن: (بِعِيسِرِ مُعَبَّدٍ)، واته: حوشتریک که‌ قه‌ترانی تیدرابی و له‌ هه‌وجۆل و بزۆزی که‌وتبێ، ئنجا عیباده‌تیش بۆ خوا ده‌بێ سێ شتی تیدا کۆبینه‌وه، که‌ نه‌مانه‌ن:

- ١) نه‌وپه‌ری گه‌ردنکه‌چی (أقصى الطاعة).
- ٢) نه‌وپه‌ری خۆشویستن (غاية المحبة).
- ٣) نه‌وپه‌ری به‌ گه‌وره‌گرتن (منتهى التعظيم).

هه‌رکاتیک نه‌وانه هه‌رسیکیان له (عبادة) دا هه‌بوون، نه‌و به‌ندا‌یه‌تیی راسته‌قینه‌یه، وه‌ هه‌رکاتیکیش نینسان یه‌کیک له‌وانه‌ی بۆ غه‌یری خوا بوو، نه‌وه غه‌یری خوا‌ی په‌رسته‌وه، بۆیه‌ش خوا‌ی په‌رسترا و ده‌ریاره‌ی فیرعه‌ون و گه‌لی موسا و هه‌روون له‌سه‌ر زمان‌ی فیرعه‌ون ده‌فه‌رموی: ﴿... وَقَوْمُهُمَا لَنَا عِدُونَ﴾ ﴿٤٧﴾ المؤمنون، فیرعه‌ون ده‌لێ: قه‌ومی موسا و هه‌روون بۆ ئیمه (عابدن)، یانی: گه‌ردن که‌چن، نه‌گه‌رنا نوێژ و پۆژوویان بۆ فیرعه‌ون نه‌کردوه، که‌واته: هه‌رکه‌سیک به‌ مانای وشه گه‌ردنکه‌چی که‌سیکی دیکه بوو، نه‌و (عبد) ی ویه، پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ فه‌رموده‌یه‌کدا، ده‌فه‌رموی: (كَعَسَ عَبْدَ الدِّينَارِ وَالدَّرْهَمِ وَالْقَطِيفَةَ وَالْحَمِصَةَ ان

أعطي رضي وان لم يعط لم يرض) رواه البخاري^(١)، واته: بهدبهخته شهو كهسهی دهبیته بهندهی زیو، بهدبهخته شهو كهسهی دهبیته بهندهی جل و بهرگ، شهگر بیدریتسی، رازی دهبی و شهگر نهیدریتسی نارازی دهبی.

ئینسان کاتیک دهبیته بهندهی زیو و زیو و جل و بهرگ، که هیچ شتیک له دل و دهرونیدا گهوره ترو خۆشه ویستر نه بو له وشتانه، وه له هه موو شتیک زیاتر عه و دالی شهو شتانه بی، چونکه لهوکاته دا کردوونی به په رستراوی خۆی.

دهرباره ی شهوپه ری خۆشه ویستنی خوای پهروه ردگاریش، خوا فەرموو یه تی: ﴿... وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ...﴾ (البقرة، واته: وه شهوانه ی ئیماندارن خۆشه ویستیان بو خوا زیاتره له خۆشه ویستی خه لکی دیکه بو په رستراوه کانی خۆیان.

هه ربۆیه ش ئیمه له نوێژدا درووشمی (الله أكبر) مان هه یه، چونکه نابیی هیچ شتیک له ژبانی ئیمه دا له خوا گهوره تر بیته، وه نابیی هیچ شتیک له دهروونی ئیمه دا له خوا حورمهت لینگیراوترو گه ردن بو که چکراوتر هه بی.

به لئ پیغه مبه ری خوا ﷺ ناوا هاوه لانی تیده گه یانندن، بو یه کاتیک پیغه مبه ر ﷺ فەرموو یه تی: (لا إله إلا الله) زانیویانه، که نابیی هیچ په رستراویک هه بی جگه له خوا، وه ده بی خوایان له هه موو کهس زیاتر خۆش بوئو، له هه موو کهس زیاتر ملی بو که چ بکه ن، چونکه له مانای وشه ی (اله) گه یشتوون، که به داخه وه هیندیك له خوینده وارو ته نانه ت مه لایه کانی شمان مانای شهو وشه یه وه ک پیویست نازانن وه پسته ی (لا إله إلا الله) ناوا مانا ده که نو ده ئین: (بیجگه له خوا هیچ خوا نین)، که له راستیدا شهو لیکدانه وه یه کی هه له یه، چونکه (الله) یانی (خوا)، به لام (اله) یانی

(١) صحیح البخاری: ٦٤٣٥.

(پرستراو)، که‌واته: ماناکه‌ی ناوایه: (بِیَجْگَه لَه خُوا -الله- هیج پرستراو نین)، چونکه کیتشه له‌سەر ئه‌وه نه‌بووه، که که‌سێک بَلێ دوو خُوا هه‌ن، یان سێ، به‌لکو گوتووایانه ده‌بێ دوو پرستراو، یان سێ پرستراو هه‌بن، بۆیه خُوا‌ی په‌روه‌ردگار نه‌فی ئه‌و شته‌ی کرده، که خه‌لک پیسه‌وه گیرۆده بووه، که (پرستراویتی) بریاردانه بۆ غه‌یری خُوا!

چواره‌م: په‌وشتی به‌رزو جوان :

خُوا‌ی په‌روه‌ردگار له کۆتایی سووره‌تی (الفرقان) دا چند سیفه‌تیک باس ده‌کات که به‌نده هه‌لبژارده‌کانی خۆیان پێ مه‌دح ده‌کات، که هه‌ندیکیان بریتین له سیفه‌تی به‌رزو جوان که ده‌بێ خۆمانیان پێ برازنینه‌وه‌و هه‌ندیکیشیان بریتین له سیفه‌تی دزیو ناشیرین که ده‌بێ خۆمانیان لێ بژار بکه‌ین، هه‌روه‌ها له سه‌ره‌تای سووره‌تی (المؤمنون) یشدا که ناوا ده‌ست پێ ده‌کات: ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾﴾ المؤمنون، خُوا‌ی په‌روه‌ردگار حه‌وت سیفه‌ت باس ده‌کات که ئه‌وانیش به‌هه‌مان شیوه کۆمه‌لێک سیفه‌تی باشن که خۆمانیان پێ برازنینه‌وه‌و، کۆمه‌لێک سیفه‌تی خراپیشن که ده‌بێ خۆمانیان لێ به‌دوور بگرین.

هه‌روه‌ها له سووره‌تی (الشوری) دا له نایه‌تی (٣٦ تا ٣٩) دا، که ناوا ده‌ست پێ ده‌که‌ن: ﴿فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمِنَّعُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا... ﴿٣٦﴾﴾ الشوری، (٩) سیفه‌ت باس ده‌کات، هه‌روه‌ها له سووره‌تی (الرعد) له نایه‌تی (١٩ تا ٢٢) یازده سیفه‌ت باس ده‌کات، که ده‌فه‌رموئ: ﴿أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى... ﴿١٩﴾﴾ الرعد، نه‌گه‌ر سه‌رنج به‌دین بۆمان ده‌رده‌که‌وئت، که ئه‌و سیفه‌تانه ئه‌وه نیه، که هه‌موویان سیفه‌تی باش بن و فه‌رمان بکا که خۆمانیان پێ برازنینه‌وه‌و، یان هه‌موویان خراپ بن و فه‌رمان بکا که خۆمانیان لێ دوور بگرین، به‌لکو خُوا‌ی

كارىدەجى پىنكەو تىكەلى كىردوون، لەبەرئەوئەي كە ئىنسان ھەمىشە پىئوستى بە پروخاندن و دروستكىردن ھەيە لەخۆيدا، يانى: سيفەتى خراب لەخۆيدا نەھىلى و ھە سيفەتى چاكىش لەخۆيدا زياد بكاو خۆي پى برازىنىتەو، ھەرۈەك فەرموئەتەي: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾ (الأعلى، يانى بەپاستى سەرفرازە كەسەك، كە خۆي پاك كىردو و چاك كىردو، چونكە وشەي (زكاة) ھەم بە ماناي پاكىي دى، ھەم بە ماناي گەشەكىردن دى، كەواتە: (تزكية) واتە خۆ پاككىردن و خۆ لە بىزىنگىدان لە سيفەتى بىس و خراب، ھە خۆ پازاندنەو ھە خۆ جوانكىردن بە سيفەتى پەسندو چاك.

پىنجەم: گىانى گۆرانكارىي و شوپش و بەرەنگار بوونەو :

بواری پىنجەم و كۆتايىش ئەوئەيە كە پىنغەمبەر ﷺ ئەو مسولمانانەي پەروەردە دەكىرد لەسەر پرووچى بەرەنگارىي و شوپشگىپرى لەپىناو گۆرىنىي واقىعدا نەك تەسلىم بە واقىعى خراب بوون و لەگەلدا رۆزىشتى، ھەك رىبازى پىنغەمبەرانى پىشوو، كە چۆن لەپىناو چەسپاندى ھەق و پاستىدا بەرەنگارىي طاغوت و زالمەكانى سەردەمى خۆيان بوونەو لىيان نەترساون و بى باك بوون، ھاوئەلانى بە شىئەيەك پەروەردە دەكىرد، كە لە پىناو دىنى خوادا نەفس و مال بىخەش و رەزامەندىي خوا لە سەرۈوي ھەموو شىئەكەو دابىن.

بەلى بەم شىئەيە پىنغەمبەر ﷺ لەم پىنج بوارەدا، ئەو كۆمەلە مسولمانە ھەلبۇاردەي پەروەردە كىرد، كە ئومىدى ئەوئەي پىيان ھەبوو بىنە پىشەنگ و سەرقافلە بۆ كۆمەلگا و دەولەتى ئىسلامىي، سەردەنجام ھەموو دونيا لەگەل خۆياندا بگۆرن، كە بىنگومان ھەرواشيان كىرد، كەواتە: ھەركاتىك بوىستى كۆمەلگا ياخود مىللەتىك بەرەو چاكە گۆرانىي بەسەردا بى، دەبى بەو شىئەيە ھەول بەدى و خەلكەكەي پەروەدە بكىرى، جارىكى دىكە لە راستىيەكان تىبگەيەنرەتەو، ھەك پىئوست لە قورئان خالى بكىرى.

سهره‌تای ده‌ستپیگردنی بانگه‌وازی ناشکراو گشتی :

وهك پيشتر باسماں كرد، سهره‌تای بانگه‌وازی پیغمبر ﷺ، بریتی بوو له شیوازی تاکیی و پنهانی، نه‌وانه‌ی له سهره‌تاوه قسه‌ی له‌گه‌ل کردن و بانگی کردن بۆ نیسلام، کهسانی هه‌لبۆارده‌و دانسته بوون، نه‌و قۆناغه‌ش ماوه‌که‌ی (۳) سۆ سال، یا سۆ سالو چند مانگیك بوو، به‌ره‌می نه‌و چند ساله‌ش (۶۱) شه‌ست و یه‌ك که‌س بوون له پیاوان و نافرەتان، که هاتبوونه نیو نیسلامه‌وه‌و پیغمبر ﷺ له‌سهر نه‌و پینج بنه‌مایه‌ی باسماں کردن، به‌یه‌که‌وه‌ی هۆنینه‌وه‌و گرتی دان که نه‌مانه بوون:

أ- بوونناسیی و تیروانیی راست و دروست.

ب- تیمانی پته‌وو دامه‌زرارو.

ج- عیباده‌تی پاک و بی‌خلته.

د- ره‌وشتی به‌رزو جوان.

ه- گیانی گۆرانکاریی و شوپش و به‌ره‌نگاری‌بوونه‌وه.

دوای نه‌و قۆناغه نه‌یییه تاکییه‌ی پیغمبر ﷺ پئی هه‌ستاو، پاش زیادبوونی ژماره‌ی مسولمانان و ده‌نگدانه‌وه‌ی نیسلام له مه‌که‌دا، خوای مه‌زن فه‌رمانی به پیغمبر ﷺ کرد، که بگوازیتسه‌وه بۆ قۆناغیکی دیکه‌ی بانگه‌وازی ناشکرای گشتی، یه‌که‌م نایه‌تیش که خوای گه‌وره تییدا فه‌رمانی به پیغمبر ﷺ کرد بانگه‌وازه‌که‌ی ناشکرا بکات بریتی بوو له نایه‌تی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾

﴿۳۱۴﴾ الشعراء واته: وه خزمه نزیکه‌کانت ناگادار بکه‌وه‌و بیانترسیینه، وه نایه‌تی:

﴿فَأَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ ﴿۹۴﴾ الحجر واته: به ده‌نگی به‌رز

رایبگه‌ینه نه‌وه‌ی فه‌رمانت پئه‌ده‌کری، وه گوئی مه‌ده هابده‌ش بۆ خوا په‌یدا‌که‌ران، واته لییان بی‌پاک به‌و مه‌ترسه‌و هه‌ق و ناهه‌ق له یه‌کدی جیا بکه‌وه.

وشه‌ی (صدع) به شتيك ده‌گوتري كه بشكيتندري و ده‌نگي لى بيت، وهك (شوشه)، ليتره‌دا خواى كاربه‌جى ثم وشه‌يه‌ي به‌كاره‌يئاوه بۆئه‌وه‌ي ئاشكراكردي بانگه‌وازي پيغه‌مبهر ﷺ ماناي زۆر هه‌لبگري ﴿فَأَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ﴾ نه‌وه‌ي كه فه‌رمانت پى‌كراوه پايه‌گه‌يه‌نه به ده‌نگيتكى به‌رزو ئاشكراو زولالو گوئش مه‌ده به موشريكه‌كان، ليتره‌دا مه‌به‌ست له (اعراض) گوئ پينه‌دانو بيتاك بوونه له تانه‌و ته‌شه‌رو نه‌زيه‌ت و نازاريان.

جا ئيستبا با سه‌رنج به‌دين!

كاتيك خوا به پيغه‌مبهر ﷺ ده‌فه‌رموي: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾، واته: وه خزمه‌نزيكه‌كانت بترسيينه‌و ناگادار به‌كه‌وه، (عشيرة) واته: خزمى نزيكى ئينسان، وهك زۆر جارى ديكه‌ش باسم كردوه، پيغه‌مبهرى خوا ﷺ موو به‌موو له‌به‌ر رۆشنايى وه‌حييدا به‌پۆه‌ چوه، هه‌ر بۆيه‌ش كاتيك، كه ثم فه‌رمانانه‌ي پى‌كراون، وهك هه‌ر فه‌رمانيتكى ديكه‌ي خواى تاك و پاك يه‌كسه‌ر بى‌رى كردۆته‌وه، له‌ چۆنيته‌ي جيبه‌جى‌كردنيان، خو نه‌گه‌ر چۆنيه‌تويه‌كه‌ي پى‌ رانه‌گه‌يه‌نرابى، نه‌وه ئيجته‌يياى كردوه‌و له ژيئر رۆشنايى فه‌رمانه‌كاني ديكه‌ي خواى په‌روه‌ردگارو زانين و تينگه‌يشتنى خۆيدا كاره‌كه‌ي جيبه‌جى‌ كردوه، وه له‌ كتىبه‌كاني ژياننامه‌ي پيغه‌مبهردا ﷺ چه‌ند ده‌قيك هاتوون، كه تيشكمان بۆ ده‌خه‌نه سه‌ر چۆنيه‌ته‌ي هه‌لسانى پيغه‌مبهر ﷺ به جيبه‌جى‌كردنى نه‌و فه‌رمانانه‌ي خوا (جل شانه)، يه‌كى له‌ ده‌قانه‌ نه‌ويه‌يه، كه (ابن سعد) له كتىبي (طبقات) ي خۆيدا هيناوويه‌ته‌ي، ده‌لئى: (عن عبدالرحمن بن القاسم عن أبيه قال: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ أَنْ يَصْدَعَ بِمَا جَاءَ بِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَأَنْ يُبَادِيَ النَّاسَ بِأَمْرِهِ وَأَنْ يَدْعُوَ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فِدْعَا فِي أَوَّلِ مَا نَزَلَتْ عَلَيْهِ النَّبُوءَةُ ثَلَاثَ سِنِينَ مُسْتَخْفِيًا إِلَى أَنْ أَمَرَ بِظُهُورِ الدَّعَاءِ)^(۱)، واته: پيغه‌مبهرى خوا ﷺ فه‌رمانى پى‌كراوه له خواوه نه‌وه‌ي بۆي نيتراره‌ته‌ خوار به ده‌نگي به‌رزو پايگه‌يه‌نى، وه نه‌وه‌ي پييه‌ته‌ي بۆ خه‌لكى

(۱) (طبقات ابن سعد)، ج ۱، ص ۱۱۹۹.

ناشکرای بکات وه بانگی خه‌لک بکات بۆ په‌یامو به‌رنامه‌ی خوا، وه یه‌که‌م جار که بوو به پیغه‌مبهر سنی سال به په‌نهانیی بانگه‌وازی کرد بۆ لای خوا، هه‌تا فه‌رمانی پیکرا که نه‌و بانگه‌وازه ناشکرا بکات، که‌واته: به په‌نهانیی بانگه‌واز کردنه‌که‌ی و ناشکرا کردنه‌که‌ی هه‌ر به فه‌رمانی خویا به‌رزو مه‌زن بووه.

ئنجبا با بزاین پیغه‌مبهر ﷺ بۆ دۆزینه‌وه‌ی میکانیزمو شیوازی گونجاو بۆ ناشکراکردنی نه‌و بانگه‌وازه که خویا په‌روه‌ردگار کردوو‌یه‌تی به ئه‌رکی سهرشانی چی کردوه؟!

جده‌فه‌ری کورپی عه‌بدوللای کورپی ته‌لحه‌که‌م ده‌گێڕیته‌وه‌و ده‌ئی: { (لما نزلت علی النبی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ اشدت ذلك علی النبی وضاق به ذرعاً فمکث شهراً أو نحوه جالساً فی بینه حتی ظن عماته أنه شاک فدخلن علیه عائدات، فقال: (ما اشتکیت شیئاً لکن الله أمرني ان أنذر عشیرتي الأقربین فأردت جمع بني عبدالمطلب لأدعوهم إلى الله تعالی) }، واته: کاتیک که نه‌و ئایه‌ته بۆ سه‌ر پیغه‌مبهر ﷺ هاته خوار، که ده‌فه‌رموی: خزمه نزیکه‌کانت ناگادار بکه‌وه‌و وریایان بکه‌وه‌و بیانترسیته! نه‌وه له‌سه‌ر پیغه‌مبهری خوا ﷺ زۆر سه‌خت بوو، وه پی‌ی نار‌ه‌حده‌ت بووه بۆیه ماوه‌ی مانگیک له‌ مالی خۆیدا مایه‌وه تا خوشکه‌کانی بابی پوره‌کانی- وایانزانی نه‌ساغه بۆیه سهردانیان کرد نه‌ویش پی‌ی فه‌رموون: هیچ نه‌خۆشییه‌کم نیه، به‌لام خوا فه‌رمانی پی‌ی کردووم که خزمه نزیکه‌کانت ناگادار بکه‌مه‌وه‌و په‌یامی خویان پی‌ی رابگه‌یه‌تم، منیش ده‌مه‌وی نه‌وه‌ی (عبدالمطلب) کۆیکه‌مه‌وه‌و بانگیان بکه‌م بۆ لای خوا، واته: له‌ بیهری نه‌وه‌دام، که چۆنیان بانگ بکه‌م، وا پی‌ی ده‌چی نه‌و پوره‌انه‌ی نه‌وکات مسوولمان نه‌بووین، به‌لام خه‌میان لی‌خواردوه بۆیه سهردانیان کردوه، جا بۆیه نه‌وانیش له‌ وه‌لامی نه‌و قسه‌یه‌ی پیغه‌مبهردا رای خۆیان پی‌ی گوت: (قلن فادعهم ولا تجعل عبدالعزی فیهم - یعنی أبا لهب- فإنه غیر محیبک إلى ما تدعوه إليه وخرجن من عنده)، واته: پوره‌کانی

پینان گوت: بانگیان بکه به‌لام با-عبد العزّی- یان تیدا نه‌بی، که کونیه‌کهی (أبو لهب) بووه، چونکه بؤ نهو شته‌ی، که بؤی بانگ ده‌کهی وه‌لامت ناداته‌وه، وه دوایی پوره‌کانی رۆیشتن، (فلما أصبح رسول الله ﷺ أرسل إلى بني عبدالمطلب فحضروه ومعهم عدة من بني عبد مناف وجميعهم خمسة وأربعون رجلاً، وسارع أبو لهب)، واته: پیغه‌مبهر ﷺ، که رۆژی کرده‌وه یه‌کسهر له دوای نهو خزمانه‌ی نارد، که له نه‌وه‌ی (عبدالمطلب) ن-لیرده‌دا وا دیاره، که پیغه‌مبهر ﷺ سوودی وهرگرتوه له پیشنیاری پوره‌کانی نه‌وه‌ش نه‌وه‌ی لئی وهرده‌گیری، که ده‌گونجی نینسانی مسولمان سوود له عه‌قل و ته‌دبیری خه‌لکی نامسولمانیش وهریگری، له کاتیکدا، که له پرووی دلسۆزیه‌وه پیشنیار ده‌کن- وه خزمه‌ نزیکه‌کانی پیغه‌مبهر ﷺ هه‌موویان هاتن، که ژماره‌یان (۴۵) پیاو بوو به‌لام (أبو لهب) یشیان له‌گه‌ل بوو له‌وئی (أبو لهب) یه‌کسهر ده‌ستی به قسان کرد، (که پوخته‌ی قسه‌کانی نه‌وه‌بوو: گوتی: نه‌تۆ نه‌ی (محمد) شتیکت هی‌ناوه، که شه‌رو کی‌شه‌مان بؤ دروست ده‌کا له‌گه‌ل هه‌موو عاره‌بدا، ئیمه‌ش له تواناماندا نیه، که دژایه‌تی هه‌موو گه‌لی عاره‌ب بکه‌یمن -نه‌یزانیوه هی عه‌جه‌میشی دیته‌سه‌ر- له‌به‌ر نه‌وه ده‌بی واز له‌و شته بیئی، نه‌گه‌رنا ناچارین سجنه‌ت بکه‌ین، نه‌وه هه‌لوتیست و قسه‌ی (أبو لهب) بوو به‌رانبه‌ر به پیغه‌مبهر ﷺ هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه، (فسکت رسول الله ﷺ و لم يتكلم في ذلك المجلس)، (له‌به‌ر نه‌وه‌ی قسه‌کانی نه‌و کابرایه -أبو لهب- زۆر خراپ و نه‌گونجاو بوون و نه‌وانه‌ی له‌گه‌لیشی بوون رایان له‌گه‌ل -أبو لهب- بووه) (بۆیه پیغه‌مبهر ﷺ وای به‌باش زانیوه، که بی‌ده‌نگ بی هیچی نه‌گوتوه له‌و مه‌جلیسه‌دا، (ومكث أياماً وكثر عليه كلام أبي لهب فنزل عليه جبريل فأمره بإمضاء ما أمره الله به وشجعه عليه فجمعهم ثانية فقال) واته: چه‌ند رۆژێك دوای نه‌وه مایه‌وه وه قسه‌کهی (أبو لهب) یش زۆر له‌سه‌ر دئی قورس بوو هه‌تا (جبریل) هات بۆ لای وه فرمانی پتکرد به جیبه‌جی کردنی نه‌وه‌ی خوا فرمانی پت کردوه و هانیدا له‌وباره‌وه، دوایی جارێکی دیکه کۆی کردنه‌وه و قسه‌ی بۆکردن.

لیردها بزمان درده‌کوی که پیغمبر ﷺ چهنده نازارو درده‌سهری له‌پیتناو سرکه‌وتنی بانگه‌وازه‌کوی و گه‌یاندنی په‌یامی خوادا به‌خه‌لکی، بینیوه، له‌و پیتناوه‌دا ناره‌قه‌و خوینی پرشته‌و ناخوشی زوری چه‌شته‌و، هدرچه‌نده خوی کاربه‌جی یارمه‌تی داوه‌و فریشته‌کان له‌گه‌لی بوونه‌و نیله‌امیان بوی کردوه، به‌لام له‌و پیتناوه‌دا مه‌ینه‌تی و ناره‌ه‌تی زوری بینیوه‌و هدرپه‌شی لیکراوه‌و دژایه‌تی کراوه، وه پیغمبر ﷺ خوادا و ه‌کو خه‌لکی دیکه بۆ به‌رپوه‌بردنی کاره‌کانی بیری کردۆته‌وه‌و مه‌شوره‌تی کردوه‌و هۆکارو نامراره‌کانی سرکه‌وتنی بانگه‌وازی ره‌چاو کردوون، به‌لام وره‌ی به‌رزبووه‌و نیمانی قایم‌و عه‌زمی گه‌وره‌ بووه، نارامگرو پشوو درتوو له‌ مه‌یدانی کاردا کۆلشه‌ده‌ر بووه‌و پشتی به‌ خوی زال به‌ستوه.

ئنجا پیغمبر، که بۆ جاری دووه‌م کۆی کردنه‌وه‌و چهند قسه‌یه‌کی کورتی پر مانای بۆکردن، که کاکله‌ی بانگه‌وازو په‌یامی پیغمبر ﷺ تیدایه، که ناوا ده‌ستی پی کرد: {الحمد لله، أحمده وأسمينه وأؤمن به وأتوكل عليه وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له} سهره‌تا مه‌دحو ستایش و سه‌نای خوی کرد (جل شأنه) فهرمووی: ستایشی خوا ده‌که‌م وه داوای یارمه‌تی هه‌ر له‌و ده‌که‌م، نیمانی پی‌ده‌هینم و پشتی پی‌ده‌به‌ستم، وه شایه‌دی ده‌ده‌م، که جگه‌ له‌ خوا هیچ په‌رستراوی دیکه‌ نین، وه تاکه‌و هیچ هاویه‌شی نین، دواي نه‌وه فهرمووی: {إن الرائد لا يكذبُ أهله... والله الذي لا إله إلا هو إني رسول الله إليكم خاصة وإلى الناس كافة، والله لعمونن كما تنامون ولتبعنن كما تستيقظون، ولتحاسبن بما تعملون، ولتعجزون بالإحسان إحساناً وبالسوء سوءاً، وإنما للجنة أبدأ أو للنار أبدأ، وانكم لأول من ألدن ومكلي ومثلكم كمثل رجل رأى العدو فانطلق يركباً بأهله فخشى أن يسبقون فجعل يهتف، يا صباحاه} (۱)، واته: پیشره‌وی دلسۆز درۆ له‌گه‌ل خه‌لکی خۆی ناکات، {رائد} به‌ که‌سیک ده‌گوتری،

(۱) أنساب الأشراف، ج ۱، ص (۱۱۸-۱۹۹).

که پیش کۆمه‌لێك كهوتبێ له ئاوێ بگه‌رێ و پێشان پێشان بدا لیته‌دا، واته: من دلسۆزی ئیوه‌م و به‌په‌رۆشم بۆ ئیوه‌م درۆتان له‌گه‌لدا ناکه‌م، { سویند به‌خوایه‌ی، که جگه‌ له‌و هیج په‌رستراو نین، من په‌وانه‌کراوی خوام بۆ لای ئیوه‌م به‌تاییه‌ت وه‌ بۆ خه‌لکی به‌گشتی، وه‌ سویند به‌خوا وه‌ک چۆن ده‌خه‌ون ئاواش ده‌مرن، وه‌ وه‌کو چۆن بیدار ده‌بنه‌وه‌ له‌ خه‌وئ، ئاواش زیندوو ده‌کرتنه‌وه‌، وه‌ به‌وه‌ی، که ده‌یکه‌ن لیپرسینه‌وه‌تان له‌گه‌لدا ده‌کری به‌چاکه‌چاکه‌تان ده‌دریته‌وه‌و به‌خراپه‌ش سزا ده‌درین، وه‌ مه‌نزلگای دوا پۆژیان به‌هه‌شته‌ به‌هه‌میشه‌یی، یان جه‌هه‌ننه‌مه‌ به‌هه‌میشه‌یی، وه‌ ئیوه‌ش یه‌که‌مین که‌سن، که‌ ناگادار ده‌کرتنه‌وه‌و ده‌ترسینرین، وه‌ وینه‌ی من و ئیوه‌ش وه‌کو ئه‌وه‌ وایه‌ پیاویک دوژمنیک ببینیت که‌ هی‌رش و شه‌به‌یخون ده‌کاته‌ سه‌ر قه‌ومه‌که‌ی، ئه‌ویش له‌به‌ر زیده‌ په‌رۆشیی له‌به‌ر خزم و عه‌شیره‌ته‌که‌ی به‌په‌له‌ پاده‌کا، ده‌ترس، که‌ هه‌تا ئه‌و ده‌یانگاتێ دوژمن پێش بکه‌وئ، له‌به‌رئه‌وه‌ هه‌ر له‌ دوورپا هاوار ده‌کات و ده‌لێ: ناگادارینه‌وه‌! (یا صباحاه)، (عاره‌به‌کان عاده‌تیا و ابووه‌ وه‌ک ناگادارکردنه‌وه‌ ده‌سته‌واژه‌ی (یا صباحاه) یان به‌کاره‌یتناوه‌، که‌ به‌ مانای ناگادار بن- دیت).

(ابن عباس)یش - په‌زای خوای لێ بێ - له‌ویاره‌وه‌ بۆمان ده‌گێرتیته‌وه‌و ده‌لێ:

{لما نزلت ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾: صعد النبي ﷺ على الصفا فجعل ينادي: (يا بني فهر، يا بني عدي) البطون قريش، حتى اجتمعوا، فجعل الرجل إذا لم يستطع أن يخرج أرسل رسولاً لينظر ما هو، فجاء أبو لهب وقريش فقال: (أرايتكم لو أخبرتكم أن خيلاً بالوادي تريد أن تغير عليكم أكنتم مصدقني؟) قالوا: نعم، ما جربنا عليك إلا صدقاً، قال: فإني لذير لكم بين يدي عذاب شديد، فقال أبو لهب: تباً لك سائر اليوم، ألهذا جمعتمنا؟ فنزلت: ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ

﴿المسد﴾ {رواه البخاري^(۱)، واتە: كَاتِيكَ ثَايَه تِي: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ هاته خوار پیغه مبهەر ﷺ چۆ سەر (صفا) بانگی کرد ئە ی کورانی فیهر! ئە ی کورانی عەدی، تیرە کانی قورەیش، ئە وانیش کۆبوونەو، ئە گەر یە کیکیش ئە بەر هۆیک ئەیتوانیبی ئامادە ببی یە کیک ی نارد، بۆ ئەو ی بزانی ئەو بانگە چید؟ ئەبوو لە هەب و قورەیش هاتن.

پیغه مبهەر ﷺ فەر مووی: ئە گەر هە وائتان پی بدەم، کە چەند سواریک لەو شیوە دان و دەیانەوی بە سەرتاندا بەن، باوەرەم پی دە کەن؟

وتیان: بە ئی چونکە جگە لە راستیی شتی دیکە مان لی ئە بینوی.

گوتی: من وریاکەرەو م بۆ ئیو لە پیش دەستی سزایە کی زۆر بە ئیشدا.

(أبو هب) پیی گوت: بە در ئیوی ئە مپۆ لە ئیو بچی، هەر بۆ ئەو ئیمەت کۆ کردەو؟!

پیغه مبهەر ﷺ بۆ خۆی وە لامی ئە دایەو، بە لام خوی پەر وەر دگار وە ک دیفاعیک لە پیغه مبهەر وەر خستنی ئەو راستییە کە (أبو هب) چ ئینسانیک ی خراب بوو، وە لامی

دایەو و فەر مووی: ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا

كَسَبَ ﴿٢﴾ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَأَمْرَاتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾

فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ﴿٥﴾﴾ المسد، واتە: هەر دووک دەستی ئەبوو لە هەب

لە بەین بچی و لە ئیویش چوو، مال و سامانە کە ی و کە سابهت و بەر ژەو ئە نییە کانی سوودیان پی ئە گە یاندا، وە لە مەولا دە خریتە ئیو ئاگریکی بلیسە دارەو، وە ژنە کە شی

کۆلە دار هەل دە گری، وە لە ملیشیدا پەتیک ی هۆنراو هە یە.

(أبو هريرة) ش لایه‌نیکی دیکه‌ی نهو به‌سه‌رهاته ده‌گیژیتته‌وه: {عن أبي هريرة رضی اللہ عنہ قال: لما نزلت هذه الآية: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ دعا رسول الله ﷺ قريشاً فاجتمعوا فعمم وخص، فقال: يا بني كعب بن لؤي! انقلدوا أنفسكم من النار... يا بني عبد مناف! انقلدوا أنفسكم من النار، يا بني هاشم انقلدوا أنفسكم من النار... يا فاطمة انقلدي نفسك من النار! فإني لا أملك لكم من الله شيئاً غير ان لكم رحمًا سألها بلالها} رواه مسلم^(۱)، واتاه: (أبو هريرة) - په‌زای خوای لیبی - ده‌لئ: کاتیک نایه‌تی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ هاته خوار پیغه‌مبهر ﷺ قوره‌یشی کۆکرده‌وه و قسه‌ی به‌گشتی و تاییه‌تی کردو فرمووی: نه‌ی به‌نی که‌عب! خۆتان له ناگر رزگار بکه‌ن، نه‌ی به‌نی عه‌بدو مه‌ناف! خۆتان له ناگر رزگار بکه‌ن... نه‌ی (فاطمة)! خۆت له دۆزه‌خ رزگار بکه، من لای خوا هیچم بۆ ئیوه پینا کرئ ته‌نیا نه‌وه‌یه ئیوه خزم، منیش هه‌ول ده‌ده‌م نه‌و خزمایه‌تیبه بگه‌یه‌نم، زیندوو بکه‌مه‌وه.

به‌و شیوه‌یه پیغه‌مبهر ﷺ له سه‌ره‌تاوه به‌فه‌رمانی خوا بانگه‌وازی خزمه‌ نزیکه‌کانی کرد، نه‌مه‌ش شتیکی ناسایی و سروشتیی یه‌به‌تاییه‌ت له شوئینیکی وه‌کو (مه‌که‌دا)، که‌ خه‌لکه‌که‌ی له‌چهند تیره‌یه‌ک پیک هاتبوو، وه‌ مافی خزم له‌سه‌ر خزم زیاتره‌و نه‌وان له‌پیشتر بوون بۆ هه‌ر بانگ کردنیک له‌لایه‌ن پیغه‌مبهره‌وه ﷺ، که‌ هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه له‌نیویاندا گه‌وره‌ بووه‌و سۆزو به‌زه‌بیان بۆ یه‌کتری هه‌بووه‌و، وه‌کو هی‌زو پش‌تیوانیک بوون بۆ پیغه‌مبهر ﷺ، نایه‌تی ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ هیش، که‌ له‌ سووره‌تی (الشعراء) ه‌ دوا به‌دوای چهند نایه‌تیکی دی، که‌ باسی به‌سه‌ره‌هاتی (موسی) ﷺ له‌کاتی بوونی به‌ پیغه‌مبهره‌وه تا کۆچ کردنی له‌گه‌ل (بنی اسرائیل) و رزگار بوونیان له‌ فی‌رعه‌ون و خنکانی فی‌رعه‌ون و دارو

(۱) صحیح مسلم: ۲۰۴.

دهسته‌کهی ده‌کات، پاشان باسی هه‌رکام له ئیبراهیم و نوح و هوودو صالح و لوط و شووعه‌یب و گه‌له‌کانیان ده‌کات، بۆئوه‌ی وه‌ک چهند نموونه‌یه‌ک نیشانی پیغه‌مبه‌رو ﷺ و یارانی بدات، که بانگه‌وازی پیغه‌مبه‌ران باجی ناره‌حه‌تی و نازارو دهره‌ده‌ری ده‌وی، له‌پیناو ته‌و بانگه‌وازه‌و له‌و ریگایه‌دا تووشی گرفت و کیش‌ه‌و مملانسج ده‌بن له‌گه‌ل که‌سانی کافرو بی‌برواداو، پیویسته چه‌سپاوو نارامگر بن، وه‌ئه‌وه‌شیان بۆ دهره‌ده‌خات، که سهرکه‌وتنی کۆتایی و سهره‌نجام له‌ دنیاو دوارژژدا بۆ ئیماندارانه، وه‌ک چۆن موساو ئه‌وانه‌ی ئیمانیان پین هیئا له‌گه‌لیدا تووشی ناخۆشی بوون، هه‌روه‌ها سهرجه‌م پیغه‌مبه‌رانی دیکه‌و شویتکه‌وتووایان، به‌لام سهره‌نجام سهرکه‌وتن و دوژمنه‌کانیان له‌به‌ین چوون، به‌هه‌مان شیوه پیغه‌مبه‌رو هاوه‌لانیشی له‌ کاره‌که‌یاندا ناخۆشی و دهره‌ده‌ری ده‌بینن، به‌لام سهره‌نجام سهره‌که‌ون و ناحه‌زانیان شکست دینن.

هه‌لویستی فیکری بی‌بروایان له‌ به‌رانبه‌ر بانگه‌وازو په‌یامی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ

دوای ئه‌وه‌ی، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاروچالاکی ئیسلامیانه‌ی خۆی برده قۆناغی ئاشکراوه، نه‌یارانو ناحه‌زانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، که بریتی بوون له‌ هاوبه‌ش بۆ خوا دانهران به‌ گشتی له‌ کۆمه‌لگای مه‌که‌دا، دواییش ته‌هلی کیتاب و مونا‌فیکه‌کان له‌ کۆمه‌لگای مه‌دینه‌دا، ئه‌وانه هه‌ر هه‌موویان هه‌لویستی خراپیان هه‌بوو به‌رانبه‌ر به پیغه‌مبه‌ر ﷺ، پیویسته ته‌و راستیه‌ش بزانی و لامان روون بیت، که کیش‌ه‌ی بنه‌رته‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، هه‌موو پیغه‌مبه‌رانی دیکه‌ی براشی -عليهم الصلاة والسلام- له‌گه‌ل میلله‌تانیاندا له‌سهر سێ ته‌وه‌ر بووه، که ئه‌مانه‌ن:

- (۱) خوا به‌یه‌ک‌گرتن (التوحید).
- (۲) پیغه‌مبه‌رایه‌تی (النبوة).
- (۳) پۆژی دوایی (اليوم الآخر).

بزیه نه‌گهر سه‌رغبی قورئان بده‌ین، ده‌بیین، که هه‌لوتستی نه‌یارانی پیغه‌مبهر
 ﷺ زیاتر له‌و سئ بواره‌دا به‌رجه‌سته بوون، واته: کافرو بی‌برواکان دژایه‌تییان بۆ خوا
 به‌یه‌کگرتن ده‌رپریوه، وه بۆ پیغه‌مبهرایه‌تی و وه‌حی، وه بۆ رۆژی لیتپرسینه‌وه‌و سزوا
 پاداشت، که لیره‌دا یه‌ک له‌دوای یه‌ک باسیان ده‌که‌ین:

یه‌که‌م: خوا به‌یه‌کگرتن (التوحید):

خوای بی‌وینه‌ ناوا باسی خوا به‌یه‌کگرتن (التوحید) مان بۆ ده‌کات: ﴿اللَّهُ الَّذِي
 جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ
 صُورَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ۗ ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ
 رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿١١﴾ هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ
 الدِّينَ ۗ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾ قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ
 دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِي الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾﴾ غافر،
 واته: خوا شه‌و که‌سه‌یه، که زه‌وی بۆ گپراون به‌ مایه‌ی له‌سه‌ر نیشته‌جئ بوون، وه
 ناسمانیسی بۆ گپراون به‌ سه‌قف و سه‌ریان، وه ئیوه‌ی وینه‌ کیشاوه‌ له‌ چاکترین وینه‌دا،
 وه له‌ رزقه‌ پاک و چاکه‌کان رۆزی ئیوه‌ی داوه، ئا شه‌و خوایه‌تان په‌روه‌ردگارتانه،
 به‌رزیی و به‌رقه‌راریی و شکۆ بۆ خوای په‌روه‌ردگاری جیهانه‌کان، خوا زیندوویه
 -خاوه‌نی ژییانی راسته‌قینه‌یه-، جگه‌ له‌و په‌رستراوی دیکه‌ نین، لیتی بی‌پارینه‌وه‌و
 بی‌په‌رستن و گه‌ردنکه‌چی خۆتانی بۆ ساغ بکه‌نه‌وه، ستایش بۆ خوای په‌روه‌ردگاری
 جیهانه‌کان، -ئه‌ی (محمد) ﷺ بلی: من لیم قه‌ده‌غه‌ کراوه‌ ئه‌وانه‌ی ئیوه‌ له‌
 جیاتی خوا لیتیان ده‌پارینه‌وه، که بیانپه‌رستم، دوای ئه‌وه‌ی، که له‌لایه‌ن خواوه‌ به‌لگه‌ی
 روون و ناشکرام بۆ هاتوون (که هه‌ر خوا جل شأنه‌ په‌روه‌ردگارو به‌دییه‌نه‌رو رۆزیده‌رو

ژیینه‌رو مرینه‌رو هەر ئەو بەرز دە‌کاو دە‌کاو هه‌موو شتیکی به‌ده‌سته) وه فه‌رمانم
پێ‌کراوه که گه‌ردنکه‌چ بم بۆ په‌روه‌ردگاری جیهانه‌کان.

وه‌ک ده‌بینین، له‌ ئایه‌تی یه‌که‌مدا خوای کاربه‌جێ باسی به‌دییه‌ینه‌رایه‌تی و
په‌روه‌ردگاریتی خۆی ده‌کات و ئەوه‌ش ده‌کاته بناغه‌و به‌لگه‌ له‌سه‌ر ته‌نیا په‌رستراویتی
خۆی، بۆیه‌ له‌ ئایه‌تی دواتردا باسی په‌رستراویتی خۆی ده‌کات، ئنجبا باسی
گه‌ردنکه‌چی ده‌کات، که‌ له‌ به‌ندایه‌تی کردندا بۆ خوا به‌رجه‌سته ده‌بێ، وه‌ به‌ندایه‌تی
کردنه‌که‌ش له‌ پابه‌ندیی به‌شه‌ریعه‌تی خوا له‌ژایانی تاکیی و کۆمه‌لایه‌تی و خێزانییدا،
که‌واته: که‌ باسی خواو به‌یه‌که‌گرتن ده‌که‌ین، زیاتر مه‌به‌ستمان له‌ به‌یه‌که‌گرتن، په‌رستو
په‌رستراویتی (ألوهیة)ی خوایه، نه‌گه‌رنا له‌ به‌دییه‌ینه‌رایه‌تی و (خالقیة)
په‌روه‌ردگاریتی (ربوبیة)ی خوادا مشتومر نه‌بووه.

دووهم: پێغه‌مبه‌رایه‌تی (النبوة):

خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ
إِلَهُ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ ۗ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾﴾ فصلت، اته: تو
بلی (ته‌ی محمد ﷺ) بێگومان من ئینسانیتکم وه‌کو ئیوه، که‌ له‌ لایه‌ن خواوه
وه‌حی و په‌یامم بۆ دێ - له‌ ڕێگای فریشته‌کانه‌وه - که‌ په‌رستراوی ئیوه‌ یه‌ک
په‌رستراوه - ته‌ویش خوا یه - جا خۆتان به‌ره‌و خوا راست بکه‌ن و راسته‌ شه‌قامی ئەو
بگرن، وه‌ داوای لێبوورده‌نیشی لێ بکه‌ن - که‌ له‌ پا‌بردوودا لارو خوار بوون - سزای
سه‌ختیش بۆ هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌رانه.

سێیه‌م: ڕۆژی دوا‌یی (اليوم الآخر):

خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿يَتَأْتِيَ النَّاسُ أُنْقُورًا رَبَّكُمْ وَأَخْشَوْا يَوْمًا لَا
يَجْزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۗ﴾

فَلَا تَعَزَّزْنَكُمُ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا وَلَا يَعْزَّزَنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾ لقمان، واته: نه‌ی خه‌لکینه! پاریز له پوره‌ردگارتان بکه‌ن، وه له‌رؤژتیک بترستین، که هیچ باب و دایکتیک له فریای رۆله‌که‌ی نایه، هه‌روه‌ها هیچ رۆله‌یه‌کیش دادی باب و دایکی نادات، بیگومان به‌لئینی خوا راسته، با ژبانی دونیا فریوتان نه‌دات، وه‌با فریوده‌ر فریوتان نه‌دات.

زۆر له زانایان (فریوده‌ر) به شه‌یتان لیکه‌ده‌نه‌وه، یان هه‌ر شتیک که نینسان هه‌لده‌خه‌له‌تینن، له پاره و سامان و ده‌سه‌لات و نه‌سه‌بو..هتد.

به‌لئین پیغه‌مبه‌ران -علیهم الصلاة والسلام- له‌سه‌ر نه‌م سئ بنچینه‌یه له‌گه‌ل دوزمن و ناحه‌زانیا‌ندا تیکگی‌راون.

نیستاش دوا‌ی باسکردنی هه‌رسیک بنچینه‌ی: (خوا به‌یه‌کگرتن و پیغه‌مبه‌رایه‌تی و دوارۆژ)، دینه‌سه‌ر باسی هه‌لۆیستی خرابی کافران به‌رانبه‌ر نه‌و سئ بنچینه‌یه به‌م شیوه‌یه:

یه‌ک: هه‌لۆیستی خرابی کافران له‌بوا‌ری خوا به‌یه‌کگرتندا:

کافره‌کانی مه‌که‌و شاره‌کانی دیکه‌ی نیوه دورگه‌ی عه‌ره‌بیش، وه‌ک تیکه‌پرای خه‌لکی سه‌رزه‌وی له‌وکاته‌داو له هه‌رکات و سه‌رده‌میکی دیکه‌شدا، کیشه‌و مشت و مریان له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ر ﷺ دا له‌سه‌ر به‌دییه‌نه‌رایه‌تی و په‌روه‌ردگاریتی خوا نه‌بووه، به‌لکو له‌سه‌ر په‌رستراویتی خوا بووه، بۆیه گیرۆده‌ی هاوبه‌ش بۆ خوا دانان بوون، واته: وێرای دانه‌یتانیان به‌به‌دییه‌نه‌رایه‌تی خوادا، شه‌ریکیان بۆ خوا داناه له په‌رستراویتی‌داو، بت و شتی دیکه‌ی وه‌ک: رۆژو نه‌ستیره‌و مانگ و شه‌یتان و جنسو فریشته‌یان، په‌رستوه.

نه‌مه‌ش چهند ئایه‌تیک، که په‌خه‌ی بی‌پروایان له خوا به‌یه‌کگرتن و داکوکی کردنیان له‌سه‌ر هاوبه‌ش دانان بۆ خوا، وه‌لامی خوا‌ی په‌روه‌ردگار بۆیان، ده‌رده‌خه‌ن:

خوای زانا ده فهرموی: ﴿وَلَیْنِ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَیْقُولَنَّ اللَّهُ فَإِنِّیْ یُؤْفَكُونَ ﴿۸۷﴾﴾
 الزخرف، واته: وه نه گهر لییان پیرسی: کی دروستی کردون؟ ده لئین: خوا، که واته بؤ
 لاده درین؟، واته: مادام خوا دروستی کردون، بؤ شتیکی دیکه ده پهرستن و نیختیاری
 راست و عاقلانه ی خویمان له ده دست ده دن؟!

ههروه ها ده فهرموی: ﴿وَلَیْنِ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَیْقُولَنَّ اللَّهُ
 قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا یَعْلَمُونَ ﴿۵۵﴾﴾ لقمان، واته: وه نه گهر لییان
 پیرسی: کی تاسمانه کان و زهوی دروست کردون؟! ده لئین خوا، بلئین: ستایش بؤ خوا
 به لکو زؤریه یان نازانن، واته: زؤریه یان نازانن، که مادام خوای پهروه ردگار (جل شأنه)
 تاکه به دیه پنهرو پهروه ردگار، ده بی هه ر تهویش تاکه په رستراو بی، چونکه عهقل و
 ده خوازی، وه هاویهش په یادا کهران بؤ به رده وام بوونیان له سر کوفرو په رستنی غهیری
 خوا، چند پاساوکیان هیناونه وه که زؤر بیتهیزو نامه نتیقین، وه که له وباره وه خوای تاک
 ده فهرموی: ﴿أَلَا لِلَّهِ الدِّیْنُ الْخَالِصُ وَالَّذِیْنَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِیَاءَ مَا
 نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لَیْقَرِیْبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ... ﴿۳﴾﴾ الزمر، واته: ناگادار بن ملکه چیی
 ساغ - لیره دا (دین) به مانای (طاعت) و ملکه چیی دیت - ته نیا شایسته ی خویسه،
 یا خود خوای به رز مه زن ته نیا ملکه چیی ساغ و بی خلتی شایسته یه، {واته:
 به ندایه تی، که بؤ خوا ده کری نابی خلتی پیوه بی وه (طاعت) یت که ده کری نابی
 به شی غهیری خوای پیوه بی}، وه نه وانیه که له جیاتی خوا دوست و پشتیوانان
 ده گرن و ده یان په رستن، (جا ج بت و صه نه م بن، چ نه سستیره و مانگو خؤر بن، چ
 طاغوت و فیرعه ون بن، چ هه واو ناره زوو بن، چ پاره و سامان، نه وانیه پاساویان
 چیه؟!، ده لئین: نیمه نه وانیه ناپه رستین، مه گهر بؤ شه وه نه بی، که له خوامان
 نزیک بسخنه وه!!

هه‌لوتستینکی دیکه‌ی کافره‌کان له به‌رانبه‌ر خوا به‌یه‌کگرتندا له (سه‌ر سوپرمان)‌دا
 به‌رجه‌سته بووه، وه‌ک خورای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموو: ﴿وَيَجْعَلُونَ أَنفُسَهُمْ
 أَكْأَبْدًا مِنَّا وَكَأَنَّهُمْ يُنْفِخُونَ بِخِطَابِ الْكِبْرِيِّ هَذَا سِحْرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾ أَجْعَلُ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ
 عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَأَنْطَلِقُ الْمَلَائِكَةَ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَيَّ الْهَيْكَلُ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾
 مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمَلَأَةِ الْآخِرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا آخِلْقٌ ﴿٧﴾ ص، واته: وه سه‌ریان
 سوپما کاتیک، که له‌خویان ناگادار که‌روه‌یه‌کیان بۆ هات، وه کافره‌کان گوتیان: شه‌وه
 جادووگه‌ریکی زۆر درۆزنه، نایا هه‌موو په‌رستراوه‌کانی کردنه‌وه به‌یه‌ک!! (چونکه
 ده‌یانگوت ئیتمه (۳۶۰) بتمان له (کعبه)‌دا داناره فریامان ناکه‌ون وه‌لامی هه‌موو
 پرسیاره‌کاغان بده‌نه‌وه، په‌رستراویک چۆن فریای هه‌موان ده‌که‌ویت)؟!

ده‌یانگوت به‌راستی شه‌وه شتیکی زۆر سه‌یره، به‌لام هی خویانیان پئ سه‌یر نه‌بوو
 دارو به‌ردیک بپه‌رستن که له خوار خویانه‌وه بوو یاخود ئینسانیک بپه‌رستن، که هه‌ر
 وه‌کو خویانه، به‌لام هی (محمد المصطفی)‌یان پئ سه‌یر بوو ﷺ، که ده‌یفه‌رموو:
 په‌روه‌ردگاریک بپه‌رستن که بۆ خۆتان ده‌لین: په‌روه‌ردگارو به‌دیهنه‌رمانه، ﴿وَأَنْطَلِقُ
 الْمَلَائِكَةَ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَيَّ الْهَيْكَلُ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ . مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمَلَأَةِ
 الْآخِرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا آخِلْقٌ ﴿٤﴾ (الملائ)، واته: زله زله‌کان، نه‌شپاره‌کان نه‌وانه‌ی، که
 هه‌میشه به‌رژه‌وه‌ندیان له‌وه‌دایه، که خه‌لک بته‌رست بی، چونکه نه‌گه‌ر خه‌لک
 خواپه‌رست بی، نه‌وان ناتوان خویان له خه‌لکی بکه‌نه په‌رستراوو په‌روه‌ردگار، بۆیه
 (ملا) هه‌میشه پشتگیری بته‌رستین و دژی خوا به‌یه‌کگرتن و خواپه‌رستین.

واته: خۆ به‌زلگره‌کانیان ده‌سته‌به‌کاربوون و گوتیان: به‌رده‌وام بن و خۆراگر بن له‌سه‌ر
 په‌رستراوه‌کانتان، شه‌وه‌ی که ده‌یلج شه‌وه به‌س پیلانیکه — که ده‌یه‌وی زیان له ئیتمه
 بدا- ئیتمه له‌مه‌وپیش شتی وامان نه‌بیستوه، بیگومان شه‌وه شتیکه که بۆخۆی هه‌لی
 به‌سته‌وه دروستی کردوه.

شایانی باسیشه نه‌وانه‌ی، که له‌جیاتی خوا ده‌یانه‌رستن، دارو به‌ردو شه‌یتانه‌کانو جندو فریشته‌کان بوون، وه‌ک له‌م نایه‌ته‌دا دهرده‌که‌وئی، که ده‌فهرموی: ﴿وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ﴾ (۱۰۰) ﴿الانعام﴾ واته: وه‌چهند هاویه‌شیکیان له (جن) بۆ خوا داناوه، هه‌رچنده‌ خواش خولقاندوونی، وه‌چهند کورو کچیکیان به‌نه‌زانیی بۆ داناوه، (ده‌یانگوت: شه‌یتانه‌کان کوری خون) وه‌ فریشته‌ش کچی خون، پاکیی و بی‌نگه‌ردیی بۆ خوا له‌وه‌ی، که نه‌وان خوی پی وه‌سف ده‌که‌ن.

هه‌روه‌ها ده‌فهرموی: ﴿وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسْبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ﴾ (۱۰۸) ﴿الصلوات﴾ واته: نه‌سه‌بو ره‌چه‌له‌کیان قه‌راردا له‌نیوان خواو (جن) دا، به‌لام (جن) زور چاک ده‌زانن، که پۆزی قیامت ناماده ده‌کرین - بۆ لیپرسینه‌وه‌.

هه‌روه‌ها ده‌فهرموی: ﴿وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنْتًا أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ سَخَّكِبْ شَهَدْتُمْ وَمَسَّكُونَ﴾ (۱۱) ﴿الزخرف﴾ واته: نه‌و فریشته‌نه‌ی، که به‌نده‌ی هه‌لبۆژدرای خون به‌میینه‌یان له‌قه‌له‌م دان (خوا ده‌فهرموی) نایا دیتوویانن کاتیک که من دروستم کردوون (تا بزنان داخوا نیرن یان می؟)، نه‌و شایه‌تییه‌ی، که داویانه ده‌نووسری و پاشان لیثیان ده‌پرسریته‌وه.

ته‌ماشاکه‌ن له‌ دینه شیوینراوه‌کانی پابردوودا هی بابل و کلدان و ناشوورو میسر و یۆنان و... زۆریه‌ی په‌رستراوه‌کانیان له‌ شیوه‌ی میینه‌دا بوون، که زۆریه‌ی میژوونوسان ده‌لینن: نه‌وه له‌و نه‌فسانه‌یه‌وه هاتوه، که پییان وابووه فریشته‌ کچی خون (سبحانه و تعالی).

نیستاش به‌پرچدانه‌وه‌ی هه‌موو تهو قسهو بیسزۆکانه له‌لایهن خوا‌ی په‌روه‌ردگار هوه ده‌خه‌ینه پروو:

۱- یه‌کێک له به‌پرچدانه‌وه‌کان ته‌وه‌یه که خوا‌ی زانا ده‌فرموی: خوا -عزوجل-
 خاوه‌ن و سه‌رچاوه‌ی په‌های هه‌رکام له به‌دیه‌تیاو فرمان (خلق و أمر)یشه، وه‌ک
 ده‌فرموی: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ نَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا
 مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ أَمْ آتَيْنَهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْهُ بَلْ إِن يَعِدُ
 الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿١٠﴾ فاطر، واته: نایا تهو هاوبه‌شانه‌تان،
 که له جیاتی خوا لییان ده‌پارینه‌وه پیشاتم بدهن چییان له زه‌وی دروست کرده،
 یان له دروستکرانی ناسمانه‌کاندا به‌شدارییان هه‌یه؟ که‌واته: مادام نه له
 دروستکرانی زه‌ویدا نه له هی ناسماندا شوین ده‌ستیان نیه، که‌واته به‌شیان
 به‌دروستکردن و به‌دیه‌تیاو هیچ شتی‌که‌وه نیه، ته‌ی بزانیان ته‌مریان هه‌یه! ﴿أَمْ
 آتَيْنَهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْهُ﴾، واته: نایا کتیبمان پی داوون و به‌لگه‌یان له‌و
 کتیبه‌دا هه‌یه -که بت په‌رستن-؟ ده‌ی مادام خه‌لق و نه‌مریان نه‌بی، که‌واته: ته‌وانه
 شایسته‌ی په‌رستان نین، بۆیه ده‌فرموی: ﴿بَلْ إِن يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا
 إِلَّا غُرُورًا﴾، واته: به‌لکو سته‌مکاران ته‌نیا به‌لینی فریوده‌ر به‌یه‌کدی ده‌دهن.

۲- ئنجا ده‌ریاره‌ی ته‌وه که (به‌دیه‌تیاو) وه (سه‌رخستن)یش ته‌نیا تاییه‌تن به‌خواوه،
 خوا‌ی پاک ده‌فرموی: ﴿... فَتَعَلَىٰ اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١١٠﴾ أَيْشُرُّونَ مَا لَا
 يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلِقُونَ ﴿١١١﴾ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ
 ﴿١١٢﴾ الاعراف، واته: به‌رزبی بۆ خوا له‌وه‌ی، که ده‌یکه‌ن به‌هاوبه‌شی خوا، نایا

شتیک ده‌کهن به هاویه‌شی خوا که به‌دیهینانی به‌دهست نیه؟! به‌لکو خۆشیان دروست کراون! وه ناتوانن یارمه‌تیشیان بدهن و سدریشیان بخهن، به‌لکو ناتوانن خۆشیان سدر بخهن؟! که‌واته: چۆنیان ده‌پهرستن، که‌سیک ژییانی خۆی به‌دهست نه‌بی، چۆن هی تۆی به‌دهسته، وه که‌سیک خۆی سدر نه‌خات چۆن تۆ سدر ده‌خا؟.

۳- ئنجا ده‌ریاره‌ی شه‌وه که (کوړو کچ)یان پالداوته لای خوا، خوای په‌روهر دگار

وه‌لامیکى زور ددانشکینیان ده‌داته‌وه، وه‌ک ده‌فرموی: ﴿بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَتَىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۱۰﴾﴾

الانعام، واته: په‌یدا‌کری ئاسمانه‌کان و زه‌وی، به‌شپوه‌یه‌ک، که شپوه‌یان نه‌بووه، {چونکه (بدیع) واته: به‌دیهینانی شتیک که شپوه‌ی نه‌بووین} چۆن پۆله‌ی ده‌بی، که هاوسه‌ری نه‌بی، وه هه‌موو شتیکى دروست کرده‌و به‌هه‌موو شتیکش زانایه‌؟.

که‌واته له‌به‌رته‌وه‌ی، که خوا به‌دیهینه‌ری هه‌موو شتیکه نابښ هیچ شتیک نه‌لق (فرع)ی خوا بیته نه‌بنه‌چه (أصل)ی بی، وه‌ک له‌نایه‌تی (۳)ی سووره‌تی (الإخلاص)دا ده‌فرموی: ﴿لَمْ يَكِدْ وَلَمْ يُؤَلِّدْ﴾ واته: که‌سی لى نه‌بووه، وه له‌که‌سیش نه‌بووه، دیسان له‌سووره‌تی (الفرقان) له‌نایه‌تی (۳)دا ده‌فرموی:

﴿وَاتَّخَذُوا مِن دُونِهِ ءَالِهَةً ۚ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ

لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا﴾، واته: وه له‌جیاتى خوا (جل‌شانه) چهند په‌رستراوینکیان په‌رستوون که هیچ شتیکیان دروست نه‌کرده، به‌لکو خۆشیان دروست‌کراون، ته‌نانه‌ت زه‌ره‌رو قازانجی خۆشیان به‌دهست نیه، چ‌جای شه‌وانه‌ی، که ده‌یان‌په‌رستن، هه‌روه‌ها نه‌ژییان به‌دهسته، نه‌مردن، نه‌زیندووکردنه‌وه‌شیان به‌دهسته، (که‌واته: شه‌وانه‌ شایسته‌ی په‌رستن نین).

۴- موشریکه کانی مه ککه زور جار په نایان بردوژته بهر چه واشه کاری و گالته کردن به وشه، بۆ پاساودانه وی بیرو پروای پوچی خویان، بۆ وینه: ^(۱) پوژتیکان پیغه مبر ﷺ باسی نه وه ده کات، که نابن جگه له خوا کهس بپه رستری، یه کیکیان ده لئی: نیمه فریشتان ده پهرستین و، نه صرانییه کان عیسا ده پهرستو، یه هوودیه کان غوزه یر ده پهرستن، توش ده لئی نه وانوی که له جیاتی خواش ده پهرسترین ده چنه دوزه خ، یانی فریشته و عیسا و غوزه یریش ده چنه دوزه خ؟! خوی زانا و توانا له و باره وه ده فرموی: ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُونَ ﴿۵۷﴾ وَقَالُوا ءَأَلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿۵۸﴾ إِنَّ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿۵۹﴾﴾ الزخرف، واته: کاتی (عیسی) کوری مه ریدم به وینه هینرایه وه، گه له کهت کردیان به هه للاو گوتیان: نایا په رستراوه کانی نیمه چاکترن، یا خود عیسا؟! واته: مادام نه و بسووتینری، با نه وانوی نیمه ش بسووتینرین، نه وه ش له کاتی کدا نه وه یان گوت، که پیغه مبر ﷺ فرموی: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ ﴿۶۸﴾﴾ الانبیاء، واته: نیوه خوتان و نه وانهی، که ده یان په رستن ده بنه سووته مه نی دوزه خ، خوی کاریه جیش له وه لامی نه و قسه چه واشه کاریه یاندا فرموی: ﴿... مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا... ﴿۵۸﴾﴾ الزخرف، واته: تنیا وه که شه ره قسه نه و نمونه یان هینا وه ته وه، ﴿... بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿۵۸﴾﴾ إِنَّ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ... ﴿۵۹﴾﴾ الزخرف، واته: به لکو نه وانه کهسانیکن، که حه زیان له شه ره قسه یه، نه و (عیسی) یه کیکه له و به ندانه مان، که چاکه مان له گه لدا کرده، دیاره چاکه له گه ل کرانی عیسا ش له لایه ن خواوه، نه وه

(۱) پروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص ۱۲۴۹.

بووه، که خوای په‌رستوه و خوای دادگه‌ریش به‌هشتی پی به‌خشیوه، هه‌روه‌ها خوای زانا ده‌فهرموئ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾ (۱۰۱) الانبیاء واته: نه‌واندی له‌لایه‌ن ئیمه‌وه چاکه‌یان بۆ پیشکه‌وتوه -واته خوای به‌به‌زه‌یی هیدایه‌تی داوون بۆ به‌ندایه‌تی‌کردنی خوئی- نه‌وانه له‌ دۆزه‌خ دورور خراونه‌وه.

۵- شتیکی دیکه، که موشریکه‌کان ده‌یان کرد به پاساو بۆ شیرک و بت‌په‌رستی خوئیان نه‌وه بوو که ده‌یانگوت: هه‌ر شتیکی، که خوا بیه‌وئ دیته‌دی، ئیمه‌ش ئیستا، که بت ده‌په‌رستین، دیاره‌ خوا ویستویه‌تی ئیمه‌ بت په‌رست بین، مادام خوا ویستبیتی، که‌واته به‌ده‌ست خویمان نیه، وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار ده‌فهرموئ:

﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا

مِنْ شَيْءٍ...﴾ (۱۱۸) الأنعام، واته: نه‌وانه‌ی هاویه‌شیان بۆ خوا بریار داوه ده‌لین: نه‌گه‌ر خوا ویستبای نه‌ئیمه‌و نه‌ بابو باپیرانمان هاویه‌شمان بۆ خوا بریار نه‌ده‌دا، وه‌ هیچ شتیکیشمان له‌ خویمان قه‌ده‌غه نه‌ده‌کرد، (که‌واته: له‌به‌رته‌وه‌ی ئیستا هه‌ندیک شتمان بۆ خویمان هه‌لال‌و هه‌تندیکی دیکه‌مان له‌ خویمان حه‌رام کرده، تووشی شیرک بووین، نه‌وه ویستی خوایه، بۆیه نابئ که‌س گله‌ییمان لئ بکا)، خوای په‌روه‌ردگار ناوا وه‌لامیان ده‌دات-وه‌وه ده‌فهرموئ: ﴿... كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا

بِأَسْنَانِهِمْ...﴾ (۱۱۸) الأنعام، واته: نه‌وانه‌ی پیش نه‌وانیش ناوا پیغه‌میه‌رانی ئیمه‌یان به‌ درۆ ده‌زانین، هه‌تا نازاری ئیمه‌یان چیشت، ﴿قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا﴾، واته: پییان بلئ: نایا هیچ زانیاریه‌کتان له‌لایه‌ بویمان ده‌ریخه‌ن؟ (که‌ خوا ویستویه‌تی و پیی خوشه، که ئیوه هاویه‌ش په‌یداکه‌ر بن)،

به‌لج هموو شتیک به‌ویستو ئیراده‌ی خوایه، به‌لام مدرج نیه هدر شتیک، که به ویستو ئیراده‌ی خوا بی‌ره‌زامه‌ندیی خوی له‌سهر بی، چونکه ره‌زامه‌ندیی خوا له‌گه‌ل جیبه‌جی‌کردنی شه‌ریعه‌ته‌که‌یدایه، به‌لام ئیراده‌و ویستی خوا له‌گه‌ل هموو شتیک‌دایه‌و، کابرا کافر ده‌بی به ئیراده‌ی خوا کافر ده‌بی، که ئیمان دینسی، به ئیراده‌ی خوا ئیمان دینسی، به‌لام به‌پیی شه‌ریعه‌تی خوا بۆمان ده‌رده‌که‌ویت، که نایا خوا له‌و شته‌پازیسه، یان پازی نیه، بۆیه ده‌فهرموی:

﴿إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ﴾، واته: ئیوه ته‌نیا به‌دوای گومان ده‌که‌ونو ته‌نیا درۆ ده‌که‌ن له‌وه‌دا، که ده‌یلین.

﴿قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (۱۲۹) ﴿الأنعام﴾، واته: خوا به‌لگه‌ی هدره‌ته‌واوی له‌سهر ئیوه‌هه‌یه، نه‌گهر ویستبای هیدایه‌تی هم‌موواتانی ده‌دا، (واته: خوا نه‌بیویستوه‌ زۆرتان لیبکاو ویستویه‌تی تازاد بن‌و سه‌رپشکتان بکاو، ویستویه‌تی به‌هه‌لبژاردنی خۆتان ئیمان بیسن، یان کافر بن، که‌واته‌ مادام‌وای ویستوه، به‌ویستی خۆتان کافر بوون، به‌ویستی خۆشتان‌و به‌بی شه‌ریعه‌تی خوا شتتان بۆخۆتان حه‌لال‌و حه‌رام کرده، بۆیه له‌سه‌ریشی سزا ده‌درین).

هدروه‌ها خوی کاربه‌جی له‌سووره‌تی (النحل) دا ده‌فهرموی: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ اشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلْغُ الْمُبِينُ﴾ (۳۵) ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ﴾ (۳) ﴿﴾، واته: وه‌ته‌وانه‌ی هاویه‌شیان بریار داوه‌بو خوا گوتیان: نه‌گهر خوا ویستبای نه‌ئیوه‌نه‌بابو

باپیرانمان غه‌یری خوا شتیکی دیکه‌مان نه‌ده‌په‌رست، وه هیج شتیکیشمان قه‌ده‌غه نه‌ده‌کرد، تاوا به‌و شیویه نه‌وانه‌ی پیش نه‌وانیش هه‌ر وایانکرد، نایا له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ران -علیهم الصلاة والسلام- بیجگه له‌راگه‌یاندننی ناشکرا چی دیکه هه‌یه؟! بیگومان نیمه له هه‌ر توممه‌تی‌کدا پیغه‌مبه‌ریتکمان ره‌وانه کرده، وه پیمان گوتوه، که به خه‌لکه‌که بلئی: خوا به‌رستت وه خوتان له (طاغوت) به‌دوور بگرن، جا هه‌یانبووه خوا رینمایی کرده، هه‌شیان بووه گومرایی له‌سه‌ر چه‌سپیوه، به‌زویدا برۆن و سه‌رنج بدن داخۆ سه‌ره‌نجامی نه‌وانه‌ی، که پیغه‌مبه‌رانی خویان به‌درۆ زانیوه چۆن بووه.

نه‌وه‌ی که لیره‌دا پیویسته هه‌له‌هسته‌ی له به‌رانبه‌ردا بکه‌ین نه‌وه‌یه، که خوی کاره‌جی دوو جوړه عیباده‌تی دیاری کرده، عیباده‌ت بو خوا (جل شأنه) وه عیباده‌ت بو (طاغوت) وه ده‌فه‌رموی: هیج کۆمه‌لگایه‌ک نه‌بووه مه‌گه‌ر پیغه‌مبه‌ریتکمان تیدا ره‌وانه کرده که به خه‌لکه‌که‌ی راگه‌یاننده: ﴿أَنْتِ أَعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾ به‌ندایه‌تی بو خوا بکه‌ن و خۆ له (طاغوت) به‌دوور بگرن وه‌دوایی ده‌فه‌رموی: ﴿فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ﴾ هه‌یان بووه خوا هیدایه‌تی داوه وه هه‌رخوی په‌رستوه، هه‌شیان بووه گومرایی له‌سه‌ر چه‌سپیوه و (طاغوت) ی په‌رستوه.

و شه‌ی (طاغوت) له‌قورناندا له (أ) شویندا هاتوه:

(۱) ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ

عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾ البقرة.

(۲) ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ ءَامَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَآؤُهُمُ الطَّاغُوتُ... ﴿٢٥٧﴾﴾ البقرة.

(۳) ﴿... أَوْتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ... ﴿٥١﴾﴾ النساء.

(۴) ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا بِمَا أَنزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنزَلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَن يَكْفُرُوا بِهِ... ﴿٦٠﴾﴾ النساء.

(۵) ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا يَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ... ﴿٧١﴾﴾ النساء.

(۶) ﴿قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ مِّنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ ۗ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ ۗ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾﴾ المائدة.

(۷) ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ... ﴿٣٦﴾﴾ النحل.

(۸) ﴿وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَن يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ... ﴿٧٧﴾﴾ الزمر.

له سدرجه‌م نهم نایه‌تانه‌دا بۆمان دهرده‌که‌وئ، که (طاغوت) شتی‌که له به‌رامبه‌ر
 خوای په‌روه‌دگاردا، که‌واته وه‌کو ئیمان به‌ خوا هه‌یه، ئیمان به‌ (طاغوت)‌یش هه‌یه،
 وه‌کو چۆن عیبادت بۆ خوا هه‌یه، عیبادت بۆ (طاغوت)‌یش هه‌یه، هه‌روه‌ها وه‌ک
 چۆن گه‌رانه‌وه بۆلای خوا (التوبه) هه‌یه به‌هه‌مان شتیه گه‌رانه‌وه بۆلای (طاغوت)‌یش
 هه‌یه، وه‌کو چۆن (تحاکم) بۆلای خوا هه‌یه (تحاکم) بۆلای (طاغوت)‌و به‌رنامه‌ی
 (طاغوت)‌یش هه‌یه، وه‌ (طاغوت) له‌ ته‌سلدا له‌ وشه‌ی (طغی)‌وه هاتوه، یانی له‌
 سنوور دهرچوو، وه‌ (طاغوت)‌یش که‌سی‌که که له‌ سنوور دهرچی، توێژه‌ره‌وانی قورئان
 بۆ پیناسه‌ی وشه‌ی (طاغوت) گوتویه‌نه -به‌تایبه‌ت (أبو جعفر الطبري) که به‌ (امام
 المفسرین) مه‌شه‌وره‌ - ده‌ئ: {الطاغوت کل معبود سوى الله}، واته: طاغوت
 بریتیه له‌ هه‌موو په‌رستراوی‌ک جگه‌له‌ خوا.

به‌لام من له‌ سه‌ر‌مخ‌دانی نایه‌ته‌کانو به‌راورد پێ‌کردنیان بۆم دهرکه‌وتوه که
 (طاغوت) وشه‌یه که به‌کارده‌هینرئ بۆ ئه‌وانه‌ی که به‌رنامه‌ بۆ خه‌لک داده‌نین، وه
 هوکمرانیان به‌سه‌ردا ده‌که‌ن، به‌پیتی رێبازو به‌رنامه‌یه‌ک که به‌ هه‌واو ئاره‌زووی خوێان
 دایده‌نین، که‌واته (طاغوت) به‌ سه‌ر‌کرده‌کانی کوفر ده‌گوترئ که به‌ غه‌یری
 شه‌ریعه‌تی خوا هوکمرانیی به‌سه‌ر خه‌لکدا ده‌که‌ن، وه به‌ (شیطان)‌یش ده‌گوترئ چونکه
 ئیراده‌و هه‌ست و شه‌ووری هه‌یه، وه‌ک چۆن سه‌ر‌کرده‌کانی کوفر ئیراده‌و هه‌ست و
 شه‌ووریان هه‌یه، به‌کورتی: وشه‌ی (طاغوت) ته‌نیا بۆ ئه‌و که‌سانه به‌کارده‌هینرئ که
 له‌ جیاتی خوا -جل شانه- ده‌په‌رسترن و په‌یره‌ویی له‌ به‌رنامه‌و یاسایان ده‌کرن، که
 ئه‌وانه‌ش یان ده‌بئ (ئینسان) بن، یان ده‌بئ (جند) بن، به‌لگه‌ش له‌وباره‌وه نهم
 نایه‌ته‌یه که خوای به‌رزومه‌زن ده‌فه‌رموئ: ﴿الَّذِينَ تَرَىٰ إِلَىٰ الذِّنِّبِ يَرْعَمُونَ أَنَّهُمْ
 ءَامَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنزَلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوا إِلَىٰ الطَّاغُوتِ
 ...﴾ النساء واته: سه‌ر‌نجی ئه‌وانه‌ ناده‌ی که پێیان وایه ئیمانیا به‌وه هیناوه،
 که بۆتۆ ئێردراوه‌ته‌وه خوار وه‌ به‌وه‌ش که له‌ پێش تۆدا ئێردراوه‌ته‌ خوار (ئیددیعای

نه‌وه ده‌کهن، که ئیمانیان به کتیبه‌کانی خوا هیه) که چس **﴿رُيْدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الظُّغُوتِ﴾** ده‌یانه‌وی دادوه‌ری خویان بگپرنه‌وه بۆ لای (طاغوت)، له هویه‌کانی هاتنه خواره‌وی نایه‌ته‌کاندا به‌تایبه‌تی له (أسباب النزول)ی (سیوطی)دا نهم پریویه‌ته دینئ که (ابن أبي حاتم والطبراني) له (عبدالله بن عباس)ه‌وه پریویه‌تیا ن کردوه: {کان أبو برزة الأسلمي كاهنا يقضي بين اليهود فيما يتنافرون فيه...}، واته: (أبو برزة الأسلمي) که دواپی مسولمان بووه و بۆته هاوه‌لیکی به‌پرز، له سه‌رده‌می نه‌فامییدا کاهین بووه و دادوه‌ری و قه‌زاوه‌تی ده‌کرد له نیتوان جووله‌که‌کاندا له و شتانه‌دا که تییاندا ده‌که‌وتنه کیشه‌وه، ئیدی نهم نایه‌ته له‌وباره‌وه هاتۆته خوار.

هه‌روه‌ها هه‌ر له‌باره‌ی هۆی هاتنه‌خواره‌وه‌ی نهم نایه‌ته‌وه چهند نایه‌تییکی دوایشدا هاتره، که مسولمانییکی مونا‌فیق له‌گه‌ل جووله‌که‌یه‌ک بوو به کیشه‌یان؛ جووله‌که‌که گوتی بابچین بۆ لای (محمد) **ﷺ**، به‌لام مسولمانه‌که گوتی: نا با بچین بۆ لای (کعب بن الأشرف) بۆ نه‌وه‌ی نه‌و دادوه‌ریمان له‌به‌یندا بکات، جا به‌و بۆنه‌یه‌وه خوا نهم نایه‌ته‌ی ناره‌ خوار^(۱)، که‌واته: لیژده‌دا (طاغوت) که‌سی‌که که حوکم ده‌کات له نیتوان خه‌لکیدا به‌بچ گه‌رانه‌وه بۆ شه‌ریعه‌تی خوا، وه له نایه‌ته‌کانی دیکه‌شدا نه‌گه‌ر سه‌رنج له سیاقه‌کان بدرئ هه‌ر نه‌وه‌یان لئ و ه‌رده‌گیریت، که نه‌وه مانای راسته‌قینه‌ی وشه‌ی (طاغوت)ه، هه‌رچه‌نده توژه‌ره‌وانی قورنان گوتووینه: هه‌موو په‌رستراویک غه‌یری خوا به (طاغوت) له‌قه‌لم ده‌درئ، له‌و پوه‌وه، که له سنووری خۆی براوه‌ته‌ده‌ر، به‌لام نه‌گه‌ر به‌وردیی سه‌رنجی نایه‌ته‌کان بده‌ین، خوای کاره‌جئ (طاغوت) زیاتر به‌وه پیناسه ده‌کات که خاوه‌نی ئیراده‌وه‌عقل و شعوره، بۆ وینه: له سووره‌تی (البقرة)دا

ده‌فه‌رموی: **﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ ءَامَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَآؤُهُمُ الظُّلُمَاتُ يُخْرِجُهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ...﴾**

(۱) بروانه: (المصباح المنير في تهذيب ابن كثير)، ص ۳۰۴.

نیزه‌دا خوی بی وینه وه چۆن دهریازکردنی شه‌لی تیمانی له تاریکییه‌وه به‌ره‌و
 رۆشنایی کردوه به‌وه‌سفی خۆی به‌همان شیوه؛ هینانه‌ده‌ری شوینکه‌وتوانی
 (طاغوت)یشی له رۆشناییه‌وه به‌ره‌و تاریکییه‌کان کردوه به‌ پیناسه‌و وه‌سفی
 (طاغوت)، که دیاره‌ نه‌وه‌ش وه‌سفی‌که‌ بۆ که‌سی‌ک به‌کار دیت، که‌ عه‌قل‌و
 نیراده‌و هه‌ستی هه‌بێ.

دوو: دژایه‌تیکردنی کافران له‌ بواری بره‌وایه‌وه‌ی دوایه‌دا:

سه‌ره‌تا پێیسته‌ نه‌وه‌ بزانی که‌ بره‌وایه‌وه‌ی بوون به‌ خوا، راسته‌وخۆ داخوایی نه‌وه‌ ده‌کا،
 که‌ بره‌واشت به‌ رۆژی دوایی بی، چونکه‌ رۆژی دوایی نه‌و رۆژه‌یه، که‌ تۆ به‌دیداری خوا
 —جل‌شانه‌— ده‌گه‌یه‌وه‌و ده‌چیه‌ به‌ر دادگای خوا، بۆ نه‌وه‌ی لیت به‌رسیتته‌وه، که‌ چیت
 کردوه‌و چۆن ژیاوی؟ بۆیه‌ بره‌وا نه‌بوون به‌ رۆژی دوایی له‌ بره‌وا نه‌بوون به‌ خوا —جل
 شانه‌— وه‌ سه‌ره‌له‌ده‌داو هه‌رکه‌سی‌ک تیمانی به‌ خوا نه‌بێ راسته‌وخۆ تیمانی‌شی به‌ رۆژی
 دوایی و لێپرسینه‌وه‌و به‌هه‌شت و جه‌هنه‌م نابێ.

جا خوی تا‌ک و پا‌ک له‌ زۆر شوینی قورئاندا باسی هه‌لئو‌ستی فیکری کافره‌کان
 ده‌کات له‌باره‌ی بره‌وا نه‌بوونیان به‌ رۆژی دوایی و زیندوو‌بوونه‌وه‌! بۆ وینه‌: ده‌فه‌رموی:

﴿ وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ الأنعام، واته‌: وه‌

کافره‌کان گوته‌یان نه‌وه‌ هه‌ر ژیا‌نی دونه‌یا‌یه، وه‌ زیندوو‌ نا‌کرتینه‌وه، هه‌روه‌ها

ده‌فه‌رموی: ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنْبِئُكُمْ إِذَا مُرِّقْتُمْ كُلَّ

مُرِّقٍ إِنَّكُمْ لَعِنَىٰ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾ أَفَرَأَيْتُمْ عَلَىٰ اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا

يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾ سبأ، واته‌: وه‌ نه‌وانه‌ی بی‌بره‌وان

گرتیان: ئایا پیاوی‌کتان پێشان به‌دین که‌ هه‌واڵی‌کی سه‌یرتان پێ ده‌دا! ده‌لێ

هه‌رکاتێک مردن و پارچه‌پارچه‌ بوون دووباره‌ زیندوو‌ ده‌کرتنه‌وه‌ به‌ دروست بوونه‌وه‌یه‌کی

تازه، ئایا به‌ناوی خواوه‌ بوختان ده‌کا یان شیته‌؟!، به‌لکو نه‌وانه‌ی بره‌وا نه‌هینن به‌رۆژی

دوایی له‌سز او سه‌رگه‌ردانییه‌کی دووردان، هه‌روه‌ها ده‌فهرموی: ﴿ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُبَلِّغُنَا إِلَّا الدَّهْرُ... ﴾ (۲۱) الجاثية، واته: وه‌بی بروایه‌کان گوتیان: هه‌ر ئه‌م ژیانه دنیا‌یه‌مان هه‌یه، ده‌مرین و ده‌ژین و ته‌نیا رۆژگاریش له‌نیومان ده‌بات، دیاره‌ئه‌وانه‌ پروایان به‌ خواش نه‌بووه -جل‌شانه- که وه‌ک هاویه‌ش په‌یدا‌که‌ره‌کان، که پروایان به‌ بوون و به‌دییه‌ینه‌رایه‌تی خوا هه‌بێ و وێپرای ئه‌وه شستیکی دیکه‌ش په‌هه‌ستن، به‌لکو بێ پروابوون، له‌ زاراو‌هی زانایانی پیشینه‌ماندا به‌ (ملاحده‌)یان گوتوه (الده‌ریون) ئه‌وانه‌ی که ته‌نیا پروایان به‌وه‌ بووه، که رۆژگار خه‌لکی ده‌مرینی و ده‌ژینی، یانی: خوابه‌ک سه‌ره‌ه‌شتی بوونه‌وه‌ر ناکات، که ئه‌وه بیستیکی زۆر ریزه‌په‌رو ده‌گه‌من بووه.

خوای په‌روه‌ردگاریش وه‌لامی قسه‌کانیان ده‌داته‌وه‌و ده‌فهرموی:

﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ... ﴾ (۲۸) النحل، واته: کافه‌ره‌کان به‌ جه‌خت له‌سه‌ر کرده‌وه‌ سوێندیان خوارده‌ ئه‌وه‌ی، که ده‌مری خوا زیندووی ناکاته‌وه، جا خوای په‌روه‌ردگار وه‌لامیان ده‌داته‌وه‌و چه‌ند به‌لگه‌یه‌کیش دینیته‌وه‌و ده‌فهرموی: ﴿ بَلَىٰ وَعَدَّا عَلَيْهِ حَقًّا ﴾، واته: با خوا به‌ئینی داوه‌و به‌ئینی خواش هه‌قه‌و ده‌بی بیته‌دی، (مادام خوا -جل‌شانه- له‌پتی وه‌حی و پیغه‌مه‌به‌رانییه‌وه‌ فه‌رموویه‌تی که من زیندووتان ده‌که‌مه‌وه‌و لی‌تان ده‌په‌سه‌وه‌ فه‌رمان و به‌ئینی خوا دیته‌دی)، ﴿ وَلَٰكِنَّ أَكْثَر النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾، واته: به‌لام زۆریه‌ی خه‌لکی نازانن، (واته: هه‌ر خوا نانس و به‌ وه‌حی و په‌یامی خوا ئاگادار نین، بۆیه‌ نکوویی ده‌که‌ن له‌ زیندووبوونه‌وه‌!) ئه‌وه به‌لگه‌ی یه‌که‌م، پاشان به‌لگه‌ی دووه‌م ده‌خاته‌په‌رو ده‌فهرموی: ﴿ لِبَيْنِ لَهُمُ الَّذِي يُخْتَلِفُونَ فِيهِ... ﴾ (۲۹) النحل، واته: بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌وه که تیندا که‌وتوونه‌ مشت و مه‌رو را‌جایی یه‌وه‌ بۆیان پوون بکاته‌وه، (که ده‌بی رۆژیک بیت بێ پروایان لی‌یان مه‌علوم بیت به‌هه‌له‌دا چووبوون)، دوایی به‌لگه‌ی سییه‌م

ده‌خاته پروو ده‌فهرموی: ﴿وَلْيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَذِبِينَ﴾، واته: وه بز شه‌وی که بی‌پروایان بزبان ده‌رکه‌وی که درزیان ده‌کرد - که ده‌یانگوت زیندوو نابینه‌وه-، ننجاً به‌لگه‌ی چوارهم دینیتسه‌وهو ده‌فهرموی: ﴿إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ لَكُنْ فَيَكُونُ﴾ (النحل ۸۰)، واته: نئمه شه‌گهر بمانه‌وی شتیک ببی، که بی‌ی بلتین ببه ده‌بی، (تویژه‌وه‌انی قورنان ده‌لین: لیرده‌ا مه‌به‌ست له‌وه نیه، که خوی بالاده‌ست به‌شته‌که بفهرموی: ببه، واته: کاتیک تیراده‌و ویستی خوا - جل شانه - پروو بکاته هر شتیک په‌یدا ده‌بی).

خوی بالاده‌ست له‌ سووره‌تی (یس) دا کومه‌لئیک به‌لگه‌ی دیکه باس ده‌کات و ده‌فهرموی: ﴿أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ﴾ (۷۷) وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ. قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظْمَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿۷۸﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿۷۹﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنشَرْتَهُ ثُوقُودٌ ﴿۸۰﴾ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿۸۱﴾ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ لَكُنْ فَيَكُونُ ﴿۸۲﴾ فَسُبْحَانَ الَّذِي فِي يَدَيْهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۸۳﴾﴾ یس، واته: نایا نینسان نابینی - نازانی - که نئمه له‌ توویلکه (نطفه) یه‌ک دروستمان کرده، که‌چی نئستا بوته‌ مشت و مپرکه‌ریکی ناشکرا، نمونه‌یه‌کی بو نئمه هینایه‌وه‌و دروستکرانی خوی له‌بیر چووه، ده‌لئ: کئ نئسقان زیندوو ده‌کاته‌وه‌ دوی شه‌وی، که پرواوه، تو (ته‌ی محمد ﷺ) بلئ: شه‌و که‌سه زیندوو ده‌کاته‌وه‌ که یه‌که‌بجار دروستی کرده، شه‌و خویله‌ی له‌ دره‌ختی سه‌وز ناگری بو دروست کردوون (لیرده‌ا نئعجازیکی زانستی هیده، چونکه دره‌ختی سه‌وز کاتیک

به هوی کرداری روشنه پیکهاتنه وه له رینگه گی گه لا سه وزه کانیه وه پروناکی و وزه له خۆر وهرده گری، هه ره همان وزه یه که له کاتی سووتانیدا دهیداته وه وئاگری لسی دروست ده بی، واته نه وپهروه ردگاره ی ئاگروئاوی به یه که وه کۆکردۆته وه) ئایا نه و زاته ی ئاسمانه کان و زه ی هیناونه دی ناتوانی هی وه کو نه وان دروست بکات؟ با خوای توانا زۆر به دیهینه رو زۆریش زانایه، {وه خوای پهروه ردگار له سووپه تی (غافر)یش دا ده فه رموی: ﴿لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۵۷)}، واته: دروستکردنی ئاسمانه کان و زه ی زۆر گه وهره تره له دروستکردنی خه لکی به لام زۆریه ی خه لکی نازانن}، پاشان له کۆتاییدا ده فه رموی: فه رمانی خوا کاتیک بیه وی شتیک دروست بکات، نه گه ر پی ی بلی بیه، ده بی، پاکیی بۆ نه و که سه ی، که مولکی هه موو شتیکی به ده سه ته، وه هه ر بۆلای ویش ده گیردینه وه.

له م چند نایه ته شدا هه لویستی خراب و نه فامانه ی نه هلی کوفر سه باره ت به رۆژی دواپی و زیندوو بوونه وه ده رکه وت، که چۆن بر وایان پی ی نیه و گالته به نایه ته کانی خوا و قسه کانی پیغه مبه ر ﷺ ده که ن و خوای پهروه ردگاریش به و جۆره ی، که دیتمان وه لامی گومان و قسه کانیان ده داته وه.

له هۆیه کانی هاتنه خواره وه ی قورئاندا هاتوه^(۱)، که یه کیتک له کافره کان ده چیت بۆ خزمه ت پیغه مبه ر ﷺ و ئیسقانیك ده پروینسی و خۆله که ی له سه ر له پی ده سه تی داده نسی و رووه و پیغه مبه ر ﷺ فووی لسی ده کات و تۆزو خۆله که به ده م و چاوی پیغه مبه ر ﷺ ده که وی، وه پی دهن: دوا ی نه وه ی ئاوام لیها ت - واته بووم به تۆزو خۆل - خوا ده توانی جارکی دی زیندووم بکاته وه؟! خوای پهروه ردگاریش به و شیوه یه ی باسکرا وه لامی ده داته وه.

(۱) پروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب ابن کثیر)، ص ۱۱۴۸.

هروه‌ها خوی بالاده‌ست ده‌فرمودی: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
بَطْلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ يَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾ ص،
واته: وه نیمه ناسمانه‌کانو زهوی و نه‌وهی له نیوانیاندایه به‌بی هؤو بی‌هوهوه
دروستمان نه‌کرده، نه‌وه گومانی بی‌پروایانه (که نیمه نه‌وانه‌مان به‌بی هؤو به
هوه‌ننه خولقاندوبی، وه مادام بوونه‌وهر به‌گالته نه‌خولقابی که‌واته زیندوکرانه‌وه
راسته، چونکه دونیا شانوی تیدا تاقیکرانه‌ویه، وه که تیشیدا تاقی کرایه‌وه ده‌بی
قوناغیکی دیکه‌ش بی که نه‌نجامی تاقیکرانه‌وهی تیدا وه‌ریگیرتته‌وه)، وه سزای به
نیش و توندی ناگر بو نه‌وانه‌ی کافرن.

چون ده‌بی نیمه نه‌وانه‌ی که نیمانیان هیناوه وه کرده‌وهی باشیان کرده، وه‌ک
خرابه‌کاران له زهویدا مامه‌له‌یان له‌گه‌لدا بکه‌ین، یاخود پاریزکاران وه‌کو تاوانباران،
(واته: چون ده‌بی سه‌ره‌نجامی که‌سیک که هه‌موو ژیانی به‌پاکیی و چاکیی و به‌پیی
به‌رنامه‌ی خوا به‌پری کردبی، وه‌ک سه‌ره‌نجامی که‌سیک بیست که هه‌موو ژیانی له
پسیی و تاواندا بردۆته‌سه‌ر، نه‌گه‌ر زیندوویونه‌وهو لیپرسینه‌وه نه‌بی وه‌ک یه‌ک
ده‌رده‌چن، نه‌وه‌ش زولمه، خوی په‌روه‌ردگاریش دادگه‌رهو زولم له که‌س ناکات).

هروه‌ها له سووره‌تی (المؤمنون) دا به‌هه‌مان شینوه ده‌فرمودی: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ
أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلْتِنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَلَى اللَّهِ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا
إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَبِيرِ ﴿١١٦﴾ ، واته: نایا بیستان وایه به‌گالته
نینوه‌مان خولقاندوهو ناگیرتینه‌وه بو لامان؟! که‌واته: نه‌گه‌ر نینسانه‌کان نه‌گیرتینه‌وه
بو لای خوی کاربه‌جی، وه به‌چاکه‌کان نه‌لن چاکتان کردو به‌خرابه‌کانیش نه‌لن
خراپتان کرد، مانای وایه گالته‌ی بی‌کردن، خوی په‌روه‌ردگاریش کاربه‌جیه وه‌شتی
بیجی ناکات، وه‌ک ده‌فرمودی: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَعِينًا

﴿ ۱۶ ﴾ الأنبياء، واته: نیمه ناسمان و زهوی و شهوی نیتوانیمان به گالتسه نه خولقاندوه، بویه ده‌فهرموی: ﴿ فَتَعَلَىٰ اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَبِيرِ ﴾ ﴿ ۱۷ ﴾ المؤمنون، واته: بدرزه خوی پادشای هق، جگه لهو هیچ په‌ستراوی دیکه نین، وه په‌روه‌ردگاری باره‌گای ریژو حورمه‌ته.

وه به‌لگه‌یه‌کی دیکه‌ش که خوی بی‌هاوتا له چند جیبه‌کی قورئاندا هیناویه‌ته‌وه، بریتیه له به‌راورد‌کردنی ژبانی نینسان له‌گه‌ل پوانی گژوگیاو دارو دره‌خت، وه که ده‌فهرموی: ﴿ وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقِنَهُ لِبَلَدٍ مَّيْتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَٰلِكَ تُخْرَجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾ ﴿ ۵۷ ﴾ الأعراف، واته: خوا - جل‌شانه - نهو زاتیه، که بایه‌کان ده‌نیتری موژده‌ده‌رن له پیش په‌همه‌تی خویه‌وه، (لییره‌دا مه‌به‌ست له په‌حمت بارانه، چونکه باران به‌رجه‌سته‌که‌ری په‌حمت و به‌زه‌یی خویبه‌ بو ژباندارو زینده‌وه‌رو رووه‌ک)، ﴿ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا ﴾، واته: هه‌تا کاتیک، که نهو بایانه هه‌وریکي قورسیان هه‌لگرت، (واته: هه‌وری موتوریه‌کراو نه‌وانه‌ی که بارانیان هه‌لگرتوه)، ﴿ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ﴾، واته: ننجنا ناوی پیدا ده‌نیترینه خوارئ، وه هه‌موو جوژه به‌روبوومیک لهو زه‌ویسه وشک و قاقرو دیمه‌کاره‌ی پی‌ده‌رده‌هینین ﴿ كَذَٰلِكَ تُخْرَجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾، واته: هه‌ر بهو شتیه‌یه‌ش مردووان جاریکي دی ده‌ردینینه‌وه، له فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ هاتوه، که (ابو هریره) گپراویه‌تیه‌وه، کاتئ خوی په‌روه‌ردگار له رژی دوا پیدا ده‌یه‌ویت مردووان زیندوو بکاته‌وه بارانیک ده‌بارینئ هه‌رکه‌سه‌و له نیسکی

(کلینجه) ^(۱)ی دروست ده‌بیته‌وه، دوا‌ی شه‌وی که لاشه‌که دروست بژوه پروحه‌که‌شی به‌بردا ده‌کرتته‌وه له‌لایهن خوا‌ی زیندوو‌که‌ره‌وه‌وه، پیغه‌مبهر صلی الله علیه و آله ده‌فهرموی: { ... ثم يُنزل الله من السماء ماءً فينبغون كما تبت البقل، ليس من الإنسان شيء إلا يُبلى إلا عظماً واحداً وهو عجبُ الذئبِ ومنه يركبُ الخلق يوم القيامة } رواه البخاري ^(۲).

به‌پرزان!

ئه‌گهر سه‌رنج بده‌ین زۆریه‌ی قورئان له‌مه‌که‌هاتۆته‌ خوار، وه‌ پیغه‌مبهر صلی الله علیه و آله له‌ ماوه‌ی شه‌ (۱۳) سا‌له‌ی که‌ له‌ مه‌که‌دا بووه‌ به‌پیتی وه‌حی و فه‌رمایشتی خوا‌ی زاناو توانا زۆر جه‌ختی کردوه‌ له‌سه‌ر شه‌و سێ بابه‌ته‌: خوا به‌یه‌که‌گرتن، پۆژی زیندوو‌بوونه‌وه‌و نیپرسینه‌وه‌، پیغه‌مبهرایه‌تی و (وه‌حی).

چونکه‌ شه‌و سێ شته‌ سێ کۆله‌که‌و سێ کوچکه‌ی هه‌موو ئیسلامه‌تین، جا بۆیه‌ پیوسته‌ ئیمه‌ په‌ند وه‌ریگرین و بزاین که‌ هه‌رکاتیک ئینسانیک یان کۆمه‌لێک بیه‌وی دینداریه‌کی راسته‌قینه‌ بکات، ده‌بێ به‌و سێ ته‌سل و بنه‌مایانه‌وه‌ ده‌ست پێ‌بکات، هه‌روه‌ها ئه‌گهر بویستری گۆرانیکاری له‌ ژیا‌نی می‌لله‌تیکدا بکری، ده‌بێ له‌و سێ بنه‌مایانه‌وه‌ ده‌ست پێ‌بکری، شه‌و سێ بنه‌مایه‌ش دووه‌میان له‌یه‌که‌میان‌وه‌ په‌یدا ده‌بیت و سێیه‌میشیان له‌ دووه‌میان، چونکه‌ کاتیک که‌ خوات ناسی و بپرات پێی هه‌بوو، بپراشت به‌وه‌ ده‌بێ که‌ خوا زیندووت بکاته‌وه‌، وه‌ هه‌رکاتیکیش بپرات به‌ په‌روه‌ردگاریتی خواو پۆژی دوا‌یی هه‌بوو، بپراشت ده‌بێ به‌و هیدایه‌ت و به‌رنامه‌یه‌ی که‌ پیغه‌مبهر صلی الله علیه و آله هیناویه‌تی و دوا‌شی ده‌که‌وی.

(۱) ئیسکی کلینجه ئیسکیکه‌ زۆر بچوکه‌ ده‌که‌ویتته‌ به‌شی خواره‌وه‌ی بپه‌ری پشت.
(۲) صحیح البخاری: ۴۹۳۵، له‌ (صحیح مسلم) یشدا هاتوه‌ به‌ ژماره‌: (۷۳۴۱).

س: دژایه‌تیکردنی کافران له به‌ران‌بهر پیغهمبهرایه‌تی و وه‌حیدا :

سییه‌مین کۆله‌که‌ی ئیمان و عه‌قیده‌ی ئیسلامی بریتیه له ئیمان هینان به پیغهمبهرایه‌تی و وه‌حی به‌گشتی و به‌تایبه‌ت پیغهمبهرایه‌تی موحه‌ممه‌د ﷺ، وه‌ شه‌ و وه‌حی و په‌یامه‌ی، که‌ خوای کاربه‌جی بۆی ناردوه، چونکه‌ برواهینان به پیغهمبهرایه‌تی موحه‌ممه‌د ﷺ داخوایی شه‌وه ده‌کات که‌ ئینسان ئیمان بیئیت به‌ هم‌وو پیغهمبهرانی دیکه‌ش، وه‌ له‌پاستیدا ئیمه‌ له‌پرتی پیغهمبهری خو‌مانه‌وه ﷺ ده‌زانین، که‌ پیغهمبهرانی دیکه‌ش هه‌بوون، جا شه‌وانه‌ی که‌ له‌ قورئاندا ناویان هاتوه، پیوسته‌ ئیمانمان به‌خۆیان و کتیبه‌کانیان هه‌بێ، وه‌ شه‌وانه‌شی که‌ ناویان نه‌هاتوه، به‌شپۆه‌یه‌کی گشتی بلێین: ئیمانمان به‌ پیغهمبهرانی خوا هه‌یه -علیهم‌ الصلاة والسلام-.

کافره‌کان وه‌ك چۆن سه‌باره‌ت به‌خوا به‌یه‌گرتن به‌تایبه‌ت له‌ بواری په‌رستارنیدا شه‌ریکیان بۆ بریار داوه، یان هه‌ر بروایان پێ نه‌بووه!! هه‌روه‌ها له‌ بواری بروابوون به‌ دوا‌پۆژیشدا باس‌مان کرد، که‌ بروایان به‌ویش نه‌بووه‌و پێیان شتیکی قورس بووه‌و گوتویانه: که‌ ئینسان چۆن زیندوو ده‌بیته‌وه‌؟!

به‌هه‌مان شپۆه‌ له‌ بواری پیغهمبهرایه‌تیشدا تیبینی و گومانیان هه‌بووه‌ هه‌م له‌باره‌ی شه‌خصی پیغهمبهره‌وه ﷺ وه‌ هه‌م ده‌باره‌ی شه‌ و وه‌حی و په‌یامه‌ش که‌ بۆی هاتوه، به‌تایبه‌ت قورئان، ئیستاش با سه‌رئنجیکی ره‌خنه‌کانیان به‌دین داخۆ سه‌باره‌ت به‌ پیغهمبهر ﷺ چیان گوتوه:

خوای په‌نه‌انزان ده‌فه‌رموی: ﴿ وَمَا مَعَ النَّاسِ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴾ (الإسراء، واته: وه‌ هه‌یج شتیکی پێی له‌ خه‌لك نه‌گرت که‌ ئیمان بیئن، دوا‌ی شه‌وه‌ی که‌ پێنمایی خوایان بۆ هات شه‌وه‌ نه‌بێ که‌ گوتیان: ئایا خوا ئینسانێکی کردۆته‌ ره‌وانه‌کراوی خۆی؟!

که‌واته: گه‌وره‌ترین کۆسپ و پەرچ له‌پێی کافره‌کاندا که ئیمان به پیغه‌مبه‌ری خوا بێن نه‌وه بووه که پێیان وا بووه ئینسان شایسته‌ی نه‌وه نه‌وه لێی ناوه‌شیته‌وه که بیهته پیغه‌مبه‌رو په‌یوه‌ندی هه‌بێ به‌ خواوه -جل شانه- وه‌ گوتووینه‌ چون خوا ئینسانیک ده‌کاته نیرراوی خۆی؟

(۱) خوی زاناو توانا له‌سه‌ر زاری کافره‌کان ده‌فه‌رموی: ﴿ وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُفُّ عَنْهُ نَذِيرًا ﴿٧﴾ أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٨﴾ الفرقان، واته:

بیبه‌روا‌کان گوتیان: نه‌وه چیه؟ نه‌وه پیغه‌مبه‌ره! خواردن ده‌خواو له‌ بازاری دێ و ده‌چی! ده‌بوویه فریشته‌یه‌ک دابه‌زته‌ سه‌ری له‌گه‌لیدا خه‌لك بته‌رسینێ و ناگادار بکاته‌وه، یاخود خه‌زنه‌ی له‌ ناسمانه‌وه بۆ دابه‌زێ، یاخود به‌هه‌شتیکی هه‌بێ لێی بخواو پێوستی به‌کارو که‌سابه‌ت نه‌بێ، نه‌وه سه‌مه‌کارانه گوتیان ئیه‌ ته‌نیا به‌دوای پیاویک ده‌که‌ون که جادووی لیکراوه.

له‌و دوو نایه‌ته‌ی رابردوودا نه‌وه ده‌رکه‌وت که کافره‌کان تیبینیان هه‌بووه له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌راهه‌تی پیغه‌مبه‌رو به‌روایان پێی نه‌بووه و گوتووینه‌: چون ده‌بێ پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئینسان بێ؟ هه‌روه‌ها ده‌ریاره‌ی شه‌خصی موحه‌مه‌دیش ﷺ گومان و تیبینیان هه‌بووه.

(۲) وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿ أَمْ نَزَّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا... ﴿٨﴾ ص، واته: نایا له‌نیو ئیمه‌دا قورئان بۆ وی هاتۆته‌ خوار؟!، واته: ئیمه‌ هه‌موو نه‌وه گه‌وره‌ پیاوانه‌ هه‌ین چون خوا په‌یامی خۆی بۆ موحه‌مه‌د ﷺ ده‌نیرێ؟!، دیاره‌ کافره‌کان خۆیان بێ زل بووه و پێوانه‌ی نه‌وان بۆ چاکیه‌ی و خراپیه‌ی شایسته‌یی ئینسانه‌کان بۆ هه‌ر شتیک، جیاواز بووه له‌ پێوانه‌ی خوی په‌روه‌ردگار بۆ نه‌وه‌شانه، نه‌وان وایان زانیوه

هەر که سێک خزم و عه‌شیره‌ت و پارو و سه‌روه‌ت و سامانی زیاتر بوویی و ده‌سه‌لاتدارتر بوویی، ئەو زیاتر شایسته‌ی ئەوه بووه، که خوا ریزی لێ بێنێ و پله‌ی پێغه‌مبهرایه‌تی بداتێ!

۳) هه‌روه‌ها خوای بێ‌هاوتا ده‌فه‌رموی: ﴿ وَقَالُوا لَوْلَا نَزَلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقُرَيْتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٢٦﴾ الزخرف، واته: وه گوتیان ده‌بووایه ئەو قورثانه دابه‌زیبایه سه‌ر یه‌کێک له پیاوه گه‌وره‌کانی دوو شاره‌کان - واته (ولید بن المغیره) له مه‌که‌که یان (عروه بن مسعود الثقفی) له طانیف^(١) - دیاره ئەوکاته ئەو دوو که‌سه دوو پیاوی زۆر ناودار بوون له طانیف و له مه‌که‌که به هۆی ده‌وله‌مه‌ندیانه‌وه، بۆیه پێیان وابوو که هیچ‌کس جگه‌ له‌و دوو که‌سه شایسته‌ی پێغه‌مبهرایه‌تی نیه‌و (محمد بن عبدالله) - علیه الصلاة والسلام - ، که به هه‌تیوی گه‌وره بووه هه‌ژارو نه‌داره، شایسته‌ی ئەوه نیه‌!

۴) هه‌روه‌ها خوای به‌خشنده کۆمه‌لێک گرفتێ دیکه‌ی کافره‌کان له‌وباره‌وه باس ده‌کات، وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنْتُمْ مُرْتَدُونَ ﴿٢٧﴾ ... بَلْ قَالُوا أَضْغَثٌ أَحْلَمٌ بَلْ أَفْتَرَنَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأُولُونَ ﴿٥﴾ الأنبياء، واته: ئەوانه‌ی که سته‌میان کرد - کافرو موشریکه‌کان - به‌په‌نه‌نایی له‌نیوخۆیاندا قسه‌یان کردو گوتیان: ئایا ئەم (موحه‌مه‌د) ه جگه‌ له‌وه‌ی، که ئینسانێکه وه‌کو خۆتان هیچی دیکه‌ هه‌یه؟ ئایا ده‌چن بۆلای ئینسانی جادووگه‌رو گویی له جادوه‌که‌ی ده‌گرن، له‌ حالێکدا که ئیوه‌ خاوه‌ن عه‌قلن و ده‌بینن؟! ... به‌لکو شتیکی دیکه‌شیان گوت: گوتیان ئەو قسانه‌ی که ئەو (ﷺ)

(١) پروانه: (تفسیر ابن کثیر)، ج ٤، ص (١٢٦-١٢٧).

ده‌یانکات، (واته: قورپان) خه‌ونی تیکه‌ل و پیکه‌لن و قسه‌ی زینده خه‌ونانه (واته: که‌سیک که به‌دهم خه‌وه‌وه بیدار ده‌بیته‌وه) یا خود قسه‌یه‌ک که خۆی هه‌لی ده‌به‌ستی، یا خود قسه‌که‌ی شیعره‌وه خۆشی شاعیره، با موعجیزه‌وه به‌لگه‌یه‌کی ناشکرایان بۆ بینن، وه‌ک چۆن پیغه‌مبهرانی پیشوو به‌لگه‌وه موعجیزه‌ی به‌ره‌ست و ناشکرایان هه‌بووه، (که دیاره مه‌به‌ستیان موعجیزه‌کانی موسایه که گۆچانه‌که‌ی و ده‌ستی سرباره‌کیه‌تی که دره‌وشاوه‌ته‌وه، وه موعجیزه‌کانی عیسیایه که به‌ئیزنی خوا سردووی زیندوو کردوونه‌وه و کوپرو لالی زگماکی چاک‌کردوونه‌وه... هتد).

هه‌روه‌ها خوای تاک و پاک باسی دوو تۆمه‌تی دیکه ده‌کات که له لایهن کفره‌کانه‌وه پال درابوونه لای پیغه‌مبهر ﷺ و ده‌فه‌رموی: ﴿ اِنَّ لَهُمُ الذِّكْرٰی وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُوْلٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۳﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوْا مُعَلَّمٌ مَّجْنُوْنٌ ﴿۱۴﴾ ﴾ الدخان، واته: که‌ی وه‌خه‌به‌ر دین و بیدار ده‌بنه‌وه، پیغه‌مبهرتیکی زۆر روون و ناشکرایان بۆ لا هاتوه (که هیچ که‌س له‌و پاکترو چاکترو ره‌وشت به‌رزتر نیه، وه له‌و خاوه‌ن عه‌قلتر نه‌بووه) دوا‌یی پشتیان تیکرد و گوتیان: نه‌وه فیرکراوه‌وه شیتته، (دیاره نه‌م دوو قسه‌یه‌ش پیچه‌وانه‌ی به‌کترن، چونکه که‌سیک که شیت بی ناگونجی فیر بکری).

هه‌روه‌ها له سووره‌تی (الفرقان) دا دوو تۆمه‌تی دیکه باس ده‌کات و ده‌فه‌رموی: ﴿ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِنْ هٰذَا اِلَّا اِفْكٌ اَفْتَرْتَهُ وَاَعَانَهُ عَلٰیہِ قَوْمٌ اٰخَرُونَ ﴿۱۶﴾ فَقَدْ جَاءُوْا ظُلْمًا وَّزُوْرًا ﴿۱۷﴾ وَقَالُوْا اَسْطٰیْرُ الْاَوَّلٰیْنَ اَكْتَتَبَهَا فَہِی تُمَلٰی عَلٰیہِ بُكْرَةً وَّاٰصِيْلًا ﴿۱۸﴾ ﴾، واته: وه کافره‌کان گوتیان: نه‌م قورپانه‌نه‌یا قسه‌یه‌کی هه‌لبه‌ستراوه‌وه هه‌لی به‌ستوه‌وه که‌سانتیکی دیکه‌ش هاوکارییان کرده، وه گوتیان: نه‌وه نه‌فسانه‌ی پیشینانه داوای کرده بۆ بنووسریتته‌وه، دوا‌یی به‌س‌ریدا خویندراوه‌ته‌وه به‌یانیان و ئیواران تا له‌به‌ری کرده.

جا به‌پِژان!

ته‌گەر سهرنج بدهین ده‌بینین هه‌موو شه و ئیشکالانه‌ی که کافره‌کانی سهرده‌می پیغه‌مبهر ﷺ باسیان کردوون، ههر شه و ئیشکالانه‌ن که ئیستا باس ده‌کرین، وه شه‌وی که ئیستا ده‌یلین هیچی قسه‌ی تازه نیه، به‌لکو هه‌مووی قسه‌ی دووباره‌ کراره‌ی شه و سهرده‌مه‌یه.

وه‌لامی خوا عزّ وجلّ بو‌ره‌خنه‌و تۆمه‌تی کافره‌کان

ئیتاش چهند ئایه‌تیک ده‌خه‌ینه‌ روو، که خوی په‌روه‌ر دگار به‌ریه‌رچی شه و تۆمه‌ت و درۆ گومانه‌یان ده‌داته‌وه، وه پیغه‌مبهری خۆی ﷺ فێرده‌کات، وه‌لامی شه و تۆمه‌تانه‌ بداته‌وه:

۱- خوی زاناو شاره‌زا ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ لَوْ كُنَّا فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةً ۖ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿١٥﴾﴾
 الإسراء، واته: (ته‌ی موحه‌مه‌د) ﷺ پێیان بلن: ته‌گەر له‌سه‌ر زه‌وی فریشته‌ هه‌بوونایه‌و به‌ئارامی به‌سه‌ر زه‌ویدا رۆیشتبان، له‌ ئاسمانه‌وه په‌وانه‌کراویکی فریشته‌مان ده‌ناره‌ لایان، (به‌لام له‌به‌ر شه‌وی شه‌هلی سه‌ر زه‌وی ئینسان و فریشته‌ش پیکه‌اته‌ی جسمیان به‌و شیوه‌یه‌ نیه‌ که له‌سه‌ر زه‌وی بژین، بۆیه‌ فریشته‌ی نه‌ناردوه، خه‌لکی سه‌ر زه‌وی که ئینسان ده‌بێ پیغه‌مبهریکیان بۆ بنێرێ له‌ شیوه‌ی خۆیان بێ، نه‌که په‌وانه‌کراویکی فریشته، تا دوابی نه‌لین: جا خۆ شه‌وه‌ فریشته‌یه، ئیمه‌ چۆن وه‌کو شه‌ومان بو‌ ده‌کریت؟!)

جا له‌به‌ر شه‌وه‌ ده‌بێ په‌وانه‌کراویک بیت، که وه‌کو خۆیان ئینسان بیت و هه‌ست و نه‌ستیکی به‌شه‌ری هه‌بیت، تا لێیان تیبگات، هه‌روه‌ها وه‌کو شه‌وانیش له‌سه‌ر

زه‌ی بڑیت، بۆ نه‌وه‌ی بتوانن شوین پی‌ی هه‌لگرن و بیکه‌نه به‌سه‌ر مه‌شقی خۆیان له‌هه‌موو لایه‌نه‌کانی ژبانه‌کاندا).

۲- وه‌ خوای کاربه‌جی ده‌فه‌رموی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ...﴾ ﴿۱۰﴾ الفرقان، واته: (ئه‌ی موحه‌مه‌د) له‌پیش تۆدا هیچ پیغه‌مبه‌ری‌کمان نه‌ناردوه، مه‌گه‌ر نه‌وانیش وه‌کو تۆ خواردنیان خواردوه و به‌بازاریشدا رۆیشتوون (وکپین و فرۆشتنیان کردوه، واته: تۆ شتیکی تازه و داهینراو (بدعه) تیک نی له‌نیو پیغه‌مبه‌راندا، به‌لکو پیغه‌مبه‌رانی پیش تۆش هه‌موویان وه‌کو تۆ بوون، وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدَعَاٍ مِنَ الرُّسُلِ...﴾ ﴿۹﴾ الاحقاف، واته: من داهینراو نیم له‌نیو پیغه‌مبه‌راندا -عليهم الصلاة والسلام-

۳- وه‌ خوای به‌خشه‌ر ده‌فه‌رموی: ﴿انظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَلَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا﴾ ﴿۹﴾ تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ قُصُورًا﴾ ﴿۱۰﴾ الفرقان، واته: (ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ) سه‌رنج بده! چۆن وینه‌ت بۆ ده‌هیننه‌وه به‌جۆره‌ها شیوه‌ باست ده‌که‌ن- پێیان لی تینکچوووه و ناتوانن بینه‌وه سه‌ر راسته‌شه‌قام، به‌رزیی و شکۆمه‌ندی بۆ خواجه‌ک، که نه‌گه‌ر ویستبای له‌وه چاکتری پی‌ی ده‌دای، که نه‌وان وه‌سفی ده‌که‌ن، چهندان باغی پی‌ی ده‌دای که رووباریان به‌بندا بپروات، وه‌ چهندان کۆشک و ته‌لاری پی‌ی ده‌به‌خشی - (واته: له‌ دونیادا، به‌لام نه‌وانه‌ی بۆ دوارۆژ بۆ هه‌لگرتوه).

۴- ده‌ریاره‌ی خودی پیغه‌مبه‌ریش ﷺ که موشریکه‌کان پێیان وابوو شایسته‌ی نه‌وه نیه‌ بیته‌ پیغه‌مبه‌ری خوا، خوای کاربه‌جی ئاوا وه‌لام ده‌داته‌وه و ده‌فه‌رموی:

﴿... اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ...﴾ (۱۴۴) ﴿الأنعام﴾، واته: خوا بۆ خۆی

زاناتره، که په‌یامی خۆی له‌کۆی داده‌نی، واته: کیتی بۆ هه‌لده‌بوئیری؟!

که‌سیکی بۆ هه‌لبژاردوه، که دوا‌یی هه‌موو به‌شه‌ریه‌ت شایه‌دی چاکیتی بۆ ده‌داو له هه‌موو پروویه‌که‌وه ته‌واوه، کابرایه‌ک به ناوی (مایکل هارس)، که بابایه‌کی دیانه، چهند سالتیک له‌مه‌وه‌ر کتیبیکی داناوه به ناوی (المائة الأوائل) (سه‌ده یه‌که‌مه‌کان)، که نه‌و کتیبه‌ ته‌رجه‌مه‌ کراوه به‌ عه‌ره‌بی و باسی سه‌د نینسانی هه‌لکه‌وتووی کاریگه‌ر ده‌کا له میژوو‌داو موحه‌مه‌دی ﷺ به‌یه‌که‌م که‌س داناوه ده‌لئ: نه‌و سه‌د نه‌فه‌رشم به‌و پێیه‌ ریز کردوون، که کیتیان زیاتر کاریگه‌ری باشتری هه‌بووه له‌سه‌ر مرۆفایه‌تی، نه‌وم له‌پێشته‌ر داناوه ده‌لئ: (محمد)ی کوری (عبدالله) له میژوووی مرۆفایه‌تیدا تا‌که نینسانیکه، که گه‌وره‌ترین کاریگه‌ری چاک‌ی هه‌بووی و به‌رنامه‌یه‌کی هیناب‌ی بۆ تیکه‌رای مرۆفایه‌تی بووی و، باس له هه‌موو بو‌ارو لایه‌نه‌کانی ژبان بکات و نینسانه‌کان بۆ به‌خته‌وه‌ری بانگ بکات.

۵- وه له‌ تابه‌تی (۳۲)ی سووره‌تی (الزخرف)یش خوای په‌روه‌ردگار هه‌ر وه‌لامی نه‌و

نیشکاله‌یان ده‌داته‌وه‌و ده‌فه‌رموی: ﴿أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا

بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، واته: نایا نه‌وان په‌حه‌مت و به‌زه‌یی خوا

دابه‌ش ده‌که‌ن؟! (که پێغه‌مبه‌رایه‌تی بده‌ن به‌هه‌ر که‌سێک، که ئاره‌زوویان لیب‌ی:

نه‌وان نه‌ک هه‌ر نه‌وه ناتوانن) به‌لکو ژبانی دونیاشیان نیته‌ بو‌یان دیاری ده‌که‌ین.

۶- وه له‌ وه‌لامی نه‌وه‌شدا که کافه‌ره‌کان ده‌یانگوت (موحه‌مه‌د) شاعیره‌یان

کاهینه، خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿فَلَا أَقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿۳۸﴾ وَمَا لَا

تُبْصِرُونَ ﴿۳۹﴾ الحاقه، واته: نه‌خێر وانیه! سویند ده‌خۆم به‌وه‌ی، که ده‌یبینن وه

به‌وه‌شی که نایبینن ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾، واته: ئەو قورئانه قسه‌ی نیردراوینکی زۆر به‌پرتزه، (که (جبریل) ه عَلَيْهِ السَّلَامُ و خوا ناردوویه‌تی، که ئەو فرمایشته بگه‌یه‌نیتسه لای باشتیرین به‌نده‌ی خۆی له‌سه‌ر زه‌وی، که (موحه‌مه‌د) ه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا نُؤْمِنُونَ﴾، واته: وه قسه‌ی شاعیر نیه که می‌کتان نیمان دینن، یاخود مه‌به‌ست نه‌ویه که که می‌کیش نیمان ناهینن، چونکه بو‌خۆشیان دانیان پیداناوه و گوتووایانه: نه‌وه شیعر نیه، شیعر وه‌زن و قافییه‌ی هدییه، به‌لام نه‌وه هیچی وه‌ک شیعر ناچن ﴿وَلَا يَقُولُ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَّا نَذْكَرُونَ﴾، واته: وه قسه‌ی (کاهن^(۱)) یش نیه زۆر به‌که‌می بیرده‌که‌نه‌وه، ﴿نَزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ﴾ الحاقه (۳۸-۴۳) واته: له‌لایهن په‌روه‌ردگاری جیهانیانه‌وه نیردراوته خوار.

۷- ننجا له وه‌لامی نه‌وانه‌شدا، که ده‌یانگوت موحه‌مه‌د صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بو‌خۆی قورئان ده‌لێ و هه‌لیده‌به‌ستی! خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَوْ نَقُولُ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَابِلِ ﴿۱۱﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿۱۲﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿۱۳﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿۱۴﴾﴾ الحاقه، واته: وه نه‌گه‌ر موحه‌مه‌د صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هه‌ندیك قسه‌ی به‌ده‌م نيمه‌وه هه‌لبه‌ستبایه، قۆلی راستیمان ده‌گرت و، په‌گی ملیمان ده‌پچراند، هیچ که‌سیش نه‌یده‌توانی ریگه‌مان لێ بگرئ، (جا نه‌گه‌ر خوای زال له پیغه‌مبه‌ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبول نه‌کات قسه‌یه‌ک به‌ناوی خواوه هه‌لبه‌ستی و هه‌په‌شه‌ی توندی لێ بکات، چون ده‌توانئ هه‌موو قورئان له خۆیه‌وه بلن و هه‌لبه‌ستی! واته خوای په‌روه‌ردگار قبول ناکات یه‌ک قسه‌ش به‌ناوی نه‌وه‌وه بکرئت، چ جای ئەو هه‌موو قورئانه).

(۱) کاهن: واته فالچی، یان کتیب‌گره‌وه، نه‌وه‌ی که قسه له شتی داهاوو ده‌کات.

۸- هدره‌ها خوی پدوره‌دگار وه‌لامینکی دیکه‌ی زور ددانشکیننی شهو تۆمه‌ته‌یان

ده‌داته‌وه‌و، ده‌فهرموی: ﴿ اَمْ يَقُولُونَ نَقَوْلَهُۥٓ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۳۳﴾ الطور، واته:

یان ده‌لین: موحه‌مه‌د هه‌لبه‌سته‌و، به‌لکو ئیمان ناهینن ﴿ فَلْيَأْتُوا

بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِۦٓ اِنْ كَانُوْا صٰدِقِيْنَ ﴿۳۴﴾ الطور، واته: (که ده‌لین موحه‌مه‌د

هه‌لبه‌سته‌و) با نه‌وانیش نه‌گه‌ر راست ده‌که‌ن قسه‌یه‌کی وه‌کو شه‌و به‌ینن!

۹- هدره‌ها خوی گه‌وره ده‌فهرموی: ﴿ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرَيْنَاهُ قُلْ فَاْتُوا

بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِۦٓ مُفْتَرِيْنَ وَاَدْعُوا مِنْ اَسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ

صٰدِقِيْنَ ﴿۱۳﴾ فَاِنَّهُمْ يَسْتَجِيبُوْا لَكُمْ فَاَعْلَمُوْا اَنَّمَا اُنزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا

هُوَ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۴﴾ هود، واته: ئایا ده‌لین: موحه‌مه‌د بو‌خوی

قورئانی هه‌لبه‌سته‌و، بلن: ئیوه‌ش ده‌ سووره‌تی وه‌ک قورئان به‌ینن شه‌گه‌ر

ده‌توانن-، وه‌ هه‌رچی له‌تواناتا‌ندا هه‌یه‌و ده‌ستتان ده‌یگاتی غه‌یری خوا هه‌موون

بانگ بکه‌ن با هاریکاریستان بکه‌ن، به‌لام شه‌گه‌ر وه‌لامیان نه‌دانه‌وه (واته:

نه‌وانه‌ی، که داویان له‌ده‌که‌ن نه‌موونه‌یه‌کی وه‌کو قورئان به‌ینن و نه‌یانتوانی

به‌ده‌نگتانه‌وه به‌ین- شه‌و بزنان، که شه‌و قورئانه به‌ زانیاری خوا دابه‌زیوه، (خواش

عزوجلّ خاوه‌نی زانیارییه‌کی به‌سنوره، له‌به‌ر شه‌وه که‌سێک ده‌توانن شتیکی وه‌کو

قورئان بلن که عیلمینکی به‌سنووری هه‌به‌ن وه‌ک خوی به‌ویننه) ﴿ وَاَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا

هُوَ ﴿۱۴﴾، واته: وه‌جگه له‌ خوا هه‌یج په‌رستراوی دیکه‌ نین ﴿ فَهَلْ اَنْتُمْ

مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۴﴾، واته: ئایا ئیوه مسولمانن؟

۱۰- دوا‌ی شه‌وی خوی به‌رزو مه‌زن له‌ سووره‌تی (الفرقان) دا قسه‌ی کافره‌کان به‌ر-

ده‌کات که قورئان به‌قسه‌ی هه‌لبه‌ستراوی موحه‌مه‌د ﷺ ده‌زانن و ده‌لین: خه‌لکیند

یارمه‌تی داوه بو هه‌لبه‌ستنی شه‌و قورئانه‌و وشه‌ی شه‌فسانه‌ی به‌یشینان ده‌دانه‌ به‌

قورئان، له ئایه‌تی (۶) ی هه‌مان سووره‌تدا وه‌لامیان ده‌داته‌وه‌و ده‌فه‌رموئ: ﴿قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ ﴿٦﴾ الفرقان، واته: بلی که‌سیک قورئانی ناردۆته خوار، که نه‌ئینه‌کانی ئاسمانه‌کان و زه‌وی ده‌زانج، بی‌گومان خوا زۆر تاوان پۆشه‌و زۆر به‌به‌زه‌بیه، (واته: نه‌گه‌رنا هه‌رکه‌سیک تۆمه‌تی وایۆ قورئان هه‌لبه‌ستج نه‌گه‌ر خوای په‌روه‌ردگار زۆر به‌به‌زه‌بی و لی‌بوورده‌ نه‌بووایه، یه‌کسه‌ر له‌نیوی ده‌برد).

که‌واته: قورئان نه‌ئینی ئاسمانه‌کان و زه‌وی تیدایه، چونکه باسی دروستبوونی ئاده‌میزاد ده‌کات، وه باسی دروستبوونی بوونه‌وه‌ر به‌گشتی ده‌کات، که سه‌ره‌تا دووکه‌ل (دخان) بووه باسی ئاسمانه‌کان و زه‌وی ده‌کات، که یه‌ک پارچه‌ بوون و باسی نه‌ئینه‌کانی ژیر ده‌ریا و ژیر زه‌وی ده‌کات، که هه‌موو نه‌وانه‌ تازه‌ زانیاری هه‌ندیکیانی که‌شف کردوه، باشه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نه‌و شتانه‌ی چۆن زانی نه‌گه‌ر فه‌رمووده‌ی په‌روه‌ردگار نه‌بوایه؟ هه‌ر بۆیه زۆر له زانا نه‌وروویی و نه‌میریکه‌کان، که نه‌و ئایه‌تانه‌ی ئیعجازی عیلمییان تیدایه بینیویان و تییانگه‌یشتون، ئیمانیان به‌خوا و به‌قورئان هیناوه، بۆ وینه: یه‌کێک له‌وانه‌ نه‌و زانیایه‌ی، که له‌ بواری ده‌ریادا زۆر شاره‌زا بوو که ناوی (کۆستۆیه)، به‌هۆی نه‌و ئایه‌ته‌ی سووره‌تی

(النور) وه‌و ئیمانی هینا، که خوای زانا تیدایه ده‌فه‌رموئ: ﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ...﴾ ﴿٤٠﴾ النور، نه‌وکاته‌ی که (ژیر ده‌ریایی - غوآصه) دۆزرایه‌وه‌ چونه ژیر ده‌ریا ئنجا بۆیان ده‌رکه‌وت، که ده‌ریا وه‌ک چۆن شه‌پۆلی پروکه‌شی و ده‌ره‌کی هه‌به، به‌هه‌مان شیوه‌ش شه‌پۆلی ژیریشی هه‌به، نه‌و زانیایه‌ گوتی: موحه‌مه‌د له سه‌حرا‌دا ژیاوه‌و، نه‌وکاته‌ش (ژیر ده‌ریایی) نه‌بووه، چۆن نه‌مه‌ی زانی؟ که‌واته: نه‌و قورئانه له‌لایه‌ن خوایه‌که‌وه‌ نیراوه، که نه‌وکاته‌ی ناردووینه‌تی، زانیویه‌تی له‌ژیر ده‌ریادا چ باسه!

۱۱- شجرا ٿو تۆمه‌ته‌ی، که گوتوویانه: ^(۱) کابرایه‌کی دیکه قورٿانی فیتری موحه‌مه‌د کرده، وه‌ک له (أسباب النزول) دا هاتوه ده‌لئ: کابرایه‌کی (عه‌جه‌می) هه‌بووه، که ئاسنگهر بووه و ناوی (بلعام) بووه، گوتوویانه ٿو کابرایه قورٿان فیتری پیغه‌مبهر ﷺ ده‌کات!! خوی په‌روه‌ردگار له وه‌لامی ٿو تۆمه‌ته‌دا ده‌فرموی: ﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ...﴾ (۱۰۳) النحل، واته: ئیمه ده‌زانین که ٿه‌وان ده‌لئین: نه‌فرته‌ک قورٿانی فیتر ده‌کات! ﴿... لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ﴾ (۱۰۳) النحل، واته: زمانی ٿو که‌سه‌ی، که ناماژه‌ی پی ده‌که‌ن (قورٿانی فیتری موحه‌مه‌د کرده) ٿه‌عه‌جه‌مییه، به‌لام ٿو قورٿانه زمانیکی عه‌ره‌بی زۆر ئاشکرا و پروونه، (که ٿه‌گهر هه‌موو عاره‌بی زانه‌کان کۆبینه‌وه ناتوانن شیوه‌ی سووره‌تیکه‌ی بچووک‌ی وه‌ک سووره‌ته‌ی (الکوش) بیئن، ٿه‌دی عه‌جه‌می چۆن توانی ٿو قورٿانه پاراوو ری‌ک و پی‌که بیئن و فیتری موحه‌مه‌دی بکا ﷺ!!).

۱۲- هه‌روه‌ها وه‌لامیکه‌ی دیکه‌شیان ده‌داته‌وه له سووره‌ته‌ی (یونس) ئایه‌ته‌ی (۱۵ و ۱۶) داو ده‌فرموی: ﴿وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أَنتِ بِشْرَانٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدَّلَهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَائِي نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ (۱۵) قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

(۱) وه‌ک (ابن جریس) له (ابن عباس) وه‌ه هیتاویه‌ته‌ی، پروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص ۷۴۵.

﴿۱۶﴾ واته: کاتیک که نایه‌ته رۆشنه‌کانی ئیمه‌یان به‌سه‌ردا ده‌خویندرینه‌وه، نه‌وانه‌ی که به‌نومیدی دیداری ئیمه‌نن ده‌لین: قورشانیکی دیکه‌بینه‌یاخود بیگۆره! تو بلئی (ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ) بۆم نیه‌بیگۆرم له‌لایه‌نی خوومه‌وه، من ته‌نیا شوینی نه‌وه‌ده‌که‌وم که بۆم ده‌نی‌ریت، من نه‌گهر سه‌ریتچی په‌روه‌ردگارم بکه‌م، مه‌ترسی نازاری رۆژیکسی گه‌وره‌م هه‌یه، پێیان بلئی: نه‌گهر خوا ویستبای به‌سه‌رتاندا نه‌خوینمه‌وه، نه‌به‌سه‌رمدا ده‌خویندنه‌وه نه‌ئیه‌وم فی‌ر ده‌کرد، ته‌مه‌نیک له‌نیو ئیه‌ودا زی‌اوم پیش نه‌وه‌ی باسی پیغه‌مبه‌رایه‌تی بکه‌م، بۆچی عه‌قلتان نیه؟! (چونکه‌هه‌رکه‌سینک که پرۆژه‌یه‌کی هه‌بنی له‌کاتی هیتزو تواناو گه‌نجیه‌تی و پیش ته‌مه‌نی (۴۰) سالی مشووری خستنه‌رووی پرۆژه‌که‌ی ده‌خوات، موحه‌مه‌د ﷺ تا ته‌مه‌نی له (۴۰) سالی تینه‌په‌ریوه باسی قورنان و وه‌حی بۆ هاتنی نه‌کردوه، که‌واته‌هی خۆی نیه).

۱۳- دیسان هه‌ر له‌وباره‌وه‌خوای په‌روه‌ردگار له‌وه‌لامی بی‌بروایاندا ده‌فه‌رموی:

﴿وَمَا كُنْتُمْ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكُمْ إِذَا لَأْتَابَ﴾

﴿۱۸﴾ العنکبوت، واته: تو (ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ) پیش قورشان هیچ کتیبیکت نه‌خویندۆته‌وه، وه‌هیچ شتیکیشته‌به‌ده‌ستی راست نه‌نووسیوه - واته: نه‌خویندنه‌وه‌ته‌هه‌بووه‌نه‌نووسین- نه‌گه‌رنا ته‌هلی باطیل ده‌که‌وتنه‌گومانه‌وه (به‌لام ته‌هلی کوفر ئیستا هیچ قسه‌یه‌کی به‌لگه‌دارو راستیان پی نیه، چونکه‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ، که نه‌خوینده‌وار بووه، به‌هۆی (وحی) یه‌وه بۆته پیغه‌مبه‌ر نه‌که‌به‌هۆی خوینده‌واریه‌وه)، وه‌که مه‌وله‌ویی شاعیر ده‌لی:

هه‌تیو وه‌ئه‌ده‌و ئوممی عه‌للامه

له‌مه‌موعجیز تر موعجیزه‌کامه

که‌واته پیغه مبرر ﷺ هەرچه‌نده بن بابو دایکیش بووه، به‌لام شهو ئه‌ده‌بو و ره‌وشتیکی زۆر به‌زوی هه‌بووه که دوژمنانیشیان شایه‌دیسان بو داوه و نه‌خوینده‌واریش بووه، که‌چی دوا‌یی بووه به‌ عه‌لامه‌یه‌ک که هه‌رچی زانایان و پیتشه‌وایان هه‌ن شانازی بووه ده‌که‌ن، که بلین شاگردو قوتابی پیغه مبررین - علیه الصلاة والسلام - نایا موعجیزه له‌وه گه‌وره‌تر ده‌بی چی بن؟!

۱۴- هه‌روه‌ها له وه‌لامی شهو تۆمه‌ته‌دا که پیتان گوتوه شاعیره، خوی په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ

﴾ (۶۱) یس، واته: ئیمه شیعرمان فیر نه‌کردوه و بۆشی نه‌بووه فیری بیت، به‌لکو ته‌نیا شهو وه‌بیره‌هینانه‌وه‌یه‌که‌و قورئانیکی ناشکرایه، به‌لێ پیغه مبرر ﷺ نه‌یتوانیوه شیعر بلن، چ پیتش پیغه مبره‌رایه‌تی و چ له‌کاتی پیغه مبره‌رایه‌تیدا، بۆیه له‌ درێوا‌یی ته‌مه‌نیدا دیره شیعریکی لێ ریوا‌یه‌ت نه‌کراوه^(۱)، هه‌ر بۆیه‌ش له‌کاتی تیکشکانی مسولمانان له‌ جه‌نگی (حنین) دا ده‌فه‌رموی: {أَنَا النَّبِيُّ لَا كُذِّبَ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ} به‌شێوه‌یه‌ک فه‌رمو‌یه‌تی، که نه‌بۆته (سجع) به‌مه‌رجیک عاره‌ب به‌وه به‌ناویانگ بوون، که شاعیریان زۆر له‌نیودا بوون و هه‌ر که‌سیک دوو قسه‌ی زانیان شیعر ی ده‌گوت، به‌لام له‌گه‌ل شه‌وه‌شدا، که پیغه مبرر ﷺ زمان پاراو‌ترین که‌س بووه له‌نیو هه‌موو عاره‌بدا، که‌چی نه‌یتوانیوه ته‌نانه‌ت دیره شیعریکیش بلن، شه‌وه‌ش له‌به‌ر شه‌وه‌ بووه تا مه‌جالێ تۆمه‌ت و بیانوو بۆ هه‌یچ که‌سیک نه‌میتنیته‌وه.

(۱) پروانه: (المصباح المنیر...)، ص (۱۱۴۷)، که ده‌لێ: (ولهذا ورد أنه ﷺ كان لا يحفظ بيتاً على وزن منتظم...).

۱۵- هدروه‌ها خوی‌ی بهرز کۆمه‌لێك تۆمهت رهت ده‌كاته‌وه‌و ده‌فه‌رموی: ﴿ت

وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَا أَنْتَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ
مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ فَسَتَبْصُرُ وَيَبْصُرُونَ ﴿٥﴾﴾ الْقَلَمِ،
واته: سۆتند به قه‌له‌م و به‌و دێره‌ی، که به قه‌له‌م ده‌نووسری، تۆ به‌هۆی چاکه‌و
نیعمه‌تی په‌روه‌ردگارته‌وه (که پیغه‌مبه‌رایه‌تییه) شیت نی، وه تۆ پادا‌شتیکی
نه‌پراوته هه‌یه، وه تۆ له‌سه‌ر په‌وشتیکی به‌رزو گه‌وره‌ی، (په‌وشته‌مه‌زنه‌که‌ت
به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ته‌وه، که تۆ پیغه‌مبه‌ری خوی، وه تۆ شیت و کاهین و
جادووگه‌ر نی) له‌مه‌ودواش تۆش ده‌بینی و ته‌وانیش ده‌بینن.

۱۶- وه له‌ کۆتاییدا خوی‌ی په‌روه‌ردگار ته‌حه‌ددای هه‌موو به‌شه‌ریه‌ت ده‌کاو

ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا زَلَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ
مِّثْلِهِ ۚ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ لَّمْ
تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ

لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾﴾ البقرة، واته: (ئه‌ی خه‌لكینه!) نه‌گه‌ر گۆماتان هه‌یه له‌وه‌ی،
که نار دوومانه‌ته خوار بۆ سه‌ر به‌نده‌ی خۆمان، ئیوه‌ش سووره‌تیکی وه‌کو ته‌و
بینن، وه هه‌رکه‌سیکیش که شایه‌دیستان بۆ ده‌داو هاوکارستان ده‌کات، هه‌موویان
بانگ بکه‌ن (با هه‌موو هاوکارستان بکه‌ن) جا نه‌گه‌ر نه‌تانتوانی و نه‌تانکرد، وه
دنیاش بن که ناتوانن، خۆتان له‌ ئاگرێك بیاریزن که سووته‌مه‌نییه‌که‌ی به‌ردو
خه‌لکه، بۆ کافران ناماده‌ کراوه (که‌واته: کافر مه‌بن بۆ ته‌وه‌ی تووشی ته‌و سزایه
نه‌بن، وه ئیمان بینن به‌ قورتان له‌به‌رته‌وه‌ی که قورتان ناوا ته‌حه‌دداتان ده‌کات، وه
ئیه‌ش ناتوانن وه‌لامی ته‌حه‌ددایه‌که‌ی بده‌نه‌وه).

ئاوا خوی‌ی تاک و پاک و په‌روه‌ردگار له‌ قورئانی خۆیدا پیغه‌مبه‌ری خۆی و
شوینکه‌وتوانیشی فێرکردوه که به‌رگری بکه‌ن له‌ پیغه‌مبه‌رایه‌تییه‌که‌ی و له‌و په‌یام و
(وحی)یه‌ی که بۆی نارده‌وه.

چهند شیوازیکی دیکه‌ی بی‌پروایان له دژایه تیکردنی په‌یام و بانگه‌وازی پیغه‌مبهری^ع خوا^ع و په‌یره‌وانی دا

هه‌لوتیستی کافره‌کان و دژایه‌تی کردنیان له‌و سئ بواره‌دا، که باسمان کردن به شیوازیکی فیکریی بوو، وه له‌ویاره‌وه باسی به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی قورئانیشمان کرد، که چۆن وه‌لامی نه‌و تۆمەت و گومانانه‌ی دایه‌وه، خوا پشتیوان بی لیره‌شدا باسی چهند شیوازیکی دیکه‌ی نه‌هلی کوفر ده‌که‌ین، که گرتوویاننه به‌ر له دژی پیغه‌مبهر^ع و په‌یره‌وانی^ع نه‌و په‌یام و بانگه‌وازه‌ی له‌لایه‌ن خواوه پیی پاسپی‌درابوو:

یه‌که‌م: شیوازی دیبلۆماسیی و گفتوگو به‌شیوه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆ:

یه‌کێک له‌و شیوازانیه‌ی بی‌پروایانی مه‌که‌کو ده‌ورویه‌ری په‌نایان برده به‌ر بۆ دژایه‌تی و پیشگیری کردن له‌ په‌یام و بانگه‌وازی پیغه‌مبهر^ع، وه به‌ره‌نگاری‌بونه‌وه‌ی، شیوازی دیبلۆماسیی و ری‌ی گفتوگو و توویژ بوو له‌گه‌ل (أبو طالب) ی مامی پیغه‌مبهر^ع و گوره‌ی (بني هاشم) دا، کافره‌کان هه‌ولیاندا (أبو طالب) رازی بکه‌ن، که واز له‌ پشتگیری‌یکردنی (محمد) ^ع بینیت و پشتی به‌ریدات، بۆ نه‌وه‌ی بانگه‌وازه‌که‌ی سر نه‌که‌وئ و نه‌توانئ په‌یام‌که‌ی بلاویکاته‌وه، نه‌وه‌ی له‌ کتیبه‌کانی ژباننامه‌ی پیغه‌مبهر دا هاتوه، به‌تایبه‌ت له‌ (سیره‌ ابن هشام) دا، بی‌پروایان چوار جار گفتوگو و توویژیان بووه له‌گه‌ل (أبو طالب) دا بۆ نه‌وه‌ی رازی بکه‌ن و قه‌ناعه‌تی پی بیسن که پشتی (محمد) ^ع به‌ریدات، جا خوا پشتیوان بی‌ت نیمه لیره‌دا هه‌ر چوار هه‌ولنه‌که‌ی بی‌پروایان باس ده‌که‌ین و هه‌لوتیستی هه‌ر یه‌ک له‌ پیغه‌مبهری^ع خوا^ع و په‌یره‌وانی^ع (أبو طالب) ی مامیشی له‌ویاره‌وه ده‌خه‌ینه‌ روو:

جاری یه‌که‌م:

ابن هشام له‌ویاره‌وه ده‌ئێ: {فلما بادی رسولُ الله قومَهُ بالإسلام وصدَعَ به كما أمره الله، لم یبعد منه قومه ولم یردّوا علیه - فیما بلغنی - حتی ذکر آلهتهم وعابها، فلما فعل ذلك أعظموه وناكروه وأجمعوا خلافَهُ وعداوتَهُ إلا من عصم الله تعالی منهم بالإسلام وهم قليل مستخفون، وحَدَبَ علی رسول الله عَمَهُ أبو طالب ومنعه وقام دونه، ومضى رسول الله ﷺ علی أمر الله مُظْهِراً لأمره لا یرده عنه شیء، فلما رأت قریش أن رسول الله لا یعتبهم عن شیء أنكروه علیه من فراقهم وعیب آلهتهم، ورأوا أن عمه أبا طالب قد حذب علیه وقام دونه فلم یُسَلِّمُهُ لهم، مشى رجلاً من أشراف قریش إلى أبي طالب: عتبه وشيبة ابنا ربيعة ابن عبد شمس بن عبد مناف، وأبو سفيان وأبو البختری، والأسود بن المطلب وأبو جهل (عمرو بن هشام) والولید بن المغيرة ونبیه ومُنْبَه ابنا الحجاج بن عامر، والعاص بن وائل أو من مشى منهم فقالوا: یا ابا طالب ان ابن أخیک قد سب آلهتنا وعاب دیننا وسَفَهُ أعلامنا وضَلَّلَ آبائنا، فأما ان تَكْفَهُ عنا وأما أن تُخَلِّيَ بیننا وبینهُ فإنک علی مثل ما نحن علیه من خلافه، فنکفیکه! فقال لهم أبو طالب: قولاً رقیقاً وردّهم رداً جمیلاً فانصرفوا عنه^(۱)، واته: کاتیک که پیغه‌مبەر ﷺ نیسلامی بو قه‌ومه‌که‌ی ناشکرا کرد، وه به ده‌نگیکی زولال رایگه‌یاند وه‌ک خوا پیی فه‌رموو بوو - وه‌کو پییم گه‌یشتوه - له سه‌ره‌تاوه قه‌ومه‌که‌ی زور دووریان لی نه‌کردو به‌ره‌رچیان نه‌دایه‌وه، هه‌تا گه‌یشته نه‌وه‌ی که په‌رستراوه‌کانی نه‌وانی باسکردو ره‌خنه‌ی لی گرتن (په‌رستراوه‌کانی نه‌هلی مه‌که‌کو غه‌یری نه‌هلی مه‌که‌کش هه‌رچه‌نده به‌روالته‌ت سه‌نده‌م بت بوون که به ده‌ستی خوین دایان ده‌تاشین، به‌لام له‌راستیدا نه‌و که‌سه‌انه‌ی که سه‌ره‌رشتیاری بته‌کانیش بوون، نه‌وانیش هه‌ر له‌ناستی په‌رستراویتی دابوون، چونکه نه‌گه‌ر که‌سیک

(۱) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۱، ص (۳۲۷).

کیشیه‌کی هه‌بووایه چروه بۆ لای بته‌کان و له‌گه‌ڵ یه‌کێک له‌ بته‌کاندا باسی کردوه (سادن)^(۱) له‌ پشتی بته‌که‌وه‌ جوابی داوه‌ته‌وه‌، جا یان گوتویه‌تی ئاوات بۆ ده‌که‌ین، یان ئاوا بکه‌ یان ئاوا پرۆ!!

که‌واته‌ لی‌ره‌دا له‌ باسی په‌رستراوه‌کاندا هه‌م بت و سه‌نه‌مه‌کان وه‌ هه‌م ئه‌و (سادن) نانه‌ش ده‌گرته‌وه‌، (ابن هشام) ده‌لێ: کاتێک که‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ باسی په‌رستراوه‌کانی ئه‌وانی کردوه‌ به‌ ناشکرا، پێیان شتیکی زۆر گه‌وره‌ بوو، وه‌ ده‌ستیان کرد به‌ ره‌خنه‌ لی‌گرتنی، وه‌ هه‌موویان کۆک بوون له‌سه‌ر دژایه‌تی‌کردن و به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ جگه‌ له‌وه‌ که‌ خوا پاراستنی به‌هۆی مسوولمانه‌تی و ئیمانپانه‌وه‌، که‌ ئه‌وانیش ری‌ژه‌یان که‌م بوو وه‌ خۆشیان ده‌شارده‌وه‌.

(أبو طالب) ی مامی پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ خۆی بۆ پی‌غه‌مبه‌ر کردبوو به‌ چه‌په‌رو به‌رگری لی‌کرد و پشتگیری لی‌کرد، وه‌ پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ ئه‌وه‌ی، که‌ خوا (جل شأنه) فه‌رمانی پێ‌کردبوو رای‌گه‌یاند، وه‌ هیچ شتیکیش پێی نه‌گرت و به‌ره‌رچی نه‌دایه‌وه‌.

کاتێک که‌ قوره‌یشیه‌کان ته‌ماشایان کرد -مه‌به‌ست زله‌ زله‌کانی قوره‌یشیه‌- پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ شتیکی هی‌ناوه‌ جیا‌ه له‌وه‌ی که‌ ئه‌وان له‌سه‌رینی، وه‌ قسه‌ی ده‌گوت به‌ په‌رستراوه‌کانیان، وه‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ قسه‌ی ئه‌وانی قبوڵ نه‌بوو وه‌ گوتی نه‌ده‌دا به‌وه‌ی که‌ ئه‌وان ده‌یانگوت و لۆمه‌و سه‌رکۆنه‌یان ده‌کرد، (واته‌: ده‌ستبه‌رداری په‌یامه‌که‌ی نه‌بوو) وه‌ (أبو طالب) ی مامیشی پشتگیری لی‌ده‌کات و ته‌سلیمی ئه‌وانی ناکات و به‌رگری لی‌ده‌کات، کۆمه‌لێک له‌ زله‌زله‌کانی قوره‌یش چون بۆ لای (أبو طالب) که‌ ئه‌مانه‌ بوون: (عتبة وشيبة) ی کورانی (ریبعة) و (أبو سفیان) و (أبو البختري) و (أسود بن المطلب) و (أبو جهل) که‌ ناوی (عمرو بن هشام) ه‌و (ولید بن

(۱) سادن: به‌ که‌سی‌ک گوتراوه‌، که‌ خزمه‌تکار یاخود سه‌ره‌رشتی بته‌کانی کردوه‌، وه‌ کۆیه‌که‌شی (سَدَنَة) ه‌یه‌.

سفیرة) (نبیه و منبه) ی کورانی (حجاج) وه (العاص بن وائل) و کۆمه‌ئینکی دیکه‌ش، پیمان گوت: ئەمی (أبو طالب) وهك خۆت ناگاناداری برازایه‌کهت (محمد ﷺ) جنتو به پەرستراوه‌کانمان ده‌دا، وه ره‌خنه له دینی ئیمه ده‌گری وه ئیمه به نەزان ده‌زانی، وه بابو باپیرانمان به گومرا له‌قه‌لەم ده‌دا، جا یان ده‌بی و ابکه‌ی، که ده‌ست هه‌لبگری له‌و شتانه، یان ده‌بی لیمانگه‌پری ئیمه وه له‌یه‌کی ده‌رکه‌ین -واته حه‌قی خۆمانی لی بستینین- چونکه تۆش له‌سه‌ر نه‌و دینه‌ی، که ئیمه نەسه‌رینی، وه تۆش وه‌کو ئیمه له‌گه‌ل نه‌ودا راجیابیت هه‌یه، لیمانگه‌پری ئیمه هه‌ق و حیسابی خۆمانی له‌گه‌ل‌دا ده‌که‌ین.

(أبو طالب) یش نه‌بجاره‌یان قسه‌یه‌کی نهرمی له‌گه‌ل کردن، وه به شیوه‌یه‌کی جوان وه‌لامی دانه‌وه‌و به‌پری کردن نه‌وانیش رۆیشتن.

جاری دووهم:

بۆ جاری دووهم کافره‌کان هه‌ولیاندا بۆ نه‌وه‌ی به‌هه‌ر شیوه‌یه‌ک بی کاربکه‌نه سه‌ر پیتغمبه‌ر ﷺ و بانگه‌وازه‌که‌ی و به‌رله‌و چالاکی و کاره‌ خیره‌ی بگرن، که (ابن هشام) ناوامان بۆ باس ده‌کات و ده‌ئێ: (ومضى رسول الله ﷺ على ما هو عليه، يظهر دين الله ويدعو إليه ثم شرى الأمر بينه وبينهم حتى تباعد الرجال وتضاغنوا وأكثرت قريش ذكر رسول الله ﷺ بينها فتذامروا فيه وحض بعضهم بعضاً عليه، ثم انهم مشوا إلى أبي طالب مرة أخرى فقالوا له)، واته: پیتغمبه‌ر ﷺ له‌سه‌ر کاره‌که‌ی به‌رده‌وام بوو و په‌یامی خوی راگه‌یاندا، خه‌لکی بۆ بانگ ده‌کرد، وه نه‌و بارودۆخه‌ی نیتوان پیتغمبه‌ر ﷺ و کافره‌کانی قوره‌یش په‌ره‌ی سه‌ندو ورده‌ورده خه‌لکه‌که له‌یه‌ک وه‌دوورکه‌وتن و که‌وتنه‌ دژایه‌تیکردنی یه‌کدی، وه له‌نیو قوره‌یشدا زۆر باسی پیتغمبه‌ر ﷺ ده‌کرا و دژایه‌تییان ده‌کردو، هه‌ندیکیان هه‌ندیکیان هانده‌دا له‌ دژایه‌تی پیتغمبه‌ر ﷺ، دوا‌یی بۆ جاریکی دیکه چون بۆ لای (أبو طالب) و پیمان گوت: (يا أبا طالب! ان لك سناً ومنزلةً وشرفاً فينا، وإنا قد استنهيناك من ابن أخيك فلم

تنهه عننا، وانا والله لا نصبر علی هذا من شتم آباءنا وتسفیه أعلامنا وعیب آلهتنا حتی تکفه عننا أو ننازله وإیاک فی ذلك حتی یهلك أحد الفریقین، أو کما قالوا له ثم انصرفوا عنه)، واته: نهی (أبو طالب)! تو له‌نیو نئمه‌دا ته‌مه‌نیکت هه‌یه‌و پله‌و پایه‌و ریژو که‌سایه‌تییه‌کی تایبه‌تیت هه‌یه، وه نئمه‌ش داوامان لی‌کردی، که برازاکته قه‌ده‌غه بکه‌ی له‌وه‌ی، که ده‌یلج‌و نئمه‌ لینی به‌ره‌خنه ده‌گرین، به‌لام تو هیچت له‌وباره‌وه نه‌کرد، سوئند به‌خوا نئمه‌ چی دیکه نارام ناگرین له‌سهر نه‌و قسه‌و جنیوانه‌ی وا به‌ بابو باپیرانمان ده‌یلج‌و، به‌ نه‌زانمان له‌قه‌لهم بداو، ره‌خنه‌ له‌ په‌رستراوه‌کافان بگرئ، یان ده‌ستی پی‌ هه‌لبگره، یان نئمه‌ هه‌موومان ده‌چینه سه‌نگه‌ریکه‌وه‌و نه‌توو نه‌ویش له‌ سه‌نگه‌ریک دا بن، هه‌تا یه‌کیکمان یه‌کیکمان ده‌فه‌وتین، دواپی ریژستن).

{فعظم علی (أبي طالب) فراق قومہ وعداوتهم ولم یطب نفساً بإسلام رسول الله ﷺ لهم ولا خذلانه}، واته: (أبو طالب) زور له‌سهر دل‌ی قورس بوو، له‌لایه‌که‌وه قه‌ومه‌که‌ی ناوا لینی دورور بکه‌ونه‌وه‌و دوژمنایه‌تییان بکات، به‌لام دل‌یشی ناسوده نه‌ده‌بوو به‌وه‌ی، که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ته‌سلیمی نه‌وان بکات و پشتی به‌ریدات.

(ابن إسحاق) ده‌لج: کاتیک، که وایان به (أبو طالب) گوت: (أبو طالب) له‌ دواپی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ناردو پی‌ی گوت: {یا ابن أخي! إن قومک قد جاءونی فقالوا کذا وكذا - للذی کانوا قالوا له - فأبق علیّ وعلی نفسک ولا تحمّلنی من الأمر مالا أطق}، واته: نه‌ی برازام! قه‌ومه‌که‌ت نوئنه‌ریان بۆ لا ناردوومو ناواو ناوایان گوتوه، نئستاش په‌چاوی تواناو تاقه‌تی من بکه، وه خوشت و منیش مه‌خه ژیر باریکه‌وه، که له‌ تواناماندا نه‌بی، {فظن رسول الله ﷺ أنه قد بدا لعمه فیہ بداء، وأنه خاذلُهُ ومُسْلِمُهُ وأنه قد ضَعَفَ عن نُصْرته والقیام معه، قال: فقال رسول الله ﷺ}، واته: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ پی‌ی وابوو مامی بۆچوونیک‌ی نوئی بۆ په‌یدا بووه، وه پشتی به‌رده‌داو ته‌سلیمی ده‌کات، وه ده‌سه‌لاتی نیه‌ چی دیکه به‌رگری لی‌ بکات و پشتگیری بکات، بزیه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمروی: {یا هم والله لو وضعوا الشمس

في يميني والقمر في يساري على أن أترك هذا الأمر حتى يظهره الله أو أهلك فيه، ما تركه^(۱)، واته: ده نهی مامه گویت لیبنی! سویتند به خوا نه‌گه‌ر خور له لای راستم دابنئین، وه مانگیش له‌لای چه‌پم دابنئین، به‌وه‌ی واز له‌م کاره‌م بیتم، وازی لئی ناهیتنم و ده‌ستی لئی هه‌لناگرم، تا‌کو یان ده‌بئ شو دینه‌ ده‌رکه‌وئ و ناشکرا بئ و سدرکه‌وئ و به‌ خه‌لک پ‌ابگا، یان من له‌ پئیدا بفه‌وتیم.

{ثم استعبر رسول الله ﷺ فبکی ثم قام}، واته: دواى نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌وه‌ی فه‌رموو گریاو پ‌ویشت، (فلما ولى ناداه أبو طالب فقال: أقبِل يا ابن أخي، قال: فأقبِل عليه رسول الله ﷺ، فقال: اذهب يا ابن أخي، فقل ما أحببت فوالله لا أسلمك لشيء أبدا^(۱))، واته: کاتیک که پیغه‌مبه‌ر ﷺ ناواى کردو پ‌ویشت (أبو طالب) بانگی کردو پیتی گوت: وه‌ره برازای خۆم چیت پئی‌خۆشه‌ وا بلئی، سویتند به‌ خوا ته‌سلیمی که‌ست ناکه‌م و پشتت به‌رناده‌م.

دیاره که (أبو طالب) فشاری خراوه‌ته‌ سهر ته‌ویش فشاری خستۆته‌ سهر پیغه‌مبه‌ر ﷺ، به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌به‌رته‌وه‌ی، که له‌لایه‌ن خواوه‌ ره‌وانه‌کراوه‌ له‌سه‌ر یه‌قینه، بۆیه به‌ ته‌ندازه‌ی تاله‌ موویه‌کیش له‌ویاره‌وه‌ نه‌رمکیشیی نه‌نواندوه‌ له‌پیتناو سه‌لامه‌تی و نیس‌پ‌را‌حه‌تی خۆیدا ته‌نازولی نه‌کردوه‌و، ره‌زامه‌ندیی و به‌جیه‌یتنانی فه‌رمانی په‌روه‌ردگاری له‌ سه‌رووی هه‌موو شتیکه‌وه‌ داناوه^(۲).

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۳۳).

(۲) شایانی باسه، که (شیخ ناصرالدين الألباني) له‌جیاتى نه‌وه‌ده‌قه‌ی سه‌رئ، ته‌م ده‌قه‌ی هیناوه، که ده‌لئ: (روى البخاري في (التاريخ) والبيهقي عن الحاكم من حديث عقيل بن أبي طالب قال: جاءت قریش الى أبي طالب فقالوا: إن ابن أخيك هذا قد آذانا في نادينا و مسجدنا، فانه عنا. فقال: يا عقيل! انطلق فأتني بمحمد. فانطلقت فاستخرجته من كنس، أو خنس - بيت صغير - فجاء به في الظهيرة في شدة الحر، فلما أتاهم قال: إن بني عمك هؤلاء زعموا أنك تؤذيهم في ناديتهم ومسجدهم، فاتته عن آذاهم. فحلق رسول الله ﷺ ببصره الى السماء، فقال: {تسرون هذه الشمس؟} قالوا: نعم. قال: {لما أنا بالدر أن أذع ذلك منكم على أن تسملوا منها بشعلة}.

جاری سییهم:

بۆ جاری سییهم دیسان کافره‌کان هه‌ولیان دایه‌وه وهک (ابن هشام) ده‌لێ: کاتیک قوره‌یش بینیان (أبو طالب) پشتی برازاکی به‌رنادات و ته‌سلیمی نه‌وانی ناکات و ده‌ستبه‌رداری نابێ، کورپکیان له‌نیو قوره‌یشدا هینا به‌ ناوی (عمارة بن الولید)، که گه‌نجیکی زۆر به‌رچاوو جوان بوو، نه‌و گه‌نجیه‌یان له‌گه‌ڵ خۆیان بردو چوون بۆ لای (أبو طالب) و پێیان گوت: {یا أبا طالب هذا عمارة بن الوليد أَنهَدُ فتی قریش وأجمله، فخذَه فَلَکَ عَقْلَه ونصره واتخذَه ولدًا فهو لک، وَأَسْلَمَ إِلینَا ابن أخیک هذا الَّذی قد خَالَفَ دینک ودينَ آبائک وقرَّق جماعه قَوْمک وَسَفَهَ أحلامهم فنقتله فإنما هو رجل برجل!}، واته: گوتیان: نه‌ی (أبو طالب)! نه‌وه (عمارة بن الولید) مان بۆ هیناوی بۆتۆ بێ، جوانترین و به‌شان و شه‌وه‌که‌تترین گه‌نجیه‌ له‌نیو قوره‌یشدا، تۆش نه‌و برازایه‌ی خۆتمان ته‌سلیم بکه، نه‌و که‌سه‌ی، که پهنه‌وانه‌ی دینی تۆو باب و باپیرانت جوولاه‌ته‌وه، وه کۆمه‌لگای ئیمه‌ی کردۆته دوو به‌شه‌وه وه به‌ بی‌عه‌قلمان ده‌زانێ، ئیمه ده‌یکوژین شه‌وه‌ش پیاویک به‌ پیاویکه‌! {فقال والله لبئس ما تسوموني أتعطوني ابنکم أُغذُّوه لکم وأعطیکم ابني فتقتلونہ، هذا والله ما لا یكون أبداً، أفلا تعلمون ان الناقة إذا فقدت ولدها لم تحن إلى غیره^(۱)}، (أبو طالب) وه‌لامیکێ زۆر جوامیرانه‌ی دانه‌وه و گوتی: وه‌للاهی نه‌وه خراپترین سه‌ودایه له‌گه‌ڵ مندا ده‌یکهن، ئایا ئیوه کورپ خۆتان ده‌ده‌نه من بۆتان به‌خێوکه‌م و په‌روه‌ده‌ی بکه‌م و خزمه‌تی بکه‌م، منیش کورپ خۆمتان بده‌م بیکوژن؟! سویند به‌ خوا قه‌ت شتی

فقال أبو طالب: والله، ما كذب ابن أخي قط، فارجعوا).

پاشان گوتویه‌تی (وأما حديث {ياهم! لو وضعوا الشمس في يميني..} فلم أوردہ هنا، لضعفه، على شهرته وقد بينت ذلك في (الضعيفة) رقم: ۹۱۳.

پروانه (صحيح السيرة النبوية) بقلم محمد ناصرالدين الألباني، ط ۱، ص (۱۴۳، ۱۴۲۸، ۲۰۰۷) مكتبة: المعارف للنشر والتوزيع.

(۱) (السيرة النبوية لأبن هشام)، ج ۱، ص (۳۳۳).

وا نابج و هدرگیز مل بۆ شتی وانادهم - دوائی وینه‌یه‌کی بۆ هیئانه‌وه - و گوتی: ئه‌ی ئیوه نازانن کاتیک حوشتتر به‌چکه‌که‌ی لئ ده‌فهوتی، دلی به‌هیچ به‌چکه‌یه‌کی دیکه‌دا ناچی، که‌واته: (أبو طالب) نه‌مجاره‌ش به‌م شتیه‌یه به‌رپه‌رچی دانه‌وه.

جاری چواره‌م:

(ابن هشام) ده‌لئ: قوره‌یش له‌ به‌ینی خۆیاندا که‌وتنه‌ مشت و مپه‌وه‌وه هدرکه‌سیک له‌ ههر تیره‌یه‌که مسولمان بووبایه تیره‌که‌یان لئ هانده‌دا، که نازارو نه‌شکه‌نجی به‌دن، وه ده‌لئ: {فوثبت کل قبيلة علی من فيهم من المسلمین یعذبونهم ویفتنونهم عن دینهم}، واته: ههر تیره‌یه‌که ئه‌وه‌ی له‌نیو خۆیدا مسولمان بووبوو، ده‌یگرت و نه‌شکه‌نجی ده‌دا، وه پێیان ده‌گوت ده‌بئ له‌ دین هه‌لگه‌رتنه‌وه، به‌نسبه‌ت پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ، ده‌لئ: {ومنع الله الرسول بعمة أبي طالب} وه خوا پێغه‌مبه‌ری ﷺ سه‌لامه‌ت کرد، ئه‌ویش به‌هۆی مامییه‌وه، (که خوا بۆی کردبوو به‌ لاگێره‌وه، هه‌رچنده ئه‌ویش ههر نه‌زیه‌تدراوه، وه‌که له‌ دوایدا باسی ده‌که‌ین)، پاشان (ابن هشام) ده‌لئ: {وقد قام أبو طالب حين رأى قريشاً یصنعون ما یصنعون فی بنی هاشم و بنی المطلب، فدعاهم إلی ما هم علیه من منع رسول الله ﷺ والقیام دونه، فاجتمعوا إلیه وقاموا معه وأجابوه إلی ما دعاهم إلیه، إلا ما كان من أبي لهب عدو الله الملعون...} (۱)، واته: (أبو طالب) کاتیک که، ته‌ماشای ده‌کا هه‌مرو سه‌رانی قوره‌یش ئه‌وه ده‌که‌ن که ده‌یکه‌ن، خزمانی خۆی کۆکردنه‌وه له‌ (بنی هاشم و بنی المطلب) وه گوتی: من بپارم داوه، که به‌رگری له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بکه‌م، وه قبوول ناکه‌م هیچ که‌س خراپه‌ی له‌گه‌ڵ بکا، وه من پشتگیری لئ ده‌که‌م، ئیوه‌ش هه‌مووتان ده‌بئ ئه‌وه‌ه‌لۆیسته‌تان هه‌بج، ئه‌وانیش هه‌موویان یه‌که‌ ده‌نگ بوون له‌سه‌ر جێبه‌جێکردنی ئه‌وه‌ی، که داوای لئکردبوون، (به‌لام وه‌کو

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۳۳۳).

عەشىرەت، چونكە ئەوانەى بەلئىنياندا بە (أبو طالب) موسولمان نەبوون، بەلكو ھەر لەسەر كوفرو شىرك بوون).

ئاوا بەو شىئوھە كافرەكان بە شىئوازى جۇراو جۇرى دىبلۆماسىيە، واتە: گفتوگو، لەگەل (أبو طالب) رووبەروو بوونەو، بۆ ئەوھى پىخە مېر ﷺ چۆل بىكاتو كارىك بىكن (أبو طالب) يارمەتى پىخە مېر ﷺ نەداو لىتى دوور بىكەوتتەو.

جا با سەرنج بەدەين!

پىخە مېرى خوا ﷺ كاتىك كە بۆ خوا دەستى كىردو بە راگەياندىنى دىن جىبە جىكردنى ئەو ئەركە گەورەو گىرنگە، نەيزانىوھ كە مامى چ ھەلۆتستىكى دەبى، ئايا پىشتى دەگرئ يان نا؟ بەلكو بە ئەركىكى خىوايى زانىوھ بۆ پەزىمەندىيە خوا دەستبەكار بوو، ەك لە ھەلۆتستەكانى پىخە مېر ﷺ وادىارە، كە ئەگەر (أبو طالب) ىش نەبووايو پىشتى نەگرتبايە، پىخە مېر ﷺ ھەر كۆلى نەدەدا، بەلام خىواي پەروەردگار ھۆكارى سەركەوتنى بۆ ساز كىردو پىشتىگىرىيەكى باشى بۆ پەخساندو، ئەك كارى پىخە مېر لەسەر ئەو ەستا بىت! بەلكو سوودى لى بىنىوھ، ھەر بۆيە ەك دەبىنىن دىواي مردنى (أبو طالب) ىش پىخە مېر ﷺ ھەر بەردەوام بوو ە درىژەي بە كارەكەي داوھو، مردنى ئەو نەبۆتە ھۆي ساردبوونەوھى پىخە مېر ﷺ وازھىتەنى.

خىواي كارەجى لە سەرتاوھ، كە كۆمەلەكەيان ساوا بوو (أبو طالب) ى مامى بۆ پىخە مېر ﷺ پەخساندو، كە ئەوھش مەعنەو بىسەتتىك ەئىزىكى دىكەي داوھ بە موسولمانان، ە كە بىنىويانە كەسىكى ناسراوى ەك (أبو طالب) بەرگرى لى دەكات، زىاتر ەريان پەيدا بوو.

دىوايى بە يارمەتى خىواو بەردەوامىيە پىخە مېر ﷺ ويارانى لەسەر بانگكردن بۆ دىنى خىوا، ەئىز پىزىيان زىاتر بوو، ە پۆز بۆ پۆزى لە بەرەو پىشچوون دابوون.

هرچه‌نده هر یدک له (أبو طالب) ی مامی و (خدیجه) ی خیزانی به شیوه‌یه‌ک و له ناستیک و سه‌نگه‌ریکه‌وه هاوکارو پشتگیری پیغه‌مبهر ﷺ بوون، (أبو طالب) له دهره‌وه‌ی مالّو له‌نیو مه‌ککه‌و خه‌لکی مه‌ککه‌داو، (خدیجه) ش له‌نیو مالّو له نزیکه‌وه، له یدک سالیشدا وه‌فاتیان کردو ده‌وری پیغه‌مبهریان چۆلّ کردو پیغه‌مبهر ﷺ زۆر نیگه‌ران بوو، وه میژوونوسان له کتیبه‌کانی (سیره) دا به سالی ماته‌مینى (عام الحزن) بۆ پیغه‌مبهریان ﷺ ناو بردوه، به‌لام به وه‌فاتی شه‌وان و هیچ که‌سیکی دیکه‌ش، پیغه‌مبهر ﷺ له کاره‌که‌ی سارد نه‌بۆته‌وه و پاشه‌کشه‌ی نه‌کردوه، چونکه نه‌و په‌یام و بانگه‌وازه په‌یوه‌ندی به خواوه بووه و پیغه‌مبهریش ﷺ نه‌و به‌سهره‌اته‌و شه‌وانه‌ی دیکه‌ش، که به‌سهری هاتوون به تاقیکردنه‌وه‌یه‌کی داناون و له‌لایه‌ن خواوه و سه‌برو نارامی گرتوه‌و، چه‌سپیوو به‌رده‌وام بووه و له‌گه‌لّ هه‌موو به‌سهره‌اته‌کاندا به‌پیئی فرمان و ره‌زامه‌ندیی خوا هه‌لّس و که‌وتی له‌گه‌لّدا کردوون، وه وه‌ک پیغه‌مبهر ﷺ ده‌فرموی: **{يُتْلَى الرَّجُلُ عَلَي حَسْبِ دِينِهِ فَاِنْ كَانَ فِي دِينِهِ صَلَاحَةٌ زَيْدٌ لَهُ فِي الْبَلَاءِ}** رواه الترمذي واحمد وصححه ابن كثير، واته: نینسان له‌قه‌ده‌ر دین و نیمانى تاقی ده‌کریتته‌وه، تا نیمانى باشترو به‌هیتر بی، تاقیکردنه‌وه‌که‌شی قورسترو سه‌ختتر ده‌بی، نیمه‌ش پیویسته له‌و پرووه‌وه په‌ندو عیبه‌رت له به‌لاو موسیبه‌ت و له‌و نارَه‌حه‌تیانسه‌ی به‌سه‌ر پیغه‌مبهرماندا هاتوون، وه‌ریگرین.

خوای به به‌زه‌یی، که خاوه‌نی شه‌وپه‌ری سۆزو به‌زه‌یی و میه‌ره‌بانیه، جاری وایه چ وه‌ک تاك چ وه‌ک کۆمه‌لّ، به‌لاو نارَه‌حه‌تییه‌کیان به‌سه‌ر دینى و تاقییان ده‌کاته‌وه، تاكو نیمان‌ه‌کیان به‌هیتر بکات، چونکه نینسان هه‌تا به نارَه‌حه‌تیى زیاتردا تیپه‌ریت، به پله‌کانى نیماندا زیاتر سه‌رده‌که‌وی، به‌راستی شه‌و گيروگرفت و نارَه‌حه‌تیانسه‌ی دینه سه‌ر رتی نینسان، وه‌ک مه‌شق و ته‌دریبن و نینسان پییان به‌هیتر ده‌بی.

من له کاتیئکدا که له زیندانی (کرۆپهر)ی نه مریکیه کان دابووم و ماوهی (۲۲) مانگ به زولم گرتیانم، که نامم بۆ ماله وه ده نارد هوه، ده مگوت: ئیستا ههست ده کهم، که له مهشق دام وه خوای کار به جی دهیه وی ئیمانم کهم به هیتتر بکاو زیاتر شاره زام بکات له دینه کهی خوی.

مه به ستم لیره دا ئه وهیه، که ئیمه ده بی بزاینن خوای به خشر له گه ئماندا به بهزه بی و میهره بانه، له کاتیئکدا که ئیمانم که مان زۆر به هیتز نیه، ناهیتلی فشارمان زۆر بکه ویتته سهر، وه هدر کاتیئک که ئیمانم که مان به هیتتر بوو فشاری زیاترمان ده که ویتته سهر، بۆ ئه وهی ئه و فشارو تاقیکردنه وانه ببنه هۆکاری زیاتر به هیتز بوونی ئیمانمان.

دیاره که سیکیش بیه وی چیش تیک بکوئینی ئاگری بۆ زیاد ده کات، ئیمانیش له راستیدا له بۆ تهی تاقیکردنه وه و ناره حه تییه کاندایه ده بیته وه و ساغ ده بیته وه، وه ئینسان له کل ده ردی، وه ک فدرمووده ی پیغه مبهردا ﷺ هدییه، که ده فهرموی: (۱) ئینسان به تاقیکرانه وه و ناره حه تییه کاندایه ده روات تا وای لیدی ئیمانم که ی وه کو تاشه به ردی سپی لیدی، که هیچ شتیک کاریگری له سه ری نابیت.

دوه م: شیوازی دیلو ماسیی و گفتوگۆی راسته وخۆ له گه ل

پیغه مبهردا ﷺ

لیره دا سی هه لویستی بی پرواکان باس ده کهین، که راسته وخۆ له گه ل پیغه مبهردی خوادا ﷺ که وتوونه وتووێژو گفتوگۆ وه بیگومان ئه و وتووێژو گفتوگۆ یانه ی، که له لایهن ئه هلی کوفروه له گه ل پیغه مبهردا ﷺ کراون، ئیستاش هه ر ئه و شیوه گفتوگۆ و وتووێژانه ده کرین له گه ل ئه هلی ئیمان و که سانیئکدا، که ده یانه وی به رتی

(۱) بروانه: (صحیح مسلم): ۳۶۷.

پیغمبر مبهردا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هه‌نگاو بنیینو، کومه‌لگاگانی خزیان بگۆرنو و به‌وشیویه‌ی لئی بکه‌ن، که خوی په‌روه‌ردگار پی پی رازییه:

یه‌ک:

هه‌ولدانی یه‌که‌م بو دانوستان (مفاوضات) و توویژی کافره‌کان له‌گه‌ل پیغمبر مبهردی خوادا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (ابن هشام) له (السيرة النبوية) دا^(۱) به‌م شیویه‌ی بزمانی ده‌گیژیته‌وه: (قال ابن اسحاق: وحدثني يزيد بن زياد عن محمد بن كعب القرظي، قال: حدثت أن عتبة بن ربيعة وكان سيداً، قال يوماً وهو جالسٌ في نادي قریش، ورسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جالسٌ في المسجد وحده: يا معشر قریش! ألا أقومُ الى محمدٍ فأُكَلِّمُهُ وأعرضَ عليه أموراً لعلَّه يقبل بعضها فنُعْطِيهَ أيَّها شاء. ويكفُّ عنا؟ وذلك حين أسلم حمزة ورأوا أصحاب رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يزيدون ويكثرون، فقالوا: بلى يا أبا الوليد قم اليه فكلِّمهُ، فقام اليه عتبة حتى جلس الى رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: يا ابن أخي! إنك منّا حيث قد علمت من السُّطَّةِ في العشرة والمكان في النَّسَبِ وإنك قد أتيت قومك بأمرٍ عظيمٍ، فرقتَ به جماعتهم وسفَّهتَ به أحلامهم وعبتَ به أهلتهم ودينهم وكفَّرتَ به من قضي من آباتهم، فاسمع مني أعرضُ عليك أموراً تنظر فيها لعلك تقبل منها بعضها.

قال: فقال له رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (قل يا أبا الوليد أسمعُ)

قال: يا ابن أخي! إن كنت تريد بما جئت به من هذا الأمر مالاَ جمعنا لك من أموالنا حتى تكون أكثرنا مالاَ، وإن كنت تريد به شرفاً سوِّدناك عليها، حتى لا نقطعُ أمراً دونك، وإن كنت تريد ملكاً ملَّكناك علينا، وإن كان هذا الذي يأتيك رثياً تراه لا تستطيعُ ردهَ عن نفسك طلبنا لك الطب وبيدنا فيه أموالنا حتى نُبرئك منه، فإنه ربَّما غَلَبَ التابعُ على الرجل حتى يُداوى منه، أو كما قال له، حتى إذا فرغ عتبة، ورسولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يستمع منه.

(۱) بروانه، (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۴۶-۱۴۷)، ط ۱ دار ابن الهيثم.

قال: أَقَدْ فَرَعْتَ يَا أبا الوليد؟

قال نعم.

قال: فاسمع مني.

قال: أفعل.

فقال: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ حَمْدٌ ① تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

② كِتَابٌ فَصَّلْتَ آيَاتَهُ، قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ③ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ

أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ④ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِيْ أَكِنَّةٍ مِّمَّا نَدْعُونَ إِلَيْهِ فِيْ

ءَاذَانِنَا وَقَرْوٍ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَأَعْمَلْنَا إِنَّنَا عَمِلُونَ ⑤﴾ فصلت، ثم

مضى رسول الله ﷺ يقرؤها عليه: فلما سمعها منه عتبة أنصت لها وألقى يديه خلف ظهره معتمداً عليها يستمع منه، ثم انتهى رسول الله ﷺ الى السجدة منها، فسجد، ثم قال: (قد سمعت يا أبا الوليد ما سمعت فأنت وذلك).

فقام عتبة الى أصحابه، فقال بعضهم لبعض: تحلف بالله لقد جاءكم أبو الوليد

بغير الوجه الذي ذهب به، فلما جلس اليهم قالوا: ما وراءك يا أبا الوليد؟

قال: ورائي أنني قد سمعت قولك والله ما سمعت مثله قط، والله ما هو بالشعر، ولا

بالسحر ولا بالكهانة، يا معشر قريش أطيعوني واجعلوها بي، خلوا بين هذا الرجل

وبين هو فيه فاعتزلوه، فوالله ليكونن لقوله الذي سمعت منه نبأ عظيم، فإن تصبه

العرب فقد كفيتموه بغيركم، وإن يظهر على العرب فملككم وعزّه عزكم،

وكنتم أسعد الناس به، قالوا: سحرك والله يا أبا الوليد بلسانه، قال: هذا رأيي فيه،

فاصنعوا ما بدا لكم).

واته: (ابن اسحاق) گوتوويه تي: (يزيد بن زياد) له (محمد بن كعب القرظي) يهوه

هينايويه تي، كه گوتوويه تي: (عوتبه ي كوري په بيعه)، كه سه روك تيره يه كه بووه،

رژژتیکیان له دیوه‌خانی قورپه‌یش دانیشتوهو، له‌وکاته‌ش پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ته‌نیا نه مزگه‌وت بووه، گوتوو‌یه‌تی: نه‌ی کۆمه‌لی قورپه‌یش، نه‌ری نه‌چم قسه له‌گه‌ل موحه‌مه‌د بکه‌م و هه‌ندیک شتی بۆ پیشنیار بکه‌م، به‌لکو هه‌ندیکی قبول بکات و نیمه‌ش چی ویست بۆی بکه‌ینو، نه‌ویش وازمان لێ به‌یتنی؟

دیاره نه‌وه‌ش له‌و کاته‌دا بوو، که حه‌مزه مسولمان بوو بوو، هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ یان ده‌بینی، که گه‌شه ده‌که‌ن و زۆرده‌بن، گوتیان: با، نه‌ی بابی وه‌لید! بچۆ لای و قسه‌ی له‌گه‌ل بکه‌.

ئیدی عوتبه هه‌لساو چوه‌ه لای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دانیششت و گوتی: نه‌ی برازام! خۆت ده‌زانی، که تۆ له تیره‌و ره‌چه‌له‌کدا چ پله‌و پایه‌یه‌کت هه‌یه، تۆ له‌نیو گه‌له‌که‌تدا شتیکی نویت په‌یدا کردوه: کۆمه‌لیانت پێی په‌رته‌وازه کردوه و عه‌قلیانت پێی به سووک داناوه، ره‌خنه‌ت پێی له په‌رستراوه‌کانیان و له ناینیه‌که‌یان گرتوه‌و، به‌هۆیه‌وه باب و باپیرانی پیتشوویانت به کافر داناوه! جا گویم بۆیگره چهند شتیکت بۆ پیشنیار ده‌که‌م به‌لکو هه‌ندیکی قبول بکه‌ی!

ده‌لێ: پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فرمووی: نه‌ی بابی وه‌لید، بلێ گوی ده‌گرم! گوتی: نه‌ی برازام! نه‌گه‌ر مه‌به‌ستت له‌وه‌ی که هیناوته مال و سامانه، نه‌وه هینده‌ت له سامانی خۆمان بۆ خرپه‌که‌ینه‌وه، که سامانی تۆ له هی هه‌موومان زیاتریه‌، نه‌گه‌ر گه‌وره‌ییت ده‌وی، نه‌وه ده‌تکه‌ینه گه‌وره‌ی خۆمان، نه‌گه‌ر پادشایه‌تیت ده‌وی، ده‌تکه‌ینه پادشای خۆمان، نه‌گه‌ر نه‌وه‌ی دیتته‌لات جندیکه‌و ناتوانی له‌خۆتی دور بخه‌یته‌وه، پزیشکت بۆ دینین سامانی خۆمانی تیدا خه‌رج ده‌که‌ین، هه‌تا چاکت ده‌که‌ینه‌وه، چونکه جاری وایه جند به‌سه‌ر پیاودا زال ده‌بن، هه‌تا پیتووستی به چاره‌سه‌ر ده‌بی! یان شیوه‌ی نه‌وه‌ی گوت.

جا کاتیک عوتبه له‌بۆوه، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ هه‌ر گوتی گرتبوو، فرمووی: نه‌ی بابی وه‌لید! ته‌واو بووی؟

گوتی: به لئی، فەرمووی: دەجا گویم بۆ بگره!

گوتی وا دەکەم، فەرمووی: بەناوی خوای بەبەزەیی و بەخشنده، حا، میم، نێردراو ته خوار له (خوایهکی) بەبەزەیی بەخشنده وه کتیییکه نایه ته کانی رۆشن کراونه وه، قورئانیکی عەرەبیه بۆ کەسانیک کە بزائن، موژدە دەرو ترسینه ره، جا زۆربه یان پشتیان هەلکردو نایستن، گوتیان: دلمان بەرانبەر بەوهی بۆمانی بانگ دەکە ی له کیف وەرپێچراوه و لەنێوان ئیمه و تۆدا پەردە یەک هەیه، جا تۆ چیت لە دەست دئی بیکه و، ئیمه ش چی پێمان بکری دەیکهین!

ئنجای پیغه مبهری خوا ﷺ بەر دەوام بوو لەسەر بەسەردا خویندنه وهی، عوتبەش پاش بیستنی گوئی بۆ هەلخست و، هەردووک دەستیشی لەدوای پشتیبه وه دانابوون و سەنگی خۆی دابوو سەریان، گوئی بۆ دەگرت، دوای پیغه مبهری خوا ﷺ گەیشته شوینی سەجده بردن لەو سوورە ته داو، سەجده ی برد، پاشان فەرمووی: ئە ی بابی وەلید! ئەوی بیستت بیستت، ئیدی خۆت سەرشک بە!

عوتبەش هەلسا بەره و لای هاو ئە کانی، هیندیکیان بە هیندیکیان گوت، سویند بەخوا دەخۆین بابی وەلید بە روویکی جیاواز لەوهی پێی چوو لای، گەرایه وه لاتان!

جا کاتیك لایان دانیشت، گوتیان، ئە ی بابی وەلید! چیت پێیه؟

گوتی: ئەوهی پێمه: بەخوا قسە یە کم بیست هەرگیز شتی وام نەبیستوه، بەخوا نە شیعره، نە جادوو یه، نە فالچیتیبه، ئە ی کۆمەللی قورپه یش بەقسەم بکەن و بیخەنە نەستۆم، لەو پیاوه له کاره کە ی بگەرپین و هەقتان بەسەریه وه نەبن، بەخوا ئەو قسە یه ی لیم بیست هەوالیک ی مەزنی دەبن، جا ئەگەر عەرەب (واته: غەیری ئیوه ی قورپه یش) فەوتان دیان، ئەوه بەهۆی غەیری خۆتان ه وه لەکۆلتان بۆته وه، بەلام ئەگەر بەسەر عەرەبدا سەرکەوی، ئەوه مولکی ئەو هی ئیوه یه وه دەستە لاتنی وی ه ی ئیوه یه، وه ئیوه بەهۆیه وه بەخته وه رترین کەس دەبن.

گوتیان: ئە ی بابی وەلید! بەخوا بەزمانی جادووی لیکردووی!

گوتی: ئەوه پای منە لەبارە یه وه خوشتان چی پێتان باشه واکەن!

دوو:

هاویدشدانه‌رانی مه‌ککه جاریکی دیکه هه‌وئیکه دیکه‌یاندا بۆ دانوستان و گفتوگوؤ له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ردا ﷺ بۆ ئه‌و مه‌به‌سته پۆژتیکیان دوا‌ی خۆر ئا‌وابوون: {عتبة بن ربیعة و شیبة بن ربیعة و أبو سفیان والنضر بن الحارث وأبو البختري، والأسود بن المطلب وزمعة بن الأسود والولید بن المغیره وأبو جهل بن هشام والعاص بن وائل ونبیه ومنبه ابنا الحجاج وأمیه بن خلف}، که نوینه‌ری قوره‌یش بوون له نزیك که‌عبه کۆبوونه‌وه، یه‌کیتیکیان نارد بۆ لای پیغه‌مبه‌زو پیتی گوت: که ئه‌و چه‌ند که‌سه کۆبوونه‌وه و ده‌یان‌ه‌وئ سەبارەت به‌و کاره‌ی تۆ قسه‌ت له‌گه‌ڵ بکه‌ن، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌په‌له‌ چوو بۆ لایان که ئه‌ویش زۆر مه‌به‌ستی بوو ئه‌و زله‌زلانه‌ بیینی بۆ ئه‌وه‌ی قسه‌یان بۆ بکات، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاته لایان پیتیان گوت: {یا محمد أنا قد بُعِثْنَا إِلَيْكَ لِنُكَلِّمَكَ وَإِنَّا وَاللَّهِ مَا نَعْلَمُ رَجُلًا مِنَ الْعَرَبِ أَدْخَلَ عَلَيَّ قَوْمَهُ مِثْلَ مَا أَدْخَلْتَ عَلَيَّ قَوْمَكَ، لَقَدْ شَتَمْتَ الْأَبَاءَ وَعَبَتِ الدِّينَ وَشَتَمْتَ الْأَلْهَةَ وَسَفَّهْتَ الْأَحْلَامَ وَفَرَقْتَ الْجَمَاعَةَ... فَإِن كُنْتَ أَنَا جِئْتُ بِهَذَا الْحَدِيثِ تَطَلَّبَ بِهِ مَالًا جَمَعْنَا لَكَ مِنْ أَمْوَالِنَا حَتَّى تَكُونَ أَكْثَرْنَا مَالًا، وَإِن كُنْتَ إِنَّمَا تَطَلَّبُ بِهِ الشَّرْفَ فِينَا فَنَحْنُ نَسُودُكَ عَلَيْنَا، وَإِن كُنْتُ تُرِيدُ بِهِ مَلِكًا مَلِكُنَاكَ عَلَيْنَا، وَإِن كَانَ هَذَا الَّذِي يَأْتِيكَ رَأْيًا تَرَاهُ قَدْ غَلَبَ عَلَيْكَ - وَكَانُوا يَسْمُونُ التَّابِعَ مِنَ الْجَنِّ رَأْيًا - فَرِيْمًا كَانَ ذَلِكَ، بَذَلْنَا لَكَ أَمْوَالِنَا فِي طَلْبِ الطَّيِّبِ لَكَ حَتَّى نَبْرُثَكَ مِنْهُ أَوْ نُعْذَرَ فَيْكَ^(۱)}، واته: ئه‌ی موچه‌مه‌د! ئیمه نوینه‌رین نی‌رراوین بۆ لای تۆ بۆ ئه‌وه‌ی قسه‌ت له‌گه‌ڵدا بکه‌ین، وه ئیمه به‌ خرا هیچ که‌سیک شک نابه‌ین له‌نی‌تو عاره‌باندا شتیکی په‌یدا کردبێ وه‌ک ئه‌وه‌ی تۆ په‌یدات کردوه، تۆ عه‌یب له‌ دینمان ده‌گری، و رۆ شوینی پیشینانمان به‌هه‌له‌ ده‌زانی، و، جینیو به‌ په‌رستراوه‌کانمان ده‌ئیی، و، ئیته‌ت پی بێ عه‌قل و نه‌فامه‌و،

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، (ص ۱۴۷ - ۱۴۸).

کۆمه‌لگای ئیمهت پهرته‌وازه کردوه... جا نهو قسانه‌ی، که تو ده‌یانکه‌ی نه‌گهر مه‌به‌ستت پی مال و سامانه نهوه مال و سامانت بو کۆده‌که‌ینه‌وه تا له هه‌موومان ده‌وله‌مه‌ندتر ده‌بی، وه نه‌گهر ده‌ته‌وئ بته‌که‌ین به‌سه‌رۆکی خۆمان نه‌وا ده‌ته‌که‌ینه‌هه‌را گه‌وره، وه نه‌گهر ده‌ته‌وئ ببی به‌ پادشا ده‌ته‌که‌ین به‌ پادشا، یان نه‌گهر نه‌وه‌ش نیه‌و (جند)یک به‌سه‌رتدا زال بووه، نه‌وه پاره‌و سامانی خۆمان خه‌رج ده‌که‌ین و دکتۆرت بو پیدایا ده‌که‌ین تاکو چاکت ده‌که‌ینه‌وه، جا یان چاک ده‌بی یا نه‌وکات ئیمه‌ش خاوه‌ن عوزرین، چونکه هه‌رچی پیمان کراوه کردوو مانه‌.

پیغه‌مبهر ﷺ وه‌لامیان ده‌داته‌وه‌و ده‌فه‌رموئ: {ما بهی ما تقولون، ما جئت بما جئتکم به اطلب اموالکم، ولا الشرف فیکم، ولا الملک علیکم، ولكن الله بعثني إلیکم رسولاً، وأنزل علیّ کتاباً وأمرني أن أكون لکم بشیراً ونذیراً، فبلغتکم رسالات ربي ونصحت لکم، فإن تقبلوا مني ما جئتکم به فهو حظکم فی الدنيا والآخرة، وان تردوه علیّ أصبر لأمر الله حتی یحکم الله بیني و بینکم أو كما قال^(۱)}، واته: نه‌وه‌ی ئیوه ده‌یلین نه‌وه‌م نیه (سه‌ره‌تا نه‌فی نه‌وه ده‌کا که شیت بئ)، وه‌نه‌وه‌ی که من بو ئیوه هیناوه مه‌به‌ستم پی مال کۆکردنه‌وه نیه، وه مه‌به‌ستم پی سه‌رۆک خیناوه‌تی و گه‌ورایه‌تی نیه، هه‌روه‌ها مه‌به‌ستم پی پادشایه‌تی نیه من پیغه‌مبهری خوا، بو لای ئیوه‌ی په‌وانه کردووم، وه کتیبی‌کیشی بو لا ناردووم، وه فه‌رمانی پی کردووم، که موژده‌تان پی بده‌م (به به‌هشت نه‌گهر به‌ندایه‌تی بو خوا بکه‌ن)، وه بتاترسینم (به دۆزه‌خ نه‌گهر به‌ندایه‌تی بو خوا نه‌که‌ن) نه‌وه من په‌یامی خوا پی راگه‌یاندن، وه دلسۆزیم بو نواندن، نه‌گهر لیم وه‌ریگرن، نه‌وه به‌ش و پشکیکی باشتان له دنیاو دواپۆژدا هه‌یه، نه‌گهر به‌سه‌ریشم دا‌به‌نه‌وه، نه‌وه سه‌بر ده‌گرم بو فه‌رمانی خوا، تا خوا حوکم له به‌ینی من و ئیوه‌دا ده‌کات.

(۱) هه‌مان سه‌رچاو: و به‌رگ، ص(۱۴۸).

ئاوا بدم شتویه پیغه مبهری خوا ﷺ وه لآمی دووهم ههولئی کافره کانی دایه وه، که هاتبوون دانوستان (مفاوضه)ی له گه لدا بکه ن.

سس:

جاریکی دیکهش وه که دوایین ههول، قوره یشیه کان بۆ گفتوگوو ریکه که وتنو دانوستان (مفاوضات): {الأسود بن عبدالمطلب والولید بن المغیره وأمیه بن خلف والعاص بن الوائل} یان نارده لای پیغه مبهر ﷺ و پیتیان گوت: {یا (محمد)! هلم فلنعبد ما تعبد وتعبد ما نعبد، فنشترک نحن وأنت فی الأمر، فإن کان الذی تعبد خیراً مما نعبد، کنا قد أخذنا بحظنا منه، وان کان ما نعبد خیراً مما نعبد، کنت قد أخذت بحظک منه!} (۱)، واته: ئه‌ی موحه ممه‌د! وه ره ئه‌وه‌ی تو دهبه‌رستی ئیمه‌ش له گه‌ل تو دهبه‌رستین، ئه‌وه‌ی که ئیمه‌ش دهبه‌رستین تووش بیه‌رسته، جا نه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی تو دهبه‌رستی باشتر بوو له‌وه‌ی ئیمه، ئه‌وه له‌و خیره‌ی که تو له‌سه‌ری ئیمه‌ش تیبدا به‌شدار ده‌بین، وه نه‌گه‌ر په‌رستراوه‌کانی ئیمه‌ش باشتر بوون، ئه‌وه تووش له‌ خیره‌ی ئه‌وه‌ی ئیمه‌دا به‌شدار، (چ سه‌ودایه‌کی عه‌جایب و سه‌یره!).

لیزه‌دا خوای په‌روه‌ردگار له‌ جیاتنی پیغه مبهر ﷺ وه لآم ده‌داته‌وه‌و ده‌فه‌رموی:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾ الْكَافِرُونَ ﴿٧﴾﴾

(۱) هه‌مان سه‌رچاو وه به‌رگ، ص (۱۸۷).

نه‌وه‌ی لی‌ره‌دا زۆر جیتی سه‌رنج و پامانه نه‌وه‌یه که خوای په‌روه‌ردگار هه‌نگاو به
 هه‌نگاو له‌گه‌ل پی‌غه‌مبه‌ری خۆی بووه و زینمونی کردوه، وه‌ک لی‌ره‌دا خوای به‌به‌زه‌یی
 ده‌فه‌رموئ: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ به‌ناوی خوای به‌به‌زه‌یی به‌خشنده،
 ﴿قُلْ يَتَّابِعُهَا الْكَافِرُونَ﴾ وه‌لامیان بده‌وه و بلی: نه‌ی بی‌پرواینه! ﴿لَا أَعْبُدُ مَا
 تَعْبُدُونَ﴾ نه‌وه‌ی ئیوه ده‌په‌رستن من نایه‌رستم، (چونکه نه‌وان به‌ پ‌واله‌ت بت و
 سه‌نه‌م و له‌پ‌استیدا نه‌وانه‌یان ده‌په‌رست که له‌پشت بت و سه‌نه‌مه‌کان بوون، وه‌ک (أبو
 جهل) و (ولید بن المغیره) باقی زله‌زله‌کانی قوره‌په‌ش، که حه‌لال و حه‌رامیان دیاری ده‌کرد
 بۆ خه‌لک، وه‌خۆیان لێ کردبوون به‌ په‌رستراو و په‌روه‌ردگار، هه‌ر بۆیه‌ش نه‌وانه‌ قه‌س
 ده‌بوون به‌و په‌یامه‌ی، که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هیناویه‌تی، چونکه کاتیک (خوا
 به‌یه‌گرتن و خوا په‌رستی) هه‌بێ، خه‌لک هه‌یج که‌س و هه‌یج شتیکی دیکه‌ ناپه‌رستی و
 عه‌بدایه‌تی بۆ ناکات و جگه‌ له‌ خوا ناپه‌رستی) دوایی ده‌فه‌رموئ: ﴿وَلَا أَنْتُمْ عٰبِدُونَ
 مَا أَعْبُدُ﴾ وه‌ نه‌وه‌ی که‌ من ده‌په‌رستم، (که‌ خوايه) ئیوه نایه‌رستن (یانی: من تا
 خوا په‌رست بم خوا په‌رستییه‌که‌م ریگه‌م نادات که‌ بت و سه‌نه‌م یان طاغوت و
 فیرعه‌ونیک په‌رستم، وه‌ ئیوه‌ش تا بت په‌رست و طاغوت په‌رست بن، به‌که‌لکی
 خوا په‌رستی نایه‌ن، نه‌گه‌رچی به‌ پ‌واله‌ت نوێژیکیش بکه‌ن، به‌لام مادام پیتسان وایه
 خوا هاویه‌شی هه‌ن و وه‌ک چۆن به‌قه‌سه‌ی خوا ده‌که‌ن به‌قه‌سه‌ی غه‌یری خواش ده‌که‌ن، وه
 وه‌ک چۆن له‌ خوا ده‌ترسین له‌ غه‌یری خواش ده‌ترسین، یان وه‌ک چۆن خوای
 په‌روه‌ردگارتان خۆش ده‌وئ نه‌وه‌نده یان زیاتریش شتیکی دیکه‌تان خۆش ده‌وئ، یان
 وه‌ک چۆن خواتان له‌ لا گه‌وره‌یه نه‌وه‌نده یان زیاتریش شتیکی دیکه‌تان پس گه‌وره‌یه،
 نه‌مه نه‌وه ده‌گه‌یه‌نئ، که ناتوانی بلیتی: خوام په‌رستوه، چونکه خوا په‌رستی کاتیک
 راسته که غه‌یری خوا نه‌په‌رستی) پاشان ده‌فه‌رموئ: ﴿وَلَا أَنَا عٰبِدُ مَا عٰبَدْتُمْ﴾، واته:
 وه‌ نه‌و شیوه په‌رسته‌ی، که ئیوه ده‌په‌رستن من نایه‌رستم، ﴿وَلَا أَنْتُمْ عٰبِدُونَ مَا

أَعْبُدُ ﴿۱﴾، واته: وه ئیوهش نهو شیوه پهرستنهی من ده‌یپهرستم ئیوه نایپهرستن، وه له‌کۆتاییدا ده‌فرموی: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَبِهِ اسْتَأْذِنُ﴾، واته: دینی خۆتان بو خۆتان و دینی خۆشم بوخۆم.

لیژهدا دوو حه‌قیقه‌ت و راستی گه‌وره‌مان ده‌ست ده‌که‌ون:

أ- (الکافرون) (ال)ی (جنس)ی له‌سه‌ره، که‌واته هیچ کافرێک نیه ئەم ده‌سته‌واژه‌یه نه‌یگریته‌وه، وه نهو ئایه‌ته‌ی که ده‌فرموی: ﴿قُلْ يَأَيُّهَا الْكٰفِرُونَ ﴿۱﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿۲﴾، که‌واته هیچ کافرێک نیه که شتێک نه‌پهرستن، کافر خوا ناپهرستن، به‌لام شتیکی دیکه ده‌پهرستن، جا هه‌ر شتێک بچ: دار، به‌رد، حیزب، ده‌ولت که‌ستێک، به‌رنامه‌یه‌ک... یان وه‌ک هیندۆسییه‌کان مارو دپشک، یان وه‌ک هه‌ندی خه‌لکی نه‌فریقی دره‌خت، یان وه‌کو خه‌لکی دی هه‌واو ئاره‌زووی خۆی، یان پاره‌و پول، بۆیه ئینسان یان ده‌بی خوا پهرست بچ، یان ده‌بی شتیکی دیکه هه‌ر بپهرستن.

ب- له‌ کۆتاییشدا که ده‌فرموی: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَبِهِ اسْتَأْذِنُ﴾، که‌واته: نه‌وه که کافره‌کان غه‌یری خوا شتیکی دیکه ده‌پهرستن، نه‌وه‌ش هه‌ر دینه، طاغوت پهرستی و فیرعه‌ون پهرستی هه‌ر دینه‌و هه‌ر فیکره‌و په‌یره‌وو به‌رنامه‌یه‌کیش غه‌یری ئیسلام، که خه‌لکی له‌سه‌ری برۆن، نه‌وه‌ش دینه، به‌لام دینی دانراو باطل.

که‌واته: وه‌ک چۆن خواپهرستی دینه، به‌لام دینیکی هه‌قه، به‌هه‌مان شیوه غه‌یری خواپهرستی هه‌ر دینه، بۆیه ده‌بی نه‌وه له‌ می‌شکماندا زۆر رۆشن بچ که ئیمه له‌گه‌ل کافره‌کان هه‌ردوو‌کمان هه‌ر ده‌پهرستن، به‌لام جیاوازییه‌که‌ی نه‌وه‌یه که ئیمه

خوا ده پهرستین و نهوانیش غهیری خوا ده پهرستن، ههروه ها ههردوو کمان دینمان ههیه، بهلام نئمه دینیکی ههقمان ههیه که ئیسلامه، نهوانیش دینیکی باطل، که غهیری ئیسلامه و لهو حالته شدا نهو که سهی غهیری ئیسلامی کردیته دینی خوئی، ناتوانی بلی مسولمانم، وهک خوی پهرهردگار ده فرموی: ﴿ مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِ... ﴾ (۱) الاحزاب واته: خوا دوو دلی له نیتو ههناوی ههچ بیاریکدا نه خولقاندوه.

نهو دلش یان ده بی خوی پی پهرستی و بهدوای بهرنامهی خوا بکهوئی، یان ده بی غهیری خوی پی پهرستی و بهدوای بهرنامهی غهیری خوا بکهوئی، که واته: ههر که سیک بهدوای بهرنامهی غهیری ئیسلام بکهوئی، جا له هه شوئیکه وه هاتبی، مادام نهو بهرنامهیه جه لال و جه رام و نه مرو نه هی و، ریکه خستنی ژبانی خه لکی تیدابی، نهوه دینه، جا ناوی سو سیالیزم بی، یان کو مؤنیزم، یان کاپیتالیزم، یان لیبرالیزم، یان ناسیونالیزم یان عهوله مه... هتد، گرنگ نهویه غهیری ئیسلام، هه مووی به دین له قه له م ده درئ، بهلام دینیکی باطل و پروچ، بۆیه ههر که سیک که بیهوئی خوا پهرست بی، ده بی به دین و بهرنامهی خوا وه پابه ند بی، وه ههر کاتیک، که ئینسان له دین و شه ریه تی خوا لایدا، به ته نکید نه و کاته ی که لایداوه، له خوا پهرستیشی لاداوه.

سئیه م: - شیوازی پروپاگه نده و هی رشی راگه یان دن

کافرو بی پروایه کان له ته نجامی نه و هدا که له مهیدانی پرویه پرویوونه وه ی فیکری و به لگه هینانه وه دا شکستیان خواردوه، خو یان ناچار بینیه، که په نا بهر نه بهر شیوازی

پروپاگەندەو ھېرشى راگەياندن، ئاشكراشە كەسك كە بەرنامەيەكى پروونو ئامانچىتىكى راستو رەوانى ھەبىت، پەنا ناباتە بەر پروپاگەندەو شىۋاندىنى پەيامو فىكىرى بەرامبەر، بەلكو بەشىۋەى مەنتىقى و بەبەلگە لەگەلدا پروپەروو دەبىتەو، ئىستاش ھىندىك لەو ھەولانەى بى پروپاگەن دەخەينە پروو، كە لە بازنەى پروپاگەندەو ھېرشى راگەياندىدا كۆدەبنەو:

يەك:

(وليد بن المغيرة) - كە پىشتىش چەند جارىك ناۋى ھاتو ىە كىك بوو لەوانەى، كە لەنىو قورەيشدا قسەزان كابرايەكى بەتەمەن بوو، رۇژىك لەنىو كۆمەلنىك لە سەرانى قورەيش دەلئىت^(۱): {يا معشر قريش قد حضر هذا الموسم وان وفود العرب ستقدم عليكم فيه، وقد سمعوا بأمر صاحبكم هذا فأجمعوا فيه رأياً واحداً ولا تختلفوا فيكذب بعضكم بعضاً ويردّ قولكم بعضه بعضاً، قالوا: فأنت يا أبا عبد شمس فقل وأقم لنا رأياً نقول به: قال: بل أنتم قولوا اسمع}، واتە: ئەى كۆمەلنى قورەيش ئەو ئەمسالىش كاتى حەج ھاتو ۋەفدەكانى عەرەب دىن بۆ زيارەتى (كابە) (بە حىسابى خۇيان چونكە عارەبەكان خۇيان لەسەر دىنى (ابراھىم) -عليه الصلاة والسلام- لەقەلەم داو) دىن ۋە ھەوالى ئەو برادەرەى ئىۋەشىيان بىستو، جا ھەمووتان لەسەر يەك بۆچوون كۆبىنەو ۋە راى جىاجىياتان نەبى، ھەندىكتان ھەندىكتان بەدرۆ بىننەو، ۋە قسەكانىشتان با ھەندىكى ھەندىكى ھەلنەو ھەشىنئىتەو (يەكىك بلنى شىتە، ئەوى دى بلنى نەخىر شاعىرە-!!) ئەوانىش پىيان گوت: ئەى (أبا عبدالمس) تۆ راىەكمان پى بلنى ئىمەش ئەو قسەيەى تۆ دەكەين، لەو لەمدا گوتى: نا ئىۋە بلنىن گۆم لىيە بزانم ئىۋە چىتان پى چاكە!!!

{قالوا: نقول كاهن!}، گوتيان دەلئىن كاهىنە، (واتە: فالچىيى).

(۱) بروانە: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۳۵)، ط ۱ دار ابن الهيثم.

{قال: لا والله ما هو بکاهنٍ لقد رأينا الکهانَ فما هو بزمزمة الکاهن ولا سجعه}
 گوتی: نه خیر سویتد به خوا نه و کاهین نیه، نیمه کاهینه کانسمان بینيوه قسه کانیسی
 نه سرکه سرک و نه سهرواداره، وهک هی کاهینه کان.
 {قالوا: فنقول: مجنون!}، گوتیان: ده لئین شیتنه!

{قال: ما هو بمجنون لقد رأينا الجنون وعرفناه، فما هو بسخنقه ولا تخالجه ولا
 وسوسته} گوتی: نه خیر شیتیش نیه، چونکه شیتیشمان بینيوه، وه ده زانین شیت
 چونه، نه و نه وهک شیتان تووشی تهنگه نه فسه سی و پشوو سوار بوون دیت، وه نه
 ده ست ده وه شیتیت و نه وه سه سه شی هیه.

{قالوا: فنقول: شاعر!}، گوتیان: ده لئین شاعیره!

{قال: ما هو بشاعر، لقد عرفنا الشعر كله رجزه وهزجه وقريضه ومقبوضه
 ومبسوطه، فما هو بالشعر}، گوتی: شاعیریش نیه! چونکه هه موومان شیعر
 ده ناسین، هیچ کام له جوړه کانی شیعر نیه.
 {قالوا: فنقول: ساحر!}، گوتیان: باشه ده لئین جادووگه ره!

{قال: ما هو بساحرٍ لقد رأينا السَّحارَ وسحرهم فما هو بنفشهم ولا عقدهم}
 گوتی: نه خیر جادووگه ریش نیه، چونکه جادووگه رانسان بینيون، نه فوو لیکردنی
 جادووگه رانه، وه نه گری لئ به ستنی جادووگه رانه (چونکه جادووگه ر کاتیتک، که
 جادوو ده کات، گری له شیتک ده دات و پاشان فوو پيدا ده کات).

{قالوا: فما نقول يا أبا عبدالشمس!}، گوتیان: نه دی چ بلین نه ی (أبا عبد
 الشمس؟).

{وقال: والله أن لقوله لحلاوة وان أصله لَعَذْق وان فرعه لجناة، وما أنتم بقائلين
 من هذا شيئاً إلا عَرَفَ أنه باطل، وان أقرب القول فيه لأن تقولوا ساحر، جاء بقول
 هو سحر يفرَّق به بين المرء وأبيه وبين المرء وأخيه، وبين المرء وزوجته وبين

نمرء وعشیرته، فتفرقوا عنه بذلك فجعلوا یجلسون بسبیل الناس، حین قدم
 انموسم لا یمرّ بهم أحدٌ إلاّ حدّروه إیاهُ وذكروا لَهُمْ أمره!، واته: -وه لیدی کوری
 موعه‌یره- گوتی: له راستیدا قسه‌که‌ی شیرنایه‌تییه‌کی زور تاییه‌تی هه‌یه، وه
 بناغهی قسه‌که‌شی وه‌کو بنکی دار خورما وایه، وه لقو پۆیه‌کانی قسه‌که‌شی وه‌کو
 دره‌ختی میوه‌دار وایه، وه نیوه هیچ کام لهو قسانه نالین، که باستان کردن، هه‌موو
 که‌س ده‌زانی، که نهو قسانه پووچن، به‌لام به‌ناچاری نزیکتیرین قسه، که خه‌لک
 نیمان بسه‌لمینتی، شه‌ویه که بلینین: موحه‌مه‌د جادوو گه‌ره! چونکه قسه‌که‌ی
 (واته: قورشان) جادووویه و بابو کوری پی له‌یه‌کتر جیا ده‌کاته‌وه، براو برای پی لیک
 جیا ده‌کاته‌وه، هه‌روه‌ها ژنو می‌رد لیک جیا ده‌کاته‌وه، نینسان له‌گه‌ل
 عه‌شیره‌ته‌که‌ی لیک ده‌ترازینتی، بهو جوّره کاتیک که مه‌وسیمی حه‌ج هات له‌سه‌ر
 ری پی خه‌لکی داده‌نیشتن، وه هه‌رکه‌سیکیان ده‌بینی ناگاداریان ده‌کرده‌وه که شه‌و
 کابرایه جادووگه‌ره!!

ننجا خوی کاربه‌جی له‌وباره‌وه نهم نایه‌تانه‌ی ناردنه خوار: ﴿ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ
 وَجِیدًا ۱۱ وَجَعَلْتُ لَهُ مَا لَا مَمْدُودًا ۱۲ وَبَيْنَ شُهُودًا ۱۳ وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ۱۴
 ثُمَّ بَطَّعُ أَنْ أَزِيدَ ۱۵ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عِينِدًا ۱۶ سَأَرْهُقُهُ صَعُودًا ۱۷ إِنَّهُ فَكَّرَ
 وَقَدَّرَ ۱۸ فَقِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۱۹ ثُمَّ قِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۲۰ ثُمَّ نَظَرَ ۲۱ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ
 ۲۲ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ۲۳ فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ ۲۴ إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ
 ۲۵ سَأُصَلِّيهُ سَفَرًا ۲۶ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَفَرُ ۲۷ لَا بُعْدَ مِنِّي وَلَا نَذْرٌ ۲۸ لَوَاحَةٌ لِلْبَشَرِ ۲۹
 عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ۳۰ وَمَا جَعَلْنَا أَحْسَبَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً ... ۳۱ ﴿ المدثر.

نم نایه‌تانه هم‌موویان ده‌رباره‌ی وه‌لیدی کوری موغیره هاتوننه خوار که دلنیا‌بوو موحه‌مد ﷺ پیغه‌مبهری خویسه، به‌لام بؤ تیکنه‌چوونی به‌رژه‌وه‌ندی خوی و زله‌زله‌کانی دیکه‌ی قورپه‌یش، ناوا پیغه‌مبهری ﷺ تۆمه‌تبار کرده به‌وه که جادو‌وگه‌ره، بۆیه خوی پوره‌ردگار له وه‌لامیدا ده‌فرموی:

﴿ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴾، واته: (نه‌ی موحه‌ممه‌د) لیم گهری بؤ تۆله‌ستانده‌وه له که‌سیتک که به‌شیتوه‌یه‌کی تایبه‌ت دروستم کرده (یاخود که دروستم کرده بیکه‌س و بیدهر بووه، به‌لام دوا‌یی چندان نیعمه‌تم به‌سردا رشتون)، ﴿ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ﴾، واته: وه مال و سامانیتی دورو دریشم پیداوه، ﴿ وَبَيْنَ شُهُودًا ﴾، واته: وه کورپانیک که له کۆرو مه‌جلیسدا له‌گه‌لیدا ناماده ده‌بن، ﴿ وَمَهْدَتْ لَهُم مَّهْيَدًا ﴾، واته: وه له هم‌موو کاریتی دونیاییدا زه‌مینسه‌سازیم بؤ کرده، ﴿ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴾، واته: نیستاش به‌ته‌مایه بؤی زیاد‌کهم، ﴿ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴾، واته: نه‌خیر نه‌وه نه‌سه‌لیتته بؤ نایه‌ته‌کانمان، ﴿ سَأَرْهُقُهُ صَعُودًا ﴾، واته: له‌سه‌ودوا تروشی حالیتی ناخۆش و زه‌حمه‌تی ده‌کهم، ﴿ إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿۱۸﴾ فَقِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿۱۹﴾ ثُمَّ قِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴾، واته: نه‌وه بیری کرده‌وه، زۆریش شته‌که‌ی به‌راورد کردو لیتی ورد بووه، نه‌فرینی لی بی‌وه به‌کوشت چی، چ جۆره به‌راوردیه‌کی کرد، دوا‌یی به‌کوشت چی چ جۆره لیتکدانه‌وه به‌راوردیه‌کی کرد، ﴿ ثُمَّ نَظَرَ ﴾، واته: دوا‌یی سه‌رغییدا، ﴿ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴾، واته: دوا‌یی پروی خۆی گرژو تال کرد، (چونکه هرچه‌نده سه‌رغی قورناییدا عه‌یبی بؤ لی نه‌دۆزرایه‌وه په‌خنه‌ی راسته‌قینه‌ی پی لی نه‌گیرا)، ﴿ ثُمَّ أَدْبَرَ وَأَسْتَكْبَرَ ﴾، واته: دوا‌یی پشتی تیتکردو خۆی به‌زل گرت (دوا‌ی شه‌وه‌ی، که زانی قورنان هه‌قه)، ﴿ فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ ﴾، واته: وه گوتی: شه‌وه جادوویه‌که، که

خذلك له يهكدي ده‌گيرتته‌وه و فیری یه‌کتری ده‌کهن، ﴿إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلَ الْبَشَرِ﴾، واته: گوتی: نه‌وه جگه له قسه‌ی به‌شهر هیچی دیکه نیه!

ننجا خوی زال هه‌ره‌شه‌ی لیده‌کات و ده‌فه‌رموی: ﴿سَأُصَلِّيهٖ سَفَرًا ۝ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَفَرٌ ۝ لَا بُقِي وَلَا نَذْرٌ ۝ لَوَاحَةٌ لِلْبَشَرِ ۝ عَلَيَّا تَسْعَةَ عَشَرَ﴾، واته: له‌مه‌ودوا ده‌بجه‌ینه نیئو سه‌قه‌ره‌وه، ده‌زانی سه‌قه‌ر چیه؟ هه‌رچی بخزیتته نیئوی هیچی لی ناهیلنی، نه‌یسووتیننی، له‌گه‌ل یه‌که‌مین بلیتسه‌ی به‌ده‌م و چاوی تینسان ده‌که‌وی، هه‌مووی داده‌مالتی، نۆزده فریشته‌ی له‌سه‌رن.

له‌کاتی‌کدا که نهم نایه‌تانه هاتنه خوار، (أبو الأشدین)، که گوایه پیاویکی یه‌کجار پالنه‌وان و به‌هیز بووه، ده‌لی: نه‌ی کۆمه‌لی قوره‌یش دووان له‌و نۆزده فریشته‌یه عاییدی نیروه و حه‌قه‌ه‌شیان بۆمن لی‌گه‌رین^(۱)!!

بۆیه دوا‌یی خوی بالاده‌ست فه‌رموی: ﴿وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً...﴾، واته: دۆزه‌خه‌وانه‌کانمان هه‌ر فریشته‌ن، به‌لام فریشته‌یه‌ک که خوی گه‌وره توانای تایبه‌تی و زۆری پی‌داوه.

دوو :

ديسان (ابن هشام) له کتیبه‌که‌ی خۆیدا^(۲) هه‌لوتستی دووه‌ممان بۆ باس ده‌کات، که هه‌لوتستی (نضر بن الحارث) هه‌لوتیش یه‌کیک له‌پیاوه بلیمه‌ته‌کانی قوره‌یش بووه زانیویشیه‌تی، که موحه‌مه‌د ﷺ پی‌غه‌مه‌ری خوایه، که ده‌لی:

(۱) پروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص (۱۶۶۱).
 (۲) پروانه: (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۱، ص ۱۵۰، ط ۱، دار ابن الهیثم.

((یا معشر قریش! انه والله قد نزل بکم امرٌ ما ایتیم له بجملة بعد، قد کان (محمد) فیکم غلاماً حَدثاً ارضاکم فیکم وأصدقکم حدیثاً وأعظمکم امانة، حتی إذا رأیتم فی صدغیه الشَّیبَ وجاءکم بما جاءکم به قلتُم ساحر، لا والله ما هو بساحر، لقد رأینا السحرة ونفثهم وعقدهم، وقلتُم: کاهن لا والله ما هو بکاهن... وقلتُم: شاعر، لا والله ما هو بشاعر... وقلتُم: مجنون، لا والله یا معشر قریش! فانظروا فی شأنکم فإنه والله لقد نزل بکم امر عظیم))، واته: نهی کۆمه‌لی قورپه‌یش! به‌لایه‌کتان به‌سهر هاتوه، که تا ئیستا هیچ چاره‌سهر یکتان بۆ نه‌دۆزیوه‌ته‌وه، موحه‌ممد له‌نیۆ ئیوه‌دا گهنجیک بوو، که له‌هه‌مووتان په‌سندتر بوو، وه له‌هه‌مووتان پاستگۆتر بوو، وه له‌هه‌مووشتان ئەمیندارترو ده‌ست پاکتر بوو، هه‌تاکو کاتیک که له‌لاجانگه‌کانی مووی سپی ده‌رکه‌وتن - واته که‌وته سه‌رووی ته‌مه‌نی چل سالییه‌وه - وه نه‌و هاته لاتان و په‌یامی بۆ هینان گوتتان جادووگهره، نه‌خیز به‌خوا جادووگهر نیه، جادووگهرمان بینیه، که چۆن فوو له‌شت ده‌که‌ن و گری له‌شت ده‌ده‌ن، دواپی گوتتان کاهینه! نه‌خیز به‌خوا کاهین نیه، دواپی گوتتان شاعیره، نه‌خیز به‌خوا شاعیر نیه، دواپی گوتتان شیتته، نه‌خیز به‌خوا شیتیش نیه! (دواپی پییان ده‌لی) نهی کۆمه‌لی قورپه‌یش! باش سه‌رنجی کاری خۆتان بده‌ن به‌پراستی به‌لایه‌کی گه‌وره‌تان به‌سهر هاتوه، چاره‌سهر یکی بۆ بکه‌ن!.

دیاره (نضر بن الحارث) که دوژمنیکی سه‌رسه‌ختی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بووه به‌دواپی چاره‌سهر و دانانی به‌ریه‌ستدا ده‌گه‌پئ، وه‌ک (ابن هشام) ئاوامان بۆ ده‌گیژپه‌ته‌وه^(۱):
 {وکان النضر بن الحارث من شیاطین قریش وممن کان یؤذی رسول الله ﷺ
 وينصب له‌العداوة، وکان قد قدم الحیسة وتعلم بها أحادیث ملوک الفرس وأحادیث
 رستم واسبندیار، فکان إذا جلس رسول الله ﷺ مجلساً فذکر فیهِ بالله وحذر قومه ما

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیئشو، هه‌مان به‌رگ و لاپه‌ره.

أصاب من قبلهم من الأمم من نقمة الله، خَلَفَهُ فِي مَجْلِسِهِ إِذَا قَامَ، ثُمَّ قَالَ: أَنَا وَاللَّهِ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ أَحْسَنُ حَدِيثًا مِنْهُ، فَهَلُمَّ إِلَيَّ فَأَنَا أُحَدِّثُكُمْ أَحْسَنَ مِنْ حَدِيثِهِ، ثُمَّ يَحَدِّثُهُمْ عَنِ مَلِكِ فَارِسٍ وَرَسْتَمِ وَأَسْبِنْدِيَارِ، ثُمَّ يَقُولُ بِمَاذَا (محمد) أَحْسَنُ حَدِيثًا مِنْي؟}، واته: (نضر بن الحارث)، كه يه كيتك بوو له وانه‌ی زور نازاری پیغه مبه‌ری ده‌داو دوژمنایه‌تییه‌که‌ی له‌گه‌لدا خه‌ست کرد بووه، وه‌چوو بوو بو (حیره) - پایته‌ختی ده‌وله‌تی غه‌ساسینه‌کانی رۆم له‌ نزیك شام- جا له‌وئی هیئندیك شت له‌ به‌سه‌ره‌اتی پادشاکانی فارس وه‌کو رۆسته‌م و نه‌سبه‌ندیار... هتد فیتر بسوو، کاتیک كه پیغه مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام داده‌نیشت باسی خوای بو خه‌لکی ده‌کرد وه‌ باسی به‌سه‌ره‌اتی میلله‌تانی پیشووی بو ده‌کردن، كه خوا چی به‌سه‌ر هیناون و نه‌گه‌ر ثیمان نه‌هیئنن هه‌مان چاره‌نووس چاوه‌ریتان ده‌کات، (نضر بن الحارث) له‌دوای پیغه مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام ده‌چوو بو هه‌مان کۆرو مه‌جلس داده‌نیشت و له‌دژی پیغه مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام قسه‌ی ده‌کردو به‌ر به‌رچی قسه‌کانی ده‌دایه‌وه‌و ده‌یگوت: وه‌رن نه‌ی کۆمه‌لی قوره‌یش، من قسه‌ی باشته‌رم لایه‌و به‌سه‌ره‌اتی باشته‌رتان بو ده‌خوینمه‌وه‌و، به‌سه‌ره‌اتی پادشاکانی فارس و حیکیه‌تی رۆسته‌م و نه‌سبه‌ندیاری بو ده‌خویندنه‌وه‌و، دوایی ده‌یگوت: به‌چی حیکیه‌ت و به‌سه‌ره‌اتی موحه‌مه‌د له‌ هی من خوشته‌رن؟!.

جا (ابن هشام) ^(۱) ده‌لن: نه‌م نایه‌ته‌ی سووره‌تی (الأنعام) له‌باره‌ی نه‌وه‌ه هاته‌خوار، كه ده‌فه‌رموی: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمْرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيَهُمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ﴾ (الأنعام).

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، هه‌مان به‌رگو لایه‌ره.

خوا - جل شانه - باسی سی جوړه کس ده کاو ده فرموی: کي سته مکار تره لهو کهسه ی که درو به ناوی خواوه هه لبه ستی، یان بلن: وه حییم بو هاتوه وه حیسی بو نه هاتین، یان که سیک بلن: من شتیک ریک ده خه م وه نیرمه خواری وه کو نه وه ی، که خوا نار دوویه ته خوار؟! وه نه گهر تو سته مکاران بیینی له کاتی سهره مرگدا، که فریشته کان ده ستیان راکیشاون، وه پیمان ده لنین: رووحتان ده ریپنن (نهو رووچه پیسه تان) نه مرپو ده بچ نازاری ریسواکهر بچینن، به وه ی له سهر خوا شتی ناحه قتان ده گوت، وه له به رانبره نایه ته کانی خوادا خو تان به گه وره ده گرت.

سین:

(ابن إسحاق)، که (ابن هشام) له کتیبی (السيرة النبوية) دا^(۱) لینی ده گپرتنه وه، ده لنی: {ثم إن قريشاً اشتد أمرهم للشقاء الذي أصابهم في عداوة رسول الله ومن أسلم معه منهم، فأغروا به سفهائهم فكذبوه وأذوه ورموه بالشعر والسحر والكهانة والجنون ورسول الله ﷺ مظهر لأمر الله لا يستخفي به مبادؤهم بما يكرهون عن عيب دينهم، واعتزال أوثانهم، وفراقه إياهم على كفرهم}.

دیاره (ابن هشام) هه میسه له (ابن إسحاق) وه نه قل ده کات، به لام جار جار هه ندیک ریوایه تی خویشی ده خاته نیو سیره، نه گهرنا (السيرة النبوية) له نه سلدا هی (ابن إسحاق) ه، که یه که مین کتیبی ژبان نامه ی پیغه مبه ره ﷺ نو سرا بیته وه، جا ده لنی: دواپی قورپه یس زیاتر به د به ختی و مال ویرانی ملی گرتن، به هوی دژایه تی کردنی پیغه مبه ره ﷺ نه وان هی له گه لی مسولمان بوویون، نه فامو بچ عه قله کانی خوینیان له پیغه مبه ره ﷺ به رده داو، قسه ی ناخویشیان پی ده گوت و درزیان ده دایه پالو نه زیه تیان ده داو، تو مه تباریان ده کردو پیمان ده گوت: شاعیره وه قسه که شیان به شیهر ده دایه قه لیم، پیمان ده گوت: جادوو گه رو فالچی (کاهن) و

(۱) سهرچاوه ی پښتو، ج ۱، ص (۱۴۴).

پیشیان ده‌گوت شیت، (جا بۆ ئینسانیتکی پاک و به‌رئیزی وه‌ک پیغه‌مبهر ﷺ، که همه‌میشه خۆی پاراستوه له شتی نزم و په‌ست و خراب، نازاری ده‌روونی و قسه پئ‌گوتران، زۆر ناخۆشه و ناخۆشته له لیدان و نه‌شکه‌نجی جه‌سته‌یی، هه‌رچه‌نده خوای په‌روه‌ردگار بۆ نازاردانی جه‌سته‌یی سنووری بۆ دانابوون، نه‌گهر و یستبایان زیاده‌رذیی بکه‌ن، پیغه‌مبهری ده‌پاراست، به‌لام پئ‌گومان جاری وا هه‌یه، که قسه‌یه‌ک ده‌کرئ له خه‌نجهریک، یان له تیریتکی ژه‌هراوی زیاتر، له ده‌روونی ئینسانی خاوه‌ن‌رئ و که‌رامه‌ت و حورمه‌تدا کار ده‌کات، نه‌گه‌رنا وه‌کو گوتراوه: ئینسانی سووک‌پیرئیزی، به‌ ناسان له‌سه‌ری ده‌گوزه‌رئ، چونکه برینی مردوو نازاری نیه:

ومن یهن یسهل الهوان علیه وما لیجرح بمیتٍ إیسلام

دیاره که‌سیتک، که رووچیکسی شه‌ره‌فمه‌ندانه‌ی نه‌بئ نازاری پئ ناگات، به‌لام پیغه‌مبهری ئیمه ﷺ سروشته‌که‌ی نه‌وه‌نده پاک و چاک بووه‌و، په‌وشتی نه‌وه‌نده به‌رزو جوان بووه، که ته‌نانه‌ت له سه‌رده‌می نه‌فامییشدا، کافره‌کان دانیان به‌ره‌وشتی به‌رزی نه‌ودا هیناره، ئینسانیتک، که نه‌وه‌نده‌ی خۆپاراستوه له شتی نزم و په‌ست، کاتیتک که تۆمه‌تبار ده‌کرئ به شتی ناخۆش و پئ ده‌گوترئ: تۆ شیتئ! پئ‌گومان زۆر له‌سه‌ر دلئ قورس بووه، وه‌ک دواییش باس ده‌که‌ین، که پیغه‌مبهر ﷺ چۆن باسی له‌و ئیش و نازاره‌ی کردوه، به‌لام ئایا نه‌و تۆمه‌تانه‌ی که له‌لایه‌ن کافره‌کانه‌وه ده‌درانه پال پیغه‌مبهر ﷺ هیچ کاریان تی ده‌کرد له سستی نواندن له گه‌یاندنی بانگه‌وازه‌که‌یدا؟

پئ‌گومان نه‌خیر، وه‌ک (ابن هشام) ده‌لئ: {و رسول الله ﷺ مظهرٌ لأمر الله لا یستخفی به‌ مبادؤهم بما یکرهون}، واته: به‌لام پیغه‌مبهری خوا ﷺ هه‌ر دینی خوای بلاوده‌کرده‌وه، ناشکرای ده‌کردو په‌نهانی نه‌ده‌کرد، چی نه‌وان پئیان ناخۆش بوو، نه‌وه‌ی باس ده‌کرد، (نه‌ک له‌به‌ر رق هه‌ستاندنی نه‌وان، به‌لکو نه‌و له‌کاتیتکدا، که باسی په‌رستراوه‌کانی بئ‌پروایانی ده‌کرد، له هه‌موو شت زیاتر رقیان پئ هه‌لده‌ستا،

له کاتیکدا که پیغمبهر ﷺ ده یفه رموو: بته‌رستی شتیکی پووجه، چونکه غه‌یری خوا، یان له خوار خۆته‌وه‌یه، یان وهك خۆته، کهچی به‌رنامه‌ی ژبانت بۆ داده‌نئ، بۆیه هەرچۆن بیته‌ پهرستی غه‌یری خوا شتیکی پووجه، جا، که پیغمبهر ﷺ وای ده‌فه‌رموو، بی‌پروایه‌کان ئه‌وه‌یان به‌جنیو ده‌زانی، بۆیه پیویسته‌ ناگادار بینو به‌هه‌له‌ تینه‌گه‌ین، که له‌ ریوایه‌ته‌کاندا گوتراوه: {یشتم آباءنا، یشتم آلهتنا} مه‌به‌ست ئه‌وه بووه، که ره‌خنه‌ی مه‌نتیقی لیبان گرتوه، ئه‌گه‌رنا وه‌نه‌بی پیغمبهر ﷺ جنیوی دابی، به‌لکو پیغمبهر ﷺ رووح به‌قوریانی بی، ئه‌وه‌نده به‌پیزو زمان پاک بووه، که هەرگیز وشه‌ی ناشیرینی نه‌زانیه، به‌لام کافره‌کان ئه‌وه‌یان پی سهر بووه، که پیغمبهر ﷺ فه‌رمویه‌تی: ئه‌و دارو به‌رده‌ی، که ئیوه ده‌یانپه‌رستن هیچ نین، چونکه خۆتان له‌و په‌رستراوانه‌تان گه‌وره‌ترن، ئیوه ئینسانن، که خوا پیزی لیبان، به‌لام ئه‌وانه دارو به‌ردیکن، که خوا بۆ خزمه‌تی ئیوه‌ی دروست کردوون، وهك خوای کاربه‌جی

ده‌فه‌رموی: ﴿ وَسَخَّرْ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ

لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾ الجاثية، واته: وه‌ئوه‌ی له‌ ناسمانه‌کانو زه‌ویدا

هه‌یه، خوا له‌لایه‌ن خۆیه‌وه هه‌موی بۆ ئیوه مه‌یسه‌ر کردوه..

به‌ئین، بی‌پروایه‌کان له‌ به‌رانبه‌ر ره‌خنه‌ی پیغمبهر ﷺ له‌ تیروانینو په‌رستراوه‌کانیاندا، نازارو ئه‌شکه‌نجه‌ی پیغمبهر ﷺ یان ده‌دا، له‌پرووی نه‌فسییو و پاگه‌یاننده‌وه، به‌و شیوه‌یه‌ی باسمان کرد، که بیگومان ئه‌وه‌ی باسکرا مشتیکه له‌ خه‌رواریک و لویچیکه له‌ جه‌والیک، ئه‌گه‌رنا له‌ کتیبه‌کانی (سیره) دا زۆر له‌وباره‌وه باسکراوه‌و، ته‌نانه‌ت نه‌وانیش نه‌یانتوانیه ئه‌وه‌ی، که بووه‌و پرویداوه، هه‌موی بنووسن.

چونکه پیغمبهر ﷺ له‌ماوه‌ی ئه‌و (۱۳) ساله‌ی، که له‌ مه‌که‌دا بانگه‌وازی کردوه، له‌لایه‌ن کافره‌کانه‌وه تووشی چه‌ندین گرفتو نه‌زیه‌ت و نازارو نا‌ره‌حه‌تی کراوه‌و،

به خرابترین شیوه و چندین شیواز، ویستویانه پەرچ و له‌مپەر له‌پرتی بانگه‌وازه‌کیدا دروست بکهن و، هه‌ولتی ته‌وه‌یان داوه شکست به‌کاره‌که‌ی بیتن، به‌لام خزی و ته‌وانه‌ی په‌روه‌ده‌ی کردبوون، له‌پیتناو په‌زامه‌ندیی خواو جیبه‌جی‌کردنی فه‌رمانی په‌روه‌ردگارو سه‌رکه‌وتنی بانگه‌وازی نیسلامیدا، نارامیان گرت و به‌حیکمه‌ت و لیتزاینه‌وه دریتزه‌یان به‌کارو خه‌باتداو، به‌تیمانیکی به‌هیزو چه‌سپاوه‌وه، له‌به‌رانبه‌ری هه‌موو جوژه هه‌ولتیکی ناحه‌زانه‌ی نه‌یارانیاندا وه‌ستان.

پیغه‌مبەر ﷺ له‌ژێر رۆشنایی ته‌وجیهات و وه‌جی خوای په‌روه‌ردگاریدا، دریتزه‌ی به‌کاره‌کانیداو ده‌ورو کاریگه‌ری، پۆژ بۆ پۆژی زیاتر ده‌ره‌وشایه‌وه‌وه، هه‌ول و کاری کافره‌کانیش هه‌مووی بۆ به‌ره‌م و نه‌زۆک ده‌رچوو.

له‌وه‌ی رابرد ده‌رکه‌وت، که‌ته‌گه‌ر بانگه‌وازی موحه‌مه‌د خوابی نه‌بوایه‌وه، بۆ دنیاو ده‌سه‌لات و سامان بوایه، ته‌وه‌هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه کافره‌کان ته‌و شتانه‌یان بۆ پیشنیار کردبوو، به‌لام راستیی په‌یامی خواو پیغه‌مبهرایه‌تی موحه‌مه‌د، هه‌موو ته‌و شتانه‌ی کافره‌کانی به‌درۆ خسته‌وه.

چوارهم: - نازاردانی دهروونی و جهسته‌یی پیغه‌مبهر ﷺ له لایهن
بی‌پرواکانه‌وه:

به‌رتزان!

لیره‌دا شه‌ش نسوونه دتیننه‌وه بۆ چۆنیه‌تی نازاردانی دهروونی و جهسته‌یی
پیغه‌مبهر ﷺ له لایهن کافره‌کانه‌وه، بۆ شه‌وه‌ی په‌رچ و له‌مپه‌ر بجه‌نه به‌رده‌م
بانگه‌وازه‌که‌ی و ده‌ستی پین هه‌لبگرن له‌و په‌یام و به‌رنامه‌و بانگه‌وازه‌ی که خوی
په‌روه‌ردگار پیندا نارده‌وه، فه‌رمانی پین کردوه که رایبگه‌یه‌نی:

یه‌ک:

{عن أبي هريرة، قال: قال أبو جهل: هل يُعْفَرُ (محمد) وجهه بين
أظهركم؟ قال فقیل: نعم، فقال: واللوات والعزى لئن رأيتَه يفعل ذلك لأطأن
على رقبته، أو لأعفرن وجهه في التراب، قال: فأتى رسول الله ﷺ وهو
يصلی، زعم ليطأ على رقبته، قال: فما فجنهم منه إلا وهو ينكص على عقبيه
ويبقى يديه، قال: فقیل له: ما لك؟ فقال: إن بيني وبينه لخنذاً من نار
وهولاً وأجنحة، فقال رسول الله ﷺ: (لو دنا مني لاخطفته الملائكة
عُضُواً عُضُواً) رواه مسلم^(۱)، واته: نه‌بوو هوپه‌یره- خوا لینی رازی بی- ده‌لئیت:
پۆژتیک نه‌بووجه‌هل له کۆرو مه‌جلیسی خۆیاندا دانیشه‌وه گوتویه‌تی: شه‌وه موحه‌مه‌د
له پیش ئیوه ده‌موچاوی خۆی به‌خۆل ده‌کات؟! (ته‌عبیریکی نارپکی به‌کاره‌یناوه
مه‌به‌ستی شه‌وه بووه، که سه‌جده ده‌بات له‌نیو مزگه‌وتی حه‌رام له‌لای که‌عبه)،
گوتیان: به‌لئ، (دیت لیره نوئۆی ده‌کات) شه‌ویش سویند ده‌خوات و ده‌لئ: سویند به
(لات) و سویند به (عوززا) نه‌گه‌ر ببینم سه‌جده به‌رئ و نوئۆ بکات، پین له‌سه‌ر ملی

(۱) صحیح مسلم: ۶۹۹۶.

داده‌نیم و ده‌موجاوی له‌نیو خۆلێ وەرده‌ده‌م، ئیدی نه‌بوو جه‌هل هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌کاتی‌کدا که نوێزی ده‌کرد، بۆ نه‌وه‌ی له‌کاتی سه‌جده‌ بردنیدا پی‌ بخاته‌ سه‌ر ملی موباره‌کی، به‌لام کافره‌کان هه‌ر نه‌وه‌نده‌یان زانی نه‌بوو جه‌هل پاشه‌و پاش له‌سه‌ر پاژنه‌ پێیان ده‌کشیته‌وه‌ به‌ده‌سته‌کانی به‌رگری له‌خۆی ده‌کات و خۆی له‌ شتیک ده‌پاریزیت، چوونه‌ لای و، گوتیان: نه‌وه‌ بۆ واده‌که‌ی؟! نه‌ویش گوتی: له‌ نیتوان من و موحه‌مه‌ددا یه‌ک چالی ناگرین هه‌بوو، وه‌ مه‌خلووقیکێ زۆر سامناک هه‌بوو، که‌ بالی گه‌وره‌ی هه‌بوون و زۆر ترساندمی، پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوا‌ی نه‌وه‌ی، که‌ نوێزه‌که‌ی ته‌واو کرد، فه‌رموی: نه‌گه‌ر نه‌بوو جه‌هل لیم نزیک بووبایه‌وه‌ و پی‌ی خسته‌بایه‌ سه‌ر نه‌ستۆم، فریشته‌کان دای ده‌هاتن و پارچه‌ پارچه‌یان ده‌کرد.

له‌وکاته‌دا نه‌م نایه‌تانه‌ی ته‌واوکه‌ری سووپه‌تی (العلق) هاتنه‌ خوار، که‌ له‌ نایه‌تی (٦ تا ١٩)یه، وه‌ سه‌رجه‌م نایه‌ته‌کانی نه‌م سووپه‌ته (١٩) نایه‌تن به‌ ژماره‌ی پیته‌کانی ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ وه‌ سه‌ره‌تای نه‌م سووپه‌ته‌ یه‌که‌مین نایه‌تیک بوون که‌ به‌ وه‌حی بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاتن، وه‌ک پیشته‌ر باسما‌ن کردوه‌، باقیه‌که‌ی دیشی له‌م قۆناغه‌دا هاتنه‌ خوار، که‌ قورئان هه‌ممو‌ی به‌و شیوه‌یه، که‌م سووپه‌ت هه‌یه‌ هه‌ممو‌ی به‌یه‌که‌وه‌ هاتبیته‌ خوار، به‌لکو هه‌ر کۆمه‌له‌ نایه‌ته‌و به‌ بۆنه‌یه‌که‌وه‌ هاتوونه‌ خوار، وه‌ نه‌م کۆمه‌له‌ نایه‌ته‌ش هه‌ممو‌ی ده‌رساره‌ی نه‌بوو جه‌هل هاتوون،^(١)

ده‌فه‌رموی: ﴿كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظٍ﴾، واته‌: نه‌خێر ئینسان یاخی ده‌بی، (ئینسانیک که‌ په‌یامی خۆای پی‌ نه‌گه‌یشتوه‌ یان پی‌ی گه‌یشتوه‌ و پشتی تیکردوه‌) یانی: ئینسانی کافر یاخی ده‌بی، ﴿أَنْ رَّاهُ اسْتَفْتَحَ﴾، واته‌: کاتیک که‌ ببینی بی‌نیاز و ده‌وله‌مهنده‌و ده‌سه‌لاتی هه‌یه، (ئینسانی کافر یاخی ده‌بی، به‌لام ئینسانی ئیماندار هه‌رچه‌نده‌

(١) پروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص(١٥٢٠)، که‌ گوتویه‌تی: رواه‌ أحمد و مسلم والنسائی وابن ابی حاتم، وه‌ (صحیح مسلم): ٦٩٩٦.

ده‌سه‌لات و سامانی هه‌بێ، به‌هی خوای ده‌زانێ، ﴿إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ أَلْحَبَّ﴾، واته: بینگومان گێردرانه‌وه بۆلای په‌روه‌ردگارته، ﴿أَرَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ① عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ﴾، واته: ئایا نه‌و که‌سه‌ت بیینی که‌ه ده‌غه ده‌کات له‌ به‌نده‌یه‌ک، که‌ نوێژ بکات (نه‌ویش موحه‌مه‌ده ﷺ) ﴿أَرَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَىٰ الْهُدَىٰ ② أَوْ أَمَرَ بِالْقَوَىٰ﴾، واته: ئایا ده‌بیینی نه‌گه‌ر نه‌و که‌سه له‌سه‌ر پێگه‌یه‌کی راست بووایه‌و فه‌رمانی به‌ پارێزکاریی بکردبایه‌ باشتر نه‌بوو، ﴿أَرَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ﴾، واته: ئایا ده‌بیینی نه‌و ئینسانه (که‌ - أبو جهل - ه) دینی خوا به‌درۆ ده‌زانێ و پشته‌ی تێده‌کا، ﴿أَلَمْ يَعْلَمِ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ﴾، واته: ئایا نازانێ، که‌ خوا ده‌بیینی؟ ﴿كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْهَ لِنُفَعًا يَا نَاصِيَةَ﴾ با وازیننێ! نه‌گه‌ر واز نه‌هیننێ به‌ قژی پێشه‌وه‌ی سه‌ری راپه‌ده‌کێشین، { (ناصیه) به‌و تووکه سه‌ری پێشه‌وه‌ی نیوجاوانی ئینسان ده‌گوترن } ﴿نَاصِيَةٌ كَذِبَةٌ خَاطِئَةٌ﴾، واته: تووکه سه‌ری نیوجاوانیکی درۆزنی گوناها‌بار، ﴿فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ﴾، واته: با نه‌و هاوار له‌ دارو ده‌سته‌که‌ی خزی به‌سته‌ن، ﴿سَدْعُ الزَّيَانَةِ﴾، واته: ته‌وکات تێمه‌ش نه‌وانه‌ی بۆ بانگ ده‌که‌ین، که‌ به‌سه‌ر دۆزه‌خ راده‌گه‌ن، { (الزبانية) واته: دۆزه‌خه‌وان، } ﴿كَلَّا لَا نُطِغُهُ وَأَسْجُدْ وَأَقْرَبْ﴾، واته: نه‌خیر (ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ) به‌قه‌سه‌ی مه‌که‌و زیاتر بۆ خوا کړنووش ببه‌و له‌ خوا نزیک به‌وه، چونکه‌ ئینسان له‌ کاتی سه‌جده‌دا له‌ هه‌موو کاتیک له‌ خوا نزیک‌تره، وه‌ک پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: {أقرب ما يكون العبد من ربه وهو ساجد فأكثروا الدعاء}، رواه مسلم ^(۱).

(۱) صحیح مسلم: ۱۰۸۳.

بهائی بیگومان تا نینسان زیاتر کړنوش بو خوا بهرئ، زیاتر له خوا نریک ده بیتهوه، وهتا له خواش نریکتر بئ، خوی په روه ردگار زیاتر پشته ده گری.

دوو:

{(عن ابن مسعود) رضی الله عنه: أن النبي ﷺ كان يصلي عند البيت وأبو جهل وأصحاب له جلوس، إذ قال بعضهم لبعض أيكم يجيء بسلا جزور بني فلان فيضعه على ظهر (محمد) إذا سجد، فانبعث أشقى القوم (وهو عقبة بن أبي معيط) فجاء به فنظر حتى إذا سجد النبي ﷺ وضعه على ظهره بين كتفيه وأنا انظر لا أُغَيَّر شيئاً، لو كان لي منعة، قال: فجعلوا يضحكون ويحيل بعضهم على بعض، ورسول الله ﷺ ساجد لا يرفع رأسه، حتى جاءت فاطمة فطرحت عن ظهره، فرفع رأسه ثم قال: اللهم عليك بقریش ثلاث مرات، فشق ذلك عليهم إذ دعا عليهم، قال: وكانوا يرون أن الدعوة في ذلك البلد مسعجة، ثم سمى اللهم عليك بأبي جهل وعقبة بن أبي معيط...، قال فوالذي نفسي بيده لقد رأيتُ الذين عدَّ رسول الله ﷺ صرعى في القلب، قلب بدر^(۱) { رواه البخاري، واه: عبدوللای کوری مهسعود - خوا لئی پازی بئ- ده گپرتتهوه، ده لئ: رۆژنکیان پیغه مبهه ﷺ لای که عبه نوئیژی ده کرد، نه بووجهل و هیندیک له براده ره کانیشی لهوئ دانیشتبون، هیندیکیان بهوانی دیکه یان گوت: کئ ده چئ ورگ و ریخولهی ولاخیککی سه رپراو بینئ و که موحه مسمه د چؤ سه جدهوه بیخاته سه ملی؟ (عقبة بن أبي معيط)، که له هه موویان خراپترو به دبه ختتر بوو چوو هینای و چاوه پروانی کرد تا پیغه مبهه ﷺ چؤ سه جدهوه و شته که ی خسته سه رشان و ملی پیغه مبهه ﷺ، عبه دوللا ده لئ: منیش ته ماشام ده کرد و توانام نه بوو نه هیلم وای لئ بکری، نه وانیش سه یری به کتربیان ده کردو

(۱) صحیح البخاری: ۲۴۰.

دلخوش بوونو پی ده‌کهنین و به‌لای یه‌کدیدا خوار ده‌بوونه‌وه (له‌بهر زۆر پی‌که‌نین). پیغه‌مبهریش ﷺ له‌سه‌جده‌دا بوو سه‌ری به‌رز نه‌ده‌کرده‌وه، تا (فاطمة) ی کچی هات شته‌که‌ی له‌سه‌ر شان و ملی لابر دو، پیغه‌مبهریش ﷺ سه‌ری به‌رز کرده‌وه و فه‌رموی: خواجه‌ تۆله له‌قوره‌یش بستینی، سێ جارن نه‌وه‌ی دووباره‌ کرده‌وه، که نه‌وه له‌سه‌ریان ناخۆش بوو، وه‌ ده‌یانزانی نه‌و دووعایه‌ی پیغه‌مبهر له‌م شوینه‌دا گیرا ده‌بی، دوای پیغه‌مبهر ﷺ ناوی هیندیکانی هیناو گوتی: (خواجه‌ تۆله بستینی له‌ نه‌بوو جه‌ل، خواجه‌ تۆله له‌ (عتبة و شیبه و ولید و أمیه و عقبه) بستینی، (ابن مسعود) ده‌لی: سویند به‌وکه‌سه‌ی نه‌فسی منی به‌ده‌سته، نه‌وانه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ دووعای لیکردن له‌ غه‌زای به‌دردا هم‌مویان له‌نیو چون و فریدرانه‌ نیو چالیکه‌وه له‌ به‌در، که پیمان ده‌گوت (قلیب بدر).

پیغه‌مبهر ﷺ تا به‌و شیوه‌یه‌ش و زیاتریش نازاری ده‌روونی و جه‌سته‌یی بینیه‌وه، له‌پیناو دینی خوا و بانگه‌وازی هه‌قدا ناخۆشی چیشته‌وه.

سێ:

وه‌ك پيشتر باسمان كرد (أبو لهب) ناوی (عبد العزى) بووه، وه هه‌تا بلتی پیاویکی به‌د فه‌رو خراب بووه، خیزانه‌که‌ی ناوی (أم جمیل) بوو، که نه‌ویش ئافره‌تیکى زۆر به‌د فه‌ر فتارو دوژمنی پیغه‌مبهر ﷺ بووه، زۆر جار دړک و دالی هیناوه‌وه له‌سه‌ر رێ و له‌به‌رده‌م مالى پیغه‌مبهری داناوه به‌مه‌به‌ستی نازاردانی، وه ژنیکی زمان درێژ بووه درۆ ده‌له‌سه‌ی زۆری بۆ پیغه‌مبهر هه‌له‌به‌سته‌وه ناگری فیتنه‌ی هه‌لکړدوه، (بخاری) له‌ (صحیح) ی خۆیدا له‌وباره‌وه ده‌لی: کاتیک سوپه‌تی (المسد) هاته‌خوار، که باسی ژنه‌که‌ی (أبو لهب) (أم جمیل) ده‌کا، (أم جمیل) هات بۆ لای پیغه‌مبهر ﷺ که نه‌وکات له‌گه‌ل (أبو بکر) - خوا لیتی رازی بی - له‌ نزیك (که‌عه‌) وه دانیشتبوون، به‌ردیکى پینوو پان و تیژ بوو نه‌وکاته بۆ شت برین به‌کاریان ده‌هینا، به‌ (أبو بکر) ی گوت: نه‌ی (أبو بکر) کوا هاوړتیه‌که‌ت (که‌ مه‌به‌ستی پیغه‌مبهر ﷺ بووه)

بیستومه که قسه‌ی پیگوتوم، به‌خوا نه‌گهر بیبینم بهم بهره‌ده له ده‌م و ددانی ده‌ده‌م و ده‌م و ددانی ده‌شکیتنم، بۆئه‌وه‌ی جارتیکی دی نه‌توانی قسه‌م پین بلن، دوا‌یی رۆیشت.

(أبو بكر) یش که له ته‌نیشت پیغه‌مبهره‌وه ﷺ دانیشتبوو لیتی پرسى: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا پیتوا‌یه تۆی نه‌بینی؟!

پیغه‌مبهر ﷺ فرموی: {لقد أخذ الله بصرها عني}، واته: خوا چاوی نه‌وی گرت له به‌رانبه‌ر مندا، جا ده‌لین: نه‌و ئافره‌ته له‌کاتی رۆیشتنیدا نه‌و سررووده‌ی ده‌گوت: {مذمماً عصینا، وأمره أبینا، ودينه قلینا}، واته: ئیمه به‌قسه‌ی پیاوی زه‌مکراو ناکه‌ین، وه به کارو قسه‌کانی ناپازینو، رقمان له دینه‌که‌شیه‌تی.

ننجا پیغه‌مبهر ﷺ دلّی خۆش ده‌بوو کاتیک، که قوره‌یشیه‌کان قسه‌و جنیویان به (مذمّم) ^(۱) ده‌گوت، وه ده‌یفه‌رموو: {ألا تعجبون یصرف الله عني شتم قریش ولعنهم! یشتمون مذمماً ویلعنون مذموماً وأنا (محمد) } رواه البخاری ^(۲)، واته: نایا سه‌رتان سوپ نامیتنی که چۆن خوا جنیوو نه‌فره‌تی قوره‌یشیه‌کان له‌من دوور ده‌خاته‌وه! نه‌وان جنیو به (مذمّم) ده‌لین و نه‌فره‌ت له (مذمّم) ده‌که‌نو من ناوم (محمد)ه، واته: من ستایش کراوم، به‌لام نه‌وان قسه به که‌سینکی زه‌مکراو ده‌لین، که من نه‌و نیم.

هه‌روه‌ها (ابن أبي شيبه) له کتیبی (السيرة النبوية) دا گوتوویه‌تی ^(۳): {وقد بلغ من أمر أبي لهب أنه كان يتبع رسول الله ﷺ في الأسواق والمجامع ومواسم الحج ويكذبه}، واته: (أبو لهب) عاده‌تی وابوو، که هه‌میشه به‌دوا‌ی پیغه‌مبهره‌وه بوو ﷺ له شوینه گشتیه‌کان و بازارو کاته‌کانی هه‌ج و... هتددا، ده‌یگوت: هه‌رجیه‌که، که نه‌و پیاوه ده‌یلئت وانیه‌و پاست ناکات، بۆ وینه کاتیک، که پیغه‌مبهر ﷺ له‌گه‌ل خه‌لکیکدا قسه‌ی ده‌کردو بانگی ده‌کردن بۆ نیسلام، نه‌و

(۱) مذمّم: واته: که‌سینکی زه‌مکراو، پیچه‌وانه‌ی مانای (محمد)ه، که مانای (ستایشکراو)ه.

(۲) صحیح البخاری: ۳۵۳۳.

(۳) رواه أحمد، بروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص (۱۵۳۹).

ده‌هات و ده‌یگوت: نه‌وه برازای منه‌و، شیتته‌و له قسه‌کانیدا راست ناکات و من پریش سپیم وه فلانی کورپی فلائم به‌قسه‌ی مه‌کن، جا بۆیه خوای داد‌گهر له‌نیئو هه‌موو دوژمنه‌کانی پیغه‌مبه‌ردا عَلَيْهِ السَّلَام هه‌ره‌شه‌ی له (أبو لهب) کرده له سووره‌تی (مسد) دا به‌و (کنیه‌)ی، که پیی مه‌شه‌وور بووه، نه‌گهر نا خوئی ناو (عبد العزی) بووه، نه‌گهر سه‌رنج بده‌ین لی‌رده‌ا زۆر شت ده‌فامریتته‌وه:

(أ) بۆ نه‌وه‌ی که بزانی ئه‌بوو له‌هه‌ب له هه‌موو که‌س زیاتر ئازارو نه‌شکه‌نجی پیغه‌مبه‌ری داوه عَلَيْهِ السَّلَام.

(ب) بۆ نه‌وه‌ی بزانی له ئیسلامدا ره‌چه‌له‌ک و تیره‌گه‌ریتی و خاترو خوایش نیه‌و، مامی پیغه‌مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام له‌به‌ر نه‌وه‌ی، که زۆر ئازارو نه‌شکه‌نجی پیغه‌مبه‌ری عَلَيْهِ السَّلَام داوه خوای کاربه‌جی رقی لی‌یه‌تی و ده‌بیو‌غزینی و خیزانه‌کشی به‌هه‌مان شیوه.

جا لی‌رده‌ا ئی‌عجازتیکی می‌ژوویی هه‌یه نه‌ویش نه‌وه‌یه، که خوای زاناو شاره‌زا نه‌فرینی کرده له (أبو لهب) و زانیویه‌تی، که ئیمان ناهینیئو، بی‌گومان له‌سه‌ر بی‌سروا‌یش مردوه، شیوازی مردنه‌کشی وه‌ک له کتیبه‌کانی (سیره) دا باس‌کراوه، ده‌لیت: پینش مردنی ده‌ردیکی توشوش بوو عاره‌ب پینان ده‌گوت (عَدَسَة)، که ده‌ردیکی درم بوو، به‌هۆی نه‌و ده‌رده‌وه سئ پۆژان مایه‌وه‌و، له‌نیئو به‌رگه‌که‌ی خۆیدا بۆگه‌نی کردو نه‌ستووور بوو، خزم و کوره‌کانی له‌به‌ر عه‌یبه، چالیکیان بۆ هه‌لکه‌ندو خستیانه نیئو، نه‌ویران بی‌شیشۆن، ده‌یانگوت نه‌وه‌ک ئیمه‌ش نه‌و نه‌خۆشییه بگه‌رینه‌وه.

(ج) نه‌و هه‌ره‌شه‌یه‌ی خوای به‌رزو مه‌زن له (أبو لهب) و خیزانه‌کشی، نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی، که خوای په‌روه‌ردگار پشت و په‌نای به‌نده راسته‌قینه‌کانی خۆیه‌تی و به‌رگریان لی‌ده‌کات، نه‌و شته له ئیمانداران حالی ده‌کات، هه‌روه‌ها بۆ نه‌وه‌ی ناحه‌زانی پیغه‌مبه‌رو عَلَيْهِ السَّلَام ئیسلام نه‌وه بزانی، که خوای توانا دژیان ده‌هه‌ستی و پشتیان ده‌شکینی.

چوار:

(ابن هشام) گوتوویه تی: {اجتمع اشراف قريش يوماً في الحجر فذكروا رسول الله ﷺ فقالوا: ما رأينا مثل ما صبرنا عليه من أمر هذا الرجل قط: سفه أحلامنا وسب آلهتنا لقد صبرنا منه على أمرٍ عظيم... فيبينما هم في ذلك اذ طلع عليهم رسول الله ﷺ... فوثبوا وثبة رجل واحد وأحاطوا به يقولون: أنت الذي تقول كذا وكذا لما كان يقول من عيب آلهتكم ودينهم، فيقول: نعم أنا الذي أقول ذلك فلقد رأيتُ رجلاً منهم أخذ بمجمع رداءه، قال: فقام أبو بكر دونه فهو يبكي ويقول: أتقتلون رجلاً أن يقول ربي الله؟! (۱)}، واته: رږږتیک زله زله کانی قورپه یش کډه بڼه وه له (حجر) (۲) دا، باسی پیغه مبهه ده کهن، وه ده لټین: به پراستی نټمه سه بریکی زور گه وره مان گرتوه له سه ر ټهو کابرایه، که هه رگیز هیڼده خور اگرو به سه بر نه بووین، نټمه ده بی عه قل ده زانی و قسه به په رستراوه کانمان ده لټی، وه نټمه ش سه برمان لټی گرتوه له سه ر شتیکی زور گه وره... له درټږه ی به سه ر هاته که دا ده لټی: کاتی: که نه وان له مشته ومرو قساندا بوون (که ده یانگوت نابی چی دی سه بری لټی بگرین و لټی قبول ناکه یڼ ده بی زه بریکی لټی بده یڼ) له وکاته دا پیغه مبهه ﷺ هات بولای (که عبه) (دیاره پیغه مبهه ﷺ له گه ل نه وه شدا، که زور نازارو نه شکه نجه دراوه، به لآم طاعت و عیاده ته کانی خوی هه ر بردوونه لای که عبه و ده سته رداري مالی خوا نه بووه، بویه ده بی نټمه ش له وه شدا شوین پی پی پیغه مبهه ﷺ هه ل بگرین و هه ر هه شو نازار سار دمان نه کاته وه له خوا په رستی) له درټږه ی به سه ر هاته که دا، ده لټی: کاتی که پیغه مبهه ﷺ ده ر کهوت هه موویان بوی هه ستان وه که هه ستانی یه ک نینسان، وه ده وریان لیداو یه خه یان گرت و کراسه که یان راده کیشاو پییان ده گوت: توی ناوا به په رستراوه کانی نټمه ده لټی؟

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۴۴-۱۴۵)، ط ۱، دار ابن الهيثم.

(۲) (حجر) بهو پارده کیه ده لټین: که له لای کابوه کراوه - حجر إسماعيل -.

فرمودی: به‌لئی منم! (بیگومان پیغمبهر ﷺ له حه‌قیتک، که گوتویه‌تی پاشگه‌ز نه‌بۆتوه هه‌ر له‌به‌رته‌وه‌ی، که یه‌خه‌ی کراسه‌که‌یان پراکتی‌شاوه).

دوایی نه‌بوو به‌کر، که پیغمبهر ﷺ له‌و حاله‌دا بی‌نی چۆ نی‌وان بی‌پرواکانه‌و پیغمبهره‌وه ﷺ گریاو گوتی: ئایا ئیوه پیاویتک ده‌کوژن هه‌ر له‌به‌رته‌وه‌ی، که ده‌لئی: په‌روه‌ردگارم به‌س خوايه؟ له‌هه‌ندیکه‌ی پیاویه‌تی دیکه‌دا هاته‌وه، که له‌کاتیکدا (أبو بکر) ئه‌و قسه‌یه‌ی کرد، کافره‌کان وازیان له‌ پیغمبهر ﷺ هیناو که‌وتنه‌ گیانی (أبو بکر) و زۆریان لیدا^(۱).

پینج:

لیره‌دا پیغمبهر ﷺ باسی نازاردانی خۆی ده‌کات له‌لایه‌ن بی‌پرواکانه‌وه، که ده‌فرمودی: {لقد أخفتُ في الله عز وجل وما يُخاف أحد، ولقد أوديت في الله وما يؤذي أحد، ولقد أتت علي ثلاثون من بين يوم وليلة ومالي وبلال طعام يأكله ذو كبد إلا شيء يواريه أبط بلال}، رواه الترمذي^(۲)، واته: له‌پیناوای خواو له‌پیتی خوادا ترستی‌راوم به‌شیتویه‌ک، که هه‌یچ که‌سیتک ئه‌وه‌نده نه‌ترستی‌راوه، وه له‌پیناوای خوادا به‌شیتویه‌ک نازاردراوم، که هه‌یچ که‌س ئه‌وه‌نده نازار نه‌دراوه، (یاخود کاتیک، که له‌سه‌ر خوا ترستی‌راوم و نازار دراوم هه‌یچ که‌س نه‌ترستی‌راوه و نازار نه‌دراوه) جاری وا هه‌بووه سی^(۳۰) پۆژو شه‌و منو بیلال شتی‌کمان پین نه‌بووه، که ئینسان بیخوا مه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی، که بیلال له‌بن هه‌نگلیتی ناوه، (واته: ئه‌وه‌نده که‌م بووه، که له‌بن هه‌نگلی بیلالدا جیتی بۆتسه‌وه، نایا پۆژی چه‌ند پارویه‌کی که‌میان خواردبێ یا نا).

(۱) پۆژی نازاردانی (أبو بکر) ﷺ له‌ به‌شی نه‌شکه‌نه‌دانی هاوه‌له به‌ریزه‌کانی پیغمبهر ﷺ له‌ باس ده‌که‌ین.

(۲) رواه الترمذي: ۲۴۷۲، وصححه‌ الابانی.

شەش:

هەركام له (السيوطي) له (لباب النقول في أسباب النزول)، وه (النيسابوري) له (أسباب النزول) داو، باقى زانايانى دى، كه له باره ي هوى هاتنه خواره وهى ئايه ته كان قسه يان كردوه، ^(۱) بۆمان ده گيژنه وه، كه قورپه يش عاده تيان وابووه نازناوئىكى ناخوشيان به سەر پيغه مبهردا ﷺ بريوه، وهك جهنگيكي دهروونيى و پييان ده گوت: (أبتر)، له زمانى عاره ييدا (أبتر) به كه سيك ده گوتري، كه كورپى نين و مندالى نيري له دوا به جي نه ميئى، چونكه پيغه مبهردا ﷺ كورپه كانى هه مووى به نه بالغى مردوون -ئه وهش له بهر چهند حيكه تيك، كه خواى پهروه ردگار بوخوى دهيزانى- بينگومان پيغه مبهردا ﷺ پنى دلته نگ بووه كه كورپه كانى به نه بالغى مردوون، قورپه يش پييان ده گوت (-أبتر- دوا براو)، به لام خواى كار به جي له پشت پيغه مبهردا ﷺ هه ر نيمانداريكي ديكه شه و ديفاعى لى ده كات، وهك ده فهرموى: ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ

ءَامَنُوا...﴾ (البقرة، واته: خوا دوست و پشتيوانى پروادارانسه، بۆيه خواى كار به جي له وه لامى شه و قسه يه ي كافر ه كانى قورپه يشدا سوورپه تى (الكوشرى) نارد ه خوار، كه ده فهرموى: ﴿إِنَّ اللَّهَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ

الْكُوفَرَ ۝ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ ۝ إِنَّكَ شَانُكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ۝﴾، واته: به ناوى خواى به به زه يى به خشنده، نيمه (كوشر) ^(۲) مان به تو به خشيوه، بۆ پهروه ردگار ت نوئى بكه و قوربانيش هه ر بۆ شه و سه رپه، بينگومان شه و كه سه ي، كه ناحه زى تو يه و توانجو پلارت تى ده گري، هه ر شه و دوا براوه و بى پاشه واره.

(۱) پروانه: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير) ص (۱۵۳۶).

(۲) كوشر: خودى وشكه يانى خيژيكي زور، جا هينديك ده لىن: مبهست قورنانه و هه نديك ده لىن: مبهست په لى پيغه مبهردا يه، يان پروباريكه، يان هه وزيكه له به هشت.

به لئی پیغه مبرک ﷺ کورپی نین، به لام ئۆممهت هه مووی خۆی نهک هه ر به کور
به لکو به خزمهتکارو قوتابی ئه و ده زانی، به لکو ئۆممهت هه مووی شانازی به وه وه
ده کا، دیاره که سایه تیه کی ناواش بی پاشه وار نیه و ئۆممهت نیسلامی هه مووی
له خزمهت دیه، به لام دوژمنه کانی پیغه مبرک ﷺ چییان لئ هات؟ (ولید بن
المغیره)، که یازده کورپی هه بوونو (أبو جهل) و... هتد، کوان؟ له کوئین؟ چییان
لئ هات؟!

بیگومان نه وانه که وتنه زیلدانی میژوه وه، چونکه ئینسانانی خراب، یان هه
باسیان ناکرئ، یان نه گه ر باسیشیان بکرئ به خراپه باس ده کرئین و نه فرینیان
لئ ده کرئ.

ناحه زانی پیغه مبرک ﷺ و نیسلام له رابردوودا هه رچه نده هیژو توانا و فرت و
فیلیان زۆر بوو، به لام به هۆی یارمهتی و هیدایهتی خوا وه بۆ پیغه مبرک ﷺ
نه یان توانی به ناوات بگهن و سه ره نجامیان شوم و دۆراندن بوو.

ئیتاش که سانتیک که پیغه مبرک ﷺ خوا ﷺ ده بوغزینن و قسه ی ناشیرینی به رانه ر
ده که ن، خۆیان پئی سووک و ریسوا ده بن و نه وه له ئۆیسته یان که م و کوورپی نه زانی و
داخ له دلئی خۆیان ده گه یه نی و، سه ره نجامی نه مانه ش هه روه که نه وانی پئشو و ده بی و
نیسلام چرایه که به هه ل و فووی ده می که س ناکوژتته وه و ریبازی پیغه مبرک ﷺ
هه ر ناوه دان و قه له بائغ ده بی.

خوای په روه ر دگار بمانگێرئ له وانه ی خۆیان به شاگرد و قوتابی و شوینکه و تووی
راسته قینه ی پیغه مبرک ﷺ ده زانن و، هه موو شتیک له رپی خوادا له خۆیان ده گرن و
په زامه ندی خوا و سه رکه وتنی نیسلام تاکه مه به ستی سه ره کییانه .

نازارو نه‌شکه نجه‌درانی هاوه‌لانی پیغه‌مبهر ﷺ

نه‌گهر بمانه‌وی به‌تیرو ته‌سه‌لی باسی نه‌و نازارو نه‌شکه‌نجاننه بکه‌ین، که کافره‌کان دژی هاوه‌لانی پیغه‌مبهر ﷺ پی‌ی هه‌ستان، چ پیاویان چ نافرته‌تیا، بیتگویمان پیوستی به پانتاییه‌کی زۆر ده‌کات، به‌لام ئیمه لیتره‌دا گولبۆرئیرکیان لئ‌ده‌که‌ین، بۆنه‌وی بزانیسن وه‌ک چۆن پیغه‌مبهر ﷺ بۆ راگه‌یاندنی ئهم بانگه‌وازو په‌یامه، زۆر نازار دراوه‌و نارپه‌حه‌تی و نه‌شکه‌نجه‌ی بینیه‌وه، به‌هه‌مان شیوه‌ هاوه‌لانی به‌رپزیشی زۆر نازاریان بینیه‌وه، پیوسته بزانی-

ن، که ئهم ئیسلامه به‌ناسانی بلاونه‌بۆته‌وه‌و رانه‌گه‌یه‌ندراوه‌و، به‌ناسانیش نه‌گه‌یشتۆته ده‌ستی ئیمه.

۱- ابو بکر الصدیق:

که یه‌که‌م که‌س بووه له‌ده‌ره‌وه‌ی مائی پیغه‌مبهر ﷺ ئیمانی هیناوه، (ابن کثیر)^(۱) له‌کتیبه‌ی (السیره النبویه) دا هیناویه‌تی، که (عائیشه) -خوا لئی رازی بئ- ناوا بۆمان ده‌گپزیتته‌وه‌و ده‌لئ: رۆژتیک پیغه‌مبهر ﷺ هاوه‌لانی -خوا لییان رازی بئ-، که سه‌رجه‌م ژماره‌یان (۳۸) که‌س بوو، کۆببونه‌وه، نه‌بووبه‌کر -خوا لئی رازی بئ- زۆر داوا له پیغه‌مبهر ده‌کا ﷺ، که بچن مسولمانیتی خۆیان ناشکرا بکه‌ن و به‌ ناشکرا له‌ مزگه‌وتی حه‌رام دا نوێژ بکه‌ن، پیغه‌مبهر ﷺ ده‌فرموی: نه‌ی نه‌بووبه‌کر! ئیمه ژماره‌مان که‌مه‌ با وانه‌که‌ین، به‌لام نه‌بووبه‌کر -خوا لئی رازی بئ- زۆر جه‌ختی لئ‌ ده‌کا، ئنجا ده‌چن بۆ مزگه‌وت و نوێژ ده‌که‌ن و دووعا ده‌که‌ن، نه‌بووبه‌کر -خوا لئی رازی بئ- هه‌لده‌ستی و تار ده‌دا، که پیغه‌مبهر ﷺ له‌وکاته‌دا دانیشتبوو، (که‌واته: نه‌بووبه‌کر یه‌که‌مین و تارپیژ (خطیب) بووه له‌دوای پیغه‌مبهر ﷺ

(۱) (السیره النبویه لابن کثیر)، ج ۱، ص (۴۳۹-۴۴۴).

که خه لکی بۆلای خواو پیغه مبهری خوا ﷺ بانگ کرده)، که بی پرواکانی مه که نه وه ده بینن لییان پاده پهن، زۆریان لئ ده دهن و نازاریان ده دهن، به تایبته تی نه بووه کر -خوا لئی پازی بی- زۆر نازار ده درئ، به شیهه که (عتبه بن ربیع) ده چیتته سهر سینگی و به ههردوو نه عله کانی له ده موچاری ده دات، تاوای لئیدئ چاوو برۆو لووتی بریندار ده بن، نه بوو به کر له تیره ی (بنو تیم) ه، موشریکه کانی (بنو تیم) به پله دین و نه بووه کر له ژیره سته (عتبه) و کافره کانی دی ده ردینن، به لام نه بووه کر توانای رۆیشتنی نه بوو، بۆیه له پیخه فیکدا بردیانه وه بۆ مالتی خوئی و به شیهه که لئی درابوو گومانیان وابوو که ده مرئ.

بابی نه بووه کر (که ناوی -أبو قحافة- یه و دایکی (که ناوی -أم خیر- ه) زۆر له گه لئ خه ریک ده بن تا به هۆش خوئی بیته وه و قسه بکا، به لام به هۆش خوئی نایه ته وه تا نزیك ئیواری، دواتر که به هۆش خوئی دیته وه، لئی ده پرسن: وه زعت چۆنه؟ نه ویش یه که مین قسه، که ده یکا نه وه یه که ده لئ: ده نگویاسی پیغه مبهری خوا ﷺ چییه؟! خزمه کانیسی که هه موویان موشریک ده بن، کاتیک نه وه ی لئ ده بیستن: لئی تووره ده بن و زۆر قسه ی پی ده لئین و به تووره یی به جیی ده هیلن، وه به دایکی ده لئین خواردن و خواردنه وه ی مه ده یه با بمرئ، دایکی زۆری له گه ل خه ریک ده بی: به لام نه بووه کر ده لئ: وه للاهی دایه نه خواردنئ ده خۆم نه ئاوئ ده خۆمه وه، ت هه وائیکی پیغه مبهر ﷺ نه زانم، دایکی ده لئ رۆله من نازانم موحه ممه د ده نگویاسی چییه، دیاره دایکیسی تا نه وکاته هه ر کافر بووه، نه بووه کر ده لئ: ده ی باشه بچۆ بۆ لای (أم جمیل) ی خوشکی (عمر بن خطاب)، که مسولمان بووه نه وه ده زانیته، نه ویش ده چی بۆ لای (أم جمیل) ده لئ: ده نگویاسی موحه ممه د چییه؟!

(أم جمیل) له وه لامدا ده لئ: بۆچی؟

(أم خیر) ده لئ: من نه بووه کر ناردوومی.

(أم جمیل) ده لئ: نه نه بووه کر ده ناسم، نه موحه ممه دیش ده ناسم!!!

(أم خیس) ده‌لئی: نه‌بوویه کر منی ناردۆته لای تۆ تا هه‌والئی موحه‌مه‌د له تۆ
 و: زگرم!؟

(أم جمیل) ده‌لئی: نه‌گهر راست ده‌که‌ی بابچین کورپه‌که‌ت ببینم بزائیم کئی‌یه‌و
 چۆنه؟ (دیاره ههر له‌بهر لایه‌نی نه‌منیی (أم جمیل) وای گوتوه، نه‌گهرنا زۆر چاک
 نه‌بوویه کری ناسیوه)، که ده‌چن بۆ لای نه‌بوویه کر له (أم جمیل) ده‌پرسی: پیغه‌مبهر
 ﷺ چۆنه؟

نه‌ویش ده‌لئی: سوپاس بۆ خوا، پیغه‌مبهری خوا ﷺ سه‌لامه‌ته.

نه‌بوویه کر ده‌پرسی: ئیستا له کۆتیه؟

نه‌ویش ده‌لئی: له مائی (نه‌رقه‌م)ه.

نه‌بوویه کر ده‌لئی: من سویندم خواردوه، که نان و ئاو نه‌خۆم تا نه‌ببینم و بزائیم
 سه‌لامه‌ته یان نا؟!، بۆیه که شه‌و دادئ، ههریده‌ک له (أم جمیل) و (أم خیس) ده‌چنه
 بن قۆله‌کانی (نه‌بوویه‌کر) و ده‌چن بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبهر ﷺ له مائی (نه‌رقه‌م)، که
 پیغه‌مبهری خوا ﷺ نه‌بوویه کر به‌و شتیویه ده‌بینئ، زۆر په‌رۆشی ده‌بئ و ماچی
 ده‌کات، نه‌و مسولمانانه‌شی، که له‌وئ ده‌بن زۆر به‌زه‌بیان به‌ نه‌بوویه کر دادئ- خوا
 ئیی پازی بئ-.

نه‌بوویه کر ده‌لئی: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا نه‌وه دایکه‌مه، که له‌گه‌لم هاتوه و زۆریش
 له‌گه‌لم چاکه، تۆش پیغه‌مبهری خوای و موپاره‌کی داوای بۆ له خوای په‌روه‌ردگار بکه،
 که هیدایه‌تی بداو له ئاگر پرزگاری بیئت، پیغه‌مبهریش ﷺ بانگی دایکی نه‌بوویه کر
 ده‌کات و دووعای بۆ ده‌کات و ههر له‌وئ مسولمان ده‌بئ.

۲- بیلالی حبه‌بشی:

(عبدالله بن مسعود) - خوا لیتی پازی بی-، وه ک (امام أحمد) لیتی ده‌گی‌ریتته‌وه به سه‌نده‌دیک‌ی راست له موسنده‌ی خَویدا^(۱) ده‌لئ:

{أول من أظهر الإسلام سبعة: رسول الله ﷺ وأبو بكر وعمار وأمه سمیة وصهیب و بلالو المقداد ؓ، فأما رسول الله ﷺ فمنعه الله بعمه أبي طالب، وأما أبو بكر فمنعه الله بقومه، وأما سائرهم فأخذهم المشركون فألبسهم أدرع الحديد، و صهروه في الشمس فما منهم من إنسان إلا وقد واتاهم على ما أرادوا، إلا بلال فإنه هانت عليه نفسه في الله وهان على قومه فأعطوه الولدان وأخذوا يطوفون به شعاب مكة وهو يقول: أحدٌ أحدٌ، واته: يه‌كه‌میسن كه‌س، كه مسولمائی‌تی خَویان ئاشکرا کرد، حه‌وت كه‌س بوون :

(۱) پیغه‌مبهر ﷺ.

(۲) نه‌بوویه‌کر.

(۳) عه‌عمار.

(۴) سومه‌بییه.

(۵) صوه‌هیب.

(۶) بیلال.

(۷) میقدادی کور‌ی نه‌سوه‌د.

خوا (أبو طالب) ی بۆ پیغه‌مبهر ﷺ کرد‌بوو به به‌لا‌گی‌رته‌وه، نه‌بوویه‌کریش عه‌شیره‌ته‌که‌ی بی‌بونه به‌لا‌گی‌رته‌وه بۆی، به‌لام نه‌وانی دی، هاویه‌ش بۆ خوا دانه‌ره‌کان گرتیانن و زرنی ئاسنیان له‌به‌ر‌کردن، وه له‌به‌ر خۆر رایانده‌گرتن (عبدالله) ده‌لئ: هیچ کامیان نه‌بوو، كه شتیک نه‌لئ بۆ‌شه‌وه‌ی موشریکه‌کان نه‌شکه‌نجهی له‌سه‌ر سووک

(۱) پروانه: مسند الإمام أحمد: ۲۸۳۲.

بکن و له‌کۆلی ببه‌وه، جگه له بیلال که له‌پیتناوی خوادا خۆی له‌لا کهم بوو، بۆیه نه‌وانیش نه‌ویان له‌لا کهم بوو و دابوویانه ده‌ست مندال و هه‌رزه‌کاره‌کانی مه‌ککه، که به‌نیو شیوو دۆله‌کانی مه‌ککه‌دا ده‌یانگێتێراو نه‌زیه‌تیان ده‌دا، نه‌ویش ده‌یگوت: خوا تاکه، خوا تاکه.

بیلال کۆیلە‌ی (ئومه‌یه‌ی کورپی خه‌له‌ف) بووه و پۆژیتکیان، که ئومه‌یه‌ی خه‌ریکی نه‌شکه‌نجهدانی بیلال بوو، له‌سه‌ر نه‌وه‌ی ئیمانی هینابوو، نه‌بووبه‌کر - خوا لیتی پازی بێ - به‌لایدا تی‌ده‌په‌رێ و ئهم وتووێژه له‌ نیوانیاندا رووده‌دات:

{ألا تتقي الله في هذا المسكين حتى متى؟!}

قال: أنت الذي أفسدته فأنقذه فيما ترى!

فقال أبو بكر: أفعل، عندي غلام أسود أجلد منه وأقوى على دينك أعطيكه به!
قال: قد قبلت، فقال: هو لك، فأعطاه أبو بكر الصديق غلامه ذلك وأخذه فأعتقه^(۱)، واته: نه‌بووبه‌کر ده‌لێ: باشه له‌ خوا ناترسێ تاکه‌ی وا له‌و کابرا فه‌قیسه ده‌که‌ی؟ نه‌ویش ده‌لێ: تۆ تیتکت داوه، ده‌ریازی بکه له‌و حاله‌ی که تیی‌دایه، نه‌بووبه‌کریش ده‌لێ: باشه، من غولامیتکی په‌شم هه‌یه، که له‌ بیلالیش به‌هه‌زتره‌و له‌سه‌ر دینی خۆشته، نه‌وت ده‌ده‌مێ و تۆش بیلالم بده‌یه، ئومه‌یه‌ ده‌لێ: باشه قبوولم کرد، به‌و شیوه‌یه نه‌بووبه‌کر - خوا لیتی پازی بێ - بیلال ده‌هه‌ینیتته لای خۆی وه‌ پاشان نازادی ده‌کات، هه‌ربۆیه‌ش (عمر) - خوا لیتی پازی بێ - ده‌یگوت: (أبو بکر سیدنا، وأعتق سیدنا)، واته: نه‌بووبه‌کر گه‌وره‌ی ئیمه‌یه‌و گه‌وره‌ی ئیمه‌ی نازاد کردوه، نه‌بووبه‌کر - خوا لیتی پازی بێ - جگه له‌ بیلال چه‌ند کۆیله‌یه‌کی دیکه‌شی نازاد کردوون، (ابن هشام) له‌وباره‌یه‌وه گوتووێته‌ی:

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۶۱).

{ثم أعتق أبو بكر ﷺ ست رقابِ بلالِ سابعهم، عامر بن فهيرة، وأم عبيس، و زنيرة، وأعتق النهديّة وبنّتها، ومر بجارية بني مؤمل حي من بني كعب وكانت مسلمة وعمر بن الخطاب يعذبها لتترك الإسلام، فابتاعها أبو بكر فأعتقها^(۱).
واته: نه‌بوویه‌کر - خوا لیتی پازی بی- شه‌ش کزیله‌ی دیکه‌ی نازاد کردن، که بیلاز
حه‌وته‌میان بوو، که نه‌مانه بوون: عامر بن فهیره و أم عبيس و زنيرة و نهديّة و
کچه‌کده‌ی و که‌نیزه‌کی (بني مؤمل)، که له (عمر بن الخطاب) ی کپیه‌وه‌و نازادی کرد،
چونکه نه‌شکه‌نجه‌ی ده‌دا تا‌کو واز له نی‌سلام بی‌نی.

جا که نه‌بوویه‌کر - خوا لیتی پازی بی- نه‌و خه‌لکه ره‌ش‌وپووته‌ی پزگار کرد.
(أبو قحافة) هی بابی ناموزگاری کردو پی‌ی گوت^(۲) : {يا بني: اني أراك تعتق رقاباً
ضعافاً فلو انك إذا ما فعلت اعتقت رجالاً جلدًا يمعنك ويقومون دونك! فقال
أبو بكر: يا أبت إنما أريد لله - عزّ وجلّ - فأنزل الله: ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَانْفَى

﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنِ ﴿٦﴾ فَسَنِيَرَهُ لِلْيُسْرَى ﴿٧﴾﴾ اللیل، واته: نه‌ی رۆلهم! من
ده‌بینم خه‌لکی کزیله‌ی بی‌خیر نازاد ده‌کده‌ی، باشتر وایه پی‌اوی به‌هیز نازاد بکه‌ی،
بوئه‌وه‌ی دوایی به‌رگریت لی بکن، له‌وه‌لامدا نه‌بوویه‌کر - خوا لیتی پازی بی- گوتی:
بابه گیان! نه‌وه‌ی که من ده‌مه‌وی نه‌وه نیه، که نه‌و خه‌لکه بکه‌م به‌ده‌سته‌و
جه‌ماعه‌تی خوم، به‌لکو ده‌مه‌وی خوی په‌روه‌ردگار پازی بکه‌م، که له‌وه‌دوا خوی
په‌روه‌ردگار نه‌م نایه‌تانه‌ی سووره‌تی (اللیل) ی ناردنه خوار نایه‌تی (۵ تا ۲۱)، که به‌م
شیوه‌یه ده‌ست پی‌ ده‌کن: ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَانْفَى ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنِ ﴿٦﴾ فَسَنِيَرَهُ
لِلْيُسْرَى ﴿٧﴾﴾، واته: که‌سینک، که مائی خوی بی‌ه‌خشیت و پاریزکار بی‌ت، پرواشی به‌ وشه‌ی

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگو لاپه‌ره .

(۲) سه‌رچاوه‌ی پی‌شوو.

همره چاک بنی {که وشه‌ی خوا بدیه کگرتن (کلمة التوحید)ه} نه‌وه ناسانی ده‌که‌ین بو گرتنی پتی ناسان - که پئی خواپه‌رستییه - له کو‌تاییدا ده‌فرموی: ﴿... وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَىٰ إِلَّا إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ﴾ ﴿۲۰﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ﴾، واتسه: وه چ‌که‌ی هیچ که‌سینکی به‌سه‌روه نیه تا‌کو پاداشتی بدریتته‌وه، به‌لکو ته‌نیا مه‌به‌ستی پووی (ره‌زامه‌ندی) په‌روه‌ردگاری به‌رزیه‌تی، وه له‌مه‌ودوا پازی ده‌بی، که نه‌وه مه‌دحیتی زور گه‌وره‌یه بو (أبو بکر الصدیق) - خوا لیتی پازی بی -، وه زانایانی تو‌یزه‌ره‌وه‌ی قورئان له‌سه‌ر نه‌وه یه‌کده‌نگن، که شم‌ثایه‌تانه له‌باره‌ی نه‌بوویه‌کره‌وه هاتونه خورئ - خوا لیتی پازی بی -.

۳- بنه‌ماله‌ی یاسر :

(یاسر) که هاوسه‌ره‌که‌ی ناوی (سومه‌ییه) بووه، کورپ‌کیان هه‌بوو ناوی (عه‌عمار) بو، که له‌ئه‌سلدا قوره‌یشی نه‌بوون، به‌لکو له‌یه‌مه‌نه‌وه هاتبوون، وه هاوپه‌یمان بوون نه‌گه‌ل (بنو مخزوم) دا، به‌لام دوا‌ی نه‌وه‌ی که هه‌رسینکیان مسولمان بوون (بنو مخزوم)، زور نه‌شکه‌نجو نازاریان دان، که (ابن هشام) ناوامان بو باس ده‌کات:

{وکانت بنو مخزوم یسخرجون بعمار بن یاسر وبأبییه وأمه وکانوا أهل بیت اسلام، إذا حمیت الظهیرة یعذبونهم برمضاء مکه، فیمر بهم رسول الله ﷺ فیقول فیما بلغنی: {صبراً آل یاسر فإن موعدکم الجنة}، أما أمه فقتلوا وهي تأبی إلا الإسلام^(۱)، واته: (بنو مخزوم) عه‌مارو بابو دایکیان ده‌برد بو بیابانی مه‌ککه، له‌سه‌ر لمو چه‌وی گه‌رم رایان ده‌خستن به‌ردیشیان ده‌خسته سه‌ر سنگیان، جا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که به‌لایاندا تپه‌ر ده‌بوو ده‌یفه‌رموو: شه‌ی بنه‌ماله‌ی یاسر!

(۱) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۱، ص ۱۶۱-۱۶۲، ط ۱، دار ابن الهیثم.

خوڤرابگرن له بههشت پټك ده‌گه‌ينه‌وه، جا هه‌رچی سومه‌یه بوو له‌ژیر نه‌شكه‌نجه‌دا كوشتیان، دواى نه‌وهى جگه له ئیسلام هیچ شتیكى قبول نه‌کرد.

دیاره دواى (یاسر)یش هه‌ر له‌ژیر نازارو نه‌شكه‌نجه‌دا گیانى سپاردو شه‌هید بوو، عه‌ماریش - خوا لیتی رازی بئ- زۆر نازارو نه‌شكه‌نجه ده‌دریت، هه‌تا دیته‌ه حالتی سه‌ره‌مه‌رگ، رۆژتیکیان دواى نه‌وهى، كه زۆر نازارو نه‌شكه‌نجه ده‌دریت، ده‌چیت بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ شه‌ویش لیتی ده‌پرسی ده‌نگویاس چیه؟! عه‌ممار له وه‌لامدا ده‌لئ:

{شر والله، ما تركني المشركون حتى نلتُ منك وذكرت آلهتهم بخير، قال: كيف تجد قلبك؟ قال: مطمئناً بالإيمان، قال النبي ﷺ: إن عادوا فعدا! وفي ذلك أنزل الله: ﴿مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (١٦) ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ (النحل^(١))، واته: به‌خوا ده‌نگویاسم زۆر خراپه، موشریکه‌کان وازیان لئ نه‌هینام، هه‌ر نازارو شه‌که‌نجه‌یاندام، هه‌تا ناچاریان کردم، كه قسه به‌تۆ بئیم، هه‌تاكو په‌رستراوه‌کانی شه‌وانیشم به‌چاکه باسکردن، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: دلته چۆنه؟! شه‌ویش گوتی: دلتم به‌ئیمان نارام گرتوویه، ئنجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: نه‌گه‌ر شه‌وان دووباره نه‌شكه‌نجه‌یان دایه‌وه، تۆش دووباره شه‌وقسانه بکه‌وه (بۆشه‌وهی له‌کۆل خۆتیا بکه‌یه‌وه)، دواى خواى کاره‌جئ شه‌م نایه‌تانه‌ی ناردنه‌ خوار، كه ده‌فه‌رمووی: ﴿مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ

(١) رواه أحمد، كما رواه الهيثمي في مجمع الزوائد، ج ١ ص (٢٩٣)، بروانه: (المصباح المنير... ص (٧٤٦).

إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ ﴿۱﴾، واته: هدرکه سیتک کوفر بکا به‌خوا دوا‌ی نه‌وه‌ی نیمانی هیناوه مه‌گه‌ر زوری لی بکری و دل‌یشی به‌نیمان نارام‌گرتوبی، ﴿وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكَفْرِ صَدْرًا ﴿۲﴾، واته: به‌لام که سیتک که دلی گوشادبج به کوفرو به دل‌خوشییه‌وه کوفر بکا، ﴿فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۳﴾، واته: نه‌وه نه‌وانه توره‌بوونی خویان له‌سهره وه‌عه‌زاب و نه‌شکه‌نجده‌کی مدزنیشیان بۆ هه‌یه، ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ ﴿۴﴾، واته: نه‌وه‌ش چونکه ژبانی دونیایان هه‌لبژاردوه به‌سهر دوارپژدا به‌دل، ﴿وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿۵﴾، واته: وه چونکه خوا پرتنمایی کافران ناکات.

که‌واته: پتویسته بزاین که له نیسلامدا وه‌ک چۆن نیشکردن به‌عه‌زیمه‌ت هه‌یه، که ناماده‌بی، هدر هه‌ق بلتی و دان به‌ناحه‌قییدا نه‌هینی هه‌تا له‌ژیر نازارو نه‌شکه‌نجده‌دا گیان ده‌سپیری، وه‌ک نه‌وه‌ی که یاسرو سومه‌یه کردیان، نیشکردن به‌مۆلّه‌ت (رخسه‌)یش هه‌یه، وه‌ک عه‌مار کردی، وه‌ پیغه‌مبه‌ریش ﷺ نه‌ک لۆمه‌ی نه‌کرد، به‌لکو فه‌رمانیشی پی‌کردوه له‌کاتی پتویستدا، که‌واته: روخسه‌ت هه‌یه، به‌لام له‌شوینی خۆیداو به‌مه‌رجی خۆی، نه‌ک هدر خۆت لی تووره‌ بکه‌ن، یه‌کسه‌ر شتیک بلتی که نه‌هلی کوفر پتیمان خۆش بیت، به‌لکو ده‌بی وه‌کو عه‌مار بی -خوا لیتی پازی بیت-، وه‌ به‌رپرسو برا گه‌وره‌ش پتویسته زیاتر به‌ (عزیمه‌) نیش بکات.

۴- سه‌عدی کوپی نه‌بی وه‌قاص:

یه‌کیکی دیکه له‌وانه‌ی تووشی جوړیکی دیکه‌ی سه‌ختیی و نار‌ه‌حه‌تییی بوون، (سعد بن ابی وقاص) بووه -خوا لیتی پازی بی-، وه‌ک (مسلم) له (صحیح)ی خۆیدا ناوامان بۆ ده‌گپرتته‌وه:

{ان أم سعد حلفت ان لا تكلمه أبداً حتى يكفر بدينه ولا تأكل ولا تشرب
وقالت: زعمت ان الله وذاك بوالديك وأنا أمك وأنا أمك بهذا، قال فمكثت ثلاثاً
حتى غشي عليها من الجهد، فقام ابن لها يقال له (عمارة) فسقاها فجعلت تدعو
على سعد، فأنزل الله عز وجل في القرآن الكريم هذه الآيات: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ
بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتُهُ أُمُّهُ وَهَنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصْلَهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَى
الْحَبِيرِ ﴿١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا
وَصَاحِبَهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ
فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾﴾ لقمان (١) }، واته: دایکی ساعد (که زور

سعدی خوښوېستوهو به همدان شپوه نهویش دایکی زور خوښوېستوه) سویندی
خوارد گوتی: قسه ته له گهله ناکه، وه ناخووم ناخوومه و تاکو ده مرم، یان ده بی کوفر
به خوا بکهی! وه دایکی پتی گوت: نه تو ده لپی خوا توئی ناموژگاری کرده، که
له گهله بابو دایکت چاک بی، وه منیش دایکتو فرمانت پی ده کهم به وه، ئیدی
دایکی سی پوژان به بی خواردنو خواردنه وه مایه وه، هه تا له هوش خوئی چوو، یه کیتک
له کوره کانی که ناوی (عمارة) بوو، ناوی به گه رویدا کرد تا به هوش خوئی هاته وه،
دوای نه وهی، که هاته وه هوش خوئی دووعای له ساعد ده کرد، خوای کار به جیش نه م
نایه تانهی نارده خوار، که ده فرموی: ئیمه ناموژگاری ئینسانمان کرده، که له گهله
دایکی و بابی چاک بی، دایکی له سکی خویدا هه لی گرتوه، بازار له سر نازاری پیته
بینیوه، ئنجا دوایی دوو سالان شیری پیداوه، بویه ئینسانمان ناموژگاری کرده،
که سوپاسی من بکاو سوپاسی دایکو و باییشی بکات، گه پانه وهش بو لای منه، به لام
نه گه هه لپاندا هاویه شیکم بو پیدا بکهی، که زانیاریت پتی نیه، (چونکه خوا
هیچ هاویه شی نیسن، تاکو ئینسان زانیاری ده رباره یان هه بی) نه وه به قسه یان مه که،
به لام له دنیا دا به چاکه له گه لپاندا مامه له بکه، به دوای پتیازی نه وانه بکه وه، که

بۆلای من گه‌راونه‌وه، بۆ لای من ده‌گه‌رینه‌وه و دواییش هه‌والتان پێ ده‌ده‌م به‌وه‌ی، که ده‌یکه‌ن.

که‌واته ئیمان له سه‌رووی هه‌موو شتێکه‌وه‌یه‌و له‌به‌ر خاتری هه‌یج که‌س نابێ ده‌ستبه‌رداری بێن، به‌لام دایک و باب ته‌گه‌ر کافریش بن، پێویسته له دنیا دا په‌فتارمان له‌گه‌لێاندا هه‌ر باش بێ و هه‌ر له هه‌ندیک سه‌رچاواندا هاتوه، که سه‌عد به دایکی گوت: دایه هه‌یج خۆت ماندوو مه‌که، به‌خوا ته‌گه‌ر سه‌د رووحت هه‌بن هه‌موویان یه‌ک له‌دوای یه‌ک ده‌رچن بۆ ئه‌وه‌ی کافر بیه‌وه، ئه‌وه کافر نابمه‌وه، جا گه‌ر هه‌ز ده‌که‌ی نان به‌خۆی، به‌خۆ، گه‌ر هه‌زیش ناکه‌ی، مه‌یه‌خۆ، دوایی، که دایکی لێی ناویند بوو، ده‌ستی کرده‌وه به‌ خواردن و خواردنه‌وه^(۱)!

۵- موضعه‌بی کورپی عومه‌یر:

یه‌کیکی دیکه له‌وانه‌ی، که ته‌شکه‌نجه دراون (مصعب بن عمیر) بوو - خوا لێی رازی بێ- که ناز په‌روه‌رده‌ترین گه‌نجی مه‌که‌که بووه، وه‌ک پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وباره‌وه فرموویه‌تی: {ما رأیت بمکه احداً أحسن لمة ولا أدق حلة ولا أنعم نعمة من مصعب بن عمیر^(۲)}، واته: له مه‌که‌که هه‌یجکه‌سم له موضعه‌بی کورپی عومه‌یر قژ جوانترو، پۆشاک ناسکترو ناز په‌روه‌رتتر نه‌بینیوه، به‌لام دوایی له‌سه‌ر ئیسلام دایک و بابی له مال ده‌ریانکرد، جا (سه‌د بن أبی وقاص) ده‌لێ: {لقد رأیته فی الإسلام جهداً شديداً حتى لقد رأیت جلدته یتحشف تحشف جلد الحية عنها...^(۳)}، واته: دوایی ئه‌و گه‌نجه قۆزو ناز په‌روه‌رده‌م دیت له ئیسلامدا، له‌به‌رئه‌وه‌ی که بێ ناز که‌وتبوو، وه ئه‌وه‌نده تووشی ناره‌هه‌تی ده‌بوو، پێستی لێ هه‌لده‌بوو، وه‌ک چۆن مار کیف له به‌ده‌نی فرپێ ده‌دا.

(۱) تفسیر ابن کثیر (۴/۴۶۶) له نایه‌تی (۱۵) ی سوره‌تی لوقمان.

(۲) الطبقات الکبری، لابن سعد، ج ۳، ص (۱۱۶).

(۳) السیر والمغازی لابن إسحاق، ص (۱۹۳).

۶- خه‌ببایی کوپی ئه‌ره‌ت:

یه‌کی دی له‌وانه‌ی که له‌پیناو خوادا ئه‌شکه‌نجه‌و نازاریان چیشته‌و (خباب بن اُرت)ه، که ده‌ئێ: پۆژئێک چووم بۆ خزمه‌ت پتغه‌مبهر ﷺ، که له‌ سیبهری که‌عبه‌ پالی دابۆوه‌و پیم گوت: ئه‌ی پتغه‌مبهری خوا! بۆچی بۆمان له‌ خوا ناپارێته‌وه‌و داوای یارمه‌تیمان بۆ له‌ خوا ناکه‌ی؟ که‌ قسه‌که‌م ته‌واو کرد، پتغه‌مبهر ﷺ دانیشته‌و ده‌موچاوی موپاره‌کی سوور بۆوه‌و توورپه‌ بوو، داوایی فه‌رمووی: له‌پیش ئیوه‌دا پیاویان هیناوه‌ چالیان بۆ هه‌لکه‌نده‌وه‌و خسته‌ویانه‌ نیوی، پاشان مشاریان هیناوه‌ له‌سه‌ر سه‌ریان داناوه‌و کردوویانه‌ به‌ دوو له‌ته‌وه‌و له‌ دینه‌که‌ی خۆی هه‌لنه‌گه‌راوه‌ته‌وه‌، وه‌ ئینسانیان هیناوه‌ به‌ مشاری ئاسن، ده‌مارو ئیسک و گوشتیان لێک جیاکردۆته‌وه‌و له‌ دینه‌که‌ی خۆی هه‌لنه‌گه‌راوه‌ته‌وه‌، داوایی فه‌رمووی: به‌خوا خوا ئه‌م دینه‌ ده‌چه‌سپێنێ هه‌تا وای لێدێ له‌ (صنعاء)وه‌ خه‌لك ده‌چێ بۆ (حضرمت) جگه‌ له‌ خوا له‌ که‌س ناترسی، مه‌گه‌ر مه‌ترسی گورگی هه‌بێ له‌ مه‌ره‌که‌ی، به‌لام ئیوه‌ په‌له‌ ده‌که‌ن، ئه‌گه‌ر نا خوا ئه‌م دینه‌ ته‌واو ده‌کاو ده‌یچه‌سپێنێ. رواه البخاري^(۱).

ئێستاش با بزانیین ئه‌شکه‌نجه‌ درانی (خه‌ببای) چۆن بووه‌؟

(عوهد) -خوا لیتی پازی بێ- له‌ سه‌رده‌می حوکه‌مپانیی خۆیدا له‌ خه‌ببای ده‌پرسی، که‌ چۆن ئه‌شکه‌نجه‌یان داوه‌؟ ئه‌ویش ده‌ئێ: کافره‌کان له‌سه‌ر ئاگریان داده‌نام و به‌ گه‌رمی ئاگره‌که‌ ده‌یانبرژاندم، جاری واش هه‌بوو ده‌یان خسته‌مه‌ سه‌ر ئاگرو پێیان ده‌خسته‌ سه‌ر سینگم، تا ئاگره‌که‌ به‌ به‌زی پشتم ده‌کوژایه‌وه‌!.

(۱) صحیح البخاری: ۳۶۱۲.

۷- عه‌بدوللای کوری مه‌سعود:

یه‌که‌مین که‌س، که له مه‌که‌دا دوا‌ی پیغه‌مبەر ﷺ قورئانی خویندوه (عبداللہ بن مسعود) بووه، که رۆژنیکیان هاوه‌لانی پیغه‌مبەر ﷺ کۆده‌بنه‌وه‌و ده‌لین: تا نیستا قورپه‌یش قورئانیان به‌ده‌نگی به‌رز به‌گویدا نه‌دراوه، خۆزگه که‌سیک هه‌بوایسه‌و سووره‌تیکی قورئانیان به‌ده‌نگی به‌رز بۆ بخوینیت.

عه‌بدوللای کوری مه‌سعود، که له‌نیویاندا بوو گوتی: من ده‌چم!

ئه‌وانیش پیی ده‌لین: تۆ که‌ست نیه، نیمه به‌که‌سیک ده‌لین که خزم و عه‌شیره‌تی هه‌بیت، نه‌گهر تۆ بچی شهرمت لێ‌ناکه‌ن‌و، شه‌وه‌ی پییان‌بکری له‌ دژت ده‌یکه‌ن‌و زۆرت لێ‌ ده‌ده‌ن، شه‌ویش ده‌لین: من ده‌چم وه‌ خوا‌ی بالاده‌ستیش ده‌مپاریزی، ئیدی له‌کاتی چیشته‌نگاویدا ده‌چیته‌ لای مه‌قامی (ابراهیم) نه‌وکاتانه‌ی که قورپه‌یشیه‌کان تیتیدا له‌ مه‌جلیسی خۆیان (دار الندوة) دا‌دانه‌نیشن، له‌وێ ده‌هه‌ستی و ده‌ست ده‌کات به‌ قورئان خویندن به‌ده‌نگی به‌رزو سووره‌تی (الرحمن) به‌ده‌نگی به‌رز ده‌خوینیت:

﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝۱ ۝۲ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۝۳ ﴾

موشریکه‌کانی مه‌که‌که ده‌لین: شه‌وه (ابن أم عبد) (که کونیه‌ی عه‌بدوللای بووه) ده‌لین چی؟ که لێی ورد ده‌بنه‌وه‌و سه‌رنج ده‌ده‌ن، ده‌لین شه‌وه هه‌ندیک له‌و قسانه‌ ده‌کات، که موحه‌مه‌د ده‌یانکات و ده‌لین له‌لایه‌ن خواوه‌ بۆم هاتوه، ئیدی بۆی ده‌چن و زۆری لیده‌ده‌ن، به‌لام شه‌و قورئانه‌که‌ی نابریت و هه‌ر به‌رده‌وام ده‌بیت له‌ خویندنی، هه‌تا شه‌و شوینیه‌ی، که خوا ویستویه‌تی، به‌لام کافره‌کان زۆریان له‌ ده‌موچاوی دابوو، پاشان که‌رایه‌وه نیو هاوه‌لانی -خوا لییان رازی- بیت، هاوه‌لان گوتیان: شه‌وه‌بوو که نیمه‌ لێی ده‌ترساین، شه‌ویش گوتی: به‌خوا ئیستا دوژمنانی خوام زۆر له‌لا سووکتیه‌ له‌کاتی پینش لیدانه‌که‌م، نه‌گهر ده‌لین سه‌بینیش ده‌چم بۆیان ده‌خوینم! گوتیان: نا به‌سه تۆ به‌ئاشکرا بانگی خوات به‌گوئی دادان^(۱).

(۱) (السيرة النبوية ابن هشام)، ج ۱، ص (۱۵۸-۱۵۹)، ط ۱، دار ابن الهيثم.

تاقیکردنه‌وی خوا بو به‌نده‌کانی و چه‌ند راستییه‌ک

یه‌ک: تاقیکردنه‌وه (ابتلاء) یه‌کیکه له سوننه‌ت و یاساکانی خوا بو
به‌نده‌کانی:

خوای په‌روه‌ردگار رایگه‌یاندوه، که ئینسان له‌ژیانی دنیا‌دا تاقی ده‌کاته‌وه، وه‌ک
ده‌فرموی: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ...﴾ (۲) ﴿الملك، واته: نه‌و خواجه‌ی
که مردن و ژیانی دروست کردن تا‌کو تاقیتان بکاته‌وه، (تا‌کو ده‌رکه‌وی کام له
ئینسانه‌کان کرده‌وی باشتره) دیاره خودی ژیانی ئینسانیش ده‌رفه‌ته بو تاقی
کرانه‌وه، وه‌ک خوای بی وینه ده‌فرموی: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّمَنَّا
لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ (۷) ﴿الکھف، واته: ئیمه دنیا‌مان پازاندۆته‌وه تا‌کو
ئینسانه‌کان تاقی بکه‌ینه‌وه کامه‌یان کرده‌وی باشتره! (یانی: کامه‌یان به‌ته‌ندازه‌ی
پیوستی ژیانی دنیا سوود له خۆشییه‌کانی دنیا ده‌بینی و باوه‌شی پیدا ناکات و
نایه‌رستی و خواجه‌رستی له‌بیر ناچیتته‌وه، وه کامه‌شیان بو ژیانی دنیا خۆی
ده‌دۆرینی و خواو قیامه‌تی له‌بیر ده‌چنه‌وه)، هه‌روه‌ها ده‌براره‌ی شه‌لی ئیمان
ده‌فرموی: ﴿أَحْسِبَ النَّاسَ أَن يَتْرُكُوا أَن يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ﴾ (۲) ﴿
العنکبوت، واته: نایا خه‌لک پیمان وایه هه‌ر به‌وه‌نده‌ی، که ده‌ئین ئیمانمان هینا،
وازیان لی ده‌هینری و تاقی نا‌کرینه‌وه!

﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِينَ﴾ (۳) ﴿
العنکبوت، واته: ئیمه به‌ته‌شکید نه‌وانه‌ی پیش نه‌وانمان تاقی کردۆته‌وه، که بی‌گومان
خوا ده‌زانن کئ راست ده‌کاو درۆزنانش ده‌ناسن، واته: وه‌نه‌بی خوا نه‌یانناسن، به‌لام

ز نمودی خویان خویان بناسن، وه دوایی کهس بیسانووی نه بیج له سهر خواو بلی: حویه نه گهر تا قیت کردبامه وه چاکم ده کردو له نیمتیحان دهرده چووم، نه گهر تا قیت کردبامه وه داخوچ مسولمانیک ده بووم؟

به لام دوی تا قی کرانه وه هدرکهسه له خوی حالی ده بی و کهس قسهی نامینتی، بیان خوی کاربه جی ده فرموی: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَزُلُّوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرُ اللَّهُ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿۱۶۱﴾ البقرة، واته: نایا پیتان وایه شایستهی چورونه به ههشت دهن پیش شه وهی شه و شتانه تان به سه ربی، که به سه نه وانهی پیش نیوه هاتون؟ نه داریان توش بوو، وه نه خوشیی و ناره حه تیان توش هات پیکه وه هه ژنران، تا شه پیغه مبه ره ی، که پیشه وایان بووه و شه نیماندارانه ی، که له خزمه تیدا بوون گوتیان: ده بی یارمه تی خوا که نگتی بی؟ ناگادار بن یارمه تی خوا نزیکه.

که واته: سوننه تی خوا وایه، که نینسان به گشتی و نیمانداران به تایبه تی، ده بی به چه ندین شیوه تا قی بکرتنه وه له ژیاناندا.

دوو: تا قی کردنه وهی خوا جوړاو جوړه:

تا قی کردنه وهی خوا بژ بنده کانی جوړاو جوړه و به زور شیوه یه، وه له سووره تی (الانبیاء) دا ده فرموی: ﴿... وَتَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً... ﴿۳۵﴾ واته: به خوشییان و به ناخوشییان تا قیتان ده کهینه وه، وه ده فرموی: ﴿... وَتَبْلُوكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالشَّرْبِ ﴿۱۵۰﴾ البقرة، واته: بیگومان تا قیتان ده کهینه وه — شهی مسولمانان — به شتی که ترس، (ترس له ریگه ی خوادا؛ که دوژمنانی دین له سه ر نیسلام هه ره شهت لی بکن، بیگومان کاتیکیش

له‌وباره‌وه هه‌ره‌شه‌ت لێ ده‌کری، که تۆ جیتی هه‌ره‌شه‌ بیت بۆ به‌رژه‌وه‌ندییه‌ نامه‌رییه‌کانی ئه‌وان) وه به برسیه‌تی، به له‌ده‌ستدانی مال و سامان و خوشه‌ویستان و به له‌ده‌ستدانی به‌روبووم، به هه‌موو ئه‌وانه تاقیتان ده‌که‌ینه‌وه، هه‌روه‌ها له

سووره‌تی (آل عمران) نایه‌تی (۱۸۶) دا ده‌فرموی: ﴿لَتُبْلَوُنَّ فِي

أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ آتَوْنَا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ

وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا... ﴿۱۸۶﴾، واته: تاقی ده‌کرتنه‌وه له

مال و سامان و نه‌فسی خۆتاندا، وه له‌وانه‌ی که کتیبیان پێ‌دراوه له‌پیش ئیوه‌دا، وه له کافره‌کانیش تازاری زۆر ده‌بیستن، (پروپاگه‌نده‌تان بۆ ده‌که‌ن، قسه‌تان پێ ده‌لێن ناو ناتۆره‌تان به‌دوا ده‌خه‌ن)، که‌واته: تاقیکردنه‌وه‌ی خوا جو‌راو جو‌ره، بۆیه له هه‌موو حاله‌ته‌کاندا ده‌بێ ئیماندار سه‌برو نارامیی هه‌بێ و به‌پێی فه‌رمانی خوا به‌ره‌و پروی بیه‌تته‌وه و هه‌ر حاله‌ته به‌شێوه‌ی پێوست و گونجاوی خۆی مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ بکات.

سێ: به‌بێ تاقیکرانه‌وه‌و ده‌رچوون لێ، ده‌سه‌لات په‌یدا نابێ:

خوای کارزان و شاه‌زا به‌بێ تاقیکردنه‌وه‌و لێ ده‌رچوونی، جله‌وی حوکم‌پرانیی و پیاده‌کردنی شه‌ریعه‌ت و به‌رنامه‌ی خۆی ناداته ده‌ست خه‌لك، به‌لگه‌شمان ئه‌وه‌یه که خوای

زاناو توانا ده‌فرموی: ﴿وَإِذْ أَبْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبَّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ

لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿۱۲۴﴾ البقرة، واته:

وه کاتیک په‌روه‌ردگاری ئیبراهیم، ئیبراهیمی تاقی کرده‌وه به‌چهند فه‌رمانیک، که هه‌مووی جیه‌جێ کردن (له هه‌موو تاقی کردنه‌وه‌کانی خوا ده‌رچوو، وه له کل هاته‌ده‌ر) ئه‌وکاته پێی فه‌رموو: ده‌تگێرم به‌پیشه‌وا بۆ خه‌لكی، (واته: ئیستا شایسته‌ی ئه‌وه‌ی، که پیشه‌وا و چاوساگی خه‌لك بی بۆ دینداری، چونکه له تاقی کردنه‌وه‌کانی خوا ده‌رچوو و سه‌لماندووته، که تۆ ئیماندار و خواناسی ته‌واوی، وه

خوات له هه‌موو شتيك له‌لا گه‌وره‌ترو به‌رپيژترو خۆشه‌ويستترة، وه‌گه‌ردن كه‌چى بۆ خوا، بۆيه ئيستا شايسته‌ى نه‌وه‌ى كه‌ دينداريى و خواناسيى فيرى خه‌لك بكه‌ى، گوتى: نه‌دى له‌ وه‌چه‌كه‌م (پيشه‌وايان په‌يدا ده‌كه‌ى؟) فه‌رمووى: سته‌مكاران په‌يمانى من نايانگريته‌وه‌.

چوار: تاقىكردنه‌وه‌ى خواى - عزوجل - بۆ نه‌هلى ئيمان به‌ نه‌ندازه‌ى ئيمان و دينيانه:

پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ له‌ فه‌رمووده‌يه‌كى راست (صحيح)^(۱) دا ده‌فه‌رمووى: {...يُقْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ، فَإِنْ كَانَ فِي دِينِهِ صَلَابَةٌ زِيدَ لَهُ فِي الْبَلَاءِ} رواه الترمذي وأحمد وصححه ابن كثير، واته: ئينسان به‌ نه‌ندازه‌ى دينه‌كه‌ى تاقى ده‌كړيته‌وه‌، تا ئيمان و دينى به‌هيزتر بچ تاقىكردنه‌وه‌كه‌شى قورستره‌، نه‌م فه‌رمووده‌يه‌ نه‌وه‌ى لى وه‌رده‌گيرئ كاتيك، كه‌ ئيمه‌ تووشى ناږه‌ه‌تى زۆر ده‌بين له‌سه‌ر خوا، ده‌بچ دلمان پى خۆش بچ و بليين (ان شاء الله) ئيمانتيكى به‌هيزو باشمان هه‌يه‌، هه‌ريۆيه‌ ده‌بينين هاوه‌لانى پيغه‌مبه‌ر - ږه‌زاي خوايان لى بچ - به‌ چه‌ندين شيوه‌ى ناخۆش و سه‌خت له‌لايه‌ن كافره‌كانه‌وه‌ نازار دراوڼو له‌سه‌ر ئيسلام به‌ ناخۆشيه‌كان تاقى كراونه‌وه‌، جا نه‌گه‌ر ئيمانتيكى به‌هيزو پته‌ويان نه‌بووايه‌، خۆيان له‌ به‌رانبه‌ر نه‌و هه‌موو نازاردرانه‌دا پانده‌ده‌گرت، به‌لام دياره‌ ئيمانته‌كه‌يان زۆر به‌هيز بووه‌، بۆيه تاقى كردنه‌وه‌كانيش زۆرو سه‌خت بوون، وه‌ سه‌ره‌نجام ليشى ده‌رچوون.

(۱) واته: راست (صحيح) به‌پيى پيوره‌ى زانايانى فه‌رمووده‌ناس، نه‌گه‌رنا بيگومان هه‌رچى پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ فه‌رموويى هه‌ر راست و (صحيح)!

حکمهت و سووډه کانی تاقیکردنه وه

نهم باسه بابته تیکي زور گرنګه، چونکه نینسان نه گهر له حکمهت و نه پنییه کانی تاقی کرانه وهی خوا بۆ بهنده کانی تینه گات، له وانه یه زور جار له ژیر فشاری سه ختیو و نارپه حه تیو تاقی کرانه وه دا، جوړیک له گومان و دوو دلئی بۆ پیدای بیت، به تاییهت کاتیک که تووشی زیندان و نیهانو سووکایه تی پیکران ده بیت، بویه پتویسته زور باش سهرنجی نهم بابته بدهین، که نایا حکمهت و سووډی تاقی کرانه وهی خوا بۆ بهنده کانی چیه؟ وه بۆچی خوی به به زهی بهنده کانی خوی تووشی سه ختیو و نارپه حه تیو و دژواری ده کات.

جا بۆ چاکتر پوونکرده وهی نهم بابته له چهند خالی کدا باسی ده که یین:

۱- له خو حالی بوون له سهر ناستی تاک و کو مه ل:

له خو حالی بوون و خو ناسین زور گرنګه، نه وکه سه ی که له خوئی حالی نه بووه وه که که سیک وایه، که ده چیتته بازارو نازانی پاره ی چهند له گیرفانی دایه، شتی زور گه وره سووډا ده کات، دواپی که ته ماشا ده کا پاره که ی ده ریناهینئ و تییدا تووشی عه ییداری ده بی، بویه نینسان ده بی له خوئی حالی بی، ننجا له قه ده ر خوئی هه نګاو هه لئینئ و قسه بکات، بۆ وینه خوی په روه ردگار ده فهرموی: ﴿وَلَنْبَلُوْكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجْهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰدِقِيْنَ وَنَبَلُوْا اَخْبَارَكُمْ﴾ ﴿۳۱﴾ محمد، واته: وه تاقیتان ده که یینه وه هه تا نه وانه تان ده ناسین، که مواهییدو تیکو شرن، وه خوړاگرن له پیناوی خوادا، وه هه والو ده نګویا سه کانتان تاقی ده که یینه وه، نینسان که ده لئ نیانم هیناوه یان مسولمانم، نه وه هه والیکه له باره ی خوئی وه داویه تی، یان که ده لئ: خوام له هه موو که س خو شتر ده وی، نه وه خبه ریکه داویه تی، ده بی نه و خبه ره له مه حه ک بدرئ و، بزانی نایا راسته یان نا؟ وه له مه یدانی کرده وه دا ده رکه وی.

۲- له بیژینگ درانی ئیمانداران:

یه کیکی دی له حکمه‌ته‌کانی تاقیکرانه‌وه، ئه‌وه‌یه که ئینسان به‌هۆی تاقیکرانه‌وه وه له بیژینگ ده‌دری و پوخته ده‌بئی و ژه‌نگی پیوه نامینئ، نه‌گه‌ر خۆی تیدا رابگری، له‌ویاره‌وه خوای پاک و تاک ده‌فرموی: ﴿وَلِيْمَحْصَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا...﴾ (آل عمران، واته: وه بۆ ئه‌وه‌ی خوا ئیمانداران بپالیئوی، (تسحیص) واته پالوتن و له‌بیژینگ دان و پاک و پیس لیک جیا‌کردنه‌وه، چونکه جاری وا هه‌یه ئینسان خالیکی لاوازی هه‌یه، بۆ وینه: (ترسنۆکیی) به‌لام، که که‌وته نیو نار‌ه‌حه‌تیان، ترسی ده‌شکی و به‌غیره‌ت ده‌بی، یان ئینسانی وا هه‌یه چرووکی هه‌یه و ناتوانئ مالی خۆی ببه‌خشی، به‌لام که پتریستی کردو مالی خۆی له پیناوی خودا به‌خشی، دوابی رادیت وه سیفته‌تی سه‌خاوه‌تی بۆ په‌یدا ده‌بی، هه‌روه‌ک پیغه‌مبه‌ر ﷺ له فرموده‌یه‌کی (صحیح)یدا ده‌فرموی: ﴿أَلْمَا الْعَلْمَ بِالْعَلْمِ وَأَلْمَا الْحَلْمَ بِالْحَلْمِ﴾ رواه أحمد والطبرانی، واته: زانیاری به‌فیربوونه و نارامییش به‌خۆراهی‌تانه له‌سه‌ر نارامیی، هه‌روه‌ها له فرموده‌یه‌کی دیکه‌دا ده‌فرموی: ﴿وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَفِنْ يُفْنِهِ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعْفِفْهُ اللَّهُ﴾ متفق علیه، واته: هه‌رکه‌سئ خۆی له‌سه‌ر سه‌بر رابه‌یتت خوا سه‌بری پیده‌دا، وه هه‌رکه‌سئک خۆی له‌سه‌ر بیتیازی رابه‌یتئ، خوا بیتیازی ده‌کات، وه هه‌رکه‌سئکیش خۆی له‌سه‌ر پاکیی رابه‌یتت، خوا جل-شانه- پاکیی ده‌کات، یه‌کی دی له‌و به‌لگانه‌ی که مسولمانان ده‌پالیئورین ئه‌وه‌یه که خوای په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ...﴾ (آل عمران، واته: خوا-جل شانه- له ئیمانداران ناگه‌رئ به‌و شتیه‌یه‌ی که ئیوه له‌سه‌رینی، هه‌تا‌کو پاک و پیستان لیک جیا نه‌کاته‌وه، جا به‌ لیک جیا‌کرانه‌وه‌ی که‌سانی پاک و پیس، ئینسان له خۆی حالی ده‌بی، که چه‌نده‌ی به‌که‌لکی خوا دئ و چه‌نده‌ی پیچه‌وانه‌ی دینی خواجه، وه هه‌م مسولمانان له کۆمه‌لشیاندا له خۆیان حالی ده‌بن، که کتییان لاوازه و کتییان به‌هیزه؟ وه‌ک

روداو ده‌کە‌ی جەنگی (تو‌خو‌د) لە‌کاتی‌کدا، کە‌ پێ‌غه‌مبەر ﷺ بە‌ره‌و مە‌یدانی شەر‌ چو‌و، سێ‌یه‌کی جە‌یش‌ه‌کە‌یان بە‌سەر‌کردایە‌تی (عبداللە‌ بن أبی) -سەر‌ژۆ‌کی مونا‌فیکە‌کان- گە‌رایە‌وه، کە‌ مە‌رج نی‌ه هە‌موویان هەر‌ مونا‌فیک بو‌وبن بە‌لکو‌ له‌وانە‌یه هە‌ندێ‌کیان ئی‌مانیان لا‌واز بو‌وی، دی‌سان لە‌ گە‌رمە‌ی جە‌نگ‌ه‌کە‌شدا، هە‌ندێ‌کیان کە‌ دە‌ست‌کە‌وتە‌کانیان خۆ‌ش‌ده‌ویست، فەرمانی پێ‌غه‌مبەر ﷺ یان شکاند، جا لە‌ میانە‌ی ئە‌و پرۆ‌به‌پرۆ‌بوونە‌وه‌و ترس‌و تە‌ماع‌و سە‌ختییانە‌دا ئی‌نسان لە‌خۆ‌ی حا‌لی دە‌بی‌و پال‌فته‌ش دە‌بی‌!

۳- دین زیاتر لە‌ خۆ‌شه‌ویست بو‌ون:

یە‌کی دی لە‌ حیکمە‌تە‌کانی تاقیکرانە‌وه، ئە‌وه‌یه کە‌ هەر‌ کاتی ئی‌نسان بە‌ ناخۆ‌شیان تاقی کرایە‌وه‌و لە‌بەر‌ خوا‌گرفت‌و کێ‌شە‌ی هاتنە‌پرێ‌ دینی لە‌لا خۆ‌شه‌ویستترو شیرین‌تر دە‌بی‌، چونکە‌ سوننە‌تی خوا‌وایە هەر‌کە‌سێ‌ک بە‌ شتێ‌ک‌وه زۆ‌ر ماندوو بو‌و، وه‌ ئە‌زیە‌ت‌و ئازاری لە‌پر‌دا چێ‌شت، ئە‌وه لە‌لای خۆ‌شه‌ویست دە‌بی‌و، بۆ‌ی بە‌ خە‌م دە‌بی‌، وه‌ شتێ‌کیش کە‌ بە‌ ئاسانی دە‌ست بکە‌وی، بە‌ ئاسانییش لە‌دە‌ست دە‌چی.

۴- تی‌گە‌یشتنی زیاتر لە‌ نی‌وه‌پۆ‌کی پە‌یامی خوا:

حیکمە‌تی‌کی دی‌کە‌ی تاقیکرانە‌وه ئە‌وه‌یه، کە‌ خە‌لک لە‌ نی‌وه‌پۆ‌ک‌و جە‌وه‌ری ئە‌و بانگە‌وازو پە‌یامە‌ حا‌لی دە‌بن، کاتی‌ک دە‌بینن شو‌تێ‌ک‌ه‌وتوانی ئە‌و دینە‌ خۆ‌پرا‌گرن‌و بو‌یرو لە‌خۆ‌پۆ‌ردوون و فیدا‌کاریی لە‌پێ‌ناودا دە‌کە‌ن، دین‌و بە‌رنامە‌و پە‌ی‌پەرە‌یێ‌ک، کە‌ شو‌تێ‌ک‌ه‌وتوانی ئا‌وا بن، بە‌تە‌ئکید سە‌رنجی خە‌لک‌ پرا‌دە‌کێ‌شن‌و لە‌لایان شیرین‌ دە‌بی‌ت‌و بە‌دوا‌یدا دە‌چن‌و لێ‌ی نزیک دە‌بنە‌وه‌و دە‌یانە‌وێ‌ زیاتر لێ‌ی حا‌لی بن، وه‌ک لە‌ با‌سی مسو‌لمان‌بوونی عومە‌ری کور‌ی خە‌تتا‌بدا با‌سی دە‌کە‌ین، یە‌کێ‌ک لە‌و شتانە‌ی کە‌ سە‌رنجی پرا‌کێ‌شا، ئە‌وه بو‌و کە‌ ئا‌فرە‌تی‌کی مسو‌لمانی بی‌نی کۆ‌چی دە‌کرد بۆ (حېشە) پێ‌ی گوت، ئێ‌ره بە‌جێ‌ دێ‌لی؟! ئا‌فرە‌تە‌کە‌ش گوتی: بە‌لێ‌ بۆ‌تان بە‌جێ‌ دێ‌لین، چونکە‌ ناهێ‌لن خوا‌پەرستی تێ‌دا بکە‌ین.

۵- ناسینی دۆست و دوژمن:

حیکمه‌تیک‌ی دی له حیکمه‌ته‌کانی تاقیکرانه‌وه، نه‌وه‌یه که ئینسان له ناخۆشی و گیروگرفته‌کاندا دۆست و دوژمنی خۆی ده‌ناسی، و، خه‌لکی بۆ ده‌رده‌که‌وی، که تا چه‌نده ئیمانی به‌هیزه‌وه ناماده‌یه، چونکه ئینسان تا لیتی نه‌قه‌ومئ نازانی کیتی دۆسته و کیتی دوژمنه، وه هه‌لویتستی کاتی لیتقه‌ومان و تاقی کرانه‌وه‌کان گزنگه‌و حیسابی ته‌واوی له‌سه‌ر ده‌کری.

۶- هه‌لبژاردنی هیندیك له ئیمانداران بۆ پله‌ی شه‌هیدی:

یه‌کیتی دی له حیکمه‌ته‌کانی تاقیکرانه‌وه نه‌وه‌یه، که خوای په‌روه‌ر دگار له نه‌نجامی نه‌و ناره‌حه‌تیانه‌دا پله‌ی شه‌هیدی به‌ هندیك له نه‌هلی ئیمان ده‌به‌خشی، وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿... وَتَّخِذْ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ...﴾ (۱۶۰) ﴿آل عمران، واته: بۆ نه‌وه‌ی شه‌هیداتان له‌نیودا هه‌لبژیرین، وه جگه له شه‌هیدیش به‌هۆی تاقی کرانه‌وه‌وه ئینسانی ئیماندار پله‌ی به‌رزده‌کریته‌وه‌و گوناھی لی‌ده‌سه‌ریتنه‌وه، وه له خوای به‌ به‌زه‌یی نزیك ده‌که‌ویتنه‌وه‌و پاداشتی خۆی به‌ته‌واوی ده‌دریتنه‌وه، وه‌ک خوای زاناو شاره‌زا ده‌فه‌رموی: ﴿... وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾ (۱۵۰) ﴿الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ (۱۵۶) ﴿أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ (۱۵۷) ﴿البقرة، واته: وه مژده‌ بده به‌ خۆراگران، نه‌وانه‌ی که له‌کاتی‌کدا به‌لاو ناره‌حه‌تییه‌کیان تووش دی، ده‌لین: ئیمه‌ هی خواین، وه ئیمه‌ بۆلای ویش ده‌گه‌ریتنه‌وه، نه‌وانه‌ی که هه‌لویتستیان ناوایه (به‌رانبه‌ر تاقیکردنه‌وه‌ی خوا) له‌لایه‌ن په‌روه‌ر دگاریانه‌وه سه‌له‌واتیان لی‌ ده‌دری (-صلاة- لیره‌دا، واته: پله‌ به‌رزکردنه‌وه)، وه به‌زه‌یه‌کی تایبه‌تی په‌روه‌ر دگاریشیان بۆ هه‌یه، وه ئا نه‌وانه‌ن پری پێشان‌دراوانی راسته‌قینه‌.

به پراستی خوږاگرتن له تاقیکردنه وه کانی خوای په روه ردگارو له سهختی و ناره حه تییه کاندا، له سهر خواو نیسلام، شتیکی زور گه وره یه، وه خوای به رزو مه زن بهو هویوه مرؤف ده باته ریزی نه وانه وه که بوخوی سه لاواتیان لی ده دات.

دایکمان عانیسه ده گپرتته وه که پیغه مبر ﷺ ده فرموی: { ما یصیب المؤمن من شوکة فما فوقها إلا رفعه الله بها درجة و حط عنه بها خطیئة } رواه مسلم^(۱)، واته: هیچ شتیکی توشی نیماندار نایهت له پیداجونی درکتیک هه تا زیاتر، مه گهر خوا بهو نازاره پله یه که به رزی ده کاته وه و گوناهیکی لی ده کاته وه.

ده گونجی زور شتی دیکه ش بگوتری دربارهی سوودو حکمه ته کانی تاقیکردنه وه کانی خوای په روه ردگار بو بنده کانی، به لام نه وانه ی که باسمان کردن ته نیا گولبوتریک بوون.

له کو تایدیدا ده لیم: زپرنگر که بیهوی لهو زپره ی، که له به رده سستی دایه خشلیک دروست بکات، ده یقالتینیتته وه، یا خود ناسنگر که بیهوی شتیکی له ناسنه که ی دروست بکات، له کوره دا گهرمی ده کات، پاشان به چه کوش لیتی ده دا تا نهو شته ی که ده یهوی لیتی دروست ده کات، به هه مان شیوه هه رکه سیک، که خوای کاربه چی بیهوی خزمه تی دینی خوی پی بکات، چ وه کو تا ک چ وه کو کو مه ل، توشی گرفت و ناره حه تییبانی ده کات و تاقی ده کاته وه، وه نیماندار تا له کوره ی تاقی کردنه وه کاندا قال نه بیتته وه، به که لکی نه وه نایهت که خوای به به زهی نیماندارتکی باشی لی دروست بکاو خزمه تی دینی خوی پی بکات، به تاییه تی نه وانه ی، که ده یانه وی خزمه تی دینی خوا بکه ن و، خه لک به ره و نیسلام و نیمان بینن و، واقیعی خوارو ختیچ و دوور له نیسلام بگورن به کو مه لگایه کی نیسلامی ملکه چ بو به رنامه خوا.

(۱) صحیح مسلم: ۶۵۰۷

کەواتە: کاتێک کە لەسەر خواو لەسەر ئیسلام تووشی ناپەرەختییان دئین، با دلمان بەخۆمان خۆش بێت، کە ئێمەش پێی پێغەمبەر و هاوێلانیمان گرتووە، دەمانهوی بەرنامە ی خوا بە خەلکی ناشناو، خەلکی بە بەرنامە ی خوا شارەزا بکەینو، لەو پێیدا تووشی ناپەرەختیی و نازار دەبین.

من لە زیندانی ئەمریکەکاندا، کە بیست و دوو مانگ بە ناهەق گیرام، زۆر جار سەجدە ی شوکرەم دەبردو دەمگوت: خۆیە سوپاس بۆتۆ، دیارە دەتەوی لێم خۆش بی و شتێکم لێ دروست بکە، کە بگونجێم خزمەتی دینی تۆ بکەم، بۆیە ئەگەر تووشی گیران و دەزکران، یان قەرزداریی و هەرەشە لێکردن و نەداریی بووین، ئەگەر پرۆیاگەندەمان بۆکراو زولمان لێکراو مەحرووم کراین، ئەو بە دنیاییەو بەزانی، کە خۆی پەرورەدگار خۆشی دەوێن، وەکو پێغەمبەر ﷺ دەفرموی: {إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ...} رواه أحمد وابن ماجه والطبراني، واتە: هەرکاتێک خوا کەسانێکی خۆشویست تاقیبان دەکاتەو.

خوا یاری ئێمە لەوانە دەبین، کە لە کاتی تاقیکردنەویدا لە خوا پازی دەبینو، خواش لە ئێمە پازی دەبی.

کهوتنه گومانی سهرانی کوفرو گوئگرتنیان بؤ قورئان خوئندنی پیغه مبه ر ﷺ و پرس و پاویژگردنیان به جووله که کانی مه دینه

دوای تهوه ی که پیغه مبه ری خوا ﷺ هاوه لانی به پرتزی - خوا لییان پازی بی- له
پیناوی خوادا توشی نازارو نه شکه نهجی دهروونیسی و جهسته یی زور بوون به دهست
نه هلی کوفره وه، به تاییهت به دهستی سهرانی کوفر له شاری مه ککه و دهروبه ری و
نه وانیش خؤراگرو پراوه ستاو بوون، نه وه وای له دوژمن و ناحه زانیان کرد که بکه ونه
گومانه وه به رانبهر به بیرری بته رستی خویان، وه بکه ونه جوړیک له چاو به خؤدا
گپرانه وه، من لیته دا سئ نمونه دینمه وه که سهرانی کوفر له مه ککه و شوئی
دیکه ش که وتونه گومانه وه له بیرری بته رستیانه ی خویان، وه له پاستی بیرری
یه کتاپه رستی پیغه مبه ر ﷺ، نه و نمونانه ی که باسیشیان ده کدین ده که ونه سالانی
(۶۵) ی پیغه مبه رایه تییه وه:

یهک: به په نهانیسی گوپراگرتنی سهرانی کوفر بؤ قورئان خوئندنی
پیغه مبه ر ﷺ:

(ابن هشام) له (ابن إسحاق) هوه ده گپرتته وه وه، ده لئ: { أن أبا سفیان بن حرب
وأبا جهل بن هشام والأخنس بن شریق الثقفي خرجوا ليلة لیستمعوا من رسول الله
وهو یصلي من اللیل فی بئته فأخذ کل رجلٍ منهم مجلساً یستمع فیهِ وکلٌ لا
یعلم بمکان صاحبه، فباتوا یستمعون له حتی إذا طلع الفجر تفرقوا فجمعهم
الطریق فتلاوموا، وقال بعضهم لبعض ولا تعودوا فلو رآکم بعض سفهاءکم لأوقعتم

في نفسه شيئاً ثم انصرفوا^(۱)، واته: (ته‌بوو سوفیان و ته‌بووجه‌هل و ته‌خنه‌سی کوپری شهریق) سی کهس بوون له قسه به‌ده‌ستانی مه‌ککه، شه‌ویک ده‌چن بو شه‌وی گوی بگرن له قورئان خوئندنی پیغه‌مبهر ﷺ تاکو بزانش شه‌وی، که ده‌یلئ و خه‌لک ورده ورده ئیمانی پی دینن چیه؟! له کاتی‌کدا، که پیغه‌مبهر ﷺ له مائی خویدا سرگه‌رمی شه‌ونویژه^(۲)، جا هه‌ر کامیکیان له شوئیتیک دانیشتون و گویان هه‌ل‌خستوه، که بزانش ده‌لئ چی؟ هیچیان به شوئینی شه‌وی دیکه‌ی نه‌زانیوه، تا سپیده‌ی بهیانی گویان هه‌ل‌خستوه، دوایی بو شه‌وی ناشکرا نه‌بن رۆیشتون و ده‌ی به‌لام که له‌رپنگادا به‌کتریان بینیه، هه‌ر کامیکیان لۆمه‌و سه‌رکۆنه‌ی شه‌وی دیکه‌ی کرده، وه به‌یه‌کتریان گوتوه: با جارتکی دیکه شتی وا دووباره نه‌کرتتوه، چونکه نه‌گه‌ر بیته و بی عه‌قله‌کانمان به‌و شته بزانش، گومان ده‌که‌ویته دلپانه‌وه و ده‌زانش، که ئیمه‌ش له‌ژیر کاریگه‌ریی موحه‌مه‌د داین، دوایی ده‌رۆن، دیسان بو شه‌وی دووه‌م سییه‌میش شه‌وه دووباره ده‌که‌نه‌وه، له‌کۆتاییدا له‌بهره‌به‌یانی شه‌وی سییه‌مدا پدیمان له‌گه‌ل به‌کتر ده‌به‌ستن، که جارتکی دی شه‌وه دووباره نه‌که‌نه‌وه^(۳).

که‌واته له‌م رووداوه شه‌وه وهرده‌گیرئ، که سه‌رانی کوفر هیندیکیان له‌گومان دابوون له‌راستی و گه‌وره‌یی قورئان و، ویستویانه بگه‌نه‌یه‌قین.

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۵۹)، ط ۱، دار ابن الهيثم.

(۲) سونته‌ته که ئینسان له‌کاتی شه‌ونویژدا بایی شه‌وه‌نده، که خۆی و شه‌وه‌سه‌ی، که له‌ته‌نیشتیشیه‌وه ده‌ه‌ستی، ده‌نگی به‌رز بکاته‌وه به‌پیغه‌وانه‌ی نویژی رۆژیوه.

(۳) سه‌رچاوه‌ی پیتشو.

دوو: مشت ومړی نیوان سهرانی کوفر:

نمونه ی دووه میان بریتیه له مشت ومړی (الأخنس بن شریق)، له گه ل هدریه ک له (أبو جهل) و (أبو سفیان)، که (ابن هشام) ناوا بومان ده گپرتته وه:

{ فلما أصبح الأخنس بن شريق أخذ عصاه ثم خرج حتى أتى أبا سفیان في بيته: فقال: أخبرني يا أبا حنظلة عن رأيك فيما سمعت من (محمد ﷺ)؟ فقال: يا أبا ثعلبة! والله لقد سمعتُ أشياء أعرفها وأعرف ما يراد بها، وسمعتُ أشياء ما عرفت معناها ولا ما يراد بها، قال الأخنس: وأنا والذي حلفت به^(۱)، واته: (الأخنس بن شريق) گۆچانه که ی ده ست ده دات و ده چي بولای (أبو سفیان) له مالتی خو ی پی دی ده لئ: هه وائم پی بده نه ی (أبو حنظلة) پات چیه ده رباره ی نه وه ی که له (محمد) ت بیست؟! نه ویش ده لئ: (أبو ثعلبة) سویند به خوا هه ندئ شتم بیست تی ی که ی شتم و معناشم زانی، وه ده زانم مه بهستی پی چیه، وه هه ندیک شتیشم بیست که تی ی نه گه ی شتم و نه شمزانی مه بهستی پی چیه؟! (أخنس) ده لئ: سویند به وه ی که تو سویندت پی خوارد منیش به هه مان شتوه.

{ قال ثم خرج من عنده حتى أتى أبا جهل، فدخل عليه في بيته فقال: يا أبا الحكم! ما رأيك فيما سمعت من (محمد)؟ فقال: ماذا سمعت؟ تنازعنا نحن وبنو عبد مناف الشرف، أطعموا فأطعمنا، وحملوا فحملنا، وأعطوا فأعطينا، حتى إذا تَحَادَيْتَنَا عَلَى الرُّكْبِ وَكُنَّا كَفْرَسِي رَهَانٍ، قالوا: منا نَبِيٌّ يَأْتِيهِ الْوَحْيُ مِنَ السَّمَاءِ، فمَتَى نَدْرِكُ مِثْلَ هَذِهِ! وَاللَّهِ لَا نُوْمِنُ بِهِ أَبَدًا وَلَا نَصَدِّقُهُ، فقام عنه الأخنس وتركه^(۲)، واته: دواپی (أخنس) له لای (أبو سفیان) هه لده ست و ده چي بولای (أبو جهل) له مالتی خویدا، وه پی دی ده لئ: (أبو الحكم) تو پات چیه ده رباره ی نه وه ی که له (محمد) ت بیست؟! (أبو جهل) ده لئ: جا پام چی بیت؟

(۱) سهرچاوه ی پی شوو، هه مان بهرگ و لاپره.

(۲) سهرچاوه ی پی شوو، هه مان بهرگ و لاپره.

ئیمه و (بنو عبد مناف) له‌سەر برا گه‌ورایه‌تی و قسه‌ی رۆیشتوییه‌تی پیشبهرکه‌مان بووه، ئەوان خواردنیان به‌خشیوه‌ی ئیمه‌ش خورادنمان به‌خشیوه، وه ئەوان یارمه‌تی لێقه‌وموانیان داوه ئیمه‌ش یارمه‌تیمان داون، وه ئەوان مالیان به‌خشیوه به‌همان شیوه ئیمه‌ش وامان کردوه، هه‌تا کاتێک وامان لێهات، که ئیمه و ئەوان هارسه‌نگ بین، وه‌ک دوو ئەسپ که پیشبهرکه‌یان پێ ده‌کری، له‌یه‌ک ئاست دان و هیچ کامیان پیش نه‌وی دی ناداته‌وه، (بنو عبد مناف) گوتیان: ئیمه‌ پێغه‌مبه‌ری‌کمان هه‌یه وه‌حی له‌ ئاسمانه‌وه بۆ دیته‌ خوار، جا ئیمه‌ پێغه‌مبه‌ری‌کی وا له‌کوی بینین؟ سویند به‌ خوا هه‌رگیز باوه‌ری پێ‌ناهیین و به‌راستی نازانین، (واته: له‌به‌رئه‌وه‌ی که نه‌گه‌ر ئیمه‌ ئیمانی پێ‌بیین، ده‌بێ بکه‌وینه‌ دوای عه‌شیره‌تی (عبد مناف)، وه‌ له‌ پیشبهرکه‌که‌دا دوا ده‌که‌وین، که‌واته‌ له‌به‌رئه‌وه‌ باوه‌ری پێ‌ناهیین، بۆ ئه‌وه‌ی دوا نه‌که‌وین، نه‌ک له‌به‌رئه‌وه‌ی که به‌راستی نازانین،) دوایی (أخنس) هه‌لده‌ستی و (أبو جهل) به‌جێ ده‌هێلێت.

سێ: پرسیارکردن و پاوێژکردنی سه‌رانی کوفر به‌ جووله‌که‌کانی شاری
(یثرب) ده‌ریاره‌ی (محمد) ﷺ:

وه‌ک پێشتر باسمان کرد (نضری کوری (حارث))، که یه‌کێک له‌ قسه‌ به‌ده‌سته‌کانی قورپه‌یش و پیاویکی بلیمه‌تیش بووه، وه‌ واش پێده‌چی که قه‌ناعه‌تی هاتبێ به‌وه، که (محمد) ﷺ پێغه‌مبه‌ری‌ خوایه، وه‌ک (ابن هشام) ده‌لێ: رۆژێک به‌ قورپه‌یش ده‌لێ:

{یا معشر قریش! فانظروا فی شأنکم فانه‌ والله‌ لقد نزل بکم أمر عظیم!} (۱)،
واته: ئە‌ی خه‌لکی قورپه‌یش! سه‌رنجی کاری خۆتان بده‌ن و ته‌گیه‌ری‌ک له‌ حاڵی
خۆتان بکه‌ن، چونکه‌ کاریکی گه‌وره‌ی رۆوی تێک‌دوون! دوای ئه‌وه، که (نضری) ئه‌وه‌ی
به‌ قورپه‌یشیه‌کان گوت، قورپه‌یشیه‌کان پێیان گوت: ئە‌ی (نضری) تۆو (عقبه‌ بن ابي

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ۱، ص (۱۵۰).

معیط) ده نیرین بۆلای زاناکانی جووله که له (یشرب) بۆ لیکۆلینه وه له باره ی موحه مده وه، ئنجا به مسجوره ئاراسته یان کردن^(۱):

{سلاهم عن (محمد) وصفا لهم صفته وأخبرهم بقوله فأنهم أهل الكتاب الأول وعندهم علمٌ ليس عندنا من علم الأنبياء...}، واته: بچن پرسیار بکهن له زاناکانی جووله که وه دهر باره ی موحه مده وه شیوه وه هه لسوکه وتییان بۆ باس بکهن، وه باسی ئه وه قسانه بکهن، که ده یانلێ (مه به ست له قورئانه) واته: هه ندیک له قورئانیان بۆ بخویننه وه)، چونکه ئه وان خاوه نی کتیبی یه که من، وه ئه وه زانیاریه ی که ئه وان لایانه دهر باره ی پیغه مبه ران لای ئیمه نیه.

جا (نضر) و (عقبه) ده چن بۆ (یشرب) و کۆبوونه وه ده کهن له گه ل زاناکانی جووله که، وه باسی پیغه مبه ریان بۆ ده کهن، وه هه ندیک قورئانیان بۆ ده خوینن وه ده لێن ئه وه ی، که ده لێن له لایه ن خوا وه بۆم هاته وه، ئه وه نموونه یه که تی، زاناکانی جووله که ش پیتان ده لێن:

{سلوه عن ثلاث نأمرکم بهن، فإن أخبرکم بهن فهو نبي مرسل، وإن لم يفعل فالرجل متقول فروا فيه رأيکم:

(۱) سلوه عن فتية ذهبوا في الدهر الأول ما كان أمرهم؟ فإنه قد كان لهم حديث عجب!

(۲) وسلوه عن رجل طواف قد بلغ مشارق الأرض ومغاربها، ما كان نبأه؟

(۳) وسلوه عن الروح ما هي؟

فإذا أخبرکم بذلك فاتبعوه فإنه نبي، وإن لم يفعل فهو رجل متقول فاصنعوا في أمره ما بدالکم، واته: پرسیار لێ بکهن له باره ی ئه وه سێ شته وه که پیتان ده لێن، جا ئه گه ر وه لامی دانه وه ئه وه دیاره پیغه مبه ره، وه ئه گه ر وه لامیشی

(۱) سه رچاوه ی پیشوو، هه مان به رگ، ص (۱۵۱).

نەدانەوه، ئەوه دیاره کابرایه که هەر لهخۆه قسهیهکی هەلبەستەوه ئەوکاتە بۆخۆتان چیتان پێ چاکه ئاوا بکەن:

۱- پرسبیاری لێ بکەن دەرباره ی کۆمهله گەنجیک، که له پرۆژگاری زوودا پرۆیشتوون و سەری خۆیان هەلگرتوهو چوونه شوینیک، بەسەرھاتیکی سەرسوڕ هینەریان هەیه.

۲- پرسبیاری لێ بکەن دەرباره ی کابرایهک، که زۆر گەراوهو، بەدەسەلات بووهو گەیشتۆته پرۆهەلاتو پرۆژ ئاوا ی دنیا، ئایا چۆن بووه؟

۳- پرسبیاری لێ بکەن دەرباره ی رووح داخۆ چیه؟

جا ئەگەر وەلامی ئەو پرسبیارانە ی دایهوه، ئەوا پتغەمبەرەو شوینیک بکەون، بەلام ئەگەر وەلامی نەدانەوه، ئەوا هەر قسهیهکهو کردوویهتی، بۆخۆتان چی لەبارەوه دەکەن بیکەن.

(نضر بن الحارث) و (عقبه بن معیط) دەچنەوه بۆ مەککەو بەقورەیشییهکان دەلێن: ئە ی کۆمهلی قورەیش! بەراستی هەوائیکمان دەرباره ی موحمەد ﷺ بۆ هیناون، که بەتەواویی بەرچاومان روون دەبیتەوه، زانایانی جووله که پیمان گوتووین سێ شتی لێ پیرسین، ئەگەر وەلامی ئەو سێ پرسبیاره ی داینهوه، ئەوه دیاره پتغەمبەری خوایه، ئەگەر وەلامی نەداینهوه ئەوه پتغەمبەر نیه.

ئەجا دەچن بۆ لای پتغەمبەر ﷺ و پرسبیاری لێ دەکەن، دەلێن: کۆمهله گەنجیک بوون له زەمانی زوودا پرۆیشتوون، سەری خۆیان هەلگرتوه، بەسەرھاتیکی سەریان هەیه بۆمان باس بکە؟.

هەروا کابرایهک زۆر گەراوهو چۆته پرۆهەلاتو پرۆژئاوا ی دنیا، ئەویش هەوائی چۆنهو کێ بووه؟.

سێتیم پرسبیاریشمان ئەوهیه پیمان بلێ رووح چیه؟!
(ابن هشام) ئاوا باسی هەلۆیستی پتغەمبەر ﷺ دەکات:

{فقال لهم رسول الله ﷺ أخبركم بما سألتكم عنه غداً؟ ولم يستثن فانصرفوا عنه، فمكث رسول الله فيما يذكرون خمس عشرة ليلة لا يُخَدِثُ اللهُ إليه في ذلك وحياً ولا يأتيه جبريل حتى أرجف أهل مكة، وقالوا: وعدنا (محمد) غداً واليوم خمس عشرة ليلة قد أصبحنا منها لا نخبرنا بشيء مما سألتناه عنه، حتى أحزن رسول الله مكث الوحي عنه وشق عليه ما يتكلم به أهل مكة، ثم جاءه جبريل من الله عز وجل بسورة أصحاب الكهف فيها معابته إياه على حزنه عليهم وخبر ما سأله عنه من أمر: الفقية والرجل الطواف والروح} ^(۱)، واته: پیغمبره‌ی خوا ﷺ پی پی فرمویون سبیه وهلامی نهو پرسیارانه‌تان ده‌ده‌مه‌وه، به‌بی نه‌وه‌ی (ان شاء الله) بکات، به‌لام پیغمبره ﷺ بازده شه‌وان مایه‌وه، خوا وه‌حی بو نه‌ناردو (جبریل) یشی بو لا نه‌نارد، ه‌تا کافره‌کانی مه‌ککه له‌نیر خویاندا کردیان به‌ پروپاگه‌نده‌و بلایان کرده‌وه‌و گوتیان: موحه‌مه‌د ﷺ ه‌والی پیداین بو به‌یانی، به‌لام نه‌مرو پازده شه‌وه! هیچ وه‌لامی نه‌داینه‌وه (واته: ده‌رکوت که - محمد - پیغمبره‌ی خوا نیه!) دوا‌ی نه‌وه پیغمبره ﷺ زور دلتنه‌نگ بو، وه زور له‌سه‌ر دلی قورس بو، چونکه نه‌وه‌ی، که نه‌هلی مه‌ککه ده‌یانگوت، هوکارتیکی پروپاگه‌نده‌یی گه‌وره بو.

جا (جبریل) سه‌لامی خوی لس‌بین له‌لای خوی به‌رزو مه‌زنه‌وه هات بو‌لای پیغمبره ﷺ، سووره‌تی (الک‌هف) ی بو هینا، که له‌و سووره‌ته‌دا خوا سه‌رکونه‌ی پیغمبره ﷺ ده‌کا، که نه‌وه‌نده به‌ خدم کافره‌کانه‌وه‌یه بوچی تیمان ناهینن‌و، وه‌لامی هه‌ر سن پرسیاره‌کانیشی تیدایه.

جا (ابن إسحاق) ^(۲) ده‌لن: بو‌م باسکراوه، که کاتیک (جبریل) هاته لای پیغمبره ﷺ، پیغمبره‌ی پی پی فرموی: نه‌ی (جبریل)! نه‌وه‌نده دواکه‌وتی و نه‌هاتی بو‌لام، هه‌تا گومانی خرایم به‌دلدا هات، (وه‌ک نه‌وه که نایا ده‌بین خوا لیم تووره‌ بو‌ویی؟).

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ و لاپه‌ره، وه پروانه: (المصباح المنیر...)، ص ۷۹۱.

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص ۱۵۱-۱۵۲.

(جبریل) یش ناوا وه لآمی پیغه مبر صَلَّى ده داته وه، که خوا پیئی ده فرموی:
﴿ وَمَا نَنْزَلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾ مریم ﴾، واته: نیمه به فرمانی پهروه دگارت نه بیج دانابه زین، وه داهاتووو رابردووشمان وه نه وهی، که ده که ویتته نیوانیشیان وه هه مووی به ده دست پهروه دگارتته، وه پهروه دگارت شتی له بیسر ناچی، (واته: توی له بیسر ناچی، وه ده شیزانی توهر چاوه رپی وه حیکمه تیشی تیدایه، که بوچی نه وه لآمه دواکهوت).

دیاره سووره تی (الکھف) وه لآمی دوو له سی پرسیاره کانی تیدایه، له نایه تی (۹ تا ۲۶) وه لآمی پرسیاری یه که می تیدایه، که باسی (أصحاب الکھف) ده کات، وه له نایه تی (۸۳ تا ۹۸) وه لآمی پرسیاری دووه می تیدایه، که باسی (ذوالقرنین) ده کات، به لآم پرسیاری سیبم وه لآمه که ی له سووره تی (الإسراء) دا دراوه ته وه له نایه تی (۸۵) دا.

نهمه ش سه ره تای سووره تی (الکھف) ه: ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ۗ ﴿١﴾ فِيمَا لِنُذِرَ
بِأَسَا شَدِيدًا مِّنْ لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا
حَسَنًا ۗ ﴿٢﴾ مَكِينٍ فِيهِ أَبَدًا ۗ ﴿٣﴾ وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا
﴿٤﴾ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ
يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ۗ ﴿٥﴾ فَلَعَلَّكَ بَلِغٌ نَفْسِكَ عَلَىٰ آثَرِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِندًا
الْحَدِيثِ أَسَفًا ۗ ﴿٦﴾ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّمَنَّا لِيَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ
عَمَلًا ۗ ﴿٧﴾ وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ۗ ﴿٨﴾

ئەم نایەتانه پیشەکی سوورەتی (الکھف)ن وە لەدواییدا دیتە سەر وە لامدانەوێی
پرسیارەکان، کە ماناکانیان بەم شیوەیە:

بەناوی خوای بەبەزەیی بەخشنده، ستایش بۆ ئەو خواوەی کە لەسەر بەندەیی خۆی
کتیبتیکی دابەزاندووە، کە هیچ ناریکی تیدا نیە، پێک و راستە بۆ ئەوێی خەلک
بترسینێ لە کارەساتیکی زۆر سەخت کە لەلایەن خۆیەو دە، وە موژدە بدات بە
ئیمانداران، ئەوانەیی کە کردەوێ باش دەکەن کە پاداشتیکی چاکیان هەیە، وە
بەهەمیشەیی تیدا دەمێننەو، وە ئەوانە بترسینێ کە دەلێن خوا پۆلەیی هەیە، بەبێ
ئەوێ کە خۆیان و باب و باپیرانیان زانیاریان بەو هەبێ، کە ئەمە قسەییەکی زلە
بەزاریاندا و لە خۆو دەیکەن، وە جگە لە درۆ شتیکی دیکە نالین، (دوایی بە
پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ) پەنگە خۆت بفرەوتینی ئەوەندە خەفەتیا لێ دەخۆی
(لێرەدا جووتیک لە سەرکۆنەکردن هەیە لەلایەن خواوە بۆ پێغەمبەر ﷺ کە ئەوەندەیان
خەم لێ مەخۆ کە ئیمان ناهینن) ئێمە زەویمان پازاندۆتەو و وامان هەلخستووە کە
هەموو جوورە خۆشییەکی تیدا بە بۆ ئەوێ کە خەلکی تیدا تاقی بکەینەو کامیان
کرداری باشترە! وە ئێمە دوایی هەرچی لەسەرئەتی وە ک پەرتزیکێ رووتی لێدەکەین.

ئنجای بە نسیبەت وە لامی پرسیاری یەکەم لەبارەیی (أصحاب الکھف)ە ئاوا دەست
بێ دەکاو دەفەرموێ:

﴿ أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ۖ إِذْ أَوَى
الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آئِنَّا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ۝۱۰﴾
... الکھف- ۹- ۱۰ تا کو ۲۶-، واتە: ئایا واتزانێ کە هاوێلانی ئەشکەوت و ئەو
بەردەیی ناویانی تیدا نووسرابوو لەنیشانەکانی ئێمەدا سەرسورھینەر بوون، کاتیک
کۆمەلە گەنجیک پەنایان بردە بەرئەشکەوت، وتیان ئەم پەرورەدگارمان لەلایەن
خۆتەو پەحمەتیکمان پێ ببەخشو سەرراستیمان لەکارە کەماندا بۆ فەرھام بێنە..

وە سەبارەت بە وە لامی پرسیاری دووەمیش دەفەرموێ:

﴿وَسْأَلُونَكَ عَنِ ذِي الْقُرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا...﴾ الكهف
 -۸۳ تا ۹۸﴾، واته: که پرسیارت لئی ده‌که‌ن ده‌بارهی (ذی القرنین) بلئی:
 به‌سه‌رهاتی نه‌وتان بۆ ده‌خوینمه‌وه...

وه‌لامی پرسیاری سییه‌میش له سوورپه‌تی (الإسراء) دا ده‌داته‌وه، که ده‌فه‌رموئ:
 ﴿وَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا
 قَلِيلًا﴾ (۸۵)﴾، واته: وه پرسیارت لئی ده‌که‌ن ده‌بارهی (پرووح) بلئی: پرووح شتیکه
 په‌یوه‌ندی به‌کاری په‌روه‌ردگار وه‌ه‌یه، که‌میکیش نه‌بی زانیاریتتان پی نه‌دراوه.
 وه‌ده‌توانیین بلئین: حیکمه‌تی دواکه‌وتنی وه‌لامدانه‌وه‌ی پرسیاره‌کان وه‌هاتی
 وه‌حی بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ بریتی بوو له:

یه‌ک: بۆ‌ئه‌وه‌ی بۆ‌ه‌موو خه‌لکی دنیا به‌گشتی و به‌تایب‌ت کافره‌کانی مه‌که‌وه
 غه‌یری مه‌که‌ش ده‌رکه‌وئ، که‌قورئان قسه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ نیه‌و نه‌و تو‌زقالتیک
 ده‌ستی له‌دانانی قورئاندا نیه، نه‌وه‌تا پازده‌پوژر چاوه‌پیتی وه‌حی ده‌کات بۆ‌ئه‌وه‌ی
 وه‌لامی کافره‌کانی پی‌بداته‌وه، به‌لکو ئیمان بیئن، که‌زۆر زۆر پیوستی به‌وه‌حی
 بووه، تا‌کو وه‌لامی نه‌وانی پی‌بداته‌وه‌و په‌کی له‌سه‌ری که‌وتوه، به‌لام‌خوای
 په‌روه‌ردگار وه‌حی بۆ‌نانیری بۆ‌ئه‌وه‌ی ده‌رکه‌وئ که‌موحه‌مه‌د ﷺ که‌م‌و‌زۆر
 ده‌ستی له‌دانانی قورئاندا نیه‌و، هه‌مووی فه‌رمایشتی خوایه‌و به‌فه‌رمانی خوا له
 چ‌کاتی‌کدا بیه‌وئ بۆ‌ی دیت، جا‌چۆن دیت‌و‌چی تیدایه‌ نه‌وه‌ شتیکه‌ به‌پریاری
 خوایه، خۆ‌نه‌گه‌ر هی‌خۆ‌ی بو‌وایه‌ زوو وه‌لامی ده‌دانه‌وه، وه‌له‌قورئاندا خوای
 په‌روه‌ردگار له‌چه‌ند شوین‌په‌خنه‌له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌گریت، وه‌ک: ﴿عَفَا
 اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ...﴾ (۴۳)﴾ التوبة، یان: ﴿عَسَّ وَتَوَلَّى﴾ (۱)﴾ عبس،
 یان: ﴿مَا كَانَتْ لِنَبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُمْ أَسْرَى...﴾ (۶۷)﴾ الأنفال که‌نه‌وه‌ش
 حیکمه‌تیکی زۆر‌گه‌وره‌ی تیدایه، بۆ‌ئه‌وه‌ی خه‌لکی بزائن، که‌نه‌و قورئانه‌هی‌خۆ‌ی

نیهو که لامی خواجه، هدرکاتیک، که خوا ویستی بۆی ده‌نیرئ، هدر کاتیکیش ویستی له‌سهر نه‌بوو، لئی ده‌گرتته‌وه.

دوو: حیکمه‌تی دووه‌میش نه‌ویه، که خوی کاره‌جی ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِسَائِيٍّ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَادْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنِّي رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾﴾ الکهف، واته: بۆ هیچ شتیک مه‌لئ سبه‌ینی نه‌وه ده‌که‌م، مه‌گهر بلئی: نه‌گهر خوا بیسه‌وی، نه‌گهر له‌بیریشت چوو، هدرکات بیرت هاته‌وه، ناوی په‌روه‌ردگارت بیتنه‌و بلئی: به‌لکو په‌روه‌ردگارم له‌مه‌ی نیستا باشت سهر‌راستم بکات.

که‌واته: چونکه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌بیری نه‌بوو بلئی: نه‌گهر خوا بیسه‌وی (ان شاء الله) وه‌لامه‌که دواکه‌وت و نه‌و پاستییه جوان بۆ هه‌موو لایه‌ک دره‌وشایه‌وه، که هدرشتیک خوی کاره‌جی ویستی له‌سهر نه‌بئ نایه‌ته‌دی، نه‌مه‌ش ده‌رس و په‌ندیک ی زۆر گه‌وره‌ی تیدایه، هه‌م بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا، هه‌م بۆ ئۆمه‌ته‌که‌یشی.

چه‌ند پرووداویک که زیاتر بوونه مایه‌ی خوگرتن و گه‌شه‌کردنی بانگه‌وازی نیسلام

نهو پرووداوانه‌ی که لیتره‌دا باسیان ده‌که‌مین شه‌ش پرووداون، که له‌نیتوان سالانی (۶) تا کۆتایی (۱۰)ی پیئغه‌مبه‌رایه‌تی (بعثت) پروویان داوه، که هیئندیکیان پرووداوی خو‌ش بوون بۆ مسولمانان، وه هیئندیکیشیان به‌پیئچه‌وانه‌وه، به‌لام هه‌موو پرووداوه خو‌ش و ناخۆشه‌کان، بوونه مایه‌ی زیاتر پنج‌گرتن و قولبوونه‌وه‌ی ره‌گو و پیشه‌ی نیسلام و بانگه‌وازی نیسلامی به‌دل و ده‌روون و عه‌قل و هۆشی خه‌لکدا، وه زیاتر فراوانبوونی نیسلام و گه‌شه‌کردنی، وه پتویسته‌نهو پاستییه‌ بزاین که ئینسانی نیماندار هه‌رچی بیته‌ پتی ده‌بیته‌ مایه‌ی زیاتر به‌هتیربوونی نیمانه‌که‌ی، خو‌شیی بی‌یان ناخۆشیی، وه‌ک له‌ فهرمووده‌ی پیئغه‌مبه‌ردا ﷺ هاتوه، که ده‌فهرموئ: {عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ أَنْ أَمْرَهُ كُلُّهُ خَيْرٌ لَهُ، وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ، إِنْ أَصَابَتْهُ مَرَأَةٌ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ} رواه مسلم^(۱)، واته: نیشی ئینسانی نیماندار سه‌یره! نیشه‌که‌ی هه‌مووی پرووی له‌ خیره‌و له‌ قازانجی دایه، وه نه‌وه‌ش بیئجگه‌ له‌ پروادار بۆ که‌سی دیکه‌ نیه، نه‌گه‌ر خو‌شیی توش بوو سوپاسی خوای له‌سه‌ر ده‌کات، نه‌وه‌ش بۆ وی به‌خیره‌ ده‌گه‌رئ، وه نه‌گه‌ر ناره‌حه‌تی و ناخۆشیی توش بوو سه‌بر و نارامیی له‌سه‌ر ده‌گرئ، وه نه‌وه‌ش هه‌رئوی به‌خیره‌ ده‌گه‌رئ.

که‌واته: نیماندار له‌ هه‌ردوو حاله‌تدا هه‌ر به‌هه‌ره‌مه‌ندو براوه‌یه، وه به‌پیئچه‌وانه‌شه‌وه ئینسانی کافر له‌ خو‌شیاندا هه‌ر دۆراوه‌ له‌ ناخۆشیانیشدا هه‌ر دۆراوه، به‌ به‌لگه‌ی نه‌و نایه‌تانه‌ی که خوای زانا تییاندا ده‌فهرموئ: ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا

(۱) صحیح مسلم: ۷۴۲۵.

مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ ﴿السَّعَاجُ، وَاتَهُ: تَيْنَسَانُ خُورَانِدْگَر خَوْلَقِیْتِنِراوَه، (تینسانی کافر که به‌هره‌م‌ن‌د نه‌بووه له تیمان و هیدایه‌ت) نه‌گه‌ر نارِه‌حه‌تیی تووش هات زُور پیی نارِه‌حه‌ت ده‌بی، وه نه‌گه‌ر چاکه‌شی تووش بوو، له‌خُویدا کورتی هه‌لدِیْنی و به‌شی که‌سی لی نادات.

جا خوا پشتیوان بی لیره‌دا باسی شه‌ش پرووداو ده‌که‌ین، که جُوراو جُورنو و به‌خُوش و ناخُوشیانه‌وه، بوونه هُوی زیاتر به‌ره‌و پییش چوونی کاری ئیسلامیی له‌سه‌ر ده‌ستی موباره‌کی پیغه‌مبه‌ر (علیه‌الصلاة والسلام) و هاوه‌لانی به‌رِیژی به‌پیارو نافرته‌وه، که نه‌مانه‌ن:

یه‌که‌م: مسوولمانبوونی (حَفْزَة) ی کُورِی (عبدالمطلب) مامی
پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ:

چۆنیته‌ی مسوولمانبوونی حه‌مزه وه‌ک (ابن هشام) گِیْرَویه‌ته‌وه^(۱)، به‌م شیوه‌یه‌یه:
پوژتیک که (أبو جهل) پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌بینی له‌لای که‌عبه‌ نویتژ ده‌کات، قسه‌ی ناخُوش و جنیوی پی ده‌لی و، چهند جاریک دووباره‌یان ده‌کاته‌وه، به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ بیده‌نگ ده‌بی، دوایی نه‌بووجه‌هل ده‌چیته‌وه نیو مه‌جلیسه‌که‌ی خُوی و داده‌نیشی، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌دل شکاویی و مه‌حزونیی ده‌چیته‌وه مالتی، که‌نیزه‌کیکی نازادکراوی (عبدالله بن جدعان) ناگادار ده‌بی و گویشی له‌و قسه‌انه ده‌بی، که (أبو جهل) به‌ پیغه‌مبه‌ری ﷺ گوتوون، له‌وکاته‌دا حه‌مزه‌ی مامی پیغه‌مبه‌ر له‌ پاو ده‌گه‌ریتته‌وه، که پیاویتیکی زُور پالّه‌وان و به‌ شان و شه‌وکه‌ت و نازا بووه و عاده‌تی وابووه که هه‌ر کاتیک له‌ پاو ده‌گه‌رایه‌وه، پییش شه‌وه‌ی بچیته‌وه مالتی حه‌وت جار ته‌وافی که‌عبه‌ی ده‌کرد، که هه‌ندی شوینه‌واری دینی نیب‌پراهیمیان بی مابووه، که شه‌وه‌ش یه‌کیتک بوو له‌وانه، به‌لام نه‌مجاره‌یان شه‌و نافرته‌ته‌ که‌نیزه‌که

(۱) پروانه: (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۱، ص ۱۴۵-۱۴۶، ط ۱، دار ابن‌الهیثم.

ده‌چیتته سهر ریڭگی همه‌زه به‌سهرهات و رووداوه‌که‌ی بۆ ده‌گیڭیتته‌وه، دوا‌ی نه‌وه‌ی که بۆ باس ده‌کات (أبو جهل) چۆن قسه‌ی به‌ پیغه‌مبهر ﷺ گوتوه و پیغه‌مبهریش چۆن به‌ دلشکاوی پیچته‌وه مالتی، (ابن هشام) ده‌لئی^(۱):

{ فلما دخل المسجد نظر إليه في القوم فأقبل نحوه حتى إذا قام على رأسه دفع قوسه فضربه بها فشجّه شجّةً منكراً، ثم قال: أتشتمه وأنا على دينه أقول ما يقول: فَرُدُّ عَلَيَّ ذَلِكَ ان اسْتَطَعْتَ! فقامت رجال من بني مخزوم إلى حمزة لينصروا أبا جهل، فقال: دعوا أبا عمارة فإني والله قد سببت ابن أخيه سبا قبيحاً، وتم حمزة على إسلامه، فلما أسلم حمزة عرفت قريش أن رسول الله ﷺ قد عز وامتنع وان حمزة سيمنعه فكفوا عن بعض ما كانوا ينالون منه }، واته: همه‌زه ده‌چیتته مزگه‌وت و^(۲) ته‌ماشاش ده‌کات (أبو جهل) دانیشته له‌گه‌ل نه‌هلی نادیسیدکه‌ی خۆی، یه‌کسه‌ر ده‌چیتته سهری راده‌وه‌ستی و به‌ که‌وانه‌که‌ی له‌ سهری راده‌کیشتی و زۆر خراب سهری ده‌شکینتی و خوینتی پیدا دیت، وه پیشی ده‌لئی: نایا تو جنیو به‌ موحه‌مه‌د ده‌لئی له‌کاتیکدا، که ده‌زانی من له‌سهر دینی نه‌وم، وه نه‌و چ ده‌لئی منیش وا ده‌لئیسم! (دیاره تا نه‌وکاته‌ی، که نه‌و قسه‌یه‌شی کردوه مسولمان نه‌بووبوو، له‌ زۆر له‌ کتیبه‌کانی سیره‌دا هاتوه، که همه‌زه له‌ رقان مسولمان بووه و خزمایه‌تی هۆکار بووه بۆ مسولمانبوونی، به‌لام خوی پوره‌ردگار گهر ویستی هیدایه‌تی که‌سیک بدات هۆکاریشی بۆ ساز ده‌کات، لی‌ره‌دا گرنگ هۆکاره‌که‌ نیه، به‌لکو گرنگ سهره‌نجام و نه‌نجامه‌که‌یه‌تی)، ننجا همه‌زه ده‌لئی: نه‌گهر ده‌توانی به‌ریه‌رچم بده‌وه، کۆمه‌لئیک له‌ پیوانی به‌نی مه‌خزووم هه‌لده‌ستن، که یارمه‌تی (أبو جهل) بده‌نو شه‌ر بکه‌ن له‌گه‌ل همه‌زه‌دا، به‌لام نه‌بووجه‌ل ته‌ماشاش ده‌کات عاقیبه‌تی کاره‌که

(۱) سهرچاوه‌ی پیشوو، ص ۱۴۶.

(۲) دیاره مه‌به‌ست لی‌ره‌دا مزگه‌وتی هه‌رامه.

خراب ده‌بج، بویه ده‌لئی: له (أبو عمارة^(۱)) بگه‌رتن، چونکه من جنیوتیکی خراپم به برازایه‌کهی داوه، دوایی همه‌زه مسولمانیتیه‌کهی ته‌واو ده‌بج و ده‌چیتته خزمهت پیغه‌مبهر ﷺ نه‌ویش نیسلام و نیمان و (عقیده‌ی لسی حالی ده‌کات، دوای مسولمانبوونی همه‌زه قوره‌بیشییه‌کان ده‌زانن، که له‌مه‌ودوا همه‌زه زیاتر دیفاع له پیغه‌مبهری خوا ده‌کات، بویه له‌و قسه‌و کرداره ناشیرینانه‌ی که پیشتتر دژی پیغه‌مبهر ﷺ ده‌یانکرد که‌م ده‌که‌نه‌وه.

دووهم: کوچکردنی یه‌که‌م و دووهمی مسولمانان بو‌حه‌به‌شه:

(ابن هشام) له (ابن إسحاق) ده‌گپرتته‌وه و ده‌لئی^(۲):

{ فلما رأى رسول الله ﷺ ما يصيبُ أصحابه من البلاء وما هو فيه من العافية
بمكانه من الله ومن عمه أبي طالب وأنه لا يقدرُ أن يمنعهم مما هم فيه من البلاء
قال لهم: لو خرجتم إلى أرض الحبشة فإن بها ملكاً لا يُظلمُ عنده أحدٌ وهي أرض
صدق، حتى يجعل الله لكم فرجاً مما أنتم فيه }، واته: کاتیک، که پیغه‌مبهر ﷺ
بینی هاوه‌لانی به‌رتیزی به‌چندان شتیه‌ نار‌ه‌حده‌ت ده‌کرتین و خوشی له‌ جو‌رتیک له
سه‌لامه‌تی دایه، به‌هوی نه‌وه وه که خوا ده‌بیسارتیزی له‌ هه‌ندیک شت که لایه‌قی
پیغه‌مبهر نیه که به‌سه‌ری بیت، وه به‌هوی (أبو طالب) ی مامییه‌وه که به‌رگری
لسی‌کرده، وه ناتوانی به‌رگری بکات له‌ هاوه‌لانی به‌رتیزی له‌و به‌لاو نار‌ه‌حده‌تیانه‌ی:
که به‌سه‌ریان دیت، له‌لایه‌ن کافرو بی‌پروا‌کانه‌وه، له‌به‌رته‌وه پیشنیارتیکی بو‌کردن و
فرمووی: نه‌گه‌ر بچن بو‌سه‌رزه‌مینى حبه‌شه، چونکه پادشایه‌کی لیتیه هیچ که‌س
له‌لای وی سته‌می لسی‌ناکرتی، وه پیاویتکی داد‌گه‌رو باشه وه شوینتکی باشیسه، هه‌تا
خوای به‌به‌زه‌یی ده‌روونکتان لسی‌ده‌کاته‌وه له‌و حاله‌ ناخوشه‌ی که‌ تیتیدان.

(۱) له‌نیو عاره‌باندا وا باو‌بووه، که نه‌گه‌ر رتیزان له‌ هه‌رکه‌سینک گرتبایه به‌ (کنیه) بانگیان ده‌کرد وه‌ک
لیره‌دا (أبو جهل) وایکرده‌وه.

(۲) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ج ۱، ص ۱۶۲.

چونکه مسولمانان له نازارو نه‌شکه‌نجه‌یه‌کی زۆر دابوون له‌لایهن کافرو بی‌پروا‌کانه‌وه له هم‌وو پروویکه‌وه، بۆ وینه^(۱): له‌پرووی داراییه‌وه یه‌کیتک له‌وانه (خه‌ببایی کوپی نه‌په‌ت)، ده‌لئێ: من ناسنگه‌ر بووم که‌ل‌په‌لم بۆ (عاص بن وائل السه‌می) دروست کردبوو، نه‌ویش مه‌بله‌غیتک پاره‌ قه‌رزدارم بوو، چه‌ند جارێک چووم داوای قه‌رزه‌که‌م لیکرد، به‌لام نه‌و ده‌یگوت ده‌بی کوفر بکه‌ی به‌ موحه‌مه‌د، ئنجا پاره‌که‌ت ده‌ده‌مه‌وه، منیش پیتم گوت: وه‌للاهی هه‌تا ده‌ژی و ده‌میری و زیندووش ده‌کرتیه‌وه، کوفر به‌ موحه‌مه‌د ﷺ ناکه‌م، نه‌ویش گوتی: باشه له‌به‌رته‌وه‌ی، که‌ تۆ ده‌لئیی دوای مردن زیندوو ده‌کرتینه‌وه، هه‌رکات، که‌ زیندوو‌کراینه‌وه و هه‌ره بۆ لام، چونکه‌ بیگومان نه‌وکات من سه‌روه‌ت و سامانم ده‌بییت، که‌ هاتی پاره‌که‌ت ده‌ده‌مه‌وه!! به‌و شیویه‌ قه‌رزه‌که‌ی نه‌دایه‌وه‌و، خوای په‌روه‌ردگار له وه‌لامی (عاص بن وائل) دا ئه‌م ئایه‌تانه‌ی ناردنه‌ خوار:

﴿ أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّكَ مَالًا وَّوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْ اِتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِيَّهُ مَا يَقُولُ وَّيَأْتِنَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾ ﴾

که‌ بروای به‌ ئایه‌ته‌کانمان نه‌کرد، وه‌ گوتی: (له‌ زۆری دواییدا) سامان و مندالم ده‌درینئێ! ئایا په‌نه‌ان ده‌زانئێ، یان لای خوای به‌ به‌زه‌یی به‌لئینی هه‌یه؟! نه‌خیر، نه‌وه‌ی ده‌یلئێ تۆماری ده‌که‌ین، وه‌ نازاری بۆ درئێ ده‌که‌ینه‌وه، وه‌ نه‌وه‌ی ده‌یلئێ به‌میراتی ده‌گرین و به‌ته‌نیاش دیته‌ لامان.

بۆیه له‌ نه‌نجامی نه‌و زولم و زۆرو سته‌مه‌دا پیغه‌مبه‌ر فه‌رمان به‌ هاوه‌لانی ده‌کات که‌ کوچ بکه‌ن بۆ حه‌به‌شه، وه‌ك (ابن‌ اسحاق) ده‌لئێ:

(۱) پروانه: سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ج ۱، ص (۱۸۴).

{فكان جميع من لحق بأرض الحبشة وهاجر إليها من المسلمين سوى أبناءهم الذين خرجوا بهم معهم صغاراً وولدوا بها، ثلاثة وثمانين رجلاً، إن كان عمّار بن ياسر فيهم وهو يُشكُّ فيه^(١)}، واته: هم مو و ته و انه‌ی که کۆچیان کرد بو سهر زه مینى حبه شه (٨٣) پیاو بوون، نه گهر (عمار بن یاسر) یان تیدا بئ، که گومانى تیدایه نهو بووبئ، دیاره نهو ژماره یه هی ههردوو کۆچه که یه و لیتره دا ته نیا ژماره‌ی پیاوانیان حساب کرده، نه گهرنا کۆچکه ران به گشتی به لای که مه وه نزیکه‌ی چواریه کیان نافرته بوونه، به لام لیتره دا (ابن إسحاق) ههردوو کۆچه که ی تیکه ل کردوون نه گهرنا دوو جار کۆچیان کرده، چونکه (ابن إسحاق) ههردوو بوخۆی له شوئنیکی دیکه‌ی کتیبه که یدا گوتوو یه تی:

{وبلغ أصحاب رسول الله ﷺ الذين خرجوا إلى أرض الحبشة، إسلام أهل مكة فأقبلوا لما بلغهم ذلك، حتى إذا دنوا من مكة بلغهم أنّ ما كانوا تحدثوا به من إسلام أهل مكة كان باطلاً، فلم يدخل منهم أحد إلا بجوار أو مستخفياً... فجميع من قدم عليه مكة من أصحابه من أرض حبشة، ثلاثة وثلاثون رجلاً^(٢)}، واته: هاوه لانی پیغه مبه ر ﷺ خوا لییان رازی بیته، ته و انه‌ی که چووبوون بو حبه شه، هه و الیکیان پئ گه یشت، که ته هلی مه کهه مسولمان بوون، که ته و هیان بیست به ره و مه کهه به پئ که و تن، که نزیکه مه کهه بوون بویان ده رکهوت هه و اله که درۆیه، بو یه هیچ کامیان نه یان توانی بینه وه نیوشاری مه کهه مه گهر ته و انه نه بئ که که سیئک یان سه رۆک عه شیره تیک په نای دابوون، {ثم یاسایه هه بووه له نیو عاره به کاند، وه پییان گوتوه: (جوار)} یاخود ته وه‌ی که به په نهانی هاتبیته وه مالتو، هه ندیکیشیان هه ر

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ١، ص (١٦٧)، ط ١ دار ابن الهيثم.

(٢) هه مان سه رچاوه، ج ٢، ص (١٨٨-١٩٠).

له‌ویوه گه‌رانه‌وه، پاشان (ابن اسحاق) ده‌لئ: جا سرجه‌م شه هاوه‌لانه‌ی له‌هه‌شه‌وه هاتنه‌وه بۆلای له‌مه‌ککه (۳۳) پیاو بوون.

به‌لام وادیاره کاتیک بۆ جاری دووه‌م کافره‌کان ئازارو شه‌شکه‌نجه‌ی مسولمانانیاں زیاتر کردوه، ژماره‌یه‌کی زیاتر کۆچیان کردوه، بۆیه واپی ده‌چی شه‌وه‌ی که (ابن اسحاق) ده‌لئ: ژماره‌ی پیاوانیاں (۸۳) که‌س بوون، هی هه‌ردوو کۆچه‌که یاخود هی کۆچی دووه‌م بووی.

شه‌وه‌ی که به‌پتیستی ده‌زانم له‌باره‌ی شه‌م دوو کۆچه‌وه‌ی قسه‌ی لی بکه‌م، چهند شتیکه:

یه‌ک: پتغمبه‌ر ﷺ زۆر دوورین بووه، پاراستنی گیانی هاوه‌لانی به‌پیزی زۆر له‌لامه‌به‌ست بووه و هه‌ولتی بۆ داوه، وه زۆر له‌خه‌میاندا بووه و به‌ئازاری شه‌وان زیاتر له‌هی خۆی ناره‌حده‌ت بووه، چونکه ئینسان که شتیکی به‌سه‌ر دئ، ده‌لئ شه‌وه له‌به‌ر خوا به‌سه‌رم هاتوه و سه‌بری له‌سه‌ر ده‌گرئ و که‌م پی ناره‌حده‌ت ده‌بی، به‌لام که شتیکی به‌سه‌ر که‌سیک دیت، که له‌په‌نای شه‌ودایه‌ زۆری پی ناره‌حده‌ت ده‌بی و ده‌لئ شه‌وه له‌سه‌ر من وایله‌تاته‌وه، لی‌ره‌دا شه‌وه‌ده‌ده‌که‌وئ، که پتغمبه‌ر ﷺ زۆر به‌ته‌نگ هاوه‌له‌به‌رپه‌رته‌کانییه‌وه بووه، خوا له‌هه‌موویان رازی بیت.

دوو: پتغمبه‌ر ﷺ زۆر به‌ته‌نگ چاره‌نووسی ئیسلامه‌وه بووه که بینویه‌تی هاوه‌لانی شه‌شکه‌نجه‌و ئازار ده‌درین، له‌پینا و پاراستنی گیانیاں و مانه‌وه‌یان بۆ داها‌توی ئیسلام، فه‌رمانی کردوه که هیندیکیان کۆچ بکه‌ن بۆ هه‌شه‌هه، ویستویه‌تی هی‌تیکی ئیحتیات و بنکه‌یه‌کی دیکه‌ی مسولمانان دروست بکات و بۆکاتی پیوست له‌وئ به‌سه‌لامه‌تی بمینن و بژین، هه‌رکاتیکیش فه‌رمانیاں پی بکری به‌گه‌رانه‌وه، بگه‌رینه‌وه.

سۍ: دياره پيغه مېرمنو ﷺ زور شاره زاو ناگاداري بارودوڅي سياسي دونياش بووه، چونکه که دده فرموي: پرژن بو حبه شه لهوي پادشايه کی لييه زولم له کهس ناکات، دياره شاره زاي نهوي او شاره زاي پږم و فارس و ميصر پيش بووه، به لام حبه شه ي هه لېژاردوه و ديارى کردوه، بو هاوه لاني به رتيزى، چونکه زانيويه تى که ته نيا لهوي ده حه وينه وه و نهوي گونجاوه که کوچى بو بکن.

چوار: پيغه مېرمنو ﷺ هر کارىکى کردې به پى بهرنامه پلانيکى توکمه و داريژراو بووه و ناردى هاوه لانيشى بو حبه شه حیکمه تى زورى تيدا بووه، که له پيناو به ره وپيش چوونى کاره کهى و سه رکه وتنى بانگه وازو سه لامه تى مسولمانان و روضنترو مسوگه رتر بوونى ناينده ي نيسلامو، وه ک سوننه تيكيش بو نوممه ت و مسولمانانى دواى خو ي که بو هر کارىک پيويسته هوکاره کهى له سنوورى شه رعدا په چاو بکړى، بهو کاره هه ستاوه.

سيه م: هه ولدانى کافر هکان بو گيړانه وه ي کوچکه رانى حبه شه بو مه که:

نه مهش پرو دايکى زور گرنگ بووه له ميژووى نيسلامدا، که (ابن اسحاق) ثاوا بو مان ده گيړتته وه و ده لى (۱):

{ فلما رأَت قريش ان أصحاب رسول الله ﷺ قد أمِنوا واطمأنوا بأرض الحبشة وأنهم قد أصابوا بها داراً وقراراً، ائتمروا بينهم ان يبعثوا منهم رجلين من قريش إلى النجاشي فيردهم عليهم ليفتنوهم في دينهم ويخرجوهم من دارهم التي اطمئنوا بها وأمِنوا فيها، فبعثوا (عبدالله بن أبي ربيعة وعمرو بن العاص بن وائل) وجمعوا لهما هدايا للنجاشي ولبطارقتة ثم بعثوهما إليه فيهم }، واته: کافر هکانى

(۱) سه رجاوه ي پيشو، ج ۱، ص (۱۶۹).

قوره‌یش (که زۆرو سهرسه‌خت و عینادو دوژمنی پیغه‌مبەر ﷺ بوون)، که تهماشایان کرد هه‌ندیک له‌هاوه‌لانی^(۱) پیغه‌مبەر ﷺ له‌حه‌به‌شه‌قه‌راریان گرتوه‌و نیشته‌جی بوون و وه‌زعیان باشه، له‌نیو خۆیاندا راوژیو ته‌گبیر ده‌که‌ن، که دوو پیاو ی قسه‌زان و زیره‌ک له‌قوره‌یشدا بنیترن بۆلای (نه‌جاشیی) بۆ نه‌وه‌ی نه‌و مسولمانانه‌ی (که به‌قسه‌ی نه‌وان) رایان کردوه له‌چه‌نگیان، بیانگێژنه‌وه بۆ مه‌که‌که، تاکو نه‌شکه‌نجیه‌یان بده‌ن و هه‌لیانگێژنه‌وه له‌دینه‌که‌یان، نه‌و دوو پیاو هه‌ش که ده‌یاننێترن: (عبدالله‌ بن ابي ربيعة) و (عمرو بن العاص) ده‌بن، (که دوو پیاو ی قسه‌زان و بلیمه‌ت و دیبلۆماسیی و جه‌ره‌زه‌ بوون، وه‌ک له‌ به‌سه‌ره‌اته‌که‌شیان ده‌رده‌که‌وئ)، وه‌ کۆمه‌لیک دیاری و خه‌لاتیش به‌واندا بۆ نه‌جاشیی و (بطریق)^(۲) ه‌کانی ده‌نێترن، (أم سلمة)^(۳) ده‌گێژنه‌وه ده‌لێ: کاتیک که ئیمه‌ چووین بۆ حه‌به‌شه‌گوزه‌رانمان زۆر چاک بوو، نه‌جاشیی زۆر ریزی لێ‌گرتین و زۆر هاوکاری کردین، وه‌رئێ دینداریان لێ نه‌گرتین، دوا ی نه‌وه‌ی ئیمه‌ له‌وئ نیشته‌جی بووین، قوره‌یشیه‌کان نه‌و وه‌فده‌یان نارو دیاریشیان هێنابوو، پێش نه‌وه‌ی له‌گه‌ل نه‌جاشیدا دابنیشن و قسه‌ بکه‌ن، دیارییه‌کانیان به‌سه‌ر هه‌موو (بطریق) ه‌کاندا دابه‌شکرد، چونکه‌ دوا یی نه‌جاشیی پرس و راوژیان پێ ده‌کات، (بۆیه له‌سه‌ره‌تاوه (بطریق) ه‌کانیان به‌رتیل خوارد کردوون، چونکه‌ نه‌وه به‌رتیل بوو، به‌لام نه‌وان ناویان لێنابوو دیاری و (هدیه‌)، که

(۱) له‌هه‌ندیک شیکردنه‌وه‌ی میژویانه‌ی سیاسییانه‌دا هاتوه، که نه‌وانه‌ی نێتردراون بۆ حه‌به‌شه‌خه‌لکی که‌م ده‌ست بوون، به‌لام وانیه، چونکه‌ (عثمان بن عفان) یان له‌نیویدا بووه له‌گه‌ل (رقیه‌) ی کچی پیغه‌مبەر که خێزانی بووه، وه‌ (عبد الرحمن بن عوف و جعفر بن ابي طالب) یان له‌نیویدا بوون، وه‌ مه‌رج نیه‌ ته‌نیا نه‌وه‌ی تێدا په‌چاو کرابن، که سه‌لامه‌ت بن، به‌لکو نه‌وه‌شی تێدا په‌چاو کراوه، که بنکه‌یه‌کی دیکه‌ی مسولمانان له‌وئ دروست بکه‌ن، وه‌ هه‌موو هێلکه‌کان له‌سه‌به‌ته‌یه‌که‌دا نه‌بن، نه‌گه‌ر که‌وته خوار هێلکه‌کان هه‌موو بشکێن و نه‌میئن.

(۲) بطریق: ناری پله‌یه‌که، که ده‌درئ به‌زاناو شاره‌زایانی نه‌سه‌رانیی.

(۳) (أم سلمة) - خوا لێی رازی بێ- دواتر که هاوسه‌ره‌که‌ی ده‌مرئ، ده‌بیته‌ دایکی پرواداران.

شتی زۆر چاک و نایاب و گران قیمة تیان بۆ بردبوون، وه دابه شیان کردن به سهر شهوانه دا که دوایی له مه جلیسی نه ججاشییدا داده نیشن و نه ججاشی پاوژیان پی ده کات، جا که وه فدی قورپه ش چوه لای نه ججاشی پیان گوت: ئیمه کۆمه لئیک گهنج و خه لگی بئعه قلمان هه ن که له دینه که مان هه لگه پراونه وه و نه چورنه نیو هه یج دینیکی دیکه ش، ته نانه ت نه هاتورنه نیو دینه که ی تۆشه وه، به لکو له خۆوه دینیکی تازه یان داهیناوه، ئیستاش شهوانه هیندیکیان هاتوون بۆ لای تۆ، بۆیه ئیمه داوات لسی ده که ی که شهوانه مان ته سلیم بکه یه وه، بۆشه وه ی بیانگێرینه وه لای خۆمان و ئاقلیان بکه ی، نه ججاشییش (که پیاویکی زۆر ئاقل و ژیر ده بی) پیان ده لئ: با من بیانینم و قسه یان له گه لدا بکه م و بزائم ده لئین چی؟ وه دینه که یان چۆنه؟ شهوانیش ده لئین پیوست ناکات بیانینی، چونکه شهوان پیاوی مه جلیس نین و خه لگی نه زان و نه فامن، به لاد نه ججاشی دا کۆکی له سهر بینینیان ده کاو ده لئ هه ر ده بی بیانینم، (بطریق) هکانی نه ججاشی ده لئین: جه نابی پادشا پیوست ناکات بیانینی و شه وه فده راست ده که ن: به لاد شه وه پیوستی ده زانی که بیانینی و له دوایان ده نیرئ.

(أم سلمة) - خوا لسی رازی بیست - ده لئیت: که نه ججاشی له دوای ناردن مسولمانه کان پاوژیان کرد که له لای نه ججاشی چ بلئین؟ سهره نجام هاتنه سهر شه وه که خوا چی فه رموه و پیغه مبه ر ﷺ چی فیر کردوون و فه رمانی پی کردوون شه وه له گه ل نه ججاشی بلئین و به راستیی و ساغیی وه لامی بده نه وه، که ده چن نه ججاشی پرسیاران لی ده کات، ده لئ: شه دینه ی که په ی داتان کردوه چییه؟! (جعفر بن ابي طالب) (وه لامیکی زۆر ئاقلانه ی ده داته وه و به کورتی باسی نیسلامی بۆ ده کات و له چه ند خالیکی که م داو) ده لئ: شه ی پادشا ئیمه کۆمه لئیک بووین که له نه فامییدا رۆچوو بووین، بتمان ده په رست و مرداره وه بوومان ده خوارد و هه رچی کاری خراب و ناقولایه ده مانکرد، په یوه ندی خزمایه تیمان ده پچه راند، له دراوسییه تییدا خراب بووین، کیمان به هیژ بووایه بیه یژی هه لده لووشی، ئیمه له سهر شه وه حاله خراپه بووین:

تا خوا له نیو ئیمه دا پیغه مبه رتکی بو ناردین که ره چه له کی و راستگویی، نه مینی و پاکیی ده ناسین، که بو لای خوا بانگی کردین، که خوا به تاک بگرین و ته نیا نه و په رستین، وه نه و بتانه ی باب و بایرانمان ده یان په رست فریسان بده یین، وه فه رمانی پی کردین که قسه مان راست بی و نه مانه ت پارتر بین، وه په یوه ندی خزمایه تی نه پچرینین و له گه ل دراوسیماندا باش بین، واز له گونا هو تاوان بینین، وه خوینی به کتر نه ریوین، ههروه ها کاری دزیو و نا قولا ی لی قه ده غه کردین، (أم سلمة) ده لی: ناوا هه رچی (که تا نه و کاته هاتبوونه خواری) بو ی باس کرد، له کو تاییدا جه عفر ده لی: ئیمه ش وه لامی بانگه وازه که ی نهومان دایه وه و به راستمان زانی و نیمانمان پیی هینا، خوی په روه ردگارمان به ته نیا په رست و هاویه شمان بو په یدا نه کرد، وه نه وه ی که خوا قه ده غه ی کرد، له خومان قه ده غه کردو، نه وه شی که خوا حه لاتی کرد بو و حه لآمان کرد، به لام قه ومه که مان نه شکه نه جه و نازاریان داین، وه زولمیان لی کردین، بو نه وه ی له دینه که مان هه لمانگیتر نه وه و بمانگیتر نه وه بو بت په رستی و سه ر نه و شته پیسانه ی، که نه و پیغه مبه ره ﷺ ئیمه ی لی ده رباز کرد بو و، دوا ی نه وه ی که زولمیان لی کردین و چه وساندیانینه وه و وه زعیان لی وه ته نگ خستین و ریگه ی دیندارییان لی گرتین، ئیمه هاتین بو ولاتی تو، وه تو مان به سه ر هه موو پادشاکاندا هه لبژارد، چونکه بیستو مانه که زولم قبول ناکه ی و پیاو یکی باش و داد په روه ری.

نه ججاشیی گوتی: له و قسانه ی، که تو ده لئی نه و پیغه مبه ره تان له خوا وه بو ی هاتوته خوار، هیچت پییه؟!

جه عفر ده لی: به لی.

نه ججاشیی گوتی: بو م بخوینه!

(جه عفر زور ژیره لیزان بو وه) چند نایه تیکی له سه ره تای سوو په تی (مریم) بو خویند، که باس و مه دحی (عیسی) و (زکریا) و (مریم) تی دایه .

نومو سه‌لمه ده‌لئ: کاتیک، که نه‌ججاشیی نه‌و نایه‌تانهدی بیستق، خۆیشی و نه‌سقه‌فنه‌کانیشی هینده‌گریان، هه‌تا پشیمان ته‌پوو، کتیبه‌کانی به‌رده‌ستیشیان ته‌پوون، ئنجا نه‌ججاشیی گوتی: نه‌وه‌ی ئیوه ده‌یلئین و نه‌وه‌ی (عیسی) پیی هاتوه له‌یه‌ک سه‌رچاوه هاتوون، سوئند به‌خوا ئیوه ته‌سلیمی قوره‌یشییه‌کان ناکه‌مه‌وه‌و، من نامه‌وی چپایه‌ک له‌ زێرم هه‌بۆ و نازاری ئیوه بده‌م، به‌لکو ئیوه تا لی‌ره بمیتنه‌وه، نازادن و له‌خۆتان نه‌مین بن، درایی به‌ ده‌وریه‌ره‌که‌ی گوت: که نه‌وشته‌ی وه‌فدی قوره‌یش هینابوویان وه‌کو دیاری (هدیه) بیانده‌نه‌وه، سه‌ره‌نجام به‌ پسوایی و دۆپوایی، وه‌فدی قوره‌یش گه‌راپه‌وه بۆ مه‌ککه‌و، مسولمانه‌کانیش به‌ سه‌ره‌رزیی و براوه‌یی و پێزه‌وه له‌وی مانه‌وه^(۱).

نه‌مه‌ش هه‌ولئیکی دیکه‌ی نه‌زۆکی کافرانی مه‌ککه‌ بوو دژی مسولمانان و بانگه‌وازی ئیسلامیی، که په‌نایان برد بۆ ریشوته و درۆ قسه‌ی هه‌لبه‌ستراو، به‌لام سه‌ره‌نجام هه‌ق و راستی سه‌رکه‌وتو، نه‌وانیش شه‌رمه‌زار بوون.

نه‌و رووداوه‌و چه‌ند په‌ندیک

به‌پێوستی ده‌زایم ده‌رباره‌ی رووداوی وتووێژی نێوان (جعفر بن أبي طالب) به‌نوینه‌ریی نه‌و مسولمانانه‌ی که له‌ حه‌به‌شه‌ بوون، له‌گه‌ڵ نه‌ججاشیی پادشای حه‌به‌شه، هه‌له‌سته‌یه‌ک به‌کم:

(۱) پاوێژکردن:

یه‌که‌م ده‌رس و په‌ند، که له‌م رووداوه‌ وه‌رده‌گیریت نه‌وه‌یه، که نه‌و مسولمانانه -خوا لییان پازی بیت-، له‌نیوان خۆیاندا پاوێژیان کردوه، چ جاری یه‌که‌م که نه‌ججاشیی له‌دوای ناردن، وه‌ چ جاری دووه‌میش که نه‌ججاشیی پرسیاوی ده‌رباره‌ی (عیسی)ی

(۱) پروانه، (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۶۹-۱۷۱)، ط ۱ دار ابن الهيثم.

کورپی (مریم) لیکنردن، وهك (ابن هشام) هیئناویه‌تی: {فلما جاءهم رسوله اجتمعوا ثم قال بعضهم لبعض، ما نقول للرجل} (۱) دوا‌ی نه‌وه نوتنه‌ری نه‌ججاشی هات بۆ لایان، هه‌ندیکیان به‌هه‌ندیکیان گوت چی به‌و پیاوه بلیینو چی وه‌لام بده‌ینه‌وه؟، هه‌روه‌ها بۆ جاری دووه‌م که ده‌رباره‌ی (عیسی) لییان ده‌پرسی؟ ده‌لئین: {فاجتمع القوم ثم قال بعضهم لبعض ماذا تقولون؟!...} (۲) که‌واته: پیغه‌مبهر ﷺ هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه هاوه‌له‌ به‌پرتزه‌کانی خۆ‌ی له‌سه‌ر نیش‌وکار به‌ پاوژێ کردن، په‌روه‌رده کردوه‌و راهیئاوه.

(۲) مه‌به‌ده‌ئیی بوون:

له‌و گفتوگۆیه‌ نه‌وه وه‌رده‌گیریت، که نه‌و هاوه‌له‌ به‌پرتزانه، چه‌نده مه‌به‌ده‌ئیی بوون، واته: پابه‌ندی به‌و پیرانسیپو بنچینانه‌ی، که له‌سه‌ریان بوونو پابه‌ندی به‌ شه‌ریعه‌ته‌وه، نه‌وه‌ش له‌و هه‌لۆیستانه‌دا ده‌رده‌که‌وئیت، که دوا‌ی پراوژێکردنیان له‌ جاری یه‌که‌مدا، که نه‌ججاشیی له‌دوایان ده‌نیترئ، ده‌لئین: {نقول والله ما علمنا وما أمرنا به‌ نبینا کائناً فی ذلك ما هو کائن} (۳)، واته: وه‌للاه‌ی هه‌ر نه‌وه ده‌لئین، که ده‌یزانین، وه‌ پیغه‌مبهرمان ﷺ فه‌رمانی پیکردووین، جا چی له‌سه‌ر نه‌وه ده‌قه‌ومی بابقه‌ومی، بۆ جاری دووه‌میش که (عمرو بن العاص) ده‌لئین: ته‌له‌یه‌کم بۆ داناون، که سه‌ریان به‌فه‌تاره‌ت ده‌با: به‌ نه‌ججاشییم گوتوه: که نه‌وان -مسولمانه‌کان- ده‌لئین (عیسی) به‌نده‌ی خوایه، وه‌ نه‌صرا‌نییه‌کانیش (عیسی) به‌ په‌رستراو (اله) ده‌زانن! رسولمانه‌کان له‌جاری دووه‌میشدا گوتیان: {نقول والله ما قال الله وما جاءنا به‌ نبینا کائناً فی ذلك ما هو کائن} (۴)، واته: سوئیند به‌ خوا هه‌ر نه‌وه ده‌لئین، که خوا فه‌رموویه‌تی و پیغه‌مبهرمان ﷺ بۆ هیئناوین و فیتری کردووین، جا هه‌رچی

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۱۷۰).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۱۷۱).

(۳) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۱۷۰).

(۴) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۱۷۱).

ده‌قهومی با بقموم! که‌واته: نینسانی مسولمان و کومه‌لی مسولمانان ده‌بی پابه‌ند بن به شهریه‌ت و به‌رنامه‌ی خواوه و لی لانه‌دن و حق بلین، با له‌سر شه و حق گوته هدرچی به‌سهریان دئ به‌سهریان بی، چونکه له‌وکات و شوینه‌دا که پیوسته نایین و مه‌ده‌ئی خۆت ده‌ریخه‌ی، نه‌گه‌ر شارده‌وه و په‌نه‌انت کرد، خه‌لک سه‌ری لی ده‌شپۆ و نازانی تو چی و چیت پییه و چیت ده‌وی.؟!

(۳) قسه‌ی پوخت و پروون و گشتگیر:

ده‌رس و په‌ندی س‌ی‌یه‌م نه‌ویه کاتیک، که نینسان قسه بۆ خه‌لک ده‌کات، به‌تایه‌تی له شوینی گرنگدا، لای پادشاو خه‌لکی ده‌سه‌لاتدار، که کاریان زۆره و کاتیان که‌مه، پیوسته به کورتیی و پوختیی و به پروونی قسه بکات.

با تهماشا بکه‌ین (جعفر بن ابي طالب) - خوا لی‌ی رازی بی‌ت-، چه‌ند به پوختیی و به پروونی قسه‌ی کرده، که سه‌رجه‌م قسه‌کانی له س‌ی‌ ته‌وه‌راندای بوون، به‌شپۆیه‌ک که له ته‌وه‌ره‌ی یه‌که‌مدا باسی وه‌زعی پیشوویانی کرده له سایه‌ی جاهیلییه‌تا، وه له ته‌وه‌ره‌ی دووه‌مدا باسی پیغه‌مبه‌ری کرده ﷺ، که (محمد) کی‌یه؟ وه بۆچی نیمانیاں پی هیناوه؟! وه له ته‌وه‌ره‌ی س‌ی‌یه‌م و کۆتاییدا پیناسه‌ی نیسلامی کرده وه هه‌ر س‌ی‌ ته‌وه‌ره‌که‌ی زۆر به پوختیی و به پروونی باس کردوون و نه‌چووه به شتی لاوه‌کیی و لق و پزایندا بچیتته خوارو درتیه‌ی پی بدات، وه واز له نه‌سل و بنچینه‌و شته گرنگه‌کان بی‌نی.

ته‌وه‌ری یه‌که‌م: ده‌باره‌ی وه‌زعی پیشوویان ناوای گوته^(۱):

{ کنا قوماً أهل جاهلیة: نعبد الأصنام، نأكل الميتة، نأتي الفواحش، نقطع الأرحام، نُسِيء الجوار، يأكل القوي منَّا الضعيف }، واته: ئیمه خه‌لکی سه‌رده‌می نه‌فامیی بووین:

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، هه‌مان به‌رگ، ص ۱۷۰.

۱/ بت و صندنه‌سمن ده‌پدرست.

۲/ مرداره‌وه‌بوومان ده‌خوارد.

۳/ کاری ناقولا‌مان ده‌کرد.

۴/ پدیوه‌ندی خزمایه‌تیمان ده‌پچراند.

۵/ له دراوسیه‌تیدا خراب بووین.

۶/ نه‌وه‌مان که به‌هیتز بوو نه‌وه‌ی ده‌خوارد که بی‌هیتز بوو.

لیژده‌دا به‌شپوه‌یه‌کی زۆر پوخت چهند دیمه‌نیتکی زیندووی سهرده‌می نه‌فامیی خستۆته به‌رچاوی نه‌جاشیی.

ته‌وره‌ی دووهم: له باسی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ زۆر به‌پرونیی و به‌کورتیی و پوختیی ده‌لتی: {حتی بعث الله إلینا رسولا مینا: نعرف نَسَبه، وصدقته، وأمانته وعفاهه، فدعانا إلى الله} ^(۱)، واته: هه‌تا خوا (جل شأنه) پیغه‌مبه‌رئکی بۆ ره‌وانه‌کردین له‌خۆمان:

(۱) ره‌چه‌له‌کی ده‌ناسین.

(۲) راستگۆیی ده‌ناسین.

(۳) داوین پاکیی و چاکیی ده‌ناسین.

(۴) ده‌ست پاکیی ده‌ناسین.

(۵) وه‌بانگی کردین بۆ لای خوا.

ئاوا زۆر به‌پوختیش پیناسه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کا.

(۱) هه‌مان سهرچاوه‌و به‌رگ، ص ۱۷۰.

ته‌وه‌ری سی‌یه‌م: نجا دیته‌ی سهر پیتناسه‌ی نیسلام، که نیسلام له چند خالیکی کورت و پوخت و جه‌وه‌رییدا پیتناسه ده‌کات و ده‌لیت:

{فدعانا إلى الله لنوحده ونعبده، ونخلع ما كنا نعبد نحن وآباؤنا من الحجارة والأوثان، وأمرنا بصدق الحديث، وأداء الأمانة، وصلة الرحم، وحق الجوار، والكف عن المحارم والدماء، ونهانا عن الفواحش وقول الزور، وأكل مال اليتيم، وقذف المحصنات} (۱).

له سهره‌تاوه له سی‌ی خالی سهره‌کیدا باسی نه‌سل و بناغه‌ی نیسلامه‌تی ده‌کات و ده‌لی:

۱- نیسه‌ی بانگ کرد بۆ ته‌وه‌ی خوا به‌یده‌ک بزانیسن و هاویه‌ش و هاوه‌لی بۆ دانه‌نیسن.

۲- وه بیپه‌رستین و ته‌نیا به‌ندایه‌تی بۆ نه‌و بکه‌ین.

۳- وه ته‌وه‌ی که باب و باپیرانمان و خۆمان له پابردوودا له بت و سه‌نه‌م په‌رستوویمان، وازیان لی بینین.

وه فه‌رمانی پی کردوین به:

۴- راست گۆی.

۵- نه‌مانه‌ت پارێزی.

۶- گه‌یاندنی په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی.

۷- جیبه‌جی کردنی حه‌قی دراوسی.

۸- ده‌ست هه‌لگرتن له گوناح و تاوان.

۹- ده‌ست هه‌لگرتن له خویتن رێژی و زولم.

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ و لاپه‌ره.

- ۱۰- شتی ناقولای لیّ قه‌ده‌غه کردین.
- ۱۱- قسه‌ی درۆی لیّ قه‌ده‌غه کردین.
- ۱۲- خواردنی مالی هه‌تیوی لیّ قه‌ده‌غه کردین.
- ۱۳- بوختان کردن به‌نافره‌تانی پاکی لیّ قه‌ده‌غه کردین.

وه دواتریش مده‌ستی وه‌فدی قوره‌یشی بو نه‌جاشیی به کورتیی پروونکردۆته‌وه، که نه‌وانه ده‌یانه‌وی بمانگێرنه‌وه سه‌ر دینی خۆیان و نایانه‌وی کۆمه‌لگا‌که‌یان نازادو خاوین بی.

که‌واته: نێمه‌ش ده‌بی فێریین و ده‌رس و په‌ند وه‌برگین کاتیک، که قسه ده‌که‌ین بو خه‌لک، پێویسته نه‌و حال و مه‌قامه په‌چاو بکه‌ین، که قسه‌ی تیدا ده‌که‌ین، که چ قسه‌یه‌ک ده‌خوازی! وه به پروونی و کورتیی و پوختیی قسه بکه‌ین.

٤) حکمه‌ت و دانایی (جعفر) - خوا لیبی رازی بی -:

با ته‌مasha بکه‌ین!

له سێ شتاندا بۆمان ده‌رده‌که‌ویت که (جعفر) - خوا لیبی رازی بی - زۆر شاره‌زاو دانا بووه، له کاتیکدا که نه‌جاشیی داوای لیّ ده‌کات و ده‌لێ: هه‌ندیک له‌و قورئانه‌م بو بخوینه که پێغه‌مبه‌ره‌که‌تان ده‌لێ له‌لایه‌ن خواوه بۆم هاته‌وه؟! (جعفر) له وه‌لامدا سه‌ره‌تای سووره‌تی (مریم) ی بو ده‌خوینیت، که له سه‌ره‌تای سووره‌تی (مریم) دا دواي نه‌وه‌ی باسی به‌سه‌ره‌تای (زکریا) و (یحییا) ده‌کات، تنجا ده‌فه‌رموی: ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ۝١٦﴾ فَأَخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ۝١٧﴾ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ نَقِيًّا ۝١٨﴾ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ۝١٩﴾ .

ناوا باسی (مریم) ده‌کات، که پهرده‌یه‌کی گرتوه له رۆژه‌لاتی ئەو شوینه‌ی، که قه‌ومه‌کی لیتی نیشته‌جن بوون (بۆ ئەوه‌ی که خۆی بشوا) ئنجا ده‌فهرموی: ئیمه روو‌حی خۆمان (که -جبریل-ه) ناردمان بۆ لای و بۆی چۆ سهر شکلی پیاویکی ته‌واو، مه‌ریه‌میش گوتی: نه‌گهر تۆ پارێزکاری من په‌نات لێ به‌خوای به‌به‌زه‌یی ده‌گرم، نه‌ویش گوتی: من نێردراوی په‌روه‌ردگارتم بۆ لای تۆ، بۆ ئەوه‌ی منداڵیکی چاکت پێ ببه‌خشم... تا دوا‌یسی (عیسی) ده‌که‌وێته‌ س‌ک به‌فهرمانی خوای په‌روه‌ردگار، وه‌ پاشان (عیسی) ده‌بیته‌، دیاره‌ خویندنی ئهم‌ نایه‌تانه‌ زۆر سه‌رنجی نه‌ه‌جاشیی و ئەو زانا ناینیانه‌ی که له‌ده‌وری نه‌ه‌جاشیی بوون، راکێشاهه‌.

سه‌رنج به‌ه‌ن!

یه‌که‌ه‌جاره‌و نایه‌تیکی وای بۆ نه‌خویندنه‌وه‌ که سوودی لێ نه‌بینن و پێی تووره‌بن، وه‌ک نایه‌تی: ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ...﴾

﴿٧٢﴾ المائدة، واته‌: بێگومان کافرن ئەوانه‌ی که ده‌لێن: خوا بریتیه‌ له‌ مه‌سیحی

کۆری مه‌ریه‌م، یان: ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ...﴾ ﴿٧٣﴾

المائدة، واته‌: وه‌ بێگومان کافرن ئەوه‌که‌سانه‌ی ده‌لێن: خوا یه‌کیکه‌ له‌ سێیه‌کان،

یاخود نه‌چوه‌ ئەو نایه‌ته‌یان بۆ بخوینن، که ده‌فهرموی: ﴿وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا

إِنَّا نَصْرِي أَخَذْنَا مِيثَقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ

الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا

يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾ المائدة، واته‌: ئەوانه‌ی که گوتیان: ئیمه‌ نه‌صرانیین

په‌یمانمان لێ وه‌رگرتن، به‌لام به‌شیک له‌وه‌ی که نامۆزگاری پیکرا بوون فه‌رامۆشیان

کرد، ئیمه‌ش دوژمنایه‌تی و کینه‌مان له‌نیو‌دا په‌یداکردن تا رۆژی قیامه‌ت، وه‌ خوا

له‌رۆژی دوا‌یدا هه‌والیان پێ ده‌دات به‌و کرده‌وه‌ خرابانه‌ی که ده‌یانکرد.

چونکه ته‌گهر هدر کامینک له و سڅ ټایه‌ته‌دی بۆ خویندبان‌ه‌وه به‌ته‌تکید سه‌رو دلی ده‌گرتن، به‌لام شوینتیکی بۆ خویندنه‌وه که ههم هه‌قیش بوو، وه ټه‌وانیش پیتان خوڅش بوو ته‌گهر نا هه‌قی دیکه‌ش هه‌یه، به‌لام ټه‌وان پیتان ناخوڅش ده‌بوو، هه‌روه‌ها له وه‌لامدانه‌وه‌ی ټه‌و پرسیاره‌شدا، که نه‌ججاشیی ده‌لی: له‌باره‌ی (عیسی) وه چ ده‌لین؟

دانایی و لیزانیی (جعفر) مان بۆ ده‌رده‌که‌وئ، که ده‌لی^(۱): {نقول: الذي جاءنا به نبينا هو عبدالله ورسوله وروحه وكلمته ألقاها إلى مريم العذراء البتول}، واته: ټیمه ده‌ریاره‌ی عیسا ټه‌وه ده‌لین، که پتیمه‌برمان صلى الله عليه وسلم بۆی هیناوین، که به‌نده‌ی خوایه‌و په‌وانه‌کراوی خوایه‌و پرووحی خوایه‌و وشه‌ی خوای په‌روه‌ردگاره خستویه‌ته ټیو مندالذانی (مریم) ه‌وه، که ټه‌ویش که‌چیتکی پاک داوین بووه.

دیاره جووله‌که‌کان بوختان به مه‌ریم ده‌که‌ن و ده‌لین: عیسا زۆله، به‌لام خوای په‌روه‌ردگار لیره‌دا ټه‌و بوختانه‌ی جووله‌که‌کان به‌درۆ ده‌خاته‌وه و پاکیی و پله‌وپایه‌ی مه‌ریه‌میش باس ده‌کات، ټه‌وه‌ی لیره‌دا گرنکه ټه‌ویه، که جه‌عفره‌ چهند وشه‌یه‌کی وا ده‌لی که هه‌ق بن، وه ټه‌وانیش دلیان پین خوڅش بیت.

دیسان حیکمه‌ت و دانایی جه‌عفر له شوینتیکی دی ده‌رده‌که‌وئ، ټه‌ویش له وه‌لامی ټه‌و پرسیاره‌دا که نه‌ججاشیی لیتی ده‌کات، که به‌و شیویه وه‌لامی ده‌داته‌وه: {خرجنا إلى بلادك واخترناك على من سواك ورغبنا في جوارك ورجونا ان لا نُظلمَ عندك أيها الملك}^(۲)، واته: ټه‌ی پادشا! ټیمه هاتین بۆ، ولاتی تۆ، وه تۆمان هه‌لبوارد به‌سه‌ر هه‌موو پادشا‌کانی دیکه‌دا وه پیمان خوڅش بوو له‌تۆ نزیک بین وه ټومیدمان واپوو، که له‌لای تۆ زولمان لئ نه‌کړئ، وه‌ک ده‌بینین چهند قسه‌یه‌کی جوانو رتیک و پتیک و سه‌رنج راکیش و هه‌ست بزویڼ ده‌کات، بۆیه نه‌ججاشییش که‌وتۆته ژیر کاریگه‌ری قسه‌کانییه‌وه.

(۱) پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۷۱)، ط ۱، دار ابن الهيثم.

(۲) سه‌رچاوه‌ی پتیشو، ج ۱، ص (۱۷۰).

چوارهم: مسولمانبوونی (عمر بن الخطاب) - خوا لئی رازی بی-:-

(السیوطی) له کتیبی (تاریخ الخلفاء) دا هیناویه تی که، ده لئی: عومر له مانگی (ذی الحجّة) سالی شه شهمی پیغه مبهرایه تی مسولمان بوو، که نهوکاته ته مهنی (۲۷) سال بوو^(۱)، چۆنیه تی مسولمانبوونه که شی ناوا بوو^(۲):

نافره تیک به ناوی (أم عبدالله) کچی (أبي حنثة) بۆمان ده گپیتته وه، ده لئی: ئیمه کاتیک به ته مای کۆچ و بار بووین به ره و حبه شه، (عامری هاوسهرم چوو بوو بۆ هه ندیک ئیش و کار، عومر هات، له سهرمان پاره ستا - که نهوکات هه ر کافر بوو - گوتی: نهی (أم عبدالله) نه وه دیاره سه فهر ده که نو ده پۆن؟

منیش گوتم: به لئی سه فهره وه ده پۆین و نه و لاته تان بۆ به جی دئیلین، زۆرتان زولم لئی کردین و زۆر نه زیه تان داین، به سه ر زه مینسی خوادا ده پۆین، به لکو خوای په ره ردگار ده روو یکمان لئی بکاته وه.

(أم عبدالله) ده لئی: عومر گوتی: (صَحَبَكُمُ اللهُ) خوا له گه لتان بی.

(أم عبدالله) ده لئی: نه رمیه کم به عومره وه بینسی، که قهت نه و نه رمیه کم پیوه نه بینسی بوو، وه هه ستم کرد زۆر خه فه تی خوارد و پی سی ناره حهت بوو، که ئیمه ی ناوا بینسی.

(أم عبدالله) ده لئی: دوایی که هاوسه ره که م (أبو عبدالله) هاته وه پیم گوت: نه گه ر عومهرت ده بینسی، که چه ند نه رم و به ره حم بوو و چه نده بۆمان به په ره وش بوو!

نه ویش گوتی: بۆ به ته مای مسولمان بی؟

منیش گوتم: به لئی ئومیدم وایه مسولمان بی.

(۱) پروانه: لاپه ره (۱۳۷).

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۷۴-۱۷۸).

نه‌ویش گوتی: به‌خوا مسولمان نابج تاكو گوی درتیره‌کهی مائی (خطاب) مسولمان نه‌بج، دیاره (أبو عبدالله) زۆر لئی ناثومید ده‌بج، چونکه عومەر -خوا لئی پازی بج- له سهرده‌می جاهیلییدا زۆر توند بووه، وه‌ك چۆن له سهرده‌می نیسلامیشدا زۆر به‌جیددی مسولمانیتی گرتوه.

چۆنیه‌تی موسلمانبوونه‌کەشی، وه‌ك (ابن هشام) بۆمان ده‌گیژیتسه‌وه، به‌م شیویه‌ بووه، که من لیژده‌ا به‌ کورتی ته‌نها پوخته‌که‌یتان بۆ باس ده‌که‌م:

عومەر -خوا لئی پازی بج- خوشکیکی هه‌بوو به‌ناوی (فاطمة) و ه‌اوسه‌ره‌کەشی به‌ناوی (سعید بن زید) له‌ عه‌شیره‌تی (بني عدي) بووه و هه‌ردووکیان مسولمان بوون، وه‌ (فاطمة)ی خوشکی عومەر که‌سایه‌تییه‌کی زۆر به‌هیزی هه‌بوو، د‌وای مسولمانبوونی کاریگه‌ری له‌سه‌ر ه‌اوسه‌ره‌کەشی دانابوو نه‌ویش د‌وایی مسولمان بوو، به‌لام هه‌ردووکیان (فاطمة و سعید) مسولمانیتی خۆیان له‌ عومەر شارده‌وته‌وه، چونکه‌ لئی ترساون (خباب بن الارت) یش چۆته‌ مائیان و قورپانی به‌ (فاطمة) و ه‌اوسه‌ره‌کەشی گوتوه، کابرایه‌کی دیکه‌ش، که له‌ (بني عدي) بووه به‌ ناوی (نُعَيْم بن عبدالله) مسولمان بوویوو، به‌لام مسولمانه‌تییه‌کەشی خۆی په‌نه‌ان کردبوو، قه‌ومه‌کەشی پێیان نه‌زانی بوو، رۆژێک که ده‌بینی عومەر شمشیره‌کەشی له‌ کالانی ده‌ره‌یناوه‌ و به‌ په‌له‌ ده‌روا، (نُعَيْم بن عبدالله) که‌ خزمی عومه‌ره‌، ده‌لی: عومەر نه‌وه‌ بۆ کوی؟

عومه‌ریش ده‌لی: ده‌چم نه‌و کابرایه‌ بکوژم، که له‌ دینی باب و باپیران هه‌لگه‌راوه‌ته‌وه، وه‌ جیاوازی خستۆته‌ نیو کاروباری قوره‌یشه‌وه‌ و قسه‌ به‌ په‌رستراوه‌کانیان ده‌لی و به‌ نه‌فام له‌ قه‌له‌میان ده‌داو سووکی پالده‌داته‌ لای دینه‌که‌یان! (نُعَيْم) ده‌لی: تۆ نه‌گه‌ر نه‌وه‌ بکه‌ی پیت وایه‌ د‌وایی به‌نی هاشم وازت لیپینن تاوا به‌ سه‌لامه‌تی بژی؟! دیاره‌ ویستویه‌تی له‌ سه‌ره‌تاوه‌ عومەر له‌ کۆل پیغه‌مبه‌ر ﷺ بکاته‌وه، نه‌مه‌ش نیشانه‌ی نه‌وه‌یه‌، که‌ پیاویکی ژيرو حه‌کیم بووه، ئیدی پێی ده‌لی: تۆ برۆ چاره‌سه‌ری مائی خۆت بکه‌ !

عومەر ده لئ: بۆچی؟ مائی خۆم چیه تی؟!

نه ویش ده لئ: (فاطمه) ی خوشکت و سه عیدی زاوات مسولمان بوون و هر ناگاشت لئ نیه؟!

عومەر که نه وه ده بیستی، یه کسر ده چیته مالیان و، که نریک مائی ده که ویته وه ده نگیک دیته بدر گوئی، ده زانی شتیک ده خویننه وه، نه وانیش که ده زانن عومره خه باب خۆی ده شاریته وه، عومەر که ده چیته ژووری ده لئ: نه وه چی بوو نه وه ده نگه ده نگه تان ده هات؟!

نه وانیش ده لئین؟ هیچ نه بوو.

ده لئ: نا پیم بلئین چی بوو؟!

دیاره (فاطمه) نه و پهری قورئانه که ی تیدا نووسرابوو، ده یخاته بن بائی خۆی و ده یشاریته وه.

عومەر ده لئ: بیستومه ئیوه ش مسولمان بوون، ئیدی له سه عیدی زاوای ده دا، (فاطمه) ش ده چی له سدر میژده که ی بکاته وه، به لام عومەر له ویش ده دات.

دوایی خوشکه که ی ده لئیت: به لئ ئیمه مسولمان بووین و چیشته له ده ست دئ بیکه!! که عومەر ته ماشا ده کا خوشکه که ی خوینی پیدا دیت و زاواکه شی به هه مان شیوه، سه ری سوږده مینئ که نه و ئیسلامه ی (فاطمه) باوه ری پئ هیناوه، هینده به هیزی و وا له گه ل ده روونی تیکه ل بووین، خۆی به قوریان بکات و عه قیده یه کی نه وه نده به هیزی بۆ دروست بکات!.

دواتر ده لئ: باشه نه و شته ی که ده تانخویند با ته ماشای بکه م؟

(فاطمه) ده لئ: ناخر تو پیسی و قورئانیش نابئ ئینسانی پیس بیخوینیته وه، بچۆ خۆت بشۆ.

عومەر ده چی خۆی ده شو و دیته وه ده لئ: ده ویم بدن با بزائم موحه مه د چی هیناوه؟

دیاره نهو شوینه‌ی، که نهوکاته خه‌باب پییان ده‌لئ: سه‌ره‌تای سووره‌تی (طه) ده‌بی، که ده‌فرموی: ﴿طه ۱﴾ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَىٰ ﴿۲﴾ إِلَّا تَذَكَّرَ لِمَنْ يَخْشَىٰ ﴿۳﴾ تَزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَىٰ ﴿۴﴾ الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ ﴿۵﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَىٰ ﴿۶﴾ وَإِنْ يُجَهَرِ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَىٰ ﴿۷﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ﴿۸﴾ ﴿﴾
(عومدر) ده‌لئ: (انه لقول مبارك) نهو قسه‌یه قسه‌یه‌کی زور به‌رزو پیروزه، پیم بلین موحه‌مه‌د له کوی‌یه؟! ده‌لئین: بزچی؟

ده‌لئ: ده‌مه‌وی مسولمان م!!

خه‌بابی کوری شه‌ریش، که نهوه ده‌بیستیت لهو شوینه‌ی، که خزی لئی په‌نهان کردبوو دیته‌ده‌رئ و (الله اکبر) ده‌کاتو، ده‌لئ: نهی عومدر! نومید ده‌که‌م تو موژده‌ی پیغه‌مبهرت ﷺ به‌سه‌ردا بچه‌سپن، که دوینس دووعای کردو فرموی: ﴿اللَّهُمَّ أَيُّدُ الْإِسْلَامِ بِأَبِي الْحَكَمِ بْنِ هِشَامٍ، أَوْ بِعَمْرِ بْنِ الْخَطَّابِ﴾، واته: پیغه‌مبهر ﷺ فرموی‌ته‌ی خواجه نیسلام به‌هیز بکه‌ی به (أبي الحكم) یان (عمر بن الخطاب)^(۱)، دیاره (أبو الحكم) کونیه‌ی (أبو جهل)ه.

عومدر ده‌لئ: ده‌ی کوا موحه‌مه‌د له‌کوی‌یه؟!

نه‌ویش پئی ده‌لئ: پیغه‌مبهر ﷺ له‌خانوی: (ته‌رقه‌می کوری نه‌بی ته‌رقه‌مه) لای (صفا).

(۱) {عن ابن عمر قال: قال رسول الله ﷺ اللهم أعز الإسلام بأحب الرجلين إليك: عمر بن الخطاب أو بأبي جهل بن هشام} رواه الترمذي، واته: نه‌ی خواجه! کام له‌و دوو پیاره‌ت له‌لا خۆشه‌ویستره نیسلامی پی به‌هیز بکه: به عومدری کوری خه‌تاب، یان نه‌بوو جه‌لی کوری هیشام.

عومر ده‌چیت نزیك ده‌بیته‌وه، مسولمانه‌كان له كه‌لینى ده‌رگاوه ته‌ماشاه ده‌كه‌ن ده‌لین: نه‌وه عومره هات و شمشیره‌كه‌شى به‌ده‌سته‌وه‌یه.

حه‌مزه‌ش له‌وى ده‌ب، ده‌لئ: لئی گه‌رین بابیت نه‌گه‌ر خیرتکی پتوه‌بئ زۆر چا‌كه، نه‌گه‌ر خیریشی پتوه‌نه‌بئ، به‌شمشیره‌كه‌ی خۆی ده‌یکوژین، كه‌ دیت ده‌رگای لئ ده‌كه‌نه‌وه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ یه‌خه‌ی ده‌گریت و پئی ده‌لئ: ها‌كوپى خه‌تتاب بۆچی هاتووی؟ كاتى نه‌وه نه‌هاتوه مسولمان بئ؟ له‌وه ناترسی، كه‌ خوا هه‌وره‌ تریشه‌یه‌كت بۆ بنیریتته‌ خوار، یاخود ئایه‌تیکت له‌سه‌ر بنیریتته‌ خوار، وه‌ك نه‌بوو جه‌هل و نه‌و زله‌ زلانه‌ی دئ؟!

عومر ده‌لئ: با‌ئهی پیغه‌مبه‌رى خوا، من هاتووم مسولمان ب، ئیدی یه‌كسه‌ر شایه‌تمانى هه‌ق دینئ و پیغه‌مبه‌ر ﷺ (الله أكبر) ده‌كاو، مسولمانه‌كانیش (الله أكبر) یكى به‌رز ده‌كه‌ن، كا‌فره‌كان له‌و سه‌رى مه‌كه‌كه‌ گوئیان لئ ده‌بئ و ده‌لین: دیا‌ره‌ شتیک قه‌وماوه‌؟!

به‌م شیویه‌ عومر -خوا لئی رازی بئ- مسولمان ده‌ب، (عبدالله بن عمر) له‌ بابیسه‌وه‌ ده‌گپرتته‌وه‌ ده‌لئ: كه‌ عومر مسولمان بو، گوئى: كئ له‌نیو قوره‌یشییه‌كاندا قسان به‌ خیرایی بلا‌وده‌كاتوه‌؟!

گوئیان: (جمیل بن معمر الجمحي) هه‌رچییه‌كى بكه‌وتته‌ به‌رزارى بلا‌وى ده‌كاتوه‌، ئینجا عومر -خوا لئی رازی بئ- چوو بۆلا‌ی و گوئى: فلان كه‌س ده‌زانى مسولمان بووم، یه‌كسه‌ر (جمیل) عه‌باكه‌ی خۆی راكیشاو ها‌وارى كردو گوئى: عومر له‌ دین هه‌لگه‌راوه‌ته‌وه‌، عومریش گوئى: نه‌خیر درۆ ده‌كه‌ی به‌لكو مسولمان بووم و چوومه‌ نیو دینی حه‌قه‌وه‌، ئنجا هینده‌ی پئ نه‌چوو كا‌فره‌كان و زله‌زله‌كانى قوره‌یش بۆی هاتن و، نه‌وان و عومر لیکیاندا تا ده‌ورو به‌رى نیوه‌رۆیه‌، ئنجا عومر ماندوو بو، دانیشت و گوئى: هه‌رچی ده‌كه‌ن بیكه‌ن، به‌لام وه‌للا‌ه‌ی نه‌گه‌ر (۳۰۰) كه‌س ده‌بووین یان ده‌رمان ده‌كردن، یان ده‌رتان ده‌كردین.

ئنجایه کیتک له سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کان هات و گوتی: ئه‌وه به‌ته‌مان بیکوژن؟ ئیشی وا نه‌که‌ن، چونکه دوا‌یی (بني عدي) لیتان خۆش نابن!
گوتیان: ئاخ‌ر هه‌لگه‌پاره‌ته‌وه.

گوتی: دیاره‌ بۆخۆی دینیتکی دیکه‌ی به‌ دلّه‌ لیتی گه‌پژین، ئه‌وانیش وازیان لیتینسا، ئه‌و پیاوه‌ش (العاص بن وائل السه‌می) بووه‌.

یه‌کی دیکه‌ له‌ هه‌ل‌ئۆسته‌کانی عومه‌ر -خوا لیتی پازی بیت- که‌ له‌ هه‌رکام له‌ (حلیة الاولیاء)^(۱) وه‌ (صفة‌ الصفة)^(۲) دا هاتوه‌، ئه‌وه‌یه‌ که‌ ده‌لێن: دوا‌ی ئه‌وه‌ی عومه‌ر مسو‌لمان بوو، گوتی: ئه‌ی پیتغه‌مبه‌ر ﷺ ئایا ئه‌گه‌ر ئیتسا بژین یان بمرین له‌سه‌ر حه‌ق نین؟

پیتغه‌مبه‌ر ﷺ فرموی: {بلی والذی نفسی بیده‌ انکم علی الحق ان مرتّم وان حمیثم}، واته‌: با سویند به‌و زاته‌ی، که‌ نه‌فسی منی به‌ده‌سته‌، ئیتوه‌ له‌سه‌ر حه‌قن ئه‌گه‌ر بمرن یان بژین.

عومه‌ر گوتی: ئه‌دی بۆچی خۆ ده‌شارینه‌وه‌؟! سویند به‌وه‌ی، که‌ تۆی به‌ حه‌ق په‌وانه‌ کردوه‌ ده‌بێ بپۆینه‌ ده‌ری، ئنجایه‌ عومه‌ر له‌ پزیتکه‌وه‌و حه‌مه‌زه‌ش له‌ پزیتکی دیکه‌وه‌و مسو‌لمانان به‌ دوو پزله‌ خانووی ئه‌رقه‌مه‌وه‌ به‌پزیتکه‌وتن، که‌ ئه‌وه‌ یه‌که‌م خۆپیتشان‌دانی مسو‌لمانان بووه‌، ده‌رپۆشتن و زۆر به‌توندی پیتیان له‌ زه‌وی ده‌دا تا خۆلی بن پیتیان وه‌ک ئارد و ده‌بوو، پۆشتن تا گه‌پشتنه‌ (کابه‌)، که‌ موشریکه‌کان مسو‌لمانان یان بین و زانیان عومه‌ر و حه‌مه‌زیان له‌ پیتشه‌وه‌ن، زۆر ناپه‌حده‌ت بوون به‌ ئه‌ندازه‌یه‌که‌ که‌ قه‌ت ناپه‌حده‌تی وایان نه‌بینی بوو، له‌و پۆژه‌وه‌ش پیتغه‌مبه‌ر ﷺ ناوی له‌ عومه‌ر نا (الفاروق) یانی: له‌یه‌که‌ جیاکه‌ره‌وه‌ی هه‌ق و ناهه‌ق.

(۱) حلیة الاولیاء، ل(ابراهیم اصفهانی).

(۲) صفة‌ الصفة ل(ابن‌ الجوزی).

پینجه م : دهنگ لیوه رگرتن و داپرینی سیاسی و کۆمه لایه تی و ئابووری و نووسینی په یمان نامه یه کی زالمانه :-

یه کی دیکه لهو پرووداوانه نه وه یه، که له کتیبه کانی (سیره) دا به (المقاطعة) هاتوه، واته: (دهنگ لیوه رگرتن) جا له هندیك له کتیبه هاوچه رخه کاندا به (المقاطعة الإقتصادية) هاتوه، به لام له راستییدا هه ر ئابووری نه بووه، به لکو هه موو لایه نه کانی گرتوونه وه: سیاسی، ئابووری کۆمه لایه تی، وه موشریکه کانی مه که به هه موو شیوه یه که په یوه نندیان له گه ل پیغه مبه رو ﷺ هاوه له به ریزه کانی و هه رکه سیکی دیکه ش که له گه لیان بووه له (بني هاشم)، پچراندوه، دیاره شه وه ش پرووداویکی گرنه بووه له میژووی مسولماناندا، هه رچه نده مسولمانان زور تییدا ناره حه ت بوون، به لام هۆکاریکی گه وره ش بوو بۆ گه شه کردنی ئیسلام و ده رخشتنی راستیتی ئیسلام بۆ خه لکی دیکه، چونکه لهو پرووداوه شه وه درده که وئ که مسولمانه کان خه لکیکی مه بده ئیی و چه سپاون و هه موو شتیکی له پینا و دینه که یاندا له خویان ده گرن و نازارو هیجهره ت و مهینه تی و برسیه تی و دهنگ لی داپران له لایه ن موشریکه کان و هه موو شتیکی دیکه ش له پینا و سه رخشتنی دینه که یاندا له به رچار و ده گرن و په زامه ندیی خویان له سه رووی هه موو شتیکه وه داناه.

(ابن هشام) ده رباره ی شه وه دهنگ لیوه رگرتنه گشتگیره ی قوره یش ده ئی: (فلما رأت قریش أن أصحاب رسول الله ﷺ قد نزلوا بلداً أصابوا أمناً وقراراً وأن النجاشي قد منع من لجأ اليه منهم، وان عمر قد أسلم فكان هو وحمزة بن عبدالمطلب مع رسول الله ﷺ وأصحابه وجعل الاسلام يفسو في القبائل: اجتمعوا وأتمروا ان يكتبوا كتاباً يتعاقدون فيه على بني هاشم وبني المطلب، على ان لا ينكحوا اليهم ولا ينكحوهم ولا يبيعوهم شيئاً ولا يبتاعوا منهم، فلما اجتمعوا لذلك كتبوه في صحيفة ثم تعاهدوا وتواثقوا على ذلك، ثم علقوا الصحيفة في جوف الكعبة توكيداً على أنفسهم... فلما فعلت ذلك قریش انحازت بنو هاشم وبنو المطلب الى أبي

طالب بن عبدالمطلب فدخلوا معه في شعبه واجتمعوا اليه، وخرج من بني هاشم ابولهب عبد العزى بن عبدالمطلب الى قريش فظاهرههم^(۱)، واته: كاتيك كه قورپه‌يشييه‌كان بينيان له لايه‌كه‌وه پتغه‌مبه‌رو ﷺ هاوه‌لانی به‌پرتزی به‌رده‌وامو نه‌له‌خشاو دامه‌زراون له‌سه‌ر کاری خویان، وه له لايه‌کی دیکه‌وه هه‌ندیک له مسولمانان کۆچیان کرده بو چه‌به‌شه‌و نیشه‌جی بوون، وه نه‌ججاشیی پیشوازییه‌کی باشی لیکردوون، وه نه‌و پیلانه‌ی که قورپه‌یشییه‌کان دایانابوو پوچه‌ل بۆوه (نه‌وه که به دیاریی و خه‌لات نه‌ججاشیی پازی بکه‌ن، به‌وه‌ی که مسولمانه‌کان ته‌سلیم بکاته‌وه) وه له لايه‌کی دیکه‌وه دوو پالئوانی وه‌کو عومه‌رو چه‌مزه مسولمان بوون، وه نیسه‌لام پۆژ به پۆژ زیاتر ده‌چتته نیو دل و ده‌روونی خه‌لکه‌وه.

قورپه‌یشییه‌کان بیریان کرده‌وه له چاره‌سه‌ریک و بو نه‌م مه‌به‌سته‌ش له‌نیو خویاندا پتیکه‌وتن و په‌یماننامه‌یه‌کیان نووسی دژی تیره‌ی (بنو هاشم) و (بنو عبدالمطلب)، وه په‌یماننامه‌که بریتی له‌وه که:

ده‌بی تافره‌تیان نه‌ده‌نی وه تافره‌تیان لی نه‌هینن، وه شتیان لی نه‌کرن و شتیاشیان پی نه‌فرۆشن، ﴿جا هه‌رچه‌نده (ابن هشام) لی‌ره ته‌نیا تاماژه‌ی به‌و دوو لایه‌نه کرده‌وه، به‌لام له پاستیدا وه‌ک ده‌رده‌که‌وی، ده‌نگ لی‌وه‌رگرتنه‌که گشتگی‌ر بووه‌وه هه‌موو لایه‌نه‌کانی ژبانی گرتۆته‌وه، که به‌م شی‌وه‌یه‌ش ویستوو‌یانه زیاتر کاریگه‌ری خراب له‌سه‌ر پتغه‌مبه‌رو ﷺ مسولمانانی دیکه دابنیتن﴾.

دوایی له‌سه‌ر نه‌و په‌یماننامه‌یه پتیکه‌وتن و له لاپه‌ره‌یه‌که‌دا نووسی‌یان که پیی ده‌گوترا (صحیفة) و په‌یمان‌یان له‌سه‌رداو سوئندیان له‌سه‌ر خواردو دوایی له‌نیو کابه‌دا هه‌لیانواسی، بو زیاده جه‌خت له‌سه‌ر کردنه‌وه، جا کاتیک که قورپه‌یش وایانکرد (بنو هاشم) و (بنو عبدالمطلب) (واته: هه‌موو خزمه‌کانی پتغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ کافرو

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۱۸۱)، ط ۱، دار ابن الهيثم.

مسولمانه وه) له وان جیابوونه وه و چونه شیوه کانی (أبو طالب) جگه له (أبو لهب) (عبدالغزی بن عبدالمطلب) که له گه ل قورپه یس مایه وه و پشتگیری نه وانی کرد.

شایانی باسیسه نه و دهنګ لیوه رگرتن و داپرانه، که (۳) سی سالانی خایاندوه، کاریکی به زه حمه ت و پروداویکی قورس بووه بؤ پیغه مبهرو ﷺ رسولمانه کان و نه وانه ش، که به هوی خزمایه تی و عه شیره ته وه له گه لیان بوون.

هه لبه ته نه وه ش هه ولتکی دیکه ی کافره کانی مه ککه بوو، بؤ دروستکردنی به ریه ست و پدج له رتی بلا و بوونه وه ی نیسلادا، که رژانه رسولمانان به و هوی وه تووشی نه خوشی و مردن ده بوون له برسان، به تاییه ت منداله کانیان، دیاره هه ول و کاری دوژمنانی نیسلام له پیتنا و مه به ستی خویاندا سنووری نیه و، په نایان بؤ هه رشتیک برده که زانیبیا ن زیا نی هدی ه بؤ سر پیغه مبهرو ﷺ رسولمانان.

تنجا وه که دهرده که وی هه بوونی خزم و عه شیره تی پیغه مبهرو ﷺ باقی رسولمانانی دیکه، که رسولمانیش نه بوون له و به ریه دا، مایه ی به هیزی نه و به ریه بووه و پالنه ری خزمایه تی زور ده وری بینیه له و مه سه له یه دا و سوودی به رسولمانان گه یاندوه، وه سه رنه جام کافرانی مه ککه له و هه وله شیاندا شکستیان هینا و نه یان توانی به مه رامه که یان بگهن و پیغه مبهرو ﷺ رسولمانان له بانگه وازو کاری خویان سارد بکه نه وه، به لکو رؤژ بؤ رؤژی له به ره و پیشدابوون، هه لبه ته هه لوستی ناحه زانی دیکه ی نیسلامیش له هه موو چاخ و سه رده میکدا ناوا بووه و هه موو شیوازیکیان دژی رسولمانان به کاره یناوه، به لام پیویسته رسولمانانیش ویرای شته کانی دیکه، له مه شدا شوین پی پیغه مبهرو ﷺ بگرن و هیچ نه زیه ت و نازاریک کار له رسولمانه تییه که یان نه کات و پاشه که شه یان پی نه کات و سه برو نارام له سه ر ناخوشییه کان بگرن.

شه‌شهم: دراندنی په‌یماننامه (صحيفة) كه :-

ئەو په‌یماننامە‌یە‌ی كه تا كۆتایی سالی (۱۰) دە‌یە‌می پتغە‌مبە‌رایە‌تی خایاندو هە‌ندێك له‌ قورە‌یشییە‌كان پتیی پازی و هیندیکیشیان پتیی نارازی بوون، (ابن هشام)^(۱) باس دە‌کات، كه چۆن ئەو په‌یماننامە‌ ستم‌کارانە‌یه‌ درپنراوه‌، دە‌لتی: پینچ پیای خاوه‌ن و یژدان له‌سەرانی قورە‌یش، كه هە‌مووشیان هاوبە‌ش بۆ خوا دانەر بوون، بە‌لام دیاره‌ جۆرێك له‌ شه‌هامە‌ت و جوامیرییان هە‌بووه‌، چونكه‌ مە‌رج نیه‌ هە‌رکه‌سیك كه‌ کافر بوو له‌ هە‌موو سیفە‌تیکی باش داپنرابی، ئەو پینچ که‌سه‌ش كه‌ ئەو هە‌لوێستە‌یان هە‌بوو ئە‌مانه‌ بوون:

- ۱- هشام بن عمرو بن ربیعة .
- ۲- زهیر بن أبی أمیة .
- ۳- مطعم بن عدي .
- ۴- أبو البختري بن هشام .
- ۵- زمعة بن الأسود .

ئەوانه‌ له‌سەر نه‌هێشتن و دراندنی په‌یماننامە‌که‌ رێککه‌وتن و سه‌ره‌تا (هشام) ده‌چن بۆ‌لای (زهیر)، وه‌ له‌گه‌ڵ ئە‌ودا ده‌چن بۆ‌لای (مطعم) و ئنجا هە‌رسیکیان ده‌چن بۆ‌لای (ابو البختري) و دواییش ده‌چن بۆ‌لای (زمعة) و به‌یه‌که‌وه‌ کۆ‌ده‌بنه‌وه‌ و ده‌لتین: ئە‌وه‌ چ و یژدانیتکه‌ ئە‌وانه‌ هە‌موو مردن له‌و دۆ‌ڵ و شیوانه‌، با بچین ئە‌و (صحيفة) یه‌ بدرپنن، وه‌ (بني هاشم) به‌ کافرو مسولمانه‌وه‌ بپننه‌وه‌ بۆ‌ نێو شاری مه‌که‌که‌.

ئنجا دوا‌ی ئە‌وه‌ی وتووێژیان کردو شته‌که‌یان رێک خست، چون بۆ (کابه‌)، یه‌که‌م که‌سه‌ که‌ قسه‌ی کرد (زهیر) بوو، كه‌ پتیشتر به‌رنامە‌یان وا دانابوو، گوتی: چۆن ده‌بی ئە‌و خە‌لکه‌ له‌ برسان بمرن، له‌ کاتێکدا خزمی خۆمان؟! نابێ به‌وه‌ پازی بپن و

(۱) پروانه: سه‌رچاوه‌ی پتیشوو، ج ۲، ص (۱۹۳-۱۹۴).

پیوسته نهو (صحیفة)یه بدرپننن، (أبو جهل) که له سووچیکی مزگهوت دانیشتبوو ده‌لئی: نه‌خیر درۆت کرد، کهس ناتوانئ نهو (صحیفة)یه بدرپنئی.

(زمعة بن الأسود) ده‌لئی: نه‌خیر تو درۆت کرد، ده‌بن بیدرپننن، چونکه نیمه پازی نه‌بووین کاتیک نه‌وه نووسرا.

(أبو البختری)یش ده‌لئی: راست ده‌کا، پازی نابین به‌وه‌ی تئیدا نووسراوه ده‌بن بدرپنئی.

(مطعم)یش ده‌لئی: قسه‌ی ئیوه راسته‌و، نه‌وی دیکه درۆیه‌و ده‌بن بدرپنئی، (هشام)یش به‌همان شیوه قسه‌ی کرد.

ننجا (أبو جهل) ده‌لئی: (هذا أمر قضي بلیل تشوورَ فیه بغیر هذا المكان) واته: نه‌وه شتیکه به‌شووئ ته‌گیبری بوکراوه له جییه‌کی دیکه رتکخواه.

ننجا (مطعم بن عدي) چوو په‌یماننامه‌که‌ی ده‌ره‌ئنا بو نه‌وه‌ی بیدرپنئی، که ته‌ماشای کرد مؤرانه همووی خواردبوو، جگه له وته‌ی (باسمک اللهم) واته: به‌ ناوی تو نه‌ی خوایه!

(ابن هشام) ده‌لئی^(۱): پیغه‌مبهر ﷺ به (أبو طالب)ی مامی گوت: مامه په‌روه‌ردگارم هه‌والئ پئداوم، که مؤرانه‌ی به‌رداوه‌ته نه‌و په‌یماننامه‌یه زالمانه‌یه‌و هه‌مووی خواردوه، بیجگه له‌و وشانه‌ی که ناوی خوان.

(أبو طالب)یش گوتی: ئایا خوایه‌که‌ت نه‌و هه‌والئ پی‌داوی؟

گوتی: به‌لئی.

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ج ۲ ص (۱۹۴).

دوایی (ابو طالب) گوتی: قوره‌یشییه‌کان وهرن! موحه‌ممه‌دی برازام شتیکی وا ده‌لئی، نه‌گهر قسه‌که‌ی راست بوو با پدیماننامه‌و ده‌نگ داپرانه، که کۆتایی پی بینن‌و، بیدرینن‌و نه‌گهر راستیش نه‌بوو با هر له شوینی خۆی بی، که ته‌ماشایان کرد مؤرانه هم‌وو پدیماننامه‌که‌ی خواردبوو، جگه له وشه‌ی (باسمک اللهم)، جا نهم دوو ریوایه‌ته هه‌ردووکیان هه‌ن و ده‌گونجی سه‌ره‌تا خوای په‌روه‌ردگار وه‌کو موعجیزه‌یه‌ک نه‌وه‌ی پیشانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ دابی، دوایی (أبو طالب) چووپی و نه‌و پینج که‌سه‌ش پشتیان گرتبی.

به‌هه‌رحال به‌و شیویه پدیماننامه‌که هه‌لوه‌شیترایه‌وه‌و پیغه‌مبه‌رو ﷺ نه‌وانه‌ی له‌گه‌لی بوون له شیوی (ابو طالب) هاتنه‌ده‌ری و ده‌بازیان بوو.

سالى ماته ميني و په ژاره

یهك له دواى یهك بو پیغه مبهردا ﷺ

به پیزان!

له كۆتایی سالی دهیم و سهره تایی سالی یازده یه مدا، كه له كۆتیبه كانی ژیاننامه ی پیغه مبهردا ﷺ به سالی ماته مینی (عام الحزن) به ناویانگه، چه ند رووداویك روویان داوه، كه زۆر سهخت و گران بوون بۆ سه ر دل و دهروونی پیغه مبهردا ﷺ، وه تاقیه كرده وه ی گه و ره گه و ره بوون بۆی، دیاره ئینسانی گه و ره ش به شتی گه و ره تاقی ده كرتیه وه، بیگومان كه سیش له پیغه مبهردا ﷺ گه و ره تر نه بووه، كه سهروه ی پیغه مبهردا وه گه و ره ی هه موو به شه ره، رووداوه كانی ش بریتین له :-

- كۆچی دوايي (ابو طالب) :-

وهك پيشتر باسكرا (ابو طالب) پشتیوان و پالپشتیكى زۆر باش و پته و بووه بۆ پیغه مبهردا ﷺ، وهك (بخاری) له عه بباس ریوايهت ده كات كه به پیغه مبهردا ﷺ گوته: (كان يحوطك ويغضب لك)^(۱)، واته: (أبو طالب) له سه ر تۆ سووره ده بوو، وه پارێزگاری لێ ده كرده!

به ئێ (أبو طالب) وه كو په ره ژینیک و ابوو بۆی، به رگری لێ ده كرده سه ری ده خست و خه لك له به رنه و نه یده توانی هه موو شتیك له گه ل پیغه مبهردا ﷺ بكا، جا (أبو طالب) له كۆتایی سالی دهیم و پاش ده رچوون له شیوه كانی (أبو طالب) كۆچی دوايي كرده، وه كو میژوون و نوسان ده لێن: (أبو طالب) و (خدیجه) هه ر دوو کیان زیاتر له نه جمای کارتیكرانیان به و برسیه تی و نا ره حه تییه ی كه له ماوه ی شه سێ سا له دا كه له شیوی (أبي طالب) بوون، نه خۆش كه و تون و وه فاتیان كرده.

(۱) صحیح البخاری: ۳۸۸۳.

(مسلم) له (أبو هريرة) ده گپرتتهوه: {قال رسول الله ﷺ لعمه (قل: لا إله إلا الله أشهد لك بها يوم القيامة)، قال: لولا أن تعيرني قريش، يقولون إنما حملة على ذلك الجزع لأقررتُ بها عينك، فأنزل الله: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَئِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ ﴿٥٦﴾ القصص (١)}.

له کاتی سدره مهرگی (ابو طالب) دا، پیغه مبرر ﷺ پی پی فہرموو: بلین: جگہ له خوا هیچ پرستراو نین، (لا اله الا الله) بۆ نهوی، که به لگه یه کم به دهسته وه بی و شاهی دیت بۆ بدهم و دیفاعت لی بکم له رۆژی قیامه تدا (دیاره پیغه مبرر ﷺ پی پی خوش بووه نه گهر له کۆتایی ژیانیشی دابن - ابو طالب - تیمان بیینی).

(أبو طالب) گوئی: نه گهر له بهر نه وه نه بووایه، که قورپه ییش بلین: ترسی مردن وای لی کردوه، که نه و وشه یه بلین، دلی تۆم به و وشه یه خوش ده کرد (به لام با ره خنم لی نه گرن و بلین نه وه له مردنی ترساوه).

ئنجای خوی پدرو ردگار ئەم نایه تهی نارده خواره وه، که ده فہرموی: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَئِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ واته: بیگومان نهی موحه ممه د! تۆ نه و که سهی که حهز ده که هی هیدایهت و ره یگری و تیمان بیینی ناتوانی هیدایهتی بدهی، به لام خوا هه که سیک بیه وی هیدایهتی ده دا، وه خواش به وانه که هیدایهت و ره ده گرن شاره زاتره و زاناره، (واته: نه و ده زانی کی شایسته یه که هیدایهتی بدات) (بخاری)، هیناویهتی که (عباس بن عبدالمطلب) پرسیری له پیغه مبرر ﷺ کردوه گوئی: نهی پیغه مبرر ﷺ خوا ﷺ نایا مامت، که هینده بۆ تۆ باش بوو وه سه نه دو پشتیوانت بوو، هیچ سوودی پی ده گه یه نی بۆ قیامهت؟

پیغمبر صلی الله علیه و آله ده فہرموی: {ہو فی ضحاح من نار، ولولا أنا لکان فی الدرك الأسفل من النار} (۱)، واتہ: بہ لئن لہ تاگریکی تہنک دایہ (لہ جہہ نئم) داو تہ گہر شہ فاعہ تی من تہ بووایہ لہ بنہ وہی تاگردا دہ بوو.

(ابو سعید الخدری) یش دہ لئن: گویم لہ پیغمبر صلی الله علیه و آله بوو کاتیک، کہ باسی مامی دہ کرد، دہیفہرمو: {لعلہ تنفعہ شفاعتی یوم القیامة، لیجعل فی ضحاح من النار یبلغ کعبیہ یغلی منها دماغہ} رواہ البخاری (۲)، واتہ: بدلکو تکای من بوئو لہ رۆزی دوا پیدا سوودی پی بگہیہ نیو و بخریتہ نیو تاگریکی تہنک وہ، کہ ہتا گوئینگان پی و میسکی لہ گہل بکولئ.

۲- کوچی دواپی (خدیجہ):-

(ابن اسحاق) دہ لئن: (ثم ان خدیجة بنت خویلد و ابا طالب هلکا فی عام واحد فتتابعت علی رسول الله ﷺ المصائب بهلک خدیجة و کانت لہ وزیر صدق علی الاسلام یشکو الیہا... وذلک قبل مهاجرہ بثلاث سنین... (۳)، واتہ: دواپی (خدیجہ بنت خویلد) و (أبو طالب) لہ سائیکدا کوچی دوا بیان کرد، بہو شیوہ بہ بدلآ لہ سہر بدلآ بو پیغمبر صلی الله علیه و آله خوا ﷺ بہر دہ وام بوو، کہ خدیجہ و زبیرتکی (۴) زور چاک بوو بزوی، زور جار پیغمبر صلی الله علیه و آله دہر دہ دلئی خوئی لای خدیجہ خیزانی دہ کرد، وہ پیغمبر صلی الله علیه و آله خوا ﷺ لہ بارہی خدیجہ وہ دہ فہرموی: {خیر نسائہا

(۱) صحیح البخاری: ۲۸۸۳ .

(۲) صحیح البخاری: ۳۸۸۴ .

(۳) (السیرة النبویة لابن ہشام)، ج ۲، ص (۲۱۴) .

(۴) وزیر، واتہ: پالپشت و سہندد .

مریم و خیر نسائها خدیجة} رواه البخاری^(۱)، واته: چاکترین نافرته‌تانی رۆژگاری خۆی مده‌په‌م بووه، وه خه‌دیجه چاکترینی نافرته‌تانی رۆژگاری خۆیه‌تی. زانایانی ده‌روونناسیش ده‌لێن: ئینسان کاتیك دلی زۆر توند ده‌بێ و تووشی خه‌فته و نار‌ه‌ه‌تییی دێ، نه‌گه‌ر دۆست و دلسۆزێك، یان كه‌سیکی زۆر نزیکیی هه‌بێ، دلی خۆی بۆ بکاته‌وه و ژان و نازاره‌که‌ی خۆی بۆ باس بکا، كه‌میك ئۆخۆنی بۆ دێ و، نه‌وه جۆریکه له هه‌ناسه‌دانێ ده‌روونیسی و خه‌م و په‌ژاره‌کانی لاده‌چن، پاشان (ابن إسحاق) ده‌لێ: وه کۆچی دوایی (أبو طالب) و وه‌فاتی (خدیجة) به سێ سال پێش کۆچ کردن بۆ مه‌دینه بوو.

۳- زیادکردنی نازاردانی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ :-

دوای کۆچی دوایی (أبو طالب) مامی و (خدیجة)ی هاوسه‌ری، نازاردانی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ له لایهن کافره‌کانه‌وه زۆر زیادیی کردو زۆر شتی له‌گه‌لدا ده‌کرا، كه‌ پێشتر له‌گه‌لیدا نه‌کرا بوو، یه‌کیك له‌وانه: وه‌ك (ابن هشام) هیناویه‌تی ده‌لێ^(۲): ورگ و ریخۆله‌و پسدانی هه‌یوان و مه‌رو بزنیان فری ده‌دایه سه‌ر شان و ملی موباره‌کی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ له‌کاتی سه‌جده‌ و رکوع بردندا، دوایی كه‌ نوێژه‌که‌ی ته‌واو ده‌کرد، به‌ دارێك لای ده‌بردو ده‌یگرت: {یا بني عبد مناف! أي جوار هذا!}، واته: نه‌ی (بنی عبدالمناف) ناوا ده‌بێ په‌نادان و دیفاع لیکردن؟! (دیاره‌ دلی به‌خۆی سووتاو هه‌رووحم به‌قوریانی بچ)، شتیکی دیکه، كه‌ ده‌یانکرد نه‌وه‌بوو: له‌ کاتی‌کدا كه‌ خه‌دیجه یان کچه‌کانی -خوا لێیان پازی بیت- چێشت و خواردنیان بۆ پیغمه‌مبه‌ر ﷺ لێده‌نا، کافره‌کان ده‌چون ورگ و ریخۆله‌ی هه‌یوان و شتی پیسان له‌نیو مه‌نجه‌له‌که‌ی ده‌کردو خواردنه‌که‌یان لێ تیکه‌ده‌دا.

(۱) صحیح البخاری: ۳۸۱۵.

(۲) (السیرة النبویة...)، ج ۲، ص (۲۱۴)، ط ۱، دار ابن الهیثم.

جارتکیان یه کیټک له قورپه‌یش، چدنګه خوټیټکی له‌سهر سه‌ری پیټغه‌مبه‌ر ﷺ رڅوکرد، پیټغه‌مبه‌ریش ﷺ چټوره مالتی و خوټه‌کشی ههر له‌سهرسه‌ری بوو، یه کیټک له کچه‌کانی به گریان‌هوه خوټه‌کشی له‌سهری ده‌کرده‌وه و سه‌ری ده‌شټوره‌وه، پیټغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: کچم مه‌گریه خوا بابت ده‌پارتی‌زی، ټنجا له‌به‌رخ‌خوشیه‌وه ده‌یفه‌رموو: {ما نالت مني قریش شیئاً اکرهه حتی مات أبو طالب}، واته: قورپه‌یش به‌و شی‌وه‌یه له‌گهټ مندا ره‌فتاریان نه‌ده‌کرد، تا (أبو طالب) مابوو^(۱).

۴- چوون بوټ‌شاری (طائف) و گه‌رانه‌وه به دلشکاوایی:-

کاتیټک پیټغه‌مبه‌ر ﷺ فشاری زوټی له‌سهر دانرا بووو، قورپه‌یشییه‌کان زوټر له‌گهټلی خراب بوون، بی‌ری کرده‌وه که ټه‌و بانگه‌وازو په‌دیا‌مه به‌ریټه ده‌روه‌ی مه‌ککه، بوټه له‌گهټ (زید بن حارثه) که کردبووی به‌ کورپی خوټی به‌ره‌و طائف به‌رپټ ده‌که‌وټی به‌ پی، هه‌لبه‌ته به‌دلشکاوایی و به‌ دلټیکی پرخه‌مه‌وه، به‌لام به‌ دلټیکی خه‌فه‌تبارتره‌وه ده‌گه‌رپټه‌وه به‌ره‌و مه‌ککه دوا‌ی ټه‌وه‌ی که له‌ طائف (۱۰) رڅوټی پی‌ده‌چی، وه‌ک (ابن هشام)^(۲) ټاوا باس ده‌کات و ده‌ټی: دوا‌ی ټه‌وه‌ی (ابو طالب) وه‌فاتی کرد، قورپه‌یشییه‌کان ټازارو ټه‌زیه‌تی پیټغه‌مبه‌ریان ﷺ زیاد کرد له‌ ټه‌غامدا پیټغه‌مبه‌ر ﷺ له‌گهټ (زید بن حارثه) دا رڅوټیست بوټ‌طائف بوټ‌ټه‌وه‌ی داوا‌ی یارمه‌تی له‌ هوټی (ثقیف) بکا، که چیدی قورپه‌یش زولمی لی‌نه‌که‌ن، ټه‌وه‌بوو پیټغه‌مبه‌ر ﷺ چوو بوټ‌ لای سی برایان که ټه‌و کات ریش سپیانی طائف بوون (عبد یا لیل بن عمرو بن عمیر، مسعود بن عمرو بن عمیر، حبیب بن عمرو بن عمیر) پیټغه‌مبه‌ر ﷺ له‌لایان داده‌نیشی، وه‌ قسه‌یان له‌گهټ‌دا ده‌کات و بانگیان ده‌کات بوټ‌نیسلام، وه‌ داوا‌یان

(۱) سدرچاوه‌ی پیټشو، هه‌مان به‌رګ، ص(۲۱۵).

(۲) (السيرة النبوية...)، ج ۲، ص(۲۱۶-۲۱۷)، ط دار ابن الهیثم.

سئ‌ده کات، که یارمه‌تی بده‌ن و پشتی بگرن، به‌لام وه‌لامی‌کی زۆر نه‌فامانه‌ی دده‌نه‌وه، یه‌که‌میان (عبد یا لیل)، که برا گه‌وره‌یانه ده‌ئ‌ی: (هو یمرط ثیاب الکعبه، ان کان الله أرسلک!)، واته: (من پرده‌ی کابه‌ی بدرینم، نه‌گه‌ر خوا تۆی نارده‌ی!) دیاره پرده‌ی (کابه) دراندن لایان شتیکی زۆر گه‌وره بووه، واته: تۆ راست ناکه‌ی و خوا تۆی نه‌ناردوه!

هی دووه‌میان ده‌ئ‌ی: (أما وَجَدَ اللهُ أَحَدًا يُرْسِلُهُ غَيْرَكَ؟!)، واته: (ئه‌وه خوا که‌سی دیکه‌ی ده‌ست نه‌که‌وت بینیری تۆ نه‌بی؟!)، که نه‌مه‌ش قسه‌یه‌کی زۆر ناخۆش بوو، یانی: (تۆ له‌هه‌موو که‌س خرابتری)، هی سئ‌یه‌میشیان ده‌ئ‌ی: (والله لا أكلمک أبداً، لئن کنت رسولاً من الله کما تقول، لأنت أعظم خطراً من ان أردُّ عليك الکلام، ولئن کنت تکذب علی الله ما ینبغی لی ان اکلمک)، واته: (سوئند به‌خوا یه‌ک که‌لیمه‌ش قسه‌ت له‌گه‌ل ناکه‌م، چونکه له‌دوو حالان به‌ده‌ر نیه، یان وه‌ک بۆ خۆت ده‌ئ‌ی ره‌وانه‌کراوی خوی، نه‌گه‌ر ره‌وانه‌کراوی خواش بی تۆ له‌وه‌ی گه‌وره‌تری، که من قسه‌ی تۆ به‌ریه‌رچ بده‌مه‌وه، نه‌گه‌ر به‌ناوی خواوه درۆ بکه‌ی، ئه‌وه بۆ من شایسته نیه، که قسه له‌گه‌ل که‌سێک بکه‌م به‌ناوی خواوه درۆ بکات)!

پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌فه‌رموئ: مادام واتان کردو وه‌لامه‌که‌تان تاوا بوو (که ئه‌وه هه‌ر وه‌لام نیه)، با ئه‌وه هه‌ر له‌لای خۆتان بی‌تو باسی مه‌که‌ن، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ، که له‌مه‌که‌وه هاتوه، دوا‌ی له‌ده‌ستدانی هه‌ردوو پشتیوانی ده‌ره‌کی‌ی و نیوه‌کی‌ی (أبو طالب و خدیجه)، وه له‌ده‌ست زولم و سته‌می قورپه‌یشییه‌کان هاتوه بۆ (طائف)، نه‌گه‌ر ئه‌و هه‌واله‌ بگاته‌وه قورپه‌یش، زیاتر دژایه‌تی ده‌که‌ن و پی‌ی ده‌ئ‌ین تۆ له‌هیچ شوئ‌ینیک قبول ناکرتی و... هتد، که‌چی نه‌وانه له‌جیات‌ی ئه‌وه‌ی وه‌لامه‌که‌یان بشارنه‌وه، هه‌موو خه‌لکیان له‌وه تیگه‌یان‌دو مندال و پال و خه‌لکی نه‌فامیان تیبه‌ردا، که به‌دوا‌ی بکه‌ون و جنیوی پی‌ی بلین.

له ریوایه تیکی دیدا (زید) ده لئی: بهردیان پیداداین، تا من خوینم بینی له نیتو نعله کانی پیغمه مبهردا ﷺ راوه ستابوو، هه رچه نده زۆریشم خۆ وه بهر بهرده کان ده دا به لآم پیغمه مبهردا ﷺ بهردی هه پئ ده کهوت، دوایسی پیغمه مبهردا ﷺ ده روات تا ده چیتته نیتو باغیکه وه، که هی (عتبة و شيبة) ی کورانی (ربیعة) بوو که له وئ ده بن، کاتیک که پیغمه مبهردا ﷺ ده چیتته نیتو وه باغه وه، له بن سیبهری دارمیوتیک زۆر به دل شکاوی داده نیشوو وه دووعایه ده کا (منیش له زیندانی نه مریکا دا زۆر جار وه دووعایم دووباره ده کرده وه)، ده فمرموی: ^(۱) {اللهم اشکو الیک ضعف قوتی و قلة حیلتي وهواني علی الناس، یا أرحم الراحمین! انت رب المستضعفین وانت ربی! الی من تکلني! الی بعید یتجهمني أم الی عدو ملکته أمری؟ ان لم یکن بک علی غضب فلا أبالی، ولكن عافیتک هی أوسع لی، أعوذ بسور وجهک الّذي أشرقت له الظلمات وصلح علیہ أمر الدنیا والآخرة من أن تنزل بی غضبک أو یحل علی سخطک! لک العبی حتی ترضی ولا حول ولا قوة الا بک} ^(۲)، واته: نهی خوایه! سکا لای کهم هیتزی خۆم لای تۆ ده کهم، وه سکا لای بی چاره بی خۆم، له لای تۆ ده کهم، وه سکا لای بی پرتزییم له لای خه لکی کافر (که پرتیم لئی ناگرن) دینمه لای تۆ، نهی وه که سهی له هه موو کهس به بهزه بی تری! تۆ پهروه ردگاری چه وسیندر اوانی، وه پهروه ردگاری منیشی به

(۱) سدرچاوه ی پیشوو، ج ۲، ص (۲۱۷) .

(۲) شیخ ناصرالدین الالبانی له کتیبی (تمام الحنة) دا، سه بارهت بهم فهرمووده یه، ده لئی: نه م فهرمووده یه هه رچه نده له کتیبه کانی (سیره) دا، نه وانهی ژیا نامه ی پیغمه مبهردا ﷺ نووسیوه یا وه، به لآم فهرمووده یه کی (ضعیف) ه. هه روا دکتۆر (العمری) له کتیبه که ی (السیره النبویه الصحیحة) دا (۱/۱۸۶) نه م فهرمووده یه به (ضعیف) دانا وه، به لآم (ابراهیم العلی) له کتیبه که ی خۆی (صحیح السیره النبویه)، ص (۱۳۶) دا به (صحیح) ی دانا وه، وه دکتۆر عبدالرحمن عبدالسمجد البسر، که مامۆستای فهرمووده و زانسته کانی فهرمووده یه له زانکۆی نهزه ره بۆچوونی وایه، که فهرمووده که به هه رودو رینگه که یه وه به هیتزو مه قبوله، بروانه کتیبه که ی (الهجرة النبویه المبارکة) لاپه ره (۳۸).

کیم ده‌سپیری؟ به که‌سیکی دوور (خزم نیو دووره و بیگانیه) که له پرومدا ناوا ترش و تالو به شیوه‌یه‌کی ناخوش پیشوازیسم ده‌کات، یاخود به دوژمنیتکم ده‌سپیری که نیشی منت خستوته ده‌ستی وی، (واته: ده‌سه‌لاتی به‌سەر مندا هه‌یه) نه‌گەر تۆ لیتم تووره نه‌بی، من گوئی ناده‌م، به‌لام سه‌لامه‌تیتم فراواتتره، په‌نا ده‌به‌مه‌ به‌ر پروناکی پرووی تۆ که تاریکایه‌کان پاده‌مالتی، وه کاروباری دویا و دواوژی پین چاک ده‌بی، په‌نا دینمه‌ به‌ر تۆ، که لیتم تووره‌ بی، یان لیتم بره‌نجیتی، وه داوای لیبوردن له تۆ ده‌که‌م هه‌تا تۆ رازی ده‌بی، وه لادان نیه له گوناح و هیزیش نیه بۆ طاعت مه‌گەر به تۆ نه‌بی.

کاتیک که (عتبة و شعبة) ناوا ده‌بینن، به‌زه‌یی‌یان بۆ ده‌جوولتی به‌ غولامه‌که‌یان ده‌لیتن که ناوی (عداس) ده‌بی و خه‌لکی نه‌ینه‌وا بووه، نه‌و هیشوه‌ تریه‌ به‌ره‌ با لیتی بخوا، (عه‌دداس) ده‌چی بۆلای و ده‌لیت بخۆ، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌لیت: (بسم الله) و تریه‌که ده‌خوات.

(عه‌دداس) ده‌لیت: تۆ قسه‌یه‌کت گوت، که خه‌لکی ئەم ولاته‌ نایلیتن.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمووی: بۆچی تۆ خه‌لکی کوتی؟

عه‌دداس ده‌لیت: من نه‌صرانییم و خه‌لکی نه‌ینه‌وام.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فەرموئی: خه‌لکی ئەو شاره‌ی، که (یونس) ی کورپی (مئی) ی لیبوو.

عه‌دداس ده‌لیت: بۆ تۆ یونس ی کورپی مه‌تتا ده‌ناسی؟!

پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فەرموئی: به‌لیت، ئەو برامه‌و پیغه‌مبه‌ری خوایه‌و منیش

پیغه‌مبه‌ری خوام.

عه‌دداس به‌ سه‌رسورمانه‌وه ده‌پرسی: یانی تۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ی؟!

ئه‌ویش ده‌فەرموئی: به‌لیت، یه‌کسه‌ر عه‌دداس سه‌ری موباره‌کی و هه‌ردوو ده‌ست و

هه‌ردوو پیتی ماچ ده‌کات.

له دووره، که (عتبة و شيبة) ده‌بیسن، ده‌لین: به‌خوا شهو غولامه‌ش هیچ! شهویشی هه‌ل‌خه‌له‌تاندا!!

که عه‌دداس ده‌چیتته‌وه لیتی ده‌پرسن: عه‌دداس شهو بۆ وات کرد؟!

شهویش ده‌لین: شهو نینسانه‌تان نه‌ناسیوه، شهو پتغم‌مبه‌ری خواجه ﷺ! نه‌نینیه‌کی پتیبوو، که پتیم وابوو هیچ‌کس نایزانتی (یونوسی کوری مه‌تتا) ده‌ناسن، که پتغم‌مبه‌ری خواجه، چونکه ته‌نیا پتغم‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) شهو راستییانه ده‌زانن.

شهوانیش پتی ده‌لین: به‌قسه‌ی شهو کابرایه نه‌که‌ی و دینه‌که‌ی خۆت چاکتره، هه‌ل‌تنه‌خه‌له‌تینتی و نه‌چیتته سهر دینی شهو.

نینجا پتغم‌مبه‌ر ﷺ له‌گه‌ل (زید بن حارثة) به‌ دلشکاوپی ده‌گه‌رتته‌وه بۆ مه‌که‌که، به‌لام خه‌لکی مه‌که‌که خه‌به‌ری بۆ دینن که نابئی بیتته‌وه بۆ مه‌که‌که و قبوولتی ناکه‌ینه‌وه، بۆیه پتغم‌مبه‌ر ﷺ ده‌چیتته نه‌شکه‌وتی (حیراء)، نینجا خه‌به‌ر ده‌نیرتی بۆ لای (الأخنس بن شریق) ده‌فهرموئ: په‌نام بده با بیتته‌وه، شهویش ده‌لین: من هاوپه‌یمانم له‌گه‌ل قوره‌یشییه‌کان بۆیه توانای شه‌وه‌م نیه، خه‌به‌ر ده‌نیرتی بۆ (سهیل بن عمرو) شهویش ده‌لین: من له (بنی عامر)م، که ناتوانن خه‌لک په‌نا بده‌ن له‌سهر قوره‌یشو وه‌لامه‌که‌ی شهویش سه‌لیبی ده‌بی، نینجا ده‌نیرتی بۆ لای (مطعم بن عدی) و شهو ده‌لین: باشه من په‌نای ده‌ده‌م، نینجا (مطعم) به‌ خزمه‌کانی خۆی ده‌لین: خۆتان بییچنه‌وه و چه‌ک هه‌ل‌گرن، وه یه‌کیک ده‌نیرتی، که پتغم‌مبه‌ر ﷺ بیینی‌و، جار ده‌دات به‌نیو قوره‌یشداو، ده‌لین: من موحه‌ممدم په‌نا داوه، هیچ‌کس

سازاری نهدات! وه سدره فجام پیغه مبه‌ر ﷺ له گه‌ل (زید بن حارثه) دا دیتسه وه نیو شاری مه‌ککه (۱).

لیتره‌دا که پیغه مبه‌ری خوا ﷺ ناچار بووه بچیته ژیر بالئی کاربایه‌کی کافر، که ده‌شزانی له‌سدر باطل و کوفریشه، نه‌ویش له‌بهر خواو له‌بهر کاری نیسلامیی، نه‌گه‌رنا خزمه‌کانی پیغه مبه‌ر ﷺ ناماده‌بوون هه‌موو شتیکی بۆ بکه‌ن، به‌لام به‌مه‌رجیتک ده‌ست له‌دین و بانگه‌وازه‌که‌ی هه‌لبگرئ، به‌لام نه‌و ناماده‌ن بووه به‌نه‌ندازه‌ی تاله موویه‌کیش نه‌رمیی بنوینئ له‌وباره‌وه.

که‌واته: ده‌بئ بزانیسن، که ئیمه‌ش زۆر جار کاری نیسلامیی و خزمه‌ت به‌دینی خوا‌ی په‌روه‌ردگار، ناچارمان ده‌کا هه‌ندئ شت بکه‌ن، که نه‌گه‌ر هه‌ر خۆمان بین وه‌کو تاک (شخص) قبوولی ناکه‌ین، به‌لام هه‌ر شتی‌ک به‌رژه‌وه‌ندیی دینی خواو کاری نیسلامیی تیدا بئ له‌و پیناوه‌دا قبوولی ده‌که‌ین، مادام به‌رژه‌وه‌ندیی (مصلحه)‌یکی گه‌وره‌ی کاری نیسلامیی به‌وه ته‌حقیق بئ، یان زیان (مفسده)‌یکی گه‌وره‌تری پئ لابیرئ.

به‌پنویستی ده‌زائم نه‌و فه‌رمووده‌یه‌ی دایکی مسولمانان (عائشة) - خوا لئی رازی بی‌ت-، بکه‌مه‌ کۆتایی بۆ نه‌م قۆناغه‌ی ژبانی پیغه مبه‌ر ﷺ، وه نه‌و سالی، که ناوی لیتراوه سالی ماتمه‌ینی و غه‌م و په‌ژاره: {عن عائشة رضي الله عنها، زوج النبي ﷺ، أنها قالت للنبي ﷺ: هل أتى عليك يوم كان أشد من يوم أحد؟}

قال: (لقد لقيت من قومك ما لقيت، وكان أشد ما لقيت منهم يوم العقبة، إذ عرضت نفسي على ابن عبد ياليل بن عبد كلال، فلم يجبني إلى ما أردت،

(۱) پروانه: (تاریخ الأمم والملوك) للطبري، ج ۲، ص (۲۳۱)، وه: (البداية والنهاية) لابن كثير، ج ۳، ص (۱۵۹).

فانطلقت وأنا مهموم على وجهي، فلم أستفق إلا وأنا بقرن الثعالب فرفعت رأسي، فإذا أنا بسحابة قد أظلمتني، فنظرت فإذا فيها جبريل، فناداني فقال: إن الله قد سمع قول قومك لك، وما ردوا عليك، وقد بعث الله إليك ملك الجبال لتأمره بما شئت فيهم، فناداني ملك الجبال فسلم علي، ثم قال: يا (محمد)، فقال، ذلك فيما شئت، إن شئت أن أطبق عليهم الأخشبين؟ فقال النبي ﷺ: بل أرجو أن يخرج الله من أصلابهم من يعبد الله وحده، لا يشرك به شيئاً { رواه البخاري ^(۱)، واته: عائشه‌ی هوسه‌ری پیغه‌مبهر - خوا لیلی رازی بن- گیتراویه‌ته‌وه، که به پیغه‌مبهری ﷺ گوتوه: نایا هیچ رۆژان له رۆژی نوحود سه‌ختترت لی گوزه‌راوه؟

فهرمووی: نه‌وه‌ی له گه‌له‌که‌ته‌وه تووشم بوو تووشم بوو، وه سه‌ختترین شت، که له‌وانه به‌سهرم هات، رۆژی عه‌قه‌به بوو، که داوا‌ی په‌نام له (ابن عبد یالیل بن عبد کلال) کرد، به‌لام وه‌لامی داوا‌یه‌که‌ی نه‌دامه‌وه، منیش به‌ خه‌مباریی رۆیشتم و ملم نا له (قرن الثعالب) هاتمه‌وه سه‌رحال، که سه‌رم به‌رزکرده‌وه، هه‌وریکم له‌سه‌ر بوو سیبه‌ری لی‌کرد بووم، سه‌رنجمدا جیبریلی تیدا‌بوو، بانگی کردم، گوتی: خوا قسه‌و وه‌لامو به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی گه‌له‌که‌تی بیست، جا نه‌وه فریشته‌ی شاخه‌کانی نارده‌ته لات تا‌کو چیت پی‌ باشه فه‌رمانی پی‌بکه‌ی، ننجا فریشته‌ی چیا‌یه‌کان بانگی کردم و سه‌لامی لی‌کردم، گوتی: نه‌ی موحه‌مه‌د! نه‌گه‌ر حه‌زده‌که‌ی، که دوو چیا‌یه‌کانیان به‌سه‌ردا سه‌رووخینم (واته: به‌سه‌ر خه‌لکی طانیفدا)؟ پیغه‌مبهر ﷺ فه‌رمووی: به‌لکو هیوام وایه، که خوا وه‌چه‌یه‌کیان لی‌ بخاته‌وه، که ته‌نیا خوا بیه‌رستین و هیچ شتیک نه‌کاته هه‌ویه‌شی.

(۱) صحیح البخاری: ۳۲۳۱.

۵- گه‌رانه‌وه له (طائف) و دیدار له‌گه‌ل وه‌فدی جنددا:-

دوای نه‌وه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ به دلشکاوایی له (طائف) گه‌رپه‌وه، له شوینتیک که پینی ده‌گوتری (نخلة) له نیوه‌ی شه‌ودا نویژی ده‌کرد، که کۆمه‌لێک له (جن) به‌لایدا تیپه‌رین وه‌ گوتیان راگرت بۆ قورئان خویندنی پیغه‌مبهر ﷺ، که (ابن هشام)^(۱) ده‌لێ حه‌وت کهس بوون، به‌لام سه‌رچاوه‌کانی دی گوتوویانه (۹) کهس بوون، وه‌ شه‌و جندانه‌ خه‌لکی (نصیبین) بوون، دوای نه‌وه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ نویژه‌که‌ی ته‌واو‌کرد، نه‌وان گه‌رانه‌وه‌ بۆلای خه‌لکه‌که‌ی خۆیان، وه‌ شه‌و په‌یام و بانگه‌وازه‌ی ئیسلامیان پین راگه‌یاندن، خوای په‌روه‌ردگار له‌ سووره‌تی (الاحقاف) له‌ چوار ئایه‌تانه‌ ئایه‌تی (۲۹ تا ۳۲) شه‌و پرووداوه‌مان بۆ ده‌گیریتته‌وه، که ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿۲۹﴾ قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَىٰ الْحَقِّ وَإِنَّ طَرِيقَ مُسْتَقِيمٍ ﴿۳۰﴾ يَا قَوْمَنَا أَجِئُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَءَامِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخْرِجَكُمْ مِّنْ عَذَابِ آلِيمٍ ﴿۳۱﴾ وَمَنْ لَا يُحِبِّ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۳۲﴾﴾، واته‌: یادای شه‌و کاته‌ بکه‌وه‌ کاتیک کۆمه‌لێک له (جن) مان ناردنه‌ لات، جا کاتیک هاتنه‌لای (هاتنه‌ خزمه‌ت پیغه‌مبهر ﷺ) به‌یه‌کتریان گوت: بئ ده‌نگ بن! (دیاره پیغه‌مبهر ﷺ که شه‌ونویژی کردوه‌ به‌ ده‌نگی به‌رز قورئانی خویندوه‌)، دوای نه‌وه‌ی که قورئان خویندنه‌که‌ ته‌واو بوو، گه‌رانه‌وه‌ بۆلای گه‌لو کۆمه‌له‌که‌ی خۆیان و ناگاداریان کردنه‌وه‌و گوتیان: نه‌ی گه‌له‌که‌مان ئیغه‌ گوتیبستی کتیبیک بووین له‌ دوای مووسا نیراوه‌ته‌

(۱) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۲، ص (۲۱۷).

خوار (که مېبه ست قورښانه) هم موو کتیبه کانی پیش خوی به راست ده زانی، خه لک پېروونیی ده کات به ره و حق وه به ره و رېبازیکي راست، نه ی گه له که مان به ده م بانگه واز کهر بۆلای خواوه بچن و نیمانی پې بینن، له گوناخه کانتان ده تانبوورئ و له نازاریکی به ئیشیش ده تانپاریزی، وه هدرکه سیك به ده م بانگه وازی خواوه نه چیت ناتوانئ خوا دهسته وه ستان بکات (ناتوانئ ده ریازی پې له ژیر قه لمره وو رکیفی خوا) وه جگه له خواش هیچ کهس نیه دژست و پشتیوانی بیت و هاوکاری بکات، وه نه وانه له گومراییه کی ناشکرادان.

نه وه ی که جیی سهرغجه نه وه یه، که :

نه و کۆمه لته جنده - خوا لیان رازی بیت- (که دیاره نه وانیش مسولمان بوون و بوونه هاوه لئ پیغه مبر ﷺ، چونکه له ده می موباره کی نه وه وه نیمان و قورښان و ئیسلامیان و هرگرتوه) دوا ی نه وه ی شتیک له پیغه مبر ﷺ و هرده گرن، وه نه وه ی که توانیویانه لئی گوئ بیست ده بن، یه کسه ر گه پراونه وه بۆلای گه له که یان بۆ نه وه ی ناگاداریان بکه نه وه و بیانترسیتن، وه هؤشیاریان بکه نه وه، به بچ دوا که و تسن، تنجا ناوا ده ستیان پې کرده وه :

سهره تا باسی نه وه یان کرده وه، که چییان بیستوه، گوتویانه: ئیمه کتیبیکمان بیستوه که له لاین خواوه هاتۆته خوار له دوا ی موسا - علیه الصلاة والسلام- نه و کتیبه هم موو کتیبه کانی پیش خوی به راست ده زانی.

تنجا نیوه رۆکی نه و کتیبه یان پې ده لئین: ﴿يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ﴾، واته: نه و کتیبه خه لک رېتمایی ده کات به ره و حق، له هم موو بواره کاندا عه قیده یی و عیباده ت و نه خلاق و هه لئس و که وت و بواری خه لال و حه پرام و حوکم و سیاسه ت و له هم موو بواره کاندا خه لک رېتمایی ده کات بۆ حق، ﴿وَالْأَنْ طَرِيقِ مُسْتَقِيمِ﴾، واته: وه بۆ رېبازیکي راست، تنجا دوا ی نه وه ی بهرنامه که یان بۆ پروون ده که نه وه، سهره تا سهرچاوه که ی، پاشان نیوه رۆکه که ی، نه و جاره داوا له گه له که یان ده که ن، وه لامی

بانگه‌وازی خوا بده‌نه‌وه و ټیمانی پټ بینن، بۆ ټه‌وه‌ی له گوناحه‌کانیان بسووری، وه له عه‌زابی خۆی چه‌پاله‌یان بدات.

دوایی ده‌یانترسینن، که ټه‌گه‌ر که‌سټیک به‌ده‌م بانگه‌وازی خواوه نه‌چټی، ناتوانی له دونیادا له‌ژټر ده‌سته‌لاتی خوا ده‌رچټی و خوا ده‌سته‌وه‌ستان بکات، وه هیچ که‌سټیک نیه‌ هاوکاریی بکا، وه به‌ ته‌تکید له دوا‌پوژیشدا له سزای خوا قوتاری نابټی، وه بی‌گومان ټه‌وانه له گومراییه‌کی ناشکرادان.

(احمد و مسلم و الترمذی) له (علقمة)^(۱) ده‌گټپنه‌وه، که ده‌لټی: به (عبدالله بن مسعود) م گوت: (هل صحب النبي ﷺ ليلة الجن منكم أحد؟) قال: ما صحبه منا احد، ولكننا فقدناه ذات ليلة فقلنا: استطير او اغتيل...)، واته: ټه‌و جارهی، که پیغه‌مبهر ﷺ چوو قسه‌ی بۆ (جن) کرد، ټټوه هیچ کامتان له خزمه‌تی دابوون؟! (عبدالله) ده‌لټی: نه‌خټر ټه‌وشه‌وه هیچ کامان له‌گه‌لټی نه‌بووین، به‌لکو ټه‌و شه‌وه لی‌مان بزربوو، وه گوتمان: یان رفټنراوه، یان به‌ په‌نهانیی کوژراوه، ټیدی ټه‌و شه‌وه‌مان به‌ خراپترین شه‌و لټی گوزه‌را، کاتټیک پوژمان کرده‌وه، بینیمان پیغه‌مبهر ﷺ له‌لای ټه‌شکه‌وتی (حیراء) وه دټټه‌وه، چووینه خزمه‌تی و پی‌مان گوت: ټه‌ی پیغه‌مبهری خوا ﷺ ټټمه‌ تو‌مان لټی بزر بوو، زو‌ریش به‌دواتدا گه‌پراین نه‌ماندو‌زټه‌وه‌وه به‌و هۆیه‌وه خراپترین شه‌ومان لټی گوزه‌را!

پیغه‌مبهریش ﷺ بۆی باس کردین و فه‌رمووی: یه‌کټیک له‌لایه‌ن (جن) ه‌کانه‌وه هات و بانگی منی کردو، گوتی: ټټمه‌ هه‌موو کۆبووینه‌وه له فلان شوټین، وه‌ره قسه‌مان بۆ بکه، منیش چووم و قورټانم بۆ خوټندن، وه دوایی پیغه‌مبهر ﷺ له‌گه‌لمان هات و شوټنه‌واره‌کانی پی‌نیشان‌داین و، فه‌رمووی ټټره شوټنی کۆبوونه‌وه‌که بوو.

(۱) یه‌کټیکه له زانایانی تابعین.

ثنجنا (ابن أبي حاتم) له (عكرمة) هوه له‌باره‌ی ژماره‌یانه‌وه ده‌گیریتته‌وه، ده‌لئ: (هم اثنا عشر ألفاً جاؤا من جزيرة الموصل)، واته: نه‌و جندانه (۱۲۰۰۰) دوازده‌هه‌زار که‌س بوون، که له جه‌زیره‌ی (موصل) هوه هاتیبوون (واته: - ناوچه‌ی موصل-) نه‌و پروداوه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌نن، که بانگه‌وازی پیغه‌مبهر ﷺ گشتگیر بووه بۆ جنۆکه‌و مرۆف تایبەت نه‌بووه به مرۆقه‌وه، چونکه (جن) یش وه‌کو ئیمه موکه‌لله‌فن به‌وه‌ی، که تیمان به پیغه‌مبهری ئیمه ﷺ بینن، وه مسولمان بن، وه نه‌وانیش کافرو مسولمانیان هه‌یه، وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار به دریتژی له سووره‌تی (الجن) باسیان ده‌کات.

شه ورپوو بهرزبوونه وه (الإسراء والمعراج) :

(الإسراء) واته: شه ورپویی، (المعراج) یان (العروج) یانی: بهرزبوونه وه، دیاره شه ورپویه که له (مه ککه) وه بۆ (بیت المقدس) بووه، وه بهرزبوونه وه کەش له (بیت المقدس) وه بۆ ناسمانه کان و پشت ناسمانه کان بووه، جا ئەو پروداوه گه و رهو گرنکه زۆریه ی لیکۆله ره وان له سه ره نه وه یه ک ده نگن، که له سالی (۱۱) یه م یاخود (۱۲) یه می پیغه مبه رایه تیدا بووه، واته سالی ک پیش نه وه ی پیغه مبه ر ﷺ کۆچ بکا بۆ مه دینه، وه ئەو پروداوه سه ر سو ره ی نه رو گرنکه گه و ره ترین ریز لیکرتنی خوی په روه ردگاری تیدا یه بۆ پیغه مبه ر ﷺ له گه ل ئەو هه لومهرجه سه خت و ئەو ئیش و ژانه ی، که پیغه مبه ر ﷺ له و ماوه ی پیشووه دا چیشته بووی بۆ نه وه ی خوی به به زه یی دلی بداته وه دلی خۆش بکات، وه خوی به رزو مه زنیش زۆر کاربه جی یه و هه ر کاتیک بینی یه کیک له به نده کانی خۆی تووشی نا په حه تی و ئیش و ژان دئ، به شتیک دلی خۆش ده کات، جا بیگومان نه و سه فه ره گه و ره و سه ر سو ره ی نه ره له لایه که وه دلخۆشکه ریک ی گه و ره بووه بۆ پیغه مبه ر ﷺ، وه له لایه کی دیکه شه وه وزه وه به رخستن و توانا تیدا په یدا کردنی زیاتر بووه بۆی تا کو بتوانی له قۆناغه کانی دوا ییدا ده وری زیاتر و کاریگه رتر بیسنی، چونکه قۆناغه کانی کۆچ کردن بۆ مه دینه و پاشان دامه زراندنی ده ولته تی ئیسلامی و ئەو هه موو جه نگو و جهاده، که دوا یی کردوویه تی، قۆناغی زۆر سه خت بوون، بۆیه خوی کاربه جی، که نه و سه فه ره گه و ره یه ی به پیغه مبه ر ﷺ کردوه (که یه کیکه له —معجزة— گه و ره کان) بۆ نه وه ی زیاتر دلخۆشبی به وه ی، که خوی په روه ردگار ریزی لئ ده گری و، بی ریزی کافرو بی پروایه کان زۆر کار نه کاته سه ر دل و ده روونی موباره کی.

تجنا نيمه سده‌تا به‌کورتی له‌بهر تيشکی چهند نايه‌تيشکی قورئاندا باسی شه
سه‌فهره ده‌که‌ين، به هه‌ردووک قوناغه‌که‌يه‌وه و دواتریش له‌بهر تيشکی چهند
فهرمووده‌يه‌که‌دا‌زياتر ده‌يتوژينه‌وه: خوا -عزوجل- له‌باره‌ی شه‌وروی پيغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ
فهرموويه‌تی: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى

الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَرَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنَ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١﴾
الإسرائ، واته: پاکی بۆ شه و که‌سه‌ی، که شه‌وروی کرد به به‌نده‌ی خوی به شه‌وی له
مزگه‌وتی (حرام) وه بۆ مزگه‌وتی (أقصى‌ی)، که پیت و پیزمان خستوته ده‌وروبه‌ره‌که‌ی
بۆ شه‌وی له نيشانه گه‌وره‌کانی خۆسانی نيشان بده‌ين بيگومان خوا بیسه‌ره‌و
بينه‌ريشه، شه‌وه به‌نسبت قوناغ و به‌شی یه‌که‌می شه و سه‌فهره به‌فه‌رو گرنه‌گه، به‌شی
دوه‌می سه‌فهره‌که‌ش بریتی بو له به‌رزبونوه (معراج) ی پيغه‌مبه‌ر ﷺ له (بيت
المقدس) وه به‌ره‌و ناسمانه‌کان و پشت ناسمانه‌کان، خوی بۆ‌ینه له‌وباره‌وه

ده‌فه‌رموی: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ

صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾ عَلَيْهِ

شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ﴿٨﴾

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿٩﴾ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا

رَأَىٰ ﴿١١﴾ أَفْتَمَرُوهَنَّهُ عَلَىٰ مَا رَىٰ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ

﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ﴿١٥﴾ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ

﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ﴿١٨﴾﴾ النجم، واته: به‌ناوی خوی به به‌زه‌ی

به‌خشنده، سویند به نه‌ستیره کاتیک ناوا ده‌بیئت (یان کاتیک، که ده‌که‌ویته خوار له
رۆژی دوايسدا، یاخود کاتیک که نه‌ستیره‌کان هه‌ندیکیان له‌به‌ين ده‌چن و هه‌ندیکی دی

دروست دهبن) هاوه‌له‌که‌تان نه پئی لئی ون بووه، نه سدرگه‌ردانیش بووه، نه‌وه‌یش که دیلئی (قورپان که بۆتان ده‌خوینیتته‌وه وه نه‌وه‌ فرمایشتانه‌شی، که وه‌ک پاگه‌یانندی دین ده‌یانفهرموئی) له‌ئاره‌زووه‌ نیه، به‌لکو په‌یامیتکه بۆی ره‌وانه ده‌کریئ (له‌لایه‌ن خوای په‌روه‌ردگار‌وه) که‌سینک (فریشته‌یه‌ک) فیژی ده‌کات، که زۆر به‌هیزه، شکل‌و دیمه‌نیکی زۆر جوان و پیکهاتنیکی زۆر تیرو ته‌واویی هه‌یه (یاخود -فَأَسْتَوَى- یانی: خۆی پیتسانی موحه‌مه‌ددا ﷺ) له‌کاتیکدا که له‌ ناسۆی هه‌ره‌به‌رزی ناسمان بوو، دوایی شو‌ربۆوه‌و لیتی تزیک که‌وته‌وه، نه‌وه‌نده لیتی تزیک که‌وته‌وه وه‌کو دوو که‌وانی به‌رامبه‌ر یه‌ک به‌لکو که‌متریش، نجا وه‌حی کرد بۆ به‌نده‌ی خۆی نه‌وه‌ی که‌ خوا فرمانی پتغمبر کردبوو پئی پاگه‌یه‌نن، عه‌قلی (پتغمه‌مبه‌ر ﷺ) به‌هه‌له‌دا نه‌چوو بوو له‌وه‌دا که‌ بینی، (که‌ -جبریل-ی بینیه‌وه له‌سه‌ر شیوه‌ی خۆی) ئایا ئیوه له‌گومان‌دان (یان شه‌ره‌قه‌سه‌ی له‌گه‌لدا ده‌که‌ن) له‌باره‌ی نه‌وه‌وه که‌ ده‌بینی، وه‌ جاریکه‌ دی (جبریل)ی بینی له‌سه‌ر شکل‌و شیوه‌ی خۆی^(۱)، له‌لای دره‌ختی کۆتایی (کۆتایی هه‌موو مه‌خلوقات) له‌لای نه‌وه‌ دره‌خته به‌هه‌شتی جینگه‌ی تیدا حه‌وانه‌وه‌ی (نه‌هلی ئیمانی) لیبه، که‌ نه‌وه‌ دره‌خته داده‌پۆشی نه‌وه‌ی که‌ دایده‌پۆشی (که‌ به‌س خوا ده‌زانن نه‌وه‌ شته چیه‌ که‌ نه‌وه‌ دره‌خته دایده‌پۆشی) چاوی (پتغمه‌مبه‌ر ﷺ) لای نه‌دا، وه‌ له‌ پتشم ده‌رنه‌چوو (واته: نه‌وه‌ی که‌ بۆی دیاری کرابوو بیبینن هه‌ر نه‌وه‌ی بینی) وه‌ سه‌رکیشیشی نه‌کرد، بیگومان نه‌وه‌ (محمد ﷺ) له‌ نیشانه‌ گه‌وره‌کانی خوای په‌روه‌ردگاری بینی.

(۱) یه‌که‌م جار، که‌ وه‌حی بۆ پتغمه‌مبه‌ر ﷺ هاته‌ خوار (جبریل) له‌سه‌ر شیوه‌ی ئینسانیتک خۆی پیتشاند، به‌لام دوا‌ی نه‌وه، که‌ (۱۰) پۆژ وه‌حی پچرا، دوا‌ی نه‌وه‌ ده‌پۆژه کاتیک، که‌ پتغمه‌مبه‌ر ﷺ له‌ (حیرا)وه‌ ده‌چۆه بۆ مالتن، جاریکه‌ دی (جبریل)ی بینی، به‌لام نه‌مجاره‌یان یه‌که‌م جاری بوو، که‌ له‌سه‌ر شیوه‌ی خۆی بیبینن، له‌م نایه‌ته‌دا خوای کاربه‌ج‌ن ناما‌زه به‌و جاری دووم ده‌کات، که‌ پتغمه‌مبه‌ر ﷺ جیسه‌ریلی له‌سه‌ر شیوه‌ی خۆی بینیه‌وه.

لیتره‌دا خوای په‌روه‌ردگار باسی شه‌وه ده‌کات، که پیغه‌مبهر ﷺ دووجار (جبریل)ی بینوه له‌سهر شیتوه‌ی خزی، نه‌گه‌رنا، ده‌یان جاری دیکه بینویه‌تی، وه‌ک (عائشه) -خوای لیتی پازی بیت- پرسپاری لیکرا ده‌رباره‌ی شه‌وه دوو‌تایه‌ته‌ی که ده‌فرموی: ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ﴾ ﴿وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأَفْئُقِ الْمُبِينِ﴾ ده‌لئی^(۱): (انا اول هذه الأمة سأل عن ذلك رسول الله ﷺ)، واته: عائشه -خوای لیتی پازی بی- گوتی: من یه‌که‌مین کی‌سی شه‌وه تۆمه‌ته‌ بووم، که ده‌رباره‌ی شه‌وه‌تایه‌تانه پرسپارم له پیغه‌مبهر ﷺ کرد، شه‌ویش له وه‌لامدا فرموی: ﴿الما هو جبریل کم آره‌ علی صورته العی خلق علیها غیر هاتین المرتین: رأته منهبطاً من السماء ساداً عظیم خلقه ما بین السماء الی الارض﴾^(۲)، واته: شه‌وه (جبریل)ه، که به‌و شیتوه‌ حه‌قیقیه‌ی خوای خولق‌اندوویه‌تی له‌سهری، شه‌وه دووجاره‌ نه‌بی‌ نه‌مبینوه، بینیم له ناسمان هاته‌خوار شیتوه حه‌قیقیه‌که‌ی شه‌وه‌نده‌ گه‌وره بوو، نتوانی ناسمان و زوی پر کردبوو، دوایی عائشه -خوای لیتی پازی بی- گوتی: (أو لم تسمع أن الله یقول: ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾^(۳) الأنعام.

له فرموده‌یه‌کی دیکه‌دا هاتوه، که (عبدالله بن مسعود) ده‌لئی: پیغه‌مبهر ﷺ (جبریل)ی بینوه، که (۶۰۰) بالی هه‌بووه: ﴿أن رسول الله ﷺ رأى جبریل له سمعة جناح﴾ رواه البخاری و مسلم^(۴).

(۱) وه‌ک (أحمدو بخاری و مسلم) گپ‌راویانه‌ته‌وه‌وه شه‌وه‌ی پرسپاریشی کردوه (مسروق) بووه، پروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص (۱۳۲۹).
 (۲) پروانه: (صحیح البخاری): ۴۸۵۵، وه (صحیح مسلم): ۴۳۸.
 (۳) البخاری: ۳۲۳۲، و مسلم: ۴۳۱.
 (۴)

بدلام بدداخوه هه‌ندیك له توتیژه‌ره‌وانی قورشان له ته‌فسیرو لیكدانه‌وه‌ی شه‌و
 نایه‌تسانه‌ی سووره‌تی (النجم) دا به‌هه‌له‌داچوون و ایسانزانیه شه‌وه، که ده‌فرموی:

﴿ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى ﴾ مه‌به‌ست پی‌خوا‌ی بی‌وتینه‌یه! که
 له‌راستیدا شه‌وه له‌گه‌ل گه‌وره‌یی و پاکیی و بی‌هاوتایی خوادا ناگونجی، وه مه‌به‌ستیش
 پی‌ی شه‌وه نیه، وه‌ک پیغه‌مبهر ﷺ بو‌خوی روونی کردۆته‌وه، له‌کاتی‌کدا که (عائشة)
 لیتی ده‌پرسی!

که‌واته: جاریک پیغه‌مبهر له‌سه‌ر زه‌وی جیبریلی دیوه له‌سه‌ر شیوه‌ی خوی، وه
 جاریکی دیکه‌ش له‌ ناسمان بینویه‌تی، که به‌رزبۆته‌وه بو‌ ناسمان.

ئجا شه‌وه‌ی که پیوسته له‌وباره‌وه بزانی، شه‌ویه که شه‌ورپۆ به‌رزبونه‌وه‌ی
 پیغه‌مبهر ﷺ به‌ جه‌سته‌و رووح بووه، نه‌ک ته‌نها به‌ رووح، وه نه‌گه‌ر ته‌نیا به‌ خه‌ون
 بوویه، کافره‌کان شه‌وه‌نده ره‌خنه‌یان نه‌ده‌گرت (وه‌ک دوایی باسی ده‌که‌ین) که زۆر
 ره‌خنه‌یان گرتوه، گوتویانه: چۆن به‌یه‌ک شه‌و موحه‌مه‌د له‌ مه‌که‌وه چوه‌ بو
 فه‌له‌ستین دوایی له‌وتشه‌وه به‌رزبۆته‌وه بو‌ ناسمانه‌کان؟! نه‌گه‌ر فه‌رموویای خه‌ونم
 بینیه، ره‌خنه‌یان لی نه‌ده‌گرت، چونکه هه‌موو که‌س ده‌توانی به‌ خه‌ون به‌چیته
 نه‌وپه‌ری دنیا‌یه، هه‌روه‌ها نایه‌ته‌کانیش زۆر روون، که ده‌فرموی: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي
 أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا﴾، چونکه (عبد) شه‌ویه، که له‌ جه‌سته‌و رووح پیک دیتو،
 به‌ندایه‌تی کردنیش به‌ رووح و جه‌سته هه‌ردووکیان نه‌نجام ده‌دری، یان له‌ سووره‌تی
 (النجم) دا، که خوی په‌ره‌ردگار ده‌فرموی: ﴿ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ﴾، واته: چاوی
 پیغه‌مبهر ﷺ لای نه‌دا له‌و سنوره‌ی، که بۆ دیاری کرابوو، شه‌وانه هه‌موو به‌لگه‌ن
 له‌سه‌ر شه‌وه‌ی که پیغه‌مبهر ﷺ به‌ جه‌سته‌و به‌ رووح شه‌و سه‌فه‌ره موباره‌که‌ی کردوه،
 هه‌روه‌ها (مسروق) ده‌لی: پرسیارم له‌ (عائشة) کرد - خوی لیتی پازی بی- ده‌رباره‌ی
 شه‌وه که پیغه‌مبهر ﷺ خوی بینیه له‌ میانی شه‌ورپۆ به‌رزبونه‌ویدا یان نا؟

(عائشة) له وه لآمدا گوتی: پاکیی بؤ خوا، مووه کام وهستان (گرژ بوون) له نه نجامی نهو قسه یه دا که تز کردت! (۱)

له حدیسیکی دیکه دا (مه سروق) ده لئ: له (عائشة) م پرسی نهی بؤ خوی
 -عز وجل- ده فهرموی: ﴿ثُمَّ دَنَا فَدَلَّكَ ﴿۸﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿۹﴾ فَأَوْحَىٰ
 إِلَيَّ عَبْدِي مَا أَوْحَىٰ ﴿۱۰﴾﴾ النجم، (عائشة) له وه لآمدا گوتی: (انما ذاك جبريل
 كان يأتيه في صورة الرجل، وإنه أتاه هذه المرة في صورته، التي هي صورته
 فسدّ الأفق) رواه البخاري ومسلم (۲)، واته: نهوه (جبريل) ه، پيشتر له سهر شتوهی
 پياو ده هاته لای، به لآم نه م جار ه یان له سهر شتوه حه قیقیه که ی، که خوا له سهری
 خولقاندوه، هاتوته لای، که هه موو ناسوی پر کردوه.

چونیه تی شه ورپوو به رزبوونه وهی پښه مبر ﷺ :-

پيشتر شتيکمان باسکرد ده رباره ی شه ورپوو به رزبوونه وهی پښه مبر ﷺ که له
 نایه تی یه که می سوورته تی (الإسراء) دا باسی شه ورپووی پښه مبر ﷺ ده کات و،
 هه زده نایه تی سوورته تی (النجم) یش باسی به رزبوونه وهی پښه مبر ﷺ ده که ن، له م
 فدرمايشتانه شدا، که له هه ردوو (صحيح) ی (بخاري ومسلم) دا هاتوون، باسی
 چونیه تی نهو سه فهره مویاره که ی پښه مبر ﷺ کراوه، به شهو له مه که وه بؤ
 قودس و پاشان به رزبوونه وه له ویره به ره و ناسمانه کان: {قال أنس بن مالك كان أبو
 ذر رضي الله عنه يحدث أن رسول الله ﷺ قال: (فُرِجَ سَقْفُ بَيْعِي وَأَنَا بِمَكَّةَ، فَنَزَلَ
 جِبْرِيلُ فَنَفَّرَ صَدْرِي، ثُمَّ غَسَلَهُ بِمَاءِ زَمْزَمَ، ثُمَّ جَاءَ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ،
 مَمْتَلِيءٍ حِكْمَةً وَإِيمَانًا، فَأَفْرَغَهَا فِي صَدْرِي، ثُمَّ أَطْبَقَهُ، ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي

(۱) صحيح مسلم: ۴۴۰، و (صحيح البخاري): ۴۸۵۵.

(۲) صحيح البخاري: ۳۲۳۵، و (صحيح مسلم): ۴۴۱.

فَعْرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ...^(۱)، واته: (أنس بن مالك) ده‌لج: (أبو ذر) باسی ده‌کرد، که پیغه‌مبهری خوا ﷺ فرمودیه‌تی: له مه‌ککه بووم سه‌قفی خانوه‌که‌مان لیك بزوهو (جبریل)ی لیها‌ته خوار، سینه‌ی له‌ت کردم، وه دلّو هه‌ناوو سینه‌می به‌ناوی زه‌مزهم شورده‌وه، دوا‌یی ته‌شتیکی زتیری هینا، که پرسوو له‌حیکه‌ت و نیمان، هه‌مووی له‌نیوو سینه‌ی من‌کرد، دوا‌یی سینه‌می به‌یه‌که‌وه نووسانده‌وه، پاشان ده‌ستی گرم‌بهره‌و ناسمانه‌کان به‌رزی کردم‌وه‌وه سهری خستم.

وه له‌فرموده‌یه‌کی دیکه‌دا نه‌نه‌س چۆنیه‌تی نه‌و به‌رزبوونه‌ویه ده‌گیریتته‌وه: (عن أنس بن مالك، أن رسول الله ﷺ قال: {أَتَيْتُ بِالْبُرَاقِ، وَهُوَ دَابَّةٌ أبيض طویل فوق الحمار، ودون البغل، يضع حافره عند منتهى طرفه، قال: (فركبته حتى أتيت بيت المقدس)، قال: (فربطه بالحلقة التي يربط به الأنبياء)، قال: (ثم دخلت المسجد، فصليت فيه ركعتين، ثم خرجت فجاءني جبريل ﷺ بإناء من خمر، وإناء من لبن، فاخترت اللبن، فقال جبريل ﷺ: اخترت الفطرة، ثم عرج بنا إلى السماء، فاستفتح جبريل فقيل من أنت؟ قال: جبريل، قيل: ومن معك؟ قال: محمد، فقيل: وقد بعث إليه؟ قال: قد بعث إليه، ففتح لنا فإذا أنا بآدم فرحّب بي ودعا لي بخير، ثم عرج بنا الى السماء الثانية فاستفتح جبريل ﷺ، فقيل: من أنت؟ قال: جبريل، قيل: ومن معك؟ قال: محمد، فقيل: وقد بعث إليه؟ قال: قد بعث إليه، ففتح لنا، فإذا أنا بابني الخالة: عيسى بن مريم، و يحيى بن زكريا - صلوات الله عليهما- فرحّبا بي ودعوا لي بخير، ثم عرج بنا الى السماء الثالثة، فاستفتح جبريل ﷺ، فقيل: من أنت؟ قال: جبريل، قيل: ومن معك؟ قال: محمد، فقيل: وقد بعث إليه؟ قال: قد بعث إليه، ففتح لنا فإذا أنا بيوسف وقد أعطي شطر الحسن، فرحّب ودعا لي بخير، ثم عرج

(۱) صحيح البخاري: ۳۳۴۲، وصحيح مسلم: ۴۱۳، واللفظ للبخاري.

بنا الى السماء الرابعة، فاستفتح جبريل عليه السلام، فقيل: من أنت؟ قال: جبريل، قيل: ومن معك؟ قال: محمد، فقيل: وقد بعث اليه؟ قيل: قد بعث اليه؟ ففتح لنا فإذا أنا بأدريس، فرحّب ودعا لي بخير: قال تعالى عزّ وجلّ- ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾ (٧٧) ﴿٧٧﴾ مريم، ثم عُرِّجَ بنا الى السماء الخامسة، فاستفتح جبريل عليه السلام، فقيل: من أنت؟ قال: جبريل، قيل: ومن معك؟ قال: محمد، فقيل: وقد بعث اليه؟ قيل: قد بعث اليه، ففتح لنا فإذا أنا بهارون، فرحّب ودعا لي بخير، ثم عُرِّجَ بنا الى السماء السادسة، فاستفتح جبريل عليه السلام، فقيل: من أنت؟ قال: جبريل، قيل: ومن معك؟ قال: محمد، فقيل: وقد بعث اليه؟ قال: قد بعث اليه، ففتح لنا فإذا أنا بموسى، فرحّب ودعا لي بخير، ثم عُرِّجَ بنا الى السماء السابعة، فاستفتح جبريل عليه السلام، فقيل: من أنت؟ قال: جبريل، قيل: ومن معك؟ قال: محمد، فقيل: وقد بعث اليه؟ قال: قد بعث اليه، ففتح لنا فإذا أنا بإبراهيم مُسْنِدًا ظهره الى البيت المعمور واذا هو يدخله كل يوم سبعون الف ملك لا يعودون اليه، ثم ذهب بي الى سدره المنتهى، واذا ورقها كأذان الفيلة واذا ثمرها كالقلال، قال: فلما غشيها من امر الله ماغشى، تغيرت فما أحدٌ من خلق الله يستطيع ان يبعثها من حسنها فأوحى الله اليّ ما أوحى، ففرض عليّ خمسين صلاة في كل يوم وليلة، فنزلت الى موسى فقال: ما فرض ربك على أمك؟ قلت: خمسين صلاة، قال: ارجع الى ربك فاسأله التخفيف، فإن أمتك لا يطيقون ذلك، فإني قد بلوت بني اسرائيل وخبرتهم، فرجعت الى ربّي، فقلت يا ربّ خفف عن أمتي! فحط عني خمسا، فرجعت الى موسى فقلت، حط عني خمسا، قال: إن أمتك لا يطيقون ذلك فارجع الى ربك فاسأله التخفيف، قال: فلم أزل أراجع بين ربّي (تبارك وتعالى) وبين موسى عليه السلام حتى قال: يا (محمد) انهن خمس صلوات كل

یوم وليلة، بكل صلاة عشر فذلك خمسون صلاة، ومن هم بحسنة فلم يعملها كتبت له حسنة، فان عملها كتبت له عشرأ، ومن هم بسيئة فلم يعملها لم تكتب له شيئاً، فان عملها كتبت سيئة واحدة، قال: فنزلت حتى انتهت الى موسى، فأخبرته فقال: ارجع الى ربك فاسأله التخفيف، فقال: رسول الله ﷺ فقلت: قد رجعت الى ربي حتى استحييت منه^(۱).

لهم فدر مووده‌یه‌دا پیغهمبهر ﷺ چۆنیه‌تی سه‌فهره‌که‌یمان بۆ باس ده‌کات و ده‌فهرموی: (بوراقیان بۆ هیئام، که ناژه‌لئیکی سپی دریزه، له گوئدریزو گه‌وره‌تره، وه له نیستر بچوو کشره، سمی له کۆتایی شویتیک دادهنی، که حوکمی چاوه‌ده‌گاتی، واته: هدر بازیکی به‌ئهندازه‌ی بینینی چاوه، که تنها خوا ده‌زانن چاوی چه‌نده حوکم ده‌کا)، سواری بووم هه‌تا هاتمه (بیت المقدس)، دواپی (بوراق) ه‌که‌م به‌سته‌وه به‌ئلقه‌یه‌ک، که هه‌موو پیغهمبهران -علیهم السلام- پییان به‌ستۆته‌وه (دیاره هه‌موو پیغهمبهرانی دیکه‌ش -علیهم السلام- نه‌و سه‌فهره‌ ناسمانییه‌یان هه‌بووه، به‌لام مه‌رج نیه هه‌موویان گه‌یشتبهنه‌و شوینه‌ی، که پیغهمبهر ﷺ پیی گه‌یشتوه) ننجا چوومه‌ مزگه‌وتی (الأقصى)، دوو رکات نوێژم تیندا کردو دواپی چوومه‌ ده‌ر، دواپی (جبریل) هات، قاپیک شه‌رآب و قاپیک شیری بۆ هیئام، قاپه‌ شیره‌که‌م هه‌لبژارد، (جبریل) گوئی: نه‌وه‌ی، که له‌گه‌ل سروشتی ساغدا ده‌گوفجی نه‌وه‌ت هه‌لبژارد، دواپی به‌رزکراینه‌وه بۆ ناسمان، (پیغهمبهر ﷺ سواری بوراق بوو، به‌لام -جبریل- پیوستی به‌ سواری بوراق نه‌بووه).

ننجا جبریل داوای کرد، که ده‌رگای بۆ بکه‌نه‌وه، گوئیان تۆ کیتی؟

گوئی: (جبریل) م.

گوئرا: کیت له‌گه‌ل دایه‌؟!

(۱) صحیح مسلم، ۶۰۹، وكذلك رواه البخاري، بلفظ قريب منه.

گوتی: موحه‌مه‌د.

گوترا: نایا کراوه‌ته پیغه‌مبهر؟

گوتی: به‌لئج کراوه‌ته پیغه‌مبهر، ده‌رگامان بۆ کرایه‌وه، ته‌ماشام کرد له ناسمانی یه‌که‌م ناده‌مه -سه‌لامی خوای لیبئ- به‌خیری هینام، وه دووعای خیری بۆ کردم.

دوایی به‌ره‌و ناسمانی دووم به‌رز کراینه‌وه.

(جبریل) داوای کرد ده‌رگای بۆ بکریته‌وه.

گوترا: تۆ کیئی؟

گوتی: (جبریل)م.

گوترا: کیت له‌گه‌ل دایه‌؟!

گوتی: موحه‌مه‌د.

گوترا: نایا کراوه‌ته پیغه‌مبهر؟

گوتی: به‌لئج کراوه‌ته پیغه‌مبهر.

ده‌رگا‌که‌مان بۆ کرایه‌وه دوو کوره‌پوره‌کانم بینین (ته‌وانه‌ی، که دایکیان خوشکن) (عیسی)ی کورپی (مریم)و (یحیی) کورپی (زکریا) ته‌وانیش به‌خیریان هینام و دووعای خیریان بۆ کردم.

دوایی به‌رز کراینه‌وه بۆ ناسمانی سی‌یه‌م.

(جبریل) داوای کرد ده‌رگای بۆ بکریته‌وه.

گوترا: تۆ کیئی؟

گوتی: (جبریل)م.

گوترا: کیت له‌گه‌ل دایه‌؟!

گوتی: موحه‌مه‌د.

گوترا: نایا کراوه‌ته پیغه‌مبهر؟

گوتی: کراوته پیغه‌مبه‌ر.

ئنجا ده‌رگامان بۆ کرایه‌وه‌و (یوسف)م بینی، که نیوه‌ی جوانیی پیدرابوو، شه‌ویش پیشوازیی لیکردم و دووعای خیری بۆ کردم.

دوایی به‌رزکراینه‌وه بۆ ئاسمانی چواره‌م.

(جبریل) داوای کرد ده‌رگای بۆ بکریته‌وه.

گوترا: تۆ کیی؟

گوتی: (جبریل)م.

گوترا: کیت له‌گه‌ل دایه؟

گوتی: موحه‌مه‌د.

گوترا: ئایا کراوته پیغه‌مبه‌ر؟

گوتی: کراوته پیغه‌مبه‌ر.

ده‌رگامان بۆ کرایه‌وه‌و له‌وئ (ادریس)م بینی، شه‌ویش پیشوازیی کردم و دووعای خیری بۆ کردم، که خوای زال و شکۆدار له‌باره‌یه‌وه ده‌فرموی: (وه پله‌وپایه‌مان به‌رزکرده‌وه).

دوایی به‌رزکراینه‌وه بۆ ئاسمانی پینجه‌م.

(جبریل) داوای کرد ده‌رگای بۆ بکریته‌وه.

گوترا: تۆ کیی؟

گوتی: (جبریل)م.

گوترا: کیت له‌گه‌ل دایه؟!

گوتی: موحه‌مه‌د.

گوترا: ئایا کراوته پیغه‌مبه‌ر؟

گوتی: کراوته پیغه‌مبهر.

ننجا ده‌رگامان بۆ کرایه‌وه (هارون)م له‌وی بینی، پیشوازی لسی کردم و دووعای خیری بۆ کردم.

دوایی به‌رزکراینه‌وه بۆ ئاسمانی شه‌شم.

(جبریل) داوای کرد ده‌رگای بۆ بکریتته‌وه.

گوترا: تۆ کیی؟

گوتی: (جبریل)م.

گوترا: کیت له‌گه‌ل دایه؟

گوتی: موحه‌مه‌د.

گوترا: نایا کراوته پیغه‌مبهر؟

گوتی: کراوته پیغه‌مبهر.

ننجا ده‌رگامان بۆ کرایه‌وه (موسی)م بینی و پیشوازی کردم، دووعای خیری بۆ کردم.

دوایی به‌رزکراینه‌وه بۆ ئاسمانی جه‌وته‌م.

(جبریل) داوای کرد ده‌رگای بۆ بکریتته‌وه.

گوترا: تۆ کیی؟

گوتی: (جبریل)م.

گوترا: کیت له‌گه‌ل دایه؟

گوتی: موحه‌مه‌د.

گوترا: نایا کراوته پیغه‌مبهر؟

گوتی: کراوته پیغه‌مبهر.

دهرگامان بۆ کرایه وهو، (ابراهیم) م بینى پشتى به (بيت المعمور)ه^(۱) وه دابوو، که هه موو پړۆڅی هفتا هزار فریشته ده چونه نیوی و نده ده گه پانه وه بۆی، دوا یی به ره و (دره ختی کۆتایی) بردرام، گه لاکانی وه کو گوتی فیلان بوون، به ره که شی وه کو گۆزه و کوپه و ابوون، کاتیک که دایپوشی نه وهی، که دایپوشی به فرمانی خوا، نه و دره خته به شیوه یه ک جوان بوو، که هیچ کهس له دروستکراوه کانی خوا ناتوانی وه سفی جوانییه که ی بکات، دوا یی خوا نه وهی به پیوستی زانی قسه ی له گه ل کردم^(۲)، وه وه چی بۆناردم، وه په نجا نویژی له شه وو پړۆڅیکدا له سه ر فه رز کردم، تنجا دابه زیمه ناسمانی شه شه م، گه یشته م (موسی) ﷺ، گوتی: په ره وردگارت چی له سه ر نوممه ته که ت فه رز کرد؟ گوتم: شه وو پړۆڅی په نجا نویژ، گوتی: بگه ریوه بۆ لای په ره وردگارت، وه داوا ی لیبکه بۆت سووک بکات، نوممه ته که ت نه وه نده یان بۆ جیبه چی ناکړی، چونکه من له گه ل (بني اسرائيل) دا نییش و ژانی زۆرم بینیه وه شاره زایان بووم.

دوا یی گه پامه وه لای په ره وردگارم (نه و شوینه ی که جاری یه که م قسه ی له گه ل کردم)، وه گوتم: نه ی په ره وردگارم! له سه ر نوممه ته که م سووک بکه، پینج نویژی لابرند، دوا یی گه پامه وه بۆ لای (موسی) گوتم: پینج نویژی لابرند، نه ویش گوتی: نوممه ته که ت نه وه نده ناتوان داوا له په ره وردگارت بکه له سه رت سووک بکا، به و شیوه یه له نیوان خوا -تبارک و تعالی- (موسی) دا ﷺ هاتم و چووم تا خوا فه رموی: نه ی موحه ممه د! نه وانه پینج نویژن له هه ر شه وو پړۆڅیکدا، هه ر نویژنیکیش به ده نویژه، نه وه په نجا نویژ، وه هه ر که سینک بیه وی چاکه یه ک بکات و دلای له سه ر بچه سپی، نه گه ر چاکه که ش نه کات، چاکه یه کی بۆ ده نووسری، نه گه ر کردی به ده چاکه بۆی ده نووسری، وه هه ر که سینکیش ویستی خراپه یه ک بکات، به لآم نه یکرد

(۱) (بيت المعمور) واته: مالی ناوه دان، په رستگایه که پړۆژانه هفتا هزار فریشته زیاره تی ده که ن.
(۲) خوا ی په ره وردگار لیته دا راسته وخۆ قسه ی له گه ل پیغه مبه ردا کرده، وه ک چۆن راسته وخۆ قسه ی له گه ل (موسی) دا کرده.

نډه هېچی بۆ نانووسړئ، وه نه گهر کردیشی یهك خراپه ی بۆ دهنوسړئ، فهرمووی: نجا دابه زیم هه تا هاتمه لای (موسی) و هه وائم پئدا، گوتی: بگه رپتوه بۆ لای پهروه دگارت وه داوای لئ بکه بۆت سووک بکا، {دیاره (موسی) ﷺ له گهل نه تمه زۆر دلسۆز بووه، که بیتگومان هه موو پیغه مبه رانی دیش هه روان {منیش گوتم: نه وهنده گه پرامه وه بۆ لای پهروه دگارم وه داوام لینکردوه هه تا شهرمم لینکرد.

دیاره له و هاتن وچوونه ی پیغه مبه رو ﷺ که مکړدنه وه ی نوئزه کان له لایهن خوای به به زه بیسه وه، رپزلینانی خوا بۆ پیغه مبه رو به زه بی خوای پهروه دگار دهرده که وئ، وه دلسۆزی (موسی) ش بۆ پیغه مبه رو ﷺ تۆمه ته که ی دهرده که وئ، چونکه پیغه مبه ران برای یه کتر بوون و وهك چۆن بۆ یه کتر دلسۆز بوون، ناواش بۆ تۆمه ته کانی یه کتریش دلسۆزن.

لیره دا ده مه وئ ناماژه به وه بکه م، که بۆچی (موسی) -سه لامی خوای لی بی- له و مه سه له یه دا ده بیته ما مۆستاو چاوساگی (محمد) ﷺ له گهل نه و ه شدا، که نه و گه وړه ی پیغه مبه ران و هه موو به شهریه ته!؟

حیکمه ته که ی نه وه یه که (موسی) وهك بۆخۆی گوتوویه تی: (لقد بلوت بني اسرائيل) له ریوایه تیکی دیدا ده لئ: (لقد عالجت بني اسرائيل اشد المعالجة)، واته: (موسی) قۆناگی دروستکردنی کۆمه لگا و کیانی نیسلا می بی نیسه وه، به لام موحه ممد ﷺ جارئ له سه ره تایی نه م قۆناغه دابووه، واته: (موسی) شاره زایی و نه زمونی تکی هه بووه، که موحه ممد ﷺ نه یبووه، نجا جی سهرسورپمانیش نیه پیاوئک گه و ره تر بی له یه کتکی دیکه، به لام نه و زانیارییه ی له لای نه وه ی دیکه ده ست ده که وئ، له لای گه و ره که نه بی.

کاردانەوه‌ی کافرەکان بۆ ئەم سەفەرە ی پێغه‌مبەر ﷺ

پێغه‌مبەر ﷺ له فرموده‌یه‌ کدا بۆمان باس ده‌کات، که تووشی چی بووه له کاتێکدا که نهو به‌سه‌رهاته بۆ قورهبشییه‌کان ده‌گێڕیته‌وه: {عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ لقد رأيتني في الحجر وقريش تسألني عن مسراي، فسألني عن أشياء من بيت المقدس لم ألتفت لها، ففكرت كربة ما كرت مثل قط، قال: فرغم الله لي أنظر اليه ما يسألوني عن شيء إلا أنباتهم به وقد رأيتني في جماعة من الأنبياء... فحانت الصلاة فأمتهم فلما فرغت الصلاة قال قائل، يا (محمد) هذا مالك صاحب النار فسلم عليه، فالتفت اليه فبداني بالسلام} رواه مسلم^(۱)، واته: (أبو هريرة) ده‌گێڕیته‌وه -خوا لێی رازی بێ- ده‌لێ پێغه‌مبەر ﷺ فه‌رمووی: رَوَيْتُكَ لَه (حجر)^(۲) بوم، قورهبشی پرسیاریان لێکردم و (گوتیان: ده‌لێی من چوم بۆ -بیته‌ المقدس- و به‌رزبوومه‌وه بۆ ئاسمانه‌کان، وه‌ره‌ بۆمان باسی شاری قودس- و مزگه‌وتی -الأقصى- بکه) هه‌ندیک شتیان لێ پرسیم، که نه‌متوانی بوو له‌ مێشکی خۆمدا بپه‌سه‌پینم، بۆیه‌ به‌شیوه‌یه‌ک خه‌فه‌تم خوارد، که قه‌د خه‌فه‌تی وام نه‌خوارد بوو، به‌لام خوا (بیته‌ المقدس) ی هێنایه‌ پیش چاوم، ته‌ماشام ده‌کرد، نه‌وانیش پرسیاریان لێ ده‌کردم که فلان شته‌ی چۆنه‌، فلان چۆنه‌...؟! هتد، منیش بۆم وه‌سف کردن، وه‌ هه‌ر پرسیارێکیان ده‌کرد جوابم ده‌دانه‌وه‌، وه‌ خۆم بینسی، له‌ (بیته‌ المقدس) له‌گه‌ڵ کۆمه‌لێک له‌ پێغه‌مبهران (عليهم الصلاة والسلام) کاتیک وه‌ختی نوێژ هات پیش نوێژیم بۆ کردن (تاكو ده‌رکه‌وی که موحهمد سه‌روه‌ری هه‌موو پێغه‌مبهرانه‌، وه‌ نه‌و په‌یامه‌ش که به‌ودا نێژراوه‌ به‌راسته‌ دانه‌رو ته‌واوکه‌ری په‌یامو به‌رنامه‌ی هه‌موو پێغه‌مبهرانی پیش خۆیه‌تی... وه‌ کاتیک نوێژه‌که ته‌واو بوو، یه‌کێک بانگی کردم،

(۱) صحیح مسلم، برقم: ۱۷۲.

(۲) (حجر) بریتیه‌ له‌و پارده‌که‌یه‌ی، که له‌ نزیک کابه‌یه‌.

وتی: ئەوی موحمەد! ئەو (مالک)^(۱) سەرپەرشتیاری دۆزەخە سەلامی لێ بکە، منیش ئاوێم لێ دایەو، پێش ئەوێ من سەلامی لێ بکەم ئەو سەلامی لە من کرد ئنجا دوای ئەوێ پێغەمبەر ﷺ باسی سەفەری شەورۆو بەرزبوونەو (إسراء و معراج)ی گێرایەو و موشریکەکان بیستیان، باوەریان پێ نەکردو بە درۆیان زانی، و ئەو بەسەرھاتە مایەیی تاقیکردنەو بوو بۆ خەلکی، وە هەندیک لەوانەیی مسولمانیش بوون کەوتنە گومانەو، بۆیە موشریکەکان هاتنە لای (أبو بکر) - خوا لێی پازی بێ - پێیان گوت: دەلێی چی سەبارەت بەو قسەییە برادەرە کەت کە دەلێ: ئەمشەو شەورەو پیس پێ کراوە بۆ (بیت المقدس)؟!

ئەویش گوتی: ئاوا دەلێ؟

گوتیان: بەلێ.

گوتی: ئەگەر وا بلێ راست دەکات.

گوتیان: باشە تۆ باوەری پێ دەکەیی کە ئەمشەو براوەتە (بیت المقدس) و پێش ئەوێ رۆژ ببیتەو گەراوەتەو؟

وتی: بەلێ من باوەری پێ دەکەم، کە لەوێ زیاتر بلێ، دیارە لەبەر ئەوێ ناوی لێنرا: (الصديق)^(۲).

ئنجا ئایا پێغەمبەر ﷺ لە شەوی (الإسراء و المعراج) دا خوای پەروردگاری بینێو یان نا؟!

زانایان لەو بارەو مشت و مەری زۆریان کردو، بۆ وینە: یەکیک لەوانەیی، کە دەلێ بینوییەتی (عبداللہ بن عباس)ە، بەلگە کەشی ئەوێ دەلێ: وەک چۆن (ابراھیم خلیل اللہ)یەو (موسی کلیم اللہ)یە پێغەمبەریش ﷺ خوای بەرزو بێ وینەیی بینێو، بەلام

(۱) (مالک) ئەو فریشتەییە کە بەسەر دۆزەخ پادەگات.

(۲) المستدرک (۶۱۳) قال الحاكم هذا الحديث صحيح الاسناد، وأقره الذهبي.

(عائشة) وه زۆریه‌ی زانایان پروایان وایه، که نه‌خیر موحه‌محمد ﷺ خوی
 په‌روه‌ردگاری نه‌بینیوه، (مسروق) که یه‌کینکه له زانایانی (تابعین) ده‌لئی: لای
 (عائشة) بووم، پیتی گوتم فلان کهس: (ثلاث من تکلم بواحدة منهن فقد أعظم علی
 الله الفرية، قلت ماهن؟ قالت من زعم ان محمداً رأى ربه فقد أعظم علی الله
 الفرية، قال وکنت متکماً فجلست فقلت: یا أم المؤمنین أنظرنی ولا تعجلیني، ألم
 یقل الله - عز وجل-: ﴿وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأَفُقِ الْمُبِينِ ﴿۱۲﴾﴾ التکویر، ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً
 أُخْرَىٰ ﴿۱۳﴾﴾ النجم؟! فقالت: أنا أول هذه الأمة سأل عن ذلك رسول الله، فقال: (أما
 هو جبریل لم أره علی صورته التي خلق علیها غیر هاتین المرتين...) فقالت أو لم
 تسمع ان الله یقول: ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْآبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْآبْصَرُ وَهُوَ اللَّطِيفُ
 الْخَبِيرُ ﴿۱۴﴾﴾ الأنعام، أو لم تسمع أن الله یقول: ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ
 إِلَّا وَحياً أَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولاً فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ
 ﴿۵۱﴾﴾ الشوری^(۱)...، واته: سئ شت هه‌ن هه‌ر کهس یه‌کیان بلسی، نه‌وه بوختانی

به‌ناوی خواوه کردوه، گوتم: نه‌ی دایکی نیمانداران نه‌و سئ شتانه چین؟

گوتمی: هه‌ر که‌سیتک پی‌ی وایی موحه‌محمد ﷺ په‌روه‌ردگاری خۆی بینیوه، نه‌وه
 بوختانی کردوه، منیش که له‌وکاته‌دا پالمدابۆوه هه‌لسامه‌وه‌و دانیشتم، گوتم: نه‌ی
 دایکی پرواداران! په‌له مه‌که، چاوه‌پیتیم بکه پرسیارم هه‌یه! مه‌گه‌ر خوی زال و شکۆدار
 نه‌یفه‌رموه‌و: ﴿وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأَفُقِ الْمُبِينِ ﴿۱۲﴾﴾ التکویر، ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿۱۳﴾﴾
 النجم له وه‌لامدا گوتمی: من یه‌که‌میننی تۆسمه‌ت بووم، که له‌وباره‌وه پرسیارم له
 پیغه‌مبه‌ر ﷺ کردوه، پیغه‌مبه‌ر فه‌رمووی: نه‌وه (جبریل)ه... (وه‌کو پیشت‌ریش
 با‌سمان کرد).

(۱) صحیح مسلم: ۴۳۸، و (صحیح البخاری): ۴۸۵۵، واللفظ لمسلم.

دوایی (عائشة) - خوا لیتی رازی بی- به لگهی بو هیتنامه‌وه و گوتی: مه‌گهر خوا نافر موی: چاوه‌کان ناییینن به لآم خوا چاوه‌کان ده‌بینی، وه خوا زور په‌نهانکاره و زور شاره‌زایه، یاخود نه‌وه، که ده‌فر موی: هیچ به‌شهرتک بوی نیه، که خوا بدوینی و قسه‌ی له‌گه‌لدا بکات مه‌گهر له رپی وه‌حی‌یه‌وه یاخود له پستی په‌رده‌وه، یاخود په‌وانه‌کراوتیک بنییرت به فرمانی خوا نه‌وه‌ی که خوا ده‌یه‌وی پیتی رابگه‌یه‌نی و کور په‌یامیک، بیتگومان خوا به‌رزو کاربه‌جی‌یه)، (واته: مادام خوی په‌روه‌ردگار وا ده‌فر موی که‌واته: هیچ که‌سیتک بوی نیه خوی بی‌هاوتا بیینی له دونیادا).

شتی دووه له‌واندی که (عائشة) - خوا لیتی رازی بی- ده‌لئی هدر که‌سیتک بیانلیت بوختانی کرده نه‌وه‌یه که: هدر که‌سیتک بلتیت پیغه‌مبهر ﷺ شتیکی شاردوته‌وه نه‌وه دروی کرده، چونکه خوی به‌رزو مه‌زن ده‌فر موی: ﴿يَأْتِيهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾ السائدة، واته: نه‌ی پیغه‌مبهر! نه‌وه‌ی بۆت نیردراوته خوار له‌لایین په‌روه‌ردگارته‌وه رای بگه‌یه‌نه، نه‌گهر وانه‌که‌ی په‌یامی خوات نه‌گه‌یاندوه).

شتی سنی‌یه‌میش نه‌وه‌یه که: هدر که‌سیتک بلتی پیغه‌مبهر ﷺ ده‌زانئی سبه‌ینی چ ده‌قه‌ومی، نه‌وه نه‌وه‌که‌سه دروی کرده به‌ناوی خواوه و بوختانی کرده، چونکه خوا - جل شانه- ده‌فر موی: ﴿قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ النمل، واته: بلتی نه‌یینی ناسمانه‌کان و زوی جگه له خوا هیچ که‌س نایزانی، وه نه‌وان هه‌ست ناکهن چ کاتن زیندوو ده‌کرینه‌وه.

هەروەها ئەم فەرمايشتهی پێغەمبەر ﷺ بەلگه‌یه له‌سه‌ر ئەوه‌ی، كه پێغه‌مبەر ﷺ خۆی نه‌بينیوه (جل شانه): {عن عبدالله بن شقيق عن أبي ذر، قال: سألت رسول الله ﷺ هل رأيت ربك؟ قال: نور ألسي أراه} رواه مسلم^(۱)، واته: (أبوذر) ده‌لێ: له پێغه‌مبەری خوام پرسی: ئایا پەرۆه‌ردگاری خۆت بینی (شەوی معراج) فەرمووی: (پرووناکییه چۆنی ببینم!!)، هەروەها ئەم فەرمووده‌یه‌ش بەلگه‌یه له‌سه‌ر ئەوه‌ی، كه پێغه‌مبەر ﷺ خۆی تاكو پاکی نه‌بينیوه، كه ده‌فەرمووی: {ان الله عز وجل - لا ينم ولا ينفسي له أن ينام، يخفض القسط ويرفعه يرفع اليه عمل الليل قبل عمل النهار، وعمل النهار قبل عمل الليل، حجابه النور (وفي رواية أبي بكر: التار، لو كشفه لأحرقت سُبحات وجهه ما انتهى اليه بصره من خلقه} رواه مسلم^(۲)، واته: خۆی زالو شكو‌دار ناخه‌وئو و ناشگورنجی بخه‌وئو، دادگه‌ریی نزم ده‌كاو به‌رز ده‌كات، كرده‌وه‌ی شه‌وئێ بۆ به‌رزده‌كریته‌وه پێش پۆژئو، وه كرده‌وه‌ی پۆژئو بۆ لا به‌رز ده‌كریته‌وه پێش شه‌وئو، وه ئەو په‌رده‌یه‌ی كه خۆی په‌نه‌هان كرده‌وه له‌ دروستكراوه‌كانی پرووناکییه، {له‌ رپوایه‌تێكدا، كه راپویه‌كه‌ی ناوی (أبوبكر) ه‌ ده‌لێ: ئەو په‌رده‌یه‌ ئاگره‌} ته‌گه‌ر ئەو په‌رده‌یه‌ لا‌ب‌دات، پ‌ر‌ش‌نگ‌ی ر‌و‌وی ه‌ه‌ر‌چ‌ی ده‌كه‌و‌یت‌ه‌ به‌ر مه‌ودای دیتنی خوا، له‌ دروستكراوه‌كانی ده‌سووتن و له‌ به‌ین ده‌چن، كه‌واته: ر‌ای به‌ه‌ی‌تر (راجح) ئەوه‌یه‌ كه نه‌ب‌ی‌ن‌ی‌وه‌.

به‌لام له‌ به‌ه‌شتدا ئیمانداران خوا-جل شانه- ده‌ب‌ی‌ن‌ن و پێكهاته‌ی جه‌سته‌یی و ر‌و‌وح‌ی ته‌ه‌لی به‌ه‌شت ج‌یا‌یه‌ له‌وه‌ی د‌ن‌یا‌یان، به‌ه‌مان ش‌ی‌وه‌ پێكهاته‌ی ته‌ه‌لی جه‌ه‌ن‌ن‌ه‌م‌ی‌ش ج‌یا‌یه‌ له‌ ه‌ی د‌ن‌یا‌یان، وه پ‌ر‌و‌ه‌رد‌گ‌ار له‌وئ به‌جۆرێكی دی ئیتمه‌ دروست ده‌كات‌وه‌، به‌ش‌ی‌وه‌یه‌ك كه‌ بتوانین خۆی ب‌ج‌ هاوتا بب‌ی‌ن‌ن ب‌ج‌ ئەوه‌ی كه‌ ب‌ف‌ه‌وت‌ی‌ن و له‌

(۱) صحیح مسلم: ۴۴۲.

(۲) صحیح مسلم: ۴۴۴.

بهین بچین، هدر بویه‌ش کاتیک که (موسی) -سلامی خوی لیبی- داوا له خوی کاربه‌جی ده‌کات که بیینی، ده‌فرموی: ﴿... قَالَ لَنْ تَرِنِي وَلَكِنْ أَنْظِرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرِنِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صِعْقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحٰنَكَ بُنْتُ إِلٰتِكَ...﴾ ﴿١٤٣﴾ الاعراف، واته: هدرگیز ناتوانی بم بیینی (له دنیا‌دا) ته‌ماشا نه‌و شاخه بکه نه‌گهر خوی راگرت، نه‌وا توش ده‌توانی من بیینی، کاتیک په‌روه‌ردگاری خوی پیتشانی نه‌و شاخه‌دا له نه‌نجام‌دا شاخه‌که وردو خاش بوو وه مووساش له‌هوش خوی چوو، دواپی که به هوش خوی هاته‌وه فرموی: پاکیی بو تو گه‌رامه‌وه بولات...

که‌واته: له دنیا‌دا ناگو‌نجی که‌س خوی په‌روه‌ردگار بیینی، به‌لام له به‌هشت‌دا هه‌ر که‌سه به نه‌ندازه‌ی نیمانی خوی خوی په‌روه‌ردگار ده‌بیینی، وه‌ک له به‌رگی دووه‌م و پینجه‌می نیمان و عه‌قیده‌ی نیسلامی‌دا باس‌مان کرده. خوی به‌خشنده له‌و که‌سانه‌مان بگپیری، که له دیداری خوی به‌هره‌مندیان ده‌کات.

له کوتایی تم کورته باسو لیکولینه‌وه‌یه‌ماندا ده‌ریاره‌ی شه‌ورپووو به‌رزبونه‌وه، ده‌لین:

۱- شه‌ورپویی و به‌رزبونه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌رووح و لاشه‌بووه، چونکه:

أ/ به‌ندایه‌تی به هه‌ردووکیانه‌وه ده‌کری: ﴿سُبْحٰنَ الَّذِيْ اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذِيْ بَنٰرْكُنَا حَوْلَهٗ لِزَيْدٍ مِّنْ اٰيَاتِنَا اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيْرُ﴾ ﴿١﴾ الإسراء.

که‌واته: شه‌ورپو‌کردنی خوا به (عبد) ه‌که‌ی ناگو‌نجی مه‌به‌ست پیی خه‌ون و رووح بی!!

ب/ نه‌گهر به پرووح و لاشه نه‌بووایه کافره‌کانی قوپه‌یش نینکارییان نه‌ده‌کرد، چونکه هه‌موو کهس ده‌توانی به پرووح و خه‌ون بۆ زۆر شوینی دوور بپرات له ماوه‌یه‌کی که‌مدا.

۲- دوا‌ی نه‌و هه‌موو نیش و نازاره‌ی پیغه‌مبهر ﷺ له‌سه‌ر نیسلام چیشتی، خوا‌ی به‌به‌زه‌یی ویستویه‌تی پرتزیک‌کی تاییه‌تی لیبنی و شه‌ورۆیی پی بکاو به‌رزی بکاته‌وه بۆ ناسمانه‌کان.

۳- گرنگی و گه‌وره‌یی مزگه‌وتی (أقصى) ده‌رده‌که‌وی، که پیغه‌مبهری خوا ﷺ شه‌ورۆیی بۆ کردوه له‌ویوه به‌رزبوته‌وه.

۴- بینینی پیغه‌مبهران (عليهم السلام)، یه‌ک بوون له‌ عه‌قیده‌و پیره‌وی گشتی نیسلامه‌تییدا ده‌گه‌یه‌نی، له‌نیوان هه‌موویاندا.

۵- پیش نوژیی کردنی پیغه‌مبهر ﷺ بۆیان گه‌وره‌یی و سه‌روه‌یی پیغه‌مبهرمان ده‌گه‌یه‌نی.

۶- پیویستبوونی نوژی له‌ ناسمانه‌کان له‌سه‌ر پیغه‌مبهر و ﷺ نۆمه‌ته‌که‌ی، نیشانه‌ی گه‌وره‌یی و کاریگه‌ری نوژه.

۷- هه‌لبۆاردنی (شیر) به‌سه‌ر (شه‌راب) دا له‌لایه‌ن پیغه‌مبهره‌وه ﷺ راستیی و پیغه‌مبهر و سرووشتی بوونی به‌رنامه‌ی خوا، که له‌ قورئان و سوننه‌تدا به‌رجه‌سته‌یه، ده‌گه‌یه‌نی.

گه‌ران و هه‌ولدان‌ی پیغه‌مبهر ﷺ بۆ دۆزینه‌وه‌ی پیگه‌یه‌ک :-

دوای نه‌وه‌ی که پیغه‌مبهر ﷺ له شیوه‌کانی (أبي طالب) هاته‌ده‌رو نه‌و ده‌نگ داب‌رینه‌ی، که (قریش) له‌گه‌ل (بنی هاشم) دا کردبوویان کۆتایی پئ هات، پاش ماوه‌یه‌کی کهم هه‌رکام له پشتیوانه‌ ده‌ره‌کیی و ناوه‌کییه‌که‌ی پیغه‌مبهر ﷺ، واته‌: (أبو طالب)‌ی مامی و (خدیجه)‌ی خیزانی - خوا لیتی رازی بئ - وه‌فاتیان کرد.

دوای نه‌مانی (أبو طالب)، که ریش سپی و که‌سایه‌تییه‌کی گه‌وره‌ی (بنی هاشم) بوو، نازارو نه‌شکه‌نجی پیغه‌مبهر و ﷺ هاوه‌له‌کانی به‌گشتی له‌لایه‌ن قوره‌یشیه‌کانه‌وه‌ زیاد‌ی کرد.

بۆیه پیغه‌مبهر ﷺ له‌وکاته‌وه‌ که‌وته خولیاو بیری نه‌وه‌ی، که پیگه‌یه‌کی دیکه بۆ بانگه‌وازه‌که‌ی بدۆزیتسه‌وه‌، وه نه‌و بارودۆخ و که‌ش و هه‌وایه‌ی مه‌که‌که‌ که‌ زۆر خنکینه‌ر بوو، بگۆرئ، وه پیغه‌مبهر ﷺ ویستی نه‌و بانگه‌وازو په‌یامه‌ی که‌ له مه‌که‌که‌ ته‌نگی پئ هه‌لچنراوه‌و ئیچکی لئ ویک هینراوه‌ته‌وه‌، بگوازیتسه‌وه‌ بۆ شوئینیکی نازاد، بۆ نه‌م مه‌به‌سته‌ش ده‌ستی کرد به‌ گه‌ران، که نه‌مه‌ش له سالی (۱۱)‌یه‌می پیغه‌مبهر‌ایه‌تی دابووه‌، وه‌ک (ابن اسحاق) ده‌لئ: ^(۱) پیغه‌مبهر ﷺ ده‌ستی کرد به‌ خۆراناندن له‌سه‌ر تیره‌کانی عاره‌ب و خۆی پئ‌ده‌ناساندن و مه‌به‌ست و بانگه‌وازه‌که‌ی خۆی تیده‌گه‌یاندن، به‌تایبه‌تی له‌و کاتانه‌دا که خه‌لکه‌که‌ ده‌هات و نه‌و عیباده‌ت و خواپه‌رستیانه‌ی خۆیان له‌ مه‌که‌که‌ و ده‌وریه‌ری مه‌که‌که‌ نه‌نجام ده‌دا، پیغه‌مبهر ﷺ بانگی ده‌کردن بۆ لای خوا و تیتی ده‌گه‌یاندن، که پیغه‌مبهر‌ی‌کی ره‌وانه‌ کراوه‌ له‌لایه‌ن خواوه‌، وه داوای لیده‌کردن که به‌راستی بزائن وه به‌رگریی لئ بکه‌ن، وه (ابن اسحاق) ده‌لئ: (حسین بن عبدالله بن عبیدالله بن عباس) پئی گوتم: گوتم له

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۱۹)، ط ۱ دار ابن الهيثم.

(ربیعۃ بن عباد) بو، که بابی بۆی گیترا بۆوه، گوتوویه تی: (انی لغلام شاب مع ابي یمنی ورسول الله ﷺ یقف علی منازل القبائل من العرب، فیقول: {یا بنی فلان انی رسول الله الیکم، یا مرمکم ان تعبدوا الله ولا تشرکوا به شیئاً وان تخلعوا ما تعبدون من دونه من هذه الأنداد وان تؤمنوا بی وتصدقوا بی وتمنعونی حتی أبین عن الله ما بعثنی به})، واته: بابی (ربیعۃ) ده‌ئی: من گهنجیک بووم، که تازه ده‌گه‌یشتمی له‌گه‌ل بابم بووم له (مینا) پیغه‌مبهر ﷺ له‌سهر مه‌نزل‌گای تیره‌کانی عاره‌ب ده‌وه‌ستاو ده‌یگوت: نه‌ی (بنی فلان)، واته: نه‌ی (فلان عه‌شیره‌ت) من پیغه‌مبهری خوام بۆ ئیسه، خوا - جل شأنه - فه‌رمانتان پی‌ده‌کا بیپه‌رستن، وه هیچ شتیک نه‌کن به‌هاویه‌شی، وه نه‌وانه‌ی که ده‌یانکن به‌هاویه‌ش بۆ خوا فری‌یان بدن، وه نیما تم پی‌بینن و به‌راستم بزنان، وه پشت‌گیریم بکنن و به‌رگیم لی بکنن، تا کو نه‌وه‌ی که خوا منی پی‌ره‌وانه کردوه پای بگه‌یه‌نم.

ده‌ئی: وه هه‌میشه پی‌اویتک له‌دوایه‌وه ده‌رؤیشت، که ئینسانیتکی ده‌م و چاو دره‌وشاوه‌و جوان بو، دوو که‌زیی هه‌بوون، به‌رگیتکی عه‌ده‌نیی له‌بهر دابوو، دوای نه‌وه‌ی، که پیغه‌مبهر ﷺ له‌قسه‌کانی خۆی ده‌بۆوه نه‌و کابرایه ده‌یگوت: (یا بنی فلان: ان هذا انما یدعوکم ان تسلمخوا اللات والعزى من أعناقکم وحلفانکم من الجن من بنی مالک بن أقیش الی ما جاء به من البدعة والضلالة، فلا تطیعوه ولا تسمعوا منه)، واته: نه‌ی هۆزی فلان، نه‌م کابرایه (محمد) بانگتان ده‌کا، که (لات و عوزا) له‌گه‌ردنی خۆتان دابرنن، هه‌روه‌ها پیوه‌ندی بیچرپینن له‌گه‌ل هاویه‌یماننه‌کانتان له‌(جن) له‌(بنی مالک بن أقیش) (نه‌وه تیره‌یه‌کی ناسراوی (جن) بووه) وه بانگتان ده‌کا بۆ نه‌وه‌ی، که خۆی هیناویه‌تی له‌شتی داهینراوو گومرایی، به‌قسه‌ی مه‌کنن، وه گویی بۆ مه‌گرن، ده‌ئی: منیش به‌بابم گوت: نه‌و کابرایه کی‌یه، که به‌دوای پیغه‌مبهر ﷺ ده‌که‌ویتتو به‌ره‌رچی ده‌داته‌وه؟

گوتی: نه‌وه مامیه‌تی (عبدالعزی بن عبدالمطلب) که (أبو لهب)ه^(۱).

هه‌روه‌ها (ابن هشام) ده‌لئ: پیغه‌مبهر ﷺ قسه‌ی له‌گه‌ل چهند تیره‌یه‌ک کرده، که باسی چوار له‌و تیرانه‌مان بۆ ده‌گپرتته‌وه‌و ده‌لئ: سه‌ره‌تا پیغه‌مبهر ﷺ چۆته لای عه‌شیره‌تی (کنده) له‌ مه‌نزلگا‌و هه‌وارگه‌ی خۆیان، که گه‌وره‌و سه‌روک هۆزه‌که‌یان ناوی (ملیح) بووه، پیغه‌مبهر ﷺ بانگی کردوون بۆلای خ‌وای زال‌و شکۆدار، وه خۆی پی ناساندوون و ئیسلامی بۆ باس کردوون، به‌لام لییان وه‌رنه‌گرتوه.

دوایی پیغه‌مبهر ﷺ چۆته لای تیره‌ی (بني عبدالله) له هۆزی (کلب) له مه‌نزلگای خۆیان و خۆی پی ناساندوون و باسی ئیسلامی بۆ کردوون وه پیی گوتون: (يا بني عبدالله ان الله عز وجل - قد أحسن اسم أبيكم)، واته: نه‌ی وه‌چه‌ی (عبدالله) خ‌وای به‌رزو مه‌زن ناوی بابتانی کرده به ناویکی چاک! دوایی بانگی کردوون بۆ خ‌واپه‌رستی و به‌راستدانانی پیغه‌مبهرایه‌تی خۆی و ئیسلامی بۆ باس کردوون، به‌لام نه‌وانیش نه‌و بانگه‌وازه‌یان لی وه‌رنه‌گرتوه و به‌رپه‌رچیان داوه‌ته‌وه.

هه‌روه‌ها چوه بۆلای (بني حنیفة) نه‌وانیش هه‌ر له مه‌نزلگای خۆیان، بانگی کردوون بۆ ته‌نیا په‌رستنی خ‌واو خۆی پی‌ناساندوون، به‌لام له عاره‌باندا هیچ که‌س وه‌کو نه‌وان وه‌لامی توندو خ‌راپ و ناقۆلای نه‌بووه و زۆر به‌شیویه‌کی ناشیرین وه‌لامی پیغه‌مبهریان ﷺ داوه‌ته‌وه.

ئنجا چوه بۆلای (بنو عامر بن صعصعة) نه‌وانیشی بانگ کرده بۆ لای خ‌واو خۆی پی‌ناساندوون، وه پیاویک له‌و هۆزه به‌ناوی (بیحرة بن فراس) گوتی: به‌خوا نه‌گه‌ر نه‌و گه‌نجه‌ی قوره‌یش بگرم عه‌ره‌بی پی ده‌گرم! (هه‌لبه‌ته‌ نه‌و کابرایه‌ بۆیه‌ وایگوتوه، چونکه پیغه‌مبهر ﷺ پیاویکی به‌شان و شه‌وکه‌ت بووه له‌ پرووی قه‌دو قیافه‌وه‌و له‌ پرووی عه‌قل و تیگه‌یشتن و قسه‌زانایی و زمانپاراویی و په‌وشت به‌رزیی و هته‌وه، کامل بووه) دوایی (بیحرة) به پیغه‌مبهری گوت: (أرأيت ان نحن بايعناك

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ج ۲، ص (۲۱۸).

على أمرک ثم أظهرک الله على من خالفک، أیکون لنا الأمر من بعدک؟، واته: نایا
نه گهر ئیتمه په یمانمان به تودا پاشان خوا توی سدرخست به سهر نه وانده که نه یارتن،
نایا له دواي نه وهی که تو ده مری، سهر و کایه تی نه و دینه بو ئیتمه ده بی؟!
پیغه مبر ﷺ فرموی: {الأمر الی الله یضعه حیث یشاء}، واته: نه وه
په یوه ندی به خواوه هیه به قسمت کیتی کرد، بو وی ده بی.

نه ویش گوتی: (أفنهذف نحورنا للعرب دونک فإذا أظهرک الله کان الأمر لغيرنا؟!
لا حاجة لنا بأمرک)، واته: ئیتمه سینگی خو مان بکهینه قه لغان له به رانبر عده ر ب دوا
دواي نه وهی، که خوا توی سدرخست، نه و زعامت و گوره یسه بو غهیری ئیتمه
بیټ؟! پرؤ ئیشمان به کاری تو نیه، واته: نه و انیش وه لایمان نه دایه وه^(۱).

به لئ پیغه مبر ﷺ که هدر که س و تیره و هوژیکی بانگ کرد بی بو خوا په رستی و
ئیمان هیټان به پیغه مبر و نیسلام، به مخرجی پیدانی به ریر سیاریتی و پاره و پوول و
ته ماع بانگی نه کرد و ون و یستویه تی خه لک به قه ناعت و له به ر خوا، دواي نیسلام
بکه ون و فرموویه تی: به ندایه تی به س بو خوا بکه نو، نه گهر به نده ی چاک بن، خوا
-جل شانه- ده تاغاته به هشت و له دوزه ده تان پاریزی، بیگومان کاری نیسلامی
ته نیا به که سانیک دیته به ره م و به رگری و پشتگیری و پشتیوانی لی ده کری، که
قه ناعتیان پی بی، نه که به هو ی ته ماعی دویاوه دواي که وت بن، چونکه هدر کاتیک
نه و ته ماعه نه ما، پشتی دین به رده ده ن.

ثنجا (ابن إسحاق) ناوا کوتایی به باسه که ی خوی دینی: (فکان رسول الله علی
ذلك من أمره، کلما اجتمع له الناس بالموسم أتاهم یدعو القبائل الی الله والی
الإسلام ویعرضُ علیهم نفسه وما جاء به من الله من الهدی والرحمة، وهو لایسمع
بقادم یقدمُ مکه من العرب له اسم و شرف، الا تصدی له فدعاه الی الله و عرض علیه

(۱) السیرة النبویة لابن هشام، ج ۲، ص (۲۱۹).

ما عنده^(۱)، واته: ثنجا پیغه‌مبهر ﷺ له‌سهر کاری خوئی ب‌رده‌وام بوو هدر کاتیک خه‌لک له کاتی حه‌جدا کۆده‌بوونه‌وه، ده‌چوو بۆلایان و هۆزه‌کانی بانگ ده‌کرد بۆلای خواو خوئی پینه‌ناساندن، وه‌ئهو هیدایه‌ت‌ه‌و ره‌حه‌ته‌ی که پیسی نیررابوو ده‌یخسته‌روو، وه‌هیچ که‌سیک نه‌بوو له‌وانه‌ی، که پله‌و پایه‌و شه‌ره‌فیکیان هه‌بوو له‌نیو عاره‌بدا، که ده‌هاتن بۆ مه‌ککه، نه‌چی بۆ لایان و بانگیان نه‌کات بۆلای خوا، وه‌ئهو‌ی که پیسی بوو بۆی باس ده‌کردن.

به‌لام له‌هه‌موو ئهو هه‌ولانه‌دا پیغه‌مبهر ﷺ به‌ناو‌می‌دی گه‌راوه‌ته‌وه‌و باوه‌ریان پینه‌هیناره.

وه‌له‌وباره‌وه (ابن کثیر) له‌میژوه‌که‌ی (البدایة والنهایة)^(۲) دا، به‌سه‌ره‌اتیکمان له (علی بن ابی طالب) هه‌و بۆ ده‌گپه‌تسه‌وه، عه‌لی -خوا لیتی رازی بی- ده‌لئس: دوا‌ی ئه‌وه‌ی خوا‌ی به‌رزو بلند فەرمانی به‌پیغه‌مبهری خوئی کرد، که خوئی رانویسنی له‌سهر تیره‌کانی عه‌ره‌ب، جاریک من و (أبو بکر) له‌گه‌لدا بووین چووینه‌یه‌کیتک له‌مه‌جلیسه‌کان، که نارامیی و ویقارو ریزو حورمه‌تی تیدا دیار بوو (أبو بکر) پیش که‌وت و سه‌لامی کردو لیتی پرسین ئیوه کیتن؟

گوتیان: ئیمه (شیبان بن ثعلبة)ین، (وه‌ک پیتشر باس‌مان کرد -أبو بکر- پیاویکی ره‌جه‌له‌ک ناس بووه) ئه‌ویش ئاوری له‌پیغه‌مبهر ﷺ دایه‌وه‌و، گوتی: بابو دایکم به‌لاگپه‌رت بن، ئه‌وانه‌ خه‌لکی زۆر به‌ریزو ناسراون.

عه‌لی ده‌لئس: یه‌کیتک له‌نیویاندا هه‌بوو به‌ناوی (مفروق) هه‌م قسه‌ زان بوو، هه‌م جوان و به‌شان و شه‌وه‌کەت بوو دوو (په‌رچ)ی^(۳) به‌سهر سنگیدا هاتبوونه‌ خواری، وه‌ شوینه‌که‌شی له‌و شوینه‌وه‌ نزیک بوو، که (أبو بکر) لیتی دانیشتبوو.

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۲۱۹).

(۲) (البدایة والنهایة)، ج ۳، ص(۱۶۶-۱۶۷).

(۳) ئه‌و کاته‌ دیاره‌ له‌لای پیاوانیش وا با‌بووه، که په‌رچیان هۆنیوه‌ته‌وه‌و، په‌رچ (که‌زی)یه‌.

(أبو بكر) لیتی پرسى: ژماره‌تان چنده؟

(مفروق) گوتى: شه‌رکه‌رمان له (هه‌زار) كه‌س زیاتره‌و هه‌زاریش له‌بهر كه‌میان قه‌ت تیكناشكیئن.

(أبو بكر) لیتی پرسى نایا خۆپا‌گریی و نام‌پرازو هۆیه‌كانی جه‌نگتان چۆنه؟

(مفروق) گوتى: ئیتمه، كه‌ به‌ دوژمن ده‌گه‌ین له‌ هه‌موو كاتان تووپه‌ترین، وه‌كاتیكیش، كه‌ تووپه‌ ده‌بین له‌ هه‌موو كاتان توندترین، وه‌ ئیتمه (نه‌سپ) مان پئی له‌ كورپان چاكتره، وه (سیلاح)یشمان له‌لا له‌ حوشترو مه‌رو مالآت چاكتره، وه یارمه‌تى هه‌ر له‌لایه‌ن خواوه‌یه، جارى وایه سه‌رمان ده‌خات، وه جارى واش هه‌یه تیده‌شكیئن، ننجا (مفروق) لیتی پرسى ره‌نگه‌ تۆ‌ئو برایه‌ی قورپه‌یشیان بی^(۱)؟!

(أبو بكر) گوتى: نه‌گه‌ر هه‌والتان پئی‌گه‌یشتوه، كه‌ پیتغم‌مبه‌رى خوا په‌یسا‌بووه، نه‌مه‌ هه‌وه، ئیشاره‌ی به‌ پیتغم‌مبه‌ر ﷺ كرد.

ننجا (مفروق) رووی له‌ پیتغم‌مبه‌ر ﷺ كردو گوتى: نه‌ی برای قورپه‌یشیان بۆ‌چ شتیكمان بانگ ده‌كه‌ی؟!

پیتغم‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: {أدعوكم الى شهادة ان لا اله الا الله وحده لا شريك له، واني عبدالله ورسوله، والى أن تؤوني وتنصروني فإن قریشاً قد تظاهرت على الله وكذبت رسوله واستغنت بالباطل عن الحق، والله هو الغني الحميد}، واته: بانگتان ده‌كه‌م، كه‌ شایه‌تمان بئین بیجگه‌ له‌ خوا په‌رستراوی دیکه‌ نین، تاكه‌و هیچ هاویه‌شی نین، وه‌ كه‌ منیش به‌نده‌ی خوام و په‌وانه‌‌كراوی خوام، وه‌ داواتان لئی ده‌كه‌م، كه‌ په‌نام به‌ده‌ن و پشتم بگرن، چونكه‌ قورپش (واته):

(۱) لیته‌دا نه‌و کاربایه‌ وایزانویه‌ كه‌ (أبو بكر) -خوا لیتی پازی پئی- پیتغم‌مبه‌رى خوایه، چونكه‌ (أبو بكر) زووتر مووی له‌ سه‌رى سه‌پی بسووه، وه‌ به‌ته‌مه‌نت‌تریش دیار بسووه له‌ پیتغم‌مبه‌ر ﷺ بۆ‌یه‌ زۆر جار وایانزانیوه، كه‌ (أبو بكر) پیتغم‌مبه‌ره، هه‌تا هه‌ستاره‌ خزمه‌تى پیتغم‌مبه‌رى كردوه، ننجا بۆ‌یان ده‌رکه‌وتوه، كه‌ نه‌و نیه.

زوربه‌یان) دژایه‌تی خوا ده‌کهن، وه پیغه‌مبه‌ری خوا به‌دۆر ده‌زانن، وه (باطل)یان پین له حه‌ق چاک‌تره، وه خواش بپ‌نیازه‌و شایسته‌ی هه‌موو ستایشیکه.

(مفروق) گوتی: نه‌ی برای قوره‌یشی بۆچی دیکه‌مان بانگ ده‌کهی؟ به‌خوا تا نیستا قسه‌ی باشتر له‌وه‌ی تۆم نه‌بیسته!!

ننجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ نهم نایه‌ته‌ی بۆ خوینده‌وه: ﴿قُلْ تَمَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ۖ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۖ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمْلَأْتُمْ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِنَّهَا هُمْ ۖ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ ۖ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ ذَٰلِكُمْ بِمَا لَعَلَّكُمْ

تَقْتُلُونَ ﴿۱۵۱﴾ الانعام، واته: نه‌ی موحه‌مه‌دا تو بلتی: وهرن شه‌وه‌تان به‌سه‌ردا بخوینمه‌وه، که په‌روه‌ردگارتان لیبی قه‌ده‌غه کردوون: هیچ شتی‌ک مه‌که‌نه هاویدش بۆ خوا، وه له‌گه‌ل باب و دایک‌یشتان چاک بن^(۱)، وه منداله‌کانتان له‌بهر نه‌داری مه‌کوژن و نیمه‌ پۆزیی ئیوه‌ش و شه‌وانیش ده‌ده‌ین، وه توخنی کرده‌وه دزیوور ناشیرینه‌کان مه‌که‌ون، چ شه‌وه‌ی ناشکرایه‌و چ شه‌وه‌ی په‌نه‌انه، وه شه‌وه‌ی نه‌فسه‌ی که خوا قه‌ده‌غه‌ی کرده‌وه به‌ حه‌ق نه‌بێ مه‌یکوژن، تا شه‌وه‌تان خوا ئیوه‌ی پسی نامۆژگاری کرده‌وه، به‌شکم عه‌قلتان هه‌بێ (یان: نه‌گه‌ر بفا‌من ده‌زانن، که نامۆژگاری خوا چاک‌ترین نامۆژگاریه).

(مفروق) گوتی: به‌خوا به‌ ره‌وشتی زۆر به‌رزو کرده‌وه‌ی زۆر چاک بانگی خه‌لکی ده‌کهی، وه که‌سانیک، که تۆیان به‌ درۆزن له‌ قه‌له‌م داوه‌ درۆیان کرده‌وه که‌سانیک، که دژایه‌تییان کردووی خراپه‌یان کرده‌وه.

(۱) بۆیه نه‌یفه‌رموه‌وه له‌گه‌لیان خراپ مه‌بن، چونکه خراپ نه‌بوون به‌س نیه، به‌لکو ده‌بێ له‌گه‌لیان چاک بپین.

دوايي (مفروق) بۆخۆي قسه‌ی کۆتايي نه‌کرد، به‌لکو شته‌که‌ی گه‌راندوه‌ه بۆ (هانيء بن قبيصة)، وه گوتی: نه‌وه (هانيء) ه شيخمانه‌و پسيپۆري دينداريمانه با نه‌وه قسه‌ی لي بکا.

(هانيء) يش گوتی: نه‌ی براي قورپه‌يشی قسه‌که‌تم بيست، به‌لام من پيم وايه، نه‌گه‌ر دينی خۆمان واز لي بينين و به‌دواي دينی تو بکه‌وين، به يدك دانيشتن، که له‌گه‌ل تو دا کردوومانه‌و نه‌پيشتر کۆيونه‌وه‌ی دیکه‌مان کردوه‌و، نه‌له‌ دواي وی کۆيونه‌وه‌ی دیکه بکه‌ين، نه‌وه که‌م عه‌قلي ئيمه‌ ده‌گه‌يه‌ني، وه ماناي وايه ئيمه کورت بين بووين، که به‌ته‌نکيد هه‌له‌ش له‌ په‌له‌په‌لي دايه، بۆيه ئيمه پيمان باش نيه لي‌ره کۆتايي به‌ شته‌که بينين و پيمانته‌ له‌گه‌ل به‌ستين، به‌لکو تو بگه‌ري‌وه بۆ شويني خۆت و ئيمه‌ش ده‌گه‌ري‌ينه‌وه بۆلای تيره‌وه هۆزی خۆمان و مه‌شوره‌رتيان پي ده‌که‌ين، ئينجا (هانيء) پي خوش بوو (مثنی) ش به‌شداري له‌ قسه‌کاندا بکات، بۆيه گوتی: نه‌وه‌ش (مثنی) به‌ پياوي جه‌نگاوه‌رمانه (واته: به‌رپرسی سه‌ريزي).

(مثنی) ش گوتی: گويم له‌ قسه‌که‌ت بوو نه‌ی براي قورپه‌يشی و هه‌مان وه‌لامی (هانيء) ی دايه‌وه، به‌لام شتيکی دیکه‌ی بۆ زياد کرد (چونکه عه‌سکه‌ريپانه بي‌ری لي کردۆته‌وه) گوتی: ئيمه له‌نيوان دوو ناوه‌دانييان دايين، يه‌کيان (اليمامة) به‌ نه‌وه‌ی دی (السماء) به، پيغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: نه‌وه دووانه چين؟!

(مثنی) گوتی: يه‌کيان سه‌رزه‌ميني عه‌ره‌به‌وه نه‌وه‌ی دیکه‌شيان ولاتی فارس و رووباره‌کانی (کيسرا)^(۱) ن، جا به‌نسبه‌ت سه‌رزه‌ميني لای کيسراوه، ئيمه ناتوانين يارمه‌تيتان به‌دين! چونکه په‌يمانمان هه‌يه له‌گه‌ل کيسرا دا هيج که‌سيک په‌نا نه‌ده‌ين که دۆست نه‌بي، به‌لام به‌نسبه‌ت سه‌رزه‌ميني لای عاره‌بانوه، بي منه‌تين، ئنجا گوتی: نه‌ی براي قورپيشی نه‌وه دينه‌ی، که تو ئيمه‌ی بۆ بانگ ده‌که‌ی من پيم وايه

(۱) نه‌وه کاته به (ديجله‌و فرات) يان گوتسه‌ رووباره‌کانی (کيسرا)، چونکه عتراق له‌وه سه‌رده‌مه‌دا به‌ده‌ستی (فارس) وه‌ه بووه.

پادشاو دهسه‌لاتداره‌کان رقیان لئی هه‌لدهستی^(۱)، جا نه‌گهر حه‌ز ده‌که‌ی نه‌وه
به‌نسبه‌ت لای عاره‌به‌وه پشت‌گیریت ده‌که‌ین!

پتغم‌مبهر ﷺ فرموی: { ما أسأتم في الرد اذ الصبحم بالصدق، وإن دین
الله عز وجل لن ينصره الا من حاطه من جميع جوانبه، أرايتم ان لم
تلبسوا الا قليلا حتى يورثكم الله تعالى أرضهم وديارهم ويفرشكم نساءهم،
أسبحون الله وتقدسونه! }، واته: وه‌لامیکی خراپتان نه‌دایه‌وه چونکه راست‌گۆیانه
دوان، به‌لام به‌رنامه‌ی خوی زالو شکۆدار به‌س که‌سیک ده‌توانی سهری به‌خاو
پشت‌گیری لئ بکات، که له هه‌موو لایه‌کانه‌وه بۆی ناماده بئ (نه‌ک لایه‌کی بگریو
لایه‌که‌ی دی چۆل بکات)، تنجا فرموی: نایا نه‌گهر پاش ماوه‌یه‌کی که‌می دیکه
بینیتان، که خوی به‌رز سه‌رزه‌مین و خانووبه‌ره و نافرته‌کانیانی کرده میراتی ئیوه،
نایا له‌وکاته‌دا خوا به‌پاک ده‌گرن و به‌ندایه‌تی بۆ خوا ده‌که‌ن.!

له کۆتاییدا (نعمان بن شریک) گوتی: به‌ئ سۆیند به‌خوا نه‌گهر وابوو نه‌وکاته
ته‌نیا خوا ده‌په‌رستین و بۆمان ده‌رده‌که‌وی، که تو پتغم‌مبهری خوی^(۲).

وه له (امتاع‌الاسماع‌ی) (المقریزی) دا هاتوه: له‌و چه‌ند مانگه‌ی سالی
(۱۱) یه‌می پتغم‌مبهرایه‌تیدا، پتغم‌مبهر ﷺ له‌گه‌ل (۱۵) تیره‌وه هۆزدا قسه‌ی
کردوه و باسی ئیسلامی بۆ کردوون، بۆیه پتویسته ئیمه‌ش له‌پیناو دینی خوادا خۆمان
ماندوو بکه‌ین و به‌چینه نئو خه‌لک و به‌زۆر شیواز راستییه‌کانیان بۆ پوون بکه‌ینه‌وه و
پینان رابگه‌یه‌نین و تانه‌و ته‌شه‌رو ناخۆشیه‌کانیش له‌و پیناوه‌دا له‌خۆمان بگرین.

(۱) لیره‌دا (مثنی) زۆر چاک لئی حالی بووه، چونکه بنه‌مای نه‌و دینه (لا اله الا الله) یه‌و جگه له‌ خوا
نابئ که‌س په‌رستراو بئ، جا نه‌گهر جگه له‌ خوا که‌س په‌رستراو نه‌بئ، نه‌وه هه‌رچی طاغووت و
فیرعه‌وون و نه‌وانن، که خۆ له‌ خه‌لکی ده‌که‌نه په‌روه‌ردگارو په‌رستراو، بازاریان ده‌شکئ.
(۲) دیاره‌ نه‌وه‌ی (ابن کثیر) هیناویه‌تی دوورو درێژه‌وه ئیمه‌ کورتمان کردۆته‌وه.

(المقریزی) ده لئی: {ثم عرض ﷺ نفسه على القبائل أيام الموسم و دعاهم الى الإسلام، وهم:

- ۱- بنو عامر.
- ۲- غسان .
- ۳- بنو خراة .
- ۴- بنو حرة .
- ۵- بنو سليم .
- ۶- بنو نضر .
- ۷- بنو عبس .
- ۸- ثعلبية بن عكابة .
- ۹- كندة .
- ۱۰- كلب .
- ۱۱- بنو الحارث بن كعب .
- ۱۲- بنو حنیفة .
- ۱۳- بنو عذرة .
- ۱۴- قیس بن خطم .
- ۱۵- أبو أنس بن أبي .

پیتغه مبه‌ر ﷺ له گه‌ل هدرکام‌تکیان که قسه‌ی ده‌کرد، ده‌یفه‌رموو: {مَنْ رَجُلٌ
يَخْمَلُنِي إِلَى قَوْمِهِ، فَإِنْ قَرِيشًا قَدْ مَنَعُونِي أَنْ أَبْلُغَ كَلَامَ رَبِّي؟}، واته: چ
پیاوێتک هه‌یه پیتگه‌م پێ بداو له‌گه‌ل خۆیم به‌رێ بۆ نێو تیره‌و هۆزه‌که‌ی خۆی و
پشتگیریم لێ بکات، بۆنه‌وه‌ی په‌یامی په‌روه‌ردگارم پابگه‌یه‌نم، چونکه
قوره‌یشییه‌کان پیتگه‌م لێ ده‌گرن، که په‌یامی په‌روه‌ردگارم پابگه‌یه‌نم؟!
(أبو لهب)یش، که له‌ دوای ده‌رۆشت ده‌یگوت: (لاتسمعوا منه فإنه كذاب)
واته: گوێی لێ پاره‌گرن نه‌وه درۆزنه‌} (۱).

ئنجا (أحمد) له (مسند)ه‌که‌یدا، وه (الطبراني) له (المعجم الكبير)ی خۆیداو
(البيهقي) له (الدلائل)دا، له (مدرك بن منيب)ه‌وه ده‌گێرنه‌وه، که نه‌ویش له
باییه‌وه‌و نه‌ویش له‌ باپیره‌وه‌و گێراویه‌ته‌وه، که گوتویه‌تی: پیتغه‌مبه‌ری خوام
ﷺ بینێ له‌ سه‌رده‌می نه‌فامیدا ده‌یفه‌رموو: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
تَفْلَحُوا}، واته: نه‌ی خه‌لکینه‌! بڵێن جگه‌ له‌ خوا هیچ په‌رستراو نین سه‌رفراز
ده‌بن، جا که پیتغه‌مبه‌ر ﷺ ئاوا بانگی ده‌کردن، خه‌لکێتک تفی له‌ ده‌موچاوی
پیتغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کرد، هیندی‌کیش خۆتیا‌ن پێدا‌ده‌کرد، هیندی‌کیش قسه‌ی
ناشیرینیان پێ ده‌گوت، تا نیه‌رۆ پیتغه‌مبه‌ر ﷺ به‌رده‌وام ده‌بوو، به‌لام ئه‌وان هه‌ر
به‌ر په‌رچیان ده‌دايه‌وه، تا کچێتک هات قاپه‌ ئاوێکی پێ‌بوو، پیتغه‌مبه‌ر ﷺ به
کچه‌که‌ی فه‌رموو: {يَا بُنَيَّةُ لَا تَخْشَى عَلَى أَبِيكَ غَلْبَةَ وَلَا ذُلَّةَ}، واته: نه‌ی
کچم! له‌ بابت مه‌ترسێ، که ژێرک‌ه‌وێ یاخود زه‌بوون بێ، منیش گوتم: نه‌وه
کێیه‌؟!

گوتیان: نه‌وه زه‌ینه‌بی کچی پیتغه‌مبه‌ره ﷺ.

(۱) إمتاع الأسماع لـ(المقرئزي)، ج ۱، ص (۳۰-۳۱)، مسند الإمام أحمد بن حنبل وسنن
الدارمي.

له کۆتايى ئەم باسه شدا ئاماژەيهکى خيړا به چەند مه سه له يهک و گوره ترين دهرس و په ندى گه پانى پښغه مبهړ ﷺ به دواى پښگه ي جه ماوه رييدا ده که ين:

۱/ پښغه مبهړ ﷺ به زۆرى به شو له گه ل نه و تيرانه دا داده نيشت، بۆ نه وه ي قوريشيه کان پتي نه زان و لتي تيك نه دن.

۲/ خۆى ده چوو بۆ هه وار گه و مه نزل گايان و قسه ي بۆ ده کردن، نهک چاوه پي بي نه وان بي ن بۆ لاي! چونکه نه وه وهک فرياد پره سيك خه لکى پرگگار ده کرد له شه وه زهنگى گومرايى.

۳/ به ته نها نه ده چوو، به لکو که سيك، يان دوو له هاوه لاني له گه ل خۆيدا ده برد، به تاييه تي (أبو بكر)، که زۆر په چلهك ناس بوو.

۴/ هه ميشه داكۆكيى له سر تواناو هيتى تيره كان ده کرد، که له سه ره تاوه پتيويستى به هيتى زياتر بوو، تاكو بتوانن بهرگريى لى بکه ن.

نه و دهرس و په نده گوره يه ش، که له م مه سه له يه وه رده گيرى نه وه يه، که به بي دروست کردنى بنکه ي جه ماوه ريى و هيتو تواناي پتيويست، قه واره و كياني نيسلامى دروست نابى و، پتيويسته دروست کردنى بنکه ي جه ماوه ريى، گرنگى ته و اوى پي بدرى و، زۆر به جيددى کارى بۆ بکرى، دياره هه ر واقيع و هه ل و مه رج ه ش شيوازي خۆى ده وى.

قسه کردن له‌گه‌ل نوینه‌رانی شاری (یثرب) و نیمان هیئان و به‌یعت کردنیان

قسه کردنی پیغه‌مبهر ﷺ له‌گه‌ل نوینه‌رانی شاری (یثرب) - نه‌وس و خه‌زره‌ج - دا
به سی قوناغدا تپه‌ریوه:

قوناغی به‌کهم؛ سهره‌تای دیداره-

سهره‌تای دیداره‌که له کۆتایی سالی (۱۱) یه‌می پیغه‌مبهرایه‌تیدا بووه، وه (ابن هشام) بۆمان ده‌گپرتیه‌وه و ده‌لئی: ^(۱) (فلما أراد الله - عزّ وجلّ - إظهار دینه وإعزاز نبيّه ﷺ وإنجاز موعده له، خرج رسول الله في الموسم الذي لقيه فيه النفر من الأنصار، فعرض نفسه على قبائل العرب، كما كان يصنع من كل موسم؛ فبينما هو عند العقبة لقي رهطاً من الخزرج أراد الله بهم خيراً...

لما لقيهم رسول الله ﷺ قال لهم: من أنتم؟! قالوا: نفر من الخزرج، قال: أمِنُ موالی یهود؟ قالوا: نعم، قال: أفلا تجلسون أكلکمکم؟! قالوا بلى، فجلسوا معه فدعاهم الى الله - عزّ وجلّ - وعرض عليهم الإسلام وتلا عليهم القرآن، واته: کاتیک، که خوای زالو شکۆدار ویستی دینه‌که‌ی خۆی ناشکرا بکاو پیغه‌مبهری خۆی ﷺ به عیززه‌ت بکات، وه نه‌و به‌لینه‌ی که پیی داوه بۆی بینیتیه‌دی، پیغه‌مبهر ﷺ له‌کاتی (موسم) ی‌حه‌جدا، وه‌کو جاران ده‌ستی کردوه به خۆپراناندن له‌سهر هۆزو تیره‌کانی عاره‌ب، له لای (عقبه) گه‌یشتۆته کۆمه‌لێک له تیره‌ی (خزرج) که خوا ویستی خیریان بینیتیه ری (هه‌رکه‌سیک له خزمه‌تی دینی خوا دابی، بئ‌گومان خوا خیری هیناوه‌ته ری و ده‌بی مه‌منوونی خوابی).

(۱) (السيرة النبوية...)، ج ۲، ص ۲۲۱، ط ۱ دار ابن الهيثم.

کاتیک که پیغمبر ﷺ پیمان گه‌یشت فەرمووی: ئیوه کیئن؟! گوتیان: ئیمه کۆمه‌ئیکین له (خزرج)، فەرمووی: له هابو‌ییمانەکانی جووله‌که‌ن؟! گوتیان: به‌ئێ، فەرمووی: دانانیشن هەندیک قسه‌تان بۆ بکه‌م؟ گوتیان: با، ئنجا له‌گه‌ئێ دانیشنو، بانگی کردن بۆلای خواو ئیسلامی له‌سه‌ر پانواندن و قورپانی بۆ خویندنه‌وه.

(ابن هشام)^(۱) ده‌ئێ: شتیک، که خوا بۆ پیغمبەری ﷺ کردبوو نه‌وه‌بوو، که جووله‌که‌کان له‌گه‌ئێ (ئه‌وس و خەزرج) بوون له ولاتی خوێیان (یشرب)، جووله‌که‌کان خاوه‌نی کتیب و زانیاری (وحي) بوون، به‌لام (ئه‌وس و خەزرج) هابو‌ه‌ش بۆ خوا دانەرو بپه‌رست بوون، (ئه‌وس و خەزرج) به‌سه‌ر جووله‌که‌کاندا زال بوویوون و ده‌سه‌لاتیان به‌سه‌ریاندا هه‌بوو، جا کاتیک، که ده‌مه‌قالئێ و ناکوکییه‌کیان ده‌بوو، له‌به‌رئوه‌ی جووله‌که‌کان به (ئه‌وس و خەزرج) نه‌ده‌وێران، هه‌ره‌شه‌یان ده‌کرد به پیغمبەری کۆتایی و ﷺ ده‌یانگوت: (ان نبیاً مبعوث الان قد اظلم زمانه نثبعه فنقتلکم معه قتل عاد وارم)، واته: پیغمبەریک دێ، که رۆژگاری هاتنی نزیک بۆته‌وه، شوینی ده‌که‌وین و له‌گه‌ئێ ئه‌ودا له دژی ئیوه ده‌جنگین، وه‌کو چۆن (عاد) و (ارم) له‌به‌ین چوون، ئاوا له‌به‌ینتان ده‌به‌ین، ئنجا کاتیک که پیغمبەری ﷺ قسه‌ی له‌گه‌ئێ نه‌و کۆمه‌له‌ پیاوه‌دا کرد، که شه‌ش کەس بوون له‌ خەزرجیه‌کان، له‌نیۆ خوێاندا هەندیکیان گوتیان: (یا قوم! تعلموا والله انه للنبی الذي توعدکم به یهود فلا تسبقنکم الیه)، واته: ئه‌ی خه‌لکینه! بزانه‌ن سویند به‌خوا ئه‌وه ئه‌و پیغمبەریه‌یه، که جووله‌که‌کان هه‌ره‌شه‌ی پێ ده‌که‌ن له ئیوه، که‌واته ئازابن با نه‌وان پیشتان نه‌که‌ون!

ئنجا دوا‌ی ئه‌وه‌ی، که پیغمبەری ﷺ به‌ درژی‌ی باسی ئیسلامی بۆکردن، نه‌و شه‌ش کەسه ئیمانیان پێ هێناو به‌پاستیان زانی، ئه‌و په‌یام و بانگه‌وازی، که بۆی

(۱) سه‌رچاوه‌ی پێشو، ج ۲، ص (۲۲۱).

خستبونه‌پوو، لییان وه‌رگرت و مسولمان بوون، وه پییان گوت^(۱): {ئیمه که هاتووین بۆ حج نهو خزم و تیرانه‌ی خویمانمان به‌جی‌هیشتون، شه‌پو دوژمانیه‌تیسه‌کیان له‌نیواندا هه‌یه هه‌ر خوا ده‌زانجی چۆنه! جا به‌لکو خوی به‌رزو مدزن به‌هۆی تۆوه کۆیان بکاته‌وه، ئیمه ده‌چینه‌وه بانگیان ده‌که‌ین بۆ نهو دینه‌ی تۆ، وه باسی ئیسلامیان بۆ ده‌که‌ین، نه‌گه‌ر خوا نه‌وان له‌سه‌ر ده‌ستی تۆ کۆیکاته‌وه، هه‌یج که‌س له‌تۆ به‌عیززه‌تر نابج، تنجا دوایی نهو شه‌ش که‌سه گه‌رانه‌وه بۆ ولاتی خۆیان دوا‌ی نه‌وه‌ی که ئیمانیان هه‌ینا و پیغه‌مبه‌ری خویان به‌ راست دانا}، نهو شه‌ش که‌سه‌ش بریتی بوون له:

۱- أسعد بن زرارة، له (بنی النجار).

۲- عوف بن الحارث، له (بنی النجار).

۳- رافع بن مالك بن العجلان، له (بنی زریق).

۴- قطبة بن عامر بن حديده، له (بنی سلمة).

۵- عقبه بن عامر بن نابی، له (بنی حرام بن كعبه).

۶- جابر بن عبدالله، له (بنی عبید بن غنم).

-خوا له هه‌موویان رازی بی-، وه دوا‌ی نه‌وه‌ی که چوونه‌وه بۆ (یشرب) باسی پیغه‌مبه‌ری خویان ﷺ بۆ خه‌لکه‌که‌ کردو، خه‌لکه‌که‌ی خۆیان بانگ کرد بۆ ئیسلام به‌شپۆه‌یه‌ک ئیسلامیان له‌نیودا بلاویۆوه، که هه‌یج مالیک له مال‌ه‌کانی (یشرب) نه‌ما که باسی پیغه‌مبه‌ری ﷺ تیدا نه‌کرئ و باسی ئیسلامه‌تی نه‌چووپیته‌ نیو^(۲).

شایانی باسیشه‌ نوینه‌رانی (یشرب) له قۆناغی یه‌که‌می دیداری پیغه‌مبه‌ردا ﷺ هه‌موویان گه‌نج بوون و ته‌نیا (خه‌زه‌ج) یه‌کان بوون.

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگو لاپه‌ره.

(۲) سه‌رچاوه‌ی پیئشو، ج ۲، ص (۲۲۲).

قۇناغى دووهم: پەيمانى بەگەمى (عقبە) :

(ابن اسحاق) وەك (ابن هشام) لىيى دەگىرپتتەو دەلىن: ^(۱) (سالى ئايندە - واتە: سالى دوئزەيەمىنى پىتغەمبەرايەتى - لەكاتى - موسم - ى - حەجدا (دوازده) پىساو ھاتن، وە لەلامى (عقبە) بە پىتغەمبەر ﷺ گەيشتن و لەوئ ئىمانيان پىتى ھىتاو پەيمانىان پىدا، وە بەو پەيمانە دەگوترى: (بيعة النساء)، واتە: (پەيماندانى ئافرەتان)، بۆيەش ئەو ناوہى لىئرا، چونكە پىش ئەوہى جەنگيان لەسەر پىتويست بىن، ئەو پەيمانەيان لەگەل پىتغەمبەرى خوادا ﷺ بەست.

ئەو دوازده كەسەش دەيان لە (خەزەج) بوون و دووشيان لە (ئەوس) بوون، كە (خەزەج) يەكان (پىنج) يان پىشترىش لەگەل پىتغەمبەر ﷺ كۆبوو بوونەو، كە ھەموويان برىتى بوون لەمانە:

- ۱- أسعد بن زرارة .
 - ۲- عوف بن الحارث .
 - ۳- رافع بن مالك .
 - ۴- عقبه بن عامر .
 - ۵- قطبة بن عامر .
 - ۶- معاذ بن الحارث .
 - ۷- ذكوان بن عبدالقيس .
 - ۸- عبادة بن الصامت .
 - ۹- يزيد بن ثعلبة .
 - ۱۰- العباس بن عبادة بن نضلة .
 - ۱۱- أبو الهيثم بن التيهان .
 - ۱۲- عويم بن ساعدة .
- تەنيا ئەو دووہى كۆتايى لە (ئەوس) بوون.

(۱) ھەمان سەرچاوەو بەرگ، ص(۲۲۲-۲۲۳).

ثبو دوازه که سه به نوبته‌رایه‌تی مسولمانانی مه‌دینه یه‌که‌م په‌یمانیان به پیغه‌مبه‌ردا ﷺ له (عقبه)، ده‌قی په‌یماننامه‌ی یه‌که‌می عه‌قه‌به، که (عباده بن الصامت) یه‌کیتک بروه له‌وانه‌ی ثبو په‌یماننه‌ی به پیغه‌مبه‌ر ﷺ داوه بزمان ده‌گپرتته‌وه، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرموویه‌تی: {تعالوا بایعونی علی أن لا تشرکوا بالله شیئاً ولا تسرقوا ولا تزنوا ولا تقتلوا اولادکم ولا تأتوا بههان تفترونه بین ایدیکم وأرجلکم ولا تعصونی فی معروف، فمن ولی منکم فأجره علی الله، ومن أصاب من ذلك شیئاً فعوقب به فی الدنيا فهو له کفارة، ومن أصاب من ذلك شیئاً فسعره الله، فأمره الی الله إن شاء عاقبه وإن شاء عفا عنه، قال: فبايعناه علی ذلك} رواه البخاری^(۱)، واته: وهرن په‌یمانم پیبده‌ن، که خوا بپه‌رستن و هیچ هاویه‌شیتکی بۆ بریار نه‌ده‌ن و دزیی نه‌که‌ن و زینا نه‌که‌ن و منداله‌کانی خۆتان نه‌کوژن و هیچ بوختانیتک نه‌که‌ن له نیوانی ده‌ست و پیتاندا (واته: کوپ یان کچی خه‌لکی دیکه نه‌که‌ن به هی خزیان) وه له هیچ شتیتکی چاکدا سه‌ریچی له فرمانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌که‌ن، جا نه‌گه‌ر یه‌کیتکتان وه‌فای به‌و په‌یماننه‌ کرد، ثبو په‌داشته‌ی له‌سه‌ر خواجه، وه له دنیا‌دا له‌سه‌ری سزادرا، ثبو بۆی ده‌بیته‌ سرپانه‌وه، وه هه‌رکه‌سیتک گونا‌هیتکی له‌وانه‌ کردو، خوا پۆشی، وه نه‌گه‌ر یه‌کیتک له‌و گونا‌حانه‌تان کرد، که په‌یمان‌تان داوه نه‌یان‌که‌ن، ثبو کارت‌ان ده‌گه‌رپرتته‌وه بۆ لای خوا نه‌گه‌ر ویستی سزاتان ده‌دا، یاخود لیتان ده‌بووری^(۲).

(ابن اسحاق) ده‌لئی: ^(۳) (دوای نه‌وه‌ی، که ثبو دوازه که‌سه‌ه گه‌رانه‌وه بۆ (یشرب) پیغه‌مبه‌ر ﷺ (مصعب بن عمیر)^(۴) ی له‌گه‌ل ناردن، وه فرمانی پیتکرد، که

(۱) صحیح البخاری،: ۳۸۹۲ .

(۲) چونکه ثبو کات سزا شه‌رعیه‌کان نه‌هاتونه خوارئ.

(۳) سه‌رچاوه‌و به‌رگی پیتشو، ص(۲۲۳).

(۴) یه‌کیتک له‌وانه‌ی، که له‌سه‌ره‌تاوه نیمانیان هیتاوه، وه یه‌که‌مین بانگه‌وازکار بروه بۆ لای خوا، (مصعب بن

بن عمیر) بووه.

قورثانیان به‌سدردا بخوینن و ئیسلامیان تی‌بگه‌یه‌نی و له دین شاره‌زیان بکات، بۆیه له (یشرب) دا پییان ده‌گوت (المقريء) یانی: (قورثان پین خوینن)، واته ئه‌و که‌سه‌ی که قورثان به‌خه‌لکی ده‌خوینن و فیریان ده‌کات، مه‌نزله‌گاکه‌شی له‌لای (أسعد بن زرارۃ بن عدس) بوو، که (کنیة) ی (أبی أمامة) بووه، (ابن اسحاق) ده‌لن: (مصعب بن عمیر) پیش نوێژی‌شی بۆ ده‌کردن، چونکه (نه‌وس و خه‌زه‌رج) هیج کامیان ناماده‌ نه‌بوون، که نوێژ له‌ دوا‌ی یه‌کتره‌وه‌ بکه‌ن^(۱).

قۆناغی سۆیه‌م : په‌یمانێ دووه‌می (عقبه) :

قۆناغی سۆیه‌می دیداری پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌گه‌ڵ نوێنه‌رانی شاری (یشرب) له‌ سالتی (۱۳) یه‌می پیغه‌مبه‌رایه‌تی دابوو، (ابن هشام) له‌وباره‌وه‌ ده‌لن: ^(۲) دوا‌ی ئه‌وه‌ی که (مصعب بن عمیر) بۆ ماوه‌ی یه‌ک ساڵ له‌ (یشرب) ده‌می‌نیته‌وه‌، له‌ سالتی داها‌تووداو له‌کاتی (موسم) ی حه‌جدا ده‌گه‌ریته‌وه‌ بۆ مه‌ککه‌ له‌گه‌ڵ ئه‌و مسوڵمانانه‌ی که له‌سه‌ر ده‌ستی ئه‌و مسوڵمان بوو بوون، به‌لام که‌ له‌ (یشرب) وه‌ به‌رێ ده‌که‌ون خۆیان له‌ کافره‌کانی ئه‌وێ جیانا‌که‌نه‌وه‌ و به‌یه‌که‌وه‌ دین، بۆ ئه‌وه‌ی ئاشکرا نه‌بن و زیانیان پێ نه‌گه‌یه‌نن، که ده‌گه‌نه‌ مه‌ککه‌ کات و شوینتیک له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ر ﷺ داده‌نیین بۆ یه‌کتر بینین له‌لای (عقبه) له‌ نیوه‌پاستی رۆژه‌کانی ته‌شریق (أیام التشریق) دا، {واته: ۱۱-۱۲-۱۳/ی (ذی الحجۃ)}، (کعب بن مالک)، که یه‌کی‌که‌ له‌وانه‌ی ناماده‌ی ئه‌و په‌یمان به‌وه‌، ده‌لن: ^(۳) دوا‌ی ئه‌وه‌ی که له‌ (حه‌ج) بووینه‌وه‌ ئه‌و شه‌وه‌ی، که قه‌رار بوو پیغه‌مبه‌ری ﷺ تیدا ببینین سه‌ره‌تای شه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ موشریکه‌کان له‌لای مه‌نزله‌گا‌و باره‌کانی خۆمان خه‌وتین هه‌تا سۆیه‌کی شه‌و رۆیشت، دوا‌یی ئیمه‌ به‌ په‌نهانی هه‌ستاین و له‌ مه‌نزله‌گاکه‌ی خۆمان هاتینه‌ ده‌رو به‌ په‌نهانی

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۲۲۶).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۲۲۶).

(۳) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۲۲۷-۲۲۸).

رؤیشتین تا شیوه‌کافی (عقبه) له‌وی هه‌موومان کۆیووینه‌وه که (حه‌فتاو سی) پی‌اوو (دوو) ئافره‌ت بووین، دوو ئافره‌ته‌که‌ش یه‌کێکیان (نسیبه‌ بنت کعب) که (کنیه‌) که‌ی (أم عمارة) بوو، نه‌وه‌ی دیکه‌یان (أسماء بنت عمرو) که (کنیه‌) که‌ی (أم منیع) بوو، (کعب بن مالک) ده‌لتی: ^(۱) له‌وی پیغه‌مبه‌ر ﷺ قسه‌ی بۆ کردین و قورشان‌ی بۆ خوێندنه‌وه‌و بانگی کردین بۆ ئیسلام، پاشان فه‌رمووی: **{أبايكم علي أن تمنعوني مما تمنعون منه نساكم وأبناكم}**، واته‌: په‌یمانتان له‌گه‌ڵ ده‌به‌ستم، که به‌رگرم لێ بکه‌ن و پشتگیرم بن وه‌کو چۆن پشتگیری و به‌رگری ده‌که‌ن له‌ هاوسه‌رو مندا له‌کافی خۆتان، (کعب) ده‌لتی: (براء بن مالک) له‌ پیش هه‌موواندا ده‌ستی پیغه‌مبه‌ری گرت ﷺ، وه‌ گوتی: به‌لتی سوێند به‌و زاته‌ی، که تۆی به‌ حق ناردوه، تۆ ده‌پاریزین له‌ هه‌موو شتیک، که ناموس و مال و مندا له‌ی خۆمان‌ی لێ ده‌پاریزین.

(کعب) ده‌لتی: گوتمان نه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ په‌یمانمان له‌گه‌ڵ به‌سته سوێند به‌خوا ئیمه‌ کوپی شه‌رو نامرایی جه‌نگین، له‌ باب و باپیرانه‌وه به‌ میراتمان گرتوه (وه‌ نه‌بێ تازه‌ فیری شه‌ر بووین).

(کعب) ده‌لتی: کاتیک که (براء بن مالک) قسه‌ی له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ردا ﷺ ده‌کرد (أبو الهيثم بن التيهان) قسه‌که‌ی پێ بری و، وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ نێوانی ئیمه‌و جووله‌که‌کاندا په‌یمان و به‌لێن هه‌یه، ئیمه‌ که دوا‌ی تۆ بکه‌وین ده‌بێ نه‌و په‌یمان هه‌له‌وه‌شیتینه‌وه، جا نایا کاتیک ئیمه‌ وامان کردو خواش تۆی سه‌رخست، دوا‌ی تۆ ده‌گه‌ریته‌وه‌ بۆنێو قه‌ومه‌که‌ت (قوره‌یش) و ئیمه‌ به‌جێ دێلی و پشتمان به‌رده‌ده‌ی له‌ به‌رانبه‌ر ناحه‌زانماندا).

(کعب) ده‌لتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی هاتی و فه‌رمووی: **{هل الدم الدم والهلم الهدم، أنا منكم وأنتم مني، أحارب من حاربتم وأسأل من}**

(۱) هه‌مان سه‌رچاو و به‌رگ، ص ۲۲۸.

سألتم} (۱)، واته: به‌لکو خوینم له‌گه‌ل خوینتانه و مال لئی تیکچوونیشم له‌گه‌ل مال لئی تیکچوونتانه، من له نیوه‌و نیوه‌ش له منن له‌گه‌ل کئی شه‌ر بکه‌ن شه‌ری له‌گه‌ل ده‌که‌م، وه ناشتیش له‌گه‌ل کئی بکه‌ن ناشتی له‌گه‌ل‌دا ده‌که‌م (۲).

(کعب) ده‌لئی: ئنجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پئی فرموین: {أخرجوا الي منكم انبي عشر نقيباً ليكونوا على قومهم بما فيهم} (۳)، واته: دوازده مشوورخو‌ر (نقیب) م له نیو خو‌تاندا بو هه‌لبو‌یرن، بو شه‌وی هه‌ر کامیکیان به‌سه‌ر تیره‌که‌ی خو‌یه‌وه برا گه‌وره بن.

چونکه ناکرئ پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وکاته‌دا له‌گه‌ل یه‌کی مسولماناندا قسه بکات، بو‌یه پیویست بووه یه‌کیک بیته نوینه‌ری کومه‌لئیک، (کعب) ده‌لئی: ئنجا ئیمه‌ش دوازده (نه‌قیب) مان له‌نیوخوماندا هه‌لبو‌اردن، وه به پیغه‌مبه‌رمان ناساندن، که (۹) که‌سیان له (خه‌زه‌ج) بوون و (۳) شیان له (ئه‌وس) بوون، به‌م شیوه‌یه:

- ۱- أسعد بن زرارة .
- ۲- سعد بن الربیع .
- ۳- عبدالله بن رواحة .
- ۴- رافع بن مالك بن العجلان .
- ۵- البراء بن معرور بن صخر .
- ۶- عبدالله بن عمرو بن حرام .
- ۷- عبادة بن الصامت .
- ۸- سعد بن عبادة .
- ۹- المنذر بن عمرو بن خنیس .

(۱) هه‌مان سه‌رچاووه به‌رگ، ص (۲۲۸).
 (۲) هه‌مان سه‌رچاووه به‌رگ، ص (۲۲۹).
 (۳) ابن هشام، ج ۲، ص (۶۳).

۱۰- أُسید بن حضیر .

۱۱- سعد بن حیثمة بن الحارث .

۱۲- رُفاعة بن عبدالمنذر بن زبیر^(۱) .

(ابن اسحاق) ده‌لن: نجا پیغمبهر ﷺ به (نه‌قیب)ه‌کانی فرموی: {انعم علی قومکم بما فیهم کفلاء ککفالة الحواریین لعیسی بن مریم الصلوة وانا کفیل علی قومی، یعنی المسلمین؟ قالوا نعم} ^(۲)، واته: نیتوه هدرکامیتکتان له‌سدر قومو و خزمانی خوی سدرپهرشتیار ده‌بن، وه‌کو چون حه‌واریه‌کان که‌فیل و وه‌کیلی عیسای کورپی مه‌ریهم بوون (علیه الصلاة والسلام)، وه منیش مشوورخوژم به‌سدر هدموو قومو که‌مه‌وه، یانی: مسولمانان، نه‌وانیش گوتیان: به‌لن.

(کعب) ده‌لن: ^(۳) پیغمبهر ﷺ فرموی: {ارفضوا الی رحالکم}، واته: نیتستا بلاوین و بچنه‌وه بۆ لای بنه‌و بارگه‌کانتان (بۆنه‌وه‌ی موشریکه‌کان هه‌ستیان پین نه‌کن)، (کعب) ده‌لن: (عباس بن عبادة) به پیغمبهری ﷺ گوت: سویند به‌و خوییه‌ی به‌حق ره‌وانه‌ی کردوی، نه‌گه‌ر حدز ده‌که‌ی و پیت چاکه‌به‌یانی به شمشیره‌کانمان له موشریکه‌کان ده‌ده‌ین!

پیغمبهر ﷺ له وه‌لامدا فرموی: {لَمْ نُؤْمَرْ بِذَلِكَ وَلَكِنْ اِرْجِعُوا اِلَى رِحَالِكُمْ} ^(۴)، واته: جارئ فرمانمان به‌وه پین نه‌کراوه، به‌لکو بگه‌رینه‌وه بۆ نیتو بارگه‌کانی خوژتان، نیتمش گه‌رپینه‌وه بۆ لای بنکه‌و باره‌گا‌کانی خوژمان و خه‌وتین هه‌تا به‌یانی.

(۱) سدرچاوه‌ی پیتشو، ص(۲۲۹، ۲۳۰).

(۲) هدمان سدرچاوه، ص(۲۳۰).

(۳) هدمان سدرچاوه، ص(۲۳۱).

(۴) هدمان سدرچاوه و به‌رگو لاپه‌ره.

بهنده‌گانی پهمانی دووه‌می (عقبه):

(جابر بن عبدالله)، که یه‌کیتکه له‌وانه‌ی که له‌و پهمانه‌دا به‌شدار بووه، ده‌لئ: (۱)
گوتمان ئیمه هه‌تا که‌ی به‌ئیلین پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ شاخه‌گانی مه‌که‌که
ده‌ریکرت، وه‌ بترسیتریت، ده‌بن بچین بیه‌ئین و له‌ شاری خۆمان له‌ خزمه‌تی
دابین.

(جابر) ده‌لئ: بۆیه له‌ مه‌وسیمی جه‌دا جه‌فا که‌س رۆیشتین بۆ مه‌که‌که
به‌ئینمان پێداو شوئینمان دیاریکرد، له‌ شیوه‌گانی (عقبه)، یه‌که یه‌که و دوو دوو
چووین بۆ ئه‌وئ هه‌تا هه‌موومان کۆبووینه‌وه، وه‌ به‌ پیغه‌مبه‌رمان ﷺ گوت: ئه‌ی
پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سه‌ر چی پهمانت پێ بدین؟!

ئه‌ویش فەرمووی: {تبايعوني على: السمع والطاعة في النشاط والكسل،
والنفقة في الغسر والثسر، وعلى الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر، وأن
تقولوا في الله لا تخافون في الله لومة لائم، وعلى أن تنصروني لئمنعوني
إذا قدمت عليكم مما تمنعون منه أنفسكم وأزواجكم وأبنائكم، ولكم
الجنة} (۲)، که‌واته: به‌نده‌گانی پهماننامه‌ی دووه‌می (عقبه)، به‌م شیوه‌یه بوون:
پیغه‌مبه‌ر ﷺ پێی فەرموون:

(۱) گویم بۆ بگرن و فرمان به‌ریم بۆ بکه‌ن، له‌کاتی پێ خۆش بوون و پێ ناخۆش
بووندا، یان له‌کاتی‌که‌دا، که‌ له‌ قه‌لبتان خۆشه‌و له‌کاتی‌که‌دا، که‌ له‌سه‌ر
شانان قورسه.

(۲) مالتی خۆتان به‌خشن له‌کاتی سه‌غله‌تی و ئاساییدا (له‌ کاتی گرانی و
هه‌رزانی) دا.

(۱) بروانه: (البدایة والنهایة) لابن کثیر، ج ۳، ص (۱۸۴).

(۲) رواه أحمد بإسناد حسن وصححه الحاكم وابن حبان، وه بروانه: (البدایة والنهایة)، ج ۳.

۳) فرمان به چاکه بکه‌ن و ری له خراپه بگرن.

۴) قسه‌ی حق بکه‌ن له‌بهر خاتری خوا، وه له‌حق گوتن نه‌سله‌مینه‌وه و گوی نه‌ده‌نه لۆمه‌ی لۆمه‌کاران.

۵) پشتم بگرن و به‌رگربیم لی بکه‌ن و سه‌رم به‌خن، دوا‌ی نه‌وه‌ی که دیمه لاتان بۆ شاری (یشرب) وه به‌مپاریژن له شتیک، که خۆتان و مال و خیزان و منداله‌کانتانی لی ده‌پاریژن، له به‌رامبه‌ریشدا به‌هه‌شتان هه‌یه.

(جابر) ده‌لی: دوا‌ی ته‌واوبوونی فه‌رمایشته‌کانی ئیمه‌ش هه‌لساین و په‌یمانمان پێدا، وه په‌یمانی له ئافره‌ته‌کانیش وه‌رگرت، به‌لام پیغه‌مبهر ﷺ ده‌ستی نه‌خسته نیتو ده‌ستی ئافره‌ته‌کانه‌وه، به‌لکو پاش نه‌وه‌ی په‌یمانمان پێدا فه‌رموی: {إِذْ هَبْنٰ لِقَدْ بَايَعْتِكُمْ} رواه أحمد وصححه (شعیب الأرنؤوط)، واته: بۆن نه‌وه په‌یمانمان لیتان وه‌رگرت.

به‌لی به‌ریژان!

به‌م شیوه‌یه پیغه‌مبهر ﷺ به‌وه‌ی، که له ته‌وانایدا هه‌بووه، به‌ نه‌رکی خۆی هه‌لساوه، وه خۆی په‌روه‌ردگاریش به‌لینی خۆی بۆ هیناوه‌ته‌دی، که ده‌فه‌رموی: ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩﴾﴾ العنكبوت، واته: وه ته‌وانه‌ی له‌ری ئیمه‌دا خۆیان ماندوو ده‌که‌ن و تیده‌کۆشن، ئیمه‌ ریته‌کانی خۆمانیان پێشان ده‌ده‌ین، وه بیگومان خوا له‌گه‌ل چاکه‌کاراندا‌یه، لی‌ره‌دا نه‌گه‌ر سه‌رنج به‌دین خۆی به‌ به‌زه‌یی نه‌یفه‌رموو: (سبیلنا) به‌لکو به‌ کۆ هیناوه‌تی: (سُبُلْنَا) ریغه‌کانمان، چونکه ئینسان کاتیک کار بۆ ئیسلام ده‌کات، بۆ هه‌ر جو‌ره ئیشیک پیوستی به‌ جو‌ره‌ ریته‌کی راست هه‌یه و ده‌بی خۆی کاره‌جی هه‌موو ریته‌کانی پێشان بدات، چونکه هه‌ر قسه‌و ره‌فتارو هه‌لو‌تستیک پیوستی به‌ ریگایه‌ک هه‌یه بۆ نه‌وه‌ی نیشانه‌ی تیدا بیکی و نامنجی تیدا وه‌ده‌ست بێنی، ناشکراشه

مەبەستی پتەمبەر ﷺ لە بینینی نوێنەرانی شاری (یشر) و قسە بۆکردنیان و ناردنەویان بۆئەو، دواي مسولمانبوونیان، ئەوێ بوو کە ویستووێتی پتەمبەر و پتەمبەرێکی فەراھەم بێنێ، کە بگۆنچیت و بپتەمبەرێکیان و قەوارەیی و (یشر) بە شوینیکی گونجاو زانیو، بەلام دواي ئەوێ کە نوێنەرانی ئەوێ ئیمانیاں پتەمبەرێکیان پێداو.

کەواتە: لێرەو بۆمان دەردەکەو، کە بناغەیی دروستبوونی دەولەت و کیان و قەوارەیی ئیسلامیی بریتیه لە تێگەیاندنی خەلک و پتەمبەرێکیان و دروستبوونی ئیمانی پتەمبەرێکیان لە دۆ دەروونی خەلکدا و قەناعەت هێنانیاں و پتەمبەرێکیان و ڕەگرتنیاں، ئەک بە هێزو زەبرو زۆرو توندوتیژی بویستری ئیسلام بەسە پتەمبەرێکیان بەسەر خەلکیدا، و ئەوانەیی وای بێرە کە ئەوێ کە دەگۆنچێ دەولەتی ئیسلامیی بە فەرزکردن و بەزەبرو زۆر بنیات بێنێ، ئەوێ لە ئیسلام حالی نەبوون، و پتەمبەر ﷺ دەولەتی ئیسلامیی دامەزراندو، بێئەوێ یەک دۆلەتێ خۆین پتەمبەرێکیان، بەلکو خەلکی تێگەیاندو و پتەمبەرێکیان و ئیسلامی بۆ روون کردو، و ئیمانیاں پتەمبەرێکیان، دواي لەسەر شانی ئەو خەلک و بنکە جەماوەرییە، کیان و دەولەتی ئیسلامیی بنیات ناو.

مۆلتەدانى پېئەمبەر ﷺ و فەرمانكردنى بە كۆچكردنى هاوہلان بەرہو
(يشرب) :-

فەرمانكردنى پېئەمبەر ﷺ، مۆلتەدانى بە هاوہلانى، كە لە مەككەوہ كۆچ
بكەن بۆ (يشرب)، يان لە دوا دواى سالى سىز دەھەمىنى پېئەمبەر ايه تيدا بووہ، يا خود
لە سەرەتاي سالى چوار دەھەمىنى پېئەمبەر ايه تيبوہ بووہ، كە دواى بە پىتى فەرمانى
(عمر) - خوا لىتى رازى بى-، لە سەر دەھەمى خيلافەتى خۇيدا، دواى پراوتۇكردنى بە
مسولمانان، سالى كۆچ كردنى پېئەمبەر ﷺ هاوہلانى بەر پىزى بۆ (يشرب)، كراوہ بە
سەرەتاي مېژووئى نيسلام، وە (۱)ى (محرم) یش بەسەرى سالى كۆچى ديارى كراوہ.

جا ئيمە لە سى خالاندا باسى چۆن يەتى كۆچكردنى هاوہلان لە مەككەوہ بۆ
(يشرب) دەكەين:

يەكەم: زەمىنە سازكردن بۆ كۆچ كردن :-

دوو جۆرە زەمىنە سازى كراون بۆ كۆچى مسولمانان، وە پاشان پېئەمبەرى خوا
ﷺ لە شارى مەككەوہ بۆ شارى (يشرب)، كە دواى ناوى لىتراوہ (مدینة).

۱- پەيماننامەى يەكەم دووہەمى عەقەبە :

ديارە لە سەرەتاوہ پېئەمبەر ﷺ رېئەگى بە هاوہلانى بەر پىزى نەدا كە كۆچ بكەن
بۆ (يشرب)، بەلام دواى ئەوہى نوپنەرانى شارى (يشرب) لە ھەردوو ھۆزى (تەوسو
خەزرج) ھاتن و لە پەيمانى يەكەم دووہەمى عەقەبەدا پەيمانيان بە پېئەمبەر
ﷺ داو، گەپانەوہ بۆ (يشرب) و خەلكىكى مسولمانى نامادەو دانستە لەوئى پەيدا
بوون، ئنجا فەرمانى كرد بە كۆچ كردن بەرہو (يشرب)، كە مېژووونوسان ناويان لە
پەيمانى (عقبە)ى يەكەم ناوہ (بيعة النساء)، ئەمەش ماناى ئەوہ نيبە بە كەم سەير
كراين، بەلكو زانايان وەكو زاراوہ يەك بەكاريان ھېناوہو ئەوہ شيان لە ئايەتى پيش

کۆتایی سووره‌تی (المتحنة) وه‌رگرتوه، که ده‌فرموی: ﴿يَأْتِيهَا النَّيُّ إِذَا جَاءَكَ
 الْمُؤْمِنُ يُبَايِعُكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقَ وَلَا يَزْنِيَ وَلَا يَقْتُلَنَّ
 أَوْلَادَهُمْ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلِهِمْ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي
 مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَأَسْتَغْفِرْ لهنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾﴾ المتحنة، جا
 له‌برئه‌وه‌ی بر‌گه‌کانی په‌یماننامه‌ی یه‌که‌می (عقبه) هه‌مان نه‌م فه‌رمانانه‌ن، که له‌م
 نایه‌تانه‌دا هاتون، بۆیه زانایان ناویان له‌ناوه (بیعه‌النساء)، خوی زالو کاره‌جی
 له‌م نایه‌ته‌دا بۆ پیغه‌مبه‌ری ﷺ دیاری کرده که کاتی‌ک په‌یمان له‌نافره‌تان
 وه‌رده‌گری، پییان پابگه‌یه‌نی، که به‌و شیوه‌یه ره‌فتار بکه‌ن و خو له‌و شتانه بیاریزن،
 که‌واته: زانایان له‌برئه‌وه‌یه، که ناویان له‌په‌یمانی یه‌که‌می (عقبه) ناوه، په‌یمانی
 نافره‌تان (بیعه‌النساء)، په‌یمانی دوومی (عقبه) شیان بۆیه ناو ناوه په‌یمانی
 جه‌نگ (بیعه‌الحرب) له‌برئه‌وه‌ی که له‌یه‌کی‌ک له‌بر‌گه‌کانیدا پیغه‌مبه‌ر ﷺ
 ده‌فرموی: (که هاتم بۆ نیوتان من بیاریزن وه‌کو چۆن نه‌فس و ناموس و مال و
 خیزانی خو‌تان ده‌پاریزن).

به‌لئی وه‌رگرتنی نه‌م دوو په‌یمانه بریتی بوون له‌زه‌مینه‌سازی یه‌که‌م، پیشت‌ریش
 باس‌مان کرد که بناغدی پیکه‌ینانی کۆمه‌لگای ئیسلامی و بنیات‌نانی کیان و ده‌وله‌تی
 ئیسلامییش بریتیه له‌دروست‌کردنی بنکه‌ی جه‌ماوه‌ری و په‌یدا‌بوونی خه‌لکی‌کی
 مسول‌مان که باوه‌ش بۆ نه‌و بانگه‌وازه بگرنه‌وه و پیش‌وازی لی‌بکه‌ن و ناماده بن به
 سه‌رو مال بیپاریزن و پشت‌گیری له‌بکه‌ن، جا دوا‌ی نه‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌و
 بنکه جه‌ماوه‌رییه‌ی له‌(یشرب) دروست کرده و زانیویه‌تی به‌و نه‌ندازه‌یه گه‌شه‌ی
 کرده، که به‌که‌لکی نه‌وه بی‌کاته بناغدی ده‌وله‌ت و کیانی ئیسلامی، نه‌و کاته
 مؤله‌تی داوه به‌هاوه‌لانی به‌پیزی، که کۆچ بکه‌ن بۆ نه‌وی.

۲- چند نایه‌تیک‌ی قورئان له‌باره‌ی کۆچکردنه‌وه:

زه‌مینه‌ی سازه‌ی دووهم نه‌وه‌یه، که خوای په‌روه‌ردگار چند نایه‌تیک‌ی ناردنه‌ خوار، که باسی کۆچ کردن و پاداشتی گه‌وره‌ی نه‌وانه ده‌کهن که له پیتناوی خوادا مال و حال و نیشتمانی خۆیان به‌جی دیلن، وه دلی خۆش کردوون به‌وه، که خوای به‌خشهر ده‌رووی خیریان لی ده‌کاته‌وه، وه پاداشتیکی گه‌وره‌یان ده‌بێ، که بیگومان نه‌وه‌ش زه‌مینه‌ی سازه‌یکی قورئانیی بوو بۆ کۆچ کردن، دوا‌ی نه‌وه‌ی که پیغه‌مبهر ﷺ زه‌مینه‌ی سازه‌یکی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی بۆ کرده‌وه، که دیاره‌ی ئه‌ویش هه‌ر به‌ وه‌حی ناپارسته‌کردنی خوای زانا و شاره‌زا بووه، نه‌مه‌ش چند نایه‌تیک‌ی له‌وباره‌وه:

ا/ خوای به‌به‌زه‌یی ده‌فرموی: ﴿قُلْ يٰعِبَادِ الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اَنْفِقُوْا رِيبَكُمْ لِذٰلِيْنَ اَحْسَنُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّارْضُ اللّٰهُ وَّاسِعَةٌ اِنَّمَا يُؤْتِي الصّٰبِرِيْنَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ

حِسَابٍ ﴿١٠﴾ الزمر، واته: (ئه‌ی موحه‌مه‌د! تۆ به‌ناوی منه‌وه بانگی به‌نده‌کام بکه‌و) بلێ: ئه‌ی ئه‌و به‌ندانم که ئیمانتان هیتناوه! پارێز له په‌روه‌ردگارتان بکه‌ن، بۆ که‌سانیک‌ له ئیوه، که چاکه‌ ده‌کهن له دونیادا، چاکه‌ هه‌یه‌ له دوا‌رۆژدا، وه سه‌رزه‌مینی خواش فراوانه (واته: نه‌گه‌ر له شویتیک‌ دنیا‌تان لی وه‌تنگ هات، وه پیتگای دینداریی و خواپه‌رستییان لی گرتن، نه‌و شویتنه‌ به‌جی بیتلن و بچن بۆ شویتیک‌ی دی، که خوای په‌روه‌ردگاری تیدا له خۆتان پازسی بکه‌ن، وه شه‌ریعه‌تی خوا له ژیا‌نی خۆتاندا جیبه‌جی بکه‌ن)، بیگومان خۆ‌پارا‌گران بی حساب پاداشتیان ده‌دریتته‌وه.

ب/ وه خوای بی‌هاوتا ده‌فرموی: ﴿وَالَّذِيْنَ هٰجَرُوْا فِيْ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوْا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّلَا جَزَا لَآخِرَةٍ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿١١﴾ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿١٢﴾ النحل، واته: نه‌وانه‌ی که له پیتناو خوادا

کۆچیان کردوه دوای شه‌وی زولمیان لیکراوه و چه‌وسیتراونه‌وه، نیمه هه‌ر له دونیا له جیگایه‌کی باشدا نیشته‌جی‌یان ده‌که‌ین، وه پاداشتی دوا‌رۆژی‌ش گه‌وره‌تره (له ده‌روولیکرا‌نه‌وی دونیا) نه‌گه‌ر بزانه‌ن، نه‌وانه‌ی که خۆ‌پا‌گرن، وه پشت به په‌روه‌دگاریان ده‌به‌ستن.

ئهم نایه‌ته شه‌وی له‌ی ده‌فام‌رتسه‌وه، که بی‌گومان نینسان به‌ بی‌سه‌برو خۆ‌پا‌گری، وه به‌بی پشت به‌ستن به‌خوا، ناتوانی مال‌و حال‌و نیشتمانی خۆی به‌جی‌ بیلن‌و پرو له‌ غه‌ریبیان بکات و به‌رگه‌ی نه‌بوونی‌و نه‌داری‌و خه‌م و په‌ژاره‌و نازارو نا‌په‌ه‌تی‌و دووری له‌ نیشتمان و که‌سو کاری بگری.

ج/ خ‌وای تاک و پاک ده‌فه‌رموی: ﴿يَعْبَادِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ اَرْضِي وَسِعَةٌ لِّاِيِّنِي فَاَعْبُدُونِ﴾ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَاۤئِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعَمٌ اَجْرٌ لِّلْعَمِلِينَ ﴿٥٨﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَانَ مِنۡ دَاۤئِمَةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾ ﴿العنكبوت، واته: شه‌ی شه‌و به‌ندانه‌م، که نیمان‌تان هیناوه! بی‌گومان سه‌رزه‌مینی من فراوانه، هه‌ر من په‌ه‌ستن (واته: له هه‌ر شویتیک رینگای به‌ندایه‌تی کردنتان بو من له‌ی گه‌را، شه‌و شویتنه به‌جی‌ بیلن، چونکه نینسان ده‌بی به‌نده‌ی خوا بی، نه به‌نده‌ی خاکه‌و نه به‌نده‌ی خه‌لکه‌)، هه‌موو نه‌فسیک ده‌بی مردنی‌ بی‌جی‌ژی (جا شه‌و مردنه له ژبانی ژیره‌سته‌ییدا بی‌جی‌ژی یان له ژبانی مه‌ردایه‌تی و به‌ه‌نگار‌بو‌نه‌وه‌ی زۆرداران و سته‌مکاراندا، بۆیه له مردنی‌ش مه‌ترسن)، ئنجا ده‌فه‌رموی: دوا‌یی بو‌لای نیمه ده‌گه‌رتن‌تسه‌وه، (که‌واته: وریابن بزانه‌ن چۆن ده‌گه‌رتن‌تسه‌وه بو‌ لامان، به‌ده‌ستی پ‌ری به‌ندایه‌تی یان به‌ده‌ستی خالی‌ی! بۆیه ده‌بی نینسان هه‌ول‌ بدات به‌ تو‌یش‌و‌ی به‌ندایه‌تی‌سه‌وه بگه‌رتن‌تسه‌وه)، ئنجا ده‌فه‌رموی: وه نه‌وانه‌ی نیمان‌یان هیناوه‌و کرده‌وه

باشه‌کان ده‌کهن له به‌هشتیدا له کۆشکه به‌رزه‌کاندا نیشته‌جێیان ده‌که‌ین، که پرووباریان به ژێردا ده‌پۆن، وه‌ باشترین پاداشت پاداشتی ئه‌وانه‌یه، که بۆ خوا کارده‌که‌ن، ئه‌وانه‌ی که خۆپاگرن وه‌ پشت به‌ په‌روه‌ردگاریان ده‌به‌ستن، ئنجبا باسی رۆزیان بۆ ده‌کاو ده‌فرموئ: زۆر زینده‌وه‌ر هه‌یه‌ رۆزییه‌که‌ی خۆی هه‌لناگرئ، به‌لام خوا رۆزیی هه‌موویان ده‌دا، وه‌ هی ئیوه‌ش ده‌دا، وه‌ خوا بیسه‌ره‌و زانایه‌.

دووهم: فه‌رماندان به‌ کۆچ کردن-

پیغَمبَر ﷺ فه‌رمانی کرد به‌هاوه‌له‌ به‌رپه‌زه‌کانی - خوا لێیان پازی بئ-، که کۆچ بکه‌ن بۆ (یشرَب)، له‌وباره‌وه‌ دایکمان (عائِشَة) - خوا لێی پازی بئ- ده‌لئ^(۱): (کاتیک ئه‌و حه‌فتا که‌سه‌ی، که په‌یما‌ن‌نامَه‌ی دوومی - عَقَبَة-یان له‌گه‌ل پیغَمبَر به‌ست) گه‌رانه‌وه‌ بۆ شاری - یشرَب-، پیغَمبَر ﷺ به‌وه‌ دلئ زۆر خۆش بوو، چونکه‌ خَواي به‌رزو شکۆدار قه‌لایه‌کی بۆ دروستکرد، وه‌ که‌سانیک بوونه‌ پشتیوان و پشتگیریی که‌ جهن‌گاوه‌رو پیساوی جوامیژ بنوون، ئنجبا دَواي ئه‌وه‌ی موشریکه‌کان زانیان، که مسولمانه‌کان ده‌یان‌ه‌وئ کۆچ بکه‌ن و بپۆن، وه‌ که‌میکیشیان بیسته‌بوویان، که نوینه‌رانی شاری (یشرَب) له‌ (ئه‌وس و خه‌زرج) په‌یما‌نیان به‌ پیغَمبَر ﷺ داوه‌و مسولمان بوون، نازارو ئه‌شکه‌نجه‌یان له‌سه‌ر برواداران زیاتر کردو به‌شپوه‌یه‌ک که‌وتنه‌ نازاردانیان که‌ پیشتر نازاری وایان نه‌دابوون، ئیدی له‌ ئه‌نجامدا هاوه‌لانی به‌په‌زی پیغَمبَر ﷺ داواي مۆله‌تیان له‌ پیغَمبَر ﷺ کرد، که کۆچ بکه‌ن، (چونکه‌ هاوه‌لانی به‌په‌زی پیغَمبَر ﷺ به‌بێ مۆله‌ت ناماده‌ نه‌بوون کاریکی وا گرنگ بکه‌ن و ئیو شاره‌که‌ به‌جێ بێلن، ئه‌گه‌ر زیاتریش له‌وه‌ نازار درابان)، ئنجبا پیغَمبَر ﷺ له‌ وه‌لامی ئه‌وه‌دا فه‌رمووی: {إِنِّي أُرِيتُ دَارَ

(۱) طبقات ابن سعد، ج ۱، ص (۳۲۵).

هجرتمک ذات نخل بین لابعین، وهما الحرتان...} رواه البخاری^(۱)، واته: ئەو شوینە، که کۆچی بۆ دەکەن پیتشام دراوه، شوینتیکه دارخورمای لیتو له‌نیوان دوو بەرزاییدایه، که بەرده‌کانی ره‌شن...).

(عائشة) ده‌لتی: رۆژنکیان پیتغمبەر ﷺ به روونکی گه‌شه‌وه به هاوه‌لانی به‌پیتزی فەرموو: {لقد أخرجتُ بدار هجرتمک وهي یثرب، فمن أراد الخروج فليخرج اليها}^(۲)، واته: هه‌والم پێ درا ده‌رباره‌ی ئەو شوینە، که کۆچی بۆ دەکەن، ئەویش (یثرب)ه، کێ ده‌یه‌وێ ده‌ریجێ بۆی بجێ.

ئنجما مسولمانه‌کان ده‌ستیان کرد به کۆچکردن و هاوکاری یه‌کدییان ده‌کرد، دوو دوو سێ سێ، ئەوانه‌ی که خزمی یه‌کدی بوون به په‌نهانی ده‌چوون بۆ (یثرب)، وه له‌هه‌وێ پشتیوانه‌کان (الانصار) هاوکاریان بوون و له‌ مال و حالی خۆیاندا حه‌واندیانه‌وه، تا وای لێهات مسولمانان هه‌موویان له‌ شاری مه‌که‌که ده‌رچوون و دوا‌ی دوو مانگ و چەند رۆژێک له (بیعة العقبة الكبرى) که‌س نه‌مایه‌وه له مه‌که‌که‌دا جگه له پیتغمبەر ﷺ (أبو بکر) و (علی) - خوا لێیان پازی بێ-، وه چەند که‌سێک، که موشریکه‌کان به‌زۆر هێشتبیا‌نه‌وه، یان یه‌کێک که نه‌خۆش و پیرو په‌که‌وته بوو نه‌یده‌توانی به‌پیتدا بپروا، واته: به‌س ئەوانه‌ی، که له‌بەر هه‌ر هۆیه‌ک بێت نه‌یان‌توانی کۆچ بکه‌ن، ئەوانه له مه‌که‌که‌دا مانه‌وه.

وه یه‌که‌م که‌س له هاوه‌لانی پیتغمبەر ﷺ که‌سالتیک پیتش (په‌یمانی عه‌قه‌به‌ی گه‌وره) کۆچی کردبوو بۆ مه‌دینه، (أبو سلمة بن عبدالأسد) بوو، وه دوا‌ی ئەو (عامر

(۱) صحیح البخاری: ۳۹۰۵، دیارم له سه‌ره‌تادا به‌خه‌ون پیتشانی دراوه، دوا‌ی چەند رۆژێک خوا‌ی کاربه‌جێ له پیتگای وه‌حیه‌وه ناوی شوینە که‌ی پێ‌گوتوه و هه‌والتی پیتداوه.
(۲) طبقات ابن سعد، ج ۱، ص (۳۲۵).

بن ربیعة) و خیزانه‌کهی (لیلی بنت اُبی حثمة)^(۱)، دووه‌م و سی‌یه‌م که‌س بوون کۆچیان کرد.

سی‌یه‌م: هه‌لوئستی کافران و پُنگرییان له کۆچ :-

له‌به‌رته‌وه‌ی که‌سانی ده‌م راست و زله‌زله‌کانی مه‌ککه زانیویانه شه کۆچکردنه‌ی مسولمانان بۆ شاری (یشرب) به‌ به‌رنامه‌یه‌کی تۆکمه‌و داپه‌ژراوه‌ بووه‌و ته‌نیا بریتی نه‌بووه له‌راکردن و خۆده‌ریازکردن، وه‌ زانیویانه که شه‌کاره نه‌خشه‌یه‌کی سیاسی له‌پشته‌وه‌یه‌و شتی له‌سه‌ر بینا ده‌کری‌و، سه‌ره‌نجام شه‌وه‌ی له‌ مه‌ککه بۆیان نه‌کراوه، له‌ (یشرب) ده‌یه‌که‌ن و هه‌ژو پی‌یز بنیات ده‌نێن، بۆیه به‌ هه‌موو شه‌ویه‌که هه‌ولیانداوه که‌ ری له‌و کۆچ کردنه بگرن و نه‌هیلن خه‌لکه مسولمانه‌که مه‌ککه به‌جێ بیتلن، بۆ شه‌ مه‌به‌سته‌ش چه‌ند شه‌یوازیکیان به‌کاره‌یناوه، له‌وانه:

أ- ری لینگرتن:

وه‌کو له‌ به‌سه‌رهاتی (أم سلمة) و (أبي سلمة) دا ده‌بینری، که ژن و می‌ردیک بوون - خوا لییان رازی بیت-، وه‌ک (أم سلمة)^(۲) بۆمان ده‌گی‌رپه‌سه‌وه ده‌لێ^(۳): کاتیک (أبو سلمة) ویستی کۆچ بکا، حوشره‌که‌ی هه‌ینا و منی خسته سه‌ری و دوابی ریشمه‌ی حوشره‌که‌ی گرت و ویستی بکه‌ویته ری به‌ره‌و (یشرب)، کاتیک که‌ خزمه‌کانم (بني مخزوم) هه‌ستیان پی‌کرد، هاتنه سه‌ر ری‌گای و پییان گوت: نه‌گه‌ر خۆت ده‌رۆی شه‌وه ده‌سه‌لاتی تۆمان نیه، به‌لام شه‌و ئافره‌ته هی ئیمه‌یه‌و قبوول ناکه‌ین له‌گه‌لت بیت، منیان برده‌وه لای خۆیان، (بنو عبدالأسد) یش، که‌ خزمانی (أبو سلمة) بوون، گوتیان: مادام ئیه‌و ئافره‌ته‌که‌ی له‌گه‌ل ئیزن ناده‌ن و لیتی ده‌ستینه‌وه، ئیمه‌ش

(۱) طبقات ابن سعد، ج ۱، ص (۳۲۵).

(۲) (أم سلمة) - خوا لیلی رازی بی- دوابی مردنی هاسه‌ره‌که‌ی، شوی به‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ کردۆته‌وه.

(۳) به‌وانه: (السيرة النبوية...)، ج ۲، ص (۲۴۲-۲۴۳).

ناهیلسن کوره که مان له لای نه و نافرته به و نه و انیش کوره که یان پاکتشا، به جوریک خزمه کانی من و خزمه کانی (أبو سلمة) هدریه که له لایه که وه (سلمة) یان راډه کیتشا تا کو قوئی (سلمة) له جی چوو، وه له کو تاییدا من له لای خزمه کانم چه پس کرام، (سلمة) ی کورپشم له لای خزمه کانی (أبو سلمة) مایه وه، وه (أبو سلمة) ش کوچی کرد بو (یشرب)، وه نزیکه ی سالیک من به و شتویه مامه وه و زور ده گریام، (که شاوا بی کورو میرد ماوه ته وه و هدریه که یان له شوینیکه و ناگای لیان نیه و خویشی وه که دیل هیلراوه ته وه و ناهیلن کوچ بکا) تا کو خزمه کانی خوم به زه یان پيدا هاتمه وه و گوتیان: با واز له و نافرته بینین، که له کورو میردمان کرده، ننجا وازیان لی هیتام و پتگیاندا، که برؤم و له نه فجامی شه و دا خزمه کانی (أبو سلمة) ش کوره که یان دامه وه، دوا یی خزمه کانم و لاخیکیان دامی و منیش له گه ل کوره که م ملی ریم گرت بهرو (یشرب) تا کو (تنعیم) چوم، له وئی (عثمان بن طلحة) م بینی، که تا نه و کاته ش مسولمان نه بوو بوو.

گوتی: نه وه بو کوی ده چی؟

گوتم: ده چم بو (یشرب).

گوتی: که ست له گه له؟!

گوتم: نه خیر که سم له گه ل نیه.

گوتی: نه وه نا جوامیریه، که تزه ته نیا بچی، بویه له گه لم هات هتا گه یاندمیه نه وئی (یشرب)، وه له نیو عاره باندا پیاوی هینده به شهرم و به شه ده ب و جوامیرم نه دیبو^(۱)، له پیشمه وه ده ریشست، دوا ی شه و ی، که ده یزانی ماندوو بووم یان پیوستم به دابه زین هدی، و لاخه که ی بو یخ ده دام و داده به زیم بو خویشی

(۱) له نیو عاره باندا هندیک عاده ت و په وشتی جوامیرانه هه بوون، که شهرع زور ته نکیدیان له سر ده کات، بو نمونه: نم هه لوئسته ی (عثمان بن طلحة).

ده‌چوو بۆ شوینتیکی دوور، وه ده‌یگوت نه‌گهر نیشست ته‌واو بوو یان نیسپراحتت کردو جه‌سایه‌وه بانگم بکه، دوایی ده‌هاته‌وه سواری و لاخه‌که ده‌بوومه‌وه ده‌که‌وته‌وه پیتشم، به‌و شتویه‌یه تا گه‌یشتینه نزیک شاری (یشرب) گوتی: نه‌وه (یشرب) وه نه‌وه له‌وتیه گه‌رایه‌وه بۆ مه‌ککه‌وه منیش چومه‌ نیو شار.

ب- رفاندن :-

یه‌کیتیکی دیکه له‌ شتوازه‌کانی موشریکه‌کان بۆ رینگرتن له‌ کۆچکردنی مسولمانه‌کان، بریتی بوو له‌ (رفاندن)، واته‌: دوای نه‌وه‌ی، که کابرا کۆچی کرده‌وه بۆ (یشرب) و گه‌یشتۆته نه‌وئ له‌ وێرا بیهیننه‌وه، بۆ وینه‌: به‌سه‌رهاتی (عیاش بن ابی ربیعه)، که کورپه‌ مامی (أبو جهل) و (الحارث بن هشام) بووه‌وه برای دایکیشیان بووه، (ابن هشام)^(۱) ده‌گێرپته‌وه، که (عمر بن الخطاب) -خوا لێی رازی بی- گوتویه‌تی: من و (عیاش بن ابی ربیعه) له‌گه‌ڵ (هشام بن العاص) هدرسیکمان بریارماندا، که به‌یه‌که‌وه کۆچ بکه‌ین، شوینتیکیمان دیاری کرد، که له‌وئ یه‌کدی بیهیننه‌وه، من و (عیاش) گه‌یشتینه نه‌وئ زۆر چاره‌رتی هیشاممان کرد به‌لام نه‌هات، زانیمان که گه‌راوه، بۆیه‌ نێمه‌ رۆیشتین، دوای نه‌وه‌ی چوینه (یشرب) چهند رۆژتیکی پی‌چوو، (أبو جهل) و (الحارث بن هشام) هاتن و به‌ (عیاش) یان گوت له‌به‌ر نه‌وه‌ی، که تۆ دایکت به‌جیه‌شتوه سویندی خواردوه، که نه‌ سه‌ری دابینتی و نه‌ خۆی بشوا، نه‌ بچیته‌ به‌ر سیبه‌ریش، تا نه‌تبینتیه‌وه، (عیاش) یش به‌زه‌یی پیدا هاته‌وه.

(عمر) ده‌لێ: منیش گوتم: (عیاش) ناگات له‌ خۆت بی! نه‌وه قومه‌که‌ت ده‌یانه‌وئ له‌ دین هه‌لت بگێر نه‌وه، به‌خوا نه‌گهر دایکت سه‌ری بخورێ و نه‌سپیتی تی بکه‌وئ، گوتی ناداتی، سه‌ریشی ده‌شواو شانه‌شی ده‌کات و نه‌گهر گهرمای مه‌ککه‌ش تینی بۆ بینتی، ده‌چیته‌ به‌ر سیبه‌ریش.

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ج ۲، ص (۲۴۵-۲۴۷).

نه‌ویش گوتی: ناخر هدرده‌بی بچم، چونکه هندیك مالو سامانم له‌وتیه نهم هیتاوه....

منیش پیم گوت: (عیاش)! من یه کیکم له ده‌وله‌مهنده‌کانی قورپه‌یش، نیوه‌ی ماله‌که‌م بۆ تو! به‌لام له‌گه‌لیان مه‌چۆوه.

گوتی هه‌ر ده‌بی بچم.

گوتم: مادام هه‌ر ده‌چی، با نه‌و حوشره‌ت وی بده‌م، حوشرتیکه زۆر به‌ غارو چاکه، نه‌گه‌ر زانیت فیتله‌و لییان که‌وتیه گومان، سواری به‌و خۆت ده‌ریاز بکه.

نیدی (عیاش) له‌گه‌لیان ده‌چی و به‌رله‌وه‌ی بگه‌نه‌ مه‌ککه، (أبو جهل) پیتی ده‌لتی: نه‌ی برازا! نه‌و حوشره‌ی من سواری‌بوونی زۆر ناخۆشه‌ توژیک له‌و حوشره‌ی تو له‌دوای خۆته‌وه‌ سواری ناکه‌ی؟

(عیاش) ده‌لتی: به‌لتی و (أبو جهل) له‌ پشتیه‌وه‌ سواری ده‌بی، دوایی به‌ هه‌ردووکیان (عیاش) ده‌گرنو، ده‌یه‌یننه‌ خوارو و ده‌ست و پیتی ده‌به‌ستن و ده‌یبه‌ن له‌ مه‌ککه‌ هه‌بسی ده‌که‌ن.

عومه‌ریش - خوا لیتی رازی بی - حوشره‌که‌شی له‌قیس چوو، به‌لام دوایی (الولید بن الولید بن المغیره) به‌ فرمانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوا‌ی نه‌وه‌ی ده‌فه‌رموی: {من لی عیاش بن ابي ربيعة، وهشام بن العاص}؟! و (ولید) یش ده‌لتی: من، له‌ (یشرب) هوه‌ ده‌چیت بۆ مه‌ککه، بۆ نه‌وه‌ی (عیاش) و (هشام بن العاص) ده‌ریاز بکاو به‌ نه‌ینی ده‌چی شوینه‌که‌یان ده‌بینیته‌وه، که‌ ته‌ماشای ده‌کات به‌ زنجیره‌ به‌ستوویننه‌وه، به‌لام به‌ شمشیره‌که‌ی زنجیره‌که‌ ده‌پسینتی و ده‌ریازیان ده‌کات.

که‌واته‌ یه‌کی دی له‌ شیوازه‌کانی موشریکه‌کان بۆ پرتگرتن له‌ کۆچی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، بریتی بوو له‌ رفاندن (اختطاف).

ج- به‌ند کردن:-

یه کیکی دیکه له شیوازه‌کانی ریگریی کردن له کوچی مسولمانه‌کان بۆ (یشرب) بریتی بووه له (حه‌پس) کردن، واته هەر له مەککه زیندان‌ییان ده‌کردن و نه‌یانده‌هیشت کوچ بکه‌ن، بۆ وینه، به‌سه‌رهاتی (هشام بن العاص بن وائل السهمی) - خوا لیتی پازی بئ- که یه کیکی بووه له و سینیانه‌ی بریاریاندا که به‌یه‌که‌وه کوچ بکه‌ن.

(هشام) هەر له مەککه‌دا حه‌پس ده‌کری و ناتوانی کوچ بکات، هه‌وال به (عمر) - خوا لیتی پازی بئ- ده‌گات، که (هشام) زۆر نازارو شه‌که‌نجه ده‌دری و گوايه هه‌لگه‌رابیتته‌وه، بۆیه چەند نایه‌تیکي له سووره‌تی (الزمر) بۆ ده‌نیتری، دیاره شه‌و نایه‌تانه‌ش زۆر ئومید به‌خشن و له ئومید به‌خشرین نایه‌ته‌کانی خوی په‌روه‌دگارن بۆ تاوانباران، وه‌ک فەرموو‌یه‌تی: ﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا

مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿٥٣﴾ وَاَنْيَبُوْا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوْا لَهٗ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَكُمْ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُوْنَ ﴿٥٤﴾ وَاَسْبِعُوْا اَحْسَنَ مَا اُنزِلَ اِلَيْكُمْ مِّنْ رَبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَكُمْ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ﴿٥٥﴾﴾ (الزمر، واته: (ئه‌ی موحه‌مه‌د بانگی به‌نده‌کانم بکه) بلی: ئه‌ی به‌نده‌کانم، که ده‌رحه‌ق به‌خۆتان زیاده‌په‌ویستان کردوه، له په‌رحمه‌ت و به‌زه‌یی خوا نا ئومید مه‌بن، خوا له هه‌موو گونا‌هه‌کان ده‌سووری، وه بگه‌پینه‌وه لای په‌روه‌دگارتان و بۆی ملکه‌چ بن به‌رله‌وه‌ی سزاتان بۆ بئ و پشتتان نه‌گیری، وه بکه‌ونه شوین چاکترین شتیکی، که له په‌روه‌دگارتانه‌وه بۆتان نی‌راوه‌ته خوار، به‌رله‌وه‌ی کتپه‌رو بی‌ئوه‌ی هه‌ست بکه‌ن سزا (تازار) تان بۆین.

عومه‌ر ده‌لئ: ئه‌و سئ نایه‌ته‌م به‌ده‌ستی خۆم له‌سه‌ر چه‌رمیک نووسی و ناردم بۆ (هشام بن العاص)، (هشام) یش ده‌لئ: که ئه‌و نامه‌ی‌م به‌ده‌ست گه‌یشت، هه‌رچه‌نده ده‌خوینده‌وه تییان نه‌ده‌گه‌یشتم، دوا‌یی چوومه شوینیکی و گوتم خوايه ئه‌و نایه‌تانه‌م

لئی حالی بکه، دوایی خوی به به‌زه‌یی دلی روشن کردمه‌وه و حالی بووم، که نه‌وه رینگا‌کردنه‌ویه بو من، که نه‌گهر تووشی هه‌له‌وه که م‌و‌کوپیه‌کیش بووم، خوا ده‌رگای تۆبه‌ی کراویه، بۆیه سواری و لا‌خه‌که م بووم و به‌رینه‌که وتم بۆ (یشرب).

د- مال لئی زه‌وت‌کردن:-

یه‌کی دیکه له شیتوازه‌کانی بی‌بروایان بۆ رینگا‌گرتن له کۆچی هاوه‌لانی به‌ریتز له (مه‌ککه) وه بۆ (یشرب)، بریتی بوو له مال لئی زه‌وت‌کردن.

بۆ وینه: (ابن هشام) ده‌لت له (أبي عثمان النهدي) یه‌وه بۆم گێرداوه‌ته‌وه که گوتوویه‌تی له (صهیب بن سنان) وه پیم گه‌یشتوه که کاتیک ویستوویه‌تی هیه‌ج‌ره‌ت بکا بۆ (یشرب) کافره‌کانی (مه‌ککه) پینان گوتوه تۆ که هاتیه‌ نیتومان کابرایه‌کی نه‌دارو هه‌زار بووی و هیچت نه‌بوو، ئیستاش ده‌ته‌وی خۆت و مال و سامانه‌که‌ت ده‌ریاز بکه‌ی؟ سویند به‌خوا قبول ناکه‌ین برۆی، (صهیب) یش پیتی گوتوون: نایا که ماله‌که‌متان بده‌م پیم پی ده‌ده‌ن برۆم؟ گوتوویانه: به‌لتی، نه‌ویش ماله‌که‌یان ده‌دات و کۆچ ده‌کات بۆ (یشرب).

پینغه‌م‌بەر ﷺ له مه‌دینه‌وه ده‌فرموی: {ربح صهیب، ربح صهیب}، واته: صوهیب قازانجی کرد، صوهیب قازانجی کرد^(۱).

وه (عکرمة) ده‌گێرتیه‌وه، که کاتیک (صهیب) ویستوویه‌تی کۆچ بکات، خه‌لکی مه‌ککه دوای که‌وتوون و گرفتیان بۆ دروست کردوه، نه‌ویش بۆیان دامه‌زراوه و چل تیری له تیردان ده‌ره‌یناوه و پیتی گوتوون: نه‌گهر بتانه‌وی زیانم پی بگه‌یه‌نن ناتوانن و به‌هه‌ر تیره‌ی یه‌کێکتان ده‌کوژم، دوایی هه‌تا ده‌ستم شمشیر بگری شه‌رتان له‌گه‌ل دا ده‌که‌م، خۆتان ده‌زانن من مه‌ردم و لیتان قبول ناکه‌م، پیم به‌ریده‌ن، نه‌و ماله‌ی له مه‌ککه به‌جیم هیتتوه با بۆ ئیوه‌بی.

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۴۷).

(عکرمه) ده لئی: ثم نایه ته بهم بؤنه یه وه هات بؤ پیغه مبر ﷺ ﴿ وَمِنْ
 النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴾ (۲۰۷)
 البقرة، دوابی که پیغه مبر ﷺ بینی پئی فرموو: {یا ابا یحیی ربیع البیع}،
 واته: نهی ته بوو یه حیا بازرگانیه که قازانجی کرد^(۱)، نایه ته که شی بؤ خوینده وه،
 مانای نایه ته که ش ناوایه: له خه لکی هه یه، که خۆی ده کپتته وه له پیناوی
 په زامه ندیی خوادا (پاره که ی ده دات و خۆی ده کپتت)، بی گومان خوا به رامبر به
 بهنده کانی زۆر به به زهیی و میهره بانه.

بهو شیویه کافره کان هه رچی هۆکاره به کاریانه پیناوه، بؤ رپنگاگرتن له کۆچ و
 کۆچباری هاوه لآن -خوا لییان پازی بیت-، به لآم نه وان ناماده بوون ده سته برداری
 هه موو شتیگ بن، له پیناوه به جیه پینانی فرمانی خوا پیغه مبر ﷺ دا.
 لیتره دا بۆمان ده رده که وی که نیمانی هاوه لآنی پیغه مبر ﷺ چهنده دامه زراو
 نه له خشاو بووه، چهنده ژبانی خۆیان به قوربانی دینی خوا کرده وه په زامه ندیی
 په روه ردگاریان مه به ست بووه، که مال و سامان و خۆشی ماددی و معنه وییان له و
 پیناوه دا وه لاناوه، ژبانی دنیا چهنده لای کافره کان شیرین و مه به ست بووه، نه وه نده و
 زیاتر له پیناوه خوادا لای هاوه لآن کهم نرخ و بی بایه خ بووه.

له هه موو کات و شوئینی کیشدا هه ربه و جۆره نه یارانی نیسلام به چه ندین شیواز
 هه ره شه ده که نه و چاو له نیمانداران سوورده که نه وه له پیناوه هه لگه پرانه وه و
 سارد کردنه وه یان و شیوازی جۆراو جۆر بؤ نه و مه به ست به کار دینن، به لآم به ناواتیان
 ناگهن، چونکه مسولمانانی راسته قینه هه موو شتیگ و ته نانه ت گیانی شییان ده که نه
 قوربانی نایینه که یان و مه به ستی هه ره به رزیان په زامه ندیی خواجه.

(۱) رواه الحاکم، وقال: صحیح علی شرط مسلم.

کوچکردنی پیغمبهر ﷺ له گهل (ابوبکر) دا ﷺ بهرهو (یشرب):

چۆنیهتی کوچکردنی پیغمبهر ﷺ له گهل (ابو بکر) -خوا لیتی پازی بی- بهرهو (یشرب) له ده خالاندا دهخینه روو، بهم شیویه:

یهگم: - (ابن اسحاق) ده لئ (۱): پیغمبهری خوا ﷺ دواى شهوی، که هاوه لانی به پیزی کوچیان کرد له مهککوه بو (یشرب)، چاوه پتی ده کرد مؤلت بدرئ و شهویش کوچ بکا، وه هیچ کهس له مسولمانان له مهککه نه مابۆوه مه گهر شهوی که چه پس کرابئ، یان له ژیر نازارو شهککه نجه دامابئ، یان نه خو شو و په ککوته بی، جگه له پیغمبهر ﷺ و (أبو بکر) و (علی) -خوا لییان پازی بی- وه شه بویه کر چند جارێک داواى مؤلتی له پیغمبهر ﷺ ده کرد، که رینگای بدا کوچ بکا، پیغمبهر ﷺ ئاوا وه لامی ده دایه وه { لا تعجل لعل الله يجعل لك صاحباً }، واته: په له مه که به لکو، خوا هاوه لئیکت بو بره خسیئنئ، وه ده یفه رموو: { علی سلك، فإني أرجو أن يؤذن لي } رواه البخاري (۲)، واته: پاره سته! نومیدم وایه مؤلت بدرئیم، دیاره شه بویه کریش نومیدی و ابوو بیته هاوه لئ پیغمبهری خوا ﷺ له هیجره تدا.

دووه م: - (ابن هشام) ده لئ (۳): کاتیک قوره یش زانییان، که پیغمبهر ﷺ بنکه یه کی جه ماوه ری و قه لایه کنی مه حکمه می بو دروست بووه و هاوه لانی به پیزی کوچیان کردوه بو (یشرب) و شهویش هه رکاتیک بیهوی ده چیتته نیویان و کاری گه وه ری له ده ست دئ، وه دواى شهوی هه والیان پئ گه یشت، که وا مسولمانه کان له (یشرب) له لایه ن (شهوس و خه زره ج) هه پئشوازییان لئ کراوه و هه وئترانه وه و پشتیوانیی

(۱) سهرچاوه ی پئشو، ج ۲، ص (۲۴۸-۲۴۹).

(۲) صحیح البخاری: ۳۹۰۵.

(۳) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۴۹-۲۵۰).

کراون، قوره‌یشییه‌کان ترسان، که پیغه‌مبهریش ﷺ کوچ بکا بو (یشرب)، وه له‌وی بریاری پروبه‌روویونه‌ویان له‌گه‌ل بدات و نه‌و قوناغهی لاوازی مسولمانان به‌سهر بچی‌و، مسولمانان بچنه قوناغیتیکی دیکهی ناماده‌یی جه‌نگ و قبول نه‌کردنی نه‌شکه‌نجه‌وه، بۆیه سهرانی قوره‌یش له (دار الندوة)^(۱)، که خانوی (قصی بن کلاب) بو کوویونه‌وه و پاوژیان کرد، که ده‌رباره‌ی پیغه‌مبهر ﷺ چ بریاریک بده‌ن! له‌وکاته‌دا نیلیس له‌شیه‌ی پیاویکی ریش سپی به‌ته‌مه‌ندا^(۲) دیته به‌ر ده‌رگای (دار الندوة) و پرسیری لئ ده‌که‌ن تو کی‌ی؟ ده‌لئ: من پیاویکی به‌ته‌مه‌نم و خه‌لکی (نجد)م، بیستومه بو مه‌سه‌له‌یه‌ک کو‌ده‌بنه‌وه و منیش پاو پیشنیارم هه‌یه له‌وباره‌وه به‌لکو سوودی لئ بینن، شایانی باسیشه‌ نه‌وانه‌ی له‌و کو‌یونه‌وه‌یه‌دا به‌شداربوون له‌ زله‌زه‌کانی قوره‌یش بریتی بوون له: (عتبة بن ربیعة، شیبة بن ربیعة، ابو سفیان بن حرب، طعیمة بن عدی، جبیر بن مطعم، الحارث بن عامر، النضر بن الحارث، أبو البختري بن هشام، زمعة بن الاسود، حکیم بن حزام، ابو جهل بن هشام، نبیه و منبه ابنا الحجاج، أمیة بن خلف)، تنجا (أبو البختري بن هشام) پای خۆی ده‌رده‌برئ و ده‌لئ: من ره‌نیم وایه، که موحه‌مه‌د زیندانی بکه‌ین، وه به‌ که‌له‌پچه‌ی ناسن ده‌ست و پتی به‌ه‌ستین و چاوه‌رئ بکه‌ین، تا له‌ ژووړیکدا ده‌مرئ، وه‌ک چۆن شاعیرانی پیشوو وه‌ک (زهیر بن أبی سلمی) و (نابغة الذبیانی) که تووشی لادان بوون، به‌و شیه‌یه‌ی زیندانی کراون تا مردوون، پیره‌میره‌ (نجد)یه‌که‌ ده‌لئ: نه‌و پیشنیاره‌ باش نیه، چونکه‌ نه‌وانه‌ی، که شوینی که‌توون، دین و هیرشتان ده‌که‌نه‌ سه‌رئ و له‌ زیندان ده‌ریدیئن.

(۱) دار الندوة: خانوی (قصی بن کلاب) بووه، که قوریشییه‌کان بۆ هه‌ر کارتیکی گ‌رنگ له‌وتدا پاوژیان ده‌کردو بریاریان ده‌دا!

(۲) نه‌و پیاوه‌ به‌ته‌مه‌نه‌- ابلیس- شه‌یتانه، که خۆی بره‌وتله‌ سه‌ر شیه‌یه‌ی پیاویکی -نجد-یی.

شجا یه کی دیکه‌یان ده‌لئی: با دووری بخه‌ینه‌وو له نیوماندا نه‌مینئو بۆ خۆی ده‌چیتته کوئی با بچی، دووباره کابرای نه‌جدیی ده‌لئی: نه‌و پیشنیاره‌ش به‌که‌لک نایه‌ت، چونکه بۆخۆتان ده‌زانن، که نه‌و پیاوه ئینسانئیکی چه‌نده قسه‌زانو سه‌رنج راکیشه‌و کاریگه‌ریی هه‌یه بۆ سه‌ر نه‌وانه‌ی، که قسه‌یان له‌گه‌لدا ده‌کات، بۆیه به‌چیتته هه‌ر شوئینئیک شوئینکه‌وتووایی زۆر بۆخۆی په‌یدا ده‌کاو دوایی دیتو ئیشتان له‌ده‌ست ده‌ردئینئو هه‌رچی به‌هوی پیتان ده‌کات.

(أبو جهل) ده‌لئی: من رایه‌کم هه‌یه له‌وانه‌یه تا ئیستا که‌ستان فکرتان پئی نه‌شکابن، گوتیان نه‌و رایه‌چییه؟ گوتی: له هه‌ر تیره‌و هۆزئیک گه‌نجئیکی به‌هیزو خاوه‌ن نه‌سه‌بو ماقوولۆ دیار بئینن، یه‌کی شمشیرئیکی بره‌نده‌و تیژیان به‌ینه‌ ده‌ست و شه‌و بچه‌ سه‌ر موحه‌مه‌دو هه‌موویان پئکه‌وه‌و به‌یه‌کجار شه‌به‌ی‌خوون بکه‌نه سه‌ری و به شمشیر لئی بده‌نو بیکوژنو رزگارمان ده‌بن، نه‌گه‌ر وایان کرد، خوئنه‌که‌ی به‌نیو هه‌موو تیره‌کانی عاره‌بدا بلاو ده‌بئو نه‌وکاتیش (بني هاشم) به‌ته‌نیا هه‌یچیان پئی نا‌کرئت.

پیره‌مه‌ردی نه‌جدیی ده‌لئی: قسه‌ی چاک نه‌وه‌یه، که نه‌و پیاوه کردی، وه من جگه له‌و پیشنیاره هه‌یچ بۆچووئیکی دیکه په‌سه‌ند نا‌که‌م، ئیدی سه‌ره‌نجام هه‌موویان له‌سه‌ر نه‌وه رێککه‌وتن و بلاوه‌یان کرد.

خوای بالا ده‌ست باسی نه‌و سئ پیشنیاره‌ی کافره‌کان ده‌کات و ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ ﴿٣٠﴾﴾ الأنفال، واته: وه (نه‌ی موحه‌مه‌د!) یادی نه‌و کاته بکه‌وه، که نه‌وانه‌ی بن‌پروان پیلانیان ده‌گیرا، که زیندانییت بکه‌ن، یان بتکوژن، یاخود ده‌رتبکه‌ن، نه‌وان پیلانیان ده‌گیرا و خواش وه‌لامی پیلانه‌که‌ی دانه‌وه‌و نه‌خشه‌ی بۆ ده‌کیشای، خوا باشته‌رین نه‌خشه‌ دانره‌.

سوییم: - (بخاری)^(۱) و (ابن هشام)^(۲) له (عائشة) دایکې پروادارانوه - خوا لینی رازی بڼ- هیناویانه، که گوتوویه‌تی: پیغهمبر ﷺ عاده‌تی وابوو، که نه‌گمر هاتبسا پیش نیوه‌ړۆ، یان دواي نیوه‌ړۆ دهات بۆ مائی بابم، به‌لام نه‌و پوژهی، که پیغهمبر ﷺ تینیدا مؤلته درا، که کوچ بکا له (مه‌ککه) وه بۆ (شرب) کاتی نیوه‌ړۆ، که قهت عاده‌تی وا نه‌بوو له‌و وه‌ختانه‌دا بڼ بۆ لامان^(۳)، هات، که (أبو بکر) پیغهمبر ﷺ بینی، گوتی: دیاره شتیک هه‌یه بۆیه پیغهمبر ﷺ له‌م کاته‌دا دیت بۆ لامان، ننجا که هات (أبو بکر) جیگا‌که‌ی خۆی بۆ چۆل‌کردو فهرمووی لیکردو پیغهمبر ﷺ دانیش‌تو فهرمووی: (أبو بکر) کی‌ی لیتیه ب بچیتته دهره‌وه چهند قسه‌یه‌کم ههن، (أبو بکر) گوتی: به دایک و بابوه به‌قوریانت ب، ته‌نیا دوو کچه‌کم (عائشة و أسماء) ی لیتن، نینجا پیغهمبر ﷺ فهرمووی: خو مؤلته‌تی پیدام، که کوچ بکم، (أبو بکر) گوتی: نه‌ی پیغهمبری خوا ﷺ ناب منیش له خزمه‌تدا ده‌م له‌و کوچه‌دا؟! پیغهمبر ﷺ فهرمووی: به‌لن، (عائشة) ده‌لن: سویند به‌خوا تا نه‌وکاته‌ش نه‌مده‌زانی، که جاری واهه‌یه ده‌گوجن نینسان له خۆشیان بگری، تا (أبو بکر) م بینی، که له خۆشیان فرمیتسکی به‌چاواندا هاتنه‌ خوار، ننجا (أبو بکر) گوتی: نه‌ی پیغهمبری خوا! دوو حوشتری سواریم ههن: که بۆ نه‌و مه‌به‌ستم ناماده کردوون، پاشان (أبو بکر) (عبدالله بن أرقط) ی به‌کرئ گرت، که بیایتیکی زۆر شاه‌زا بوو، بۆ نه‌وه‌ی ریتگیان پیشان بدا، وه ههردو و لاخه‌که‌ی له‌لا دانا، تا‌کو نه‌و پوژهی، که نا‌گاداری ده‌که‌نه‌وه.

(۱) صحیح البخاری: ۳۹۰۵ و ۴۰۹۳.

(۲) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۵۱-۲۵۲).

(۳) چونکه پیغهمبر ﷺ زور موراعاتی خه‌لکی کرده‌و له کاتیکدا سهردانی نه‌کردوون، که کتی نیسپراحتیان بڼ.

چوارهم:- (ابن اسحاق)^(۱) ده‌لئ: نه‌مزانیه، که هیچ کس بهو کۆچکردنه‌ی پتغم‌مبهری زانیبی جگه له (أبو بكر) و (علي) و دوو کچه‌کە‌ی (أبو بكر) -خوا له هه‌موویان رازی بی-، وه پتغم‌مبهر ﷺ عه‌لی به‌جیه‌تشت له شوینی خۆی بۆ شه‌وی شه‌وه‌ی شه‌وه‌مانه‌ت و پاسپاردانه‌ی خه‌لک که له‌لایان دانا بوو، دوا‌ی شه‌وه‌ی که به‌ره‌و (یشرب) کۆچ ده‌کات، شه‌و پاسپاردانه‌ی بداته‌وه‌ ده‌سه‌ت خاوه‌نه‌کانیان، چونکه هه‌رکه‌سه‌یک له (مه‌که‌که) شتیکی گرانبه‌های هه‌بوو بایه‌و له فه‌وتانی ترسابایه‌، له‌لای پتغم‌مبهری داده‌نا ﷺ، دیاره پتغم‌مبهر ﷺ نه‌وه‌نده شه‌میندارو جیتی متمانه‌ی خه‌لک بووه، که هه‌ندیک له‌وانه‌ی باوه‌ریشیان پیتی نه‌بووه، شتی خۆیان له‌لا داناوه‌و به‌ ئینسانیتیکی راست و ساغ و شه‌مینداریان زانیوه، بۆیه پتویسته مسرولمان له‌گه‌ل کافرانیشدا له‌و ناسته‌ به‌رزهی، که ره‌وشتی ئیسلامیی ده‌بخوازی، نه‌یه‌ته‌ خوار، وه له‌گه‌ل هه‌موو که‌سه‌دا به‌ باشه‌و به‌و شیوه‌یه‌ی که شه‌رع ده‌لئ مامه‌له‌ بکات.

پینجه‌م:- (ابن هشام)^(۲) ده‌لئ: شه‌وه‌ی که بریار بوو پتغم‌مبهر ﷺ مه‌که‌که به‌جی به‌یلتی (جبریل) هاته‌لای و پیتی گوت: (لا تبقي هذه الليلة على فراشك الذي كنت تبيت فيه)، واته: شه‌مه‌شه‌و له‌سه‌ر شه‌وه‌ جینگایه‌ی که جاران تیتیدا ده‌خه‌وتی مه‌مینته‌وه، دوا‌ی شه‌وه‌ی که شه‌و تاریک دادی، کافره‌کان کۆ ده‌بنه‌وه‌و چاوه‌پیتی ده‌رگای مائی پتغم‌مبهر ﷺ ده‌که‌ن، که داخۆ که‌ی ده‌خه‌وی بۆ شه‌وه‌ی شه‌به‌بخوونی بکه‌نه‌ سه‌رو په‌لاماری بده‌ن، پتغم‌مبهر ﷺ، که ناویان ده‌بینی به‌ (عه‌لی) ده‌فه‌رموی: {كَمْ عَلَى فِرَاشِي وَتَسَجَّ ببردِي هَذَا الْحَضْرَمِي الْأَخْضَرُ فَنَمَ فِيهِ، فَإِنَّ لَنْ يَخْلُصَ إِلَيْكَ شَيْءٌ تَكْرَهُهُ مِنْهُمْ}، واته: له‌سه‌ر جیتی من بخه‌وه‌و، به‌و پۆشاکه‌ حه‌ضره‌مییه‌ سه‌وزه‌ی من خۆت داپۆشه‌، وه هیچ شتیکی، که پیت ناخۆش بی له‌وانه‌وه‌ به‌ تو ناگات.

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ج ۲، ص (۲۵۲).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌، ج ۲، ص (۲۵۰).

شده‌شدم: -^(۱) نهو شده پیغهمبهر ﷺ، که له‌مال چو دهر، چنگه خوئینکی هه‌لگرت ر به‌سدر سدری کافره‌کانی دا کرد، خوی زالو شکۆدار چاوی کافره‌کانی له ناست نه‌ودا کوئیر کرد، وه سهره‌تای سووره‌تی (بیس)ی خوئیند تاکو: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾ (۱) بس، وه پیغهمبهر ﷺ که نه‌م نایه‌ته‌ی خوئیند، هیچ کام له‌وانه نامینیتت که خوئان بو مه‌لاس دابوو، که هه‌ندیک خوئلی نه‌که‌ویتته سهرئ، دوا‌ی نه‌وه‌ی که پیغهمبهر ﷺ دهریاز ده‌بئ، یه‌کیتک له کافره‌کان پئیان ده‌لئ: ها، نه‌وه چاوه‌رئیی چی ده‌که‌ن؟ نه‌وانیش ده‌لئین چاوه‌رئیی موچه‌مه‌د ده‌که‌بین، کابرا ده‌لئ: به‌دبه‌ختینه موچه‌مه‌د رۆیی و دهریازی بوو، یه‌کیتک له کۆمه‌له‌که ده‌چیت له درزی دهرگاکه‌ی مائی پیغهمبهره‌وه ته‌ماشا ده‌کات، ده‌لئ نه‌خیر وانیه نه‌و هه‌ر له‌سهر جینگه‌ی خوئیه‌تی و نه‌هاتۆته دهر، وه نه‌وان تا به‌یانی چاوه‌رئ ده‌که‌ن، دوا‌یسی بوئان دهرده‌که‌وئ که نه‌وه‌ی له جینگاکه دیتته دهرئ (عه‌لی)یه - خوا لیتی پازی بی-.

حه‌وته‌م: - (ابن هشام)^(۲) ده‌لئ: دوا‌ی نه‌وه‌ی، که پیغهمبهر ﷺ نه‌و شه‌وه ده‌چی بو مائی (أبو بکر) له دهرگای دواوه‌ی مائی نه‌بوویه‌کره‌وه ده‌چنه دهر نه‌ک له دهرگای ناساییه‌وه، وه له‌وئوه پیکه‌وه له‌گه‌ل پیغهمبهر ﷺ ده‌چن بو نه‌شکه‌وتیتک له شاخی (ثور)، که چیا‌یه‌که له خوار مه‌که‌وه‌و پیچه‌وانه‌ی ناراسته‌ی شاری (یشرب)ه، بو سه‌رلیشئواندن کافره‌کان، وه له کاتی دهرچوونیدا پیغهمبهر ﷺ له شوئینیک به‌ناوی (حزورة) وه‌ستاو فه‌رمووی: ((وَاللّٰهُ اَنْتَ لَخَيْرِ اَرْضِ اللّٰهِ وَاَحَبُّ اَرْضِ اللّٰهِ اِلَى اللّٰهِ، وَلَوْلَا اَنِي اُخْرِجْتُ مِنْكَ مَا خَرَجْتُ))^(۳)، واته: سوئیند

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ۲، ص (۲۵۱).

(۲) سه‌رچاوه‌ی پئشو، ج ۲، ص (۲۵۲-۲۵۳).

(۳) رواه الترمذي: ۳۹۲۵.

به‌خوا تو باشترین سهرزه‌مینی خوی و خوشه‌ویستترین سهرزه‌مینی خوی لای
خو، وه شه‌گر لیت دهرنه‌کرا بام، بوخوم به‌جیم نه‌ده‌هیشتی.
پاشان (أبویکر) دوی پاوژکردنی به پیغه‌مبهر ﷺ بهم شیویه نه‌خشی کار
داده‌نی :

(۱) فرمان ده‌کات به (عبدالله)ی کوری، که رژژی له‌نیو شاری و هه‌ست رابگری
داخو ده‌نگو باس چییه و کافره‌کان چی ده‌لین دهر باره‌ی پیغه‌مبهر ﷺ؟! وه
دوایی نه و هه‌والانه‌یان بو به‌ری.

(۲) فرمان ده‌کات به (عامر بن فهیره)، که شوانی مه‌ره‌کانی (أبویکر) بووه، که
نیواران مه‌ره‌کان به‌لای نه‌واندا به‌ری بو نه‌وه‌ی سوود له شیره‌که‌یان بیسن و
نه‌گهر پیوستیشی کرد، لیبان سهر بپرین، شوین پیی نه‌وانیش، یان هی
(عبدالله)ش بسرنه‌وه.

(۳) وه فرمانیش ده‌کا به (أسما)ی کچی، که شه‌وانه خواردنیان بو بینیت^(۱)، وه
هه‌ندیک جار به پشتینه‌که‌ی خوی خواردنه‌که‌ی به‌ستوه، جاریکیان بو نه‌وه
مه‌به‌سته که‌رتی کرده، بویه پییانگوتوه خاوه‌ن دوو پشتین (ذات النطاقین)،
وه‌ک له (صحيح البخاري) دا هاتوه^(۲).

هه‌شتم:- (ابن هشام)^(۳) ده‌لنی: شه‌وی، که ده‌چنه نیو نه‌شکه‌وته‌که‌وه، له‌پیشدا
(أبو بکر) ده‌چیتته نیوی ده‌گه‌ری و ده‌ست به‌نیو هه‌موو کونه‌کاندا ده‌گیرئ، نه‌وه‌ک
درنده‌یه‌ک، ماریک، شتیکی زیان به‌خشی لیبیت، شازار به پیغه‌مبهر ﷺ
بگه‌یه‌نی و (أبو بکر) خوی کردۆته به‌لاگیره‌وه بو پیغه‌مبهر ﷺ، چونکه هه‌موو
جاری، که گوتوویه‌تی: (دايك و بام فيدات بن!) (فذاك أمي وأبي) نه‌وه هه‌ر به‌قسه

(۱) هه‌مان سهرچاوه‌ی پیشوو، ج ۲، ص (۲۵۳).

(۲) (صحيح البخاري): ۳۹۰۷.

(۳) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۲، ص (۲۵۲).

نه‌بووه، به‌لکو به کرده‌وه ناماده بووه خۆی به‌فیدا بکات، تنجا دواى نه‌وهی، که دُنیا ده‌بن نه‌شکه‌وته‌که هیچی لَینه، داوا له پیغه‌مبەر ﷺ ده‌کا که بجیتته ژووری، به‌و جوّره پیغه‌مبەر ﷺ (أبو بکر) سئ پَرۆزان له‌و نه‌شکه‌وته‌دا ده‌میتنه‌وه، قوره‌یشییه‌کانیش که ده‌زانن هه‌ردووکیان له مه‌ککه ده‌رچوون (۱۰۰) حوشر ده‌که‌نه خه‌لات بۆ هه‌رکه‌سێک، که پیغه‌مبەر ﷺ (أبو بکر) به زیندووویی یان مردووویی بینه‌تته‌وه به‌رده‌ستیان.

دیاره موشریکه‌کانی مه‌ککه زۆر به‌بایه‌خ پیدانه‌وه به‌دواياندا ده‌گه‌رتین و ده‌که‌ونه پشکنین و گه‌ران و پرسیار، وه هه‌ندیکیان ده‌گه‌نه نه‌شکه‌وتی (ثور) و ده‌وروشتی، له‌وباره‌وه (أبو بکر) -خوا لیتی رازی بن- ده‌گه‌رتته‌وه: ((قُلْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا فِي الْغَارِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ تَحْتَ قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرْنَا، فَقَالَ: مَا ظَنُّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ بِإِثْنَيْنِ اللَّهُ تَالِهُمَا))؟ رواه البخاري^(۱)، واته: ته‌ماشام کرد پیته‌کانیانم بینی له کاتیکدا ئیمه له‌نیو نه‌شکه‌وته‌که‌دا بووین و نه‌وانیش به‌سه‌ر سه‌رمانه‌وه بوون، گوتم: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! نه‌گه‌ر به‌کیکیان ته‌ماشای بن پیتی خۆی بکا ئیمه ده‌بینی! نه‌ویش فه‌رموی: نه‌ی (أبو بکر)! گومانت چۆته به‌رانبه‌ر دوو که‌س، که سینه‌مینان خوا بیت؟! خوی په‌روه‌ردگاریش له‌وباره‌وه نه‌و ئایه‌ته‌ی نارده‌خوار، که ده‌فه‌رموی:

﴿إِلَّا نُنصِرُهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَائِفِ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾﴾ التوبة، واته: (نه‌ی مسولمانینه!) نه‌گه‌ر ئیمه پیغه‌مبهری خوا

(۱) صحیح البخاری: ۳۶۵۳.

سدرنه خه نو پشته نه گرن، نه وه بېگومان خوا سدری ده خات و په کی ناکه وئ، کاتیک که نه وانه ی بې پروان ده ریان کرد له شاره کې، دووه می دووه کان بوو له نه شکه و ته که دا، کاتیک که به هاوه له کې ده گوت: خدمت نه بېن خوا له گه لمانه، خواش نارامیی خوی ناره سدری، وه به کومه لیک سدریاز پشته گیری کردو یارمه تیدا که نپوه نه تانده بینین، وه خوا وشه ی نه وانه ی بې پروان سدره و ژیر کردو فیل و پیلانی نه وانی وه بن خست، وه بېگومان هر وشه ی خواو نه خسه ی خوا له سدره وه یو به ته نکید خوا بالاده ستی کار به جی یه.

تولیم: - (ابن هشام)^(۱) ده لئ: دوا ی نه وه ی، که سئ شه وه کان تی په رین، خه لک ورده ورده نارام بووه، نه و کابرایه ی که به کریان گرتبوو (عبدالله بن اریقط) که تا نه و کاتیش هر موشریک بوو، حوشتره کانی بؤ هینان، وه حوشتریکیشی بؤ خوی هی نابوو، نجا (اسماء) ی کچی (أبو بکر) - خوا له هه ردوویان پازی بئ-، خواردن بؤ ده هینان له تیله کې ناندا (شتیک، که نان و پیخوری تیده کهن)، به لام په تی له بیر چو بوو پتی به ستی، له بهر نه وه پشته نه کې خوی کرده دوو بهش، به شیکیان ده می سفره کې بئ به ست، به شه کې دیکه شی کرده پشته ن، وه ک پیشتیش باسما ن کرد.

به و شیوه یه پیغه مبه ر ﷺ له گه ل (أبو بکر) به ری که وتن بؤ (یشر ب) و دوا ی به ری که وتیان چند شتیک روویاندا:

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۲، ص (۲۵۳).

(۱) (أسماء) ده‌لئی^(۱): (أبو جهل) هات بؤ مالمان و لیتی پرسیم بابت له‌کوئی‌یه؟ گوتم: نازانم، هدر که وامگوت یه‌ک زلله‌ی لیدام گواره‌که‌م له‌گویی پدیری، دیاره‌کابرایه‌کی زۆر ناجوامیر بووه و زۆریه‌ی کافرانی‌ش هه‌روان.

(۲) (أبو قحافة)^(۲) بابی (أبو بکر)، که کویر بووه، به‌کچه‌کانی (أبو بکر) ده‌لئی: باشه ئه‌ری پۆله (أبو بکر) رۆیشتوه، هیچی بؤ به‌جی‌هیشتون؟! (أسماء) ده‌لئی گوتم: به‌لئی باپییره خه‌مت نه‌بێ، له‌کاتیدا، که هیچی‌شی بؤ به‌جی‌نه‌هیشتبووین و هه‌موو ماله‌که‌ی له‌گه‌ل خۆیدا بردبوو، که پینج هه‌زار یان شه‌ش هه‌زار دره‌م بوو، به‌لام بۆئه‌وه‌ی دلی باپییرم (أبو قحافة) نار‌ه‌حه‌ت نه‌بێ، کۆمه‌لێک به‌ردم هیناو له‌و شوینهم کرد، که پارهی تیدا داده‌نراو په‌شته‌مالێکم به‌سه‌رداداو ده‌ستم گرتو، پیم گوت: ئه‌وه‌تا ده‌ستی لێ بکوته! ئه‌ویش ده‌ستی لیداو، گوتی: ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌نده‌ی بؤ به‌جی‌هیشتبێن زۆر باشه.

(۳) یه‌کیکی دی له‌و رووداوانه ئه‌وه‌یه، که (سراقة بن مالك) به‌دوای پیغه‌مبه‌ر ﷺ (أبو بکر) ده‌که‌وئ، بۆئه‌وه‌ی بیانگری، که له‌ صحیحی بوخاریشدا هاتوه^(۳)، جا هه‌رچنده به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی درێژه به‌لام به‌کورتی سوراچه ده‌لئی: که بیستم پیغه‌مبه‌ر ﷺ (أبو بکر) رۆیشتون، وه‌ قوره‌یش (۱۰۰) حوشریان کردوه به‌خه‌لات بؤ هه‌رکه‌سێک که بیانگری، منیش زانیاریه‌که‌م پێ‌گه‌یشتبوو، که به‌لای ده‌ریای سووردا رۆیشتبوون، بۆیه به‌دزی قوره‌یشیه‌کان رۆیشتم، کاتیک لییان نزیک بوومه‌وه بینیم (أبو بکر) -خوا لیتی رازی بێ- (عامر بن فهیره) هشی له‌ پشت خۆی سوار کردوه بؤ ئه‌وه‌ی خزه‌تیاں بکا، سوراچه ده‌لئی: ته‌ماشام کرد دوو و لاخ دیاربوون که سێ نه‌فه‌ریان به‌سه‌روه‌ه بوون، نزیکیان بووم و لاخه‌که‌م سه‌ر چنگێکی بردو که‌وت،

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ج ۲، ص (۲۵۳).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص (۲۵۴).

(۳) السیره النبویه لابن هشام، ج ۲، ص (۹۶-۹۷)، صحیح البخاری: ۳۹۰۶ و ۳۹۰۸.

دوایی هه‌ئسایه‌وه و دیسان که نزیکتر کهوتمه‌وه بۆ جاری دووهم و لاخه‌که‌م کهوت، سه‌رم سوپما!! دوایی هه‌ستایه‌وه که نزیکتر کهوتمه‌وه بۆ جاری سئیه‌م و لاخه‌که‌م کهوت و پئیه‌کانی رۆچوون، وه دووکه‌ئیکیش کهوته‌ نیوان من و نه‌وانه‌وه، زانیم نه‌وه شتیکی خواییه، بۆیه نه‌مانم خواست و گوتم: من (سراقة) و نه‌گهر بگه‌مه لاتان هیچ زیانیتکم بۆتان نابن، پیغه‌مبهر ﷺ به (أبو بکر)ی فرموو: پئی بلن: چیت لیمان ده‌وی؟! (أبو بکر)یش وایگوت، منیش گوتم: ده‌مه‌وی نامه‌یه‌کم بۆ بنووسن، که نیشانه‌ بئ له‌نیوانماندا نیدی نامه‌که‌یان له‌ ئیسقانتیک یان له‌ چه‌رمیک، یان له‌ قوماشیکدا بۆ نووسیم و بۆی هه‌لدام... پاشان سوراچه‌ باس ده‌کات، که چۆن پاش نازادکردنی مه‌که‌که‌ چۆته‌ خزمه‌ت پیغه‌مبهر ﷺ له‌ (الجعرانة) و نامه‌که‌ی پیشانداده‌وه مسولمان بووه.

ده‌یه‌م:- (ابن هشام)^(۱) ده‌ئێ: خه‌لکی مه‌دینه‌ گوته‌ویانه: ئیغه‌ که‌ بیستمان پیغه‌مبهر ﷺ ده‌رچوه‌ به‌ره‌ و مه‌دینه، هه‌موو رۆژیک له‌دوای نوێژی به‌یانیه‌وه، تا نیوه‌رۆ چاره‌پیمان ده‌کرد، وه‌ که‌ دنیا گه‌رم ده‌بوو ده‌چوینه‌وه‌ مائێ، یان له‌ژێر سیبهری دارخورمایاندا چاره‌پیمان ده‌کرد، تا رۆژتکیان کابرایه‌کی جووله‌که‌ هاواری کرد: ئه‌ی نه‌وه‌ی قیله‌ (بنی قیلة): نه‌وه‌ که‌سه‌ی که‌ چاره‌پئی ده‌که‌ن هات، وه‌ ئیغه‌مه‌ش هه‌موو چوینه‌ ده‌رئ و پیشوازیمان له‌ پیغه‌مبهر ﷺ کرد.

که‌ چووین پیغه‌مبهر ﷺ له‌ سیبهری دارخورمایه‌که‌دا دانیشتیبوو، وه‌ (أبو بکر)یشی له‌ خزمه‌تدا بوو، که‌ ته‌مه‌نی له‌ ته‌مه‌نی نه‌وه‌ نزیک بوو، زۆریه‌شمان پیغه‌مبهری خوامان نه‌بینیبوو ﷺ بۆیه‌ نه‌مانده‌زانن، که‌ کامه‌یان پیغه‌مبهره‌! خه‌لک زۆر کۆبوونه‌وه‌ تا وای لیته‌ات نه‌وه‌ شوته‌نی، که‌ پیغه‌مبهری لیسوو ﷺ هه‌تاوی هاتن، (أبو بکر)یش هه‌ستاو به‌ کراسه‌که‌ی خۆی سیبهری بۆ کرد، نه‌وجار

(۲) (السيرة النبوية...)، ج ۲، ص (۲۵۶).

ناسیمان، نه‌گهر نا پیشتتر وامانده‌زانی (أبو بکر) پیغه‌مبهره (له‌بهر شه‌وی سه‌رو ریشی له‌هی وی سپی تر بووه، -خوا لی‌ی رازی بی‌ت-) (۱).

له‌کۆتایی باسو لی‌کۆلینه‌وه‌ماندا ده‌رباره‌ی کۆچکردنی پیغه‌مبهر ﷺ له‌مه‌ککه‌وه‌ بۆ (یشرب)، ناماژیه‌کی کورت به‌چند مه‌سه‌له‌یه‌ک ده‌که‌ین:

۱) تی‌کگیرانی حه‌ق و ناحه‌ق شتی‌کی حه‌تمییه‌و، نه‌یارانی به‌رنامه‌ی خوا هی‌چ کاتی‌ک بانگه‌وازو په‌یامی پیغه‌مبهرانیان قبوڵ نه‌بووه‌و، له‌به‌رانبه‌ریان وه‌ستاوون و دژایه‌تیان کردوون و توندوتیژی‌ی‌و، هه‌رپه‌شهیان له‌به‌رانبه‌ردا به‌کاره‌یتاوان.

۲) پیغه‌مبهر ﷺ به‌رنامه‌یه‌کی تۆکمه‌ی بۆ کۆچکردن له‌مه‌ککه‌وه‌ بۆ (یشرب) داناوه‌و ورده‌کاریی زۆری کردوه:

أ- ناماده‌کردنی و لاخی سواریی.

ب- دیاریکردنی (أبویکر) وه‌ک هاوړتی سه‌فه‌ر، که‌ نه‌مه‌ش نه‌وپه‌ری متمانه‌و باوه‌ری پیغه‌مبهری خوا ﷺ ده‌گه‌یه‌نی به‌ (أبو بکر) و هه‌لبه‌ته‌ ژسانی نه‌بویه‌کریش -خوا لی‌ی رازی بی- ده‌ریخست، که‌ به‌راستی شایسته‌ی شه‌و متمانه‌و باوه‌رپیتبونه‌ی خۆشه‌ویسته‌که‌ی بووه!

ج- ده‌رچوون به‌ شه‌و.

د- دانانی (علی) له‌جیتگای خۆی و پیتسپاردنی چهند نه‌رکی‌ک، وه‌ک دانسه‌وی شه‌و سپاردانه‌ی، که‌ موشریکه‌کانی مه‌ککه‌ له‌لای پیغه‌مبهری خوا موحه‌مه‌دی نه‌مین و راستگۆ دایانابوون، به‌خاوه‌نه‌کانیان، دیاره‌ دیاریکردنی (علی) یش په‌زای خوای لی‌ی بۆ شه‌و نه‌رکه‌ گرنگو مه‌ترسیداره، که‌ شه‌و کاته‌ ته‌مه‌نیشی که‌مبوو ریزو خۆشه‌ویستی پیتگی‌ی ناوازه‌ی (علی) - ره‌زای خوای لی‌ی- لای پیغه‌مبهر ﷺ پیشان ده‌دات.

(۱) صحیح البخاری: ۳۹۰۶.

ه- دانانی (عبداللہ) کوری (أبو بکر)، کہ دہنگو باسی شاری مہککھیان بؤ بہرئ، تاکو ناگاداری جموجۆلی نہ یاران بن.

و- دیاریکردنی کہسیکی شارهزا بہ پتگیای سفہر، بہناوی (عبداللہ بن أریقظ)، ہہرچہندہ کافریش بووہ، بہلام دیارہ جیی متمانہ بووہ، نہمہش نہوہ دہگہینئ، کہ لہ نیسلامدا دہستی مسولمانان کراوہیہ بؤ سوودوہرگرتن لہ تواناو وزو بہہرہی ہہرکہسیک با مسولمانیش نہبی، بہمہرجیک جیی متمانہو باوہر بن

ز- پؤژانہ نزیککردنہوہی پانہ مہری (أبو بکر) بؤ خواردنی شیرو بہ مہبہستی سیرینہوہی شوین پیئہکانیان.

ح- ہیترانی خواردن بؤ نہشکہوتی (شور) لہلایہن (أسماء) ہوہ.

وہک دہبینن پیئہمبہری خوا ﷺ پہچاوی سہرجہم ہؤکارو پیداوہستیہکانی نہو کارو سفہرہی کردوہ.

۳) کؤچ کردن و بہجیہیشتنی نیشتمان و کہسو خزم و بہرژوہندیہ دنیاہیہکان، گہورہیی نامانج دیاری دہکاو بہلگہی قوربانیدانہ لہپیناو پہزامندیی خوادا.

۴) پرودانی چند موعجیزہیہک بؤ پیئہمبہر ﷺ لہو سفہرو کؤچدا، وہک:

أ- تہونکردنی جالجالوکہ لہ دہرگای نہشکہوتہکہدا وہک لہ (مسند الامام احمد) دا ہاتوہ، بؤئہوہی کافرہکان گومانیان نہبی لہنتو نہو نہشکہوتہ دان.

ب- کہوتن و پؤچوونی ولاخی (سراقة) لہ زہوی دا کاتیک بہدوای پیئہمبہر ﷺ کہوت بؤ نازاردانی.

ج- نہبینرانی پیئہمبہر ﷺ لہلایہن کافرہکانی مہککہوہ، لہکاتی ہاتنہ دہرہوہی لہ مالو کؤچکردنیدا.

بنیاتانی کۆمه‌لگاو ده‌وله‌تی ئیسلامی

پاش ئه‌وه‌ی پیغه‌مبەر ﷺ په‌یماننامه‌ی دووه‌می (عقبه‌ی له‌گه‌ل (ئه‌وسو و خه‌زه‌ج) دوو تیره‌ی هه‌ره‌ به‌هیزی شاری (یشرب) دا به‌ست، وه‌ بنکه‌ی جه‌ماوه‌ریی په‌یدا کرد، مۆله‌تی به‌ هاوه‌لانی به‌پرتزیدا که‌ کۆچ بکه‌ن، بۆ ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل مسوڵمانانی شاری (یشرب) دا پینکه‌وه‌ له‌وئ کۆمه‌لگای ئیسلامی پینکه‌هینن، دوا‌یی خۆشی له‌گه‌ل (أبو بکر) دا -خوا لیتی رازی بی-، کۆچیان کردو له‌ رۆژی دووشه‌مه‌ی مانگی (ربیع الاول) سالی (۱۴) ی پیغه‌مبهرایه‌تی، به‌رامبەر به‌ (۲۳) ی مانگی (ئه‌یلوول) ی سالی (۶۲۲) ی زاینی، گه‌یشته‌ نێو هۆزی (بنی عمرو بن عوف) و له‌ ناوچه‌یه‌ک که‌ پیتی ده‌گوتری: (قباء) له‌ مائی (کلثوم بن الهمد) دامه‌زرا، (ابن هشام) ^(۱) ده‌لێ: پیغه‌مبەر ﷺ له‌ مائی (کلثوم بن هدم) بووه، به‌لام کاتیک میوانی هاتوه، یان کۆبونوه‌ی له‌گه‌ل مسوڵماناندا کردوه، چۆته‌ مائی (سعد بن خیشمه) له‌به‌رئه‌وه‌ی ماله‌که‌ی له‌ مائی (کلثوم بن الهمد) فراوانتر بووه، چه‌ند رۆژیک له‌و دوو ماله‌دا ماوه‌ته‌وه، (علی) یش -خوا لیتی رازی بی-، دوا‌ی ئه‌وان سێ رۆژ له‌ (مه‌که‌ه) ماوه‌ته‌وه، دوا‌یی له‌ (قباء) گه‌یوه‌ته‌ پیغه‌مبەر ﷺ، تنجا پیغه‌مبەر ﷺ له‌و شوینه‌ی، که‌ لیتی دامه‌زراوه‌ (قباء)، فرمان ده‌کا مزگه‌وتیک دروست بکری، وه‌ک خوا له‌وباره‌وه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿... لَمَسَّجِدُ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ...﴾ (۱۰۸) التوبة، دياره‌ ئه‌و کاته‌ (قباء) نه‌که‌وتبۆ نێو شاری (یشرب)،

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۲، ص (۲۵۷-۲۶۰).

به‌لکو له لاپه‌ری شار بوو، هه‌ربۆیه‌ش دوایی ته‌نیا به مزگه‌وتی پیغه‌مبهر ﷺ گوتراوه: مزگه‌وتی (مه‌دینه)، به‌لام له ته‌نجامی فراوانبونی شاری (مه‌دینه) دا، هه‌موو نه‌و مزگه‌وتانه‌ی که له سه‌رده‌می پیغه‌مبهردا ﷺ له ده‌وروبه‌ری شار بوون، نیستا که‌توونه‌ته نیو شاری مه‌دینه‌وه.

که‌واته: مزگه‌وتی (قبا) پیش مزگه‌وتی پیغه‌مبهر ﷺ بیناکراوه.

پیغه‌مبهری خوا ﷺ رۆژانی دووشه‌مه‌و سێ‌شه‌مه‌و چوارشه‌مه‌و پینج‌شه‌مه‌ له ناوچه‌ی (قبا) بوو، له‌و دوو ماله‌ی ناماژه‌مان پین‌کردن، دوایی رۆژی جومعه‌ به‌ره‌و نیو شاری (یشر) به‌ریتکه‌وت، که‌ گه‌یشته‌ نه‌وئ خه‌لکی هه‌موو چوون بو پینشوازیی و هه‌موو تیره‌و هۆزه‌کان ناماده‌یی خۆیان ده‌رپری و هه‌ریه‌که‌ داوای له پیغه‌مبهر ﷺ کرد بجیته‌ لای نه‌و، بۆیه پیغه‌مبهر ﷺ فه‌رمووی: له‌ و‌لاخ (حوشتر) ه‌که‌م گه‌رین، فه‌رمانی پین‌کراوه له‌ کوئ بوه‌ستنی و لابدا، نییدی حوشتره‌که‌ی ده‌روا تا ده‌گاته شوئیتیک پینی گوتراوه: (دار بني مالك النجار) له‌وئ حوشتره‌که‌ی ده‌وه‌ستنی و پال ده‌که‌وئ، نه‌و شوئینه‌ی که‌ حوشتره‌که‌شی تیدا یه‌خ ده‌بی جیخوون (مرید) ێک (نه‌و شوئینه‌ی که‌ خورمای له‌سه‌ر کۆده‌کریته‌وه‌و پاک ده‌کریته‌وه‌) ده‌بی و هی دوو مندالی هه‌تیو ده‌بی و به‌ناوی: (سه‌ل و سه‌هیل) کورانی (رافع بن عمر)، دوای نه‌وه‌ی که‌ حوشتره‌که‌ له‌ جی خه‌رمانه‌که‌ یه‌خ ده‌بی، پیغه‌مبهر ﷺ لیتی دیته‌ خواری و فه‌رمان به‌ هاوه‌لانی ده‌کات مزگه‌وتی خۆی له‌ شوئینی نه‌و جی خه‌رمانه‌ بنیات بنین^(۱)، له‌و رۆژه‌شه‌وه‌، که‌ پیغه‌مبهر ﷺ ده‌گاته (یشر) نه‌و شاره‌ ناوی ده‌نری: شاری پیغه‌مبهر (مدینه‌ الرسول) و دواتر هه‌ر به‌ (مه‌دینه) ناوده‌بری.

(۱) دوای نه‌وه‌ی، که‌ پیغه‌مبهر ﷺ نه‌و جیخوونه‌ له‌و دوو مناله‌ هه‌تیره‌ ده‌کری، که‌ یه‌کیک له‌ هاوه‌لان پاره‌که‌ی ده‌دا.

ئەو ماوەیەش تا مزگەوت دروست کرا، پیغەمبەر ﷺ لە مالتی (أبو أيوب الأنصاري) نیشتەجێ بوو، کە خانووێه‌کی دوو قاتی هەبوو، پیغەمبەر ﷺ بۆ ماوەی چەند رۆژێک لەوێ دەمینتێتەوه، دواى ئەوێ کە مزگەوت بێناکراو چەند ژوورێکیش لە تەنیشت مزگەوتە کەوه بۆ پیغەمبەر ﷺ دروستکران، پیغەمبەر ﷺ کە لوپە لە کانی خۆی گواستەوه بۆ یه‌کیک لەو ژوورانە، کە ئەوکات پێیان گوتراوه: ژوورەکان (الحجرات) و سوورەتێکی قورئانیش بە و ناوێه‌وه ناوێراوه، (حجرات) کۆی (حجرة) یه‌ واتە ژوور، چونکە پیغەمبەر ﷺ بۆ هەریه‌کیک لە خێزانەکانی ژوورێکی سادە ی لە تەنیشت مزگەوتە کە ی خۆیه‌وه دروست کردبوو.

بنه ماکانی کومه لگاو دهولته تی نیسلامی

یه کهم: کۆچکهران و پشتیوانانی، تیگه یه نراوو پیگه یه نراو :-

یه که مین بنه مای سهره کی، که پیغه مبه ر ﷺ کومه لگای نیسلامی لی پیکه ییناوه، نهو نیماندارانه بوون که له مه ککه وه کۆچیان کرد بۆ مه دینه و نهوانه ش که له مه دینه بوون و هاوکاری کۆچکهرانیان کردو پالپشتی نیسلام بوون، واته: (مهاجرون وأنصار)، که نهوکات مسولمانان یان کۆچکهران یان پشتیوانان بوون، تیگه یشتووو پیگه یشتوش بوون، وه ک خوی پوره ردگار زه قترین و دیارترین سیفته و پیکهاته کانی کۆچکهره و پشتیوانانمان بۆ باس دهکات و سهره تا ده رباره ی کۆچکهران ده فهرموی: ﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّالِحُونَ﴾ (الحشر، له پیش نهو نایه ته دا باسی دابه شکردنی (فیء) (۱) ده کاو ده فهرموی: بۆ نهو کۆچکهرانه یه که له مال و سامانی خویان ده رکارون، نهوه که ده یخوازن له پوره ردگاری خویان بریتیه له ره زامه ندیی و به خششی نهو (یانی: نهوه ی پالی پیوه ناون مال و حال و به ره زه وه ندیی و خاکی خویان به جن به یلن، نهوه یه که خوا پاداشتیان بداته وه که به هشته، وه لیشتیان پازی بی، که بیگومان ره زامه ندیی خوا گوره تره له به هشته که ی، وه ک ده فهرموی: ﴿... وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ (التوبة، تنجا ده فهرموی: ﴿... وَنُصْرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ...﴾ (الحشر، واته: خواو پیغه مبه ری خوا سهره خه ن (یانی: نهو دینه ی که پیغه مبه ری خوا ﷺ له لایه ن خواوه هیئاویه تی و

(۱) (فیء) نهو دستکوه ته یه، که به یجن جهنگ له نهه لی کوفر ده گیری.

رایگه یاندوه، سه ری ده خه نو پشتی ده گرن ﴿... أَوْلَيْكَ هُمْ الصَّادِقُونَ﴾ (۸) الحشر، واته: نه وانه ن راستان، (یانی: نه وانه ن که له گه ل خوادا راست ده کهن، چونکه (صدق) بریتیه له وه ی، که ئینسان راست بئ واته: عه قیده و ئیمان و دل و زمان و کرده وه... هتدی راست بئ، له گه ل خوا و خوی و ده رووبه ریدا).

ئنجنا ده رساره ی پشتیوانانیش ده فسر موی: ﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْأَيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَكَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَكُلَّ كَانٍ بِهِمْ خُصَامَةً وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

﴿۹﴾ الحشر، واته: وه نه وانه ی، که له پیش نه واندا (له پیش کۆچکه راندا) نیشته جن بوون له مه دینه داو کردیان به باره گای ئیمان (بئنگومان کۆچکه ران پیش پشتیوانان ئیمانیان هیتنا بوو، به لام پشتیوانان له پیش کۆچکه راندا مه نزلگا و هه وارگه یان بۆ ئیمان بنیاتنا) نه وه ی کۆچی کرده بۆ لایان خۆشیان ده وین، (واته: نه ک هه ر پیی قه لئس نین که ده چنه سه ر مال و حالیان، به لکو زۆریشیان پی خۆشه) وه له ده روونی خۆیاندا هه ست به ه یچ پیوستیه ک ناکه ن له وه ی که به کۆچکه ران ده دریت، وه به سه ر خۆیاندا هه لیانده بوئین ته گه ر بۆ خۆشیان پیوستیان پی بئ، { (ایشار) نه وه یه که خه لک به سه ر خۆتدا هه لبرئری له چاکه و به خشیندا، پیچه وانه که شی (أُكْرَةُ) یانی: خۆت به سه ر خه لکیدا هه لبرئری }، وه هه رکه سیک خۆ له رژیی نه فسی بپارئیرئ، ئانه وانه سه رفرازن، (یانی: نه وانه ه یچ جۆره رژیی و چرووکییه کیان له ده رووندا نیه به لکو سه خاوه ت و به خشنده یی و دلغراوانیه کی زۆریان هه یه و پییان خۆشه هه موو خیر و خۆشییه ک بۆ شه و خوشک و برا موحتاج و کۆچکه رانه یان بئ)، ئاوا خوای په روهردگار به زه قترین وه به دیارترین وه سفه کانیان، باسی شه دوو کۆمه له مسولمانه ده کات، که شه وکات کۆمه لگای ئیسلامییان پیکهیتنا بوو.

ئىنجا ئەوەى، كە لىرەدا پىيويستە ھەلئويستەى لەبەردەمدا بىكەين، ئەو ەيە كە بزەنن چۆن ئەو دوو كۆمەلە مسولمانە بەو شىو ەيە تىگەيشتن و پىنگەيشتن، كە خوای پەروەردگار ئاوا (مەدحيان بىكات، كە بە: ﴿أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ كۆتايى بە ۋەسفى كۆچكەران دىنى، ۋە بە: ﴿فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ كۆتايى بە ۋەسفى پشتىوانان دىنى، كە ئەو گەورەترىن مەدح كەردنە؟!

بىگومان ھاۋەلانى پىغەمبەر ﷺ بىن ھۆنەبۇنە شايستەى ئەو ۋەسفى و پىن ھەلاگوتنەى خوای كار بەجى، بەلكو قورئانىكى زۆر ھاتۆتە خوار تا ئەو ەندە مسولمانە بەرھەم ھاتوون و تىگەيشتوون و پىنگەيشتوون و پەروەردە بوون و پىغەمبەرىش ﷺ مامۇستاو چاوساغى جىبەجى كۆردنى ئەو قورئانەو ئاراستە كەريان بوو.

دىارە پىغەمبەر ﷺ تەنيا قورئانى كۆردۆتە بناغە بۆ پىنگەياندن و تىگەياندىان و پەروەرد كۆردن و راھىننى ھاۋەلانى، ۋە ھاۋەلانى بەرپىزى بە شىو ەيەك پىنگەيانند كە دوایى بتوانن، نەك تەنيا بىنە بناغەى ئەو دەۋلەتە ئىسلامىيەى سەردەمى پىغەمبەر ﷺ، بەلكو بىنە بناغە بۆ ئەو دەۋلەتە ئىسلامىيەى سەردەمى چوار خەلىفە راشىدەكان و دوای ئەوانىش تاكو ئىستا، ۋە ھەرچى بىناكاراۋە لەسەر شانى ئەوان ھەلچنراۋەو لە راستىدا ئەوان رىيان شكاندو، بۆيە دوایى خەلك تۋانىويەتى پىيدا پروا.

لەوبارەۋە پىغەمبەر ﷺ لە فەرمايشتەكىدا دەفەرموئ: ﴿مَنْ دُلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أُجْرِ فاعله﴾ رواه مسلم^(۱)، واتە: كەسەيك بىتتە ھۆ بۆ چاكەيەك، ئەو ە ھەر كەسەيك لەدوای ئەو ئەو چاكەيە بىكات، لە پاداشتى ھەموو ئەو چاكەكارانەدا بەشدارە، چونكە ئەو رىنگاكەى شكاندو ۋە سەرەتا چاكەكەى كۆردو، بۆ وىنە: پىغەمبەر ﷺ لە ھەموو چاكەو خىرى ئۆمەتەيدا بەشدارە، چونكە ھەموومان

(۱) صحیح مسلم: ۱۸۹۳.

به‌هۆی پیغمبهره‌وه ﷺ هیدایه‌ت‌مان وه‌رگرتوه، وه به‌همان شیوه‌ش هاوه‌لانی به‌پِرتِیشی له چاکه‌و خِیری ئۆمه‌ته‌که‌یدا به‌شدارن.

جا بۆته‌وه‌ی بزاین داخۆ پیغمبهر ﷺ چۆن هاوه‌لانی به‌پِرتِی پهره‌رده کردوه، ده‌بِی ته‌ماشای قورئانی (مه‌ککی) بکه‌ین، که به‌زۆری باسی ئهم سِی بنه‌په‌ته سه‌ره‌کییه‌ی کرده‌:

یه‌که‌م:- باسی خوا (جل شأنه) و ناوه چاکه‌کانی و سیفته‌ته به‌رزه‌کانی و باسی به‌دیپه‌ینه‌رایه‌تی و پهره‌ردگاریتی خوا، وه باسی په‌رستراویتی و خاوه‌نداریتی خوا بۆ هممو شتیک، هه‌روه‌ها باسی دروستکراوه‌کانی خوا ئاسمانه‌کان و زه‌وی و نه‌وه‌ی که له نِیوانیاندایه‌و...هتد.

دووه‌م: باسی پیغمبهرایه‌تی و وه‌حی و کتِیبه‌کانی خوا و پیغمبهرانی خوا (علیهم الصلاة والسلام) و به‌سه‌ره‌اته‌کانیان له‌گه‌ل گه‌له‌کانیاند، که نزیکه‌ی سِی‌یه‌کی قورئانی له‌خۆگرتوه، چونکه هه‌رچی به‌سه‌ره‌اته‌کانی پیغمبهرانه (علیهم الصلاة والسلام) تیکرا له (مه‌ککه) هاتونه‌ خوار، وه هاوه‌لانی به‌پِرتِیش به‌و به‌سه‌ره‌اته‌و سدرگوزشتانه پهره‌رده کراون و تینگه‌یه‌نراون که نه‌و په‌یامه‌ خوایه‌ یانی چی؟! وه لیبیان حالّی کراوه، که په‌یام و به‌رنامه‌ی ئیسلام و په‌یام و به‌رنامه‌ی تیکرای پیغمبهرانی خوایه‌و په‌گ و ریشه‌که‌ی به‌ قوولایی میژوودا ده‌چیتته خوار، هه‌ر له ئاده‌مه‌وه هه‌تا خاته‌م، هه‌روه‌ها تینگه‌یشتون، که دوژمنانی ئیسلامیش هه‌موو نه‌و خوانه‌ناس و سته‌مکارو زله‌زلانه‌ن که له درپِترایی میژوو دژلا پیغمبهران (علیهم السلام) و په‌یامی خوا بوون هه‌ر له (قابیل)ه‌وه، که (هابیسل)ی برای کوشته‌وه، تا زله‌زله‌کانی سه‌رده‌می: نووح و هوود و صالح و شوعه‌یب و مووسا (علیهم الصلاة والسلام) و دواتریش وه‌ک (أبو جهل) و (أمیة) ... هتد.

سىيەم:- مەسەلەى دواپۇژو پاداشتى خىوا گەيشتن بە دیدارى خىواى پەرورەردگارو گەيشت بەو پۇژەى لىپرسىنەوہى خىواى دادگەرى تىدا ئەنجام دەدرىو چاکان بۆ بەهەشت دەبردین و خراپەکانیش بۆ جەھەننەم پەپچەك دەدرین.
بەو شىوہیە لەسەر ئەوسى بنەرەتە سەرەکییە، پىغەمبەر ﷺ ئەو ھاوہلە مسولمانانەى خۆى تىگەیاندوہو پىگەیاندوہ.

دووەم: دروستکردنى مزگەوت :-

وہکو باسماں کرد، پىغەمبەر ﷺ سەرەتا مزگەوتى (قبا) (۱) ى دروست کرد، دوايى مزگەوتى خۆى لەنىو شارى مەدینەدا دروست کرد، لەوبارەوہ (ابن ہشام) (۲) دەلى: دوايى پىغەمبەر ﷺ لە مالى (أبو أيوب) ماہوہ، تا مزگەوتەكەى بىنا کرا، وە جىگەو رىگاش بۆى ساز کرا، ئنجما پىغەمبەر ﷺ کەلویەلەکانى خۆى گواستەوہ بۆ ئەو، شایانى باسکردنە پىغەمبەر ﷺ خۆى وەك مسولمانانى دیکە ئىشى لە دروستکردنى مزگەوتدا دەکرد (۳)، نەك وەکو بەرپرس و دەسەلاتدارانى ئىستا، کە دەیانبىن تۆزىك چمەتتۆیان بۆ لە کاسەيەك دەکەن و، ئەوانیش کەمىكى لى پۇ دەکەن، دوايش لەکاتى تەواووبونىدا بۆ جاردانى تەواووبونى کارەكە بە مەقسەتىك شىرتى کردنەوہكەى بىناو پۇژەكە دەبىر و بى ماندووبون، خۆيان دەکەن بە دروستکەرى شتەكە، بەلکو پىغەمبەر ﷺ وەکو كرىكارىك ئىشى کردوہو بگرە جارى واش بوہ لە ھاوہلانى زياتر خۆى ماندوو کردوہ، چونکە ئەو وەکو عىبادەت ئەو کارەى کردوہ، نەك وەکو سەرنج پراکىشان و پىش خەلك و دونيا، خوار قىامەتى بىنپوہ.

(۱) لەو سەردەمەدا (قبا) ناوچەيەك بوو لە دەروەى مەدینە.

(۲) (السيرة النبوية)، ج ۲، ص ۳۵۹.

(۳) صحيح البخاري: ۳۹۳۲.

(ابن هشام) ده لئی^(۱): مسولمانان له کاتی نیشکردنیاندا له (بینا کردنی مزگهوت) جار جار هه ندیک شیعیان پیکه و ده گوته وه، بۆ وینه به کیتک له و شیعرانه نه وه بوو، که ده یانگوت:

لا عیش الآخرة اللهم ارحم الأنصار والمهاجرة

واته: ژبان نیه جگه له ژبانی دواروژ (یانی ژبانی دواروژ راسته قینه یه، نه گهرنا ژبانی دنیا که میکه و دئو ده روا) خواجه به زه بیت بیته وه به پشتیوانان و کۆچکه راندا. ههروه ها (علی بن ابی طالب) یش خوا لیتی پازی بی ده یگوت^(۲):

لا یستوی من یعمر المساجد یدأب فیہ قائما وقاعدا
ومن یرى عن الغبار حائدا

واته: وه کو به ک نین نه وانهی، که نیش له دروستکردنی مائی خوا دا ده که ن به پیته وه به دانیشتنه وه، له گه ل که سائیک، که نیشی تیدا ناکه نو خۆیان له تۆزو خۆل ده پارێزن.

جا نه وه ی، که ده مه وی لیره دا هه لوهسته یه کی کورتی له بهرده مدا بکه م نه وه یه، که نه مزگه وته زۆر به ساده یی بینا کرا وه، به لام بابزاین نه وه کاته مزگه وت چ ده وریکی بینیه؟

مزگه وتی پیغه مبه ر ﷺ پیش هه موو شتیک شوینی نوژیو قورئان خویندن بووه، قورئان خویندن به و مانایه، که لیتی فیر بنو لیتی تیبگن، ههروه ها پیغه مبه ر ﷺ وتاره کانی زۆریان بریتی بوون له قورئان، بۆ وینه به کیتک له هاوه لانی پیغه مبه ر ﷺ

(۱) هه مان سدرچاوه و بهرگ، ص (۲۵۹).

(۲) هه مان سدرچاوه و بهرگ و لاپه ره.

دەلێ: من سوپەرەتی (ق)م لە دەمی پێغەمبەر ﷺ وەرگرتووە لە کاتی وتارەکانیدا، وەك لە (صحیح البخاری)دا هاتووە.

هەر وەها مزگەوت شوێنی کۆبوونەوە و یە کتر بینینی مسوڵمانان و ئاراستە کردنی مسوڵمانان بوو، هەر وەها لە مزگەوتدا زانستی شەریعی و چەندان جوۆرە زانیاری دی وەرگیراون، نەك هەر لە سەر دەمی پێغەمبەر ﷺ بە لێكو لە دوای ئەویش هەر وابوو، وە مزگەوت جینگای حەوانە وە ی لێقە و ماوان بوو، شوێنێك هەبوو لە نێو مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ (صُفَّة)یان پێ گوتووە، کە سە قفی هەبوو و ئەو هاو لە بەرێزانە ی پێغەمبەر ﷺ، کە بالغ و زگورتی بوون بە تاییبەت لە کۆچکەران، هەموویان لەوێ بوون، ئەوانە بۆ کاتی جەنگ و جیهاد نامادە بوون بە لام دوایی بۆ حەوانە وە نێسپراحت چوونە ئەوێ، چونکە مال و حالیان نەبوو، وە لە مزگەوتدا کاروباری جەنگی و نامادە کردنی سوپا ئەنجام دراو، هەر وەها مزگەوت مەلەبەندیکی پووحیی و فیکری و عیلمیی و عیبادی و سیاسیی و کۆمەلایەتی و... هەمەلایەنە بوو، وە مزگەوت شوێنی قەزاو و دادگایی بوو.

مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ بەو شیۆه بوو، وە بێگومان ئەو مزگەوتی راستە قینە ی، بۆیە نێستا کە دەگوترێ مزگەوت تەنیا جێی عیبادە تەو نابێ سیاسەتی تێدا ئەنجام بدرێ، ئەوانە لە مانای عیبادەت و سیاسەت حالی نەبوون، ئەگەر نا سیاسەتی نێسلامیش و ئەو شانە ی دیکەش کە باسم کردن، هەموویان عیبادەتن و نێسلام دینیکی گشتگیرە و هەموو لایەنەکانی ژیان دەگرێتەو، کەواتە لێرەدا گرنگی مزگەوت لە دەوڵەتی نێسلامیی و کۆمەلگای نێسلامییدا دەردەکەوێ کە پێغەمبەر ﷺ ئاوا بایەخی پێداو.

سومی‌هم : برایه‌تی به‌ریاکردن له نیوان کۆچکهران و پشتیواناندا:-

(ابن هشام)^(۱) بۆمان باسی ئەو براه‌تییه ده‌کات و ده‌ئێ: (وآخی رسول الله ﷺ بین أصحابه من المهاجرین والآنصار، فقال فیما بلغنا ونعوذ بالله ان نقول علیه ما لم یقل: تأخوا فی الله أخوین أخوین)، واته: پیغه‌مبەر ﷺ براه‌تی بریاردا له نیوان هاوه‌لانییدا له کۆچکهران و پشتیوانان، به‌و پییه‌ی که پیمان گه‌یشتوه، وه په‌نا ده‌گرین به‌ خواشتیک بلیین پیغه‌مبەر ﷺ نه‌یفه‌رمووین، فهرمووی: (برایه‌تی بکه‌ن له‌پیناو خوادا دوو دوو ببنه‌ برای یه‌کدی).

لیژهدا له‌وانه‌یه‌ پرسیار بکری: مه‌گهر خسوی زانا نافه‌رموی: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...﴾ ﴿١٠﴾ الحجرات، بیگومان ته‌نیا برواداران برای یه‌کدین، پیاوانیان برای یه‌کدین، وه پیاوان و ناهه‌تان خوشک و برای یه‌کدین، وه ناهه‌تانیا خوشکی یه‌کدین، چونکه وشه‌ی (اخوة) هه‌رسی چه‌مک و ماناکه له‌ خوی ده‌گری، به‌ به‌لگه‌ی ئەو نایه‌ته‌ی سووره‌تی (النساء)، که ده‌فه‌رموی: ﴿... وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِذَٰلِكَ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَّاتِ...﴾ ﴿١٧﴾، واته: نه‌گهر (اخوة) بوون پیاوان و ناهه‌تان ئەوا بۆ پیاوان هه‌یه، دوو نه‌وه‌نده‌ی که بۆ ناهه‌تان هه‌یه (له‌ میرات).

به‌ئێ هه‌رچه‌نده‌ مسولمانان به‌هۆی نیمانوه هه‌موویان برای یه‌کترن، به‌لام ئەو براه‌تییه‌ی پیغه‌مبەر ﷺ له‌نیوان (کۆچکهران و پشتیوانان) دا دروستی کرد براه‌تییه‌کی تاییه‌تی بوو، که میراتیان له‌ یه‌کدی گرتوه و له‌به‌رئوه‌ش ئەو کاته پیغه‌مبەر ﷺ ئەو براه‌تییه‌ی بریاردا، چونکه کۆچکهران هیچیان نه‌بووه، هه‌ندیک له‌ کۆچکهران ته‌نیا خیزان و منداله‌کانیان له‌گه‌ل خۆیاندا بردبوو، به‌لکو هی وا هه‌بوو

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۲، ص (۲۶۶).

ته ناندت خیزانه کھی له گه لیدا نه چو بوو، بۆ وینه: عومەر - خوی لئی پازی بیت-
دوو خیزانی هه بوون، ههردووکیان کافر بوون، هیچیان له گه لئی نه هاتوون بۆ مه دینه،
ههروهها (عبدالرحمن بن عوف) که خیزانه کھی له گه لئی نه هاتوه... هتد.

بۆیه پیوستییان زۆر به هاوکاری و چاکه له گه ل داگردن هه بووه، وه بۆ ماوه یه کی
دیاریکراو کورت نهو تایبه تمه ندیه لهو برایه تیه دا هه بووه، دواپی خوی کار به جی
نهو برایه تیه ی که بۆ نهو ماوه دیاریکراوه بریار درابوو، هه لده وه شینیتته وه، وه ک
ده فرموی: ﴿الَّذِي أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجَهُمْ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولَٰئِ

الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا
أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَآئِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾
الأحزاب، واته: پیغه مبه ر ﷺ له نه فسیان له پیشتره بۆ نیمانداران (یانی با له
خویانیان خۆشتر بوئ)، وه هاوسه رانی پیغه مبه ریش ﷺ دایکیانن (دایکی
نیماندارانن)، وه خزمان هه ندیکیان به هه ندیکیان خاوهن هه قترن، له نیمانداران و له
کوچکه ران له کتیبی خوادا مه گه ر که سیک بیه وی له گه ل دۆسته کانی خۆیدا چاکه
بکا، نا نهو حوکم و بریاره پیشتر له کتیبدا تۆمار کرابوو.

که واته: نهو جۆره برایه تیه ی پیشی بۆ قوناغیکی کت و پر بووه، که هاتۆته پیش
مسولمانان، بۆیه پیوستی به چاره سه ریکی کت و پریش کردوه.

چارهم : دروشمي مسولمانان (بانگ):-

پنجه مبر ﷺ پرياريدا مسولمانان دروشميٽيان هه بيتت بؤ بانگ كردنيان بؤ نوٽو ڪٽبوونهوي هفتانهيان، كه نهويش بريتي بوو له بانگ (أذان)، (ابن هشام)^(۱) لهوبارهوه ده لئ: مسولمانان پيش نهوي بانگ بڪريته دروشميان، كه دهچوون بؤ نوٽو يهڪتريان بانگ ده كرد، دوايي بزيان ده رڪوت، كه نهوه رڻگايه كي گونجاو نيه، بؤيه بيريان كردهوه كه وهسيلهيه كي گونجاو به كارينتن، هينديٽيان پيشنياريان كرد، كه (بوق)^(۲) ي جووله كه كان به كارينتن، هنديٽي ديكيه يان گوتيان باشتر وايه (ناقوس)^(۳) ي نه صرانييه كان به كار بيتنين، پنجه مبر ﷺ (بوق) ي جووله كه كاني پئ ناخوش بوو، خهريك بوو (ناقوس) ي نه صرانييه كان هه لٽيٽي، به وهسيلهيه كه بؤ ڪوڙدنهوهو بانگ كردني مسولمانان، له وڪاته دا (عبدالله بن زيد) كه يه ڪيٽك بوو له خه زره چييه كان، هاته لاي پنجه مبر ﷺ و گوتي: نه ي پنجه مبري خوا ﷺ من نه مشهو خهونيٽكم بينيوه، لهو خهونه مدا پياويٽك هات بؤ لام بهرگيٽكي سهوزي له بهردابوو (ناقوس) يكي پئ بوو، منيش گوتم: نه ي بهنده ي خوا نهو (ناقوس) ي نافروشي؟ نهويش گوتي: چي لئ ده كه ي؟ گوتم: مسولماناني پئ بانگ ده كه مين بؤ نوٽو، نهويش گوتي: شتيٽك پئ بليم لهوه چاڪتر بي؟ گوتم: به لئ، چييه؟ گوتي: ناوا بلي: (الله اكبر، الله اكبر، الله اكبر، الله اكبر، شهد ان لا اله الا الله، شهد ان لا اله الا الله، شهد ان عمدا رسول الله شهد ان عمدا رسول الله، حي على الصلاة، حي على الصلاة، حي على الفلاح، حي على الفلاح، الله اكبر الله اكبر،

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۲، ص (۲۶۶-۲۶۷).

(۲) دوو ناسن لهيهك ده درٽين دهنگ دروست ده كن.

(۳) وهك زورنا فووي بيتدا ده ڪري، به لام دهنگي جياوازه.

لا إله إلا الله) پیغمبر ﷺ فرمودی: ^(۱) {إنها لرؤيا حق إن شاء الله فقم مع بلال فأنقها عليه فليؤذن بها فإنه ألدی صوتاً منك}، واته: شهوه خه‌ونیک‌ی راست و حقه‌ نه‌گه‌ر خوا بیه‌وی، هه‌لسه‌و شه‌و وشانه‌ فیری بیلال بکه‌ با پییان بانگ‌ بدا، چونکه‌ شه‌و ده‌نگی له‌تۆ خۆشته‌ره‌و تیژته‌ره‌، جا کاتیک‌ بیلال به‌و وشه‌ گه‌وره‌و موباره‌‌کانه‌ بانگیدا (عمر بن الخطاب) له‌وکاته‌دا، که‌ له‌ مالته‌وه‌ بوو گویی لییبوو، شه‌وه‌نده‌ به‌په‌له‌ هات بو خزمه‌ت پیغمبر ﷺ عه‌باکه‌ی به‌دوای خۆیدا راده‌کی‌شاو گوتی: سوتند به‌و که‌سه‌ی، که‌ تۆی به‌ حقه‌ ره‌وانه‌ کردوه‌، منیش ناوایان پی‌ گوتم، که‌ ده‌بی‌ ناوا بانگ‌ بدری، پیغمبر ﷺ فرمودی: {لله‌ الحمد علی ذلك}، واته: ستایش بو خوا له‌سه‌ر شه‌وه‌، مانای وایه‌ شه‌وه‌ فرمانی خویسه‌، چونکه‌ پیغمبر ﷺ له‌ فرمایشتیک‌دا، که‌ (بخاری) گپ‌راویه‌ته‌وه‌ ده‌فرمودی: {الرؤيا الصالحة من الله والحلم من الشيطان...} رواه البخاری ^(۲)، واته: خه‌ونی چاک له‌ خواوه‌یده‌و خه‌ونی خراپیش له‌ شه‌یتانه‌وه‌یه‌.

ئنج‌ا نه‌گه‌ر ته‌ماشای وشه‌کانی بانگ‌ بکه‌ین، ده‌بینین کورتن و هه‌وینی نیسلامه‌تییان تیدایه‌، سه‌ره‌تا چوار جار له‌سه‌ریه‌ک (الله اکبر) ده‌گوتری، واته: (خوا گه‌وره‌تره‌) گه‌وره‌تره‌ له‌ هه‌موو شتیک‌، گه‌وره‌تره‌ به‌و واتایه‌ی، که‌ بوخۆی شایسته‌یه‌، که‌واته: ده‌بی‌ گه‌وره‌یی خوی‌ په‌روه‌ردگار (جل شأنه‌) له‌ می‌شک‌ و دلی مسولماناندا له‌ سه‌رووی هه‌موو شتیکه‌وه‌ بی، جا هه‌ر کاتیک‌، که‌ خوا ناوا به‌ گه‌وره‌ زانرا، وه‌ که‌ مسولمانان به‌ کرده‌وه‌ ده‌ریانخست، که‌ خویان پی‌ له‌ هه‌موو شت گه‌وره‌تره‌، شه‌و کاته‌ بی‌فرمانیی خوا ناکه‌ن، وه‌ جگه‌ له‌ به‌رنامه‌ی خوا پرو له‌ هیچ‌ به‌رنامه‌یه‌کی‌ دیکه‌ ناکه‌ن، وه‌ هیچ‌ کاتیک‌ فرمانی هیچ‌ که‌سینکی‌ دیکه‌ به‌سه‌ر فرمانی خوادا زال ناکه‌ن و هه‌ل‌ناب‌ترین، وه‌ هیچ‌ به‌رژه‌وه‌ندیسه‌کی‌ خۆیان به‌سه‌ر

(۱) رواه أبو اود والترمذي وأحمد وابن خزيمة.

(۲) صحيح البخاري، برقم: ۶۹۸۶ .

فرمانی خوادا هه‌لنا بۆترین، ننجا دووجار (أشهد أن لا إله إلا الله) واته: شایه‌تیی ده‌دهم، که هیچ پەرستراویک نیه جگه له خوا، که نه‌وه‌ش بناغهو کاکله‌و جه‌وه‌ری مسولمانه‌تیی و دیندارییه، پاشان دووجار (أشهد أن محمداً رسول الله) واته: شایه‌تیی ده‌دهم، که موحه‌ممد ره‌وانه‌کراوی خوایه، که‌واته: ده‌بئی هه‌رچی نه‌و فرموویه‌تی گوێرایه‌ئی بکه‌ین، وه‌ک پهره‌ردگار ده‌فرموئی: ﴿... وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (۷) ﴿الرَّسُولُ فَخْذُهُ وَمَا نَهَيْتُمْ عَنْهُ فَأَنْهَوْا وَأَتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (۷) الحشر، واته: وه هه‌ر شتی‌ک پیغه‌مبهر پیتان ده‌دا لئی وه‌ربگرن، وه نه‌وه‌شی که نه‌و لیتان قه‌ده‌غه ده‌کا، ده‌ستی لئی هه‌لبگرن و پارێز له خوا بکه‌ن، بی‌گومان خوا تو‌له‌ی تونده.

که‌واته: شایه‌تیمان هیتان به پەرستراویتی خوا، که ته‌نیا نه‌و ده‌بئی پەرستراویتی، یانی ده‌بئی خوا (جل شأنه) له دلی تو‌دا چ وه‌ک تا‌ک چ وه‌ک کو‌مه‌ل، له هه‌موو شتی‌ک به‌رزترو به‌رێزترو خو‌شه‌ویستترو گه‌وره‌تربئی، وه به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا هه‌لبی‌ژیری، وه هه‌موو شتی‌کی فیدا بکه‌ی، هه‌روه‌ها شایه‌تیمان هیتانیش به نیراویتی موحه‌ممد (عليه الصلاة والسلام) یانی ده‌بئی پیغه‌مبهر ﷺ له‌گه‌ل هیچ سه‌رکرده‌یه‌کی دی به‌راورد نه‌کری، چونکه هه‌موو که‌سی‌ک قسه‌ی لی وه‌رده‌گیرئ و به‌سه‌ری داده‌دری‌ته‌وه، به‌لام پیغه‌مبهر ﷺ هه‌رچی ده‌یفه‌رموئی ده‌بئی لئی وه‌ری‌گیرئ به‌بئی چه‌ندو چوون، چونکه به‌ناوی خواوه قسه‌ ده‌کات، وه‌ک خوا‌ی تا‌ک و پا‌ک له‌وباره‌وه ده‌فرموئی:

﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۲) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (۱)﴾ النجم

که‌واته: نه‌گه‌ر که‌سی‌ک شایه‌تمانی به پەرستراویتی خوا و نه‌وانکراویتی موحه‌ممد (عليه الصلاة والسلام)، هیتا، به‌لام دوا‌یی له ژیا‌نی ره‌ژوانه‌یدا ده‌رکه‌وئ، که شتی دی‌که‌ی له‌خوا پێ‌گه‌وره‌تره، وه فرمانی که‌سی‌کی دی‌که به‌سه‌ر فرمایشتی پیغه‌مبهردا ﷺ هه‌لده‌بۆتربئی، نه‌وا بی‌گومان شایه‌تمانه‌که‌ی هه‌ر قسه‌یه‌که کردوویه‌تی و هه‌یچی دی‌که نیه.

ئنجا دووجار ده‌گوترئ: (حيّ على الصلاة)، واته: وهرن بۆ نوئز، (حيّ يانی (أقبل) وهره، دوایی دووجاریش ده‌گوترئ: (حيّ على الفلاح)، واته: وهرن بۆ سەرفرازی، سەرفرازیی مسولمانانیش له‌وه‌دایه، که به‌ندایه‌تی بۆ خوا بکه‌ن، که نوئزه‌که‌یان کۆله‌که‌ی به‌ندایه‌تی کردنیانه بۆ خوا – جل شأنه –، وه‌ک پیغه‌مبەر ﷺ له‌ فرمایشتی‌کدا فرموویه‌تی: {الصلاة عمود الدين} رواه الترمذي، واته: نوئز کۆله‌که‌ی دینداریه، واته: دینداری تاکیی، ئنجال له‌ کۆتایشدا ده‌گوترئ: (الله أكبر الله أكبر، لا اله إلا الله)، واته: خوا گه‌وره‌تره، خوا گه‌وره‌تره، جگه له‌ خوا هیچ په‌ستراو نین.

پینجه‌م : وتاری جومعه‌و کۆبوونه‌وه‌ی هه‌فتانه :-

پیغه‌مبەر ﷺ به‌فرمانی خوا هه‌فتانه وتاری جومعه‌ی دانا، وه‌ فرمانی به‌ مسولمانان کرد، که پیویسته هەر جهوت رۆژ جارێک له‌ مزگه‌وت کۆبینه‌وه، له‌وباره‌وه (ابن اسحاق)^(۱) ده‌لئ: یه‌که‌مین وتاریک، که پیغه‌مبەر ﷺ دای، ئه‌وه بوو که داکۆکی کرد له‌سەر مالّ به‌خشین، چونکه ئه‌وکاته مسولمانان له‌ هه‌موو شتێک زیاتر پیویستیان به‌ هاوکاریی و ده‌ستگرتیی یه‌که‌تر بووه، دیاره وتاری جومعه‌ش هه‌م عیباده‌تیکی پوهی و هه‌م عیباده‌تیکی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تیسه، وه‌ وتارخوین ده‌بی له‌ وتاره‌که‌یدا بابته‌یک باس بکا، که مسولمانان پیویستیان پییه‌تی، وه‌ ده‌بی بابته‌ی وتاره‌که‌ بابته‌یک سهرده‌می بی، واته: له‌وکات و سهرده‌مه‌دا چ شتێک باوه‌و پیویسته مسولمانانی لی ناگادار بکریته‌وه، ئه‌وه باس بکری.

وه‌ بیگومان وتاره‌کانی پیغه‌مبەر ﷺ چ ئه‌وانه‌ی، که له‌ پۆژانی جومعه‌دا داوئی، چ ئه‌وانه‌ی له‌کاتی خۆرگیران و جه‌ژنه‌کاندا داوئی... هتد، ده‌وری زۆریان بینیه‌وه، که مسولمانان له‌ دینه‌که‌یان تیبه‌گه‌ن و له‌ قورئان و سوننه‌دا شاره‌زاین، وه‌ پاشانیش

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۲، ص ۲۶۱-۲۶۲.

ناگایان له یه کتر بڼ، بۆ وینه جارى وا هه بووه پښه مېر ﷺ له کاتى جومعه دا یان دواى نوږه فه رزه کان فه رموویه تى: فلان کس بۆ ديارنیه؟ هاوه لانی گوتوویانه نه خوښه یان گرفتیکى هه یوه، دواى به ده ميه وه چون، بۆیه نه گهر مسولمانانى هه ر گه په کیک و کۆلانیك یان هه ر گونديك، شه وو رۆژ پینج جار کۆبینه وه بۆ نوږى جه ماعه ت و هه فته ی جاریک کۆبینه وه بۆ نوږو وتارى جومعه، وه پاشان له سه ر ناستى هه موو عالمى ئیسلامی سالى جاریک کۆبینه وه له کاتى جیبه جی کردنى حه جدا، نه وه مسولمانان هه میشه ناگایان له یه کدى ده بڼ، وه به کرده وه ده بڼه نه و نۆمه ته یه کپزیه ی، که خوا ده یه وئ.

شه شه م : نووسینی ده ستوور (الصحيفة، الوثيقة) :-

نه و ده ستوره ش له هه ندیک سه رچاوه کانی میژودا به ناوى (الوثيقة) هاتوه، به لام له خودى نه و نوسخه یه دا، که به سه ر زارى موباره کسى پښه مېر دا ﷺ دا هاتوه (الصحيفة) یه.

له وباره وه (ابن اسحاق)^(١) ده لئى: (وكتب رسول الله ﷺ كتاباً بين المهاجرين والأنصار، وادع فيه اليهود وعاهدتهم وأقرهم على دينهم وأموالهم، وشرط لهم واشترط عليهم)، واته: پښه مېر ﷺ نووسراویکی نووسى، له نښوان پشتیوانان و کۆچکه راندا له لایه که وه چۆن به یه که وه مامه له بکه ن، (له لایه کی دیکه وه چۆن نه و کۆمه لگا ئیسلامی یه له گه ل پښکه اته کانی دیکه ی خوئى، که جووله که کان مامه له بکات)، وه باسى جووله که کانیشى کرد، که په یمانى له گه لدا به ستن، وه دانى بۆ پښه مېر، که له سه ر دینى خوږیان بمیننه وه، وه مالى خوږیان هى خوږیان بڼ، وه هه ندیک مه رجى پښان، وه هه ندیک شتیشى لئى به مه رج گرتن، که واته: به کورتى

(١) (السيرة النبوية)، ج ٢، ص (٢٦٢).

پیغمبر ﷺ دهستوریکي دانا، نهوهی که نیستا پیتی دهگوتری: یاسای بنه پرتی (القانون الأساسي) یان دهستور.

وه پیغمبر ﷺ لهو دهستوره دا هیله گشتیه کانی چونیته تی مامه له کردنی کومه لگاوه ده ولته تی نیسلامی له نیو خویداو له گه ل غهیری خویدا هه موو باس کردوه.

نهو دهستوره ش تاوا دهست پیچ دهکات:

(بسم الله الرحمن الرحيم، هذا كتاب من محمد النبي ﷺ بين المؤمنين والمسلمين من قريش وشرب ومن تبعهم فلحق بهم وجاهد معهم، انهم امة واحدة دون الناس...) (۱)، واته: به ناوی خوی به به زهیی به خشنده، نه مه نووسراویکه له موحه مه ده پیغمبره وه له نیو تیمانداران و مسولماناندا له قوره شو له (یشرب)، وه نه وانهی که پییان ده گهن و جیهادیان له گه لدا ده کهن، که نه وان نومه تیکن جیا له خه لک...)، واته: کۆچکه ران و پشتیوانان، وه نه وان هه که له دوایدا پییان هه په دیوه ست ده بن، نوممه تیکی سه ربه خوئن، وه که خوی په روه ردگار فهرموویه تی: ﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ﴾ ﴿١٢﴾ ﴿الانبیاء﴾.

چهند سه رنجیک ده رباره ی (الصحيفة) :-

یهک :- له رووی (سند) هوه (د. اکریم ضیاء العمری) له کتیبی (السیرة النبویة الصحیحة) دا گوتوویه تی: نهو سه نه ده ی، که نهو (صحیفه) یه ی پی گپه دراوه ته وه،

(۱) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۲، ص ۲۶۲.

له ریزی (سندی) فرمایشته راسته کانی پیغه مبهردایه ﷺ: (ترقی بمجموعها الی مرتبة الأحادیث الصحیحة)^(۱).

دوو :- له پرووی پانتایی و دابه شکردنی ماده کانییه وه (۴۶) ماده ده یه.

سئ :- له پرووی نیوه پروکییه وه ده گونجی زور شت باس بکری، به لام من پیم وایه له پینج ته وهره دا بهرجه سته ده بن:

۱- پیناسه ی مسولمانان: پیغه مبهردایه ﷺ دیاری کرده، که مسولمانان (تؤممهت) ټیکن، وه که له ماده ده ی (۲) دا هاتوه، که ده فرموی: {إلهم أمة واحدة من دون الناس}، واته: مسولمانان (کوچکه ران و پشتیوانان و نه وانه ی، که پییانده وه په یوه ست ده بن) تؤممه ټیکن جیا له خه لک.

۲- دیاری کردنی سه رچاوه ی بریار (مرجعیه) بؤ مسولمانان: واته: لایه نیک، که له کاتی گرفت و کیشه کانیاندا، بؤ لای بگه رینه وه و بؤ یان چاره سه ر بکات، وه که له ماده ده ی (۲۳) دا هاتوه، که ده فرموی: ((وانه مهما اختلفتھم فیہ شیء فان مردة الی الله والی محمد))، واته: نیوه له هر شتی کدا که کیشه و مشت و مریتکتان بؤ په یدا بو، ده بن بگپر دریتته وه بؤ لای خوا (جل شأنه) وه بؤ لای موحه محمد - علیه الصلاة والسلام -، که واته: سه رچاوه ی بریار (مرجعیه) ی بالآ بؤ مسولمانان: (قورثان و سوننه ته).

۳- پاراستنی ناسایش و هیمنی ده ولت: وه که له ماده ده ی (۳۹) دا هاتوه، که ده فرموی: {وان یشر ب حرام جوفها لأهل هذه الصحیفة}، واته: وه خه لکی نه م نووسراوه (که نیمزای ده کهن) نابئ هیج شتی ک بکهن، که پیچده وانه ی بهر ژه وه ندی ناسایشی شاری (یشر) بی.

(۱) پروانه: بهرگی یه کهم: لاپه ره: ۲۷۵، بؤ ده قی (الصحیفة) ش پروانه: (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۶۲-۲۶۴)، هره ها پروانه: (مجموعه الوثائق السیاسیة للمعهد النبوی والخلافة الراشدة)، محمد حمید الله، ص (۵۷-۶۲)، الطبعة الثامنة: ۱۴۳۰.

دیاره نه وکاته تنیا (یثرب) یان بده دسته وه بووه، نه گهرنا دوایی که فراوانتر بووه، نه و ده قه هم موو ده ولته تی نیسلامیی گرتوته وه.

۴- مافه کان و نازادییه کان: پیغه مبر ﷺ له چندان (مادده) دا به یانی کرده که خه لک چون ماف و نازادییه کان یان بو دابین ده کریت، بو وینه له مادده (۲۵) دا ده فرموی: {وان یهود بنی العوف امة مع المؤمنین}، واته: وه جووله که کانی (بنی عوف) نومه تیکی سهریه خون له گهل ټیمانداران.

وه له مادده ی (۲۵) ده فرموی: {للیهود دینهم وللمسلمین دینهم موالیهم وانفسهم}، واته: جووله که کان دینی خون هه یه و مسولمانانیش دینی خون هه یه، هم خون و هم نه وانه ی، که له گهل ټیاند ا ه اویه یمانن.

وه له مادده ی (۴۵) دا ده فرموی: {لا یکسب کاسباً الا علی نفسه}، واته: هدر که سیک شتیک بکات، تنیا زانی بو خون هه یه، یانی که س به تاوانی که سه وه سزا ندری.

وه له مادده ی (۳۸) یشدا ده فرموی: {اله لا یأثم امرؤ بحلیفه}، واته: نه گهر که سیک ا ه اویه یمانه که ی شتیک کرد، نه و به هو ی نه وه و گونا هبار نابن، وه هر له و مادده یه دا له باره ی پشتگی ریکردنی بابای زولم لیکرا وه ده فرموی: {وان النصر للمظلوم}، واته: وه بابای زولم لیکرا و پیوسته یارمه تی بدری، (دیاره هر جوړه زولمیک بئ ټابوری، سیاسی، کومه لایه تی و... هتد).

وه له مادده ی (۱۲) دا ده فرموی: {وان المؤمنین لا یترکون مفرحاً بینهم ان یعطوه بالمعروف}، واته: مسولمانان نابن لیبگه رین که سیک له نیو نه واند ا په کی بکه وی له رووی ټابوری ه وه، به لکو ده بی هاوکاری و ده سترگی بکن.

هروه ا له مادده ی (۱۳) دا ده فرموی: {ان المؤمنین المتقین ایدیهم علی کل من بغی منهم او ابتغی دسیعة ظلم...}، واته: ټیماندارانی

پاریزکار یه کدهستن له بهرانبهر که سیگدا سته می کرد بی یان بیهوی سته م بکات، ههروه‌ها چهندان برگی دی لهو شیوه‌یه‌ی تیدان.

۵- بهرگری کردنی هاویه‌ش:- وه لهو (صحیفة) یه‌دا هاتوه، که ده‌بی به هه‌موو لایه‌ک بهرگری بکن له مه‌دینه، وه‌ک له ماده‌ی (۳۷) دا ده‌فرموی: {وان علی الیهود نفقتهم وعلی المسلمین نفقتهم وان بینهم النصر علی من حارب أهل هذه الصحیفة وان بینهم النصح والنصیحة والبر دون الإثم}، واته: جووله‌که نه‌فه‌قی خویان ده‌کیشن، وه مسولمانانیش نه‌فه‌قی خویان ده‌کیشن، وه ده‌بی هاوکاری یه‌کتر بکن له دژی هه‌رکه‌سیک، که دژایه‌تی نه‌هلی نه‌م (صحیفة) یه‌ ده‌کات، وه پیوسته‌ پیکه‌وه دل‌سوزو ساغ بنو چاکه‌کار بن نه‌ک خراپه‌کار.

هه‌روه‌ها له ماده‌ی (۴۳) دا ده‌فرموی: {وان بینهم النصر علی من دهم یثرب}، واته: وه ده‌بی هه‌موویان پشتگیری یه‌کتر بکن له بهرامبهر هه‌رکه‌سیگدا، که هیرش ده‌کاته سه‌ر (یثرب)، دیاره هه‌ر له‌بهر نه‌مه‌ش بوو، که پیغه‌مبهر ﷺ له دواییدا سزای جووله‌که‌کانیدا، چونکه پیچه‌وانه‌ی نه‌و په‌یمان‌ه‌ی خویان جوولانه‌وه، که نیمزایان کردبوو وه به‌لینیان دابوو، که بهرگری له (مه‌دینه) بکن، به‌لام به پیچه‌وانه‌وه کاتیک دوژمن هیرشی ده‌کرده سه‌ر مه‌دینه، نه‌وان ده‌ستیان له‌گه‌ل‌دا تیکه‌ل ده‌کردو له‌پشته‌وه خه‌نجه‌ریان ده‌وه‌شاندا!

حه‌وته‌م: ناماده‌سازی بو‌جه‌نگو جیهادو بهرگریکردن له ده‌وله‌ت:-

پیغه‌مبهر ﷺ هه‌ر له سه‌ره‌تای قۆناغی مه‌که‌وه مسولمانانی له‌سه‌ر گیانی فیداکاری و به‌ره‌نگاربوونه‌وه و زولم قبول نه‌کردن بار هیتناوه، نه‌ک له‌سه‌ر گیانی مل نه‌وی کردن و قبول‌کردنی ژیانی زه‌لیلی.

به‌لام بویه پیغمبهر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم‌میشه پیتی ده‌فهرموون: (صبراً) و هیچ مه‌کن،
 وه‌دهستی ده‌گرتن، چونکه فرمانی خوا و ابووه، وه‌ك خوی زال ده‌فهرموی: ﴿أَلَمْ
 تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ...﴾ (٧٧) النساء، واته: ته‌ماشای
 نه‌وانه ناکه‌ی، که پیتیان ده‌گوترا: ده‌ست بگرته‌وه و نویژ به‌ریا بکه‌ن! دیاره نه‌وکاته
 هاوه‌لان پیوستیان به‌وه بووه پیتیان بگوتری ده‌ست بگرته‌وه، هدر بویه‌ش کاتیک که
 خوی دادگهر مؤلته‌تی دان که جه‌نگ بکه‌ن هدریه‌که‌یان شیریک بوون له بیشه‌یه‌ک
 هاتبوونه ده‌ر.

(أحمد و حاکم و الترمذی) له (ابن عباس) ده‌گپنه‌وه، که گوتویه‌تی: (خرج
 النبي من مكة، فقال أبو بكر: أخرجوا نبيهم، لِيَهْلِكُنَّ، فأنزل الله: ﴿أَذِنَ لِلَّذِينَ
 يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ (٣٦) الحج، واته:
 پیغمبهر له مه‌ککه چسوه ده‌ر، نه‌بووه کریش گوتی: کافره‌کانی قسوره‌یش
 پیغمبهریان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له مه‌ککه ده‌رکرد، له‌به‌ین ده‌چن، یه‌کسه‌ر خوا نه‌م نایه‌ته‌ی ناره‌ده
 خوار له‌گهل کۆچکردنی پیغمبهردا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، واته: به‌رپتوه بووه، که نه‌م نایه‌ته‌ی بو
 هاته‌خوار، واته: مؤلته‌ت درا به‌وانه‌ی، که جه‌نگیان له‌گهلدا ده‌کری و زولمیشیان
 لی ده‌کری، وه بیگومان خوا له‌سه‌ر سه‌رخستنی نه‌وان به‌توانایه، هه‌روه‌ها (ابن
 هشام)^(١) یش نه‌وه‌ی هیناوه، که نه‌م نایه‌ته‌ی، وه سی نایه‌ته‌که‌ی دواشی هم‌موویان
 به‌و بۆنه‌یه‌وه هاتنه‌ خوار، که پیغمبهر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له مه‌ککه ده‌رکرا، که‌واته: له
 سه‌ره‌تاوه ته‌نیا مؤلته‌تیان پی‌درا، که جه‌نگ بکه‌ن، به‌لام دواپی له‌سه‌ریان فه‌رژ
 کرا.

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٢، ص (٢٤١-٢٤٢)، وه به‌وانه: (البدایة والنهایة)، ج ٣، ص (٢٧٦).

دهستپیکردنی جهنگ و جهاد

وهك له پابردودا باسماں كرد، پیغه مبر ﷺ كۆمه لگاؤ دهوله تی ئیسلامی له شاری مه دینه دا له سهر چند بنه مایه ك بنیاتنا، كه یه کیان بریتیه له ناماده سازی بو جهنگ و فیداکاری چونکه شتیکی به لگه نهویسته كه هر كۆمه لگاؤ کیان و دهوله تیک توانای بهرگری له خۆکردنی نه بی، بیگومان ناتوانی دریزه به بوونی خۆی بدات و نه و نامانجاندهش كه دهیوی بیانهینتته دی، بوئی نایه نه دی، جا لیتره دا من باس له چوار خالی سهره کی ده کم، كه چۆن پیغه مبر ﷺ خوا ﷺ پله به پله و ورده ورده دهستی کردوه به جهنگ و جهاد.

یهك: به بی هیزو توانا بهرگری له خۆ ناکری و به بی بهرگری له خۆکردنیش هیچ نامانجیک وه دی ناهینری:—

خوای پهروهردگار لهوباره وه له چند نایه تیکدا باسی شه و راستییی کردوه، كه مسولمانان پیویسته بهرگری له خۆیان بکه و ده بی هیزو پیزیکی وا دروست بکه، كه بیته په رزین و قه لایه ك و بوونی خۆیانی پی بیاریزن و دوژمن و ناحه زانی خۆیانی پی بترسین، تاكو ته ماعیان تی نه کهن، بو وینه خوای بالاده ست ده فهرموی: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾ (٦٠) الأنفال، واته: وه شه وی له تواناتا ندا هیه له هیز بۆیان ناماده بکه (بو دوژمنانتان) وه له شه پی به ستراره و ولاحی ناماده

(که لم سهرده‌مه‌ی ئیمه‌دا تانک و زرپۆش شۆینی ئه‌سپی به‌ستراوه ده‌گره‌وه) بۆ ئه‌وه‌ی دوژمنی خوا و دوژمنی خۆتانی پئی بترسین، که سانیکی دیکه‌ش ئیوه نایانزانن، به‌لام خوا ده‌یانزانی واته: (جگه له‌و دوژمنه به‌رچاوانه‌ی، که به‌ره‌نگارتان ده‌بنه‌وه دوژمنانیکی دیکه‌ش هه‌ن له‌پشت ئه‌وانه‌وه) هه‌ر شتیکیش له‌ پئی خوادا بیبه‌خشن و خه‌رجی بکه‌ن، پاداشته‌که‌یتان به‌ته‌واوه‌تی ده‌دریته‌وه و سته‌متان لئێ ناگری و، کردار و پاداشته‌که‌یتان به‌زایه ناچئ.

که‌واته: له ئیسلامدا هێز ناماده کردن له‌لایه‌ن ئیماندارانه‌وه بۆ ترساندنی دوژمنانی خوا و دوژمنانی خۆیان پیویسته، چونکه (أَعِدُوا) (فعل الأمر) هه‌رمان (أمر) یش بۆ پیویست بوون (وجوب) ه، مه‌گه‌ر به‌لگه‌یه‌ک هه‌بئ، که ئه‌و (أمر) له مانای پیویست بوون (وجوب) لایه‌دا بۆ په‌سندی و په‌وایی، (تَدْبُ وَإِبَاحَة) لێره‌شدا هیچ نیشانه (قرینه) یه‌کی به‌و شیوه نیه.

هه‌روه‌ها له کۆتایی به‌سه‌رهاتی (طالوت و جالوت) دا خۆی زانا و توانا ده‌فه‌رموی:

﴿... وَلَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمَكْمِيلِ ﴿٢٥١﴾ البقرة، واته: نه‌گه‌ر خوا هه‌ندیک له خه‌لکی به‌ هه‌ندیکی دیکه، (ئیمانداران) پال پیوه نه‌ناباو، زه‌وی لئێ پاک نه‌کردبانه‌وه وای نه‌کردبا، که نه‌هلی کوفر به‌ریه‌رچ بدرینه‌وه، سه‌ر زه‌وی تیکه‌ه‌چوو، (دیاره سه‌ر زه‌وییش هه‌میشه به‌وه تیکه‌ه‌چئ، که که‌سانی بی‌پروای سته‌مکار ده‌سه‌لات بگره‌نده‌ست، که هه‌رچی نیعه‌ته‌کانی خۆی په‌روه‌ردگار هه‌ن، بۆ تیژکردنی ئاره‌زووه‌کانی خۆیان به‌کاری دینن و، خه‌لکی لئێ بیبه‌ش ده‌که‌ن و خراپه‌کاری له زه‌وییدا بلاوده‌که‌نه‌وه) ﴿وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمَكْمِيلِ﴾، واته: به‌لام خوا خاوه‌ن چاکه‌یه به‌سه‌ر جیهانیانه‌وه، که نه‌هلی ئیمان ده‌ره‌خسینئ بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لکی سته‌مکاری کافریان پئی پال پیوه‌نی و نه‌هیلئ به‌هۆی ده‌سه‌لاتی ئه‌وانه‌وه

جیهان پرین له فساد و خرابه، کهواته: لیره شدا خوی بهرزو مهزن هیزو دهسه لات و توانایه، که به دهست نه هلی ئیمان هویه و نه هلی ستم و کوفری پی پالپتوه ده نین، به نیعمه تیکی داناوه بز سر هه موو مرزفایه تی.

ههروه ها خوی کاره جی فەر موویه تی: ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ (۳۱) الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ... ﴿۴۰﴾ الحج ﴿۴۰﴾، واته: مؤلته درا بز کهسانیک، که جهنگیان له گه ل ده کری و ستمیان لیکراوه، وه بیگومان خوا له سهر یارمه تی دانیان به توانایه، کهسانیک که له مال و حالی خویان وه در نراون به ناحق، مه گهر نه وه که گوتویانه پدروهر دگارمان خویه....

لهم چند نایه ته دا بزمان دهرده که وی، که به بی هیز بهرگری له خو ناکری، به بی بهرگری له خو کردنیش، بوون (وجود) ناپاریزری و، هیچ نامانجیکیش نایه ته دی.

دوو: له فهزکرانی جهنگ و جیهاد دا وه کو ئه رکه شه رعیه کانی دیکه، پله پله یی ره چاو کراوه :-

نه مهش راستیه کی دیکه یه، که له ژبانی پیغه مبه رمان موحه مه د ﷺ دا رهنگی داوه ته وه، نه گهر ته ماشای قوناغه کانی به ره نگاری و جهنگ و جیهاد بکه ین که له لایه ن پیغه مبه ره وه ﷺ نه نجام دراوه، پله پله یی (تدرج) ده بینین و ده توانین بلین: جهنگ و جیهاد به ره نگاری له لایه ن پیغه مبه ره وه ﷺ به چوار قوناغی گشتیدا تیپه ریوه :-

۱- فرمان کردن به‌دهست گرتنه‌وهو خوږاگریی :-

خوای بالاده‌ست ده‌فرموی: ﴿الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ...﴾ (۷۷) النساء، واته: نایا سدرنجی شه‌وانه ناده‌ی که پییان گوترا: ده‌ستی خوٚتان بگرنه‌وهو نوٚژ به‌ریا بکه‌ن وه زه‌کات بدن... دوا‌یی خوای په‌روه‌ردگار باسی شه‌وه ده‌کات که دوا‌ی شه‌وه‌ی جدنگیان له‌سه‌ر پی‌ویست کراوه، هه‌ندیکیان پاشه‌کشه‌یان کرده، یاخود داوایان کرده، که ده‌بوایه جه‌نگو جیهاد دوا خرابایه!

که‌واته: له قوناغیتکدا پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌فرمانی خوا هاوه‌لانی به‌پزیی ناگادار کردۆته‌وه که ده‌ست بگرنه‌وه له جه‌نگو له به‌رانبه‌ر شه‌هلی کوفردا هی‌زو چه‌ک به‌کار نه‌هینن، به‌لکو نارام (صبر) بگرنو خوږاگرین، وه‌ک له (طبرانی و حاکم و بیهقی) هیناویانه، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌لای خانوادهی (یاسر) دا تیپه‌ری که نازارو شه‌شکه‌نجه ده‌دران، فرموی: {صبرا یا آل یاسر موعدکم الجنة}، واته: شه‌ی بنه‌ماله‌ی یاسر خوږاگرین له به‌هشت پیک ده‌گه‌ینه‌وه، واته: خوږاگر بن له‌سه‌ر شه‌و شه‌شکه‌نجه‌درانو نارده‌تکرانو شتیکی دیکه مه‌کن.

وه له سیره‌ی (ابن هشام)^(۱) دا هاتره که دوا‌ی شه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ په‌یمانی دووه‌می (عقبه)‌ی له‌گه‌ل نوٚینه‌رانی (ته‌وس و خه‌زه‌ج) دا به‌ست، (العباس بن عبادة بن نضلة) گوتی: (والله الذي بعثك بالحق ان شئت لَنَمِيلَنَّ عَلَى أَهْلِ مَنْى غَدًا بِأَسْيَافِنَا)، واته: (سوٚیند به‌وخوایه‌ی که تو‌ی به‌حَق نارده، شه‌گه‌ر به‌تو‌ی به‌یانی به‌شمشیره‌کانمان په‌لاماری شه‌و کافرانه ده‌ده‌ین، که له مینا کۆبوونه‌ته‌وه)، پیغه‌مبه‌ر ﷺ یش فرموی: {لَمْ تَأْمُرْ بِذَلِكَ وَلَكِنْ اِرْجِعُوا اِلَىٰ رِحَالِكُمْ}،

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۲، ص (۲۳۱).

واته: نیتمه فرمانمان بدوه پین نه‌کراوه، به‌لکو بگه‌پنسه‌وه بۆ بارگه‌وه هوارگه‌کانی خۆتان، واته: جاری فرمانمان پین نه‌کراوه به‌جنگ، دیاره پیتغه‌مبهر ﷺ شیش هیج کاریکی به‌بین فرمانی خوی کاربه‌جی نه‌کردوه.

۲- مؤلته درانی جهنگ له‌به‌رئه‌وه‌ی زولم‌لی‌کراون :-

قۆناغی دووهم له‌فهرزکردنی جهنگ و جیهاد بریتی بوو له‌مؤله‌تدران به‌جهنگ کردن بپن نه‌وه‌ی، که له‌سه‌ریان فهرز بکری، وه‌کو خوی زاناو شاره‌زا ده‌فرموی: ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا...﴾ (۳۹) الحج، واته: مؤلته درا به‌که‌سانیک، که جهنگیان له‌گه‌ل ده‌کری و سته‌میان لی‌کراوه... واته: بۆیان هیه جهنگ بکه‌ن به‌هۆی نه‌وه‌موو زولمه‌وه که لی‌یان ده‌کری، که جهنگیان له‌گه‌ل ده‌کری و ده‌رده‌کری، واته: لهم قۆناغه‌دا واجب نه‌کراوه، به‌لکم بۆیان هه‌بووه جهنگ بکه‌ن له‌گه‌ل نه‌وانه‌ی، که سته‌میان لی‌ ده‌که‌ن.

۳- فهرزکرانی جهنگ له‌کاتی هیرشکرانه سه‌رو شهر پین فرۆشتندا :-

خوی تۆله‌ستین ده‌فرموی: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتَلُونَكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا إِيَّاهُ اللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (۱۹۰) البقرة، واته: (وه له‌پیی خوادا بجهنگن له‌گه‌ل نه‌وانه‌دا، که له‌دژتان ده‌جهنگن، به‌لام ده‌ستدریزی مه‌که‌ن، بیگومان خوا ده‌ستدریزکرانی خۆش ناوی)، هه‌روه‌ها ده‌فرموی: ﴿...فَمَنْ أَعَدَّى عَلَيْكُمْ فَأَعِدُّوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعَدَّى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ (۱۹۱) البقرة، واته: وه هه‌رکه‌سیک ده‌ستدریزی کردنه سه‌ر، نیه‌وش ده‌ستدریزی بکه‌نه‌وه سه‌ر وه‌کو خۆی و به‌رپه‌رچی بده‌نه‌وه، وه پارێز له‌خوا بکه‌ن، وه بزانی بیگومان خوا له‌گه‌ل پارێزکاراندایه، واته: سنوور مه‌به‌زیتن و به‌نه‌ندازه‌ی

ده‌ستدریژی شه‌وان وه‌لامیان بده‌نه‌وه‌و ده‌ست پتسخه‌ری مه‌کهن و تا شه‌وان شه‌پرتان له‌گه‌لدا نه‌کهن نیتوه مه‌یکهن.

۴- فه‌رگزگرائی جه‌نگ بو نه‌هیشتنی چه‌وسینرانه‌وه‌ی مسولمانان و ری‌ی دینداری لی گرتنیان -

خوای توانا ده‌فهرموئ: ﴿وَقَنِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ

أَنهَؤُا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿۱۱۳﴾ البقرة، واته: له‌گه‌لیاندا بیه‌نگن تا‌کو (فتنه)^(۱) نامینئ، جا نه‌گهر ده‌ستیان هه‌لگرت، نابئ ده‌ستدریژی بکرتته سه‌ر هیچ که‌س جگه له‌سته‌مکاران، لی‌ره‌دا خوای تا‌کو پاک نه‌یفه‌رموه: (الاعلی‌ الکافرین) به‌لکو فه‌رموویه‌تی: (الاعلی‌ الظالمین)، واته: کافرئیک که‌ زولم نه‌کاو بی‌ زیان داده‌نیشئ، شه‌ری له‌گه‌لدا ناکرئ له‌سه‌ر کافرایه‌تیبه‌که‌ی، به‌لام کافرئیک که‌ ده‌یه‌وی کوفری خزی به‌سه‌ر خه‌لکدا به‌سپینئ، شه‌وه شه‌لی نیمان ده‌بی ده‌ستی بگرن و شه‌و زولمه‌ی لی قبول نه‌کهن، هه‌ری‌یه‌ش (شه‌لی کیتاب) شه‌ریعت سه‌رانه‌یان لی وه‌رده‌گیرئ و بو‌یان هه‌یه، که‌ له‌ ده‌وله‌تی ئیسلامییدا بن و سه‌رو مالیان پاریزراوه‌و له‌سه‌ر بپوا نه‌بوون جه‌نگیان له‌گه‌لدا ناکرئ، وه‌ رای به‌هیتز شه‌ویه، که‌ له‌ غه‌یری (شه‌لی کیتاب) یش سه‌رانه‌ وه‌رده‌گیرئ و لی‌یان قبول ده‌کرئ، که‌ له‌سه‌ر دینه‌که‌ی

(۱) فتنه: واته‌ نازاردان و شه‌که‌غه‌دانی مسولمانان، هه‌ندئیک له‌ توی‌شه‌ره‌وانی قورسان گوتوویانه: (فتنه) لی‌ره‌دا به‌مانای (شرك) دئ، به‌لام له‌ راستیدا شه‌وه هه‌له‌یه، چونکه‌ خوا -جل شانه- جیهادی له‌سه‌ر مسولمانان فه‌رژ نه‌کردوه تا‌کو کوفر نه‌مینئ، چونکه‌ خوا ری‌گای نه‌گرتوه له‌ خه‌لک که‌ (کافر) یاخود (مشرک) بن، وه‌ک خوای به‌رزو بی‌وینه له‌ سویره‌تی (التغابین) دا ده‌فهرموئ: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَنُكِرْ كُفْرًا وَنُكِرْ مُؤْمِنًا... ﴿۲﴾ واته: خرا نیتوه‌ی خولقاندوه، جا هه‌تانه کافره‌و هه‌شتانه مسولمانه، که‌واته: له‌ ئیسلامدا ری‌گای کافریوون له‌ خه‌لک نه‌گیراوه، به‌لام ری‌گای زولم کردنیان لی‌گیراوه.

خۆیان بمیئننه‌وه، که به‌لای ئیسلامه‌وه دینیکی به‌تالّه، به‌مه‌رجیک هه‌ولنه‌ده‌ن، که کوفری خۆیان به‌سه‌ر مسولماناندا بسه‌پینن، وه‌ک چۆن خوای په‌روه‌ردگار ڕیتگای به‌ته‌هلی ئیسلامیش نه‌داوه که ئیسلامی خۆیان به‌سه‌ر که‌سه‌دا بسه‌پینن، وه‌ک ده‌فرموی: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ...﴾ (البقرة، که‌واته: خه‌لکی ده‌بج له‌ دنیا‌دا سازاد بن، له‌وه‌دا که مسولمان ده‌بن یان کافر وه‌ دوایی له‌ دوا‌ڕۆژدا هه‌ر که‌سه‌و پادا‌شت یان سزای خۆی وه‌رده‌گرئ، له‌سه‌ر مسولمان بوون یان کافر بوونه‌که‌ی^(۱).

وه‌ نهم جو‌ره‌ی چواره‌م، که با‌سمان کرد له‌ زاراوی شه‌رع‌زاناندا پی‌سی ده‌گوت‌ری: جیهادی به‌دوادا گه‌ران (جهاد الطلب)، وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿وَمَا لَكُمْ لَّا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ...﴾ (النساء)، واته: نه‌وه بۆچی له‌ ڕیتی خوا و چه‌وسین‌راواندا جه‌نگ ناکه‌ن؟! که‌واته: له‌هه‌رجییه‌ک کۆمه‌لێک خه‌لک بچه‌وسین‌ریته‌وه نه‌گه‌ر مسولمانیش نه‌بن، له‌سه‌ر نیمانداران و ئیسلام پی‌ویسته، مادام بتوانن، دیفاع و به‌رگریان لێ بکه‌ن له‌هه‌ر شو‌ئینێک بن.

سێ‌یه‌م: کاتی ده‌ست‌پیک‌ران و سه‌ره‌تای جیهاد :-

نه‌و می‌ژوو‌نووسانه‌ی، که می‌ژووی ژبانی پی‌غه‌مبه‌ریان ﷺ تۆمار کرده‌وه، دوو ڕایان هه‌ن :-

هه‌ندیکیان ده‌لێن سه‌ره‌تای سالی دووه‌می کۆچی، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌ کرده‌وه ده‌ستی به‌ جه‌نگ و جیهاد کرده‌وه.

(۱) له‌ کتییی (چه‌ند مه‌سه‌له‌یه‌کی با‌وی سه‌رده‌م) و (ته‌وژمی ئیسلامی و عه‌لمانیی...) دا به‌دریژی با‌سی نهم مه‌سه‌له‌یه‌مان کرده‌وه.

هه نديکيش ده لئين کۆتايي سالي يه که می کۆچی، واته کۆتايي شه سالي، که پیغه مبه ر ﷺ تييدا کۆچی کردوه له مه که وه بۆ مه دینه، نجبا وهک (ابن هشام) ده لئ: بۆمان ده رده که وئ، که هه ردوو بۆ چونه کان راستن، شه ده لئ: (قدم رسول الله ﷺ المدينة يوم الاثنين حين اشد الضحاء و كادت الشمس تعادل لثنتي عشرة ليلة مضت من شهر ربيع الأول، قال (ابن سحاق) و رسول الله ﷺ يومئذ ابن ثلاث و خمسين سنة، وذلك بعد أن بعثه الله بثلاث عشرة سنة فأقام بها بقية شهر ربيع الاول و ربيع الاخر و جمادين و رجباً و شعبان و شهر رمضان و شوالاً و ذا القعدة و ذا الحجة و المحرم، ثم خرج غازياً في صفر على رأس اثني عشر شهراً من مقدمه المدينة)^(۱)، واته: پیغه مبه ر ﷺ رۆزی دوو شه مه کاتيک که رۆژ گه رم بووو هه تاو گه يشتۆته نيوه راستی ناسمان، (۱۲) شه و پهت بوو بوون له مانگی (ربيع الاول) چوه بۆ مه دینه، که شه و کاته پیغه مبه ر ﷺ ته مه نی (۵۳) سال بووه و (۱۳) سال دواي شه بووه، که خوا ره وانمی کردوه وه له مه دینه ماوه ته وه، ماوه شه شه نه ندازه یی که ماوه ته وه له مانگی (ربيع الأول و ربيع الثاني و جمادي الأولى و جمادي الثانية و رجب و شعبان و رمضان و شوال و ذوالقعدة و ذوالحجة و محرم) ی سالی دووه ميش و له مانگی (صفر) ی سالی دووه م، پیغه مبه ر ﷺ بۆ يه که مين جار بۆ غه زا کردن له شار ده رچوه، پاشان (۱۲) مانگ دواي شه وه ی که چۆته (مه دینه).

که واته: پیغه مبه ر ﷺ مانگی کۆتايي سالي يه که می چوونی بۆ مه دینه ده ستي بديه که مين جهنگ و غه زا کردوه، که ده که ویتته مانگی دووه می سالی دووی کۆچی شه گه ره که ژماره ی مانگه کان ليکيبده ينه وه و له وه دا هه ردووک پايه که راست ده رده چن. (محمد حميد الله) له (الوثائق السياسية)^(۲) دا هيناويه تي، که: پیغه مبه ر ﷺ پيش شه وه ی ده ست به يه که مين چالاکی سه ربازي خۆی بکات، فه رمووی: {اكتبوا

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۱۸).

(۲) ص ۶۵.

لی مَنْ كَلَفْتَ بِالْإِسْلَامِ مِنَ النَّاسِ}، واته: همدو نه‌وانم بز بنوسن، که دانیان به نیسلامدا هیئاوه له خه‌لکی، دواتر سه‌رژمی‌ریان کردن به پشتیوان و کوزچه‌کرانه‌وه (۱۵۰۰) جه‌نگاوه‌ر بوون، بینگومان پیغه‌مبه‌ر ﷺ هیچ شتیکی بی حساب و کتاب نه‌کرده نه‌وه‌تا دوا‌ی سه‌رژمی‌رکردن، فه‌رمانی کردنی یه‌که‌مین غه‌زای داوه، به‌لام جه‌نگ و کوشتاری تیدا روو نه‌داوه.

حیکمه‌ت و ئامانجه‌کانی جه‌نگ له پی‌ی خوادا:

۱- پاراستنی نازادی بی‌روپروا: وه‌ک خوی بی‌هاوه‌ل ده‌فه‌رموی: ﴿وَقَالُوا هُمْ حَقٌّ لَا تَكُونُ فِتْنَةٌ وَيَكُونُ الَّذِينَ كُفَرُوا لِلَّهِ...﴾ (۳۹) ﴿الأنفال.

۲- پاراستنی په‌رستگا‌کان: وه‌ک خوی به‌توانا ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ﴾ (۳۸) ﴿أُوذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ (۳۹) ﴿الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الصَّوَامِعُ وَبِيعُ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (۴۰) ﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ عَلِيمٌ﴾ (۴۱) ﴿الحج﴾.

۳- نه‌هیشتنی فه‌ساد و ناشووب له زه‌ویدا: وه‌ک خوی داد‌گه‌ر فه‌رموی‌ه‌تی:

﴿..... وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَئِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ (۴۲) ﴿البقرة.

۴- تاقیکردنوهی بروداران: وهك خواى كاربه جئ فدموويه تى: ﴿فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَخْنَسْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَاقَ فَإِمَّا مَأْبُودٌ وَإِمَّا فَتَاةٌ حَتَّىٰ نَفَعُ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ۚ ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَآنصَرْنَا مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ۗ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ۗ ﴿٥﴾ ﴿٦﴾ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٧﴾ محمد.

۵- له بیژینگدان و پالواتنی بروداران: وهك خوا - عز وجل- فدموويه تى: ﴿وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا...﴾ ﴿١٤١﴾ آل عمران.

۶- ترساندن و زهبونکردنی کافران و پووجهلکردنوهی فیل و پیلانه کانیان: وهك خوا فدموويه تى: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَءَاخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾ ﴿٦٠﴾ الأنفال. وه فدموويه تى: ﴿قَتَلْتَهُمْ يَْعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِيهِمْ وَيُنْصِرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ﴾ ﴿١٤﴾ التوبة.

۷- دهرکهوتنی مونا فیه کان و لیک هه لاواردنی پاک و پیسان: وهك خوا - عز وجل- فدموويه تى: ﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِيٰ مِنْ رُسُلِهِ مَن يَشَاءُ ۗ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ۗ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ ﴿١٧٦﴾ آل عمران.

۸- پیاده‌کردنی به‌رنام‌ه‌و حوکمی خوا له زه‌ویدا: وهك خواى كاربه‌جى ده‌فهرموى:

﴿... وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٥٠﴾ الَّذِينَ إِذْ مَكَتَنَّهُمْ
فِي الْأَرْضِ أَحَاقَمُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ
الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْأُمُورِ ﴿٥١﴾﴾ الحج.

۹- به‌رگری کردن له دینی خواو مافی چه‌وساوان و نه‌هیشتنی ده‌ستدریژی کافران:

وهك خواى بالاده‌ست فدرمویه‌تی: ﴿وَمَا لَكُمْ لَأَنْ تَقُولُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ
هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ
نَصِيرًا ﴿٧٥﴾﴾ النساء.

چالاکیه سه‌ریازییه‌کانی پیش‌جنگی به‌دری گه‌وره :-

له کتیبه‌کانی سیره‌دا بز جه‌نگه‌کانی نیوان مسولمان و کافران دوو زاراه
به‌کارهاتون: (غزوة) و (سریة):

(غزوة):- به‌و جه‌نگانه ده‌گوتری، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌شداری تیدا کردوون و
سه‌ریه‌رشتی کردوون، وهك: (بدر و أحد و حنین و تبوک).

(سریة):- به‌و چالاکیه سه‌ریازیانه ده‌گوتری، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌شداری تیدا
نه‌کردوون، نه‌گه‌ر چی گه‌وره‌ش بووین و جه‌نگیان تیدا پرودابیت، جگه له
جنگی (مؤتة)، که میژوو نووسان ناویان لیناوه (غزوة مؤتة)، چونکه هیژیکی
زور له مسولمانان به‌شداری تیدا کرده، که ژماره‌ی (۳۰۰۰) سئ‌ه‌زار
جنگاور بووه‌و، سئ له سه‌رکرده‌کانی جنگی مسولمانانیشی تیدا شه‌هید

کراون: (زید بن حارثة و جعفر بن ابي طالب و عبدالله بن رواحة) خوا له هه موویان پازی بیت.

پتغمبر ﷺ له ماوه ی سالتیک مانه وه و نیشته جی بوونی له (مه دینه) دا نیش و کارویاره ئیداری و سیاسی و کومه لایه تییه کانی پتکخستن و ته او کردن، به تاییه ت دروستکردنی مزگه وتو، برایه تی نیوان کۆچکه ران و پشتیوانان و، نویسینی ده ستور (الصحيفة) بو پتکخستنی په یوه ندیی و هه لسوکه وتی مسولمانان و جووله که کان و، شاری (مه دینه) ی خسته قوناع و بارودوخیکسی تاییه تییه وه، بۆیه دوا ی نه وانه پتغمبر ﷺ دهستی کرد به چالاکیی سه ریازی له دژی نه یاره کانی، که هه ر له پیش کۆچکردنیشیه وه بو مه دینه گرفت و کتیشه و سه رنیشیه ی زوریان بو دروست کردبوو.

چالاکییه سه ریازییه کانی پتغمبر ﷺ پیش جهنگی (به دری گه وه) بریتی بوون له هه شت چالاکیی، که نه مانه ن:

۱- غه زای (وه ددان) یان (نه بواء) (۱)

که نه مه یه که مین غه زای بووه پتغمبر ﷺ پتی هه لساو وه له سالتی دووه می نیشته جی بوونی پتغمبر ﷺ له مه دینه دا پرویدا وه، کاته که یشی کۆتایی مانگی (صفر) و به شیکیش له مانگی (ربیع الاول) ی گرتۆته وه، که ده کاته کۆتایی سالتی یه که م و سه ره تای سالتی دووه م، وه ژماره ی نه و جهنگا وه رانه ی که له خزمه ت پتغمبر ﷺ دا بوون (۲۰۰) دووسه د که س بوون، له سوارو پیاده، وه نه و چالاکییه کوشتاری تیدا نه بووه و پتغمبر ﷺ (موادعة) ی له گه ل (بني ضمرة) دا

(۱) پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۳۱۸).

کردوه، (موادعة)ش واته: واز له یه‌کدییه‌ئان و بی لایه‌نیوون، وه پیغه‌مبهر ﷺ په‌یماننامه‌یه‌کی له‌گه‌ل (بني ضمرة) دا به‌ست، که ئه‌مه ده‌قه‌که‌یه‌تی^(۱):

(بسم الله الرحمن الرحيم، هذا كتاب من محمد رسول الله لبني ضمرة بن بكر بن عبد المناة بن كنانة، بأنهم آمنون على أموالهم وأنفسهم وأن لهم النصر على من داهمهم الا ان يحاربوا في دين الله، مابل بحر صوفة، وان النبي اذا دعاهم لنصرة أجابوه، عليهم بذلك ذمة الله وذمة رسوله...)، واته: به‌ناوی خواي به‌به‌زه‌یی به‌خشنده، ئه‌وه نووسراوی‌که موحه‌مه‌د پیغه‌مبهری خواوه بو (بني ضمرة)، که دلنیا ده‌کرینه‌وه له‌سه‌ر مال و سامان و نه‌فسیان، وه هه‌رکه‌سیک ده‌ستدریژیان بکاته‌سه‌ر، پیوسته پیغه‌مبهر ﷺ و مسولمانان پشتیوانیان بکه‌ن، مه‌گه‌ر دژایه‌تی نیسلام بکه‌ن، وه ئه‌وانیش پشتیوانی مسولمانان بکه‌ن هه‌رکات، ئه‌گه‌ر پیغه‌مبهر داوای لی‌کردن، هه‌تاکو به‌حر خوری ته‌ر بکات (واته: هه‌تا هه‌تایه)، له‌وباره‌وه به‌لینیی خواو پیغه‌مبهره‌که‌ییان له‌گه‌ردن دایه.

له‌و غه‌زه‌یه‌دا پیغه‌مبهر ﷺ (سعد بن عبادة)ی له‌مه‌دینه له‌جیی خوی جیه‌شته‌وه ماوه‌ی (۱۵) رژیان پی‌چووه‌و (حمزة بن عبدالمطلب) نالا‌که‌ی هه‌لگرتوه.

۲- سه‌ریه‌ی (عبیده بن الحارث)^(۲):

دووه‌م چالاکی سه‌ربازی (سه‌ریه‌یه‌ک بووه، که پیغه‌مبهر ﷺ به‌شداریی تیندا نه‌کردوه، به‌لام (عبیده بن الحارث)ی کردوه به‌فه‌رمانده‌ی ئه‌و (سه‌ریه‌یه)، که ژماره‌یان (۶۰ تا ۸۰) سوار بوو، هه‌مووشیان له‌ (کۆچکه‌ران)بوون، دوژمنیش له‌ هۆزی قوره‌یش بوو، که ژماره‌یان (۲۰۰) سوارو پیاده زیاتر بوو، به‌سه‌ره‌رشتی (أبو سفیان)، به‌لام له‌و چالاکیه‌شدا کوشتار رووی نه‌داوه.

(۱) پروانه: (مجموعة الوثائق السياسية للعهد النبوي والخلافة الراشدة)، محمد حميد الله، ص(۲۲۰).

(۲) پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص(۳۱۹).

یه که مین تیریش، که هاویشتراره له لایهن (سعد بن اُبی وقاص) هوه بووه، وه که له ژباننامه‌ی خَیَدا گوتوویده‌تی: (أنا أول مَنْ رَمَى سَهْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ) کاتی ئەم جه‌نگه‌ش دوای گه‌رانه‌وه بووه له (وه‌ددان)، وه شویتنی ئەو پرووبه‌روویوونه‌وه‌یه‌ش پی‌ی ده‌گوتری (ماء رابغ)، وه لهو (سریه) دا دوو پی‌او له له‌شکری ئەوان هاتنه نیو له‌شکری نی‌سلامه‌وه، که پیشتر له مه‌ککه نیمانیان هینابوو، به‌لام له‌گه‌ل له‌شکری ئەوان هاتبوون، بۆ ئەوه‌ی په‌یوه‌ندیی بکه‌ن به هی‌زی مسولمانانه‌وه که بریتی بوون له: (المقداد بن عمرو البهراني) و (عتبة بن غزوان المازني).

۳- سه‌ریه‌ی (حمزة)^(۱) -

پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ (۳۰) سوار له مسولمانانی کۆچکه‌ری ناردوه بۆ که‌ناری ده‌ریای سوور، به‌سه‌رکردایه‌تی (حمزة)، -خوا لیتی پازی بی- دوژمن ژماره‌ی (۳۰۰) سوار بووه، له ئەه‌لی مه‌ککه به‌سه‌رکردایه‌تی (أبو جهل) به‌لام (مجدي بن عمرو السجھني) که‌وتۆته نیوان و کوشتار رووی نه‌داوه، کاته‌که‌شی دوای غه‌زای وه‌ددان بووه.

۴- غه‌زای (بواط)^(۲) -

له مانگی (ربیع الأول)ی سالی دووه‌م، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به سوپایه‌کی (۲۰۰) دووسه‌د که‌سی، به‌مه‌به‌ستی گرتنی کاروانی‌کی قوره‌یشییه‌کان رژیستوه که (أمیة بن خلف) سه‌رقافلّه‌یان به‌وه، ژماره‌یان (۱۰۰) سه‌د که‌س بووه، وه هه‌زارو پی‌نج سه‌د حوشتریان پی‌بووه له (بواط) له‌لای (رضوی)، به‌لام پرووبه‌روویوونه‌وه‌و کوشتار رووی نه‌داوه.

(۱) هه‌مان سه‌رچاره‌و به‌رگ، ص(۳۲۱).

(۲) هه‌مان سه‌رچاره‌و، (۳۲۲).

۵. غه‌زای (العشیره) (۱)؛

به سهرکردایه‌تی پتغم‌مبهر ﷺ بوو، نامانج له‌م غه‌زایه‌ش پرتگاگرتن بووه له کاروانتیکی قوره‌یشییان، به‌لام فریایان نه‌که‌وتن، هدر نهم کاروانه‌ش بوو کاتیک له شام گه‌پایه‌وه پتغم‌مبهر ﷺ بریاریدا بیگری و سهره‌نجام جه‌نگی به‌دری گه‌وره به‌وه‌زیه‌وه روویدا.

۶. سهریبه‌ی (سعد بن ابی وقاص) (۲)؛

شه‌شم چالاکیی سدر‌بازیش سهریبه‌ی (سعد بن ابی وقاص) بووه، که ژماره‌ی جه‌نگاوه‌رانی مسولمان (۸) که‌س بووه، وه‌ک (ابن هشام) ده‌لی له کۆچکه‌ران، شوینه‌که‌شی (الخرار) بووه له‌سهر زه‌مینسی (حیجان) به‌مه‌به‌ستی روویدروبوونه‌وه له‌گه‌ل کاروانتیکی قوره‌یشییه‌کاندا، به‌لام که گه‌یشتنه شوینه‌که، کاروانه‌که ده‌رچوو بوو، بۆیه هیچ کوشتار رووی نه‌داو گه‌رانه‌وه.

۷. غه‌زای به‌دری په‌گه‌م (۳)؛

نهم غه‌زایه (۱۰) شه‌و پاش غه‌زای (العشیره) بووه به سهرکردایه‌تی پتغم‌مبهر ﷺ و هۆکاری نهم غه‌زایه‌ش، نه‌وه بووه که (کرز بن جابر الفه‌ری) به هیتیکه‌وه هه‌ندیک مه‌رو مالاتی مه‌دینه‌ی بردبوو، پتغم‌مبهر ﷺ به‌حفتا که‌سه‌وه شوینی که‌وتوه و رویشته‌وه تا شیوی (سَفوان) به‌لام فریای نه‌که‌وتوه، له نه‌نجامدا پتغم‌مبهر ﷺ گه‌راوه‌ته‌وه بۆ (مه‌دینه) و شه‌ر رووی نه‌داوه، له‌وه‌شه‌وه ناوانراوه (غه‌زای به‌در) چونکه تا سهر ناوی به‌در رویشته‌وون.

(۱) هه‌مان سهرچاوه، ص ۳۲۲-۳۲۳.

(۲) سهرچاوه‌ی پتشمو، ص ۳۲۳.

(۳) هه‌مان سهرچاوه، ص ۳۲۴.

۸- سهریبه‌ی (عبدالله بن جحش)^(۱) :-

چالاکیی هه‌شتم و کۆتایی پیش روودانی جهنگی به‌دری گه‌وره، سهریبه‌ی (عبدالله بن جحش) بووه، که پیغه‌مبەر ﷺ ناروویه‌تی به‌سهرکرده‌یی (۸) که‌س له کۆچکه‌ران و شوینه‌کشی پیی ده‌گوتړی: (نخلة) له نیوانی (مکه و طائف) دایه‌و کاته‌کشی کۆتا پړۆی مانگی (رجب) بووه، وه نه‌نجامه‌کهی گرتنی کاروانیک بوو به سهرۆکایه‌تی (عمرو بن الحضرمي) وه به‌دیل گرتنی (عثمان بن عبدالله و الحکم بن کيسان)، به‌سهرهاتی نهم چالاکیه‌ش به‌م شیوه‌یه‌یه :-

پیغه‌مبەر ﷺ نامه‌یک بو (عبدالله بن جحش) ده‌نوسئ که فەرمانده‌ی نه‌و (سریه‌یه)، وه پیی ده‌فهرموی: دوو پړۆان به‌و ناراسته‌یه‌دا بپړن، دواپی نامه‌که‌م بکه‌وه و بیخوینه‌وه، چی تیدا بوو جیبه‌جی‌ی بکه، نه‌ویش به‌و شیوه‌یه فەرمانه‌کهی جیبه‌جی کردو، که ته‌ماشای نامه‌کهی کرد نووسرابوو: (اذا نظرت في كتابي هذا فامض حتى تنزل نخلة بين مكة والطائف فترصد بها عير قريش وتعلم لنا من أخبارهم)، واته: نه‌گه‌ر ته‌ماشای نامه‌که‌مت کرد، پړۆ تا ده‌گه‌یه (نخلة) له نیوان (مکه و طائف) و بۆسه بو کاروانی قورپه‌یشییه‌کان دابنی و بزانه هه‌والیان چیه‌و ناگادارمان بکه‌وه له ده‌نگ و باسیان، جا کاتیک (عبدالله) نامه‌کهی خوینه‌وه گوتی: گوئی رایه‌لیی و فەرمانبه‌ری ده‌که‌م، وه به‌ هاوه‌له‌کانی خوئی گوت: پیغه‌مبەر ﷺ شتیکی ناوای بو نووسیوم، کی له‌گه‌لم دی به مه‌به‌ستی شه‌هیدی با بیته و هه‌رکه‌سینکیش ناتوانی با بگه‌رپته‌وه، ننجا هه‌موویان له‌گه‌لیدا ده‌چن و، له نه‌نجامدا نه‌و کاروانه ده‌گرن و یه‌کیکیان لی ده‌کوژن و دووانیشیان لی به‌دیل ده‌گرن، به‌لام نه‌و مسولمانانه نه‌یانزانیبوو، که که‌وتونه‌ته مانگی (حرام) وه، بۆیه نه‌و جه‌نگه‌یان کرد، دواپی که گه‌رانه‌وه پیغه‌مبەر ﷺ سهرزه‌نشتی کردن و کافره‌کانیش زور ره‌خنه‌یان له پیغه‌مبەر ﷺ گرت، که چۆن له مانگی (حرام) دا جه‌نگ ده‌کات؟!.

(۱) هه‌مان سهرچاوه، ص(۳۲۴-۳۲۷).

بزیه‌ خ‌وا‌ی‌ پ‌روه‌رد‌گار‌ ن‌م‌ ن‌ایه‌ته‌ی‌ ن‌ارده‌ خ‌وار‌ی‌ که‌ ده‌فس‌رم‌وی‌: ﴿يَسْتَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ

... ﴿٢١٧﴾ البقرة، واته: پرس‌یارت‌ ل‌ی‌ ده‌ک‌ن‌ ده‌رباره‌ی‌ جه‌نگ‌ له‌ مان‌گی‌ (ح‌ه‌پ‌ام‌)‌ دا؟‌ ب‌لی‌:‌ جه‌نگ‌ ک‌ردن‌ له‌ مان‌گی‌ ح‌ه‌پ‌ام‌دا‌ زۆر‌ گ‌ه‌وره‌یه‌،‌ به‌لام‌ پ‌ینگ‌ا‌گ‌رتن‌ له‌ د‌ینی‌ خ‌وا‌و‌ ک‌وفر‌ پ‌ینگ‌رد‌نی‌ و‌ پ‌ینگ‌رتن‌ له‌ مز‌گ‌ه‌وت‌ی‌ ح‌ه‌پ‌ام‌ ل‌ای‌ خ‌وا‌ زۆر‌ گ‌ه‌وره‌تره‌،‌ وه‌ خ‌ه‌ل‌ک‌ ه‌ه‌ل‌گ‌ی‌ران‌ه‌وه‌ له‌ د‌ینی‌ خ‌وا‌ گ‌ه‌وره‌تره‌ له‌ ک‌وش‌تار‌ک‌ردن‌ له‌ مان‌گی‌ ح‌ه‌پ‌ام‌دا‌... له‌ به‌س‌ه‌ره‌ات‌ی‌ ن‌ی‌ر‌ران‌ی‌ س‌ه‌ری‌به‌ی‌ (ع‌ب‌د‌الل‌ه‌ ب‌ن‌ ج‌ح‌ش‌)‌ دا‌،‌ چ‌ه‌ند‌ پ‌ه‌ند‌یک‌ و‌ه‌رده‌گ‌رین‌،‌ له‌وانه‌:-

١- ف‌ه‌ر‌مان‌ی‌ پ‌ینگ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر ﷺ به‌ (ع‌ب‌د‌الل‌ه‌)‌ به‌وه‌،‌ که‌ نام‌ه‌ک‌ه‌ی‌ نه‌ک‌ات‌ه‌وه‌ ت‌اد‌وا‌ی‌ دوو‌ پ‌ۆژو‌،‌ (ع‌ب‌د‌الل‌ه‌)‌ ش‌ له‌ه‌ۆ‌ی‌ نه‌ک‌رد‌ن‌م‌وه‌ی‌ نام‌ه‌ک‌ه‌ی‌ نه‌پ‌رس‌ی‌وه‌وه‌ ف‌ه‌ر‌مان‌ه‌ک‌ه‌ش‌ی‌ ج‌ی‌به‌ج‌ی‌ ک‌رد‌وه‌،‌ که‌واته‌:‌ پ‌ی‌وی‌س‌ته‌ س‌ه‌ر‌ک‌رده‌ ه‌ه‌ند‌یک‌ ج‌ار‌ ئه‌وپ‌ه‌ری‌ پ‌ه‌ن‌هان‌ک‌اری‌ به‌کار‌ی‌نین‌.

٢- گ‌وت‌پ‌را‌یه‌لی‌ی‌ و‌ ف‌ه‌ر‌مان‌ب‌ه‌ری‌ ته‌وا‌وی‌ (ع‌ب‌د‌الل‌ه‌)‌ بۆ‌ پ‌ینگ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر ﷺ به‌وه‌ ش‌ی‌وه‌یه‌ی‌ پ‌ی‌وی‌س‌ته‌وه‌ ج‌ی‌به‌ج‌ی‌ ک‌رد‌نی‌ ف‌ه‌ر‌مان‌ه‌ک‌ه‌ی‌ به‌وش‌ی‌وه‌یه‌ی‌،‌ که‌ ف‌ه‌ر‌مو‌وی‌ه‌تی‌،‌ که‌ د‌یاره‌ ئه‌مه‌ش‌ به‌ره‌مه‌ی‌ با‌وه‌پ‌و‌ م‌ت‌مان‌ه‌ی‌ پ‌ته‌وی‌ س‌ه‌ر‌ب‌ازو‌ س‌ه‌ر‌ک‌رده‌یه‌.

٣- تۆز‌ی‌ی‌ نه‌ک‌ردن‌ و‌ س‌ه‌ر‌پ‌ش‌ک‌ک‌رد‌نی‌ (ع‌ب‌د‌الل‌ه‌)‌ بۆ‌ ها‌وه‌ل‌انی‌ له‌ک‌ات‌یک‌دا‌،‌ که‌ بۆ‌ پ‌رو‌به‌پ‌رو‌وی‌بو‌ونه‌وه‌ی‌ ک‌اف‌ره‌کان‌ ده‌چ‌وون‌،‌ که‌واته‌:‌ به‌تۆز‌ی‌ی‌ جه‌نگ‌ و‌ ج‌ی‌هاد‌ ن‌اک‌ری‌.

٤- له‌و‌ پ‌رو‌به‌پ‌رو‌وی‌بو‌ونه‌وه‌یه‌دا‌ س‌ه‌ر‌ک‌رده‌ی‌ به‌ره‌ی‌ ک‌اف‌ره‌کان‌ به‌ نا‌وی‌:‌ (ع‌م‌رو‌ ب‌ن‌ الح‌ض‌رم‌ی‌)‌ ک‌وژ‌را‌وه‌وه‌ ئه‌وه‌ یه‌ک‌ه‌م‌ که‌س‌ی‌ ک‌اف‌ره‌کان‌ بو‌وه‌،‌ که‌ له‌ س‌ه‌رده‌مه‌ی‌ پ‌ینگ‌ه‌م‌ب‌ه‌ردا ﷺ به‌ده‌ستی‌ م‌سو‌ل‌مان‌ان‌ ک‌وژ‌را‌وه‌وه‌ دوو‌ که‌س‌ی‌ش‌یان‌ به‌د‌یل‌ گ‌ی‌را‌ون‌،‌ به‌نا‌وی‌:‌ (ع‌ث‌مان‌ ب‌ن‌ ع‌ب‌د‌الل‌ه‌ و‌الح‌ک‌م‌ ب‌ن‌ ک‌ی‌سان‌)‌ که‌ ئه‌مان‌ه‌ش‌ یه‌که‌م‌ی‌ن‌ د‌یل‌

بوون که وتوونه ته دهستی مسولمانان، که واته: له یه که مین بهر ه نگار بوونه و ه دا کافرانی سته مکار زه بری مسولمانان یان پینکه و توه.

هیندیک له نامانجه کانی نه و (غزوة) و (سریة) یانه :-

(۱) نه وانه ی به شداری نه و غه زوه و سه ریانه بوون، هه موویان له کۆچکه ران بوون، نه مدهش بۆ زیاتر تۆله سه ندنه وه له کافره کانی قورپه یش، که کۆچکه ران یان له مال و نیشتمانی خۆیان یان ده رکرد بوون.

(۲) لاواز کردنی باری نابووری قورپه یشییه کان.

(۳) مه شق پین کردنی هاوه لانی له سه ر هونه ره کانی جهنگ و بهر ه نگار بوونه وه.

(۴) چاودیری کردنی جم و جوئی سوپای قورپه یش.

(۵) ناگادار کردنه وه ی نه یارانی نیسلام له مه دینه و ده ورو بهری و ترساندن یان به هۆی نه و پرو به پرو بوونه وانه وه و ده رخستنی توانای مسولمانان.

(۶) دیار یکردنی نه ندازه ی هیزی دوژمن و ده مارگرتن، (جَسُّ النَّبِضِ) یان.

وه سه ره نجام نه و چالاکییانه ی پیغه مبه ر ﷺ و هاوه لانی کاریگه ری زوریان هه بوو له سه ر رانواندن ی هه بیه تی مسولمانان له سه ر ده ورو بهرو پراکیشانی سه رنجی هیندیک له هۆزه کان و، بهر ته سه ک کرده وه ی ده وری ناحه زانی نیسلام.

دوژمنایه تی جووله که بو پیغه مبهرو ﷺ و هاوه لانی

هر له سهره تاي چوونی پیغه مبهروه ﷺ بو (مه دینه)، جووله که کان ده ستیان کرده به دوژمنایه تیی و ناحه زایه تیی خوی و هاوه لانی، وه بیگومان دژایه تی جووله که بو پیغه مبهرو ﷺ و نیسلام و مسولمانان، وه نه بی هر له کاتیکي دیاریکراودا بووی، به لکو هدا دواوای تهمنی پیغه مبهرو ﷺ هر بهرده وام بوون له سهر شو پیلان و فیلانه یان، (ابن اسحاق)^(۱) له وباره وه ده لیت: (دواي نه وهی که پیغه مبهرو ﷺ چوو بو (مه دینه) و له وی نیشته چی بوو، وه ده ولت و کومه لگای نیسلامی بنیاتنا، زانایانی جووله که ده ستیان کرد به دژایه تیکردنی پیغه مبهرو ﷺ، نه ویش به پالنهرو هانده ری رق و قین و حه سه دوه، به تاییه تی به هوی نه وه، که پیغه مبهرو ﷺ له نیو عاره بدا هاتوه و له نیو جووله که کاندانده هاتوه - چونکه نه وان چاره ری بوون پیغه مبهرو ﷺ له نیو نه واندا بی- وه هندیک له خه لکی (نه وس و خه زره ج) که له کوفرو شرکدا به سالدا چوویون، پالیان دایه لای جووله که کان، که هر چنده بهروالت خویان به مسولمان نیشان ددها، به لام له راستیدا بی پروابوون، وه له دوایدا پیچی دووړووه کانیان پیکهیتنا، به ویی به مورافیه کان له گه ل جووله که کاندانده ستیان کرد به دژایه تیکردنی پیغه مبهرو مسولمانان، هر له سهره تاي نیشته چی بوونیانه وه له مه دینه دا).

تنجا (ابن هشام) باسی کومه لیک له سهرانی جووله که ده کات له مه دینه دا له تیره کانی: (بني النضير وبني قينقاع وبني قريظة وبني زريق وبني حارثة وبني عمرو بن عوف وبني النجار)، وه ده لیک: نا نه وان به زوری دژایه تی پیغه مبهرو ﷺ و مسولمانان له مه دینه دا کرده، وه ده لیک: (فهولاء أجبأر اليهود أهل الشرور والعداوة لرسول الله ﷺ وأصحابه وأصحاب المسألة والنصب لأمر الإسلام ليطفؤه،

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۶۹).

الا ماكان من عبدالله بن سلام و مخيرق)، واته: ئا نه‌وانه بـوون له سه‌رانی جووله‌که‌کان که خرابه‌کار بوون و دژایه‌تی پیغه‌مبهر ﷺ بیان ده‌کرد، وه ده‌یانویست چرای ئیسلام خه‌فه بکه‌ن و بیکوژئینه‌وه، جگه له دوو‌کسه له سه‌رانی جووله‌که (عبدالله بن سلام) و (مخیرق)، که هه‌ردووکیان دوو زاناو پیتشه‌وای جووله‌که‌کان بوون، به‌لکو (عبدالله بن سلام) له هه‌موویان شاره‌زاترو زانتر بووه.

چۆنیه‌تی مسوڵمانبوونی (عبدالله بن سلام) یش وهك (ابن هشام)^(۱) هیناویه‌تی، کورته‌ی به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی به‌م شیوه‌یه: (عبدالله بن سلام) ده‌لئ: دوا‌ی نه‌وه‌ی که من له کتیبه‌کانی خۆماندا خوتندبوومه‌وه ده‌مزانی که پیغه‌مبهری کۆتایی دیت، وه دوا‌ی نه‌وه‌ی که موحه‌مه‌د ﷺ هات بۆ مه‌دینه‌و نیشه‌جئ بوو، ته‌ماشای هه‌لویتست و نیشه‌کانیم کرد، هه‌مووی ده‌قاوده‌ق وه‌کو نه‌وه‌بوو که له کتیبه‌کانی ئیمه‌دا باسکرا بوون، بۆیه‌ رۆژتکیان چووم بۆ خزمدت پیغه‌مبهر ﷺ گوتم: ئه‌ی موحه‌مه‌د من ده‌زاتم که تۆ پیغه‌مبهری خوای وه ئیمان‌ت پئی دینم، به‌لام جووله‌که‌کان قه‌ومیتی بووختانکه‌رن، نه‌گه‌ر بزانی من مسوڵمان بووم، ناو ناتۆره‌م به‌دوا ده‌خن، بۆیه‌ پیتش نه‌وه‌ی که بزانی مسوڵمان بووم، بانگیان بکه‌و ده‌رباره‌ی من پرسیاریان لئ بکه‌، تنجا من چوومه ژوورتیکی دیکه‌و پیغه‌مبهر ﷺ له‌دوا‌ی سه‌رانی جووله‌که‌ی ناردو ده‌رباره‌ی من پرسیارێ لیکردن و فه‌رمووی: (عبدالله بن سلام) چ پیاویکه له‌نیو ئیوه‌دا؟

نه‌وانیش گوتیان: نه‌و (عبدالله) زانی هه‌ره‌ گه‌وره‌مانه‌و کورێ زانی هه‌ره‌ گه‌وره‌مانه، وه باشترین پیاوه له‌نیومانداو کورێ باشترین پیاویشمانه.

پیغه‌مبهر ﷺ فه‌رمووی: نه‌گه‌ر نه‌و مسوڵمان بوو چی ده‌که‌ن؟

گوتیان: خوا په‌نای بدات له‌وه که مسوڵمان بی، هه‌رگیز شتی واناکات!.

(۱) (السيرة النبوية) ج ۲، ص (۲۷۰-۲۷۱)، هه‌روه‌ها (بخاری) یش له (صحيح) ه‌که‌ی خۆیدا به ژماره: ۳۹۳۸، هیناویه‌تی.

منیش له ژووړه که هاتمه ده‌رئ و گوتم: نه‌ی کۆمه‌لی جووله‌که! پارێز له خوا بکه‌ن و نه‌وه‌ی که له‌خواوه بو‌تان هاتوه قبو‌لی بکه‌ن، به‌خوا ئی‌وه ده‌زانن، که موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ری خوایه‌و له‌ته‌وراتی به‌رده‌ستتاندنا ناوو سیفه‌ته‌کانی نووسراون، بۆیه من شایه‌دی‌ی ده‌ده‌م، که پیغه‌مبه‌ری خوایه‌و بروای پی دینم و به‌راستی ده‌زانم و ده‌یناسم!

گو‌تیان: درۆ ده‌که‌ی! وه‌ ده‌ستیان کرد به‌ قسه‌ پی‌گوتم!

هه‌روه‌ها به‌سه‌ره‌اتی (مخیرق)یش وه‌ک (ابن هشام)^(۱) هیناویه‌تی به‌م جوړه‌یه، ده‌لئ: له‌کاتی جه‌نگی (توحود)دا موخه‌یریق ده‌چیته‌ لای زانا‌کانی جووله‌که‌و پی‌یان ده‌لئ: کو‌رینه‌ نه‌و موحه‌مه‌ده پیغه‌مبه‌ری خوایه‌و نیشانه‌کانی هه‌موو دیارن، با پشت‌گیری بکه‌ین، که ئیستا له‌گه‌ل موشریکه‌کاندا پرویه‌روو بو‌تسه‌وه! جووله‌که‌کانیش زۆر قسه‌ی پی ده‌لئین، نه‌ویش پی‌یان ده‌لئ: ئی‌وه درۆزنن و ته‌نانه‌ت له‌گه‌ل کتیبه‌کانی خو‌شتاندا راست ناکه‌ن، وه‌ وه‌سیه‌ت ده‌کات، نه‌گه‌ر له‌و جه‌نگه‌دا کوژرا مال‌و سامانه‌که‌ی هه‌موو بو‌ مسو‌لمانان بی.

هه‌روه‌ها به‌سه‌ره‌اتی (صفیه بنت حی‌ی بن‌أخطب)^(۲) وه‌کو (ابن هشام)^(۳) هیناویه‌تی: نه‌مه‌ کو‌رته‌که‌یه‌تی: (صفیه) ده‌لئ: با‌م زۆری خو‌شده‌ویستم، هه‌روه‌ها مامی‌شم (أبو یاسر بن‌أخطب) زۆری خو‌شده‌ویستم، رۆژیک به‌ره‌به‌یانیک‌ی زوو، با‌بم و مامم گو‌تیان: با برۆین بزانی‌سن داخۆ نه‌و کابرایه (موحه‌مه‌د) نه‌و پیغه‌مبه‌ره‌یه، که ئی‌مه له‌کتیبه‌کانی خو‌ماندا نیشانه‌کانیمان خو‌یندۆتسه‌وه؟! رۆیشتن و ئی‌واره‌ گه‌رانه‌وه، که هاتنه‌وه، مالئ مامم به‌ بابمی گو‌ت: نایا نه‌و کابرایه نه‌و پیغه‌مبه‌ره‌یه؟ بابی‌شم گو‌تی: سو‌یند به‌خوا نه‌و پیغه‌مبه‌ره‌یه، که

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ۲، ص (۲۷۱).

(۲) له‌ دوایدا بو‌و به‌ هاوسه‌ری پیغه‌مبه‌رو دایکی مسو‌لمانان، خوا لئی رازی بی.

(۳) السیره النبویه لابن هشام، ج ۲، ص (۲۷۲).

پښتانه مبهري كوتاييه، مامم گوتی: نایا هه لوتیستت چیه؟ بابم گوتی: به خوا هه تا مامم دوژمنایه تی ده کم! منیش چوومه لای وامزانی وه کو جاران باوه شم بۆ ده گرنه وه، به لام هیچ گوتیان پښ نهدام و زور نارهدت بوون به وهی، که پښتانه مبهري كوتايی له نیتو نه واندا نه هاتوه.

لیره دا مه به ستم نه وه بوو، که جووله که کان چاک زانیوایانه، که موحه مه مد (علیه الصلاة والسلام) پښتانه مبهري خواجه، چونکه نیستاش نیشانه کانی پښتانه مبهري ﷺ له (به یمانی کون) دا هدر مامون، له گه ل ده ستکاری و شیتوتیرانیشیان، به لام وه کو ناماژم پیکرد، زانیایانی جووله که ش هه موویان به رانبر به نیسلام یه که هه لوتیستیان نه بووه.

خوای پهروه ردگاریش باسی هه لوتیستی نه وانده مان بۆ ده کات له خاوه ن کتیبه کان،

که نه هلی نیمان و خاوه ن ویژدانن، ده فهرموئ: ﴿لَيْسُوا سَوَاءً مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ

أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتَّبِعُونَ آيَاتِ اللَّهِ ءَأَنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ

وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ

بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾ آل عمران، واته: (وه کو یه ک نین،^(۱) له نه هلی کیتاب کومه لیک

هه ن، شه وانده شه ونویژ ده که ن و نایه ته کانی خوا ده خوتننه وه و سه جده ی بۆ ده به ن و،

نیمان به خوا و رژوی دواپی دینن و فرمان به چاکه ده که ن و ریگری له خراپه ده که ن،

پیشبرکه ده که ن له چاکه کاریدا و نه وانده له صالحان و، وه هدر چاکه یه ک بکه ن

به زایه نادری، بیگومان خوا به پاریزکاران زانیه.

(۱) نهم نایه تانه زور شتیان لیوه رده گری، بۆ نمونه: نابسی هه موو شوتنکه وتوانی حیزب و لایه نیک به یه ک چار ته ماشا بکه ین، بۆ وینه: خه لکی رژوئاوا (نه وروپا) هه موو یه ک حساب نین، بیان نه مریکا هه مووی یه ک حساب نیه، به لکو رژیمه که ی جیایه له خه لک و میلیته که ی و خه لکه که شیان خراپ و چاکیان تیدایه.

چهند شیوازیکی دژایه تیکردنی جووله که کان بو پیغه مبر ﷺ و مسولمانان

یه کهم: فیتنه نانه وه له نیوان مسولمانان: -

خوای پهروه ردگار له چهند شوینیک له قورئاندا باسی هه لویتستی جووله که کان ده کات که هه میشه ده یانه وی هه راو فیتنه بنینه وه و ناشوب و ناژاره له نیو مسولماناندا سازبکن، له وباره وه به سه رهاتیک هه یه که چهند نایه تیک له سهوره تی (آل عمران) له باره ی نهو به سه رهاته وه هاتونه خوار، به سه رهاته که ش به کورتی^(۱) نه وه یه که کابرایه کی به ته مه نی جووله که به ناوی (شأس بن قیس) پوژتیک به لای کۆمه لیک له (بشتیوانان) له (نهوس و خه زره ج) دا تیده په پری، که ده بیننی ژۆر به برایانه پیکه وه دانیشتون و نایه ت بو یه کتر ده خویننه وه و باسی نیسلام بو یه کتری ده کهن، ژۆر ناره حدت ده بی، بۆیه گه نجیکی جووله که بانگ ده کات و ده لی: بچۆ جهنگی (بعث) یان بغه وه یاد، وه نهو شیعرانه یان بو بخویننه وه که (نهوس و خه زره ج) له دژی یه کدی گوتویان له سه رده می نه فامییدا، گه بجه که ده چیت و شیعه ره کان ده خوینیتته وه، هه ندیک شتی نه فامیی پینش نیسلامیان دینیتته وه یاد، نه وانیش دلینان گهرم ده بی و هه ره له وی یه خدی یه کتر ده گرن و له یه کتر ده دن، وه وه عد ده دن که دوایی له شوینیکدا به چک له گه ل یه کدا جهنگ بکن، که پیغه مبر ﷺ نه وه ده بیستیت، یه کسه ره ده چیت و پینان ده فرموی: {یا معشر المسلمین! الله الله! ابدعوی الجاهلیة وانا بین أظهرکم بعد ان هداکم الله للأسلام واکرمکم به و قطع به عنکم أمر الجاهلیة واستنقلکم به من الکفر و آلف به بین قلوبکم!}، واته: نهی کۆمه لی مسولمانان! بو خاتری خوا! بو خاتری خوا! نایا بانگه شه ی

(۱) السیرة النبویة لابن هشام، ج ۲، ص (۲۹۵-۲۹۷).

نه‌فامیتی له‌نیو خۆتاندا زیندوو ده‌که‌نه‌وه، له‌کاتی‌کدا، که‌من له‌نیوتاندام و‌دوای نه‌وه‌ی، که‌خوا هیدایه‌تی داو‌ن بۆ‌نی‌سلام، وه‌به‌هۆ‌ی نی‌سلامه‌وه‌ پ‌ری‌زی ل‌س‌ی گ‌رت‌وون، وه‌پ‌یشه‌ی نه‌فامیی له‌نیو ئی‌وه‌دا ب‌ری‌وه‌و به‌هۆ‌ی نی‌سلامه‌وه‌ له‌کوف‌ر پ‌زگاری ک‌رد‌وون، وه‌د‌لی به‌یه‌که‌وه‌ گ‌ری‌داو‌ن -له‌سه‌ر بن‌چینه‌ی ئی‌مان (ئی‌ستا چۆ‌ن ده‌گه‌رینه‌وه‌ بۆ‌ نه‌فامیتی‌)؟! ئنجا خ‌وای به‌به‌زه‌یی ئه‌م چه‌ند ئایه‌ته‌ی نار‌دنه‌ خ‌واری له‌باره‌ی (ش‌أس بن قی‌س) وه‌، که‌ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿قُلْ يٰٓاَهْلَ الْکِتٰبِ لِمَ تَکْفُرُوْنَ بِآیٰتِ

اللّٰهِ وَاللّٰهِ شَهِدٌ عَلٰی مَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۰﴾ قُلْ يٰٓاَهْلَ الْکِتٰبِ لِمَ تَصُدُّوْنَ عَن سَبِيْلِ اللّٰهِ

مِّنْ ءَامَنَ تَبَعُوْنَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شٰهَدَآءٌ وَّمَا اللّٰهُ بِغَفِيْلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۱﴾ آل عمران، واته: بلی نه‌ی خ‌او‌ن ک‌تیبه‌کان! بۆ‌چی کوف‌ر به‌ئایه‌ته‌کانی خ‌وا ده‌که‌ن له‌کاتی‌کدا، که‌خوا چ‌او‌دی‌ره له‌سه‌ر نه‌وه‌ی ده‌یکه‌ن، نه‌ی خ‌او‌ن ک‌تیبه‌کان! بۆ‌چی خه‌لک له‌پ‌ری‌ی خ‌وا لاده‌ن، که‌ئی‌مان بی‌تن، وه‌ده‌تانه‌وی دینی خ‌وا خ‌واروخ‌ی‌چ بکه‌ن له‌به‌رچ‌اوی، خه‌لک له‌حالی‌کدا، که‌ش‌اهید‌ن و‌ده‌زان‌ن (ته‌وه‌ دینی ح‌قی خ‌وایه) وه‌خ‌وا ب‌ئ‌ناگانیه‌ له‌وه‌ی، که‌ده‌یکه‌ن!

وه‌سه‌باره‌ت به‌ (أوس بن قی‌ظی)، که‌له‌ (أوس) بو‌وه‌وه‌ (جبار بن صخر)، که‌له‌ (خ‌زرج) بو‌وه‌وه‌ خه‌ریک بو‌وه‌ش‌ه‌ریکی گه‌وره‌له‌نی‌وانی‌ان و‌نی‌وان عه‌شیره‌ته‌کانی‌اندا پ‌وو‌بدات و‌پ‌ی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ناگ‌ری فیتنه‌که‌ی کوزارنده‌وه‌وه‌ده‌ستی پ‌س‌ی له‌ملی یه‌کدی ک‌ردن، خ‌وای په‌روه‌ردگار له‌باره‌ی هه‌ریک له‌وو‌که‌سه‌وه‌ئه‌م ئایه‌تانه‌ی نار‌ده‌خ‌واری،

که‌ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اِنْ تُطِيعُوْا فَرِيْقًا مِّنَ الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا الْكِتٰبَ

يُرِدُوْكُمْ بَعْدَ اِيْمَانِكُمْ كَفْرِيْنَ ﴿۱۰﴾ وَكَيْفَ تَکْفُرُوْنَ وَاَنْتُمْ تَتْلُوْنَ عَلَیْكُمْ ءَایٰتِ اللّٰهِ وَفِيْكُمْ

رَسُوْلُهُ وَّمَنْ يَمْتَصِمِ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۱۱﴾ آل عمران، واته: نه‌ی

ته‌وانه‌ی ئی‌مانتان ه‌یناوه‌نه‌گه‌ر فه‌رمانبه‌ری که‌سانیک بکه‌ن له‌جووله‌که‌کان، ته‌وه‌پ‌اش نه‌وه‌ی، که‌ئی‌مانتان ه‌یناوه‌هه‌لتان ده‌گ‌ی‌رنه‌وه‌وه‌کافرتان ده‌که‌ن، وه‌چۆ‌ن کافر

دهبن له کاتيکدا نايه ته کاني خواتان به سردا ده خوینرینه وه، وه پیغه مبهري خواتان له نیودايه؟، وه هرکه سيک دهست به (به رنامه ی) خواوه بگری، نه وه بیگومان ریڼمایی کراوه بۆ ریڼه کی راست.

لیره دا نه وه مان بۆ درده که ویت، که نايه ته کاني قورڼان به پیتی رووداوو هه لو مه رجه کانو بۆ چاره سه رکردنی کیشه کان هاتونه خوار، وه زانایانیش ده لئین (ان خصوص السبب لا یمنع شمول المعنی)، واته: (تایبه تی بوونی هوی هاتنه خواره وه ی نايه ته کان، ریڼگا ناگری له گشتگیری مانای حوکمی نايه ته کان)، واته: کاتی خوی، که دوو کهس بۆته ناخویشی و شه پریان به هوی کابرایه کی جووله که وه، مه رجه نیه نیستاش هه مان شت رویداته وه و کابرایه کی جووله که بیته ناژاوه مان بۆ ساز بکات، به لام هه رشتیک سر بکیشی بۆ ناکوکیی بهینی مسولمانان، نه وه نه و نايه تانه ده یگر نه وه، وه به ته نکید هه رکه سيک بیهوی تاشووب له نیو مسولماناندا په یدا بکا، نه وه ره فتاری جووله کاني نه نجام داوه.

له ته فسیره کاند ا هاتوه: له کاتيکدا، که پیغه مبه ر ﷺ نه و نايه تانه بۆ هاوه له کاني ده خوینرینه وه هه موویان دهست ده کهن به گریان و په شیما ن ده بنه وه و په ندیکی گه وه ی لی و درده گرن، که جاریکی دیکه گوی به قسه ی هیچ جووله که و کافرو ده غه لیک نه کهن، چونکه هاوه لانی پیغه مبه ر ﷺ به رۆژیک و دوو رۆژان نه بوونه نه و که له پیساوه، به لکو توشی هه له و که م و کورپیش بوون، به لام دواپی په ندیان لی و هرگرتوه و چونکه له بهر رۆشنایی قورڼاندا به رپوه چون هه له کاني خوینان راست کردوونه وه.

که واته: نیتمه ش وه کو فریشته ی بی هه له و به فری بی په له نین و مه رجه نیه توشی هه له و که م و کورپی نه بن، به لام نه گه ر توش بووین، گرنه نه وه یه درسو په ند له هه له کانمان وه ریگرین و، په شیما ن بیینه وه و نه چینه وه سه ریان، وه توشی هه ر کیشه یه ک بووین بیگیترینه وه بۆ ته رازوی قورڼان و سوننه ت و شه ریه ت بکه یه داوه ر.

دووم: بی‌ریزیان به‌رانبر به‌خوا:-

شیوازی دووم له دژایه‌تیکردنی جووله‌که‌کان بو ئیسلام و پیغه‌مبهر ﷺ، له بیته‌ده‌بیبی به‌رانبر به‌خوادا (جل شأنه) خۆی نواندوه، له‌ویاره‌شده‌وه ئهم به‌سهرهاته به‌سموونه ده‌هینمه‌وه:

رَوَّيْتُكَ^(۱) (أبو بكر الصديق) -خوای لیتی رازی بی-، ده‌چی بو (مدراس)^(۲) زانایه‌کیان له‌وی ده‌بی به‌ناوی (فناص) و، یه‌کی دیکه‌ش به‌ناوی (أشيع)، (أبو بكر) بیان ده‌لی ئیمان بینن، بوخوتان ده‌زانن، که موحه‌مه‌د پیغه‌مبهری خوایه، بوچی ئیمانی پیناهینن؟! له‌کاتی‌کدا که له‌کتیبه‌کانتاندا ناوونیشانه‌کانی هه‌ن، نه‌وانیش ده‌لین: نه‌خیر وانیه!! جگه‌ له‌وه‌ی، که ئینکاری پیغه‌مبهرایه‌تی موحه‌مه‌د ﷺ ده‌که‌ن، (فناص) بی‌ته‌ده‌بیبیش ده‌کا به‌رامبهر به‌خواو ده‌لی: نه‌و خوایه‌ی که موحه‌مه‌د باسی ده‌کا فه‌قیره، ئیمه به‌ده‌وله‌مه‌ند ده‌زانی و داوای قهرزمان لی‌ده‌کا، بوخۆی نه‌هی له‌سوود (ریا) ده‌کات و که‌چی سوود (ریا) ده‌دا به‌ئیمه، که (فناص) نه‌وه ده‌لی، (أبو بكر) زۆر تووره‌ ده‌بی و مستیکی له‌سووتی ده‌داو ده‌لی: چۆن بی‌ته‌ده‌بیبی به‌رامبهر خوا ده‌که‌ی؟! (فناص) یش به‌ده‌م و سووتی خویناویسه‌وه ده‌چیتته‌ لای پیغه‌مبهر ﷺ ده‌لی: نه‌وه هاوه‌له‌که‌ت (أبو بكر) ناوای لیکردووم، پیغه‌مبهر ﷺ بانگی (أبو بكر) ده‌کاو لیتی ده‌پرسی: بو وات کردوه؟ (أبو بكر) ده‌لی: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا قسه‌ی به‌خوا گوتوه، ده‌لی: خوا فه‌قیره! منیش له‌سهر خوا تووره‌ بووم، (فناص) یش نکوولی ده‌کاو ده‌لی: وامنه‌گوتوه، داوی خوا به‌رزو بی‌وینه‌ ئهم نایه‌ته‌ی ناره‌ خوار، که (فناص) به‌درۆ ده‌خاته‌وه‌و، قسه‌ی (أبو بكر) به‌راست داده‌نی: ﴿لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ﴾

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۹۸).

(۲) ناوی قوتابجانه‌ی جووله‌که‌کان بو، که (توراة) بیان تیندا ده‌خوتند.

سَكَّنَتْهُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقِّ وَقَوْلُ دُونُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿۱۸۱﴾
 آل عمران، واته: خرا قسه‌ی نه‌وانه‌ی بیست که گوتیان: خوا هه‌ژاره و نیمه
 ده‌وله‌مه‌ندین، نه‌وه‌ی که گوتیان ده‌ینوسین وه نه‌و پیغه‌مبه‌رانه‌ی، که کاتی خۆی
 به‌ناحق کوشتوویانن نه‌وانیشمان نووسیوه، وه پییان ده‌لئین بیچیژن سزای
 سووتینهر.

واته: هه‌لئسته ناشیرین و خراپه‌کانیان به‌رانبه‌ر به‌خوا تازه‌نین، به‌لکو
 پیغه‌مبه‌رانی خواشیان کوشتوه، وه‌ک له (په‌یمانی کۆن) دا هاتوه، یه‌کێک له
 زانا‌کانیان سه‌رزه‌نشتی جووله‌که‌کان ده‌کات و ده‌لئیت: فلان پیغه‌مبه‌ره‌تان نه‌کوشت؟
 فلان پیغه‌مبه‌ره‌ی دیکه‌شتان نه‌کوشت؟... هتد، ناوی کۆمه‌لێک له پیغه‌مبه‌ران دینێ!!
 که‌واته: جووله‌که‌کان خۆشیان دان به‌وه‌دا ده‌نین که پیغه‌مبه‌رانیان کوشتون:

هه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی هه‌لئوستی (أبویکر) خوی زال و شکۆدار نه‌م نایه‌ته‌ش ده‌نیرتته
 خوار، که ده‌فه‌رموی: ﴿لَتُجْلِبُوا فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ
 مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا
 وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ ﴿۱۸۱﴾ آل عمران، واته: نیه‌وه
 له مال و سامان و نه‌فسی خۆشاندا تا‌قی ده‌کرینه‌وه، وه له نه‌هلی کیتاب و
 موشریکه‌کانیش نازاری زۆر ده‌بیستن، به‌لام نه‌گه‌ر سه‌بر بگرن و پارێژ له‌خوا بکه‌ن
 (نه‌وه سه‌رفراز ده‌بن) به‌راستی نه‌وه له‌و شتانه‌یه، که پیوستی به‌عه‌زیمه‌تی
 به‌هینز ده‌کات.

سن‌یه‌م: نینکاری‌ی کردنیان که خوا هیچ کتیبی ناردبن:-

نم هه‌لوئسته‌شیان شیوازتیکی دیکه‌ی دژایه‌تیکردنیانه بو نیسلام، وه خوای زانوا توانا نم نایه‌ته‌ی سه‌باره‌ت بهو هه‌لوئسته‌شیان ناردۆته خواری که ده‌فرموی: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْنَا مِنْ شَيْءٍ...﴾ (۹۱) که گوئیان: خوا هیچ کتیبیکی نه‌ناردۆته سهر هیچ به‌شهرتیک.

(ابن اسحاق) (۱) ده‌ئی: جووله‌که‌کان گوئیان نه‌ی موحه‌مه‌د! خوا هیچ کتیبیکی نه‌ناردۆته خوار له‌دوای مووسا.

خوای په‌روه‌ردگاریش له وه‌لامی نم هه‌لوئسته‌شیاندا نم نایه‌تانه‌ی سووره‌تی (النساء) ی ناردنه خواری که ده‌فرموی: ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَأَتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا﴾ (۱۱۳) النساء.

چواره‌م: نینکاری‌ی کردنیان له پیغه‌مه‌رایه‌تی (محمد) ﷺ:-

خوای په‌روه‌ردگار له‌وباره‌وه ده‌فرموی: ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ (البقرة، واته: نه‌وانه‌ی کتیبمان پیداون موحه‌مه‌د ﷺ ده‌ناسن وه‌کو چۆن کوره‌کانیان ده‌ناسن، به‌لام هه‌ندیکیان حه‌قن ده‌شارنه‌وه، له‌حالی‌کدا که ده‌زانن موحه‌مه‌د پیغه‌مه‌ری خواجه.

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۳۰۰).

له (أسباب النزول) ی (السیوطی) دا هاتوه، که: (عمر بن الخطاب) له (عبدالله بن سلام) ی پرسى: خوا ده فرموى ئیوه موحه محمد ﷺ ده ناسن وهك چۆن کوره کانی خۆتان ده ناسن، نه وه چۆنه؟!

(عبدالله بن سلام) گوتى: سویند به خوا له پیغه مبه رایه تی (محمد) ﷺ زیاتر دلنیام له وهی، که کوره کهم مندالی خۆم بیت، چونکه خوی بهرزو شکۆدار له قورناندا باسی کردوه به (جبریل) ی نه میندا ناردوو به تی، که موحه محمد پیغه مبه ره، وه له کتیبه که ی خۆماندا ههیه، ههروه ها مووسا و پیغه مبه رانی دیکه ی (بنی اسرائیل) له وباروه هه والیان پیداوین، به لام نازانم ئایا دایکی منداله کهم خیانه تیکسی کردوه، یان نا، بهس دلنیام، که موحه محمد ﷺ پیغه مبه ری خوایه!!

پینجه م : بیړیزی جووله که کان به رامبه ر به پیغه مبه ر ﷺ :-

له (صحیح مسلم) ^(١) دا هاتوه، که: رۆژیک کۆمه لئیک له جووله که کان هاتنه لای پیغه مبه ر ﷺ و گوتیان: (السام علیکم) (سام) یش یانی مردن، (عائشه) ش گوتى: (بل علیکم السام واللجنة)، واته: به لکو ئیوه مردن و له عنه تتان لیئ، پیغه مبه ر ﷺ یش فرموى: {یا عائشة ان الله یحب الرفق فی الامر کله} رواه مسلم، واته: نه ی عائشه! خوا له هه موو کاریکدا به زه یی و نه رم نیانی خۆش ده وئ، (عائشه) ده لئ: گوتم: نه ی پیغه مبه ری خوا ئایا نابینی چی ده لئین؟ پیغه مبه ر ﷺ فرموى: با، به لام ئایا تۆش نابینی چۆن وه لامیان ده ده مه وه، ده لئیم: (وعلیکم)، دیاره لیتره دا سه نگ و ریزو نه ده بی پیغه مبه ر ﷺ ده رده که وئ، چونکه نه و فرمو به تی به هه مان شت بۆخۆتان، جا نه گه ر چاک بئ بۆخۆتان چاکه، وه نه گه ر خراپیش بئ بۆخۆتان خراپه.

(١) صحیح مسلم: ٥٦٢١.

وه له‌ویاره‌وه خوای کاربه‌جی نهم نایه‌ته‌ی سوپه‌ته‌ی (المجادلة)ی ناردده خواری که ده‌فهرموی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ هُوَ عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا هُوَ عَنْهُ...﴾ (۸) المجادلة، واته: نایا ته‌ماشای نه‌وانه ناکه‌ی، که فسکه‌فسکیان لسی قده‌غه‌کراوه، پاشان نه‌وی لییان قده‌غه‌کراوه ده‌گه‌رینه‌وه سه‌ری؟!

شه‌شهم: په‌یوه‌ندی نارپه‌وای جووله‌که‌کان له‌گه‌ل مونا‌فیه‌کاندا: -

شیتوازو تاکتیکیتی دیکه‌ی جووله‌که‌کان بۆ دژایه‌ته‌ی نیسلام بریتی بوو له په‌یوه‌ندی به‌ستو و که‌ین و به‌ینیان له‌گه‌ل مونا‌فیه‌کانداو بۆ نه‌و مه‌به‌سته په‌یوه‌ندی نه‌ینی و که‌ین و به‌ینیان له‌گه‌ل مونا‌فیه‌کاندا ده‌به‌ست و ده‌یانویست له‌و رپیه‌ش‌ه‌وه زیان به پیغه‌مبهر ﷺ و کیان و ده‌سه‌لاتی نیسلامی بگه‌یه‌نن، خوای کاربه‌جی له‌م دوو نایه‌ته‌دا ناماژه به‌و په‌یوه‌ندییه ده‌کات، که مونا‌فیه‌کان هه‌یانبووه له‌گه‌ل جووله‌که‌کانداو ده‌فهرموی: ﴿بَشِيرِ الْمُتَّقِينَ بِأَنَّ لَهُمُ عَدَابًا أَلِيمًا﴾ (۱۷۸) الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيْبَغُوتُ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةُ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا (۱۷۹) النساء، واته: مزگیتی بده به‌ده‌غه‌له‌کان، که سزای به‌نیشیان بۆ هه‌یه، نه‌وانه‌ی کافره‌کان ده‌گرن به‌دۆست و پشتیوانی خو‌یان جیا له نیمانداران و نایا ده‌سه‌لات و زال‌بو‌نیان لسی ده‌خوازن؟، بیتگومان ده‌سه‌لات و زال‌بو‌ن هه‌مووی هی خواجه.

حه‌وته‌م: شایه‌تییدانی به‌درویان، که موشریکه‌کان له مسولمانه‌کان چاکترن :-

یه‌کینکی دیکه له کاره ناره‌وایه‌کانی جووله‌که‌کان له مه‌دینه‌دا، شه‌وه‌بوو که شایه‌دی به‌درویان ده‌دا بۆ هاویه‌ش په‌یدا‌که‌ره‌کان، که دینو په‌یره‌وی شه‌وان چاک‌ترو راستره له دینی مسولمانان، وه‌ک خوی تاک و پاک له‌ویاره‌وه ده‌فرموی: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَلَّوْا دِينَنَا وَكَانُوا قَوْمًا مُّشْرِكِينَ﴾ (١) که شه‌ندازه‌یه‌ک کتیبیان پیدراوه، ئیمان به (جبت) (١) و (طاغوت) (٢) دینن، وه به‌کافره‌کان ده‌ئین که شه‌وان پینگه‌یان راست تره له ئیمانداران.

لی‌ره‌دا مه‌به‌ست له ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَلَّوْا دِينَنَا﴾ که شه‌رانی جووله‌که‌یه وه‌ک (کعب بن الأشرف) و (حی بن الأخطب) که له کاتیکدا (مشرک) ه‌کانی مه‌که‌که پرسیاریان لی‌کردن و گوتیان: ئایا دینی ئیمه راستره یا خود دینی موحه‌مه‌د؟! له وه‌لامدا گوتیان: دینی ئیوه راستره له دینی (محمد)، بۆیه خوی زالو زانا شه‌م ئایه‌تانه‌ی له‌سه‌ر ناردنه خوار (٣).

(١) جبت: واته: بت و صه‌نم.

(٢) طاغوت: واته: ه‌مرکه‌ستیک له غه‌یری خوا فرمانه‌ری بۆ بکری به‌موتله‌قی.

(٣) پروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص (٣٠٠).

بہر دہوام بوون لہ سہر بنیاتانی کؤمہ لگاؤ دہولہ تی نیسلامی و گہشہ پیدانی لہ رووی فیکری و رووحی و نابووری و کؤمہ لایہ تی و ... ہتدہوہ

لہ سالی دووہ می کؤچیدا، واتہ: دووہ مین سالی نیشته جی بوونی پیغہ مہبر ﷺ لہ مہ دینہ دا، چہند شتی ک پروویان داوہ، کہ بہ پروداوی گہورہ دادہ نرین لہ میژووی نیسلامدا، کہ بریتین لہ :-

یہ کہم: گؤردانی قیبلہ لہ (بیت المقدس) ہوہ بو (کعبہ): -

دہر بارہی روو پیوہر سوو پانی پیغہ مہبر ﷺ و مسولمانان لہ پروگہی (بیت المقدس) ہوہ بو پروگہی (کعبہ)، و پرای چہند نایہ تیکی سوو پرتی (البقرہ) چہند فہر موودہ یہ کیش ہن، لہ وانہ:

(مسلم)^(۱) لہ (البراء بن عازب) - خوا لئی پازی بی - دہ گپرتہ ہوہ دہ لئی: مسولمانان لہ گہل پیغہ مہبر ﷺ بو ماوہی (۱۶ یان ۱۷) مانگ پرووہ (بیت المقدس) نو پزیان دہ کرد، دواپی پروویان پیوہر سوو پرترا بہرہو (کعبہ).

ہر وہا (ابن عمر) - خوا لئی پازی بی - دہ گپرتہ ہوہ دہ لئی: (بینا الناس بقباء فی صلاۃ الصبح اذ جاءهم آت فقال ان رسول الله ﷺ قد أنزل علیه اللیلۃ قرآن، وقد أمر أن یستقبل الکعبۃ فاستقبلوها وکانت وجوہهم الی الشام فاستداروا الی

(۱) صحیح مسلم: ۱۱۷۷.

الکعبه) رواه البخاري ومسلم^(١)، واته: مسولمانان له مزگه‌وتی قویا له نویژی به‌یانی دا بوون یه‌کیتک هات و گوتی: نه‌مشه و پیغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قورسانی بۆ دابه‌زیوه و فه‌رمانی پی‌کراوه، که روو بکاته (که‌عبه) ئیوه‌ش روو له‌وئ بکن، ئەوکات پروویان له (شام) بوو، ئەوانیش پروویان له که‌عبه کرد.

دیاره جووله‌که‌کانی مه‌دینه تا ئەوکاته‌ش پێیان خۆش بوو که مسولمانان روو به (بیت المقدس) نویژیان ده‌کرد، به‌لام دوای ئەوه‌ی پروویان پیوه‌رسووریترا به‌ره و (کعبه) پێیان ناخۆش بوو، بۆیه ده‌ستیان کرد به‌ره‌خه‌گرتن و یه‌کیتک له قسه‌کانیان نه‌وه‌بوو که ده‌یانگوت: موحه‌مد ورده‌ورده ده‌گه‌رپته‌وه سه‌ر دینی باب و باپیرانی (که هاویه‌ش بۆ خوا په‌یدا کردنه) نه‌مپۆ قیبله و سبه‌ی شتیکی دیکه، وه‌ک خوی په‌روه‌ر دگار له‌وباره‌وه ده‌فه‌رموی: ﴿سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَن قِبَلِهِمُ الَّذِي كَانُوا عَلَيْهِمْ قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾﴾ البقرة، واته: نه‌فامه‌کان له خه‌لکی (مه‌به‌ست جووله‌که‌کانه) ده‌لین: چ شتیکی رووی پیوه‌رسووران دن له‌و قبله‌یه‌ی، که له‌سه‌ری بوون، پێیان بلن: پۆژه‌ه‌لات و رۆژناوا هه‌ر هی خوان، (واته: خوا خاوه‌نی هه‌ردوو ک قیبلانه) وه‌ خوا هه‌ر که‌سیتک، که بیه‌وئ بۆ پێنگای راست پێنمویی ده‌کات.

له‌م رووداوه جه‌ند شتیکی گرنگ ده‌خویندرپته‌وه :-

(١) مسولمانان ده‌بێ (پرووگه) قیبله‌یه‌کیان هه‌بێ، که رووی تیبکه‌ن، وه‌ک خوی پاک و تاک ده‌فه‌رموی: ﴿وَلِكُلِّ وِجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّهَا... ﴿١٤٨﴾﴾ البقرة، واته: وه هه‌ر که‌سه پوویدک (پرووگه‌یه‌ک)ی هه‌یه، که رووی تیده‌کا، که‌واته: بۆ نه‌هلی ئیمانیش ده‌بێ پرووگه‌و جه‌مسه‌رتکیان هه‌بێ که هه‌موویان رووی تیبکه‌ن.

(١) صحیح البخاری: ٤٠٣، و صحیح مسلم: ١١٧٨، واللفظ للبخاری.

(۲) پیغمبر ﷺ نهو (۱۶ یان ۱۷) مانگه، که پرووی له (بیت المقدس) کردوه
حیکمه‌تینکی سدرنج پراکیشانی خاوه‌ن کتیبه‌کان بووهو دوا‌ی نهوه‌ی، که نه‌وان هدر
له‌سدر که‌لله‌ره‌قیبی خۆیان به‌رده‌وام بوون، به‌فرمانی خوا نهو قیبله‌یه‌گۆردراو
هیچی دیکه له‌نوێژدا پرووهو (بیت المقدس) نوێژ نه‌کرا.

(۳) نهو پروو وه‌رسوو‌پرتنه‌تا قیام‌کردنه‌وه‌یه‌که بووه بۆ مسو‌لمانان وه‌که خ‌وای شاره‌زا
ده‌فرموی: ﴿... وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ...﴾ (البقرة،
واته: نه‌وه‌یش قورس بوو، مه‌گهر له‌سدر نه‌وانه‌ی، که خوا هیدایه‌تی دابوون،
واته: نه‌هلی نیمان بوون.

ئنجا له‌و پرووگه‌گۆرانه‌شدا گومان بۆ هه‌ندیک له‌هاوه‌لانی پیغمبر ﷺ دروست
بوو، گوتیان: نه‌ی پیغمبره‌ی خوا ﷺ نه‌وانه‌مان که نوێژو طاعه‌تیان کردوه‌و
مردوون، له‌کاتی‌کدا که هدر پروویان له (بیت المقدس) کردوه‌، ئیستا حیسابیان چۆن
ده‌بی؟! خ‌وای به‌به‌زه‌یی هدر له‌هه‌مان ئایه‌تدا نه‌و ئیشکاله‌هه‌ل ده‌کات و ده‌فرموی:
﴿... وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ (البقرة،
که زۆریه‌ی زانایان و توێژه‌ره‌وانی قورئان ده‌لین: لی‌ره‌دا مه‌به‌ست له (ایمانکم)
(صلاتکم)ه، واته: وه‌ناگونجی خوا نوێژه‌کانتان به‌زایه‌بدات، بی‌گومان خوا به‌رانبه‌ر
خه‌لکی به‌به‌زه‌یی و میهره‌بانه‌.

چونکه‌پیشتر، که خ‌وای په‌روه‌ردگار فرموویه‌تی: پروو له (بیت المقدس) بکه‌ن،
دیاره‌نه‌و نوێژانه‌ی وه‌به‌ر نه‌وی که‌وتوون دروست بوون، به‌لام له‌مه‌ودوا دروست نیه،
چونکه‌نه‌و فرمانه‌ی که ئیستا هاتوه‌نه‌وه‌ی پیشی هه‌لوه‌شاندۆته‌وه‌.

دووه‌م: فه‌پزکرانی پۆژووی مانگی ره‌مه‌زان:—

فه‌پزکرانی پۆژووی مانگی ره‌مه‌زان له سالی دووه‌می^(۱) کۆچیدا بووه به‌ر له جه‌نگی به‌در، وه‌خوای به‌خشنده له‌باره‌ی مانگی ره‌مه‌زان و پۆژووی مانگی ره‌مه‌زان و چند حوکمیکی که به‌و مانگه‌وه په‌یوه‌ستن، ده‌فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَكُمْ لِمَلِكُمْ تَقْوَنَ ﴿۱۸۳﴾ آيَا مَا مَعُدَدَاتٍ ... ﴿۱۸۴﴾ البقرة، واته: ئەي ئەوانەي ئيمانان هێناوه! پۆژوو گرتنتان له‌سه‌ر پێویست کراوه، وه‌کو چۆن له‌سه‌ر ئەوانەي پێش ئێه‌ش پێویست کرا بوو، بۆ ئەوه‌ی پارێزکار بن، چند پۆژۆیکن...

که‌واته: له ئەنجامی پۆژوو گرتنه‌وه ئینسان پارێزکردن (تقوی)ی په‌یدا ده‌بی، هه‌روه‌ها پۆژوو یه‌کیکه له پینج پایه‌کانی مسولمانیتی تاکیی، چونکه ئیمه به‌هۆی ئەو پینج پایانه‌وه، که بریتین له: (شایه‌تمان و نوێژو پۆژوو زه‌کات و حج) ده‌توانین بزاین که ئەو ئینسانه مسولمانه یان نا، چونکه ئیمان و عه‌قیده له (شایه‌تمان)دا ده‌رده‌که‌وی، وه په‌یوه‌ندی خۆی و خوا له (نوێژ)کردندا ده‌رده‌که‌وی، وه په‌یوه‌ندی خۆی و خه‌لك له زه‌کات دانددا ده‌رده‌که‌وی، وه لایه‌نی رووحیی له پۆژووگرتن و حج کردندا ده‌رده‌که‌وی.

بۆیه پێویسته بزانی که زانایان ده‌ئین ئیسلام پینج پایه‌ی هه‌ن: (شایه‌تمان و نوێژو پۆژوو زه‌کات و حج)، واته: ئه‌رکه تاکیی (شخصی)یه‌کان له ئیسلامدا نه‌و پینجه‌ن، ئه‌گه‌ر نا نه‌و پینج ئه‌رکه ئیسلامیه پینج پایه‌و بنه‌په‌تی هه‌موو ئیسلامه‌تی نین، به‌لكو پینج پایه‌ی بنه‌په‌تی مسولمانیتی تاکیی (شخصی)ین.

(۱) پروانه: (البدایة والنهایة)، ج ۳، ص (۲۹۰).

سویہم: فہرذکرانی زہکاتی سہرقتره (فطر) و زہکاتی روکن:-

له ماوهی نهم ساله‌دا (سالی دووه‌می کوچی) زہکاتی (فطر) و زہکاتی (رکن) فہرذکران، جا نه‌گهر سہرغبی قورشان بدهین دہینین له زور شویتدا نویتو زہکات پیکه‌وه باسکراون، هہروه‌ها له چند فرمایشتیکی پیغہمبہردا ﷺ هاتوه که نویتو زہکاتی به دوو پایہی بنہرہتی مسولمانہتی (شخصی) ی داناون.

چونکہ نینسان وه که چون له رووح و جہستہ پیکدی، به‌ه‌مان شیوہش دینداریه‌که‌ی دوو رووی هہن، روویکی رووحی و روویکی ماددی، هہروه‌ها نینسان پیوہندی هہیہ به خواوہ پیوہندیشی هہیہ به خه‌لکه‌وه، پیوہندی نینسان به خوا له نویتو دہرہ‌که‌وئی و، پیوہندی له‌گه‌ل خه‌لکدا له زہکات و به‌خشینی به‌شیتک له مائی خویدا دہرہ‌که‌وئی.

(عبدالله بن عمر) له‌وباره‌وه نهم فرمایشته‌ی پیغہمبہر ﷺ ده‌گیریتہ‌وه و ده‌لتی: (ان النبي ﷺ أمر بزکاة الفطر قبل خروج الناس الى الصلاة) رواه البخاري^(۱)، واتہ: پیغہمبہر ﷺ فرمانی کرد به زہکاتی (فطر) پیش چوونی مسولمانان بو نویتو جہژن، هہروه‌ها (قیس بن سعد بن عباده) ش - خوا لئی رازی بی - له‌وباره‌وه ده‌لتی: (أمرنا رسول الله ﷺ بصدقة الفطر قبل ان تنزل الزکاة ثم نزلت الزکاة فلم یأمرنا ولم ینہنا ونحن نفعلہ)^(۲)، واتہ: پیغہمبہر ﷺ فرمانی پی‌کردین به زہکاتی (فطر) پیش نه‌وی زہکاتی روکن پیوست بی، به‌لام دواي نه‌وی زہکات پیوست کرا، پیغہمبہر ﷺ نه فرمانی پی‌کردین به زہکاتی (فطر) و نه پی‌گریشی لی‌کردین، وه تیمه زہکاتی (فطر) یشمان هہرہ‌دا.

(۱) صحیح البخاری: ۱۵۰۹.

(۲) رواه ابو داود: ۲۵۰۶، وصححه الالبانی.

ههروه ها زۆریه ی زانایان پایان وایه، که سالی دووه می کۆچی له مه دینه زه کات ههزرکراوه^(۱)، که واته تا سالی دووه می کۆچی هه ریه که له: (شایه تمان و نویتو و پۆژووو زه کات) پیتویست کراون و ته نیا (حه ج) ماوه ته وه، له سه ر پای زۆریه ی زانایان هه جیش له سالی ده یه می کۆچیدا پیتویست کراوه، چونکه پیغه مبه ر ﷺ شه وکاته بۆی لواوه، که هه ج بکات، وه خوای په روه ردگار، که زۆر هه کیم و کاربه جی یه شه رکیک ناخاته سه ر مسولمانان و له سه ریان پیتویست ناکا، که توانای جیبه جی کردنیان نه بی و هه ل و مه ر جی جیبه جی کردنی نه په خسابی، هه ر بۆیه ش هه جی له سه ر پیتویست نه کردوون له کاتی کدا، که شاری (مه ککه) له به رده سته کافرو موشریکه کاندایا سووه نه گونجاوه پیتی بگهن.

چواره م: نویتوی جه ژنه کان:-

هه ر له سالی دووه می^(۲) کۆچیدا نویتوی جه ژنه کان بۆ مسولمانان دانراون و زۆر له زانایان نویتوی جه ژنه کانی قوریان و په مه زان به پیتویست ده زانن، جا هه ندیکیان به پیتویستی خودیی (فرض العین) وه زۆریشیان به پیتویستی بریکاریی (فرض الکفایه) یان ده زانن، وه به شیکیش به سوننه تیان داده نین، بۆیه که ده گوتری: نویتوی جه ژنه کان سوننه تن، وه نه بی قسه ی هه موو زانایان بی، به لکو زۆریه یان به پیتویست (فرض) یان ده زانن، به لای که مه وه (فرض الکفایه)^(۳).

(۱) پروانه: (البداية والنهاية)، ج ۳، ص (۲۹۱).

(۲) سه رچاوه ی پیتوو، هه مان به رگو و لاپه ره.

(۳) فرض الکفایه: شه رکه یه، که نه گه ر هه ندی که له مسولمانان پیتی هه نسن له سه ر هه موویان لاده چن،

به لام، نه گه ر که س پیتی هه ننه سته هه موویان تاوانبارن.

فرض العین: شه رکه یه، که له سه ر هه موو مسولمانانیک پیتویسته به و شه رکه هه نسن و هی

که س بری که س نا که وین.

(جابر بن عبدالله) له مباره وه ده‌ئێ: (شهدتُ مع رسول الله ﷺ الصلاة يوم العيد فبدأ بالصلاة قبل الخطبة، بغير أذان ولا إقامة، ثم قام متوكئاً على بلال، فأمر بتقوى الله وحثَّ على طاعته، ووعظ الناس وذكَّرهم ثم مضى، حتى أتى النساء فوعظهن وذكَّرهن...) رواه مسلم^(۱)، واته: من له خزمهت پیغه مبه‌ری خوادا ﷺ نوژیی جه‌ژنم کرد، سه‌ره‌تا نوژیی کرد پیش شه‌وی که وتار بدا، به‌بێ بانگو قامهت خویندن، دوایی هه‌ستاو شانی خسته سه‌ر بیلالو وتاریدا، فه‌رمانی کرد به‌ پارێزکردن له‌ خواو هانی مسولمانانیدا، که فه‌رمانبه‌ریی خوا بکه‌ن، وه نامۆژگاریی خه‌لکی کردو راستیه‌کانی بی‌رخسته‌وه، تنجا دوایی چوو بۆ لای ئافره‌ته‌کانو نامۆژگاریی کردنو راستیه‌کانی نیسلامی بی‌ر نه‌وانیش هینایه‌وه....

شایانی باسیشه پیغه مبه‌ر ﷺ نوژیی‌ه‌کانی جه‌ژنی له‌ مزگه‌وتدا نه‌کردوون، به‌لکو له‌ نوژیی‌گه (مُصَلِّی) و ده‌شتو بیابانو ده‌ره‌وی مه‌دینه کردوونی، وه فه‌رمانی کردوه که ئافره‌تانیش بێنو ته‌نانهت ئافره‌تانی بێ‌نوژیی، به‌لام شه‌وان نوژیی‌ه‌که‌نو که‌نار بگرنو ته‌نها گوی له‌ قسه‌ی خێرو نامۆژگارییه‌کان بگرن^(۲)، چونکه بێ‌نوژیی ریگا له‌ نوژیی‌کردن ده‌گری، جا بابای بێ‌نوژیی چ پیاو بێ، چ ئافره‌ت.

پینجه‌م: بوونی عایشه به‌ هاوسه‌ری پیغه مبه‌ر ﷺ: -

له‌ مانگی شه‌ووالی سالی یه‌که‌می کۆچیدا (عائشه‌ی کچی (أبو بکر) خوا لییان رازی بێ، بوو به‌ هاوسه‌ری پیغه مبه‌ر ﷺ، که شه‌وکات (عائشه‌) کچیکی تازه پیگه‌یشتوو بوو و پیغه مبه‌ریش ته‌مه‌نی (۵۴) سال بوو^(۳).

(۱) صحیح مسلم: ۲۰۴۵.

(۲) صحیح البخاری: ۹۷۱، و صحیح مسلم: ۲۰۲۵۰.

(۳) پروانه: (البداية والنهاية)، ج ۳، ص (۲۶۳).

شیوازی پیغه مبهه ﷺ له فیترکردن و

په روه ده کردنی مسولماناندا

وهك له باسه كانی پیشووتریشدا تاماژه مان پی کرد، پیغه مبهه ﷺ به هوی قورنانه وه مسولمانانی تی ده گه یانندن و پی تی ده گه یانندن، جا تیمه له چند بر گه یه کدا و له بهر تیشکی چند فموره ده یه کدا باسی چو نیه تی و شیوازی شه و فیترکردن و په روه ده کردنه له لایه ن پیغه مبهه وه ﷺ بو مسولمانان ده که یین.

دیاره شه و فمراهیستانه ش که لیته دا به نمونه ده یانه نیمه وه چند وینه یه که له شیوازی پیغه مبهه ﷺ ده رده خه ن، له تیگه یانندن و پیگه یانندن، که تیمه ش نه گه ر بمانه وی خه لک له دین تی بگه یه نین و پیان بگه یه نین ده بی به و شیوازه ی پیغه مبهه کار بکه یین:

یه که :- پیغه مبهه ﷺ زور به روون و رهوانی قسه ی بو هاوه لانی کرده، وه جاری واش هه بوه قسه یه کی سی جار دووباره کردو ته وه، بو ته وه ی چاکتر لیتی وه ریگری و فام بگری، (انس بن مالک) - خوی لیتی رازی بی -، له وباره وه ده لیتی: (انه کان ﷺ اذا تکلم بکلمة أعادها ثلاثاً حتى تفهم عنه...) رواه البخاري^(۱)، واته: پیغه مبهه ﷺ، که قسه یه کی ده فمروه، سی جار دووباره ی ده کرده وه (نه گه ر پیویستی کردبایه) بو نه وه ی باستر لیتی فام بگری، هه روه ها (عائشة) ش - خوا لیتی رازی بی - له وباره وه ده لیتی: (... ان رسول الله ﷺ لم یکن یسرد الحدیث کسردکم) رواه البخاري^(۲)، واته: پیغه مبهه ﷺ وه کو تیمه خیرا خیرا و به له

(۱) صحیح البخاری: ۹۵.

(۲) صحیح البخاری: ۳۵۶۸.

قسه‌ی نه‌ده‌کرد، شایانی باسیشه (بخاری) نهم فەرمايشته‌ی (عائشة)ی له‌وه‌وه هیناوه، که ده‌ئێ: (عائشة) - خوا لێی پازی بێ- له ژووره‌که‌ی خۆیدا نوێژی ده‌کرد، یه‌کێک له (تابعین) هات و هه‌ندێک فەرمايشتی زۆر به‌خێرای له پیتغه‌مبەر ﷺ گێرانه‌وه، دوایی که (عائشة) نوێژه‌که‌ی ته‌واو کردو سه‌لامی دا‌یه‌وه، بانگی یه‌کێک له خوشکه‌زایه‌کانی خۆی کرد، که (عروة بن زبیر) بوو، گوتی: ئه‌رێ پۆله‌ تو فلان که‌ست نه‌بینی چون قسه‌کانی ریزکردن و به‌خێرای کردنی! ئنجا گوتی: پیتغه‌مبەر ﷺ که فەرمايشتی ده‌فهرموو، وه‌کو ئێوه قسه‌ی ریز نه‌ده‌کردن به خێرای، به‌لکو دانه دانه فەرمايشتی ده‌فهرموو، له رېوايه‌تێکی دیکه‌دا هاتوه: ئه‌گه‌ر که‌سێک وېستبای ده‌یتوانی قسه‌کانی بژمیژێ، ئه‌وه‌نده به‌ پروونی و ره‌وانی فەرمايشته‌کانی ده‌فهرموو.

دوو -: پیتغه‌مبەر ﷺ عاده‌تی وابوو له‌کاتی قسه‌کردندا وێنه‌ی هیناوه‌ته‌وه‌وه مده‌ستێکی مده‌عه‌ویی له دیمه‌نێکی به‌رجه‌سته‌دا وێنه کیشاوه، بۆئه‌وه‌ی خه‌لک لێی تی‌بگا و له‌و مده‌سته مده‌عه‌وییه‌ حالی بێ، بۆ وێنه: با سه‌رنج بده‌ینه نهم فەرمايشته‌ی پیتغه‌مبەر ﷺ، که (أبو هريرة) لێی ده‌گێرته‌وه: {أرأيتم لو أن نهاراً بباب أحدكم يفتسل منه كل يوم خمس مرات، هل يبقی من ذرّته شيء؟ قالوا: لا یبقی من ذرّته شيء، قال: فذلك مثل الصلوات الخمس یمحو الله بهن الخطايا} رواه البخاري ومسلم^(۱)، واته: پیتغه‌مبەر ﷺ فەرمووی: ئایا ده‌بینن، ئه‌گه‌ر یه‌کێک له ئێوه پووباریک به‌بەر ده‌رگای مالیدا بپروا و هه‌موو پوژتیک پیتنج جارن خۆی لێ بشوا، ئایا هه‌یج چلکی پێوه‌ده‌میتنی؟ گوتیان: هه‌یج چلکی پێوه نامیتن، فەرمووی: ئه‌وه وێنه‌ی پیتنج نوێژه فەرزه‌کانه، که به‌هۆیانه‌وه خوا گوناح و تاوانه‌کان ده‌سپێته‌وه.

(۱) صحیح البخاری: ۵۲۸، و صحیح مسلم: ۱۵۲۰.

سني :- پيغه مېبه ر ﷺ کات و شويني گونجاوي هه لېږاردوه بۆ قسه کردنو و اینه کردوه، که خدایک بې تاقت و ماندوو بې، له وباروه (عبدالله بن مسعود) ده لئ: (كان النبي يتخولنا بالموعظة في الأيام كراهة السامة علينا) رواه البخاري^(۱)، واته: پيغه مېبه ر ﷺ بهين بهين ناموزگاري ده کردین، بۆنه وهی ماندوو مان نه کاو و هره زو بې تاقت نه بین.

چوار :- هیندیک جار پرسیاری له هاوه لانی به ریزي کردوه، بۆنه وهی نه وان وه لأم بدنه وه و شته که باشتر له میشکیاندا بچه سپی.

له وباروه (ابو هريرة) نه م فرموده یه ده گپرتسه وه، که پيغه مېبه ر ﷺ فرموده تی: { (أندرون ما المفلس؟) قالوا: المفلس فينا من لا درهم له ولا متاع، فقال: إن المفلس من أمتي يأتي يوم القيامة بصلاة، وصيام، وزكاة، ويأتي وقد شتم هذا، وقذف هذا، وأكل مال هذا، وسفك دم هذا، وضرب هذا، فيعطى هذا من حسنة، وهذا من حسنة، فإن قُيِّت حسنة قبل أن يُقضى ما عليه، أُخذت من خطاياهم فطُرحت عليه، ثم طُرِحَ في النار } رواه مسلم^(۲)، له م فرموده یه دا پيغه مېبه ر ﷺ پرسیاریک ناراسته ی هاوه لانی به ریزي ده کات وه ده فرموی: نایا ده زانن بابای مایه پوچ و ده ست به تال کیه؟ نه وانیش ده لئین: بابای ده ست به تال و مایه پوچ لای نیمه که سیکه، که پاره و کله و په لی نه بی، نه ویش ده فرموی: مایه پوچ له نؤسمه تی من که سیکه له قیامه تی به نویزو رۆزوو زه کاته وه دیت، به لأم جنیوی به م داوه، بوختانی (داوین پیسی) به م کرده و، پاره ی نه وی خواردوه و، خوینی نه وی رشتوه و له وی داوه، نیدی چاکه کانی به ملاو نه ولادا ده دری به و خاوه ن حه قانه تا کاتیک که چاکه کانی ته واو ده بنو پیتش نه وهی حه قی خاوه ن حه قه کان ته واو بې، ننجاً له

(۱) صحیح البخاری: ۶۸.

(۲) صحیح مسلم: ۶۵۲۲.

گوناحی خاوهن حهقه کان وهرده گیرئ و ده خریتته سهری و دواپی به گوناحی نهوانهوه ده خریتته نیو ناگر.

دیاره ههرکه سینگ سهرنجی نهم فهرمووده یه بدات، زور خوی ده پاریزی لسهوی، که حهقی خه لکی بکه ویتته سهر، چونکه بههوی قهرزدارپی و گونا هباریه وه نهو نویزو طاعه تهی، که نومیدی پی هه یه نه وه شی له ده ست ده چن.

پینج :- پیغه مبه ر ﷺ وه سیله ی پروونکهره وه ی بۆ مه به سته کانی به کار ده هیتنا، له وباره وه (جابر بن عبدالله) ده گیریتته وه، ده لئ: رۆژنیک پیغه مبه ر ﷺ هه ندیک له هاوه لانی له گه لدا بوون و به بازار یکدا رهت بوو، که کار یله یه کی مرداره وه بهووی گوئ بر او ی لیکه وتبوو، پیغه مبه ر ﷺ چوو بۆ لای کار یله که وه ده ستی دایه گوئ بر او ه که ی و به هاوه لانی فهرموو، کامتان نهم کار یله ی به دره مه میتک ده وی؟! نه وانیش گو تیان: نه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ که سمان به به لاشیش نامانه وی جا چی لئ بکه ین!

پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ناتانه وی!؟

نه وانیش گو تیان: نه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ نه ک ههر به مردووی، به لکو نه گهر زیندووش بایه له بهر نه وه ی، که گو تیه کانی بر اون نه مانده ویست.

پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: { ... فوالله للدنیا آهن علی الله علیکم } رواه مسلم^(۱) سویتند به خوا دنیا لای خوا لهم کار یله یه مرداره وه بهووش که متره!، لیره دا پیغه مبه ر ﷺ نرخ و به های ژسانی ماددی دنیای زور چاک روونکردۆته وه و له بهر چاوی هاوه لانی خسته وه.

ههروه ها (أبو موسی الأشعري) ده لئ: رۆژنیک پیغه مبه ر ﷺ باسی برایه تی مسولمانانی کرد، دواپی فهرمووی: { المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه

(۱) صحیح مسلم: ۷۳۴۴.

بعضاً، وَهَبْكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ^(۱)، واته: نیماندار بۆ نیماندار وه‌کو دیوار وایه هندیکی هندیکی مدحکم ده‌کات، وه په‌نجه‌ی هردوو ده‌سته‌کانیشی خسته‌ناویدک.

لیره‌شدا پیغه‌مبهر ﷺ وه‌سیله‌یه‌کی به‌کاره‌یتناوه، که نهو مانایه‌یان باشر بجاته میشکه‌وه.

هه‌روه‌ها (عبدالله بن مسعود) ده‌لئی: ^(۲) رُوِّتِكَ پیغه‌مبهر ﷺ هیلیکی راستی کیشاو فهرمووی: نه‌وه ریپازی خواجه، ننجاً چند هیلیکی پچر پچرو خواروخیتی له‌ملاو نه‌ولای نهو هیله‌راسته‌وه کیشان و فهرمووی: نه‌وانه‌ش ریچکه‌کان (سبل‌ن)، وه له‌سه‌ر هدر ریچکه‌یه‌ک له‌و ریچکه‌نه‌ش شه‌یتانیتی له‌سه‌ره‌و خه‌لکی بۆ بانگ ده‌کات، دواپی نه‌م نایه‌ته‌ی خوینده‌وه: ﴿وَإِنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ ^(۱۵۳) الأنعام، واته: وه نه‌مه‌راسته‌شه‌قامی منه‌و شوینی بکه‌ون، وه به‌دوای ریچکه‌کان مه‌که‌ون، نه‌گه‌رنا په‌رته‌وازه ده‌بن و سه‌رتان لیده‌شیوئی.

شه‌ش: -یه‌کیکی دیکه له‌شیتوازه‌کانی پیغه‌مبهر ﷺ نه‌وه‌بووه، که هانی نینسانی چاکه‌کاری داوه‌و مه‌دحی کرده‌و، وه‌کو (أبو موسی الأشعري) ده‌گپه‌رتیه‌وه، که پیغه‌مبهر ﷺ رُوِّتِكَ پیپی فهرمووه: ﴿لَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَسْمَعُ لِقِرَاءَتِكَ الْبَارِحَةَ! لَقَدْ أُوتِيتُ مَزْمَارًا مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ﴾ رواه مسلم^(۳)، واته: نه‌گه‌ر ده‌تبینیم، که دوینی شه‌وئی گویم هه‌ل‌خستبوو بۆ قورئان خوینده‌که‌ت! تۆ ناوازیکی له‌ناوازه‌کانی بنه‌ماله‌ی داوودت پی‌دراوه، لیره‌دا پیغه‌مبهر ﷺ (أبو موسی) ی هانداوه بۆ زیاترو چاکتر قورئان خویندن.

(۱) صحیح البخاری: ۲۴۴۶.

(۲) رواه أحمد و صححه الحاكم، بیروانه (المصباح المنیر فی تهذیب ابن کثیر)، ص (۴۵۹).

(۳) صحیح مسلم: ۱۸۴۹.

حهوت: - یه کینکی دی له شیتوازه کانی په‌روه‌ده و فیترکردنی پیغه‌مبهر ﷺ نه‌وه بووه، که نه‌گهر پیویست بووین، تووره‌بووه و سه‌رزه‌نشستی نه‌وه که سه‌شی کرده که هه‌له‌که‌ی کرده، بۆ وینه (جابر بن عبدالله) ده‌گیریتته‌وه و ده‌لی: **رُؤْيِكَ** (عمر) - خوی لیتی رازی بئ- هات بۆ خزمهت پیغه‌مبهر ﷺ، که نوسخه‌یه‌ک له ته‌وراتی پئ‌بوو، گوتی: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! نه‌وه نوسخه‌یه‌که له ته‌ورات، پیغه‌مبهریش ﷺ بئ‌ده‌نگ بوو، (عمر) یش ورده ورده بۆی خوینده‌وه، پیغه‌مبهریش په‌نگی ده‌م‌وچاری گۆپاو سوور بۆوه له تووره‌بیان، (أبو بکر) یش که له خزمهت پیغه‌مبهردا بوو به (عمر) ی گوت: سینگ‌کوته‌ر سینگت بۆ بکوتن (واته: بمری و بفه‌وتی)، مه‌گهر نابینی پیغه‌مبهر ﷺ تووره‌بووه! (عمر) ته‌ماشای ده‌م‌وچاری موباره‌کی پیغه‌مبهری کرد ﷺ و گوتی: ((أعوذ بالله من غضب الله وغضب رسوله))، واته: په‌نا ده‌گرم به‌خوا له تووره‌یی خوا و تووره‌یی پیغه‌مبهره‌که‌ی ﷺ، تنجا گوتی: ((رضينا بالله رباً، وبالإسلام ديناً، وبمحمد ﷺ رسولاً))، واته: رازین به په‌روه‌ردگاریتی خوا، وه به به‌رنامیتی ئیسلام، به په‌وانکراویتی موحه‌مه‌د ﷺ، دوایی پیغه‌مبهر ﷺ فه‌رموی: {والذي نفس محمد ﷺ بيده لو بدا لكم موسى فاتبعتموه وتركتموني لضللت عن سواء السبيل ولو كان حياً وأدرك لبوتي لا لبعتي} ^(۱)، واته: سویند به‌وه‌ی، که گیانی موحه‌مه‌دی به‌ده‌سته، نه‌گهر مووساتان بۆ ده‌رکه‌وئ و شویتنی بکه‌ون و واز له‌من بئینن، له راسته شه‌قام ده‌ترازین و گومرا ده‌بن، نه‌گهر مووسا زیندوو بووایه و فریای من که‌وتبایه، به‌دوای من ده‌که‌وت و ئیمانی به پیغه‌مبهرایه‌تی من دینا.

(۱) رواه الامام أحمد وصححه الألباني.

هشت: - یه کیکی دیکه له شیوازه‌کانی پیغهمبهر ﷺ له په‌روه‌ده‌و فیترکردندا، نه‌ویه که زور هیدی و مهندو له‌سه‌ره‌خو بووه، وه که له (صحیح مسلم)^(۱) دا هاتوه: رُوْزِيْكَ كَابِرَايَهْ كِي دَهْشْتَهْ كِي دِيْتَهْ مَزْگَهْ تِي پِيْغَهْ مَبْهَر ﷺ، له‌نيو مَزْگَهْ تَدَا مِيْز دِهْ كَا، هَاوَهْ لَانْ دَهْ يَانَهْوِيْ دَهْ نَگِي بَدَهْن، پِيْغَهْ مَبْهَر ﷺ دَهْ فَرْمُوِي: ((لَا تُزِمُوْهُ، دَهْوَهْ...))، واته: (میزه‌که‌ی لی مه‌چرن، لی گه‌رین...) دوا‌ی نه‌وی کابرای دَهْشْتَهْ كِي مِيْزَهْ كِي تَهْ وَاوَكْرَد، پِيْغَهْ مَبْهَر ﷺ بَانْگِي كَرْدَو نَامُوْزْگَارِي كَرْدَو پِيْي فَرْمُوو: نيتره شوي نی میز لی‌کردنی نی، دوا‌ی فرمان به هاه‌لان ده‌کات، که دۆلچهدیه‌ک ناو به شوي میزه‌که‌یدا بکن، (چونکه نه‌رزی مزگه‌وته‌که چه‌وو لم بووه، ناوه‌که پییدا چۆته خورئو، به‌وه پاک بۆته‌وه).

ن: - پیغهمبهر ﷺ هاه‌لانی به‌رزی فیترده‌کرد، که دینداریسه‌کی هاسه‌نگ بکن، وه به هاسه‌نگی به‌ندایه‌تی بۆ خوا بکن و دینداریه‌که‌یان به‌ملاولادا لاسه‌نگ نه‌کن.

وه که (عبدالله بن عمرو بن العاص) ده‌ئ: پیغهمبهر ﷺ له‌دوا‌ی ناردم و فَرْمُوِي: مَنْ بِيْسْتُوْمَهْ، كَه تُو رُوْزَانَهْ بِيْ پَسَانَهْوَهْ بَهْ رُوْزُو دَهْ بِيْتَو شَهْ وَا نِيْش هَهْمُوو شَهْوِي قُوْرِنَان دَهْ خُوِيْنِي وَا خَهْوِي؟

گوتم: به‌ئ وایه! به‌لام هر مه‌به‌ستم پخ خیرو چاکه بووه، پیغهمبهر ﷺ پیی فَرْمُووم: نه‌وه‌نده‌ت به‌سه، که مانگئ سئ رُوْز بَهْ رُوْزُوو بِيْت، دوا‌ی من داوام لی‌کرد، که بۆم زیاد بکات، تا فَرْمُوِي: هَهْمُوو رُوْزِيْكَ نَارُوْزِيْكَ بَهْ رُوْزُوو بَهْ، وه نه‌وه‌نده شه‌ونویژ بکه دوا‌ی پیغهمبهر ﷺ پیی فَرْمُووم: {فَاِنْ لَزُوْجَكَ عَلِيْكَ

(۱) صحیح مسلم: ۶۵۹.

حقاً، ولزورك عليك حقاً، ولجسدك عليك حقاً...)) رواه مسلم^(١)، واتە: هاوسەرەكەت مافی لەسەرتە، میوانت مافی لەسەرتەو، بەدەنیشت مافی لەسەرتە، واتە: هەر خاوەن مافە مافی خۆی پێبەدەو دیندارییەکی هاوسەنگانە بکە.

بەپێزان!

ئەوانە ی رابردن چەند نموونە یەك بوون لە شیوازو چۆنیەتی تیگەیانندن و پەرەردە کردن و پتە گیانندن پتە مەبەر ﷺ بۆ هاوێلانی بەپێزی و بیگومان ئەو بەپێزانیەش بەمجۆرە پەرەردە کرابوون بۆیە پەرێزو بەرەمێکیان هەیه کە هەموو مەرۆقایەتی پتە بەختەوەرەو شانازی پتە دەکات.

(١) صحیح مسلم: ٢٧٢٢، وصحیح البخاری: ١٩٧٥، واللفظ لمسلم.

جهنگی بهدري گهوره

وهك له سهره‌تای نهم كتيبه‌دا ناماژهم پسي كرده، لهم ژباننامه‌یهی پیغه‌مبهري خوادا ﷺ، هه‌ولم داوه به گوشراویی و کورتیی و پوختیی شته‌کان باس بکه‌م، بۆیه له (۲۱) خالی کورتدا باسی جهنگی بهدر ده‌که‌ین:-

یه‌که‌م :- وشه‌ی (بدر) ناوی بی‌ریکه‌ پیاویک له عه‌شیره‌تی (غفار) له تیره‌ی (بني النار) هه‌لی کهنده.

نهم جهنگه‌ش له نیوان سوپای ئیسلام به‌سه‌ر کردایه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و کافره‌کانی قوره‌یش به‌سه‌ر کردایه‌تی (أبوجهل) له ده‌ورویه‌ری نه‌و بیرده‌دا پرویداده، بۆیه نه‌و جهنگه‌ ناوتراره‌: (جهنگی بهدر).

دووه‌م :- (ابن هشام)^(۱) له (ابن اسحاق) ده‌گی‌پتیه‌وه، ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ بیستی له شامه‌وه کاروانیکی گه‌وره، که سه‌روه‌ت و سامانیکی زۆری قوره‌یشیه‌کانی تیدایه‌ ده‌گه‌پتیه‌وه بۆ مه‌که‌ه، سه‌رقا‌له‌ی کاروانه‌که‌ش (أبو سفیان بن حرب) ه‌و سی یاخود چل پیاو سه‌رپه‌رشتی نه‌و کاروانه‌ ده‌که‌ن، بۆیه پیغه‌مبه‌ر ﷺ هانی مسولمانانیدا، وه فرموی: {هذه عیر قریش فیها أموالهم فاخرجوا الیها لعل الله ینقلکموها}، واته: نه‌وه کاروانی قوره‌یشیه‌کانه‌و مالو سامانی نه‌وانی تیدایه، بۆی بچن به‌لکو خوا بیکاته ده‌ستکه‌وت (غنیمة) ی ئیه‌.

ئنجای بیگومان له سه‌ره‌تاره، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ سوپاکه‌ی له مه‌دینه وه‌ده‌ر که‌وتن مه‌به‌ستیان جه‌نگ نه‌بوو، به‌لکو مه‌به‌ستیان گرتنی کاروانی قوره‌یشیه‌کان بوو، نه‌مه‌ش، چونکه کافرانی قوره‌یش مالو سه‌روه‌ت و سامانی

(۱) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۲، ص (۳۲۷).

زۆرى مسولمانانيان له مەككە داگىر كردبوو، هەريۆيشەش وەك تۆلەيهەك پەوابوو دەست بگرن بەسەريدا.

پيش دەرچوونى سوپاى نىسلام پىغەمبەر ﷺ دووكەسى له هاوہلانى نارد بۆ (بدر) تا ھەوالى دروستى كاروانەكە بزەنن و ھەوالەكەيان بۆ ھىنايەوہ^(۱).

سەيەم :- (أبو سفیان)^(۲) كاتىك كە دەبيستى پىغەمبەر ﷺ بەخۆى و كۆمەلنىك لە هاوہلانى بەرپىزى ھاتوون پى بە كاروانەكەى بگرن، بەپەلە (عمرو بن مضم) دەنپىزى كە ھاوار بەرپى بۆ مەككە، خۆيشى پىرەوى كاروانەكە دەگۆرپى، كە (عمرو بن مضم) نىكى مەككە دەبى، يەخەى خۆى دادەپى و ئەو حوشترەش كە سواری بوو لووتى دەبى، تنجا بەدەنگى بلند ھاوار دەكاو دەلنى: ئەى خەلكى قورەيش! بگەنە كاروانى سەررەت و سامانتان كە لەگەل (أبو سفیان) ھەو موخەمەدو ھاوہلەكانى پى دەگرن، ئەگەر زۆر بەخىراى نەپۆن پىم وانىە فرىاى بگەون.

چوارەم :- پىغەمبەر ﷺ پۆزى دووشەمە كە ھەشت پۆز تىپەرى بوون لە مانگى پەمەزان لە سالى دووہمى كۆچيدا لەگەل (۳۱۹) لە ھاوہلانى بەرپىزى دەپۆن بەرەو ئەو شوپنە كە بە بۆچوونى ئەوان كاروانەكەى پىدا دىت، وە (عمر بن ام مکتوم) ھىندىك دەلنى (عبداللہ بن أم مکتوم) دەكا بە نىمام كە پيشنوئىزى بۆ مسولمانان بكا، دواى (أبو لبابة)ش كە لە شوپنىك بوو بەناوى (الروحاء)، دەگىرپتەوہو دەيكاتە سەرپەرشتيارى مەدينە^(۳).

پىنجەم :- پىغەمبەر ﷺ ئالايەكى گەورەى سپى، كە ئەوان بە ئالاي گەورەكەيان گوتوہ (لواء)، دەكاتە دروشمى ئەو غەزاو جەنگەو ئالايەكە دەداتە دەست (مصعب بن عمير) - خوا لىنى پازى بى، - ھەررەھا دوو ئالاي پەشيش لەپيش

(۱) پروانە: (البدایة والنہایة)، ج ۳، ص (۲۹۸)، كە ناویان (بَسْبَس) و (عمرو) بوو.

(۲) (السیرة النبویة لابن ہشام)، ج ۲، ص (۳۲۹).

(۳) ھەمان سەرچاوەو بەرگ، ص (۳۳۱).

خۆیه‌وه داده‌نێ، که یه‌کیکیان به‌ده‌ستی (علي بن ابي طالب) وه‌وه ده‌بێ به‌ناوی (عقاب) وه‌وه‌ی دیکه‌ش به‌ده‌ست کۆمه‌لێک له‌ پشتیوانانه‌وه ده‌بێ^(۱).

شه‌شهم :- پێغه‌مبەر ﷺ خۆی و هه‌موو هاوه‌له‌ به‌رێزه‌کانی (۷۰) حوشتریان پێ بووه که سواریان بن، وه‌ به‌نۆره سواریان ده‌بوون، بۆ وێنه: پێغه‌مبەر ﷺ خۆی و (علي بن ابي طالب و مرثد بن ابي مرثد الغنوی) به‌ هه‌رسیکیان نۆره‌یان له‌ حوشتریکی کردوه بۆ سواربوونی، (علي و مرثد) گوتیان ئه‌ی پێغه‌مبهری خوا ئیمه‌ به‌پێیان ده‌پۆین و هه‌ر تۆ سوار به‌، پێغه‌مبەر ﷺ فهرمووی: نه‌خێر نه‌ ئیوه له‌ من به‌هێزترن، وه‌ نه‌ منیش که‌متر له‌ ئیوه‌ پێوستیم به‌ پادا‌شت هه‌یه: { ما ألتما بأقوی مني، ولا أنا بأغنی عن الأجر منكما }^(۲).

هه‌روه‌ها (أبو بکر و عمر و عبدالرحمن بن عوف) ییش به‌نۆره سواری حوشتریک ده‌بوون، جاری واش بووه چواریان به‌نۆره سواری حوشتریک بوون و، ئه‌وه تاکه وه‌سیله‌ی سواریان بووه^(۳).

هه‌وتهم :- کاتیک، که (مشرك) ه‌کانی مه‌ککه‌ ئه‌وه‌وه‌اله‌یان پێده‌گا، زۆر توورپه‌وه‌ نا‌په‌حه‌ت ده‌بن و له‌شکریک ساز ده‌که‌ن که ژماره‌یان ده‌وری (۱۰۰۰) که‌س ده‌بێ، به‌ هه‌موو پێدا‌و‌یستییه‌کانی جه‌نگه‌وه، هه‌رچه‌نده (أبو سفیان) نه‌جاتی ده‌بێ و هه‌واڵ ده‌نێسری بۆ قورپه‌یش له‌ مه‌ککه، که نه‌یه‌ن و بگه‌رێنه‌وه، به‌لام وه‌ک وه‌لامدانه‌وه‌یه‌کی توند بۆ سوپای ئیسلام و خۆ رانواندن له‌ به‌رانبه‌ر هۆزه‌کانی عه‌ره‌بدا، به‌مه‌به‌ستی کۆنترۆڵکردنی پێگای بازرگان‌ییان، زۆریه‌ی له‌شکره‌که سواربوو له‌سه‌ر به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی سوپای ئیسلام، بۆیه قورپه‌یشییه‌کان به‌ سهرکردایه‌تی (أبو جهل - عمرو بن هشام) له‌ مه‌ککه‌ به‌پێ ده‌که‌ون بۆ ئه‌وه

(۱) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ج ۲، ص (۳۳۱).

(۲) رواه احمد والنسائي، بروانه: (البدایة والنهاية)، ج ۳، ص (۲۹۷).

(۳) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۳۳۲).

شونە ی که پێیان وایه پێغمەبەر ﷺ لهو ئێرێ له کاروانه که ده‌گه‌ڕێ، وه‌ کاتێک که پێغمەبەر ﷺ ئەوه ده‌بیستی، پاریژ ده‌کا به‌ مسولمانان وه‌ ده‌فرموی: ئەوه قورەیش به‌مه‌به‌ستی شه‌ر هاتوون، هه‌رچهنده‌ ئێمه‌ مه‌به‌ستمان شه‌ر نه‌بووه، بۆ گرتنی کاروانێک هاتبووین، جا پاره‌و پێشنیارتان چیه‌؟، سه‌ره‌تا (أبویکر) -خوا لیتی پاری بی- کۆمه‌لێک قسه‌ی باش ده‌کات، پاشان (عمر) ییش -خوا لیتی پاری بی- کۆمه‌لێک قسه‌ی باش ده‌کات، ننجاً (المقداد بن عمرو) قسه‌ ده‌کات و ده‌لێ: ئە ی پێغمەبەری خوا ﷺ پڕۆ به‌ره‌و ئەوه‌ی که خوا فرمائی پێ کردووی، سویند به‌خوا ئێمه‌ ئەو قسه‌یه‌ی (بني اسرائيل) به‌تۆ نالین که به‌ (موسی) بیان گوته‌:

﴿... فَأَذْهَبَ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتَلْنَا إِنَّا هُنَا قَتَدُونَ﴾ (٢٤) ﴿السمائة، واته‌: پڕۆ خۆت و په‌روه‌ردگارت بجه‌نگن ئێمه‌ لێره‌ دانیشتووین، به‌لکو ئێمه‌ به‌تۆ ده‌لین: (إذهب أنت وربك فقاتلا إنا معكما مقاتلون...)) تۆو په‌روه‌ردگارت بپۆن بجه‌نگن ئێمه‌ش له‌ خزمه‌تتاندا ده‌جه‌نگین... (١)، دوایی پێغمەبەر ﷺ دووباره‌ ده‌فرموی: {اشيرو علي أيها الناس}، واته‌: خه‌لكینه پێشنیازی خۆتانم پێ بلین! که لێره‌دا مه‌به‌ستی پشتیوانه‌کان بووه، چونکه‌ ئەوانه‌ی له‌سه‌ره‌تاوه‌ قسه‌یان کرد، هه‌موویان کۆچکه‌ران بوون، مه‌به‌ستی بووه‌ خه‌لکی مه‌دینه‌ش قسه‌ بکه‌ن، چونکه‌: ئەوان زۆریه‌ی سوپایه‌که‌یان پێکده‌هێناو مه‌به‌ستی بووه‌ له‌ ده‌می خۆیانوه‌ له‌وان حالێ بی، هه‌روه‌ها له‌به‌رئەوه‌ی له‌ په‌یماننامه‌ی دووه‌می عه‌قه‌به‌دا په‌یمانیان دا، که له‌نیو مه‌دینه‌دا پێغمەبەر ﷺ بپاریزن، وه‌ باس له‌ ده‌ره‌وه‌ی مه‌دینه‌ نه‌کرا، بۆیه‌ پێغمەبەر ﷺ پاریژی پێ کردن بۆ ئەوه‌ی بزانی ئایا ناماده‌ن له‌ ده‌ره‌وه‌ی مه‌دینه‌شدا له‌گه‌لیدا بن و له‌دژی کافره‌کان بجه‌نگن یان نا؟! جا کاتێک، که پێغمەبەر ﷺ ئەوه‌ی فرموو (سعد بن معاذ) گوته‌: ئە ی پێغمەبەری خوا ﷺ ده‌لێ مه‌به‌ستت ئێمه‌یه‌؟! دیاره‌ له‌سه‌ره‌تاوه‌

(١) السيرة النبوية لابن هشام، ج ٢، ص (٣٣٢)، (بخاري) ییش به‌ ژماره‌: (٣٩٥٢) و (٤٦٠٩) قسه‌ی (مقداد) ی هیناوه‌.

پشتیوانه‌کان رتزو ئه‌ده‌بیان نواندوه و گوتویوانه، تا (ابوبکر) و (عمر)، که ریش سپی مسولمانانن و له پیتش ئه‌واندا ده‌وریان بینیه، قسه نه‌که‌ن ئیمه قسه ناکه‌ین، به‌لام که پیغه‌مبەر ﷺ فه‌رمایشته‌که‌ی دووباره کردۆته‌وه، ئنجا قسه‌یان کردوه، پیغه‌مبەر ﷺ ده‌فه‌رموی: به‌لێ مه‌به‌ستم پی ئیوه‌یه، ئنجا (سعد بن معاذ) به‌ناوی هه‌موو پشتیوانانه‌وه کۆمه‌لێک قسه‌ی زۆر جوان و مه‌ردانه‌ی به‌م شیوه‌یه کردوه^(۱): (فقد آمنّا بك وصدقناك وشهدنا ان ما جئت به هو الحق وأعطيناك على ذلك عهدنا ومواثيقنا على السمع والطاعة، فامض يا رسول الله لما أردت فنحن معك فوالذي بعثك بالحق لو استعرضت بنا هذا البحر فخضته لخضناه معك ما تخلف منا رجلٌ واحد، وما نكره ان تلقى بنا عدونا غداً، انا لصبرٌ في الحرب صدقٌ في اللقاء، لعل الله يريك منا ما تقرُّ به عينك، فسرّ بنا على بركة الله، فسّر رسولُ الله ﷺ بقول سعدٍ ونشطه ذلك...)، واته: ئیمه ئیمانمان پی‌هیناوی و به‌راستمان زانیوی، شایه‌دییمان داوه ئه‌و په‌یامه‌ی، که تو هیناوته‌هه‌قه، هه‌روه‌ها له‌سه‌ر ئه‌وه‌ش په‌یمانێ پته‌ومان پیتاوی، که گویت بو بگرین و به‌قسه‌ت بکه‌ین، ئه‌ی پیغه‌مبهری خوا ئیستاش برۆ بو هه‌رشتیك که ده‌ته‌وی، ئیمه‌ش له‌خزمه‌ت داده‌بین، سویند به‌و که‌سه‌ی، که تو‌ی به‌حق په‌وانه‌ کردوه، ئه‌گه‌ر بچی‌ه نیو ده‌ریا، ئیمه‌ش له‌گه‌ل تو‌دا ده‌چینه‌ نیوی و یه‌که‌ نه‌فه‌رمان لێ دوانا‌که‌ویت، وه پیتشان ناخۆش نیه که سبه‌ینێ له‌گه‌ل دوژمندا پرویه‌روومان بکه‌یه‌وه، چونکه له‌شه‌پیتدا خۆپا‌گرین و که به‌ره‌نگاری دوژمن ده‌بینه‌وه پی‌اوی راستین، به‌لکه‌ر خوا له‌ئیمه‌ شتیکت پیتشان بدا که تو پی‌ی دلخۆش بی، پیتشان بکه‌وه له‌سه‌ر به‌ره‌که‌تی خوا، پیغه‌مبهریش ﷺ به‌و قسانه‌ی سعد زۆر دلخۆش بوو، وه وزه‌و تینیکێ دیکه‌ی خسته‌به‌ر، ئنجا فه‌رموی^(۲):

{سيروا وأبشروا فان الله تعالى قد وعدني إحدى الطائفتين والله لكأني

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌ به‌رگ، ص(۲۳۳).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌ به‌رگ، ص(۲۳۳).

الآن انظر الى مصارع القوم، واته: (بروژن و موژده‌تان لیستی خوا به‌لینی
یه کیتک له دوو کۆمه‌له‌که‌ی پیدام، -یان کاروانیان لسی ده‌گرین یان سوپاکه‌یان
ده‌شکینین- سویتند به‌خوا وه‌کو نه‌وه وایه، که ته‌ماشای شوینی کوژرانی هه‌ریه‌ک
له زله زله‌کانیان بکه‌م).

هه‌شتم :- هه‌ندیك له هاوه‌لان یان زۆریه‌یان حه‌زیان له به‌ره‌نگاریونه‌وه‌ی (أبو
جهل) و سوپا (۹۰۰ - ۱۰۰۰) کهسه سه‌ریازیه‌که‌ی نه‌ده‌کردو پیتیان خو‌ش سوو
له‌بری جه‌نگ، کاروانه‌که‌ی (أبو سفیان) بگرن، خوای کاربه‌جیش له‌وباره‌وه نه‌وه
نایه‌تانه‌ی سووره‌تی (الأنفال) ی ناره‌ده‌ خوار، که ده‌فه‌رموی: ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ
مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَرِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ
مَا بَيَّنَّ كَانَمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى
الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ
اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ
وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾، واته: وه‌ك چۆن په‌روه‌ردگارت له مالى خۆت به‌هه‌ق
برديه‌ ده‌رى له حالتيكدا، که ده‌سته‌یه‌ک له برواداران حه‌زیان نه‌ده‌کرد. له‌وباره‌وه
موجاده‌له‌یان له‌گه‌ل ده‌کرد وه‌ك نه‌وه‌ی له‌کاتیک له هۆکاره‌کانی مه‌رگ ده‌بینن
به‌ره‌و مه‌رگ بپه‌رین.

کاتیک خوا به‌لینی پیدان یه‌کیتک له دوو کۆمه‌له‌کان بو‌ئیه‌ بیت (یان
کاروانه‌که‌یان ده‌گرن یان سوپاکه‌یان ده‌شکینن) وه‌ ئیه‌وه‌ حه‌زتان ده‌کرد نه‌وه‌ی، که
دپکی پیه‌وه‌ نیه‌ بو‌ئیه‌ بیت (کاروانه‌که) به‌لام خوا ده‌یه‌وی به‌ وشه‌کانی هه‌ق
بچه‌سپینن و کافران دوابراو بکات، تاکو حه‌قی بچه‌سپینن و (باطیل)
بپوچیننیه‌وه، هه‌رچه‌نده‌ تاوانباران پیتیان ناخۆش بیت.

نۆیسه م: - (أبو سفیان)^(۱)، که ده بیستی پتغمبر ﷺ به سویابه که وه هاتۆته سهر رتی، کاروانه که ی بهره و که ناری ده ریای سوور تاو ده دات و له و پتوه ده ریاز ده بی، وه خه بهر بۆ (أبو جهل) ده نیری، که نه وه کاروانه که ده ریاز بسوه و بگه رینه وه، (أبو جهل) یش ده تی: وادیاره (أبو سفیان) سیپه لاک ی تاوساوه له ترسی موحه محمد که هه ندیک خه لکی ره شو و پروتی کۆ کردۆته وه، چۆن ده بی موحه محمد هه ره شه له ئیمه بکا، ده بی بچین بۆ سهر ناوی به در سۆ رۆژانی لی بی مینینه وه و نا هه نگ بگه رین و حه یوان سهر برین و ناهه تان گۆرانیمان بۆ بلین و شه راب بچۆینه وه، بۆ نه وه ی هه موو عاره ب سویا و هیزمان بیینی و سام و شه رمان لی بکه ن.

ده یه م: - پتغمبر ﷺ عه لی و سه عدو زویترو هه ندیک له هاوه لانی ناردن بۆ سهر ناوی به در، بۆ نه وه ی بزانه له وئ چ باسه، له وئ دوو غولامی موشریکه کانیا ن گرتن به ناوی (اسلم و عریض أبو یسا) و هینایان، نه وکاته پتغمبر ﷺ نوئوی ده کرد، لییان پرسین ئیوه کین؟ گوتیان: ئیمه ناو کیشی قوره یشیه کانین، ناردوویانین ناویان بۆ به رین، به لام هاوه لان پروایان پی نه کردن و لییان دان، تا نازاریان پی گه یشته، پاشان گوتیان: ئیمه سهر به (أبو سفیان) ین، پاشان پتغمبر ﷺ له نوئوی بۆ وه فه رموی: که له گه لتان راستیان کرد، لیتان دان، کاتیک له گه لتان درویان کرد وازتان لی هینان! وه فه رموی: نه وانه سهر به قوره یش و سویا که یانن، نه ک سهر به کاروانه که ی (أبو سفیان) تنجا پتغمبر ﷺ له دوو غولامه که ی پرس ی سویای قوره یشیه کان چه ندن؟! گوتیان: زۆرن، فه رموی: ژماره یان چه ند ده بی؟ وتیان: نازانین، فه رموی: پۆژی چه ند حوشران سه رده برن؟ گوتیان: پۆژیک (نۆ) و پۆژیک (ده)، فه رموی: که واته ژماره یان (۹۰۰-۱۰۰۰) که سه ^(۲).

(۱) هه مان سه رچاوه و به رگ، ص (۳۳۵).

(۲) هه مان سه رچاوه، ص (۳۳۴).

یازده‌یهم :- ثنجا پیغهمبر ﷺ لیتی پرسین له‌نیو سویای قوره‌یشدا کئی و کئی هدن له زله‌زله‌کان؟ نه‌وانیش گوتیان: (عتبة بن ربیعة و شیبة بن ربیعة، وأبو البختري وحکیم بن حزام ونوفل بن خولید والحارث بن عامر بن نوفل وطعیمة بن عدی بن نوفل والنضر بن الحارث وزمعة بن الأسود وأبو جهل بن هشام وامیة بن خلف ونبیه ومنبه ابنا الحجاج وسهیل بن عمرو وعمرو بن عبد ود).

پاشان پیغهمبر ﷺ فه‌رمووی: { هذه مكة قد ألفت إليكم أفلاذ کبدها }^(۱)، واته: (نه‌وه مه‌کک‌یه جگه‌رگۆشه‌کانی خوئی هه‌موو فری‌داوته مه‌یدانئ بۆ نی‌وه)، واته: هانی هاره‌لانی‌دا، که کافرانی قوره‌یش له‌وانه گه‌وره‌تریان نی‌وه، نه‌گه‌ر به‌سه‌ر نه‌وانه‌دا سه‌رکه‌ون، نه‌وه کوفر لووتی ده‌شکئی.

دوازده‌یهم :- شوین و مه‌نزله‌گی مسولمانان و کافره‌کان به‌و شی‌ویه به‌و که خوی

کاربه‌جئ وینای کردوه: ﴿ إِذْ أَنْتُمْ بِالْمُدَوِّهِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْمُدَوِّهِ الْقُصْوِي وَالرَّكْبِ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَأَخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ ... ﴾^(۱۴) الأنفال، پیغهمبر ﷺ و سویای مسولمانان له‌و قه‌د پالّه بوون، که له مه‌دینه‌وه نزیک بووه، وه نه‌بوو جه‌هل و سویاکه‌شی له‌و قه‌د پالّه بوون که له مه‌دینه‌وه دورو له مه‌ککه‌وه نزیک بووه، کاروانه‌که‌ش که‌وتۆته دامینیان‌وه.

سیزده‌یهم :- دواى نه‌وه‌ی پیغهمبر ﷺ مه‌نزل ده‌گرئ، (الحباب بن المنذر) ده‌چئ بۆ خزمه‌تی و ده‌لئ: نه‌ی پیغهمبری خوا! نایا نه‌و مه‌نزل‌گایه‌ی گرتوته، خوا فه‌رمانی پئ‌کردووی، که لی‌ره بی‌و بۆمان نی‌ه لیتی لابه‌دین، یاخود پیشنیارو بۆچوونی خوۆته و تاکتیکی جه‌نگییه؟!

(۱) هه‌مان سه‌رچاره‌و به‌رگو لاپه‌ره.

پیغهمبەر ﷺ ده‌فهرموی: بەلکو بار لئ دیتنەوه‌و تاکتیکی جەنگە، ننجاب (حباب) دەلتی: ئەمی پیغهمبەری خوا ئیترە باش نیەو وا باشترە ئیترە بەجئ بهیلتین و بچینە سەری، و گۆلاویک دروست بکەین و ئەو گۆلاوانەمی دیکە هەموو پرده‌کەینەوه، ئیدی ئیمە ناومان دەبی و ئەوانیش ئاویان نابن، پیغهمبەر ﷺ فەرموی: {لقد أشرت بالرأي}، واتە: (بەپراستی ئاماژەت بە پراو سەرنجیکی باش کرد) (۱).

کەواتە: پیغهمبەر ﷺ لەگەڵ ئەو هەموو دانایی و زانایی و گەرەبەیی خۆشیدا گوتی گرتوێ بۆ پیشنیازی هاوێلانی، کە بۆی دەرکەوتوێ پراو پیشنیازی چاک و باشیان هەبە، لئی وەرگرتوون و سوودی لئ بینوون و بە قسەمی کردوون.

چوارده‌بەم: - لەوکاتەدا (سعد بن معاذ) پیشنیازیک دەکا بۆ پیغهمبەر ﷺ و دەلتی: ئەمی پیغهمبەری خوا ﷺ! با کە پرتیکت بۆ دروست بکەین و وڵاخیکیشت بە زینکراوی بۆ ببەستینەوه، ئیمە جەنگ دەکەین، ئەگەر سەرکەوتین، ئەو شتیکی کە هەموومان پیمان خۆشە، و ئەگەر شکستمان خوارد، تۆ دەتوانی بگەریتەوه بۆ مەدینە، چونکە لەوێش خەلکیکی زۆری لێیە، لەبەرئەوه‌ی بەپەلە هاتوین فریا نەکەتوون بین، وە وایانزانێوه، کە هەر کاروانەو پێویست ناکات، پیغهمبەر ﷺ پیشنیازەکەمی پەسەند دەکات و دووعای خێری بۆ دەکات، وە لەو کەپرەدا تەنیا (أبو بکر) لە خزمەتیدا دەبی و فەرمان بە ئەوانی دیکە دەکات، بپۆن (۲).

(۱) سەرچاوه‌ی پێشوو، ج ۲، ص (۳۳۶)، بەلام (د. عائض القرني) لە کتیبی (قصة الرسالة: روائع من السيرة)، ص (۱۴۹) دا لەبارەمی ئەو وتووێژەمی پیغهمبەری خوا ﷺ و (الحباب بن المنذر) وه گوتووێتی (أخرجه الحاكم في المستدر، ۳/ ۴۲۶-۴۲۷) و سکت عنه، وقال الذهبي: حديث منكر. وانظر سيرة ابن هشام (۲/ ۳۱۲-۳۱۳) وأشار محققا السيرة الى ضعف الحديث).

(۲) هەمان سەرچاوه‌و بەرگ و لاپەرە.

پازده‌ییم :- پیغمبهر ص ریزه‌کانی سوپاکه‌ی رینک ده‌خات و هدر کۆمه‌له‌و کاری خۆیان پین ده‌سپیری، دوایی ده‌گه‌ریتسه‌وه نیو که‌پره‌که‌ی، که وه‌ک گوتمان (أبو بکر) یشی له‌خزمت داده‌بن، تنجا له‌خوا ده‌پاریتسه‌وه ده‌فرموی: {اللَّهُمَّ ان تهلك هذه العصابة اليوم لا تعبد}، واته: (ته‌ی خواجه‌ نه‌گه‌ر ته‌م کۆمه‌له‌ به‌ده‌ستی ته‌و کافرانه‌ بفه‌وتین، تۆ جارینکی دیکه‌ ناپه‌رسترین)، خوای په‌روه‌ردگار به‌ویۆنه‌وه ده‌فرموی: ﴿إِذْ نَسْتَفِئُونَ رَبَّكُمْ فَأَسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّفِينَ ﴿١﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾﴾ الأنفال، واته: وه‌یادی ته‌وکاته‌ بکه‌نه‌وه، که له‌ په‌روه‌ردگارتان ده‌پارانه‌وه‌و هاوارتان تی‌ده‌به‌ست، (له‌ ریوایه‌تیکدا هاتوه، که پیغمبهر ص ته‌وه‌نده‌ ده‌ستی به‌رز کردۆته‌وه له‌کاتی دووعاکردن و پارانه‌وه‌که‌یدا، هه‌تا عه‌باکه‌ی له‌سه‌ر شان که‌وتۆته‌ خوارو (أبو بکر) عه‌باکه‌ی به‌سه‌ر شانی داداوه‌ته‌وه‌و پینی گوتسه‌وه: ته‌ی پیغمبهری خوا ته‌وه‌نده‌ خۆت ته‌زیست مه‌ده‌ خوا به‌لینتیکی به‌تۆی داوه‌ جی‌به‌جی ده‌کات) ^(۱) په‌روه‌ردگارتان وه‌لامی دانوه‌ که من به‌هه‌زار فریشته‌ی یه‌ک له‌ دوای یه‌ک یارمه‌تیتان ده‌ده‌م، خوا هه‌ر بۆ دلخۆشیی نیوه‌ ناردنی، بۆته‌وه‌ی دلشان نارام بگرئ، نه‌گه‌رنا سه‌رکه‌وتن هه‌ر له‌لایه‌ن خواوه‌یه‌، بینگومان خوا بالاده‌ستی کاربه‌جی‌یه‌.

شازده‌ییم :- کاتیک، که به‌ره‌نگاری یه‌ک بوونه‌وه (أبو جهل) دووعای کرد، دیاره‌ (أبو جهل) ی سه‌رده‌می پیغمبهر ص خوای ناسیوه، به‌لام به‌قسه‌ی نه‌کردوه، به‌لام له‌م سه‌رده‌مه‌ی خۆماندا (أبو جهل) ی وا هه‌ن خواش ناناسن) ا به‌لینتی (أبو جهل) له‌خوا پاراپه‌وه‌وه، گوتی: (اللَّهُمَّ أَقْطَعْنَا لِلرَّحْمِ وَأَتَانَا بِمَا لَا يَعْرِفُ،

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص (۳۴۰).

فَأَجِنَةُ الْغَدَاةِ^(۱)، واته: خواجه کامه‌مان زیاتر په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی پچرا‌اندوه، کامه‌مان زیاتر شتی خرابی په‌یدا کرده، نه‌مړو له به‌ینسی به‌ره و بیغه‌وتینه، وه به‌و مونسه‌به‌ته‌وه خوی کاربه‌جی نه‌م نایه‌ته‌ی ناره‌ خوار، که ده‌فهرموی:

﴿إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْهَوْا فَهِيَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ

تَعُودُوا نَعُدُّ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾﴾

الأنفال، واته: نه‌گمر داوای دادوه‌ریی ده‌که‌ن (کامتان خراپه‌ خوا بیغه‌وتینه‌ی) نه‌وه دادوه‌ریستان بو‌ هات، نه‌گمر ده‌ستیش هه‌لبگرن باشته‌ره بو‌ نیوه، وه نه‌گمر جاریکی دیکه‌ش بگه‌رینه‌وه بو‌ دژایه‌تیکردنی نیسلام، نیمه‌ش ده‌گه‌رینه‌وه‌وه کژمه‌لی زورو زوه‌ندی نیوه‌ش سوودتان پی‌ ناگه‌یه‌نی هه‌رچه‌نده زوری، وه بیگومان خوا له‌گه‌ل نیمانداراندايه.

حه‌فده‌ییم :- کافره‌کان له مه‌ککه‌وه به‌ ته‌پل و ده‌ف کوتانو گوزانی گوتنه‌وه

هاتنه‌ده‌ره، نافرته‌نایشیان له‌گه‌ل بوون، که گوزانیان ده‌گوت، یه‌کیت له‌وه گوزانیانه‌یان نه‌وه‌بوو، که ده‌یانگوت: (ان تُقْبَلُوا نَعَانِقُ وَنَفْرَشُ التَّمَارِقِ أَوْ تُذْبِرُوا نَفَارِقَ غَيْرِ وَامِقِ)، واته: نه‌گمر به‌ره‌نگاری دوژمن بنه‌وه، نه‌وا نیمه‌ش ده‌ستان له ملی ده‌که‌ین و، فهرش و رایه‌خ پاده‌خه‌ین (غهریزه‌ی جینسییان ده‌جوولاندن)، به‌لام نه‌گمر پشت له دوژمن بکه‌ن وازتان لی‌ ده‌هینین، وازهینانیک، که قه‌ت گه‌رانه‌وه‌ی بو‌ نه‌بی.

له‌وباره‌وه خوی په‌روه‌ردگار نه‌م نایه‌تانه له سووره‌تی (الأنفال) ده‌نیرته‌ خورئ، که ده‌فهرموی: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِشَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ يَمَّا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٧﴾﴾، واته: نه‌ی نیماندارینه! نیوه وه‌کو نه‌وانه مه‌بن (أبو جهل و سوپایه‌که‌ی)، که به‌ فیزو

(۱) سدرچاوه‌ی پیشوو، ج ۲، ص (۳۲۲).

که‌شخه و ریا‌بازیه‌وه هاتنه دهر له مالّ و حالیان، نامان‌جیشیان شه‌وه‌بوو، که خه‌لک له‌ریتی خوا لابه‌دن، وه خوا به‌وشتانه‌ی شه‌وان ده‌یکه‌ن ده‌وره‌ده‌ره.

که‌واته: ههر کام له خۆ به‌زلگریی و فیزو که‌شخه‌و، ریا‌بازیی‌و، هه‌ولتی لادانی خه‌لکی له‌ریتی خوا، چهند سیفه‌تی خراب‌و دزتیوی (أبو جهل) و سوپای کافرانی قوره‌یش بوون، که له مه‌ککه‌وه به‌رئ که‌وتن به‌مه‌به‌ستی شه‌پرکردن له‌گه‌ل سوپای نیسلا‌مدا، به‌سه‌ره‌رشتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

هه‌ژده‌یه‌م :- پیتش شه‌وه‌ی روویه‌روویه‌بوونه‌وه‌ی روو بدات، روویه‌روویه‌بوونه‌وه‌ی تاکه که‌سی له نیوانیاندا به‌ریابوو، سئ که‌س له کافره‌کان، که بریتی بوون له: (عتبة بن ربیعة) و (شبیبة بن ربیعة) و (الولید بن شبیبة)، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ هه‌ریه‌ک له: (علي بن أبي طالب) و (حمزة بن عبدالمطلب) و (عبیدة بن الحارث) ی بۆ دیاریکردن و سه‌ره‌نجام (علي بن أبي طالب) (ولید) ی کوشت و (حمزة) ش (شبیبة) ی کوشت و دوایی (حمزة) و (علي) (عتبة) ش ده‌کوژن، به‌لام له‌و موباره‌زه‌یه‌دا (عبیدة بن الحارث) به‌خه‌ستی بریندار ده‌بی‌و به‌و برینانه‌ی شه‌هید ده‌بن^(۱)، ئنجا شه‌ری ده‌سته‌ویه‌خه‌ی گشتی ده‌ست پین‌ده‌کاو سه‌ره‌نجام هه‌فتا له کافره‌کان ده‌کوژری، که زۆریه‌یان زله‌زله‌کانیان ده‌بن، وه‌ک (أبو جهل عتبة و شبیبة و نضر بن الحارث و أمیة بن خلف و أبو البختري و... هتد).

وه هه‌فتاشیان لسی به‌ دیل ده‌گیری^(۲)، چوارده که‌سیش له هه‌وه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ شه‌هید ده‌بن، هه‌شتیان له پشتیوانه‌کان و شه‌شیان له کۆچکه‌ران^(۳).

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ص (۳۱۷).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص (۳۱۷).

(۳) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۲، ص (۳۸۷).

خوای بالآدهست له و باره وه نهم دوو نایه ته ی ناردنه خوار، که ده فهرمووی:
 ﴿ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَئِنْ آتَىٰ اللَّهُ قَلْبَهُمْ ۖ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَئِنْ آتَىٰ اللَّهُ رَجُلًا
 وَلِئِبْلَىٰ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسُنَا ۗ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۷﴾ ذَلِكُمْ وَأَنَّ
 اللَّهَ مُهِينٌ كِيدِ الْكَافِرِينَ ﴿۱۸﴾ الأنفال، واته: نیتوه نه تان کوشتن به لکو خوا
 کوشتنی (چونکه خوا دلئی نیتوهی به هیژ کردو نهوانی ترساند) وه تو نه تهاویشت
 به لکو خوا هاویشتی (کاتیک که تیکچرژان دهستی پیکرد، پیغمبر ﷺ چهنگه
 خوئیکی هه لگرت و به کافره کانی داگردو فهرمووی: ((شاهت الوجوه)) که میان
 هه بوو، که لهو خوئیان به رنه که وی و نه چیتته چاویانه وه) ^(۱) وه بو نه وهی خوا
 نیعمه تیککی چاک بدات به نه هلی نیمان و به هیزه وه تا قییان بکاته وه، بیگومان خوا
 بیسه ره زانایه، وه بیگومان خوا پیلانی کافره کان هه لده وه شینیتته وه.

لهو جهنگه دا دروشمی مسولمانان (أحد، أحد) بوو، وه لهو شتانه ی زیاتر بوو
 به هیژی به رزبوونه وهی وره ی مسولمانان و دلخویشیان به سه رکه وتن نه وه بوو که
 گوئیان له پیغمبر ﷺ بوو دهی فهرموو: ﴿ سَبَّحْمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الدُّبُرَ ﴿۱۵﴾
 القمر، واته: نهو کو مده له تیکده شکینری و پشت هه لده که ن و هه لدین ^(۲).

نۆزده یه م :- که جهنگ ته واو بوو، مسولمانان سه رکه وتن و کافره کان مهیدانی
 جهنگیان چۆل کردو به شپزه یی هه لاتن، کیشه له سه ر دابه شکردنی ده سته که وه ته کان
 له نیتو مسولمانان پهیدا بوو، که گه نجه کان داوای پشک و به شی زیاتریان ده کرد،
 به وهی له نیتو جهرگه ی جهنگه که دا بوون.
 نهوانی دیکه ش، که له داوای جهنگه که بوون، به هه مان شیتوه داوایان ده کردو
 کیشه یان له نیتواندا دروست بوو.

(۱) (البدایة والنهایة)، ج ۳، ص (۲۸۴)، وه (السیرة النبویة لابن هشام) ج ۲، ص (۳۴۰).
 (۲) (البدایة والنهایة)، ج ۳، ص (۳۱۵)، وه: (صحيح البخاري): ۳۹۵۳.

نیدی خوی ببه‌زه‌یی بهو بۆنه‌وه نایه‌تی سه‌ره‌تای سه‌ره‌تای (الأنفال)ی ناره‌ده خواره‌وه، که ده‌فرموی: ﴿يَسْتَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾﴾^(۱)،
 واته: ده‌ریاره‌ی ده‌سته‌وته‌کان پرسیار ده‌که‌ن؟ بلئی: ده‌سته‌وته‌کان هی خواو پیغه‌مبه‌رن (واته: نه‌وان ده‌بی دابه‌شی بکه‌ن) پاریز له خوا بکه‌ن و په‌یوه‌ندی نیوانتان چاک بکه‌ن، وه فرمانبه‌ری خواو پیغه‌مبه‌ری خوا بکه‌ن، نه‌گه‌ر نیماندارن^(۱).

بهم شیویه خوی په‌روه‌ردگار حوکی دابه‌شکردنی ده‌سته‌وته‌کان ده‌نیترتیه خوارو فرمانیان به سئ شت پی ده‌کات:
 ا- پاریزکردن له بی فرمانیسی خوا.
 ب- چاککردنی په‌یوه‌ندی نیوانیان.
 ج- فرمانبه‌ری خواو پیغه‌مبه‌ری خوا.

چونکه جیهاد له رتی خوادا پیویستی به پاریز له خوا هدیوه، په‌یوه‌ندی باش و چاککردنی نیوان مسولمانانیش نیشانه‌ی تزکمه‌یی و هیزه‌وه، فرمانبه‌ری خواو پیغه‌مبه‌ریس چاره‌سه‌رو یه‌کلاکه‌ره‌وه‌ی کیشه‌کانه.

دواتر خوی زاناو شاره‌زا باسی چۆنیه‌تی دابه‌شکردنی ده‌سته‌وت ده‌کاو ده‌فرموی: ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسُهُمُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَآلِ بْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزَلْنَا

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۳۶۳).

عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ النِّقَى الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥١﴾
 الأنفال، واته: وه بزائن كه نهوهی له (جهنگدا به دهستان ده كه وهی) به (غنیمه)
 دهیگرن نهوه پینج یه کی بۆ خواجه و بۆ پیغه مبهرو خزمان و هه تیوان و هه ژاران و
 ریبوارانه، نه گهر نیمانتان به خوا هه یه و به وهی، كه دامانبه زاندۆته سهر بهنده ی
 خزمان له رۆژی لیک جیا کردنه وهی حه ق و باتیل دا، رۆژی به یه ك گه یشتنی
 ههردوو كۆمه له كه (مسولمانان و كافران) وه خوا له سهر هه موو شتیك به توانایه .

بیستهم :- كاتیک پیغه مبهر ﷺ گه یشته وه (مه دینه) ده رباره ی دیله كان راویژی به
 هاوه له به ریزه كانی كرد، (أبویكر) پیشنیازی كرد كه دیله كان (فدیة) بیان لی
 وه ریگیزی و نازاد بگریز، به لام (عمر) رای وابوو كه بكوژرین، به لگه شی نهوه بوو
 گوتی: نهوانه گه ووه و زله زله كانی نه هلی كوفرن، وه نیمه ش كه م ده سه لاتین، با
 بیانكوژین بۆنه وهی جاریکی دی ته ماعمان تینه كهن، پیغه مبهر ﷺ
 پیشنیازه كه ی (أبویكر) ی په سند كردو (فدیة) ی لی وه رگرتن^(١).

خوا ی په ووه ردگاریش نه م نایه تانه ی ناره ده خوارو ته نكیدی نه و پاریه ی كرد،
 كه ده بوایه بكوژرین، وه ك ده فهرموئ: ﴿ مَا كَان لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى
 يُشْرَكَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
 ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كُنْتُمْ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا مِنَّمَا

عَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٦﴾ الأنفال، واته: بۆ
 هه یج پیغه مبهر تیک نیه دیلی هه بن، هه تا كافره كان ته و او زه بوون نه كا له سهر زه وی،
 نیوه ده سه كه وه تیک دنیاییتان ده وی (له به رامبه ر نازاد كردنیاندا وه ك) (فدیة))
 دهستان ده كه وهی) وه خوا دوا رۆژی ده وی، وه خوا بالاده سه ته و كاریه جی یه،

(١) به روانه: (المصباح الحنیر فی تهذیب تفسیر ابن كثیر)، ص (٥٤٩).

نه گهر له بهرته وهی نه با، که خوا پیشتتر بریاری داوه (که خوا بهنده کانی له سهر هده لای نیجته هادی سزا نادات) نه وه به هوی نه وه (فیدیه وه رگرتن) وه سزایه کی گه وره تان تروش ده بوو، وه نه وهی که به غنیمت گرتو تانه حلاله وه بیخون، وه پاریز له خوا بکه ن بیگومان خوا لیبورده ی میهره بانه .

بهو پی یه هیندیک له دیله کان (فدیة) بیان لی وه رگیراوه تازاد کران و، هیندیکیشیان، که خوینده وار بوون و پاره یان نه بوو، نه وه دانرا، که هر یه کیتکیان له بری (فدیة) ده مندالی مسولمانان فیری خوینده واری بکه ن و تازاد بن^(۱).

بیست و یه کم: - خوی په روه ردگار نیعمته ی سرکه وتنی مسولمانان له وه جهنگه دا (جهنگی به در) به سهر کافره کانداه خاتوه بیبری نیمانداران، له گهل نه وه شدا که کم ده رامهت و نه دارو هه ژار بوون، ده فهرموی: ﴿وَأذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَخَطَفَكُمْ الْإِنْسَاءُ فَتَأْتِيكُمْ وَأَيُّدِكُمْ يُبْصِرُونَ. وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ (الأنفال، واته: وه یادی نه وه کاته بکه نه وه، که نیوه کم و چهوسینراوه بوون له زه میندا ده ترسان خه لک بتان رپیتنی، به لأم خوا نیوه ی په نا داو پشتی گرتن و سهری خستن و له رژی پاك و چاك پی بی به خشین بۆ نه وه ی شوکرانه بریز بن.

هه روه ها پیش نه وه نیعمته نه وه شیان بیبر ده خاتوه، که له گهرمدی جهنگ و تیکرژاندا چون سووکه خه ویکي به ملدا هیناون و هیمنی کردوونه وه و بارانی بۆ باراندوون، وه به هوی فریشته کانه وه سهری خستوون: ﴿إِذْ يُغَشِّيكُمُ الْغُصَاءُ أَمْنَةً مِّنْهُ وَيُنزِلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْسَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ﴾ (١١) إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَأِكَةِ أَنِّي

(۱) پروانه: (نظام الحكومة النبوية، المسمى: التراتيب الإدارية) للكتاني، ج ۱، ص (۱۰۸).

مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا سَأَلْتِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلرَّعْبُ فَأَضْرِبُوا
فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَأَضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ الأنفال، واته: یاد بکه نه وه،
که (خوا) سووکه خه ویکی به سهردا هینان تا کو دلتان به هیزو نارامییت، وه
بارانیکی بژ ناردنه خوار، بژ نه وهی پیتان با شتر جیگیر بی (چونکه شوینی
مسولمانان لم و خیز بوو، به لام شوینی کافره کان چالایی بوو به هوی بارانه وه
له قورپی ده چه قین) کاتیک، که پهروه ردگارت وه حی کرد بژ فریشته کان: من
له گه لتانم و نیمانداران پی چه سپیو بکه نو، منیش ترسو بیم ده خه مه دلی
نه وانهی کافرن، له سهرووی گه ردنیسان بده نو په نجه کانیاں په پرتن.

به پرتن!

بیگومان جهنگی به در وه رچه خانیکی گرنگ بوو له میژووی نیسلامدا به هوی
نهو سهرکه وتنه سیاسی و مدعنه و بییهی رسولمانان تییدا وه دهستیان هینا، که بوو
به هوی نهو هی نه یارانی نیسلام حیسابیکی تایه تی بژ هه بیهت و هیزو ده ولته تی نیسلام
بکه نو له نیوه وه و دهره وهی مه دینه دا چاو تک به هه لویسته کانیاندا به رانبر مسولمانان
بخشیننه وه، نهو جهنگه که خوی زالو توانا به (یوم الفرقان) واته: پوژی جیا کردنه وهی
هق و ناهق، نای بردوه، به شیوه یه ک کافره کانی قوره یش تییدا دوزان که زوریه ی زله
زله کانی قوره یش لهو جهنگه دا کوژران و ژماره یه کی زوریشیاں لی به دیل گیرا، وه
نهو جهنگه نه ک هر زیانیکی گه و ره بوو بژ نه وان، به لکو کاریگه ری له سهر
دوژمنانی دیکه ی نیسلامیش دانا، وه بوو به هوی زیاتر چه سپین و فراژوو بوونی کیان و
ده سه لاتی نیسلامیی و عزیزهت و هه بیه تی رسولمانان.

وه بیگومان ده سته که وته کانی جهنگه که زور زیاترو گه و ره تر بوون له
ده سته که وته کانی کاروانه که، چونکه سهرکه وتنه که هر بریتی نه بوو له ده سته که وتی
ماددی و بهس.

که واته: هرکاتې ته هلی ټیمان ته نیا کار بو خوا بکه نو، دواي شهرعی خوا بکه ونو، له گه ل بهر ژه وه ندیی دینی خوادا بنو، به لیزانسی و بی ترس ههنگاو هه لیسن، بیگومان خوی گوره و زال پشتیوانیانه و سهریانه خواو خیرو چاکه ی دونیاو دواړو ژیان به نسیب ده بی.

چهند رووداویک پیش جهنگی ئو خود:

ئو رووداوانه ی که لیړه دا باسیان ده که یین له کوتایی سالی دووه و سهره تاي سالی سی یه می کوچیدا روویان داوه:

یه که م: هه ولیکی نه زورک بو په نهانکوژ (اغتیال) کردنی پیغه مبر ﷺ: -

یه کیك لهو رووداوه گرنگانه نه وه بوو، وه له سیره ی (ابن هشام) دا هاتوه، که (ابن اسحاق) ده لئ^(۱): (محمد بن جعفر) بو گپرامده، که (عروة بن زبیر) - خوا له خوی و بابی رازی بی- ده گپرتته وه ده لئ: روژیک (عمیر بن وهب الجمحی) له گه ل (صفوان بن أمیه) دا له نیو (حجر ی) (اسماعیل) دا دانیشتون و باسی کوژراوه کانی خویان له جهنگی (به در) دا ده کرد، دیاره (عمیر بن وهب) یه کیك بو له وانه ی که زور نازاری پیغه مبرو هاوه لانی به پرتزی دابوو، بویه پییان ده گوت: شهیتانیک له شهیتانه کانی قوره یش (شیطان من شیاطین قریش).

له درتزه ی قسه کانیدا (صفوان) گوتی: نه گهر که سیك هه بووایه، چوویا (محمد ی کوشتبا، تۆله ی ئه و کوژراوانه ی خۆمان ده کرده وه یه کجاری نه جاتمان ده بوو، (عمیر) یش، که کوړپکی له گه ل دیله کانی قوره یش له به در به دیل گیرابوو، گوتی: من بیانوم هیه بهچم، به لام نه گهر بکوژرم مالو خیزانم له دوا به چی ده میتنی

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۲، ص (۳۶۰-۳۶۱).

کئی به‌خیتیوان ده‌کات؟! (صفوان) به‌ئینی پیداو، گوتی: من مالو خیزانه‌کەت له نه‌ستۆ ده‌گرم، (عمیر) گوتی: باشه، به‌لام با نه‌ئینی بئ، نه‌ویش وه‌عدی پیدا که ناشکرای نه‌کا.

(عمیر) شمشیره‌که‌ی به‌ ژهر ناو دایه‌وه‌و خۆی ناماده کردو چوو بۆ مه‌دینه، له‌وئ عومهری کوری خه‌تتاب -خوا لیتی پازی بئ- که (عمیر) ی بینسی، به‌ پیغه‌مبه‌ری گوت ﷺ: نه‌وه (عمیر) ه‌ پیاوئکی زۆر خراپه‌کاره‌و (شیطان)ه‌و بۆ هیچی چاک نه‌هاتوه.

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرمانی کرد، که (عمیر) بجیته ژوورئ بۆ لای، عومهریش نه‌و لاسکه‌ی که (عمیر) شمشیره‌که‌ی پئ له‌ خو قایم کردبو له‌ملی کردو پای کیشاو هینای بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، وه‌ فرمانی کرد به‌ هه‌ندیک له‌ هاوه‌لان، که ناگاداری بن، پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ (عمیر) ی پرسی: بۆچی هاتوی؟! گوتی: هاتووم بۆ نه‌وه‌ی پیتان بلیم له‌گه‌ل نه‌و کوره‌مدا چاک بن، که له‌لای ئیوه‌ دیله، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمووی: نه‌دی نه‌و شمشیره‌ چیه‌ پیته‌؟! گوتی: جا کوا نه‌م شمشیره‌ چ سوئیکی پئ‌گه‌یاندین له‌ جه‌نگی به‌دردا، ئنجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ پئی فرموو: راستم پئ‌بلی بۆچی هاتوی؟! وتی: هه‌ر بۆ نه‌وه‌ هاتووم که باسم کرد، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمووی: نه‌خیز به‌لکو تۆ له‌گه‌ل (صفوان) لای (حجر) دانیشتبوون، باسی کوژراوانی جه‌نگی به‌دردان ده‌کردو گوتت: نه‌گه‌ر له‌به‌ر نه‌وه‌ نه‌با قه‌رزم له‌سه‌ره‌و خیزانیکسی زۆرم هه‌یه، ده‌چووم (محمد)م ده‌کوشت، (صفوان)یش قه‌رزو ژیانی خیزانه‌که‌تی گرتنه‌ نه‌ستۆی خۆی بۆ نه‌وه‌ی من بکوژی، (عمیر) که نه‌وه‌ی بیست سه‌ری سوپما!! وه‌ یه‌کسه‌ر گوتی: من شایه‌تی ده‌ده‌م، که تۆ پیغه‌مبه‌ری خوای، چونکه‌ من پیم نه‌گوتوی و (صفوان)یش له‌ مه‌که‌یه، که‌واته: خوا نه‌وه‌ی به‌تۆ راگه‌یانده‌وه‌ توئی ناگادار کردۆته‌وه، بۆیه (عمیر) هه‌ر له‌وئ مسولمان بوو، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فرمانی به‌ هاوه‌لانی کرد، که بیبه‌ن و شاره‌زای ئیسلامی بکه‌ن، وه‌ کوره‌که‌شی بۆ به‌ریده‌ن و نه‌وانیش فرمانی پیغه‌مبه‌ریان ﷺ جیبه‌جئ کرد.

له‌م به‌سهره‌تهدا نه‌ندازه‌ی رق و قین و ویستی خراپی ناحه‌زانی نیسلام ده‌ده‌که‌وئ که بو خامۆشکردنی بانگه‌وازی نیسلام، هه‌رده‌م له هه‌ولئی شه‌وه‌دان که سه‌رکرده‌و بانگه‌خوازان بکوژن و له‌نیویان به‌رن و ته‌گییرو را ده‌گوژنه‌وه له‌و پیناوه‌دا، وه به‌رزی خویره‌وشت و هه‌لویتستی جوانی پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌رده‌که‌وئ، له کاتی‌کدا زانیویه‌تی که (عمیس) به نیازیکی خراپ و بو کوشتنی شه‌و هاتوه، به‌لام عه‌فووی ده‌کاو چاکه‌ی له‌گه‌لدا ده‌کات.

دووهم: غه‌زای (ماء الکرد) له ناوچه‌ی (بنی سلیم):-

پروودای دووهمی پیش جه‌نگی ئو‌خود بریتیه له غه‌زای (بنی سلیم) له شویتیک بووه به‌ناوی (ماء الکرد) وه‌ک له سیره‌ی (ابن هشام)^(۱) دا هاتوه، ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌وت شه‌و دوا‌ی گه‌پانه‌وه‌ی له جه‌نگی به‌در، هه‌ندیک زانیاری و هه‌والئی پی ده‌گات که (بنی سلیم) ده‌یان‌ه‌وئ، چالاکیی سه‌ریازی له دژی مسو‌لمان‌ه‌کان بکه‌ن، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌سته‌پیش‌خه‌ری ده‌کاو ده‌چی، له شویتیک به‌ناوی (الکرد) که سه‌رچاوه‌یه‌کی ئاری لئ ده‌بی، بو‌ماوه‌ی سئ شه‌و ده‌مینتیه‌وه، به‌لام هه‌یچ پرویه‌روبوونه‌وه‌و کوشتاریکی تیدا روونادات و (بنی سلیم) په‌رتیه‌ی لئ ده‌که‌ن و پیغه‌مبه‌ریش ده‌گه‌ریتیه‌وه بو (مه‌دینه).

سێیه‌م : غه‌زای (السویق) :-

یه‌کیکی دیکه له‌و پرووداوانه، غه‌زای (السویق)ه، که له مانگی (ذی الحجته) دا بووه، هۆی پروودانی ئه‌م غه‌زایه‌ش شه‌وه‌بوو که: دوا‌ی شه‌وه‌ی قوربه‌یشیه‌کان له جه‌نگی به‌در تیک شکان، (أبو سفیان) سویند ده‌خوا که ئاو به له‌شی نه‌که‌ه‌وئ و به‌ده‌نی پاک

(۱) پروانه: ج ۳، ص (۳-۴).

نه کاتهوه له لهش پیسی، هه تاکو شتیک نه کا له دژی پیغه ممبر ﷺ و مسولمانان، هه بویه شهویک (أبو سفیان) به خوی و (۲۰۰) دووسه سوارهوه هه لده کوتیتته سهه مه دینه، به سوود وه رگرتن له هه لوتستی جووله که کانی (بنی النضیر) و دوو که سی جوتیار ده کوژن و هه ندیک په زو باغیش ده سووتینن و هه لدین به ره و مه که که، که پیغه ممبر ﷺ نه و هه واله ده بیستی، به سوپایه که وه دوايان ده که وئ تا شویتیک به ناوی (قرقرة الکدر) به لام نایانگاتی و ده ربازيان ده بی، وه هوی ناوانی نه و غه زایه ش به (غزوة السویق) نه و هه بووه که (أبو سفیان) و سوپاکه ی خوار دیتیکان پی بووه به ناوی (السویق) که له (ناردو هه نگوین و رۆن دروست ده کرا)، به لام بۆ نه و ی باریان سووک بی و چاکتر پاکهن، نه و خوار دنه یان هه موو فری داوه، مسولمانه کانیش کزیان کرد ته وه و سوو دیک ی باشیان لی بینیه (۱).

چواره م: غه زای (ذی امر):-

پیغه ممبر ﷺ له مانگی (محرّم) دا پاش گه پانه وه ی له غه زای (السویق) ده چی به ره و (نجد) بۆ سهه تیره ی (غطفان)، چونکه نیازیان و ابووه هیرش بکه نه سهه مه دینه، پیغه ممبر ﷺ مانگی (صفر) له وئ ده میتیتته وه، به لام نه وان هیچیان پی ناکرئ و بلاوه ی لی ده که ن، بویه هیچ جهنگ و کوشتار روونادات و پیغه ممبر ﷺ یش ده گه ریتته وه بۆ مه دینه (۲).

(۱) سهه چاره ی پیتشو، ص (۳-۴).

(۲) هه مان سهه چاره، ص (۴).

پینجه‌م: غه‌زای (الفرع) له (به‌حران):-

پیغه‌مبەر ﷺ به سوپایه‌که‌وه ده‌چی بۆ شه‌وی، که گورزیتکی سه‌ربازی له هیزه‌کانی قوره‌یش بدات له شوینتیک به‌ناوی (الفرع)، به‌لام شه‌وانی ده‌ست ناکه‌وی.
پیغه‌مبەر ﷺ مانگی (ربیع الثاني وجمادی الأولى)، واته: دوو مانگان له‌وه شوینه ده‌مینتته‌وه، دوایش بی‌شه‌وی تووشی روویه‌روویونه‌وه بین ده‌گه‌رتنه‌وه بۆ مه‌دینه^(۱).

شه‌شه‌م: سه‌رییه‌ی (زید بن حارثة) بۆ (القردة):-

پیغه‌مبەر ﷺ سه‌رییه‌یک به‌ فه‌رمانده‌یتی (زید بن حارثة) به‌ سه‌د سواره‌وه ده‌نیژی بۆ شوینتیک به‌ناوی (القردة)^(۲)، به‌مه‌به‌ستی گرتنی کاروانتیک قوره‌یشیه‌کان، که له نه‌جامدا کاروانه‌که‌وه چاوساگی کاروانه‌که‌وه ده‌گرن، به‌لام که‌سی قوره‌یشیه‌کانیان چنگ ناکه‌وی^(۳).

حه‌وته‌م: په‌یمان شکینی جووله‌که‌کانی (بني قینقاع) و ده‌رکردنیان:-

یه‌کیتکی دیکه له‌وه به‌سه‌ره‌اتانه بریتیه له به‌سه‌ره‌اتی یه‌کیک له تیره‌جووله‌که‌کانی ده‌ورویه‌ری (مه‌دینه) به‌ناوی (بني قینقاع)، دیا ره پیشتر باسما ن کرد، که: (بني قینقاع) و (بني النضیر) و (بني قریظة) سی تیره‌ی سه‌ره‌کی جووله‌که‌بوون له مه‌دینه‌دا، که پیغه‌مبەر ﷺ کۆچی کرد بۆ مه‌دینه په‌یمانی له‌گه‌ل مؤرکردن، که به

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌وه به‌رگه‌وه لاپه‌ره.

(۲) القردة: ناوی کانی و سه‌رچاوه‌یه‌که له (نجد).

(۳) السیرة النبویه، لابن هشام، ج ۳، ص (۷).

همه موویان بهرگری له مه دینه بکهن، وه هاوکاری یه بکهن له شتی باشدا، به لام (بنی قینقاع) چهند شتیکیان کرد، که پیچه وانه ی په یمانه که بوو، بویه شهو په یمانه یان هه لوه شانده وه، یه کیئک لهو شتانه شهو بوو وهک (ابن هشام) گپراویه ته وه^(١)، که: پاش جدهنگی به در رۆژتکیان پیغه مبه ر ﷺ له بازار خه لکیکی له تیره ی (بنی قینقاع) ی کۆکرده وه پیی فهرمون: {یا معشر یهود! احذروا من الله مثل ما نزل بقریش من النعمة وأسلموا، فانکم قد عرفتم انی نبی مرسل، تجدون ذلك فی کتابکم وعهد الله الیکم}، واته: شهی کۆمه لئی جووله که! له تۆله ی خوا بترسین، وه کو شهوی که به سهر قوره ی شی هیئاو، مسولمان بن، نیوه ده زانن، که من پیغه مبه ری خواو شهوش ده بینن لهو کتیبه دا، که خوا بۆی ناردوون، شهو په یمانه ی، که لئی وه رگرتوون! شهوانیش له وه لامدا ده لئین: نه خیر تۆ پیغه مبه ی خوا نیو تیمانت پی ناهینینو، هه ره شه ی لس ده کهن و پیی ده لئین، شهی موحه ممه د تۆ به وه هه لمه خه له تی، که له گه ل که سانیئک جدهنگی کت کرده شه موونی جدهنگیان نه بووه، نه گهر له گه ل نیمه دا شه ر بکه ی، نجا تیده گه ی، که نیمه پیای شه رین، که واته: هه رچه نده به لئین و په یمانیان له گه ل پیغه مبه ردا هه بووه، که چی هه ره شه یان لی کردوه!

هۆکاری سه ره کی رووداوی ده رکرانی تیره ی (بنی قینقاع) شهو بوو، که ئافره تیکی مسولمان ده چی بۆ بازاری (بنی قینقاع) بۆ شهوی شت بفرۆشی، دوا ی شهوی، که شته که ی ده فرۆشی، ده چیته لای زیپنگریئک داده نیشی، سه ره تا جووله که کان ده یانه ویت شهو ژنه ده موچاوی ده ربخات، شهویش ده ری ناخات، دوا ی زیپنگره که دامینسی کراسی ئافره ته که له پشته وه را، له پشتی گری ده داته وه، به بی شهوی ئافره ته که بزانی و هه ست پی بکا، که ئافره ته که کاره که ی لای زیپنگره که ته واو ده بی، هه لده ستی و پانی به ده رده که ویو، ئافره ته که زۆر ناره حه ت ده بی و هاوار ده کات و ده لئین: شهی مسولمانینه

(١) (السیرة النبویة، لابن هشام) ج ٣، ص (٤-٥).

فریام بکه‌ون، نه‌وانه سووکایه‌تییان پس‌کردم! پی‌اوئیکی مسولمان له‌وی ده‌بی، جووله‌که‌که‌ی ده‌کوژی، جووله‌که‌کانیش مسولمانه‌که‌ی ده‌کوژن و شه‌ره‌که‌گه‌وره ده‌بی، که‌هه‌واله‌که‌ده‌گاته پیغه‌مبهر ﷺ، بۆ وه‌لامدانه‌وی پر به‌پیستیان پیغه‌مبهر ﷺ سوپایه‌ک ناماده ده‌کات و ده‌چیته سه‌ریان، جا هه‌رچه‌نده ژماره‌ی شه‌رکه‌رانی جووله‌که‌کانی (بني قينقاع) (۷۰۰) که‌س ده‌بی، به‌لام خوی توانا و زال، ترس ده‌خاته دلپانه‌وه‌و، دوی نه‌وه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ بۆ ماوه‌ی پازده رۆژ ده‌وره‌یان ده‌گرئ، خویان ته‌سلیمی پیغه‌مبهر ﷺ ده‌کن.

هه‌ردوو نایه‌تی (۱۲ و ۱۳) ی سووره‌تی (آل عمران) به‌و بۆنه‌وه هاتونه‌خوار، وه‌ک خوی کاربه‌جی ده‌فرموی: ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَيَسْأَلُ الْمُهَادُّونَ ﴿۱۲﴾ قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأَىٰ الْعَيْنُ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَن يَشَاءُ ﴿۱۳﴾ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿۱۳﴾ واته: به‌وانه‌ی که‌ بی‌پروان بلن: به‌ته‌ئکید نه‌گه‌ر جه‌نگ بکه‌ن تیده‌شکین وه‌ دوا‌ییش به‌ره‌و دۆزه‌خ کۆده‌کرینه‌وه، که‌ نه‌ویش خراب‌ترین جینگای تیدا حه‌وانه‌وه‌یه، بی‌گومان بۆنیوه‌ نیشانه‌و به‌لگه‌یه‌ک هه‌یه‌ له‌ دوو کۆمه‌له‌کاندا که‌به‌یه‌ک گه‌یشتن (کۆمه‌لی مسولمانان به‌ سه‌رکرده‌یه‌تی پیغه‌مبهر ﷺ وه‌ کۆمه‌لی کافران به‌سه‌رکرده‌یه‌تی - أبو جهل-) کۆمه‌لیکیان له‌پیتناوی خوادا ده‌جه‌نگین، وه‌ نه‌وه‌ی دیکه‌ کافر بوون، که‌ دۆژمنه‌کانیان دووئه‌وه‌نده‌ی خویان ده‌بینی (یاخود کافره‌کان مسولمانانان دوو نه‌وه‌نده‌ی خویان ده‌بینی بۆنه‌وه‌ی ترسیان بکه‌وئته‌ دل) ﴿وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَن يَشَاءُ ﴿۱۳﴾ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿۱۳﴾ خواش پشتی هه‌رکه‌سیک

ده‌گرئ، که بیه‌وئ، به‌یارمه‌تی خۆی، بی‌گومان له‌وبه‌سه‌ره‌ات و پرو‌داوه‌دا په‌ند هه‌یه بۆ ئه‌وانه‌ی که عه‌قلیان شت ده‌رك بکات.

دیاره (بني قينقاع) هاوپه‌ی‌مان بوون له‌گه‌ل (خه‌ززه‌جیه‌کان)دا، که ئه‌وانیش دوو پ‌یش سپیان هه‌بوون (عبادة بن الصامت) و (عبدالله بن أبي بن سلول)، که ئه‌مه‌یان سه‌روکی (منافق)ه‌کانی مه‌دینه بوو، (عبدالله) ده‌چئ بۆلای پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و داوای لێ‌ده‌کات و ده‌لئ: ئه‌وانه به‌من به‌خشه! له‌کاتی‌کدا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ بۆی هه‌بوو جه‌نگاوه‌ره‌کانیان بکاته‌دی‌ل یان بکوژئ، چونکه ته‌سه‌لیم بوو‌ی‌وون، داوای ئه‌وه‌ی (عبدالله) بۆ جاری دووهم داوای له پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ کردو ده‌ستی خسته به‌ر‌پشتینه‌وه، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ پیتی فهرموو: به‌رمده، ئه‌ویش ده‌لئ: ئاخ‌ر ئه‌وانه هاوپه‌ی‌مانی من بوون و به‌رگریان له‌من کردوه، چوارسه‌ده‌کسی زرت‌دارو سئسه‌ده‌کسی بی‌زری، داوات لێ‌ده‌که‌م پ‌یمیان به‌خشی، داوایی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌دل نار‌ه‌ه‌تیه‌وه ده‌فهرموئ: ئه‌وه به‌تۆم به‌خشین، جا له‌کاتی‌کدا که (عبدالله بن أبي بن سلول) چوه دی‌فاع له‌و جووله‌کانه بکات، (عبادة بن الصامت)یش ده‌چئ بۆ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و ده‌لئ: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا من له‌گه‌ل ئه‌وانه‌دا هاوپه‌ی‌مان بووم، به‌لام ئه‌وه من دۆستایه‌تی خوا پی‌غه‌مبه‌ری خوا نه‌هلی ئیمان ده‌که‌مو هه‌ل‌ده‌بی‌ژم و له‌دۆستایه‌تی (بني قينقاع) به‌ر‌سیم، (چونکه خیانه‌تیان کرد له‌و په‌یمان‌ه‌ی به پی‌غه‌مبه‌ریان ﷺ دابوو) (۱).

جا به‌و بۆنه‌یه‌وه خوا -عزّ وجلّ- فهرموئ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا

الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا

يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ المائدة، واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی ئیمان‌تان هێناوه جووله‌که‌و نه‌صرانییه‌کان مه‌گرن به‌دۆست و پشتیوانی خۆتان، له‌حالی‌کدا که ئه‌وان هه‌ندیکیان

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص ۵-۶.

دوست و پشتیبانی هندیکیان و هدرک‌سیک له نئیه و ابکا نوره له‌وانه (له بازنه‌ی نیسلام ده‌چیتته‌ ده‌ر) بیگومان خوا رینمایی سته‌مکاران ناکات، دوایی ده‌فرموی:

﴿ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسْرِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَحْشَىٰ أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ ۗ فَعَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسْرَأُوا فِي أَنْفُسِهِمْ

نَدِيمِينَ ﴿٥٢﴾ المائدة، واته: نه‌واندی، که دلیان نه‌خوشی تیدایه، په‌له ده‌که‌ن له دوستایه‌تی کردنی جووله‌که‌کانداو ده‌لین: ده‌ترسین به‌لامان به‌سه‌ر بی) {وه‌ک (عبدالله بن اُبی) به پیغه‌مبه‌ر ﷺ گوت: من پیاویتیکم له به‌لایان ده‌ترسیتم، با نه‌وانه بمیتن چاکه بز نه‌وه‌ی به‌رگیمان لی بکه‌ن}، زور نزیکه خوا سه‌رکه‌وتنیک بیننی یان له‌لای خو‌یه‌وه شتیک بره‌خسینتی و نه‌وانه‌ش، که له‌دلایاندا په‌نه‌نایان ده‌کرد په‌شیمان بینه‌وه.

هدروه‌ها ده‌رباره‌ی هدلو‌سته‌که‌ی (عبادة بن الصامت) یش ده‌فرموی: ﴿ يَكْفُرُ بِالَّذِينَ

الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِمْ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ ۗ أَذِلَّةٌ عَلَىٰ

الْمُؤْمِنِينَ أَعْرَضَ عَلَىٰ الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ۚ ذَٰلِكَ

فَضَّلَ اللَّهُ يَوْمَئِذٍ مِنَ إِشْرَاقِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۗ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا

الَّذِينَ يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۗ وَالَّذِينَ

ءَامَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾ المائدة، واته: ندی نیماندارینه! هدرک‌سیک

له نئیه له دینه‌که‌ی پاشگه‌ز بیتته‌وه، {وه‌کو (عبدالله بن اُبی) ه، که نه‌گه‌ر نیمان و

دینیشی هه‌بوو بی، به‌وه که دوستایه‌تی گرتوه له‌گه‌ل جووله‌که‌و نه‌صپرانیه‌کانداو

که‌ین‌وبه‌ینی له‌گه‌لیاندا هه‌بووه و پشتگی‌ری کردوون و به‌ته‌نگیانه‌وه بووه و خو‌شی

ویستوون له بازنه‌ی نیسلام چۆته‌ده‌رو نیمان‌که‌ی هدلو‌شاهه‌ته‌وه {نه‌وه خوا که‌سانتیک

دینی خوئی ده‌وین و خوشیان ده‌وئی، له‌گه‌ل نه‌هلی ئیمان نهرم‌ونیان و له‌گه‌ل کافراند توندن، له‌ پیتی خوادا جهاد ده‌کنو، له‌ لۆمه‌ی لۆمه‌کاران ناترسین، شه‌وه‌ش به‌خششی خواجه، ده‌یدا به‌ ههرکه‌سه‌ن، که‌ بیه‌وئی، بینگومان خوا‌خواه‌نی به‌خششی فراوانه‌و زانایه، بینگومان دۆست و پشتیوانی ئیوه‌ ته‌نیا خواجه، پاشان پیغه‌مبهری خواجه، دوایی نه‌هلی ئیمان، نه‌وانه‌ی نوژی به‌ریا ده‌کنو زه‌کات ده‌ده‌نو و پکوع به‌رن، ههرکه‌سیکیش دۆستایه‌تی خوا و پیغه‌مبهری خوا و نه‌هلی ئیمان بکات، شه‌وه‌ حیزی خواجه، بینگومان کۆمه‌لی خواش زال و سه‌رکه‌وتون.

هه‌شته‌م: کوشتنی (کعب بن الأشرف):-

یه‌کیکی دیکه‌ له‌و رووداوانه، کوشتنی (کعب بن الأشرف) بوو، وه‌کو (ابن هشام و مسلم و بخاری^(١)) هیناویانه، (کعب بن الأشرف) یه‌کێک بووه‌ له‌ سه‌رکرده‌کانی جووله‌که‌و پیاویکی زۆر خراپ بووه، ههرچه‌نده‌ دلنیا‌بووه‌ که‌ موحه‌مه‌د ﷺ پیغه‌مبهری خواجه، به‌لام له‌به‌ر ئیره‌یی و کینه‌ ئیمانی پیتی نه‌هیناوه.

وه‌ شه‌و کابرایه‌ چه‌ند هه‌لوێستیکی خراپی هه‌بوون، له‌وانه‌ دوای شه‌وه‌ی قوره‌یشیه‌کان له‌ جه‌نگی (به‌در) دا شکستیان خوارد و تیکشکان، چوو بۆ مه‌که‌که‌و له‌گه‌ل قوره‌یشیه‌کان دانیشته‌و بۆیان گریاو دلێ دانه‌وه‌و هاوخه‌می له‌گه‌ل ده‌رپین، پاشان هانیدان که‌تۆله‌ی خۆیان بکه‌نه‌وه‌و گوتی: ئیسه‌ش هاوکاریتان ده‌که‌ین، به‌وه‌نده‌ش نه‌وه‌ستا، به‌لکو ده‌ستی کرد به‌ شیعر گوتن به‌سه‌ر ئافره‌تانی مسولماناندا، وه‌ شیعریشی به‌سه‌ر هه‌ندیک له‌ خێزانه‌کانی پیغه‌مبهر ﷺ دا گوت، هه‌موو شه‌و هه‌لوێستانه‌ش مایه‌ی پهیمان شکاندن له‌لایه‌ن (کعب) هوه، بۆیه‌ رۆژیک پیغه‌مبهر ﷺ فرموی: {مَنْ لَکَعِبِ بْنِ الْأَشْرَفِ؟ فَإِنَّهُ لَدَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ}

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٣، ص (٧-١٢)، وه (صحيح مسلم): ٤٦٤٠، و (صحيح البخاري): ٤٠٣٧.

رواه البخاری، واته: کن هدیسه که عجبی کوری نه شره فمان له کۆل بکاته وه، چونکه بهراستی خواو پیغه مبهری خوای نازار داوه؟! واته: شتیکی زۆر گه‌وره‌ی کردوه، که خواو پیغه مبهری خواپییان ناخۆشه، (محمد بن مسلمة) ^(۱) ش گوتی: نه‌ی پیغه مبهری خوا ده‌ته‌وی بیکورم؟ نه‌ویش فهرمووی: به‌ئس، ئنجا (محمد بن مسلمة) کاره‌که نه‌نجام ده‌داو، فهرمانده‌ی نه‌و مه‌فره‌زه‌یه ده‌بن، که له چوار کهسی دیکه‌ش پتکدیت و، که بریتی بوون له:

(۱) أبو نائلة، (که برای شیری - کعب بن الأشرف - بووه و ناوی (سلکان بن سلامة) بووه.

(۲) عباد بن بشر بن وقش.

(۳) الحارث بن أوس بن معاذ.

(۴) أبو عبس بن جبر.

نه‌و پینج کهسه، که له (نه‌وس) ده‌بن بۆی ده‌چن و ده‌یکورن، که کورته‌و پوخته‌ی چالاکییه کهش به‌و شیویه بووه:-

نه‌و چهند کهسه ده‌چن بۆ خزمه‌ت پیغه مبه‌ر ﷺ و ده‌ئین: نه‌ی پیغه مبه‌ری خوا ﷺ ده‌بن بوارمان پت بدی بۆ سه‌رکه‌وتنی به‌رنامه‌که مان قسه‌یه‌کی وا بکه‌ین و

(۱) محمد بن سلمة: به‌پرسی یه‌که‌مین مه‌فره‌زه‌بووه که پیغه مبه‌ر ﷺ ناردوویه‌تی بۆ نه‌وه‌ی که یه‌کێک له دوژمنانی نیسلام له‌نتیویه‌ری له‌ جه‌نگیکی په‌نه‌اندا، چونکه دوژمنایه‌تی خۆی راگه‌یانده‌وه، که واته: نه‌گه‌ر کیان و ده‌ولته‌تیکی نیسلامی هه‌بن و که‌سێک ئیعلانی دژایه‌تی له‌گه‌لدا بکات و له‌ شه‌رێکی ناشکرشدا زه‌فهری پت نه‌برن، نه‌وه له‌ شه‌رێکی په‌نه‌اندا ده‌کوزن، به‌مه‌رجێک، که کیان و ده‌ولته‌تیکی نیسلامی وه‌ قیاده‌یه‌کی سه‌ر راست و شه‌رعیی هه‌بن، نه‌گه‌ر نا هه‌ر کهسه بۆی نه‌یه له‌خۆیه‌وه ئیجتیه‌اد بکا و بچن یه‌کێک بکوزن.

شتیک بلتین که بتوانین بیکوژین، نه‌ویش فەرمووی بیلتین، چونکه نه‌گەر ششتیکی وا نه‌لتین متمانه‌یان پێ بکا زه‌فه‌ری پێ نابەن.

نه‌وانیش ده‌چن بۆ لای (کعب) و ده‌لتین: (کعب) ئیمه‌ فه‌قیرو نه‌دار که‌وتووین، هاتووین، که هه‌ندیک زادو زه‌خیره‌مان بده‌یه‌!

نه‌ویش ده‌لتی: باشه، به‌لام خیزانه‌کانتان بیسنن بارمته (ره‌ن) بن لای من!!

نه‌وانیش ده‌لتین: ناخر چۆن ده‌بێ نه‌وه‌ عه‌یه‌!!

ده‌لتی: کوره‌کانتان بیسنن.

ده‌لتین: نه‌وه‌ش نابێ، چونکه‌ دوایی عه‌ره‌ب قسه‌مان پێ ده‌لتینو، ده‌لتین کوره‌کانتان

بارمته (ره‌ن) بوون له‌ به‌رامبه‌ر مسته‌ جۆیه‌کدا!

(کعب) ده‌لتی: نه‌دی چی دیتن؟

ده‌لتین: چه‌که‌ کانمان دیتین.

ده‌لتی: باشه، پێکده‌که‌ون و کاتیک به‌یه‌که‌وه‌ دیاری ده‌که‌نو، به‌و شتیه‌یه‌ هه‌ل

وه‌رده‌گرنو کاره‌که‌ نه‌بجام ده‌ده‌نو و ده‌یکوژن.

نۆیه‌م: بوونی (حفصة) ی کچی (عمر) به‌ هاوسه‌ری پێغه‌مبه‌ر ﷺ و

به‌شهودانی (فاطمة) به‌ (علي):-

له‌و پروداوانه‌، که له‌ کۆتایی سالی دووه‌می کۆچی و سه‌ره‌تای سالی سه‌یه‌مدا

بوون، نه‌وه‌یه‌ که پێغه‌مبه‌ر ﷺ (حفصة) ی کچی (عومه‌ری کورپی خه‌تتاب) -خوا

لییان پازی بێ-، ماره‌ده‌کات و ده‌یه‌یتن، هه‌روه‌ها (فاطمة) ی کچیشی به‌شو و ده‌داو

ده‌یدا به‌ (علي بن ابي طالب) ی نامۆزای، -خوا له‌ هه‌موویان پازی بێ-.

پتغه مبهرد ﷺ له نیتو هواسره کانیدا که هینانوی تنها (عائشة) - خوا لیتی پازی بئ-، کچ بووه، نهوانی دی هه موو بیوه ژن بوون، یدک له وان (حفصة) ی کچی عومره، خوا له ههردووکیان پازی بئ، که پیشتر هواسه ری (خنیس بن حذافة السهمی) بوو، عومر - خوا لیتی پازی بئ- سههتا (حفصة) پیشنیار دهکات بۆ (عثمان)، که بیهینئ، بهلام (عثمان) عوزر دینیتتهوهو، دهلتی: نهوهی راستی بئ نامهوی نیستا ژن بیتنم، دواپی پیشنیاری دهکا بۆ (أبو بکر) نهویش هیچ قسه ناکات، دواپی پتغه مبهرد ﷺ لیتی دهخوای و دهیهینئ، له دواپیدا (أبو بکر) به (عمر) دهلتی: پیدهچئ نهو رۆزه ی، که (حفصة) ی کچت بۆ پیشنیار کردم و هلام نه دایهوه پیت ناخۆش بووبئ؟! (عمر) دهلتی: بهلتی نهوهی (عثمان) یشم بئ ناخۆش بوو، بهلام هی تۆم بئ ناخۆش تر بوو، چونکه وهلامت نه دامهوه، (أبو بکر) - خوا لیتی پازی بئ- دهلتی: له بهرتهوهی له پتغه مبهردم بیستبوو، که باسی کردبوو، دهیویست بیهینئ و منیش نه میویست نهینئ پتغه مبهرد ﷺ بدرکینم، نه گه رنا، نه گه ر پتغه مبهرد ﷺ نهیوستبا من سوپاسم ده کردی و ده مهینئا^(۱)، نیدی بهم جوړه پتغه مبهرد ﷺ (حفصة) ی کچی عومر دهخوای.

ههروهها پتغه مبهرد ﷺ (فاطمة) ی کچی دا به (علي) شاموژای، - رهزای خویان لئی بئ-، وه نهو که له رپهله ی که له گه ل بووک ده برئ، نهوهی (فاطمة) بریتی بووه له لیتفه یدک، له گه ل مهشکه یدک، له گه ل سه رینئکی چه رم، که نیتواخنه که ی جوړه گیایه ک بووه به ناوی (اذخر)، ماره یی یه که شی زیتیه کی چوار دره م بایی بووه!^(۲).

(۱) صحیح البخاری: ۵۱۲۲.

(۲) پروانه: (البدایة والنهایة)، ج ۳، ص (۳۹۴-۳۹۷).

جهنگی نوحود

جهنگی نوحود، که له نیتوان مسولمانان به سهرکردایه تی پیغه مبر ﷺ کافره کانی قورپه یش به سهرکردایه تی (أبو سفیان) دا پرویداو، دووه مین جهنگی گهوره ی نیتوان کافرو مسولمانانه.

به ریزان!

خو پشتیوان بی له (حه فده) خالاندا به پوختیی و گوشراویی بۆتان باسی جهنگی نوحود ده که م:-

یه که م:- جهنگی نوحود له مانگی (شوال) ی سالی سی یه می کۆچیدا پرویداو^(۱)، بۆیهش نه و ناوه ی لیتراوه چونکه له شه رگه یه کدا پرویدا، که ده که ویتته دامین چپای (نوحود) وه، که چپایه کی به رزه و ده که ویتته پشت شاری مه دینه وه.

دووه م:- هۆکارو سهره تای ده ستپیکردنی جهنگی نوحود به م شیوه یه بووه: پاش نه وه ی کافره کانی مه که له جهنگی به در به تیکشکاو ی گهرانه وه و هفتا که سیان لی کوزرا و هفتایان لی به دیل گیرا، وه (أبوسفیان) یش کاروانه که ی بۆ ده ریزا بوو گه رایه وه، کۆمه لیک له وانه ی که بابیان یا خود خزمیان له جهنگی (به در) دا کوزرابوو، له وانه: (عبدالله بن أبي ربيعة و عكرمة بن أبي جهل و صفوان بن أمية) و کۆمه لیک خه لکی دیکه، چون بۆ لای (أبوسفیان) و هه ندی خه لکی دیکه، که به شیان له و کاروانه دا هه بووه و گوتیان: (یا معشر قریش! إنَّ محمداً قد وتَّركُم وقتل خيارکم فأعينونا بهذا المال علی حربه)، واته: نه ی کۆمه لی قورپه یش!

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۳).

موحه‌مد زه‌برئکی گورچک بری لیداون و پیاره چاکه‌کانتانی کوشتون، بویه به مالی نم کاروانه یارمه‌تیمان بدن با جندگ بکه‌ین له دژی^(۱).

بدو بونه‌وه خوی زاناو توانا نایه‌تی (۳۶)ی سووره‌تی (الأنفال)ی ناره‌ خوار که ده‌ف—هرموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ﴾^(۳)، واته: بی‌گومان نه‌وانه‌ی بی‌پروان مالی خویان خه‌رج ده‌کن بؤ نه‌وه‌ی خه‌لکی له رتی خوا لابده‌ن، ماله‌که‌یان خه‌رج ده‌کن، به‌لام دوایی بویان ده‌بیته مایه‌ی خه‌م و په‌ژاره و سده‌غمام تیک ده‌شکین، وه نه‌وانه‌ی بی‌پروان به‌ره و دوزه‌خ خرده‌کرینه‌وه.

سویه‌م:— ژماره‌ی سوپای کافرانی قوره‌یش سی هزار که‌س بووه و دووسه‌د سواریان له‌گه‌لدا بووه، نه‌وه‌ی که سهرکرده‌ی لای راستی (میمنه‌)ی سوپای سواره بووه (خالد بن الولید) و سهرکرده‌ی لای چپ (میسره‌)یش (عکرمة بن أبي جهل) بووه^(۲).

وه کافره‌کانی قوره‌یش نافرته‌تیشیان له‌گه‌ل خویاندا برده‌ون، که له‌دوای پیاره‌کانه‌وه ده‌فیان لیداووه هانی پیاره‌کانیان داوه به‌ره و شه‌رو تۆله‌سه‌ندنه‌وه، به‌کیک له‌وانه، که به شیعره‌هانی پیوانی ده‌دا، (هند)ی کچی (عتبه) بوو، که خیزانی (أبو سفیان) بوو^(۳).

(۱) هه‌مان سهرچاوه و به‌رگ، ص(۱۴).

(۲) هه‌مان سهرچاوه، ص(۱۷).

(۳) هه‌مان سهرچاوه، ص(۱۸).

چوارەم: چەند ھۆكاریكى پرودانى جەنگى ئوحود، كە قورەيشىيەكان دەستپىشخەر بوون بۇى:-

۱/ ھۆكاریى فیکریى: قورەيشىيەكان ھەردەم لە ھەولتى ئەوھدا بوون، كە كۆسپو تەگەرە لە پىتى بلاوبوونەوھى ئىسلامو گەشەکردنىدا دروست بکەن، وەك ئايەتى (۳۶) سوورەتى (الأنفال) باس دەكات.

۲/ ھۆكاریى ئابوورىى: ئەو مەفرەزەو سەرىسانەى دەولتەتى ئىسلامىى (مەدىنە) دەیناردنە دەرەوھو جەنگى بەدریش كە پرویدا بوو، کاریگەرىى خراپىيان خستبەو سەر ئابوورىى قورەيشىيەكانى مەككەو ھاتووچوونى كاروانى بازرگانىيان بۆ شام، بۆیە قورەيشىيەكان وىستیان بەو شەرە رىگای بازرگانىيان بکەنەو، تاكو بتوان بەبى باكىسى كاروانى بازرگانىيان بىت و بچى.

۳/ ھۆكاریى كۆمەلایەتى: تىكشكانى قورەيشىيەكان لە بەدرو كوژرانى زەلزەكانىيان، کاریگەرىیەكى نەفسىیى و كۆمەلایەتىیى كەردبەوھ سەر ئەوانو خۆیان بەبى دەسەلاتو زەبوون دەھاتە بەرچا، بۆیە لەپىناو ھەستانەوھو ھاتنەوھ مەیدان و لابردنى تىكشكانەكەیان، وىستیان جارێكى دىكە شەر بە موسولمانان بفرۆشنو تۆلەى خۆیان بکەنەوھو، بۆ نىو خۆیانو دەوروپەرىش دەسەلاتى خۆیان پىشان بەن و رابنوتىن.

۴/ ھۆكاریى سیاسىى: یەككى دىكە لە ھۆكارەكان ئەوھ بوو كە قورەیش پایەو شوئىنى سیاسىيان بەھۆى دۆرانىيان لە جەنگى بەدردا، لەدەستدابوو، بۆیە بۆ گىژانەوھى ئەو پلەو پایە سیاسىیە، ھەولتى ھەلگىرسانى جەنگىكى دىكەیاندا.

پینجه‌م :- (جیسر بن مطعم) له جهنگی به‌دردا مامیتیکی به‌ناوی (طعیمة بن عدی) ده‌کوژی، بویه بۆ تۆله سهندنه‌وه‌ی مامی خۆی غولامیتیکی خۆی به‌کری گرت، که ناوی (وحشی) بوو، وه پیتی گوت: (حمزة) ی مامی موحه‌مدم بۆ بکوژه له تۆله‌ی مامی خۆم، نه‌گهر کوشتت نازادت ده‌که‌مو له کۆیلایه‌تی رزگارت ده‌بسی، (وحشی) نیتزه هاویتیکی زۆر کارامه بووه‌و، که‌م وابووه نیتزه به‌اوی و به‌و ئامانجه نه‌که‌وی که ده‌یه‌وی، به‌وجۆزه له‌و جه‌نگه‌دا (وحشی) (حمزة) ی مامی پیغه‌مبه‌ر ﷺ شه‌هید کرد، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ زۆر په‌رۆشی بوو (۱).

شه‌شم :- پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌ده‌بیستی سوپای قوره‌یشیه‌کان به‌پری که‌وتوه به‌ سی‌هزار که‌سه‌وه ده‌یان‌ه‌وی به‌سه‌ر مه‌دینه‌دا بده‌ن، وه‌کو عاده‌تی هه‌میشه‌یی خۆی هاوه‌لانی کۆده‌کاته‌وه‌و راویژیان پینه‌کات بۆ هه‌لویتست وه‌رگرتن، دیاره پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆخۆی رای وابووه که له مه‌دینه نه‌چیتته ده‌ری و له‌وی به‌رگری بکه‌ن، هه‌روه‌ها (عبدالله بن ابي بن سلول) یش هه‌مان رای پیغه‌مبه‌ری هه‌بووه له‌و هه‌لویتسته‌دا، به‌لام نه‌وانه‌ی که له جه‌نگی به‌دردا به‌شدارییان نه‌کردبوو وه هه‌ندیکیش له گه‌نجه‌کان که خوین گهرم بوون، گوتیان: چۆن ده‌بی نه‌وان بی‌ن بۆسه‌ر شاره‌که‌مان و نیتزه بزیان نه‌چینه‌ ده‌ری، دوایی نه‌وان به‌ترسان و بیته‌یزی بۆمان لیکده‌ده‌نه‌وه، وه نه‌وانه‌ی که بریاریان وا بووه بچنه‌ ده‌ر ژماره‌یان زیاتر بووه له‌وانه‌ی که ده‌یانگوت له‌نیو شار بمینینه‌وه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له شتیکدا که وه‌حی له‌سه‌ر نه‌بووی، ریتی رای زۆرینه‌ی گرتوه، بویه پیغه‌مبه‌ر ﷺ بریاریدا بۆ پرویه‌روویونه‌وه‌ی کافره‌کان بچنه‌ ده‌ره‌وه‌ی شار، وه کاتیک که پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌روا هیتدیک له‌ هاوه‌لان، که رایه‌که‌یان پیچه‌وانه‌ی رایه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بوو، له‌نیو خۆیاندا راویژ ده‌که‌نو ده‌لین: پیغه‌مبه‌ر ﷺ رای جیاواز بوو له‌وه‌ی نیتزه با

(۱) هه‌مان سه‌رچاره‌و به‌رگ، ص (۲۰، ۲۱)، وه (صحیح البخاری): ۴۰۷۲.

له قسه‌ی خۆمان پاشگه‌ز بینه‌وهو بچینه سهر قسه‌ی ئه‌و، بۆیه ده‌چنه خزمه‌تی و پیتی ده‌ئین: (یا رسول الله استکرهناک ولم یکن لنا ذلک فان شئت فاقعد صلی الله علیک!)، واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئیمه فشارمان بۆ تۆ هیناوا ناچارمان کردی، ئه‌وه‌شمان بۆ نیه، بۆیه ته‌گه‌ر پیت خۆشه هه‌ر له‌نیو شاردا ده‌میینه‌وه سه‌للات و سه‌لامی خوات له‌سه‌ری (۱).

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمووی: { ما ینبغی لنبی اذا لبس لامته ان یضعها حتی یقاتل } (۲)، واته: هیچ پیغه‌مبه‌رتک بۆی نیه، که به‌رگی جه‌نگی پۆشی دایینی، هه‌تا که جه‌نگ نه‌کات، واته: تازه خۆم پیچاوه‌ته‌وه وه ده‌بێ بۆیان بچینه ده‌ری، وه‌ک چۆن له هه‌لئۆستی یه‌که‌می (راویژ پێ کردنیان) دا ده‌رس و وانیه‌کی فی‌تکردن، به‌هه‌مان شیوه‌ش به هه‌لئۆستی دووه‌می شیوه‌ی فی‌تکردن، که قیاده نابێ هه‌ر رۆژه رایه‌ک بلی، وه‌ک خۆی کاره‌جێ ده‌فه‌رموی: ﴿... وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ...﴾ (۱۵۹) آل عمران، واته: راویژیان پێ بکه (دوای ئه‌وه‌ی، که ته‌نجامی راویژه‌که‌ت وه‌رگرت) هه‌رکات بپاریتدا پشت به خوا ببه‌سته‌و جیبه‌جیبی بکه.

هه‌وتهم: - سوپای ئیسلام له‌سه‌ره‌تادا که به‌ره‌و شه‌رگه که له دامینی چپای ئوحوده، به‌ری‌که‌وتوه ژماره‌یان هه‌زار جه‌نگاوه‌ر بووه، به‌لام له نیوه‌ی رینگا (عبدالله بن اُبی بن سلول) به‌خۆی و سێ یه‌کی سوپایه‌که‌وه پاشه‌کشه ده‌کاو پشتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌رده‌داو ده‌گه‌رتته‌وه مه‌دینه، به‌بیانوی ئه‌وه که ده‌ئێ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌قسه‌ی ئه‌و خۆین گه‌رمانه ده‌کات و قسه‌ی من ده‌شکینێ، نازانم له‌سه‌ر چی خۆمان

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه، ص (۱۵).

(۲) رواه البخاري وأحمد وابن إسحاق، بروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۵).

به‌کوشت ده‌ده‌ین؟ ده‌ی خه‌لکینه باب‌گه‌رینه‌وه! وه نه‌وانه‌ی که دل نه‌خوژش و نیمان لاواز بوون له قه‌ومه‌کمی له‌گه‌لی ده‌گه‌رینه‌وه^(۱).

خوای په‌روه‌ردگار له‌باره‌ی نه‌و هه‌لوئسته‌ی (عبدالله بن اُبی بن سلول) نه‌م نایه‌تانه‌ی ناردنه‌ خوار، که ده‌فرموی: ﴿وَلْيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قَاتِلًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكَافِرِينَ يَوْمِئِذٍ اقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٧٧﴾ الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أِطَاعُونَا مَا قَاتَلُوا قُلُوبُهُمْ فَادْرَأْوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧٨﴾﴾ آل عمران، باسی یه‌کیتک له‌حیکمه‌ته‌کانی جده‌گی ئوحوود ده‌کات و ده‌فرموی: (خوای زاناو شاره‌زا جده‌گی ئوحوودی بویه‌هینایه‌پیشی) بۆ نه‌وه‌ی نه‌وانه‌ی، که ده‌غه‌لن بناسرین، کاتیک که پیمان گوترا: وهرن له‌پرتی خوادا بجه‌نگن، یان به‌رگری له‌مه‌دینه‌ بکه‌ن، گوتیان: نه‌گه‌ر زانیبامان جده‌نگ ده‌که‌ن له‌گه‌لشان ده‌هاتین...

لیره‌دا هه‌لوئسته‌ی خراب و دزیوی سه‌رۆکی مونا‌فیکه‌کانی مه‌دینه (عبدالله بن اُبی بن سلول) ده‌رده‌که‌وی که له‌وکاته‌ ناسکه‌دا خو‌ی و خه‌لکیتی زۆر گه‌رانه‌وه‌و پشتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ یان چۆل کردو پاشه‌کشیان کرد.

به‌لام نیمان و قه‌ناعه‌تی ته‌واوی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاوه‌لانی پراسته‌قینه‌ی به‌پرتی به‌نه‌ندازه‌یه‌ک چه‌سپاوو نه‌گۆر بوو، که به‌پاشه‌کشی نه‌وان وره‌یان دانه‌به‌زی و له‌هه‌موو حاله‌ته‌کاندا مه‌به‌ستیان په‌زامه‌ندی خوا بووه‌و له‌و پیناوه‌شدا هه‌موو شتیکیان له‌خو‌یان گرتوه.

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ج ۳، ص (۱۶-۱۵).

ه‌شتم: - (ابن هشام)^(۱) ده‌لئ: پیغه‌مبەر ﷺ هیزه‌کانی خۆی له شیوه‌کانی چیا‌ی ئو‌حود دامه‌زراندو پش‌تی دایه‌ چیا‌که‌ و‌ پرو‌ی له مه‌دینه‌ کرده‌، واته‌: سو‌پای دو‌ژمنی خسته‌ نی‌وان خو‌یان و مه‌دینه‌وه‌.

وه پیغه‌مبەر ﷺ فه‌رمانی کرد به (عبدالله بن جبیر) و له‌گه‌ل په‌نجا که‌س له ها‌وه‌لانی به‌پیزی له‌پشت خو‌یان‌ه‌وه‌ و له‌سه‌ر چیا‌که‌ داینان، وه به‌م شی‌وه‌یه نامۆزگاری‌کردن و فه‌رمو‌ی: {انضح الخيل عنا بالبل لا ياتونا من خلفنا إن كانت لنا أو علينا فإبئت مكانك لا تؤكفن من قبلك}، واته‌: نه‌گه‌ر نه‌سپ سو‌اره‌کان هاتن ئی‌وه به‌ تیر لی‌یان بده‌ن با‌پش‌تمان لی‌ نه‌ستینه‌وه‌، نه‌گه‌ر ئی‌مه له‌ جه‌نگه‌که‌دا سه‌رکه‌وتوو بو‌وین، یان شکست خو‌اردوو، تو‌ شو‌ینی خۆت چۆ‌ل مه‌که‌، وه له‌ شو‌ینی خۆت بمی‌نه‌وه‌ با دو‌ژمن له‌لای تو‌وه‌ زه‌ فه‌رمان پی‌نه‌بات.

نۆیهم: - پیغه‌مبەر ﷺ سو‌پایه‌که‌ی ریتک ده‌خات و ئالای گه‌وره (لواء) ده‌داته ده‌ست (مصعب بن عمیر)^(۲) - خوا لی‌ی پازی بی‌ - که له‌ هۆزی (بنی عبدالدار) بو‌وه‌.

وه پیغه‌مبەر ﷺ له‌م جه‌نگه‌دا وه‌ک ناماده‌بیه‌ک بو‌ جه‌نگ و کوشتار دوو (زرئ) له‌سه‌ر یه‌ک له‌به‌ر ده‌کات، چونکه‌ پی‌ش‌بینی نه‌وه‌ی کرده‌، که جه‌نگه‌که‌ سه‌خت ده‌بی‌ و کوشتاری تی‌دا رو‌وده‌دا و تووشی برینداری‌ی و نازاری زۆر ده‌بی^(۳).

ده‌یهم: - یه‌کی‌ک له‌ وه‌لو‌یستانه‌ی پیغه‌مبەر ﷺ له‌ جه‌نگی ئو‌حوددا، که شایانی باسه‌، نه‌وه‌یه شمشیریک ده‌رده‌هینئ و ده‌فه‌رمو‌ی کئئ شه‌م شمشیره‌م لی‌ وه‌رده‌گرئ به‌لام حه‌قی خۆی بداتی؟! کۆمه‌لی‌ک له‌ ها‌وه‌لان ده‌چن ده‌لئین: نه‌ی

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌، ج ۳، ص ۱۷.
(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌ و به‌رگ و لاپه‌ره‌.
(۳) هه‌مان سه‌رچاوه‌ و به‌رگ و لاپه‌ره‌.

یازده‌یه‌م: - کۆمه‌لیک گه‌نجی هه‌رزه‌کار، که با‌لغ نه‌بوویون هاتن بۆنه‌وه‌ی به‌شداریی بکه‌ن له‌ جه‌نگدا، له‌وانه: (عبدالله بن عمر، زید بن ثابت، أسامة بن زید، عمرو بن حزم، البراء بن عازب، وأسید بن ظهیر)، به‌لام پیغه‌مبهر ﷺ نه‌ی‌ردوون بۆ جه‌نگ و گێڕانیه‌وه له‌به‌رته‌وه‌ی که با‌لغ نه‌بوون جگه له (رافع بن خدیج)، چونکه تیره‌هاوێژیکی زۆر ده‌ست راست بوو، ئنجا گوتیان (سمرة بن جندب)یش به زۆرانبا‌زیی به (رافع) ده‌وێژی، دوایی پیغه‌مبهر ﷺ ڕینگای به‌ویشدا که به‌شداریی بکات له‌ جه‌نگی ئو‌حو‌دا^(۱).

دوازده‌یه‌م: - سه‌ره‌نجام جه‌نگ ده‌سته‌یی ده‌کاو پیغه‌مبهر ﷺ ته‌ه‌وجیهات ده‌نی‌تری‌و هه‌رکه‌سه‌ی له‌ شوینی خۆی داده‌نی، وه (حمزة)ی مامی پیغه‌مبهر ﷺ هه‌ر له سه‌ره‌تای جه‌نگدا ده‌وریکی گ‌رنگ ده‌بینی و ژماره‌یه‌ک له سه‌رانی کوفه‌به‌ده‌ستی ئه‌و ده‌کوژرین، (وه‌حشی) ده‌گێڕیته‌وه‌و ده‌لی: ^(۲)من تنها له‌به‌ر یه‌ك شت به‌شداریی ئه‌و جه‌نگه‌م کرد، ئه‌ویش کوشتنی (حمزة)بوو، چونکه به‌لینم پئ درابوو، نه‌گه‌ر ئه‌و بکوژم له‌ کۆیلایه‌تی ڕزگارم بئ و ئازادم بکه‌ن، که جه‌نگ ده‌ستی پئکرد، من تنها به‌دوای چه‌مه‌دا ده‌گه‌رام، چونکه هه‌ر ئه‌وم مه‌به‌ست بوو، به‌لام که ته‌ماشام کرد ئه‌و به‌ شمشیره‌که‌ی به‌راسته‌و چه‌پدا خه‌لکی ده‌دری و پرووی له‌ هه‌رکه‌سیک کردبا‌یه خۆی بۆ نه‌ده‌گرت، منیش خۆم لئ مه‌لا‌سداو که‌مینم لئ گ‌رت، هه‌تا خۆم له‌گه‌ل راست کرد، ئیدی هه‌ریه‌که‌مم بۆ هاویشته‌، له‌پشتم داو له‌لای زگیه‌وه ده‌رچوو، چه‌مه‌ ئاو‌ری لئ دامه‌وه‌و منی بینی بۆم هات، به‌لام ده‌رفه‌تی نه‌بوو، له‌ ئه‌سپه‌که‌ی که‌وته‌ خوارئ و ته‌واو بوو.

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ج ۳، ص (۱۷).

(۲) سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ص (۲۰-۲۱).

سیزده‌یهم :- (مصعب بن عمیر) یش، که نالای گه‌وره (لواء) ی جه‌نگه‌ک‌هی ه‌لگرت‌بوو، کاتیک که شهید بوو، پیغه‌مب‌ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نالاک‌هی دایه ده‌ستی (ع‌لی کور‌ی نه‌بوو طالب‌ب) - ره‌زای خ‌وای لی‌بی-.

دیاره سه‌ره‌تا سو‌یای دوژمن تی‌کش‌کان و شیرزه بوون و خ‌ه‌ری‌کی ه‌ه‌لاتن بوون، به‌لام زور‌یه‌ی نه‌و تیر‌هاویژانه‌ی پیغه‌مب‌ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له‌سه‌ر به‌رزاییه‌که داینابوون، کاتیک سه‌رکه‌وتنی مسولمانان‌یان بین‌ی و چاویان به‌ غه‌نیمه‌ت و تی‌کش‌اکانی کاف‌ره‌کان که‌وت، سه‌رپی‌چی‌یان له‌ فه‌رمانی پیغه‌مب‌ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرد، ه‌هرچه‌نده برا گه‌وره‌که‌یان (ع‌بدالله بن جبیر) پی‌ی گوتن، که نه‌چنه خ‌وار‌ی، به‌لام رویش‌تن و ژماره‌یه‌کی که‌م له‌گه‌ل (ع‌بدالله) له‌سه‌ر به‌رزاییه‌که مانه‌وه، که کاف‌ره‌کان به‌وه‌یانزانی، خ‌الیدی کور‌ی وه‌لید، که نه‌وکات مسولمان نه‌بوو بوو، به‌هیزه‌که‌یه‌وه به‌ه‌لی زانی و پشتی له‌و چند که‌سه که‌مه‌ی، که به‌سه‌ر به‌رزاییه‌که‌وه مابوون گرت و ه‌یرشی کرده سه‌ریان و به‌ شه‌ر کوش‌تنی، به‌و شی‌ویه کاتیک کاف‌ره‌کان نه‌و سه‌رکه‌وتنه‌ی خ‌ویان بین‌ی، وه‌خ‌وه‌اتنه‌وه و خ‌ویان گورج کرده‌وه و به‌ره‌نگاری مسولمانان بوونه‌وه و له‌سه‌ر به‌رزاییه‌که‌ش‌وه ه‌یرشی خ‌ه‌ستیان کرده سه‌ر مسولمانان و زه‌ره‌ری‌کی زور‌یان به‌ سو‌یای نی‌سلام گه‌یانند، ^(۱) وه‌ک خ‌وای گه‌وره له‌وباره‌وه

ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَقَدْ مَكَّدَكُمْ اللَّهُ وَعَدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ ۗ حَتَّىٰ إِذَا فَسِلْتُمْ وَتَنَزَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِمَّن بَعْدَ مَا أَرْسَلْنَا مَا تَحِبُّونَ ۗ مِنْكُمْ مَّن يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّن يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ ثُمَّ صَرَّفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۗ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ ۗ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَىٰ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۵۴﴾ إِذْ تَصْعَدُونَ وَلَا تَكُونُوا عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ

(۱) ه‌د‌مان سه‌رچاوه، ج ۳، ص (۲۴-۲۵)، وه (البداية والنهاية)، ج ۴، ص (۲۸-۳۳).

يَدْعُوَكُمْ فِيْ اٰخِرِنَاكُمْ فَاثْبَتْكُمْ غَمًّا يَغْمِرُ لِكَيْلَا تَحْزَنُوْا عَلٰى
مَا فَاَتَكُمْ وَلَا مَا اَصَابَكُمْ وَاللّٰهُ خَيْرٌ يَّمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۷۳﴾ ﷻ آل عمران
، واته: خوا به‌لینى خوی بۆ بردنه سهر، که ده‌تانکوشتن به فرمانی وی هه‌تا
کاتیک که بیهیز برون چونکه ناکوکیستان که‌وته نیوان و سه‌ریچیتان (له فرمانی
پیغه‌مبه‌ر ﷺ) کرد، (بیگومان نه‌گهر به قسه‌ی پیغه‌مبه‌ریان کردبایه ناکوکیستان
نه‌ده‌که‌وته نیوان و بیهیز نه‌ده‌بوون و دوژمنیش زه‌فه‌ری پښ نه‌ده‌بردن)، ښجا ناماژه
به ریشه‌ی نه‌و سه‌ریچی کردنه ده‌کات و ده‌فرموی: ﴿مِنْ بَعْدِ مَا اَرْسَلْنَا
رُحُوْبًا ؕ﴾ دواى نه‌وه‌ی که شتیکی پیشان دان که حزتان لینده‌کرد (که مه‌به‌ست
ده‌ستکه‌وته) ﴿مِنْكُمْ مَنْ يُرِيْدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيْدُ الْآٰخِرَةَ﴾
هیندیکتان هزی له دونیایه و هه‌شانه دواړوژی ده‌وی، (یه‌کیک له هاوه‌لان ده‌لی:
تا نه‌و کاته‌ش نه‌مزانی، که له‌نیو هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ردا که‌سیک هه‌یه، که دونیای
خوژده‌وی) که‌واته: کاری به‌کومه‌ل تاکه که‌سیکیش ده‌توانی زه‌ره‌ری لی‌بدا،
مادام له شونیتیکی گرنگو هه‌ستیار دانرابی) ښجا خوی په‌روه‌ردگار شکستی
مسولمانان وه‌ک دیمه‌نیک ده‌خاته به‌رچاوو ده‌فرموی: ﴿اِذْ تَصُوْدُوْنَ وَلَا
تَكُوْنُوْنَ عَلٰى اَحْكَرٍ﴾ کاتیک هه‌ر ده‌پویشتن و ناوړتان له‌که‌س نه‌ده‌دایه‌وه‌و
هه‌لده‌هاتن ﴿وَالرَّسُوْلُ يَدْعُوَكُمْ فِيْ اٰخِرِنَاكُمْ﴾ پیغه‌مبه‌ریش له‌دواوه
بانگی ده‌کردن، که بگه‌رینه‌وه مه‌یدان....

له‌وباره‌وه (عبدالله بن الزبیر) له (زبیر بن عوام) ی بابیه‌وه ده‌گیړتسه‌وه ده‌لی:
من ته‌ماشام ده‌کرد خرخاله‌کانی پتی (هند)ی خیزانی (أبو سفیان) و نافرته‌کانی
دیکه‌ی قوره‌یشم ده‌بینی که‌خویان هه‌لکردبوو، بۆ هه‌لاتن، زۆر به‌ناسانی
ده‌مانتوانی بیانگرین، به‌لام زۆری نه‌خایاند تیره‌هاویژه‌کانی نیمه‌هاتنه‌ خوارو
پشتیان چول‌کردین و کومه‌لنیک سواری کافره‌کان پشتیان لی‌گرتینه‌وه، له‌و کاته‌دا

یه کیتک هاواری کردو^(۱) گوتی: ناگادار بن موحه‌مهد کوژرا! که مسولمانان نه‌ویان گوی لیبوو، زور دلگران و نارہ‌حدت بوون، وه هیندیک له نیمان لاوازه‌کان گوتیان: مادام پیغه‌مبهر کوژراوه، نیمه چی بکه‌ین لیتره و پاشه‌کشه‌یان کرد، به‌لام (أنس بن النضر) گوتی: نه‌دی نیمه دوای پیغه‌مبهر ﷺ ژیانمان بؤچییه؟ گوتی: خواجه نه‌وهی نه‌و نیمان لاوازانہ ده‌یلین من لیتی به‌ریم، تنجا خوی پیچایه‌وه‌و ده‌ستی کرد به‌ جه‌نگ تا شه‌هید بوو.

(زوبه‌یر) ده‌لی: دوای نه‌وهی که کافره‌کان پشتیان لی‌ گرتین شیرازه‌مان تیک چوو له نه‌نجامدا نه‌و شکسته‌مان به‌سهر هات، که هات^(۲).

چوارده‌یه‌م: - له‌و جه‌نگ‌ه‌دا پیغه‌مبهر ﷺ بریندار بووه‌و ددانی موباره‌کی شکاوه‌و خوده‌که‌ی له‌ هه‌ردوو لاوه‌ چۆته‌وه‌ نیو‌ پرومه‌تی و لیوی موباره‌کی به‌ خویندا هاتوه، وه‌ له‌وباره‌وه‌ فہرموویه‌تی: {اشعد غضب الله علی قوم فعلوا هذا بتبیہ، یشیر الی رباہیتہ} رواہ البخاری^(۳)، واتہ: خوا زور توورہ‌یہ له‌ کوّمه‌لیک ناوا له‌ پیغه‌مبهری خوا ده‌که‌نو ناماژہ‌ی بؤ ددانی کرد.

خوای پەروەردگاریش له‌وباره‌وه‌ نه‌و نایه‌ته‌ی ناردہ خوار، که ده‌فہرموی: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَأِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (۱۱۸) آل عمران واتہ: هیچ شتیک عائیدی تو‌ نیه (نه‌ی موحه‌مهد) -خوا لییان خوش بی- یان عه‌زابیان بدا، نه‌وانه‌ سته‌مکارن، دیاره‌ کاتیک سوپای نیسلام شپرزہ‌بوو،

(۱) هه‌ندیک ده‌لین نه‌وه‌ شه‌یتان بووه‌ هاواری کردوه، هیندیکیش ده‌لین (ابن قمنه‌ الیشی) بووه، که (مصعب بن عمیر)ی نالا‌ه‌لگری مسولمانانی کوشته‌و وایزانیوه پیغه‌مبهره ﷺ بؤیه گوتوویه‌تی: (ألا قد قتلت محمداً)، ناگادارین موحه‌مهدم کوشتا، برونه: (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۳، ص (۲۲).

(۲) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۳، ص (۲۴).

(۳) صحیح البخاری: ۴۰۷۳.

پیغهمبیریش ﷺ زور مه‌ترسی که‌وته‌سهر، به‌لام خوی له مه‌یدان وره‌ی ده‌دایه‌ه هاوه‌لانی و چهند که‌سیکی که‌میش له ده‌وری بوون و دیفاعیان لی‌ده‌کرد، شه‌وه‌ی به‌ پله‌ی یه‌که‌م له‌و پرووه‌ه ده‌وری هه‌بوو (طلحة بن عبیدالله) بوو.

(ابن هشام) هیتناویه‌تی له (أبي سعيد الخدري) یه‌وه که (عتبة بن أبي وقاص) ددانی خواره‌وه‌ی لای راستی پیغهمبیر ﷺ شکانده‌وه‌و پروومه‌ت و لی‌وی مباره‌کی به‌خوتندا هیتناوه، شه‌ویش به‌هوی‌ی به‌رد پیتدادانه‌وه^(۱).

پازده‌یهم :- دوا‌ی شه‌وه‌ی که‌ مسولمانان ده‌ستیان کرده‌ه جه‌نازه‌ کۆکردنه‌وه، پیغهمبیر ﷺ له‌ه حمزه‌ی مامی ده‌گه‌را، که‌ ته‌ماشای کرد جه‌نازه‌که‌ی که‌وتبوو، ورگیان در‌ی بوو، جه‌رگیان ده‌ره‌یتنابوو وه‌ هه‌ردوو گوی‌و لووتیشیان بری‌بوو، که‌ (هندی‌ خیزانی (ابو سفیان) دوا‌ی شه‌وه‌ی (حمزة) شه‌هید بوو بوو، به‌و کاره‌ خراپه‌ه هه‌ستاو بوو، پیغهمبیر ﷺ له‌ به‌رانبه‌ر شه‌و دیسه‌نه‌دا زور نار‌ه‌حدت بوو، بۆ‌یه‌ فدرمووی: سویتند به‌خوا نه‌گه‌ر خوا به‌سه‌ر قوره‌یشدا سه‌رم بخات، سی که‌سیان لی‌ وای‌ لیده‌که‌مه‌وه، واته‌: ورگیان ده‌دپر‌م و لووت و گوتیان ده‌بر‌م! خوا‌ی به‌رزیش

له‌وباره‌وه‌ شه‌م نایه‌ته‌ی نارده‌ه خوار، که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا

بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ۖ وَإِنَّ صَبْرَكُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿۱۳۷﴾ وَأَصْبِرْ وَمَا

صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۗ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ

﴿۱۳۷﴾ النحل، واته‌: وه‌ نه‌گه‌ر دوژمنانتان سزادان وه‌کو سزایان بو‌ ئی‌وه‌ سزایان بدن، وه‌ نه‌گه‌ر نارام بگرن شه‌وه‌ بی‌گومان بو‌ خۆ‌راگران باشتره‌، وه‌ نارام بگه‌وه‌

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۲۵).

نارام‌گرتنیشت ته‌نیا به‌ خواجه، وه خه‌فنه‌تیا ن لئی مه‌خۆ، وه به‌هۆی پیلانگه‌تیرانیانه‌وه دلته‌نگ مده‌^(۱).

(حنظلة بن أبي عامر) یش کاتیک له مه‌یدانی جه‌نگدا پروبه‌رووی (أبو سفیان) بۆوه له ئه‌رزئی داو خستی و چۆ سه‌ر سینگی، له‌وکاته‌دا (شداد بن الأسود) که بینی (حنظلة) (أبو سفیان) ی به‌زه‌ویدا خستوه، له‌پشته‌وه‌را لئیداو (حنظلة) ی شه‌هید کرد، دواپی پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: فریشته‌کان (حنظلة) ده‌شۆن، که له‌ خیزانه‌که‌یان پرسی، گوتی: (حنظلة) خۆشۆردنی جه‌نابه‌تی له‌سه‌ربوو له‌به‌ر په‌له‌کردنی بۆ به‌شداریی له‌و جه‌نگه‌دا نه‌یتوانی خۆی بشوات^(۲).

(ابن هشام) ده‌رباره‌ی ناشتنی شه‌هیده‌کان ده‌لئی^(۳) :-

دواپی هیندیک له‌ خه‌لکه‌که‌ وستیان جه‌نازه‌ی کوژراوه‌کان به‌رنه‌وه بۆ (مه‌دینه) به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: {ادفنوهم حیث صرعوها}، واته‌: کوژراوه‌کان له‌و شوینه‌ بنیژن، که لئی کوژراون، ئنجا دوو دوو سئ سئ له‌ قه‌بریکدا ناشتیان و ئه‌وه‌ی زیاتر قورئانی له‌به‌ربووایه له‌پیش نه‌وانی دیکه‌دا ده‌یانخستنه‌ گۆپه‌وه، وه له‌نیو کوژراوه‌کانی سوپای ئیسلامدا هه‌ریه‌که له‌: (حمزة بن عبدالمطلب ومصعب بن عمیر وحنظلة بن أبي عامر وسعد بن الربیع) هه‌بوون، که پیاوانی به‌رجه‌سته‌بوون، وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌باره‌ی شه‌هیدانی ئوحووده‌وه فه‌رموویه‌تی: {أنا شه‌ید علی هؤلاء یوم القیامة} رواه البخاری^(۴)، واته‌: من له‌پۆژی دواپیدا شایه‌دی بۆ نه‌وانه ده‌ده‌م! دواپی فه‌رمانی کرد، که به‌ خوینی خۆیانوه بنیژرئین و نوژی مردووشی له‌سه‌ر نه‌کردن.

(۱) رواه الطبرانی فی الکبیر، والبیهقی فی الکبیر، هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۳۵).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۲۳).

(۳) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۳۶).

(۴) صحیح البخاری: ۴۰۷۹.

حده‌یهیم :- بو دهر سو په‌ندره‌رگرتن له‌ جهنگی ئوحود - که دواتر به‌ دريژیی باسی ده‌که‌ین- خوا - عزوجل- له‌ سووره‌تی (آل عمران) له‌ نایه‌تی (۲۱) وه‌ تا‌کو نایه‌تی (۸۰) له‌ چهند شوینیکدا باسی رووداوه‌کانی نه‌و جهنگه‌ ده‌کات، بۆ وینه‌ ده‌فرموی: ﴿أَوْلَمَّا أَصَبْتَكُمْ مُصِيبَةً قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ أِنِّي هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۶۵﴾ آل عمران، واته: نایا کاتیک به‌لایه‌کتان تووش بوو له‌ جهنگی ئوحود، که ئیوه‌ دووقاتی نه‌وه‌تان تووشی دوژمن کردبوو {له‌ جهنگی (به‌در)دا (۷۰) که‌ستان لی‌ کوشتنو (۷۰)شتان لی‌ به‌دیل گرتن} گوتتان نه‌وه‌ی تووشمان بوو له‌ کوئوه‌ هات؟، بلی: نه‌وه‌ خه‌تای خو‌تان بوو (واته): دوژمن به‌هۆی شکاندنی فه‌رمانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ وه‌ پیتان ویرا)، بیگومان خوا به‌سه‌ر هه‌موو شتیکدا بالاده‌سته‌.

هه‌روه‌ها خوای بالاده‌ست ده‌فرموی: ﴿إِنَّ الدِّينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا... ﴿۱۶۵﴾ آل عمران، واته: نه‌وانه‌تان، که‌ پشتیان له‌ دوژمن کرد له‌ پۆزی پینکه‌ه‌یشتنی دوو کۆمه‌له‌که‌دا، نه‌وانه‌ شه‌یتان هه‌لی خه‌له‌تانندن به‌هۆی هه‌ندیک له‌ گوناچه‌کانیانه‌وه‌، که‌واته: نه‌و گوناچ و که‌م و کورپیانه‌ی، که‌ ئینسان هه‌یتی، له‌کاتی دژواردا ده‌بنه‌ هۆی شکستی، هه‌روه‌کو چۆن پارێزکاری و دینداری و خواپه‌رستیش ده‌بیته‌ هۆی خو‌راگری و سه‌رکه‌وتنی ئینسان.

جا هه‌رچهنده‌ مسولمانان له‌ جهنگی ئوحوددا شکستیان خوارد، به‌لام نه‌و دهر سو په‌ندانه‌ی له‌ جهنگی ئوحود وه‌رده‌گیرین، زۆر گه‌وره‌ترن له‌وه‌نده‌ زیان و زه‌ره‌ره‌ی، که‌ کردوویانه‌، هه‌رچهنده‌ نه‌ویش هه‌ر بردنه‌وه‌و قازانجه‌!

شایانی باسه له جهنگی ئو خوددا ئافره‌تانی مسولمان به‌شدارییان کردوه، به ئاو هیٚتانو ئاماده‌کردنی خواردنو ته‌داویکردنی برینداره‌کانو گواستنه‌وه‌ی جه‌نازه‌کان بو مه‌دینه، که (عائشة) -خوایی رازی بی- یه‌کیک بووه له‌وانه، وهک (رَبَّيْع بنْت مَعُوذ) ده‌ئیی: (كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ نَسْقِي وَنُدَاوِي الْجَرْحَى وَنَرُدُّ الْقَتْلَى) له ریبویه‌تیکی دیکه‌دا: (كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَنَسْقِي الْقَوْمَ وَنَتَّخِذُهُمْ وَنَرُدُّ الْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ)، وه له ریبویه‌تیکی دیکه‌دا: (كُنَّا نَغْزُو مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَسْقِي الْقَوْمَ وَنَتَّخِذُهُمْ وَنَرُدُّ الْقَتْلَى وَالْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ) رواه البخاري^(۱).

حیکمه‌ت و دهرس و په‌نده‌کانی جه‌نگی ئو خود:-

خوای زانوا توانا له سووپه‌تی (آل عمران)دا، (۶۰) ئایه‌تی بو باسکردنی ئه‌و جه‌نگه‌ ته‌رخان کردوه، له ئایه‌تی (۱۲۱) تا ئایه‌تی (۱۸۰)، خو (جل شأنه) له‌م ئایه‌تانه‌دا چۆنیه‌تی پروودانی ئه‌و جه‌نگه‌و پرووداوو کاره‌ساته‌کانی باس ده‌کات، که چهندین په‌ندو حیکمه‌تیان لئ وه‌رده‌گیرینو، ئیمه‌ لی‌ره‌دا بیست و یه‌ک حیکمه‌ت و په‌ند باس ده‌که‌ین:-

۱- پرووبه‌روبوونه‌وه‌ی حه‌ق و ناهه‌ق شتیکی مسۆگه‌ره :-

خوای کاره‌جی ده‌فه‌رموی: ﴿ قَدْ خَلَّتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَيَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ ﴾ (۱۳۷) هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿ ۱۳۸ ﴾ آل عمران، لی‌ره‌دا خوای په‌روه‌دگار یه‌کیک له یاساو سوننه‌ته‌کانی خوئی له

(۱) صحیح البخاری: ۲۸۸۲، و: ۵۶۷۹.

ژیانی به‌شهردا ده‌خاته پروو، که بریتیه له پروو پروو بوونه‌وو به‌ره‌نگاریبوونه‌وی (حق) یتک که له په‌یام و پیتبازی پیغه‌مبهران و شوینکه‌وتوانی پیغه‌مبهراندا به‌رجه‌سته ده‌بی، وه (باطل) یتک که له ریچکه‌کانی نه‌وانه‌دا که ناحزو نه‌یارانی پیغه‌مبهرانن (علیه الصلاة والسلام) به‌رجه‌سته ده‌بی، نه‌وه یاسایه‌کی خوابیه، نایه‌ته‌که ده‌فرموی: له پیش نیوه‌دا زۆر یاسا تیپه‌ریون، ده‌جا به زه‌ویدا برۆن (ته‌ماشای میژوو یان شوینه‌واری پیشینان بکه‌ن)، سه‌رنج بدن سه‌ره‌نجامی نه‌وانه‌ی، که خواو پیغه‌مبهرانییان به‌درۆ زانیوه چۆن بووه!! ئەم یاسا خوابیه پروونکردنه‌وه‌یه‌که بو خه‌لک و ریتماییکه‌رو نامۆزگاریشه بو پارێزکاران، که ئەمه یه‌که‌مین دهرسو پهنده له جه‌نگی نوحود وهرده‌گیری، وه نه‌وه شتیکی زۆر گرنکه که نیمه بزانیین، به‌ره‌نگاریبوونه‌وو به‌گژداچوونی (باطل) بو (حق) یاسایه‌کی خوابیه له ژبانی به‌شهردا، هه‌ر له‌و رۆژه‌وه، که ئەدهم (علیه الصلاة والسلام) په‌یام و به‌رنامه‌ی خوی په‌روه‌ردگاری هیناوه تا پیغه‌مبهری خاتهم (علیه الصلاة والسلام) وه تا دوا نیماندارو کافر له‌سه‌ر ئەم زه‌ویه ده‌ژین، نه‌وه هه‌ر به‌رده‌وامه، له هه‌ر کات و سه‌رده‌مو قۆناغیتکدا به‌شیتویه‌ک.

۲- سه‌رکه‌وتن بو ئەه‌لی نیمانه

سه‌رکه‌وتن و زال‌بوون و بردنه‌وه بو نه‌وانه‌یه، که خاوه‌نی نیمانی راسته‌قینه‌ن، وه‌کو خوی په‌نه‌انزان ده‌فرموی: ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (آل عمران، لیره‌دا خوی زاناو شاره‌زا به‌ نیمانداران ده‌فرموی، دیاره سه‌ره‌تا به‌ هاوه‌لانی پیغه‌مبهر ﷺ که له‌و جه‌نگه‌دا (۶۵) یانی لی شه‌هید بوون، وه کۆمه‌لیکیشیان لی بریندار بوون، پیغه‌مبهر ﷺ یه‌کیکیان بو، پیتبان ده‌فرموی: ﴿وَلَا تَهِنُوا﴾، واته: مه‌ترسین، بیته‌ز مەبن، چونکه (وه‌ن) هه‌م به‌مانای ترسان

(جبن) وه هدم به‌مانای بیتهیزی (ضعف) دئ ﴿وَلَا تَحْزَنُوا﴾ وه غهم و په‌زاره‌ش دامه‌گرن، ﴿وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ وه دلنیا بن هدر نیوه له‌سهره‌وه ده‌بن (براهه ده‌بن) نه‌گهر خاوه‌ن نیمان بن، دیاره نیمانی راسته‌قینه مه‌به‌سته، ده‌شگونجی مه‌به‌ست نه‌وه‌بی، که نه‌گهر له دنیا‌شدا به‌روالته ژنر بکه‌ون، له‌قیامه‌تدا ههر سه‌رکه‌وتوو و سه‌رفرازن.

هه‌روه‌ها له شوینتیکی دیکه‌دا ده‌فرموی: ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ نَصَرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾ ﴿٧﴾ محمد، واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی نیمانتان هیناوه نه‌گهر خوا سه‌ریخن (واته: پیغه‌مبه‌ری خوا، دین و پیام و به‌رنامه‌ی خوا) به‌ته‌تکید خوا سه‌رتان ده‌خات و پییه‌کانیشتان له مه‌یداندا ده‌چه‌سپینئ.

۴۰۳- کافرانی‌ش نازار ده‌بینن و سه‌رکه‌وتنی‌ش به‌نۆره‌یه :-

بینگومان نه‌هلی کوفریش وه‌کو نه‌هلی نیمان نازاریان پین‌ده‌گات، وه سه‌رکه‌وتنو تیشکانیش به‌نۆره‌یه، که‌واته مه‌رج نیه نه‌گهر کۆمه‌لئیک نیماندار بوون، هه‌میشه له جه‌نگه‌کانیاندا ههر سه‌رکه‌وتوو بن، به‌لکو هیندیک جار به‌هۆی که‌م و کورپی خۆیانسه‌وه شکست دینن و له جه‌نگدا ده‌دۆرینن، که پتویسته په‌ندی لئ‌وه‌ریگرن، به‌لام سه‌ره‌نجام ههر بۆ نه‌هلی نیمانه، وه‌ک خوای په‌وه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿... إِنْ الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ ﴿٤١﴾ هود، واته: نارام بگره بینگومان سه‌ره‌نجام بۆ پارێزکارانه، جا خوا - عزّ وجلّ- نه‌و دوو راستییه ده‌خاته‌رووو ده‌فرموی: ﴿إِنْ يَمَسُّكُمْ فَرَحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ فَرَحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْآيَاتُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ﴾ ﴿١١٠﴾ آل عمران، واته: نه‌گهر نیوه نازاریکتان پین‌گه‌یشته‌وه برینیکتان تی‌بووه، نه‌وانیش وه‌کو نیوه نازاریان پین‌گه‌یشته‌وه برینیان تی‌بووه، نه‌و رۆژانه‌ش (که سه‌رکه‌وتنیان تیدا وه‌ده‌ست

دئی) ده‌ستاو ده‌ستیان پی ده‌کەین لەنیو خەلکیدا، واتە: جارجار ئەهلی ئیمان سەرده‌کەونو، جارجاریش ئەهلی کوفر، بەلام سەرەنجام و بردنەو و سەرکەوتنی بەکجاره‌کی، هەر بۆ ئەهلی ئیمانە، هەر وەها خوای پەرورەدگار لەویارەو لە جێه‌کی دیکەدا دەفەرموی: ﴿... إِنْ تَكُونُوا تَأْمُونًا فَإِنَّهُمْ يَأْمُونُ كَمَا تَأْمُونُ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾ النساء، واتە: ئەگەر ئێو نازارتان پی دەگات (لەکاتیگدا، که لەگەڵ ئەهلی کوفردا پرویەروو دەبنەو) بیگومان ئەوانیش وەکو ئێو نازاریان پی دەگات، بەلام ئێو چاوەروانییەک لەخوا دەکەن که ئەوان ئەو چاوەروانییەیان نیه، بیگومان خوا زانای کاربەجێیه.

۶و۵- گاتە سەختەکان ئەهلی ئیمان دەرده‌خەن و خوای زاناو شارەزا شەهیدان هەڵدەبژێری.

ئەهلی ئیمان لە پرویەروویوونەو دەناسرین، وە لە سەختییەکاندا لە مەحەک دەدرین، کەسانیکیش که خوای پەرورەدگار پێیان رەوا بیننی بە شەهید هەلیان دەبژێری، وەک خوا -عز و جل- دەفەرموی: ﴿... وَلَيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَيَتَّخِذُ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٠﴾ آل عمران، واتە: ئەم جەنگە هاتە پیش، تاکو ئەوانی ئەهلی ئیمانن خوا بیانزانێ و بیانناسێ، کۆمەتیک شەهیدیشتان تێدا هەلبژێری، { (اتخاذا) یانی: هەلبژاردن و گۆلبژێرکردن، چونکە هەموو کەس شایستەیی نەو نیه، که خوا لە پێناوی دینی خۆیدا پلەیی شەهیدی پی ببەخشی } ﴿وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾، وە بیگومان خوا سته‌مکارانی خۆش ناوی.

له‌م نایه‌ته‌دا کاتیک که خوی بالآده‌ست ده‌فهرموی: ﴿وَلْيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾
 مه‌به‌ستی شه‌ویه خوا نیمانداران به کرده‌وی خویان و له مه‌یدانی واقیعدا بناسی،
 ته‌گه‌رنا خوی پنهانزان به زانیاری بی‌سنووری خوی هم‌مو شتیک ده‌زانی، به‌لام
 بۆشه‌وی مسولمانان له مه‌یدانی واقیعدا به‌رجه‌سته ببن و بناسرین، پتویستییان به
 مه‌یدانیک هه‌یه که تییدا پرویه‌روو ببنه‌وه، بۆ شه‌وی نیمان و عه‌زم و نازایه‌تی و
 دل‌سوزییان له‌و مه‌یدانی جه‌نگ و جیهاد و خوی و فرمیسک و ترسه‌دا ده‌رکه‌وی.

۸ و ۷- مسولمانان ده‌پالتیورین و کافران خه‌فه‌ده‌بن :-

خوی په‌روه‌ردگار شه‌و دوو راستیه‌ی به‌مجۆره خستوونه روو، وه‌ک ده‌فهرموی:
 ﴿وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَيَمْحَقَ الْكٰفِرِيْنَ﴾ ﴿۱۶۱﴾ آل عمران، واته: تا‌کو خوا
 شه‌وانه‌ی نیمانیان هیناوه بیانپالتیوی و له‌بی‌شینگیان بدا، وه شه‌وانه‌ش که بی‌پروا و
 کافرن بی‌هیتز بکا، (محق) بریتیه له خه‌فه‌بوون و کزبوون و لاوازیوونی شتیک، یانی
 خوی تا‌ک و پاک نایه‌وی کافران له‌نیویه‌ری، چونکه شه‌و دونیایه‌ی وا هه‌ل‌خستوه، که
 کافریش و مسولمانیشی تییدا هه‌بن، وه بوونی جه‌نگ و جیهادیش حیکمه‌ته‌که‌ی
 شه‌ویه، که مسولمانان به‌هیتزین و کافرو بی‌پروایانیش بی‌هیتز بن بۆشه‌وی کافران نه‌توانن
 کوفری خویان به‌سه‌ر مسولماناندا به‌سه‌پینن و سته‌میان لی بکه‌ن، چونکه مسولمانان
 ته‌گه‌ر به‌هیتزیش بن دینه‌که‌یان ریشان لی ده‌گرئ، که خویان به‌سه‌ر خه‌ل‌کیدا
 به‌سه‌پینن و دینی هه‌ق به‌زۆر به‌سه‌ر خه‌ل‌کیدا به‌سه‌پینن، وه رینگای دینداری به‌تال له
 شه‌لی کوفر بگرن، به‌لام ته‌گه‌ر شه‌لی کوفر ده‌سه‌لاتیان هه‌بن، دینه به‌تاله‌که‌ی خویان
 به‌سه‌ر شه‌لی هه‌قدا ده‌سه‌پینن، وه رینگای دیندارییان لی ده‌گرن.

بۆیه یه کیتک له حیکمه‌ته‌کانی جهنگ و جیهاد ئه‌وه‌یه که مسولمانان بتوانن رینگا له نه‌هلی کوفر بگرن که دینی خۆیان به‌زۆر به‌سه‌ر خه‌لکیدا به‌سپینن، تا‌کو دنیا بیه‌تته شوینی تیدا تاقی کرانه‌وه و دوا‌رۆژیش شوینی نه‌نجام وهرگرته‌وه‌یه.

هه‌روه‌ها له‌وباره‌وه خ‌وای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموئ: ﴿...وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ...﴾ (۱۵۱) آل عمران، واته: وه بۆ ئه‌وه‌ی خوا ئه‌وه‌ی له‌ سینه‌کانتاندا هه‌یه ده‌ریبخت، وه ئه‌وه‌ی که له‌ دلّه‌کانتاندا هه‌یه، بیپالیئوئ. ناشکراشه ئینسان، که ده‌که‌وئته‌ نێو سه‌ختیی و ناره‌حه‌تیانسه‌وه له‌خۆی ته‌ده‌گا و غیره‌ت و نازایه‌تی ده‌رده‌که‌وئو، خۆیشی و خه‌لکیش ده‌ناسئ و هه‌لده‌سه‌نگینئ.

له‌وانه‌یه که‌سی وا هه‌بیته‌ بلئ من شه‌هیدیم زۆر خۆشه‌وه‌ئ و هه‌رکاتیک له‌گه‌لئ رووبه‌رووبوومه‌وه زۆر به‌ سینه‌ فراوانییه‌وه باره‌شی بۆ ده‌گرمه‌وه‌وه له‌ مردنئ ناترسیم، به‌لام که تووشی گرفت و شوینی ترسناک بوو، ئنجا له‌ خۆی حالی ده‌بن، که نایا ئه‌وه بۆچونه‌ی راسته‌ یان نا؟!

بۆ وینه‌ من جارێک له‌گه‌ل برایه‌ک که‌وتینه‌ حاله‌تیکی ناخۆشه‌وه، گرتیانین و هه‌ره‌شه‌ی کوشتنیان لئ کردین، ئه‌وه برایه‌ حاله‌تی ده‌روونی تیکچ‌روبوو، د‌وای ئه‌وه‌ی که نه‌جاتمان بوو پئی گوتم: فلان که‌س، وه‌للاهی من وامزانی، نه‌گه‌ر له‌گه‌ل مردنئ پ‌ووبه‌رووبوومه‌وه زۆرم پئی خۆشه‌ شه‌هید بم!، به‌لام ئیستا ده‌ترسم ئیمان‌که‌م ته‌وا و نه‌بن، چونکه ئه‌وه‌ی راستی بئ نه‌وکاته‌ی هه‌ره‌شه‌یان لئ کردین پیم ناخۆش بوو شه‌هید بم، منیش گوتم: ئینسان به‌شیوه‌یه‌کی سروشتی مردنی پئی خۆش نیه، به‌لام به‌ته‌شکید تا ئیمانیشی به‌هێزتری ب که‌متر له‌ مردنئ ده‌ترسئ.

۹- بی جیهاد به هشت و ده دست نایهت :-

به بی جیهاد و خۆراگری له میدان و چهسپین له بهران بهر ناخۆشیه کاندایا، نابیی
 ئینسان به هیوای چوونه به هشت بی، چونکه هر که سیك خۆراگری و تیکۆشانی نه بی
 له پتی خواداو له کاتیکدا، که نیسلام پیوستی پییه تی و واجبی کرده و، به ته‌مای
 به هشتیش بی، نه وه خه‌یال پلاوی کرده، خوا تبارک و تعالی ئاوا ئهم حه‌قیقه‌ته
 درده‌خات و ده‌فرموی: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ
 جَاهِدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ﴾ ﴿۱۱۳﴾ آل عمران، واته: ئایا به ته‌مان بچنه
 به هشتی بهر له وهی خوا بزانی کامانه تان نه وانیه تیده کۆشنو نه وانه تان، که
 خۆراگر له میدان پیرویه‌روویونه وه‌دا؟! یانی: تا نه که ونه میدان جیهاد و جیهاد
 خۆراگری به له بهران بهر گرفتاری و ناربه‌تیبه کاندایا، وه هتا نه و پروانامه‌یه تان پی
 نه بی، به ته‌مای چوونه به هشتی مه‌بن، چونکه له‌م نایه‌ته‌دا خوی به‌رزو مه‌زن
 شیوازی پرسیار کردنی نکولییکردن (الاستفهام الانکاری) به کاره‌یتاوه و ده‌فرموی:
 من ئینکاری ده‌که‌م له وهی بچنه به هشتی، پیش نه وهی بینه مواهیدو تیکۆشه‌رو
 جه‌نگاوه‌ر له پتی خواداو خۆراگر له میدان پیرویه‌روویونه وه‌دا.

۱۰- په‌یوه‌ست بوون به‌خواوه، نه‌ک به هیچ که‌سێک :-

حیکمه‌ت و په‌ندی ده‌یه‌م بریتیه له په‌یوه‌ست بوون به‌خواو دینی خواوه، نه‌ک به
 (شخص) وه، وه‌ک خوی په‌روه‌ردگار روو له هاوه‌لانی به‌پیزی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کات و
 له‌گه‌ل هه‌موو مسولمانانیشیه‌تی و ده‌فرموی: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ
 قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ
 فَلَنْ يَصُرَ اللَّهُ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾ ﴿۱۱۴﴾ آل عمران، واته:
 موحه‌مه‌د ﷺ پیغه‌مبه‌ریکه، که له‌پیش نه‌ویشدا پیغه‌مبه‌رانی دیکه تپه‌ریون جا

نایا کاتیک، که نه‌و وه‌فاتی کرد یان کوژرا ده‌بنی هه‌لگه‌پرنه‌وه‌و پاشگه‌ز ببنه‌وه‌و له‌سه‌ر پاژنه‌ پیتان به‌ره‌و دواوه‌ بچنه‌وه؟! هه‌رکه‌سیک له‌سه‌ر دوو پاژنه‌ پیسانی بگه‌رپتته‌وه‌و پاشگه‌ز بیته‌وه‌و، هیچ زیانیک به‌ خوا ناگه‌یه‌نی، وه‌ خوا پادااشتی شوکرانه‌ بژیران ده‌داته‌وه‌.

لیره‌دا خوی کاربه‌جی نه‌و ده‌رس‌و په‌نده‌ ده‌دا به‌نه‌هلی نیمان، که نه‌گه‌ر رۆژیک پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه‌فاتی فه‌رموو، یان کوژرا، نابی هه‌لگه‌پرنه‌وه‌و په‌یوه‌ست بن به‌ خودی پیغه‌مبه‌ره‌و ﷺ به‌هیچ که‌سیکی دیکه‌شه‌وه‌، به‌و مانایه‌ که نه‌گه‌ر نه‌و که‌سه‌ نه‌ما، یان شتیکی به‌سه‌ر هات، نه‌وان سارد ببنه‌وه‌و، وه‌ نه‌و راستیه‌ش مسولمانان زۆر سوودیان لی بینی، چونکه‌ کاتن، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ کۆچی دواپی کرد، مسولمانان زۆر په‌شوکان‌و هه‌ژان به‌لام (أبویکر) -خوا لیی رازی بی- هه‌لویتسه‌که‌ی راستکرده‌وه‌و گوتی: (من کان یعبد محمداً فان محمداً قد مات ومن کان یعبد الله فان الله حی لایموت) رواه البخاری^(۱)، واته: هه‌رکه‌سیک موحه‌مه‌دی ده‌په‌رست، نه‌وه‌ موحه‌مه‌د مردو وه‌فاتی کرد، به‌لام هه‌رکه‌سیک که خوی ده‌په‌رست، نه‌وه‌ خوا زیندوووه‌و نامری، وه‌ نه‌م نایه‌ته‌شی خوینده‌وه‌ که ده‌فه‌رموی: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَصُرَ اللَّهُ شَيْئاً وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿۱۴۴﴾ که‌واته: نیمه‌ش ده‌بنی په‌یوه‌ست بین به‌ خوی په‌روه‌ردگارو په‌یام‌و به‌رنامه‌که‌یه‌وه‌، چونکه‌ نیمه‌ به‌نده‌ی خواین، وه‌ نه‌و که‌سه‌ش که له‌ نیوانماندایه‌و سه‌ره‌رشتیان ده‌کاو دینی خوامان لی حالی ده‌کاو پیشمان ده‌که‌وئ، نه‌وه‌ به‌رتی خوادا پیشمان ده‌که‌وئ‌و نه‌گه‌ر نه‌ویش نه‌ما رینگاکه‌ هه‌ر ده‌مینن، وه‌ خوی په‌روه‌ردگاریش هه‌ر هه‌یه‌و نامری.

(۱) صحیح البخاری: ۴۴۵۳.

۱۱- نه‌جهل دیاریکراوه و نازایه‌تی و ترسنۆکی پی‌ش و پاشی ناخات :

پی‌سته هموو که‌سیک‌ئو راستییه بزانی، که نه‌مردن به‌هۆی نازایه‌تییه‌وه دیتسه
 پی‌ش و نه له نه‌نجامی ترسنۆکی‌شدا نینسان سه‌لامه‌ت ده‌بی و ته‌مه‌نی درێژ ده‌بی،
 چونکه نینسانی وا هه‌یه، زۆر نازاو جه‌ربه‌زه‌یه و ته‌مه‌نیکی زۆریش به‌پێ ده‌کا،
 نینسانی واش هه‌یه زۆر ترسنۆکه، به‌لام به‌یه‌کیک له هۆیه‌کان که دیتسه پی‌ش ده‌مرئ و
 دنیا به‌جیدتی، خوی تاک و پاک‌ئم راستییه‌ی ناوا پروونکردۆته‌وه که ده‌فرموی:
 ﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كَتَبْنَا مُوَجَلًّا...﴾ (۱۱۵) آل عمران،
 واته: هیچ نه‌فسیک بۆ نیه به‌مرئ (نه‌گه‌ر بشیه‌وی به‌مرئ) مه‌گه‌ر به‌فرمانی خوا،
 وه نووسراویکی دیاریکراوی هه‌یه، (واته: مردن کاتیکی دیاریکراوه)، که‌واته: نه
 ترسنۆکی نینسان له مردنی دوور ده‌خاته‌وه، نه نازایه‌تی‌ش مردنی وه‌پیش ده‌خات،
 به‌لام نینسان له‌سه‌ر نازایه‌تی پاداشتی هه‌یه، وه له‌سه‌ر ترسنۆکی‌ش سزای هه‌یه،
 دیاره نازایه‌تییه‌ک که له شوینی خۆیدا بی و هه‌له‌شه‌یی (ته‌ور) نه‌بی، چونکه
 خۆیتدادانی‌ک که پی‌وست نه‌بی، ناپه‌سه‌نده، که‌واته: نه ترسنۆکی و نه هه‌له‌شه‌یی،
 وه ته‌وه‌ی له نیوه‌راستی نه‌وه‌دایه، بریتییه له نازایه‌تی.

۱۲- نه‌نجام به‌پی‌ی کارو تیکۆشانه-

بینگومان نه‌هلی تیمان و نه‌هلی کوفر هه‌رکاتی که به‌ته‌ندازی ته‌وه که په‌نج ده‌ده‌ن و
 تیکۆشان ده‌که‌ن و بۆ مه‌به‌ستی‌ک هه‌ول ده‌ده‌ن، نه‌نجامیان ده‌ستگیر ده‌بی، ته‌وه‌ش
 یاسایه‌کی خوییه و راستییه‌که و له‌وباره‌وه خوی په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿...وَمَنْ
 يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ﴾
 (۱۱۵) آل عمران، واته: وه هه‌رکه‌سیک پاداشتی دنیای بو، لیتی ده‌یده‌ینی،

وه هر كه سيكيش بهرهمی دواړو بوی، لیتی دیده یینی، وه پاداشتی شوکرانه بویران ده دینه وه.

که واته: نیمه که نه هلی کوفر ده بینین ده سلات و توانایان هیهو بهره و پیش ده چن، نه وه سوننه و یاسای خوایه، چونکه خوا ده فرموی: ﴿وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾ (۳۹) النجم، واته: وه بو نینسان نیه مه گهر شه نه ندازه یی، که هه لده داو تیده کوشی، که واته: هر نینسانیک تی بکوشی، به نه ندازه یی تی کوشانه کی بهرهمی ده سته که وی، چ کافر بی چ مسولمان.

۱۴۱۳- نه هلی نیمان نازاو چه سپیون و سرکه وتنیان مسوگهره :-

نه وانه ی که بو خوا یه کلابونه وه و مسولمانانی په بیانین:-

(۱) ترسو به زین و ته سلیم بوون نازانن و نازاو به ورو چه سپیون.

(۲) سرکه وتنی دویاو دواړو نینان مسوگهره.

نهم دوو راستیه شمان لهم دوو نایه تاندا بو درده که وی، که خوی زانا تیناندا فرموی ته: ﴿وَكَايِنَ مِنْ نَبِيٍّ قَتَلَ مَعَهُ رِيثُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ﴾ (۱۵۸) آل عمران، واته: زور له پیغه مبهران که سانی په بانی زور له که لیاندا جهنگیان کرد، } (ریسون) واته: (ربانیون) که سانیک که سر به په ورو ردگار بن، وه خویان بو خوی په ورو ردگار ساغ و یه کلا کردیته وه } ﴿فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا﴾ واته: به هی نه و شته ی که ده هاته رتیان له به لا و نارپه حه تی له پتی خوادا ترسیان تووش نه هاتو، وه بیته ز نه بوون و لالانه وه و پارانه وه شیان نه بوو له به ران بهر نه هلی کوفردا، ﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ﴾ وه خوا خورا گرانیی خوشده وی، ننجا

ده‌فهرموی: ﴿ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١١٧﴾ آل عمران، واته: تهنه‌ها قسه‌شیمان له‌کاتی پرویه‌پروویه‌بونه‌وه‌دا نه‌وه‌بوو، که ده‌یانگوت په‌روه‌ردگارمان! له‌گوناحه‌کانمان و زیاده‌پوئی کردنمان ببوره، وه پتیه‌کانمان بچسپینه‌و به‌سهر کافراند سهرماغه. له‌سهر‌تاوه‌داوایان له‌خوا کردوه، که له‌گوناحه‌کانیان ببورئ، چونکه به‌هۆی گوناحه‌کانیانه‌وه شکست ده‌خۆن، عومهری کوری خه‌تتاب -خوا لیئ‌پازی بی- له‌کاتیکدا، که سوپایه‌کی ده‌نارد بۆ شوینیک پتیی ده‌گوتن: ناگاتان له‌گوناحه‌کانتان بی، سویند به‌خوا من له‌گوناحه‌کانتان زیاتر ده‌ترسیم، که به‌هۆیانه‌وه تووشی زیان بن وه‌ک له‌دوژمن، چونکه دوژمنه‌که‌شتان به‌هۆی گوناحه‌کانی خۆتانه‌وه پیتان ده‌ویرئ!

دیاره سوپای نه‌هلی نیمان هیچ کاتیک به‌ژماره‌و پیداوستی جه‌نگی، له‌گه‌ل نه‌هلی کوفردا هاوته‌رازوو نه‌بوونو، هه‌میشه نه‌هلی کوفر ژماره‌یان زیاتر بووه‌و پیداوستی جه‌نگیشیان زۆرترو چاکتر بووه، به‌لام نه‌هلی نیمان به‌هۆی نیمان و فه‌رمانبه‌ریان بۆ خواو به‌هۆی پاریزکاریانه‌وه، تاته‌رازووی جه‌نگیان به‌لای خۆیاند ا شکاندۆته‌وه‌و، به‌سهر دوژمنانی نیسلامدا زال بوون، بۆیه نه‌و په‌بیانیانه‌وه سهر‌تا داوا له‌خوای په‌روه‌ردگار ده‌که‌ن، که له‌گوناح‌و زیاده‌پوئیمان ببورئ، ننج ده‌لین: خویه‌پویه‌کانمان بچسپینه‌و سهرماغه به‌سهر کافراند، دواپی ده‌فهرموی: ﴿ فَكَانَهُمُ اللَّهُ تَوَّابٌ أَلْ دُنْيَا وَحَسَنَ تَوَّابٍ الْآخِرُ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٨﴾ آل عمران، واته: خوا پاداشتی دونیای دانه‌وه‌و، پاداشتی باشی دواپوئیش، خوا چاکه‌کارانی خۆشده‌وئیت.

۱۵- تیشکان و دۆران په‌یوهندی به ناخ و نیوه‌وه‌ی مرؤفه‌وه هه‌یه :-

هۆکاره‌کانی شکست هینان زیاتر په‌یوه‌ندیان به خودی ئینسان و دل و ده‌روونییه‌وه هه‌یه، نه‌ک به‌لایه‌نی ده‌ره‌کیی، له‌باره‌ی نه‌و حه‌قیقه‌ته‌شوه‌وه خوای بی وینه ده‌فرموی:

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ ۗ حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ

وَتَنَزَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِمَّا بَعَدَ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ ۗ مِنْكُمْ مَن

يُرِيدُ الْأُنْيَا وَمِنْكُمْ مَن يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ... ﴿١٦٢﴾ آل عمران، واته: وه‌خوا

به‌ئینی خۆی له‌گه‌ل ئیوه‌دا راست برده‌سه‌ر، که کافره‌کانتان ده‌کوشته‌به‌ ئیزن و

فرمانی خوا، هه‌تا کاتیک که تووشی فه‌شل و تیشکان بوون، وه‌ له‌نیو خۆتاندا

ناکۆکییتان هه‌بوو و سه‌ریچییان کرد، دوا‌ی نه‌وه‌ی شتیکی پیشاندان که خۆستان

ده‌وی (واته: ده‌ستکه‌وت) هه‌تانبوو دنیای ده‌ویست، وه‌ هه‌تانبوو دوا‌پۆزی ده‌ویست،

که‌واته: نه‌و هۆکاره‌ خودی (ذاتی) یانه‌ بوونه‌ هۆی شکستی ئیوه، هه‌روه‌ها هه‌ر

له‌وباره‌وه‌ فرموویته‌ی: ﴿أَوْلَمَّا أَصَبْتَكُمْ مُصِيبَةً قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ إِنَّ هَذَا

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ ۗ... ﴿١٦٥﴾ آل عمران، واته: نایا که به‌لایه‌کتان تووش بوو (له‌

غه‌زای ئو‌خوددا) که پیشتر دووقاتی ئه‌وه‌تان تووشی دوژمن کردبوو (له‌ غه‌زای

به‌دردا)، گوتتان نه‌وه له‌کوئیه‌ بوو؟! بلی: نه‌وه له‌ خۆتانه‌وه‌ بوو، به‌هۆی خۆتانه‌وه‌

دوژمن زه‌فهری پی بردن، نه‌ک به‌هۆی نازایه‌تی خۆیه‌وه‌.

۱۶- سۆزو نه‌رم و نیانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌گه‌ل هاوه‌لانیدا :-

وه‌ک له‌و جه‌نگه‌دا ده‌رده‌که‌وی پیویسته‌ برا گه‌وره له‌گه‌ل شوئینکه‌وتوانی خۆیدا

نه‌رم‌ونیان و به‌سۆز بیته‌و چاوپۆشی له‌ که‌م و کوپیه‌کانیان بکات و هه‌لوئستیکی وایان

له‌گه‌ل به‌کار بیئین، که‌ بیته‌ مایه‌ی به‌خۆداچوونه‌وه‌ و په‌ند وهرگرتن له‌ هه‌له‌کان، نه‌ک

به سهرزهنشت و توو په‌سوون شوینکه و تووانی یه کجاری پرووختین، که واته: نهرم و نیانی و لیبورده‌یی پتغه‌مبهر ﷺ له به‌ران‌بهر تیر هاویژه‌کان و... هتدا، مایه‌ی په‌ندو ده‌رسن.

خوای به‌به‌زه‌یی ده‌فرموی: ﴿فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٦١﴾﴾ آل عمران، واته: تو (ته‌ی موحه‌مهد) به‌هۆی به‌زه‌یی خواوه له‌گه‌لیان نهرم سووی، وه نه‌گهر قسه ره‌قو دل‌ره‌ق بوویای (ته‌و هاوه‌له به‌پرتزانه‌ت) له ده‌وره‌ت ده‌پرژان، چاو پۆششیان لی بکه‌و داوای لیبوردنیا بۆ بکه‌ له‌ خوا، وه راویژیشیان پئی بکه‌ له‌ کاروباردا، نه‌گهر بریاریشتدا وه دلت چه‌سپی له‌سهر شتیک، پشت به‌ خوا بیه‌سته‌و جی به‌جی‌ی بکه‌، بی‌گومان خوا نه‌وانه‌ی خوژش ده‌وی، که پشتی پئی ده‌به‌ستن.

۱۷- سهرکه‌وتن و ژیرکه‌وتن ههر دووکیان به‌ده‌ست خوان :-

خوای زاناو توانا له‌وباره‌وه ده‌فرموی: ﴿إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُ لَكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرْكُم مِّنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٢﴾﴾ آل عمران، واته: نه‌گهر خوا سهرتان بجات هیچ که‌س ناتوانی به‌سهرتاندا زال بی، وه نه‌گهر ته‌و پشتتان به‌ردا، کی ده‌توانی جگه‌ له‌و سهرتان بجا! ده‌با پرواداران پشت ههر به‌ خوا بیه‌ستن، که‌واته: سهرکه‌وتن و ژیرکه‌وتن ههر له‌خوا بزنان و خوای په‌روه‌دگاریش به‌هۆی ته‌وه سهرتان ده‌خا که‌ پایه‌ند بن به‌ به‌رنامه‌که‌یه‌وه و هۆکاره‌ ماددی و مه‌عنه‌وییه‌کان که‌ خوا دیاری کردوون په‌چاو بکه‌ن، وه به‌هۆی ته‌وه‌شوه ژیر ده‌که‌ون، که‌ له‌ به‌رنامه‌که‌ی لابه‌دن و نارپکیی له‌ کاره‌کانتاندا هه‌بی.

۱۸- کوزراوانی پتی خوا نه مردوون و زیندوون -

راستییه کی دیکه نه وه یه که کوزراوانی پتی خوا زیندوون، وه له لایه ن خواوه رژیسی تاییه تییان ده دریتی، خوی په روه دگار له و بساره وه ده فرموی: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿۱۳۱﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۳۰﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلِهِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۳۱﴾ آل عمران، واته: پیتان وا نه بی، که نه وانهی له پتی خوادا کوزراون، مردوون، به لکو نه وانه زیندوون وه له لایه ن خواوه رژی تاییه تییان ده دریتی، دلخوشن به وهی که خوا له به خششی خوی پییداون وه مزدهش دده ن به وانهی که له دوا ی نه وانه وه دین و جار ی پییان نه گه یشتوون، که ترسو و غم و په ژاره یان نابسی و، دلخوشن به چاکه و به خششی خوا وه بیگومان خوا پاداشتی نیمانداران زایه ناکا.

له و باره وه (ابن هشام)^(۱) هیناویه تی که (ابن اسحاق) له (ابن عباس) وه گپراویه ته وه، که پیغه مبه ر ﷺ فرمویه تی: {لَمَّا أُصِيبَ إِخْوَانُكُمْ بِأَحَدٍ جَعَلَ اللَّهُ أَرْوَاحَهُمْ فِي أَجْوَافِ طَيْرٍ خَضِرٍ نَرِدُ أَنْهَارَ الْجَنَّةِ وَتَأْكُلُ مِنْ ثَمَرِهَا وَتَأْوِي إِلَى قُنَادِيلٍ مِنْ ذَهَبٍ فِي ظِلِّ الْعَرْشِ، فَلَمَّا وَجَدُوا طَيْبَ مَشْرِبِهِمْ وَمَأْكَلِهِمْ وَحَسَنَ مَقِيلِهِمْ، قَالُوا: يَا لَيْتَ إِخْوَانَنَا يَعْلَمُونَ مَا صَنَعَ اللَّهُ بِنَا لئَلَّا يَزْهَدُوا فِي الْجِهَادِ، وَلَا يَنْكَأُوا عَنِ الْحَرْبِ، فَقَالَ اللَّهُ فَأَنِي أَبْلَغُهُمْ عَنْكُمْ، فَانْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ الْآيَاتُ - وَلَا تَحْسَبَنَّ...}، واته: دوا ی نه وه ی برابه کانتان له جهنگی نو خوددا کوزران، خوا رووچه کانییانی خسته نیو له شی بالنده

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام) ج ۳، ص (۵۲).

سه‌وزه‌کانه‌وه، که ده‌چنه سهر روویاره‌کانی به‌هه‌شت و له میوه‌که‌ی ده‌خۆن و ده‌چنه‌وه نیو چهند تاقیکی زیرین له سیبه‌ری عه‌رشدا، جا کاتیك شهو خواردن و خواردنه‌وه خۆش و جیگا و رینگا په‌سندیه‌یان بینی، گوتیان: خۆزگه برابه‌کانمان زانیبایان خوا چی بۆ کردووین، تاکو جیهادکردن و جه‌نگ به‌که‌م نه‌گرن و پشتیان لیتی سارد نه‌بیته‌وه، خواش فهرمووی: من له‌جیاتی ئیوه پیمان راده‌گه‌یه‌م، ئیدی شهو نایه‌تانه‌ی ناردنه سهر پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ...﴾.

لیره‌دا باس له شه‌هیدانی ئوحوود ده‌کات، که له نازو نیعمه‌تی خوادان له به‌هه‌شت و، به‌ناوات ده‌خوازن براییان شهو حاله خۆشه‌ی شهوان بزنان، بۆنه‌وه‌ی ته‌مه‌لیی نه‌که‌ن له جیهاددا.

۱۹- له‌کاتی سه‌ختیی دا پاک و پیس له‌یه‌ک جیهاده‌بنه‌وه :-

بینگومان که له کاتی سه‌ختیی و جه‌نگ و دژواریاندا، پاک و پیسی مسولمانان لیک جیا ده‌بنه‌وه‌و، نه‌گهر شهو جه‌نگه‌ی ئوحوود نه‌هاتبایه پیش، (عبدالله بن اُبی) و شهو هه‌موو خه‌لکه‌ی، که له‌گه‌لیاندا بوون، چۆن له مسولمانان جیا ده‌کرانه‌وه‌و، چۆن شهو پاک و پیسه له‌یه‌ک هه‌لده‌و‌پێردران، بۆیه خوی کاربه‌جی ده‌فهرمووی: ﴿مَا كَانَ

اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ

لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِن رُّسُلِهِ مَن يَشَاءُ فَتَمَنُّوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِن

تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٣﴾ آل عمران، واته: خوا له نیمانداران ناگه‌پێ ده‌کو شهو حاله‌ته‌ی ئیستایان (به‌لکو تاقییان ده‌کاته‌وه) هه‌تا پاک و پیسیان لیک جیا ده‌کاته‌وه (پاک و پیسی مسولمانانیش له‌کاتی روو به‌روو بوونه‌وه‌یان له‌گه‌ل کوفردا ده‌رده‌که‌هوی، که‌کێ نیمانداره‌و به‌راستی خۆی به‌ خوا فرۆشته‌وه، وه‌ کیش به‌ پیچه‌وانه‌وه‌ یه‌و ههر به‌ پو‌الته‌ مسولمانه‌)، وه‌ خوا ئیوه له‌ په‌نهانی خۆی ناگادار ناکاته‌وه، به‌لکو هه‌رکه‌سینک که‌ بیه‌وی له‌ پیغه‌مبه‌رانی خۆی هه‌لیده‌بۆتێ، ده‌جا به‌روا

بەخواو پىنغەمبەرەكەى بىنن، وە ئەگەر بىرپوا بىنن و پارىز بىكەن ئەو پاداشتىكى مەزنتان ھەيە.

كەواتە: لە كاتى سەختىي و دژوارىانداو لە مەيدانى ئەزمون و تاقى كردنەو دا لىك حالى دەبن و لە خۆتان تى دەگەن، كە كىتان پاكە و ئەھلى ئىمانە و كىشتان پىسە و ئەھلى نىفاقە؟! خۆى پەروردگار ئىمە لەو كەسانە بگىيئى، كە ئىمانەكەيان ئەوئەندە بەھىزە لەكاتى تاقى كردنەو دا دەردەچن و نەفس و مالىيان بەخوا فرۆشتەو بەس پەزەمەندىي خۆيان مەبەستە.

۲۰، ۲۱- شكاندى فەرمانى برا گەورەو، ھەلبىزاردنى دنيا بەسەر دوارپۇژدا مایەى تىشكان و دۆرانن :

بەلئ شكاندى فەرمانى برا گەورە مایەى تىكشكان و دۆرانەو پەشىمانى لەدوايە، وەك لە ھاتنە خوارىي زۆرىەى تىرھايۆزەكانى سەر^(۱) بەرزايى ئوھوددا دەردەكەوي، كە فەرمانى پىنغەمبەريان ﷺ شكاندو سەرەنجام ئەو ھەلۆيستەيان بوو بە مایەى تىشكان و زەرەرمەندى مسولمانان، وە خۆش ويستنى دنياش بە شىوئەك، كە بەسەر فەرمانى خواو پىنغەمبەردا ﷺ ھەلبىزاردى، بەھەمان شىو مایەى تىكشكانە، كە لەو تىرھايۆزانە ديارىدا، كە بۆ كۆكردنەو ھى دەستكەوتى جەنگو شتى ماددىي شوئىنى خۆيان چۆل كرد، ئەو دووانەش پەندو عىبەرەتن بۆ مسولمانان و جىبەجى كردنى فەرمانى براگەورەو ھەلبىزاردنى دوارپۇژ بەسەر دونيادا، دوو ھۆى سەرەكەين بۆ سەرکەوتن، بە پىچەوانەشەو سەرپىچىي لە فەرمانى خواو پىنغەمبەر ﷺ ھەلبىزاردنى دنيا دوو ھۆى سەرەكەين بۆ ژىركەوتن.

(۱) تىرھايۆزەكان لەسەر شاخۆلكەيكە بوون كە لەدامىن چىاي ئوھودەو ھەيو بە (جبل الرماة) ناسراو، نەك خودى چىاي ئوھود.

کورتې باسيک دهربره دیاردهی نیفاق و مونافیقان

وهک له باسه کانی پيشوردا ناماژمان پیکرد، ژماره يهک له هردوو تیره ی (نوسو خزه رج) و هندیک له جووله که کانیش - دواى شهوى پیغه مبر ﷺ له مه دینه نیشته چی بوو، وه ده ولت و کومه لگای نیسلامی خه ملا، به پراولت خویان به مسولمان نیشاندا، به لام له دل و دهر وونی خویاندا کافر بوون، که نه وانه پیمان ده گوتی (منافق) هکان.

جا من له پینج خالاندا به کورتی بۆتان باسی دیاردهی (نفاق) و مونافیقان ده کم:

یه کم: (نفاق) یانی چی؟!

زانایان ده لاین: وشه ی (نفاق) له دوو ریشه وه هاتوه، یان له (نفاق) وه هاتوه، یا له (نافقء) وه هاتوه، جا نه گهر له (نفاق) وه هاتبی، (نفاق) بریتیه له هر کونیک دوو سهری هه بن، (نافقء) یش بریتیه له و کونیه کوه (جرج) له بیاباندا لیتی ده دا، وه نه و کونیه، که لیتیه وه دیته دهر جیا به له و کونیه، که لیتیه وه ده چیته ژوور، به هه مان شیوه ش نیسانی مونافیق شتیک دهرده خا جیا به له وهی که پنهانی ده کا، نیسلام دهرده خار کوفر پنهان ده کا، هر بویه هندی جار له کورده واری خوماندا به مونافیقان گوتوه (دووروو)، که باشتر وایه پی بگوتی (ده غه ل)، به هر حال وشه ی (نفاق) یا له (نفاق) وه یان له (نافقء) وه هاتوه.

دووه: نیفاق که ی و بچی سهری هه لدا؟!

له راستیدا هر له سهره تاي نیشته چی بوونی پیغه مبر ﷺ له مه دینه داو په یدا بوونی هیژو ده سلاتی نیسلام له مه دینه و دهر و به ریدا، دیاردهی (نیفاق) دروست بووه و سهری هه لداوه، که له سهره تاوه به شیوه یه کی ساده بوو، به لام دواتر نه و

مەسەلە یە گەشە ی کردو ئالۆز بوو، وە لە سەرەتاوە کە ئیسلام بیهێتەز بوو، زۆر لە کافرەکان خۆیان ناچار نەدەبینی بچنە حالەتی (نیفاق) وەو بە بێ منەت بوون لە ئیسلام، بۆ وێنە (عبدالله بن أبي)، کە جارێکیان پیغەمبەر ﷺ بە گویدرێژێک بەلای مەجلیسەکە ی (عبدالله بن أبي) دا تیپەر دەبێ و تۆزو خۆلی بۆدەچسێ، ئەویش خۆی دەمامک دەکاو دەلێ: ^(۱) ئە ی کابرا ئەو دینە ی، کە تۆ هیناوتە، نەگەر حەقەو راستە لە مەجلیسی خۆتدا دانیشەو خەلک دیت و گویت بۆ دەگری، بەلام لە مەجلیس و جینگەو رینگای خۆماندا ئەزبەتمان مەدە، (عبدالله بن أبي) ئەو قسە یە ی بە مەبەستیکی خراب کردو و ویستوویەتی پیغەمبەر ﷺ چالاکیی و جم و جووولی نەبێ و وە ک چۆن بۆ ریتنامی خەلک و رزگارکردنیان بەدوایاندا گەراوە، و نەمینی، وە ئەو قسە یە شی، کە کردو بە ئاشکرا کردوویەتی و کاتێک بوو، کە کافرەکان شەرمیان لە ئیسلام دەولتەتەکە ی نەکردو و بە ئاشکرا موشریک بوون.

بەلام لە دواییدا خۆی و هەندێک لە هۆزو تیرەکە ی، کە بینیان رۆژ بەرۆژ ئیسلام بەهێتەز دەبێ، پەنایان برده بەر دەغەلێی و دووڕوویی، وە گویتان: (هذا أمرٌ قد توجّه)، واتە: (ئەو شتێکە و هاتو)، کە واتە: پتیویستە بزانی ئ لە سەرەتا دا کە ئیسلام کیان و دەولتەتی نەبوو یان هەیبوو، بەلام دەلەمەو بیهێتەز بوو، کافرەکان بە ئاشکرا دژایەتی ئیسلامیان کردو و مەبەست و هەلۆیستەکانیان دەرخستو، بەلام کە ئیسلام دەسەلاتی پەیدا کردو، نیفاق و دووڕوویی پەیدا بوو و کافرەکان کوفری خۆیان شار دەوتەو و لەو ریتەو زبانیان بە ئیسلام گەیاندو.

ئێستاش و لەمەوداش نیفاق کاتێک پەیدا دەبێ، کە مسوڵمانان ئەندازە یە ک دەسەلاتیان هەبێ، ئەگەر نا لە کاتێکدا مسوڵمانان چەوسیتراو و بێ دەسەلات بن،

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۳۱۶)، هەرەها پڕوانە: (صحيح البخاري): ۶۲۵۴، وە (صحيح مسلم): ۴۶۳۵.

کهس ناچار نیه کوفره‌کە‌ی خۆی په‌نهان بکات، به‌لکو به‌ ناشکرا ئیعلانی کافریتی خۆی ده‌کات.

وه هۆی په‌یدا بوونی نیفاقیش نه‌وه‌بوو که کافره‌کان ویستیان زیانێکی زیاتر به‌ ئیسلام بگه‌یه‌نن، چونکه بابای مونا فیق زۆر له‌ بابای کافر به‌زیانت‌ره، چونکه مسولمان ده‌زانێ چون مامه‌له‌ له‌ گه‌ل کهسانیک بکات، که کوفره‌کە‌ی ناشکرایه‌و ده‌زانێ چیه، به‌لام مونا فیق کافرێکی درۆزن و په‌نهانه‌و شیوازی هه‌لس و کهوت له‌ گه‌ ئیدا به‌زه‌حمه‌ته‌و، زۆر جار خه‌لکی ساویلکە‌ی مسولمانیش به‌قسه‌و په‌فتاری مونا فیقه‌کان هه‌لده‌خه‌له‌تین!.

مه‌سه‌له‌ی نیفاقیش له‌ سهرده‌می پیغه‌مبه‌ر ﷺ دا له‌ مه‌دینه‌ په‌یدا بووه کاتیک که ده‌وله‌ت و کیانی ئیسلامی دروست بووه و په‌ری سه‌نده‌و، نه‌گه‌رنا له‌ مه‌که‌که‌ که کافره‌کان به‌هیزو بالاده‌ست بوون، دیارده‌ی نیفاق و مونا فیقان نه‌بووه.

سێ: جوژه‌کانی نیفاق :-

له‌ راستیدا (نیفاق) یه‌ك جوژی هه‌یه، وه‌ وه‌كو زاراوه‌یه‌کی شه‌ریعی^(۱) به‌ كه‌سیك ده‌گوترێ: مونا فیق كه‌ کافرێکی په‌نهانی، به‌لام له‌ نه‌نجامی هاتنی هه‌ندیک فرمایشتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌باره‌ی نیفاق و مونا فیقه‌وه‌ زانایان ناچار بوون بڵین: دوو جوژ نیفاق هه‌یه، نیفاقی گه‌وره‌و نیفاقی گچکه، یان نیفاقی کرده‌یی و نیفاقی عه‌قیده‌یی، مه‌به‌ستیشمان له‌ نیفاقی بچوک (نیفاقی کرده‌وه) نه‌وه‌یه، که کۆمه‌لێك سیفه‌ت، که سیفه‌تی مونا فیقان له‌ كه‌سیكدا دینه‌دی، به‌لام کابرا له‌ ده‌روونی خۆیدا مسولمانه‌و کافر نیه، وه‌كو پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ چه‌ند فرمایشتیکیدا نه‌و راستییه‌ی باسکرده‌و، یه‌کێك له‌وانه‌ ده‌فرموی: {أربع من کن فیہ کان منافقا خالصاً و

(۱) مونا فیق: زاراوه‌یه‌کی شه‌ریعی، وه‌ له‌ پیش ئیسلامدا نه‌و زاراوه‌یه‌ بۆ نه‌و مه‌به‌سته‌ی، که ئیسلام به‌کاری هیناوه، به‌کار نه‌هاتوه.

إِنْ كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْهُمْ، كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدْعَهَا: إِذَا حَدَّثَ كَذِبًا، وَإِذَا عَاهَدَ غَدْرًا، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ} رواه البخاري ومسلم^(۱)، واتە: (چوار سیفەت لە ھەرکەسیکدا ھەبن ئەوا موناڤیقیکی تەواوە، وە ھەر کەسیکیش یەکیک لەو سیفەتانە ی تێدا بێ، ئەو یەکیک لە سیفەتەکانی موناڤیقانی تێدا یە، تاکو دەستی لێ ھەلدەگرێ: (ئەو چوار سیفەتەش بریتین لەو ی کە) ئەگەر قەسە یەکی کرد درۆ بکا، وە ئەگەر پەیمانیدا پەیمان بشکێنێ، وە ئەگەر بەلێنیدا بەلێنەکە ی نەباتە سەر، وە لەکاتی مشت و مپرو ناکۆکییدا سنوور بپەزێنێ و تووشی گوناح بێت)، ئەو چوار سیفەتە لە ھەر کەسیکدا ھەبن موناڤیقیکی تەواوە، وە ھەر کەسیکیش یەکیکیانی تێدا بێت ئەو بەشیک لە نیڤاقی تێدا یە، جا لەبارە ی ئەووە، کە پیغەمبەر ﷺ لەم فەرماشتەیدا فەرموویەتی: موناڤیقیکی تەواوە، زانایان گوتویانە: یانی ئەو کەسە نیڤاقی گچکە ی بەتەواوی تێدا ھاتۆتە دی، نەک بوویتە ئەو موناڤیقە ی، کە بەشی بە نیسلا مەوہ نەما بێت، چونکە ھیچ کام لەو سیفەتانە پەیوەندی بە عەقیدەوہ نیە، بەلام ھەندیکێ دیکە لە زانایان گوتویانە: ھەرکەسیک ئەو چوار سیفەتە ی تێدا بێتە دی و لەسەریان بەردەوام بێت، ئەو ئەو کەسە نیسانی نەماوہ و بۆتە موناڤیقی تەواو، منیش وای بۆ دەچم ھەر ئەم پایە پاست بێ، چونکە بێگومان ھەرکەسیک درۆکردن و بێ بەلێنی و پەیمان شکاندن و خراپە کاری لەلا بوویتە عادەت و نەریتیکی چەسپاو، ناگوئجێ نیماندارین!

نیڤاقی گەورەش، یان موناڤیقی گەورە چ پیاو بێ چ ئافرەت، ئەو یە کە لە دەروونی خۆیدا کوفری ھەلگرتبێ، بەلام بەرپاڵەت خۆی بە مسوڵمان پێشان بەدات، کە ئەم جۆرەشیان زانایان (نیڤاق) ی بیرو بروا (اعتقاد) ی پێ دەلێن.

(۱) صحیح مسلم: ۲۰۷، صحیح البخاری: ۲۴۵۹، واللفظ لمسلم، بەلام لە (صحیح) ی (بخاری) دا لە جیاتی (خلّة)، (خصلّة) ھاتو.

نیفاقی گه‌وره گه‌وره‌ترین جوړی کوفره‌و، بابای مونا‌فیکیش له‌هه‌موو جوړه‌کانی کافران خراپترو به‌زه‌پرترو، له‌دواړوژیشدا له‌هه‌موویان نه‌شکه‌نجه‌ی سه‌ختره، وه‌ک خوی پ‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿إِنَّ الْمُنْفِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ يَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا﴾ (النساء، ۱۴۱) وات‌ه: بی‌گومان مونا‌فیکه‌کان له‌پله‌ی خواره‌وه‌ی دۆزه‌خدان، هیچ یارمه‌تی ده‌ریکیشت بۆ نه‌وان چنگ ناکه‌وی، وه‌کو چۆن به‌هه‌شت (درجات)‌ی هه‌یه، دۆزه‌خیش (درکات)‌ی هه‌یه، (درجات) بۆ سه‌رکه‌وتنه‌و (درکات)‌ی بۆ شو‌پوونه‌وه‌یه، جا مونا‌فیکه‌کان له‌ (درک)‌ی خواری خواری دۆزه‌خدان.

چواره‌م: نیشانه‌کانی مونا‌فیکه‌کان و هه‌لو‌یسته‌کانیان:-

من که سه‌رنجی قورناتم داوه، نه‌و نایه‌تانه‌ی، که باسی مونا‌فیکان ده‌که‌ن، زیاتر له‌ (۱۰۰) سیفده‌ت و هه‌لو‌یستی خراپیان باس ده‌که‌ن - که نا‌گون‌جی لی‌رده‌ا هه‌موویان باس بکه‌ین-.

بی‌یوسته‌ نه‌و حه‌قیقه‌ته‌ بزاین، که کوفری ناشکرا ناسینی زۆر ئاسانه، چونکه دیاره‌و ناشکرایه، به‌لام کوفری په‌نهان (نیفاق) ناسینی به‌زه‌جمه‌ته، هه‌ر بۆیه‌ش خوی پ‌روه‌ردگار نه‌وه‌نده به‌ وردی تیشکی خستۆته‌ سه‌ر مونا‌فیکه‌کان، چونکه نه‌گه‌ر زۆر له‌ سیفده‌ت و شیوه‌و هه‌لو‌یسته‌کانیان باس نه‌کری، زۆر که‌س له‌ ناسینیاندا به‌هه‌له‌دا ده‌چی، هه‌ریۆیه‌ش خوی زاناو شاره‌زا له‌ (۲۰) نایه‌تی سه‌ره‌تای سووره‌تی (البقرة)^(۱)‌دا، که باسی تیماندارو کافرو مونا‌فیکه‌کان ده‌کات، له‌ (۵) نایه‌تی یه‌که‌مدا پیناسه‌ی تیماندارو پارێزکاران ده‌کات، وه‌ له‌ (۲) نایه‌تی دواتر باسی کافران ده‌کا، به‌لام له‌ (۱۳) نایه‌تی دوا‌ی نه‌واندا باسی مونا‌فیکان ده‌کات، وات‌ه: دوو نه‌وه‌نده‌ی ژماره‌ی نه‌و نایه‌تانه‌ی، که تی‌یاندا باسی نه‌هلی کوفرو نه‌هلی نی‌سلام کراوه،

(۱) کاتیک پیغه‌مبەر ﷺ گه‌یشته‌ مه‌دینه‌و نیشته‌جی بوو شه‌م سووره‌ته‌ی بۆ دابه‌زی، که گه‌وره‌ترین سووره‌تی قورناتنه‌و زۆریک له‌ یاسا شه‌رعیه‌ی‌کانی له‌خۆگرتوه.

تدرخان کراوه بۆ پیناسه کردنی مونافیقان، ههروه‌ها سووپه‌تیکیش هه‌یه به‌ناوی (المنافقون)، له قورنندا خوای کاربه‌جێ له زۆر شویندا باسی کردوون، بۆ وینه: هه‌ندیک له زانایان به سووپه‌تی (التویه) ده‌لێن: سووپه‌تی (الفاضحة) (ناپروویه)، چونکه خوای بالاده‌ست له‌و سووپه‌ته‌دا نابرووی مونافیقه‌کانی برده‌وه، ئیستاش با سه‌رنجیکی خیرا له ژماره‌یه‌ک له‌و نایه‌تانه‌دا بده‌ین: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ﴾ ٨ ﴿يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَمَا يُخَادِعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾ ٩... ﴿١٠﴾ البقرة، خوای په‌روه‌ردگار لی‌ره‌دا ناوا ده‌ست پێ‌ده‌کات: ﴿وَمِنَ النَّاسِ﴾ تو‌ی‌ه‌ره‌وانی قورنان ده‌لێن له‌ پروی په‌وانبێ‌ی‌یه‌وه نه‌و ده‌سته‌واژه‌یه‌ نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی، که له‌نی‌و خه‌لکیدا که‌سانیک هه‌ن نه‌ناسراون، نامۆن و هه‌موو که‌س نایانناسی، ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ له‌نی‌و خه‌لکیدا که‌سانیک هه‌ن، که ده‌لێن ئیمانمان هه‌یه به‌ خواو به‌ پۆژی دوابی ﴿وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ﴾ ئیمانداریش نین به‌ خواو به‌ پۆژی دوابی، که نه‌وه‌ش ده‌لێن مه‌به‌ستیان نه‌وه‌یه، که: ﴿يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ ده‌یان‌ه‌وی خواو نه‌وانه‌ش که ئیماندارن هه‌ل‌خه‌له‌تینن، ﴿وَمَا يُخَادِعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾، به‌لام بێ‌جگه له‌خۆیان هه‌یج که‌س فریو ناده‌ن و هه‌ل‌ناخه‌له‌تینن، به‌لام هه‌ست ناکه‌ن، دوابی ده‌فه‌رموی: ﴿فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ﴾ له‌ دلێاندا نه‌خۆشی هه‌یه، ئنجا باسی سیفه‌ته‌کانی دیکه‌یان ده‌کات، که چۆن بانگه‌شه‌ی چاکه‌کاری (اصلاح) ده‌که‌ن، وه‌ نه‌گه‌ر پێ‌یان بگوتری خراپه‌ مه‌که‌ن! ده‌لێن: چاکه‌کار هه‌ر ئیمه‌دین، وه‌ باسی نه‌وه‌ ده‌کات که چۆن نه‌هلی ئیمان به‌بێ‌ عه‌قل له‌ قه‌له‌م ده‌ده‌ن و ده‌لێن: ﴿أَتُؤْمِنُ كَمَا ءَامَنَ السُّفَهَاءُ﴾ تا کۆتایی سیفه‌ته‌کانیان، که خوای زانا زۆر به‌روونی تیشکی خستۆته‌ سه‌ریان.

وه له شویتینکی دیکه‌دا خوای په‌روه‌ردگار سیفه‌تینکی دیکه‌ی زور بنه‌په‌ته‌ی
 مونافیه‌کان باس ده‌کات و ده‌فرموی: ﴿بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿۱۷۸﴾
 الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيْبَنُغُوتٌ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةُ فَإِنَّ
 الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿۱۷۹﴾﴾ النساء، واته: موژده بده به مونافیه‌کان که نازاریکی
 به‌ئیشیان هه‌یه له دوارژژدا، نه‌وانه‌ی که کافره‌کان به‌دوست ده‌گرن له‌جیاتی
 ئیمانداران، نایا عیززه‌ت و ده‌سه‌لاتیان لئ داوا ده‌کهن (به‌هوی نه‌و په‌یوه‌ندیه‌وه)
 بیگومان زالیی و پایه‌برزیی هه‌ر هی خوابه.

هه‌روه‌ها له‌جیته‌کی دیکه‌دا خوای بی‌وینه تیشک ده‌خاته سهر هه‌ندیک له
 سیفه‌ته‌کانی دیکه‌ی مونافیه‌کان و ده‌فرموی: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ
 خَدِيعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالًا يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا
 قَلِيلًا ﴿۱۸۲﴾﴾ مَذَبَّيْنِ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضَلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ
 لَهُ سَبِيلًا ﴿۱۸۳﴾﴾ النساء، واته: بیگومان مونافیه‌کان وا په‌فتار ده‌کهن، که خوا فریو
 ده‌دن، به‌ته‌نکید خوا نه‌وان فریو ده‌دات (که لئ ده‌گه‌رئ له دونیادا وه‌ک مسولمان
 مامه‌ئیان له‌گه‌لدا بکری و له راستیشدا پیستین کافرن)، که‌واته:

سیفه‌تینکی زور زه‌قی مونافیه‌کان نه‌وه‌یه، که ده‌یانه‌وی خه‌لکی هه‌لخه‌له‌تیننو
 چه‌واشیه‌یان بکه‌ن، ﴿وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالًا﴾ وه‌که هه‌لده‌ستن بؤ نویژ به
 ته‌مبه‌لیه‌وه هه‌لده‌ستن، واته: نویژ ده‌کهن، به‌لام به‌ته‌مبه‌لیی، ﴿يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا
 يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ بؤ خه‌لک رازی کردنو به‌روپامایه‌وه نویژ ده‌کهن، وه
 به‌ده‌گمه‌نیش نه‌بیج باسی خوا ناکهن.

دیاره نهو ده‌گهمن باسکرده‌شیان بز هه‌لخه‌له‌تانندی خه‌لکه، ﴿مُدْبِدِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَمَنْ يَضِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ سَبِيلًا﴾ واته: لهو نیوانه‌دا دین و ده‌چن نه‌به‌لای تم لادا شکاونه‌وه (به‌لای مسولماناندا) نه به‌و لادا (به‌لای کافره‌کاندا که نه‌مه‌ش له‌پرووی پواله‌تییه‌وه‌یه نه‌گه‌ر نا له‌پرووی ده‌روونییه‌وه به‌لای کوفردا شکاونه‌وه)، وه هه‌رکه‌سیکیش که خوا سه‌ری له‌ تیکبدا (به‌هوی کرده‌وه‌کانی خوییه‌وه شایسته‌ی سه‌ر له‌ تیکچوونه) تو هیچ ریتبازیکی بز نادۆزیه‌وه، که ده‌ریازی بکه‌ی و هی‌دایه‌تی بده‌ی.

هه‌روه‌ها خوی به‌رزو مه‌زن روو له ئیمانداران ده‌کاو ده‌فه‌رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فإِنَّهُ مِنَّهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ قَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسْرِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰ أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسْرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ تَدْمِينًا ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ ءَامَنُوا أَهْتُوا الَّذِينَ ءَاسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتِ أَعْيُنُهُمْ فَاصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾﴾ السائدة، نه‌م سه‌ی نایه‌ته ده‌ریاره‌ی (عبدالله بن ابي بن سلول) و هاوشیوه‌کانی نهو هاتوونه خوارو^(۱) هه‌موو نه‌وانه‌شی، که له‌گه‌ل جووله‌که‌و نه‌صرانییه‌کان دۆستایه‌تی و که‌ین‌ویه‌نییان هه‌یه، به‌ بیانوی نه‌وه‌ی، که به‌رژه‌وه‌ندی دونیایان ده‌ست ده‌که‌وی، که‌واته: هه‌رکه‌سیک دۆستایه‌تی نه‌هلی کیتاب (جووله‌که‌و نه‌صرانییه‌کان) بکاو له‌دله‌وه خۆشی بوین و حه‌ز به‌ سه‌رکه‌وتنیان بکا، نه‌وه به‌ته‌نکید گیرۆده‌ی نیفاقه، هه‌رکه‌سیک حه‌ز به‌ قازانچ و سه‌رکه‌وتنی کوفر بکا، جا نه‌مریکا بی، یان هه‌ر که‌سو لایه‌نیکی دیکه،

(۱) پروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص(۲۸۵-۲۸۶).

ئەو لەوانەو کافرە، هەرکەسێکیش حەز بە شکستی مسوڵمانان بکا لەبەر مسوڵمانەتیبه‌که‌یان، ئەو کافرە! چونکە ئەو پێی دەگوترێ دۆستایەتی رەها (الحوالة المطلقة)، بەلام ئەگەر تەنیا مودارا کردن بێ، لە دەروونەو خۆشی نەوین و بە سەرکەوتنیان دلخۆش و بە ژێرکەوتنیان ناپرەحەت نەبێ، ئەو هەلوێستەکی بە کوفر دانانێ و حوکمەکی جیاپە.

لە سوورەتی (التوبة) شدا لە نایەتی (۱۰۷ تا ۱۱۰) خوای پەرورەدگار باسی (مسجد الضار) مان بۆ دەکات، کە دەفرموی: ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفَرِّقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾﴾ التوبة، یەکیک لە نەخشەو پیلانەکانی موناڤیقه‌کان بۆ دژایەتی کردنی نیسلام، ئەو یە، کە لە بەرگی دیندا لە دین دەدەن! بۆ وێنە: مزگەوتێک دروست دەکەن، بەلام مەبەستیان ئەو یە، کە تییدا پیلان بۆ ئەهلی ئیمان دابنێن، بۆ ئەو ی خۆلەمیش بکەنە چاری مسوڵمانانەو، وایان لێ حالی بکەن، کە ئەوانیش بپروایان بە دین هەدیە، بەلام لە پاستیدا تەنیا مەبەستیان چاویه‌ستکردن و چه‌واشه‌کردنی مسوڵمانانە، (مسجد ضار) یش ئەو مزگەوتە بوو کە کۆمەڵێک لە موناڤیقه‌کانی سەردەمی پێغەمبەر ﷺ دروستیان کردو لەوێدا کەین و بیه‌ینیان لەگەڵ پۆمەکان هەبوو، پیلانیان دادەناو پێشان خۆش دەکرد بۆ پۆم، کە بێن و بەسەر مەدینەدا بدەن، بەلام خوای شارەزا پێغەمبەر ﷺ ئاگادار کردەو، بۆیە ئەویش کە لە جەنگی تەبووک گەرایەو هەندێک لە هاوێلانی نارد، ئەو مزگەوتەیان رووخاند^(۱).

(۱) پروانە: (المصباح المنیر فی تہذیب تفسیر ابن کثیر)، ص (۵۹۰-۵۹۱).

له شونیتیکی دیکه‌دا هه‌روه‌ها خوا -عزّ وجلّ- باسی هیندیکی دیکه له سیفته‌ی
 مونا فیه‌کانمان بۆ ده‌کات و ده‌فه‌رموی: ﴿الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بِعَضُهُمْ مِنْ
 بَعْضِ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا
 اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿١٧﴾ التوبة، واته: پساوانی
 مونا فیه‌ق و ناهه‌تانی مونا فیه‌ق هیندیکیان له هیندیکیان (بشتی یه‌ک ده‌گرن) فه‌رمان
 به‌خرابه ده‌که‌ن و ڕی له چاکه ده‌گرن، {ته‌گه‌ر نیستا به‌ته‌نیا ته‌م دوو سیفته‌ته بکه‌ی به
 ته‌رازوو زۆر که‌س له کۆمه‌لگای خۆماندا سیفته‌ی مونا فیه‌ق ده‌رده‌که‌ون، که له کۆپو
 سیمینارو ڕۆژنامه‌و گۆفاره‌کاندا فه‌رمان به‌خرابه ده‌که‌ن و ڕی له چاکه ده‌گرن و
 ئیباحیه‌ت بلاوده‌که‌نه‌وه و دژی هه‌یاو هه‌شمت و ته‌ده‌بو و ڕی‌ز قسه ده‌که‌ن) ئنجنا
 ده‌فه‌رموی: ﴿وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ﴾ ده‌ستی خۆیان ده‌گرنه‌وه و ناماده‌نین یارمه‌تی
 لیه‌وه‌ماوان بده‌ن، ﴿نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفٰسِقُونَ﴾
 نه‌وان خویان له‌بیر چۆته‌وه خواش ئیهمالی کردوون، بینگومان مونا فیه‌قه‌کان لاری‌ن.

له سووره‌تی (المنافقین) یشدا که (١١) نایه‌ته، باسی مونا فیه‌قه‌کان ده‌کات و ئاوا
 ده‌ست پیده‌کات: ﴿إِذَا جَاءَكَ الْمُنْفِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ
 لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ لَكٰذِبُونَ ﴿١﴾...﴾ المنافقون، واته: کاتیک که
 مونا فیه‌قه‌کان هاتن بۆلات ده‌لێن: شایه‌دی ده‌ده‌ین تو پێغه‌مبه‌ری خوا، خوا
 ده‌زانێ که تو پێغه‌مبه‌ری نه‌وی، به‌لام خوا شایه‌دی ده‌دا که مونا فیه‌قه‌کان درۆ
 ده‌که‌ن...

پیتنجه‌م: پوخته‌ی پیناسه‌ی مونا فیه‌کان :-

پیناسه‌ی مونا فیه‌کان به پوختیی و کورتیی نه‌وه‌یه، که مونا فیه‌کان حیزی شه‌یطان، له‌وباره‌وه خوای به‌رز له سووره‌تی (المجادلة) ناوا باسی مونا فیه‌کان ده‌کات و ده‌فرموی: ﴿الَّذِينَ تَرَىٰ إِلَىٰ الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُم وَيَجْلِفُونَ عَلَىٰ الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٦﴾ لَنْ نُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَعْلَمُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَجْلِفُونَ لَهُمْ كَمَا يَجْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ آلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَالِفُونَ ﴿١٩﴾﴾ (المجادلة، شایانی باسه خوای په‌روه‌ردگار له قورن‌اندا دوو جار وشه‌ی (حزب الشیطان) ی به‌کاره‌یتاوه، هدر دوو جاریش بۆ پیناسه‌ی مونا فیه‌کانی به‌کاره‌یتاوه، ده‌فرموی: (ته‌ماشای نه‌وانه ناکه‌ی، که دۆستایه‌تی له‌گه‌ل که‌سانیک ده‌گرن، که خوا لییان تووره بووه (واته: جووله‌که‌کان) نه له ئیوه‌ن نه له‌وانیشن (نه جووله‌که‌ن نه مسولمان) سویندیش به درۆ ده‌خۆن و ده‌شزانن، که دۆر ده‌که‌ن، ننجا دوا‌ی نه‌وه‌ی، که باسی سیفه‌ته‌کانیان ده‌کات...، ده‌فرموی: نه‌وانه که‌سانیکن، که شه‌یطان سواری ملیان بووه به‌سه‌ریاندا زال بووه کردونی به‌ولآخی سواری بۆخۆی، یادی خوای له‌بیر بردوونه‌وه، نا نه‌وانه‌ن پی‌ری شه‌یطان، نا‌گادار بن پی‌ری شه‌یطان زهرمه‌نده‌کان، که‌واته: باشترین پیناسه بۆ مونا فیه‌کان، نه‌وه‌یه، که بلینن: ده‌سته و پی‌رو تا‌می شه‌یطان.

هه‌روه‌کو خوای کاربه‌جی دۆستایه‌تی‌کردنی خواو دۆستایه‌تی‌کردنی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نه‌هلی ئیمانی، کردوه به‌دیارتین سیفه‌تی (حیزی خوا) (حزب الله)، که نه‌م

و شه‌یه‌ش سی جار له قورئاندا هاتوه، دوو جار له نایه‌تی (۲۲) ی سوورپه‌تی (المجادلة) داو، جاریکیش له نایه‌تی (۵۶) سوورپه‌تی (المائدة) دا، هه‌مووشیان بۆ که‌سانیک به‌کارهاتوون، که دۆستایه‌تی خواو دۆستانی خوا ده‌کهن، که‌واته: تایه‌تمه‌ندمه‌ترین سیفه‌تی ئیمانداران بریتیه له دۆستایه‌تییکردن له‌گه‌ڵ خواو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و نه‌هلی ئیماندا، هه‌روه‌ها تایه‌تمه‌ندیتیرین سیفه‌تی مونا‌فیکه‌کانیش، بریتیه له که‌ین و به‌ین هه‌بوون و دۆستایه‌تییکردنی کافران.

سی ئاگاداری دهرباره‌ی مونا‌فیکه‌کان :-

۱- له‌م رۆژگاره‌ماندا پیوسته مونا‌فیکه‌کان چاک بناسین، دیاره نه‌ویش له‌پرتی سیفه‌ته‌کانیا نه‌وه، که خوای زانار و شاره‌زا له قورئانداو پیغه‌مبه‌رمان ﷺ له سوننه‌تا بۆ ئیتمه‌یان خستوونه روو، بۆیه پیوسته زۆر له‌و نایه‌تانه وردبینه‌وه، که باسی مونا‌فیکه‌کان ده‌کهن، چونکه له کۆمه‌لگای ئیتمه‌دا که‌سانیک زۆر هه‌ن، که بانگه‌شه‌ی مسولمانه‌تی ده‌کهن، به‌لام به‌کرده‌وه شتیکی دیکهن و سیفه‌ت و ناکارو هه‌لۆتستان، سیفه‌ت و هه‌لۆتستی مونا‌فیکان.

۲- هه‌لس و کهوت کردن له‌گه‌ڵ مونا‌فیکه‌کاندا، واقع بینیی و دوور بینیی و ریا‌یه‌کی زۆری ده‌وئ، پیغه‌مبه‌رمان ﷺ نه‌ه‌نده‌ی به‌ده‌ست مونا‌فیکه‌کانه‌وه تووشی گرفتاری و نارچه‌تی بووه، هینده به‌ده‌ست کافره‌کانه‌وه تووشی گرفتاری و نارچه‌تی نه‌بووه، وه هه‌لۆی داوه نه‌وپه‌ری حیکمه‌ت و لێزانی به‌کارینیی بۆ هه‌لس و کهوت کردن له‌گه‌ڵ مونا‌فیکه‌کاندا، (بخاری و مسلم) هیناویانه^(۱)، که جاریک عومر -خوا لیتی پازی بی- له‌باره‌ی (عبدالله بن ابي سلول) ی مونا‌فیکه‌وه که هه‌ره‌شه‌ی له مسولمانان کردبوو، به پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرموئ: پێگام بده با له ملی نه‌و مونا‌فیکه‌ بده‌م!

(۱) صحیح البخاری: ۴۹۰۷، وه (صحیح مسلم): ۶۵۲۶.

پیغمبر ﷺ ده فرمودی: {دعه، لا يتحدث الناس أن محمداً يقتل أصحابه}، واته: وازی لی بیینه، چونکه دوایی خه لک ده لیتن: موحه محمد هاره لانی خوی ده کوژی، به لئی هه لئس و کهوت له گه ل مونا فیه کانداه به زه حمه ته و لی زانیی و وریایی زوری ده وی، وه له قوناغیکه وه بو قوناغیکه دیکه جیا وازی هدییه، چونکه پیغمبر ﷺ له سه ره تای دامه زرانندی ده ولته تی نیسلامییدا سینگ فراوانیی و لی بورندی زیاتری له گه ل مونا فیه کان نه نجام داوه، به لام له دوا دوی تمه نی موباره کیدا زیاتر له گه لیان توندو سه ختگیر بووه، وه خوی پهروه دگاریش له سووره تی (التوبة) و سووره تی (التحریم) یشدا نه م فرمانه ی به پیغمبر ﷺ کرده، که ده فرمودی: ﴿بِتَأْيِهَا النَّبِيُّ جَهْدُ الْكُفَّارِ وَالْمُنَافِقِينَ وَأَغْلَطُ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١﴾﴾، واته: نه ی پیغمبر! دژی کافرو مونا فیه کان تیبکو شه و له سریان توندبه

هروه ها له (السيرة النبوية) دا^(۱) هاتوه، که پیغمبر ﷺ له دوا دوی تمه نی موباره کیدا، رژی تیک فرمانی به مسولمانان داوه و کومه لیک له مونا فیه کانی ناو هی تاوون و کردوونیه ده ری، وه هندی تیکش له مونا فیه کان مابوون که ناوه کانی به (حذيفة بن اليمان) فرمودی، -خو لیتی رازی بی-، وه بویه پی گوتراوه: خاوه نی نهینی پیغمبر ﷺ (صاحب سر الرسول).

۳- مونا فیه کان ده گونجی (توبه) بکن، به لام مهرجه کانیان قورستن له (توبه) کردنی خه لکی دیکه، وه خوی پهروه دگار باسی مونا فیه کان ده کات، له دوا ییدا باسی مهرجه کانی گه رانه و هیان ده کات و ده فرمودی: ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۷۷-۲۷۸).

وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٦﴾ النساء، واته: جگه له‌وانه‌ی که ده‌گه‌پرنه‌وه وه چاکه‌کاری ده‌کهن، وه ده‌ست به پرنمایه‌ی خوا ده‌گرن، وه دینداریه‌کی ساغیش بز خوا ده‌کهن، ئا نه‌وانه له‌گه‌ل ئیمانداران دانو خواش له‌مه‌ودوا پادستی گه‌وره ده‌داته ئیمانداران، هه‌لبه‌ته قورستر بونی مه‌رجه‌کانی گه‌رانه‌وه (توبه)ی مونا‌فیان شتیکی مه‌نتیقییه، چونکه ئینسان تا ده‌رده‌که‌ی سه‌ختتر بی، ده‌رمانه‌که‌شی زیاترو ئالۆزتر ده‌بی، نیفاقیش ده‌ردیکی زۆر کوشنده‌یه‌و جزره کوفریکی زۆر سه‌خته، بزیه چاره‌سه‌ری و په‌شیمان‌نبونه‌وه‌ش لیتی، ده‌بن چاره‌سه‌ریکی تینه‌ک‌لاو (مرکب) بی، که له‌ چوار شت پیکدی:

أ- به‌کرده‌وه بگه‌پرنه‌وه بز لای خوا.

ب- دوا‌ی گه‌رانه‌وه چاکه‌کاری بکات.

ج- ده‌ست به‌ دین و پرنمایه‌ی خواوه بگری.

د- که تا ئیستا ریای هه‌بووه، له‌مه‌ودوا بز خوا ساغو یه‌کلابیته‌وه.

چهند پرووداویکی گرنگی دوای جهنگی نوحود

هه‌چنده مسولمانان له جهنگی نوحوددا تیشکان به‌هۆی چهند کهم وکوپیه‌کی خۆیانده، به‌لام نهو دهرسو په‌ندانهی، که لهو جهنگه‌دا وهرده‌گیرین وهک پیشتر گوتمان و زۆریکیشمان لئی خستنه‌پوو، زۆر گه‌وره‌ترن لهو زهره‌رو زیانانه‌ی، که هاوه‌لانی پیغه‌مبهر ﷺ لهو جهنگه‌دا کردیان، وه له‌دوای جهنگی نوحود کۆمه‌لئیک پرووداوی گرنگ پرویانداوه له ژبانی پیغه‌مبهردا ﷺ، که هه‌شتیان لئی ده‌خه‌ینه‌ پروو:-

یه‌که‌م: غه‌زای (حمراء الأسد):-

(حمراء الأسد) شوئینیکه هه‌شت میل له مه‌دینه‌وه دووره، (طبرانی) به سه‌نه‌دئیکی (صحیح) له (عبدالله بن عباس) وه ده‌گیرتته‌وه، ده‌لئ: (لما رجع المشركون من أحد، قالوا لا محمداً قتلتم ولاكواعب أردفتم، بنس ما صنعتم ارجعوا...) واته: کافره‌کان (به سه‌رکردایه‌تی - أبو سفیان-) دوای جهنگی نوحود، که گه‌رانه‌وه به‌ره‌و مه‌که‌که، له به‌ینی خۆیاندا گوتیان: نه موحه‌مه‌دتان کوشت، وه نه کچانی تازه مه‌مک کردووتان به‌دیل گرتن، خراپترین شتتان کرد، با بگه‌رپینه‌وه سه‌ریان... له ریوایه‌تیکی دیکه‌دا هاتوه، که گوتویانه: با بگه‌رپینه‌وه سه‌ریان و به‌یه‌کجاری بنه‌ریان بکه‌ین^(۱).

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۳۹).

جهنگی نوحود له پۆژی شه‌مه‌ی (۱۵) ی شه‌والی سالی سی‌یه‌می کۆچیدا پرویداوه،
 نه‌و رۆژه، که شه‌ره‌که کۆتایی پیهات قوره‌یشییه‌کان گه‌رانه‌وه به‌ره‌و مه‌ککه، دواتر
 پیغه‌مبەر ﷺ بیستی (أبو سفیان) و سوپاکه‌ی به‌ته‌مان بگه‌رینه‌وه‌و هیرش بکه‌نه‌وه
 سه‌ر مه‌دینه، بۆیه هه‌ر پۆژی دواتر واته پۆژی یه‌کشه‌مه (۱۶) ی شه‌وال، پیغه‌مبەر
 ﷺ بریاریدا به‌دوای دوژمن بکه‌وئ، به‌لام رایگه‌یاندا: با هیچ که‌س بۆ پاره‌و‌دونانی
 دوژمن له‌گه‌لمان نه‌یت، مه‌گه‌ر که‌سێک که له جهنگی دوژمنیدا به‌شداری کرده،
 ئینجا پیغه‌مبەر ﷺ که بۆخۆی به‌چهند شوین بریندار بوو، وه‌هاوه‌لانی به‌رپێزیشی
 زۆربه‌یان بریندار بوون و هی وایان هه‌بوو به‌و ته‌ندازه‌یه‌ برینه‌که‌ی سه‌خت بوو که
 ده‌بوایه یه‌کیکی دیکه‌ هاوکاری بکات بۆ ته‌وه‌ی سواری و لاخ بێ یان بپروا، به‌لام
 ویستیان فه‌رمانی پیغه‌مبەر ﷺ جیبه‌جێ بکه‌ن، خۆیان ناماده‌کرد بۆ نه‌و شوینه‌ی
 که پیغه‌مبەر ﷺ مه‌به‌ستیه‌تی، بۆیه دوایی خوای په‌روه‌ردگار چهند ئایه‌تیکی نارده
 خوار له مه‌دحی نه‌و که‌سانه‌دا که به برینداریش ناماده‌بوون فه‌رمانی پیغه‌مبهری
 خوا ﷺ جیبه‌جێ بکه‌ن، به‌و شیویه پیغه‌مبەر ﷺ و هاوه‌لانی پۆشتن تا گه‌یشتنه
 (حمراء الاسد)، و (عبدالله بن أم مكتوم) ی به‌سه‌ره‌رشتیاری مه‌دینه‌ی دانا،
 پیغه‌مبەر ﷺ پۆژانی دووشه‌مه‌و سی‌شه‌مه‌و چوارشه‌مه له‌وئ مایه‌وه^(۱).

له‌وکاته‌دا که پیغه‌مبەر ﷺ له‌پێ دابوو به‌ره‌و (حمراء الاسد) گه‌یشته (معبد بن
 أبي معبد الخزاعي) که نه‌وکاته کافر بوو، به‌لام له‌ دواییدا ئیمانی هیناوه،
 سه‌ره‌خۆشی له پیغه‌مبەر ﷺ کردو گوتی: به‌راستی زۆرمان پێ ناخۆش بوو که نه‌و
 به‌لایه‌تان به‌سه‌ر هات، دوایی (معبد) که له پیغه‌مبەر ﷺ جیابۆوه به‌ره‌و لای
 مه‌ککه‌ پۆشتن، گه‌یشته (أبو سفیان) و سوپاکه‌ی له شوینێک به‌ناوی (الروحاء) که
 به‌ره‌و مه‌دینه‌ ده‌هاتن، (أبو سفیان) لێی پرسى نه‌ی (معبد) ده‌نگ و باس چییه؟!!

(۱) سه‌رچاوه‌ی پینشو، ج ۳، ص (۳۹، ۴۰)، وه (البداية والنهاية)، ج ۴، ص (۶۰).

نه‌ویش گوتی: گه‌یشتمه موحه‌مهدو هاوه‌لانی که به‌رهو ئیره دین به سوپایه‌کوهه، که له چه‌کدا خۆیان بزرکدوهه، وه‌کو شیری بریندار، زۆر به توپه‌یی به‌رهو پروتان دین! (أبو سفیان) گوتی: به‌راسته؟

(معبد)یش گوتی: به‌لئێ به‌راستمه‌و نه‌گهر په‌له نه‌که‌ی له‌ده‌ستیان ده‌ریازتان نابێ، له‌وکاته‌دا کاروانێکی (عبد القیس) به‌لایاندا تیپه‌ری، (أبو سفیان) لیتی پرسین: بۆ کوێ ده‌چن؟!

گوتیان: ده‌چین بۆ مه‌دینه، بۆ نه‌وه‌ی زه‌خیره بینین.

(أبو سفیان) گوتی: من نامه‌یه‌کتان پێدا ده‌نێرم بۆ موحه‌مهد هه‌ندیک قسه‌یه بیگه‌یه‌ن، دوایی که هاتن بۆ مه‌که‌که باری و لآخیک میوژتان ده‌ده‌مێ له‌ بازاری (عکاظ)، له‌ پاداشتی نه‌وه‌دا که نه‌و چند قسه‌یه‌م بۆ بگه‌یه‌ن، نه‌وانیش گوتیان: باشه قسه‌کان چین؟!

(أبو سفیان) گوتی: به‌ موحه‌مهد بلین: نه‌وه سوپای قوره‌یش به‌رهو پروتان دین بۆ نه‌وه‌ی به‌یه‌کجاری بنبرتان بکه‌ن، نه‌جا کاتیک که نه‌و کاروانه کاروانی (عبد القیس) گه‌یشته پیغه‌مبهر ﷺ هاوه‌لانی به‌ریزی و نه‌و راسپاره‌یه‌ی (أبو سفیان) ی پێ راگه‌یاندن، پیغه‌مبهر ﷺ هاوه‌لانی له‌وه‌لامدا نه‌م رسته‌یه‌یان فرموو: ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾، واته: (خوا به‌سمانه‌و چاکترین که‌شیش که خۆمانی پێ بسپیرین خوايه) که نه‌مه پێش نه‌وه‌بووه بگاته (حمراء الأسد)، دوایی ده‌گه‌نه نه‌وی و بۆ ماوه‌ی سێ پۆژان له‌وی ده‌مینیته‌وه، به‌لام (أبو سفیان) ترساو نه‌یتوانی بۆیان بیت، بۆیه پیغه‌مبهر ﷺ هاوه‌لانی دوای نه‌و چند پۆژه ده‌گه‌رینه‌وه، له‌ سه‌ری گه‌رانه‌وه‌یاندا بۆ مه‌دینه ده‌گه‌نه (أبو عزة الجمحي) که کابرایه‌کی شاعیر و له‌ جه‌نگی به‌دردا له‌لایه‌ن مسولمانانه‌وه به‌دیل گیرا بوو، پیغه‌مبهر ﷺ به‌بێ به‌رامبهر ئازادی کردبوو، به‌لام دووباره هاتبۆوه بۆ دژایه‌تی کردن و جه‌نگ کردن له‌گه‌ل مسولمانان، بۆیه هاوه‌لان گرتیان و هینایان بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبهر ﷺ نه‌ویش پاریاوه‌و گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ی خوا نه‌م جاره‌ش ئازادم بکه جارێکی دیکه نایه‌مه‌وه بۆ دژایه‌تی تو، پیغه‌مبهر ﷺ

ثارا وہ لایمی دایوہ، فہرموی: ﴿وَاللّٰهُ لَا يُمْسِحُ عَرَضِيْكَ بِمَكَّةَ بَعْدَهَا وَقَوْلُ
خَدَعْتُ مُحَمَّدًا مَرَّتَيْنِ، اضرب عنقه يا زبير﴾، واتہ: سوئند بہ خوا بہرت
نادہم، بچیوہ مہککو دہست بہ سمیلاندا بیتنی و بلیتی دوو جاران موہمہدم
ہہ لخدلہ تاندوہ، زویئر لہ ملی بدہ! دواپی ندم پستہی فہرموو، کہ ٹیستا بۆتہ
پہند: ((لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جِحْرٍ مَرَّتَيْنِ))، واتہ: (بپوادار نابی دوو جاران لہ
کونیکوہ بگہزری)^(۱).

دواپی تہوہی، کہ پیغہ مبہر ﷺ چۆہ مہدینہ ندم ٹاہہ تانہی بہ بۆنہی (حمراء
الاسد) ہوہ بۆ ہاتنہ خواری، کہ مہدحیتی زۆری لہ لاین خوی پہروہ ردگارہوہ تیدایہ
بۆ تہو ہاوہ لہ بہر تزانہی کہ لہوکاتہ سہغلہت و نارہ حہتہدا بہ برینداریہوہ بہدہم
بانگہوازی پیغہ مبہرہوہ ﷺ چوون، دہ فہرموی: ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ
مِنْۢ بَعْدِ مَاۤ اَصَابَهُمْ الْفَرَحُ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاَتَقُوا۟ اَجْرَ عَظِيْمٍ ﴿۱۷۳﴾ الَّذِيْنَ قَالَ
لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوْا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فزَادَهُمْ اِيْمَانًا وَقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ
وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ﴿۱۷۴﴾ فَاَنْقَلِبُوْا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمَسَّسْهُمْ سُوءٌ وَاَتَّبَعُوْا رِضْوَانَ
اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۷۵﴾ اِنَّمَا ذَلِكُمْ الشَّيْطٰنُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَآءَهُۥ فَلَا تَخَافُوْهُمْ وَخَافُوْنَ
اِنَّ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۷۶﴾﴾ آل عمران، واتہ: تہوانہی کہ بہدہم بانگی خواو پیغہ مبہری
خواوہ چوون دواپی تہوہی کہ برینیان تیبوو، بۆ تہوانہیان کہ چاکہ کارن و تہہلی پاریزن
پاداشتیکی گہورہ ہدیہ، تہوانہی کہ خہلک پییان گوئن (کاروانہ کھی "عبد القیس")
خہلکی بۆتان کۆبوونہوہ ("ابوسفیان" و سوپاکھی) لییان بترستین، بہلام تہو ہہرہ شہیہ
ٹیمانی زیاد کردن، (ٹینسانی ٹیماندار لہ سہختیی و نارہ حہتیباندا ٹیمانہ کھی زیاتر
ساغ دہ بیتتہوہ، تیغی رہسہ نیش ہہتا زیاتر شتی پی ببری تیوتر دہ بی)، وہ گوئیان:
﴿حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ﴾ خوا بہ سمانہو تہو چاکترین کاری سی پیردراوہ، وہ

(۱) (البدایة والنہایة)، ج ۴، ص (۶۱-۶۳)، وہ (السیرة النبویة)، ج ۳، ص (۳۹-۴۱).

سدره‌نجام به نیعمت و به خششیتیکی زوری خواوه گه‌پانه‌وه، (چونکه له‌وی بازار ی لی بوو، کرین و فرۆشتنیان کرد به قازانجیشه‌وه گه‌پانه‌وه) هیچ نازارتیکیان تووش نه‌بوو، به‌دوای په‌زامه‌ندیی خوا که‌وتن (که له‌وکاته‌دا په‌زامه‌ندیی خوا له‌وه‌دا بووه، وه که به برینداریی برۆن به‌دهم بانگه‌وازی خواوه، چونکه هم‌میشه په‌زامه‌ندیی خوا له جیبه‌جی‌کردنی فەرمانی خواو پیغه‌مبه‌ری خوادایه) وه بیگومان خوا خاوه‌نی به‌خششی گه‌وره‌یه، دوایی ده‌فرموی: ﴿إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ، فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾، واته: نه‌وه شه‌یتانه که له دۆسته‌کانی خۆی ده‌تانترسین، له‌وان مه‌ترسین و له‌من بترسین نه‌گه‌ر ئیماندارن (واته: نه‌وه‌ی ئیماندار بی‌ده‌بی ترسی هه‌ره زوری ته‌نیا له خوا بی‌نه‌ک له غه‌یری خوا).

وه‌ک با‌سمان کرد هه‌رچه‌نده مسو‌لمانان له‌ جه‌نگی ئو‌خود‌دا سه‌رکه‌وتنیان به‌ده‌ست نه‌هیتنا، به‌لام چه‌سپین و نازایه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و هاوه‌لانی له‌ مه‌یدان‌داو گوی پایدایی و فەرمان‌به‌ریی هاوه‌لانیی، پاش رۆژێک له‌ جه‌نگه‌که که پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمانی کرد به‌و هاوه‌لانی که له‌ جه‌نگه‌که‌دا به‌شداربوو بوون، بۆ رۆیشتن به‌ره‌و (جمراء الأسد) و به‌ مه‌به‌ستی روه‌په‌روبوونه‌وه‌ی سوپای کافره‌کان، نه‌م هه‌لۆیسته نه‌وه‌په‌ری نازایه‌تی و ئیمانی پته‌وو دامه‌زراوی بۆ مسو‌لمانان ده‌گه‌یه‌نی، هه‌لاتن و پاشه‌کشه‌کردنی سوپای کافره‌کانیش به‌سه‌ره‌رشتی (أبو سفیان) بی‌هیتزو پتیزی خۆی و سوپایه‌که‌ی ده‌سه‌لمینی.

دوه‌م: سه‌رییه‌ی (أبو سلمة المخزومي):-

یه‌کی دی له‌و رووداوانه‌ی، که له‌دوای جه‌نگی ئو‌خود روویان داوه له‌ مانگی (محرم) ی سالی چواره‌می کۆچیدا، نه‌وه بوو که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دوا‌ی نه‌وه‌ی هه‌والی پیگه‌یشت، که (بني أسد) به‌ فەرمانده‌یی (طلحة و سلمة ابني خويلد) ده‌یان‌ه‌وی به‌سه‌ر مه‌دینه‌دا به‌دن، هیتزیکی به‌ فەرمانده‌یی (أبو سلمة المخزومي)

نامادە کرد، کە (۱۵۰) جەنگاوەر بوو لە کۆچکەرەکان و پشتیوانان، وە پیتی فەرموو: (سِرُّ حَتَّى تَنْزِلَ أَرْضَ بَنِي سَعْدِ، فَأَغْرُ عَلَيْهِمْ قَبْلَ أَنْ تَتَلَقَى عَلَيْهِمْ جَمُوعَهُمْ) (۱)، واتە: پرۆ هەتا دەگەیه سەر زەمینی (بني سعد) دواى شەبە یخوون بکە سەریان پێش ئەوێ لەسەرت کۆنەهوە، ئنجا (أبو سلمة) خۆی و جەنگاوەرەکان پۆشیتن و بەسەری دادان و مەرو مالاتیکی زۆری لێ بەغەنیمەت گرتن و بە دەستکەوتەوه گەراپاوه بوو مەدینە، دیارە ئەو چالاکیەش دواى جەنگى ئوحود، نەبەزین و نازایەتى هاوێلان دەسەلمینى و پەرۆشییان بوو دینی خوا دەر دەخات.

سۆیەم: کوشتنى (خالد بن سفیان الهذلى) لەلایەن (عبدالله بن أنیس) هەو:

(عبدالله بن أنیس) کە هاوێلێکی زۆر نازاوا چالاک بوو، پىغەمبەر ﷺ پیتی فەرموو: بیستوو مە (خالد بن سفیان الهذلى) دەیهوێ سوپا کۆیکاتەوه و بەسەر مەدینەدا بدا، ئیستا لە (عرنة) یە بچۆ بیکوژە، واتە: ئەو سەری ماره کە یە نەگەر ئەوت کوشت، هەموو سوپاکەى پەرتەوازه دەبێ و هیچیان بوو ناکرێ.

(عبدالله) دەلێ: ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ هەندێ باس بوو بکە بۆ ئەوێ بیناسم، چونکە تائىستا نەمبىنیه، پىغەمبەرىش ﷺ چەند نیشانە یەکی پى دەلێ و دەفەرموێ: نەگەر بینىشت مۆچرکىکت پىدادێ و دەلەرزى، (عبدالله) دەلێ: دواى ئەوێ کە پىغەمبەر ﷺ نیشانەکانى پى گۆم، چووم بوو (عرنة) لەوێ ئەو کابرایەم بىنى بە نیشانەکانى ناسیمەوه، بەلام ئەو منى نەناسى، لى نىزىک کەوتەوه، گوتى: تۆ کى؟

منیش گۆم: بیستوو مە دەتەوێ سوپا کۆیکە یەوه و بەسەر مۆحەمەد و هاوێلانێ دا بەهێ، منیش هاتووم بۆ لات نەگەر هاوکارى بەکم پى بکری!!
ئەویش گوتى: بەلێ، دەى زۆر چاکە، بەخیرى پى!!

(۱) (زاد المعاد فى هدى خیر العباد)، ج ۳، ص (۲۴۳)، ابن القیم.

منيش تۆزىك له گه ليدا پزىشتم و دوايى به شمشير ليمداو كوشتم، كۆمه له ئافره تىكى له ده وروپشت بوون به جيمهيشت، كه به سهريدا بگرين، بوخوشم هاتمه وه^(۱).

بهو شيوه پتغه مبهري ﷺ، كه بيستويه تى دوژمن ده يه وي هيزى بو كۆيكاته وه، پيش نه وهى دوژمن به سهريدا بدات لى نه گه پاره وه خوئى ده ستپيشخه رى كرده وه بهرنامه ي نهوانى تىكدا وه و نيازى خراپه كارانه يانى پوچهل كرده تته وه، ههريزه ش گوترا وه: (هيزش بردن هۆكارى بهرگريه).

چوارهم: كاره ساتى (الرجيع) له سهرده ستى (عضل و القارة) :-

يه كيك له پرودا وه دلته زينه كان، كه له مانگى (صفرى) سالى چواره مى كۆچيدا پرويدا، كاره ساتى (الرجيع) بوو، له سهرده ستى دوو عه شيره ت به ناوى (عضل و القارة)، كه هاتن بو لاي پتغه مبهري ﷺ و گوتيان: نهى موحه مده هينديك له ها وه لانى به پزىت بنيره بو نيو ئيمه، چونكه خه لكه كه مان پييان خو شه له ئيسلام شاهزا بن! پتغه مبهريش ﷺ (۱۰) ده كهس له ها وه لانى به پزى له گه لدا ناردن، فهرمانده يان (عاصم بن ثابت بن الأفلح) بوو، له گه ليان چوون تاگه يشتنه شو ئيتيك به ناوى (عسفان) له وي، عه شيره تيك به ناوى (بنو لحيان) له هۆزى (هذيل) به (۱۰۰) جهنگا وه وه هه ليان كوتايه سهريان و له نه نجامدا (۸) يان لى شه هيد كردن و دوو كه سيشيان لى به ديل گرتن و له گه ل خو يان برديانن بو مه ككه له وي فروشتيانن به قورپه يشيه كان، بو نه وهى نهوانه ي كه جهرگ سووتاو بوون له تۆله ي كه سوكارى خو ياندا بيان كوژنه وه، نه وه دوو ها وه له به پزىه ش (خبيب) و (زيد بن الدثنه) بوون،

(۱) التاريخ الإسلامى للحميدى، ج ۶، ص (۲۳).

(۲) بوخارى ده لى: ژماره يان (۱۰) كهس بو وه له هه ديسى ژماره (۴۰۸۶) دا نه وه به سهره اته ده گرته وه، به لام (ابن هشام) ده لى ژماره يان (۶) كهس بو وه، پروانه: ج ۳، ص (۷۸).

به سهرهاتی جه نازه کهي (عاصم) یش بهم شیویه بووه: دواى شه هیدبوونی،
قوره ی شیهه کان ویستیان پارچه یه که له لاشه ی (عاصم) بهر نه وه، بۆ نه وه ی بیناسنه وه و
لییان مه علوم بی، که (عاصم) ه و کوزراوه، به لام به فرمانی خوا کومه له
زهرده واله یه کی زور له لاشه که ی نالان و کهس نه ی توانی نزیکی بیته وه و نه یان توانی
پارچه ی لی بکه نه وه^(۱).

(خبیب) یش ماوه یه که له (سجن) دا هیشتیانه وه، دواى بریاریاندا بیکوژن، پیش
نه وه ی بیکوژن داواى لی کردن مژله تی بدهن دوو رکات نویژ بکات، که نویژه که ی کردو
سه لامی دایوه گوتی: به خوا نه گهر له بهر نه وه نه بووايه بلین له مردنی ده ترسی،
نویژه که م زیاتر دریژ ده کرده وه، دواى گوتی (اللهم احصهم عدداً، واقتلهم ببدأ، ولا
تُبقِ منهم أحداً)، ننجا کوشتیان (عقبة بن الحارث) کوشتی، دواى (أبو سفیان) به
(زید) ی گوت: پیت خوښ نیه موحه مدمان ده ست بکه وئ و بیکوژین و توش له نیو
مال و خیزانت بی؟!

گوتی: نه خیر سویتد به خوا نامه وئ من له نیو خیزانم دا به خوښی بژیم و
پتغه مبه ریش درکیک به پییدا بچي.

(أبو سفیان) گوتی: (مارأیتُ فی الناس أحداً یُحبُّ أحداً کحب أصحاب محمدٍ
محمداً) واته: هیچ که سم له نیو خه لکدا نه دیوه که سیان هینده ی هاوه لانی موحه مدم
موحه مدمان خوښده وئ، خوښبوئ، (زید بن الثدنه) ش (صفوان بن أمیه) کړی و له
توله ی با پیدا کوشتی^(۲).

(۱) صحیح البخاری: ۴۰۸۶.

(۲) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۳، ص (۸۰).

پنجمه: کاره‌ساتی (بشر المعونة):-

نهم کاره‌ساته‌ش له مانگی (صفر)ی سالی چواره‌می کۆچیدا بوو^(۱)، وه‌ک کاره‌ساتی (الرجیع) دلته‌زین بوو، که بینگومان شه‌هاوه‌له به‌پرزانه‌ی له‌و دوو کاره‌ساته‌دا شه‌هید بوون، له‌پتی بانگه‌وازدابوو، چونکه شه‌وانه له شه‌ردا نه‌کوزران، به‌لگو دوا‌ی شه‌وه‌ی که پیغه‌مبهر ﷺ ناردوونی بانگه‌واز بکه‌ن و خه‌لکیتک بوئ نیسلام بانگ بکه‌ن و شه‌ریعه‌تی خویان لی حالی بکه‌ن، شه‌هیدیان کردوون.

کورتی رووداوه‌که بهم شیوه‌یه‌یه: کابرایه‌ک به‌ناوی (أبو براء عامر بن مالك)، که به (ملاعب الأسنه) ناسرابوو، هاته خزمه‌ت پیغه‌مبهر ﷺ پیغه‌مبهریش ﷺ دوا‌ی لی‌کرد که مسولمان بی، به‌لام مسولمان نه‌بوو، دواتر دوا‌ی له پیغه‌مبهر ﷺ کردو گوتی: نه‌گهر هیتندیک له شه‌وه‌لانی خۆم له‌گه‌ل بنیری بو لای خه‌لکی (نجد) و بانگیان بکه‌ن بوئ نیسلام، من پیم وایه به‌دهم بانگه‌وازه‌که‌ته‌وه دین، پیغه‌مبهریش ﷺ فهرمووی: مه‌ترسیم هدی خه‌لکی (نجد) غه‌دریان لی بکه‌ن، شه‌ویش گوتی: من په‌نایان ده‌دهم، تنجا پیغه‌مبهر ﷺ (المنذر بن عمرو) و (۷۰)^(۲) له شه‌وه‌لانی له‌گه‌ل نارد، له‌وی له (بشر المعونة) یه‌کیتک له شه‌وه‌لان که ناوی (حرام بن ملحان) بوو، نامه‌ی پیغه‌مبهری ﷺ برد بو (عامر بن الطفیل)، که یه‌کیتک بوو له سه‌رانیان، به‌لام شه‌و کابرایه پیش شه‌وه‌ی نامه‌که‌ی پیغه‌مبهر ﷺ بخوینیتته‌وه، فهرمانی کردو (حرام بن ملحان)ی شه‌هید کرد، (حرام) که خوینی خۆی بینی پیش مردنی گوتی^(۳): (الله اکبر فزت ورب‌الکعبة)، دوا‌یی (عامر) دوا‌ی له (بنی عامر) کرد، که بچن و شه‌و حه‌فتا شه‌وه‌له‌ی پیغه‌مبهر ﷺ بکوزن، به‌لام شه‌وان وه‌لامیان نه‌دایه‌وه و پازی نه‌بوون

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۸۶-۸۸).

(۲) صحیح البخاری: ۴۰۹۰، و: ۴۰۹۱، به‌لام (ابن هشام) ده‌لئ: (۴۰) کهس بوون.

(۳) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۸۸).

پدیمانی (أبو براء) ^(۱) بشکینن، به لام له (بني سليم) سئ تیره به ناوی (عصية، رعل، ذکوان) به دهنگیه وه هاتن و له و هاوه له به ریزانه یانداو شهریان له گه ل کردن تا هموویان شهید کردن جگه له (کعب بن زيد)، که به برینداری ده ریزی بوو دواتر له جهنگی (خندق) دا شهید بوو، دواپی (عمرو بن أمية الضمري) و (المنذر بن عقبة بن عامر)، که له دووری سه ریزانگی هاوه لانیان بوون، ته ماشایان کرد بالنده و قهلو دال له و ناوچه یه به ناسمانیوهن که چون بینیان هاوه له کانیان همو و له وی شهید کراون، (المنذر) دست ده کا به شهر له گه لیان تا شهید ده بی و (عمرو بن أمية) ش به دلیل ده گیری، نجا که (عامر) زانی (عمرو) له (مضره)، نازادی کرد، دواپی (عمرو) به ری ده که وی بو مدینه له ریگا ده گاته دوو نفر له عه شیره تی (بني عامر) و هردوویان ده کوژی، نازانی که هژی (بني عامر) پدیمانان هیه له گه ل پیغمبر ﷺ، که ده گاته مدینه و هواله که به پیغمبر ﷺ ده گه یه نی، که هاوه لان هموویان شهید کراون پیغمبر ﷺ زور دلتنه نگ ده بن، دواپی (عمرو بن أمية) به پیغمبر ﷺ راده گه یه نی، که له گه پانه وه له ریگادا دوو که سی کوشتون، که هردوویان له (بني عامر) بوون، پیغمبر ﷺ ده فرموی: {لقد قلت قیلین لأدینهما}، واته: دوو که ست کوشتون، که ده بن خوینه کانیان بدهم! وه خوینه کانیان ده دات ^(۲).

(۱) عه شیره تی (بني عامر) هاو پدیمان بوون له گه ل پیغمبر ﷺ له به رنه وه ی وه لامیان نه داوه ته وه و به دهنگیه وه نه چون.

(۲) سه رجاوه ی پیشوو، ج ۳، ص (۸۷).

شه‌شدهم: (زینب) و (أم سلمة) بوون به هاوسه‌ری پیغه‌مبهر ﷺ :-

یه‌کیکی دیکه لهو رووداوانه‌ی، که له دوا‌ی جه‌نگی ئوحوود روویانداوه، ئه‌وه‌یه که پیغه‌مبهر ﷺ دوو له هاوسه‌رانی به‌ریزی هیئاوه:

۱- (زینب بنت خزیمه) :- که به (أم المساکین) ناسراوه و پیشتر خیزانی (عبدالله بن جحش) بوو که له جه‌نگی ئوحوودا شه‌هید کراوه، پیغه‌مبهر ﷺ له مانگی (رمضان) دا ماره‌ی کردۆته‌وه، (۸) مانگ له‌لای بووه و پاشان کۆچی دوا‌یی کردوه^(۱).

۲- (أم سلمة) :- که پیشتر خیزانی (أبو سلمة) بووه له نه‌نجامی چه‌ند برینیکدا که له جه‌نگدا تیی بوون، کۆچی دوا‌یی کردوه، پاشان پیغه‌مبهر ﷺ (أم سلمة)‌ی ماره کردۆته‌وه.

کاتیک که پیغه‌مبهر ﷺ نارویه لای (أم سلمة) که ماره‌ی بکاته‌وه، گوتی: به پیغه‌مبهری خوا بلین ﷺ که ته‌مه‌نم زۆره و مندالم هه‌ن، وه ئافره‌تیکم زۆر (غیره)م هه‌یه، یانی زۆر به هه‌ویداری ناره‌حت ده‌بم، هه‌روه‌ها هیچ کام له خزمه‌کانیشم لی‌ره نین، پیغه‌مبهر ﷺ که سیک^(۲) راده‌سپیری و وه‌لامی بۆ ده‌نیری: که له‌رووی ته‌مه‌نه‌وه له‌و به‌ته‌مه‌ن تره، وه ده‌باره‌ی منداله‌کانیشی با له‌گه‌ڵ خزییدا بیانیه‌تیی ئه‌و ئاگای لی‌یان ده‌بی، له‌باره‌ی هه‌ویداریشه‌وه دووعا ده‌کا ئه‌و ناره‌حه‌تییی نه‌مینی، وه خزمه‌کانیشی هیچ کامیان پی‌یان ناخۆش نیه که ببی به هاوسه‌ری ئه‌و، به‌و جوۆره ماره‌ی کرده‌وه،^(۳) بی‌گومان پیغه‌مبهر ﷺ بن حیکه‌مت نه‌بووه که خیزانی هیندی له شه‌هیدانی هیئاوه، بۆ ئه‌وه‌ی مندالی ئه‌و شه‌هیدانه‌و خیزانه‌کانیان بی سهرپه‌رشت

(۱) تفسیر القرطبی ج ۴ ص (۱۶۶)، وه: (البداية والنهاية) ج ۴، ص (۱۱۰).

(۲) ئه‌و که سه‌ه عومهری کوری خه‌تتاب ده‌بی، خوا لی‌ی رازی بی، وه‌ک له سهرچاوه‌ی ییشوودا هاتوه.

(۳) پروانه: (البداية والنهاية)، ج ۴، ص (۱۱۰).

نهن، وه بؤ شهوی هاوه لانی به پړزی چاو لهو بکن، نهوانیش خیزانی شه هیدان ماره بکنه وه، وه بؤ شهوش که هاوه لانی له شه هیدبون نه ترسین و بیر له منداله کانیان نه که نه وه و بلین: دواي شه هیدبوننمان خیزان و منداله کانمان بی سهره رشت ده میننه وه، وه له ماره کردنه وه هینانی هه ر کام له خیزانه کانیدا گه لیک حکمه تی سیاسی و کومه لایه تی هه ن.

هوتنه م: ده ر کردنی تیره ی (بني النضير) له سالی چواره مدا:-

جووله که کان به رده وامو هه ر له سهره تاوه که وتبوننه دژایه تی نیسلامو موسلمانانو فریوئیل و نازاردانیان، دیاره به بیج جهنگو کوشتار کردن، به لکو هه ر به پیلان نانه وه له دژیان، هه رچهنده په ایمانیان له گه ل موسلماناندا هه بو!

هه لبه ته دواي روویه پروویونه وه له گه ل (بني قینقاع) داو کوژرانی (کعب بن الأشرف) ترسانو توژیک له دژایه تیکردنیان گرتنه وه، به لام دواي جهنگی ثوحود که میک وره بیان هاته وه به رو ده ستیان کرده وه به غه درو فیل له دژی موسلمانانو په یوه ندیی به ستن له گه ل مونا فیه کانی (مه دینه) و موشریکه کانی (مه ککه) دا به نه ینی.

وه دواي پرودواي دلته زینتی: (الرجیع و بثر المعونة) ش زیاتر ده ستیان به دژایه تی کرد، تا وای لیها ت ویستیان پیغه مبه ر ﷺ شه هید بکن.

(ابن هشام)^(۱) له ویا ر ه وه ده لی: دواي شه وی (عمرو بن أمية الضمري) دوو که سی (بني عامر) ی کوشت، که پیغه مبه ر ﷺ په ایمانی له گه ل هه بوون و بریاریدا خوینی هه ر دوو کیانی بدات، بؤ شه مه به سته پیغه مبه ر ﷺ چوو بؤ لای (بني النضير) که هاوکاری بکن بؤ دانی خوینی شه دوو که سه، چونکه (بني النضير) له گه ل (بني عامر) دا هاو په یمان بوون و به پتی شه په یمانه ش که له گه ل پیغه مبه ر ﷺ هه یان بوو پیویست بوو یارمه تی بدن، نهوانیش گوتیان: باشه هاوکاریستان ده که ین شه ی (أبا

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۸۹-۹۰).

القاسم)! دوایی که وتنه ههولتی فیتل و تهله نانهوه له دژی پئغه مبر ﷺ و له نیو خۆیاندا گوتیان: قهت موحه ممدمان بهو شیویه دهست نه که وتوه، کئی ده توانی سهر که وتته سهر نهو بانه و تاشه بهردیک به سهر پئغه مبردا بهرداتهوه و بیکوژی و نه جاتمان بی له دهستی، (عمرو بن جحاش بن کعب) نامادهیی خۆی بۆ شه و کاره دهرده بری، لهو کاته دا پئغه مبر ﷺ چند هاوه لیککی بهریری له گه لدا بوون له وانه: (أبو بکر و عمر و علي...)- ره زای خویان لیبتی-، خوای پهروه ردگار پئغه مبر ﷺ له فیتل و داوی جووله که کان ناگادار ده کاته وه، بۆیه یه کسه ره هه لدهستی و ده گه ریتته وه بۆ مه دینه.

هاوه لانیس لیتی ده پرسن: نهی پئغه مبر ﷺ خوا چی بوو؟ شه ویش ده فره موی: پیلانیکی ناویان به دهسته وه بوو، دوایی پئغه مبر ﷺ (۱۰) پۆژ مۆله تی دایه (بني النضير)، که مه دینه چۆل بکه ن، وه ناگاداریشیان ده کاته وه که داوی نهو ماوه یه هه ر کامیکیان به مینیتته وه خۆینی هه لاله، چونکه په ایمانیان شکانده، له سهره تاوه (بني النضير) خۆیان کۆکرده وه که برۆن، به لام (عبدالله بن أبي سلول) سهرۆکی مونا فیه کانی مه دینه، وه لامیان بۆ ده نیری: ئیه له سهرتان ده که یه وه وه شه پرتان له سهر ده که یه و شوینی خۆتان به جی مه هیلن و په شیمانیان ده کاته وه له پۆیشتن، داوی شه وه نهو ماوه ی، که پئغه مبر ﷺ بۆ دانا بوون ته واو بوو، وه چۆلیان نه کرد له مانگی (ربیع الأول)ی سالی چواره می کۆچیدا پئغه مبر ﷺ هیرش ده کاته سه ریان و بۆ ماوه ی (۶) پۆژ نابلو قه یان ده دا بۆ شه وه و ره یان پر ووخ و شوینه که یان به بی شه ر به جی به یلن.

وه پئغه مبر ﷺ فرمان به هاوه لان ده کا که هه ندیک له و دارخورمایانه یان بیسن که بۆ پر و به پر و بوونه وه دژایه تی کردنی مسولمانان به کاریانده هینان، داوی شه وه ی (بني النضير) ناومید بوون له وه ی ده ستیان پی بکریتته وه، داوا له پئغه مبر ﷺ ده که ن، که رتیان پی بدات له مه دینه برۆن، ئنجا پئغه مبر ﷺ رتیان پی ده دا، به مه رجی هه ر کامیکیان بۆ هه یه باری حوشتریک له گه ل خۆی به ری و بر و ا جگه له چه ک،

نه‌وانیش پیش‌رویشتیان به‌دهستی خویان زور له خانوه‌کانیان پروخاندن و پرویشتن بؤ (خیبر) و هیئتیکیش بؤ (شام) وه کهسیان مسولمان نه‌بوو، جگه له (یامین بن عمیر و أبو سعد بن وهب)، که مالو سامانیشیان وه‌کو خوی مایه‌وه.

جا ده‌رباره‌ی نه‌و پروداوه‌ی ده‌رکردنی (بنی‌النضیر) خوی‌ای په‌روه‌ردگار چهنده

ثایه‌تیک‌ی له سه‌ره‌تای سووره‌تی (الحشر)، ناردنه خواری وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَلْتَهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ... ﴿٥﴾ ﴿٦﴾

الحشر، هه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی مونا‌فیه‌کانیش (عبدالله بن ابي بن سلول) و پی‌ره‌که‌ی، خوی‌ای کاره‌جی‌ی‌ته‌کانی (۱۱ تا ۱۷) له سووره‌تی (الحشر) ناردنه‌خوار وه‌ک

ده‌فه‌رموی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُولَّيْنَّ الْأَدْبَرَ ثُمَّ لَا يَنْصُرُونَ ﴿١٢﴾... ﴿١٣﴾ ﴿١٤﴾ ﴿١٥﴾

ته‌وانه‌ناکه‌ی، که مونا‌فیقن به‌برایه‌کانی خویانیان له خاوه‌ن کتیبه‌کان (جووله‌که‌کان، چونکه له کوفردا برا بوون)، ده‌لین: نه‌گه‌ر وه‌ده‌ری بنسرتن نيمه‌ش له‌گه‌لتان دیننه‌ده‌ری، وه هه‌رگیز فه‌رمانبه‌ری که‌س ناکه‌ین له دژی نيسوه، وه نه‌گه‌ر جه‌نگیشتان له‌گه‌لدا بکری سهرتان ده‌خه‌ین، به‌لام خوا شایه‌دی ده‌دا، که نه‌وان درۆ ده‌که‌ن...، وه له‌پراستییدا درۆیان‌کردو شه‌وه‌بوو، که جووله‌که‌کانی (بنی‌النضیر) به‌هوی خیانه‌تی خویانه‌وه ده‌رکران و مونا‌فیه‌کانیش شه‌ریان له‌سه‌ر نه‌کردن و یارمه‌تییان نه‌دان و له‌گه‌ل نه‌وان مه‌دینه‌یان به‌جی نه‌هیشت و له مالو حالی خۆشیاندا مانه‌وه و درۆیان له‌گه‌لدا کردن!

هشتم: قه‌ده‌غه‌کرانی شه‌رپاب (مه‌ی):

شه‌رپاب (مه‌ی) به چوار قوناغ قه‌ده‌غه‌کراوه:-

قوناغی یه‌کهم: خوی پوره‌ردگار ته‌نیا ناماژه به به‌روبوومی خورماو تری ده‌کات، وه‌ک له سوورپه‌تی (النحل) دا ده‌فهرموی: ﴿وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ نَتِّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا...﴾ (۱۷) ﴿النحل، واته: نیه له خورماو تری ماده‌یه‌کی سه‌رخۆشکه‌رو رۆزییه‌کی باش دروست ده‌کهن، که‌واته: نه‌و ماده‌ سه‌رخۆشکه‌ره رزقیکی باش نیه، نه‌وه‌ش ناماژه‌یه که شه‌رپاب (ماده‌ی سه‌رخۆشکه‌ره) و خواردنه‌وه‌یه‌کی باش نیه.

قوناغی دووم: خوی بی‌دینه ده‌فهرموی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمَا آكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا...﴾ (۲۱۹) ﴿البقرة، واته: نه‌ی موحه‌مه‌دا! ده‌ریاره‌ی شه‌رپاب و قومار پرسیارت لی ده‌کهن، بلی: گوناخیکی گه‌وره‌یان تیدایه‌و هه‌ندئ سوودیشیان تیدایه‌ بو‌خه‌لکی، به‌لام گوناحه‌که‌یان گه‌وره‌ترو زیاتره له قازانجیان، نه‌وه‌ش ناماژه‌یه‌کی دیکه‌یه بو‌خرایی شه‌رپاب و لی دوورکه‌وتنه‌وه‌ی.

قوناغی سییه‌م: خوی کاره‌جی له سوورپه‌تی (النساء) دا ده‌فهرموی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَى...﴾ (۴۳) ﴿واته: نه‌ی ته‌وانه‌ی تیمانتان هیتاوه به‌سه‌رخۆشی نزیکه‌ی نوێژ مه‌که‌ون، دوی هاتنه‌ خواره‌وه‌ی نه‌م نایه‌ته‌ بو‌یان نه‌بو له نیوان نوێژه‌کانی نیوه‌رۆو عه‌سرو شیتوان و خه‌وتناندا... بخۆنه‌وه، ده‌بوایه‌ یان له‌دوای نوێژی خه‌وتنان خواردبایانه‌وه، یان له‌دوای نوێژی به‌یانی، بو‌نه‌وه‌ی بو‌ نوێژی به‌یانی، یان نیوه‌رۆ سه‌رخۆشی به‌ریاندا، که‌واته: له‌م قوناغه‌دا ماوه‌ی خواردنه‌وه که‌مکرایه‌وه.

قۆناغی چواره‌م: دواچار خوای زاناو شاره‌زا له نایه‌تی (۹۰ و ۹۱) سووره‌تی

(المائدة) دا فەرمووی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ
رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَأَجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ
يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ

فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْهَوُونَ ﴿١١﴾﴾، واته: ئەى ئەوانەى ئیمانتان هێناوه! بێگومان شەڕابو
قوماڕو صەنەمەکانو زەلەمەکان^(۱) ئەوانە هەموو لە کردەوه‌ی شەیطانن خۆتانى
لێ دوور بگرن بۆ ئەوه‌ی سەرفراز بن، بێگومان شەیتان دەیه‌وێ دوژمنایه‌تى و ڕقو
قینه‌تان لەنێودا بلاویکاته‌وه به‌هۆى شەڕابو قوماڕه‌وه، وه له زیکرى خوا لاتان
بداو له نوێژ دوورتان بخاته‌وه، جا ئایا هەر دەست هەلناگرن؟!، ئەو ڕۆژه‌ی که ئەم
نایه‌ته هاته خوار، مسوڵمانان ئەو دەفرو کۆپه‌و گۆزانەى که تا ئەوکاته شەڕابیان
تێدا دەخوارنەوه و تێیاندا هەلده‌گرت، هەموویان شکاندن^(۲).

دیاره بۆیه‌ش ئاوا بەئاسانى دەستیان لێ هەلگرت، چونکه پێشتر ئیمان له دڵو
دەرونیاندا ڕه‌گو ڕیشه‌ی دا کوتا بوو، وه هەر که‌سو کۆمه‌لو میلله‌تیکیش ئیمان له
دڵو دەرونیاندا بچه‌سپێ و جینگیری، ئەوه هەر فەرمانێک له خواوه ده‌رچێ، یه‌کسه‌ر
جێبه‌جێ ده‌که‌ن.

(۱) (أزلام) کۆى (زلم)ه، که (قدح)یشی بێ ده‌گوتی، بۆ جۆره قوماړتک به‌کاریان هێناون، بڕوانه:
(المصباح المنیر...)، ص(۳۹۸).

(۲) بڕوانه: سەرچاوه‌ی پێشوو، ص (۳۹۸-۳۹۹).

چه ند رووداویکی گرنګ پښ جهنگی نه حزاب

نهو رووداوانه ی ناماژه یان پی ده که یین، ده که ونه پښ جهنگی (نه حزاب)، که به جهنگی (خندهك) یش به نوابانگه، که شهش رووداوی گرنګن، جا هر چه نده (ابن هشام) غه زای (بنو المصطلق) ی خستوته دوا ی جهنگی (نه حزاب)، به لام زور له میژوو نوسانی دیکه، بۆ وینه: (ابن سعد، البلاذري، ابن القيم، ابن حجر، ابن کثیر) غه زای (بنو المصطلق) یان خستوته پښ جهنگی نه حزاب وه.

یه که م: غه زای (ذات الرقاع) له سالی (۴) ی کزچیدا :-

هؤی ناونرانی نهو غه زایه به (ذات الرقاع) نه وه یه که (أبو موسى الأشعري) باسی ده کاتو (بخاري) لئی ده گیتته وه ده لئ: نیمه لهو غه زایه دا به پښ شهش نه فەر له حوشتریک به نوره سوار ده بووین، بویه په رومان له پییه کانمان ده نالاندو له جیاتی پیلو پینه و په رومان ده کرده پیمان، هر له بهر نه وه شه به (ذات الرقاع) ناونراوه، چونکه (رقعة) یانی پینه، جا یان پیان پینه پینه بووه، یان په رومان له پیان نالاندوه له جیاتی پیلوان، هندیکیش ده لئین نهو شوینه ی نهو جهنگی لی بووه هندیکی رهش و سپی بووه، وه ک پینه پینه و ابووه، به لام نهو رایه ی (أبو موسى) زیاتر پتی تیده چی^(۱).

(ابن هشام)^(۲) ده لئ: دوا ی نه وه ی که پیغه مبه ر ﷺ (بني النضير) ی له مه دینه ده رکردو هیندیک چون بۆ خه بیه رو هیندیکیش چون بۆ شام، مانگی (ربیع الثاني) و هندیکیش له (جمادي الأولى) له مه دینه دا مایه وه، لهو ماوه یه دا هه والی پیگه یشت که (بني محارب وبني ثعلبة) له (غطفان) سویایه کی زوریان کزکردتسه وه و خو

(۱) صحیح البخاری: ۴۱۲۸.

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام) ج ۳، ص (۹۷-۱۰۰).

ناماده ده‌گن بۆ نه‌وی شبه‌یخوون بکهنه سهر مه‌دینه، پیغه‌مبهریش ﷺ وه‌کو ئینسانیتیکی زۆر شاره‌زا، که نه‌وه‌والانه‌ی ده‌بیست، ده‌ست پیش‌خه‌ری ده‌کرد له‌ بلا‌وه‌پیکردن و زه‌بر لیدانی دوژمنانیداو پیش نه‌وه‌ی نه‌وان خۆیان کۆیکه‌نه‌وه به‌سه‌ریدا ده‌دان.

به‌و پیتییه پیغه‌مبهر ﷺ به‌ره‌و (نجد) که‌وته پڕی و (أبو ذر الغفاري) یان (عثمان بن عفان)ی له‌ مه‌دینه له‌ شوینی خۆی دانا، ئنجا به‌رئ‌که‌وتن و له‌ شویتیک به‌ناوی (نخل) تووشی کۆمه‌لیکی زۆر له‌ (بني غطفان) بوون، به‌لام که‌ه‌وتنه به‌رانبه‌ر یه‌ک، شه‌رو کوشتار له‌ نیتوانیدا رووی نه‌داو له‌ سوپای مسوولمانان ترسان و خۆیان په‌نادا، هه‌ر له‌ وه‌زه‌یه‌شدا بوو که‌ نوژی ترس دانراوه بۆ مسوولمانان، وه‌ک (جابر بن عبدالله) ده‌گپێته‌وه‌ ده‌لی: ﴿فَنُودِيَ بِالصَّلَاةِ، فَصَلَّى بِطَائِفَةٍ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ تَأَخَّرُوا، وَصَلَّى بِالطَّائِفَةِ الْأُخْرَى رَكَعَتَيْنِ، قَالَ: فَكَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ، وَلِلْقَوْمِ رَكَعَتَانِ﴾ رواه البخاري ومسلم^(۱)، واته: بانگه‌را بۆ نوژی، پیغه‌مبهر ﷺ هاوه‌لانی به‌ریزی کردۆته دوو به‌ش، به‌شیکیان به‌ره‌و رووی دوژمن وه‌ستان، دوو پکات نوژی بۆ به‌شیکیان کرد، ئنجا نه‌وان کشانه‌وه‌و دوایی دوو پکات نوژی به‌وانه‌ی دی کرد، به‌و شیوه‌یه پیغه‌مبهر ﷺ چوار پکاتی کردو هاوه‌لانیش دوو پکات.

هه‌ر به‌و بۆنه‌یه‌وه‌ خوای زاناو شاره‌زا نه‌م نایه‌ته‌ی سوپه‌ته‌ی (النساء)ی ناردۆته

خوار که‌ ده‌هه‌رموی: ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلَنْتُمْ طَائِفَةً مِنْهُمْ مَعَكَ وَلِيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلِتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ

(۱) صحیح مسلم: ۱۹۴۶، (صحیح البخاری): ۴۱۳۶ و ۴۱۳۷.

عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذَى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ
 وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾ النساء، که باسی یه کینک
 له جوړو چوڼیه تیبه کانی نویژی ترس (صلاة الخوف) ده کات، دیاره پیغه ممبر ﷺ بؤ
 جیبه جی کردنی نویژی ترس (صلاة الخوف) چهند شیوه یه کی داناوه، بؤ وینه: نه گهر
 دوژمن له پروکاری قبیله بووین، نویژی به هه موویان دابه ستوه و هندیکیان چوونه
 رکوع و سه جده نهوانی دیکه ههر به پیوه بوون، تا نهوانه ی که چوونه رکوع و
 هه لده ستوه و بهو شیوه یه، یان پیغه ممبر ﷺ نویژی به به شیک له هاوه لانی
 دابه ستوه و نهوانه ی دیکه له بهره و رووی دوژمن بوون، نیدی پیغه ممبر ﷺ رکاتیکی
 بهوانه کرده که له سه ره تاوه له گه ل نهو نویژه که یان دابه ستوه، دواپی که بؤ رکاتی
 دووم هه ستاوه ته وه، تا قمی یه که م نویژه که یان بؤ خویان ته او کرده و پیغه مبر ریش
 ﷺ ههر بهو شیوه یه بووه و تا قمی دووم هاتون نویژیان له پشت پیغه مبر ﷺ
 دابه ستوه و رکاتی دووه میان له گه لی کرده، که پیغه مبر ﷺ سه لامی داوه ته وه
 نهوان رکاتی دووه می خویان کرده، که واته: ههر کومه له رکاتیکیان به جه ماعت
 له گه ل پیغه مبر ﷺ کرده، وه هیندیک جار پیغه مبر ﷺ نویژی ترسی به چوار
 رکات و هیندیک جاریش به دوو رکات کرده، وه (مسلم) گپراویه ته وه^(۱).

ههر له و غه زایه دا (ذات الرقاع) به سه ره اتیکی دیکه پروید اووه، که (مسلم)^(۲)
 ده یگپرتیه وه و ده لی: پیغه مبر ﷺ له سیبهری دره ختیک نیسراحتی کرده و
 شمشیره که شی به داره که دا هه لواسیوه، کابرایه کی کافر ده چی و شمشیره که ی له کالان
 ده ردینس و لپی راست ده کاته وه و ده لی: نایا لیم ناترسی؟! پیغه مبر ﷺ
 ده فهرموی: نه خیر، کابرا ده لی: کی ده تپاریزی له من؟ ده فهرموی: خوا، نجا
 هاوه لان هه ره شدیان لیکرد و نهویش شمشیره که ی خسته وه کالان، وه نه م نایه ته ی

(۱) صحیح مسلم: ۱۹۴۵.

(۲) صحیح مسلم: ۱۹۴۶، وه (صحیح البخاری): ۴۱۳۶.

سوره‌تی (المائدة) بهو بۆنه‌یه‌وه هاته خوار، که ده‌فرموی: ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ هُمْ قَوْمٌ اَنْ يَبْسُطُوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَتَقُوا اللّٰهَ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۱۱﴾ ، واتسه: نه‌ی نه‌وانه‌ی، که نیمانتان هیناوه یادی چاکه‌ی خوا بکنن به‌سهر خۆتانه‌وه، کاتیک که که‌سانیک ویستیان ده‌ست دریتی بکنه سهرتان، به‌لام خوا ده‌ستی نه‌وانی گپراهه‌وه، وه پارێز له خوا بکنن و با نیمانداران ته‌نیا پشت به خوا ببه‌ستن^(۱).

دووه‌م: غه‌زای به‌دری دووه‌م له (شعبان‌ی سالی (۴)‌ی کۆچیدا:-

له کۆتایی جهنگی (توحود)دا (أبو سفیان) داوای له پیغه‌مبهر ﷺ و مسولمانان کرد که بۆ سالی ناینده له به‌در به‌یدک بگه‌نه‌وه، پیغه‌مبهریش ﷺ فرموی باشه. هه‌ر بۆیه پیغه‌مبهر ﷺ به هه‌زارو پینج سه‌د که‌سه‌وه به‌ره‌و به‌در چوو، بۆ نه‌و (موعد)ه‌ی که له‌گه‌ل (أبو سفیان) هه‌یان بوو، نالای جهنگی دایه ده‌ست (علي بن ابي طالب) و له جی خۆشی له (مه‌دینه) (عبدالله بن رواحه)‌ی دانا به براگه‌وره. له‌شکری مسولمانان هه‌شت رۆژ له (به‌در) له‌و شوینه‌ی که له‌گه‌ل (أبو سفیان) دیاری یان کردبوو مایه‌وه و چاره‌پتی نه‌وانی کرد، به‌لام (أبو سفیان) که دوو هه‌زار که‌سی له‌گه‌ل بوو، هه‌رچه‌نده هه‌تا (عسفان) هات، به‌لام له‌وئ به بیانوی جو‌راوجۆر گه‌راهه‌وه به قوره‌یشییه‌کانی گوت: نه‌ی کۆمه‌لی قوره‌یش نهم سال سالتیکی قاقرو بئ به‌ره‌مه‌و پیمانوه نایه‌ت، با بگه‌رتینه‌وه بۆ مه‌که‌و سالتیکی دیکه ده‌چین بۆ نه‌و موعیده‌مان.

به‌و شیویه به بیانوی نه‌هاتی سائه‌وه (أبو سفیان) گه‌راهه‌وه نه‌ویرا رووبه‌رووی مسولمانان ببته‌وه‌وه، سوپای نیسلا‌میش به سه‌رکردایه‌تی پیغه‌مبهر ﷺ به

(۱) پروانه: (المصباح الحنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص(۳۶۲-۳۶۳).

سه‌ریه‌زیی و وره‌ی دامه‌زراوه‌ه گه‌پانه‌وه بۆ (مه‌دینه)، به‌و پییسه که پیشتەر دوژمنانی ئیسلام ده‌هاتنه سهر مسولمانان و زۆریان له‌خۆراده‌بینی، لهم به‌سه‌ره‌هاته‌دا ده‌رده‌که‌وئ، که له ده‌ره‌وه‌و دوور له مه‌دینه‌ش کافره‌کان ترساون، که پرویه‌پرووی مسولمانان ببنه‌وه^(۱).

سۆیه‌م: غه‌زای (دومه‌ الجندل):

دوای نه‌وه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ له غه‌زای به‌دری دووم گه‌پایه‌وه، ماوه‌ی شه‌ش مانگان له مه‌دینه مایه‌وه، دوایی بیستی که هۆزه‌کانی ده‌رووبه‌ری (دومه‌ الجندل) پێگه‌ری ده‌که‌نو نه‌وه‌ی به‌ ویدا بروات تالانی ده‌که‌نو خه‌لکیکیشیان کۆکردۆته‌وه‌و ده‌یانه‌وئ به‌سه‌ر (مه‌دینه) دا بده‌ن، بۆیه پیغه‌مبهر ﷺ به‌هه‌زار که‌سه‌وه له کۆتایی مانگی (ربیع الأول)ی سالی پینجه‌می کۆچیدا به‌ره‌و (دومه‌ الجندل) به‌پێی که‌وت، که به‌ره‌و باکوور (۱۵) رۆژ پێگا، یان (۴۵۰) کلم له (مه‌دینه) وه‌ دووره، پینج رۆژ پێگای مابوو بگاته (دمشق)، که نه‌وکاته پایته‌ختی دوومی ده‌وله‌تی رۆمی رۆژه‌لات بوو، وه له‌و ماوه‌یه‌دا (سباع بن عرفطة الغفاری)ی وه‌کو به‌رپرس له مه‌دینه به‌جیه‌شتبوو.

دوای نه‌وه‌ی که پیغه‌مبهر ﷺ گه‌یشه‌ (دومه‌ الجندل) و ماوه‌یه‌کیش له‌وه‌ی مایه‌وه، نه‌وانه‌ی که دوژمن و ناحه‌زیبون دوورکه‌وتبوونه‌وه‌و پاییانکرد بوو، بۆیه به‌بێ نه‌وه‌ی کوشتار رووبدا، پیغه‌مبهر ﷺ گه‌پایه‌وه بۆ مه‌دینه و کۆمه‌لێک مه‌رو مالاتی نه‌وانی به‌ غه‌نیمه‌ت له‌گه‌ل خۆیدا هینایه‌وه^(۲).

(۱) پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص ۱۰۰-۱۰۱، وه (البداية والنهاية)، ج ۴، ص ۱۰۷-۱۰۹.

(۲) هه‌رده‌ووک سه‌رچاره‌ی پیشوو، ج ۳، ص ۱۰۲، وه ج ۴، ص ۱۱۲.

چوارهم: غه‌زای (بنو المصطلق) له‌لای سهرچاوه‌ی (المریسیع) :-

(بنو المصطلق) لقیکن له (خزاعة)، هۆی روودانی نوو غه‌زوه‌یه‌ش شه‌وه‌بوو که:

أ/ (بنو المصطلق) له‌ جه‌نگی ئو‌خوددا هاوکاری قوره‌یشییه‌کانیان کردو یارمه‌تییان دان، له‌ دژی مسولمانه‌کان و به‌شدارییان کرد له‌ جه‌نگه‌که‌دا.

ب/ شه‌وان کۆنترۆلی پتی مه‌که‌کیان کردبوو، وه‌ بووبوونه‌ به‌رهبه‌ستیگ له‌ به‌رامبه‌ر مسولماناندا، که‌ بتوانن هاتوو چۆی (مه‌که‌که) بکه‌ن.

ج/ پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌والتی پی‌ گه‌یشته‌بوو، که‌ (بنو المصطلق) هی‌ز کۆده‌که‌نه‌وه‌ بو‌شه‌وه‌ی به‌سه‌ر (مه‌دینه) دا‌ به‌دن.

بو‌یه‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ مانگی (شه‌عبان)ی سالی پی‌نجه‌می کۆچیدا به‌ (۷۰۰) مو‌جاهیدو (۳۰) سی‌ نه‌سپ سواره‌وه - که‌ شه‌وکات نه‌سپ که‌ مبه‌وه‌و و لا‌خیتیکی کاریگه‌ر بووه‌ له‌ جه‌نگدا - بو‌یان چووه‌و له‌ سهرچاوه‌ی (المریسیع) له‌ گه‌ل کافره‌کان به‌یه‌ک گه‌یشته‌وون و دوا‌ی کوشتاریکی که‌م (بنو المصطلق) تیکشکا‌ون و پیغه‌مبه‌ریش ﷺ مه‌رو مالآت و مالو مندا‌له‌کانیشی به‌ غه‌نیمه‌ت گرتوون، له‌وباره‌وه‌ (بخاری)^(۱) و نه‌م ده‌قه‌ی ئاوا هی‌نساوه: (... إن النبي ﷺ أغار علی بني المصطلق وهم غارون، وأنعامهم تسقى علی الماء، فقتل مقاتلتهم، وسبى ذراریهم، وأصاب یومئذ جریرة)، واته: پیغه‌مبه‌ر ﷺ هی‌رشه‌ی کرده‌ سهر (بنو المصطلق)، که‌ شه‌وان بی‌ئاگابوون، وه‌ مه‌رو مالآتیان شه‌وکاته‌ ئاو ده‌درا له‌سه‌ر ئاو، جه‌نگاوه‌ره‌کانی کوشتن (هی‌ندی‌کیش رایانکرد)، وه‌ ژن و مندا‌له‌کانیشیانی به‌ غه‌نیمه‌ت گرتن، وه‌ له‌و پۆژه‌دا (جوریرة بنت الحارث) که‌چی سه‌رۆک عه‌شیره‌تی (بنو المصطلق) به‌دیل گیراوه‌، (مسلم)یش نه‌م به‌سه‌ره‌اته‌ی باس کرده‌^(۲)، جا زانایان باسیان کرده‌وه، که‌

(۱) صحیح البخاری: ۲۵۴۱.

(۲) صحیح مسلم: ۴۴۹۴.

چون پیغمبر ﷺ له بن‌ناگاییدا به‌سهریدا داون، روونی ده‌که‌نه‌وه‌و ده‌لین: هرچه‌نده نه‌وان بن‌ناگابوون که پیغمبر ﷺ بو‌یان ده‌چی، به‌لام پیشتر نه‌وان هیتیان کۆکردۆته‌وه که به‌سهر مدینه دابده‌نو هیش بکه‌نه سهر پیغمبر ﷺ، نه‌گه‌رنا پیغمبر ﷺ شه‌ری له‌گه‌ل هیچ هۆزو تیره‌یه‌کدا نه‌کردوه تا ناگاداری نه‌کردبسه‌وه‌و بانگیان نه‌کا بۆ ئیسلام، پاشان پیغمبر ﷺ (جویریة بنت الحارث) دوا‌ی نازادکردنی هیتیان و کردی به‌هاوسه‌ری خۆی.

دوا‌ی هاوه‌لانی به‌رئیش نه‌و نافرته‌و مندالانه‌ی (بني المصطلق) که که‌تبوونه لایان، هه‌موویان نازادکردن و گوتیان: مادام نه‌وانه بوون به‌خه‌زووری پیغمبر ﷺ بۆ ئیمه‌ جوان نیه نه‌وانه بکه‌ینه دیل و کۆیله.

(عائیشه) دایکی مسولمانان له‌وباره‌وه، ده‌لئ: هیچ نافرته‌تیک به‌قه‌ده‌ر (جویریة) -خوا لیتی پازی بی- به‌به‌ره‌که‌ت نه‌بووه، چونکه به‌هۆی نه‌وه‌وه هه‌موو قه‌ومه‌که‌ی نازاد کران، دوا‌یش خه‌لکیکی زۆر له (بني المصطلق) مسولمان بوون، سه‌رۆکی عه‌شیره‌ته‌که‌ش (الحارث) باوکی (جویریة) به‌هه‌مان شیوه مسولمان بوو، که نه‌مه یه‌کێک بوو له‌و حکمه‌تانه‌ی که پیغمبر ﷺ (جویریة) ی کردۆته‌وه‌و هاوسه‌ری خۆی، که کچی سه‌رۆک عه‌شیره‌تی (بني المصطلق) بوو^(۱).

پینجهم: هه‌ولدانی مونا‌فیکه‌کان بۆ نازاوه‌نانه‌وه له‌نیوان کۆچکه‌ران و

پشتیواناندا له‌غه‌زای (بني المصطلق) دا^(۲):-

هرچه‌نده مونا‌فیکه‌کان له‌غه‌زاکانی پیشوو خۆیان دوا ده‌خست، به‌لام نه‌بجاریان که بینیان مسولمانان له‌سه‌رکه‌وتن دان، به‌مه‌به‌ستی ده‌ستگیر بوونی غه‌نیمه‌ت،

(۱) البداية والنهاية، ج ۴، ص (۱۸۶-۱۹۰).

(۲) پروانه: (صحيح البخاري): ۴۹۰۵، وه (صحيح مسلم): ۶۵۲۶، وه (المصباح المنير...): ص (۱۴۰۷-۱۴۰۸).

خه لکیکی زوریان لهو غه زایه دا به شدارییان کرد، دواي نه وهی مسولمانان سه که وتنیان به ده سه تهینا لای ناوی (مریسیع)، مونافیه کهان ویستیان کیشه له نیتوان کۆچکه ران و پشتیواناندا دروست بکهن، (زهیدی کوری نه رقه م) ده لئی لهو غه زایه دا گویم له (عبدالله بن ابی) بوو ده بیگوت: هاوکاری هاوه لانی پیغه مبه ر ﷺ مه کهن بو نه وهی له گه لئی نه میتن و ده وری چۆل بکهن و نه گه ر گه راینه وهش بو (مه دینه) ده بی نیه می به ده سه لات پیغه مبه ر ﷺ و هاوه له کانی که زه لیلن له شاره که مان ده ریکهین، دواي پیغه مبه ر ﷺ له وه ناگادار کرایه وه، نه ویش (عبدالله) و هیندی که له مونافیه کهانی بانگ کرد له سه ر نه و قسه یه، به لام نه وان سویندیان خوارد که نه و قسه یه یان نه کردوه،

ئیدی به و بۆنه یه وه سوو په تی (المنافقون) هاته خواری که ناوا ده ست پیده کات: ﴿وَإِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾ (جابر بن عبدالله الانصاری) یش سه باره ت به رووداوێک لای ناوی (مریسیع) ده لئی: یه کی که له کۆچ که ران له یه کیکی پشتیوانانیدا دوايی هه ردوو لا بانگی خه لکی خۆی کرد بو هاوکاری، واته: کۆچکه ران و پشتیوانان، که پیغه مبه ر ﷺ نه وهی بیست فه رمووی: {مَا بَالُ دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ... دَعْوَاهَا فَالَهَا مُنْتَهَا؟} (بو بانگه شهی نه فامیی ده کهن نه وه واز لیبتن، چونکه بۆگه نه (واته: نه و جزه بیروپا و قسانه بۆگه نن؟)، که (عبدالله بن ابی) نه وهی بیست گوئی: چۆن کۆچکه ران نه وه ده کهن؟ سویند به خوا که چوینه وه مه دینه، ده بی نیه می به ده سه لات نه وانی زه لیل ده ریکهین، (عومه ری کوری خه تتاب) یش که نه و قسه یه ی سه رۆکی مونافیه کهانی بیست گوئی: نه ی پیغه مبه ر ﷺ لیم گه ری با له گه ر دنی نه و مونافیه بده م، پیغه مبه ر ﷺ فه رمووی: {دَعْوَةُ لَا يَحْدُثُ النَّاسُ أَنْ مُحَمَّدًا يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ}، واته: (لئی گه ری با خه لک نه لئی موحه مه د هاوه لانی خۆی ده کوژی).

له ریوایه‌تیکدا هاتوه، که عومر داوا له پیغه‌مبهر رضی الله عنه ده‌کات فرمان بکات به (عبدالله بن بشر)، که له خه‌زه‌جیه‌کانه، که (عبدالله بن اُبی) بکوژی، به‌لام پیغه‌مبهر رضی الله عنه ده‌فرموی: {فکیف یا عمر اذا تحدث الناس ان محمداً یقتل اصحابه، لا ولکن ناد یا عمر بالرحیل}، واته: نه‌ی عومر چۆن کاری واده‌کهم! دوابی خه‌لک ده‌لی: موحه‌مد هاوه‌له‌کانی خۆی ده‌کوژی، به‌لکو نه‌ی عومر جار بده با برۆین، نه‌وه‌ش حیکمه‌تیکدی دیکدی پیغه‌مبهره رضی الله عنه داوا له عومر ده‌کا، که جار بدا بۆ رۆیشتن بۆ نه‌وه‌ی نه‌وه‌ی (عبدالله بن اُبی) بلاونه‌بیته‌وه‌و ته‌شه‌نه نه‌کات، که ویستوویدی نازاوه‌و دوویه‌ره‌کی بنیته‌وه له نیوان کۆچکه‌ران و پشتیواناندا، هه‌رچهنده ماویه‌کی زۆر ده‌رۆن، به‌لام دوابی قسه‌که هه‌ر بلاوده‌بیته‌وه، نجا نه‌م به‌سه‌ره‌هاتش که (عبدالله بن اُبی) ده‌بیستیتته‌وه که (زید بن ارقم) نه‌وه قسه‌یه‌ی بۆ پیغه‌مبهر رضی الله عنه گیراوه‌ته‌وه، عبدالله ده‌چیته لای پیغه‌مبهر رضی الله عنه ده‌لی: سویند به خوا من شتی وامنه‌گوتوه... پیغه‌مبهریش رضی الله عنه ده‌که‌وتته گومان له قسه‌که‌ی (زید بن ارقم)، (زید) ده‌لی قه‌ت به‌و نه‌ندازه‌یه تروشی نارچه‌تی نه‌بووم، چونکه پیغه‌مبهر رضی الله عنه لیم که‌وته گومانه‌وه و دلنیاش بووم، که (عبدالله بن اُبی) نه‌وه قسه‌یه‌ی کرده، بۆیه چوممه ماله‌وه‌و زۆر خه‌فه‌تم پین خوارد، تا خوای په‌روه‌ردگار سووره‌تی (المنافقون) ی نارده خوارئ، دوابی پیغه‌مبهر رضی الله عنه بانگی کردم فه‌رموی خوای په‌روه‌ردگار نه‌تۆی به‌راست دانا، نجا (عبدالله بن عبدالله بن اُبی)، که ده‌بیستیتته‌وه بابی هه‌لۆیستیکدی وای بووه، بۆخۆی ده‌چیته خزمه‌ت پیغه‌مبهر رضی الله عنه ده‌لی: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا رضی الله عنه بیستومه بابم شتیکدی وایگوتوه و تۆش ده‌ته‌وی بابم بکوژی، ده‌ترسیم نه‌گه‌ر تۆ مسولمانیک راسپییری بۆ نه‌وه‌ی بابم بکوژی، دوابی من بکه‌ومه هه‌له‌وه‌و نه‌وه مسولمانه بکوژمه‌وه له جیاتی کافرئک، چونکه ناتوانم بکوژی بابم ببینم! جا بۆیه هاتووم داوات لیده‌کهم رینگام بده‌ی که خۆم بابم بکوژم، نه‌ویش ده‌فرموی: نه‌خیر به‌لکو چاکه‌ی له‌گه‌ل ده‌که‌ین و ریزیسی ده‌گرین، وه له‌کاتی گه‌رانه‌ویاندا بۆ مه‌دینه (عبدالله) ی کوری (عبدالله بن اُبی) ده‌چیته پیش بابی و پیسی

ده‌لئ: سوئند به‌خوا تو رینگات نیه بچیوه مه‌دینه تا پیغه‌مبەر ﷺ رینگات پی‌نده‌دا، وه سوئند به‌خوا ده‌بی ده‌رکوهی، که پیغه‌مبەر ﷺ عه‌زیزه و تۆش زه‌لیلی، دوایی که پیغه‌مبەر ﷺ پرسیار ده‌کار ده‌فرموی: نه‌وه چییه؟! (عبدالله) ده‌لئ: نه‌ی پیغه‌مبەری خوا ﷺ نه‌وه رینگای باجم ناده‌م بچیته‌وه نیو شاری مه‌دینه، مه‌گەر تو رینگای بده‌ی، نه‌ویش ده‌فرموی: قه‌یناکا رینگای بده، (عبدالله) ش‌دوای فرمانی پیغه‌مبەر ﷺ رینگای ده‌دات بچیته‌وه مه‌دینه!! تیمان و هه‌لوئستی تیمانداران ده‌بی ناوا بی^(۱).

شه‌شم: کاره‌ساتی بوختان (الافک) :-

کاره‌ساتی بوختان کردن به (عائشة) دایکی مسولمانان -خوا لیتی رازی بی-، یه‌کیکه له‌و رووداوانه‌ی که له‌کاتی غه‌زای (بنی المصطلق) دا پرووداوه، که هه‌رکام له (ابن هشام) و (بخاری) و (مسلم) له‌باره‌یه‌وه دواون و باسیان کردوه^(۲)، دیاره بوختانه‌که زیاتر له‌لایهن (عبدالله بن ابي بن سلول) هه‌وه په‌یدا بوو، به‌لام خه‌لکیکی دیکه‌شی تیه‌وه گلاندبوو.

(عائشة) -خوا لیتی رازی بی- به‌دریژی نه‌وه به‌سه‌رهاته‌ی گپراوه‌ته‌وه و نه‌مه کورته‌یه‌تی:

ده‌لئ: دوای نه‌وه‌ی ریشتین بو غه‌زای (بنو المصطلق) پاشان گه‌راینه‌وه بو مه‌دینه نزیکی مه‌دینه بوینه‌وه، بارگه‌و بنه‌مان خست بو نه‌وه‌ی نیسراحت بکه‌ین، شه‌و من له‌گه‌ل نافرته‌تاندا چووم بو سه‌رئاو، ملوانکه‌یه‌کم هه‌بوو لیم پچرا، نه‌شمزانیبوو تا هاتمه‌وه شوینی بارگه‌و بنه‌کم، دوایی که ده‌ستم بو به‌رۆکم برد ملوانکه‌کم پی نه‌ماوو، که خۆره‌لات چووم له‌ ملوانکه‌کم بگه‌ریم، هه‌تامن

(۱) بروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص(۱۴۰۸-۱۴۰۹).

(۲) بروانه: (السیرة النبویة...)، ج ۳، ص(۱۵۵-۱۵۹)، وه (صحیح البخاری): ۴۷۵۷ و ۴۱۴۱، وه (صحیح مسلم): ۲۷۷۰.

هاتمه‌وه شوینی خوم نه‌وان رږیشتبوون و که‌سی لښه‌ما بوو، نه‌وکاته نافرته‌تان له که‌ژاوه‌دا هه‌لگیراون، که ژوریتکی بچووکي له چهرم دروستکراوه و پوره‌ده‌شی هه‌بووه و له‌سهر حوشر دنازوه.

(عائشة) ده‌لښ: نه‌و کاته‌ش نافرته‌تان خواردنیا‌ن که‌م ده‌خوارد، که پیاوه‌کان که‌ژاوه‌که‌یان هه‌لگرتوه و خستویانه‌ته سهر حوشره‌که پیتیان سهر نه‌بووه که سووکه‌و به به‌تالیی خستویانه‌ته سهر ولا‌خه‌که‌و وایانزانپوه منی تیدام و رږیشتوون، دواپی من له شوینی خوم دانیشتم و امزانی به‌دوامدا دینه‌وه و له‌وئ خه‌وم لښه‌کوت، نه‌وه‌نده‌ی پښه‌چو گوتم له (استرجاع‌ی) (صفوان بن المعطل)^(۱) بوو، ده‌یگوت (انا لله وانا الیه راجعون) نه‌وه دایکی مسولمانانه لیره به‌جیماوه، کاتی خوی پیتش نه‌وه‌ی پوره (حجاب) بگیریته‌وه بۆ خیزانه‌کانی پیغه‌مبهر ﷺ منی بینی بوو، بۆیه ده‌یناسیم، منیش که نه‌وم دی له‌چکه‌که‌م له‌خومه‌وه پیچا، سویند به‌خوا به‌بڼه‌وه‌ی یه‌ک و شه‌ی له‌گه‌ل بلیم یان یه‌ک و شه‌م له‌گه‌ل بلن، هات و حوشره‌که‌ی بۆ یه‌خ دام و دورکه‌وته‌وه تا سواری حوشره‌که بووم، دواپی جله‌وه‌که‌ی راکیشاو رږیشتن تا گه‌یشتینه‌وه سوپا، من ناگام له هیچ شتیک نه‌بوو، نه‌مزانی که (عبدالله بن ابي) نه‌و بوختانه‌ی بۆ من بلاوکردوته‌وه، به‌لام پیغه‌مبهر ﷺ بیستبووی، بۆیه نه‌و لوتف و خولقه‌ی جارانی له‌گه‌لم نه‌ما‌بوو، هه‌تا شه‌وئیک له‌گه‌ل نافرته‌تاندا چووم بۆ سهرناو، دایکی (مسطح بن اثاثه) له‌کراسه‌که‌ی خوی هه‌لنه‌نگوت و قسه‌یه‌کی به (مسطح) گوت!

منیش گوتم بۆ وای پښه‌لښی؟!

گوتی: بۆ نه‌تزانپوه بوختان به‌تو کراوه و شه‌ویش یه‌کیکه له‌وانه‌ی، که له‌و بوختانه‌دا به‌شداره؟

(۱) پیغه‌مبهر ﷺ له‌غه‌زایه‌کاندا نه‌فهرتکی له‌پشته‌وه به‌جڼ ده‌هښت، وه فهرمانی پښه‌کرد، که دواپی به‌شوئیماندا وره، نه‌گهر که‌سی شتیکي له‌بیر چوویڼ، ولا‌ختیک، که‌ل‌په‌لښیک، نه‌و له‌گه‌ل خوی بیه‌نیتنه‌وه.

که نه‌وم له‌و نافرته بیست نه‌متوانی بچمه سه‌رناو (تاره‌ت بگرم) و هاتمه‌وه زۆر خه‌فه‌تم پێ‌خواردو نه‌خۆش که‌وتم، دوایی پی‌غه‌مبەر ﷺ هات و فه‌رمووی: ئه‌ی (عائشه) من شتیکی ناواو ناوام بیستوه، جا نه‌گه‌ر له‌ویاره‌وه بێ‌تاوانی شه‌وه خوا بێ‌تاوانییه‌که‌ت ده‌خاته‌ پوو، وه‌ نه‌گه‌ر گونا‌هیتکیشت کردبێ‌ داوا‌ی لی‌خۆشبوون له‌ خوا بکه‌و بگه‌رپتوه‌ بۆ لای، به‌نده‌ که‌ دان به‌هه‌له‌ی خۆی دابنێ‌ و تۆیه‌ بکا، خوا تۆیه‌ی قبول ده‌کات، ده‌لێ‌: منیش به‌ بابسم گوت وه‌لامی پی‌غه‌مبهری خوا بۆ بده‌وه!

نه‌ویش گوتی: به‌خوا نازانم له‌ویاره‌وه چی بلی‌م!

دوایی به‌ دایکم گوت: وه‌لامی پی‌غه‌مبهری خوا ﷺ له‌جیاتی بده‌وه!

نه‌ویش گوتی: به‌خوا نازانم چۆن وه‌لامی پی‌غه‌مبهری بده‌مه‌وه!

منیش که‌ نه‌وکاته نافرته‌تیکی که‌م ته‌مه‌ن بووم و قوربانم زۆر نه‌خویندبوو، گوتم: به‌خوا من ده‌زانم نه‌و قسه‌یه‌تان بیستوه‌وه له‌ دل‌تاندا‌یه‌و نه‌گه‌ر پیتان بلی‌م من بێ‌تاوانم، خواش ده‌زانێ‌ که‌ بێ‌تاوانم، شه‌وه له‌وانه‌یه‌ باوه‌رم پێ‌ نه‌که‌ن، به‌لام نه‌گه‌ر دان بنی‌م به‌ شتی‌کدا که‌ خواش ده‌زانێ‌ من لیتی به‌ری‌م شه‌وه له‌وانه‌یه‌ باوه‌رم پێ‌ بکه‌ن، به‌هه‌ر حال هه‌ر شه‌وه‌نده‌م پێ‌ده‌گوتری، که‌ بابی (یوسف) گوتی: (نه‌وکاته ناوی (یعقوب)یشم له‌بیر نه‌ما‌بوو): ﴿... فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰی مَا تَصِفُوْنَ ﴿۱۸﴾﴾ یوسف، واته: ئارامگرتنیکی جوان (ده‌که‌م به‌ پیشه) وه‌ یارمه‌تی لێ‌وه‌رگیراو له‌سه‌ر شه‌وه، که‌ ده‌یلێ‌ن، هه‌ر خوا‌یه! ئیدی پراکشامه‌وه‌ ده‌ستم کرد به‌ گریان، هه‌ر له‌وکاته‌داو له‌وئ پی‌غه‌مبەر ﷺ که‌وته‌ حاله‌تی (وحی) بۆ هاتنه‌وه‌و یه‌کسه‌ر پراکشاو تا (وحی) یه‌که‌ی ته‌واو بوو، ئنجا هه‌سته‌تایه‌وه‌و رووی مویاره‌کی ده‌دره‌وشایه‌وه‌ وه‌ک مانگی چوارده‌و فه‌رمووی: {أبْشَرِيْ يَا عَائِشَةُ اَمَّا اللّٰهُ فَهَدٰى لِّىْ}، واته: ئه‌ی عائیشه‌ موژده‌ت لێ‌بێ‌، خوا تۆی به‌پاک له‌قه‌له‌مدا، دایک و با‌بیشم گوتیان: ده‌هه‌سته‌ سوپاسی پی‌غه‌مبەر ﷺ بکه‌، منیش گوتم: به‌خوا جگه‌ له‌ خوا سوپاسی که‌س ناکه‌م، چونکه‌ خوا پاکیی منی ناردۆته‌ خوار، نه‌و نایه‌تانه‌ی که‌ نه‌وکاته‌ش هاتنه‌ خوار شه‌مانه‌ بوون:

﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ مَا أَكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ وَبَيْنَ اللَّهِ لَكُمْ آيَاتٍ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ ءَامَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾ يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتِلْ أَوْلُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَى وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْفَاضِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لَعُنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تُشْهِدُهُمْ عَلَيْهِمُ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَ يُؤْمَرُ بَوْفِيهِمْ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾ الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ

وَالْخَيْثُوكَ لِلْخَيْثَانِ وَالطَّيْبَةَ لِلطَّيْبِينَ وَالطَّيْبُونَ لِلطَّيْبَتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٦٦﴾ النور، که نیمه بهس نایه‌تی کز تاییان تهرجه‌مه ده‌کهن، واته: نافرته‌تانی پیس بۆ پیاوانی پیس و پیاوانی پیسیش بۆ نافرته‌تانی پیسن، وه نافرته‌تانی پاک بۆ پیاوانی پاکن و پیاوانی پاک بۆ نافرته‌تانی پاکن، نه‌وانه بدرین و دورن له‌وه‌ی که گوتراوه، وه لیبوردنیکی گه‌وره و رۆزیسه‌کی پر حورمه‌تیا ن هدی (له‌لایهن خواوه).

هر له سووره‌تی (النور) یشدا سزای بوختان کردن به نافرته‌تی داوین پاک هاته خواری، که هدرکه‌سیتک بوختانی داوین پیسی به نافرته‌تیک بکا و به‌لگه و شایه‌دی نهن، (۸۰) قه‌مچی لئ‌ده‌دری: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾﴾ النور.

سه‌ره‌نجام سی‌هاوه‌لی به‌رئز سزادران و یه‌کی (۸۰) قه‌مچیان لی‌درا، نه‌و سی‌که‌سه‌ش بریتی بوون له (حسان بن ثابت) که شاعیری پیغه‌مبه‌ر بوو ﷺ، به‌لام دیاره که‌وتۆته نیو نه‌و قسه‌و باسانه‌وه، وه (مسطح بن أثاثه) که خزمی (أبو بکر) بوو، هه‌روه‌ها (جمنة بنت جحش) که خوشکی (زینب بنت جحش) ی خیزانی پیغه‌مبه‌ر بوو ﷺ.

(عائشه) - خوا لئی رازی بی-، ده‌لی: هه‌رچه‌نده (زینب) هه‌ویشم بوو، به‌لام دینداری و پارئزکاریه‌که‌ی رینگای نه‌وه‌ی لی‌گرت که ناحق بلئ، له کاتی‌کدا که پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌باره‌ی نه‌و مه‌سه‌له‌ی منه‌وه پرساری لی‌کردبوو، گوتبووی: به‌خوا من جگه له پاکیی و چاکیی هیچی دیکم له‌و نافرته‌ته نه‌بینیوه، به‌لام خوشکه‌که‌ی، واته: (جمنة بنت جحش) له‌به‌ر ده‌مارگیری بۆ خوشکه‌که‌ی خۆی، خۆی تووشی نه‌و گوناچه کرد، ناشکراشه که دوا‌ی نه‌وه‌ی نه‌و سی‌هاوه‌له‌ داری حه‌ددیان لی‌درا، وه سزای خۆیان وه‌رگرتیه‌وه، له‌و گوناچه پاکبونه‌وه‌و هه‌ر هاوه‌لی به‌رئزن، چونکه

فدرا میشتی پیغه‌مبدر ﷺ هه‌یه، که ده‌فدرومی: (هه‌رکه‌سیک که تاوانیتی کرد نه‌گر سزای دونیایی له‌سدر بدری نه‌وه له‌گوناحه‌که پاک ده‌بیته‌وه و سزای دوارژیشتی له‌سدر نامینی) ^(۱).

ئنجا (حسان بن ثابت) چه‌ندان شیعی له وه‌سفو مه‌دحی (عائشة) دا - خوا لیتی پازی بی - گوتون، وه نه‌وه‌شی ده‌رخسته که نه‌و خۆی قسه‌که‌ی هه‌لنه‌به‌سته‌وه و داری حه‌ددیشی به‌س له‌به‌رته‌وه لی‌دراوه، که قسه‌که‌ی گپ‌راوه‌ته‌وه بو خه‌لکی، نه‌ک قسه‌که‌ی هه‌لنه‌به‌ستی و له‌وه‌ش په‌شیمان، ئنجا هه‌رچه‌نده دروستکردنی بوختانه‌که له‌لایهن (عبدالله بن اُبی) یه‌وه بووه، به‌لام نه‌و داری حه‌ددی لینه‌دراوه، نه‌ویش یان له‌به‌رته‌وه که خوا به‌لینی داوه تووشی سزایه‌کی گه‌وره‌ی بکات و حه‌ددیش مایه‌ی که مکرده‌وه‌ی سزایه، یان له‌به‌ر هه‌مان نه‌و به‌رژه‌وه‌ندیه‌یه که له نه‌کوشتنه‌که‌یدا په‌چاو کرا بوو! یان له‌به‌رته‌وه‌ی به‌ شیوه‌یه‌کی وا قسه‌که‌ی نه‌کردوه که به به‌لگه له‌سدری نیسپات بی. (مسطح) یش که خزمی نه‌بووه‌کر - خوا لیتی پازی بی - بووه و پیشتیش نه‌بووه‌کر هاوکاری کردوه، دوا‌ی نه‌وه‌ی له بوختانه‌که‌ی عانیشه‌دا به‌شدار ده‌بی سویند ده‌خوا که نیدی هاوکاری نه‌کات و ده‌لی: (والله لا أنفقُ علیه شیئاً أبداً)، به‌لام کاتیک خوا - عزّ وجلّ - نه‌م نایه‌ته ده‌نیرته‌ خوار: ﴿وَلَا يَأْتَلِ

أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةَ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِيَعْمُوا وَلِيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾ النور، (أبو‌بکر) ده‌لی: (والله اني لأحبُّ أن يغفر الله لي) به‌خوا حه‌زده‌که‌م خوا لیم خۆشبی، نیدی له قسه‌که‌ی خۆی ژبان ده‌بیته‌وه و ده‌ست ده‌کاته‌وه به‌هاوکاری کردنی (مسطح).

(۱) وه‌ک له (بیعة القبة الأولى) فدرمویه‌تی: پروانه: (السيرة النبوية)، ج ۱، ص (۲۲۳)، پیشتیش هیتاومانه.

نیستاش با سدرنجی هه‌لوئستیکی دایکمان (عائشه) و هه‌لوئستیکی (أبو بکر) ی بابی - خوا لییان رازی بی- بدهین تاکو زیاتر شاره‌زای پایه‌وپله‌ی به‌رزی نیمانیان بین:

(۱) (عائشه) ده‌لئ: به خوا من شه‌وکاته ده‌مزان‌ی به‌ریم و خوا پاکیم ده‌رده‌خات، به‌لام به‌خوا پیم وانه‌بوو خوا وه‌حیه‌کم له‌باره‌وه بنیریتته خواری و بخوینریتته‌وه، وه‌خۆم له‌لا له‌وه که‌متریوو، که خوی زالو شکۆدار به‌قورشان قسم له‌باره‌وه بکات، به‌لام نومیدم و ابو، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌خه‌ودا خه‌ون بینی و خوا پاکیمی پی ده‌ربجات.

هه‌لبه‌ته شه‌و خۆ له‌لا که‌مبورنه‌ی دایکمان عائیشه‌ش بووه، که تاوا خوی کاربه‌جی به‌رزی کردۆته‌وه!

(۲) (أبو بکر) یش - خوا لئی رازی بی- که (مسطح) هه‌رچه‌نده بوختان بۆ که‌که‌ی ده‌کات و نه‌ ره‌چاوی خزمایه‌تی و نه‌ هاوکاری و چاکه‌ی شه‌بووه‌کر ناکات، بۆی! به‌لام پاش فه‌رمایشتی خوا - عزّ وجلّ- له‌ بریاره‌که‌ی په‌شیمان ده‌بیته‌وه و چارپۆشی له‌ هه‌مو شتیک ده‌کات بۆ رازی‌کردنی خوا!

شه‌وانه‌ی باسمان کردن کۆمه‌لئیک رووداوی گرنگ بوون له‌ پیش جه‌نگی (نه‌حزاب) دا، که جه‌نگی (خنده‌ق) یشی پی ده‌لئین.

چهند راستیی یهك لهو ئایه‌تانه‌ی له کارهساتی (بوختان) دا هاتنه خوار وهرده‌گیرین له‌وانه :-

۱- تاقیکردنه‌وه‌ی ههریهك له پیغه‌مبهر ﷺ و (أبو بكر) و خیزانی و (عائشة) و هه‌لۆیستی شه‌رعییانه‌یان به‌رانبه‌ری و تیکنه‌چوونی هاوسه‌نگیی (توازن)‌یان.

۲- پاکیی و بئ‌تاوانیی نیشانسانی (عائشة) و (صفوان بن معطل) له‌و مه‌سه‌له‌یه‌دا، چونکه ههر ناو‌نرانی به‌هه‌ل‌به‌ستراو (إفك) ئه‌وه ده‌گه‌یه‌ن.

۳- دا‌کۆکیی‌کردنی مسولمانان له‌سه‌ر پاراستنی شه‌ره‌ف و نامووسی یه‌کدی و گومانی باش به‌یه‌ك بردنیان.

۴- ناوزه‌دکرانی ریک‌خهرانی ئه‌و بوختان و ئاژاوه‌یه به‌ درۆزن و درۆ هه‌ل‌به‌ست.

۵- پیویسته‌ درکاندنی ههر قسه‌و هه‌وائیک له‌ پرووی زانیاریی و لیک‌کۆلینه‌وه بئ.

۶- حه‌د ده‌رکردن له‌ ههرکه‌سیک شایسته‌ی بئ، با هاوه‌ل‌یش بی‌ت.

۷- قه‌ده‌غه‌کرانی بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی قسه‌ی فاحیشه‌و نا‌قۆلا له‌نیو مسولماناندا.

۸- نه‌هی کران له‌ به‌دواکه‌وتنی هه‌نگاوه‌کانی شه‌یتان که ئینسان به‌ره‌و هه‌ل‌دیر ده‌بات.

۹- لیب‌وردن و چاوپۆشیی و دل‌گه‌وره‌یی له‌ناست خه‌تاباراندا

۱۰- به‌رگریی‌کردنی خوای په‌روه‌ردگار له‌ به‌نده‌کانی خۆی و هه‌ره‌شه‌کردنی له‌وانه‌ی درۆو بوختانیان بۆ هه‌ل‌ده‌به‌ستن.

جهنگی نه‌حزاب (خه‌ندهق) :-

خوا پشتیوان بن له چند خالیکی کورت و گوشراودا، باسی جهنگی نه‌حزاب ده‌کەین :-

یه‌کەم: ناو و کاتی پروودانی جهنگی نه‌حزاب :-

یه‌ک / نهم جهنگه دوو ناوی هەن :-

(۱) غزوة الاحزاب: چونکه کۆمه‌لێک حیزبو خەلکی جیا جیای مه‌ککه و ده‌ورو به‌ری یه‌کیان گرت له دژی پیغه‌مبەر ﷺ و مسولمانان و هێرشیان کرده سەر (مه‌دینه)، وه‌ک خوای په‌ره‌وه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٣﴾﴾
 الاحزاب.

(۲) غزوة الخندق: چونکه مسولمانان له‌و جهنگه‌دا، به‌فرمانی پیغه‌مبەر ﷺ له‌سەر پێشنیاری (سلمان الفارسی) خه‌نده‌قیان له‌چهند شوینیکی ده‌وری شاری مه‌دینه‌دا لێدا، له‌نیوان خۆیان و سوپای دوژمندا بوژنه‌وه‌ی دوژمن زه‌فه‌ریان پێ نه‌با، که نه‌وکاره‌ یه‌که‌مین جار بووه مسولمانان بیه‌کن، بگره‌ له‌نیو گه‌لی عاره‌بدا شتیکی تازه‌و داهێنراو بووه.

دوو: پروودانی جهنگی (نه‌حزاب) له‌مانگی شه‌ووالی سالی پینجه‌می کۆچیدا بووه^(۱).

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام) ج ۳، ص ۱۰۳.

دووه م: هوی پروودانی جهنگی نه حزب: -

(ابن هشام)^(۱) له باره ی هوی پروودانی جهنگی (نه حزب) وه گوتوویه تی: چه ند که سیک له جووله که کانی (بني النضیر) که به هوی په یمان شکاندنیانه وه پیغه مبر ﷺ له مدهینه دهریکردن و به شیکیان چونه خه یبه رو له وی نیشه جی بوون و چه ند که سیک دیکه له سهرانی جووله که ی تیره ی (بني وائل) له وانه: (سلام بن ابي الحقیق النضري وحیی بن أخطب النضري وکنانة بن ابي الحقیق النضري وهوذة بن قیس الوائلي وأبو عمار الوائلي) خه لکیان هاندا، وه حزبه کانیان کؤکرده وه له دژی پیغه مبر ﷺ و مسولمانان، نوینه ریان نارد بؤ لای قوره ی شیهه کان له مه که و زؤر هانیان دان بؤ دژایه تی پیغه مبر ﷺ و مسولمانان، که به یه که وه به سهر (مه دینه) دا بدن و موحه مده و کؤمه له که ی ریشه کیش بکه نو تهر و وشکیان به یه که وه بسووتینن، وه له و پرووداوه دابو که قوره ی شیهه کان له جووله که کانیان پرسى^(۲): ٔیوه نه هلی کیتابن و زانیاری و ه حیی ناسمانتان لایه که ٔیوه لامان نیه، نایا دینی ٔیوه چاکتره یان دینی موحه مده؟ نه وانش گوتیان: بیگومان دینی ٔیوه باشتره!.

ٔنجا خوی په روه ردگار له وباره وه ٔم نایه تانه ی ناردنه خوارى، که ده فهرموى:

﴿لَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أَوْتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْحَبِيبِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَتُّوْا هَتُّوْا أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ نَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾﴾ النساء، واته: نایا سهرنجی نه وانه ناده ی، که شتیک له کتیبی خویان پیدراوه، ٔیمان دینن به جیبت (صنه م) و طاغوت، وه به نه وانه ی، که کافر ده ٔین: ٔیوه دینه که تان چاکتره له هی نه هلی ٔیمان!...

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۳، ص (۱۰۳-۱۰۶).

(۲) قوره ی شیهه کان جاریکی دی پیشتیرش هه مان پرساریان له جول که کان کرد، کاتیک چون بؤ (شرب) پتیش کؤچکردنی مسولمانان بؤ نه وی.

که واته: هوی پرودانی جهنگی (نه حزب) و هه لگړسینه ری ناگره که ی جووله که کان بوون، که چوون موشریکه کانی مه که که یان هانداو هه لیاننان و به لیتیشیان پیدان که پشتگیریان بکه ن دژی مسولمانان^(۱).

سئ یه م: به شداریووانی به رهی دوژمن له جهنگی نه حزب ادا:-

به شداریووانی جهنگی نه حزب له نه هلی کوفر، نه وانه بوون^(۲):

(۱) له باشووره وه قورپه یشو کینانه و هاو په یمانانیا ن له خه لکی تیهامه، به سهر کردایه تی (أبو سفیان) به چوار هزار که سه وه.

(۲) هوزی (غطفان).

(۳) أ- تیره ی (فزاره) به سهر کردایه تی (عیینه بن حصن).

ب- تیره ی (مره) به سهر کردایه تی (الحارث بن عوف).

ج- تیره ی (أشجع) به سهر کردایه تی (مسعر بن رخيلة).

که واته: ویرای قورپه یشو هاو په یمانه کانیا ن چوار هیزی دیکه ی موشریک له و جهنگه دا به شداریوون، جگه له جووله که کانی خه یه رو (بني قريظة) که له نیو مه دینه دا بوون، به لیتینان دابوو به هه موو شیوه یه ک هاو کاری موشریکه کان بکه ن، هه رچهنده له گه ل پیغه مبه ر ﷺ دا هاو په یمان بوون، نه وانه هه موویان کویوونه وه و په کیان گرت له دژی مسولمانان و نه وانه ناویان لیتراوه (الأحزاب) واته: حزبه کان ژماره یان وه (ابن هشام) باس ده کات، (ده هزار) که س بووه و مسولمانانیش (سئ هزار) که س بوون^(۳).

(۱) پروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص (۳۰۰).

(۲) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۰۳-۱۰۴).

(۳) (السیرة النبویة)، ج ۳، ص (۱۰۷).

چوارهم: خنده‌ق لیّدان به پیشنیاری سه‌لمانی فارسیی:-

بۆیه‌که‌مین جار تاکتیکیک به‌کارهینرا له‌جه‌نگی (سه‌حزاب)دا، که‌له‌میژووی عاره‌باندا وینه‌ی نه‌بوو، نه‌ویش بریتی بوو له‌هه‌لکه‌ندنی خنده‌ق له‌و شوینه‌ی که‌ پی‌ده‌شته‌و دوژمن ده‌توانی لی‌یه‌وه‌ بیته‌نیو شار، وه‌ نه‌و خنده‌که‌ی که‌ پی‌غه‌مبهر ﷺ لی‌یداوه‌ به‌ده‌وری هه‌موو شاری مه‌دینه‌دا نه‌بووه، به‌لکو‌ ته‌نها له‌و شوینانه‌ بووه‌ که‌ ده‌شایی بووه‌و دوژمن توانیویه‌تی به‌ سوارو پی‌اده‌ لی‌یه‌وه‌ بیته‌نیو شار، وه‌ له‌ شوینه‌کانی دیکه‌ی وه‌ک چیاو گرده‌کاندا، هاوه‌لانی به‌ریز (سه‌نگه‌ر)یان دروست کردوونو تیره‌هاوژیان لسی‌داناون، خنده‌ک لی‌دانیش له‌ جه‌نگی (خندق)دا به‌ پیشنیاری سه‌لمان بووه -خوا لی‌ی رازی بی-، که‌ هه‌ریه‌ک له‌ (الواقدي)^(۱) و (ابن سعد)^(۲) و (ابن هشام)^(۳) هیتناویانه‌ ده‌لین: سه‌لمان گوتی: (یا رسول الله انّا اذا كنا بأرض فارس وتخوفنا الخيل، خندقنا علينا فهل لك يا رسول الله ان نخندق؟ فأعجب رأي سلمان المسلمین)، واته: نه‌ی پی‌غه‌مبهری خوا ئیمه‌ له‌ ولاتی فارس کاتیک، که‌ له‌ سواره‌ی دوژمن ده‌ترساین، له‌و شوینه‌وه‌ که‌ دوژمن ده‌توانی لی‌یه‌وه‌ بی خنده‌کمان لی‌ده‌دا، نایا فه‌رمانمان بی‌ناکه‌ی خنده‌کیک لی‌بده‌ین؟! مسولمانان نه‌و پی‌شنیاره‌ی سه‌لمانیان پی‌ چاک بوو، وه‌ پی‌غه‌مبهر ﷺ پی‌شنیاره‌که‌ی سه‌لمانی کرد به‌ کردارو هه‌لسان به‌ لی‌دانی نه‌و خنده‌که‌.

دوای نه‌و پی‌شنیاره‌ باشه‌ی (سه‌لمان) به‌ لی‌دانی خنده‌ک وه‌ک (ابن هشام)^(۴) ده‌لن: کۆچکه‌ران گوتیان: (سه‌لمان مینا)، واته‌ سه‌لمان له‌ ئیمه‌یه‌، پشتیوانانیش گوتیان: (سه‌لمان مینا) سه‌لمان له‌ ئیمه‌یه‌، دوایی پی‌غه‌مبهر ﷺ فه‌رمووی: {سه‌لمان مینا أهل

(۱) مغازي الواقدي، ج ۲، ص (۴۴۴).

(۲) طبقات ابن اسعد، ج ۲، ص (۶۶).

(۳) (السيرة النبوية)، ج ۳، ص (۱۰۹).

(۴) پروانه: ج ۳، ص (۱۰۹)، وه‌ پروانه: (البداية والنهاية)، ج ۴، ص (۱۲۱).

البيت}، واته: سلمان له بنه ماله‌ی نيمه‌یه، جا وهك له سدرچاوه كانی (سیره) دا
 ناماژهی پیکراوه، نهو خنده که به نه‌ندازه‌یه که قول بووه، که نه‌گونجی پر بکرتتوه،
 وه به نه‌ندازه‌یه کیش به‌رین بووه، که نه‌گونجی لیه‌وه بازدری، هه‌روه‌ها باسی
 قولی و پانییه‌کیان کرده، که چند گه‌زیک بوون، وه لهو غه‌زایه‌دا پیغه‌مبهر ﷺ
 (عبدالله ابن ام مکتوم)ی له شاری مه‌دینه به‌جی هیشت به برا گه‌وره و مشورخور^(۱).

پینجه‌م: نهو ئایه‌تانه‌ی له‌باره‌ی خنده‌ک لی‌دانه‌وه هاتنه‌خواری:

نهو خنده‌کانه‌ی که لهو شه‌ره‌دا هه‌لکه‌نران، هه‌مووی هه‌ر به پاچ و بی‌لو به
 ناره‌قه‌ی نیوچاوان و قوه‌تی شان و هی‌زیوازوی هاوه‌لان بووه، که به‌ته‌ئکید کاریکی زور
 به‌زه‌حمه‌ت و پرژه‌یه‌کی زور گه‌وره بووه، که پیغه‌مبهر ﷺ خۆشی له‌گه‌ل هاوه‌لانی
 به‌شداری له هه‌لکه‌ندنی نهو خنده‌کانه‌دا کرده، وه به باسک (ذراع) پی‌توا‌یانه‌و به‌ش
 به‌شیان کرده‌و هه‌ر به‌ش‌یه‌ان داوه‌ته تیره‌و کۆمه‌لێک که هه‌رکه‌سه به‌شی خۆی
 هه‌لکه‌نی، هه‌ندیک له دل نه‌خۆش و ئیمان لاوازه‌کان و مونا‌فیکه‌کانیش له هه‌لکه‌ندنی
 خنده‌قه‌که‌دا خۆیان دزیوه‌ته‌وه‌و له‌و‌کاره خۆیان بواردوه، خوای په‌روه‌ردگاریش
 له‌باره‌ی هه‌لوتیستی مسولمانانی خاوه‌ن ئیمانی راسته‌قینه‌و مسولمانه دل
 نه‌خۆشه‌کان و نهو مونا‌فیکانه‌وه که به‌پر‌واله‌ت خۆیان به مسولمان پیشان ده‌دا،

ده‌فرموی: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ
 جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
 وَرَسُولِهِ فَإِذَا أَسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأُذِنَ لِمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ
 اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُّهَا بَعْضِكُمْ
 بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَسْتَلُونُ مِنْكُمْ لَوْ أَدَّأ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۰۶).

أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٣﴾ النور، واته: بیگومان نیمانداران (مسولمانانی راسته قینه) نهوانه، که نیمانیان به خواو پیغمه مبرئی ﷺ ههیه وه هدرکاتیک له خزمهت پیغمه مبردا بن بۆ نیشیک که مسولمانانی له سهر کۆبینه وه نارۆن (ونهو نیشه به جی ناهیلن) ههتا کو مؤلته له پیغمه مبرئ ﷺ وه رده گرن، (تنجا به پیغمه مبرئ ﷺ ده فرموئ) نهوانه که مؤلتهت لئ وه رده گرن تنجا ده رۆن وه نیش و کارنیکیان ههیه جیبه جی ده کهن، ئانهوانه پروایان به خواو به پیغمه مبهی خوا ههیه، وه هدرکامیکیان مؤلتهتی لئ وه رگرتی بۆ هه ندیک له نیش و کاره کانی مؤلتهتی بسده، بانگکردنی پیغمه مبرئ ﷺ بۆ یه کینکتان وه ک بانگکردنی هیندیکتان بۆ هیندیکتان ته ماشا مه کهن (-دعاء- لیره دا به مانای بانگ کردن دئ نه ک پارانه وه) خوا نهوانه تان ده زانی (ده ناسن)، که خو ده شارنه وه خو له یه ک ده گرن یان خو یان له شت ده گرن بۆ نه وهی دیار نه بن له پیغمه مبرئ ﷺ و مسولمانان.

پاشان ده فرموئ: با نهوانه ی، که بی فرمانیی پیغمه مبرئ ﷺ ده کهن، بترسن که فیتنه و به لایه کیان له دونیادا تووش بی، یا خود له دوا رۆژدا تووشی عه زاب و نه شکه نجه ببن، (دیاره مه به سستی نهوانه بووه، که نیمانیکیان هه بووه، به لام نیمان که یان لاواز بووه، نه گه رنا مونا فیه کان پیش نه وهی له سهر شه و شته گچکه و که مانه عه زاب بدرین، له سهر نه سلی (نیفاق) و کوفره که یان عه زاب و سزا ده درین).

شه شه م: چهند موعجیزه یه که کاتی خه نده که لیداندا: -

بیگومان خوای پهروه ر دگار چاکه و به زهیی بی سنووری ههیه و کاتیک، که مسولمانان ده که ونه نار په حه تییا نه وه و تووشی گرفتاری دین، هیندی که کارناسانیان بۆ ده کات، جا چ له رپی هه ندیک هۆکاره وه بی، که ده یان سازینن، چ به بی هۆکارنکی زانراو بی، وه ک ده سته و ستانکه ر (معجزه) ی که بۆ پیغمه مبران (علیهم الصلاه والسلام) و، که یاسادر (خارق العاده) یه و به شیوه ی ناسایی بۆ خه لکی دیکه نیه، وه بۆ نه هلی نیمانیش به که رامهت له قه لهم ده درئ، موعجیزه ش نه وهیه، که خه لکی له به رامه ریدا

دهسته وستانه و تایبه تیشه به پیغه مبه رانه وه و که پامه تیش تایبه ته به نه هلی ته قواو دۆستانی خواوه.

(جابر بن عبدالله) یه کیتک له و موعجیزانه مان بۆ ده گپرتته وه و ده لئی^(۱): له و شوینه ی، که نیمه هه لمانده قه ند گه یشتینه شوینیک ی ره ق که زۆر سه خت و به زه جمه ت بوو و بۆ مان نه ده شکا، چووینه لای پیغه مبه ر ﷺ و گوتمان نه ی پیغه مبه ری خوا! نه وه شوینیک ی زۆر ره ق و سه خته، نازانین چۆن هه لیه نین و ناشکرئ لئی بگوازینه وه! پیغه مبه ر ﷺ فه رموی: هه ندیک تاوم بۆ بیسن، ناوه که مان بۆ هیئاو دووعای به سه ردا خویندو به سه ر نه و شوینه ره قه ی دا کرد، دوا یی ده ستمان کرده وه به هه لکه ندن سویند به و که سه ی کردوو یه تی به پیغه مبه ر نه و شوینه زۆر به ئاسانی هه لکه ترا و وه کو لمیک ی لیکه له لوه شاوه ی لیته ات.

موعجیزه یه کی دی که (ابن هشام)^(۲) بۆ مان ده گپرتته وه نه وه یه که کچی (بشیر بن سعد)، که خوشکی (نعمان بن بشیر) ه ده لئی: یه کیتک له ره ژه کانی خه نده ک هه لکه ندن دایکم هه ندئ خورمای له کوشئ کردم و پیی گوتم: ره ژه نه وانه به ره بۆ بابت و خالت (عبدالله بن رواحه) با ژه می نیوه ره یه ی پی بکه ن، منیش ره یشتم و به لای پیغه مبه ردا ﷺ ره ت بووم، بانگی کردم و لئی پرسیم: ره ژه نه وه چییه پیته؟! گوتم: خورمایه، دایکم پییدا نار دووم بۆ بابم و خالم بۆ نه وه ی نیوه ره یه ی پی بکه ن! فه رموی: بۆم بیته.

منیش خورمایه کاتم بۆ بردو له ده سته موباره کیم کردن، دوا یی نه و له سه ر په ره یه کی ره ژ کردن و دووعای به سه ردا خویندو فه رموی: مسولمانینه! هه مو و هرن لئی بخۆن، نه وه ی که له سه ر خه نده ک بوون و خه نده کیان لیته دا هه مو و هاتن، هه رکه سه

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۰۵).

(۲) هه مان سه رچاوه و به رگو و لایه ره.

به نندازه‌ی خوی لئی خوارد، دوا‌ی خورمایه‌کان هه‌روه‌کو خویان مابونه‌وه، هیچ که میان نه‌کردبوو.

هه‌روه‌ها (ابن هشام) باس ده‌کات، که (جابر بن عبدالله) موعجیزه‌یه‌کی دیکه‌مان بۆ ده‌گیرتته‌وه و ده‌لئ^(۱): ئیمه به‌رخۆله‌یه‌کی گچکه‌مان هه‌بوو که قه‌له‌ویش نه‌بوو، به هاوسه‌ریشم گوت: هیندیک جۆی بۆ هارین و کردی به‌نان و به‌رخه‌که‌شم سه‌رپری و بۆ پیغه‌مبه‌رمان ﷺ برژاند، کاتی ئیواره که پیغه‌مبه‌ر ﷺ (خه‌ندقی به‌جیه‌یشت تاکو ئیسپراحت بکات، پیم گوت که خواردنیکم بۆ ئاماده کردوه و داوام لیکرد که بیته‌وه مالمان، به‌لام ده‌مویست به‌ته‌نیا بیته‌وه بۆ نه‌وه‌ی خواردنه‌که به‌ش بکات، که پیم گوت، گوتی: باشه، یه‌کسه‌ر به‌یه‌کینکی گوت که بانگ بکا هاوه‌لان هه‌موویان بین بۆ مائی (جابر)، نه‌وه‌ات و خه‌لکه‌که‌شی له‌گه‌ل هات، دانیشته‌و ئیمه‌ش خواردنه‌که‌مان هینا، پیغه‌مبه‌ر ﷺ (بسم‌الله‌ی کردو داوای به‌ره‌که‌ت و پیژی له‌خوا کرد، ئنجا ده‌ستی کرد به‌خواردن و نه‌وه‌ی له‌گه‌ل‌ئیشی بوون ده‌ستیان به‌خواردن کرد، دوا‌ی نه‌وانیش خه‌لکینکی دیکه که خه‌ریکی هه‌لکه‌ندنی خه‌نده‌قه‌که بوون هاتن و لییان خوارد، به‌و شیویه‌یه‌وه خواردنه‌که مه‌ دوا‌ی دووعای پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌شی هه‌موو خه‌لکه‌که بوو، کۆمه‌ل کۆمه‌ل نانیان ده‌خواردو ده‌پۆشتن.

(سه‌لمانی فارسی)یش شتیککی دیکه‌مان بۆ ده‌گیرتته‌وه و ده‌لئ: له‌کاتیکدا که خه‌نده‌کمان لیده‌دا، تووشی گاشه به‌ردیککی زۆر گه‌وره بووین، هه‌رچه‌نده پاچمان لیده‌دا لئی هه‌لده‌به‌زیه‌وه و هیچمان بۆ له‌گه‌ل نه‌ده‌کرا، بۆیه سکا‌لامان برده لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌ویش ته‌شریفی هینا و پاچ (کوین)ه‌که‌ی لئ وه‌رگرتم و چۆ خوارئ، سئ جارن دایه‌شاندو سئ بلتسه‌ی لئ به‌رزبۆوه، له‌گه‌ل هه‌ر بلتسه‌یه‌که‌دا ده‌یگوت (الله اکبر) دوا‌ی پرسیارم لیکرد، له‌باره‌ی نه‌وه‌ بلتسانه‌وه، نه‌ویش فه‌رموی: بۆچی سه‌لمان تۆش

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیتشو، هه‌مان به‌رگ، ص (۱۰۵-۱۰۶).

بینینت؟ گوتم به لئی، تهویش فهرمووی: بلیتسه‌ی یه‌که‌م (یه‌مه‌ن)م لئی ده‌رکه‌وت،
 ئۆمه‌تی من نه‌وی ده‌گرن، له‌ بلیتسه‌ی دووه‌مدا شام و لای پۆژئاوام لئی ده‌رکه‌وت
 (ناوچه‌ی پۆم)، که‌ تهویش ده‌گرن، له‌ بلیتسه‌ی سیه‌مه‌دا لای پۆژه‌ه‌لات و ناوچه‌ی
 فارس‌م لئی ده‌رکه‌وت، که‌ ئۆمه‌تی من نه‌و سئ شوینه‌ نازاد ده‌کات، دوایی هیندیک له
 دل نه‌خۆشو مونا‌فیه‌کان ده‌یانگوت: موحه‌مه‌د وه‌عه‌ده‌و به‌لئینی کۆشکه‌کانی پۆم و
 فارس‌مان پی‌ده‌دا، که‌چی ئیمه‌ ناو‌ترین بچین ده‌ست به‌ ئاو بگه‌یه‌نین!

به‌لام بی‌گومان به‌لئینه‌کانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌موویان هاتنه‌ دی، به‌ پیچه‌وانه‌ی
 ویست و بۆچوونی ناحه‌زانی ئیسلامه‌وه^(۱).

حه‌وته‌م: سرود گوتنی هاوه‌لان له‌ کاتی خه‌نده‌ق لی‌داندا:-

هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌کاتی هه‌لکه‌ندنی خه‌نده‌کدا سرودیان ده‌گوت، هه‌روه‌ک
 چۆن له‌کاتی دروستکردنی مزگه‌وتی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ شیعو سرودیان گوتوه،
 یه‌کیک له‌و سرودانه‌ی، که‌ له‌کاتی خه‌نده‌ک لی‌دان گوتوویانه، وه‌ک (بخاری)^(۲)
 هیناویه‌تی نه‌وه‌ بوو، که‌ ده‌یانگوت:

اللهم لولا أنت ما اهتدينا	ولا تصدقنا ولا صلينا
فأنزلن سكينه علينا	وثبت الأقدام ان لاقينا
ان الألى قد بغوا علينا	وان أرادوا فتنة ابينا

واته: نه‌ی خوايه‌ نه‌گه‌ر تۆ نه‌بای پتی راستمان نه‌ده‌گرت، وه‌ خێرو چاکه‌و نوێژمان
 نه‌ده‌کرد، ئارامیی برژینه‌ سه‌ر دل و ده‌روونمان، وه‌ پتیه‌کانمان بچه‌سپینه‌ نه‌گه‌ر
 به‌ره‌نگاری دوژمن بووینه‌وه، وه‌ نه‌وانه‌ (نه‌حزاب) ده‌یانه‌وی ده‌ستدرژیی بکه‌نه‌

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگه‌و لاپه‌ره‌.

(۲) صحیح البخاری: ۴۱۰۶.

سهرمان، نه‌گهر بیان‌ه‌وی له دینمان هه‌لگێرپنه‌وه ئیمه‌ پازی نابین و به‌رگری له دینی خۆمان ده‌که‌ین.

جا له‌کاتی‌کدا که هاوه‌لان به‌ کۆرس نه‌و سروده‌یان ده‌گوتسه‌وه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ کۆتایی نیوه‌ دێره‌کانی له‌گه‌لدا ده‌گوتنه‌وه (اهتدینا، صلینا...).

(انس بن مالک) - په‌زای خوای لیبئ- ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ هه‌لکه‌ندنی خه‌نده‌قدا، که بینی هاوه‌لانی ماندوو و برسی بوو، فرموی: {اللهم إن العيش عيش الآخرة، فاغفر للأنصار والمهاجرة}، واته: نه‌ی خوایه ژبان هه‌ر ژبانی رۆژی دواییه، ده‌جا له‌ پشتیوانان و کۆچکه‌ران ببوره.

(انس) ده‌لئ: که پیغه‌مبه‌ر ﷺ وایفه‌رموو، یارانشی که خه‌ریکی خه‌نده‌ق هه‌لکه‌ندن بوون، گوتیان:

نحن الذين بايعوا محمداً على الجهاد ما بقينا أبدأ^(۱)

واته: ئیمه‌ین که په‌یمانمان به‌ موحه‌مه‌د داوه‌ له‌سه‌ر جه‌نگ و جیهاد هه‌تا‌کو مابین.

وه (بخاري ومسلم)^(۲) هیناویانه له‌ (براء بن عازب) وه، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ خۆشی به‌شداری له‌ هه‌لکه‌ندنی خه‌نده‌کدا کرده: (کان رسول الله ﷺ يوم الأحزاب ينقل معنا التراب ولقد وارى الترابُ بياض بطنه)، واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ رۆژی نه‌حزابدا گلی له‌گه‌ل ده‌گواستینه‌وه و خۆن سپیتی سکی داپۆشیبوو.

(۱) صحیح البخاری باب غزوة الخندق: ۴۰۹۹

(۲) صحیح البخاری: ۴۱۰۶، ومسلم: ۴۶۴۶.

هشتم: شکاندنی پهیمان له لایهن، (بنی قریظة) هوه:-

(حُی بن أخطب)، که یه کیك بووه له جووله که کانی خه بیهر، ده چئ بو مه دینه بو لای (کعب بن الأسد القرظی)، که سه روک تیره ی (بنی قریظة) بوو، داوای لی ده کات که پهیمان له گه ل پیغه مبهرد ﷺ بشکینئ، (کعب) یش ده لئ: من تائیتستا بن پهیمانیم له موحه ممد نه بینویه، (حُی بن أخطب) وازناهیئنئ و زور دا کوکی لی ده کاو ده لئ هیئ کی زورمان کو کرد و ته وه و، نه گه ر تو له گه لمان بی، بده کجاری تهرو وشکیان پیکه وه ده سووتینئ و، بنه بریان ده کهین، له کو تایدئا، قناعهت به (کعب بن الأسد) دینئ، که پهیمان که ی بشکینئ و هه لیبوه شینیتته وه، دیاره داوای نه وه ی (کعب) پهیمان که ی له گه ل پیغه مبهردا ﷺ شکاند، مسولمانان زوریان پئ ناخوش بوو، چونکه تا نه وکاته ش (بنی قریظة) هه ر به ره و پروی دوژمن بوون، ئیدی نه وه لئ یسته ی (کعب) وایکرد، که مسولمانان داوای نه مه له پشته وه ی خو شیان نه مین نه بن، چونکه (بنی قریظة) له پشته وه ی مه دینه بوون،^(۱) له وکاته دا بوو، که خوای پهروه ردگار نه م نایه تانه ی نار دنه خواری، که ده فه رموی:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿١٠﴾ إِذْ جَاءَكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَنَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا ﴿١١﴾ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١٢﴾﴾ الأحزاب، به لام مسولمانان باوه ری ته واریان به خوای بالاده ستیان هه بوو، وهك خوای به رزو مه زن ده فه رموی: ﴿وَلَمَّا رَمَا الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۰۷-۱۰۸).

إِلَّا إِيْمَانًا وَقَسِيْمًا ﴿٢٢﴾ الأحزاب، واته: وه کاتیک برواداران حیزبه‌کانیان بیسن گوتیان: نه‌مه نه‌ویه، که خواو پیغه‌مبیره‌که‌ی به‌لینیان پیدا بوین، وه خواو پیغه‌مبیره‌که‌ی راستیان کرد، وه نه‌م مه‌سه‌له‌یه به‌س تیمان و گه‌ردنکه‌چیسی تییاندا زیاد کرد.

نویسم: قسه‌کردن له‌گه‌ل (بني قريظة) دا:-

پیغه‌مبهر^(۱) ﷺ، که بیستوویه‌تی (بني قريظة) په‌یمانان شکاندوه، (سعد بن معاذ) سه‌روکی تیره‌ی نه‌وسو (سعد بن عبادة) که سه‌روکی تیره‌ی خه‌زرج بووه هه‌ردووکیانی ناردوه، بۆلای (بني قريظة) سه‌بارت به‌و په‌یمانان که له‌به‌ینیاندا هه‌بووه، به‌لام که چوونه لایان، بینیان هه‌لویتستان زۆر خراپه‌و (بني قريظة) پییان گوتن: پیغه‌مبهری خوا (رسول الله) کی‌یه؟! تیمه هیچ په‌یمانان له‌گه‌ل موچه‌مه‌ددا نیه‌و چیتان له‌ده‌ستدئ بیکه‌ن!! تیمه‌ش چیمان له‌ده‌ستبئ ده‌یکه‌ین، نه‌وانیش ده‌چنه‌وه‌و هه‌واله‌که ده‌به‌نه‌وه بۆ پیغه‌مبهر ﷺ به‌ره‌مز پیی ده‌لین: ده‌لین (عضل والقارة)، چونکه پیغه‌مبهر ﷺ پیشتی پییان ده‌لین: نه‌گه‌ر په‌یمانان نه‌شکاندبوو به‌ده‌نگی به‌رز پیتم بلین به‌ناشکرا، به‌لام نه‌گه‌ر په‌یمانان شکاند بوو به‌هیما (رمز) پیتم بلین، نه‌م قسه‌یه‌ش واته وه‌کو چۆن تیره‌ی (عضل والقارة) په‌یمانان شکاندو هه‌واله‌لانیان شه‌ید کرد، نه‌وانیش ناوا په‌یمانان شکاندوه، تنجا، که نه‌وه‌یان به‌ پیغه‌مبهر ﷺ گوت، فه‌رمووی: {الله أكبر أشرُوا یا معشر المسلمین}، واته: خوا گه‌وره‌تره له هه‌موو شتیک موژده‌تان لیبتی نه‌ی کۆمه‌لتی مسولمانان.

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیتشوو، هه‌مان به‌رگو لاپه‌ره.

دهیم: هه‌ولی پیغه‌مبەر ﷺ بو پیکهاتن (صلح) له‌گه‌ل (غطفان) دا:—

پیغه‌مبەر ﷺ هه‌ولیدا که هۆزی (غطفان) له شه‌ره‌که‌دا بی‌لایهن بکات، چونکه جگه له قوره‌یش، نه‌وان گه‌وره‌ترین به‌شی نه‌و سوپایه‌یان پیکده‌هینا که هاتبوونه سه‌ر مه‌دینه، بو‌ئهم مه‌به‌سته‌ش له‌گه‌ل سه‌رکرده‌کانی (غطفان) دا که‌وته دانوستان و گفتوگۆکردن، نه‌وان مه‌رجیان نه‌وه‌بوو، که له به‌رانبه‌ر جه‌نگ نه‌کردن له‌گه‌ل مسولمانانداو جیابوونه‌وه‌یان له قوره‌یش، نیوه‌ی به‌روبوومی مه‌دینه‌یان به‌دریتتی بو‌ماوه‌ی سالتیک، به‌لام پیغه‌مبەر ﷺ ناماده بوو سه‌ی‌ه‌کی به‌روبوومی مه‌دینه‌یان به‌داتن نه‌ک نیوه، به‌م شتویه په‌یمان‌ه‌کیان نووسینوو، به‌لام پیش نه‌وه‌ی پیغه‌مبەر ﷺ نیمزای بکا، هه‌ردوو (سه‌دی بانگ کردن، که گه‌وره‌ی نه‌وس و خه‌زه‌ج بوون، نه‌وانیش گوتیان: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! ﷺ ئایا نه‌وه خوا فه‌رمانی پێ‌کردوو، که هه‌رده‌بێ جیبه‌جیبی بکه‌ی، یان مه‌به‌ستت به‌رژه‌وه‌ندی ئیمه‌یه؟! نه‌ویش فه‌رمووی: مه‌به‌ستم ته‌نیا به‌رژه‌وه‌ندی ئیویه، چونکه هه‌موو عاره‌ب لیتان کۆبوونه‌وه‌و له‌یه‌ک که‌وانه‌وه تیرتان تی‌ده‌گرن، پیم باش بوو هه‌ندیکیان‌تان له‌کۆل بکه‌مه‌وه، نه‌وانیش گوتیان: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! ﷺ ئیمه کاتی خۆی، که له‌سه‌ر کوفرو شیک بووین، نه‌وان ته‌ماعیان له به‌روبووم و خورمای ئیمه نه‌کرده، به‌پاره، یان به‌میوانداری نه‌بن، بۆیه سویند به‌خوا جگه له شمشیر هیچیان ناده‌ینن، دوا‌ی نه‌وه‌ی، که خوا‌ی په‌روه‌ردگار ئیمه‌ی به‌هۆی توو نیسلامه‌وه عه‌زیز کرده، پیغه‌مبهریش ﷺ فه‌رمووی: من له‌به‌ر به‌رژه‌وه‌ندی ئیوه‌م بوو، مادام له‌خۆتان پاده‌بینن لیتی گه‌رین^(۱).

به‌و شتویه نه‌و دانوستان (مفاوضة) ه سه‌ری نه‌گرت.

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص (۱۰۸-۱۰۹).

لهو رووداوه‌شوه نهوه دهرده‌که‌وئ، که دروسته له‌گه‌ل دوزمندا پیتکهاتن (صلح) بکه‌ی‌و، برتیک مالیشی بده‌یتن له پینار به‌رژه‌وه‌ندیسه‌کی گه‌وره‌تردا، که له دوورخستنه‌وه‌ی زیانیتی گه‌وره‌تردا، یان هینانه‌دی سوودیکی چاکتردا خوئی ده‌نوئینن، به‌پیتی بنچینه‌ی شه‌رعی: (دفع أعظم المفسدين، وجلب أعظم المنفعين)، واته: دوورخستنه‌وه‌ی خراپه‌ی گه‌وره‌ترو، وه‌ده‌سته‌یتانی به‌رژه‌وه‌ندی گه‌وره‌تر.

یازده‌یه‌م: کوشتنی (عمرو بن عبد ود) پاش په‌رینه‌وه‌ی له‌خنده‌ق:-

کۆمه‌لێک له سوپای کافران له شوئینیتی ته‌سک له‌خنده‌که‌که‌ په‌رینه‌وه، که (عمرو بن عبد ود) پیشیان له‌نیو دابوو، (علي بن ابي طالب) -خوا لیتی رازی بی-، بوئی چوو بو لیکدانی به‌ته‌نیا، که جۆره شتوازیکی شه‌پرکردنی نه‌و سه‌رده‌مه‌ بووه، نه‌فه‌ر به‌ نه‌فه‌ر^(۱)، پیکه‌وه شه‌ریان کردوه وه‌تردوو‌کیشیان هه‌ر قوره‌یشی بوون، سه‌ره‌نجام (علي) -خوا لیتی رازی بی-، (عمرو بن عبد ود) ی کوشت، هه‌رچه‌نده له‌نیو قوره‌یشیه‌کاندا (عمرو) ئینسانیتی نازاو لیهاتوو ناسراو بوو^(۲).

دوازده‌یه‌م: مسولمانبوونی (نعیم بن مسعود بن عامر الغطفانی) :-

یه‌کیکی دیکه لهو رووداوانه‌ی، که کاریگه‌ری هه‌بووه له‌وه‌دا، که خوای په‌روه‌ردگار ده‌روویک بکاته‌وه له مسولمانان، له‌جهنگی خنده‌قدا، بریتی بووه له مسولمانبوونی (نعیم بن مسعود بن عامر الغطفانی)، که یه‌کیک بووه له‌قسه به‌ده‌ستانی تیره‌ی (غطفان)، که دیته لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیسی ده‌لئ: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! من مسولمان بووم و قه‌ومه‌که‌شم به مسولمانبوونی منیان نه‌زانیه، فه‌رمانم پئ بکه، چ فه‌رمانیتکم پئ ده‌که‌ی ناوا ده‌که‌م.

(۱) هه‌ر له‌شکروه نه‌فه‌رتکیان له‌نیو خزیاندا هه‌ل‌بژاردوه هه‌ردوو جه‌نگاوه‌ره هه‌لب‌بژیراوه‌ چوونه مه‌یدانی جه‌نگه‌وه، تا یه‌کیان نه‌وه‌ی دی کوشته‌وه نه‌مه (مبارزه‌ی پینگوتراوه).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۱۰۹-۱۱۰).

بیغه‌مبدریش وَعَلَّمَ ده‌فهرموی: {أَلَمْ أُنْتِ فِينَا رَجُلٌ وَاحِدٌ لَمْ خَدَلْ عَنَّا إِنْ اسْتَطَعْتَ، فَإِنَّ الْحَرْبَ خَدَعَةٌ} (۱)، واته: بینگومان تو یه‌ک که‌سی، نه‌گهر شه‌ر بکه‌ی و بییه‌ سدن‌گه‌ری نیتمه‌وه، به‌لام نه‌گهر ده‌توانی ریزی دوژمن‌و ناحه‌زه‌کانمان لی‌ک بترازینه، چونکه (جه‌نگ بریتیه له‌ فی‌ل)، ننج‌ا (نعیم بن‌ مسعود) کار‌یک‌ی نه‌نجامدا، که سو‌یای نی‌سلام سوودی لی‌ بین‌ی و دل‌ه‌راو‌کی و دو‌وبه‌ره‌کیی خسته‌ نی‌و له‌شکری قوره‌یش و غه‌طه‌فان و جو‌وله‌که‌کانه‌وه.

سه‌ره‌تا ده‌چیته‌ لای (بنی قریظه) و پی‌یان ده‌لی‌ن: ئی‌وه چاک ده‌زانن، که من دل‌سو‌زتانم، بویه شتی‌کتان پی‌ ده‌لی‌م به‌لام بی‌شارنه‌وه و مه‌یدر‌کی‌تن، ده‌لی‌ن: باشه‌ ناید‌ر‌کی‌نین.

(نعیم) ده‌لی‌ن: قوره‌یشی‌یه‌کان و غه‌طه‌فانیه‌کان وه‌ک ئی‌وه نین، ئی‌وه خه‌ل‌کی ئی‌ره‌ن و مال‌و مندالتان لی‌زه‌یه، نه‌وان بۆ جه‌نگ و دوژمن‌ایه‌تی موحه‌مه‌د هاتون و دوا‌یی ده‌پ‌ونه‌وه، هه‌ر ئی‌وه به‌جی‌ده‌می‌ن‌ن و به‌ته‌نها ده‌می‌ن‌سه‌وه، دوا‌یی موحه‌مه‌د و هاوه‌لانی تو‌له‌تان لی‌ ده‌ستی‌ن، بویه پی‌شنی‌ار ده‌که‌م، که داوایان لی‌بکه‌ن کو‌مه‌لی‌ک له‌ سه‌ر‌کرده‌کانیان به‌ بار‌مه‌ (ره‌ن) لای ئی‌وه بن، بۆنه‌وه‌ی نه‌توانن رابکه‌ن و، ئی‌وه به‌ته‌نیا به‌ی‌ل‌نه‌وه!

نه‌وانیش پی‌شنی‌اره‌که‌ی (نعیم) په‌سه‌ند ده‌که‌ن و ده‌لی‌ن: قسه‌که‌ت زۆر جوانه‌! دوا‌یی ده‌چی بۆ لای هه‌ر‌کام له‌ (قوره‌یش) و غه‌طه‌فانیه‌کان و پی‌یان ده‌لی‌ن: وه‌کو بیستومه (بنی قریظه) په‌شیمان‌بو‌ونه‌وه له‌ دژایه‌تی موحه‌مه‌د و ناردوویانه بۆ لای و به‌لی‌ن‌یان پی‌داوه خه‌ل‌کی‌ک له‌ ئی‌وه بگرن و ته‌سلی‌می نه‌وی بکه‌ن و بیان‌کوژن، جا نه‌گهر داوایان لی‌کردن، که هی‌ندی‌ک له‌ سه‌رانی ئی‌وه بار‌مه‌ بن لای نه‌وان، مه‌یاندنه‌ن، چونکه ته‌سلی‌می موحه‌مه‌دی‌ان ده‌که‌ن و ده‌کوژن، بۆنه‌وه‌ی له‌ پادا‌شتی

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص ۱۱۲.

ئەو كارەدا موحەممەد لىيان خۇش بىچ، ئەو قسە يەشم با نەيتى بىچ و بىشارنەوە كەسى دى نەيزانى، ديارە ھەركام لە (قورەيش) و غەطفەفان زۇر سوپاسى (نعيم) دەكەن و دەلتىن بەراستى تۆ پياوتىكى دلتسۆزى!

ئىنجا رۆزى ھىرش كىردنە كەيان شەمە دەبىچ، بۆيە قورەيشىيە كان و غەطفەفانىيە كان ھەوال بۆ (بنى قريظة) دەنپىرن و دەلتىن: دەبىچ رۆزى شەمە ھىرش بگەين!

ئەوانىش دەلتىن: ئىمە شەمە ناشكىتپىن (چونكە جوولەكە كان لە رۆزانى شەمەدا ھىچ ناكەن) وە ھەتاكە ھەندى كەسى بارمەمان نەدەنچ، ئىمە شەپ ناكەين، چونكە لەوانەيە ئىوہ بەجىمان بەيتلن و ئىمە بەتەنيا بىمىننەوہ.

قورەيشىيە كان و غەطفەفانىيە كان لەنىو خۆياندا دەلتىن: ديارە بۆچونەكەى (نعيم بن مسعود) راست دەرچوو، بەو شىوہيە لە يەكدى دەكەونە بىچ مەمانەيى و دوودلىيەوہو، قورەيشىيە كان و غەطفەفانىيە كان بارمە نادەنە (بنى قريظة) و ئەوانىش پشتيان بەردەدەن و لە جەنگەكە دەكىشەنەوہ.

ئاوا (نعيم) تىوانى پەيوەندى نىوان جوولەكە كان و قورەيشىيە كان تىكېدا و ئەمەش بوو بە ھۆيەكى سەرەكى تىكشەنى سوپاي قورەيشىيە كان و غەطفەفانىيە كان^(۱).

(۱) ھەمان سەرچاوە بەرگ، ص (۱۱۱-۱۱۲).

سیزده‌یه‌م: هه‌لکردنی بایه‌کی توندو دابه‌زینی فریشته‌کان بو یارمه‌تی مسولمانان :-

هۆیه‌کی دیکه‌ی تیکشکانی دوژمن نه‌وه‌بوو که بایه‌کی توند به‌فرمانی خوا هه‌لیکرد، هه‌موو بارگه‌و بنه‌ی تیکه‌وردان و چادرو خیوه‌ته‌کانی تیکدان وه فریشته‌کانیش به‌فرمانی خوا (جل‌شانه) ترسیان خسته‌نیو دلی دوژمن، وه‌ک خوی زالو توانا له‌وباره‌وه ده‌فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَ تَكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا

﴿١﴾ الاحزاب، واته: ئه‌ی پروادارینه! چاکه‌ی خوا به‌سه‌ر خۆتانه‌وه یادبکه‌نه‌وه، که سوپایه‌ک هێرش کرده‌سه‌رتان، ئیتمه‌ش بایه‌کی توندو سه‌ربازانیک که نه‌تانده‌بینین ناردمانه‌سه‌ریان، وه‌خوا به‌وه‌ی که ده‌یکه‌ن بینایه.

شایانی باسیشه، که وه‌ک کتیبه‌کانی سیره‌باس ده‌که‌ن ئه‌و (با)یه‌به‌ نه‌ندازه‌یه‌ک توند ده‌بج، که ناتوانن ناگه‌بکه‌نه‌وه‌و چادر هه‌لبه‌دن، سه‌ره‌پای هێزی فریشته‌کان، که ترسیکی زۆر ده‌خه‌نه‌دلی دوژمنانه‌وه‌و کاروباریان هه‌موو تیک ده‌چی و وه‌یان ده‌پرووخی^(١).

چوارده‌یه‌م: هه‌ولدان‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو زانینی بارودوخی دوژمن:-

ورده‌ورده‌ریزه‌کانی (احزاب) لیک هه‌له‌وه‌شان و هیزوپیتریان نه‌ماو وه‌یان پرووخوا، نه‌وه‌ش به‌هۆی حیکمه‌ت و دانایی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و ئارامیی و خۆپاگری مسولمانان و هه‌لکه‌نرانی خه‌نده‌که‌وه‌هه‌ول و تاکتیکی (نعیم) و هه‌لکردنی ئه‌و بایه‌تونده‌و دابه‌زینی فریشته‌و ترسو بیم‌خرانه‌نیو دلی سوپای دوژمنه‌وه، نه‌وانه‌هه‌موویان

(١) هه‌مان سه‌رچاووه‌ به‌رگ، ص(١١٣-١١٤).

هۆکار بوون بۆ شکاندن ئه‌و ئابلووقه‌یه، دوایه‌ی هه‌یزی دوژمن شیرازه‌ی ده‌پچرئ و (أحزاب) ده‌که‌ونه بیرکردنه‌وه و مشوورخواردن بۆ به‌جئ‌هه‌شتن و هه‌لاتن، له‌وکاته‌دا پیتغه‌مبهر ﷺ سئ جار به‌ هه‌وه‌لانی ده‌فه‌رموئ، که یه‌کیکیان بچئ و هه‌والئ دوژمنئ بۆ بیئئ، بۆ ئه‌وه‌ی بزائئ چی ده‌که‌ن و حالئان چۆنه؟ به‌لام له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ی بایه‌که زۆر سارد و به‌هه‌یز ده‌بئ و شه‌وه‌که تاریک و سامناک بووه، که‌س ناماده‌یی چوونئ نابئ و سه‌ره‌نجام پیتغه‌مبهر ﷺ به (حذيفة بن اليمان) ده‌فه‌رموئ: (حذيفة) تو بچۆ، (حذيفة) ده‌لئ: که چووم دوژمن و هه‌زعیکی زۆر خراب و شه‌رزبان هه‌بو و، به‌ده‌ست متمانه به‌یه‌کدی نه‌بوون و، باو سه‌رماو ترسه‌وه گه‌یریان خوارد بوو، من له‌وئ بووم که‌وتنه ته‌گه‌یرو گوتیان به‌یانی ده‌رۆین! دوایه‌ی (أبو سفیان) داکوکی کرد له‌سه‌ر رۆیشتن^(۱).

به‌و شه‌ویه بارگه‌و بنه‌یان پیتچایه‌وه هه‌لاتن، خوای بالاده‌ستیش له‌و باره‌وه ده‌فه‌رموئ: ﴿وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا﴾ (الأحزاب، واته: خوا ئه‌وانه‌ی که بی‌سپران به‌ رق و قینی خۆیان‌وه گه‌یرانه‌وه، هه‌چ شتیکی باشیان ده‌ست نه‌که‌وت و زه‌ره‌ریان بۆ له‌ نه‌هلی ئیمان نه‌دراو خواش شه‌ری له‌کۆل مسوولمانان کرده‌وه، وه خوا به‌هه‌یزو زاله

دوای ئه‌و جه‌نگه پیتغه‌مبهر ﷺ فه‌رموئ: {الآن لغزوهم ولا يغزوننا ونحن نسير اليهم} رواه البخاري^(۲)، واته: له مه‌ودوا ئیمه هه‌رش ده‌که‌ینه سه‌ر ئه‌وان و، جارئکی دی ئه‌وان ناتوانن هه‌رش بکه‌نه سه‌ر ئیمه‌و، ئیمه بۆیان ده‌چین.

(۱) هه‌مان سه‌رچاره، ص(۱۱۴-۱۱۵).

(۲) صحیح البخاری: ۴۱۱۰.

جەنگی (بنی قریظە)

(ابن هشام)^(۱) دەڵێ: ئەو شەوێ، کە کافەرەکان (أحزاب) ئابڵووقە ی مەدینەیان بەرداو رویشتن، بۆ سبە ی نیوەرۆکی جبریل عليه السلام هات بۆ لای پیغەمبەر صلى الله عليه وسلم پێی گوت: ئایا ئێو چەکتان داناوه؟
پیغەمبەریش صلى الله عليه وسلم پێی فرمووی: بەڵێ!

(جبریل) گوتی: فریشتەکان تا ئیستاش چەکیان دانهناوه، منیش لەسەر داوای ئەوان هاتمەوه لات، خوا فرمانت پێدەهات، کە هەر ئیستا بچی بەرهو (بنی قریظە) (کە تیرەهەیک بوون لە سێ تیرە جوولەکەکی مەدینە، کە لە دەورووبەری مەدینەدا مابوون) منیش ئەو دەپۆم و ترسیان دەخەمە ئێو دۆ شویتەکانیان لە بن پێ دەلەرزینم.

ئنجما پیغەمبەر صلى الله عليه وسلم بۆیان چوو، وە بە هاوێلانی فرموو: { لا یصلین أحد العصر الا فی بنی قریظة... } رواه البخاري^(۲)، هیچ کامیکتان با نۆیژی عەسر، نەکا مەگەر لە لای (بنی قریظە) بکریت، مەبەستی ئەو بۆه پەلە بکەن بۆ ئەوێ کاتیك بگەنە ئەوێ کە نۆیژی عەسر مابێ لەوێ بیکەن.

(ابن أم مكتوم)یشی وەك برا گەوره لە مەدینە بەجێهێشت، دیارە هەندیک لە هاوێلان ئێوەرۆکی فرمانەکی پیغەمبەر صلى الله عليه وسلم یان وەرگرت و نۆیژی عەسریان لە پێگا کرد، هەندیکی دیکەشیان پوالتی فرمانەکیان وەرگرت و نۆیژی عەسریان نەکرد، تا گەیشتنە ئەوێ، کە هیندیکیان داوی نۆیژی عیسا گەیشتنە ئەوێ و ئەوکات

(۱) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۳، ص (۱۱۵-۱۱۶)، وە (البخاري) بە ژمارە (۴۱۱۷) هیناویەتی.
(۲) صحيح البخاري: ۴۱۱۹.

نویزه‌کریان کرد، پیغه‌مبهریش ﷺ ره‌خنه‌ی له هیچ کامیان نه‌گرت، چونکه هه‌ریه‌کریان دیویتیکی فرمانه‌کریان جیبه‌جی کرده به‌شی یه‌که‌میان دیوی نیوه‌وه‌ی فرمانه‌که‌و به‌شی دووه‌میش روا‌له‌تی فرمانه‌که‌ی، به‌و شیوه‌یه که‌لیتی تیگه‌یشتوون.

پیغه‌مبهر ﷺ له‌گه‌ل کۆمه‌لێک له کۆچکه‌ران و پشتیوانان به‌رێ‌که‌وت تا گه‌یشته بیرێک له بیره‌کانی (قریظة) به‌ناوی (بئر انا)، دواتر سوپای نی‌سلام به‌رێ‌که‌وت تا ژماره‌یان گه‌یشته (۳۰۰) سێ هه‌زار که‌س، پیغه‌مبهر ﷺ (۲۵) شه‌و ئاب‌لووقه‌ی قه‌لایه‌کانیدا، که (حُیّی بن أخطب) یش له‌وئ ده‌بێ، بۆخۆی مالی له (خه‌یه‌هر) بووه، به‌لام ئه‌و وه‌کو وه‌فایه‌ک بۆ (کعب بن‌الأسد) به‌وه‌ی، که په‌یمانی له‌گه‌ل هه‌بوو له‌وئ ده‌می‌تی‌ته‌وه، له‌ میانه‌ی ئه‌و (۲۵) شه‌وه‌ی ئاب‌لووقه‌درانی (بنی قریظة) دا (کعب بن‌الأسد) سێ رێیان له‌پیش قه‌ومه‌که‌ی خۆی داده‌نێ و پێیان ده‌لێ: وه‌ک ناگادارن مسو‌لمانان ده‌وره‌یان گرتوون، من یه‌کیک له‌و سێ رێیانه‌تان ده‌خه‌مه‌ پیش چاوو یه‌کیکی هه‌لبژێرن:

۱- با مسو‌لمان بین، چونکه بۆمان ده‌رکه‌وتوه، که موحه‌مه‌د پیغه‌مبهری خوایه‌و راست ده‌کات و با ئیمانی پێ‌بینین.

۲- نه‌گه‌ر مسو‌لمانیش نابین با مال و منداله‌کانمان هه‌موو بکوژین بۆ شه‌وه‌ی ده‌ستمان به‌تال بێت، ئه‌وکاته شه‌به‌یخوون ده‌که‌ین و شه‌ر ده‌که‌ین، یان ئیمه موحه‌مه‌د و کۆمه‌له‌که‌ی له‌بن دێنین، دوایش مال و منداله‌مان ده‌ست ده‌که‌وتیه‌وه، یان هه‌موومان ده‌کوژرێن و هیچ‌کس پاش خۆمان به‌جێ‌ناهیلین مه‌راقی لێ‌بخۆین!

۳- نه‌گه‌ر هیچ کام له‌وانه په‌سه‌ند ناکه‌ن با نه‌مشه‌و شه‌به‌یخوون بکه‌ینه سه‌ر موحه‌مه‌د و هاوه‌لانی چونکه شه‌وی شه‌مه‌یه، نه‌وان واده‌زانن که ئیمه شه‌مه ناشکینین و شه‌ر ناکه‌ین، با ئیستا هێرش بکه‌ینه سه‌ریان، جا یان هه‌موویان ده‌فه‌وتینین یان ده‌مانفه‌وتین، به‌لام خه‌لکه‌که‌ی هیچ کام له‌و سێ رایه‌ په‌سه‌ند

ناکهن، نهویش لییان تووپه ده بی و ده لئی نیتوه قهومیکی بی عه قلن و مادام به قسم ناکهن که یفی خوتانه.

دوایی (بني قريظة) یه کیتک ده نیرن بۆ لای پیغه مبه ر ﷺ و داوای لیده کهن، که (أبو لبابة) یان بۆ بنیرئ بۆ نهوئی سه بارهت به وه زعی خویان پ اویشی پی بکهن، (أبو لبابة) ش - خوا لیتی پازی بی - یه کیتک بووه له پشتیوانه کان له هۆزی نهوس، که پیشتهر هاوپه یمان بوون له گه ل (بني قريظة) دا، وه ک چون خه زره ج هاوپه یمان بوون له گه ل (بني النضير) دا، پیغه مبه ر ﷺ (أبو لبابة) ده نیرئ بۆ لایان، نهوانیش لیتی ده پرسن: نهی (أبو لبابة) نهوه موحه ممه د نابلووقه ی داوین و ده لئی له سه ر حوکمی من دابه زن! جا نایا ته سلیم بین یان نا!؟!!

نهویش ناماژه بۆ گه ردنی ده کار، ده لئی: سه رتان ده برئ، دوایی (أبو لبابة) بۆ خۆی ده گیتته وهو، ده لئی: هه ر له وئ بوم زانیم خیانه تم کرده، نجا دوایی ده چیته مزگه وتئ و خۆی له کۆله که یه کی مزگه وت ده به ستیتته وه، خوای پهروه ردگاریش نه م نایه ته ی له وباره وه نارده خواری، که ده فه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾﴾ الأنفال، واته: نهی نهوانه ی نیماندارن! خیانهت به خواو پیغه مبه ری و به نه مانه ته کاتتان مه کهن، له کاتیکدا که ده زانن نهوه خیانهته، هیندیکیش ده لئین: نایه ته ی ژماره (۱۰۲) ی سورته ی (التوبة) به و بۆ نه یه وه هاتۆته خواری، که ده فه رموی: ﴿وَعَاخِرُونَ ءَعْرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَءَاخِرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾، دوای نهوئی (أبو لبابة) ماوه یه ک خۆی له و کۆله که یه ده به ستیتته وه، خوای لیبوره تۆیه که ی ده نیرتته خوار، نجا پیغه مبه ر ﷺ تۆیه وه رگی رانه که ی پیژاده گه یه نی و به ده ستی موپاره کی (أبو لبابة) له کۆله که که ده کاته وه، نه گه رنا بۆ ماوه ی شه ش رۆژان بۆ کاتی نوێوه کان نه بوایه خۆی له کۆله که که ی نه ده کرده وه، وه سه ره نجام که (بني قريظة) نا ئومید بوون له شه رکردن و به رگی رکردن، پازی ده بن به وه ی که له سه ر

حوکمی پیغه‌مبدر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بینه خوارئ، جا هندیك له خه‌لکی نه‌وس ده‌چن بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبدر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ده‌لئین: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا کاتیك (بني النضير) په‌یمانان شکاند نه‌وانت به خه‌زره‌جیسه‌کان به‌خشی، بۆیه داوات لئ ده‌که‌ین، که (بني قریظه) ش به نیمه به‌خشی و حوکمیکی وایان بۆ مه‌ده له‌نیو بچن.

پیغه‌مبدریش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ده‌فرموئ: نایا پازی ده‌بن برا گه‌وره‌که‌تان (سعد بن معاذ) بکه‌م به وه‌کیلی خۆم، نه‌وچ حوکمیکیدا پیتی پازی بم؟! نه‌وانیش ده‌لئین: به‌لئ.

دوایی ده‌نیترئ (سعد بن معاذ) بی‌تو به برینداریی ده‌یه‌ینن، که له جه‌نگی خه‌نده‌قدا تیریک‌کی به قۆلئ که‌وتوه ده‌ماره‌که‌ی بریوه، که (سعد) دئ، پیغه‌مبدر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به نه‌نصاریه‌کان ده‌فرموئ: هه‌لئسن بۆ گه‌وره‌که‌تان! {قوموا الی سیدکم} دوایی فرمووی: نه‌ی (سعد) نه‌وانه پازین، که تۆ حه‌که‌م بی و منیش پازیم.

(سعد) ده‌لئ: واته هه‌ر حوکمیك بده‌م هه‌لئاوه‌شیتته‌وه؟

ده‌فرموئ: نه‌خیر.

(سعد) ده‌لئ: حوکمی من نه‌وه‌یه: جه‌نگاوه‌رو شه‌پرکه‌ره‌کانیان بکوژن و مال و سامانه‌که‌شیان غه‌نیمه‌ت بئ بۆ مسولمانان، وه ژن و منداله‌کانیشیان دیلی مسولمانان بن، پیغه‌مبدریش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ده‌فرموئ: {قضیت بحکم الله} ^(۱)، واته: (حوکمت له‌به‌یندا کردن به حوکمی خوا)، دوای نه‌وه‌ی که قۆلبه‌ستیان ده‌که‌ن و ده‌یانیه‌یننه خوارئ، نه‌وه‌ی که لیان مسولمان ده‌بئ نایکوژن، به‌لام نه‌وانی دیکه هه‌موویان ده‌کوژن، که (ابن هشام) ده‌لئ: ژماره‌یان له‌نیوان (۶۰۰ تا ۷۰۰) یان (۸۰۰ تا ۹۰۰) که‌س بووه، ته‌نها نافرته‌تیکیشیان لئ ده‌کوژرئ، شه‌ویش چونکه له‌کاتی نابلووقه‌دانه‌که‌دا گاشه‌به‌ردئیک به‌سه‌ر یه‌کئیک له‌هاوه‌لانداه‌خاته خوارو شه‌هیدی

(۱) البخاری: ۴۱۲۱.

دهکات، بویه به توله نهو نافرته ته ده کوژندهوه، نه گهرنا نافرته کانی دیکه یان هموو به دیل ده گیرین، وهک خوی تواناو زانا له وباره وه ده فرموی: ﴿وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقَاتَلُوا وَتَأْسَرُوا فَرِيقًا ﴿۱۷﴾ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِينَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَّوْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿۱۸﴾﴾ (الأحزاب، واته: وه نهوانی که پشتگیریان کردن {پشتگیری (أحزاب) یان کرد} له نهلی کیتاب (جووله که کان) خوا له قه لاکانیان هیتانیه خوارئ وه ترسی خستنه نیو دلّو هندیکیانتان کوشتو هندیکیانتان لی به دیل گرتن، وه خوا سه رزه مینو مالّو سامانی نهوانی کرده میراتی نیوه، وه سه رزه مینیکیش که نیوه نه یگه یشتوونی (واته: نهو سه رزه مینهی که خوا له مهو دوا ده یکاته غنیمت بو مسولمانان) وه بیگومان خوا له سه ره هموو شتیک به توانایه.

بهم شیویه (بنی قریظة) له مه دینه ریشه کیش کران^(۱)، نهو کوّمه له خیانه تکاره ی که چه ندین جار به نامه ی دوژمنایه تی و خراپه کاریان له دژی پیغه مبه ر^(۲) و مسولمانان دارشت، له جهنگی (أحزاب) یشدا له ناسکترین کاتداو، ویستیان له پشته وه خه نجهری غه درو خیانه ت له نیسلام و مسولمانان بوه شینن، جگه له (بنی قریظة)، که پیواه کانیان هموو کوژران، (حیی بن الأخطب) گه وره ی جووله که کانی (بنی النضیر) یش، که له وکاته دا له لای نهوان بوو، نه ویش کوژرا، له ماوه ی نابلو و قه دانی (بنو قریظة) دا یه کیک له مسولمانان به ناوی (خلاد بن سوید) کوژراو، یه کیکیش به ناوی (أبو سنان بن محسن) برای (عکاشه) وه فاتی کرد^(۲).

(۱) پروانه: (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۳، ص ۱۱۵-۱۲۲.

(۲) همان سه رچاوه و بهرگ، ص ۱۲۹.

چهند رووداویکی گرنگ پیش صولحی (حدیبیة) :-

یه‌کهم: بوونی (زینب)ی کچی (جحش) به هاوسه‌ری پیغه‌مبهر ﷺ :-

له سده‌تاوه پیغه‌مبهر ﷺ (زینب)ی داوا کردو خواستی بۆ (زید بن حارثة) که (زید) (مُتَبَّنَى)ی خۆی بوو، واته: کردبوری به کورپی خۆی و نهو شته‌ش پیش هه‌لوه‌شاننده‌وه‌ی له‌نیئو گه‌لی عه‌ره‌بدا هه‌بووه، وه (عبداللله)ی برای و (زینب) که زانیان نهو داخوازیسه بۆ پیغه‌مبهر ﷺ نیه‌و بۆ (زید)ه، پییان ناخۆش بوو، وه (زینب) گوتی: من نافرته‌تیکی قوره‌یشییم و له (بنی هاشم)م و کچه‌ پووری پیغه‌مبهرم ﷺ تا خوای په‌روه‌دگار نهم نایه‌ته‌ی نارده‌خواری و فه‌رمووی: ^(۱) ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا﴾ (الأحزاب ۳۶)، واته: هیچ پیاویتیکی نیماندار (وه‌ك: عبدالله بن جحش) وه هیچ نافرته‌تیکی نیماندار (وه‌ك: زینب بنت جحش) بۆیان نیه سه‌ریشك بن له به‌رامبهر فه‌رمانی خوادا...، بۆیه که زانیان خوای کاره‌جج نه‌وه‌ی فه‌رمووه، هه‌ردووکیان، (زینب) و (عبداللله) رازی بوون.

به‌و شی‌وه‌یه (زینب) بوو به هاوسه‌ری (زید)، به‌لام دوایی زه‌ینه‌ب هه‌میشه له‌گه‌ن زه‌ید په‌یوه‌ندیان سارد بوو، چونکه زینه‌ب خۆی پی له‌و گه‌وره‌تر بوو و خۆی به‌سه‌ر زه‌یددا هه‌لده‌کیشاو، نه‌ویش سکا‌لای خۆی له‌وباره‌وه ده‌برده لای پیغه‌مبهر ﷺ ده‌یگوت: نه‌و نافرته‌ته خۆم به‌سه‌ردا هه‌لده‌کیشی و خۆی پی له‌ من گه‌وره‌تره بۆیه

(۱) رواه الطبرانی عن قتادة، مسند صحيح، وأخرجه الطبري عن ابن عباس، برواه: (الباب النقول في أسباب النزول) للسيوطي، ص(۱۹۰).

به‌که لکی یه‌ک نایه‌ینو با ته‌لاقی بده‌مو له‌یه‌ک جیابینه‌وه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌یفه‌رموو: ته‌لاقی مه‌ده^(۱)، له‌ویاره‌وه خوی زاناو شاره‌زا ده‌فرموی: ﴿وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ...﴾ (۳۷) ﴿الأحزاب﴾، واته: کاتیک که تو به‌و که‌سه‌ت ده‌گوت، که خوا چاکه‌ی له‌گه‌لدا کرده‌و توش چاکه‌ت به‌سه‌ریه‌وه هه‌بووه: هاوسه‌ره‌که‌ت لای خوت به‌یله‌وه‌و پاریز له‌خوا بکه! دیاره که پیغه‌مبه‌ر ﷺ زه‌ینه‌بی له‌زه‌ید ماره‌کرد، عاده‌تیک‌ی عاره‌به‌کانی هه‌لوه‌شاندوه‌وه نه‌ویش نه‌وه‌بوو نه‌گه‌ر نافرته‌تیک که له‌تیره‌یه‌کی به‌رز بایه، پازی نه‌ده‌بوو ماره‌بکری و شوو بکا به‌پیاوئیک که له‌خوی به‌نزم تری ده‌زانی، به‌لام به‌وه که زه‌ینه‌ب له‌زه‌ید ماره‌کرا، نه‌و عاده‌ته لابر او به‌به‌لگه‌یه‌کی دیکه کرده‌یسی ئیسپات کرا که له‌ئیسلامدا ئینسانه‌کان وه‌کو دانی شانه‌یه‌کسانن و نه‌توه‌وه ره‌چه‌له‌ک و ره‌نگ و زمان و... هیچ نیعتیبارتیکیان نیه‌و به‌رپرتترین که‌س لای خوا پاریزکارترینیانه.

وه دواتر که خوی کاربه‌جی زه‌ینه‌بی له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ ماره‌کرد، عاده‌تیک‌ی دیکه‌ی عاره‌به‌کانی هه‌لوه‌شاندوه‌وه، که بریتی بووه له‌وه‌ی نه‌گه‌ر که‌سیتک که‌سیتکی دیکه‌ی کردبا به‌کوپری خوی و (تَبَنِّي) کردبایه، دواپی بوی نه‌بوو هاوسه‌ری نه‌و که‌سه‌ی که کردویه‌تی به‌کوپری خوی ماره‌بکاته‌وه، چونکه نه‌وکاته ده‌یانگوت نه‌وه خیزانی کوپری خوی ماره‌کردۆته‌وه، که دیاره نه‌وه‌ش له‌شه‌رعدا هیچ بنچینه‌یه‌کی نیه، چونکه که‌سیتکی بینگانه کراوه به‌کوپری خو به‌بی به‌لگه‌ی شه‌رعیی، جا خوی زانا بوو نه‌وه‌ی نه‌و عاده‌ته هه‌لوه‌شینتته‌وه، دواپی ته‌لاقدرانی زه‌ینه‌ب له‌لایه‌ن زه‌یده‌وه‌و به‌سه‌رچوونی عیده‌هی، زه‌ینه‌بی له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ ماره‌کرد، وه نه‌و نایه‌ته‌ی ناره‌ده خوارئ که ده‌فرموی: ﴿... فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا...﴾ (۳۷) ﴿الأحزاب﴾،

(۱) أخرجه الحاكم عن أنس، برواه: سرچاوه‌ی پیشوو، ص(۱۹۱)، وه (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)، ص(۱۰۹۱).

واته: کاتیک که زهید کاری پئنه‌ماو وازی لئی هیتنا له‌تۆمان ماره کرده‌وه، حکمه‌ته‌کشی نه‌وه‌بووه، که ده‌فرموی: ﴿... لَٰكِنۡ لَا يَكُوۡنَ عَلٰۤی الْمُؤْمِنِيۡنَ حَرَجٌ فِیۡۤ اَزۡوَاجٍ اَدۡعٰیۡہِمۡ اِذَا قَضَوۡا مِنْہُنَّ وَطَرًا...﴾ (۳۷) الاحزاب، واته: بۆ‌ئوه‌ی، که پرواداران هیچ سه‌غله‌تییه‌کیان له‌سەر نه‌بن، سه‌باره‌ت به‌ ماره‌کردنه‌وه‌ی هاوسه‌ری که‌سانیک که کردوویانن به‌ کورپی خۆیان دوای ئه‌وه‌ی که ئه‌وان ده‌ستیان لئی هه‌لده‌گرن وازیان لیدینن.

وه ئه‌وه‌ی له‌ هه‌ندیک ته‌فسیر و سه‌رچاوه‌ی می‌ژوویدا هاتوه، که گوايه پتغمبهر ﷺ زه‌ینه‌بی بینیوه و دلێ پیداجووه، ئنجا فرمویه‌تی: (سبحان مقلب القلوب)، نه‌وه‌ راست نه‌وه‌ هیچ نه‌سل و نه‌سası نه‌یه، نه‌ له‌ پرووی سه‌نه‌ده‌وه‌و نه‌ ئه‌وه‌ سیفه‌ته‌ش له‌ پتغمبهر ﷺ ده‌وه‌شیتته‌وه، ئنجا خوی پهره‌ردگاریش حکمه‌ت و هۆیه‌که‌ی زۆر به‌ پروویی و به‌ ناشکرای بی‌سکرده‌وه‌ دیاره‌ خوا شه‌رمیش له‌کس ناکات و نه‌گه‌ر و ابووايه و پتغمبهر ﷺ دلێ به‌ زه‌ینه‌ب داچوبایه‌ خوی زانا ده‌یفه‌رمو له‌به‌ر نه‌وه‌ هۆیه‌ بوو که لیمان ماره‌ برپوه.

به‌لام پتغمبهر ﷺ زۆر له‌وه‌ به‌رزتر بووه، که خیانه‌ت بکا و دلێ به‌ ئافره‌تیکێ دیکه‌ داچن که له‌ ژیر نیکاحی پساوتکی دیکه‌دايه، وه‌ زه‌ینه‌ب که کچه‌ پووری پتغمبهر ﷺ بووه، نه‌وکاته‌ی که کچ بووه‌و پیشی خۆش بووه‌و شانازیشی پتوه‌ کردوه که پتغمبهر ﷺ بیخوای و به‌یه‌نن، نه‌ی بۆچی نه‌وه‌ کاته‌ دلێ پیدانه‌چووه‌؟! بیگومان نه‌وه‌ راست نه‌یه.

دیاره‌ دوای نه‌وه‌ی (زینب بنت جحش) به‌ فرمانی خوا بوو به‌ هاوسه‌ری پتغمبهر ﷺ، هه‌میشه‌ شانازی به‌سه‌ر باقی هاوسه‌ره‌کانی دیکه‌ی پتغمبهر

وَعَلَّمَ اللَّهُ دَا دَه كَرْدُو دِه گوت: {زَوْجُكُنْ أَهْلِيكُنْ وَزَوْجِي اللَّهِ تَعَالَى مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَوَاتٍ} (۱)، واته: نیتوه كهس و كارتان له پیغه مبهری ماره كردون، به لام من خوا له سهرووی حوت ناسمانه وه له پیغه مبهری ماره بریوم، چونكه كه خوی زاناو توانا فرموی: ﴿فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكُمَهَا﴾ نه وه ماره كردن بووه و پتویستی به ماره كردنی ديكه نه كردوه.

دووه م: هاتنه خواره وهی نایه تی (حجاب) :-

وشه ی (حجاب)، كه نیتستا زور كهس به مانای پوشاکی نافره تان به کاری ده هینن، نه وه به كار هینانیتکی هه له یه، چونكه (حجاب) یانی (پرده) له قورپانیشدا یهك جار بهو شیویه به كار هاتوه و بهو پرده یه ده گوتری، كه ده بوایه خیزانه كانی پیغه مبهر ﷺ بیگر نه وه و له پشت نهو پرده یه وه قسه له گه ل پیواندا بكن، كه پیشتروانه بووه.

له (صحیح البخاری) (۲) دا هاتوه، كه رَوَّزِيكَ (عمر بن الخطاب) - خوا لیتی رازی بی-، گوتی: نهی پیغه مبهری خوا چاك و خراب دینه ماله كه ته وه، نه گهر فرمان بكه ی به دایكانی برواداران (هاوسه ره به پرتزه كانت) كه پرده بگر نه وه، وه له پشت پرده وه نه بی با قسه له گه ل پیواندا نه كهن، (واته: چونكه پیشترو مسولمانان كه مبوونو مسولمانی دانسته بوون، نیتستا خه لك پؤل پؤل دین مسولمان ده بن و چندین جوریان تیدایه، نه زان، مونافیق... هتد، با نه وانه خیزانه كانی تو نه بینن).

خوی كاریه جن له وباره وه نه م نایه ته ی ناره خوار، كه ده فرموی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَظِيرِ بْنِ إِنَّهُ

(۱) صحیح البخاری: ۷۴۲۰.

(۲) صحیح البخاری: ۴۰۲.

وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَأَدْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَعْسِنِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذَى النَّبِيَّ فَيَسْتَجِئُ مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَجِئُ مِنْ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ... ﴿٥٣﴾ الأحزاب،
 نهوه ی مدهستمانه نهوهیه که ده فرموی: ﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا...﴾ واته: (هر کاتیک که شتیکتان له هاوسدرانی پیغه مبر داوا کرد له پشت پهردهوه لییان داوا بکن، نهوه چاکتره بؤ دلئی ئیوهو دلئی نهوان)، له دوا ی هاتنه خوارهوه ی نهوه نایه تده، پیغه مبر ﷺ پهرده ی له مالله کانی خویدا گرتتهوه که س بؤی نه بوو یه کسهر بچیته ژوورئو نیو مالله کانی پیغه مبر ﷺ، به لکو ده بووایه له پشت پهردهوه قسه له گدل هاوسره بهر پیزه کانی پیغه مبردا بکری، نهوه نایه تدهش له وکاته دا هاته خواری که زهینده بؤ پیغه مبر ﷺ گوازرایه وه.

سویهم: سه رییه ی (محمد بن مسلمة) :-

دوا ی نهوه ی پیغه مبر ﷺ له جهنگی (نه حزب) و (بني قریظة) دا سدرکه وتنی به ده ست هینا، نهوه یه که مین (سریه) بوو که ناردی بؤ سدر دوژمن، له (۱۰) ی مانگی (محرم) ی سالی (۶) ی کوچیدا به سدر پهرشتی (محمد بن مسلمة) به (۳۰) جهنگاوه ره وه، ناردی بؤ (قرطاء) له خاکی (نجد)، که گه یشتنه شوینی مده ست، به سدر (بني قرطاء) یان دادا، که له هؤزی (بني بکر بن کلاب) بوونو سدره نجام (۱۰) که سیان لئ کوشتنو مدهو مالآتیکی زؤریشیان لئ به غه نیمه ت گیراو نهوانی دیکه یان هه لاتن.

وه له کاتی گه پرانه وه یاندا (ثمامة بن أثال الحنفي) یان، که گه وره ی (بني حنیفة) بوو به دلیل گرت، له سدره تاوه نه یانده ناسی، دوا یی که بردیانه مده دینهو له یه کیلک له پایه کانی مزگوت به ستیانه وه، پیغه مبر ﷺ به لایدا تیپه ری و پیی فرموو: نه ی (ثمامة) چیت پییه؟

ئەویش گوتی: چاکەم پیتیە، ئەگەر بـمکوژی خاوەن خۆینم هەبە، ئەگەر بەرھەلداشم بکە ی ئەوە سوپاست دەکەم، ئەگەر مال و سامانیشت دەوی بلی بتدەم. دوو جاری دیکە پیغەمبەر هەمان پرسیاری لێدەکاو ئەویش بەهەمان شێوە وەلامی دەداتەو، دوایی پیغەمبەر ﷺ نازادی دەکات.

ئەویش مسولمان دەبێ و بە پیغەمبەر دەلێ: سویند بەخوا لەسەر زەوی لە هەموو کەس زیاتر رقم لە تۆ بوو، بەلام ئیستا لەسەر پرووی زەوی کەسم لە تۆ خۆشتر نای، لەسەر پرووی زەوی لە هەموو شتیک زیاتر رقم لە دینەکەت بوو، بەلام ئیستا لە هەموو دینیکم خۆشتر دەوی^(١).

شایانی باسیشە بۆیە (ثمامة) بەر لە نازادکرانی ئیعلانی مسولمانبوونی خۆی نەکردو، چونکە ویستوویتی وا نەیتە بەرچاو، کە لەژێر فشاردا مسولمان دەبێ و نازادانە مسولمان ببێ.

چوارەم: سەرییە ی (أبو عبیدة بن الجراح) :-

یەکیکی دیکە لەو پرووداوانە ئەوەبوو، کە پیغەمبەر ﷺ سەرییەکی (٣٠٠) سێسەد کەسی بە فرماندەیی (أبو عبیدة بن الجراح) ناردە کەناری دەریای سوور، بۆ چاودێریکردنی کاروانەکانی قورەیش، کە دەچوون بۆ شام، (بخاری) دەگێریتەو دەلێ: کە دەگەنە شوینی مەبەست، لە ئەنجامی زۆر مانەوہیاندا لەوی، خواردنیان لێ دەبێ و لەبرسان شپرزە دەبن و هیچیان دەست ناکەوی بیخۆن، بۆیە بریار دەدەن کە وڵاخەکانیان سەربسپن، بەلام خوی بەخشر لەگەڵ شەپۆلەکانی دەریادا ژباندارتیکی زۆر گەورەیان بۆ دەهینیتتە کەنار دەریا، کە لە زمانی عارەبیدا پیتی دەگوتری (عنبس)، ئەو (٣٠٠) کەسە بۆ ماوہیەک لە گوشتی ئەو ژباندارە دەخۆن و، کە دەگەریننەو هەندیکیش لەگەڵ خۆیاندا بۆ پیغەمبەر ﷺ دەبەنەو، ئەویش لە گوشتەکە ی دەخواو دوایی دەفرموی: ئەوە رۆزیبە کە خوی پەرورەگار بۆ ئیوہ ی

(١) صحیح البخاری: ٤٣٧٢، وە: (تاریخ الإسلام للذهبي، المغازی)، ص(٣٥١).

ناردوه، وه لهو چالاکیه دا هیچ کاروانیکي قورپه ی شیهه کانیا ن بهرده ست ناکه وئو و بهو شیوه یه ده گهرینه وه بو مه دینه^(۱).

وه پیغه مبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهر باره ی (أبو عبيدة) ده فرموئ: **{لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ، وَأَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ}** رواه البخاري، واته: هه موو کومه لیک نه مینداریکی هدیو نه مینداری نه م نومته ش (أبو عبيدة بن الجراح) ه.

پینجه م: سه ریبه ی (عبدالرحمن بن عوف) بو (دومة الجندل):-

(الواقدي) ده گپرتته وه^(۳)، که له مانگی شه عبانی سالی شه شه می کوجیدا پیغه مبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به (عبدالرحمن بن عوف) فرموو: **{تَجَهَّزْ فَأَنِي بِاعْثِكَ فِي سِرِّيَةِ لِي يَوْمَ هَذَا أَوْ مِنْ غَدٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ}**، واته: خوت سازیکه، چونکه من به سه ریبه یه که وه نه مرې یان به یانی ده تننیرم، بهوشیوه یه فرمانی پیکرد، که بهرې بکه وئو به رهو (دومة الجندل) به مبهستی بانگ کردنیا ن بو نیسلام و نه ناجامدانی کاری سه ریبه ییش.

ننجا پیش نه وه ی (عبدالرحمن) پروا، پیغه مبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داینیشاندو میزه ره که ی سه ری هه لوه شانندو، خوی عه مامه یه کی ره شی له سه ری ناو، پیی فرموو: **{أَغْزُ بِسْمِ اللَّهِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ لِقَاتِلٍ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ لَا تَغْلُ وَلَا تَغْدِرُ وَلَا تَقْتُلُ وَلِيَدَأُ}**.

نیدی (عبدالرحمن) رویشت تا گه یشته (دومة الجندل) و سئو پوزان له وئو مایه وه و خه لکه که ی بانگ کرد بو نیسلام و که میکیان مسولمان بوون، دوا یی گه پانه وه بو مه دینه.

دیاره (عبدالرحمن) یه کیکه له و (۱۰) که سه مژده ی بهه شت پیندراوه که و، له پیوانی سه ره تای بانگه وازی نیسلامه و، پایه یه کی گرنگی سه ره تای کاری نیسلامی بوو، که له سه ره دهستی (أبو بكر) ی صدیق مسولمان بوو بوو.

(۱) صحیح البخاری: ۴۳۶۲.

(۲) صحیح البخاری: ۴۳۸۲.

(۳) پروانه: (المغازي)، ج ۲، ص (۵۶۰-۵۶۱).

شه شه م: غه زای (بني لحيان):

دواى شکانى دوژمن له شه پرى نه جزابدا، مسولمانان له قوناعى بهرگرپه وه گواستيانه وه يو قوناعى هيرش کردن، بويه کاتى نه وه هاتبوو توله له (بني لحيان) بکريته وه، که کاتى خوى غه دريکى گه وره يان له مسولمانان کردبوو له (الرجيع) ده که سيان لى شه هيد کردبوون، بويه پيغه مبه ر ﷺ به خوى و (۲۰۰) که سه وه له مانگى (جمادي الاولى) ي سالى شه شه مى کوچيدا به ره و نه وي به پرى که وت و (ابن ام مکتوم) ي له مه دينه له شوينى خوى به جى هيشت، له سه ره تا وه واى نيشاندا، که به ره و باکوورى مه دينه ده روا، بوته وه ي دوژمن هه والى چونه سه ريانى نه زانى، ما وه يدک به ره و باکوور رو يشت، نجا پيره وي گوپرى و به ره و باشور پتى گرت به ر.

پيغه مبه ر ﷺ و مسولمانان نزيکى شوينى (بني لحيان) بوونه وه، به لام پيش نه وه ي بگه نه سه ريان شوينى خويان چول کردو هه لاتن و پرويان کرده چياکانى ده رو به ر، مسولمانان دوو روژان له شوينى نه وان مانه وه وه که سيان ده ست نه که وت، دوايى پيغه مبه ر ﷺ و خوى و سوپاکه ي به مه به ستى ترساندنى موشریکه کان رو يشتن به ره و (واد عسفان)، له وي دوو نه سپ سواري به ره و لاي مه که که نارد، ته نيا به مه به ستى ترساندنيان و ده رختنى تواناي مسولمانان، نه وانيش رو يشتن، تا گه يشتنه (کراع الغميم)، که شوينى نزيک مه که که يه، به و پييه مه به ستى پيغه مبه ر ﷺ له ترساندنيان هاته دى و، دوايى ها وه لاني گه رانه وه يو لاي پيغه مبه رو دواتریش سوپاي نيسلام سه ره رزانه به ره و (مدينه) گه رانه وه ^(۱).

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۴۳-۱۴۴).

مه‌وتهم: غه‌زای (ذی قرد)، یان (الغابة) :-

دوای گه‌پانه‌وه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ له غه‌زای (بنی لحيان) بۆ مه‌دینه، (عیینه بن حصن الفزاری)، که له هۆزی (غطفان) بوو، به‌خۆی و (٤٠) که‌سه‌وه له (الغابة)، که شوینیکه له نزیك مه‌دینه‌وه، به‌سه‌ر حوشتره‌کانی مسولمانان و نه‌وانه‌ی له‌ژیر چاودیری پیغه‌مبهر دا ده‌بن داده‌ن و، (ذی کوری (أبی ذر)، که لایان ده‌بی ده‌کوژنو و خیزانه‌که‌شی، که له‌گه‌لی ده‌بی به‌دیل ده‌گرن و، حوشتره‌کانیان به‌تالان ده‌بن، که (٢٠) حوشتر ده‌بن.

که پیغه‌مبهر ﷺ نه‌و هه‌واله ده‌بیستی به‌پینج سه‌د که‌سه‌وه بۆیان ده‌چی و، (سعد بن عباد) ش به‌سیسه‌د که‌سه‌وه له هۆزه‌که‌ی، له جیی خۆی به‌جی ده‌هیتلی له مه‌دینه، بۆ پارێزگاری.

له شاخیک له (ذی قرد)، پیغه‌مبهر سوپاکه‌ی ده‌گه‌نه دوژمن و خه‌لکیکیان لی ده‌کوژنو، حوشتره‌کانیش ده‌ستیننه‌وه له‌گه‌ل خیزانی (ذر)، که گرتبوویان شه‌ویش نازاد ده‌که‌ن.

وه (سلمة بن الاكوع) له‌و جه‌نگه‌دا ده‌وریکی بالای بینی، نه‌وه‌بوو پیش نه‌وه‌ی سوپای پیغه‌مبهر ﷺ بگاته دوژمن، نه‌و به‌ته‌نیا دوایان ده‌که‌وی و قۆناغ به‌قۆناغ تیریان تی ده‌گری و هیندیک له حوشتره‌کانیان پی به‌جی ده‌هیتلی.

خیزانی (ذر) ش، که نازاد کرا به‌سواری حوشتریک، که هی پیغه‌مبهر ﷺ ده‌بی ده‌بیه‌نه‌وه بۆ مه‌دینه، به‌لام له‌پینگا له‌سه‌ر خۆی نه‌زر ده‌کا، که نه‌گه‌ر خوا رزگاری بکات و به‌سه‌لامه‌تی بگاته‌وه، نه‌و حوشتره‌ی سواری بووه سه‌ری بپری، نه‌و هه‌واله ده‌گاته‌وه پیغه‌مبهر ﷺ شه‌ویش ده‌فرموی: {بئسما جزیعیها}، واته: پادا‌شتیکی خراپت دایه‌وه، واته: نه‌و حوشتره‌ی سواری بووی و نه‌جاتی داوی له دوژمن، پادا‌شته‌که‌ی نه‌ویه سه‌ر بپری؟ دوایی فرموی: {لا نلر فی معصية الله ولا فیما لا تملکین}، واته: نه‌زر نیه له بی‌فرمانی خوا‌دا، وه له‌شتیکدا که خاوه‌نی نه‌بی،

واته: بوی نیه نه‌زره که بکات، چونکه حوشره که هی خوی نیه، پیغه مبر ﷺ لهو غه‌زایه (۵) شوی پین‌چوون، وه نهم غه‌زایه یه‌کیکه له گه‌وره‌ترین غه‌زایه‌کانی که پیغه مبر ﷺ بوخوی سهرکردایه‌تی کرده بو ته‌مبئی‌کردنی نه‌یارانی له عه‌ره‌به ده‌شته‌کییه‌کانی نه‌جد دوای جه‌نگی (خنده‌ک) و (بنی قریظه) ^(۱).

هه‌شته‌م: کوشتنی (سلام بن ابي الحقیق):-

(سلام بن ابي الحقیق)، که (أبو رافع عبدالله بن ابي الحقیق) یشیان پی‌گوتوه، له جووله‌که‌کانی (بنی النضیر) بووه له خه‌یبه‌ر دانیشته‌وه، یه‌کیک بووه له‌وانه‌ی، که زۆر دژایه‌تی پیغه مبره‌ی کرده‌وه، له کۆکردنه‌وه‌ی سوپای نه‌حزابدا بو‌سه‌ر مه‌دینه ده‌وری بالآی هه‌بووه، بو‌یه پیغه مبر ﷺ به‌سه‌ره‌رشتی (عبدالله بن عتیک) چه‌ند پیاویکی له پشتیوانان نارده سهری له (خه‌یبه‌ر)، که بریتی بوون له‌م پینج که‌سه: (عبدالله بن عتیک و مسعود بن سنان و عبدالله بن أنیس و أبو قتادة الحارث بن ربعی و خزاعی بن أسود)، که هه‌ر پینجیان له تیره‌ی (خه‌زره‌ج) بوون.

پیغه مبر ﷺ فه‌رمانی پیکردن به‌ کوشتنی (سلام بن ابي الحقیق)، وه له‌وکاره‌دا ده‌ست بپارێژن له کوشتنی مندال و ئافره‌تان، سه‌ره‌نجام نه‌وه چه‌ند که‌سه توانیان خو بگه‌یه‌ننه شوینی (سلام بن ابي الحقیق) و بیکوژن و، کاره‌که‌یان نه‌نجامدا و گه‌رانه‌وه مه‌دینه ^(۲).

دیاره تیره‌ی نه‌وس پینشته‌ر توانیبوو‌یان (کعب بن الأشرف) بکوژن، بو‌یه (خه‌زره‌جیه‌کان) گوتیان نابیی (نه‌وسیه‌کان) پینشمان بکه‌ونه‌وه، به‌و شیوه‌یه نه‌وانیش توانیان سه‌ریکی دیکه‌ی خیانه‌تکاری جووله‌که (سلام بن الحقیق) بکوژن.

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۱۴۴-۱۴۷)، وه به‌روانه: (عیون الأثر) ابن سید الناس، ج ۲، ص(۷۲-۷۳).

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام) ج ۳، ص(۱۳۹-۱۴۱)، و صحیح البخاری: ۴۰۳۸-۴۰۳۹.

نۆیم: سه‌ریه‌ی (کرز بن جابر الفه‌ری):-

پتغه‌مبەر ﷺ له مانگی (شوال) ی سالی شه‌شمی کۆچیدا، سه‌ریه‌یه‌کی به فه‌رمانده‌یی (کرز بن جابر الفه‌ری) نارده سه‌ر هۆزی (عکل) و (عرینه)، که نه‌وانه له سه‌ره‌تاوه لای پتغه‌مبەر ﷺ خۆیان به مسولمان نیشانداو گوتیان: ئه‌ی پتغه‌مبهری خوا! ئیمه دوو تیره‌ی ده‌شته‌کین، مسولمان بووین و هاتووین بۆ لای تو به‌لام ئیمه به‌ژیانی نیو شاره‌وه پانه‌هاتووین و نه‌گهر بیین بۆ ئیره (مه‌دینه) هه‌موومان نه‌خۆش ده‌بین، بۆیه داوات لێ ده‌که‌ین که چه‌ند حوشریکمان بده‌یتێ بۆته‌وه‌ی له‌گه‌ڵ خۆماندا بیانبه‌ین، له‌وێ له‌لای خۆمان به‌ختیوان بکه‌ین، پتغه‌مبهریش ﷺ چه‌ند حوشریکیان ته‌سلیم ده‌کات و شوانیکیشیان له‌گه‌ڵ ده‌نێری، وه ده‌فه‌رموی: شیره‌که‌شیان بخۆن و خۆشان به‌ میزه‌که‌یان ده‌رمان بکه‌ن^(*)، به‌لام دوا‌ی نه‌وه‌ی که پتغه‌مبەر ﷺ حوشره‌کانیان ته‌سلیم ده‌کات و له مه‌دینه دوور ده‌که‌ونه‌وه، نه‌وان شوانه‌که ده‌کوژن و جه‌سته‌که‌شی ده‌شیوینن، به‌ شیوه‌یه‌کی زۆر ناشیرین هه‌ردوو چاوی ده‌کوژن و هه‌ردوو ده‌ست و پێی ده‌برن و له‌به‌ر تاویتی داده‌نێن، پتغه‌مبەر ﷺ که نه‌وه ده‌بیستتته‌وه، ئه‌و سه‌ریه‌یه‌ی (کرز بن جابر) یان بۆ ده‌نێری، نه‌وانیش به‌ دوا‌یان ده‌که‌ون و ده‌یانگرن، وه ده‌یانه‌یننه‌وه لای پتغه‌مبەر ﷺ پتغه‌مبەر ﷺ پتغه‌مبەر ﷺ نیشانیان له‌سه‌ر راده‌نوینن و داوا‌یان لێ ده‌کات که مسولمان بن، به‌لام داواکه‌ی پتغه‌مبەر ﷺ رته‌ ده‌که‌نه‌وه و مسولمان نابن، بۆیه پتغه‌مبەر ﷺ له‌ تۆله‌ی نه‌و کرده‌وه نابه‌جیته‌دا که کردوو‌یان، سزایه‌کیان ده‌دا که هیچ که‌سی به‌و شیوه‌یه سزا نه‌داوه: فه‌رمان ده‌کات که چاوه‌کانیان بکوژن و هه‌ردوو ده‌ستیان و پێیان بسپرن، وه له‌به‌ر تاویتیان دانین تا ده‌مرن^(۱)، دیاره وه‌کو تۆله

(* میزی حوشره‌وه‌کو ده‌رمان به‌کارده‌هێنری، بۆ چاره‌سه‌رکردنی هه‌ندێ نه‌خۆشی پیتست.

(۱) رواه البخاري ومسلم، بروانه: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)، ص(۳۷۳-۳۷۴)، وه بروانه: (سبيل الهدى والرشاد) للشامي، ج ۶، ص(۱۸۱-۱۹۰).

(قصاص) نهمه ده‌کات، چونکه نه‌وان شوانه‌که‌یان به‌و شیوه‌یه کوشتوه، نه‌ک وه‌کو شیواندن، وه‌ خوی داد‌گهر به‌و بۆنه‌یه‌وه هه‌ردوو نایه‌تی: (۳۳ و ۳۴) ی له سووره‌تی (المائدة) ناره‌خواری، که ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَٰلِكَ لَهُمْ جِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ

فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُوٌّ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾، واته: بی‌گومان سزای نه‌وکه‌سانه‌ی که دژایه‌تی خواو پی‌غه‌مبه‌ری خواده‌که‌ن وه‌ ده‌یان‌ه‌وی ناشوب و نالتۆزی له زه‌ویدا بلاویکه‌نه‌وه، نه‌ویه که یان بکوژرین یان بکوژرین و هه‌لبواسرین، یاخود ده‌ستی راست و پتی چه‌پیان ببردی، یاخود له ولات ده‌ربکرین و دوور بخرینه‌وه نا نه‌وه پرسیویه‌که بۆیان له دونیاداو له دواپۆژیش سزایه‌کی مه‌زنیان هه‌یه... بی‌جگه له‌وانه‌ی که به‌رله‌وه‌ی به‌رده‌ستیان بکه‌ن په‌شیمان ده‌بنه‌وه، نه‌وه بزنان که خوا به‌رانبه‌ریان لی‌بوورده‌ی به‌ به‌زه‌یه.

دیاره زانایانی نی‌سلام باسیان کردوه، که چۆن چۆنی نه‌و چوار سزایه‌یان به‌سه‌ردا ده‌چه‌سپی: نه‌گهر ته‌نیا خه‌لکیان کوشتبی ده‌بی بکوژرین، به‌لام نه‌گهر خه‌لکیان کوشتبی و نه‌تکیشیان کردبن و لاشه‌شیان شیواندن، ده‌بی بکوژرین و هه‌لبواسرین، وه نه‌گهر خه‌لکیان کوشتبی و مالیشیان بردبی، ده‌بی ده‌ست و پتی چه‌پیان ببردی، وه نه‌گهر خه‌لکیان ترساندبی، ده‌بی له ولات ده‌ربکرین و دوور بخرینه‌وه، هه‌رچه‌نده هه‌ندیک له زانایان له‌باره‌ی چۆنیه‌تی جیبه‌جی‌کردنی نه‌و چوار سزایه‌وه پای جیاوازیان هه‌یه، به‌لام گرنگ نه‌ویه نه‌و چوار سزایه‌یان به‌سه‌ردا ده‌چه‌سپترین، وه بۆیه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نه‌وانه‌ی وا سزا داوه له‌به‌ر چه‌ند هۆکاریک:

(۱) چونکه شوانه‌که‌یان کوشتوو به‌ شیوه‌یه‌کی درندانه‌و لاشه‌که‌یان شیواندبوو.

- ٢) له بهر نه وهی له دین هه لگه راونه وه، چونکه نه وان خوځیان به مسولمان نیشاندا.
- ٣) له سونگه ی نه وه وه، که ویستبوویان فیل له پیغه مبه ر ﷺ بکه ن.
- ٤) بۆ نه وه ی خه لکی دیکه ش فی ر نه بی، به درۆ مسولمان ببنو، دوایی زهره ر له نیسلام و مسولمانان بده ن.

پیغه مبه ری خوا ﷺ سزایه کی وای داو ن، که خه لکیکی دیکه ی پیوه ته مبی بی، به و شیوه یه ده بی هه موو ره هه نده کانی نه و به سه ره ات و سزادانه ی پیغه مبه ر ﷺ له بهر چا و بگرین و لیکبده ی نه وه، نه گه ر نا شتیکی زۆر سه یرو قورسه پیغه مبه ر ﷺ فه رمان بکا به و شیوه یه سزا بدرتین! به لام کاتیک خراپه کاری و زولم و سته می نه وان ده بی نری و حال و وه زعی مسولمانانیش ده خه ی نه پیشچا و، بۆ مان ده رده که وئ که نه وان ده سته پی شخه ر بوون و تاوانیان کرده و هه لو ئیستی پیغه مبه ریش ﷺ وه ک تۆ له و وه لامدانه وه بووه و بۆ نه وه ی که سانی دیکه ش پیی ته مبی بن و که سی دیکه جو رته ت نه کات له به رانه ر چاکه ی نیسلام و مسولمانان دا خراپه بکات و، چاکیی مسولمانان بۆ خراپه کردن نیستغالل بکات!

صولحی حوده‌یبییه

به‌پرتزان!

خوایارین له‌چند خالیکی کورت و گوشراودا باسی سولحی حوده‌یبییه ده‌که‌ین:
یه‌که‌م: صولحی حوده‌یبییه ریکه‌وتننامه‌یه‌ک بوو له نیوان پیغه‌مبهر ﷺ، که
 فرماندهی مسولمانان بوو، وه نویننری قوره‌یشییه‌کان (سهیل بن عمرو) دا، وه له
 شوینتیک نهو ریکه‌وتننامه‌یه‌ مۆر، کرا که پیی ده‌گوترا (الحدیبیه)، که ده‌که‌ویتته
 نیوان مه‌ککه‌و مه‌دینه‌و له‌وه‌وه‌ ناوی لینسرا (صلح الحدیبیه)، ناشته‌وایی
 حوده‌یبییه.

دووهم: له مانگی (ذو القعدة) ی سالی (۶) ی کۆچیدا پیغه‌مبهر ﷺ خزی و
 (۱۴۰۰) له هاوه‌لانی به‌ره‌و مه‌ککه‌ به‌پری‌که‌وتن به‌نیازی (عومره) کردن، وه
 نیحرامیان بۆ عومره به‌ست بۆته‌وه‌ی خه‌لکی بزائن که مه‌به‌ستیان شه‌ر نیه، وه
 قوربانیشیان له‌گه‌ل خزیاندا برد^(۱).

سه‌ی‌یه‌م: کاتیک، که پیغه‌مبهر ﷺ نه‌و هاوه‌له به‌پرتزانه‌ی که له خزمه‌تیدا بوون،
 ده‌گه‌نه (عسغان) که ناوچه‌یه‌که له نزیکی مه‌ککه، قوره‌یشییه‌کان (بشر بن سفیان
 الکعبی) ده‌نیرن، وه بریارده‌ده‌ن که به‌هیچ شیویه‌ک نه‌هیلن مسولمانان بچنه‌نیو
 مه‌ککه‌وه‌و عومره بکن، پیغه‌مبهریش ﷺ ده‌فرموی: {یا ویح قریش! لقد
 اکتلهم الحرب ماذا علیهم لو خلوا بینی و بین سائر العرب فان هم
 اصابونی کان الذی ارادوا، وان اظهرنی الله علیهم دخلوا فی الإسلام

(۱) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۶۲-۱۶۳).

والفرین، وان لم يفعلوا، قاتلوا وبهم قوة...^(۱)، واته: قورده‌یش بی‌قه‌زاین، جه‌نگ خواردنی (له‌نیوی بردن) چ ده‌بین، نه‌گه‌ر له‌من و له باقی عاره‌بان بگه‌رین، نه‌گه‌ر به‌سهرمدا زال بوون ناواتیان هاتوته دی، نه‌گه‌ر خوا سهریخستم نه‌وه به‌هیزو پیژوه دینه نیو نیسلامه‌وه، نه‌گه‌ر ده‌شیانه‌وی مسولمان نه‌بن، با جه‌نگم له‌گه‌لدا بکه‌ن له کاتیکدا، که هیزو پیژوکیان به به‌روه ماوه.

دیاره پیغه‌مبهر ﷺ له‌و فرمایشته‌یدا مه‌به‌ستی نه‌وه‌بووه، که ده‌بوایه قورده‌یش چیدیکه شهر به مسولمانان نه‌فرۆشن.

چواره‌م: پیغه‌مبهر ﷺ بۆنه‌وه‌ی تووشی جه‌نگ نه‌بین له‌گه‌ل سویای قورده‌یشییه‌کاندا که به‌ره‌و رووی هاتوون و ده‌یان‌ه‌وی به‌ره‌نگاری ببنه‌وه، ده‌پرسی: کئی هه‌یه به‌رینه‌کی دیکه‌ی جیا له‌و رینه‌سه‌ره‌کییه بزانی، که ده‌چی بۆ مه‌ککه، کابرایه‌ک له (بني أسلم) گوتی: من به‌رینه‌ک ده‌زاتم، رینه‌کی سه‌خته‌و به شاخ و گردو ته‌پۆلکه‌دا ده‌روا، داوی نه‌وه‌ی پیغه‌مبهر و هاوه‌لانی، ماوه‌یه‌ک به‌و رینه‌دا ده‌رۆن و زۆر ده‌رووی سه‌خت ده‌برن و رینه‌سه‌خته‌که ته‌واو ده‌که‌ن، پیغه‌مبهر ﷺ به‌هاوه‌لانی ده‌فرموی: {قولوا نستغفر الله ولتوب اليه}، واته: (بلین: داوای لی‌بوردن له‌خوا داوا ده‌که‌ین و بۆ لای وی ده‌گه‌رینه‌وه) هاوه‌لان فرمانی پیغه‌مبهر ﷺ جیبه‌جی ده‌که‌ن و واده‌لین، پاشان پیغه‌مبهر ﷺ ده‌فرموی: {والله انها للحطة التي عرضت على بني اسرائيل فلم يقولوها}^(۲)، واته: {سویند به‌خوا نه‌وه‌ی، که نیستا جیبه‌جی‌تان کرد (نه‌وه که گوتم بلین، داوای لی‌بوردن له‌خوا ده‌که‌ین و بۆ لای نه‌ویش ده‌گه‌رینه‌وه) و واتانگوت، نه‌وه هه‌مان (حطه‌یه)، واته: داوای لی‌بوردن له‌خواکردن)، که به (بني اسرائيل) گو‌ترا بیلین، به‌لام نه‌یانگوت}، وه‌ک خوی په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿وَإِذ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ۳، ص (۱۶۳).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه و به‌رگ و لاپه‌ره.

فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَاَدْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةً نَغْفِرْ لَكُمْ
حَطَّيْكُمْ وَسَزَيْدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ البقرة، واته: وه كاتيك پیمان گوتن، به
کړنوش بردویی بچنه نیو نهو شاره‌وه و بلین (حطه) واته خواجه گوناچه کانمان
لیدابوه‌رینه...، به‌لام (بني اسرائيل) نهو وشه‌یان گۆړی و به گالته پی‌کردنه‌وه
وشه‌یه‌کی دیکه‌یان به‌کاره‌ینا.

پیغجه‌م: ښجا پیغه‌مبهر ﷺ ویستی دووباره پړی بگریته‌بهر به‌ره و مه‌ککه بویه
سواری حوشتره‌که‌ی بۆه که نازناوی (قصواء) بوو، به‌لام حوشتره‌که‌ی یه‌خ بووو
پړی دانه‌گرت، هاوه‌لانی به‌رپړز گوتیان: (خلات الناقه)، واته: (حوشتره‌که‌ی جه‌نه‌ی
گرت) پیغه‌مبهریش ﷺ فرموی: {ما خلأت وما هو لها بخلتي ولكن
حبسها حابس الفيل عن مكة} (۱)، واته: نهو حوشتره‌ی من جه‌نه‌ی
ن‌گرت‌وه و فیری جه‌نه‌ی گرت‌نیش نیده، به‌لام نه‌وه‌ی که کاتی خۆی ریی له‌ فیله‌کان
گرت، بچنه مه‌ککه‌وه هه‌ر نه‌وه ریی له‌و حوشتره‌ی من گرت‌وه و ناهیلن بچیته‌ نیو
مه‌ککه، واته: خوی په‌روه‌دگار ناهیلن، ښجا له‌و شوینه ماوه‌یه‌ک مانه‌وه، به‌لام
نه‌و شوینه دیمه‌کارو پی‌تاو بوو، وه نه‌و تاوه‌ی که پیشیان بوو ته‌واو بوو، بویه
هاوه‌لانی به‌رپړزی تینیان بۆ هات، له‌ دوایدا چون بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبهر ﷺ و
گوتیان: هیچ ناومان پی‌نه‌ماوه، وه نازانین چی بکه‌ین؟ نه‌ویش تیریکی له
تیردانه‌که‌ی ده‌ره‌یناو دای به‌یه‌کیتک له‌ هاوه‌لانی و پپی فرموو: بچۆ له‌ یه‌کیتک
له‌و چالانه‌دا بیچه‌قینه، دای نه‌وه‌ی لیس و ه‌رگرت و تیره‌که‌ی له‌وی چه‌قاند،
سه‌رچاوه‌یه‌ک تاوی لیس پیدا بوو، هه‌موو سوپاکه‌ ناویان لیس خوارده‌وه و
کونده‌کانیان لیس پرکرد، که نه‌وه‌ش یه‌کیتکه له‌ موعجیزه‌کانی پیغه‌مبهر ﷺ (۲).

(۱) السیرة النبویة لابن هشام، ج ۳، ص (۱۹۸).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌ به‌رگ، ص (۱۶۳-۱۶۴).

شه‌شهم: پاشان قورپه‌یش ده‌ستیان کرد به ناردنی چهند وه‌فدیک به مه‌به‌ستی تیگه‌یشتن له نیازو مه‌به‌ستی پیغه‌مبهر ﷺ:-

أ- یه‌که‌م وه‌فد، که ناردیان له تیره‌ی (خزاعة) به سه‌رۆکایه‌تی (بُدیل بن ورقاء) بو، که ده‌چن بۆ لای پیغه‌مبهر ﷺ ده‌لتی: نه‌ی موحه‌مه‌دا! بزچی هاتووی؟! نه‌ویش ده‌فرموئ: وه‌ک چۆن بۆخۆتان ده‌بینن، ئیحرا‌مان به‌ستوه‌و مه‌رو حوشرمان پییه‌و هاتووین (عومره) بکه‌ین، وه‌ چه‌کی جه‌نگی‌شمان پی‌ی نه‌، (بُدیل) یش ده‌گه‌رپته‌وه‌و هه‌وال بۆ قورپه‌یشیه‌کان ده‌باته‌وه‌و پییان ده‌لتی: موحه‌مه‌د بۆ جه‌نگ و شه‌ر نه‌هاتوه‌، به‌لکو بۆ (عومره) هاتوه ^(۱).

ب- دوابی (مکرز بن حفص) ده‌نیرن بۆ لای پیغه‌مبهر ﷺ، که پیغه‌مبهر ﷺ چاوی پی‌ده‌که‌وئ ده‌فرموئ: {هَذَا رَجُلٌ غَادِرٌ}، واته‌: نه‌مه‌ پیاوئیکی په‌یمان شکینه‌، دوابی پیغه‌مبهر ﷺ وه‌ک چۆن قسه‌ی بۆ (بُدیل) کرد ئاواش هه‌لوئستی خۆی به‌ نه‌ویش گوت، که رۆیشه‌وه‌ لای قورپه‌یشیه‌کان قسه‌ی پیغه‌مبهری بۆ گێرانه‌وه ^(۲).

ج- جاریکی دیکه‌ (الحلیس بن علقمة) ده‌نیرن، که گه‌وره‌ی (أحابش) بووه‌، کاتی‌ک که پیغه‌مبهر ﷺ (حلیس) ده‌بینی ده‌فرموئ: نه‌وه‌ له‌ قه‌ومیکه‌، که زۆر نه‌هلی طاعه‌ت و عیباده‌تن، وه‌ مه‌ناسیکی حه‌ج به‌ گه‌وره‌ ده‌گرن، بۆیه‌ قوربانیه‌کان (مه‌رو مالآت)ی بۆ به‌رده‌ن با بیانبینی، که چۆن گه‌ردنبه‌دیان له‌مل دایه‌و نیشانه‌دار کراون، بۆ نه‌وه‌ی که سه‌ر به‌سردپین، تا‌کو بزانی که ئیمه‌ بۆ (عومره) هاتووین، (حلیس) که نه‌و مه‌رو مالآت ده‌بینی، پیش نه‌وه‌ی بگاته‌ پیغه‌مبهر ﷺ هاوه‌لانی هه‌ر له‌وئ ده‌گه‌رپته‌وه‌و ده‌چیته‌وه‌و نه‌وه‌ی بینویه‌تی بۆیان ده‌گێرپته‌وه‌و ده‌لتی: موحه‌مه‌دو هاوه‌لانی هاتوون بۆ نه‌وه‌ی (تعظیم)ی

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگه‌و لاپه‌ره‌.

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگه‌و لاپه‌ره‌.

کابه (کعبه) بکن، چۆن شه‌ری له‌گه‌لدا ده‌که‌ن؟! قوره‌یشییه‌کان پیتی ده‌لین: تۆ کابرایه‌کی خپله‌کیی و نه‌زانیی بۆیه هه‌ر قسه‌ی تیدا مه‌که!

(حلیس) یش لییان تووره ده‌بی و ده‌لئ: نه‌ی قوره‌یشییه‌کان! سویند به‌خوا له‌سه‌ر نه‌وه هاوپه‌یمانیه‌تییمان پتکه‌وه نه‌به‌سته، نایا پئی له‌یه‌کیتک ده‌گرن که ده‌یه‌وی بیت عومره بکات و مائی خوا به‌گه‌وره بگری؟ سویند به‌خوا یان ده‌بی وازی لیینن یان (أحابش) ده‌نگ ده‌دهم لیتان هه‌لگه‌رینه‌وه، نه‌وانیش په‌شیمان ده‌بنه‌وه له‌و قسه‌یه‌ی که پئیانگوتوه هه‌رچۆنیکه‌ی بی وازی ده‌که‌ن^(۱).

د- ننجنا (عروة بن مسعود الثقفي) ده‌نیرن بۆ لای پتغه‌مبه‌ر ﷺ به‌مه‌به‌ستی تیگه‌یشتن له‌هه‌لویتست و مه‌به‌ستیان ده‌باره‌ی هاتنیان بۆ مه‌که‌که، به‌هه‌مان شیوه نه‌ویش بۆی ده‌رکه‌وت، که نیازی پتغه‌مبه‌ر ﷺ و مسولمانان ته‌نیا (عومره) کردنه‌و بۆ شه‌ر نه‌هاتون، دوایی که (عروة) گه‌رایه‌وه به‌ قوره‌یشییه‌کانی گوت: (یا معشر قریش انی قد جئت کسری فی ملک و قیصر فی ملک و النجاشی فی ملک، و انی والله مارأیت ملکاً فی قوم قط مثل (محمد) فی أصحابه، و لقد رأیت قوماً لا یُسَلِمونَه لِشَیْءٍ اَبداً فَرَوْا رَأَیَکُمْ) واته: نه‌ی کۆمه‌لئ قوره‌یش! من چومه لای کیسرا له‌باره‌گای خۆی، وه چووم بۆلای قه‌یسه‌ر له‌باره‌گای پادشایه‌تی خۆیدا، وه چووم بۆلای نه‌ججاشی له‌باره‌گای پادشایه‌تی خۆیدا، سویند به‌خوا هه‌یچ پادشاو ده‌سه‌لاتدارنکم نه‌بینیوه له‌نیو قه‌ومی خۆیدا وه‌کو موحه‌مه‌د بی له‌نیو هاوه‌لانیدا، که هینده ریتزو خۆشه‌ویستی هه‌یه له‌لایان، به‌هه‌یچ شیوه‌یه‌که پستی به‌رناده‌ن و ته‌سلیمی که‌سی ناکه‌ن، (واته: نه‌چن و خۆتان تووشی شه‌ر مه‌که‌ن) جا بریاری خۆتانی له‌باره‌وه به‌ده‌ن^(۲).

(۱) هه‌مان سه‌رچاره، ج ۳، ص (۱۶۵).

(۲) هه‌مان سه‌رچاره، ج ۳، ص (۱۵۵، ۱۶۶).

حهوتهم: نارډنی وهفد بؤ لای قورپه‌یشییه‌کان:-

ټنجا پیغه‌مبهر ﷺ دوو وهفد دهنیرئ بؤ لای قورپه‌یشییه‌کان له مه‌ککه:

أ- جاری یه‌که‌م: (خراش بن أمیة الخزاعي) دهنیرئ بؤ مه‌ککه بؤ نه‌وهی ټییان بگه‌یهنئ، که له هاتنه‌که‌یدا پیغه‌مبهر ﷺ مه‌به‌ستی (عومړه) یهو هیچی دیکه، به‌لام (خراش)، که ده‌گاته (مه‌ککه)، پیښ نه‌وهی قسه‌ی له‌گه‌ل بکه‌ن، حوشتره‌که‌ی له بندا ده‌کوژن، دواپی ده‌یان‌ه‌وئ خویښی بکوژن، به‌لام تیره‌ی (أحابش) ده‌ریازی ده‌که‌ن و لیتناگه‌رټن بیکوژن.

ب- جاری دووهم: پیغه‌مبهری خوا ﷺ ده‌یه‌وئ (عمر بن الخطاب) بنیرئ، به‌لام عومر -خوا لیتی رازی بی-، ده‌لئ: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا له تیره‌ی من (بنی عدی) که‌سیکی وای له مه‌ککه‌ نیه، نه‌گه‌ر نه‌وان بیان‌ه‌وئ ټیهانم پی بکه‌ن، بتوانئ به‌رگریم لئ بکات، بؤخوژت چاک ده‌زانی، که من له‌سه‌ر کافره‌کانی قورپه‌یش زور توندم، بؤیه‌ پيشنیازم وایه، که (عثمان بن عفان) بنیرئ، چونکه‌ عه‌شیره‌ته‌که‌ی نه‌و (بنی أمیة) رټزه‌یان زوره له مه‌ککه‌و به‌رگری لئ ده‌که‌ن، پیغه‌مبهریش ﷺ پيشنیازه‌که‌ی عومر په‌سه‌ند ده‌کات و عوسمان دهنیرئ.

ټنجا که (عثمان) -خوا لیتی رازی بی-، ده‌چئ، (بنی أمیة) وه‌کو خزمه‌کانی خوی پيشوازی لئ ده‌که‌ن و رټزی ده‌گرن و داوای لئ ده‌که‌ن، که طه‌واف بکا، نه‌ویش ده‌لئ: چؤن طه‌واف ده‌که‌م، تا پیغه‌مبهری خوا ﷺ طه‌واف نه‌کات؟! من ته‌نیا بؤ نه‌وه هاتووم، که پیتان بلیم پیغه‌مبهر ﷺ ده‌یه‌وئ بی بؤ مه‌ککه بؤ به‌جئ هیتانی (عومړه)، بؤیه‌ داواتان لئ ده‌که‌م رټی لئ مه‌گرن، دواتر ده‌نگویاس وا بلاوده‌بیته‌وه، که کافره‌کانی قورپه‌یش (عثمان) یان کوشته‌وه، پیغه‌مبهر و مسولمانانیش نه‌و ه‌دواله‌یان بیست، بؤیه‌ پیغه‌مبهر ﷺ هاوه‌لانی به‌رټزی کؤده‌کاته‌وه، پټیان ده‌فه‌رموئ: په‌یما‌م پی‌بده‌ن، نه‌گه‌ر کافره‌کانی قورپه‌یش (عثمان) یان کوشته‌بی، ټیمه‌ جه‌نگیان له‌گه‌لدا ده‌که‌ین، ټنجا په‌یمانیان لئ وهرده‌گرئ، ه‌دروها له‌جیاتی (عثمان) یش ه‌دردووک ده‌ستی له‌یه‌ک ده‌دات و

بديعتی لیټوره ده گری، خوی په روه ردگار له وبار هوه نهم دوو ټایه ته‌ی نارده خوار، که ده فرموی: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَعَانِهِ كَثِيرَةٌ يَأْخُذُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾﴾ الفتح، واته: بېگومان خوا رازی بوو لهو ټیماندارانه‌ی، که په یمانیان له گهل ټو بهست له ژیر دره خته که دا، خوا زانی چی له دل و دهر و نیاندا هیه، بویه ټارامی پړانده سر دلیان، وه له پاداشتی نه ودا فه تحکی نزیکی به نسیب کردن^(۱).

دوایی هه وال به پیغه مبر ﷺ هاوه لانی گه‌یشت، که (عثمان) زیندووه و نه کوژاوه، نهو بديعته (بديعتی مرګ) یشی پی ده گوتی، واته: شه پر کردن له گهل دوژمندا تا مردن، وه (البخاری) له (سلمة بن الأكوع) ده یگپړته وه^(۲).

هه ندیکیشیان ناویان لیتاوه (بديعتی رانه کردن) وه (مسلم) له (جابر) ده گپړته وه، شایانی باسیسه لهو (۱۴۰۰) که سه تنه ایدک که س بديعتی به پیغه مبر ﷺ نه‌دا به ناوی (الجد بن قیس)، که یه کیل له هاوه لان ده لئ: بینیم خوی له پشت حوشتره که‌ی گرتبوو، بو نه‌وی بديعت له گهل پیغه مبر ﷺ نه‌کا، وه (جابر بن عبدالله) ده لئ: پیغه مبر ﷺ روژی حوده بییسه پی گوتین: {أنتم خير أهل الأرض}، رواه البخاري ومسلم^(۳).

(۱) سرچاره‌ی پېشور، ج ۳، ص ۱۶۷-۱۶۸، وه (صحیح البخاری): ۴۱۵۳.
 (۲) صحیح البخاری: ۴۱۶۹.
 (۳) صحیح البخاری: ۴۱۵۴، (صحیح مسلم): ۴۷۸۸، واللفظ للبخاری.

هه‌شتم: ناردنی (سهیل بن عمرو) له‌لایهن قورده‌یشییه‌کانه‌وه:-

دوای نه‌وه‌ی که قورده‌یشییه‌کان زانییان پیغه‌مبهر ﷺ سووره له‌سهر نه‌وه‌ی ده‌بی رینگای بدهن عومره‌بکا، یان جه‌نگیان له‌گه‌لدا ده‌کا، وه زانییان که پیغه‌مبهر ﷺ په‌یمانی جه‌نگی له‌هاوه‌لانی به‌رئیزی وه‌رگرتوه و نه‌وانیش هه‌موو یه‌ک ده‌نگ په‌یمانیان پیتداوه، (سهیل بن عمرو) که ئینسانئیکی عاقل و تیگه‌یشتوو بووه و سیاسی و لیتهاتوو بووه، ده‌نیرن بۆ دانوستان له‌گه‌ل پیغه‌مبهردا ﷺ، وه‌ک (ابن هشام) گپراویه‌ته‌وه که کاتیک پیغه‌مبهر ﷺ (سهیل) ده‌بینی، که پیاوئیکی قسه‌ به‌ده‌ستی قورده‌یشییه‌کانه، ده‌فرموئ: ^(۱) {قد أراد القوم الصلح حين بعثوا هذا الرجل}، واته: قورده‌یشییه‌کان ده‌یان‌ه‌وی صولج بکه‌ن بۆیه‌ نهم کابرایه‌یان ناردوه، پیغه‌مبهر ﷺ هه‌میشه‌ عاده‌تی و ابووه، که قسه‌ی گه‌شبینانه‌ی کردوه، بۆیه‌ که (سهیل) ده‌بینی ده‌فرموئ: {قد سهل أمرکم}، واته: (ئیشه‌که‌تان ناسان بوو).

به‌سهره‌هاتی رینگه‌وتنه‌که‌ش و ئیرای (ابن هشام) ^(۲) (بخاری) و (مسلم) یش ریوایه‌تیا ناردوه، که پیغه‌مبهر ﷺ بانگی (علي بن أبي طالب) ی کرد، که په‌یمانتامه‌که بنووسئ و پئی فرموو بنووسه: (بسم الله الرحمن الرحيم)، به‌لام (سهیل) رازی نه‌بووو، گوئی: من نازائم (الرحمن) کی‌یه! به‌لکو بنووسه: (باسمك اللهم) بۆیه پیغه‌مبهر ﷺ به‌ (علي) فرموو: وه‌ک نه‌و ده‌لئ وای بنووسه، تنجا عه‌لی نووسی (هذا ما کاتب علیه محمد رسول الله)، واته: نه‌وه شتیکه موحه‌مه‌د پیغه‌مبهری خوا له‌سهری رینگه‌وت، به‌لام (سهیل) رازی نه‌بووو، گوئی: نه‌گه‌ر زانیبامان تو پیغه‌مبهری خوای شه‌رمان له‌گه‌ل

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۳، ص (۱۶۸).

(۲) پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳ ص (۱۶۸-۱۶۹)، وه: (صحيح مسلم): ۱۷۸۳، و (صحيح

البخاري): ۴۱۸۱

نده کردی، بویه دهبی بنووسری: (محمد بن عبدالله)، پیغهمبهریش فهرمووی:
من پیغهمبهری خوام هدرچهنده به دروشم بزنان، دهی (علی) بنووسه:
(محمد بن عبدالله) و وشهی (رسول الله) رهش بگهوه، (علی) ش نارازی بوو
بهوه و رهشی نه کردهوه، بویه پیغهمبهر ﷺ خوی رهشی کردهوه.

نویسه: بنده کانی صلوحی خوده یبیه:-

دوای چوونی (سهیل) بۆ لای پیغهمبهر ﷺ وتووئو کردنیان به شیوه یه کی
چروپرو دوورو درئو، سهره نجام گه یشتنه نهوه که:

۱/ پیغهمبهر ﷺ و مسولمانان نه مسالان بگهرینه وه نه چنه مه ککه، وه نه گهر
سالیکی دیکه مسولمانان ویستیان بئین بۆ مه ککه، سئ رۆژان لئی ده میننه وه
شیره کانیشیان له کالاندا دهبی و نابج قوره یبیه کان به هیچ شیوه یه کی ریگایان
لئی بگرن و پرویه پرویان ببنه وه.

۲/ بۆ ماوه ی (۱۰) سالان شهر راده گرن و خهلکی تییدا نه مین ده بن و ده ست له
یه کدی ده پارتین.

۳/ هدرکه سو تا قمتیک بیهوی هاوپه یمان بئین له گهل موحه مه ددا، نهوه بۆی هه یه،
هدرکه سینکیش هاوپه یمانی ببه ستئ له گهل قوره یشدا بۆی هه یه، وه هدر هۆزیک
ده چیتته نیو هاوپه یمانی هدر لایه کیانه وه، ده بیته به شیک له وان، بویه هدر
دوژمنکاریه کی بکریتته سهر نه وانهی دینه نیو هاوپه یمانی هدر یه کیکیان نهوه
دوژمنکاریه بۆ سهر نهو لایه نه.

۴/ هدرکه سیک به بئین فهرمانی گه وره که ی له قوره یش بچیتته لای موحه مه د ده بی
بگیرد ریتته وه بۆ لای قوره یش، به لام هدرکه سیک له لای موحه مه د وه بچیتته لای
قوره یش ناگیرد ریتته وه.

نجا دوای نهوه ی صلوحه که ته واو بوو، (خزاعه) هاته نیو هاوپه یمانیتی
پیغهمبهر ﷺ، وه (بنی بکر) یش بوویه هاوپه یمانی قوره یش.

دهیه م: دلته نگیی مسولمانان:-

دوابه دوا ی نیمزاکردنی صولحه که زۆریه ی مسولمانان، که له گه ل پیغه مبه ر
 ﷺ دابوون به نیه و رۆکی ریککه و تننامه که نیگه ران بوون نه مه ش له به ر
 دوو هو:

(۱) پیغه مبه ر ﷺ هه وائی پیدا بوون، که خه ونی بینیه ده چنه مزگه وتی حه پرامو
 طه وافی کابه ش ده که ن، نه دی بۆچی ده گه رینه وه و ناچن؟!

(۲) موحه مده ﷺ پیغه مبه دی خواجه و له سه ر حه قه و خوا به لینی سه رکه وتنی دینی
 نیسلامی داوه، نه ی بۆچی نه و شکستییه قبوول بکه یین؟!

دیاره نه و نیشکال و پرسیاره له دل و میشکی زۆریه ی هاوه لآندا هه بوو، بۆیه
 (عمر بن الخطاب) -خوا لئی رازی بی- وه ک نوینه ریکی نه و رپه وه
 به ره له ستکاره چوه لای (أبو بکر) -خوا لئی رازی بی- و پئی گوت: نایا
 نه بوویه کر نه و پیغه مبه ری خوا نیه؟ گوتی: با، گوتی: نایا نیمه مسولمان نین،
 گوتی: با، گوتی: نایا نه وان هاویه شدانه ر نین؟ گوتی: با، گوتی: نه دی بۆچی
 له نایینه که ماندا ته نازول ده که یین؟! نه بوویه کر گوتی: نه ی عومه ر! شوینه پی
 وی هه لگره، من شایه دیی ده ده م، که نه و پیغه مبه ری خواجه! عومه ر گوتی:
 منیش شایه دیی ده ده م، که پیغه مبه ری خواجه.

تنجا چوه لای پیغه مبه ری خوا ﷺ، گوتی: نه ی پیغه مبه ری خوا! نایا
 تۆ پیغه مبه ری خوا نیت؟ فه رمووی: با، گوتی: نایا نیمه مسولمان نین؟
 فه رمووی: با، گوتی: نایا نه وان هاویه شدانه ر نین؟ فه رمووی: با، گوتی: نه دی
 بۆچی له دینداریماندا ته نازول ده که یین؟! فه رمووی: {أنا عبد الله ورسوله
 لن أخالف امرأة ولن يضيئني}، واته: من به نده و په وانه کراوی خوامو
 سه ریچی له فه رمانی ناکه مو زایه م ناکات!

دیاره دواتر عومدر زور لهو هه لویسته ی خوی په شیمان بوته وه و بوی ده رکه و توه، که نیگه رانییه که ی خوی و هاوړیکانی شی له جینگای خویدا نه بووه، وه گوتوویه تی: بدرده وام نویزو و پژووو خیرو صده ده قدم ده کرد بو که فاره تی نه و قسه و هه لویسته م که مبهستم پتی چاکه و خیر بو (۱).

ننجا له کاتی گه رانه وه ی پیغه مبهردا ﷺ بهر و مه دینه و له نیوان مه ککه و مه دینه دا سووړه تی (الفتح) ی بو هاته خوار، که پیغه مبهردا ﷺ له وباره وه فدرموویه تی: {أَنْزَلْتُ عَلَيْكَ اللِّيلَةَ لَهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ} رواه البخاري ومسلم، واته: نه مشه و سووړه تیکم بو نیتراره ته خوار، که له لام خوزه ویستتره له هه رچی خوری له سه ر هه له هاته و، پاشان نه مه ی خوینده وه: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ۝۱﴾ الفتح، واته: نيمه سه رکه و تینیکی ناشکرمان بو هینایه دی، هاوه لانی پیغه مبهردا گوتیان: مویاره که و به سه رو دلی خوښ، نه دی بو نیمه چی هیه؟!

خو اش نه مه ی ناره خوار: ﴿يُدْخِلُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ... ۝۵﴾ الفتح، واته: تاکو پرواداران ی پیاوو پرواداران ی نافرته بخاته چند باغیکه وه که پروباریان به ژیردا ده پون (۲).

یازده یه م: نیحرام شکاندن و هه لویستی (أَمْ سَلَمَةَ) :-

ننجا پیغه مبهردا ﷺ فدرمانی به هاوه لان کرد، که نیحرام بشکینن و سه ری خویان بتاشن و حوشترو مالآته که یان سه ربسرن، سی جاران نه وه ی دوو باره کرده وه، به لام که س هه لته ستاو چی به جینی نه کرد، دواپی پیغه مبهردا ﷺ چوه

(۱) پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص ۱۶۹.

(۲) پروانه: (صحيح البخاري): ۴۱۷۲-۴۱۷۷، وه: (صحيح مسلم): ۴۶۱۳.

لای (أُم سلمة)ی خیزانی و شته‌کهی بۆ گیت‌پرایه‌وه، نه‌ویش گوتسی: بی‌نه‌وه‌ی قسه له‌گه‌ل کسه بکه‌ی تۆ حدیوانه‌کهی خۆت سهر بپرّه و سهری خۆت بتاشه، نه‌ویش هه‌لسار به‌و شتیه‌یه‌ی کرد، که هاوه‌لان چاویان لیتبوو نه‌وانیش هه‌ستان و حدیوانه‌کانیان سهرپرین، پیغه‌مبهر ﷺ حوشت‌ریکی بۆخۆی سهرپری، که پیشتر هی (أبو جهل) بوو، وه نالقه‌یه‌کی زیوی له لووتی کرابوو، نه‌وه‌شی بۆیه کرد، تا رقی کافرانی پتخ هه‌لسینن^(۱)، دواتر پیغه‌مبهر ﷺ سی جار پاراپیه‌وه بۆ نه‌وانه‌ی سهریان تاشی و یه‌کجار بۆ نه‌وانه‌ی کورتیان کرده‌وه، وه ک (بخاری)^(۲) و (مسلم)^(۳) هیناویانه، وه له‌و سه‌فه‌رده‌دا خوای به‌بزه‌یی فیدیه‌ی دیاری کرد بۆ نه‌وه‌کسه‌ی سهری ده‌تاشی، به‌هۆی نه‌خۆشی یان به‌مانه‌وه‌ی مووی سهری نازاری پتخ ده‌گا.

لیتره‌دا نه‌وه‌ ده‌رده‌که‌وئ، که پیغه‌مبهر ﷺ زۆر پتزی له (أُم سلمة)ی خیزانی گرتوه و پراویژی پتخ کرده‌وه، که زانیویه‌تی قسه‌کهی راست و باشه، به‌ قسه‌شی کرده‌وه و چاره‌سهری کیشه‌یه‌کیشی پتخ‌کراوه.

دوازده‌یه‌م: مه‌سه‌له‌ی (أبا جندل)؟-

دوای نه‌وه‌ی هه‌ردوو‌لا له نووسینی ناشته‌واپی حوده‌یبیبیه بوونه‌وه، له‌وکاته‌دا (أبا جندل)ی کوری (سهیل)، که لایه‌نیکی مؤزکردنی په‌یماننامه‌که بوو، به‌ ده‌ستبه‌ستراوی له مه‌که‌که‌وه هه‌لاتبوو، گه‌یشته لای مسولمانان، (سهیل)یش داوای کرده‌وه و پیغه‌مبهریش ﷺ وه‌ک جیبه‌جی‌کردنی په‌یمان‌که‌ داوای نه‌وه‌ی داوای له (سهیل)کرد به‌وی ببه‌خشۆ و نه‌وه‌ی نه‌کرد، به‌ ناچارپی ته‌سلیمی (سهیل)یان کرده‌وه، (سهیل) یه‌خه‌ی کوره‌کهی خۆی (أبا جندل)ی گرت و پای

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۷۱).

(۲) صحيح البخاري: ۱۷۲۷.

(۳) صحيح مسلم: ۳۱۳۳.

کیشاو مستیکیشی کیشا به ده‌م‌چاویدا، له‌کاتی بردنه‌ویدا پیغه‌مبهر ﷺ
 فەرموی: ئەی (أبا جندل)! سەبر بگره‌و خوا بۆ تۆو ئەوانی دیکە‌ی وه‌ک تۆ
 دەرووی خێر دە‌کاته‌وه، نێمه‌ له‌گە‌ڵ ئەوان سولحمان کردوه‌و نابێ‌ بیشکینین^(۱).
 دواتر هەندیک تافرت هاتنه‌ لای پیغه‌مبهر ﷺ، که‌ له‌لای کافره‌کانه‌وه
 هاتبوون‌و مسولمان بوویون، که‌س‌و‌کاریان داوایان کرد بیانبه‌نه‌وه، به‌لام
 پیغه‌مبهر ﷺ پازی نه‌بوو، چونکه‌ له‌ بنده‌کاندا وشە‌ی (پیاو) هاتبوو نه‌ک
 (تافرت).

خوا‌ی تاک‌و پاک‌ له‌وباره‌وه‌ له‌ سووره‌تی (الممتحنة) دا ده‌فەرموی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ
 ءَامَنُوا إِذَا جَاءَهُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مَهْجِرَاتٍ فَاَتَّخِزُوهُنَّ ۗ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ
 مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ... ﴿۱۰﴾ ، واته‌:
 ئە‌ی ئە‌وانە‌ی نێمانتان هێناوه‌! کاتیک تافرتانی نێماندار کۆچیان کرد بۆ لاتان
 تاقیانبکه‌نه‌وه، جا نه‌گەر بۆتان ده‌رکه‌وتن، که‌ نێماندارن (واته‌: نه‌گەر له‌ رقی
 می‌رده‌کانیان نه‌هاتبوون، یان به‌دوا پیاویک نه‌که‌وتبوون‌و ته‌نیا له‌بەر ره‌زامه‌ندی
 خوا هاتبوون) مه‌یانگێرته‌وه‌ بۆ‌لای کافره‌کان، چونکه‌ نه‌ تافرته‌کان بۆ ئە‌وان
 حه‌لالن، نه‌ ئە‌وانیش بۆ تافرته‌کان حه‌لالن.

سێزده‌یه‌م: به‌سه‌ره‌اتی (أبو بصیر) :-

دوای ئە‌وه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ گه‌رایه‌وه‌ مه‌دینه، (أبو بصیر) که‌ مسولمان بوو،
 له‌ مه‌که‌ نازاریان ده‌دا، بۆیه‌ هاته‌ مه‌دینه، قورە‌یشییه‌کان دوو که‌سیان به‌دوادا
 ناردن، پیغه‌مبهریش ﷺ پیتی دانه‌وه، ئە‌و دوو که‌سه‌ (أبو بصیر)یان له‌گە‌ڵ

(۱) رواه أحمد بسند حسن والبيهقي في الكبرى، وه له (صحيح مسلم) دا ئە‌م پرسته‌یه‌ هاتره، که
 پیغه‌مبهر ﷺ فەرموویەتی: {ومن جاءنا منهم سيجعل الله له فرجاً ومخرجاً}: ٤٦٠٨.

خویندا برده وه تا گه یشتنه (ذو الحلیفه) لهوی (أبو بصیر) به فیلتیک شیره که ی له یه کیکیان وهرده گریو، ده یکوژی نهوی دیکهش هلدی و خوئی ده گه یه نیتسه وه مه دینه و، مه سه له که به پیغه مبه ر ﷺ ده لئی، (أبو بصیر) یش دیتسه وه بو مه دینه، به لام که زانی پیغه مبه ر ﷺ ده داتسه وه قوره یشیییه کان شه ویش رژیشت و له نزیك ده ریای سوور مایه وه، دواتر (أبو جنادل) یش په یوه ندی پیوه کرد، ننجاً خه لکانی دیکهش، بهو پییه زوریوون و نهو کومه له له و ناوچه یه هه ر کاروانیکی قوره یش رهت بوویایه ده یانگرت و نه فهره کانیان ده کوشت، بویه قوره یش داوایان له پیغه مبه ر ﷺ کرد، که نه وانه به یینیتسه وه لای خوئی و، پیغه مبه ریش ﷺ به داوایاندا ده نیرئی و دینه وه مه دینه.

شاکرایه، که صولحی حوده یببیه رووداویکی زور گرنگ بوو له میژووی نیسلامداو ده رگای فروانبوون و سه ره تای گه شه کردنی ده ولت و کومه لگای نیسلامی بوو، هه رچه نده به روالهت مسولمانان نهو ساله نه گه یشتنه مه به ست و له سه ر داوای (موشریکه کان) گه رانه وه بو مه دینه، به لام وه ک پیغه مبه ر ﷺ ناماژه ی پی کرد، خوای کاربه جئ پشتیوان و یارمه تیده ریته تی و خوای زاناش نهو صولحه ی به سه رکه وتن (فتح) ناوبردوه و هه رواش بوو، چونکه: نهو ساله که (۱۶۰۰) که سی له گه لدا بوو، پاش دوو سال و له سالی هه شته می کوجیدا، ژماره ی مسولمانان به شیوه یه ک زیادی کرد و گه شه یان، کرد که بو فتحی مه ککه، پیغه مبه ر ﷺ زیاتر له ده هه زار (۱۰,۰۰۰) که سی له گه لدا بوو، وه نهو صولحه مایه ی هیور کردنه وه ی بارودوخی ناوچه که و ناسایی بوونه وه ی باری سیاسی بوو، دیاره نیسلامیش له که ش وهه وای، نارام و هیمندا زیاتر ده ناسرئی و گه شه ده کات و ده توانی دوری خوئی ببینی، که واته: بیگومان صولحی حوده یببیه سه رکه وتنیکی گه وره بوو بو نیسلام و مسولمانان.

جەنگی خەیبەر^(١)

جەنگی خەیبەر لە مانگی (محرم) ی سالی (٧) ی کۆچیدا ڕوویداوە، دواى ئەوەی جوولە کە کانی (بنی النضیر) لە مەدینە دەر کران و چوون بۆ خەیبەر ئەوانیشیان زیاتر لە پێغەمبەر ﷺ و مسوڵمانان هاندا، دواتر بە یە کە وە بە تاییەت (بنی النضیر) لە شەری ئە حزابدا دەوری زۆریان هەبوو بۆ کۆبوونە وە ی ئە حزاب لە دژی پێغەمبەر و هاندانی (بنی قریظە) لە مەدینە و کەین و بەین دروستکردن لە گەڵ مونا فیکە کاندا، کە هەموویان لەو شەڕەدا لە دژی مسوڵمانان بوەستنه وە، بە و پێیە غەدرو خیانهت و دوژمنایەتیان بەرامبەر مسوڵمانان درێژە ی خایاندو (خەیبەر) بوو بە شوینیکی خەتەر بۆ سەر کیان و ئاسایشی مسوڵمانان، هەر بۆیە دواى ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺ گەڕایە وە مەدینە و نزیکە ی مانگێک مایە وە، سوپای کۆ کردە وە و بە نیمان و ڕووحییەتیکی بەرزە وە، بە شو بەرێکەوت بەرە و خەیبەر، کە پێغەمبەر ﷺ و سوپاکە ی گەیشتنە نزیک (خەیبەر) ئیسپراحتیان کردو هیندیک نووستن، وە چادرو خێوەتیان لە شیوی (الرجیع) لە نیوان (خیبەر) و (غطفان) هەلدا، تا (غطفان) نەتوانن یارمەتی خەلکی خەیبەر بەن، کە تا و هەلات و خەلکی بۆ سەر زەوی و مەزرای خۆیان ڕۆیشتن، سوپای ئیسلامیان بینى و هاواریان کرد ئە وە موحەممەدو جەیشە کە یەتی، پێغەمبەریش فەرمووی: {الله أكبر الله أكبر خربت خیبر، انا اذا نزلنا بساحة قوم: (فساء المنذرین)} رواه البخاري^(٢)، واتە:

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج٣، ص (١٧٦).

(٢) صحيح البخاري: ٦١٠.

خوای گه‌وره‌تره، خوا گه‌وره‌تره، خه‌یبهر پړوخوا، ئیمه هه‌رکات دابه‌زینه مه‌یدان بۆ کۆمه‌لئیک (له دوژمنان)، نه‌وه ناگادارکراوان خراپترین به‌یانیان ده‌بێ.

تنجا شه‌و، که گه‌یشتنه نزیك خه‌یبهر، پیتغه‌مبهر ﷺ فهرمووی: {لَا عَظِيمَ فِي هَذِهِ الرَّايَةِ عِندَ رَجُلًا يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ يَحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ...} (۱)، واته: سبه‌ینێ ئه‌م ئالایه ده‌ده‌مه ده‌ستی پیاویک خوا له‌سه‌ر ده‌ستی نه‌و سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست دینێ و خواو پیتغه‌مبهره‌که‌ی خۆش ده‌وێن و خواو پیتغه‌مبهریش ئه‌ویان خۆش ده‌وێ، خه‌لکه‌که‌ چاره‌پوان بوون شه‌و بپراو رۆژدابی بۆنه‌وه‌ی بزانه‌ن ئالاکه ده‌دریته‌ کێ؟ که رۆژ داهاات پیتغه‌مبهر ﷺ فهرمووی: کوا (عه‌لی کورپی نه‌بی طالب)، گو‌تیا‌ن: نه‌ساغهو چاوی دیشن، فهرمووی به‌دوایدا بنیژن با بیته، هیتیا‌یان و پیتغه‌مبهریش ﷺ تفی له‌ چاره‌کانی داو دووعای بۆ کردو چاک بۆوه وه‌ک نه‌وه‌ی قه‌ت چاوی نه‌هیشابن، وه‌ ئالاکه‌ی دایه ده‌ستی نه‌و... .

ئه‌ویش سه‌ریه‌شتی جه‌نگ ده‌کات و قه‌لاکان ده‌گرن، سه‌ره‌تا قه‌لا‌ی (ناعم) گیرا، که زۆر به‌زه‌حمه‌ت بوو، که چهند رۆژان پیتغه‌وه‌ خه‌ریک بوون.

دوا‌یی مسو‌لمانان به‌ فهرمانده‌یی (الحباب بن المنذر) پړویان کرده قه‌لا‌ی (الصعب) و دا‌وی سێ رۆژان ئه‌ویش گیرا، دواتر قه‌لا‌ی (الزبیر)، دوا‌یی قه‌لا‌کانی (أبي) و (النزار) هه‌موو گیران، دوا‌یی هه‌ریه‌ک له‌ قه‌لا‌کانی (القموص) و (الوطیح) و (السالام) بۆ ماوه‌ی (۱۴) چواره‌هه‌ رۆژان له‌لایه‌ن مسو‌لمانانه‌وه‌ ده‌وره‌ دران و دواتر جووله‌که‌کان دا‌وی (صولح) یان کرد، به‌و شیوه‌یه‌ هه‌موو (خیبهر) که‌وته ژێر رکیفی مسو‌لمانه‌کانه‌وه، تنجا خه‌لکی (فدک) له‌ باکووری (خیبهر) ئه‌وانیش دا‌وی ناشتیان کرد، وه‌ له‌و جه‌نگه‌دا مسو‌لمانان غه‌نیمه‌تیکی زۆریان گرت و ئه‌وانه‌شیان، که دا‌وی مانه‌وه‌یان کرد له‌سه‌ر زه‌وی و زاری خۆیان، پیتغه‌مبهر ﷺ رینگای پیدان، به‌مه‌رجیک به‌روبوومی زه‌وییه‌که‌یان نیوه بۆخۆیان نیوه‌ش بۆ بیت المال بێ، وه‌ک

(۱) صحیح مسلم: ۶۱۷۳، و (صحیح البخاری): ۳۰۰۹ و ۴۲۱۰

(بخاری) هیناویهتی: (إن رسول الله ﷺ أعطى خيبر اليهود على أن يعملوها ويزرعوها ولهم شطر ما خرج منها)^(١)، وه هركاتي كيش بيهوي دهریان دهكات، وه به پیتی نهو مدرجهش (عمر بن الخطاب) له سهردهمی خۆیدا دواي نهوهی خيانهتی لی بينين، له (خيبر) دهريکردن.

(ابن هشام)^(٢) ده لئ: له کاتی گرتنی (خيبر) دا (جعفر بن ابی طالب) و هاوه له کانی له (حده شه) وه گهيشته لای پیغه مبهري ﷺ و نهویش جهغهري بهخۆيه وه گوشي و نیوچاوانی ماچ کردو، فهرمووی: {ما أدري بأيهما النأ أسر: بفتح خيبر أم بقدم جعفر}، واته: نازانم به کامیان دلخۆش بم: به فتحی خيبر يان به هاتنی جهغهري!

(صفية) ده بیته هاوسهري پیغه مبهري ﷺ :-

دواي نهوهی مسولمانان قه لای (القموص) يان گرت (صفية بنت حبي بن أخطب) لهویدا ده بی و ده که ویتته دهستی مسولمانان، که کچی سهروکی به شيك له جو له که کان بوو، دواي هاوه لآن به پیغه مبهري ﷺ ده لئ، که نهوه کچی سهروک هۆزه که یه بو تو بی باشه، نهویش نهو پيشنياره قبول دهكات، نجا پیغه مبهري ﷺ نازادی ده کاو دواي نهوهی، که مسولمان ده بی ده يکاته هاوسهري خۆی، که نهمه کاریگهري زۆر باشی هه بوو له سهري هه موو هۆزه که، (أنس) له باره ی چۆنیهتی به هاوسهري گرتنی پیغه مبهري بۆ (صفية) ده لئ: (سبى النبي ﷺ صفية فأعتقها وتزوجها) رواه البخاري^(٣)، واته: پیغه مبهري ﷺ سه فیه ی به ديلگرت، پاشان نازادی کردو کردیه هاوسهري خۆی.

(١) صحيح البخاري: ٢٤٩٩.

(٢) (السيرة النبوية...)، ج ٣، ص (١٩٨)، صحيح رواه الحاكم وأقره الذهبي والطبراني.

(٣) صحيح البخاري: ٤٢٠١

هه‌ولی ژه‌هر خواردکردنی پیغه‌مبەر ﷺ :-

ژنیکی جووله‌که به ناوی (زینب بنت الحارث) پرسیری کرد، ئایا پیغه‌مبەر ﷺ له گوشتی مەر کۆتی زۆر حەز لێیه؟ وتیان دەستی پێشه‌وه‌ی، ئەویش مەرێکی ژه‌هراوی کردو ژه‌هری زیاتری له‌و شوینه‌ی کردو به‌ دیاریی و برژێنراویی بو. پیغه‌مبەر ﷺ ناردو، هاوه‌لێکی به‌ ناوی (بشر بن البراء) له‌گه‌ڵی خوارد، پیغه‌مبەر ﷺ، که‌ پاروویه‌کی خسته‌ ئێو زاری، له‌لایهن‌ خواوه‌ ئاگادارکرایه‌وه، که‌ ژه‌هراوییه‌و نه‌بخوارد، به‌لام (بشر) خواردبووی و به‌وه‌ وه‌فاتی کرد، دوایی پیغه‌مبەر ﷺ له‌ خۆینی (بشر) دا ئەو ژنه‌ی کوشته‌وه.

پێش‌ نه‌وه‌ی ژنه‌که‌ بکوژنه‌وه، پیغه‌مبەر ﷺ لێی پرسى: بۆچی نه‌وه‌ت کرد؟ گوتی: (أردنا ان كنت كاذباً نستريح، وان كنت نبياً لم يضرك) رواه البخاري^(۱)، واته‌: ویستمان ته‌گەر تو درۆزن بی رزگارمان ده‌بێ له‌ ده‌ستت، ته‌گەر پیغه‌مبەریش بی، ئەو شته‌ زهره‌رت لێ نادات.

له‌ جه‌نگی خه‌یبه‌ردا ده‌وری (۲۰) که‌س له‌ مسولمانان شه‌هید بوون، که‌ زۆریه‌یان له‌ پشتیوانان بوون، وه‌ له‌ جووله‌که‌ کانیشت ده‌وری (۹۳) که‌س کوژران^(۲).

دیاره‌ هه‌رکه‌ سێکیش به‌ ویژدانه‌وه‌ سه‌رنج بدات، دلتیا ده‌بێ، که‌ هیچ جه‌نگاوه‌رێک هێنده‌ی سوپای ئیسلام دادپه‌روه‌رو په‌وشت به‌رزو جوان په‌فتار نه‌بووه‌و، هێچکه‌ سێش هێنده‌ی پیغه‌مبهری خوا ﷺ، دادگه‌رو سینه‌فراوانو لێبۆرده‌و به‌به‌زه‌یی نه‌بووه‌.

(۱) صحیح البخاری: ۳۱۶۹.

(۲) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۸۷-۱۸۸)، وه‌: (السیرة النبویة...)، د. علی محمد الصلابی، ص (۷۰۱).

پووداوه گرنگه کانی پێش نازاد کردنی مه ککه

یه کهم: نامه نووسینی پیغه مبهری خوا ﷺ بۆ پادشاو
دهسه لاتداره کان و بانگکردنیان بۆ ئیسلام:

دوای صلح و ریکه وتننامه ی حوده یبیه، خه لک بۆی ده رکه وت، که ئیسلام
هیزیکه سیاسی گه وره یه و پێشتر، که قورپه یش دژایه تی ده کردو به ره سمی دان ی پێدا
نه ده هینا، ئیستا ئاماده یه بیناسی و ریکه وتن نامه ی له گه لدا مۆر بکات، که نه وه
هۆکاریکه گه وره بوو بۆ نه وه ی خه لکی بینه نیو ئیسلامه وه، ههروه ها زه مینه شی
ساز کرد بۆ نه وه ی خه لک گوئ بگری و بزانی نه و ئیسلامه چیه و نه و موحه مده ﷺ
کییه و چۆنه و، ئامانجی چیه و، شیوازی کارو مامه له ی چۆنه؟!

بۆیه پیغه مبه ر ﷺ له و هه ل و مه رجه دا به چاکه زانی نامه بنیتری بۆ پاشا و
دهسه لاتدارانی فارس و رۆم و میصرو حه به شه و... هتد، وه مه به ست و نیوه رۆکی
ئیسلامیان تی بگه یه ن، پێش نه وه ی نامه کان بنووسی، هاوه لانی پێیان گوت^(۱):
نه وان هیچ نامه یه ک ناخوئینه وه، که مۆر (ختم) نه کراب، پیغه مبه ریش ﷺ
نه نگوستیله یه کی زیوی له ده ست کردو نه م نه خشه یه ی له سه ر هه لکه ند: (محمد رسول
الله)، (محمد) له خواره وه و (رسول) له نیوه ندی و (الله) له سه ره وه.

بۆ نه و مه به سته له چه ند کاتیکی جیاوازا نامه ی بۆ ژماره یه ک له پادشا و
دهسه لاتدارانی شوئنه کان نارد، که نه مه چه ند نمونه یه کن له و نامانه:

(۱) صحیح البخاری: ۲۹۲۸.

(۱) نامه بؤ (هرقل) پادشای رۆم :

پیغه‌مبهر ﷺ یه‌کهم نامه‌ی بؤ (هرقل)ی پادشای رۆم نارد، که هه‌لگری نامه‌کەش (دحیة الکلبی) بوو، وه‌ک له (صحيح البخاري)^(۱) و (صحيح مسلم)^(۲) دا هاتوه، که نه‌مه‌ش نامه‌که‌یه‌تی:

{بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ عَبْدَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى هِرَقْلٍ عَظِيمِ
الرُّومِ: سَلَامٌ عَلَيَّ مِنْ اتَّبَعَ الْهُدَى، أَمَا بَعْدُ، فِرَانِي أَدْعُوكَ بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلَمَ
تَسْلَمَ، يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّا عَلَيْكَ وَإِنَّمَا الْأَرِيسِيِّينَ وَ﴿ قُلْ
يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَّيْمٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا
نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا

أَشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ آل عمران، واته: به‌ناوی خوای به‌به‌زه‌یی
به‌خشنده، له (محمد) پیغه‌مبهری خواوه بؤ (هرقل) گه‌وره‌ی رۆم، سه‌لام له‌و که‌سه
بئ‌ی که به‌دوای رینمایی خوا ده‌که‌وئ، (أما بعد) من بانگت ده‌کهم به بانگه‌وازی
نی‌سلام، مسو‌لمان به سه‌لامت ده‌بی، وه مسو‌لمان به خوا دوو جار پاداشتت
ده‌داته‌وه (جاریت له‌سه‌ر وازه‌ینانی له نه‌صرانییه‌ت و جاریتیش له‌سه‌ر نه‌وه که شوینی
نی‌سلام ده‌که‌وئ) نه‌گه‌ر پشتیش هه‌لبکه‌ی گونا‌هی خۆت و کریکارو جوتیاره‌کانت
له‌نه‌ستۆ دایه، وه (نه‌ی خاوه‌ن کتیبه‌کان! وه‌رن بؤ پرواهینان به وشه‌یه‌ک که بؤ هه‌موو
لایه‌کمان یه‌کسانه: که جگه له‌خوا نه‌په‌رستین، وه هیچ شتیکی نه‌که‌ینه هابسه‌ش، وه
هه‌ندی‌کمان هه‌ندی‌کمان له‌جیاتی خوا نه‌که‌ینه په‌روه‌ردگار، جا نه‌گه‌ر پشتیان هه‌لکرد
نه‌وه بلین: شایه‌دییه‌ی بدن که نئمه‌ ملکه‌چین (یان مسو‌لمانین).

دیاره (هرقل) نامه‌که‌ی وه‌رده‌گری و ده‌یه‌وئ له پیغه‌مبهر ﷺ بکو‌ئیته‌وه، وه‌ک له
چاوپنیکه‌وتنیکی له‌گه‌ل (أبو سفیان) دا ده‌رباره‌ی پیغه‌مبهر ﷺ چند شتیکی لئ

(۱) صحيح البخاري: ۷.

(۲) صحيح مسلم: ۴۵۸۳.

ده‌پرسی دوايي به (أبو سفیان)ی ده‌لئ: ((فإن كان ما تقول حقاً فسَيَمْلِكُ موضع قدمي هاتين)) رواه البخاري^(۱)، واته: نه‌گهر نه‌وه‌ی ده‌یلئیی راست بی نه‌وه ژیر نه‌م دوو پیئیه‌ی من ده‌گري! وه (هرقل) هیندیک مالو پؤشاکیشی به دیاری دایه (دحیه)، به‌لام له‌گه‌رانه‌وه‌دا له‌رینگا پرووتیان کردو مالو به‌رگه‌که‌یان لئ ستاند، (دحیه)، که‌گه‌یشته‌وه لای پیئغه‌مبهر ﷺ و شته‌که‌ی بؤ گپ‌رایه‌وه، پیئغه‌مبهر ﷺ سهریبه‌که‌ی نارد بؤ نه‌و شوئنه‌و، نه‌وانه‌ی به‌و کاره هه‌ستا‌بوون ته‌میئی کردن.

(۲) نامه بؤ کیسرا گه‌وره‌ی فارس :

پیئغه‌مبهر ﷺ نامه‌یه‌که‌ی بؤ کیسرا نووسی و به (عبدالله بن حذافة السهمي) دا بؤ مه‌لیکی به‌حره‌ینی نارد، که نه‌ویش بینئری بؤ کیسرا، ده‌قی نامه‌که‌ش نه‌مه‌یه:

{ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ (مُحَمَّد) رَسُولِ اللَّهِ إِلَى (كِسْرَى) عَظِيمِ
فَارِسَ، سَلَامٌ عَلَيَّ مِنْ اتِّبَعِ الْهُدَى، وَآمَنَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَشَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَأَنَّي رَسُولَ اللَّهِ إِلَى النَّاسِ كَالَّذِي لَيْدُرُ مَنْ كَانَ حَيًّا، أَسْلَمَ تَسْلَمَ فَإِنَّ أَيْتَ
عَلَيْكَ إِثْمَ الْمَجُوسِ^(۲) }، واته: {به‌ناوی خوی به‌به‌زه‌یی به‌خشنده، له‌ موحه‌مه‌د
پیئغه‌مبهری خواوه بؤ کیسرا گه‌وره‌ی فارس، سه‌لام له‌و که‌سه بی که‌ شوئن پئیمایی
خوا ده‌که‌وئ، وه‌ تیمان به‌ خواو پیئغه‌مبهری خوا دئین، وه‌ شایه‌دی ده‌دا که‌ بیج‌گه
له‌ خوا هیچ‌ په‌رستراو نین، وه‌ که‌ من په‌وانه‌کراوی خواو بؤ تی‌کرای خه‌لکی، بؤ نه‌وه‌ی
هه‌رکه‌سئیک که‌ زیندوویه بیترسئینئ (تاگاداری بکاته‌وه) مسولمان به‌ سه‌لامه‌ت
ده‌بی! نه‌گهر رازی نه‌بی گونا‌هی مه‌جووس له‌نه‌ستوی تویه}.

(۱) صحیح البخاری، برقم: ۷.

(۲) تاریخ الطبری، ج ۲، ص ۶۵۴-۶۵۵.

دوای نه‌وه‌ی کیسرا نامه‌که‌ی خوینده‌وه، نامه‌که‌ی دراند، بؤیه پیغه‌مبه‌ریش دووعای لیکرد، که خوای کاربه‌جئ له‌نیویان به‌رئ و ده‌سه‌لاتیان تیکبدا، وه‌ک (بخاری) له‌ئین عه‌باس ریوایه‌ت ده‌کات^(۱).

(۳) نامه بؤ (النجاشی) پادشای حه‌به‌شه:

پیغه‌مبه‌ر ﷺ نامه‌یه‌کیشی بؤ نه‌ججاشی پادشای حه‌به‌شه نارد، که هه‌لگری نامه که (عمرو بن أمیة الضمري) بوو.

(۴) نامه بؤ (المقوقس) پادشای (مصر):

نامه‌یه‌کیشی بؤ (المقوقس)ی پادشای (مصر) نووسی، که به (حاطب بن أبي بلتعة) دا بؤی نارد.

(۵) نامه بؤ پادشای دیمه‌شق:

نامه‌یه‌کیشی بؤ (المنذر بن الحارث بن أبي شمر الغسانی)ی پادشای دیمه‌شق نوی، به (شجاع بن وهب) دا بؤی نارد.

(۶) نامه‌یه‌کیشی بؤ پادشای به‌حره‌ین:

نامه‌یه‌کیشی بؤ (المنذر بن ساوی العبدی) پادشای (بحرین) نوی، که به (أبو العلاء الحضرمي) دا بؤی نارد، وه له وه‌لامی نامه‌که‌یدا مسوولمان بوو.

(۱) صحیح البخاری: ۴۴۲۴.

(۷) نامه بو (هوذة بن علي الحنفي):

نامه‌یه‌کی‌شی بو (هوذة بن علي الحنفي) نووسی، که به (سلیط بن عمرو العامري) دا بۆی نارد^(۱).

ئنجا هدریه‌ک لهو پادشایانه به‌جۆریک وه‌لامی پیغه‌مبه‌ریان ﷺ دایه‌وه، جگه له کیسرا که نامه‌که‌ی دراند، وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ دووعای لسیکردن که (أَنْ يَمْزُقُوا كُلَّ مُمَزَّقٍ) رواه البخاري^(۲)، واته: خواجه مولک و سه‌لته‌نه‌ته‌که‌یان له‌به‌ریه‌ک هه‌له‌وه‌شینه، دوابی زۆری نه‌برد که کیسرا به‌ده‌ستی کوره‌که‌ی خۆی کوزرا.

دیاره به ناردنی شهو نامانه بو پادشاو مه‌لیکه‌کان، پیغه‌مبه‌ر ﷺ توانی بانگه‌وازی خویان پئ رابگه‌یه‌نئ و تییان بگه‌یه‌نئ، که شهو پیغه‌مبه‌ری خواجه شوئینکه‌وتنی پیوسته، که له شه‌جامدا هیندیکیان بروایان پئی هینا و هیندیکیشیان بروایان پئی نه‌هینا.

دووهم: (عمرة القضاء) عومره‌ی گیپرانه‌وه :

بۆیه پئی گوتراوه: (عمرة القضاء)، چونکه سالی پئشوو به‌هۆی ریکه‌وتنیک له‌گه‌ل موشریکه‌کاندا پیغه‌مبه‌ر عومره‌ی نه‌کردو گه‌پرایه‌وه مه‌دینه، جا مانگی (ذو القعدة)‌ی سالی هه‌وته‌می کۆچی، شهو عومره‌یان گیپرایه‌وه. یان له‌به‌ر شه‌وه شهو ناوه‌ی لئناوه، چونکه به‌هۆی ریکه‌وتن و صولحیکه‌وه بووه که ناوا بریاری له‌سه‌ر درابوو که سالی ناینده بکری.

(۱) پروانه: (السيرة النبوية...)، للصابي، ص(۷۱۵-۷۱۶)، که ناماژی به‌و سەرچاوانه کردوه، که باسی هه‌موو شهو نامانه‌یان کردوه.
(۲) صحيح البخاري: ۴۴۲۴.

بۆیه له مانگی (ذی القعدة)ی سالی هه‌وته‌می کۆچی پتغهمبر ﷺ خۆی و نه‌و (۱۴۰۰) که‌سه‌ی که سالی پتغهمبر له‌گه‌لی بوون له‌ صولحی خودیبیبیه‌داو (۶۰۰) که‌سه‌ی دیکه‌ش، چون بۆ مه‌که‌و عومره‌یان کرد، هه‌روه‌ها چه‌کی شه‌ریشیان له‌گه‌ل خۆیاندا بردبوو، وێرای شمشیر، نه‌وه‌ک قوره‌یشیبیه‌کان غه‌دریان لێ بکه‌ن و شه‌ریان پتغهمبر بفرۆشن، وه (محمد بن مسلمة)یان به (۲۰۰) سواره‌وه له‌لای چه‌که‌کانیان دانا، که له ده‌روه‌ی هه‌رمه‌ دایاننا‌بوون، وه وه‌کو په‌یسمانیان دابوو، خۆیان ته‌نیا به شمشیری نیتو کالانیوه‌ چون، وه سێ رۆژ له مه‌که‌که مانه‌وه‌و دوا‌ی قوره‌یشیبیه‌کان پتغهمبریان ناگادار کرده‌وه که ماوه‌که‌ی ته‌واو بووه‌و با مه‌که‌که به‌جێ به‌یتلی، هه‌ر له‌و ماوه‌یه‌دا پتغهمبر ﷺ (میمونة بنت الحارث)ی ماره‌ کرد، که بیته‌ژن بوو خوشکی (أم فضل)ی هه‌وسه‌ری (عباس)ی مامی بوو، وه داوای له قوره‌یشیبیه‌کان کرد که مۆله‌تی بدن له مه‌که‌که بیگوازیته‌وه -مه‌به‌ستی بووه‌ ماوه‌یه‌کی زیاتر له مه‌که‌که بمینیته‌وه- وه پتی گوتن، که ده‌عه‌وتیشیان ده‌کا، به‌لام نه‌وان گوتیان ده‌عه‌وتی تۆمان ناوی و لیته‌ش مه‌مینته‌وه، به‌لکه‌ ده‌مانه‌وی ئیته به‌جێ به‌یتلی^(۱).

نه‌وه‌بوو دوا‌ی سێ رۆژ، مانه‌وه‌ی له مه‌که‌که به‌جیه‌یتنای عومره‌ پتغهمبر ﷺ گه‌رایه‌وه بۆ مه‌دینه.

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۰۷-۲۰۸)، رواه الحاكم، وصححه ووافقه الذهبي.

**سییه م: مسولمانبوونی (خالد بن الولید) و (عمرو بن العاص) و
(عثمان بن طلحة):**

هرچند هديرهك له (خالد بن الوليد) و (عمرو بن العاص) پيشتر دوژمنی سرسهختی نیسلام بوون و زیانی گورهیان به نیسلام گه یاندبوو، به لام دواى شهوهی نیسلام ورده ورده گه شهی زیاتری کردو له زور پرووه په ره ی سهندو واقیعیکی بدرجه سته هیئایه کایه وه، بزیاں ده رکهوت شهوهی پیغه مبهری خوا ﷺ ده لئی راسته و هیچی دیکه له سر هاوبه ش پهرستی نه مانه وه و پرویان کرده مه دینه بو لای پیغه مبهرو مسولمان بوون، پیغه مبه ریش ﷺ زور پی خوش بوو وه دلشی دانه وه، به وهی که مسولمان بوون گونا هه کانی پیشوویان ده پوژش و دووعای خیری بو کردن.

به لئی زور له میژوونوسان باس ده کهن که سره تای سالی هه شته می کوچی (خالد بن الوليد) و (عمرو بن العاص) و (عثمان بن طلحة)، که هدرسیکیان پیای بدرجه سته بوون و له سرده می نه فاییدا شوین ده ستیان دیار بوو، مسولمان بوون، وه که مسولمانیش بوون، به هه مان شیوه شوین په نجه یان دیار بوو به میژووی نیسلامه وه، (خالد بن الوليد) ده لئی: که چوم مسولمان بم پیغه مبه ر ﷺ نم پرسته یی پی فرموم: {الحمد لله الذي هداك، قد كنت أرى لك عقلاً رجوت ألا يُسلمك إلا إلى الخیر}، واته: ستایش بو شه و خویبه ی، که توی هیدایه تدا، عه قلیکم به توره ده بینی نومیدم و ابوو، که شه عه قلّهت ته نیا به ره و شتی چاکت به ری، خالد ده لئی: گوتم: نهی پیغه مبهری خوا! وهك بزخوت ده زانی من زیانم بو نیسلام زور بووه، (به تاییه تی له کاتی جهنگی نو خوددا)، ده بن داوا ی لیبوردم بو له

خوا بکه‌ی، پیغه‌مبهر ﷺ فرمووی: {الإسلام یجب ما کان قبله}، واته: نیسلام پیش خۆی هم‌موو ده‌سپرتته‌وه^(۱).

(عمرو بن العاص) یش ده‌گپرتته‌وه ده‌لئی: ده‌ستم برد به‌یعدت به پیغه‌مبهر ﷺ بکه‌م، پیغه‌مبهریش ﷺ ده‌ستی هینا، به‌لام ده‌ستم کیشایه‌وه.

فرمووی: بۆ ده‌ستت کیشایه‌وه!؟

گوتم: شه‌رتم هه‌یه، که خوا لیم خۆش بی، (چونکه من زه‌ره‌رم له نیسلام داوه‌و زیانم پینگه‌یانده‌وه)!

پیغه‌مبهر ﷺ فرمووی: {أما علمت ان الإسلام یهدم ماکان قبله؟ وان الهجرة تهدم ماکان قبلها؟ وان الحج یهدم ماکان قبله؟} رواه مسلم^(۲)، واته: نایا نه‌ترانیوه که نیسلام پیش خۆی ده‌رووخینئ (گوناح و تاوان ده‌سپرتته‌وه و لای ده‌بات) کۆچ کردن له پیناوی خوا‌دا پیش خۆی ده‌رووخینئ، وه حج پیش خۆی ده‌سپرتته‌وه و لای ده‌با.

(عثمان بن طلحة) ش، که کلیل به‌ده‌ستی که‌عبه بوو، ئه‌ویش پیش فه‌قی مه‌که‌که موسولمان بوو، وهك (ابن کثیر) باس ده‌کات، هه‌رسیکیان به‌یه‌که‌وه چروونه خزمه‌ت پیغه‌مبهر ﷺ و موسولمان بوون^(۳).

چواره‌م: غه‌زای (مؤتة):

هه‌رچه‌نده‌ جه‌نگی (مؤتة) پیغه‌مبهر ﷺ به‌شداری تیدا نه‌کردوه، به‌لام له‌به‌رته‌وه‌ی سئ هه‌زار جه‌نگاوه‌ری موسولمان به‌شداریان تیدا کردوه و کاره‌ساتیکی

(۱) البداية والنهاية، ج ۴، ص (۲۷۸-۲۸۰).

(۲) صحیح مسلم: ۳۱۷.

(۳) بۆ چۆنییه‌تی موسولمان بوونی (خالد بن ولید) و (عمرو بن العاص) و (عثمان بن طلحة)، پروانه: (البداية والنهاية)، ج ۴، ص (۲۷۶-۲۸۰).

گورهش بووه، زۆر له میژوونوسان به (غهزا) ناویان هیئاوه، که له (جمادی الاولی) ی سالی ههشته می کۆچیدا پرویداوه، دواى شهوهی رۆمه‌کان به چه‌ند کرده‌وهیه‌کی دوژمنکارانه ههستان و له‌کاتی ناردنی چه‌ند (سریه)یه‌کدا بۆ ناوچه‌کانیان و بانگه‌یشتنیان بۆ ئیسلام، چه‌ند که‌سیان له هاوه‌لان کوشت و دواجار، که پیغه‌مبەر ﷺ نامه‌ی بۆ پادشای (بُصری) ناردو (شرح‌بیل)، که سه‌ر کرده‌یه‌کی سه‌ر به شه‌وان بوو، نیرراوه‌که‌ی پیغه‌مبەر ﷺ کوشت، شه‌وه‌لوئسته دوژمنکاریانه پیوستیان به وه‌لامدانه‌وه‌یه‌کی پر به پیست هه‌بوو، بۆیه پیغه‌مبەریش ﷺ ویستی، که به دوژمن بلئ: مسولمانان هه‌ر شه‌وه‌ن، که له ولاتی خویندا بتوانن جه‌نگ له‌گه‌ل دوژمندا بکه‌ن، به‌لکو که زولمیان لئ بکسری ده‌توانن هیرش بکه‌نه سه‌ر دوژمن له قوولایی خاکی خوینادا، بۆ شه‌وه‌مه‌به‌سته‌ش سوپایه‌کی نارد، که ژماره‌یان سێ هه‌زار که‌س بوو، وه پیغه‌مبهری خوا ﷺ سێ فەرمانده‌ی بۆ دیاری کردن وه‌ک له‌م فەرمووده‌یه‌دا ده‌بینری: {عن عبدالله بن عمر رضي الله عنهما، قال: (أمر رسول الله ﷺ في غزوة مؤتة زيد بن حارثة، فقال رسول الله ﷺ: إن قتل زيد فجعفر، وإن قتل جعفر فعبدالله بن رواحة} رواه البخاري^(۱)، واته: پیغه‌مبهری خوا له غه‌زای (مؤتة) دا (زيد بن الحارثة)ه‌ی کرده سه‌ر کرده‌یان، وه نامۆژگاری کردن، که نه‌گه‌ر (زيد) کوژرا (جعفر کوپری أبو طالب) بکه‌نه فەرمانده‌ی خوینان، وه نه‌گه‌ر شه‌ویش کوژرا (عبدالله بن رواحة) بکه‌ن به فەرمانده‌ی خوینان.

رۆمه‌کان که شه‌وه‌یان بیست، سه‌ده‌هزار که‌سیان به سه‌ر کردایه‌تی (ه‌رقل) کۆ کرده‌وه وه سه‌ده‌هزار که‌سیش له عاره‌بی کرئ گرته، که به‌کرئ گه‌راوی رۆم بوون، پیکه‌وه کۆبونوه‌وه^(۲) له شویتیک به‌ناوی (البلقاء) پیکه‌ه‌یشتن، وه مسولمانان چوونه

(۱) صحیح البخاری، باب غزوة مؤتة: ۴۲۶۱.

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۱۰).

ناوه‌دانیه‌کوه به‌ناوی (المؤتة) که نیستاش شاروچکه‌یه که له نوردن، نجا مسولمانان که بیستیان سویای رومه‌کان نه‌ونده زوره، گوتیان: با وه‌لام بنیرینه‌وه بو پیغه‌مبسر ﷺ سویامان بو بنیرئ، به‌لام (عبدالله بن رواحه) وری به‌رزکردنه‌وه گوتی: نه‌وهی نیستا خوئی لی ده‌پاریزن هدر بو نه‌وه وه‌ده‌رکه‌وتون، که شه‌هیدبوونه، وه نیمه‌جنگ له‌گه‌ل دوژمندا به‌زورو ژماره‌وه هیز ناکه‌ین، به‌لکو به‌هوی پاستیی دینه‌که‌مانه‌وه ده‌یکه‌ینو، سهره‌نجامیش یان شه‌هیدیه یان سهرکه‌وتن و پشتمان به‌خوا به‌هیزه^(۱).

ئیدی هه‌ردووک سویا له (مؤتة) به‌یکه‌یشتن و جنگ به‌گرمی ده‌ستی پیکردو (زید) نالاکی به‌ده‌سته‌وه بو، تا دواي شهرتکی قاره‌مانانه‌وه نازایه‌تیسه‌کی بی‌وینه شه‌هید بو، دواي نه‌وه (جعفر بن أبي طالب) نالاکی هه‌لگرت و به‌ره‌وه رووی دوژمن چووو ده‌یگوت:

يا هذا الجنة واقترابها	طيبة وبارداً شرابها
والروم روم قد دنا عذابها	كافرة بعيدة انسائها
عَلِيٍّ إِذْ لَاقِيَتْهَا ضَرَابِهَا	

واته: خوژگه‌م بو به‌هه‌شت و نزیکیم له به‌هه‌شت چهند خو‌شه‌وه ناوه‌که‌ی چهند سازگاره‌وه شیرینه، پرۆمیش پرۆمه‌وه عه‌زاییان نزیک بو‌ته‌وه، کافر و نه‌سه‌بیان دووره (له‌به‌ره‌وه‌ی خیزانی شه‌رعییان پیکه‌وه نه‌ناوه) له‌سهرم پیویسته کاتیک که له‌گه‌لیان پروبه‌روو ده‌بمه‌وه لیان بده‌م.

نه‌ویش نازایه‌تی خوئی نواند تا شمشیرتکی دوژمن به‌ر نه‌وه ده‌سته‌ی کهوت که نالاکی پی هه‌لگرتبوو، دواي نالاکی دایه ده‌سته‌که‌ی دیکه‌ی به‌هه‌مان شیوه نه‌وه ده‌سته‌شیان په‌راند، دواي به‌هه‌ردوو قۆله‌کانی نالاکی هه‌لگرت تا شه‌هید بو^(۲).

(۱) هه‌مان سهرچاوه‌وه به‌رگ و لاپه‌ره.

(۲) هه‌مان سهرچاوه‌وه به‌رگ، ص(۲۱۲).

(عبدالله کورې عمر) - په زای خوی لیږی - ده لئی من لهو (غزوة) بووم دواى شهوى
جه عفر شهید بوو سهیرمان کرد له نهو د برین زیاتری پتوه بوو، وهك بوخاریی
گیراویه تیه وه^(۱).

دواى شهوى (جعفر) شهید کرا، (عبدالله بن رواحة) نالاکه ی هدلگرت و بوو به
فرمانده ی مسولمانان که دیاره شهویش به هه مان شتوه دهستی شیعیرى هه بووه و
له کاتى چوونه نیو دوژمنه وه، ثم شیعه ده لئی^(۲):

أقسمت يا نفس لتنزلنأ	لتنزلن أو لتكرهنأ
ان أجلب الناسُ وشذوا الرأه	مالي أراكِ تكرهين الجنأه
قد طال ما قد كنت مطمئنة	هل أنت إلا نطفة في شنة

واته: نهى نفس! يان دهبى خوت خو پیداده ی، یاخود زورت لى ده کم، که خوت
پیداده ی، له کاتیکدا که خه لک ده ست ده کهن به هه راو هتړش دینن، نه وه بو حز به
به هشت ناکه ی؟ له میژه له نیسراحت دای، تو چیت بو ما وه ته وه له ژيان جگه له
توزه ناوړک که له بنى کونده یه کدا ده مینیتته وه!!

به هه حال دواى نواندنې قاره مانه تیه کی کم وینه (عبدالله) ش شهید ده کړئ و
نالاً ده کړئ، یه کیک له مسولمانان نالاکه هه لده گریته وه و ده بیات بو خالیدى کورې
وه لیدو ده لئی: خالیدا نه وه نیشی من نیو فرمانده یه تی سوپا به من ناکړئ، دواى
نه وانه ی که مشورورخوړ دهبن داوا له خالید ده کهن که فرمانده یه تی سوپای
مسولمانان بگریته نه ستو^(۳)، ینجا خالید له وکاته ناسکه دا شهو بهرپر سیار تیه
وه ده گړئ و بو ترساندنې دوژمنو وهک تاکتیکیکى جهنگ شتوه ی پروبه پرووونه وه که

(۱) صحیح البخاری، کتاب المغازی: ۴۲۶۱.

(۲) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۱۲).

(۳) هه مان سدرچاوه و بهرگ، ص (۲۱۳).

دەگۆرپۆ و جىڭگۆرپە بەپراست و چەپى لەشكرەكەى دەكات، بۆ ئەوەى پۆمەكان وا بزانن كە مسولمانەكان هېتى دىكەيان بۆ هاتو، وە هېتى پشتەوہى سوپاكە دەباتە پىشەوہو ئەوہى پىشەوہش دەباتە دواوہى، وە كۆمەلتىك سوارىش لە دوورەو دادەنەتت و پىيان دەنەتت: كە ئىمە هېرشمان كرد، ئىوہش لەگەلماندا هېرش بكەن^(۱)!

پۆمەكان كە ئەو دەبىنن دەلتىن: ديارە مسولمانان كۆمەكەيان بۆ هاتو! بۆيە زۆر دەترسەن و شپرز دەبن و دواى ئەوہى ژمارەيەكى زۆريان لى دەكوژى، رى بۆ مسولمانان دەكەنەو كە پاشەكشە بكەن، ئەگەرنا لە سەرەتاو پۆمەكان دەيانويست ئابلوقەيان بەدەن، بۆئەوہى سوپاى مسولمانان بەيەكجارى بنبىر بكەن، بەلام سەرەنجام زۆر بە لىزانى و دواى لىكدانەوہى رەوتى جەنگەكە سوپاى مسولمانان سەرىەرزانە پاشەكشەيان كردو بەرەو (مەدینە) گەرانەوہو ئەو سوپا زۆرەى پۆمەكان، كە زياتر لە دووسەد ھەزار كەس بوو بە شىوہيەك شپرز بووبوون، كە نەياتتوانى بەدواى مسولمانان بكەون و شەرەكە كۆتايى پىھات^(۲).

وہك (بخاري) دەگۆرپتەوہ خاليد گوتوويەتى: لەو پۆژەدا نۆ شمشىر لەدەستىدا پسان، تەنيا يەك شمشىرى (يەمانىي) لەدەستىدا خۆى پاگرت^(۳).

لە كۆتايى جەنگەكەدا، كە سوپاى مسولمانان گەرايەوہ بۆ مەدینە، كۆمەلتىك لە منداڵ و تازە پىنگەيشتوانى مەدینە چوون بە پىريانەوہو پىيان گوتن: {يا فُرار فرتم في سبيل الله}، واتە: ئەى پاكدوہكان! لە جىھاد لەرئى خوادا پاتانكرد! بەلام پىتغەمبەر ﷺ دەفەرموي: {ليسوا بالفُرار، ولكنهم الكُرار إن شاء الله

(۱) پروانە: (البدایة والنہایة)، ج ۴، ص (۲۸۹).

(۲) ھەمان سەرچاوہو بەرگ، ص (۲۱۳).

(۳) صحیح البخاري: ۴۲۶۵.

تعالیٰ^(۱) واته: نه خیر! نه وانه را کردوو نین، به لکو هیرش بهرن، نه گهر خوای بهرز بیهوئ.

تنجا له راستیدا نهو ههلویتسه ی خالید -خوا لیتی رازی بی- زور لیژانانه بوه، چونکه زانیویه تی، که نه گهر گریمان هه ر یه که له موجهیدانی سویای مسولمانان (۱۰) که سی سویای کوفیش بکوژن، هیشتا هه ر ته و او نابن، چونکه هیژه کانیان جیا وازیان زور بووه و، زور نابه رانه ر بوون^(۲)، وه باشترین هه لویتسیان نواندوه که کشاونه وه، به لام دوا ی نه وه ی که زه بریکی گورچک پریان له دوژمن وه شانده، سو نه وه ی نه ترانن به دوا یان بکه ون.

(بخاری) گپراویه ته وه که له کاتیکدا هاوه لانی به ریز، نهو سی هه زار موجهیده به جهرگو چاو نه ترسه، له (مؤتة) که وتوونه شه ر وه، پیغه مبه ر ﷺ له مه دینه له نیو هاوه له به ریزه کانی دانیشته وه، فرمیسک له چاوی موباره کی هاتوته خوارو فرموویه تی: نه وه زه یه د نالا که ی هه لگرت و شه یه د کرا، دوا ی که میکی دیکه فرموویه تی: نه وه جه عفر نالا که ی هه لگرت و شه یه د کرا، پاشان فرمووی: نه وه عه بدوللای کورپی ره و احه نالا که ی هه لگرت وه، هینده ی پی نه چوو فرمووی: نه وه نه ویش شه یه د کرا، له کو تاییدا فرمووی: نه وه یه کیتک له شمشره کانی خوا نالای هه لگرت، وه خوا له سه ر دهستی نهو مسولمانان ده ریاز ده کات، که مه بهستی پی خالیدی کورپی وه لید بوو خوا له هه موویان رازی بی^(۳).

(۱) السیرة النبویة لابن هشام، ج ۴، ص (۲۱۵).

(۲) ده وری شه ستر شه ش به رانه بری سویای مسولمانان بوون!!

(۳) (صحیح البخاری): ۴۲۶۲.

پینجه م: سه رییه ی (ذات السلاسل)^(۱):

یه کیکی دیکه له پروداره گرنکه گانی پیش نازاد کردنی مه ککه، بریتیه له (سه رییه ی) (ذات السلاسل) که چند رۆژتیک دوی گه پانه وهی سوپای (مؤتة) بۆ مه دینه پیغه مبه ر ﷺ سوپایه کی (۳۰۰) که سی رتیک ده خار به فرماندهی (عمرو بن العاص) ده یاننیرۆ بۆ ته مبی کردنی (قضاة)، که له گه ل رۆمدا به شداری جهنگی (مؤتة) یان کردبو له دژی مسولمانان، وه زانیبو یان که مسولمانان له جهنگه دا زیانیان پیکه وتوهو سی فرمانده یان له شه هیدبوون، به ته مابوون هه لیک بقۆزنه وهو شه به یخوون بکه نه سه ر مه دینه، به لām دوی شه وهی (عمرو) ده بیننۆ دۆژمن ژماره یان زۆره، خه به ر ده نیرتته وه بۆ پیغه مبه ر ﷺ، که هیزی دیکه بنیرۆ بۆ یارمه تیان، پیغه مبه ریش ﷺ سوپایه کی دیکه ی دو سه د که سی ده نیرۆ به سه ر کردایه تی (أبو عبیده بن الجراح) بۆ کۆمه کی سوپاکه ی (عمرو بن العاص)، که (أبو عبیده) ده گاته لایان له نوژدا ده یه وئ ببیته نیمامیان، به لām (عمرو بن العاص) به (أبو عبیده) ده لئ: من نه میرم و تۆ بۆ هاوکاری نیمه نیردراوی و ده بی من پیش نوژیان بۆ بکه م، (أبو عبیده) ش به قسه ی ده کاو (عمرو بن العاص) نیمامه تی نوژیان بۆ ده کات، هه رچه نده (أبو عبیده) زۆر له پیش (عمرو) هه وه مسولمان بووه و نازناوی (أمین هه ذه الأمة) ی له لایه ن پیغه مبه ره وه ﷺ لیتراوه، واته: (ته مینداری نه م تۆمه ته)، به لām که زانیویه تی جیاوازی هه لۆتست و لیکتزازان چه نده زیان به خشه و مایه ی تیشکانه، بۆیه گو تیرایه لئی (عمرو) ی کردو سه ره نجام له کاره که یاندا سه رکه وتن و دۆژمنان یان رایان کرد.

(۱) پروانه: (السيرة النبوية الصحيحة)، ج ۲، ص (۴۷۱)، د. اکرم ضیاء العمري.

بهو پيښه (عمرو) سهرکهوتو توانی ټهو تيرانه ته مېښ بکا، وهک: (بنو عبس، بنو مرة، بنو ذبیان، بنو سلیم، بنو أشجع)، وه زوړبهیان له گهل سویای نیسلامدا په یمانیان بهستو زوړیشیان مسولمان بوون.

هر لهو پروداوه ده بن که (عمرو بن العاص) نیحتیلامی ده بنو له بهر سدرما بوون خوئی ناشواو ته یه موموم ده کاو پیش نویزش بو مسولمانان ده کات، به لام هندیک له مسولمانان په خنه ی لئ ده گرن، نه ویش ټهم نایه ته به به لگه دینیته وه: ﴿... وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۝﴾ النساء، اته: وه خوټان مه کوژن خوا له گهلټان به به زه یی یه، ده لئ: نه گهر خو بشوم سدرمایه وه خویش ده بم، خوی پروه رد گاریش (گل) ی کرده به جیگره وه (بدیل) ی (ټاو) و، که ناتوانم ټاو به کاریټم، ته یه موموم ده کم.

له دوایدا که گه پاره وه بو لای پیغه مبر ﷺ ټهو هلوټسته ی (عمرو) یان بو باسکرد، پیغه مبریش ﷺ له (عمرو) ی پرسی بو وات کرده؟ (عمرو) یش ټهو نایه ته ی خوینده وه ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ پیغه مبریش ﷺ زرده خنه یه کی هاتو هیچی نه گوت، اته: په زامه ندی ده رپری له سهر هلوټسته کی (عمرو بن العاص).

لیره دا بو مان دهرده که وئ که هرکه سیک بزانی به خوشوردن نه خویش ده بنی به تایبه تی له کاتی جهنگدا، بو هیه ته یه موموم بکا.

شټیکی دیکه که ده مه وئ ټمازه ی پی بکم، ټه ویه که پیغه مبر ﷺ له جهنگدا (ذات السلسل) (عمرو بن العاص) ده کاته فرمانده ی سویای مسولمانان، که ټه وکاته سالیک یا که متر بوو مسولمان بوو بوو، به لام له بهر ټه وه ی خاوه نی چه ند سیفه ټیکی باش بووه و لیزانی و توانای به رپوه بردن و فرمانده یی هه بووه، کردوویه تی به فرمانده ی ټهو سویایه، هرچه نده که سانی دیکه که زوړ پیش (عمرو) مسولمان

بوویوون، له نیتو سوپا که شدا هه بوون، به لآم دیاره له رووی لیتهاتوویی فرمانده یتیبیه وه وهک (عمرو) نه بوون، چونکه نهو مهسه له یه زۆر گرنگه وه ده بی که سیک ببیته لیپرسراوو فرمانده ی هیژیک که شایسته بی و توانای جهسته یی و عه قلیی و لیژانینی هه بی و، بتوانی کاره که ی جیبه چی بکات، دیاره (عمرو بن العاص) یش نهو سیفه تانه ی تیدا بوون نه گهر له هه ندیك لایه نی دیکه شه وه کړچ و کالیی تیدا بووی، وهک له تیگ گرانسی له گهل (أبو عبیده) دا درده که وئ.

ههروه ها (خالد بن الولید) یش نازایه تی و لیتهاتوویی که ی کردوویه تی به فرمانده، که واته: نهوه مهسه له یه کی زۆر گرنگه و پیویسته نیمه نهوه بزاین که له بواری کاری نیسلامییدا نهو که سه که سهر راست و لیتهاتوه، ده بی کاره که ی پی بسپیړی، چونکه زۆر کهس له میژووی نیسلامدا به دره نگه وه مسولمان بووه و هاتوته نیو نیسلامه وه، به لآم له بهر لیتهاتوویی و شایسته یی کاری پی سپیردراوه و لهو بواره دا پیش که سانی دیکه - که پیش نهو هاتونه نیو نیسلامه وه - که وتونه وه.

بۆ نمونه: له (صحيح مسلم) دا هاتوه که (أبو ذر غفاري) ده لئ: گوتم (یا رسول الله ألا تستعملني؟)، واته: نهی پیغه مبهری خوا! نیشم پی ناسپیړی و نامکه ی به بهرپرس؟!، { (دیاره - أبو ذر) لیړه دا مدهستی دنیا نه بووه، چونکه کابرایه کی زۆر باش و دیندار بووه } (أبو ذر) ده لئ: پیغه مبهر ﷺ فرموی: { یا ابا ذر أنك ضعيفٌ وإنها أمانةٌ وإنها يوم القيامة خزيٌ وندامةٌ إلا أخذها بحقها، وأذى الذي عليه فيها } رواه مسلم^(١)، واته: نهی (أبو ذر) تو پیاوکی بیتهزیی و نه وهش سپارده یه، وه رۆژی قیامه تیش مایه ی سهر شوپی و په شیمانیه، مه گهر که سیک به هه قی خزی وهری بگری و نه رکی سهرشانی خۆیشی تید جیبه چی بکات.

(١) صحيح مسلم: ٤٦٩٦.

لیره‌دا پتغمبر ﷺ که به (أبو ذر) ده‌فهرموی: تو بی‌هیچی مهبهستی نه‌وه نه‌بووه، که (أبو ذر) نیمانی لاوازه، یاخود پیاویکی دلسۆز نیه، به‌لکو مهبهستی نه‌وه بووه که سیفاته‌کانی فرماندهی تیدا نیه، بۆیه پتغمبر ﷺ زۆر به حکیمان‌ه و لیزان‌ه فرماندهی هیزه‌کانی دیاری کردوون و کئ شایسته‌ی نه‌وه بووی پیی سپاردوه و که‌سی شیاری بۆ شوینی شیوا و هل‌بژاردوه، بۆ وینه (خالد بن الولید)، که زۆر به دره‌نگه‌وه مسولمان بوو، به‌لام پتغمبر ﷺ ده‌یزانی بۆچی به‌کاردئ و له بواری سه‌ریازیدا نازاو کارامه‌یه، بۆیه له زۆر شویندا کاری فرماندهی پیی سپاردوه، هی واش هه‌بووه تا‌کو مردوه پتغمبر ﷺ هه‌روه‌ک سه‌ریاز هیشتوویه‌ته‌وه.

نُزاد کرانی مه‌ککه

به‌ریزان!

خوا پشتیوان بِن له چهند خالیکی گوشراودا باسی پروداویکی گه‌وره و گرنگ ده‌کین له میژووی ژیانی پیغه‌مبەر ﷺ و نیسلام و مسولماناندا، که نه‌ویش نازادکرانی مه‌ککه‌یه:

یه‌کمه: ده‌ستدریژی (بنو بکر) بۆ سه‌ر (خُزاعَة):

وه‌ک پیشتەر باسمان کرد له ریکه‌وتننامه‌ی (حدیبیة) دا هۆزی (بنو بکر) بوونه هاوپه‌یمانی قورپه‌یشییه‌کان و (خُزاعَة) ش بوون به هاوپه‌یمانی پیغه‌مبەر ﷺ، ننجا دوا‌ی نه‌وه‌ی (بنو بکر) به نار‌ه‌وا هیرشیان کرده سه‌ر (خُزاعَة) و خه‌لکیان لئ‌کوشتن و سته‌میان لیکردن، پیغه‌مبەر ﷺ بیری له تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌ و نازادکردنی (مه‌ککه) کرده‌وه، پروداوی نه‌و زولمه‌ش بهم شیوه‌یه بوو:

رۆژیکیان هه‌ندیک له (بنو بکر) به‌یارمه‌تی (قریش) و به‌فه‌رمانده‌یی (نوفل) به هه‌لی ده‌زانن لای ئاوی (الوتیر) هیرش ده‌که‌نه سه‌ر (خُزاعَة) له کاتی‌کدا، که نه‌وان چه‌کیان پئ‌نابو زیاتر له بیست که‌سیان لئ‌ده‌کوژن، بۆیه (خُزاعَة) بیه‌کان په‌نا ده‌به‌نه به‌ر مزگه‌وتی سه‌رام و ده‌چنه نه‌وئ، به‌لام (بنو بکر) له‌ویش وازیان لئ‌ناهینن! دوا‌یی خوزاعه‌یه‌کان به نه‌وفه‌ل ده‌لئین: {یا نوفل إنا قد دخلنا حرم إلهک}، واته: ته‌ی نه‌وفه‌ل ئیمه هاتووینه نئ‌و سه‌ره‌می په‌رستراوی تۆوه نه‌ویش ده‌لئ: {لا إله الا یوم یا بنی بکر خذوا أراکم}، واته: نه‌م‌رۆ هه‌چ په‌رستراو نین، نه‌ی

(بنو بکر) تۆله‌ی خۆتان بستیننه‌وه^(۱)، وه قورپه‌یش به چه‌کو و لاخ و سه‌رباز یارمه‌تی (بنو بکر) ده‌ده‌ن، که بیگومان هه‌له‌یه‌کی گه‌وره‌یان کردو ئه‌و هه‌لویتسته‌یان به خراب به‌سه‌ریاندا شکایه‌وه و بوو به‌هۆی شکانی ئه‌و پتکه‌وتننامه‌یه‌ی که له حوده‌یییه له‌گه‌ڵ پتغه‌مبه‌ر ﷺ دا به‌ستبوویان، چونکه له‌و پتکه‌وتننامه‌یه‌دا قورپه‌یش په‌یمانیا‌ن له‌گه‌ڵ پتغه‌مبه‌ر ﷺ دا به‌ستبوو، که تا (۱۰) ده‌سالی دیکه کوشتار له یه‌کدی نه‌که‌ن، وه یه‌کێک له‌ به‌نده‌کان باس له‌وه ده‌کا، که هه‌رکه‌سێک بیه‌وئ هاوپه‌یمانی هه‌ر لایه‌نێک بێ، هێرشکرانه سه‌ر ئه‌و که‌سه، هێرشه‌ بۆ سه‌ر لایه‌نه‌که بۆیه قورپه‌یش به‌و هه‌لویتسته‌یان په‌یمان‌که‌یان شکاندو وه‌کو ئه‌وه وابه‌و هێرشیا‌ن کردبیته سه‌ر مسولمانان.

دوایی (عمرو بن سالم الخزاعي) له‌گه‌ڵ (۴۰) که‌س له (خزاعة) ده‌چنه مه‌دینه بۆ لای پتغه‌مبه‌ر ﷺ و ده‌نگ و باسی زولمی (بنو بکر)ی بۆ باس ده‌کات و سکا‌لای خۆیا‌نی لا ده‌که‌ن^(۲).

سه‌ره‌تا (عمرو بن سالم الخزاعي) ده‌چیته مه‌دینه و له خزمه‌ت پتغه‌مبه‌ر ﷺ دا ئه‌م شیعره ده‌خوینیته‌وه و ده‌ئێ:

يا رب اني ناشد (محمد)اً حلف اينا وأبيه الألدنا

واته: ئه‌ی په‌روه‌ردگار من سکا‌لای خۆم لای موحه‌مه‌د ده‌که‌م، ئه‌و په‌یمان‌ه‌ی که به‌ستومه‌مانه به‌یه‌که‌وه، وه باب و باپیرانی‌شمان به‌یه‌که‌وه له‌کۆنه‌وه هاوپه‌یمان بوون، چونکه کاتی خۆی (خزاعة) له‌گه‌ڵ (بنی هاشم)یشدا هه‌ر هاوپه‌یمان بوون، واته ئه‌ی موحه‌مه‌د! تۆش له‌سه‌ر هاوپه‌یمان‌ه‌کانی خۆت بکه‌وه، چونکه ئه‌وانه (بنو بکر) قریش) به‌غه‌در بیست نه‌فه‌ریان لێ کوشتووین.

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۱۹)، وه: (المغازي للواقدي)، ج ۲، ص (۷۸۴).

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۲۱).

پیغه مبریش رضی اللہ عنہ زور به کورتی و بوختی ده فەرموی^(١): {لصرت یا عمرو بن سالم}، واتە: ئەو عەمری کورێ یارمەتیتان دەدرێ و پشتگیڕیتان دەکری، (یانێ: ئیمە خاوەنی پەیمان و بەئینی خۆمانین).
 پیغه مبر رضی اللہ عنہ هەر ئەوەندە دەفەرمویت، چونکە ئەو مانای زور هەلەدەگری، شتیکیش پیغه مبر رضی اللہ عنہ فەرموویتی راست دەرچوو.

دووم: (أبو سفیان) دەیهوی قەرەبووی پەیمان شکینی بکاتەو: ^(٢)

کە قورەیش دەبیستێ (بدیل بن ورقاء) و (عمرو بن سالم الخزاعی) سکالای خۆیان بردۆتە لای پیغه مبر ئەوانیش (أبو سفیان) دەنێرنە لای پیغه مبر رضی اللہ عنہ، بەمەبەستی چارەسەری کیشە کەو توندکردنەوێ رێککەوتننامە کەو درێژکردنەوێ، کە (أبو سفیان) دەگاتە مەدینە، دەچیتە لای (أم حبیبة) ی کچی، -رەزای خوای لیبی-، کە خیزانی پیغه مبر رضی اللہ عنہ، جا (أبو سفیان) کە دەچیتە لای (أم حبیبة)، ئەو رایەخە، کە لە ژوورە کەیدا رایخستو هەلی دەگریتەوێ دەبیچیتەو.

(أبو سفیان) ییش دەلێ: پۆلە گیان ئەو رایەخت پێ شایستە من نەبوو، یاخود منت پێ شایستە ئەو رایەخە نەبوو؟

(أم حبیبة) دەلێ: نەخێر تۆ شایستە ئەو نی، کە لەسەر ئەو رایەخە دابنیشی، چونکە تۆ هاوێش دانەری و پیسی، ئەوێش رایەخی پیغه مبر رضی اللہ عنہ، ئەویش دەلێ: وەللاهی پۆلە دیارە لەدوای منەو پەوشتت تێکچوو!! بیگومان مسوڵمانانی ئەو سەردەمە بەگشتی و خیزانەکانی پیغه مبر رضی اللہ عنہ بەتایبەت، وا لە ئیمان و ئیسلام حالی بوویون، کە مەسەلە ی خزمایەتی و باوک و کچایەتی یاخود باوک و کورپایەتی... هتد، وای لێ نەکردوون شیرازەکانی شەرع و سنوورەکانی بپچرێنن و لەبیریان بکەن، بەلکو گوتویانە ئەوانە ی کافرێ هەرکە سێک بن پێویستە وەك خۆیان مامە ئەیان لەگەڵدا

(١) هەمان سەرچاوە، ج ٤، ص (٢٢١).

(٢) سەرچاوە ی پێشو، ج ٤، ص (٢٢٢-٢٢٣).

بکری، دوابی (أبو سفیان) ده چی بۆ لای پیغمبهر ﷺ و قسه ی له گه ل ده کات، به لام پیغمبهر ﷺ وه لامی ناداته وه، دوابی ده چی بۆ لای (أبو بکر) - خوا لیتی پازی بی- که قسه له وباره وه له گه ل پیغمبهر دا ﷺ بکات، وه باسی دوو پروودا وه که ی نیوان (بنو بکر) و (خزاعه) ده کات، به لام (أبو بکر) هیچ به لینیکی پی نادا، (أبو سفیان) دوا ی نه وه ی له لای (أبو بکر) هیچی چنگ ناکه وی، ده چی بۆ لای (عمر) - خوا لیتی پازی بی- وه ده لئی: بۆ شتیکی ناوا هاتووم، به لکو ته کلیفم بۆ له پیغمبهر ﷺ بکه ی که نه و صلح و رینککه و تننامه یه پته وتر بکه ی نو ماوه که شی دریزتر بکه ی نه وه، (عمر) یش ده لئی: من ته کلیفت بۆ له پیغمبهر ﷺ بکه م؟! به خوا نه گهر ته نیا میرووه سووره کاتم دست بکه وی - نه و میرووانه ی که به ناسته م ده بینرین- به وانه ش شه رتان له گه لدا ده که م! سهره نجام ده چی بۆ لای (علی بن ابي طالب) - خوا لیتی پازی بی-، نه و یش به هه مان شیوه وه لامی ده داته وه وه ده لئی: ناگو نجی قسه له قسه ی پیغمبهر دا ﷺ بکه م، نجا داوا له (فاطمه) ی هاوسه ری (علی) ده کات که حه سدی کوری بنیوی بۆ لای پیغمبهر ﷺ نه و یش ده لئی: (حسن) مندالینیکی بچو و که وه له وه گچکه تره که ته کلیف له پیغمبهر ی خوا بکات، یاخود تۆ په نا بدات!.

له کۆتاییدا (أبو سفیان) به نا ئومیدی ده گهریته وه بۆ مه ککه، له ریوایه تینیکی دیکه دا که له (المطالب العالیة)^(۱) دا هاتوه پیغمبهر ﷺ له دوا ی نه و پروودا وه ناوا قوره یشیه کانی ناگادار کرده وه: {أما بعد: فإنکم ان تهرؤوا من حلف بنی بکر، أو کفؤوا خزاعه، وإلا أودنکم بحرب} قوریشیه کان ده خاته به رده م سن شت که ده بی یه کینیکیان هه لیزترین:

۱- یان ده بی حاشا (براءة) بکه ن له هاویه یمانیتی (بنو بکر).

۲- یاخود خوینی کوزرا وه کانی (خزاعه) بده ن، که (۲۰) که سیان لی کوزرا وه.

(۱) (المطالب العالیة): ۴۳۶، وقال ابن حجر إنه صحيح.

- ۳- نه گەر نهو دوو خالډى سدره وه جيبه جې ناکه ن، نهو خوستان ناماده بکه ن بؤ جهنگ، چونکه پديمانتان شکاندوه به ده سترېژيې کردنه سدر هاوپه يمانى نيټمه، (له کاتيکدا که نهو هؤزه هاوپه يمانه (خزاعه) تا نهوکاتهش هدر (مشرک) بوون)، له وه لامى نهو مدرجاندها قورپه يشييه کان له نيټو خوياندا گوتيان:
- (أ) نه گەر بيتو ده ست له هاوپه يمانيتى (بنو بکر) هه لگرين، نهو ه بې هاوپه يمان ده ميټينه وه، چونکه هدر نه وانمان به ده سته وه ماون که له سدر دينى بابو باپيرانمان بن، بيتگومان نهو ناکهين.
- (ب) نه گەر خوئينى نهو بيست کوژراوهى (خزاعه) ش بدين له کاتيکدا که خوئينى نه فدرىک (١٠٠) سهد حوشتره، وه خوئينى هه مووشيان که (٢٠) بيست نه فدره زؤر ده کات، نهو مدرجه شمان بؤ جيبه جې ناکرئ.
- (ج) که واته ده بې ناماده بين بؤ جهنگ.

سئيه م: خوئاماده کردن بؤ نازادکردنى مه که:

نيدى پيغه مبه ر ﷺ خوئى ناماده ده کاو فرمان به مسولمانانيش ده کا، که خوئيان ناماده بکه ن، به لام به نزیکترین کهسى خوئى نالئى بؤ کوئى ده چئى؟! ته نانه ت (أبو بکر) يش - خوا لئى رازى بئى- که نزیکترین کهس بووه له پيغه مبه روه ﷺ نازانى^(١)، به لگهش نهويه که (أبو بکر) ده چيټه مالى عايشه ي کچى - خوا لئى رازى بئى-، که خيزانى پيغه مبه ر ﷺ ده لئى: رؤله گيان هه ست ده که م پيغه مبه ر ﷺ خوئى ناماده ده کات و شتى بؤ ده پيچيټه وه! نازانى بؤ کوئيه؟!

نهو يش ده لئى: نه خيټر بابو گيان به منيشى نه گوتوه!

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٤، ص (٢٢٣).

که‌واته: پیغمبر ﷺ هیچ‌کسی له‌و مه‌سه‌له‌یه ناگادار نه‌کردۆته‌وه، ته‌نانه‌ت خۆشه‌ویستتین که‌سیشی! چونکه له (صحیح البخاری) و (صحیح مسلم) دا هاتوه^(۱)، که (عمرو بن العاص) پرسیار له پیغمبر ده‌کا ﷺ ده‌لئ: ئه‌ی پیغمبره‌ی خرا! کیت له هه‌موو که‌س خۆشتر ده‌وی؟

ده‌فرموئ: (عائشة)، ئه‌ویش ده‌لئ: ئه‌دی له‌ پیاوان؟

ده‌فرموئ: (أبو بکر).

ده‌لئ گوتم: دوا‌ی ئه‌و؟ فرمو‌ی: (عمر)...

که‌واته: پیغمبر ﷺ خۆ ناماده‌کردنه‌که‌ی به‌ ئه‌ندازه‌یه‌ک نه‌یتنی بووه، که‌ به‌ خۆشه‌ویستتین که‌سیشی نه‌گوتوه!

دوا‌ی که‌ پیغمبر ﷺ سوپاکه‌ی ناماده‌کرد، پیتی گوتن که‌ به‌ره‌و مه‌که‌که‌ ده‌چیت و دووعاشی کرد و فرمو‌ی: {اللَّهُمَّ خَلِّدِ الْعِیُونَ وَالْأَخْبَارَ عَن قَرِیشٍ حَتَّىٰ نُبَغِّتَهَا فِي بِلَادِهَا}^(۲)، واته: ئه‌ی خواجه! مه‌هیتله‌ هه‌وا له‌ به‌ قوربه‌یشیه‌کان بگات، تا‌کو کت و سپر به‌سه‌ریاندا ده‌ده‌ین له‌ ولاتی خۆیاندا.

دیاره پیغمبر ﷺ له‌و دووعایه‌یدا زیاتر مه‌به‌ستی ئه‌وه بووه، که‌ کوشتار پوو نه‌دا و خۆین نه‌رژئ.

(۱) (صحیح البخاری): ۳۶۶۲، وه: (صحیح مسلم): ۶۱۲۷.

(۲) (السیرة النبویة لابن هشام) ج ۴ ص (۲۲۳).

بووم! که‌واته: به‌شدار بووانی جه‌نگی به‌در ریزو تایبه‌تمه‌ندیه‌کی زوریان هه‌بووه، چاکو کرده‌وی گه‌وره‌ی باش ده‌بنه تکاکاری گونا‌هان و مایه‌ی سرانه‌ویان، به‌و شیویه پیغه‌مبهر ﷺ (حاطب) عه‌فو ده‌کات، دوا‌ی شه‌وی که ده‌زانی شه‌و هه‌لو‌یسته‌ی له کوفرو نی‌فاقه‌وه نه‌بووه، به‌لکو له بیته‌زیسه‌وه بووه، هه‌ر به‌و بۆنه‌یه‌شه‌وه خوی په‌روه‌ردگار نهم نایه‌ته ده‌نیر‌یته خوار، که ده‌فه‌رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ...﴾ (الممتحنة، واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی نی‌ماتتان هیتاوه دوژمنی من و دوژمنی خوتان مه‌گرن به‌دوژست، که به‌هوی خو‌شویستنیانه‌وه ناگاداریان بکه‌نه‌وه له نه‌ینی مسولمانان...

پینجه‌م: پیغه‌مبهر ﷺ و سوپاکه‌ی به‌ره و مه‌ککه به‌رئ ده‌که‌ون:

پیغه‌مبهر ﷺ له (۱۰) ی مانگی په‌مه‌زانی سالی (۸) ی کۆچی دوا‌ی خو ریک‌خستن و ناماده‌یی ته‌واو، به سوپایه‌کی ده هزار که‌سییه‌وه به‌ره و مه‌ککه به‌رئ ده‌که‌وی و (أبا رهم الغفاري) له مه‌دینه له‌جیتی خوی به‌جی ده‌هیتلی^(۱)، لی‌ره‌دا پی‌ویسته شه‌و بزاین:

له صولحی حوده‌یبیه‌دا، که له سالی شه‌شه‌می کۆچیدا بوو، پیغه‌مبهر ﷺ هه‌زارو چوار سه‌د له هاوه‌لانی له‌گه‌لدا بوون، به‌لام بۆ نازاد‌کردنی (مه‌ککه) له سالی هه‌شته‌می کۆچیدا ده هزار که‌س له هاوه‌لانی به‌رئزی له‌گه‌لدا بوون.

واته: له‌ماوه‌ی دوو سالی صولحدا، هه‌شت هزار که‌س زیاد‌ی کردوه، که‌واته: نی‌سلام له که‌ش‌وه‌ه‌وی هیتن و نارامدا گه‌شه ده‌کات، بۆیه خوی په‌روه‌ردگار ناوی له صولحی حوده‌یبیه‌ ناوه سه‌رکه‌وتنی ناشکرا (فتحاً مبیناً)، چونکه زۆر له تیره‌هه‌ره‌به‌کان چاره‌رئتی قوره‌یش بوون، که بینییان قوره‌یش ریک‌که‌وتن و له‌گه‌ل

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام) ج ۴، ص (۲۲۴).

مسولماناندا رپیکه‌وتننامه نیمزا ده‌کهن و دانیانناوه به قه‌واره‌ی سیاسی نیسلام دا،
 نه‌مه رپی کرده‌وه و زۆر له تیره عه‌ره‌به‌کان هاتنه نیو نیسلامه‌وه.

شایانی باسیشه پیغه‌مبەر ﷺ و هاوه‌لانی به‌رپیزی، که له مه‌دینه‌وه به‌رپی ده‌کهن
 به‌پۆژوو‌بوون { (۱۰) ی په‌مه‌زان بوو }، به‌لام له شوینیک به‌ناوی (الکدید)
 پیغه‌مبەر ﷺ پۆژوو‌ه‌که‌ی شکاندو فرمانیشی کرد به هاوه‌لانی، که نه‌وانیش
 پۆژوو‌ه‌کانیان بشکینن، چونکه به‌ره و جه‌نگ ده‌پۆیشتن و بۆنه‌وه‌ی که له‌گه‌ل دوزمندا
 پوو‌یه‌روو ده‌بنه‌وه به هیزو توانا بن^(۱).

شه‌شهم: (أبو سفیان) ده‌که‌ویته بۆسه‌ی سوپای نیسلامه‌وه:^(۲)

دیاره قوره‌یشیبه‌کان به به‌رده‌وامی گوی له‌سه‌ر هه‌ست ده‌بن، که سوپای نیسلام
 بیت و به‌سه‌ر مه‌که‌دا بدا، نه‌و به‌سه‌ره‌هاتش (عباس) ی مامی پیغه‌مبەر ﷺ بۆمان
 ده‌گیریته‌وه و ده‌لن: شه‌و بوو من سواری نیستره سپیه‌که‌ی پیغه‌مبەر ﷺ بووم ده‌چووم
 به‌ره و مه‌که‌ بۆ نه‌وه‌ی یه‌کێک ببینم، بینیرم قوره‌یشیبه‌کان ناگادار بکاته‌وه، که
 بین و نه‌مان بخوازن له پیغه‌مبەر ﷺ، وه داوای نه‌وه‌ی لێ بکن که به شه‌رو
 کوشتاره‌وه نه‌چیته نیو مه‌که‌وه، بۆنه‌وه‌ی قوره‌یش نه‌کوژین و خه‌ساره‌ت زۆر نه‌بن،
 له‌پیدا بووم به‌ره و مه‌که‌، گویم له ده‌نگه‌ده‌نگێک بوو که نزیک که‌وتمه‌وه، بینیم نه‌وه
 (أبو سفیان) و (بدیل بن ورقاء) ن به‌یه‌که‌وه قسه ده‌کن، گویم لیبسو (أبو سفیان)
 ده‌یگوت نه‌و ناگرو جه‌یشه‌ی نه‌مشو بینومه قه‌ت نه‌مدیوه، دیاره له‌و سه‌رده‌مه‌دا
 شه‌وانه سوپا بارگه و بنه‌یان خستوه و خیمه‌یان هه‌لداوه و ناگریان کردۆته‌وه، (بدیل بن
 ورقاء) یش گوتی: نه‌وه (خزاعة) ن وا به‌حه‌مسه‌تن.

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۲۴-۲۲۵).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ۴، ص (۲۲۶-۲۲۷).

(أبو سفیان) گوتی: (خزاعه) زور له‌وه‌ی که‌مترن شه‌وه‌موو ناگرانه بکه‌نه‌وه! شه‌وان له‌وه‌ قسانه‌دا بوون، من بانگم کرد فلان که‌س؟! (أبو سفیان) ده‌نگی منی ناسی، گوتی: تو فلانکه‌سی؟!
گوتم: به‌لئی.

گوتی: نه‌وه چییه؟

گوتم: نه‌وه پیغه‌مبه‌ری خواجه رضی الله عنه، که به سوپایه‌که‌وه هاتوه شه‌ری له‌گه‌لدا ناکرئ! جا وه‌ره له‌گه‌ل من سواریه، چونکه نه‌گه‌ر بیت و حه‌ره‌س و نیشکچی شه‌و سوپایه بتبینن، گیانت ده‌که‌ویته مه‌ترسییه‌وه، (عباس) ده‌لئی: (أبو سفیان)م له‌پشت خؤم سوارکردو به‌لای ناگره‌کاندا چووین، که ته‌ماشایان کردم ناسیام، که من مامی پیغه‌مبه‌رم رضی الله عنه نیستره‌که‌ی شه‌ویشم پییه، بویه ته‌ماشای (أبو سفیان)یان نه‌کرد، که له‌دوای خؤمه‌وه سوارم کردبوو، به‌و شیویه‌ه ریشتین تا گه‌یشتینه لای ناگری (عمر بن الخطاب) -خوا لئی رازی بی- (عمر) که (أبو سفیان)ی بینی به دواماندا پایکردو، گوتی: نه‌وه دوژمنی خواجه! هیچ په‌یمانیک نیه ده‌ستیکم بیگاتی ده‌یکوژم، منیش به نیستره‌که غارم کردو، زووتر گه‌یستمه خدمت پیغه‌مبه‌ر رضی الله عنه لئی نزیک که‌وتمه‌وه و گوتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا شه‌وه (أبو سفیان) گه‌وره‌ی قوره‌یشه، (عمر)یش -خوا لئی رازی بی- گه‌یسته لامانو، گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا لیم گه‌ری با له‌گه‌ردنی بده‌م، نه‌وه دوژمنی خواو پیغه‌مبه‌ری خواجه، منیش گوتم من په‌نام داوه، دوایی لای پیغه‌مبه‌ر رضی الله عنه دانیشتم و سه‌ری (أبو سفیان)م له‌کؤشی خؤم نابوو دوای شه‌وه‌ی (عمر) چهند جاریک شه‌وه‌ی دووباره کرده‌وه، منیش پیتم گوت له‌سه‌رخویه (عمر)، نه‌گه‌ر (أبو سفیان) یه‌کیک بووایه له (بنی عدی) (تیره‌که‌ی خؤت) هیئنده سوور نه‌ده‌بووی له‌سه‌ر کوشتنی!

(عمر) یش گوتی: ئە ی (عباس)! بە خوا مسولمانبوونی تۆم پی خۆشتر بوو له مسولمانبوونی (خطاب) ی بابم، ئەویش له بهرئەوهی، که پیغه مبهەر ﷺ به مسولمانبوونی تۆ دلخۆشتر بوو له مسولمانبوونی بابم!!

به لām دوایی پیغه مبهەر ﷺ به (عباس) ی فرموو (عباس) تا به یانی بیبهو له قۆناغه که ی خۆتی دابنی، به یانی (أبو سفیان) م له گه ل خۆم برده خزمهت پیغه مبهەر ﷺ، ئنجا پیغه مبهەر ﷺ فرموی: {و یحک یا ابا سفیان! ألم یأن لك ان تعلم ان لا إله إلا الله}، واته: بی قهزا بی (أبو سفیان) کاتی ئەوه نه هاتوه، که بزانی جگه له خوا هیچ په ستر او نین؟!.

(أبو سفیان) یش گوتی: دایک و بابم به قوریانت بن ئە ی موحه ممه د چه نده نارامی! چه نده بهر پیزی! چه نده خزم دۆستی! به خوا بۆم ده رکه وتوه، ئە گه ر ئەو په ستر او انە ی ئیمه ده یان په رستین سوودیان پی گه یان دبا یین، ئیستا توشی ئەو وه زعه نه ده بووین.

ئنجا پیغه مبهەر ﷺ فرموی: {و یحک یا ابا سفیان! ألم یأن لك ان تعلم اني رسول الله}، واته: بی قهزا بی (أبو سفیان) ئەدی کاتی ئەوه نه هاتوه بزانی من پیغه مبهری خوا م؟!.

به لām ئە مجاره یان (أبو سفیان) گوتی: ئەوه یان هیشتا گومانیکم له دلدا ماوه! (عباس) ده لئ: منیش گوتم: (أبو سفیان) مسولمان به بهر له وه ی ملت بهر پیزی! به هر حال (أبو سفیان) ئیمانی هینا^(۱).

ئومید وایه له دواییدا بوو یته مسولمانیک ی باش، چونکه له جهنه گه کاندایه شداری کردوه و چاویکی له ده ست داوه، به هر حال مسولمانبوونه که ی بهو شیوه یه بووه.

(۱) هه مان سه رچاوه، ج ۴، ص (۲۲۷).

(عباس) ده‌ئی: دوایی پیغه‌مبهر ﷺ پیئی فهرمووم: (أبو سفیان) به‌ره و له تنگه‌به‌ریک رای بگره با سوپای نیسلام پۆل پۆل و که‌تیبه به که‌تیبه بیینی، منیش بردم له تنگه‌به‌ریک پامگرت، سوپای مسولمانان ده‌ستی کرد به جووله، هر کۆمه‌لیک ده‌هات (أبو سفیان) پیئی ده‌گۆتم نه‌وانه کیتن؟! نه‌وه کی‌یه؟!

منیش ده‌مگوت: نه‌وانه فلان تیره‌ن، نه‌وه فلان که‌سه، ننجا که‌تیبه‌یه‌ک هاتن، که له چه‌کدا ده‌بریسقان‌وه.

گوتی: نه‌دی نه‌وانه کیتن!؟

منیش گۆتم: نه‌وه پیغه‌مبهری خواجه ﷺ و سوپای کۆچکه‌رو پشتیوانانی له‌خزمت دایه.

ننجا (أبو سفیان) پیئی گۆتم: نه‌ی (أبو الفضل) به‌راستی مولکی برازایه‌که‌ت چاک گه‌وره بووه! منیش گۆتم: نه‌ی (أبو سفیان) نه‌وه مولک و پادشایه‌تی نیه، نه‌وه پیغه‌مبهرایه‌تییه، گوتی: ده‌ی نه‌وه باشته‌ر^(۱)!

دوایی (عباس) ی مامی پیغه‌مبهر ﷺ پیشنیار ده‌کات و ده‌ئی^(۲): نه‌ی پیغه‌مبهری خوا ﷺ (أبو سفیان) فه‌خرو ده‌رکه‌وتنی پی‌خۆشه، نه‌گه‌ر شتیکی بده‌یتی باشه، پیغه‌مبهریش ﷺ ده‌فهرموئ: باشه جار بده‌ن: هر که‌سیک بچیته مائی (أبو سفیان) نه‌وه نه‌مین ده‌بیته، وه هرکه‌سیکیش ده‌رگا له‌سه‌ر خۆی داب‌خا نه‌مین ده‌بی، وه هرکه‌سیکیش بچیته نیو مزگه‌وتی حه‌رام‌وه نه‌مین ده‌بیته، پیغه‌مبهر ﷺ لی‌ره‌دا شتیکی پو‌اله‌تی ده‌داته (أبو سفیان)، که دیاره نه‌وکاته (أبو سفیان) دل‌ی به‌وه خۆش بووه.

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه، ص(۲۲۸).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه به‌رگو لایه‌ره.

حهو ته م: پښه مبري خوا ﷺ به خو به که مگر تن (تواضع) هوه ده چي ته
نيو مه که هوه :

پيش نه وهی سو پای پښه مبر ﷺ بچي ته نيو مه که هوه، (عباس) به (أبو سفیان) ده لئ: به خي را يی بر ووه (مه که هوه)، نه ویش ده چي ته هوه نيو شارو به ده نگی به رز هاوار ده کات و ده لئ: نهی خه لکينه نه وه مو حه مده به سو پایه که هوه ديت، هه رکه سيک بچي ته مالي (أبو سفیان) با له خوی نه مين بي.

گوتيان: خوا له نيوت به ري مالي تو قازانچمان پي ناگه به ني، دوایي گوتي: هه رکه سيک بچي ته مالي خوی و ده رگا له سه ر خوی دا بجات، با له خوی نه مين بي، وه هه رکه سيک بچي ته مزگهوت با له خوی نه مين بي، به و شي وه به زوري خه لکه که چوو بو مزگهوت و نيو مالي خوی.

ميژوونوسان ده لئ: پښه مبر ﷺ رو يشت تا گه يشته (ذي طوی) و بو چوونه نيو مه که هوه، سه ري مو باره کی خستبوه سه ر قه رپوزی ولا خه که ی و ملکه چي بي بو خوا ده کرد به و سه رکه و تنه ی که پي بي به خشيبوو، چونکه ده يزاني که نه وه ني عمهت و چاکه ی خوايه داويه تي به خوی و مسولمانان و نه و شاره ی هه شت سال له مه و پيش موشري که کان نه ويان لي ده ر کرده، نيستا به سه ر به رزي و هيژو عيززه ته وه ده چي ته وه نيوي و فه تي ده کات و خه لکه که ی چاوه رين نه و عه فويان بکا و به زه بيان له گه لدا بنوي تي!

جا پښه مبري خوا ﷺ به شي وه به که سو پایه که ته رتيب ده کا که له چوار قول وه بچنه نيو شاری مه که هوه، (خالد بن الوليد) دی ديار ي کرد که خوی و هيژه که ی له به شي خواره وه ی مه که بچنه نيو مه که هوه له (صفا) له گه ل پښه مبر ﷺ به کبگر نه وه وه فه رمانيشی به (زبير بن العوام) کرد که له با کوره وه پرواته نيو مه که هوه له ري گه ی (کداء) هوه و نالا که ی له (حجون) بچه قيني.

(أبو عبیده) شی کرده سه ر کرده ی پياده و بن چه که کان و پي سي فه رموو، که به نيو دژله که دا پروات تا ده گاته نيو مه که هوه له وي يه که ده گر نه وه.

وه (سعد بن عباده) ش له گه ل هيژي کی پشتيوانان (الأنصار) له پيشه وه ی پښه مبر ﷺ به ري ده که وي، وه پښه مبر ﷺ ناگاداري هه موويان ده کات، که شه ر

تدنيا له گه ل نه وانه دا بکن که شهریان له گه ل ده کهن، وه له و قولهي که (خالد بن الوليد) سر کرده ی سويابه که ده بی، قوله شهرينکی بچوک پرو ده داو کوشتارتيکی کم ده کري، که هيتريک له قوره ي شييه کان له (الخدمه) کڙيو ويونه وه به نيازي به رهنگار يونه وه ی سويای نيسلام بوون، له وانه: (صفوان بن أمية، عكرمة بن أبي جهل، سهيل بن عمرو) وه چهندين که سي ديکه بوون، به لام زو ده شکين و جگه له وانه ی که ده کوژرين، نه وانه ی ديکه هه لدين و په رته ی لي ده کهن.

پيغه مبر ﷺ زور مده ستي بوو کيشه و کوشتار له نيو مه که که دا پرو نه دات، بويه کاتيک بيستي (سعد بن عباد) گوتويه تي: {اليوم يوم الملحمة، اليوم تستحل الحرمه} (۱)، واته: نه مپرو پروزي جهنگه و هرپام هه لال ده کري، پيغه مبر ﷺ فدرمووی: نه خير نه مپرو پروزيکه خوا ريزي که عبه ی تيدا ده گري، وه نالا که ی له (سعد) وه رگرت هوه دای به (قيس) ی کوري، بو نه وه ی پشتيوانه کانيش گله یی نه کهن و (سعد) يش بو کوري خوي پي ناخوش نه بو (۲).

نجا که پيغه مبر ﷺ ده چيته نيو شاري مه که وه زعه که هپور ده بيته وه، فرمان دهرده کا که چند که سينک بکوژرين، له وباره وه (ابن حجر) ده لي: نه و که سانه ی که پيغه مبر ﷺ فرمانی کوشتنی دان سرجه م (۱۳) که س بوون، چوار نافرته و نو پياو له به رته وه ی نه و سيزده که سه، يان خويني خه لک قهرزدار بوون، يان زور نازاری نيسلام و مسولمانان يان دابوو.

دياره هه نديک له وانه دين و مسولمان ده بن و پيغه مبر ﷺ لييان خوش ده بي و عه فويان ده کات، به لام نه وانه يان، که نايه ن و په شي مان نابنه وه، ده کوژرين (۳).

(۱) سرچاوه ی پيشو، ج ۴، ص (۲۴۰).

(۲) (السيرة النبوية)، للصلاحي، ص (۷۶۲).

(۳) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۳۱-۲۳۳)، وه: (فتح الباري)، لابن حجر العسقلاني،

ج ۷، ص (۹).

هشتم: پاک‌کردن‌وهی که‌عبه له بته‌کان و دهرکردنی لی‌بوردنی گشتی:

ئنجا پیغه‌مبهر ﷺ ده‌چپته مزگه‌وتی حه‌رامه‌وه و حه‌وت جار ته‌وافی که‌عبه ده‌کات، له‌کاتی ته‌واف کردنه‌که‌شدا یه‌کیتک له کافره‌کان ده‌یه‌وی پیغه‌مبهر ﷺ بکوژی، به‌ناوی (فضالة بن عمیر)، که بۆخۆی ئاوا بۆمان ده‌گیریتته‌وه و ده‌ئی: له‌کاتی‌کدا که پیغه‌مبهر ﷺ له ته‌واف‌کردندا بوو، چووم بیکوژم، نه‌ویش پرووی تیکردم و فهرمووی: ها (فضالة) نیشته‌چییه؟!

منیش گوتم: هیچ نیشیتکم نیه ته‌نیا ته‌واف ده‌که‌م و دووعا ده‌که‌م.

فهرمووی: دووعا ده‌که‌ی! نه‌خیر داوای لی‌بوردن له خوا بکه، چونکه نیه‌تیکتی دیکته هه‌یه وهره پیش، منیش لی‌تی چوومه پیش و ده‌ستیکتی به‌سینگدا هیناو دووعای بۆ کردم، سویند به‌و که‌سه‌ی موحه‌مه‌دی به‌حَق ناردوه، پیش نه‌وه‌ی ده‌سته بخاته سهر دلم هیچ که‌س له‌سهر زه‌وی نه‌بوو له‌وی زیاتر رقم لی‌تی هه‌ئس، به‌لام که ده‌ستی له‌سهر سینهم داناو دووعای بۆ کردم، هیچ که‌س نه‌بوو له‌سهر زه‌وی هینده‌ی ویم خۆش بوئ^(۱).

وه (بخاری و مسلم)^(۲) هیناویانه، که پیغه‌مبهر ﷺ داوای ته‌وافی که‌عبه ده‌چپته نیو که‌عبه‌وه، که (۳۶۰) بتی تیدا بووه و پیغه‌مبهر ﷺ به‌گۆچانه‌که‌ی نیشاره‌ی بۆ بته‌کان ده‌کردو ده‌یخستن و ئنجا ده‌یفهرموو: ﴿قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ...﴾ الإسراء، ﴿قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُدْعِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾ سبأ، واته:

(۱) سهرچاوه‌ی پیشوو، ج ۴، ص (۲۳۷).

(۲) صحیح البخاری: ۴۲۸۷، وه (صحیح مسلم): ۴۶۰۱.

{وہ بلیٰ حەق ہاتو (باطل) پوچایہ‌وہ}، بلیٰ حەق ہاتو (باطل) دروست نابیتہ‌وہو ناگہ‌ریتہ‌وہ) وہ فرمانی کرد کہ ہم‌ووئو بتانہ بشکیتنن، ہر‌وہا ویتہ‌ی (ابراہیم) و (اسماعیل) لہ‌سەر دیواری کہ‌عبہ کیتش‌رابوون کہ (أزلام)‌یان بہ‌دہ‌ستہ‌وہ بوو، پیغہ‌مبەر ﷺ فرمانی کرد کہ ئەو ویتانہ‌ش بسرپنہ‌وہ، پاشان خەلکە کہ کۆبوونہ‌وہو چاوہ‌روانی پیغہ‌مبەریان دہ‌کرد ﷺ و تاربان بۆ بدا، پیغہ‌مبەریش ﷺ لہ دەرگای کہ‌عبہ وەستاو فەرمووی: {لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، صَدَق وَعْدُهُ، وَنَصْرُهُ عِندَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ...}، واتہ: بیتجگہ لہ‌خوا هیچ پەرستراو نین، بە‌ئینی خۆی بردە‌سەر بە‌ندە‌ی خۆی سەر‌خست، وە‌خۆی بە‌تە‌نیا حیزبە‌کانی تیتکشکاند، نجا فەرمووی: ئە‌ی کۆمە‌لی قورە‌یش خوا میتشکی نە‌فامیتی لہ‌ نیتوہا لا‌برد، شانازی بە‌ باب و باپیرانتانہ‌وہ مە‌کە‌ن و خۆ بە‌سەر خەلکدا ہە‌لمە‌کیتش، خەلک ہە‌مووی لہ‌ ئادە‌من، ئادە‌میش لہ‌ گلە، نجا ئە‌م ئایە‌تە‌ی خوێ‌دوہ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفَعُكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾﴾ الحجرات، واتہ: ئە‌ی خەلکینە! ئیمە دروستمان کردوون لہ‌نیر (ئادە‌م) و مئ (حواء) یە‌ک، وە گێ‌راومانن بە‌ چە‌ند گە‌لو و هۆزێک بۆئە‌وہ‌ی یە‌کدی بناسن، بیتگومان بە‌رێزترینتان لای خوا پارێزکارترتانە، بیتگومان خوا زانای شارە‌زایە.

پاشان فەرمووی: ئە‌ی کۆمە‌لی قورە‌یش پیتان وایە چیتان لێ‌دە‌کە‌م؟!

گوتیان: تە‌نیا چاکە و خیرت لێ‌ چاوہ‌رێ دہ‌کە‌ین، بربایە‌کی بە‌رێزو برازایە‌کی بە‌رێزی! ئە‌ویش فەرمووی دہ‌برۆن ئە‌وہ ہە‌مووتان ئازادن^(۱).

(أبو هريرة) —خوای لێ‌ رازی بئ— دہ‌گێ‌ریتە‌وہ، دہ‌لێ^(۱): دوا‌ی ئە‌وہ‌ی پیغہ‌مبەر ﷺ لہ‌ مە‌ککە نیشتە‌جئ بوو، مسولمانانی مە‌دینە (پشتیوانە‌کان) ہە‌ندیکیان بە

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۳۳-۲۳۴)، وە (البدایة والنہایة)، ج ۴، ص (۳۸۴).

هه‌ندیکیان گوت: پتغه‌مبهر ﷺ هاتۆته‌وه نیتو شارو خزمه‌کانی خۆی، له‌وانه‌یه له‌مه‌ودوا لیره نیشته‌جئ بیت و به‌یه‌کجاری لیره بمینیتته‌وه، له‌وکاته‌شدا وه‌حی بۆ پتغه‌مبهری خوا ﷺ دابه‌زی، چونکه پتغه‌مبهر ﷺ که وه‌حی بۆ ده‌هات ئیمه لیمان ناشکرا بوو، له‌به‌رنه‌وه‌ی ده‌که‌وته حاله‌تیکه نااساییه‌وه ده‌موچاری موباره‌کی سوور ده‌بۆوه، ته‌نانه‌ت نه‌گهر له‌ پۆژی زۆر ساردی زستانیشدا بووایه، ده‌موچاری موباره‌کی ئاره‌قی پیندا ده‌هاته خوار، بۆیه ئیمه چارمان تیده‌پری هه‌تا وه‌حیه‌که ته‌واو ده‌بوو، دوا‌ی نه‌وه‌ی که وه‌حی هاته خوار پتغه‌مبهر ﷺ بانگی پشتیوانانی کرد، فه‌رمووی:

{يا معشر الأنصار قُلْتُمْ أَمَا الرَّجُلُ فَاذْرِكْهُ رَغْبَةً لِي قَرِيْبِهِ وَرَأْفَةً بِعَشِيرَتِهِ} (۱)، واته: نه‌ی کۆمه‌لی پشتیوانان! نایا له‌نیتو خۆتاندا گوتتان: پتغه‌مبهر ئاره‌زوومه‌نده، که بپتته‌وه نیتو شاره‌که‌ی خۆی و به‌زه‌یی به‌ خزم و هۆزه‌که‌یدا هاته‌وه؟! گوتیان: به‌لی نه‌ی پتغه‌مبهری خوا له‌نیتو خۆماندا قسه‌یه‌کی وامان کرد، فه‌رمووی:

{كَلَّا إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ هَاجَرْتُ إِلَى اللَّهِ وَالْحَكْمِ وَالْمَحْيَا مَحْيَاكُمْ وَمِنْ بَهْنَدِهِ خَوَامٍ وَبِئْتِغَمْبَهْرِي خَوَامٍ، كَوَجِمُ كَرْدُوهُ بَوْلَايَ خَوَا، پَاشَان بَوْلَايَ نِيْوَه، زِيَانَم لَه‌گه‌ل ئيْوه‌يه‌و مَرْدَنِيْشَم لَه‌گه‌ل ئيْوه‌يه، نه‌وانيش ليْتي نَزِيْكَ كَه‌وَتْنَه‌وه گَرِيَان وَگوتيان: نه‌ی پتغه‌مبهری خوا! به‌خوا بۆیه نه‌وه‌مان گوتوه، پیمان ناخۆش بوو لیمان دوور بکه‌ویسه‌وه، پتغه‌مبهریش ﷺ فه‌رمووی: {إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُصَلُّونَ لَكُمْ وَيَقْبَلُونَكُمْ}، واته: خواو پتغه‌مبهری خوا به‌پراستتان ده‌زانن (که له‌به‌ر زیته خۆشه‌ویستی منتان بسوه، نه‌ک نه‌وه‌ی که گومانی خراپتان به‌من بردبێ)، وه عوزریشان بۆ دیننه‌وه.

(۱) (البدایة والنهایة)، ج ۴، ص (۳۵۴-۳۵۵).

(۲) صحیح مسلم: ۴۵۹۸، وه: (البدایة والنهایة)، ج ۴، ص (۳۵۵).

نوڤه‌م: مسولمانبوونی سه‌رانی قوره‌یش :

دوای شه‌وی پیغه‌مبهر ﷺ له مه‌ککه‌دا نیشته‌جی بوو، سه‌ران و زۆریه‌ی زله‌زله‌کانی قوره‌یش شه‌وانه‌ی، که تا شه‌وکات زۆر دژایه‌تی پیغه‌مبهریان ﷺ کردبوو، هاتنه‌ نیو ئیسلامه‌وه‌و مسولمان بوون.

یه‌کێک له‌وانه (سهیل بن عمرو) که نوینه‌ری قوره‌یشییه‌کان بوو له‌ صولحی حودییه‌دا، هه‌روه‌ها (صفوان بن أمیه) و (عکرمة بن أبی جهل) شه‌وانه‌ هه‌رسیک هاتن مسولمان بوون، که هه‌رکامیک له‌وانه‌ به‌سه‌ره‌اتی خۆی هه‌یه، بۆ وینه: (سهیل بن عمرو) ده‌لتی: که پیغه‌مبهر ﷺ هات بۆ مه‌ککه‌ ده‌رگام له‌سه‌ر خۆم داخست و خۆم په‌نه‌ان کرد، گوتم نه‌گه‌ر پیم بزانی ده‌مکوژی، (عبدالله)ی کوپم نارد گوتم برۆ بزانه‌ موحه‌مه‌د شه‌مانم ده‌دا؟

کوپه‌که‌م هاته‌وه‌ گوتی: بابه، پیغه‌مبهر ﷺ ده‌لتی: باخۆی ده‌ربخات لای ئیمه‌ پژی لیگیراوه! نه‌گه‌ر ئیمانیش نه‌هینتی قه‌یناکه، منیش چه‌ند مانگیک له‌سه‌ر دینی خۆم مامه‌وه، پیغه‌مبهریش ﷺ نامۆزگاری هاوه‌لانی کردبوو، که مۆره‌ له‌ (سهیل بن عمرو) نه‌که‌ن! هه‌رچه‌ند له‌سه‌ر دینی خۆی ماوه‌ته‌وه‌و پژی لی ده‌گرین، سه‌ره‌نجام دوای چه‌ند مانگیک مسولمان بووم^(۱).

هه‌روه‌ها (صفوان بن أمیه)ش ده‌لتی: پژیشت، که خۆی بسخاته ده‌ریاوه‌و خۆی بسخنکینتی، به‌لام (عمیر بن وه‌ب) به‌دوایدا پژیو، گوتی: من شه‌مانم بۆ له‌ موحه‌مه‌د خواستوی! شه‌یش ده‌گه‌رپیتته‌وه‌و دوای ماوه‌یه‌ک ئیمان دینتی^(۲).

(عکرمة بن أبی جهل)یش به‌هه‌مان شیوه‌ سه‌ری خۆی هه‌لده‌گرئی، به‌لام خیزانه‌که‌ی، که پیش خۆی مسولمان ده‌بی، به‌دوایدا ده‌چی و ده‌یه‌ینیتته‌وه‌و ده‌چیتته‌

(۱) پروانه: (المعاري) للواقدي، ج ۲، ص (۸۴۶-۸۴۷)، و رواه الحاكم في (المستدرک).

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۳۷-۲۳۸).

خزمدت پیغهمبه‌ر ﷺ ده‌لئی: ئە‌ی پتغه مبه‌ری خوا! من به مه‌رجیك مسولمان ده‌بم داوای لی‌بوردنم بۆ له خوا بکه‌ی من زۆر نازاری ئیسلام و مسولمانانم داوه. پیغهمبه‌ریش ﷺ ده‌فه‌رموی: خوایه له هه‌موو شتیکی ببسووه^(۱)، هه‌رچه‌نده کو‌ری (أبو جهل) یشه به‌لام پیغهمبه‌ر ﷺ نامۆزگاری مسولمانان ده‌کات و پتیمان ده‌لئی: که‌ستان باسی (أبو جهل) نه‌که‌ن! چونکه باسکردنی مردوو زه‌ره‌ر به‌ مردوو ناگه‌یه‌نی و دلی زیندووش نازار ده‌دا.

ده‌یه‌م: گرنگی نازاد کرانی مه‌ککه :

به‌و شی‌وه‌یه‌ی باسکرا به‌بێ پ‌ژانی خو‌تین و توندو تی‌ژییه‌کی وا که شایانی باسکردن بێ، مه‌ککه نازاد کرا، که پیغهمبه‌ر به‌ ده‌ هه‌زار جه‌نگاوه‌ره‌وه له هه‌واوه‌لانی به‌پ‌ژی، زۆر چه‌که‌مانه له چوار قۆله‌وه پ‌ژیسته نی‌و شاری مه‌ککه‌وه به‌پیتی به‌رنامه‌یه‌کی تۆکمه‌و دا‌پ‌ژراوه‌وه له ماوه‌کی که‌مدا مه‌ککه نازاد کرا و خه‌لکیکی زۆری شه‌ویش مسولمان بوون و شه‌ویش عه‌فووی کردن، وه پیغهمبه‌ر بۆ ماوه‌ی نۆزده پ‌ژان له مه‌ککه‌دا مایه‌وه و له‌و ماوه‌دا به‌ تی‌گه‌یانندی خه‌لکی و کاره‌کانی دیکه‌ی گرنگی خۆیه‌وه خه‌ریک بوو.

به‌م شی‌وه‌یه‌ مه‌ککه، که تا شه‌وکات پایته‌خت و نی‌وه‌ندی کافرانی قورپه‌یش بوو، که‌وته به‌رده‌ستی ئیسلام، دواتر له‌وی‌وه توانرا ناحه‌زانی دیکه‌ی ده‌ورپشتیش ته‌مبێ بک‌رین و له‌نی‌و ب‌س‌رین.

وه نازادکرانی مه‌ککه شو‌ینه‌واری گرنگی سیاسیی و کۆمه‌لایه‌تی لێ که‌وته‌وه و به‌لێن و گه‌تی په‌روه‌ردگاریش هاته‌ دی، به‌ جی‌گی‌ر بوون و ده‌سه‌لات په‌یدا کردن و هوکمه‌کردنی مسولمانانی راسته‌قینه له‌ زه‌ویدا.

(۱) (المغازي) للواقدي، ج ۲، ص (۸۵۱-۸۵۳).

جهنگی حونهین و نه و طاس و طائف

یه که م: جهنگی حونهین :

یه کیتک له و جهنگانه ی، که پیغه مبه ر ﷺ پیمان ههستا جهنگی حونهین بوو، نه و ه بوو که له (۵) ی (شوال) بهرئ که و تن و له (۱۰) ی (شوال) ی سالی (۸) ی کۆچی گه یشتنه (حنین)، که دۆلتیکه و هۆزی (هوازن) له وئ بوون، چونکه هۆزی (هوازن) له گه ل (ثقیف) به سه ر کردایه تی (مالک بن عوف) هیزیان کۆکرد بۆ وه و ویستیان به سوپایه کی زۆره وه، که دوا یی ده رکه وت دوو نه و نه ده ی سوپای مسولمانان بوو، به سه ر مه ککه دا بده ن، بۆیه پیغه مبه ر ﷺ پیش نه وه ی نه وان به سه ر مه ککه دا بده ن، فه رمانی ده رکرد، که مسولمانان ناماده بن بۆ هیزشکردنه سه ریان، ژماره ی سوپای مسولمانان دوانزه ههزار که س بوو، ده ههزار له وانه ی که له مه دینه وه له خزمه ت پیغه مبه ردا هاتبوون و، دوو هه زاریش له خه لکی مه ککه، که تازه مسولمان بوو بوون^(۱).

پیش بهرئ که و تنی، پیغه مبه ر ﷺ داوای سی ههزار (رم) ی له (نوفل بن الحارث بن عبدالمطلب) کردو، داوای چه ند (زری) یه کیشی له (صفوان بن أمیه) کرد به نه مانه ت، که دوا ی شه ره که بیانداته وه، چونکه نه و دوو که سه تا نه و کاتیش هه ر کافر بوون، (مالک بن عوف)، که سه ر کرده ی سوپای دو ژمن بوو خه لکی خۆیانی هاندا بۆ شه رو، وره ی به بهر نان و بریاریشیدا ژنو مندا ل له گه ل له شکره که یان بهرن، بۆ نه وه ی پیاوه کانیان له شه ردا شه رم بیانگری و هه لته یه ن، وه سوو دیشی له

(۱) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۵۱).

(درید بن الصمة) بینی له دانسانی بۆسه‌دا دژی مسولمانان و له‌و ناوچه‌یه‌ش زۆر
شاره‌زا بوون.

سوپای بی‌پروایان پێش مسولمانان له شیوی (حنین) خۆیان مه‌لاس دابوو، که
سوپای ئیسلام گه‌یشته‌ نه‌وی، له هه‌موو لاره به خه‌ستی تیریاران کران و سه‌ریان لێ
شیواو زۆر زیانیان پێ‌گه‌یشت و زۆریه‌ی مسولمانان هه‌لاتن (عباس) ی مامی پێغه‌مبه‌ر
ﷺ ده‌لێ: که له سه‌ره‌تاوه مسولمانان رایانکرد من پێشمه‌ی ئیستره‌که‌ی
پێغه‌مبه‌رم گرتبوو نه‌و له مه‌یدان مابۆوه، پێی گوتم: {یا عباس اص‌ر‌خ یا معشر
الانصارا یا معشر اصحاب الس‌مرة}، واته: نه‌ی عه‌بباس! هاوار بکه: ه‌ۆ
کۆمه‌لی پشتیوانان! ه‌ۆ کۆمه‌لی هاوه‌لانی دره‌خته‌که‌!، منیش به‌ده‌نگی به‌هێزی خۆم
بانگم کردن، سویند به‌ خوا که گوێیان له ده‌نگی من بوو وه‌ک چۆن مانگا بۆ
گوێره‌که‌که‌ی خۆی سۆزی هه‌یه‌و ده‌گه‌رپته‌وه سه‌ری، ناوا گوێیان: (لبیک، لبیک)، واته:
له خزمه‌تتین، له خزمه‌تتین! دوابی پێغه‌مبه‌ر ﷺ چنگه‌ خۆلێکی به‌ کافران داکردو
فه‌رمووی: {اله‌زموا ورب‌ محمد} رواه مسلم^(۱)، واته: به‌ په‌روه‌ردگاری
موحه‌مه‌د تێک ده‌شکێن!

ئنجای سوپای مسولمانان به‌رگری مه‌ردانه ده‌که‌نو له مه‌یداندا ده‌مێننه‌وه‌و خوای
په‌روه‌ردگاریش به‌ناردنی فریشته بۆ یارمه‌تی دانیان له جه‌نگه‌که‌دا، نه‌وه‌نده‌ی دیکه
مسولمانان به‌هێزو کافران تووشی ترسو دله‌پاوکێ ده‌کات، به‌و جۆره مسولمانان
سوپای کوفر تێک ده‌شکێنن و خه‌لکێکی زۆریان لێ ده‌کوژن و خه‌لکێکی زۆر به‌دیل
ده‌گرن و مه‌رو ماللات و چه‌کیکی زۆریش که به هه‌زاران مه‌زه‌نده ده‌کرا، به غه‌نیمه‌ت
ده‌گرن^(۲)، له‌وباره‌وه خوای زال ده‌فه‌رمووی:

(۱) صحیح مسلم، کتاب الجهاد: ۴۵۸۸.

(۲) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۵۶-۲۵۷).

﴿ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرٍ ۗ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَابَسَتْ مَوَاطِنَ الَّذِينَ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ ۗ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۗ وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴾ ﴿۶۳﴾ التوبة،
 واته: بیگومان خوا له زور شوینان نیوه‌ی سهرخست، وه پژوی (حونه‌ین)، که به‌زوریه‌که‌تان سهرسام بوون، { چونکه یه‌کیک له تازه مسولمانبووه‌کان گوتی: (لن نُغَلِبَ اليوم من قلة) ^(۱)، واته: نه‌مرو به‌هوی که‌مییه‌وه تیک ناشکینین }، به‌لام زوریه‌که‌تان هیچ دادی نه‌دان...؛ که‌واته: نیوه به‌هوی نیمانو پاریزکاریتان‌وه خوا سهریخستون، نه‌ک به‌هوی زوریته‌ان‌وه، ننجاً له کوتایی جه‌نگه‌که‌دا پاشماوه‌ی له‌شکری شکاوی بی‌پروایان به‌رهو (طائف) ده‌چی‌وه هندی‌کیشیان به‌رهو (نه‌وطاس) ده‌چ‌اتن.

هویه‌کانی تیشکانی مسولمانان له سهره‌تاوه:

- (۱) شانازی کردن به‌زوری سوپای خویان و گپرانه‌وه‌ی سهرکه‌وتن بو خویان نه‌ک بو خوا.
- (۲) له‌نیو جه‌یشی پیغه‌مبدر ﷺ دا خه‌لکیک هه‌بوو، که بی‌چه‌ک بوون و له‌به‌ر دلگه‌رمییان چووون بو جه‌نگه‌که.
- (۳) ژماره‌ی له‌شکری دوژمن دوو هینده زورتر بوو له سوپای مسولمانان.
- (۴) (مالک بن عرف) سهرکرده‌ی کافره‌کان پیش‌گه‌یشتنی سوپای مسولمانان چوووبوه شیوی (حنین) و شوینه‌گرنه‌گه‌کانی گرتبوو، وه که‌مینی له مسولمانان داناوو.

(۱) سهرچاوه‌ی پینشو، ج ۴، ص (۲۵۴).

۵) ھىندىك لە ئىمان لاوازەكان كە تازە لە مەككە مەسولمان بوويوون، پايان كرد لە مەيدان و ئەمەش بوو بەھۆى تىكچوونى بارودۆخ و شىرازەى سوپاكە.

ھۆيەكانى سەرگەوتنى مەسولمانان لە كۆتايى جەنگەكەدا:

۱/ مانەوە و وەرەرزى پىغەمبەر ﷺ لە مەيدانى جەنگدا، كە بوو بەھۆى گەپانەوەى خەلكە ھەلاتووە كە كە بينىيان سەر كردهيان لە مەيدان داىە.

۲/ تازايەتى پىغەمبەر ﷺ كە قاپەمانانە شەپى كردو لە شوئىتكەوہ بو شوئىتكى ديكە دەچوو.

۳/ تازايەتتى و مانەوەى ئەو كۆمەلە ھاوئەى پىغەمبەر ﷺ لەگەئىدا.

۴/ بەختىراى گەپانەوەى ھەلاتووەكان.

۵/ سوپاى كوفر كەوتە ھەلئەكى سەريازىيەوہ كە بەدواى مەسولماناندا ھىرشەكەيان درىژەى پىنەداو مەسولمانان خۆيان گرتەوہ.

۶/ دووعاو پارانەوەى پىغەمبەر ﷺ بو سەرگەوتنى سوپاى ئىسلام.

۷/ فرىدانى مستەخۆل بەرەو رووى دوژمن لەلايەن پىغەمبەر ﷺ تىكچوونى شىرازەى سوپاكەيان.

۸/ دابەزىنى فرىشتەكان لەلايەن خواوہ، بو يارمەتيدانى مەسولمانان.

دووہم: جەنگى (اوطاس):

پىغەمبەر ﷺ سوپايەك بە سەر كرايەتى (أبو عامر الأشعري) دەئىرى بەرەو (اوطاس) بو سەر پاشماوہى لەشكرى شكاوى جەنگى حونەين، كە لەوئى ھەندىكى ديكەشيان لە بىرپروايەكان رەگەل دەكەون و خو كۆدەكەنەوہ لە دژى سوپاى ئىسلام بە فەرماندەيەتى (درید بن الصمه)، كە پىساوئىكى زۆر دنيا دىدەو شەپ زان بووہو

تەمەنیشی زۆر بووه، سوپای مسولمانان بەرهو (أوطاس) دەپۆن و لەوێ شەرپ
 پروودەدات، سەرەنجام سوپای مسولمانان سەردەکەوئ و سەرکرده‌کەئ ئەوانیش دەکوژن،
 که (درید بن الصمة) هیه، بەلام فەرمانده‌ی سوپای مسولمانان (أبو عامر) یش
 شه‌هید دەبێ^(۱).

سوپیەم: جەنگی (طائف):

پتغمبەر ﷺ پاش گەرانەوه‌ی لە جەنگی (حونەین)، بە سوپایەکەوه بەرهو
 (طائف) دەکەوئته‌ پێ، چونکه هۆزی (ثقیف) دوا‌ی تیشکانیان لە (حونەین)
 گەراپوونەوه (طائف)، وه پتغمبەر ﷺ بۆ ماوه‌ی (۱۷) یان (۲۵) رۆژ ئابلووقه‌ی
 شاره‌کەیدا، وه (ابن هشام) ده‌ئێ^(۲): بۆ یه‌که‌جار پتغمبەر ﷺ سوودی له‌دوو
 نامیری جەنگی وه‌رگرت (مەنجەنیق) و (دەببایه).

مەنجەنیق: ئامرازێک بووه بەرد یان ئاسنی سوورکراوه‌یان تیخستوه و پێیان
 فرێداوه، له‌ جینگای تۆپ و هاوه‌نی ئەم سەردەمه‌ی خۆمان بووه.

دەببایه: شتی‌ک بووه له‌ ته‌خته‌ دروستیان کردوه و په‌رپه‌وه‌یان بۆ کردوه و له‌سەر ئەو
 په‌رپه‌وانه‌ رۆیشتوه و جاری واش بوو له‌سەر و لاخ دایانناوه، بۆئەوه‌ی ئەو تیرو
 شیرو بەرد و ئاسنه‌ی که‌ دوژمن ده‌یانهاوئ کاریان تی‌نه‌کات، پۆلێ ده‌ببایه‌ و
 زریپۆش (مُدْرَعَة) ی ئەم سەردەمه‌ی ئێمه‌ی بینیوه.

که‌واته‌ پتغمبەر ﷺ هه‌ولیداوه سوود له‌ نوێترین ئامرازی جەنگی له‌ سەردەمه‌ی
 خۆیدا وه‌ریگری.

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ۴، ص (۲۵۹-۲۶۱).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ۴، ص (۲۷۴).

له ماوه‌ی ئەو ئابلوقه‌یه‌دا (١٢) کەس له هاوه‌لانی شه‌هید دەبن، به‌ تیری تیره‌هاوێژه‌کانی قه‌لا، پروداوێکی گرنگی دیکه‌ی جدنگی طائف نه‌وه‌بووه، که کۆیله‌کانی نێو قه‌لاکه‌ی شاری (طائف) داده‌بەزنو په‌یوه‌ندی ده‌کهن به‌ سوپای ئیسلامه‌وه‌و مسولمان ده‌بن، جا دوا‌ی ئەوه‌ی هۆزی (ثقیف) مسولمان ده‌بن، دینه‌ خزمه‌ت پیغه‌مبەر ﷺ داوای کۆیله‌کانیان ده‌کهنه‌وه، به‌لام پیغه‌مبەر ﷺ ده‌فرموی: **{أولئك عتقاء الله}**، واته: ئەوانه‌ نازاد‌کراوانی خوان، یانی ئەو کۆیله‌نه‌تان ته‌سلیم ناکه‌مه‌وه، مادام له‌وکاته‌ ناسکه‌دا هاتوونو په‌نایان بۆ ئیمه‌ هیتناوه^(١).

پیغه‌مبەر ﷺ له‌ جدنگی حونه‌یندا نزیکه‌ی (٦٠٠٠) شه‌ش هه‌زار له‌ مندالو نافره‌ت له‌ (هوازن) ده‌گرێ، به‌لام دواتر هۆزی (هوازن) دینو مسولمان ده‌بن، پیغه‌مبەریش ﷺ سه‌رپه‌شکیان ده‌کات له‌ نیوان مالو سامانه‌کیان و ژنو منداله‌کانیادا، ئەوانیش ژنو منداله‌کانیان ده‌وتته‌وه، بۆیه‌ پیغه‌مبەر ﷺ فه‌رمان ده‌کا به‌ هه‌موو سوپایه‌که‌ی، که ژنو منداله‌کانیان ته‌سلیم بکه‌نه‌وه^(٢)، وه پیغه‌مبەر ﷺ هه‌واڵ بۆ (مالک بن عوف) ده‌نێرێ که ئەگه‌ر بێ بۆلامان و مسولمان بێ، ئیمه‌ مالو سامان و خێزان و منداله‌کانی ده‌هینه‌وه، (مالک بن عوف) یش که ئەوکات له‌ گه‌ڵ هۆزی (ثقیف) له‌ نێو شاری (طائف) ده‌بێ، خۆی و هه‌ندیک خه‌لک که له‌ گه‌لی بوون، دینو مسولمان ده‌بن، پیغه‌مبەریش ﷺ پێزی لێ ده‌گرێ و مالو خێزانه‌که‌شی ده‌داته‌وه‌و ده‌یکاته‌ برا گه‌وره‌ش له‌ سه‌ر ئەوانه‌ی که له‌ قه‌ومه‌که‌ی مسولمان بوون.

(ابن‌ القیم)^(٣) ده‌لێ: یه‌کێک له‌ هاوه‌لان داوا له‌ پیغه‌مبەر ﷺ ده‌کات، که دووعا له‌ (ثقیف) بکات، ئەو هۆزه‌ی که له‌ نێو شاری (طائف) بوون، ئەویش ده‌فرموی: **{اللهم اهد ثقیفاً وأت بهم}**، واته: خواجه‌ هیدایه‌تی (ثقیف) بده‌و بیانیه‌ینه‌ بۆ

(١) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ٤، ص (٢٧٦).

(٢) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ٤، ص (٢٧٨، ٢٧٩).

(٣) (زاد‌ المعاد)، ج ٣، ص (٤٩٧)، رواه‌ أحمد‌ فی‌ المسند، ورواه‌ الترمذی، و صححه‌ شعیب‌ الأرنؤوط

لام، ثو هاوه‌له داوا ده‌کات، که دووعایان لسی بکات خوا له‌نیویان به‌ری، به‌لام پیغه‌مبدر ﷺ دووعای هیدایه‌تیاں بۆ ده‌کات، وه دواییش وه‌ک باس‌مان کرد، مسول‌مان بوون.

نه‌وه‌ی که لی‌ره پی‌نیسته قسه‌یه‌کی له‌بار‌ه‌وه بگوتری، دوو هه‌لویتستن:

یه‌ک: دابه‌ش‌کردنی غنیمه‌ت له (جه‌عرانه)^(۱):

پیغه‌مبدر ﷺ ده‌ست‌که‌وته‌کانی جه‌نگی (حونه‌ین) و (أوطاس) که به هه‌زاران سه‌ر حوشترو مه‌رو مال‌ات و پاره‌ی نه‌قدو زی‌رو زیوو... هتد ده‌بئ، زۆریه‌ی هه‌ره‌زۆری نه‌وه ده‌ست‌که‌وتانه‌ی دابه‌ش کرد به‌سه‌ر ناودارو سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی قور‌ه‌یش و غه‌یری قور‌ه‌یشدا که تازه مسول‌مان بوو بوون، له‌وانه:

- (۱) أبو سفیان بن حرب .
- (۲) معاوية بن أبي سفیان .
- (۳) حکیم بن حزام .
- (۴) الحارث بن الحارث بن کلدة .
- (۵) الحارث بن هشام .
- (۶) سهیل بن عمرو .
- (۷) حویطب بن عبد العزی .
- (۸) العلاء بن جارية الثقفی .
- (۹) عیینة بن حصن بن حذیفة .
- (۱۰) الأقرع بن حابس التمیمی .
- (۱۱) مالک بن عوف النصری .
- (۱۲) صفوان بن أمیة .

(۱) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۱۸-۲۸۴).

هر کام له وانه یه کی سده حوشتریان ده داتی و، هیندی کی دیکه ش له خوار شه ژماره یه یان ده داتی، نه وانه ش که ناوا پیغه مبر ﷺ مالیان ده داتی، ناریان لینراوه (المؤلفة القلوب) دل راگیراوه کان، دوا ی شهوی که پیغه مبر ﷺ شهوه ده کا، هه ست ده کا مقومقویدک له نیو پشتیوانانی نیسلامدا -خوا لییان رازی بی- دروست بووه ده لئین: نیمه شمشیره کانمان نیستاش خوینی شه کافرانه ی لی ده چوړی، که چی هه رچی غه نیمه ت و ده سته که و ته هه مووی درا به وان، پیغه مبر ﷺ که شهوه وه که هه والیک له (سعد بن عبادة) ده بیستی پیی ده فهرموئ: سه رجه م خه لکه که تم به تهنیا بؤ کو بکه وه، وه ریگا نه درا که سی دیکه کو بیسته وه له گه لیان، بیجگه له که سانیک کی دیاریکراو له کوچکه ران، تنجا دوا ی شهوی پشتیوانان هه موویان کو ده کاته وه، وتاریان بؤ ده داو ده فهرموئ: نه ی پشتیوانان شهی کو مه لی پشتیوانان! شهوه چییه قسه یه کم لیتانه وه بیسته؟ نایا نیوه ری لیتونبوو نه بوون، به هژی منه وه خوا هیدا یه تیدان؟! هه ژار نه بوون خوا به هژی منه وه ده وله مند ی کردن؟! به یه که وه دوژمن و نا کوک نه بوون به هژی منه وه خوا کردنیه برا؟!.

ده لئین: با، هه رچا که و منه تی خواو پیغه مبر ی خواش به سه ر نیمه وه یه، ده فهرموئ: ده ی نیوه ش جوابم بده نه وه.

ده لئین: چیت جواب بده ینه وه شه ی پیغه مبر ی خوا؟ هه ر چا که ی خواو پیغه مبر ی خوا به سه ر نیمه وه یه!.

ده فهرموئ: نه خیر!

به خوا نیوه ش بو تان هه یه وه لامم بده نه وه و راستیش ده کن له وه لامه که تاندا، نیوه ش بلین: نایا توش ده رکراو نه بووی نیمه په نامان دای؟ شه دی توش به درو دانه رای نیمه پرومان پیهنای؟! شه دی شه توش بیه یز نه بووی نیمه پشتیوانیمان لی کردی؟!.

گوٲيان: نهى پيٲغمبهرى خوا ئيمه وانائين، بهلگو ههر تو چاكه و منه‌تت به‌سهر ئيمه‌وه هديه.

دوايى ده‌فهرموئى: نهى كۆمه‌لى پشتيوانان نايا شتيكتان له‌دلدا پيدا‌بوو بو توژه مائىكى دونيايى^(۱)، كه دلئى هه‌ندىك كه‌سم پى راگرت بوئه‌وه‌ى پينه نىو ئيسلامه‌وه، وه ئىووم هه‌واله‌ى ئيسلامه‌تبييه‌كه‌تان كرد؟! نهى كۆمه‌لى پشتيوانان! نايا رازى نابن خه‌لك حوشترو مه‌رو بزن له‌گه‌ل خۆى به‌ريته‌وه، ئىووش پيٲغمبهرى خوا له‌گه‌ل خۆتاندا به‌رنه‌وه بو هه‌وارگه‌ى خۆتان؟! سوئند به‌وه‌ى كه نه‌فسى موحه‌ممه‌دى به‌ده‌سته، نه‌گه‌ر كۆچ كردن نه‌بووايه (منيش كۆچم كردوه و پله‌يه‌كى گه‌وره‌شه) من خۆم به‌يه‌كىك له‌ پشتيوانان له‌قه‌لهم ده‌دا! وه سوئند به‌خوا نه‌گه‌ر خه‌لك به‌ريته‌كدا بروا و پشتيوانانيش به‌ريته‌كدا برۆن من به‌رئى پشتيواناندا ده‌رۆم، خوايه به‌زه‌ييت به‌ پشتيواناندا بى، وه به‌رۆله‌كانى پشتيوانان، وه رۆله‌ى رۆله‌كانى پشتيوانانيشدا!

ئنجا كه پيٲغمبهر ﷺ نه‌و قسانه‌يان بو ده‌كات هه‌موويان ده‌گرين تا ريشيان له فرميسكدا ته‌ر ده‌بن، دوايى ده‌لئىن: ئيمه رازين كه پيٲغمبهرى خوا ﷺ به‌ش و قسمه‌تى ئيمه بى^(۲).

له‌م رووداوه‌شه‌وه نه‌و حيكه‌ته‌ه فيرده‌بين، كه پيويسته هه‌ميشه ته‌قديرى هه‌ست و نه‌ستى خه‌لكى بكه‌ين و هه‌ركات پيويستيشى كرد به‌خي‌رابى نه‌و شتانه‌ى ده‌بنه‌ مايه‌ى ئيشكال و دوودلئى روونيان بكه‌ينه‌وه، فه‌لسه‌فه‌و حيكه‌ته‌كه‌يان ده‌رېخه‌ين، به‌رله‌وه‌ى ببنه‌ مايه‌ى دروستبوونى گريكوئيره‌و نيگه‌رانئى له‌دل و ده‌روونياندا.

(۱) نه‌و فه‌رمويه‌تى: (لُعَاعَةٌ مِنَ الدُّنْيَا)، واته: نه‌و گيا سه‌زه‌ى، كه به‌ باران سه‌رده‌ردئىن و دوايى وشك ده‌بن.

(۲) سه‌رچاوه‌ى پيشوو، ج ۴، ص (۲۸۵-۲۸۶)، وه (صحيح البخارى): ۳۷۷۹ و ۳۷۷۸.

دوو: هه‌لۆیستی یه‌کیك له پشتیوانان له دابه‌شکردنی غه‌نیمه‌تدا:

هه‌لۆیستی دووم نه‌وه‌یه، که (بخاری) و (مسلم)^(۱) له (أبو وائل) شه‌ویش له عبدالله) وه ده‌گیریتته‌وه ده‌لێ: کاتیک که پیغه‌مبەر ﷺ شه‌و ده‌ستکه‌وتانه‌ی ناوا دابه‌ش کردن، کابرایه‌ک گوتی: سویند به‌خوا ئه‌م دابه‌شکردنه دادگه‌ری تیندا په‌چاو نه‌کراوه په‌زامه‌ندی خواسی پێ مهبه‌ست نه‌بووه، (مه‌به‌ستی شه‌وه‌بووه که پیغه‌مبەر ﷺ خزمايه‌تی یان به‌رژه‌وه‌ندییه‌کی دونیایی دوور له دینی به‌کاره‌یناوه!!).

پیغه‌مبەر ﷺ ده‌م چاوی موباره‌کی گۆپاو پرووی گرژ بوو، دوا‌یی فه‌رمووی: {فمن يعدل ان لم يعدل الله ورسوله؟}، واته: کێ دادگه‌ر ده‌بێ، نه‌گه‌ر خواو پیغه‌مبهری خوا دادگه‌ر نه‌بێ؟ دوا‌یی فه‌رمووی: {پر حرم الله موسى لئذی باکسر من هذا فبصر}، واته: خوا به‌زه‌یی به‌مووسادا بیته‌وه، که به‌زیاتر له‌وه‌ش تازار درا، به‌لام خۆراگر بوو.

له‌مه‌شه‌وه وه‌رده‌گیرێ، که هه‌میشه که‌سانی دلته‌خۆش و بی‌رکورت و که‌لله وشک هه‌رده‌بن و پێویسته بابای به‌رپرس و پێرای گوینه‌دان به‌ منگه‌منگ و توانج و پلاری بێجێ، هه‌تا ده‌شتوانی سینگ فراوان و لی‌بورده بیت.

دوا‌یی پیغه‌مبەر ﷺ، که له (جعرانة) غه‌نیمه‌ته‌که‌ی دابه‌شکرد، به‌ نیازی (عومره) به‌ره‌و (مه‌که‌ه) به‌رپێکه‌وت و دوا‌ی به‌جیه‌ینانی عومره (عُتَّاب بن أُسَيد)ی کرده برا گه‌وره له مه‌که‌ه و (معاذ بن جبل)یشی بۆ شاره‌زاکردنی خه‌لکی له دین له‌گه‌ڵ نه‌ودا به‌جیه‌یشت، ئنجا عومره‌که‌ی له (ذی القعدة) دا به‌جیه‌یناوه هه‌ر له‌و مانگه‌شدا گه‌رايه‌وه بۆ مه‌دینه^(۲).

(۱) (صحيح البخاري): ۳۱۵۰، وه: (صحيح مسلم): ۲۴۴۴.

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۸۶).

جەنگی تەبووک

بەدیزان!

خوایشتیوان بێ لەچەند خائێکدا بە کورتی باسی جەنگی (تەبووک) دەکەین^(۱):

یەكەم: جەنگی تەبووک لە مانگی (رجب)ی سالی (۹) نۆیەمی کۆچیدا روویداوه، ئەویش دواي ئەوێ پێغەمبەر ﷺ هەوائی پێگە‌یشت کە پۆمەکان خەریکی کۆکردنەوێ سوپان لەدژی مسوڵمانان و دەیانەوێ بەسەریاندا بدەن، فەرمانی بە مسوڵمانان کرد کە خۆیان ساز بکەن و سوپا پێکخەن، وەك عەادەتی هەمیشەیی پێغەمبەر ﷺ هەر کە زانیویەتی دوزمنان خەریکی خۆپێکخستن و کۆکردنەوێ سوپان، بۆ ئەوێ بەسەر مسوڵماناندا بدەن، ئەو سوپای نامادە کردووە و هێرشێ کردۆتە سەر دوزمن، بۆ ئەوێ ئابلووقە نەدری و نەخریتە هەلوێستی بەرگریکردنەو، وەك گوتراوه: هێرشێردن باشتین نامپازی بەرگری کردنە، دیارە ئەو یەكەم جار بوو کە پێغەمبەر ﷺ بە سوپایەکەو بەرەو پۆم بچیت، وە جەنگی تەبووک لە وەرزی هاویندا بوو، هاوینی نیو دوورگی عەرەب کە زۆر گەرمە، مسوڵمانانیش هەزارو کەم دەرامەت بوون و پێگاکەش زۆر دوور بوو، میوێ تازه پێگە‌یشتبوو، چاوێروانی ئەوێشیان دەکرد کە ئەو پووبەرپووبوونەوێیان شەرپو کوشتاریکی زۆری تێدا روویدات، هەریۆیە مسوڵمانان پۆیشتنیان بۆ ئەو جەنگە زۆر لەسەر دڵ قورس و بەزەحمەت بوو.

(۱) پروانە: (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۹۲-۳۰۸)، کە بەدیزئی باسی رووداوەکانی جەنگی تەبووکی کردووە.

بزیه‌ش خوی پوره‌ردگار له سوپه‌تی (التوبة) دا ناوی له و پروداوه ناوه: کاتی سه‌غله‌تی (ساعة العسرة) وهك ده‌فرموی: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ (۱۷) واته: بیگومان خوا خۆش بوو له پیغمبر ﷺ و له کۆچکران و پشتیوانان و نه‌وانه‌ی که دوا پیغمبر ﷺ که وتبوون له کاتی سه‌غله‌تییدا...

که‌واته: مه‌به‌ست له (ساعة العسرة) ته‌نیا سه‌عاتیکی دیاری کراو نیه، به‌لکو مه‌به‌ست پیتی کاتی سه‌غله‌تی و نار‌ه‌حتییه، تنجا خوی کاریه‌جی هدر دوا به‌دوا نیه و نایه‌تانه ده‌فرموی: ﴿مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ...﴾ (۱۲) التوبة، واته: خه‌لکی مه‌دینه و خینه‌کییه‌کانی ده‌وربه‌ری مه‌دینه، بۆیان نیه خۆیان له پیغمبر ﷺ خوا ﷺ به‌جییلن وه خۆیان له و خۆشتر بوئی، یانی: له‌کاتی‌کدا پیغمبر ﷺ ناماده‌یه فیداکاری بکا له‌پیناوی دینی خوادا، ده‌بی نیوه‌ش چاو له و بکه‌ن و پتی نه و بگرن، نه‌ک نه و بچی بۆ جه‌نگ و جهاد و نیوه‌ش خۆتان بگیرنه‌و و نه‌چن!

دووه‌م: پیغمبر ﷺ بۆ یه‌که‌مین جار له میژوی سیاسی و سه‌ریازی خۆیدا، ناوی نه و شوینه‌ی هیناوه که بۆی ده‌چی و فرموویه‌تی: ئیمه به‌ره و پۆم ده‌چین^(۱)، چونکه پیشتی پیغمبر ﷺ که ویستبای به‌ره و ئاراسته‌یه‌ک برپا به‌شیوه‌یه‌ک خه‌لکی حالی ده‌کرد، که‌وا بزائن به‌پیچه‌وانه‌ی نه و ئاراسته‌یه ده‌روا، بۆ وینه: نه‌گه‌ر ویستبای به‌ره و باکوور (شمال) برپا، ده‌سته‌یه‌ک له هاوه‌لانی به‌ریزی ده‌نارد

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیتشور، ج ۴، ص (۲۹۲).

بۆ باشوورو ده‌یفه‌رموو ئیوه لای خواریوم بۆ بیشکنن، بۆیه خه‌لکیش وایانده‌زانی پیغه‌مبهر ﷺ به‌ره‌و باشوور ده‌روات، به‌لام سه‌ره‌نجام به‌ره‌و باکوور (شمال) ده‌رۆیشت، نه‌وه‌ش بۆ نه‌وه‌ بوو که کتو پر به‌سه‌ر دوژمندا بداتو، ده‌رفه‌ت نه‌داته دوژمن که زانیاری له‌سه‌ر جم و جۆلیان هه‌بێ، که نه‌مه‌ له‌پرووی سه‌ریازیه‌وه گرنگترین هۆکاری سه‌رکه‌وتنه‌ له‌ جه‌نگدا.

سپیهم: پیغه‌مبهر ﷺ له‌ جه‌نگی ته‌بووکدا قه‌یرانو گرفتی هه‌ره‌گه‌وره‌ی بریتی بووه له‌ نه‌داریی و بی‌ده‌رامه‌تی، بۆیه فه‌رمانی کرده‌ به‌ مسوڵمانان، که نه‌و سوپایه‌ چه‌کدار بکه‌ن به‌ سامانی خۆیه‌خشانه، بۆ نه‌م مه‌به‌سته‌ش زۆر هانی داو، که پاره‌و سامانیان پیشکه‌ش بکه‌ن بۆ نه‌و جه‌نگه‌و نه‌وانیش درێغییان نه‌کرده‌ له‌ویاره‌وه، بۆ وینه (عثمان بن العفان) -خوا لیتی پازی بێ- هه‌زار دیناری زیتری به‌خشی^(۱) له‌گه‌ل سێ سهد حوشتەر به‌ هه‌موو که‌ل و په‌لی پتویستییا نه‌وه، بۆ نه‌وه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ بتوانی نه‌و سوپایه‌ی پێ چه‌کدار بکا، هه‌ر بۆیه پیغه‌مبهر ﷺ له‌ به‌رانبه‌ر نه‌و هه‌لوێسته‌ی (عثمان) دا فه‌رمویدتی: {مَا ضَرَّ ابْنَ عَفَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ الْيَوْمِ} ^(۲)، واته‌: کورپی عه‌فان له‌مه‌ودوا هه‌ر شتێک بکات، زه‌ره‌ی لی‌نادا، یانی: نه‌گه‌ر له‌مه‌ودوا هه‌له‌و که‌م و کورپیه‌کیش بکات، هه‌یج زیانی لی‌نادا، چونکه له‌ کاتیکی زۆر ناسکدا به‌ته‌نگ دینی خواوه هاتوه، نه‌وه‌ش دوور بینی پیغه‌مبهر بووه‌و خوای زانا حالی کرده‌ که کاتیک دێ خه‌لکیکی مسوڵمان له‌ (عثمان) ده‌که‌ونه‌ دژایه‌تی و بیانووگرتن و که‌میکی به‌ هه‌ق و زۆریشی به‌ ناهه‌ق، نه‌وه‌بوو که له‌سه‌رده‌می خیلافه‌تی خۆیدا گێچه‌لیان پێگێراوه‌و سه‌ره‌نجام شه‌هیدیشیان کرده‌.

(۱) نه‌و سه‌رده‌مه‌ دوو جه‌زه‌ دراو هه‌بووه، دیناری زیتر، که هی رۆمه‌کان بووه‌و، دره‌مه‌ی زیویش، که هی فارسه‌کان بووه‌.

(۲) رواه أحمد .

سه‌بارت به به‌خشینی مالّ بؤ غه‌زای ته‌بوك (أبو داود) ^(۱) ده‌لئی: (عمر) ده‌لئی: من هه‌موو جاری پتیش‌پرکهم ده‌کرد، له‌گه‌ل (أبو بکر) دا که نه‌و کرده‌ویده‌کی باشی ده‌کرد، هه‌وئم ده‌دا وه‌کو وی بکه‌م یان پتیشی بکه‌ومه‌وه، به‌لام هه‌میشه نه‌و له‌پتیش منه‌وه بوو، که جه‌نگی ته‌بوك هاته پتیش و پیغه‌مبهر ﷺ زۆر هانیداین، که مائی خۆمان ببه‌خشین، گوتم نه‌مپۆ ده‌رفه‌ته‌و ده‌بئی پتیش (أبو بکر) بکه‌ومه‌وه، بۆیه ماله‌که‌م کرده دووبه‌ش به‌شیتکم له مائی به‌جیه‌تشت و به‌شه‌که‌ی دیکه‌شم له‌گه‌ل خۆمدا برده خزمه‌ت پیغه‌مبهر ﷺ و له‌دلی خۆمدا گوتم: نه‌گه‌ر نه‌مپۆ پتیش (أبو بکر) نه‌که‌ومه‌وه قه‌ت پتیشی ناکه‌ومه‌وه، بۆیه نیوه‌ی ماله‌که‌م برد که چووم، پیغه‌مبهر ﷺ فه‌رمووی: ها (عمر) چیت بؤ مائی به‌جیه‌تشته‌و؟

منیش گوتم: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! ماله‌که‌م کردۆته دووبه‌ش، به‌شیتکم له‌لای مالۆ خیتانم به‌جیه‌تشته‌و، به‌شه‌که‌ی دیشم له‌گه‌ل خۆمدا هیتاوه بؤ نیسلام و بؤ ناماده‌کردنی نه‌و سوپایه.

پیغه‌مبهر ﷺ پتی فه‌رمووم: نه‌وه‌ی که به‌خشیوته خوا لیت قبول بکات و نه‌وه‌ی که ماویشه خوا به‌ره‌که‌تی تیبخات.

ئنجا پیغه‌مبهر ﷺ پرووی کرده (أبو بکر) و فه‌رمووی: (أبو بکر) نه‌ی تۆ چیت کرده؟!

نه‌ویش گوتمی: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! من هه‌رچی هه‌مبوو هیتاومه‌و مالۆ و خیتانیشم به‌ته‌ما خوا به‌جئ هیتتون! پیغه‌مبهریش ﷺ دووعای خیری بؤ کرد، منیش گوتم: سویند به‌خوا له‌مه‌ودوا قه‌ت پتیش‌پرکته له‌گه‌لدا ناکه‌ومه‌وه! خوا له‌هه‌موو لایه‌کیان پازی بی.

(۱) سن أبی داود: ۱۶۷۸.

هدروه‌ها (عبد الرحمن بن عوف) دوو هزار درهمی زیوی به‌خشویه، که نیوهی مالّو سامانه‌که‌ی بووه، وه له‌وانه‌ی که زور مائی خویان به‌خشویه: (عباس بن عبدالمطلب، طلحة بن عبیدالله، سعد بن عبادة، محمد بن مسلمة، عاصم بن عدی)^(۱) بهو شیویه هدرکه‌سه به‌پیتی خوی زور یان کهم، هی وایان هه‌بووه به پاره‌ی نه‌غدینه به‌شداری کرده، هی واشیان هه‌بووه حوشر، یاخود نه‌سپی برده بو پیکه‌یتان و ناماده‌کردنی نهو سوپایه، وه زور له‌نافره‌تان به به‌خشینی خرخالو نه‌نگوستیلوه بازن به‌شداریان کرده بو ناماده‌کردن و سازدانی نهو سوپایه.

سوپای پیغه‌مبهر ﷺ له‌کاتی رۆشیتنیاندا بو ته‌بووک، له‌ریتگا زور تووشی برسیه‌تی و تینویتی و نارپه‌حتیی بوون، تا وایان له‌هات داوایان له پیغه‌مبهر ﷺ کرد، که ریتان بدات هیتدیک له حوشره‌کانیان سه‌ربهرن، دوی نه‌وه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ رتی دان (عمر بن الخطاب) چوه لای پیغه‌مبهر ﷺ پیتی گوت: نه‌گه‌ر بیت و حوشره‌کان سه‌ربهرین و لآخی سواری و بارمان نامیتنی و سوپاکه‌مان زیاتر تووشی گرفت ده‌بی و پیشنیاری کرد له‌بری نه‌وه نهو خواردنه‌ی پیانه‌ کوی بکه‌نه‌وه و پیغه‌مبهر ﷺ دووعای به‌ره‌که‌تی له‌سه‌ر بخوینتی، نه‌ویش قسه‌ی (عمر) په‌سند کردو دووعای له‌سه‌ر خواردنه‌کیان خویندو به‌شیویه‌که‌ی زیادی کردو به‌ره‌که‌تی که‌وتی، که هه‌موو سوپایه‌که له خواردن تیربوون.

چواره‌م: هه‌لویتستی ده‌غل و دوورووه‌کانیش بهو شیویه بوو که خوی پروه‌دگار له

سووره‌تی (التوبة) دا باسیان ده‌کات و له‌باره‌یان‌ه‌وه ده‌فرموی: ﴿فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾

(۱) (المغازي) للواقدي، ج ۳، ص (۳۹۱).

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾، واته: نه‌وانه‌ی که به‌جینه‌یلرا بیون دل‌خوش‌بیون به‌وه‌ی، که له‌پاش پیغه‌مبهر به‌جیمان، وه پیتیان ناخوش بوو له‌پتی خوادا به مالو گیانی خویان جیهاد بکن، وه به‌خه‌لکیشیان گوت: به‌و گهرمایه مه‌چوون، (بؤ جه‌نگو جیهاد)، پیتیان بلی: ناگری دۆزه‌خ گهرمتره نه‌گهر شاره‌زاییان هه‌بئ، با که‌میک پی‌بکنن (له‌ دونیادا) وه زۆریش بگرین (له‌ دواپۆژدا)، به‌هۆی نه‌و کرده‌وه خراپانه‌ی که ده‌یانکرد.

له‌ زۆر نایه‌تی دیکه‌ش له‌ سووپه‌تی (التوبه) دا خوی زانوا شاره‌زا باسی هه‌لۆیستی نه‌و ده‌غله‌و مونا‌فیکانه ده‌کات، له‌ جه‌نگی ته‌بووکدا.

بؤ وینه: هه‌لۆیستی یه‌کیک له‌و ده‌غله‌نه باس ده‌کات که ناوی (الجذب بن قیس) بوو له‌کاتی‌کدا که پیغه‌مبهر ﷺ پیی ده‌لئ: نه‌ی (جذب)! نيمه ده‌مانه‌وی به‌ره‌و جه‌نگی پۆمه‌کان بچین، تیا خۆت ناماده کردوه؟! نه‌ویش له‌ وه‌لامدا ده‌لئ: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! لیم گه‌پئ با نه‌یهم، چونکه قه‌ومه‌که‌ی من ده‌زانن که که‌س نه‌وه‌نده‌ی من سه‌رسام نابئ به‌ نافرته‌تان، ده‌ترسیم که نافرته‌تی پۆمه‌کان بیینم و سه‌برم نه‌میتئ و تووشی گونا‌هئ بيم! پیغه‌مبهریش ﷺ لیتی گه‌پا، جا له‌وباره‌وه نه‌م نایه‌ته هاته خوار: ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَكْفُلُ أَتَدَنَ لِي وَلَا نَقْتَحِيَّ إِلَّا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾ ﴿٤٩﴾ التوبه، واته: هه‌یانه (یانی له‌ ده‌غله‌و دوو پروه‌کان) ده‌لئ پینگام بده‌و بانه‌یهم و تووشی گونا‌هم مه‌که (که ته‌ماشای نافرته‌تان بکه‌م) ناگادار بن (نه‌وانه) له‌ گونا‌هدا پۆچوون (به‌وه‌ی که ناچن بؤ جیهاد) وه دۆزه‌خیش ده‌وری کافرانی داوه، یانی: به‌وه که خویان به‌جی‌دیلن گه‌وره‌ترین گونا‌هو تاوانیان نه‌نجام داوه.

هه‌روه‌ها دواتر خه‌لکیتیکی دیکه چونه لای پیغه‌مبهر ﷺ و هیندیک برۆبیانوی نابه‌جیتیان هینایه‌وه که نه‌چن بؤ جیهادو به‌شداریی له‌و غه‌زایه‌دا نه‌کن، نه‌ویش پتی دان، خوی پهره‌ردگاریش لۆمه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ کردو فهرم‌سووی:

﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنَتْ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ
 الْكٰذِبِينَ﴾ (۱۳) ﴿التوبة﴾ به پیغمبر ﷺ ده‌فهرموی: خوا لیت بیورئ،
 بۆ مؤلّه‌ت دان، مؤلّه‌ت نه‌دابان، تاكو بۆت ده‌رکه‌وئ كئ پاست ده‌كا عوزری
 هه‌یه، وه كئش درۆزنه (وه هه‌چ عوزری نه‌هه به درۆ برۆوبه‌سانوو ده‌گرئ و خۆی
 به‌جئ دئیلئ له جیهادئ).

به‌و شیوه‌یه خوای به‌رزو مه‌زن هه‌لوئستی مونا‌فیه‌كان له‌په‌ش و له‌كاتی جه‌نگی
 ته‌بوو‌كدا ده‌خاته‌ پوو، كه داوای مؤلّه‌ت‌یان ده‌كرد و خۆیان دوا ده‌خست و ده‌یانویست
 به‌شداری له جه‌نگه‌كه‌دا نه‌كهن، یه‌كئك له‌وانه (عبدالله بن ابي بن سلول) بوو، كه
 خوای تاك و پاك ده‌باره‌یان ده‌فهرموی: ﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا
 لَا تَبْعُوكَ وَلٰكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ الشَّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوْ اَسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا
 مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُونَ﴾ (۱۴) ﴿التوبة﴾، واته: نه‌گه‌ر
 ده‌سته‌كه‌وتئكئ نزیک و سه‌فه‌رئكئ كورت بایه به‌دوات ده‌كه‌وتن، به‌لام كات و
 ماوه‌كه‌ی زۆره، وه سوئندیش به‌خوا ده‌خۆن (ده‌لئین) نه‌گه‌ر توائبامان له‌گه‌لت
 ده‌هاتینه‌ده‌ر (بۆ جیهاد)، نه‌وانه خۆیان ده‌فه‌وتئین، وه خواش ده‌زانئ، كه
 نه‌وانه درۆزنن.

تنجا خوای به‌خشنده به‌گشتی باسیان ده‌كات، كه كئ له‌و كاتانه‌دا خۆی
 به‌جئ دئیلئ، جا چ له‌سه‌رده‌می پیغمه‌به‌ردا ﷺ چ هه‌ر كاتئكئ دی، كه مسولمانان
 ده‌كه‌ونه جیهاد و ته‌نگانه‌وه‌و دینی نیسلام پیوستی به‌ فیداكاری هه‌یه،
 ده‌فهرموی: ﴿اِنَّمَا يَسْتٰذِنُكَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
 وَاَرْزَابَتْ قُلُوْبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُوْنَ﴾ (۱۵) ﴿التوبة﴾، واته:
 بئگومان هه‌ر نه‌وانه مؤلّه‌ت له‌تۆ وهرده‌گرن (كه نه‌یه‌ن و به‌شداری جه‌نگ و جیهاد

نه‌کن)، که نیمانیاں به خواو به‌رۆژی دواپی نیسه، وه دلیسان له‌گومانداپه‌وه له گومانی خۆیاندا ده‌خولیتنه‌وه.

ئنجا ده‌غده‌له‌کان به‌وه‌نده‌ش وازیان نه‌هیتنا به‌لکو پروپاگه‌نده‌شیان بلاوکرده‌وه دژی پیغه‌مبەر ﷺ و مسولمانان و، به مسولمانانیاں ده‌گوت: نایا ئیوه پیتان وایه جهنگی رۆمه‌کان وه‌کو جهنگی (عده‌ب) انه که له‌گه‌ل یه‌کدیدا ده‌یکه‌ن؟! سویتند به‌خوا ئیمه دواپی هه‌مووتان به‌دیلی ده‌بینینه‌وه^(۱)، به‌و شیوه‌یه پروپاگه‌نده‌وه قسه‌ی دل ساردکه‌ره‌وه‌یان بلاوکرده‌وه، بۆته‌وه‌ی مسولمانان بترسینن و دوودلییان بکه‌ویتته‌ نیتو، به‌لام به‌ئاواتی خۆیان نه‌گه‌یشتن و نیمانیاں مسولمانان به‌هیتتر بوو له درۆ و فروفتیل و پروپاگه‌نده‌ی نه‌وان.

پینجه‌م: وه‌ک باس‌مان کرد مسولمانان هه‌زارونه‌دار بوون و بۆ سازدانی سوپا و تاماده‌کردنیشی پتویست بوو مسولمانان هاوکاریان کردباپه‌ به‌پاره‌وه مال و سامانیاں، هه‌رکسه به‌پیتی توانای خۆی، وه شوینی غه‌زایه‌که‌ش دوور بوو، بۆیه هیندیک له‌وه مسولمانانه‌ی توانای نه‌وه‌یان نه‌بوو و لاخی سواری په‌یدا بکه‌ن، مسولمانی وا هه‌بوو ته‌نانه‌ت (شمشیر) یان هه‌رجۆره سیلاحیکی دیکه‌شی نه‌بوو، که بتوانی به‌شداری نه‌وه‌ جهنگه‌ بکات، بۆیه زۆر خه‌فه‌تبارو دلته‌نگ بوون که ناتوانن به‌شدار بن، خوی بپویننه ده‌ریاره‌یان ده‌فه‌رموی: ﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَكَّلُوا لَتَجَلِّهُمْ قُلُوبَهُمْ قُلْتُ لَا أَجِدُ مَا أَجَلُّكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يَنْفِقُونَ ﴿١٢﴾﴾ السورة، واته: بئگومان نه‌وانه‌ی که جهسته‌یان لاوازه‌وه توانای شه‌رکردنیاں نیسه (وه‌ک کویترو شه‌ل و

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۹۹).

په‌ککه‌وته) یان نه‌خۆشن، وه ئەوانه‌ی که توانای مالییان نیه، که‌ل‌په‌لی جه‌نگو جیهادی پی ساز بکه‌ن، ئەوانه هیچیان سه‌غله‌ت ناکرین (وه هیچیان گوناهیان ناگاتن که به‌شدار نین)، به‌مەرجه‌یک دلسۆز بن^(۱) بۆ خواو بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا، وه که‌سانیک چاکه‌کار بن، وه عوزریان هه‌بن، ئەوانه هیچ رتی گله‌یی لیکردنیان نیه، وه خوا لیپورده‌ی به‌به‌زه‌یی یه، وه ئەوانه‌ش که دین بۆلات بۆنه‌وه‌ی که سواری و لآخیتکیان بکه‌ی (بۆیان په‌یدا بکه‌ی) وه تۆ پی‌ت گوتن، و لآخیکم نیه که نیه‌وه‌ی سوار بکه‌م، پشت هه‌لده‌که‌نو ده‌پۆن وه چاویان به‌خوڕ فرمیسکی لئ ده‌پۆرتین، وه دلته‌نگن به‌وه‌ی که توانایان نیه بۆنه‌وه‌ی، که بی‌ن و به‌شداریی نه‌و جه‌نگو جیهاده بکه‌ن، به‌هه‌مان شیوه گله‌ییان له‌سه‌ر نیه.

سه‌ره‌نجام پیغه‌مبه‌ر ﷺ خۆی و سی (۳۰) هه‌زار جه‌نگاوه‌ر به‌پێ‌که‌وت به‌ره‌و ته‌بووک، وه (محمد بن مسلمة) که یه‌کینکه له پشتیوانان، وه‌کو به‌رپرس به‌جیدیلن له‌سه‌ر مه‌دینه، هه‌روه‌ها (علي بن ابي طالب) له‌سه‌ر مال و خیزانه‌کانی به‌جی‌دیلن، بۆ سه‌ره‌رشته‌یکردن و چاودێری کردنیان.

(ابن هشام) ده‌لن: دوابی هیندیک له مونا‌فیکه‌کان بلاویانکرده‌وه که (علي) خۆی دواخسته‌وه نه‌یوتراوه بپروا بۆ جیهاد، بۆیه (علي) -په‌زای خوای لی‌بی- سیلاحه‌که‌ی هه‌لگرت و خۆی گه‌یانده له‌شکری پیغه‌مبه‌ر ﷺ که نزیکه‌ی (۳) میل له مه‌دینه دوورکه‌وتبوونه‌وه و پێی گوت، که مونا‌فیکه‌کان وایانگوتوه، بۆیه ده‌یه‌وی به‌شداریی نه‌و غه‌زایه بکات، پیغه‌مبه‌ر ﷺ یش پێی فهرموو: نه‌وان درۆ ده‌که‌ن به‌لکو من جیم هیشته‌وی، که سه‌ره‌رشته‌ی مال‌ه‌کام بکه‌ی، بگه‌رپه‌وه‌و گوی مه‌ده‌یه، ئایا رازی نی به‌وه‌ی تۆ بۆمن له‌جیتی هاپوون بی بۆ موسا، به‌لام هیچ

(۱) لێردها (نصح) به‌مانای دلسۆزییه، نه‌ک نامۆ‌گاری و (موعظه) یانی نامۆ‌گاری.

پىغەمبەرنىن لەدواى من؟ {ألا ترضى ان تكون منى بمنزلة هارون من موسى إلا انه ليس لى بعدى؟} رواه البخارى (۱).

پىغەمبەر ﷺ لە گەرانه وەياندا لە غەزاي تەبووك، بە ھاوہالانى دەفەرموى: ھەر دۆل و شىويتكىمان بېيى، ھەر زەھمەتتىكىمان كىشايى، ھەر پاداشتىك، كە بۆمان نووسرايى، بەھەمان شىتوھ و ئەندازەش بۆ ئەوانە نووسراو، كە لە مەدینەدا بەجىمان ھىشتون، ئەوانەى، كە عوزرو پەرچىك لەرپىياندا ھەبوو و نەياتتوانىو بەشدارى بكن (۲).

كەواتە: ئيماندار لەبەر ھەر ھۆيەكى شەرعىي نەيتوانى بەشدارى لە كارتىكى چاك و خىردا بكت و بەدۆل ئاواتى دەخواست، كە بۆى كرابار بەشدارى بوايە، ئەو بەپىي نىت و ويستى خۆى، پاداشت و خىرى بۆ دەنووسرى و لەو كارەدا بەشدارە.

شەشەم: ھىندىك لە ھاوہالانى لە غەزاكە بەجى دەمىن، كە ئەوانىش جۆراو جۆرن، جۆرتكىان دەغەلەكانن، كە لە مەدینە خۆيان بەجى ھىشت، بەبىيانوى بىھىزى جۆراو جۆرو درۆكردن و خۆدزىنەو، ھەر بۆئەو بەشدارى لە جەنگدا نەكن و سەرگەوتن و پىشكەوتنى ئىسلاميان پى ناخۆش بوو، لەوانە (عبداللہ بن أبى)، بەلام ئەوانى دىكە دوو جۆرن: جۆرتكىان بى عوزر خۆيان بەجى ھىشتو، كە ئەمانەن:

(۱) كعب بن مالك.

(۲) مرارة بن الربيع.

(۳) هلال بن أمية.

(۱) صحيح البخاري: ۴۴۱۶، وە (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۹۴-۲۹۵).

(۲) صحيح البخاري: ۲۸۳۹، وە: (صحيح مسلم): ۴۹۰۹.

که دوا‌یی باسی به‌سه‌ره‌اته‌که‌یان ده‌که‌ین.

جزئیکی دیکه‌شیان، که له خۆئاماده‌کردنیدا به‌دواده‌که‌ونو به‌جی‌ده‌مینن، به‌لام له‌دوا‌ییدا ده‌گه‌نه‌وه سوپای مسولمانان که (ابن هشام^(۱)) له‌ویاره‌وه باسی سێ که‌سانی کرده:

۱/ أبو خيشمة.

۲/ عمير بن وهب .

۳/ أبو ذر الغفاري .

ده‌بارهی (أبو خيشمة) ده‌لێ: دوا‌ی ئەوه‌ی پێغه‌مبەر ﷺ بۆ غه‌زای ته‌بووک به‌رێ‌که‌وت، (أبو خيشمة) به‌جی‌ما، رۆژیکیان (أبو خيشمة) رۆیشه‌وه مالتی، رۆژیکی گه‌رما بوو، هه‌ردوو ژنه‌که‌ی هه‌ریه‌که له‌ساباتی خۆیدا خۆی رازاندبووه‌و بۆ فیتنکبوونه‌وه بن‌ساباتیان پشانده‌بوو، خواردنی باشیان بۆ ئاماده‌کردبوو، که‌گه‌یشه‌وه مالتی سه‌یری دوو ژنه‌کانی کرد، که‌چۆن بن‌که‌پریان فینک کردۆته‌وه‌و خواردنی باشیان ئاماده‌کرده‌وه، گوتی: چۆن ده‌بێ پێغه‌مبەر ﷺ له‌ماندروبوونو گه‌رمادابی‌و منیش له‌نیسراحه‌ت و خوشیدا ب‌مو له‌نیو ژنی جوان و ئاری ساردو سیبه‌رو فینک‌کایه‌تیدا ژیان به‌سه‌ره‌رم؟ گوتی: سوتند به‌خوا نایه‌مه ژێر سیبه‌ری که‌پری هیچتانه‌وه، تا خۆم نه‌گه‌یه‌نمه پێغه‌مبەری خوا ﷺ، بۆیه پیتی گوتن: شتی رینگام بۆ بپێچنه‌وه، بۆیان پێچایه‌وه‌و به‌رێ‌که‌وت له‌رینگا تووشی (عمير بن وهب الجمحي) بوو، که‌ئەویش ده‌یویست خۆی بگه‌یه‌نیته پێغه‌مبەر ﷺ، دوا‌یی (أبو خيشمة) په‌له‌ی بوو بگاته پێغه‌مبەر ﷺ له‌و جیا‌بووه‌و به‌په‌له‌ رۆیشه‌ت تا لییان تریکبووه‌ له‌ته‌بووک، هیندی‌ک له‌هاوه‌لانی به‌پێغه‌مبەریان گوت: له‌دووره‌وه یه‌کی‌ک دیا‌ره‌و به‌ره‌و ئێره‌ دێ، ئەویش فەرمووی: (کن أبا خيشمة) یانی:

(۱) (السيرة النبوية...)، ج ۴، ص (۲۹۵-۲۹۶، وه ۲۹۸).

(أبو خيشمة) به، دواى نه‌وه‌ی که نزيك ده‌بيته‌وه ده‌لئين: نه‌ی پينغه‌مبه‌رى خوا (أبو خيشمة) به، دوايى (عمير) يش به‌هه‌مان شي‌وه ده‌گاته پينغه‌مبه‌ر ﷺ و مسولمانان، به‌لام (أبو ذر) ولاخه‌كه‌ی زؤر له‌رولاواز ده‌بئ و ناتوانئ بپروا، بؤيه به‌جئده‌ميئنئ، هاوه‌لان به پينغه‌مبه‌ريان گوت: نه‌ی پينغه‌مبه‌رى خوا فلان كه‌س به‌جئما، نه‌ويش فهرمووى: لئنگه‌رئتن نه‌گه‌ر خئرنكى پئتوه بئ ده‌مانگاته‌وه، وه نه‌گه‌ر خئريشى پئتوه نه‌بئ، سوپاس بؤ خوا كه له‌يه‌خه‌مان بؤوه، (أبو ذر) ده‌لئئ: ولاخه‌كه‌م زؤر له‌رولاواز بوو نه‌ده‌رؤيئ، بؤيه ورده‌ورده له سوپا به‌جئمام، دوايى زه‌خيروه كه‌ل‌وپه‌له‌كام له‌سه‌ر پشتى ولاخه‌كه‌م هئنانه‌ خوارئ و، بؤ خؤم هه‌لم‌گرتن و به‌پئ رؤيشتم تا گه‌يشتمه سوپا، كاتيك كه پينغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌وه‌ی بيست فهرمووى: خوا به‌زه‌يى به (أبو ذر) دا بيته‌وه به‌ته‌نئ ده‌رپروا، به‌ته‌نئ ده‌مرئ و، به‌ته‌نئش زيندوده‌بيته‌وه {رحم الله أبا ذر، يمشي وحده، ويموت وحده، ويبعث وحده^(۱)}.

حه‌وته‌م: پينغه‌مبه‌ر ﷺ به‌شوتنى گه‌لى (شمود) دا تئده‌په‌رئ، كه پئى ده‌گوتريئ (الحجر)، وه نه‌و شوتنه‌واره‌ى قه‌ومى (شمود) ده‌كه‌ويتته نيوان شام و حيجازه‌وه، پينغه‌مبه‌ر ﷺ نامؤزگارىى هاوه‌لانى كردو فهرمووى: {لا تدخلوا مساكن الذين ظلموا أنفسهم إلا أن تكونوا باكين حذراً أن يصيبكم مثل ما أصابهم} رواه البخاري^(۲)، واته: به شوتنه‌وارى نه‌وانه‌دا مه‌رؤن، كه سته‌ميان له‌خؤيان كردوه، نه‌گه‌ر هه‌ر رؤيشتئشن به‌گريانه‌وه برؤن، بؤته‌وه‌ى نه‌و به‌لايه كه تئوشى نه‌وان بووه (كه خوا لئيان تئوره بووه) تئوشى ئئوه‌ش نه‌بئ، هه‌ر له‌وباره‌وه (بخاري)^(۳) له‌هاوه‌لانى به‌رئز ده‌گئرتته‌وه، كه گوتئويانه: ئئمه له بيبرى (شمود)

(۱) سه‌رچاوه‌ى پئشوو، ج ۴، ص (۲۹۸).

(۲) صحيح البخاري: ۳۳۸۱.

(۳) صحيح البخاري: ۳۳۷۹.

ئارمان ھەلپىنجا بوو، ھەويرىشمان پى شىلابوو ۋە گۆشتىشمان پى لىنابوو، پىنغەمبەر ﷺ فەرمووى: ئەو گۆشتە برپىژن، ۋە ھەويرەكەش بەدەن بە حوشترەكان ۋە ئاۋەكەش برپىژن، چونكە ئەو بىرە ھى قەومىكە، كە خوا لەئەنەتى لى كىردوون، ۋە فەرمانى پى كىردىن كە بچىن ئاۋ لەبىرى حوشترەكە ھەلپىنجىن (ئەو حوشترەى كە خۋاى پەرۋەردگار ۋە كۆ موغجىزەيەك لە شاخىكى گەورە بۆ (صالح) ھىنايەدەرۋ فەرمووى: لەو بىرە ئاۋ ھەلپىنجىن).

ھەشتم: پىنغەمبەر ﷺ دەگاتە تەبووك، بەلام رۆمەكان جورئەتى رووبەرۋو بوونە ۋە يان نابى لەگەل پىنغەمبەر دا ﷺ، بۆيە دەكشىنە ۋە ۋە خۆيان لە رووبەرۋو بوونە ۋە لادەدەن، دوايى پىنغەمبەر ﷺ لەوئى لەگەل ھىندىك لەوانەى كە جۆرىك لە پادشاھى تىي ۋە دەسلەتيا ھەبوو، كۆمەلىك رىككەوتننامە مۆر دەكات، كە ھەمويان سەرانە بەدەن بە دەولەتى ئىسلامىي، ۋە ھاۋىيەيمان بن لەگەل مسولماناندا، يەكىك لەوانە خاۋەنى (أيلة) بوو، كە نىمچە دەولەتىك بوو ۋە ناۋى (يُحَنَّةَ بن رُؤبة) بوو، لەوبارە ۋە (ابن هشام) ^(١) دەلى: ئەو پىساۋە رىككەوتننامەى لەگەل پىنغەمبەر ﷺ دا كىردو برپار درا (جزية) بەدەن بە دەولەتى ئىسلامىي ۋە ئەوانىش لە شوتىنى خۆياندا پارىزراۋ دەبن، كە بىگومان ئەوانىش دەبى لەگەل دەولەتى ئىسلامىيدا دۆست بنو، پەناى ھىچ كەسىك نەدەن، كە دژى دەولەتى ئىسلامىي بى.

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٤، ص (٢٩٩)، كە دەقى (رىككەوتننامە) كەشى ھىتاۋە.

نزیسم: ننجنا پیغه مېمبر رضی اللہ عنہ (خالد بن الولید) ی به هیژیتکه وه نارد بؤ (دومه الجندل) و توانی (أکیدر بن عبد الملك الكندي)، که پاشای (دومه الجندل) بووه به دلیل بگری، له کاتیکدا له راووشکار بووه، وه هیڼسای بؤ خزمهت پیغه مېمبر رضی اللہ عنہ، نهویش ریککه و تننامه یه کی له گه ل پیغه مېمبردا رضی اللہ عنہ مؤرکرد، که سهرانه بدات^(۱).

هروه ها له گه ل خه لکی هر یه ک له (جریاء) و (أذرح) و (مقنا)، که کیانی سیاسی بچووک بچووک بوون، ریککه و تن نامه مؤر ده کا، که سالانه سهرانه بدهن و ملکه چی ده ولته تی نیسلامی بن، که هه موویان عه ره بی نه صرانی بوون^(۲)، وه هه موو نه وانه ده که ونه نیوان سنووری ده ولته تی نیسلامی و رومه کان، بؤنه وهی نیسلام له و سنوورانه بی خه م بی و، هه رکاتیک روم بیه وی له شکر کیشی بکا، نه وانه ریتگای لی بگرن، یاخود به لایه نی که مه وه مسولمانان له وه ناگادار بکه نه وه، وه سهره نجام دوی ریکه خستنی نه و سنوورانه و هیڼانه دی مبه سستی غه زایه که و پاش نزیکه ی (۵۰) رۆژ، که (۲۰) رۆژ له ته بووک ماونه وه و نه وی دیکه به ریتگای چوون و هاتنه وه بوون، پیغه مېمبر رضی اللہ عنہ گه یشته وه مه دینه، نه م غه زایه نامانچی خوی به ته و اوی هیڼایه دی، چونکه نه گه ر پیش نه وه رومه کان بیریان له وه کردو ته وه، که ده ولته تی نیسلامی لاوازه و نیچیریک کی تووک نهرمه، نه وه دوی نه و غه زایه، به پیچه وانه وه تیروانینیکی دیکه یان بؤی هه بووه.

هروه ها نه و تیره عه ره بانه ش، که له گه ل رومه دا هاوپه یسمان بوون، بؤیان ده رکوت که ده ولته تی نیسلامی، نه ک هر ده توانی به رگری له شاری مه دینه بکات، به لکو ده توانی له کاتی پیوستدا هیرش بکاته سهر ناحه زانی، نه گه ر له ده ره وه له دووری مه دینه ش بن!

(۱) سهرچاوه ی پیشوو، ج ۴، ص (۳۰۰).

(۲) (الوثائق السياسية للعهد النبوي والخلافة الراشدة)، محمد حميد الله، ص (۱۱۹-۱۲۴).

جیتی سهرنجیشه، که له تینکرای غه‌زاکاندا، یه‌ک له‌دوای یه‌ک پیشک‌وتنی لایه‌نی سهریازی نیسلام به‌شپوه‌یه‌کی خیرا ده‌رده‌ک‌ه‌وئ، و‌یرای لایه‌نه‌کانی دیکه، که ده‌بینن له‌ غه‌زای (بدر) سوپای نیسلام سئ سه‌دو سیزده که‌س بوونو، له‌ غه‌زای (أحد) دا‌حه‌وت سه‌د که‌سو له‌ (الأحزاب) دا‌سئ هه‌زار جه‌نگ‌اوه‌رو، له‌ (نه‌تعی مه‌که‌که) دا‌ده هه‌زار که‌سو له‌ (حنین) دا‌دوازده هه‌زارو، له‌ (تبوک) دا‌سی هه‌زار که‌س بووه‌و، جار له‌دوای جار ژماره‌یان زیادی کرده‌.

ده‌یه‌م: مزگه‌وتی زیانگه‌یانندن (مسجد الضرار): کۆمه‌لێک له‌ مونا‌فیه‌کانی مه‌دینه بۆ دژایه‌تیکردنی پیغه‌مبه‌رو گرفت دروست کردن له‌سه‌ر پرسی نیسلامو به‌مه‌به‌ستیکی گلاوی تاییه‌تی خو‌یان و پیلان و ته‌فره‌قه‌گیران دژی نیسلامو مسولمانان، له‌ نزیک مزگه‌وتی (قباء) مزگه‌وتیک دروست ده‌که‌ن و پیش پو‌یشتنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ ته‌بووک، داوا له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌که‌ن، که‌ دوو ر‌کات نو‌یژی تیدا بکات، بۆ زیاتر ناساندن و ره‌واج پ‌شدانی شه‌و به‌ناو مزگه‌وته‌یان، شه‌ویش ده‌فه‌رموئ: ئیستا له‌سه‌ر سه‌فه‌رم بۆ غه‌زای ته‌بووک ده‌چم، ته‌گه‌ر هاته‌مه‌وه (ان شاء الله)، دینه‌لاتان و نو‌یژی بۆتان تیدا ده‌که‌ین، دوای شه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ ته‌بووک گه‌راپه‌وه، پیش شه‌وه‌ی بگاته‌وه مه‌دینه، به‌ فه‌رمانی خوا (جبریل) هاته‌ لای و مه‌سه‌له‌ی شه‌و مزگه‌وته‌ی تینگه‌یانند که‌ مونا‌فیه‌کان به‌مه‌به‌ستی خراب و تینکدانی کاری مسولمانان و نا‌ژاوه‌و دووبه‌ره‌کیینانه‌وه دروستیان کرده‌، بۆیه پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیش شه‌وه‌ی بگاته‌وه مه‌دینه، چه‌ند که‌ستیکی نارد مزگه‌وته‌که‌یان پوو‌خاند، خوا‌ی شاره‌زاش ده‌ریاره‌ی شه‌و مزگه‌وته‌ ده‌فه‌رموئ:

﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٧٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا... ﴿١٧٨﴾... ﴿١١١﴾ التوبة، واته: {شه‌وانه‌ی مزگه‌وتیکیان دروست کرد بۆ زیانگه‌یانندن و کوفر بلاو‌کردنه‌وه و په‌رته‌وازه‌کردنی

مسولمانان، وه بۆئه‌وه‌ی بیته بنکه‌و که‌مینگه‌یه‌ک بۆ که‌سانیک، که له‌وه‌و پیتش دژایه‌تی خواو پیتغه‌مبه‌ریان کرده، وه سویند ده‌خۆن که ته‌نیا مه‌به‌ستیان چاکه‌یه، به‌لام خوا شایه‌ده که درۆ ده‌که‌ن (ته‌ی موحه‌مه‌د) هه‌رگیز له‌ مزگه‌وته‌دا نوێ مه‌که...^(١).

وه‌ک ده‌رکه‌وت مونا‌فیکه‌کان ده‌یانویست به‌ناوی مزگه‌وت و له‌ ژیر دروشمی خواپه‌رستییدا دژایه‌تی ئیسلام و مسولمانان بکه‌ن و زیانیان پێ بگه‌یه‌ن، به‌هه‌مان شیوه‌ له‌م زه‌مانه‌و له‌ کۆمه‌لگای ئیمه‌شدا زۆر جار به‌ مه‌به‌ستیکی خراپ و به‌ناوی ئیسلامه‌وه له‌ ژیر په‌رده‌ی دیندا شت ده‌کری، هی وا هه‌یه که به‌رنامه‌ی پیتچه‌وانه‌و دژ به‌ ئیسلامه، که‌چی به‌ناوی دیفاع کردن له‌ ئیسلامه‌وه، دژی ئیسلام کار ده‌کات و ده‌یه‌وئ مسولمانان بکاته‌ دوژمنی یه‌کدی و چه‌مه‌که‌کانی ئیسلام و نیوه‌رۆکی دین له‌ خه‌لکی ده‌گۆرێ، وه که‌سانیک هه‌ن له‌ کاتی‌کدا، که بر‌وایان به‌ خواو به‌رنامه‌و حوکمی ئیسلام نیه، فرمی‌سکی تیمساحی بۆ ده‌پێژن و له‌ ژیر نه‌و په‌رده‌یه‌دا پیلان له‌ دژی ئیسلام و مسولمانان ده‌گێرن.

(١) پروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص(٥٩٠-٥٩١)، وه: (السیرة النبویة لابن هشام)، ج٤، ص(٣٠٢-٣٠٣).

پازده‌ییم : به‌سهرهاتی ټو سڼ هاوره‌له به‌ریزه‌ش که خویان دواخست (کعب بن مالک) و (مرارة بن الریبع) و (هلال بن أمیة) هدریک له (بخاری)^(۱) و هیناویانه‌و خوی په‌روه‌دگاریش له نایه‌تی (۱۱۸، ۱۱۹) ی سوپه‌تی (التوبه) دا ناماژه‌ی پی‌کردوه، جا (کعب) به‌سهرهاته‌که ده‌گپرتنه‌وه‌و پوخته‌که‌ی ټه‌ویه که ده‌لڼ: ټیمه به‌بن هیچ عوزرتک نه‌چوین بۆ ټو جه‌نگه، لاوازی‌ی روی تی‌کردین و شه‌یتان و نفس به‌سهرماندا زال بوو، کاتیکیش که پیغه‌مبهر ﷺ هاته‌وه بۆ مه‌دینه، هم‌مو ټه‌وانه‌ی که ده‌غله‌و دوپروو بوون ده‌چوون بۆ لای پیغه‌مبهر ﷺ و عوزریان بۆ ده‌هینایه‌وه، (پیغه‌مبهریش ﷺ له‌به‌رټه‌وه‌ی، که له لووتکه‌ی هره‌به‌ری شرم و شکو ټه‌ده‌ب و پریز دابووه، له‌رووی نه‌ده‌دان و ده‌یفه‌رموو: باشه برۆن له‌گه‌ل ټه‌وه‌شدا، که ده‌یزانی ټو ده‌غله‌و مونافیقانه درۆ ده‌که‌ن).

(کعب) ده‌لڼ: به‌لام من و (مرارة) و (هلال) وامان نه‌کرد، بۆیه من چومو خزمه‌ت پیغه‌مبهر ﷺ و سه‌لامم لی‌کرد، ټو به‌ توپه‌بوونه‌وه زه‌رده‌خه‌نیه‌کی کردو فهرمووی: وهره!

منیش چومو نزیکی دانیشتم، پی‌ی گوتم: بۆ دواکه‌وتی؟

منیش گوتم: سویند به‌ خوا، ټه‌گه‌ر لای یه‌کینکی دیکه جگه له‌تۆ بوومایه‌و ویستبام به‌ هینانه‌وه‌ی عوزر خۆم ده‌ریاز ده‌کرد، به‌لام به‌ خوا ټیمه هیچ به‌لگه‌و بیانومان نه‌بوو، ته‌نیا نفس و شه‌یتان به‌سهرماندا زال بوو، که له‌و جه‌نگه دواکه‌وتین، ټیستاش چ بریار ده‌ده‌ی ټیمه ملمان که‌چه، ټه‌ویش فهرمووی: مادام پرتک و راستتان گوت، برۆن تا بزائم خوا چ حوکمی‌کتان بۆ ده‌دات، وه پیغه‌مبهر ﷺ فهرمانی به‌ هاوره‌لانی کردبوو، که به‌ هیچ شی‌وه‌یکه قسه له‌گه‌ل ټو سڼ که‌سه ماندا نه‌که‌ن، ټیمه‌ش که‌وتبوینه‌ حاله‌تینکی نه‌فسی و ته‌عزیبینکی

(۱) صحیح البخاری: ۴۴۱۸.

(۲) صحیح مسلم: ۲۷۶۹.

زۆر ناخۆشەو، ھىچ كەسنىڭ قەسەى لەگەڭدا نەدە كەردىن، تەننەت كە دەچومە
مەزگەوت و سەلام لە پېغەمبەر ﷺ دە كەرد ئەوئەندە بەبى دەنگى وەلامى
دەدامەو، نەمدەزانى داخۇ وەلامى داومەوە يان نا، ھەلبەتە من لە ھەردو
برادەرە كەم كەم تەمەنتەر بووم و بەھىتەر بووم، ئەوان لە مالى نەدەھاتنە دەرى و
ھەر دەگرىان.

(كەب) دەلى: پۇژىكىيان سەلام لە (أبو قتادة) كەرد كە ئامۇزام بو، بەلام
وەلامى نەدامەو، منىش پىم گوت: سوتىنت دەدەم بەو پەروەردگارەى، كە
دەپەرسىتى: ئايا تۇ پىت وایە من خواو پېغەمبەرى خوام خۆشەوئى؟ ئەویش
وەلامى نەدامەو، سى جار ئەووم لى دووبارە كەردەو، دواىى زۆر بەناساىى
گوتى: خواو پېغەمبەرە كەى دەزانن! كە ئەووم بىست زۆر دلم بە خۆم سوتتاو
بەزەبىم بە خۆمدا ھاتەو، بۆيە تىر گىيام، ماوئەكە دىكەى پىچوو، پادشاى
غەسسان نامەكەى بۆ ناردم تىيدا نووسىبوو: بىستومە ھاوئەكەت لىت
توورەبوو، تۆ ئەو پىاوه نى^(۱) كە بەو شىوئە لە غەزاب و ناپەھەتتىدا بى، وەرە
بۆ لای ئىمە رىزت لى دەگرىن!

منىش دواى خوتىندەوئەى نامەكە، بى دەنگ بووم و نامەكەم لە تەندوورئى
ھاوئەشەت و سوتتاند، گوتم: ئەوئەش تاقىكەردنەوئەكەى دىكەئە، پۇژ لى دواى
پۇژ زىاتەر خەفەتم دەخواردو ناپەھەتەر دەبووم^(۲) ئەو ناپەھەتتى و تاقىكەردنەوئەكەى
پەنجا پۇژى خاىاند، دواى چىل پۇژ پېغەمبەر ﷺ ناردى بۆ لام، كە ژنەكەم
بىنئەمە مالى بابى.

(۱) چونكە (كەب) لەنىتو قەومەكەيدا پىاوتكى زۆر ناسراو بوو.

(۲) ھەر يەك لەو سى ھاوئە بەرپۇزە لە جەنگى بەدردا بەشدار بوون، بۆيە ئەو سزايە قورسەيان بۆ
دانراو، چونكە رەك گوتراو: (حسنات الأبرار سيئات المقربين)، واتە: ئەوئە بۆ چاكەكاران
چاكەكە، بۆ زۆر لە خوا نىكخراوان خراپەئە!

منیش گوتم: نایا ته لاقی بدهم؟
گوتی: نه خیر جاری ناوا بیهیتله‌وه.

بهو شیویه دوو هاوه‌له که شمی ناگادار کردبووه، منیش خیزانه کهم ناردده وه مالتی بابی و نهو ماوه‌یه مان به خه‌م و خه‌فته‌وه به‌ری‌کردو زور په‌شیمان بسوین له هه‌لو‌یسته که مان، تا خوای به‌خشنده دوا‌ی نهو په‌نجا روزه، نه‌م دوو نایه‌ته‌ی ناردنه خواری، که ده‌فرموی: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا صَافَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَصَافَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾﴾ التوبة، واته: {وه خوا خوش بوو له پیغه‌مبهر ﷺ} کۆچکه‌ران و پشتیوانان، که له کاتی سه‌غله‌تییدا له‌گه‌ل پیغه‌مبهر بوون، دوا‌ی نه‌وه‌ی خه‌ریک بوون دلی هیندیکیان لا بدات، دوا‌یی خوا لییان خوش بوو، بیگومان خوا تۆیه وه‌رگرو میهره‌بانه بو‌یسان، وه له‌و سیتیانه‌ی که حوکمه‌کیان دوا‌خرا‌بوو، هه‌تا وایان لسی‌هات زه‌وی لییان وه‌ته‌نگ هات به‌و فراوانیسه‌ی وه نه‌فسی خوشیان لسی‌هات، وه زانییان که هیچ په‌ناگه‌یه‌ک نیه بیجگه له خوا، نجا خوا لییان خوش بوو، بیگومان ته‌نیا خوا تۆیه وه‌رگرو به‌خشنده‌یه {.

دوا‌یی ده‌فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٨﴾﴾ التوبة، واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی نیمانتان هیناوه! پارێز له خوا بکه‌نو له‌گه‌ل راستان دا بن، چونکه نه‌وانه به‌هۆی راستیانه‌وه سه‌رکه‌وتوو بوون، وه ناویشیان له قورئاندا تۆمار کرا، وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار ئاماژه‌ی‌یان په‌ده‌کات:

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا...﴾ که‌واته: دیاره بایی نه‌ونده نیمان و ته‌قوایان هه‌بووه که شایسته‌ی نه‌وه بن‌خوا ناماژه‌یان پین‌یکات و تژیبه لیق قبولی کردنیشیان بجاته نیق قورثانه‌وه، وه نه‌وه په‌نجا شه‌و سزایه‌ش بۆیان بۆته مایه‌ی ره‌شبوونه‌وه‌ی گونا‌هه‌کانیان، ننجاً (کعب) ده‌لیق: نه‌وه پۆژه‌ی که نه‌وه نایه‌ته هاته خوار، یه‌کیک هاواری کردو، گوتی: نه‌ی (کعب) موژدهت لیقی، منیش نه‌وه پۆژه به‌رگیکی باشم هه‌بوو بۆم بر دو له‌جیاتی مژده پیدانه‌که، دامیق، ننجاً زۆر به‌خیرایی چوومه مزگه‌وت بۆ خزمدت پیغه‌مبهر ﷺ که بینیم پروی موباره‌کی وه‌کو مانگی چوارده ده‌دره‌وشایه‌وه‌وه فهرمووی: نه‌ی (کعب)! مژدهت لیقی نه‌مه‌رۆ خوشترین پۆژه له هه‌موو ژبانتدا خوا لیت خوش بوو، ننجاً نایه‌ته‌کانی به‌سه‌ردا خویندمه‌وه، منیش به نه‌ندازه‌یه‌ک دلخۆش بووم، که هه‌رگیز ناوا دلخۆش نه‌بوویوم، ننجاً گوتم: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! من له‌سه‌ر خۆم فهرز کرده، که نه‌گه‌ر بیت و خوا - عز وجل - لیم خوش ببن، هه‌موو ماله‌که‌م ببه‌خشم.

نه‌ویش فهرمووی: هه‌ندیکی به‌یله‌وه، باشتره.

گوتم: بیده‌م به‌کی؟

فهرمووی: به زۆری بیده به خزمه‌کانت^(۱).

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۰۳ - ۳۰۸).

هاتنی وه‌فدی (ثقیف) بۆلای پیغه‌مبەر ﷺ و مسولمانبوونی خه‌لکی (طائف)^(۱):

له مانگی ره‌مه‌زانی سالی (۹) ی کۆچیدا پیغه‌مبەر ﷺ گه‌یشته‌وه مه‌دینه‌و هه‌ر له‌و مانگه‌شدا وه‌فدیکی (ثقیف) هاتنه‌ لای و مسولمان بوون، مسولمانبوونه‌که‌شیان به‌م شیوه‌یه بوو:

داوی نه‌وه‌ی پیغه‌مبەر ﷺ له مانگی (ذي القعدة) ی سالی هه‌شته‌می کۆچیدا له غه‌زای (طائف) گه‌رایه‌وه، پیتش نه‌وه‌ی بگاته‌وه مه‌دینه (عروة بن مسعود الثقفي) که گه‌وره‌ی (ثقیف) بوو هاته‌ لای پیغه‌مبەر ﷺ و مسولمان بوو، داوی گه‌رایه‌وه بۆلای قه‌ومه‌که‌ی و داوی مسولمانبوونی لی‌کردن، به‌لام نه‌وان نه‌و داوایه‌یان ره‌دکرده‌وه هه‌ر به‌وه‌هۆیه‌شه‌وه (عروة) یان کوش، ماوه‌یه‌ک ناوا مانه‌وه، داوی بۆیان ده‌رکه‌وت که ورده‌ ورسلام گه‌شه‌ ده‌کات و ناتوان به‌رانبه‌ری نی‌سلام به‌ه‌ست و دژایه‌تی بکه‌ن، ئنجا بی‌ریان له‌وه‌ کرده‌وه بچنه‌ لای پیغه‌مبەر و ﷺ مسولمان ببین، بۆ نه‌و مه‌به‌سته‌ ویستیان (عبد یالیل) بنی‌رن، نه‌ویش له‌وه‌ ترسا، که وه‌کو (عروة) بی‌کوژن، بۆیه‌ داوی کرد به‌ته‌نیا نه‌رواو چهند که‌سیکی دی‌که‌ی له‌گه‌ل بنی‌رن، بۆیه‌ پی‌نج که‌سیان له‌گه‌ل ناردن که (عثمان بن أبي العاص الثقفي) یه‌کیک بوو له‌وان، هه‌ر شه‌شیان چوونه‌ لای پیغه‌مبەر و ﷺ و نه‌ویش نی‌سلامی بۆ روونکردنه‌وه‌و داوی مسولمانبوونی لی‌کردن، داوی نه‌وان داوایان کرد که پیغه‌مبەر و ﷺ ریکه‌ه‌وتنیکیان له‌گه‌ل مۆر بکات و رینگایان بدات که زینا بکه‌ن و، خواردنه‌وه‌ی شه‌پاب و خواردنی ریباشیان لی‌ قه‌ده‌غه‌ نه‌کات و، (اللات)^(۲) که بتیان بوو ده‌یانپه‌رست هه‌ر بمیتی و،

(۱) سه‌رچاره‌ی پتسو، ج ۴، ص ۳۰۸-۳۱۲.

(۲) (لات) ناوی یه‌کیک له‌ په‌رستراوه‌کانیان بووه‌و (مؤنث) ی (الله‌یه)، چونکه‌ نه‌وان به‌پتی بۆچرونی خۆیان گوتوویانه‌ نه‌و په‌رستراوانه‌مان میتینه‌ن، به‌هه‌مان شیوه‌ش (عزّی) (مؤنث) ی (عزین) و (مناة) پیش هی (منان) ه.

له نویژکردنیش عه‌فویان بکات، وه بته‌کانیش به‌دهستی خۆیان نه‌شکینن، به‌لام پتغه‌مبهر عليه السلام بیتجگه له داواکاری کۆتایی، هیچ کام له‌وانه‌ی قبول نه‌کرد، نه‌وانیش راویژی خۆیان کردو سهره‌نجام هاتن مسولمان بوون، وه (عثمان بن ابي العاص الثقفی) ی له‌سهر کردنه برا گه‌وره، چونکه نه‌و زۆر به‌په‌رۆش بوو بو تینگه‌یشتنی له دین و له هه‌مووشیان ته‌مه‌نی که‌متر بوو، که وه‌فده‌که گه‌رایه‌وه (طائف) بابه‌ته‌که‌یان به قه‌ومه‌که‌یان راگه‌یاند، له سهره‌تاوه نه‌وان به‌وه پازی نه‌بوون و به‌نیازی شه‌ر بوون، به‌لام دوا‌ی دوو تا سۆ پۆژ، خوا ترسی خسته نیتو دل‌یانه‌وه‌و وه‌فده‌که‌یان نارده‌وه لای پتغه‌مبهر و مسولمانبوونی خۆیان راگه‌یاند.

حه‌ج کردنی (ابو بکر) به‌ مسولمانان:

(ابن هشام)^(۱) ده‌لێ: پتغه‌مبهر عليه السلام له مانگی (ذي الحجة) سالی نۆیه‌مدا (ابو بکر) له‌جیاتی خۆی ده‌کاته (أمیر)ی حه‌ج و، ژماره‌یه‌کی زۆر له مسولمانان له مه‌دینه‌و شوینه‌کانی دیکه‌وه له خزمه‌تیدا ده‌پۆن به‌ره‌و مه‌که‌و، قوربانیی (هدی)یش له‌گه‌ل خۆیاندا ده‌بن، (ابو بکر) خوا لێی پازی بێ، له‌جیاتی پتغه‌مبهر عليه السلام پینجه‌مین پایه‌ی نیسلام (حه‌ج) به مسولمانان ته‌نجام ده‌دا، که زۆر له زانایان ده‌لێن (حه‌ج) هه‌ر له سالی (نۆیه‌م)یشدا پتویه‌ست کراوه، چونکه ساله‌کانی پتشته‌ر، مه‌که‌و نه‌و شوینه‌یه‌ی که واجبی حه‌جیان لێ نه‌نجام ده‌درا، له‌ژێر پکیتف و ده‌سه‌لاتی کافره‌کاندا بوون، خوی کاربه‌جیش ته‌رکێک ناخاته سهرشانی مسولمانان که توانای به‌جیه‌یتان و ته‌نجامدانی نه‌و ته‌رکه‌یان نه‌بێ، به‌لام دوا‌ی نه‌وه‌ی که (ابو بکر) ده‌که‌ویته‌ پێ، پتغه‌مبهر عليه السلام سهره‌تای سووره‌تی (التوبة) ی بو داده‌به‌زی، که‌وا

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۱۳-۳۱۵).

پنده‌چین له نایه‌تی: (۱ تا ۲۴) بن، چونکه په یوه ندی بهم باسه وه هدی، بویه پیغه مبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (علی بن ابی طالب) ی ناموزای خوا لیتی پازی بیت، راده سپیری که له جیاتی پیغه مبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شو په یامه بگه یه نئ به مسولمانان، که نایه‌ته کان بهم شیویه ده‌ست پئ ده‌که ن:

﴿ بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝۱ ﴾ فَيَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ
 أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَلِمُوا أَنَّهُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ۝۲ ﴾ وَأَذَانٌ مِّنَ
 اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ...
 ﴿ ۳ ﴾ التوبة.

واته: {نهمه راگه یانندی حاشا لیکردن و په یوه ندی پچرانندی خوا و پیغه مبر ی خوا به گدل هم مو نه وانه ی که په یمانتان له گدل به ستون له هاو به ش بز خوا دانران، چوار مانگ مؤلته که به زه ویدا برؤن، وه بز ان که نیوه خواتان پئ ده‌سته وستان ناکری، وه خوا کافران سهر شوپ ده‌کا...}

دوایی خوا ی په روه ردگار ده‌فرموی: ﴿ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا لِيَتِيمَهُمْ عَاهِدُهُمْ إِلَىٰ مَدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ۝۴ ﴾ التوبة.

واته: {بیبجگه له و هاو به ش بز خوا دانرانه ی، که په یمانتان له گدل به ستون، وه شتیکیشیان لئ دهر نه که وتوه، پیچه وانه ی شو په یمانه بن، که له نیوانتاند ا هدی، وه هاوکاری هیچ دوژمنیکیشیان نه کرده له دژی نیوه، نه وانه په یمانه که یان

له‌گه‌ل به‌رنه سهر، تا نه‌وکاته‌ی که په‌یمان‌تان له‌گه‌ل‌دا به‌ستون چونکه خوا پارێزکارانی خوژده‌وی.

هه‌روه‌ها له‌ نایه‌تیک‌ی دیکه‌داو هه‌ر له‌هه‌مان باسدا ده‌فرموئ: ﴿...إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ...﴾ (٧) التوبة ﴿﴾، واته: {جگه له‌وانه‌ی که له‌لای مزگه‌وتی چه‌رام په‌یمان‌تان له‌گه‌ل‌دا به‌ستون}، که‌واته: مانای پۆشنو به‌هیتز بۆ ته‌فسیری نه‌و نایه‌تانه نه‌ویه که: لی‌ره‌دا خ‌وای زانا ده‌یه‌وی هه‌موو کافره‌کان تاگادار بکاته‌وه که جگه له‌وانه‌ی پابه‌ندبوون به‌ په‌یمان‌ه‌کانیان‌ه‌وه، نه‌وانی دی هه‌موویان په‌یمان‌ه‌کانیان به‌ هه‌ل‌وه‌شاره له‌قه‌ل‌م ده‌درئ، به‌لام چوار مانگ مۆله‌تیا‌ن بۆ داده‌نرئ (له‌وکاته‌وه که هه‌واله‌که‌یان پێ ده‌گا تا چوار مانگ) مسولمان ده‌بن، یان به‌کافر‌ی ده‌مینه‌وه، یاخود کۆچ ده‌که‌ن، د‌وای نه‌و چوار مانگه ده‌که‌ونه حاله‌تی جه‌نگه‌وه، نه‌وکاته یان ده‌بێ مسولمان بن، یان سه‌رانه بدن، یان سه‌رو مالیا‌ن بۆ مسولمانان هه‌لال ده‌بێ! دیاره له‌ سۆنگه‌ی نه‌وه‌وه نا که کافرن، به‌لکو له‌ سۆنگه‌ی په‌یمان شکینی و دژایه‌تیکردنیا‌نه‌وه بۆ ئیسلام و مسولمانان.

هه‌روه‌ها خ‌وای بێ‌هاوتا هه‌رله‌ویاره‌وه ده‌فرموئ: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا...﴾ (٢٨) ﴿﴾ التوبة، واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی ئیما‌نتان هیتا‌وه! هاویه‌ش بۆ خوا دانسه‌ره‌کان پیسن (وه‌ک دل‌و هه‌ناو و پوو‌حیا‌ن) بۆیه له‌د‌وای نه‌مساله‌وه نابێ توخنی مزگه‌وتی چه‌رام بکه‌ون، (چونکه هیچ په‌یوه‌ندیان به‌ مالی خوا‌ه نیه، مالی خوا هی نه‌وکسه‌یه که خوا ده‌به‌رستێ و مالی خوا پاکه‌و هی پاکانه).

د‌وای نه‌وه‌ی که نه‌و نایه‌تانه هاتنه خ‌وار پیغه‌مبه‌ر ﷺ بانگی (علی بن ابی طالب) ده‌کا خوا لیتی رازی بێ و پیتی ده‌فرموئ: نه‌و نایه‌تانه له‌به‌ریکه، وه له‌جیاتی من بچۆ له‌سه‌ر مسولمانان بیاخوینه‌وه، یه‌کیک له‌ مسولمانان پیشنیا‌ر ده‌کات و ده‌لئ: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا بۆ (أبو بکر) یان بنیره! نه‌ویش ده‌فرموئ: نا، ده‌بێ

یه کیتک له بنه ماله و خزمانی خۆم به‌ناوی منه‌وه رایبگه‌یه‌نین، دیاره شه‌وه له‌بهر ئیعتیباری عورف و باوی کۆمه‌لگا بووه، چونکه تیره‌وه هۆزه‌کانی عهره‌ب شه‌و شتانه‌یان لیتک داوه‌ته‌وه‌وه (علی) یش نامۆزای پیغه‌مبەر ﷺ بووه، بۆیه‌ش لیره‌دا ناماژه به‌وه ده‌که‌م، چونکه هه‌ندیک له (شیعه) بی و یژدانن به‌رانبه‌ر به (أبو بکر) خوا لیتی پازی بی، درۆ ده‌له‌سه‌ی زۆریان خستۆته‌ نیو شه‌و باسه‌وه‌وه ده‌لین: پیغه‌مبەر ﷺ دوا‌ی شه‌وه‌ی (أبو بکر)‌ی نارده‌وه (علی) به‌دوا‌ی شه‌ودا نارده‌وه شه‌وی کردۆته‌ نه‌میر، وه (أبو بکر)‌ی له‌ نه‌میریتی خستوه که به‌پاستی شه‌وه بی بنچینه‌یه‌وه هه‌لبه‌ستراوه.

(ابن هشام)^(۱) له‌وباره‌وه ده‌لین: کاتیک (علی) ده‌گاته لای (أبو بکر) خوا له هه‌موویان پازی بی، (أبو بکر) ده‌پرسی: {أأمیر أم مأمور؟!}، واته: نه‌میری یاخود سه‌ریازی؟! (علی) یش ده‌لین: {بل مأمور}، به‌لکو سه‌ریازم، واته: له‌به‌رده‌ستی تۆم، به‌لام پیغه‌مبەر ﷺ هه‌ندیک نایه‌تی بۆ هاترونه‌ خوار، منی پاسپاردوه که بیانخوینمه‌وه، ئنجا (علی) خوا لیتی پازی بی له‌ عه‌ره‌فات و له‌و شوینه‌ گشتیانه‌ی که خه‌لکیان لێ کۆده‌بیته‌وه^(۲) نایه‌ته‌کان پاده‌گه‌یه‌نی و ده‌لین: {یا ایها الناس: إنه لا یدخل الجنة کافر، ولا یخرج بعد العام مشرک، ولا یطوف بالبيت عریان}^(۳)، واته: شه‌ی خه‌لکینه! ناگادارین شه‌وه‌ی کافرین ناچیتته به‌هه‌شت، له‌م سالیش به‌دواوه هیچ که‌سینکی هاوبه‌شدانه‌ر نابین حج بکات له‌گه‌ڵ مسولمانان، وه له‌مه‌ودوا نابین که‌س به‌رووتیی به‌ده‌وری (که‌عبه) دا ته‌واف بکا! چونکه هه‌ندیک له‌ تیره‌وه هۆزه‌کانی عهره‌ب پیاوو ئافره‌تیشیان به‌رووتیی به‌ده‌وری (که‌عبه) دا ته‌وافیان کردوه و پیتیان وابووه و گوتوویانه: شه‌و به‌رگه‌ی که‌ گوناهمان پیوه‌ کردوه، شایسته‌ی شه‌وه‌ نیه، له‌به‌رماندا بی و به‌ده‌وری مالتی خوادا بگه‌رین!!

(۱) (السیرة النبویة)، ج ۴، ص (۳۱۵).

(۲) چونکه شه‌وساله هم خه‌لکی مسولمان و هم کافرانی هاترون بۆ حج.

(۳) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ‌ولاپه‌ره.

به‌وشیویه پیاوو نافرته‌یان به‌رووتیی ته‌وافیان کرده، همر بویه‌ش پیغه‌مبهر ﷺ نه‌وساله بوخوی نه‌چووهو (أبو بکر)ی له‌جیاتی خوی ناردوه، چونکه شتیکی گونجاو نیه پیغه‌مبهر ﷺ له‌وی بئی و نافرته‌ی پرووت و پیاوی پرووتیش به‌دهوری (که‌عبه)دا ته‌واف بکن! وه پیغه‌مبهر ﷺ نه‌وساله (أبو بکر)ی ناردوه حج به‌خه‌لکه‌که بکات، (علی)یشی ناردوه، که نه‌و په‌یامه‌یان پی رابگه‌یه‌نی، بوته‌وه‌ی سالی ناینده، که پیغه‌مبهر ﷺ چوو بو حج، حه‌جیکی تیرو ته‌واوینی و هیچ شتیکی ناشایسته‌ی تیدا نه‌بی.

مردنی (عبدالله بن ابي بن سلول):

(عبدالله بن ابي بن سلول) له مانگی (ذي الحجة)ی سالی نویه‌می کوچیدا، مرد.

وهك پيشتريش ناماژه‌مان پيكرد، (عبدالله بن ابي) که سه‌رۆکی موناڤيکه‌کان بوو، کورپکی بووه به‌ناوی (عبدالله) و کورپکی زۆر صالح و چاک بووه، جا دواي مردنی بابی، دیتته خزمدت پیغه‌مبهر ﷺ ده‌لی: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! باجم مردووه، نه‌گمر بیی نویژی له‌سهر بکه‌ی، نه‌ویش ده‌فهرموئ: باشه دیم، هه‌روه‌ها داواشی لی ده‌کات و ده‌لی: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! باجم زۆر له‌گه‌لم چاک بووه، نه‌گمر کراسه‌که‌ی خوشتی بده‌یتی بو نه‌وه‌ی پیی کفن بکه‌ین، به‌لکو له‌عذاب و سزا چه‌پاله‌ بدری، ده‌فهرموئ: باشه، کراسه‌که‌شی ده‌داتی و نجا له‌گه‌لیشی ده‌چی تا سهر گۆرستان، له‌ویش به‌رانبه‌ر جه‌نازه‌که راده‌وه‌ستی، بوته‌وه‌ی نویژی له‌سهر بکات، عومهریش خوا لیی پازی بی ده‌چیتته پیشی و ده‌لی: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا ﷺ نویژ له‌سهر نه‌وه ده‌که‌ی؟ هه‌ر نه‌وه بوو فلان رۆژه وای گوت و فلانه رۆژه شاوای کرد... هتد، وه زۆر له‌هه‌لوئسته خراپه‌کانی باس ده‌کات، دواي پیغه‌مبهر ﷺ زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی دیتتی و ده‌لی: خۆت لاده عومهر من سه‌ریشک کراوم له‌نویژ له‌سهر کردنی و له‌سهر نه‌کردنی، دواي پیغه‌مبهر ﷺ نویژی له‌سهر ده‌کات، وه ده‌چی بو سهر قه‌بره‌که‌شی، دواي نه‌وه زۆری

نه خایاند نهم نایه ته هاته خورای: ﴿ وَلَا تُصَلِّ عَلَیْ أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ أَبَدًا وَلَا نَفَمَ عَلَیْ قَبْرِهِ ۗ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَسِقُونَ ﴾ (۸۴) التوبة، واته: له مه و دوا نویژ له سهر هیچ کام (له وانه ی که ده زانی مونا فیقن) مه که، وه له سهر گۆره که شیان رامه وهسته، چونکه نه وان بر وایان به خواو پیغه مبره که ی نه بووه، وه به لاریی مردوون، واته: له مه راسیمی به خاک سپاردنیشدا تاماده مه به.

دیاره نهم هه لویسته ش یه کیکی دیکه یه له وه هه لویستانه ی که عومهر خوا لیتی رازی بی، پیشنیاری کرده و خوی زاناو شاره زاش وه حی ناردۆته خورای و موافیقی پیشنیاری نه بووه، شایانی باسیشه دوا ی نه وه، پیغه مبر ﷺ تا وه فاتی کرد نویژی له سهر هیچ مونا فقیک نه کرده و نه چۆته سه رگۆره کانیشیان له کاتی نیژراند.

سه رپشکرانی هاوسه ره به ریزه کانی پیغه مبر ﷺ (۱):

کاتیک خیزانه کانی پیغه مبر ﷺ ده بینن ژیانی هیندیك له مسولمانان که میتک خوش بووه و دستکوت و غه نیمه تیان وه رگرتوه... هتد، به لام ژیانی نه وان هه ره که خۆیه تی، چونکه پیغه مبر ﷺ ژیانی مال و مندالی زۆر ساده بووه، عایشه ره زای خوی لئ بی ده لئ: {ان کنا لننظر إلى الهلال ثلاثة أهلة في شهرين وما أوقدت في أبيات رسول الله ﷺ نار، فقلت: ما كان يُعیشکم؟ قالت: الأسودان: التمر والماء} رواه البخاري (۲)، واته: نیمه چاوه روانمان ده کرد له دوو مانگاندا سی جار مانگمان ده بینن، که نوی ده بووه ناگر له ماله کانی پیغه مبردا نه ده کرایه وه.

{(عروة) ده لئ: {پییم گوت: نه دی به چی ده ژیان؟}

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۱۹).

(۲) صحیح البخاری: ۶۴۵۹.

گوتی: به دوو شته ره شه‌کان، خورماو ناو، بویه هه‌موویان داوا له پیغه مبرر ﷺ ده‌کهن که ژیان و گوزه‌رانیان خۆشتر بکاو نه‌فه‌قهو خه‌رجییان بۆ زیاد بکاتو، بۆ نه‌و مه‌به‌سته لئی کۆده‌بنه‌وه، نه‌ویش نه‌و هه‌لوئسته‌یانی زۆر له‌سه‌ر دل قورس ده‌بی و ماوه‌ی مانگیك یان بیست و نۆ رۆژ لئیان جیا ده‌بیته‌وه^(۱) لئیان نیگه‌ران ده‌بی، وه خواش - عزّوجلّ - به‌بوئنه‌یه‌وه چند نایه‌تیک ده‌نیترته‌ خوار، که له سه‌ره‌تایانه‌وه ده‌فرموی: ﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكِ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتَّعَنَّ وَأَسْرَحَنَّ سَرًا جَمِيلًا ﴿۲۸﴾ وَلَئِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿۲۹﴾﴾ الاحزاب، واته: {ته‌ی پیغه مبرر! به‌هاوسه‌ره‌کانت بلئی: نه‌گه‌ر ژیان دنیاو جوانیی دنیاتان ده‌وی، وه‌رن هه‌ریه‌که‌تان دیاریه‌کتان بده‌می و به‌شپوه‌یه‌کی جوان به‌ره‌ل‌داتان بکه‌م، وه نه‌گه‌ر خواو پیغه مبرر خواو ژیان دوا رۆژیستان ده‌وی، نه‌وه بیگومان خوا بۆ چاکه‌کاران له‌نیوه پاداشتیکی گه‌وره‌ی ناماده کردوه}.

دیاره‌نم نایه‌تانه له‌سالی نۆیه‌می کۆچیدا هاتنه‌ خوار، که‌واته نه‌و به‌سه‌ره‌اته‌ش له‌و سالدادا بووه، جا کاتیك نه‌م نایه‌تانه هاتنه‌ خوار، پیغه مبرر ﷺ پیش هه‌موویان (عائشة) بانگ ده‌کاو پیتی ده‌ئی: خوا - عزّوجلّ - ناوا فرمانی پی‌کردووم، جا تۆش په‌له مه‌که تا بابو دایکت ناگادار ده‌که‌یه‌وه و پاوژیان پی‌ده‌که‌ی، (عائشة) ده‌ئی: پیغه مبرر ﷺ ده‌شیزانی، که بابو دایکم قه‌ت پی‌م نائین له پیغه مبرر ﷺ جیا بیمه‌وه، دواپی به پیغه مبرر ﷺ گوت: له چیدا پرس به بابو دایکم بکه‌م؟ پیتیست ناکات، من خواو پیغه مبرر خواو رۆژی دواپییم ده‌وی، (عائشة) ده‌ئی: دواپی هه‌موو خیزانه‌کانی دیکه‌ی پیغه مبرر ﷺ هه‌لوئستیان وه‌کو هه‌لوئستی من بوو^(۲).

(۱) واته: جیگایان لئی جیا ده‌کاته‌وه و ناچیتته ژوره‌کانیانه‌وه.

(۲) صحیح البخاری: ۴۷۸۶، وه: صحیح مسلم: ۳۶۶۵.

ئاشکرایە کە پتە مبرى ﷺ عائیشە ی لە ھەموو ختزانەکانى دیکە ی زیاتر خۆشویستو، چونکە لە ھەموو ھاوسەرە بەرپتەزەکانى دیکە زیاتر بەکەلکى ئیسلام ھاتو، زۆر فامیدەو تیتگە یشتووو ئەھلى تەقوا بوو.

چونکە دەبینن ئەو فەرما یشتانە ی کە لەو گپتەراونەو لە ھیچ کام لە ختزانەکانى دیکە ی پتە مبرى ﷺ نەگپتەراونەو، بۆیەش دەلیم: لە ھەموویان بەتەقواتر بوو، بە بەلگە ی ئەو کە پتە مبرى ﷺ ختزانەکانى چەند جارێک گلەبیان لى کردو و گوتویانە: تۆ زیاتر روو دەدە یە (عائشە)، ھەلبەتە مەبەستیان ئەو روو پتەدانە بوو کە پتە مبرى ﷺ دادگەری نە، چونکە پتە مبرى خوا ﷺ لە لووتکە ی دادگەریدا بوو، ئەویش فەرموویەتی: گلەبی چیم لى دەکەن! بیتگە لە پتە مبرى ﷺ (عائشە) لە پتە مبرى ﷺ ھیچ کامیتکاندا (جبریل) نەھاتو بۆ لام وەحى بۆ نەھیناوم!! کەواتە: وا دیارە ئەو لە ھەموویان لە خوا نزیکترو صالحتر بوو، ھەر وەھا پتە مبرى ﷺ پتە مبرى ﷺ خۆشویستن پارێزکارى (تقوى) بوو، جا کتییان لە ھەموویان پارێزکارتر بووى ئەو ی لە ھەموویان زیاتر خۆشویستو.

وہ (مسلم) ھیناویەتی کە (عائشە) خوا لى پازى بى پاش ئەو ی پرای خۆ ی دەخاتە روو، دەلئ: ئە ی پتە مبرى خوا! ئەو ھەلۆیستە ی من بە ختزانەکانى دیکە ت مەلئ! پتە مبرى ﷺ دەفەرموى: ئە ی (عائشە) خوا منى بەرەحمەت ناردو، ھەر کامیتکیان لیم بپرسن ھەلۆیستى (عائشە) چۆن بوو؟ پتە مبرى ﷺ بۆ ئەو ی ئەویش چا و لەتۆ بکا! (۱) سەرەنجام ھەموو ختزانەکانى پتە مبرى ﷺ ئەو ژیانە سادە یە کە لەگەل ئەودا دە یگوزەرتنن ئەو ھەلدە بۆتەرن، وە پەشیمانیش دەبنسەو لەو ھەلۆیستە ی خۆیان، کە پتە مبرى ﷺ پتە مبرى ﷺ نەگەران بوو بوو.

(۱) صحیح مسلم: ۳۶۷۴.

هاتنی وه‌فده‌کان له سالی نۆیه‌مدا که به: (عام الوفود) ناسراوه:

دوای فەتعی مەککە و گەرانەوێ پیغه‌مبەر ﷺ له تەبووک و مسولمانبوونی هۆزی (ثقیف) و دیاری کرانی چوار مانگ بۆ هۆزه‌ عەرەبه‌ هاوێش پەیدا کەرەکان، که هەلۆستی خۆیان دیاری بکەن پیش ئەوێ دەولەتی ئیسلامیی هەلۆستییکی تاییەت وەرگرتی له بەرانبەریان، دوای ئەوانەو له سالی نۆیه‌می کۆچیدا ژمارەیه‌کی زۆر له نوێنەر و وه‌فدی تیره‌و هۆزه‌کان هاتنه‌ لای پیغه‌مبەر ﷺ و مسولمانیتی خۆیان راگەیاندا.

هەریزه‌ش سالی نۆیه‌م به‌ سالی وه‌فده‌کان (عام الوفود) ناوانراوه، جا هەرچه‌نده‌ ژماره‌ی ئەو وه‌فدانه‌ زۆرن، بەلام لیڤه‌دا تەنیا ناماژه‌ به‌ هەندیکیان ده‌کەین:

۱- وه‌فدی (بنی تمیم) ریش سپییان (عطار د بن حاجب) بوو، وه‌ چەند ناو‌دارییکی دیکه‌شی له‌ گەڵ بوون، وه‌ک: (الأقرع بن حابس) و (الزبرقان بن بدر) و (عمرو بن الأهم) و (الحباب بن یزید). وه‌ هاتن بۆ خزمەت پیغه‌مبەر ﷺ و سەرەتای سوورپه‌تی (الحجرات) یش به‌بۆنه‌ی ئەوانه‌وه‌ هاتۆته‌ خوار، وه‌ک (ابن هشام)^(۱) هیناویه‌تی ده‌لی: که هاتنه‌ لای پیغه‌مبەر ﷺ له‌ ده‌ری را بانگیان کردو گوتیان: یا (محمد أخرج إلینا) ئەوی موحه‌مەد وەرە ده‌ری ئیشمان پیتە!! پیغه‌مبەر ﷺ که‌مێک پێی ناخۆش بوو، که به‌و شیوه‌یه‌ بانگ کرا، بۆیه‌ خوای به‌روه‌ردگار فەرمووی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنَ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝۱﴾

﴿۱﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۲۴-۳۲۵)، وه: (المصباح المنير...)، ص (۱۳۰۰).

﴿الحجرات، واتە:﴾ {ئەوانە ی لە پشت ژوورە کانهو (ژووری خێزانە کانی) بانگت دەکەن، زۆریەیان نەفامن، ئەگەر ئارامیان گرتبا تا دەچووی بۆ لایان باشتەر بوو، وە خواش لێبوردەو بە بەزەییە { دیارە دواتر ئیسلامیان وەرگرت و مسولمان بوون.

۲- وە هندی (بنی عامر) کە (عامر بن الطفیل) و (أربد بن قیس) ی لە گەلدا بوو، وە (عامر بن الطفیل) ئەو کەسە یە کە لە (بشر السعونة) خیانهتی لە هاوێلانێ پیغەمبەر ﷺ کردو شەهیدی کردن، ئەو دوو کەسە، چەند کەسیکی دیکەشیان لە گەلدا بوو، هاتنە لای پیغەمبەر ﷺ، پێش ئەوێ بگەنە لای پاوێژیان کردبوو کە هەوڵی کوشتنی پیغەمبەر ﷺ بدەن، بەلام سەرکەوتوو نەبوون و پیغەمبەریش ﷺ کە زانی نیازیان خراپە دووعای لێکردن، ئیدی (أربد) بە هەورە تریشقه مردو (عامر)یش بە (طاعون) لە نیتوچوو (۱).

۳- وە هندی هۆزی (بنی سعد بن بکر)، کە (ضمام بن ثعلبة) بە نوێنەری خۆیان دەنێرن بۆ لای پیغەمبەر ﷺ و چەند پرسیا رێک لە پیغەمبەر ﷺ دەکات دەریارە ی خواپەرستی و نوێژو زەکات و پۆژووو حج و... هتد، دوایی ئیمان دینێ و پرێسار دەدا هەموویان جیبه جیب بکات، دوایی کە (ضمام) دەگەرێتەوێ نیو هۆزە کە ی، هەر یە کەم قسە ی دەلێ: {بئست اللات والعزی}، واتە: خراپترین شت (لات و عزی) ن! هۆزە کە شی زۆر بەسەر سوپمانەوێ دەلێن: ئە ی (ضمام) ئەوێ چۆن وا دەلێنی؟! لە بەلەکی بترسە! لە شیتی بترسە! ئەویش پێیان دەلێ: ئەو

(۱) سەرچاوە ی پێشوو، ج ۴، (ص ۳۲۹-۳۳۰).

دووه ناتوانن هيچ زەرەر و قازانچىك بەكەس بگەيەنن، خوا پېغەمبەرىكى ناردووه و كتيبيكى پيدا ناردووه پزگارتان دەكات لە ئەهامەتییەكان، من ئیمانم هیناوه و ئیوەش ئیمان بیتن، ئەو رۆژە بۆ ئیسواری كەس نەما لە ژنو پیاویان مسولمان نەبووبیو هەموویان ئیمانیا ن هینا، (ابن عباس) دەلتی: نەمانبیسووه وەفدى هیچ قەومىك باشتربووبی لە (ضمام) (۱).

۴- وەفدى (عبد القیس)، كە (الجارود) و دەستەيەك بەنوینەرى خۆیان دەنیرن بۆ لای پېغەمبەر ﷺ، كە ديارە نەصرانی بووه و لەوئ مسولمان دەبى و كاریگەرىشى دەبى لەسەر قەومەكەى هەم بۆ مسولمانبوونیان و هەم بۆ دامەزراویان لەكاتى هەلگەرانەوه (الردّه) دا، پاش مردنى پېغەمبەرى خوا (۲).

۵- وەفدى (بنی حنیفة)، كە لە (بمامة) وه هاتوون و (مسيلمۃ الكذاب) ییشیان لەگەلدا بووه، كە ناوی (مسيلمۃ بن شماعة) ه بووه، بەلام ئەوانە مسولمان نەبوون و (مسيلمۃ) ییش داواى پېغەمبەرایەتى دەکرد، هەر بۆیە بە (كذاب) ناوژەد كرا، وه لە سەردەمى (أبو بكر) دا لە شەرى (بمامة) لە سالى (۱۲) ی كۆچیدا كوژرا (۳).

۶- وەفدى (طیء)، كە سەرك هۆزەكەیان ناوی (زيد الخيل) بوو بە نوینەرى هۆزەكەى هاتە لای پېغەمبەر ﷺ و مسولمان بوو، وه هەر لەو سەروجدەشدا (عدي بن حاتم الطائي) هاتووه و مسولمان بووه. (۴)

(۱) هەمان سەرچاوه، ج ۴، ص (۳۳۲-۳۳۳).

(۲) سەرچاوهى پيشوو، ج ۴، ص (۳۳۳-۳۳۴).

(۳) هەمان سەرچاوه، ج ۴، ص (۳۳۴-۳۳۵).

(۴) هەمان سەرچاوه، ج ۴، ص (۳۳۵-۳۳۷).

- ۷- (فروة بن مسيك المرادي)، که له پادشاکانی (کنده) جیابوبوژه، هاته لای پیغه‌مبهر ﷺ و ﷺ موسولمان بوو^(۱).
- ۸- وه‌فدی (بنی زبید)، که نوینره‌که‌یان (عمرو بن معد یکرِب) که له سدره‌تاره موسولمان بووه، به‌لام که پیغه‌مبهر ﷺ و ﷺ وه‌فاتی کرد، له‌دین هه‌لگه‌رایه‌وه^(۲).
- ۹- وه‌فدی (کنده)، که نوینره‌که‌یان (الأشعث بن قیس) بوو هاته لای پیغه‌مبهر ﷺ و ﷺ موسولمان بوون^(۳).
- ۱۰- وه‌فدی (أزد) نوینسه‌ریان، که (صرد بن عبدالله) بوو، هاته لای پیغه‌مبهر ﷺ و ﷺ موسولمان بوو، پیغه‌مبهریش ﷺ کردیه براگه‌وره‌ی شه‌وانه‌ی له قه‌ومه‌که‌ی موسولمان بوو بوون^(۴).
- ۱۱- وه‌فدی کۆمه‌لیک له پادشاو پادشا زاده‌کانی (حمیر)، که به نوینره‌کانیاندا نامه‌یان بو پیغه‌مبهر نووسی و موسولمان بوون و پیغه‌مبهریش نامه‌یه‌کی بو نویسنه‌وه و سوپاسی خوی کرد له‌سه‌ر موسولمان‌بوونیان^(۵).
- ۱۲- وه‌فدی (فروة بن عمرو الجذامي)، که کار به‌ده‌ستی رۆمه‌کان بووه به‌سه‌ر خیتله عه‌ره‌به‌کانه‌وه، یه‌کیکی بۆلای پیغه‌مبهر ﷺ و ﷺ ناردوه و ئیسلامه‌تی خۆی پی پراگه‌یانده‌وه و ئیسترتیکی سپیشی به‌دیاری بۆ پیغه‌مبهر ناردوه^(۶).

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ۴، ص (۳۳۸-۳۳۹).

(۲) و (۶): هه‌مان سه‌رچاوه، ج ۴، ص ۳۳۹ تا ۳۴۹، که به‌درتژیی باسی شه‌وه‌فدانه‌ کراوه.

(۱) و (۲) و (۳) و (۴) سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ج ۴، ص (۳۳۹ تا ۳۴۹)، که به‌درتژیی باسی شه‌وه‌فدانه‌ کراوه.

۱۳- وه‌فدی (همدان)، که به سه‌رۆکایه‌تی (مالک بن النمط) چوونه مه‌دینه‌و مسولمان بوون و پیغه‌مبه‌ریش (مالک)ی کرده گه‌وره‌ی نه‌وانه، که مسولمان بوون، دواتر خه‌لکی (همدان) تیکرا مسولمان بوون^(۱).

شایانی باسیشه که زۆریه‌ی هه‌ره‌زۆری نه‌و وه‌فدانه‌ی هاتنه لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ مسولمان بوون، تنیا وه‌فدی (مسیلمة الکذاب) مسولمان نه‌بوون، نه‌مه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی، که نه‌و وه‌فدانه هیچ فشارو زۆریکیان له‌سه‌ر نه‌بووه له وه‌رگرتنی دینداو نه‌وانه‌ی مسولمان بوون، به ره‌زامه‌ندی و ویستی خۆیان مسولمان بوون و نه‌وی نه‌شیویستبی موسلمان بی، نازادانه گه‌راوه‌ته‌وه شوینی خۆی.

دهرکه وتنی (مسيلمۃ الکذاب) له (يعامۃ) و (الأسود العنسي) له
(صنعاء):

له کڅتابی سالی دهی می کڅچیدا دوو کهس پهیدا ده بن، که له نیو خه لکدا لافی
پیغه مبه رایه تی لی ده ده نو بانگه شه ی پیغه مبه رایه تی ده کهن، یه کیان له یه مامه
که (مسيلمۃ الکذاب) ه، که (مسيلمۃ بن ثمامة بن کبیر بن حبیب بن الحرث) ه،
له (بنی حنیفة) یه، وه پیغه مبه ر ﷺ ناوی (الکذاب) ی به سردا بریوه، دووه میشان
(الأسود العنسي) یه له (صنعاء) له یه من.

(ابن هشام)^(۱) هی ناویه تی ده لی: (مسيلمۃ) نامه یه ک بڅ پیغه مبه ر ﷺ ده نووسی
که نه مه ده تی نامه که یه تی: {من مسيلمۃ رسول الله الی محمد رسول الله، سلام
علیک، أما بعد، فأنی أشرکت فی الأمر معک، وان لنا نصف الأرض ولقریش
نصف الأرض، ولكن قریش قوم یعتدون}، واته: {له (مسيلمۃ) په وانه کراوی خواوه
بڅ موحه ممد په وانه کراوی خوا، سه لامت لی بی - أما بعد - نه وه من له و
نیسه ی تڅدا به شدار کراوم نیوه ی سه رزه وی بڅ نیسه و نیوه شه ی بڅ قوره یش، به لام
قوره یش قهومی که ده ستر زیوی ده کهن}، پیغه مبه ریش ﷺ به م شیوه یه وه لامی
ده داته وه: {بسم الله الرحمن الرحیم، من محمد رسول الله الی مسيلمۃ
الکذاب السلام علی من اتبع الهدی أما بعد، فان الأرض لله یورثها من یشاء
من عباده والعاقبة للمتقین}، واته: {به ناوی خوا ی به به زه یی به خشنده، له
(محمد) په وانه کراوی خواوه بڅ (مسيلمۃ) ی درۆزن، سه لام له و که سه بی، که به دوا ی
پینمای ی خوا ده که وی - أما بعد - زه وی هی خوا یه ده یکا به میراتی هه رکه سی که له
به نده کانی که بیه وی، وه سه ره نه جامیش بڅ پار تیز کارانه}، دیاره نه وه ی که پیغه مبه ر
ﷺ ریش فدرمووی نه وه هاته دی و سه ره نه جام (موحه ممد ی راستگڅ) سه رکه وت و
(موسه یله مدی درۆزن) و هاووینه کانی تیشکان و پرسوا بوون.

(۱) هدمان سه رچاوه، ج ۴، ص (۳۳۹-۳۵۱).

ناردنی چهند نوینه‌ریک بو تیگه‌یاندنی خه‌لکی:

دوای شه‌وی وه‌فدی هوزو ناوچه‌کان په‌یتا په‌یتا هاتنه لای پیغه‌مبهر ﷺ له مه‌دینه بو مسولمانبوون و شاره‌زابوون له نیسلام و ده‌ولته‌تی نیسلامی فراوان بو، وه په‌یام و بانگه‌وازی نیسلام په‌ری سهند، پیغه‌مبهر ﷺ چهند که‌سیکی شاره‌زای له هاوه‌لانی نارد بو چهند ناوچه‌یه‌ک، بو تیگه‌یاندن و پیگه‌یاندنیان له‌وانه:

أ- ناردنی (خالد بن الولید) بو لای (بني الحارث بن كعب) که له (نجران) داده‌نیشت، که له مانگی (ربیع الثاني) سالی ده‌یه‌می کوزی دابو، تاکو بانگیان بکات بو نیسلام، پیش شه‌وی جه‌نگیان له‌گه‌لدا بکات، وه دوای شه‌وی بانگه‌یشتنی کردن مسولمان بوون و ماوه‌یه‌ک (خالد) له نیویاندا مایه‌وه و نیسلامی تیگه‌یاندن، دوایی پیغه‌مبهر ﷺ ناگادار کرده‌وه به مسولمانبوونیان، وه دوای گه‌پانه‌وی (خالد) پیغه‌مبهر ﷺ (عمرو بن حزم)ی بو ناردن بو شه‌وی شاره‌زایان بکات له نیسلام^(۱).

ب- ناردنی (معاذ بن جبل) بو یه‌مدن، وه که نه‌میرو قازی و تیگه‌یه‌نه‌ریان له دین و کۆکه‌ره‌وی زه‌کات له‌وی، که هاوه‌لینکی به‌پرتزو زاناو تیگه‌یشتوو بو به‌ه‌پام و ه‌لال، وه له‌کاتی به‌پرتکردنیدا پیغه‌مبهر ﷺ چهند نامۆزگاری و رینمونیه‌کی کرد، که چون ته‌عامل بکات له‌گه‌ل خه‌لکی یه‌مدن و چون بانگه‌واز بو نیسلام بکات، وه تیی گه‌یاند که پیشه‌کی عه‌قیده‌یان تیگه‌یه‌نی،

(۱) هه‌مان سه‌راوه، ج ۴، ص (۳۴۵-۳۴۸).

پاشان عیبادهت، وه پله پله یی له مسوڵمانبوونیاندا په چاوبکات، وهک (بخاری)^(۱) گێڕاویه ته وه.

ج- ناردنی (أبو موسى الأشعري) بۆ یه مهن، پێغه مبه ر ﷺ ته ویشی هه ر نارد بۆ لایه که ی دیکه ی یه مهن و نامۆژگاری و ته ویشی کرد، بۆ ته وه ی له گه ل (معاذ) دا بتوانن ئه رکی بانگه وازی کردنه که یان به باشی ته نجام به دن و به ره مه می هه ی، پێی گوتن: {يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا، وَيُسِّرَا وَلَا تُنْفِرَا، وَتَطَاوَعَا} رواه البخاري^(۲)، واته: دینداری ئاسان بکه ن و وه زه جه ته ی مه خه ن، وه دلی خه لک خو ش بکه ن و مه یان سه له میننه وه، وه پێکه وه هاوکار بن.

(۱) پروانه: (صحيح البخاري): ۴۳۴۷.
 (۲) صحيح البخاري: ۴۳۴۴ و ۴۳۴۵.

(حجۃ الوداع) حجۃی مالئناوایی

پیغهمبەر ﷺ له ژبانییدا یهك جار حجی كردوه، وه له حجه كهیدا ئاماژه‌ی به‌وه كردوه، كه ئه‌وه دواچاره مسولمانان به‌و شیوه گشتیه بیینی و فهرموویه‌تی: **{أَيُّهَا النَّاسُ اسْمَعُوا قَوْلِي، فَإِنِّي لَا أُدْرِي لِعَلِّي لَا أَلْقَاكُمْ بَعْدَ عَامِي هَذَا بِهَذَا الْمَوْقِفِ أَبَدًا}**^(۱)، واته: ئه‌ی خه‌لكینه! گویتان له قسم بی، چونكه من نازانم په‌نگه دواى ئهم سالهم هه‌رگیز لهم شوینه پیتان نه‌گه‌مه‌وه... وه كۆتا حه‌جیشی بوو.

(ابن هشام)^(۲) ده‌ئێ: پینج شه‌و مابوون له مانگی (ذو القعدة) له سالی (ده‌یه‌م) ی كۆجیدا پیغهمبەر ﷺ له مه‌دینه‌وه به‌مه‌به‌ستی (حج) كردن به‌ره‌و مەككه به‌رێكه‌وت و له‌كاتی وتاری (حجۃ الوداع) دا زیاتر له سه‌د هه‌زار مسولمانی له خزمه‌تدا بوون له پیاوو ئافره‌ت، دواى ئه‌وه‌ی كه ده‌گه‌نه مەككه و پیغهمبەر ﷺ حه‌ج ده‌كات، به‌مه‌به‌ستی شاره‌زابوون و تیگه‌یاندن مسولمانان له چۆنیه‌تی حه‌ج كردن، چهند جار له مسولمانان دووباره ده‌كات‌ه‌وه و پیتان ده‌ئێ: **{لَتَأْخُذُوا مِنَّا سَكْمًا، فَإِنِّي لَا أُدْرِي لِعَلِّي لَا أَحْجُ بَعْدَ حَجَّتِي هَذِهِ}** رواه مسلم^(۳)، واته: خواپه‌رستییه‌کانی حج و عومره‌تانم لێ‌وه‌رېگرن، چونكه من نازانم په‌نگه پاش ئهم حه‌جهم هه‌ج حجی دیکه نه‌که‌م، ئنجا پیغهمبەر ﷺ حه‌جێك به‌و شیوه‌یه، كه خوا پیتوستی كردوه به رێك‌وپیتکی به مسولمانان ده‌كات و وتاریکی زۆر گرنگ و میژوویدا، كه کۆمه‌لێك هه‌تلی گشتی و بنه‌مای گرنگ و گه‌وره‌ی نیسلا مه‌تی تیدا خستنه‌روو.

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۵۳).

(۲) سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ج ۴، ص (۳۵۱).

(۳) صحیح مسلم: ۳۱۲۴.

وتاره گرنگو میژووییه که ی پیغه مبه ر ﷺ له حه جی مالئنا واییدا

جا نئمه سده رتا ده قی ^(۱) وتاره که دینین، پاشان تدرجه مہی ده که یں:

أيها الناس!

اسمعوا قولي، فاني لا أدري لعلِّي لا ألقاكم بعد عامي هذا بهذا الموقف
أبداً، أيها الناس ان دماءكم وأموالكم عليكم حرامٌ الى أن تُلَقُوا ربكم
كحرمَةِ يومكم هذا وكحرمَةِ شهركم هذا، وإنكم سَتَلْقَوْنَ ربكم فسألکم عن
أعمالکم وقد بَلَّغْتُ، فَمَنْ كَانَتْ عِنْدَهُ أمانةٌ فَلْيُؤَدِّها الى من أتمنہ عليها،
وإنَّ كلَّ رباٍّ موضوعٌ، ولكن لکم رؤس أموالکم لا تظلمون ولا تظلمون، قضی
الله أنه لا ربا، وأن ربا عباس بن عبدالمطلب موضوعٌ كلُّه، وأن كل دم كان
في الجاهلية موضوع، وان أول دِمَائکم أضعُ: دمُ ابن ربيعة بن الحارث بن
عبدالمطلب، وكان مُسْتَرْضَعاً في بني ليث فَتَقَاتَه هَدِيلٌ فهو أول ما
أبداً به من دماءِ الجاهلية.

أما بعد أيها الناس!

فإن الشيطان قد يئس من أن يُعبدَ بارضكم هذه أبداً ولكنه إن يُطْعَمَ
فيما سوى ذلك فقد رَضِيَ به مما تحقرون من أعمالکم، فاحذروه على
دينکم.

(۱) پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۵۳-۳۵۴)، وه پروانه، صحيح مسلم: ۱۲۱۸،
هدروه (الطبري) ده قی نهم وتاره ی هیتناوه، (تاریخ الامم والملوک)، ج ۲، ص (۴۷۵).

أیها الناس!

إِنَّ التَّسْبِيَّ زِيَادَةٌ مِنَ الْكُفْرِ يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يَجِلُّوهُ عَاماً،
وَيُحَرِّمُونَهُ عَاماً لِيُؤَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ، فَيَجِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَيُحَرِّمُوا
مَا أَحَلَّ اللَّهُ، وَإِنَّ الزَّمَانَ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَإِنَّ
عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حَرَمٌ، ثَلَاثَةٌ مُتَوَالِيَةٌ وَ
رَجَبٌ مُضَرٌّ الَّذِي بَيْنَ جَمَادِي وَشَعْبَانَ.

أما بعد أيها الناس!

فَإِنَّ لَكُمْ عَلَيَّ نَسَائِكُمْ حَقًّا وَلِهِنَّ عَلَيْكُمْ حَقًّا، لَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُؤْطِئْنَ
فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُوهُنَّ، وَعَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ، فَإِنَّ فَعَلْنَ فَإِنَّ
اللَّهُ قَدْ أَذِنَ لَكُمْ أَنْ تَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِحِ، وَتَضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرِحٍ،
فَإِنَّ انْتِهَيْنَ فَلِهِنَّ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ، اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ
خَيْرًا، فَإِنَّهُنَّ عِنْدَكُمْ عَوَانٌ لَا يَمْلِكْنَ لِأَنْفُسِهِنَّ شَيْئًا وَالْأَكْمَرُ إِذَا أَخَذَتْ مَوْهَنًا
بِأَمَانَةِ اللَّهِ وَاسْتَخَلَّتْكُمْ فَرُوجَهُنَّ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ.

فاعقلوا يا أيها الناس قولي، فإني قد بلغت، وقد تركت فيكم ما إن
اعتصمتم به قلن تضلوا أبداً أمراً بيناً: كتاب الله وسنة نبيه.

أیها الناس!

اسمعوا قولي واعقلوه يغلمن أن كل مسلم أخ للمسلم، وأن المسلمين
إخوة، فلا يحل لامرئ مسلم من أخيه إلا ما أعطاه عن طيب نفس منه،
فلا تظلمن أنفسكم، اللهم هل بلغت؟!

قال ابن اسحاق (فذكر لي أن الناس قالوا: اللهم نعم، فقال رسول الله ﷺ: اللهم
أشهدا).

واته: نهی خه لکینه! قسه کاتم بییستن، چونکه نازام پرنکه پاش نهم سالهم هه رگیز لهم شوینه (عه رفه فات) پیتان نه گه مه وه!

هۆ خه لکینه!

بیگومان خوینتتانو سامانتان لیتتان قه ده غه یه، هه تا ده گه نه په روه رد گارتان، وه ک قه ده غه بوونی شه مرژه تانو قه ده غه بوونی نهم مانگه تان، بیگومان ئیوه ده گه نه په روه رد گارتان، له باره ی کرده وه کانتانه وه لیتتان ده پرسئ، جا شه وه پیتم راگه یاندن: هه رکه سیئک سپارده یه کی له لایه با بیداته وه ده ست شه که سه ی که پیی سپارده وه.

وه هه موو سوود (پیی) یه ک لابراوه، به لام سه رمایه کانتان هی خۆتانن، نه سته م بکه نو نه سته متان لیبکری، خوا بریاری داوه که سوود خۆری نه میئئ، وه سوودی عه بباسی کورپی عه بدولسموتته لیب هه مووی لابراوه، وه هه ر خوینیکی پۆژگاری نه فامیئتی لابراوه، وه یه که مین که له خوینه کانتان لایده به م: خوینی کورپی په بیعه ی کورپی عه بدولسمتته لیبه که له هۆزی (بني لیث) به دایه ن درابوو هۆزی (هذیل) کوشتی، شه وه یه که مین خوینی سه رده می نه فامیئتییه که لئیوه ده ست پیده که م! ئنجا دوایی نهی خه لکینه! به راستی شه یطان بی هیوا بووه که هه رگیز له م سه رزه مینه تاندا پیه رستری، به لام به وه رازی ده بی که له شتی دیکه دا به قسه ی بکری، له وه کرده وه خراپانه تان که به که میان ده گرن، جا له باره ی ئایینتانه وه لئی وریابن!

هۆ خه لکینه!

بیگومان دواخستنی مانگه جهنگ تیدا هه رام کراوه کانو ده ستکاری کردنیان کوفریکی زیاده یه که کافره کانی پی گومرا ده بن که سالیئک هه لالی ده که نو سالیئک قه ده غه ی ده که ن، تا کو بکه ویتته بهر شه مانگه خوا هه رامی کرده وه سه ره نجام شه وه ی خوا قه ده غه ی کرده وه هه لالی بکه نو شه وه ی خوا هه لالی کرده وه قه ده غه ی بکه ن، وه پۆژگار (سالو مانگه کان) گه پراوه شه وه سه ر شه حالته ئاساییه ی که خوا ئاسمانه کانو زه وی تیدا هیناونه دی، وه ژماره ی مانگه کان له لای خوا (دوازه

مانگن) چواریان حدرامن، (واته: جهنگ تیدا کردنیان قهده غه یه) سییان له دوا ی یه کن (محرّم، صفر، ربیع الاول) وه (رجب)ی (مُضَر)، که ده که ویتسه نیوان (جمادی) و (شعبان)ه وه.

ئنجا دوا بی، هۆ خه لکینه!

بیگومان مافتان به سهر ژنه کانتانه وه هه یه وه توانیش مافیان له سهر تانه: مافتان له سهر یانه که هیچ کهس فرموی مالّه وه وه سهر جیگاتان نه کهن که حهز به چاره ی نه کهن، وه له سهر یان پیویسته که کاری ناقولای ناشکرا (واته: سهر پیچی میرد) نه کهن، وه نه گهر کردیان نه وه خوا مؤلّه تی داون (پاش نامۆژگاریی کردن و بی سوود بوونی) که واز له سهر جیگیان بهینن (نه گهر نه میش دادی نه دا) به لیّدانیکی ناره حهت نه کهرو بریندارنه کهر لییان بدهن، جا نه گهر وازیان له یاخیبون هیتنا، نه وه مافیانه که برۆیو پۆشاکیی باوو په سن دیان بۆداین بکری.

وه له گه ل ژناندا باش بن چونکه له بهرده ستان دیلنو هه چیان پیناکری (واته: ژنان مل به مله یان له گه ل پیاوان پیناکری) وه نیوه وه ک سپارده ی خوا نه و انتان هیناوه وه به وشه کانی خوا داوینیا تان حه لال کردوون.

خه لکینه له قسه کانم تیبگه ن!

نه وه پیم راگه یان دن، وه شتیکم له نیودا جیهیشتون که نه گهر دهستی پیبگرن هه رگیز ون نابن، شتیکی روونه: کتیبی خواو ریبازی پیغه مبه ره که ی!

هۆ خه لکینه!

قسه کانم بیستن لییان تیبگه ن! بزنان، که هه موو مسولمانیک برای مسولمانه، وه مسولمانان بران، (وه نافرّه تان خوشکن و پیاوان و نافرّه تان خوشک و بران).

جا مسولمان هیچ شتیکی برایه که ی بۆ ره وا نیه (مال و سامان) مه گهر به ره زامه ندیی خۆی بیداتی، ده جا ستم له خۆتان مه کهن، نه ی خوایه: نایا گه یان دم؟!

(ابن إسحاق) گوئیه‌تی: بۆم باسکراوه، که خه‌لکه که گوئیانه: نه‌ی خواجه! به‌لئی
(گدیاندی)، پیغه‌مبهری خواش ﷺ فرموی: نه‌ی خواجه شاید به!

ه‌روه‌ها (مسلم)^(۱) هیناویه‌تی، که پیغه‌مبهر ﷺ له کۆتایی وتاره‌کیدا
فرمویه‌تی: {وَأَنْتُمْ تَسْأَلُونَنِي، فَمَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ؟} قَالُوا: كَشَهُدُ أَنْكَ بَلَّغْتَ
وَأَدْبَتَ وَكَصَحْتَ، فَقَالَ بِأَصْبَعِهِ السَّبَابَةَ يَرْفَعُهَا إِلَى السَّمَاءِ وَيُنْكَثُهَا إِلَى
النَّاسِ اللَّهُمَّ اشْهَدَا اللَّهُمَّ اشْهَدَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ}، واته: جا ئیوه‌ش له‌باره‌ی منه‌وه
لیتان ده‌پرسی، نایا چی ده‌لین؟!

گوئیان: شایدیی ده‌دین، که گدیاندوتسه و شه‌نجامت داوه و دلسۆزیت نواندوه،
شویش پاش نه‌وه‌ی سنج که‌ره‌تان په‌نجه‌ی شایدمانی به‌ره‌و ناسمان به‌رزکرده‌وه،
ناماژه‌ی به‌ره‌و لای خه‌لکه که پیکردو، فرموی: نه‌ی خواجه شاید به! نه‌ی
خواجه شاید به!

شایانی باسیشه، که ئەم پرسته قورئانییه‌ش هه‌ر له‌هه‌مان نه‌و پرۆژو کات و سات و
شۆینه‌دا هاتۆته‌ خوارێ، که پیغه‌مبهری خوا ﷺ نه‌و وتاره‌ گرنگ و گشتگیره‌ی
تیدا داوه.

﴿... الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ

دِينًا...﴾ (المائدة، ۳) واته: ئەم پرۆژ ئاینه‌که‌تاتم بۆ ته‌واوکردن و چاکه‌ی خۆم له‌سه‌رتان
ته‌واو کرد، وه ئیسلامم به‌ به‌رنامه‌ بۆتان په‌سندکرد.

وه له‌مباره‌شه‌وه کۆمه‌لێک فرمووده هه‌ن، که ئەمه به‌کیکیانه:

(جاء رجلٌ من اليهود الى عمر بن خطاب، فقال: يا أمير المؤمنين! إنكم تقرؤون آيةً في كتابكم لو علينا معشر اليهود نزلت، لأتخذنا ذلك اليوم عيداً، قال: وأيُّ آيةٍ؟ قال: قوله: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي﴾ فقال عمر: والله إنني لأعلم اليوم الذي نزلت على رسول الله ﷺ والساعة التي نزلت فيها على رسول الله ﷺ: عشية عرفة، في يوم الجمعة) رواه أحمد والبخاري ومسلم وغيرهم^(۱)، واته: پیاویکی جو له که هاته لای عومدری کوپی خه تتاب، گوتی، نهی نه میبری برپا داران! نیوه نایه تیک له کتیبه که تاندا ده خویننه وه، که نه گهر بۆ سر نیه می کۆمه لی جو له که هاتبا به خوار نه و رۆژه مان ده کرده جه ژن، گوتی: کام نایه ت!؟ گوتی: نه وه که ده نی: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي...﴾ نه ویش گوتی: به خوا من ده زانم له چ رۆژیک دابه زیه سر پیغه مبهری خوا ﷺ، وه له چ سه عاتیکدا دابه زیه سر پیغه مبهری خوا ﷺ: نیواره ی رۆژی عه ره فه له رۆژی جومعه دا.

پیویسته نه وه ش بگوتری، که هه ندیک له شاره زایانی ها وه لان له م پرسته قورثانییه وه نزیک بوونه وه ی کاتی مردنی پیغه مبهر ﷺ حالی بوونه، چونکه مادام ناین و بهرنامه و پیامی خوا ته واو بووی، دیاره کارو نه رکی پیغه مبهریش ته واو بووه و به کۆتا هاتوه.

(۱) صحیح البخاری: ۴۶۰۶، وه: (المصباح الحنیری..)، ص (۳۵۴).

ناردنی سوپایه‌ک به فرماندهیه‌تی ئوسامه‌ی کوری زهید به‌ره و
 فه‌له‌ستین^(۱):

پیغمبەر ﷺ پاش گه‌راندوه‌ی له سه‌فه‌ری حه‌جی مائتاوایی پاش ماوه‌ی مانگی
 (ذي الحجة ومحرم وصفر) له مه‌دینه بوو، وه خه‌لکی ناگادار کرده‌وه که به‌ره و شام
 خۆیان ناماده بکه‌ن، ئه‌وه بوو سوپایه‌کی پیکه‌یتناو (أسامة بن زيد بن حارث) ی
 کرده فرمانده‌ی، که ئه‌و کاته گه‌نجیکی هه‌ژده تا بیست سالیی بوو، وه فرمانی
 پیکرد، که بجیته سنوره‌کانی (البلقاء) و (الداروم) له‌سه‌ر زه‌مینی فه‌له‌سپین.

شایانی باسیشه که پاش ناماده‌کردنی ئه‌و سوپایه پیغمبهری خوا ﷺ ده‌که‌ویته
 نه‌خۆشی مه‌رگه‌وه، بۆیه سوپایه‌که هه‌ر له قه‌راغ شاری مه‌دینه ده‌مینه‌وه، به‌لام
 پاش کۆچی دوا‌ی پیغمبهری خوا ﷺ و هه‌لبه‌ژیرانی (أبو بكر الصديق) - خوا لیتی
 رازی بی-، به‌یه‌که‌مین خه‌لیفه‌ی پیغمبهر، هه‌رچه‌نده زۆریک له مسولمانان رایان
 له‌سه‌ر نابێ، به‌لام ئه‌بووبه‌کر ئه‌و سوپایه به‌رێ ده‌کات بۆ شوینی دیاریکراوو، دوا‌ییش
 ده‌رده‌که‌وی که چوونی ئه‌و سوپایه له‌و کاته ناسکه‌دا به‌ره‌و سه‌رزه‌مینی پۆم چه‌ند
 حیکمه‌ت و نامانجی پیکاره، گه‌وره‌ترینیان ئه‌وه بوو، که دوژمنانی له‌بۆسه‌دای
 مسولمانان، بزائن که مسولمانان به‌هۆی مردنی پیغمبهره‌که‌یان وه نه‌ک هه‌ر بیته‌یز
 نه‌بوون هی ته‌ماع تیکران نین، به‌لکه‌ زۆریش به‌هیتزو پیتزن و ده‌توانن له‌ده‌ره‌وه‌ی
 سنووری ده‌وله‌ته‌که‌شیان چالاکی سه‌ریازی ته‌نجام بده‌ن!

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۵۵).

نه خوشیی پیغه‌مبهر ﷺ و دوا هه‌فته‌ی کۆچی دوا‌یی تیداکردنی

به‌پیتی ئه‌وه ده‌رده‌که‌وی، که نه‌خۆشیه‌که‌ی پیغه‌مبهر ﷺ یه‌ک هه‌فته‌ی خایاندوه، چونکه دووشه‌مه‌ی مانگی (ربیع الأول)ی سالی (یازده)ی کۆچی نه‌خۆش که‌وتوه و بۆ دووشه‌مه‌ی دواتر - یانی دوا‌ی یه‌ک هه‌فته - پیغه‌مبهر ﷺ کۆچی دوا‌یی کردوه.

جا ئیمه هه‌ولده‌ده‌ین له‌چهند بره‌گه‌یه‌که‌دا به‌کورتی باسی نه‌خۆشیه‌که‌ی و چه‌ند فەرما‌یشتی‌ک که له‌وکاته‌دا فەرموونی و، چۆنه‌تی وه‌فات‌کردنه‌که‌شی بکه‌ین:

یه‌که‌م: وه‌ک (ابن هشام)^(۱) باسی کردوه: (أبو مویه‌به)، که یه‌کینه‌که له‌وه کۆیلانه‌ی، که پیغه‌مبهر ﷺ ئازادی کردوه، وه‌عه‌ره‌ب پیتی ده‌لین (مولی) ده‌گیریته‌وه و ده‌لین: پیغه‌مبهر ﷺ له‌نیوه‌ی شه‌وتدا له‌دوا‌ی ناردم و له‌گه‌ل خۆی بردم بۆ گۆرستانی (بقیع الغرقد)، که له‌ته‌نیشته‌ مزگه‌وتی پیغه‌مبهره، زۆر بۆیان پارایه‌وه و داوا‌ی لی‌بوردنی بۆ له‌خوا کردن، دوا‌یی گه‌رایه‌وه مالتی، وه‌ بۆ به‌یانیه‌که‌ی نه‌خۆش که‌وت.

دووه‌م: (عائشه) خوا لیتی پازی بۆ ده‌گیریته‌وه، ده‌لین^(۲): نه‌وه‌ی، که پیغه‌مبهر ﷺ چوو بۆ گۆرستانی (بقیع) و هاته‌وه، که به‌یانیه‌که‌ی بینیم، گوتم: ((وا رأساه))، واته: ئای سه‌رم دیشین!

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۷۸، ۳۷۹).

(۲) سەرچاوه‌ی پیتشو، ج ۴، ص (۳۷۹).

ئەوئىش فەرمووى: **{بلى أنا والله يا عائشة واأسأه}**، واتە: بەلكو من بە خوا ئەى عائىشە سەرم دېشى، ئىدى ھەر ئەو نەخۆشىيە بوو كە بەھۆيەوہ وەفاتى كرد.

دىيارە پىغەمبەر ﷺ ھەر شەوہ لەلای يەكئەك لە خىزانەكانى بووہو دادگەرىيەكى تەواوى لە بەيندا كرددون، ئەو دادگەرىيەى كە بە ئىنسان دەكرى، بەلام لەكاتئىكدا، كە نەخۆش كەوت و نەخۆشىيەكەى قورستر بوو، وەك عائىشە -پەزاي خواى لىبى- دەلئى: ئەوكات لە مالى (مىمونة) بوو -پەزاي خواى لىبى-، پىغەمبەر ﷺ ھەموو خىزانەكانى بانگ كردنو داواى لىكردن، كە مۆلەتى بەدن، كە لە ژورەكەى مندا خزمەتى بكرى وەك نەخۆشىك، ئەوانىش ئىزنىاندا^(۱)، بىگومان عائىشە تەمەنى كەمتر بووہو چاكتر توانىويەتى خزمەتى بكاو بەسەرى رابگات، لەوانەيە ھەر لەبەرئەوہ بووى داواى كسردوہ بە نەخۆشى لە مالى ئەو بن.

سەيەم: كاتئەك كە پىغەمبەر ﷺ نەخۆشىيەكەى زۆر توندبوو فەرمووى: ئاوى ھەوت كوندە كە لە چەند بىرى جىاجىا ھەلھەنجراين، بىتنو پىمدا بكنە (عائشە) دەلئى: داواى ئەوہى كە ئەو ئاوانەمان بۆ تىكەل كردو لە (سەرشۆرك) ئىكدا ئاوەكەمان پىدا كرد، پىغەمبەر ﷺ تەندروستى چاكتر بوو^(۲)، وە ھەركام لە (مسلم) و (ابن ھشام) ھىتاويانە كە^(۳): رۆژئەكئەيان پىغەمبەر ﷺ لە نەخۆشىيەكەيدا چۆ سەر مەنبەر و دانىشت، يەكەم شت كە گوتى، ئەوہ بوو كە دووعاى بۆ بەشدارىوانى غەزاي ئوھود كردو داواى لىخۆشبوونى بۆ لە خوا كردن، داواى فەرمووى: بەندەيەك لە بەندەكانى خوا، لەلايەن خواوہ سەرشك كراوہ

(۱) صحيح البخاري: ۴۴۴۲، ومسلم: ۹۳۷.

(۲) صحيح البخاري: ۴۴۴۲.

(۳) (السيرة النبوية...)، ج ۴، ص (۳۸۴)، وە: (صحيح مسلم): ۶۱۲۰.

له‌نیوان دونیاو گه‌یشتن به‌خویدا، نه‌و به‌نده‌یه‌ش گه‌یشتن به‌خوای هه‌ل‌ب‌ژار‌دوه، (أبو بکر) له‌و قسه‌یه گه‌یشتن و زانی مه‌به‌ستی وه‌فاتی خو‌یه‌تی و گریا، وه پیغه‌مبهر به‌بو‌ئنه‌یه‌وه ده‌ریاره‌ی (أبو بکر)، وه‌ک (ابن هشام) هیناویه‌تی، که پیغه‌مبهر ﷺ فه‌رمویه‌تی: لا أعلم أحداً كان أفضل في الصحبة عندي يداً منه، وه مسلم هیناویه‌تی، که ده‌فه‌رموی: {إِنَّ أَمَّنَ النَّاسَ عَلَيَّ فِي مَالِهِ وَصَحْبَتِهِ أَبُو بَكْرٍ} رواه مسلم^(۱)

پیغه‌مبهر ﷺ رۆزانی پیتشو، که نه‌یده‌توانی بچس پیشنویژی بۆ خه‌لک بکات فه‌رموی: به (أبو بکر) بلیتن با نویژ بۆ خه‌لکی بکات، {مُرُوا أبا بکر فليصل بالناس} رواه مسلم^(۲).

عائشه ده‌لئ: منیش پیم گوت: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! (أبو بکر) نینسانیکی دل نه‌رمو دل ناسکه‌و ده‌نگی نزمه‌و، که قورئان ده‌خوینئ زۆر ده‌گریئ، به‌لام پیغه‌مبهر دیسان فه‌رموی: پیتی بلیتن نویژیان بۆ بکات.

رۆژی دووشه‌مه‌و له‌ دوا‌رۆژی نه‌خۆشیه‌که‌ی پیغه‌مبهر دا ﷺ، له‌کاتی نویژی به‌یانیدا، که (أبو بکر) پیشنویژی بۆ مسولمانان ده‌کرد، له‌وکاته‌دا پیغه‌مبهر ﷺ هاته ژووری مزگه‌وت و خه‌لکه‌که، که زانییان، دلخۆش بوون و خروشان، (أبو بکر) یش کشایه‌وه، ئنجا پیغه‌مبهر ﷺ چووه لای نه‌بوویه‌کرو به‌ دانیشتنه‌وه نویژی دابه‌ست و پیشنویژی بۆ‌کردن و نه‌بوویه‌کر به‌پیتوه ئیقتیدای به‌ نویژی پیغه‌مبهر ﷺ کردو مسولمانانیش ئیقتیدایان به‌ نویژی نه‌بوویه‌کر کرد^(۳).

(۱) (السيرة النبوية..)، ج ۴، ص (۳۸۴)، وه: (صحيح مسلم): ۶۱۲۰.

(۲) صحيح مسلم: ۹۳۹.

(۳) (صحيح البخاري): ۷۱۳، وه: (صحيح مسلم): ۹۴۲ و ۹۴۳.

چوارهم: یه کیکی دیکه لهو شتانه ی که (ابن هشام) هیناویه تی نهویه، که: پیغه مبر ﷺ له کاتی نه خوښییه کهیدا له سدر مینبر سه باره ت به فرماندهی (أسامة) قسه ی کردهو، دوا ی نهوی که بیستویه تی هیندیک گوتویانه: ته مه نی که مهو کراوه ته فرماندهی له شکرک، که زور له هاوه لانی کوچکری پیشینی تیدان، لهویاره وه فرماندهی: نه گهر ره خنه له فرماندهی (أسامة) بگرن، ره خنه تان له فرماندهی بابیشی گرت، به لام (أسامة) ش شایسته یه و بابیشی شایسته بوو، دوا ی نهوه جهیشه که بهر تکه وت و ری گرت بهر، تا گه یشته (جرف) لهوی مانه وه و چاوه پروانی نه نجامی نه خوښی پیغه مبریان ده کرد^(۱).

پینجهم: پیغه مبر ﷺ له کاتی نه خوښی سهره مهر گیداو لهو پرژه دا، که دوا ی لیوردنی بؤ هاوه لانی ثوحود کرد، ناموژگاری هاوه له کوچکره کانی کرد دهر باره ی پشتیوانان و فرماندهی: نهوانه پشتیوانی من بوون و پشتگیری منیان کرده، ناگاتان لیان بی، پاداشتی چاکه کانیان به چاکه بده نهوه، وه له کهم و کورپه کانیان ببورن، نهوان جی متمانه و نهی من بوون، وه (بخاری) هیناویه تی: {... أوصیکم بالانصار فانهم کره ی وعیتي} ^(۲).

شه شهم: (جابر بن عبدالله) - خوا لئی رازی بی- ده لئ: سی پرژ پیش کوچی دوا ی پیغه مبر ﷺ لیم ده بیست ده یه فرماندهی: ((لا یموتن احدکم الا وهو یحسن بالله الظن)) ^(۳)، واته: با یه کیکتان نه مرئ مه گهر گومانی بهرانه بهر به خوا چاک بی، به لئ یه کیک له سیفه ته کانی نینسانی مسولمان نهویه، که له کاتی سهره مهر گدا گومانی چاک بی به خوا، وه نومیدی به هیزی به خوا که خوا لئی خوښ ده بی، نهک گومانی خراب بی و بی نومیدی بی.

(۱) (السیرة النبویة...)، ج ۴، ص (۲۸۴).

(۲) (صحیح البخاری): ۳۷۹۹.

(۳) (صحیح مسلم): ۷۱۵۸.

حهوتهم: (عائشة) ده گيړپته وه، که پيغه مبهري ﷺ له کاتي نه خوښييه که يداو چه ندې رُوژنيک پيش وه فاتى فمرموى: **{قاتل الله اليهود اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد}** (۱)، واته: خوا جووله که کان له بهين بهرئ و بيانکوژئ، گوړې پيغه مبهره کانيان کرده مزگهوت، له ريوايه تيکي ديده هاتوه: که (عائشة) - خوا ليبي رازي بئ - گوتوويه تي: **{حذراً أن يفعلوه}**، واته: وه کو ترس دانه بهر مسولمانان بؤنه وه ي ته وانيش وانه کهن، ياني مسولمانانيش گوړې پيغه مبهري ﷺ غه يري ويش نه که نه مزگهوت، يا خود رووي تئ نه کهن، يان ليبي نه پارينه وه، وه خوښان تووشى کوفرو شيرک نه کهن، چونکه هم مو ژياني پيغه مبهري ﷺ نه وه بووه، که خدليکي بانگ کرده بؤ خوا به يه کگرتن (توحيد) و هوليده او هه لکي دورو بسخاته وه له کوفرو شيرک.

هه شتتم: (عبدالله بن عباس) ده گيړپته وه ده لي: (كشَف رسولُ الله ﷺ السُّنَّـةَ وَرَأْسَهُ معصوب في مرضه الذي مات فيه، فقال: **{اللهم هل بلغت، ثلاث مرات، إنه لم يبق من مبشرات النبوة إلا الرؤيا الصالحة يراها العبد الصالح أو تروى له}** (۲)، واته: پيغه مبهري خوا ﷺ له نه خوښي مهريگيدا په رده ي لادا، که سهري خؤي پيچابوو، سئ جاران فمرموى: نه ي خوايه نايان گه ياندم؟ بيگومان له دلخوشکه ره کاني پيغه مبهرايه تي بيچگه له خه ونى باش هيچ شتيک نه ماوه، که پياوي باش خؤي ده بينئ يان پيوه ي ده بينرئ، که دياره نه وه ش ناگاداريه که بؤ مسولمانان، که له دواي وه فاتى پيغه مبهري ﷺ وه حى ناميئ و تا که کلاورپوژنه يه کمان، که بؤ بميئ بهر وه خواي په روه ردگار ته نيا خه ونه، به لام له گدل نه وه شدا خه ون ناکرته به لگه ي شهرعيي، وه ک زانايان ده ليئ: وه بيگومان نه وه خه ونه ي، که پيغه مبهري ﷺ تيده ده بينرئ، دلخوشکه رتره،

(۱) (صحيح البخاري): ۴۳۷.

(۲) صحيح مسلم: ۱۰۷۵.

چونکه ده‌فرمودی: {مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى، فَأَنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَكَّلُ بِهَا} (۱)، واته: هدرکه‌سیک منی له خه‌ودا بینی نه‌وه منی بینیه‌وه، چونکه شه‌یتان ناتوانی خوی بی‌نیته سهر شیوه‌ی من.

نویسه‌م: عانیسه — خوا لینی پازی بی- ده‌گپرتیه‌وه، که پیغه‌مبهر ﷺ به ماوه‌یه‌ک پیش گیان ده‌رچوونی، جارجار ده‌ستی ده‌خسته نیو نه‌و تاوه‌ی، که له ده‌فریکدا له پیشی بوو، دوا‌یی به ده‌م‌و‌چاوی خویدا ده‌هیناو ده‌یفه‌رموو: {لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكْرَاتٍ}، واته: بیجگه له خوا هیچ په‌رستراو نین، بیگومان مردن نارپه‌ه‌تیی هه‌ن.

هه‌روه‌ها عانیسه له‌سهر گپرانه‌وه‌ی قسه‌که‌یدا، که وه‌سفی چۆنیه‌تی گیان سپاردنی پیغه‌مبهری خوی تیدا ده‌کات به‌رده‌وام ده‌بی‌و ده‌لن: {لَمْ كَسَبَ يَدَهُ فَجَعَلَ يَقُولُ: فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى، حَتَّى قُبِضَ وَمَا لَتْ يَدُهُ} (۲) رواه البخاري، واته: پاشان ده‌ستی چه‌قاندو به‌ره‌و سه‌ری به‌رزی کرده‌وه‌و ده‌یفه‌رموو: له‌گه‌ل هاوه‌لانی سه‌ره‌وه، هه‌تا گیانی کیشراو ده‌ستی شل بووو لاریۆوه.

دیاره مه‌به‌ست له (الرفیق الأعلى) فریشته‌کانی ئاسمانن، وه‌ک پ‌واله‌تی فه‌رمایشته‌که ده‌یگه‌یه‌نی‌و زانایانیش له‌وباره‌وه یه‌ک‌پ‌ان.

شایانی باسیسه که نه‌و پۆژه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ گیانی موباره‌کی تیدا سپاردوه پۆژی دووشه‌مه بووه، پیش نیوه‌پۆیه‌که‌ی، ریکه‌وتی: (۱۲) ی (ربیع الأول) ی سالی یازده‌مین کۆچی، به‌رانبه‌ر به: (۸ / ۶ / ۶۳۲ز)، که‌واته ته‌مه‌نی موباره‌کی

(۱) صحیح البخاری: ۶۹۹۴، (صحیح مسلم): ۵۸۷۹.

(۲) صحیح البخاری، باب مرض النبی: ۴۴۴۹.

(۶۳) سالِ بوو، وه‌ک عانیشه گوتویه‌تی: ((ان رسول ﷺ الله تُوفِّي وهو ابن ثلاث وستين))^(۱).

ده‌یهم: مسولمانان به بیستنی نهو هه‌واله یه کجار دلته‌نگو نارپه‌حمت بوونو، خنده له لیوانیان باری کردو، خمو و په‌ژاره و په‌رۆش و گریان جیی گرتوه.

عومهری کورپی خه‌تتاب، که نه‌وه‌ی بیست باوه‌ری نه‌کردو، گوتی: هیندی‌ک که‌س، که گومان ده‌با پیغه‌مبهر ﷺ مردبئ، نه‌وه وانیه، نه‌وه وه (موسا)‌یه، که چل رۆژ دورکه‌وتۆته‌وه له قه‌ومه‌که‌ی و دوایی گه‌راوه‌ته‌وه نیویان، سویند به خوا پیغه‌مبهریش ده‌گه‌ریتسه‌وه و ده‌ست و پیتی نه‌وانه‌ش ده‌برئ، که گومانیان وابووه که مردوه^(۲).

دوایی که نه‌بوویه‌کر هه‌واله‌که‌ی بیست، هات بۆ مزگه‌وت و چوو بۆ لای (عاشه)‌ی کچی، که خیزانی پیغه‌مبهر ﷺ بوو، که چاوی به پیغه‌مبهر ﷺ که‌وت، ماچی کردو گریا، دوایی چۆ نیتو خه‌لکه‌که‌و بینی عومهر قسه ده‌کاوتونده، گوتی: نه‌ی عومهر دانیشه، به‌لام نه‌و بی‌ده‌نگ نه‌بوو، دوایی نه‌بوویه‌کر وتاریکی بۆ خه‌لکه‌که‌دا، سه‌ره‌تا حه‌مدو سوپاسی خوی کرد، دوایی گوتی: {أما بعد: من كان منكم يعبد محمداً، فان محمداً قد مات، ومن كان يعبد الله فان الله حي لا يموت، قال الله: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئاً

وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ آل عمران} ^(۳)، واته: تنجا دوایی: هه‌ر کامیکتان موحه‌مه‌دی ﷺ ده‌په‌رست، نه‌وه موحه‌مه‌د مردوه، هه‌ر

(۱) صحیح البخاری: ۴۴۶۶.

(۲) (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۸۹).

(۳) صحیح البخاری: ۴۴۵۳-۴۴۵۴.

که سیکیشتان خوا ده‌په‌رستی، شه‌وه خوا زیندوویه‌و نام‌رئ، خوا فرموویه‌تی: وه موحه‌ممه‌د جگه له پیغه‌مبه‌رێك نه‌بووه، که له پیغه‌مبه‌رانی دیکه‌ش پیش وی تیپه‌رپوون، جا نایا نه‌گه‌ر هات و مرد یان کوژرا، له‌سه‌ر پاژنه پییه‌کانتان پاشگه‌ز ده‌بنه‌وه؟! وه هه‌رکه‌سیکیش له‌سه‌ر پاژنه‌کانی هه‌لگه‌ریته‌وه، هیچ زیان له خوا نادات، وه خوا له‌مه‌ودوا پاداشتی سوپاسگوزاران ده‌داته‌وه.

به‌و شیوه‌یه نه‌بووه‌کر توانی هاوسه‌نگیی بگه‌ریته‌وه بو‌ عومه‌رو زۆر له‌ هاوه‌لانی به‌رێز، خوا له‌ هه‌موویان پازی بی، که به‌ وه‌فاتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ زۆر دلته‌نگو نیگه‌ران بوو بوون، شه‌و پیغه‌مبه‌ره‌ گه‌وره‌یه که هه‌لێژاره‌ی خوا بوو بو‌ مرۆفایه‌تی و پزگارکهری خه‌لکی سه‌رزه‌وی بوو له‌ طاغوت په‌رستی و بت و سه‌نهم په‌رستی و، خوو په‌وشتی خرابو، سه‌رگه‌ردانی و سه‌رجه‌م نه‌هامه‌تییه‌کانی ژیا نیان، به‌ره‌و یه‌کتا په‌رستی و سیفه‌ته به‌رزه‌کان و به‌خته‌وه‌ری دنیا و دوا‌رۆژیان.

میراتی پیغه‌م‌بهر ﷺ

نه‌وه‌ی که له دوا‌ی پیغه‌م‌بهر ﷺ له مال‌و سامان به‌جیما، واته: میراته‌که‌ی، بریتی بوو له:

- (۱) ئیستریکی سپی له گه‌ل چه‌که‌که‌ی.
 - (۲) پارچه زه‌وییه‌که که کردبووی به صه‌ده‌قه.
 - (۳) زرتیه‌که، که له ره‌هنی جووله‌که‌یه‌کدا بوو له‌بری سی ربه (صاع) جز، وه‌که (بخاری) له عائیشه‌وه گپ‌راویه‌ته‌وه، که گوتویه‌تی^(۱): (توفي النبي ﷺ ودرعه مرهونه عند يهودي بثلاثين)، له ریوایه‌تیکی دیکه‌دا (بثلاثين صاعاً من شعير)^(۲).
- به‌پ‌زان!

به‌عجزه پیغه‌م‌بهرمان موحه‌م‌هد ﷺ به‌یارمه‌تی خوا توانی له ماوه‌ی (۲۳) ساله‌ی پیغه‌م‌بهرایه‌تییه‌که‌یدا په‌یامی خوا به‌ته‌واویی به‌قسه‌وه هه‌لو‌ت‌ست‌و ره‌فتار به‌خه‌لکی رابگه‌یه‌نی‌و، هه‌موو ئیش‌و نازارو ناره‌حه‌تییه‌که له‌و پیناوه‌دا له‌خۆی بگری‌و، کۆمه‌لێک تی‌بگه‌یه‌نی‌و پی‌بگه‌یه‌نی‌و، که بتوان به‌رنامه‌ی خوا له‌نی‌و خۆیانداو له‌چارچیوه‌ی کۆمه‌لگا‌و ده‌وله‌تیکی ئیسلامی تۆکه‌وه‌ پته‌ودا به‌رجه‌سته بکه‌ن‌و پیاده بکه‌ن‌و به‌زۆر شوینی ئه‌م سه‌ر زه‌مینه‌ی بگه‌یه‌ن‌و، مرۆفایه‌تی به‌ره‌وه به‌خته‌وه‌ری دنیاو قیامت په‌لکیش بکه‌ن‌و له تاریکایی‌یه‌کان به‌ره‌وه رووناکیی ئیسلام، ده‌ریان‌بینن.

وصلی الله علی سیدنا (محمد) وآله وصحبه وسلم .

۲۰۰۶ / ۵ / ۱۶

۱۹ ربیع الثاني ۱۴۲۷

(۱) صحیح البخاری: ۴۴۶۷.

(۲) صحیح البخاری: ۲۹۱۶.

شیوه و دیمه نو

رهوشت و خهسله ته کانی

پیغه مبهری خوا ﷺ

به پيويستی ده‌زاتم له کۆتايی پوخته‌ی ژياننامه‌ی پيغمبهری خاتمه‌دا ﷺ باستیکی گوشراو له باره‌ی شیوه‌و ديمه‌نی رواله‌تیبی و خوو و ره‌وشت و خه‌سله‌ته به‌رزو ناوازه و شیرینه‌کانییه‌وه بنووسم، تاكو هه‌ردووك دیوی دیارو ئاشکراو، په‌نهان و نه‌بینراوی که‌سایه‌تیبی پيغمبهری خوا ﷺ مان بۆ روون و ئاشکراتر بیت.

دیاره من باسه‌که‌م بۆ چوار ته‌وره‌ه دابه‌ش ده‌که‌م: له ته‌وره‌ی یه‌که‌میان داو له‌بهر تیشکی دوو ده‌قدا، که یه‌کیان له (علي بن أبي طالب) و شه‌وی دیکه‌شیان له (الحسن بن علي بن أبي طالب) هوه گێرپراونه‌وه له‌باره‌ی وه‌سفو پیناسه‌کردنی پيغمبهره‌وه ﷺ، به‌گشتی باسی شیوه‌و ديمه‌ن و خوو و ره‌وشتی ده‌که‌ین.

وه له ته‌وره‌ی دووه‌مدا چهند ده‌قیکی سوننه‌ت به‌تایبه‌ت له‌باره‌ی ديمه‌ن و شیوه‌ی پيغمبهری خواوه ﷺ دینینه‌وه.

له ته‌وره‌ی سێیه‌میشدا، له‌حه‌قده‌ه خاڵ دا چهند ده‌قیکی سوننه‌ت له‌باره‌ی خوو و ره‌وشت و ئاکارو خه‌سله‌ته به‌رزو په‌سنده‌کانییه‌وه دینینه‌وه.

وه له ته‌وره‌ی چواره‌میش دا دیسان له‌حه‌قده‌ه خاڵ داو له‌بهر ره‌وشنایی چهند ده‌قیکی سوننه‌ت دا باسی هه‌لس‌وکه‌وتی ئاسایی ره‌ژانه‌ی خوا ﷺ ده‌که‌ین:

ته‌وه‌ره‌ی یه‌که‌م

وه‌سفاو پښاسه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌گشتی
جه‌سته‌و دیمه‌ن، خوو وړه‌وشتی، هه‌لسوکه‌وتی

۸ / (كَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ إِذَا وَصَفَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: لَمْ يَكُنْ بِالطَّوِيلِ الْمُعْطِ، وَلَا بِالْقَصِيرِ الْمُتَرَدِّدِ، كَانَ رُبْعَةً مِنَ الْقَوْمِ، لَمْ يَكُنْ بِالْجَعْدِ الْقَطِطِ، وَلَا بِالسَّبِطِ، كَانَ جَعْدًا رَجُلًا، وَلَمْ يَكُنْ بِالْمُطَهَّمِ، وَلَا بِالْمُكَلَّمِ، وَكَانَ فِي وَجْهِهِ تَدْوِيرٌ أَبْيَضٌ مُشْرَبٌ، أَدْعَجُ الْعَيْنَيْنِ، أَهْدَبُ الْأَشْفَارِ، جَلِيلُ الْمَشَاشِ وَالْكَتِدِ، أَجْرَدُ، ذُو مَسْرِيَةٍ، شَنْنُ الْكَفَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ، إِذَا مَشَى تَقَلَّعَ كَأَنَّمَا يَنْحَطُّ فِي صَبَبٍ، وَإِذَا التَفَتَ التَفَتَ مَعًا، بَيْنَ كَتْفَيْهِ خَاتِمُ النُّبُوَّةِ، وَهُوَ خَاتِمُ النَّبِيِّينَ، أَجْوَدُ النَّاسِ صَدْرًا، وَأَصْدَقُ النَّاسِ لَهْجَةً، وَأَلْيَنُهُمْ عَرِيكَةً، وَأَكْرَمُهُمْ عِشْرَةً، مَنْ رَأَاهُ بِدِيهَةِ هَابِهِ، وَمَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ، يَقُولُ نَاعِيَتُهُ: لَمْ أَرْ قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلَهُ ﷺ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۳۶۳۸) وَقَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْمُتَّصِلِ.

واته: عدلی خوا لیتی پازی بی، که وه‌سفی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌کرد ده‌یگوت: بالای زور دريژ نه‌بوو وه‌کورته‌بالاش نه‌بوو، له‌نیو‌خه‌لکیدا میانجی و ده‌سته‌پیو دیار بوو، قوی سه‌ری نه‌زور لول بوو نه‌زوریش نه‌رم بوو، به‌لکو له‌نیوان لولیبی و نه‌رمیبی دابوو، (ده‌م‌وچاوی) زور گوره‌و هه‌لاوساو نه‌بوو، هه‌روه‌ها گچکه‌و چه‌ناگه‌و نیوچه‌وان له‌یه‌ک نزیکیش نه‌بوو، پروی مه‌یلوه‌و بازنه‌یی بوو، سوورو سپی بوو، چاوی زور په‌ش بوون، برژانگی دريژ بوون، نه‌ندام گه‌وره‌و پته‌و بوو، جه‌سته‌ی تووکاوی نه‌بوو، ته‌نیا له‌سه‌ر سینگی و خواروی سینگی و باسک و لاقی موو هه‌بوو، ده‌ست و پچی پته‌و و به‌خووه‌بوون، که ده‌پویشته‌ جه‌سته‌ی به‌ره‌وپیش ده‌چوو وه‌ک له‌لیژایی بچیته‌خوار، وه‌نه‌گه‌ر ناوړی دابایه‌وه‌هه‌موو جه‌سته‌ی ده‌سووراند، له‌نیوان هه‌ردووک شانی موری پیغه‌مبه‌رایه‌تی هه‌بوو، وه‌

نهو کۆتایی پیغمبران بوو، له هه مووکه‌س سینه ده‌وله‌مه‌ندترو سه‌خی تر بوو، وه راستبێژتر بوو، وه ته‌باو گونجاوترو به‌پێژو حورمه‌تتربوو، هه‌رکه‌سێک کتو پێر بینیبای سامی لێده‌کرد، وه هه‌رکه‌سێک ناسیبای و تێکه‌لێی کردبایه‌ خۆشیده‌ویست، وه‌سفه‌ری ده‌لێ: نه‌پێشی وی نه‌دوای وی که‌سم وه‌ک وی نه‌دیوه‌ .
 وه‌ک ده‌بینین له‌م ده‌قه‌دا عه‌لی کورپی نه‌بی تالیب -خوا لێی پازی بێ- نامۆزاو زاوای پیغمه‌مبه‌ری خوا، به‌گشتیی وه‌سفو پێناسه‌ی پیغمه‌مبه‌ری خوا ی کردوه‌، هه‌م جه‌سته‌و شیوه‌و دیسه‌نی‌و، هه‌م په‌وشتو ناکارو هه‌لس‌وکه‌وتی.

دیاره له‌ ده‌قی دووه‌مدا، که له‌ هه‌ر کام له‌ جه‌سه‌نو حوسه‌ینی کورپی عه‌لی خوا لییان رازی بێ ده‌یه‌تینه‌وه‌، ورده‌کاری‌و پروونکردنه‌وی زۆر زیاتر له‌باره‌ی شیوه‌و دیسه‌نو هه‌لس‌وکه‌وتو ناکارو په‌فتارو په‌وشتو خووی پیغمه‌مبه‌ری خواوه ﷺ ده‌بینین و ده‌بیستین:

١٢ / (عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَأَلْتُ حَالِي هِنْدَ^(١) ابْنَ أَبِي هَالَةَ ﷺ، عَنْ حَلِيَّةِ^(٢) رَسُولِ اللَّهِ، وَكَانَ وَصَافًا، وَأَنَا أَرْجُو أَنْ يَصِفَ لِي مِنْهُ شَيْئًا أَتَعَلَّقُ بِهِ ﷺ. فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَحْمًا مُفْحَمًا، يَتَأَلَّأُ وَجْهَهُ تَأَلُّؤَ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، أَطْوَلَ مِنَ الْمَرْبُوعِ، وَأَقْصَرَ مِنَ الْمَشْدَبِ، عَالِي السَّهَامَةِ، رَجُلَ الشَّعْرِ، إِنْ انْفَرَقَتْ عَقِيصَتُهُ فُرَّقَ، وَإِلَّا فَلَا يُجَاوِزُ شَعْرَهُ شَحْمَةً أُذُنِهِ إِذَا هُوَ وَفَرُهُ، أَزْهَرَ اللَّوْنِ، وَأَسْعَ الْجَبِينِ، أَزَجَّ الْحَوَاجِبِ، سَوَائِعَ فِي غَيْرِ قَرْنٍ، بَيْنَهُمَا عِرْقٌ يَدْرُهُ الْغَضَبُ، أَقْنَى الْعَرَّتَيْنِ، لَهُ نُورٌ يَغْلِبُوهَ يَخْسِبُهُ مَنْ لَمْ يَتَأَمَلْهُ أَشْمٌ، كَثَّ اللَّحْيَةِ، أَدْعَجَ، سَهَلَ الْخَدَّيْنِ، ضَلَّيَعَ الْفَمِ، أَشْنَبَ، مُفْلَجَ

(١) هند کورپی (أبي هالة) و ده‌بیتته خالی حه‌سه‌ن چونکه برای (فاطمة)ی دایکیه‌تی له (خدیجه)وه خوا لییان رازی بێ، چونکه (أبي هالة) پێش پیغمه‌مبه‌ری خوا ﷺ .
 (٢) الحلیة: من الرجل، صیفته و خلقتة و صورته، المعجم الوسيط، ص: (١٩٥).

الأسنان، دَقِيقَ الْمَسْرِئَةِ، كَانَ عُنُقُهُ جَيِّدٌ دَمِيَةٌ فِي صَفَاءِ الْفِضَّةِ، مُعْتَدِلٌ
الْحَلْقِي، بَادِنًا، مُتَمَّاسِكًا، سَوَاءَ الْبَطْنِ وَالصَّدْرِ، عَرِيضَ الصَّدْرِ، بَعِيدَ مَا
بَيْنَ الْمَنَكِبَيْنِ، ضَخْمَ الْكَرَادِيْسِي، أَنْوَرَ الْمُتَجَرِّدِ، مَوْصُولٌ مَا بَيْنَ اللَّبَّةِ
وَالسُّرَّةِ بِشَعْرٍ يَجْرِي كَالْحَطِّ، عَارِي الثَّدْيَيْنِ وَالْبَطْنِ مِمَّا سِوَى ذَلِكَ، أَشْعَرَ
الذَّرَاعَيْنِ وَالْمَنَكِبَيْنِ وَأَعَالِي الصَّدْرِ، طَوِيلَ الزَّنْدَيْنِ، رَحْبَ الرَّاحَةِ، شَتْنِ
الكَفَّيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ، سَائِلَ الْأَطْرَافِ، خُمْصَانَ الْأَخْمَصَيْنِ، مَسِيحَ الْقَدَمَيْنِ،
يَنْبُو عَنْهُمَا الْمَاءُ، إِذَا زَالَ زَالَ قَلْعًا، يَخْطُو تَكْفُؤًا، وَيَمْشِي هَوْنًا، ذَرِيْعَ
الْمِشْيَةِ، إِذَا مَشَى كَأَنَّمَا يَنْحَطُّ مِنْ صَبَبٍ، وَإِذَا التَّفَتَّ التَّفَتَّ جَمِيْعًا،
خَافِضَ الطَّرْفِ، نَظَرَهُ إِلَى الْأَرْضِ أَطْوَلَ مِنْ نَظَرِهِ إِلَى السَّمَاءِ، جُلُّ نَظَرِهِ
الْمُلَاحَظَةُ، يَسُوْقُ أَصْحَابَهُ، وَيَبْدَأُ مَنْ لَعِيَ بِالسَّلَامِ، قَالَ: قُلْتُ: صِفْ لِي
مَنْطِقَهُ: قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُتَوَاصِلَ الْأَحْزَانِ، دَانِمَ الْفِكْرَةِ، لَيْسَتْ لَهُ
رَاحَةٌ، لَا يَتَكَلَّمُ فِي غَيْرِ حَاجَةٍ، طَوِيلَ السُّكُوتِ، يَفْتَحُ الْكَلَامَ وَيَخْتِمُهُ
بِأَشْدَاقِهِ، وَيَتَكَلَّمُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ فَصْلًا لَا فَضُولَ فِيهِ وَلَا تَقْصِيرَ، دَمِيْنَا
لَيْسَ بِالْجَافِي، وَلَا الْمُهَيِّنِ، يُعْظَمُ النُّعْمَةُ وَإِنْ دَقَّتْ، وَلَا يَذُمُّ مِنْهَا شَيْئًا غَيْرَ
أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ يَذُمُّ ذَرَاقًا، وَلَا يَمْدَحُهُ، وَلَا تُغْضِبُهُ الدُّنْيَا وَمَا كَانَ لَهَا، فَإِذَا
نَوَّحَ الْحَقُّ لَمْ يَعْرِفْهُ أَحَدٌ، وَلَمْ يَقُمْ لِعُضْبِهِ شَيْءٌ حَتَّى يَنْتَصِرَ لَهُ، لَا
يَغْضَبُ لِنَفْسِهِ، وَلَا يَنْتَصِرُ لَهَا، إِذَا أَشَارَ أَشَارَ بِكَفِّهِ كُلِّهَا، وَإِذَا تَعَجَّبَ
قَلْبُهَا وَإِذَا تَحَدَّثَ اتَّصَلَ بِهَا، فَضْرَبَ بِرَاحَتِهِ الْيَمْنَى بِاطْنِ إِبْهَامِهِ الْيَسْرَى،
وَإِذَا غَضِبَ أَعْرَضَ وَأَشَاحَ، وَإِذَا فَرِحَ غَضَّ طَرْفَهُ، جُلُّ ضَجِيحِهِ التَّبَسُّمُ،
وَيَفْتَرُّ عَنْ مِثْلِ حَبِّ الْغَمَامِ، قَالَ: فَكَتَمْتُهَا الْحُسَيْنَ زَمَانًا، ثُمَّ حَدَّثْتُهَا بِهَا
فَوَجَدْتُهَا قَدْ سَبَقَنِي إِلَيْهِ، فَسَأَلَهُ عَمَّا سَأَلْتَهُ عَنْهُ، وَوَجَدْتُهَا قَدْ سَأَلَ أَبَاهُ عَنْ

مَدَّخِلِهِ وَمَخْرَجِهِ وَمَجْلِسِهِ وَشَكْلِهِ، فَلَمْ يَدَعْ مِنْهُ شَيْئًا قَالَ الْحَسَنُ: سَأَلْتُ أَبِي
عَنْ دُخُولِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: كَانَ دُخُولُهُ لِنَفْسِهِ، مَا ذُوْنَ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَكَانَ
إِذَا أَوَى إِلَى مَنْزِلِهِ جَزَأَ دُخُولَهُ كِلَاكَةَ أَجْزَاءٍ: جُزْءٌ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَجُزْءٌ
لِنَفْسِهِ، ثُمَّ جُزْءٌ جُزْأَهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ، فَيَرُدُّ بِذَلِكَ عَلَى الْعَامَّةِ وَالْخَاصَّةِ،
وَلَا يَدْخِرُ عَنْهُمْ شَيْئًا، فَكَانَ مِنْ سِيرَتِهِ فِي جُزْءِ الْأُمَّةِ، إِثَارُ أَهْلِ الْفَضْلِ
بِإِذْنِهِ، وَقَسَمَتُهُ عَلَى قَدْرِ فَضْلِهِمْ فِي الدُّنْيَا، فَمِنْهُمْ ذُو الْحَاجَةِ، وَمِنْهُمْ ذُو
الْحَاجَتَيْنِ، وَمِنْهُمْ ذُو الْحَوَائِجِ يَتَشَاغَلُ بِهِمْ، وَيُشْغَلُهُمْ فِيمَا أَصْلَحَهُمْ وَالْأُمَّةَ،
مِنْ مَسْأَلَتِهِ عَنْهُمْ وَإِخْبَارِهِمْ بِالذِّي يَنْبَغِي لَهُمْ، وَيَقُولُ: لِيُبَلِّغَ الشَّاهِدَ الْغَائِبِ،
وَابْلَغُونِي حَاجَةً مَنْ لَا يَسْتَطِيعُ إِبْلَاغَهَا، فَإِنَّهُ مَنْ أَبْلَغَ سُلْطَانًا حَاجَةً مِنْ لَا
يَسْتَطِيعُ إِبْلَاغَهَا كُتِبَ اللَّهُ قَدَمِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَا يُذَكَّرُ عِنْدَهُ إِلَّا ذَلِكَ، وَلَا
يُقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ غَيْرُهُ، يَدْخُلُونَ عَلَيْهِ رُوَادًا، وَلَا يَفْتَرِقُونَ إِلَّا عَنْ ذَوَاقٍ، يَخْرُجُونَ
أَدْلَةً عَلَى الْخَيْرِ، قَالَ: قُلْتُ لَهُ: أَخْبِرْنِي عَنْ مَخْرَجِهِ كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ فِيهِ؟
قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْزُنُ لِسَانَهُ إِلَّا فِيمَا يَعْنِيهِ، وَ يُوَلِّفُهُمْ وَلَا يُغْرِقُهُمْ،
وَيُكْرِمُ كَرِيمَ كُلِّ قَوْمٍ، وَيُوَلِّيهِ عَلَيْهِمْ، وَيَحْدَرُ النَّاسَ وَيَحْتَرِسُ مِنْهُمْ مِنْ غَيْرِ أَنْ
يَطْوِي عَنْ أَحَدٍ بَشْرَهُ وَ خُلُقَهُ، وَيَتَفَقَّدُ أَصْحَابَهُ، وَيَسْأَلُ النَّاسَ عَنْ مَا فِي
النَّاسِ، وَيُحَسِّنُ الْحَسَنَ وَيُقَوِّبُهُ، وَيُقَبِّحُ الْقُبْحَ وَيُوَهِّنُهُ، مُعْتَدِلُ الْأَمْرِ غَيْرُ
مُخْتَلِفٍ، لَا يَغْفُلُ مَخَافَةَ أَنْ يَغْفُلُوا، أَوْ يَمَلُّوا، لِكُلِّ حَالٍ عِنْدَهُ عَنَاءٌ، أَوْ
غَنَاءٌ، الشُّكُّ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَرَ، لَا يَقْصِرُ عَنِ الْحَقِّ، وَلَا يُجَاوِزُهُ إِلَى
غَيْرِهِ، الَّذِينَ يَلُونَهُ مِنَ النَّاسِ خِيَارُهُمْ، وَأَفْضَلُهُمْ عِنْدَهُ أَعْمَهُمْ نَصِيحَتُهُ،
وَأَعْظَمُهُمْ عِنْدَهُ مَنْزِلَةُ أَحْسَنُهُمْ مُوَاسَاةً، قَالَ: فَسَأَلْتُهُ عَنْ مَجْلِسِهِ كَيْفَ كَانَ
يَصْنَعُ فِيهِ؟ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَجْلِسُ، وَلَا يَقُومُ إِلَّا عَلَى ذِكْرِ، لَا يُوطِنُ

الْأَمَاكِنَ وَيَنْتَهِي عَنْ إِطْطَانِهَا، وَإِذَا انْتَهَى إِلَى قَوْمٍ جَلَسَ حَيْثُ يَنْتَهِي لَهُ
 الْمَجْلِسُ، وَيَأْمُرُ بِذَلِكَ، يُعْطِي كُلَّ جُلْسَانِهِ نَصِيبَهُ، لَا يَحْسَبُ جَلِيسُهُ أَنْ أَحَدًا
 أَكْرَمَ عَلَيْهِ مِنْهُ، مَنْ جَالَسَهُ، أَوْ قَادَمَهُ لِحَاجَةٍ صَابِرَهُ حَتَّى يَكُونَ هُوَ الْمُنْصَرَفُ
 عَنْهُ، وَمَنْ سَأَلَهُ حَاجَةً لَا يَرُدُّهُ إِلَّا بِهَا، أَوْ بِمِيسُورٍ مِنَ الْقَوْلِ، قَدْ وَسِعَ النَّاسَ
 بَسْطُهُ وَخُلُقُهُ، فَصَارَ لَهُمْ أَبَا، وَصَارُوا عِنْدَهُ فِي الْحَقِّ سَوَاءً، مَجْلِسُهُ مَجْلِسُ
 حِلْمٍ وَحَيَاءٍ وَصَبْرٍ وَأَمَانَةٍ، لَا تَرْفَعُ فِيهِ الْأَصْوَاتُ، وَلَا تُؤْنَسُ فِيهِ الْحُرْمُ، وَلَا
 تُشْنِي فُلَاتَانَهُ، يَتَفَاضِلُونَ فِيهِ بِالتَّقْوَى، مُتَوَاضِعِينَ يُوقِرُونَ فِيهِ الْكَبِيرَ، وَيَرْحَمُونَ
 الصَّغِيرَ، وَيُرْفِلُونَ ذَا الْحَاجَةِ، وَيَحْفَظُونَ الْغَرِيبَ قَالَ: فَسَأَلْتُهُ عَنْ سِيرَتِهِ فِي
 جُلْسَانِهِ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دَائِمَ الْبِشْرِ، سَهْلَ الْخُلُقِ، لَيِّنَ الْجَانِبِ، لَيِّنَ
 يَفْظِ، وَلَا غَلِيظٍ، وَلَا صَحَّابٍ، وَلَا فَاحِشٍ، وَلَا عِيَابٍ، وَلَا مَدَاحٍ، يَتَفَاعَلُ عَمَّا لَا
 يَشْتَهِي، وَلَا يُؤَسُّ مِنْهُ، وَلَا يَخِيبُ فِيهِ، قَدْ تَرَكَ نَفْسَهُ مِنْ ثَلَاثٍ: مِنَ الْمِرَاءِ
 وَالْإِكْثَارِ وَمَا لَا يَعْنِيهِ، وَتَرَكَ النَّاسَ مِنْ ثَلَاثٍ، كَانَ لَا يَذُمُّ أَحَدًا، وَلَا يُعَيِّرُهُ،
 وَلَا يَطْلُبُ عَوْرَتَهُ، وَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا فِيمَا رَجَا ثَوَابَهُ، إِذَا تَكَلَّمَ أَطْرَقَ جُلْسَاؤُهُ
 كَأَنَّمَا عَلَى رُؤُوسِهِمُ الطَّيْرُ، وَإِذَا سَكَتَ تَكَلَّمُوا، لَا يَتَنَازَعُونَ عِنْدَهُ الْحَدِيثَ، مَنْ
 تَكَلَّمَ أَنْصَتُوا لَهُ حَتَّى يَفْرُغَ، وَحَدِيثُهُمْ عِنْدَهُ حَدِيثُ أَوْلِيهِمْ، يَضْحَكُ مِمَّا
 يَضْحَكُونَ مِنْهُ، وَيَعْجَبُ مِمَّا يَعْجَبُونَ مِنْهُ، وَيَصْبِرُ لِلْغَرِيبِ عَلَى الْجَفْوَةِ فِي
 مَنْطِقِهِ وَمَسَائِلِهِ، حَتَّى إِنْ كَانَ أَصْحَابُهُ لَيَرْقُونَ لَهُ، وَيَقُولُ: إِذَا رَأَيْتُمْ طَالِبَ
 الْحَاجَةِ يَطْلُبُهَا فَارْفُدُوهُ، وَلَا يَقْبَلُ الثَّنَاءَ إِلَّا مِنْ مُكَافِيٍّ، وَلَا يَقْطَعُ عَلَى
 أَحَدٍ حَدِيثَهُ حَتَّى يَجُوزَ، فَيَقْطَعُهُ بِنَهْيٍ، أَوْ قِيَامٍ.

(وفي رواية، قال: قلت: كيف كان سكوته؟ قال: كان سكوته على أربع:
 الحلم، والحد، والتقدير، والتفكير، فأما تقديره ففي تسوية النظر والاستماع

بَيْنَ النَّاسِ، وَأَمَّا تَفَكِيرُهُ فَمَا يَبْقَى وَيَفْنَى، جُمِعَ لَهُ الْحِلْمُ فِي الصَّبْرِ فَكَانَ لَا يُغْضِبُهُ، وَلَا يَسْتَفْزَهُ، وَجُمِعَ لَهُ الْحَكْمُ فِي أَرْبَعٍ: أَحَدُهُ بِالْحَسَنِ لِيُقْتَدَى بِهِ، وَتَرْكُهُ الْقَبِيحَ لِيُنْتَهَى عَنْهُ، وَاجْتِهَادُهُ الرَّأْيَ فِيمَا أَصْلَحَ أُمَّتَهُ، وَالْقِيَامُ لَهُمْ فِيمَا جَمَعَ لَهُمْ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ) وَأَبُو عَبْدِ اللَّهِ التِّرْمِذِيُّ فِي (النَّعْتِ) وَالْإِمَامُ الْبَيْهَقِيُّ فِي كِتَابِ: (دَلَائِلُ النَّبُوَّةِ)، وَالْقَاضِي عِيَاضُ فِي (الشِّفَاءِ) (۱).

{واته: حه‌سه‌نی کوری عدلی - خوا لییان رازی بی- ده‌لی: ده‌رباره‌ی وه‌سفی پیغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له خالم (هیندی کوری شه‌بی هاله)م پرسی، که زور باش وه‌سفی ده‌کرد، به هیوای نه‌وه، که شتیکم له وه‌سفی پیغه‌مبه‌ر بزّ باس بکات، تاکو پییوه‌ه په‌یوه‌ست بم وچاوی لییکم، نه‌ویش گوتی: پیغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به شان و شه‌وکت و به‌ریز بوو، پرووی وه‌ک مانگ له شه‌وی به‌دردا ده‌دره‌وشایه‌وه، له ده‌سته پیاو دریترترو له بابای زور که‌له‌گه‌ت کورتتر بوو، سه‌ری تیرو ته‌واو بوو، قش‌ی سه‌ری له‌نیوان گرزو لوسولی و زور خاویسدا بوو، نه‌گه‌ر قش‌ی هه‌رخوی بلاوبوبوبایه‌وه بلاوی ده‌کرده‌وه، وه‌ نه‌گه‌ر هیشتبایه‌وه له نهرمه‌ی گوتی دریترتتر نه‌ده‌بوو، په‌نگی سپی و پروون بوو، نیوچه‌وانی پان بوو، بزّیه‌کانی باریک‌بوون و دریتربوون، به‌لام پیکه‌وه نه‌لکابوون، ده‌ماریکیان له‌نیواندا هه‌بوو له‌کاتی توورپیدا ده‌جوولا، لووتی مه‌یله‌و باریک و نیوه‌ پاستی کوورپوو، پرووناکیسه‌کی به‌سه‌ره‌وه بوو، نه‌وه‌ی سه‌رغی وردی نه‌دابایه‌ وایده‌زانی به‌لای دریتربی دایه‌.

پیشی پرپوو، په‌شکینه‌ی چاوی زور په‌ش و سپینه‌که‌ی زور سپی بوو، پروومه‌ته‌کانی ته‌خت و لوسبوون، زاری فراوانبوو، ددانه‌کانی زور سپی بوون و له‌یه‌ک دوربوون، خه‌تی مووی نیوان سینگ و نیوکی باریک بوو، گه‌رده‌نی وه‌ک بووکه

(۱) نه‌و دوو ده‌قه‌م له‌ کتیبی: (الجامع للاوصاف الرسولی) (ابن‌العاقولی) وه‌رگرتوون، سپروانه: ص: (۵۱ تا ۵۹).

شوشه بوو، له سافو سپیته‌ی زیودا، نه‌ندامه‌کانی ریک و پیک و پیکه‌وه
 هاوسه‌نگبوون، به‌خۆوه دامه‌زراوبوو، سینگو و سکی یه‌کسان بوون، سینهی پان
 بوو، نیوان شانه‌کانی له‌یه‌ک دووربوون، ئیسک و جومگه‌کانی گه‌وره بوون،
 جهسته‌ی موودار نه‌بوو، نیوان سینگو و نیوکی خه‌تیک‌ی مووی باریک پیک‌ی
 ده‌گه‌یاند، به‌لام مه‌مه‌که‌کانی و سکی و جهسته‌ی دیکه‌ی موودار نه‌بوو، باسک و
 شانه‌کانی و سه‌روه‌ی سینگی مووداربوون، باسکی درێژبوون، ده‌ستی پان بوون،
 هه‌ردوو له‌په‌ ده‌ست و پیته‌کانی نه‌ستووو گوشتت بوون، ده‌ست و لاقه‌کانی درێژ
 بوون، نیوان پاژنه‌و سینگی پیته‌کانی چال بوو، پیته‌کانی سافو لووسبوون، ناویان
 پیته‌ رانه‌وه‌ستا (چال و چۆلیان نه‌بوو)، نه‌گه‌ر ده‌رۆیی باش هه‌نگاری هه‌لده‌هیتنا
 (پیته‌ به‌رزده‌کرده‌وه‌و نه‌یده‌خشانده‌)، وه‌ به‌لای پیته‌وه‌دا ده‌چوو، به‌ ئارامی
 ده‌رۆیشت به‌لام به‌ خیرایی، که‌ ده‌رۆیشت وه‌ک له‌ لیژایی بجیته‌ خوار، وه‌ نه‌گه‌ر
 ئاوپی دابایه‌وه‌ به‌ته‌واویی خۆی ده‌سووراند، چاوی نزم ده‌کرد، سه‌رنجدانی بۆ زه‌وی
 زیاتر بوو له‌ روانینی بۆ ناسمان، به‌زۆری به‌ گوێشی چاوه‌رنجی ده‌دا، هاوه‌لانی
 پیش خۆی ده‌خستن، هه‌ر که‌سێک پیته‌ گه‌یبایه‌ سه‌ره‌تا خۆی سلای ده‌کرد.

(حه‌سه‌ن ده‌ئێ) گوتم: چۆنیه‌تی قسه‌گردنیم بۆ وه‌سف بکه‌ !

گوته‌ی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌رده‌وام غه‌مبار بوو، هه‌میشه‌ بی‌ری ده‌کرده‌وه‌،
 ئیسراحه‌تی نه‌بوو، زۆر بی‌ده‌نگ ده‌بوو، به‌پیته‌ پیویست نه‌با قسه‌ی نه‌ده‌کرد، سه‌ره‌تاو
 کۆتایی قسه‌ی به‌ هه‌موو زاری بوو (به‌سه‌ری لیوو زمان قسه‌ی نه‌ده‌کرد)، له
 قسه‌کردنیدا وشه‌ کۆکه‌ره‌وه‌کانی به‌کاردینا (وشه‌ی که‌م و مانای زۆر)، قسه‌ی
 پوونبوو، بێ‌که‌م و زیاد بووه‌، ته‌باو گوێجاو بوو، نا ته‌باو خه‌لک به‌ که‌م سه‌یرکه‌ر
 نه‌بوو، نیعمه‌ت نه‌گه‌ر گچکه‌ش بووایه‌ به‌ گه‌وره‌ی داده‌نا، زه‌می هیچ شتیکی
 نه‌ده‌کرد، نه‌ زه‌می خواردنی ده‌کردو نه‌ مه‌ده‌حیشی ده‌کرد، وه‌ نه‌گه‌ر لای نه‌و
 پیچه‌وانه‌ی هه‌ق گوترابایه‌ هیچ شتیکی خۆی بۆ توورپیی وی نه‌ده‌گرت، هه‌تا هه‌قی
 سه‌رنه‌خستبایه‌، وه‌ له‌به‌ر خۆی تووره‌ نه‌ده‌بوو و تۆلێشی نه‌ده‌سانده‌وه‌.

نه‌گەر ئاماژه‌ی کردبایه به هم‌وو له‌په‌دهستی ئاماژه‌ی ده‌کرد، وه‌نه‌گەر شتیکی پی‌سهر بووایه، له‌په‌دهستی ده‌سووراند، وه‌نه‌گەر قسه‌ی کردبایه له‌گه‌ل ئاماژه‌ی ده‌ستی پیکه‌وه په‌یوه‌ستی ده‌کردن، وه‌په‌نجه‌گه‌وره‌ی ده‌ستی پاستی له‌به‌ری له‌په‌دهستی چه‌پی ده‌دا، وه‌نه‌گەر توورپه‌بووایه‌ پووی وهرده‌چه‌رخاندو پستی له‌ولا ده‌کرد، وه‌نه‌گەر دلخۆش ببووایه‌ چاری ده‌نووقاند، پیکه‌نینی به‌زۆری زهرده‌خه‌نه‌بوو، له‌کاتی پیکه‌نیندا ددانه‌کانی وه‌که‌ده‌نکه‌ته‌رزهی سپی ده‌رده‌که‌وتن.

حه‌سه‌ن - خوا لێی رازی بی- ده‌لی:

ماوه‌یه‌که‌ نه‌و وه‌سفه‌م له‌ حوسه‌ینی کوری عه‌لی خوا لێیان رازی بی‌شارده‌وه‌ پاشان بۆم باسکرد، ته‌ماشام کرد پیتی من که‌وتوه، وه‌نه‌وه‌ی من له‌باره‌یه‌وه‌ لیم پرسیبوو نه‌ویش لێی پرسیبوو، وه‌بینیم که‌پرسیاریشی له‌بابی کردبوو^(۱)، له‌باره‌ی چۆنیه‌تی چوونه‌ ژووری وه‌هاتنه‌ ده‌ری و شیوه‌ی، هه‌یچ شتیکی نه‌هه‌شتتبه‌وه‌ که‌ نه‌پیرسی.

حوسه‌ین - خوا لێی رازی بی- ده‌لی:

پرسیارم له‌بام - خوا لێی رازی بی- کرد له‌باره‌ی چۆنیه‌تی چوونه‌وه‌ مالی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گوتی:

هه‌رکات چووبایه‌وه‌ مۆلته‌ت دراویسوو، جا کاتیک ده‌چۆوه‌ مال، کاتی له‌مال‌بوونه‌که‌ی بۆ سه‌ به‌ش، دابه‌ش ده‌کرد: به‌شیک بۆ خوا، وه‌به‌شیک بۆ مال‌و خیزانی، به‌شیک بۆ خۆی، پاشان به‌شه‌که‌ی خۆشی له‌نیوان خۆی و خه‌لکیدا دابه‌ش ده‌کردو بۆ خه‌لکی گشتیی و تایبه‌تی، وه‌هه‌یچی لێ نه‌ده‌گه‌رانه‌وه‌ (هه‌موو کاته‌که‌ی خۆی بۆان ته‌رخان ده‌کرد).

(۱) واته: حوسه‌ین له‌باره‌ی نه‌و شتانه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرسیاری له‌بابی (عه‌لی) کردبوو، خوا لێیان رازی بی.

وه لهو کاته ی، که بۆئۆسمه تی تهرخان ده کرد، مؤلته تی ددها که خاوه ن چاکه کان هه لېږږی، وه به گوږه ی چاکه و پښگه یان له دینداربیدا کاته که ی لئ دابه ش ده کردن، جا هه یانبوو ئیشیک و هه یانبوو دوو ئیش و هه یانبوو کۆمه لیک ئیشی هه بون، ئیدی پښانه وه سه رقان ده بو، وه نه وانیشی به وه وه سه رقان ده کرد، که بۆیان باش بو، وه بۆ ئۆسمه ت باشبو، که پرسیاریان لیده کردن (خه لک پرسیاریان له وانه ده کرد، که چوونه ته خزمه تی) وه نه وانیش هه والیان پښده دات به وه ی که بۆیان پښیسته، وه ديه فرموو ((با نه وه ی لیره هه وال به وه بدات، که لیره نیه، وه کارو پښیستی نه وانه م پښیگه یه نن، که ناتوانن خۆیان ئیش و پښیستی یانم پښی بگه یه نن، چونکه هه ر که سیک پښیستی که سیک بگه یه نیته هو کمپرانیک که خۆی ناتوانی بیگه یه نی خوا پښه کانی له پږږی قیامه تدا ده چه سپښی))، نه و جوړه شتانه نه بوایه له لای باس نه ده کران، وه جگه له وه له هېچ که سی قبول نه ده کرد، (واته: قسه ی دیکه ی وه ک زه م و غه بیه ت و شکاندنې نه م نه وه ی له که س قبول نه ده کرد)، نه وانه ی ده چوونه خزمه تی بۆ وه رگرتنی زانست و شاره زایی ده چوون و هه تا تام و چیژی زانستیشیان نه کردبایه بلاونه ده بون، وه کاتیک له لای ده رده چوون، ده بونه رښمایي که ری چاکه.

(حوسه ین ده لئ) گوتم:

پښم بلئ، که له مال ده رده چو چوون بو، چی ده کرد؟!

گوته ی: پښغه مبه ری خوا ﷺ عاده تی وابوو مه گه ر شتیک په یوه ندی پښه ی بېوایه، نه گه رنا زمانی خۆی لیده گرت، وه هه میسه پښکه وه ته بای ده کردن، واته: هاوه لانی و مسولمانان، وه په رته وازه ی نه ده کردن، پښی به پښی هه ر کۆمه لیکي ده گرت، وه ده یکرده سه ره رشتیاریان، وه له خه لک وریابوو و خۆی لیسان ده پاراست، بچ نه وه ی پووی خۆش و ناکاری (جوانی) له هېچ کامیان لابدات، وه له هاوه لانی ده پرسې و پرسیارې له خه لکی ده کرد له وه ی له نیو خه لکیدا ده گزه ری، وه شتی جوان و باشی به باش و راست داده نا و به هیزی ده کرد، وه شتی ناشیرین و خرابی به خراب داده نا و بپه یزی ده کرد، وه کارویارو هه لئس و که وتی ریک و پښکبوو نارپکی تیدا نه بو،

بیئاگا نده‌بوو نه‌وهك ئەوانیش بیئاگابن و بیئاز ببن، بۆ هەر حاله‌ی مامه‌له‌ی پیوستی خۆی له‌گه‌ڵ ده‌کرد، له‌ هه‌ق کورتی نده‌هینا و لیشی تینه‌ده‌په‌راند به‌ره‌و ناهه‌ق، نه‌و که‌سانه‌ی که‌لیی نزیکتر بوو هه‌لبه‌ژاره‌ی خه‌لکه‌که‌ بوون، وه‌ باشت‌ترینان له‌لای دله‌سۆزترینان بوو، پایه‌دارترینان له‌لای نه‌و که‌سه‌ بوو، که‌ چاکتر به‌ده‌م خه‌لکه‌وه‌یه‌و باشت‌ر هاوکارییان ده‌کات.

(حوسه‌ین) ده‌لی:

ئه‌وجار له‌باره‌ی کۆپو مه‌جلیسه‌یه‌وه‌ لێم پرسى؟

گوته‌ی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عاده‌تی وابوو هه‌میشه‌ به‌ ده‌م زیكری خواوه‌ له‌ مه‌جلیس داده‌نیشت و هه‌لده‌ستا، وه‌ جیگای تابه‌تی دیاری نده‌کرد (بۆ دانیه‌ستن)، وه‌ قه‌ده‌غه‌شی ده‌کرد جیگای تابه‌ت دابنرێن، وه‌ نه‌گه‌ر چووبایه‌ لای کۆمه‌لیتک، کوێ چۆلبایه‌ داده‌نیشت، وه‌ فه‌رمانیه‌ی به‌وه‌ ده‌کرد، وه‌ مافی هه‌رکام له‌ هاونشین‌کانی خۆی ده‌دا به‌ شیوه‌یه‌ک، که‌ هه‌چ هاونشینیک هه‌ست نه‌کات که‌سه‌یکی دیکه‌ له‌و له‌لای به‌رێزتره‌.

هه‌ر که‌سه‌یک له‌گه‌لی دانیه‌ستبایه‌ یان پاوه‌ستبایه‌، چاوه‌پروانی ده‌کرد هه‌تاکو نه‌و که‌سه‌ خۆی لێده‌بووه‌ به‌جی ده‌هیه‌شت، وه‌ هه‌رکه‌سه‌یک شه‌تیکی له‌ داوا کردبایه‌، یان بۆی جی‌به‌جی ده‌کرد، یان قسه‌ی خۆشی بۆ ده‌کرد، به‌ جوړیک بوو که‌ به‌پرووی خۆش و ئاکاری هه‌موو خه‌لکی گرتبووه‌، بۆیان وه‌ک باب بوو، وه‌ له‌ هه‌قدا له‌لای وه‌ک یه‌ک بوون و به‌ پارێزکاری به‌رزی و نزمیانی ده‌زانرا، له‌ پڕوایه‌تیکدا: له‌ هه‌قدا هه‌موویان له‌لای وه‌ک یه‌ک بوون، کۆپی وی کۆپی هه‌یمیه‌ی و شه‌رم و خۆراگری و نه‌مینه‌داری بوو، ده‌نگه‌کانی تێدا به‌رز نده‌کرانه‌وه‌و، پێزو حورمه‌ته‌کانی تێدا نده‌شکێنران، وه‌ هه‌له‌و په‌له‌کانی تێدا دووباره‌ نده‌کرانه‌وه‌، به‌ پارێزکاری تێدا په‌له‌ به‌ندیه‌ی ده‌کران، خۆ به‌که‌مگر بوون، تێیدا پێزیان له‌ ته‌مه‌ندار ده‌گرت و په‌حمیان به‌ گچکه‌ ده‌کرد، وه‌ هاوکاری بابای ئاتاجیان ده‌کردو، له‌گه‌ڵ بابای غه‌ریب به‌ به‌زه‌یی بوون.

(حوسەین) دەلی:

نەوجار لەبارە ی چۆنیەتی مامەلە ی لەگەڵ ھاوئشینیانییەو ە لێم پرس ی؟
گوت ی: پێغەمبەری خوا ﷺ ە مەیشە پروگەش و خۆش رەفتار بوو، نەرم و نیاز
بوو، قسە رەق و زبیر نەبوو بەقەرە قرو جنیودەر نەبوو، کەم و کورپی باس نەدە کردن و:
زۆر گالته کەر^(۱) نەبوو، ئەگەر حەزی بە شتیک نە کردبایە، خۆ ی لێ بیتاگا
دە کرد، وە هیچکەس لێی نا ئومێد نەدە بوو.

لە خود ی خۆیدا توخنی سێ شتان نەدە کەوت:
ریسابازی و، زۆر باس کردنی ەمر شتیک و، قسە کردن لەبارە ی شتیکەو ە کە
پەییوەندیی پتە نیە.

و ە لەبارە ی خەلکیشەو ە توخنی سێ شتان نەدە کەوت:
بە خرابیی باسی کەسی نەدە کرد و عەیبی لێ نەدە گرت، و ە بە دوای عەیب و عاردا
نەدە گەر، و ە مەگەر شتیک چاوەری پاداشتی لێ کردبای، ئەگەر نا قسە ی لەبارە و
نەدە کرد، و ە کاتیک قسە ی دە کرد ھاوئشینەکانی بێدەنگ دەبوون، و ە کە بە ئالندە یاز
لەسەر سەرھەلنیشتبێ^(۱)، و ە ئەگەر ئەو بێدەنگ بووایە قسە یان دە کرد، و ە لەلای
وی قسە یان بە یە کدی نەدە بەری، ەمر کەس دوایە لەلای وی، بێدەنگ دەبوون و
گوێیان دە گرت ەتا لێدە بوو، کامیان پێشی قسە ی کردبایە نۆرە ی وی بوو.
ئەگەر ئەوان (ھاوئشینانی) بە شتیک پیکە نیبان ئەویش پێدە کەنی، و ە ئەگەر
شتیکیان پێ سەیر بووایە پێی سەیر دە بوو، بابای نامۆ ئەگەر قسە ی ناپێکیشی
کردبایە تەحە ممولی دە کرد، و ە دە یفەر موو (ئەگەر بابای خاوەن پێویستیتان بین ی
ھاوکاری بکەن) چاوەرێی سوپاسی لە هیچ کەس نەدە کرد، مەگەر چاکە یە کە

(۱) مَزَاح: زۆر گالته کەر، ەروە ها بە (مذاح)یش ەاتو، واتە: زۆر مەدحکەر، پڕوانە: (شمانل
المصطفی)، و ەبە الزحیلی، ص (۱۷۶).
(۱) چونکە کەسێک بە ئالندە ی لەسەر سەر ەلنیشتبێ و بێوێ نە فرێ، نابێ خۆ ی بچوولێنی.

لەگەل كرابېن، وە قسەى بە كەس نەدەبېرى، مەگەر تەواوى كردبايە، ئىدى خۆى
قسەكەى بربىايە، يان بە تەواوكردن، يان بە ھەلسان.

وہ لە رىوايەتیکدا: گوتم: ئەدى بیدەنگىيەكەى چۆن بوو؟
گوتى: بیدەنگىيەكەى بە چوار جۆر بوو:

بە زانىارىی و وریایى و رىكخستن و بىرکردنەو، (واتە: بۆ يەككە لەو چوارانە
بیدەنگ دەبوو، نەك بەبىن ھۆ بیدەنگ بىن).

ئىجا رىكخستنەكەى بۆ چاوپىنداگىپرانى خەلكەكە بە يەكسانىی و گوتى بۆ
ھەلخستىيان، وە بىرکردنەو كەى لەبارەى ئەو وەبوو كە دەمىنى (كە دواپۆژە)، وە
كە نامىنى (كە زىانى دونىايە)، وە لە خۆپاگىيەكەيشیدا ھىدىی و مەندبوو، ھىچ
شتىك توورەى نەدەكردو، ھىچ شتىك نەیدەورووژاند، وە لە وریايەكەیدا چوار شتى
كۆكردبوونەو:

چاكەكردن و چاكە وەرگرتن تاكو چاوى لىبكرى، وە توخن نەكەوتنى شتى ناقۆلا
تاكو وازى لىبھىترى، وە بىرکردنەو و كۆششكردن بۆ دۆزىنەو ھى رىى چارە بۆ
چاككردنى ئوممەت، وە ھەلسان بەوكارانەى كە كاروبارى دونىا و دواپۆژىان بۆ
رىككەخات و كۆدەكاتەو.

خوینەرى بەرىز!

بە سەرنجدانى ئەو دوو دەقەى سوننەت، كە لە ھەركام لە (علی) و لە ھەردووك
كوپرى (حسن و حسین) ھوہ - خوا لىيان رازى بىن - ھىناماننەو، ئىستاكە ھەركام
جەستەو شىوہ و دىمەنى پىغەمبەرى خوا ﷺ ھوہ خەسلەت و ناكارو رەفتارو رەوشت و
خووى رەندو پەسندىمان زۆر جوان بۆ درەوشايەو.

لىرەشدا كۆتايى بە تەوہرەى يەكەم دىنىسن و دەچىنە سەر تەوہرەى دووم، تاكو
لەبەر رۆشنايى چەند دەقىكى دىكەى سوننەتدا، كە تايبەتن بە وەسفى جەستەيى و
روالەتتى پىغەمبەرى خواوہ ﷺ، شىوہ و دىمەنى پىغەمبەرى خوامان بۆ
رۆشنتر بىت.

تسه‌وره‌ی دووه‌م

شیوه‌و روخسار و دیمه‌نی پیغه‌مبهر ﷺ

خوینه‌ری به‌پرتزو سه‌نگین !

نهم ته‌وره‌یه تایبه‌ته به خستنه‌پرووی وه‌سفه جه‌سته‌یی و پ‌واله‌تییبه‌کانی پیغه‌مبهری خوا ﷺ، قه‌دو قیافه‌ی ریک‌و پیک‌و میا‌نجیی و هاوسه‌نگی، نه‌ندامه ریک‌و تیرو ته‌واوه‌کانی، په‌نگ‌و پ‌وخساری گه‌ش و دره‌وشاوه‌ی، گف‌ت و لفتی شیرین و به‌رئ و جی‌ی، بۆن و به‌رامه‌ی خو‌شی... هتد.

شایانی باسیشه هه‌ندیک له ده‌قه‌کان باسی وه‌سفو حاله‌تیک‌ی جه‌سته‌یی تایبه‌تی پیغه‌مبهر ﷺ ده‌کن، بۆ وینه: قژی سه‌ری، یان بۆنی خو‌شی، وه هه‌ندیک باسی زیاتر له وه‌سفیکی ده‌کن:

یه‌که‌م: قه‌دو قیافه‌و بالای :-

۱- (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا مَرْتُوعًا، بَعِيدَ مَا بَيْنَ الْمَنْكَبَيْنِ، عَظِيمَ الْجُمَّةِ إِلَى شَحْمَةِ أُذُنَيْهِ عَلَيْهِ حُلَّةٌ حَمْرَاءُ، مَا رَأَيْتُ شَيْئًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۵۵۱)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۳۳۷) عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

واته: پیغه‌مبهری خوا ﷺ پیاویکی ده‌سته (بالا نیوه‌نجیی) بوو نیو شانی پان بوو، قژی پیشه‌سه‌ری گه‌وره بوو، قژی هه‌تا نه‌رمه گوئیبه‌کانی ده‌هات، پۆشاکیکی سووری له‌به‌ردابوو، هه‌رگیز شتی وا جوانم نه‌بینیوه.

۲- (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحْسَنَ النَّاسِ وَجْهًا وَأَحْسَنَهُمْ خَلْقًا لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الدَّاهِبِ وَلَا بِالْقَصِيرِ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۵۴۹)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۳۳۷) عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

واته: پیغهمبهری خوا ﷺ رووی له هه‌موو کهس جوانتریوو، وه له هه‌موویان په‌وشت و ناکاری په‌سندتریوو، نه زۆر درێژ بوو نه کورته‌بالا بوو.

دووهم: ده‌م و چاوو رووی :-

۱- (عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ رضي الله عنه قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَمَا عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ رَجُلٌ رَأَاهُ غَيْرِي، قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ فَكَيْفَ رَأَيْتَهُ؟ قَالَ: كَانَ أَبْيَضَ مَلِيحًا مُقْصِدًا) أَخْرَجَهُ وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۳۴۰).

واته: پیغهمبهری خوام ﷺ بینیه‌وه، ئیستا که هیچ پیاویک له‌سه‌ر زه‌وی نیه بینیبی جگه له من، ده‌لس: پیم گوت: چۆنت بینی؟ گوتی: سپی و دلگیربوو، وه ده‌سته پیاو بوو.

۲- (وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ) أَخْرَجَهُ الْبُخَّارِيُّ بِرَقْم: (۴۴۱۸)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۷۶۹) عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه.

واته: وه پیغهمبهری خوا ﷺ، که دلخۆش ده‌بوو رووی ده‌دره‌وشایه‌وه تهنانهت ده‌تگوت پارچه مانگه.

۳- (... فَكَشَفَ النَّبِيُّ ﷺ سِتْرَ الْحُجْرَةِ يَنْظُرُ إِلَيْنَا وَهُوَ قَائِمٌ كَأَن وَجْهَهُ وَرَقَةٌ مُصْحَفِي) أَخْرَجَهُ الْبُخَّارِيُّ بِرَقْم: (۶۸۰)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۴۱۹) عَنْ أَنَسِ رضي الله عنه.

واته: ئنجا پیغهمبهری خوا ﷺ په‌رده‌ی ژووره‌که‌ی لاداو به‌راوه‌ستاویی تهماشای کردین، رووی ده‌تگوت په‌ری موصحه‌فه.

۴- (عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَجُلًا، قَالَ لَهُ: أَكَانَ وَجْهُ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَ السُّيْفِ؟ قَالَ: لَا، بَلْ كَانَ مِثْلَ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَكَانَ مُسْتَدِيرًا) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۳۲۴۴).

واته: پیاوئیک له (جابر بن سمره)ی پرسى: ئایا رووی پتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
وهك شمشیر بوو؟ گوتی: نا بهلكو وهك خۆرو مانگ بوو، وه بازنه‌یی بوو.

سویه‌م: زارو ددانى :-

(وَكَانَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ كُفْرًا) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ، برقم: (۳۲۴۴) عَنْ عُمَرَ بْنِ
الْخَطَّابِ ﷺ.

واته: پتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌مو ددانى له هى هه‌مووکه‌س جواتتر بوو.

چواره‌م: ده‌نگو سه‌داى :-

(عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَرَأَ فِي الْعِشَاءِ بِالتَّيْنِ وَالزَّيْتُونِ،
فَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ صَوْتًا مِنْهُ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۷۶۹)، وَمُسْلِمٌ برقم:
(۴۶۴).

واته: به‌پراتى كورى عازیب خوا لیتی رازی بى ده‌لئى: گویم له پتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
بوو له نوێزى خه‌وتناندا سووره‌تى (التين والزيتون)ى خویند، ده‌نگى هه‌یج كه‌سم
نه‌ببسته‌وه هه‌ینده خو‌ش بوو بى.

پینجه‌م: هه‌یزی جه‌سته‌ی :-

(عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: إِنَّا يَوْمَ الْخَنْدَقِ نَحْفِرُ فَعَرَضَتْ كُذَيْبَةً شَدِيدَةً فَبَجَاءُوا النَّبِيَّ
ﷺ فَقَالُوا: هَذِهِ كُذَيْبَةٌ عَرَضَتْ فِي الْخَنْدَقِ، فَقَالَ: أَنَا نَازِلٌ، ثُمَّ قَامَ وَبَطْنُهُ
مَغْضُوبٌ بِحَجَرٍ وَكُنَّا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ لَا نَلُوقُ دُؤَابًا، فَأَخَذَ النَّبِيُّ ﷺ الْمِغْوَلَ
فَضْرَبَ فَعَادَ كَثِيبًا أَهْيَلًا أَوْ أَهَيْمًا..) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۴۱۰۱).

واته: نیمه له رږژی خنده قدا هه لمان ده کهند پارچه زهویسه کی پته ومان هاته پیش، نینجا هاتنه لای پیغه مبر ﷺ گوتیان: نه وه گریسه که له خنده کدا پری گرتوه (هه لمانه نری) نه ویش فرموی: خوم ده چمه خواری، نینجا هه لساو سکیشی به ردیکي لسی به سترابوو، وه سی رږژ مابوینه وه هیچمان نه خواردبوو، تیدی پیغه مبر ﷺ پاچه کی وه رگرت و لییدا، یه کسر وه که ته پزلکه ی لم هه لوه ری...

شه شه م: بونی خوشی نار هغه ی و جه سته ی :-

(قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَزْهَرَ اللَّوْنِ كَأَنَّ عَرَقَهُ اللَّوْلُؤُ إِذَا مَشَى تَكْفًا وَلَا مَسْنَتٌ دِبَاجَةً وَلَا حَرِيرَةً أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَا شَمَمْتُ مَسْنَكَةً وَلَا عَنَبْرَةَ أَطْيَبَ مِنْ رَائِحَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۳۳۰) عَنْ أَنَسِ رضي الله عنه.

واته: پیغه مبرې خوا ﷺ په نگی گه شو^(۱) روونو دره وشاوه بوو، نار هغه کی ده تگوت گوه هره، نه گه ده رږیسی به لای پیشه وده دا ده چوو، هیچ قوماشیکي له ناوړشم چنارو ناوړشم دست لینه داوه، له له په ده سته پیغه مبرې خوا ﷺ نه رمتر بووین، وه هیچ میسک و عنبه ریکم بون نه کردوه، له بونی پیغه مبرې خوا ﷺ خوشر بووین.

حه وته م: مؤری پیغه مبرایه تی (خاتم النبوة) به نیو شانیه وه :-

۱- (عن جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رضي الله عنه قَالَ: رَأَيْتُ حَاتِمًا فِي ظَهْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَأَنَّهُ يَبْضُ حَمَامٍ) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۳۴۵).

واته: مؤریکم له پشتی پیغه مبرې خوا ﷺ بینی، وه که هیلکه ی کوتر بوو.

(۱) پروانه: المعجم الوسيط: (الأزهر: كل لون أبيض صاف مشرق مضيء...)، ص: (۴۰۴)، واته: وشه ی (آزهر) هه رهنگیکی سپی سافی گه شی دره وشاوه یه.

۲- (عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رضی الله عنه يَقُولُ: ذَهَبَتْ بِي حَالَتِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ ابْنَ أُخْتِي وَجِعَ، فَمَسَحَ رَأْسِي وَدَعَا لِي بِالْبِرْكَةِ، ثُمَّ تَوَضَّأَ فَشَرِبْتُ مِنْ وُضُوئِهِ، ثُمَّ قُمْتُ خَلْفَ ظَهْرِهِ فَتَطَّرْتُ إِلَى حَاتِمِهِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ مِثْلَ زُرِّ الْحَجَلَةِ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۱۹۰)، وَمُسْلِمٌ: (۱۱۱/۲۳۴۵).

واته: سائیبی کوری یه‌زید، ده‌لئی: پوورم (خوشکی دایکم) بردمی بۆلای پیغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله، گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! نه‌م خوشکه‌زایه‌م نه‌خۆشه، نه‌ویش ده‌ستی به‌سه‌رم داهینا و دووعای به‌ره‌که‌تی بۆ کردم، پاشان ده‌ست‌نوژی گرت و منیش له‌ ناوی ده‌ست‌نوژی‌که‌سیم خوارده‌وه، پاشان له‌ پاش‌پشتی پاره‌ستام و سه‌رنجی مؤزه‌که‌ی‌مدا که له‌نیو دوو‌شانه‌کانیدا بوو، وه‌ک دوو‌گمه‌ی قایم‌کردنی په‌رده و ابوو.

تییینی:-

دیاره‌ نه‌و مؤزه‌ی نیو‌شانی پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله، که له‌ ده‌قه‌که‌ی پیشت‌ردا هینامان له‌ (جابر بن‌ سمره) وه‌، که گوتوویه‌تی: هینده‌ی هیلکه‌ی کۆتر ده‌بوو، له‌‌گه‌ژ نه‌وه‌ی که لی‌ره‌دا ده‌لئی: هینده‌ی دوگمه‌ (قۆپچه) ی په‌رده پێ قایم‌کردن ده‌بوو، له‌ نیوه‌رۆکدا هه‌ر یه‌کنو، وای دیاره‌ نه‌و قۆپچه‌و دوگمه‌یه‌ی مؤزی سه‌ر‌پشتی پیغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله پێ چوینراوه، هینده‌ی هیلکه‌ کۆتر بووه.

نیستاش نۆزه‌ی ته‌وه‌ره‌ی سه‌ی‌یه‌مه‌:

تڼوهری سنیهم

ڼاکارو پڼوشته بهرزو په‌سندګانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ

خوینهری به‌ریز !

لهم تڼوهره‌یده‌ا ژماره‌یه‌ک له‌خه‌سلته‌و ڼاکاره بهرزو په‌سندګانی پیغه‌مبه‌ری
خو ﷺ سرژمیر ده‌کین.

سهره‌تاش ده‌لین:

مادام خوای زاناو شاره‌زا له‌مه‌دحو ستایشی پیغه‌مبه‌ری خاته‌مدا ﷺ
فهرموویه‌تی، ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ القلم، واته: وه بیگومان تو له‌سهر
په‌وشتو ڼاکاریکی مه‌زنی.

هه‌روه‌ها خویشی له‌باره‌ی پیناسه‌ی خو‌ی و تامانجو مه‌به‌ستی په‌وانه‌کرانییه‌وه
فهرموویه‌تی: (إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَرِمَ الْأَخْلَاقِ) أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ بِرَقْم:
(۲۰۵۷۱)، واته: بیگومان ته‌نیا بو‌تڼوهره‌وه په‌وان کراوم، که په‌وشتو خه‌سلته
به‌رزه‌ګان ته‌واو بکه‌م.

به‌لنی مادام خو‌واو پیغه‌مبه‌ری خو ﷺ له‌باره‌ی که‌سایه‌تیی بهرزو ناوازه‌ی
پیغه‌مبه‌ری کو‌تایی و په‌وشتو ڼاکاری په‌ندو په‌سندییه‌وه وایان فهرمووه، دیاره
ده‌بسن تڼو به‌ریزو خو‌شه‌ویسته له‌لوتکه‌ی هه‌ره بلندی په‌وشتو ڼاکارو هه‌لس و که‌وت
په‌فتاری جوانو په‌سنددا بو‌وی له‌هه‌موو پروتکه‌وه، هه‌لته‌له‌ حالیکه‌ی وادا
سهرژمیرکردنی سهرجه‌م خو‌وپه‌وشته بهرزو په‌سندګانی پیغه‌مبه‌ری خاته‌م شتیکی
ته‌سته‌م نه‌گو‌نجاوه‌و کاری کردن نیه، بو‌یه به‌پیی بنچینه‌ی: (مَا لَأُيَدْرِكُ كُلَّهُ لَا
يُتْرَكُ بَعْضُهُ) واته: تڼوهری هه‌مووی ڼاکری، هه‌ندیکیشی واز لسی ناهینری، به
پیوستم‌زانی گو‌لبریزیکه‌ی خه‌سلته‌ه په‌سندو ڼاکاره جوانه‌ګانی پیغه‌مبه‌ری خو ﷺ

بکه‌م و له چەند خائیکدا و له‌بەر روژشایی چەند دەقیکی سوننه‌تا، چه‌پکه گولیک له گولزاری په‌وشت و ناکاری به‌رزو شیرینی نه‌و زاته به‌ریزو خو‌شه‌ویسته به‌چنم:

یه‌که‌م: خواپه‌رستی -

* (عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ حَتَّى تَتَفَطَّرَ قَدَمَاهُ، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: لِمَ تَصْنَعُ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقْدَمُ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأْخُرُ؟ قَالَ: أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٤٨٣٧).

واته: عایشه خوی لیتی رازی بئ- ده‌تی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ شه‌وانه هیتده‌ی شه‌و نوژی ده‌کرد، هه‌تا پییه‌کانی قلیش قلیش ده‌بوون، عایشه گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا بزچی و ده‌که‌ی له خائیکدا، که خوا له هه‌له‌ی رابردوو داهاتوت بورده؟ فرموی: نه‌دی نابج به‌نده‌یه‌کی سوپاسگوزار به‌م؟

* (عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: لَمَّا قَتَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَشْتَدَّ بِهِ وَجَعُهُ، اسْتَأْذَنَ أَزْوَاجَهُ أَنْ يُرْمَضَ فِي بَيْتِي فَأَذِنَ لَهُ، فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ تَخْطُرُ رِجْلَاهُ فِي الْأَرْضِ بَيْنَ عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَبَيْنَ رَجُلٍ آخَرَ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (١٩٨)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٤١٨).

واته: عایشه - خوا لیتی رازی بئ- ده‌تی: کاتیک پیغه‌مبه‌ر ﷺ له نه‌خۆشی مه‌رگی دا گران بوو ده‌ده‌که‌ی توندبوو، مؤله‌تی له هاوسه‌ره‌کانی وه‌رگرت، که له ماله‌که‌ی مندا خزمه‌تی بکری و نه‌وانیش مؤله‌تیاندا، جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ خۆی خستبۆ سه‌ر قۆلی دوو پیاوان عه‌بیاس و پیاویکی دیکه، چوو ده‌ری (بۆ نوژی به‌ کۆمه‌ل) لاقه‌کانی له زه‌وی ده‌خشان.

که‌واته:

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له نه‌خۆشی و مه‌رگیشدا و به‌و حاله‌شه‌وه، که دایکمان عایشه باسی کردوه، هه‌ر سوور بووه له‌سه‌ر نوژی به‌ کۆمه‌ل!

دووه م: پشت به خوا به ستني و متمانه پېوونى :-

* (عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه) قَالَ غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم غَزْوَةَ قِبَلِ نَجْدٍ فَأَذْرَكْنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فِي وَادٍ كَثِيرِ الْعِضَاءِ، فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم تَحْتَ شَجَرَةٍ، فَعَلَقَ سَيْفَهُ بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا، قَالَ: وَتَفَرَّقَ النَّاسُ فِي الْوَادِي يَسْتَنْظِلُونَ بِالشَّجَرِ، قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: {إِنَّ رَجُلًا أَنَابِي وَأَنَا كَأَيْمٍ فَأَخَذَ السَّيْفَ فَأَسْتَيْقِظْتُ وَهُوَ قَائِمٌ عَلَيَّ رَأْسِي فَلَمْ أَضْعُرْ إِلَّا وَالسَّيْفُ صَلَّتَا فِي يَدَيْهِ، فَقَالَ لِي: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قَالَ قُلْتُ اللَّهُ، ثُمَّ قَالَ فِي الثَّانِيَةِ: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قَالَ قُلْتُ: اللَّهُ، قَالَ فَشَامَ السَّيْفَ فَهِيَ هُوَ ذَا جَالِسٍ}، ثُمَّ لَمْ يَعْزِضْ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٤١٣٩)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٨٤٣).

واته: له گهلا پيغه مبري خوادا صلى الله عليه وسلم به ره و لاي نه جد بو جه نكيك چووين، پيغه مبري خواش له دولتيكي پر دارو دره خندا پيمان گه شت، تينجا پيغه مبري خوا صلى الله عليه وسلم له ژر دره ختيكدا دابهزي و شميره كيشي بيه كيك له لقه كانيه وه هلواسي، نيدى خه لكه كوش به دوله كهدا بلاوونوه له سيبهري دره ختان ده خفتان، ده لئ: پيغه مبر صلى الله عليه وسلم فرموي: له كاتيكا، كه خه وتبووم پياويك هاته سهر سهر و شميره كهي هه لگرت، منيش كه خه بهرم بووه له سهر سهرم راوه ستا بوو، نيدى هه ستم پي نه كرد هه تا شميره كهي به هه لكيشراويي به ده سته وه نه گرت، پي گوتم: كي له من ده تپاريزي؟ فرمويه تي: گوتم: خوا، پاشان بو جاري دووه م گوتى: كي له من ده تپاريزي، فرموي: نيدى شميره كهي خسته وه كالانو شه وه تا لي ره دانسته وه، پاشان پيغه مبري خوا صلى الله عليه وسلم هيچي لئ نه كرد.

دياره نه م هه لويس ته ش نه وپهري له خوا راديتن و پشت به خوا به ستني پيغه مبري خوا صلى الله عليه وسلم ده گه يه ني.

سویه م: دنیا به که مگر تنی (زهد):

* (عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ لِعُرْوَةَ: ابْنُ أُخْتِي! إِنْ كُنَّا لَنَنْظُرُ إِلَى الْهَلَالِ ثَلَاثَةَ أَهْلَةٍ فِي شَهْرَيْنِ وَمَا أُوقِدَتْ فِي آيَاتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَارٌ فَقُلْتُ مَا كَانَ يُعِيشُكُمْ؟ قَالَتْ الْأَسْوَدَانِ الثَّمَرُ وَالْمَاءُ إِلَّا أَنَّهُ قَدْ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ جِيرَانٌ مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَ لَهُمْ مَنَائِحُ وَكَانُوا يَمْنَحُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنْ آيَاتِهِمْ فَيَسْقِينَاهُ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٦٤٥٩)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٩٧٢).

واته: له عائشه - خوا لیتی رازی بی- گپړاوه ته وه، که به (عروه) ^(۱) ی گوتوه: کورې خوشکم! نیمه جاری و ابوو سڼ جار مانگ نو ټیوونه وه مان له ماوهی دوو مانگاندا ده بینی، له ماله کانی پیغه مبهری خوادا ناگر نده ده کرایه وه، (عروه) ده لئ: گوتم: نه دی به چی ده ژیان؟ گوتی: به دوو شته ره شه کان، خورماو نار، نه وه ندهش هه بوو، که هه نديک دراوسپی پیغه مبهری خوا له پشتیوانان حوشتری شیرده ریان هه بوون، که له ماله کانیانه وه شیریان بؤ پیغه مبهری خوا ﷺ ده هیناو نه ویش پیتی ده نو شین.

* (عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ لَنَا سَتْرٌ فِيهِ تَمَّالٌ طَائِرٌ وَكَانَ الدَّخْلُ إِذَا دَخَلَ اسْتَقْبَلَهُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {حَوْلِي هَذَا، فَإِنِّي كُلَّمَا دَخَلْتُ فَرَأَيْتُهُ ذَكَرْتُ الدُّلْيَا}) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢١٠٧).

واته: عائشه - خوا لیتی رازی بی- ده لئ: پرده یه کمان هه بوو وینه ی بالنده ی تیدا بوو، وه هه که سیک هاتبا یه ژووری ده هاته پیش چاوی، جا پیغه مبهری خوا ﷺ پیتی فدرمووم: تم پرده یه لابسده (لهم شوینه ی لابه ره)، چونکه هه جاریک، که دیمه ژووری و ده بیینم دنیا م دیته وه یاد.

(۱) (عروه) کورې (زیس) ه و دایکی (اسماء) ی کچی (ابو بکر) ه - خوا لیتان رازی بی-.

هەلبەتە مەبەستى پىغەمبەرى خوا ﷺ له دنيا هاتنەوہ ياد ئەوہ بووہ، كە جۆرىك له سەرقالىيى و خافلانى بۆ دوست دەبى بەهۆى ديتن و سەرنجدانى ئەو بەردەيە و ديمەنى بالئەكە، كە لەسەرى چىراوہ.

چوارەم: خۆشەويستى بۆ ئۆممەتەكەى :-

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {لِكُلِّ لَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ فَتَعَجَّلْ كُلُّ لَبِيٍّ دَعْوَتَهُ وَإِلَى اخْتِبَاتٍ دَعْوَتِي شَفَاعَةٌ لَأُمِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَهِيَ كَاتِبَةٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٦٣٠٤)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (١٩٩).

واتە: ھەموو پىغەمبەرىك پارانەوہيەكى گىرا بووى بۆ دانراوہ، جا ھەموويان پارانەوہكەيان لە دنيا دا گوزەراوہ، بەلام من پارانەوہكەى خۆم، وەك تەكاكردن بۆ ئۆممەتم بۆ رۆژى قيامەت ھەلگرتوہ، وە ئەگەر خوا بىھوئى بە قسەمت ھەركەسيەك لە ئۆممەتم دەبى، كە بمرى بىئەوہى ھىچ شتەك بەكاتە ھاوبەشى خوا.

پىنجەم: سۆزو بەزەيى و پەرۆشى :-

سۆزو بەزەيى و پەرۆشى پىغەمبەرى خوا ﷺ يەكەكە لە سىفەت و رەوشتە ھەرە ديارو بەرجەستەكانى، ئەوئەندە بەسە كە خواى كاربەجى نازناوى (رحمة للعالمين) پىداوہ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (١٠٧) ﴿الانباء﴾، واتە: وە تۆمان تەنيا بۆ ئەوہ نارودو، كە بەزەيى بى بۆ تىكرايى جىھانيان، ھەرەھا خوا (عز وجل) بە بەزەيى و مېھرەبانە بەرانبەر بە برواداران وەسفى كردوہ: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ﴾

رَعُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۲۸﴾ العربة، واته: نه‌وه له خۆتان پیغه‌مبه‌ریکتان بۆ هاتووه، که هه‌ر شتی‌ک بیته مایه‌ی نارچه‌تی‌ی و سه‌غله‌تی‌تان له‌سه‌ر دلی قورسه زۆر به‌ته‌نگتانه‌وه‌یه و به‌رانبه‌ر به‌ برواداران میه‌ره‌بان و به‌ به‌زه‌ییه، به‌لای پیغه‌مبه‌ری خاتمه علیه‌السلام به‌رجه‌سته‌که‌ری په‌حه‌ت و به‌خششی خواجه سبحانه و تعالی بۆ هه‌موو جیهانیان به‌ به‌شه‌رو جن و ئاژه‌ل و بالنده‌و دره‌خت و... هته‌ده‌وه، نه‌مه‌ش چه‌ند ده‌قیکی سوننه‌ت له‌ویاره‌وه:

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی‌الله‌عنه قَالَ قَبِلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ وَعِنْدَهُ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ جَالِسًا فَقَالَ الْأَقْرَعُ إِنَّ لِي عَشْرَةَ مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبِلْتُ مِنْهُمْ أَحَدًا فَظَنَرْتُ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ثُمَّ قَالَ: {مَنْ لَا يُرْحَمُ لَا يُرْحَمُ} أَخْرَجَهُ الْبُخَّارِيُّ بِرَقْم: (۵۹۹۷)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۳۱۸).

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم له‌ کاتی‌کدا، که نه‌قه‌عی کوری حابییسی ته‌می‌می له‌ لا دانیشتبوو، هه‌سه‌نی کوری عدلی ماچ کرد، نه‌قه‌عی‌ش گوتی: ده‌ مندالم هه‌ن هه‌چیانم ماچ نه‌کردوه! پیغه‌مبه‌ری خواش صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ته‌ماشای کرد و فه‌رمووی: هه‌رکه‌ستی‌ک به‌زه‌یی نه‌نوئینی، به‌زه‌یی به‌رانبه‌ر نا‌نوئینری.

که‌واته: ماچکردنی مندالم له‌ سۆزو به‌زه‌یی‌ه‌وه دئی‌و، سۆزو به‌زه‌یی‌ش له‌ مروؤفا مه‌رجی به‌زه‌یی پێداهاتنه‌وه‌یه‌تی له‌لایان خوای به‌ به‌زه‌یی‌ه‌وه!

* (عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ رضی‌الله‌عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم كَانَ يُصَلِّي وَهُوَ حَامِلٌ أُمَامَةَ بِنْتَ زَيْنَبَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، وَأَبِي الْعَاصِ بْنِ رَيْبَعَةَ بْنِ عَبْدِ شَمْسٍ، فَإِذَا سَجَدَ وَضَعَهَا، وَإِذَا قَامَ حَمَلَهَا) أَخْرَجَهُ الْبُخَّارِيُّ بِرَقْم: (۵۱۶)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۵۴۳).

واته: پیغهمبهری خوا وَعَلَيْهِ نویژی ده‌کرد له‌کاتی‌کدا، که ئومامه‌ی کچی زهینه‌بی کچی پیغهمبهری خوا و هوسه‌ری ئه‌بی العاص کوری ره‌بیعه‌ی کوری عه‌بدوشه‌مسی هه‌لگرتبوو، جا که سه‌جده‌ی ده‌برد دایده‌ناو، که هه‌لده‌ستایه‌وه هه‌لیده‌گرتسه‌وه. له‌م فه‌رمایشته‌شه‌وه و هه‌رده‌گیرئ، که زۆر ورده‌کاری فیقه‌یی، به‌تایبته‌ له‌ مه‌زه‌بی شافیعه‌دا - خوا لئی خوشبئ- له‌ بواری جووله‌کردن له‌ نوێژداو له‌ بواری پاک و خاوتینیدا زاده‌ بیسروزه‌ین و دوورینی (احتیاط) کردنی خۆیانه‌و، پیغهمبهری خوا وَعَلَيْهِ ناوا سه‌ختگیر نه‌بووه!

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: إِنْ كَانَ النَّبِيُّ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ لَيُخَالِطُنَا حَتَّى يَقُولَ لَأَخٍ لِي صَغِيرٍ: يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النُّغَيْرُ؟) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٦٢١٩)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢١٥٠).

واته: ئه‌نه‌سی کوری مالیک - خوا لئی رازی بئ- ده‌لئ: پیغهمبهری خوا وَعَلَيْهِ تئکه‌لیمانی ده‌کرد، هه‌تا به‌ براهه‌کی گچکه‌می ده‌فه‌رموو: ئه‌ی ئه‌با عومه‌یر! نوغه‌یر چی کرد؟!

شایانی باسیشه‌ له‌ ریوايه‌تی دیکه‌دا هاتوه، که ئه‌و منداله (أبو عمير)، که برای ئه‌نه‌س بووه‌ بالنده‌یه‌کی هه‌بووه‌ به‌ناوی (نغیر)، به‌لام لئی مردووه‌ و بو‌ی گریاوه، پیغهمبهری خواش وَعَلَيْهِ گاته‌ی له‌گه‌ل کردوه‌ و ناوای بئ فه‌رموو.

* (... وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْلَا أَنْ يَشُقُّ عَلَيَّ الْمُسْلِمِينَ مَا قَعَدْتُ خِلاَفَ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَبَدًا..) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٣٦)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (١٨٧٦).

واته: وه سویند به‌و که‌سه‌ی گیانمی به‌ ده‌سته، ئه‌گه‌ر له‌سه‌ر مسولمانان زۆر قورس نه‌بووايه، هه‌رگیز له‌ هیج ده‌سته‌یه‌کی جه‌نگاوه‌ر دوانده‌که‌وتم، که له‌پێی خوادا ده‌جه‌نگئ.

که‌واته: هژی دهرنه‌چوونی پیئغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆ هه‌ندیک له چالاکییه جیهادییه‌کان، نه‌وه بووه که له‌سه‌ر مسوولمانان نه‌بیته فه‌رزی عه‌ین، که بۆ هه‌موو چالاکییه‌کی جیهادیی دهریچن، له سۆنگه‌ی نه‌وه‌وه، که نه‌و به‌پێژو خۆشه‌ویسته‌یان هه‌میشه دهرچوووه به‌شدار بووه!

* {إِنِّي لَأَقُومُ إِلَى الصَّلَاةِ وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَطُولَ فِيهَا فَاسْمَعُ بُكَاءَ الصَّيْبِ فَأَجْوُزُ كَرَاهِيَةَ أَنْ أَهْتِقَ عَلَى أُمِّهِ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۷۷) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ.

واته: من جاری وایه له نوێژدا ده‌وه‌ستم، ده‌مه‌وی درێژی بکه‌مه‌وه، به‌لام که گریانی منداڵ ده‌بیستم کورتی ده‌که‌مه‌وه، هه‌ز ناکه‌م دایکی نارچه‌ت بکه‌م!

* {لَوْلَا أَنْ أَهْتِقَ عَلَى أُمِّي لَأَمَرْتَهُمْ بِالسُّوَالِكِ مَعَ كُلِّ صَلَاةٍ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۸۸۷)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۵۲).

واته: نه‌گه‌ر له‌سه‌ر ئۆمه‌تم، یان له‌سه‌ر خه‌لکیم به‌ قورس نه‌کردبایه، له‌گه‌ل هه‌موو نوێژنکدا سیواک کردنم له‌سه‌ر پێویست ده‌کردن.

* {إِذَا سَأَلْتُمْ فِي الْخِصْبِ فَأَعْطُوا الْإِبِلَ حَظَّهَا مِنَ الْأَرْضِ، وَإِذَا سَأَلْتُمْ فِي السَّنَةِ فَأَسْرِعُوا عَلَيْهَا السَّيْرَ...} أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۱۹۲۶) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ.

واته: نه‌گه‌ر به‌ شوینی به‌له‌وه‌ردا سه‌فه‌رتان کرد، به‌شی حوشره‌کانیش له‌ زه‌وی بده‌ن، (بیانله‌وه‌رینن)، وه نه‌گه‌ر به‌ شوینی بچ له‌وه‌ردا پێشستن به‌ خێرای پێدا گوزهر بکه‌ن..

هه‌لبه‌ته له‌ تیکرای نه‌م فه‌رمایه‌ستانه‌و هاووینه‌کانیشیاندا، به‌زه‌یی و سۆزی پیئغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وه‌ک مانگی چوارده‌ نمایان و دره‌شاویه.

شه شه م: سه خاوه ت و به خشنده می :-

* {عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہما، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، أَجْوَدَ النَّاسِ، وَكَانَ أَجْوَدَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ، حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ وَكَانَ يَلْقَاهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ، فَيُدَارِسُهُ الْقُرْآنَ فَلَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَجْوَدُ بِالْحَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٧)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (١٧٧٣).

واته: پیغه مبهری خوا ﷺ سه خیتترین که س بوو، وه له کاتی کدا، که له ره مه زاندا به جبریل ده گه یشت له هموو کاتی که به خشه رتر بوو، که هه موو شه ویکي ره مه زان پنی ده گه یشت قورثانی له گه ل ده ور ده کرده وه، ناله و کاتانه دا پیغه مبهری خوا ﷺ له به خشیندا له بای هه لکردوو خیراتر بوو.

* {عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رضی اللہ عنہ، قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، بِبُرْدَةٍ ... فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكْسُوكَ هَذِهِ؟ فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ ﷺ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا فَلَبَسَهَا، فَرَأَاهَا عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الصَّحَابَةِ، فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا أَحْسَنَ هَذِهِ فَأَكْسُنِيهَا، فَقَالَ: لَكُمْ...} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٦٠٣٦).

واته: نافرته تیک بورده یه کی^(۱) بو پیغه مبهر هیتنا... گوتی: نه ی پیغه مبهری خوا! نه مه ت پنی بیژشم؟ پیغه مبه ریش پیوستی بوو لیتی وه رگرت و پوشی، پیاویتک له هاوه لان نهو پوشاکه ی له به ردا بینی، گوتی: نه ی پیغه مبهری خوا! نه وه چه ند جوانه ده بهر منی بکه! فه رموی: به لئی...

(۱) البردة: کساءً مُخَطَّطٌ يُلْتَحَفُ بِهِ، المعجم الوسيط، ص: (٤٨)، واته: بورده پوشاکینکی خه تخه ته له خوزه ده پیچری.

حه‌وتهم: شهرم و شکوی (حیاؤه) :-

* (عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضی اللہ عنہ)، يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، أَشَدَّ حَيَاءً مِنْ الْعَدْرَاءِ فِي خِدْرِهَا، وَكَانَ إِذَا كَرِهَ شَيْئًا عَرَفْنَا فِي وَجْهِهِ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ
برقم: (۳۵۶۲)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۳۲۰).

واته: پیغهمبهری خوا ﷺ له کچی نیو پهرده‌کهی به شهرمتر بسوو، وه نه‌گهر
شتیکی پیناخوش بووایه له پروویدا ده‌زانرا.

هه‌لبه‌ته مه‌به‌ست له شهرم و شکوی زوری پیغهمبهری خاتهم ﷺ نه‌وه نه‌بووه،
که له سنوور بچیته ده‌ری و ریگری هه‌ق گوتن و به‌ریه‌رچدانه‌وه‌ی
ناهه‌قی لی بکات، چونکه تیپه‌راندن له هه‌موو شتی‌کدا هه‌ر خراپه.

هه‌شته‌م: خو به که‌گری (تواضعه) :-

* (عَنْ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ)، قَالَ: إِنْ كَانَتْ الْأُمَّةُ مِنْ إِمَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لَتَأْخُذُ
بِيَدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَتَنْطَلِقُ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم:
(۶۰۷۲).

واته: جاری وابوو که‌نیزه‌کینک له که‌نیزه‌که‌کانی خه‌لکی مه‌دینه، ده‌ستی
پیغهمبهری خوا ﷺ ده‌گرت و بو هه‌ر کوئی‌هک ویستبای له‌گه‌ل خوی ده‌بیرد.

واته: هه‌ر که‌سیک ته‌نانه‌ت کوئله و که‌نیزه‌کیش، که نه‌وکاته هه‌بوون، پله‌یه‌کی
کۆمه‌لایه‌تی نزمیان هه‌بووه، کاریکی به پیغهمبهر بسوو بووایه له‌گه‌لی ده‌چووو
به‌ده‌مه‌دوه ده‌چووو.

* (عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَتْ: قِيلَ لِعَائِشَةَ مَاذَا كَانَ يَعْمَلُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
ﷺ، فِي بَيْتِهِ؟ قَالَتْ: كَانَ بَشْرًا مِنَ الْبَشَرِ يَفْلِي كَوْبَهُ، وَيَحْلُبُ شَاتَهُ، وَيَخْدِمُ

نَفْسَهُ) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرَقْمَ: (۲۶۲۳) قَالَ: الشَّيْخُ شُعَيْبُ الأَرْنَؤُوطُ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ.

واته: به عایشه خوا لیتی رازی بن گوترا: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له ماله‌که‌یدا چی ده‌کرد؟ گوتی: مرؤفیک بوو، وه‌ک خه‌لک (ره‌فتاری ده‌کرد): پؤشاک‌ی خؤی ده‌پشکنی‌و، مده‌ره‌که‌ی خؤی ده‌دؤشی‌و، خزمه‌تی خؤی ده‌کرد.

مه‌به‌ست له پشکنینی پؤشاک ده‌گونجی دؤزینی بی، واته کوشتنی نه‌سپیی و کیچ و پاک‌کردنه‌وی لییان، ده‌شگونجی مه‌به‌ست پاک‌کردنه‌وی بی له‌هه‌ر شتیک، که پیی هه‌لبواسری و پییه‌وه بنووسی، وه‌ک پووشکه‌و دپ‌ک... هتد، وه مه‌به‌ست له خزمه‌تی خؤکردن، نه‌ویه که کاره ناسایی یه‌کانی خؤی بوخؤی نه‌نجام داوه، بؤ نمونه: ناو خواردنه‌وه و جل و به‌رگ هه‌لگرتن و قه‌د‌کردن... هتد.

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه)، قَالَ لَمْ يَكُنْ شَخْصًا أَحَبُّ إِلَيْهِمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: وَكَانُوا إِذَا رَأَوْهُ لَمْ يَقُومُوا لِمَا يَعْلَمُونَ مِنْ كَرَاهِيَّتِهِ لِذَلِكَ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بَرَقْمَ: (۲۷۵۴) هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الرَّجُلِ، وَصَحَّحَهُ الألباني.

واته: هاره‌لان هیچ که‌سیان له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌لا خؤشه‌ویستتر نه‌بوو، ده‌لئ: به‌لام که ده‌یاندی له‌به‌ری هه‌لنه‌ده‌ستان، چونکه ده‌یانزانی پیی ناخؤشه.

* (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، إِلْمَا آكَ عَبْدٌ، فِقُولُوا: عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ) أَخْرَجَهُ البُخَارِيُّ بَرَقْمَ: (۳۲۶۱).

واته: پتغم‌مبهری خوا ﷺ فەرموویەتی: زێدەپۆیی مەكەن لە مەدحکردنمدا،
وەك نەصرا نییه‌كان لە مەدحی كۆپی مەریه‌مدا تێیانپه‌راند، بێگومان من به‌س
به‌نده‌م، بۆیه‌ بڵێن: به‌نده‌و په‌وانه‌كراوی خوا.

نۆیه‌م: ئازایه‌تی -

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، أَحْسَنَ النَّاسِ، وَكَانَ أَجْوَدَ
النَّاسِ وَكَانَ أَشْجَعَ النَّاسِ، وَلَقَدْ فَزَعَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَخَرَجُوا نَحْوَ
الصَّوْتِ فَاسْتَقْبَلَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، اسْتَبْرَأَ الْخَبَرَ وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ
عُرَيْ، فِي عُنُقِهِ السَّيْفُ وَهُوَ يَقُولُ: {لَمْ تَرَاَعُوا، لَمْ تَرَاَعُوا}) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ
برقم: (۲۹۰۸)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۳۰۷).

واته: پتغم‌مبهری خوا ﷺ چاكتيرين كەس و سه‌خيتيرين كەس و ئازاتيرين
كەس بوو، شه‌ويكيان خەلكی مەدينه‌ شله‌ژان و به‌ره‌و دهنگه‌كه‌ چوون، به‌لام له‌و
سه‌ره‌وه‌ پتغم‌مبهر ﷺ به‌ره‌و روويان ده‌هات هه‌واله‌كه‌ی ساغ كردبووه‌ (كه‌ ئايا چي
پروويداوه‌؟) به‌ سواری نه‌سپيكي پروتی نه‌بی طه‌لحه‌و شمشيریكي له‌م‌ل كردبوو،
ده‌يگوت: ترستان له‌سه‌ر نيه‌، ترستان له‌سه‌ر نيه‌.

ده‌يه‌م: خۆپراگري و لیبوردهي (صَبْرَةٌ وَعَظْفُوهُ):

پتغم‌مبهری خوا ﷺ له‌ هه‌موو قۆناغه‌كاني ژيانيداو له‌گه‌ڵ سه‌رجه‌م خەلكيدا به‌
مسولمان و نامسولمان و سه‌رجه‌م تويزه‌كانه‌وه‌ پشوو دريژوو باخه‌ڵ فه‌راح و خۆپراگرو
ليبوردو و دل‌ گه‌وره‌ بووه‌و، له‌وباره‌وه‌ به‌لگه‌ يه‌كجار زۆرن، به‌لكو وه‌ك چۆن ژيانى
پتغم‌مبهری خوا سه‌ر له‌به‌ری به‌رجه‌سته‌كردنى به‌زه‌یى بووه‌، به‌هه‌مان شيوه‌ش
تێكپراى ژيان و سيپه‌ی خۆپراگري و پشوو دريژي و لیبوردهي به‌ جوانتيرين شيوه‌

تیدا نمایان و بهرجهسته بووه، نه مانهش چند نمرونه ديه کن له خوږاگريی و لیبوردهیی
نه و زاته بهر پړو خوښه ویسته:

* (عَنْ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ، أَنَّهَا قَالَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ: هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَشَدَّ مِنْ يَوْمٍ أُحُدٍ؟ قَالَ: لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكَ مَا لَقِيتُ، وَكَانَ أَشَدَّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ، إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كِلَالٍ فَلَمْ يُجِئْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ، فَأَنْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِي، فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلَّا وَأَنَا بِقَرْنِ الشَّعَالِبِ، فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَطْلَقْتَنِي، فَتَنْظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا جَبْرِيلُ، فَنَادَانِي، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ فَنَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ فَسَلَّمَ عَلَيَّ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ، وَأَنَا مَلَكُ الْجِبَالِ، وَقَدْ بَعَثَنِي رَبِّي إِلَيْكَ لِتَأْمُرَنِي بِأَمْرِكَ، فَمَا شِئْتَ، إِنْ شِئْتَ أَطَبَقْتُ عَلَيْهِمُ الْأَحْسَبِينَ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: {هَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَغْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۲۳۱)، وَمُسَلَّمٌ بِرَقْم: (۱۷۹۵).

واته: له عائشهی هاوسه ری پیغه مبه ره وه ﷺ هاتوه، که به پیغه مبه ری
خوای گوته: نه ی پیغه مبه ری خوا! نایا هیچ پړوژیکت لی گوزه راوه سه ختتر له
پړوژي نوحود؟ نه ویش فه رموی: له خه لکه که ته وه نار په حه تی زورم بینی، وه
سه ختترین شت که به سهرم هات نه وه ی پړوژي عه قه به بوو، که چوومه لای (ابن
عبد یالیل ابن عبید کلال)، به لام نه وه ی ویستم وه لامی نه دامه وه، بویه به
خه فه تبارییه وه سه ری خوم هه لگرت و سه ره نجام له (قرن الشعالب) خوم
بینییه وه، نیدی سهرم بلند کرد هه وریکم بینی سیبه ری لی کرد بووم، سه ره نجامدا
جیبریلی تیدا بوو بانگی کردم، گوتی: بینگومان خوای زالو شکو دار قسه ی
گه له که ت و وه لامه که یانی بو تو بیست، ئیستاش فریشته ی چیا په کانی نار دووه تاکو

هه‌رجی ده‌ته‌وی به‌سه‌ریانبج فرمائی پیبکه‌ی، فرموی: فریشته‌ی چیاپه‌کانیش بانگی کردم و سه‌لامی لی‌کردم، پاشان گوتی: نه‌ی موحه‌ممه‌د! بی‌گومان خوا قسه‌ی گه‌له‌کته‌ی، که له‌گه‌لیان کردی بیست، منیش فریشته‌ی چیاپه‌کاتم په‌روه‌ردگاریشت ناروومی بۆلات تا‌کو چیت ده‌وی فرماتم پیبکه‌ی، نه‌گه‌ر ده‌ته‌وی دوو چیاپه‌کانیان به‌سه‌ردا ده‌رووخینم! پیغه‌مبه‌ری خواش پیی فرموی: به‌لکو هیوادارم خوا له‌پشتی نه‌وانه‌که‌سانیک ده‌ریتنی، که خوا به‌رستنی و هیچ شتیک نه‌کاته‌هاوبه‌شی.

* (عَنْ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضي الله عنه، قَالَ: كُنْتُ أَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَعَلَيْهِ بُرْدٌ نَجْرَانِي غَلِيظٌ الْحَاشِيَّةُ، فَأَذْرَكُهُ أَعْرَابِيٌّ، فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ جَبْذَةً شَدِيدَةً حَتَّى تَطَّرَتْ إِلَى صَفْحَةِ عَاتِقِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، وَقَدْ أَثَرَتْ بِهَا حَاشِيَةَ الرِّدَاءِ مِنْ شِدَّةِ جَبْذَتِهِ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! مَرَّ لِي مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَكَ، فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ، ثُمَّ ضَحِكَ، ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۸۰۹).

واته: من له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوادا صلى الله عليه وسلم ده‌رۆیشتم، که بوردیکی نه‌جسرانی قه‌راغ و یه‌خه‌زیری له‌به‌ردابوو، نه‌عراپییه‌ک پیی گه‌یشت و به‌پاکیتشانیکی توند رایکیتشا هه‌تا ته‌ماشای لا ملی پیغه‌مبه‌ری خوام صلى الله عليه وسلم کرد، قه‌راغی عه‌بایه‌که له‌به‌ر زۆر توند پاکیتشانی شوینی لی‌په‌یدا کردبوو، ئینجا گوتی: نه‌ی موحه‌ممه‌د! له‌و سامانه‌ی خوا که له‌لاته‌هیندیکم به‌ش بده! پیغه‌مبه‌ری خواش ناوری لی‌دایه‌وه: ئنجا پیکنی و فرمائی کرد شتیک بی‌ده‌نی.

* (عَنْ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضي الله عنه، قَالَ: دَخَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَلَى أَبِي سَيْفِ الثَّقَيْنِ، وَكَانَ ظَنُرًا لِإِبْرَاهِيمَ، فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إِبْرَاهِيمَ، فَقَلَبَهُ وَشَمَّهُ، ثُمَّ دَخَلْنَا عَلَيْهِ بَعْدَ ذَلِكَ، وَإِبْرَاهِيمُ يَجُودُ بِنَفْسِهِ، فَجَعَلَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم تَذْرُقَانِ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: {يَا بْنَ عَوْفٍ! إِيَّاهَا رَحْمَةٌ، ثُمَّ أَلْبَعَهَا بِأُخْرَى، فَقَالَ: إِنَّ الْعَيْنَ كَالْمَعِجِ، وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ،

وَلَا تَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَىٰ رَبُّنَا، وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَخْزُونُونَ
أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۱۳۰۳).

واته: له گه ډل پیغه مبهري خوادا ﷺ چو وینه لای (أبی سیف القین)، که میتردی شیرپیته در (مرضع) ی نیبراهیم بوو، نیدی پیغه مبهري خوا ﷺ نیبراهیمی (کورې) وه رگرت و ماچی کردو بوونی کرد، پاشان جاریکی دیکه چو وینه وه لای (أبی سیف) له کاتیځدا، که نیبراهیم خدریکی رووحدان بوو، چاوه کانی پیغه مبهري خواش فرمیسکیان لیتهات. (عبدالرحمن بن عوف) یش پیی گوت: توش نهی پیغه مبهري خوا! فرموی: نهی کورې عهوف نه مه نیشانه ی بهزه ییه، پاشان فرمیسکی دیکه ی هه لوه راندن، وه فرموی: چاو فرمیسکی دئ و دل خه مبار ده بی، به لام ته نیا نه وه ده لیسن، که په روه ردگارمان پیی پازی بی، وه نهی نیبراهیم نیمه به کوچی تو دلته نگیین!

وهك لهم سىّ ده قه ی سوننه ته وه بو مان ده ركهوت، که ته نیا وهك نمونه هیتاماننه وه، پیغه مبهري خوا ﷺ له هه مرو حاله کانیدا پشوو درتو و خوراگرو راوه ستاوو دامه زراوو نه له خشار بووه .

یازدهیه م: تووره بوونی له سه ختگیری و تیپه راندن له دینداریدا:

بیگومان جوانی و په ونه قی نیسلام لهو هاوسه نگی (توازن) یه دایه، که خوی کاره چی تییدا په چاو کرده، که به هزی تیپه راندن و به زایه دان (افراط و تفریط) وه له بهین ده چی و، هه رکا تیکیش نیسلام و دینداری له سهر حاله تی ناسایی خوی (که هاوسه نگی یه) نه ما، له گه ډل عه قلی سه لیم و سروشت (فطره) ی ساغدا تیکده گیرئ و خه لک پییان ته حه ممول ناکرئ، بویه ش پیغه مبهري ﷺ دانا، زور به تیکدانی نه و هاوسه نگییه قه نس بووه، نه گه ر به باری تیپه راندن و به هاندهری باش په رستنی خوی په روه ردگاریشه وه بو بی، وهك- بو نمونه- له ده قه وه درده که وی:

* (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَجُلًا، قَالَ: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، إِنِّي لَأَتَأَخَّرُ عَنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ مِنْ أَجْلِ فُلَانٍ مِمَّا يُطِيلُ بِنَا، فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فِي مَوْعِظَةٍ أَشَدَّ غَضَبًا مِنْهُ يَوْمَئِذٍ، ثُمَّ قَالَ: {إِنَّ مِنْكُمْ مَتَفَرِّينَ، فَأَيْكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيَتَجَوَّزْ، فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ، وَالْكَبِيرَ، وَذَا الْحَاجَةِ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۷۰۲).

واته: پیاویک گوتی: به خوا نهی پیغهمبه‌ری خوا من له‌بدر فلان ک‌ه‌س، که نویزه‌که‌ی زور دریزو ده‌کاته‌وه له نویژی به‌یانیان (واته: نویژی به کۆمه‌ل) دوا ده‌که‌وم، جا هیچ کاتی‌ک پیغهمبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم له نامۆژگاریی کردندا وه‌ک نه‌و پۆژه تووره نه‌دیوه، پاشان فرموی: بیتگومان نیوه که‌سانی سله‌میته‌ره‌وه‌تان تیدان، با هەر کامیکتان پیش نویژیی بۆ خه‌لک کرد با کورتی بکاته‌وه، چونکه بابای بیته‌یزو به‌ته‌مه‌ن و خاوه‌ن نیش و کاریان تیدایه.

ناشکراشه که مه‌به‌ستی پیغهمبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم نه‌وه نه‌بووه، که بابای تیمام نویزه‌که‌ی له‌بدر رازیکردنی خه‌لکیکی به‌زایه‌ده‌ر (مُفْرَط) که‌م و کورت بکات، به‌لکو مه‌به‌ستی تینه‌په‌راندن بووه و گوتراویشه: (خیر الأمور أوسطها) باشته‌رین کاره‌کان نیوه‌نجیبه‌کانیان، واته: له‌و شتانه‌دا که نه‌ملاولایان خراپن به‌زایه‌دان و تینه‌په‌راندنیان تیدا روو ده‌دات، بۆ وینه‌ه: به‌خشه‌ریوون و سه‌خاوه‌ت، حالته‌ی نیوه‌نجیی نیتوان ده‌ست بلاویی و چه‌نگ قووچاندن (الإسراف والتقتیر) ه.

دوازده‌یه‌م: توندیی له هه‌ق بیژیی و به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی ناهه‌قییدا :-

وه‌ک له‌م ده‌قه‌دا ده‌بینری که ته‌نیا وه‌ک نموونه‌یه‌ک ده‌یه‌تینه‌وه:

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ قُرَيْشًا أَهْمُهُمْ شَأْنُ الْمَرْأَةِ الْمَخْزُومِيَّةِ الَّتِي سَرَقَتْ، فَقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم؟! فَقَالُوا: وَمَنْ يَجْتَرِيءُ عَلَيْهِ إِلَّا أَسَامَةُ حِبُّ

رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَكَلَّمَهُ أَسَامَةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {أَكْشَفُ فِي حَدِّ مَنْ حُدِّدِ اللَّهُ، ثُمَّ قَامَ فَأَخْتَطَبَ، فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ! لِمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ، وَإِنَّمَا اللَّهُ لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٣٤٧٥)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (١٦٨٨).

واته: قوپره‌یش زور خه میان بهو نافرته مه خزوومییه وه هه‌لگرت، که دزیی کردبوو، گوتیان: نایا کن له باره‌یه وه قسه له گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ بکات؟ گوتیان: جا جگه له نوسامه‌ی کوری زه‌ید، خۆشه‌ویستی پیغه‌مبه‌ری خوا کن ده‌ویسری نه وه بکات؟! نیدی نوسامه قسه‌ی له گه‌ل کرد، نینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: نایا له سزایه‌ک له سزایه‌کانی خوادا (که چی‌به‌جی نه‌کری) تکا ده‌که‌ی؟! پاشان هه‌لساو، وتاریداو فهرمووی: به‌راستی نه‌وانه‌ی پیش تیره نه وه له به‌ینی بردوون، که نه‌گه‌ر بابایه‌کی پایه‌دار دزیی کردبایه وازیان لیده‌هینا، به‌لام نه‌گه‌ر بیته‌زیتک دزیی کردبایه، سزایان به‌سهدا ده‌چه‌سپاندا! به‌خوا نه‌گه‌ر فاتیمه‌ی کچی موحه‌مه‌د دزیی بکات، ده‌ستی ده‌برم!

سیزده‌یه‌م: نه‌رم و نیانیی له راست‌کردنه‌وه‌ی هه‌له‌ی نه‌زاناندا :-

که دیاره نه‌مه‌ش بو‌ارو بازارتیکی دیکه‌یه و شیوازیکی دیکه‌ی جی‌اوازی ده‌وی، له‌وباره‌شه‌وه به‌نموونه‌یه‌ک وازدینین :

* (عَنْ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ مَعَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ إِذْ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَقَامَ يَبُولُ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: مَنْ مَنَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {لَا تَرْمُوهُ دَعْوُهُ، فَتَرَكُوهُ حَتَّى بَانَ، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَعَاهُ فَقَالَ لَهُ: إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لَا تَصْلُحُ لِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ وَلَا الْقَدْرِ،

إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ عِزُّوَجَلٍّ وَالصَّلَاةِ، وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
فَأَمَرَ رَجُلًا مِّنَ الْقَوْمِ فَجَاءَ بِدَلْوٍ مِّنْ مَّاءٍ، فَرَشَّهُ عَلَيْهِ { أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم:
(۲۸۵).

واته: له کاتیگدا نئمه له خزمهت پیغهمبهری خوادا ﷺ له مزگهوتی بووین،
نه‌عراپیدهک هات هه‌لسا له مزگهوتی میز بکات، هاوه‌لانی پیغهمبهری خوا
گوتیان: مه‌که، مه‌که، ده‌لئ: پیغهمبهری خواش ﷺ فهرمووی: لییگه‌رین
میزه‌که‌ی پی مه‌برن، نیدی وازیان لیتهینا هه‌تا میزی کرد، پاشان پیغهمبهری
خوا بانگی کرد پیی فهرموو: بیگومان نه‌م مزگهوتانه ناگونجی میزو پیسایان
تیدا بکری، به‌لکو ته‌نیا بو‌یادی خوا عزو‌جل و نو‌ژو قورشان خویندنن، بیان وه‌ک
پیغهمبهری خوا فهرمووی، ده‌لئ: نینجا فهرمانی به‌ پیاوئیک له خه‌لکه‌که کردو
دژلچه‌یه‌ک ناوی هیناو به‌سهریدا کرد.

چوارده‌یه‌م: خو‌ش ره‌فتاری له‌گه‌ل هاوسه‌رانیدا :-

هه‌ل‌به‌ته پیغهمبهری خوا ﷺ له‌گه‌ل هه‌موو که‌سدا له لووتکه‌ی خو‌ش
ره‌فتاری و پروگه‌شیی و زمان شیرنییدا بووه، به‌لام به‌تایبهت له‌گه‌ل هاوسه‌رانیدا،
که ناشکراشه ژبانی هاوسه‌ری به‌بی خو‌ش ره‌فتاری و گه‌شیی و گفت و لفت شیرینی
ژبانیکی ناسایی نابی، چ له‌لایهن می‌ردو چ له‌لایهن ژنه‌وه، به‌لام بیگومان له‌لایهن
می‌رده‌وه، که مشوورخو‌رو سه‌ره‌رشتیاری ژنو خیزانه پیوستتیره، وه‌ک خوی
کاره‌جی فهرمووسه‌تی: ﴿... وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...﴾ (۱۱) النساء، واته: وه
(نه‌ی پیاوینه!) به‌ شتویه‌کی په‌سند له‌گه‌ل ژنه‌کانتاندا ره‌فتار بکن...

نه‌مه‌ش ده‌قیکی سوننه‌ت له‌وباره‌وه، که پیغهمبهری خوا ﷺ زور به‌ لوظفو
دلنه‌رمیی و خو‌ش ره‌فتاریسه‌وه مامه‌له‌ی له‌گه‌ل هاوسه‌ره‌کانیدا - خوا لییان پازی

بی- کرده و دلی پاگرتونو، نه یویستوه بینه ئاستی خوئی و فشاری لی نه کردون، وهك هه ندیک له گه‌ل ژنه کانیاندا ره فتار ده‌کهن و به ناوی شهرعو دینه‌وه، نهك هه ر سه‌غله‌ت و بیزاریان ده‌کهن، بگره سته‌میان لی ده‌کهنو، له زۆر ماف که شه‌ریعت بییداون، بی به‌شیان ده‌کهن:

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَعِنْدِي جَارِيَتَانِ تُغْنِيَانِ بِغَنَاءِ بُعَاثٍ، فَاضْطَجَعَ عَلَى الْفِرَاشِ وَحَوْلَ وَجْهَهُ، فَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ فَأَتْتَهُرَنِي، وَقَالَ: مِزْمَارُ الشَّيْطَانِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: {«دَعُهُمَا»}، فَلَمَّا غَفَلَ غَمَزْتُهُمَا فَخَرَجَتَا، وَكَانَ يَوْمَ عِيدٍ يَلْعَبُ السُّودَانُ بِاللِّدْرَقِ وَالْحِرَابِ، فِيمَا سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَإِنَّمَا قَالَ «تَشْتَهَيْنَ تَنْظُرِينَ»؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَأَقَامَنِي وَرَاءَهُ حُدِّي عَلَى حُدِّهِ وَهُوَ يَقُولُ: «دُونَكُمْ يَا بَنِي أَرْفَدَةَ»، حَتَّى إِذَا مَلَلْتُ قَالَ: «حَسْبُكَ»، قُلْتُ نَعَمْ، قَالَ: «فَادْهَبِي» { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۹۵۰).

واته: عایشه - خوا لیتی پازی بی- ده‌لی: پیغمبرِ خدا ﷺ لیم هاته ژووری و دوو که‌نیزهك (یان دوو کچ) م له‌لا بوون گۆزانیسی پۆژی (بُعَاث) (۱) یان ده‌گوت، نه‌ویش له‌سه‌ر ججی پاکشاو پووی وه‌رگیترا، نه‌بوو به‌کریش هاته ژوور تیی خوریم و گوتی: شمشالی شه‌یتان له‌لای پیغمبرِ خدا ﷺ لیبدری؟ پیغمبرِ خدا ﷺ خواش رووتیکردو فه‌رمووی: لیبان گه‌ری، جا کاتیک (پیغمبر) شاگای لیبرا، نامازه‌م بۆکردن و چوونه ده‌ری.

(۱) بُعَاث: ناوی جه‌نگینکی نیوان هه‌ردووک هۆزی نه‌وس و خه‌زره‌جه له سه‌رده‌می نه‌فامییدا، که دیاره گۆزانییه‌کی تایبه‌تی به‌بۆنه‌وه گوتراوه.

وه پوژيكي جهژن بوو رهش پیسته كان به قه لغانو نيزه یاریسان ده کرد، یان داوام له پیغه مبهري خوا ﷺ کرد، یان خوئی فهرمووی: هزده کهي ته ماشا بکهي؟ گوتم: به لئې، نیدی له پشت خوږه و پايگرم، پوومه تم له سهر پوومه تي بوو، دهی فهرموو: یاری بکن ئه ی نه وهی نه رفیده! هتا کاتيک ماندوو بووم، فهرمووی، به سته؟ گوتم: به لئې: فهرمووی: ده برؤ.

پازدهیه م: وه فاداریی بو ه اوسره گانی :-

دیاره نه مهك و وه فاداریی ژنو میرد بو یه کدی، خسه لته تیکی به رزو په سنده، به تایبته وه فاداریی پیاو بو ژنه کهي جوامیری و گه وره ییه، پیغه مبهري خواش ﷺ لهو خسه لته شیدا وهك سهرجه م خسه لته به رزو په سنده كان له لووتکه دابووه، با له وباره وه گوی له م ده قه بگرین:

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا غَرْتُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَاءِ النَّبِيِّ ﷺ، مَا غَرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ، وَمَا رَأَيْتُهَا، وَلَكِنْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُكْثِرُ ذِكْرَهَا وَرَبِّمَا ذَبَحَ الشَّاةَ، ثُمَّ يَقْطَعُهَا أَعْضَاءً، ثُمَّ يَبْعُهَا فِي صَدَاقِ خَدِيجَةَ“ فَرَبِّمَا قُلْتُ لَهُ: كَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ فِي الدُّنْيَا امْرَأَةً إِلَّا خَدِيجَةَ فَيَقُولُ: إِنَّهَا كَانَتْ، وَكَانَتْ، وَكَانَ لِي مِنْهَا وَكَلْدٌ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۳۸۱۸).

واته: عائشه - خوا لئې رازی بی- گوته ویه تی: به ران بهر به هیچ کام له هاوسه رانی پیغه مبهري ﷺ هینده ی خه دیجه غیره م نه بووه، هه رچه نده نه شم دیوه، به لام پیغه مبهري زوری باسده کرد، وه جاری وابوو مه پکی سهرده بری پاشان بهش بهشی ده کردو بوو ده سته خوشکه گانی خه دیجه ی ده نارد، جاری کیان گوتم: وهك جگه له خه دیجه هیچ نافرته تیک له دنیا دا نه بووی! نه ویش دهی فهرموو: نه و ناواو ناوا بوو (مه دحی ده کرد)، وه مندالیشم لئې هه بوو.

شازدهیهم؛ گونجاویی و ته‌بایی :-

خه‌سله‌تییکی دیکه‌ی دیاروگرنگی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بریتیه له‌وه، که گونجاوو ته‌بار به مودارا بووه له‌گه‌ل ده‌وروبه‌ریدا، بی شه‌وه‌ی به‌شداریی شتی ناهه‌ق و هه‌له‌یان بکات.

بۆیه شه‌وانه‌ی که به بیانووی پابه‌ندیی به شه‌ریعه‌ته‌وه، حاله‌تییکی نامۆیی و ناتهبایی و نه‌گونجاویی له‌گه‌ل ده‌وروبه‌ردا به‌خۆوه ده‌گرنو، هه‌میشه گرزو مۆنو زیرو ره‌ق و ته‌قن! ده‌بن بزنانن که شه‌وه‌لس و که‌وته‌یان، پیچه‌وانه‌ی په‌وشت و ناکاری به‌رزو په‌سندی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ!

شه‌مه‌ش چه‌ند ده‌قیکی سوننه‌ت، وه‌ک نموونه له‌باره‌ی موداراو گونجاویی و هۆگری پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌گه‌ل خه‌لک و ده‌وروبه‌ردا به‌گشتی:

* (عَنْ خَارِجَةَ بِنِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رضي الله عنه، قَالَ: دَخَلَ نَفَرٌ عَلَى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، فَقَالُوا لَهُ: حَدِّثْنَا أَحَادِيثَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: مَاذَا أُحَدِّثُكُمْ؟ كُنْتُ جَارَهُ، فَكَانَ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ، بَعَثَ إِلَيَّ، فَكَتَبْتُهُ لَهُ، فَكَانَ إِذَا ذَكَرْنَا الدُّنْيَا، ذَكَرَهَا مَعَنَا، وَإِذَا ذَكَرْنَا الْآخِرَةَ، ذَكَرَهَا مَعَنَا، وَإِذَا ذَكَرْنَا الطَّعَامَ ذَكَرَهُ مَعَنَا، فَكُلُّ هَذَا أُحَدِّثُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَانِلِ): ۳۳۷.

واته: کۆمه‌لێک له زه‌یدی کۆپی ثابت وه ژورکه‌وتن، پێیان گوت: بۆمان باسی هه‌لس و که‌ته‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بکه!

شه‌ویش گوتی: چیتان بۆ باس بکه‌م؟ من دراوسی‌ی بووم: کاتیک وه‌حی بۆ داده‌به‌زی له‌ دوا‌ی ده‌ناردم و بۆم ده‌نووسی، نینجا کاتیک باسی دنیا‌مان ده‌کرد له‌گه‌لی باس ده‌کردین، وه‌ نه‌گه‌ر باسی پۆزی دوا‌ییمان کردبایه له‌گه‌لی باس ده‌کردین، وه‌ نه‌گه‌ر باسی خواردمان کردبایه له‌گه‌لی باس ده‌کردین، هه‌موو شه‌و شتانه‌تان له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆ باس ده‌که‌م.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: اسْتَأْذَنَ رَجُلٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا عِنْدَهُ، فَقَالَ: بِنَسِ ابْنِ الْعَشِيرَةِ - أَوْ أَخُو الْعَشِيرَةِ - ثُمَّ أذِنَ لَهُ، فَلَمَّا دَخَلَ أَلَانَ لَهُ الْقَوْلَ، فَلَمَّا حَرَجَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! ﷺ قُلْتَ لَهُ مَا قُلْتَ، ثُمَّ أَلَنْتَ لَهُ الْقَوْلَ؟ فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ إِنَّ مِنْ شَرِّ النَّاسِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ أَوْ وَدَعَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ فُحْشِهِ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۷۰۷)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِل): ۳۴۴.

واته: عایشه خوا لیبی رازی بی ده لئی: پیایک مؤله تی هاتنه ژووری له پیغه مبهری خوا ﷺ وهرگرت و منیش له خزمه تیدا بسوم، فهرمووی: خراپترین کوری هۆزه که یه تی (یان برای هۆزه که یه تی) پاشان مؤله تیدا، جا کاتیک وه ژوور کهوت، قسه ی نهرمی له گهل کرد، ئینجا کاتیک رویشت، گوتم: نه ی پیغه مبهری خوا! نه وه ی فهرمووت، فهرمووت، که چی دواپی قسه ی نهرمت له گهل کرد؟ فهرمووی: نه ی عایشه! بیگومان خراپترین کهس که سیکه، که خهلکی له بهر خراپییانی وازی لی بینن، یان پشتگوتی بجن، بۆنه وه ی له خراپه ی خزیان پیارتزن.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ وَيُثِيبُ عَلَيْهَا) أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۳۵۳۸)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِل): ۳۵۱ .
واته: پیغه مبهری ﷺ دیاری وهرده گرت و له بهرانبه ردا پاداشتیشی ده دایه وه (به خاوه نه که ی).

بیگومان، دیاری له خهلک وهرگرتن و دیاری پیدانیشیان، هۆکاریکی گرنگو کاریگه ری ته بایی و مودارا و گونجاوی و نیزیکیه له خهلک و کۆمه لگا.

هه فدهیه م: هه لئزاردنی ئاسانی :-

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مُتَّصِرًا مِنْ مَظْلَمَةٍ ظَلَمَهَا قَطُّ مَا لَمْ يُنْتَهَكْ مِنْ مَحَارِمِ اللَّهِ تَعَالَى شَيْءٌ، فَإِذَا انْتَهَكَ مِنْ مَحَارِمِ اللَّهِ شَيْءٌ كَانَ مِنْ أَشَدِّهِمْ فِي ذَلِكَ غَضَبًا، وَمَا خَيْرَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ إِلَّا اخْتَارَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ مَأْكُومًا) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي (الشمائل): ۳۴۳.

واته: عائیشه - خوا لیتی رازی بی- ده لئ: هه رگیز پیغه مبهری خوام ﷺ نه بی نیوه که به هوی سته می که که لیتی کراوه (وه که شه خسی خوی) تۆله ی کرد بیته وه، مادام هیچ شتی که له حورمه ته کانی خوا نه شکینرابن، به لام نه گه ر شتی که له حورمه ته کانی خوا شکینرابن، له هه موویان توندتر تووره بووه له ووباره دا، وه هیچ کات له نیوان دوو شتاند ا سهریشک نه کراوه، که کامه ی ئاسانتره هه لینه بژارد بی مادام گونا هباری تیدا نه بووی.

شایانی باسیشه، که نهو مه ده نه ی لیره دا دایکمان عائیشه - خوا لیتی رازی بی- له باره ی پیغه مبهری خواوه ﷺ ده یخاته پروو چه ندان نایه تی موپاره کی قورئان و فهرمووده ی پیغه مبهری خوا به پروون و راشکاو بی ده یگه یه نن بۆ نمونه:

۱- ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ...﴾ (البقرة، واته: خوا ئاسانی بۆتان ده وی و زه همتی بۆتان ناوی....

۲- ﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ...﴾ (المائدة، واته: خوا نایه وی له دینداریدا سه غله تتان بکات....

۳- (بَشَرُوا وَلَا تُنْفَرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۴۹۳۱)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۴۳۵)، وَأَخْمَدُ بِرَقْم: (۲۶۴۲۴)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم:

(۳۸۷۶) وَقَالَ: حَسَنٌ، وَأَبْنُ مَاجَهَ برقم: (۱۹۹۷)، وَالْحَاكِمُ برقم: (۴۸۵۴) وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ، واته: دلخۆشکه‌ربنو سلهمینه‌روه مه‌بن، وه ئاسانکه‌ربنو، وه زه‌جه‌تخهر مه‌بن.

که‌واته: نابج هیچکه‌س پی‌ی وای، که خۆ خه‌لک سه‌غله‌تکردن به‌ه‌لبژاردنی لایه‌نی زه‌جه‌ت و قورس له‌ئه‌رکه شه‌رعیه‌کاندا نیشانه‌ی دینداری و پارێزکاریه‌و مایه‌ی پاداشت و لیخۆشبوونی خویه! به‌لکو به‌پیچه‌وانه‌وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ رایگه‌یانده‌وه، که پۆچوون و تیپه‌پاندن (غلو) له‌دینداریدا مایه‌ی فه‌وتان و گومرایه‌، وه‌ک فه‌رموویه‌تی: {هَلِكُ الْمُتَنَطِّعُونَ} ^(۱) - قَالَهَا ثَلَاثًا أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

واته: تیپه‌پینه‌ران فه‌وتاون (سێ جار وایفه‌رموو)، هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: {إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ الْغُلُوَّ فِي الدِّينِ}، صحیح ابن‌خزیمه (۲۷۴/۴)، و ابن‌حبان (۱۸۳/۹)، واته: خۆتان له‌تیپه‌پاندن له‌دینداریدا بیاریزن، چونکه‌ بیگومان نه‌وانه‌ی پیش ئیوه‌ تیپه‌پاندن له‌دینداری دا سه‌ری به‌فه‌تاره‌تدان.

ئێستاش نۆره‌ی ته‌وه‌ره‌ی چواره‌م و کۆتاییه‌:

(۱) النووي: له‌باره‌ی مانای وشه‌ی (المتنطعون) وه‌ه‌ گوتویه‌تی: (المتنطعون: المتعمقون المتشددون في غير موضع التشديد) رياض الصالحين، ص(۴۰)، واته: (المتنطعون) یانی: زۆر پۆچووان و سه‌ختگیان له‌ شویتیک له‌ شتیکدا، که‌ پێویست نه‌کات.

ته‌وره‌ی چواره‌م

هه‌ئس‌وکه‌وتی ئاسایی و رۆژانه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ

خوینه‌ری به‌رێز!

خوا پشتیوان بێ له‌م ته‌وره‌ی چواره‌مه‌دا، له‌چهند خالێکدا، له‌به‌ر تیشکی چهند ده‌قیکی سوننه‌تدا باسی ره‌فتار و هه‌ئس‌وکه‌وته ئاساییه‌کانی پیغه‌مبهری خوا ﷺ ده‌که‌ین که له‌ ژبانه‌ی رۆژانه‌یدا نه‌جمای داون.

سه‌ره‌تاش ده‌لێین:

خوای زانا و توانا له‌ چهندان ئایه‌تی قورئاندا نه‌و پاستیه‌ی دوویات کردۆته‌وه، که موحه‌مه‌د ﷺ له‌رووی مرۆڤبوونه‌وه، به‌شه‌ریکه وه‌ک خه‌لکی دیکه‌و، لێیان جیاواز نه‌، وه‌ک فه‌رموویه‌تی:

۱- ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ...﴾ (٦) ﴿فصلت، واته: بلێ: بێگومان من ته‌نیا به‌شه‌ریکم وه‌ک ئێوه، به‌لام وه‌حییم بۆ دێ، که په‌رستراوی ئێوه یه‌ک په‌رستراوه...﴾

۲- ﴿وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا﴾ (١٧) ﴿الإسراء، واته: وه‌ ته‌نیا نه‌وه رێی له‌ خه‌لکی گرت، که پاش نه‌وه‌ی رێنمایان بۆهات بروابێتن، جگه‌ له‌وه که گوتیان: ئایا خوا به‌شه‌ریکی به‌ پیغه‌مبهر ناردوه؟!﴾

۳- ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ...﴾ (١١٠) ﴿الکھف.

جا ئیستا با سه‌رنج به‌هین داخۆ پیغه‌مبهری خوا ﷺ وه‌ک مرۆڤیک چۆن له‌ ژبانه‌ی رۆژانه‌و ئاساییدا هه‌ئس‌وکه‌وتی کردوه؟!﴾

هه‌لبه‌ته لهو بواره‌شدا ده‌گونجی زۆر شت باس بکری، به‌لام به‌حه‌فده‌ خال‌ وازی لئی دینین، که تییاندا حه‌فده‌ نموونه‌ له‌ هه‌لس و که‌وته‌ ئاساییه‌کانی پۆژانه‌ی پیغه‌مبه‌ری پیشه‌وا ع‌الله‌ ده‌خه‌ینه‌روو:

یه‌که‌م: رۆیشتنی :-

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ع‌الله‌، قَالَ: مَا رَأَيْتُ شَيْئًا أَحْسَنَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ع‌الله‌، كَانَ الشَّمْسُ تَجْرِي فِي وَجْهِهِ، وَمَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَسْرَعَ فِي مَشْيِهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ع‌الله‌، كَأَنَّمَا الْأَرْضُ تُطْوَى لَهُ، إِنَّا لَنُجْهِدُ أَنْفُسَنَا، وَإِنَّهُ لَغَيْرُ مُكْتَرَبٍ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ)، ١١٦، وَأَحْمَدُ بِرَقْمِ: (٨٥٨٨)، وَأَبْنُ حِبَّانَ فِي صَحِيحِهِ بِرَقْمِ: (٦٣٠٩) قَالَ شَعِيبُ الْأَرْنَؤُوطُ: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ.

واته: ئەبو هورەیره - خوا لێی پازی بی- دە‌ئێ: هیچ شتێکم نه‌دیوه له پیغه‌مبه‌ری خوا ع‌الله‌ جوانتریی، وه‌ك نه‌وه‌ی خۆر له‌ نیو روویدا بی، وه‌ هیچ كه‌سم نه‌دیوه له‌ رۆیشتنیدا له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ع‌الله‌ خیراتر بی، وه‌ك زه‌وی بۆ بی‌په‌چریته‌وه‌ وابوو، ئێمه‌ بۆ پیغه‌یشتنی خۆمان ماندوو ده‌کردو ئه‌ویش ئاسایی بوو به‌سه‌رخۆی نه‌ده‌هینا.

دیاره‌ پیشتیش باس‌مان کرد، که پیغه‌مبه‌ری خوا ع‌الله‌ به‌ گورو تینه‌وه‌ به‌رێدا رۆیشتوه، وه‌ك له‌ لێزایی به‌چیته‌ خوار وابوو! ئەمه‌ش نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی، که نه‌وه‌ی هه‌ندیک له‌ نه‌هلی عیلم کردوویانه‌ به‌ عاده‌ت و په‌نگه‌ به‌ سوننه‌تیشی بزانی، که هیتاش هیتاش، یان به‌ مرده‌ لۆخه‌یی به‌ رێدا ده‌رۆن، پیچه‌وانه‌ی سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ره‌ ع‌الله‌!

هه‌لبه‌ته‌ زۆریشن نه‌و قسه‌و بیروپا‌و په‌فتارو هه‌لس‌وکه‌وتانه‌ی، که به‌ سوننه‌ت داده‌نرین، به‌لام به‌ پیچه‌وانه‌وه‌ له‌ سوننه‌ت دوورنو‌و دژی‌شینی.

دووم: دانیشتنی و پراکشانی و پالدانه‌وهی:

ئه‌میش چه‌ند ده‌قیکی سوننه‌ت له‌باره‌ی هه‌رسیک حاله‌ته‌که‌یه‌وه:

* (عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا صَلَّى الْفَجْرَ تَرَبَّعَ فِي مَجْلِسِهِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ حَسَنَاءَ) أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ، بِرَقْم: (٤٨٥٢)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِي فِي (السَّلْسَلَةِ الصَّحِيحَةِ) بِرَقْم: (٢٩٥٤).

واته: پیغه‌مبه‌ری صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، که نوژی به‌یانی ده‌کرد به شیوه‌ی چوار مه‌شقی له‌شویتی خوی داده‌نیشت هه‌تا به ته‌واوی خۆر هه‌لده‌هات.

* (عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا جَلَسَ فِي الْمَسْجِدِ احْتَبَى بِيَدَيْهِ، أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّامِلِ)، ١٢٢، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِي فِي (السَّلْسَلَةِ الصَّحِيحَةِ) بِرَقْم: (٨٢٧).

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عاده‌تی وا بوو، که له‌مزگه‌وتی داده‌نیشت، هه‌ردووک ده‌ستی له‌هه‌ردووک لاقی وه‌ردینان و لاقه‌کانی به‌سکییه‌وه ده‌نوساندن^(١).

* (عَنْ عَبَادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَمِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مُسْتَلْقِيًا فِي الْمَسْجِدِ وَأَضْعًا إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الْأُخْرَى) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٤٦٣)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّامِلِ)، ١٢١، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِي.

واته: (عباد بن تميم) له‌مامییه‌وه گێراویه‌ته‌وه، که پیغه‌مبه‌ری صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بینیه‌وه له‌سه‌ر پشت له‌مزگه‌وت پراکشاوه‌وه لاقیکی خستۆته‌سه‌ر ئه‌وی دیکه‌ی.

(١) ئه‌وه‌ی گوته‌ومه‌ پیناسه‌وه شه‌رحی شیوه‌ دانیشتنی (اجتهاب) ه.

* (عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ عليه السلام)، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: {أَلَا أَحَدَكُم بِأَكْبَرِ الْكِبَائِرِ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، قَالَ: وَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَكَانَ مُتَكِنًا، قَالَ: وَشَهَادَةُ الزُّورِ، أَوْ قَوْلُ الزُّورِ..} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۲۵۱۱)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۶۹).

واته: پیغهمبدری خوا فهرمووی: نایا گه‌وره‌ترین گوناختان پیتان بلیم؟ گوتیان: ده‌لی نهی پیغهمبدری خوا، فهرمووی: هاوبه‌ش بو خوادانان، وه نازاردانی دایک و باب، ده‌لی: وه پیغهمبدری خوا صلى الله عليه وسلم، که له‌وکاته‌دا پالیدابؤوه، دانیشته و فهرمووی: وه شایه‌دیدانی درؤ، یان قسه‌ی درؤ.

* (عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رضي الله عنه)، قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم مُتَكِنًا عَلَى وِسَادَةٍ أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۰۸۲۲)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۱۶۹۲)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۴۴۲۲).

واته: (جابر بن سمرة) — خوا لئی پازی بی ده‌لی: — پیغهمبدری خوا صلى الله عليه وسلم دی له‌سهر سهرینیک (پشتیه‌ک) پالیدابؤوه.

له کوی نهم ده‌قانه‌ش وهرده‌گیرئ، که پیغهمبدری خوا صلى الله عليه وسلم به هدرسیک شیوه‌کانی نیسپراحه‌تکردن: دانیشتن (به‌چهند شیوه‌یه‌ک)، پالدانه‌وه، پاکشان، نیسپراحتی کردوه و پشووی داوه چ له مالو، چ له مزگه‌وت که دیاره ههر نه‌وه‌ش شتیکی ناسایی و سروشتیی و له‌گه‌ل عه‌قل و فیطره‌تدا گونجاوه.

بؤیه دیاریکردنی جوړه دانیشتنیکی تایبته به ناوی سوننه‌ته‌وه له حالیکدا، که دانیشته له بازنه‌ی عاده‌ت و هه‌لس‌وکه‌وته‌کان (الاعادات والمعاملات) دایه، که بناغه تییاندا ره‌وایی و ده‌ستکراوه‌ییه، پیچسه‌وانه‌ی سوننه‌ت و ریبازو هه‌لس‌وکه‌وتی پیغهمبدری خوا صلى الله عليه وسلم.

سویه‌م؛ به‌لای راست دست‌پیکردنی نیش و گاره‌گانی :-

پیغمبه‌ری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عاده‌تی و ابووه، که بۆ زۆریه‌ی هره زۆری نیش و کاره‌گانی لای راستی پیش‌خستوه، به‌لام هه‌ندیک جاریش لای چه‌پی پیش‌خستوه، نه‌ویش بۆ نه‌و نیش و کارو هه‌لس و که‌وتانه‌ی، که پیچه‌وانه‌ی پاک و خاوینی و پیتزن، وه‌ک له‌م ده‌قانه‌دا ده‌بینی:

* عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْجِبُهُ التَّيْمُنُ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ: فِي طُهُورِهِ، وَتَرْجُلِهِ، وَتَنْعُلِهِ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

واته: پیغمبه‌ری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چه‌زی ده‌کرد هه‌موو کاریکی به‌لای راست ده‌ست پیتکات، له‌ پاک و خاوینی (ده‌ستنویژو خوش‌ژردن) و قژ شانه‌کردنی و نه‌عل و پینا‌و له‌ پیکردنی دا.

* عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْيُمْنَى لَطُورَهُ وَطَعَامِهِ وَكَانَتْ يَدُهُ الْيُسْرَى لِخَلَائِهِ وَمَا كَانَ مِنْ أَدَى) أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۳۳)، وَصَحَّحَهُ لِأَلْبَانِي.

واته: ده‌ستی راستی پیغمبه‌ری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆ ده‌ستنویژو خوش‌ژردنی و خواردنی بوو، وه‌ هی چه‌پیشی بۆ تاره‌ت گرتنی شتی پیس بوو (بۆ وینه: چلم سپین).

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ { إِذَا لَيْسْتُمْ وَإِذَا كَوْضَأْتُمْ فَأَبْدِئُوا بِأَيْمَانِكُمْ } أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۸۶۳۷)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۴۱۴۱)، وَأَبْنُ جِبَانَ بِرَقْم: (۱۰۹۰).

واته: پیغهمبهری خوا ﷺ فرموده‌تی: نه‌گهر پزشاکتان ده‌بهرکرد، وه نه‌گهر ده‌ستنویزتان گرت، به‌لای راسته‌تان ده‌ست پیبکه‌ن.

* (إِذَا انْتَعَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِالْيَمَنِ، وَإِذَا نَزَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشَّمَالِ، وَكَتَبْنِي أُولَهُمَا تُنْعَلُ وَآخِرُهُمَا تُنْزَعُ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۸۵۶)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۰۹۷) وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ.

واته: نه‌گهر یه‌کیکتان پتلاوو نه‌علی ده‌پن کرد، با به‌پن‌ی راستی ده‌ست پن‌بکات، وه نه‌گهر داینا، با به‌ی چه‌پی ده‌ست پیبکات، با پی‌ی راست بو ده‌پیکردن یه‌که‌م‌و، بو پتلاوو نه‌عل دانان دوامین بن.

لهم ده‌قانه‌وه که رابردن بزمان ده‌ده‌که‌وئی، که پیغهمبهری خوا ﷺ گرنگی به‌به‌کارهینانی لای راست و چه‌پیداوه، هدرکامیان له شوینی خویدا، دیاره نه‌مدش نیشانه‌ی رتک و پتکیسی (نظام) ره‌چاوکردنی نه‌و زاته‌سوه له هه‌مرو کاروباره‌کانیدا تنانه‌ت له نیش و کاری ساده و ناسایی پزژانه‌شیدا، چونکه بیگومان به‌دیلی رتک و پتکیس بریتیه له بی سهره‌ویه‌ری و نالتوزی.

شایانی باسیشه، که (النسوي) زوریه‌ی نه‌و نیش و کارانه‌ی که په‌سنده به‌لای راست یان چه‌پ ده‌ست پیبکرتن، سهر ژمیرکردون و له یه‌کیک له باسه‌کانی کتیبه‌ ناوداره‌که‌ی خویدا، نووسیویه‌تی^(۱):

(۱) ریاض الصالحین، (۱۶)، ص ۱۵۵.

* (باب استحباب تقدیم الیمین فی کُلِّ مَا هُوَ مِنْ بَابِ التَّكْرِيمِ: كَالْوَضُوءِ وَالغُسْلِ وَالتَّيْمُمِ، وَكَبْسِ الثُّوبِ وَالتَّغْلِ وَالخُفِّ، وَالسَّرَاوِيلِ وَدُخُولِ الْمَسْجِدِ، وَالسُّوَاكِ، وَالْإِكْتِحَالِ، وَتَقْلِيمِ الْأَطْفَارِ، وَقَصِّ الشَّارِبِ، وَتَثْفِيفِ الْإِبْطِ، وَحَلْقِ الرَّأْسِ، وَالسَّلَامِ مِنَ الصَّلَاةِ، وَالْأَكْلِ، وَالشُّرْبِ، وَالْمُصَافِحَةِ، وَأَسْتِلَامِ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ، وَالخُرُوجِ مِنَ الْخَلَاءِ، وَالْأَخْذِ وَالْعَطَاءِ وَغَيْرِ ذَلِكَ مِمَّا هُوَ فِي مَعْنَاهُ. وَيُسْتَحَبُّ تَقْدِيمُ الْيَسَارِ فِي ضِدِّ ذَلِكَ، كَالَامْتِحَاطِ وَالْبُصَاقِ عَنِ الْيَسَارِ، وَدُخُولِ الْخَلَاءِ، وَالخُرُوجِ مِنَ الْمَسْجِدِ، وَخَلْعِ الْخُفِّ وَالتَّغْلِ وَالسَّرَاوِيلِ وَالشُّوبِ، وَالْإِسْتِنْجَاءِ وَفِعْلِ الْمُسْتَقْدِرَاتِ وَأَشْبَاهِ ذَلِكَ).

واته: باسی په سندی پيشخستنی لای راست له ههر کاریکدا، که ریزي تیدایه، وهك: دهستونیزو خوشوردن و تهیه مسموم و پوشینی بهرگو و دهپیکردنی پیتلاو و گوری و شهروال، وه چوونه مزگهوت و، سیواک کردن و، چاوشتن و، نینوک کردن و سمیل کورتکردنه وه و مووی بن ههنگل ههلقه نندن و سهرتاشین، وه سهلامدانه وه له نویژ، وه خواردن و خواردنه وه، وه توقه کردن، وه دستدان له بهرده په شهکه، وه چوونه دهر له ناودهست، وه شت وهرگرتن و ویدان و ههر شتیکی دیکه ی له م بابه ته.

وه په سنده که لای چه پ پيشبخری له هه موو شه و شتانه دا، که پیتچه وانهی شه وانن، وهك: چلم سپین و تف رۆکردن له لای چه پ، وه چوونه ناودهست، وه چوونه دهر له مزگهوت، وه داکه نندنی گوری و پیتلاو و شهروال و پوشاک، وه تاره تگرتن و نه جامدانی کاری بیژلیکراو و وینه ی شه وانن.

چواره‌م: خواردن و خواردنه‌وهی :-

ئهمه‌ش چند ده‌قیکی سوننه‌ت له‌باره‌ی چۆنیه‌تی و جۆری خواردن و خواردنه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ، که له‌بهر رۆشناییان دا ده‌توانین زۆر هه‌له‌و په‌له‌و تیپه‌پراندنی موسولمانان له‌ بوا‌ری خواردن و خواردنه‌وه‌دا راست بکه‌ینه‌وه،

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ مَا عَابَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَعَامًا قَطُّ، كَانَ إِذَا اشْتَهَى شَيْئًا أَكَلَهُ، وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٥٤٠٩)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٠٦٤) وَاللَّفْظُ لِلْمُسْلِمِ.

واته: هه‌رگیز پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ په‌خه‌ی له‌ خواردن نه‌گرتوه، نه‌گه‌ر پیتی خۆش بووبین خواردوویه‌تی، نه‌گه‌ر پیتی خۆش نه‌بووبین وازی له‌یه‌یناوه.

* (عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: كُنْتُ غُلَامًا فِي حَجْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصُّحُفَةِ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا غُلَامُ! سَمِ اللَّهُ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٥٣٧٦)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (١٠٨).

واته: عومه‌ری کور‌ی نه‌بی سه‌له‌مه - خوا له‌یه‌یان پازی بێ- ده‌لی: منداڵا بسووم له‌ژێر سه‌ره‌رشته‌یاری پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ، وه‌ده‌ستم له‌ قاپی خواردنه‌که ده‌گێرا، پیغه‌مبه‌ری خوا پیتی فه‌رمووم: پۆله‌ گیان! ناوی خوا بینه‌و، به‌ ده‌ستی راستت بخۆ، له‌ پێش خۆته‌وه‌ بخۆ.

* (عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ وَهَبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {لَا أَكُلُ مُتَّكِنًا} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (١٨٧٧٦)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٥٣٩٨)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (٣٧٧١).

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ فہرموویہ‌تی: بہ پالدانہ‌وہ‌وہ ناخوم.

* (عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ بِثَلَاثِ أَصَابِعٍ فَإِذَا فَرَغَ، لَعِقَهَا) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرَقْم: (۲۷۲۱۱)، وَمُسْلِمٌ بَرَقْم: (۳۸۵۰)، وَأَبُو دَاوُدَ بَرَقْم: (۳۷۷۱).

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ دی بہ سی پہ‌نجان خواردنی دہ‌خوارد، کاتیک تہ‌واو بوو پہ‌نجه‌کانی لیستہ‌وہ.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ الْحَلْوَاءَ وَالْعَسَلَ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بَرَقْم: (۵۳۹۸)، وَأَبُو دَاوُدَ بَرَقْم: (۳۷۱۷)، وَأَبْنُ حِبَّانَ بَرَقْم: (۵۲۵۴).

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ حہ‌زی لہ شیرینی و ہہ‌نگوین بوو.

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَحْمٍ، فَرَفَعَ إِلَيْهِ الدِّرَاعَ، وَكَانَتْ تُعْجِبُهُ، فَهَشَّ مِنْهَا) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرَقْم: (۹۶۲۱)، وَالْبُخَارِيُّ بَرَقْم: (۴۴۳۵)، وَمُسْلِمٌ بَرَقْم: (۵۰۱).

واته: گوشتیان بؤ پیغه‌مبه‌ری خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ ہینا، رانیکیان بؤ بہ‌رزکردہ‌وہ، کہ حہ‌زی لیڈہ‌کرد بہ دہ‌می لیتی پچری و خواردی.

* (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أَكَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شِوَاءَ فِي الْمَسْجِدِ) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرَقْم: (۱۷۷۳۸)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشمائل) بَرَقْم: (۱۶۷).
واته: لہ‌گہ‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ گوشتی برزاومان خوارد لہ مزگہ‌وتن.

* (عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلَ أَهْلَهُ الْأُدْمَ، فَقَالُوا: مَا عِنْدَنَا إِلَّا حَلٌّ، فَلَدَعَا بِهِ فَجَعَلَ يَأْكُلُ بِهِ وَيَقُولُ: {يَغْمَ الْأُدْمَ الْحَلُّ يَغْمَ الْأُدْمَ الْحَلُّ}. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بَرَقْم: (۲۰۵۲).

واته: پیغمبر ﷺ خوا ﷺ داوای پیخورتیکی له ماله‌وه‌یان کرد، نه‌وانیش گوتیان: بهس سرکه‌مان له‌لایه نه‌ویش داوای کرد بۆی بیتن، ئیدی ده‌بخواردو ده‌یفرموو: سرکه باشترین پیخوره، سرکه باشترین پیخوره.

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتَنَفَسُ فِي الشَّرَابِ كَلَاءًا مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ برقم: (۵۶۳۱)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۰۲۸).

واته: پیغمبر ﷺ خوا ﷺ عاده‌تی وابوو له کاتی خواردنه‌وه‌دا سی جار هه‌ناسه‌ی ده‌دا، واته: له ده‌روه‌ی نه‌و ده‌فره‌ی لینی ده‌خواردوه.

* (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه، قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُتَنَفَسَ فِي الْإِنَاءِ أَوْ يُنْفَخَ فِيهِ) أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ برقم: (۳۷۲۸)، وَابْنُ مَاجَهَ برقم: (۳۴۲۸)، وَالتِّرْمِذِيُّ برقم: (۱۸۸۸) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (المشكاة) برقم: (۴۲۷۷).

واته: پیغمبر ﷺ خوا ﷺ قه‌ده‌غهی کردوه، که له ده‌فردا هه‌ناسه بدری، یان فووی لی بکری.

* (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَقَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ مِنْ زَمْزَمَ، فَشَرِبَ وَهُوَ قَائِمٌ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ برقم: (۱۶۳۷)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۰۲۷).

واته: ناوی زه‌مه‌مدا به پیغمبر ﷺ خوا ﷺ به پیوه خواردیه‌وه.

* (عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ رضي الله عنه، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَشْرَبُ قَائِمًا وَقَاعِدًا) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ برقم: (۱۸۸۳) وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: پیغمبر ﷺ خوا ﷺ بینی به پیوه به دانیشتنه‌وه ده‌بخواردوه.

* (عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كُنَّا نَأْكُلُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَحْنُ نَمْشِي، وَنَشْرَبُ وَتَحْنُ قِيَامًا) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۱۸۸۰)، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: نیمه له رۆزگاری پیغه‌مبه‌ری خوادا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به رۆیشتنه‌وه ده‌مان‌خواردو به پیوه ده‌مان‌خواردوه‌وه.

که‌واته:

هه‌لویستی پیغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له بواری خواردنو خواردنه‌وه‌دا به‌م شیوه‌یه بووه:

- ۱- هه‌رگیز په‌خنه‌ی له خواردنو خواردنه‌وه نه‌گرتوه.
- ۲- ناوی خوای هیناوه‌وه به ده‌ستی راستی و له پیش خۆیه‌وه خواردوویه‌تی.
- ۳- به پالدا‌نه‌وه‌وه شتی نه‌خواردوه‌وه نه‌خواردۆته‌وه.
- ۴- پاش خواردن، په‌نجه‌کانی خۆی لیستۆته‌وه.
- ۵- هه‌زی له شیرینی و هه‌نگوین و گوشتی رانی ناژه‌ل بووه‌وه شتی خۆشی خواردوه نه‌گه‌ر چنگی که‌وتبێ، نه‌گه‌رنا هه‌رچی چنگ که‌وتبێ به‌ ئاره‌زووه‌وه خواردوویه‌تی، هه‌رچه‌نده‌ خواردنیکی ساده‌ش بووبێ مه‌دحی کردوه.
- ۶- به‌ یه‌که‌جار خواردنه‌وه‌ی نه‌خواردۆته‌وه، به‌لکو به‌ زۆری به‌ سێ جار خواردوویه‌ته‌وه‌وه له‌ ده‌ره‌وه‌ی ده‌فره‌که‌ش هه‌ناسه‌ی داوه.
- ۷- وه‌ جاری وابووه به‌ رۆیشتنه‌وه‌ هه‌وه‌لان خواردنیان خواردوه، وه‌ پیغه‌مبه‌ریش و هه‌وه‌لانی‌ش به‌ پیوه‌وه به‌دانیشتنه‌وه‌ش خواردنه‌وه‌یان خواردۆته‌وه.

پینجه م: خو بوښخوښکردنی :-

پیشتریش باسماں کرد، که پیغه مبهری خوا ﷺ له خودی خویدا بوښخوښ بووه، به تاییهت نارقهی، به لام ویرای شهوه ش بوښی خوښی به کارهیناوه و زور گرنگی به بوښخوښی داوه، وه که له ده قانه وه دیاره:

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ سُكَّةٌ يَتَطَيَّبُ مِنْهَا) أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (٤١٦٤)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَانِلِ) بِرَقْم: (٢١٨) وَصَحَّحَهُ الألباني.

واته: پیغه مبهری خوا ﷺ عهتردانیکى هه بوو لیهوه بوښی خوښی له خوښی ده دا .

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لَا يَرُدُّ الطَّيْبَ) أَخْرَجَهُ البُخَارِيُّ بِرَقْم: (٢٤٤٣).

واته: پیغه مبهری خوا ﷺ بوښی خوښی وهرده گرت و نهیده گیرایه وه.

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: {حُبِّبَ إِلَيَّ مِنْ دُلْيَاكُمْ الطَّيْبُ، وَالنَّمَاءُ، وَجَمَلُ قُرَّةِ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (١٢٣١٥)، وَالنَّسَائِيُّ بِرَقْم: (٣٩٣٩)، وَالْحَاكِمُ بِرَقْم: (٢٦٧٦) وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ، قَالَ الشَّيْخُ الألباني: حَسَنٌ صَحِيحٌ.

واته: له دونیای ئیهوه بوښی خوښ و نافرته تانم له لا خوښه ویست کراون، وه دلخوښی ته واوم له نویژی دایه.

که واته: پیچه وانهی بوښ خوښی، پیچه وانهی سوننهت و عاده تی پیغه مبهری خوایه ﷺ، بویه پیویسته نه وانهی که به بیانوی خواپه رستی و دنیا به که مگرتن (زهده) وه جهسته ی خوښان پشتگویی ده خن، له پرووی پاک و خاویښی و خو

بؤنخوژشکردنه‌وه، بزانون و دلنیا بن، که بهو ره‌فتاره‌یان له خوا نیزیک ناکه‌ونه‌وه
 نایا ده‌گونجی به پیچه‌وانه‌ی ره‌وشت و ره‌فتاری پیغه‌مبه‌ره‌وه له خوا نیزیک
 بکه‌وینه‌وه؟ یان نایا پیسو و پۆخه‌لیی و چلکن و کولکنیی و بؤن ناخوژیی مایه‌ی
 له خوا نیزیک که‌وتنه‌وه‌یه؟

شه‌شه‌م: قسه‌کردنی :-

له‌باره‌ی شیوازو چۆنیته‌ی قسه‌کردنی پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ، ده‌گونجی زۆر
 شت باس بکری، به‌لام بهم چند ده‌قه واز دینین:

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَعَادَهَا
 ثَلَاثًا حَتَّى تُفْهَمَ عَنْهُ، وَإِذَا أَتَى عَلَى قَوْمٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ، سَلَّمَ عَلَيْهِمْ ثَلَاثًا)
 أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۱۳۲۴۴)، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۹۵).

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، که قسه‌یه‌کی ده‌کرد سئ جاران دووباره‌ی
 ده‌کرده‌وه، تاکو لیتی فام بکری، وه نه‌گه‌ر لای کۆمه‌لێک و سلاری لیک‌کردبان، سئ
 جاران سلاری سئ ده‌کردن.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْرُدُ سَرْدَكُمْ
 هَذَا، وَلَكِنَّهُ كَانَ يَتَكَلَّمُ بِكَلَامٍ بَيْنَ فَصْلٍ، يَحْفَظُهُ مَنْ يَجْلِسُ إِلَيْهِ) أَخْرَجَهُ
 أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۶۲۵۲)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۳۶۳۹)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ
 الشَّيْخُ الْأَلْبَانِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ.

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه‌ک ئیوه به‌خیرایی قسه‌کانی ریتز نه‌ده‌کردن،
 به‌لکو به شیوه‌یه‌کی روون و ناشکرا قسه‌ی ده‌کرد، که شه‌وه‌که‌سه‌ی له‌لای
 دانیشتبایه له‌به‌ری ده‌کرد.

* (عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رضي الله عنه، قَالَ: سَأَلْتُ خَالَي هِنْدُ بْنَ أَبِي هَالَةَ، وَكَانَ وَصَافًا، فَقُلْتُ: صِفْ لِي مَنْطِقَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُتَوَاصِلَ الْأَحْزَانِ، دَائِمَ الْفِكْرَةِ، لَيْسَتْ لَهُ رَاحَةٌ، طَوِيلُ السُّكُوتِ، لَا يَتَكَلَّمُ فِي غَيْرِ حَاجَةٍ، يَفْتَتِحُ الْكَلَامَ وَيَخْتُمُهُ بِاسْمِ اللَّهِ تَعَالَى، وَيَتَكَلَّمُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ، كَلَامُهُ فَصْلٌ، لَا فَضُولَ وَلَا تَقْصِيرَ... أَخْرَجَهُ الطَّبْرَانِيُّ بِرَقْم: (٤١٤)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (٢٢٦).

واته: حه‌سنی کوری عدلی - خوا لییان پازی بن- ده‌ئی پرسیارم له هیندی کوری نه‌بی هاله‌ی خاتم کرد، که بابایه‌کی زور کارامه بوو له وه‌سفرکردندا، گوتم: بۆم باسی قسه‌کردنی پیغه‌مبهری خوا ﷺ بکه، گوتمی: پیغه‌مبهری خوا به‌رده‌وام په‌ژاره‌دار بوو، هه‌میشه له بیرکردنه‌وه‌دا بوو، ئیسراحه‌تی نه‌بوو، به‌ زۆری بی‌ده‌نگ بوو، به‌ گویره‌ی پیویست نه‌بووایه قسه‌ی نه‌ده‌کرد، به‌ناوی خوای به‌رز فرمایشته‌کانی ده‌ست پی‌ده‌کردو کۆتایی پی‌ده‌هینا له قسه‌کردنیدا وشه‌ی وای به‌کارده‌هینان کۆکه‌ره‌وه‌ی ماناو مه‌به‌ستی زور بوون (وشه‌ی که‌م و مانای زور)، قسه‌کانی روون بوون، نه‌ زۆرو بۆر بوون، نه‌ که‌م و کورت...

* (وَعَنِ عَمَارِ بْنِ يَاسِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ طَوْلَ صَلَاةِ الرَّجُلِ، وَقَصْرَ خُطْبَتِهِ مَنْنَةٌ مِنْ فَهْمِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ وَأَقْصِرُوا الْخُطْبَةَ) رَوَاهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٠٤٦).

واته: عه‌سماری کوری یاسر - خوا لییان پازی بن- ده‌ئی: گوتم له پیغه‌مبهری خوا ﷺ بوو ده‌یفه‌رموو: بی‌گومان درێژی نوێژی پیاوو کورتیی و تارێ نیشانه‌ی شاره‌زاییه‌تی، بۆیه نوێژ درێژ بکه‌نه‌وه‌و و تار کورت بکه‌نه‌وه.

که‌واته:

پتغممبهری خوا ﷺ له قسه کردنیشیدا وهك سه‌رجه‌م حاله‌ت و هه‌لس و كه‌وته‌كانی ته‌واوترین و چاكتترین شیوازو چۆنیه‌تی هه‌بووه، به‌م شیوه‌یه‌ی خواری:

- ۱- قسه‌کردن پاش بیرکردنه‌وه.
- ۲- به‌ناوی خوا ده‌ست پتگکردن و کۆتایی پتگه‌ینان.
- ۳- قسه‌ی روون و ناشکرا.
- ۴- دووباره‌ کردنه‌وه‌ی قسه‌ی گرنگ.
- ۵- به‌پتی پتگیست قسه‌کردن.
- ۶- به‌کاره‌ینانی وشه‌ی مانا کۆکه‌ره‌وه.
- ۷- نه‌زۆرو بۆری و نه‌که‌م و کورتیی له‌رووی قه‌باره‌ی وشه‌و قسه‌کانه‌وه.

حه‌وته‌م: قورئان خویندنی :-

هه‌رچه‌نده قورئان خویندن یه‌کێکه له‌ خواپه‌رسته‌یه هه‌ره گه‌وره‌کان و به‌رزترین جو‌ری یادی خوا کردنیشه، به‌لام بۆیه له‌م ته‌وره‌یه‌دا هینامان، چونکه قورئان خویندن یه‌کێک بووه له‌ هه‌لس و که‌وته ئاسایی و ره‌ۆژانه‌که‌ی پتغممبهری خوا ﷺ و شه‌وانه‌و ره‌ۆژانه دووباره‌ی کردۆته‌وه، ئه‌مه‌ش چه‌ند ده‌قیکی سوننه‌ت له‌باره‌ی چۆنیه‌تی قورئان خویندنی ئه‌و زاته به‌رزو ناوازه‌یه‌وه ﷺ:

* (عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سُئِلَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضي الله عنه: كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ ﷺ؟ فَقَالَ: كَانَتْ مَدًّا) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرَقَم: (۱۳۰۲۵)، الْبُخَارِيُّ بَرَقَم: (۴۷۵۹).

واته: قه‌تاده ده‌لێ: له‌و ئه‌نه‌سی کو‌ری مالیکم برسی: قورئان خویندنی چۆن بووه؟ گو‌تی: قورئان‌خویندنی پتغممبهری خوا ﷺ لێککێشه‌راوه بوو.

* (عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُقَطِّعُ قِرَاءَتَهُ، يَقُولُ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ثُمَّ يَقِفُ، ثُمَّ يَقُولُ: ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ ثُمَّ يَقِفُ وَكَانَ يَقْرَأُهَا: ﴿مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۶۶۲۵)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۲۹۲۷) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: نومو سه‌له‌مه - خوا لئی رازی بی- گوتویه‌تی: پیغمه‌مبه‌ری خوا ﷺ قورئان خویندنه‌که‌ی له‌یه‌ک ده‌پچراند، ده‌یفه‌رموو: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ نینجا ده‌وه‌ستا پاشان ده‌یفه‌رموو: ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ نینجا ده‌وه‌ستا، وه ﴿مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ ده‌خویند.

* (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ قِرَاءَةِ النَّبِيِّ ﷺ؟ أَمَا كَانَ يُسِرُّ بِالْقِرَاءَةِ أَمْ يَجْهَرُ؟ فَقَالَتْ: كُلُّ ذَلِكَ قَدْ كَانَ يَفْعَلُ، رُبَّمَا أَسْرًا بِالْقِرَاءَةِ، وَرُبَّمَا جَهْرًا، فَقُلْتُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي الْأُمْرِ سَعَةً) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۷۳۱).

واته: عه‌بدوللای کوری قه‌یس ده‌لی: پرسیارم له‌ عائیشه - خوا لئی رازی بی- کرد له‌باره‌ی قورئان خویندنی پیغمه‌مبه‌روه ﷺ، که‌ نایا به‌ده‌نگی نزم ده‌یخویند، یان به‌ ده‌نگی به‌رز؟ گوتی: هه‌ردوو شیوازه‌که‌ی هه‌بوو، جاری وابوو به‌ کپی‌و جاری واش بوو به‌ ده‌نگی بل‌سند ده‌یخویند، گوتم: ستایش بو‌ شه‌و خوی‌یه‌ی، که‌ فراوانیی خستوته‌ کاره‌که‌وه .

هه‌شته‌م: گوینگرتنی بو‌ شیعو قسه‌ی ناسایی خه‌لک :-

وه‌ک پیشتیریش باس‌مان کرد پیغمه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌گه‌ل خه‌لک و ده‌وروبه‌ریدا گونجاوو ته‌باو به‌ مودارا بووه، ناشکراشه‌یه‌کینک له‌ هۆکاره‌کانی گونجاویی و ته‌بایی مرۆف له‌گه‌ل خه‌لکدا، بریتیه‌ له‌ گوینگرتنی به‌ قسه‌و گف‌ت و گزیان و به‌شدارییکردنی له‌ کۆرپو مه‌جلیسیاندا، نه‌مه‌ش چهند ده‌قیلک له‌وباره‌وه، که‌

پیغمبره‌ی خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ به‌شداری قسه‌و باسو خواسی خه‌لکی کردوه‌و
گوئی بؤ گرتوون:

* (عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، قَالَ: جَالَسْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ مَرَّةٍ، وَكَانَ أَصْحَابُهُ يَتَنَاشَدُونَ الشُّعْرَ، وَيَتَذَكَّرُونَ أَشْيَاءَ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ، وَهُوَ سَاكِتٌ، وَرَبَّمَا يَتَبَسَّمُ مَعَهُمْ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (٢٨٥٠) قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَصَحَّحَهُ الْإِلْبَانِيُّ فِي (السَّلْسَلَةِ الصَّحِيحَةِ) بِرَقْم: (٤٣٤).

واته: جابیری کوری سدموره - خوا لئی رازی بی- ده‌لئ: زیاتر له سه‌د جار له‌گه‌ل پیغمبردا عَلَيْهِ السَّلَامُ دانیشتوم، وه‌هاوه‌له‌کانی شیعیان ده‌گوت و باسی شتی رۆژگاری نه‌فامیتییان ده‌کرد، نه‌ویش بی‌ده‌نگ بوو، جاری واشبوو له‌گه‌لیان پی‌ده‌کهنی (به شیوه‌ی زرده‌خه‌نه).

* (عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، قَالَ: كُنْتُ رَدَفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَتَشَدُّهُ مِائَةَ قَافِيَةٍ مِنْ شِعْرِ أُمِّهِ بْنِ أَبِي الصَّلْتِ، كُلَّمَا أَتَشَدُّهُ بَيْتًا، قَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {هِمِهِ، حَتَّى أَلْشَدُّهُ مِائَةَ، - يَعْني مِائَةَ بَيْتٍ - لَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {إِنْ كَادَ لِيُسَلِّمُ} أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (٧٣١).

واته: شه‌ریدی کوری سوهد - خوا لئی رازی بی- ده‌لئ: له پشت پیغمبره‌وه عَلَيْهِ السَّلَامُ سواربوو بووم، سه‌د دیره شیعرم له قسه‌ی ئومه‌یه‌ی کوری ته‌بی سه‌لتی نه‌شه‌قه‌فیم بؤ گوت، هه‌ر که شیعیکم بؤ ده‌گوت، ده‌یفه‌رموو: ده‌ی بیلی، هه‌تا سه‌د دیرم بؤگوت، ئینجا پیغمبره‌و فەرمووی: نيزيك بووه مسولمان ببي.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ لِحْسَانَ بْنِ ثَابِتٍ مَنْبَرًا فِي الْمَسْجِدِ يَقُومُ عَلَيْهِ قَائِمًا يُفَاخِرُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَوْ قَالَ يُنَافِحُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ حَسَانَ بِرُوحِ الْقُدُسِ مَا يُفَاخِرُ، أَوْ يُنَافِحُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ،

برقم: (۲۴۴۸۱)، وَالتَّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِل) برقم: (۲۱۳)، وَصَحَّحَهُ الألباني في (السلسلة الصحيحة) برقم: (۱۶۵۷).

واته: پیغمبهری خا ﷺ دوانگه‌یه‌کی بۆ حسسانی کوری ثابت - خوا لیبی پازی بی- له مزگه‌وتی دروست ده‌کرد، له‌سه‌ری ده‌ه‌ستاو به‌رگری له پیغمبهری خا ﷺ ده‌کرد، یان گوتی: له‌سه‌ر پیغمبهری خاوی ده‌کرده‌وه، وه ده‌یفه‌رموو: بیگومان خاوی به‌رز به‌گیانی پیرۆز (جیبریل) پشتگیری له‌حسسان ده‌کات، هه‌تا ئه‌و له‌سه‌ر پیغمبهری خا ﷺ بکاته‌وه یان ستایشی بکات.

که‌واته: ره‌وشت و ره‌فتاری پیغمبهر ﷺ له‌بوا‌ری تیکه‌لیی له‌گه‌ل خه‌لک و گوینگری بۆ قسه‌و باس و خواس و شیعی به‌رومه‌جلیساندا، ئاوا بووه‌و وه‌ک ده‌بینین زۆر گونجاو و کراوه‌ بووه، بۆیه‌ پئویسته‌ ئیمه‌ش وه‌ک پیغمبهری پیشه‌وامان به‌حه‌سه‌له‌و سه‌لیقه‌و کراوه‌ ته‌بابینو، پیمان وانه‌بی که‌ ده‌بی هه‌میشه‌ کۆرو مه‌جلیسمان ئایه‌تی قورئان و فه‌رمایشتی پیغمبهری تیدا بگوتری، به‌لکو گرنگ ئه‌وه‌ به‌ناه‌قیی و ناشه‌رعیی تیدا نه‌بی، وه‌ نه‌گه‌ر بووش ریگری لی بکه‌ین، یان چۆلی بکه‌ین و به‌جی به‌یتلین.

نۆیه‌م: سلاوکردن له‌گه‌ل وردو درشت و پوو‌خۆش بوونی له‌گه‌لیان :-

پیغمبهری خا ﷺ هه‌میشه‌ روو خۆش و دم به‌زه‌رده‌خه‌نه‌ بووه‌و، هه‌رک‌ه‌س پئی گه‌یشتی پزی لیگرتوه‌و سه‌لامی لی‌کردوه، چ پیاو چ ئافه‌ت چ مندال، وه‌ک له‌م ده‌قانه‌ی سوننه‌ته‌وه‌ دیاره‌:

* (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءٍ رضي الله عنه)، قَالَ: مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَكْثَرَ تَبَسُّمًا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْمٍ: (۳۶۴۱)، وَصَحَّحَهُ الْأَبَانِيُّ فِي (مَخْتَصَرِ الشَّمَائِلِ) بِرَقْمٍ: (۱۶۵۷).

واته: هیچ که سیتکم نه دیوه له پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم زیاتر زار به زرده خه نه بووین.

* (عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه)، مَا حَبَّبَنِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مِنْذُ أُسَلِّمْتُ، وَلَا رَأَيْتُ إِلَّا ضَحِكَ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْمٍ: (۳۶۱۱)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْمٍ: (۶۵۱۸).

واته: جه ریری کوری عه بدوللا - خوا لئی رازی بی - ده لئی: له وه تی مسولمان بووم پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم ری پی چوونه ژووری (مالیسانی) لینه گرتووم، وه هیچ کات نه بیینیوم، که پیته که نیین.

* (عَنْ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم مَرَّ عَلَى مَجْلِسٍ فِيهِ أَخْلَاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبَدَةَ الْأَوْكَانَ، وَالْيَهُودِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْمٍ: (۵۶۶۳)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْمٍ: (۱۷۹۸).

واته: پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم به لای کوریکدا ره تبوو، که تیکه له یهک بوو له مسولمانانو هاوبه شدانه رانی بتپه رستو جووله که، پیغه مبه ریش صلى الله عليه وسلم سه لامی لیکردن.

* (عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم مَرَّ فِي الْمَسْجِدِ يَوْمًا، وَعُصْبَةٌ مِنَ النِّسَاءِ قَعُودٌ، فَأَلْوَى يَدَيْهِ بِالتَّسْلِيمِ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْمٍ: (۲۶۹۷) وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.

واته: روژیکیان پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم به مزگه وتدا تیپه ری و کومه لیک نافرته تیش دانیشتبوون، به ده ست ناماژه ی سه لامکردنی بو کردن.

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ مَرَّ عَلَى صَبِيَّانِ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِمَا، وَقَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ، يَفْعَلُهُ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۶۲۴۷)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۱۶۸).

واته: له نه‌سه‌وه - خوا لیتی پازی بی- گپراوه‌ته‌وه، که به‌لای کومه‌له مندالیکدا ره‌تپووه و سه‌لامی لیکردوون، وه گوتوویه‌تی: پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ هه‌ر وای ده‌کرد.

که‌واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌میشه‌ پوو‌خوش و دهم به‌زده‌ده‌خه‌نه بووه و پیزو حورمه‌تی له هه‌موو که‌س گرتوه و هه‌ر که‌س پیتی گه‌یشتبئی سلّوی لی‌ کردوه.

ده‌یه‌م: قسه‌ی خوش و گالته‌ کردنی :

یه‌کینکی دیکه له عاده‌ته‌کانی نه‌وه بووه، که جارویار قسه‌ی خوش و گالته‌ی له‌گه‌ل هاوه‌ل‌انیدا کرده، چ پیاو بووبی، چ شافره‌ت چ مندال وه‌ک له‌م ده‌قانه‌وه دیاره:

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ! إِنَّكَ تَدَاعِبُنَا؟ قَالَ: نَعَمْ غَيْرَ لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۱۹۹۰) وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (مَخْتَصِرِ الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (۲۰۲).

واته: نه‌بو هورپه‌یه - خوا لیتی پازی بی- ده‌لی: (هاوه‌لان) گوتیان: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تو قسه‌ی گالته‌مان له‌گه‌ل ده‌که‌ی! فه‌رمووی: به‌لی: به‌لام جگه له هه‌ق نالیم.

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، قَالَ لَهُ: (يَا ذَا الْأُدْنَيْنِ)! يَعْنِي: يُمَارِجُهُ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۳۸۲۸)، وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: نه‌نسی کورې مالیک - خوا لیتی پازی بی- گیتراویه‌تدوه، که پیغه‌مبه‌ری
خوا ﷺ پیتی فدرمووه: هو خاوه‌ن دوو گوی! یانی: گالتھی له‌گه‌ل کردوه.

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: إِنْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ، لِيُحَالِطَنَا حَتَّى يَقُولَ
لَاخٍ لِي صَغِيرٍ: يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ الثُّغَيْرُ؟ لِأَنَّهُ كَانَ لَهُ تُغَيْرٌ يَلْعَبُ
بِهِ، فَمَاتَ فَحَزَنَ الْغُلَامُ عَلَيْهِ، فَمَارَحَهُ النَّبِيُّ ﷺ) (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ،
الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۷۷۸)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۱۵۰) وَغَيْرُهُمْ.

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تیکه‌لیمانی ده‌کرد، هه‌تا به‌ برابه‌کی
بچووکی ده‌فدرموو: نه‌ی عومه‌یر! نوغه‌یر چی لی‌هات؟ چونکه‌ به‌چکه
بالنده‌یه‌کی هه‌بوو یاری پینده‌کرد، مرد، کورپه‌کش پدروشی بوو، پیغه‌مبه‌ریش
ﷺ گالتھی له‌گه‌ل کرد.

* (عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا اسْتَحْمَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: {إِلَى حَامِلِكَ عَلَى وَكْدٍ
نَاقَةٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ! وَمَا أَصْنَعُ بِوَلَدِ الْإِبْلِ فَقَالَ النَّبِيُّ
ﷺ: وَهَلْ لِدِ الْإِبْلِ إِلَّا الثُّوقُ} أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۵۰۰۰)،
الْتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِل) بِرَقْم: (۲۰۳) وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ،
وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: پیاوټک داوای له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد، که سواری ولاختیکی بکات،
نه‌ویش فدرمووی: سواری به‌چکه‌ حوشتریکت ده‌که‌م! گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری
خوا! جا چی له‌ به‌چکه‌ حوشتربکه‌م؟ نه‌ویش فدرمووی: نه‌دی حوشتری
گه‌وره‌ش هه‌ر به‌چکه‌ حوشتربکین؟!

* (عَنْ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ قَالَ: أَتَتْ عَجُوزٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ!
ادْعُ اللَّهَ أَنْ يُدْخِلَنِي الْجَنَّةَ، فَقَالَ: {يَا أُمَّ فَلَانِ، إِنَّ الْجَنَّةَ لَا تَدْخُلُهَا عَجُوزٌ

قَالَ: فَوَلَّتْ بَنِي لُقَانَ: أَخْبَرُوا مَا آتَاهَا لَا تَدْخُلُهَا وَهِيَ عَجُوزٌ إِنَّ اللَّهَ
عَالِي يَقُولُ: ﴿ إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً ﴿٣٥﴾ جَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرْبًا آتْرَابًا ﴿٣٧﴾ ﴾
الواقعة^(۱) { } أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي (الشمائل) برقم: (٢٤٠)، وَحَسَنَهُ الألباني فِي
(مختصر الشمائل) برقم: (٢٠٥).

واته: پیره ژنیک هاته لای پیغمبر مرغا خوا ﷺ، گوتی: نهی پیغمبر مرغا
خوا! داوا له خوا بکه بمخاته بههشتی، فرموی: نهی دایکی فلان!
بیگومان پیره ژن ناچیتته بههشتی، دهلی: نهویش به گریانه وه رۆی، فرموی:
پی بلین: کاتیک دهچیتته بههشتی پیره ژن نابی، چونکه خوی بهرز
فرمویته: «ئیمه نافرتهانی بههشتمان بهشیوهی تاییهت دروست کردون،
گیراومانن به کج له گهلا هوسه رانیاندا گونجاوو هاوته مهنن».

کهواته: پیغمبر مرغا خوا ﷺ جارویار نوکته و قسهی خوشیسی هه بووه، به لام
وهک خوی فرمویته و لهو چند نمونه یه شهوه، که هینامانه وه دیاره، ته نیا
ههق و راستی فرموه.

یازدهیم: پیکه نینی :-

پیشتر باسمان کرد، که پیغمبر مرغا خوا ﷺ هه میسه دهه به پیکه نین و
زهرده خنه بووه، جا نایا پیکه نینی پیغمبر مرغا خوا ﷺ چون چونی بووه؟ با
سه رنجی چند ده قیکی سوننهت بدهین لهویاره وه:

(۱) العروبة من النساء العروس المتحبة الى زوجها والجمع: عُرْب، مختار الصحاح، ص(٣٧٢)،
واته: (عُرْب) کۆی (عروب) وه همیشه یانی ژنیک که خوی له لای میزدی خوشه ویست بکات.

* (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، قَالَ مَا كَانَ ضَاحِكُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَّا تَبَسُّمًا) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْمٍ: (۳۶۴۲)، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (صَحِيحِ التِّرْمِذِيِّ) بِرَقْمٍ: (۲۸۸۱).

واته: پیکه‌نینی پیغه‌مبهری خوا ﷺ بهس زرده‌خه‌نه بوو.

* (عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَطُّ مُسْتَجْمِعًا ضَاحِكًا حَتَّى أَرَى مِنْهُ لَهَوَاتِهِ ^(۱)، إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ مُتَّفِقًا عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْمٍ: (۴۸۲۸)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْمٍ: (۸۹۹) وَعَبْدُ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ).

واته: هدرگیز پیغه‌مبهری خوا ﷺ نهدیوه پر به‌زاری پیبکه‌نی به شیوه‌یه‌ک که مه‌لاشوی بیینم، به‌لکو بهس زرده‌خه‌نه‌ی ده‌هاتی.

که‌واته: هدرچه‌نده پیغه‌مبهری خوا ﷺ هم‌میشه رووخ‌وش و دم به پیکه‌نین بووه، به‌لام شیوه‌ی پیکه‌نینه‌که‌ی به‌زوری زرده‌خه‌نه بووه و به قاقا پینه‌که‌نیوه.

لیره‌شه‌وه ده‌زاین، که نه‌وانه‌ی به بیانوو پاساوی زی‌ده خواپه‌رستی و پاریزکاریه‌وه، هم‌میشه مؤن و گرژن و زرده‌یان نایه‌ته سهر لیو، وه پییان وایه رووخ‌وشی و زمان شیرینی و پیکه‌نین نیشانه‌ی بی ته‌قواییه، خراپ حالی بوون، چونکه مادام ته‌قوا پابه‌ندی بی به‌شهریعه‌ته‌وه و پیغه‌مبهریش ﷺ، که به‌رجه‌سته‌که‌ری شهریعه‌ته، هم‌میشه گه‌ش و گۆل و گف‌ت و لفت شیرین و دم به پیکه‌نین بووه، ده‌لئین: به‌شیک له ته‌قوا بریتیه له سهر و رووخ‌وشی و قسه شیرینی له‌گه‌ل خه‌لکداو، مؤن و مرچی و گرژی و ترش و تالی پیچه‌وانه‌ی ته‌قوا و

(۱) اللّٰهات: الهنة المطيقة في أقصى سقف الفم، والجمع: اللها واللهاوات، مختار الصحاح، ص: (۵۲۳)، واته: (لهات) کۆیه‌که‌ی (لها)، و (لهات)ه، نه و گۆشته‌یه که به‌ریه‌ری سه‌ق‌فی زاره‌ویه، که به کوردی (مه‌لاشوی) پینه‌لئین.

رَبَّيَاذِي پَتَغَمبَهْرِي پَتَشَهْوَايَه، خَوَايَه هَهْرَدَهَم سَهْلَات و سَهْلَام و بَهْرَه كَاتِي لِي بِي
هَه تَا دَنِيَا دَنِيَايَه.

دوازده‌په‌م: گريانی :-

هَهْرَكَام لَه گَرِيَان و پَتِكَه نِيْن لَه كَاتِي هَه بُوْنِي هُوْكَارِيَانَدَا، دُوو حَالَه تِي نَاسَايِي
مَرْوْثَه كَانَن، وَهَك خَوَاي عَزَّ وَجَلَّ فَهْر مَرْوِيَه تِي: ﴿ وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى ﴾ (۱۴)
النَّجْم، وَاتَه: وَه (خَوَا) نَه و كَه سَه يَه، كَه (مَرْوْثَه) پَتِدَه كَه نِيْنِي و دَه گَرِيَه نِي.

پَتَغَمبَهْرِي خَوَاش ﷺ، كَه مَرْوْثِيْنِك بُووَه بَه مَانَاي و شَه، تِيْرُو تَه وَاو، نَه و دُوو
حَالَه تَه شِي بَه سَهْر دَا هَاتُوْن، جَا نِيْمَه لَه خَالِي پَتَشُوودَا چَه نَد دَه قِيْكَِي سُوْنَنَه تَمَان
لَه سَهْر پَتِكَه نِيْنِي پَتَغَمبَهْرِي خَوَا ﷺ هِيْتَانَه وُه و، لِيْرَه شَدَا چَه نَد دَه قِيْكَِي دِيْكََه
لَه سَهْر حَالَه تِي گَرِيَانِي دِيْنِيْنَه وُه:

* (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشُّخَيْرِ عَنْ أَبِيهِ ﷺ، قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ
يُصَلِّي وَكَبْرُوفِهِ أَرِيْزٌ كَأَرِيْزِ الْمَرْجَلِ، مِنْ الْبُكَاءِ) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم:
(۱۶۳۵۵)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (۳۱۶).

وَاتَه: چُوومَه لَاي پَتَغَمبَهْرِي خَوَا ﷺ لَه حَالِيْكَ دَا كَه نُوِيْزِي دَه كَرْد، وَه
هَه نَاوِي بَه هُوْزِي گَرِيَانَه وُه وَهَك قَوْلِپَه ي كُوْلِيْنِي مَه نَجَهْل دَه نِگِي دَه هَات.

* (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ { أَقْرَأُ عَلَيَّ،
فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَقْرَأُ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزَلَ؟ قَالَ: إِيَّيْ أَجِبُ أَنْ
أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي }، فَقَرَأْتُ سُورَةَ النَّسَاءِ، حَتَّى بَلَغْتُ إِيَّيْ قَوْلِهِ: ﴿ فَكَيْفَ
إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَيَّ هَذَا شَهِيدًا ﴾ (۱۱) النَّسَاءِ،
قَالَ: فَرَأَيْتُ عَيْنِي رَسُولَ اللَّهِ تَهْمِلَانِ) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۵۵۸۰)، وَالبُّخَارِيُّ

برقم: (۵۶۶۸)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۶۲۴)، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (۵۱۵۱)، وَالتِّرْمِذِيُّ برقم: (۱۹۴۲) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَأَبْنُ مَاجَهَ برقم: (۳۶۷۳).

واته: عه‌بدوللای کوری مه‌سعوود - خوا لیتی رازی بی- ده‌لئی: پیغه‌مبه‌ری خوا وَعَلَيْهِ السَّلَامُ پی پی فهرمووم قورثانم به‌سهر‌دا به‌خوینمه‌وه، گوتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا من به‌سهر‌تدا به‌خوینمه‌وه له حالیکدا که بو سهر تو دابه‌زینراوه؟ فهرمووی: من چه‌ز ده‌که‌م له یه‌کی دیکه بییستم، منیش سوپه‌تی (النساء) م به‌سهر‌دا خوینده‌وه هه‌تا گه‌یشتمه: (وه تو‌مان وه‌ک شاید به‌سهر نه‌وانه‌وه هینا) ده‌لئی: ئیدی چاوه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا وَعَلَيْهِ السَّلَامُ دیتن فرمیسکیان لی هه‌لده‌پژان.

* (عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: شَهِدْنَا ابْنَةَ لِرَسُولِ اللَّهِ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَسُولُ اللَّهِ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ جَالِسٌ عَلَى الْقَبْرِ، فَرَأَيْتُ عَيْنَيْهِ تَذْمَعَانِ، فَقَالَ: هَلْ فِيكُمْ رَجُلٌ لَمْ يُقَارَفِ اللَّيْلَةَ؟ فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: نَعَمْ أَنَا، قَالَ فَاذْنَبْ، قَالَ: فَنَزَلَ فِي قَبْرِهَا) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ برقم: (۱۲۲۹۷)، وَالبُخَارِيُّ برقم: (۱۲۲۵).

واته: تاماده‌ی ناشتنی کچیکی پیغه‌مبه‌ری خوا وَعَلَيْهِ السَّلَامُ بووین، پیغه‌مبه‌ری خواش له‌سهر گۆره‌که (واته: له‌نیزیکه‌وه) دانیشتبوو، چاوه‌کانیم بینین فرمیسکیان لیده‌هاتن، فهرمووی: پیاویکتان له‌نیودایه دوینئی شه‌و هیچی نه‌کرد بی؟ (واته: له‌گه‌ل هه‌وسه‌ری جووت نه‌بووین) نه‌بو طه‌لحه‌گوئی: من، فهرمووی: دابه‌زه، ئیدی دابه‌زییه نیو گۆره‌که‌ی (به‌مه‌به‌ستی خستنیه گۆره‌وه).

که‌واته: پیغه‌مبه‌ری خوا وَعَلَيْهِ السَّلَامُ له‌حاله‌تی جو‌راو‌جو‌رو به‌بو‌نه‌ی جو‌راو‌جو‌ره‌وه گریاوه، له‌کاتی نویژ‌کردندا، له‌کاتی قورثان خویندراندا، وه‌له‌کاتی مردنی خو‌شه‌ویست و نیزیکانیدا... هتد.

شایانی باسیشه فرمایشتیکی پیغمبهری خوا وَعَلَيْهِ لیتی ده‌فامریتته‌وه، که
واباشه مرۆفی مسولمان هه‌ولآ بدات، نه‌گه‌ر گریان‌ی له‌بهر خوا عزّ وجلّ له
پیکه‌نینی زیاتر نه‌بی، یان یه‌کسان نه‌بن، به‌لای که‌مه‌وه جاروبار گریان‌ی هه‌ر
هه‌بی، نه‌مه‌ش فرموده‌ده‌که‌یه:

* عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: حَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ وَعَلَيْهِ خُطْبَةً، مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ
قَالَ: {لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا}، قَالَ: فَغَطَى
أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ وَعَلَيْهِ، وُجُوهَهُمْ، لَهُمْ حَنِينٌ^(۱) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم:
(۴۶۲۱)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۳۵۹).

واته: پیغمبهری خوا وَعَلَيْهِ وتاریکی بۆ داین هه‌رگیز وتاری وام نه‌بیستبوو،
فرمودی: نه‌گه‌ر نه‌وه‌ی من ده‌یزانم زانیباتان، که‌م پیده‌که‌نین و زۆر ده‌گریان،
نی‌دی هاوه‌لانی پیغمبهری خوا ده‌م و چاوی خۆیان داپۆشی و به‌کول
ده‌گریان.

هه‌روه‌ها نه‌م فرموده‌یه لیشی وه‌رده‌گیری، که مرۆفی مسولمان هه‌تا
زاناتر بی، گریان‌ی له‌بهر خوا زیاتر و پیکه‌نینی (مه‌به‌ست پیکه‌نینی به
قاقایه) که‌متر ده‌بی.

سێزده‌یه‌م: نووستن و له‌خه‌و هه‌لستانی :-

کۆتا برگه‌مان له‌باسی هه‌ل‌س‌و‌که‌وتی ئاسایی و پۆژانه‌ی پیغمبهری خوا وَعَلَيْهِ،
بریتیه له‌خستنه‌ی رووی چۆنیه‌تی و شیوازی خه‌وتن و له‌خه‌و هه‌لستانی، له‌بهر
تیشکی چه‌ند ده‌قیکی سونه‌تدا:

(۱) الْحَنِينُ: بِالخَاءِ الْمُعْجَمَةِ؛ هُوَ الْبُكَاءُ مَعَ غُنَّةٍ وَاتِّشَاقِ الصَّوْتِ مِنَ الْأَنْفِ، رِیاضُ الصَّالِحِينَ،
ص(۹۲)، واته: (حنین) گریان‌یکی به‌لوشمه‌ لوشمه‌وه‌ بی، به‌کوردی ده‌لین: پرمی گریان.

* (عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجِعَهُ، وَضَعَ يَدَهُ الْأَيْمَنَى تَحْتَ حَدِّهِ الْأَيْمَنِ، {وَقَالَ رَبُّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعُثُ عِبَادَكَ}) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (١٨٦٥٤)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (٣٣٩٩) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (صَحِيحِ التِّرْمِذِيِّ) بِرَقْم: (٢٧٠٥).

واته: پیغهمبری خوا ﷺ عاده‌تی و ابوو که راده‌کشا (بو خه‌وتن) ده‌ستی راستی ده‌خسته ژیر روومه‌تی راستی و ده‌یفه‌رموو: په‌روه‌ردگارم! نه‌و روزه‌ که به‌نده‌کانت زیندوو ده‌که‌یه‌وه، له سزات بمپاریزه.

* (عَنْ حُدَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ، قَالَ: {اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَبِاسْمِكَ أَحْيَا، وَإِذَا اسْتَيْقَظَ، قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَمَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ}) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٦٣١٤).

واته: پیغهمبری خوا ﷺ عاده‌تی و ابوو، که ده‌چو سه‌رجیگاکه‌ی (بو نووستن) ده‌یفه‌رموو: نه‌ی خویاه! به‌ نارت ده‌مرم و ده‌ژیم، وه نه‌گه‌ر بی‌سار ده‌بووه، ده‌یفه‌رموو: ستایش بو نه‌و خویاه‌ی، که پاش نه‌وه‌ی مرادبووینی زیندوو‌ی کردینه‌وه و هه‌ر بۆلای ویش ده‌چینه‌وه.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ فَنَفَثَ فِيهِمَا، وَقَرَأَ فِيهِمَا: {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} وَ{قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ} وَ{قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ} ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ، يَبْدَأُ بِهِمَا رَأْسَهُ، وَوَجْهَهُ، وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ، يَصْنَعُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٥٠١٧)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢١٩٢) وَغَيْرُهُمْ.

واته: پیغهمبری خوا ﷺ هه‌موو شه‌ویک، که ده‌چوووه سه‌ر جیگایه‌که‌ی هه‌ردووک له‌به‌ده‌ستی کوّده‌کردنه‌وه و به‌ فوویتدا‌کردنه‌وه نه‌م سئ سووره‌ته‌ی تیتدا ده‌خویندن: {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} وه {قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ} وه {قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ

النَّاسِ) پاشان نه‌ونده‌ی توانیبای له جهسته‌ی هه‌ردووک له‌په‌ده‌ستی خۆی پێدا ده‌هیتنا، به‌سه‌رو ده‌موچاوی ده‌ستی پێده‌کرد، وه به‌لای پێشه‌وه‌ی جهسته‌ی سێ جارن نه‌وه‌ی ده‌کرد.

* (عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا عَرَّسَ بِلَيْلٍ اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ، وَإِذَا عَرَّسَ قُبَيْلَ الصُّبْحِ نَصَبَ ذِرَاعَهُ وَوَضَعَ رَأْسَهُ عَلَى كَفِّهِ) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْمٍ: (۶۸۳).

واته: پێغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه‌گه‌ر به‌ شه‌و له‌ رینگاو سه‌فهدا لایدابایه بوئیسراحت کردن له‌سه‌ر لای راستی راده‌کشا، به‌لام نه‌گه‌ر پێش به‌ره‌به‌یان بووایه، باسکی ده‌چه‌قاندو سه‌ری ده‌خسته‌ سه‌ر له‌پێ ده‌ستی (بوئنه‌وه‌ی خه‌وه‌که‌ی قوول نه‌بێ زوو خه‌به‌ری بیته‌وه).

* (عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ نَامَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ قَالَ: {اللَّهُمَّ اسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَالْجَنَاتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنجَأَ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكَمَا بَكَ الْأَلِدِي الْزَلْتِ، وَكَيْفِكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ} أَخْرَجَهُ الْبُخَّارِيُّ بِرَقْمٍ: (۶۳۱۵)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْمٍ: (۷۰۵۹)، بِلَفْظٍ قَرِيبٍ مِنْهُ، وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا أَنَّهُ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِبَرَاءٍ: (اجْعَلْنَهُنَّ آخِرَ مَا تَقُولُ).

واته: پێغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، که ده‌چروه سه‌ر جیگا‌که‌ی، له‌سه‌ر لای راست راده‌کشا پاشان ده‌یفه‌رموو:

ئەى خوايە! خۆم بە تۆسپارد، وەرپووى خۆم لە تۆ كەرد، وە كارى خۆم
 حەوالەى تۆ كەرد، وە پشتەم بە تۆ بەست، خۆشم دەوئى و لىت دەترسم، هىچ
 پەناو دەربازگە نىن لە تۆ مەگەر بۆلاى تۆ، بېروام بەو كەتتەت هەتتاو كە
 ناردووتە خوار، وە بەو پىغەمبەرەت كە پەوانەت كەردو، وە لە رىوايەتتەكدا هاتو،
 كە پىغەمبەرى خوا ﷺ بە بەرپائى كورپى غازىبى فرموو: ئەم قسانە بكە
 بە دوايىن قسەت لەسەر جىگەى خەوتن.

كەواتە: پىغەمبەرى خوا ﷺ بۆ خەوتنىش هەم پىش نوستن و هەم پاش
 بىداربوونەوشى، هەر بەدەم يادى خواو پارانەو وەو خەوتو وە لە خەو هەتساو و
 هەميشە دلى موبارەكى پەيوەست بوو بە خواو (سبحانە و تعالى)، ديارە
 هەر ئەو هەردەم دل بە خواو پەيوەست بوونەشى بوو، كە لە هەموو ئاكارو
 پەوشتتەكى بەرزو جوانى و لە سەرچەم كەردەو و پەفتارو هەتتەستەكانىدا لە
 لووتكەى هەرە بەرزدا بى.

ئىستاش بە پىوستى دەزانم لە چوار خالاندا بە كورتى باسى: تەمەنى
 موبارەكى و، كۆچى دوايى كەردنى و، مىراتلىگىرانى و، خەون پىنوە بىنرانى
 بكەين:

چوارددهیم: تهمه‌نی پر بهرکه‌تی :-

* (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، مَكَثَ النَّبِيُّ ﷺ بِمَكَّةَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ سَنَةً، يُوحَى إِلَيْهِ، وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرًا، وَتُوفِيَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ سَنَةً) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْمِ: (۳۶۸۹).

واته: پیغهمبه‌ری خوا ﷺ سیزده سالان له مه‌ککه مایه‌وه، وه‌حی بز ده‌هات، وه له مه‌دینه‌ش ده سالان مایه‌وه، وه له تهمه‌نی شه‌ست و سئ سالییدا کۆچی دوا‌یی کرد.

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَانِنِ، وَلَا الْقَصِيرِ، وَلَيْسَ بِالْأَبْيَضِ الْأَمْهَقِ، وَلَيْسَ بِالْأَدَمِ، وَلَا بِالْجَعْدِ الْقَطَطِ، وَلَا بِالسَّبْطِ، بَعَثَهُ اللَّهُ عَلَى رَأْسِ أَرْبَعِينَ سَنَةً، وَأَقَامَ بِمَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ، وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ، وَتَوَفَّاهُ اللَّهُ عَلَى رَأْسِ سِتِّينَ سَنَةً، وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ وَلِحْيَتَيْهِ عِشْرُونَ شَعْرَةً بِيضَاءً) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْمِ: (۳۳۵۵)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْمِ: (۶۲۳۵).

واته: پیغهمبه‌ری خوا ﷺ بالای نه زۆر دریز بوو نه کورت بوو، وه په‌نگی نه زۆر سپی بوو، نه نه‌سمه‌ریش بوو، وه قژی سه‌ری نه گرزو لول بوو نه خاوش بوو، خوا پاش چل سالیی په‌وانه‌ی کرد، ده سالان له مه‌ککه بوو، ده سالانیش له مه‌دینه بوو، وه خوا پاش شه‌ست سالیی برده‌یه‌وه، له سه‌رو ریشیدا بیست مووی سپی نه‌بوون.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَاتَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ سَنَةً) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْمِ: (۳۳۴۳)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْمِ: (۶۲۳۸).

واته: پیغهمبه‌ر له تهمه‌نی شه‌ست و سئ سالییدا مردوه.

شایانی باسیشه فرموده‌کمی نه‌نس - خوا لیتی پازی بی-، که باسی ده سال مانه‌وی پیغمبر ده‌کات له مه‌ککه که له‌راستیدا سیژده سال بووه، وا دیاره مه‌بستی پی ده سالی ناشکرا بووه له ته‌مندی موباره‌کی پیغمبرایه‌تی، چونکه سی سالان به پنهانی بانگه‌وازی کرده.

هروه‌ها، که باسی شه‌ست سالی کرده، یان وایزانیوه، که نه‌ونده بووه، یان به‌پیتی باوی خویان به پیوستی نه‌زانیوه سی ساله‌که باس بکات. که‌واته:

پیغمبرِ خُدا ﷺ شه‌ست و سی (۶۳) ی سالی مانگیی ژیاوه، به‌مجزوه:

چل (۴۰) سالی پیش پیغمبرایه‌تی و وه‌حی بز هانتی.

سیژده (۱۳) سالی مه‌ککه، سی (۳) ی پنهان و ده (۱۰) ی ناشکرا.

ده (۱۰) سالی مه‌دینه.

. ۶۳ = ۱۰ + ۱۳ + ۴۰ سال .

پازده‌یه‌م: کوچی دواپی گردنی :-

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَخِرُ نَظْرَةٍ نَظَرْتُهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَشَفُ السُّتَارَةِ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ، فَنَظَرْتُ إِلَى وَجْهِهِ كَأَنَّهُ وَرَقَةٌ مُصْحَفٍ، وَالنَّاسُ حَلَفَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَكَادَ النَّاسُ أَنْ يَضْطَرِبُوا، فَأَشَارَ إِلَى النَّاسِ أَنْ ائْبْتُوا، وَأَبُو بَكْرٍ يَوْمَهُمْ، فَأَلْقَى السُّجْفَ وَتُوْفِّي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ آخِرِ ذَلِكَ الْيَوْمِ) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۴۱۹).

واته: نه‌نس - خوا لیتی پازی بی- ده‌لی: دواپین پوانینم بز پیغمبرِ خُدا ﷺ رۆژی دووشه‌مه بوو، که په‌رده لادرا (په‌رده‌ی سهر ده‌رگای ژووری عایشه، که پیغمبرِ خُدا ﷺ لیسو) ته‌ماشای رووم کرد، وه‌ک په‌ری موصحف بوو، خه‌لکیش

له پشت نه‌بویه‌کره‌وه - خوا لیتی پازی بی- بوون (پیش نویژی بۆ ده‌کردن) خه‌لکه‌که خه‌ریک بوو نویژه‌که‌یان تیکبده‌ن، به‌لام (پیغه‌مبه‌ر) ناماژه‌ی بۆ خه‌لکه‌که کرد، که مه‌جووئین! نه‌بویه‌کریش پیش‌نویژی بۆ ده‌کردن، وه‌ پ‌رده‌که دادرایه‌وه‌و پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌ کۆتایی نه‌و رۆژه‌دا کۆچی دوایی کرد.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ مُسْتَنْدٌ إِلَيَّ، يَقُولُ: {اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي، وَالْحَقْنِي بِالرِّبْقِ الْأَعْلَى}) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (٢٥٩٨٩)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٤١٧٦) وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٤٤٤)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (٣٤٩٦)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَغَيْرُهُمْ.

واته: عایشه - خوا لیتی پازی بی-، گوتویه‌تی: له‌کاتی‌کدا، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ نه‌خۆشی مه‌رگیدا، پالی به‌منه‌وه‌ دابوو گویم لی‌بوو ده‌یفه‌موو: نه‌ی خوايه! لیم ببووره‌و به‌زه‌بیت پیمدا‌ب‌و به‌ هاوه‌لانی بالاوه‌ په‌یوه‌ستم بکه، (واته: فریشته‌کان و پروحی پیغه‌مبه‌ران)

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ بِالْمَوْتِ وَعِنْدَهُ قَدَحٌ فِيهِ مَاءٌ، وَهُوَ يَدْخُلُ يَدُهُ فِي الْقَدَحِ، ثُمَّ يَمْسَحُ وَجْهَهُ بِالْمَاءِ، ثُمَّ يَقُولُ: {اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى هَمَّاتِ الْمَوْتِ، وَسَكَرَاتِ الْمَوْتِ}) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (٣٤٩٦)، وَقَالَ: حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَضَعْفَةُ الْأَلْبَانِي.

واته: پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ له‌ کاتی مردندا بینی، وه‌ قاپه‌ ناوتکی له‌لا بوو، ده‌ستی ده‌خسته‌ نیو قاپه‌که‌و، ده‌موچاروی خۆی به‌ ناوه‌که‌ ده‌سپری، نینجا ده‌یفه‌رموو: نه‌ی خوايه! له‌سه‌ر نازاره‌کانی مه‌رگ‌و بی‌هۆشییه‌کانی مردن هاوکاریم بکه.

که‌واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه‌ک چۆن ژبانه‌کی ناسایی به‌شه‌رانه‌ی گوزه‌رانده‌وه‌و ژیاوه، له‌ پروه‌ ماددییه‌که‌یه‌وه، به‌لام له‌به‌ر رۆشنایی وه‌حی و ناراسته‌کردنی خواي

په‌روه‌ردگاردا، به‌همان شیوه‌ش به‌مردنیکی ناسایی کۆچی دوایی کرده، وه‌ک
سه‌رجه‌م مرۆقه‌کان، وه‌ک خوی به‌رزومه‌زن و بئ‌هاوتاش پیتی فهرموو بوو: ﴿إِنَّكَ
مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ﴾ (الزمر، واته: بئ‌گومان تۆش ده‌میری و ئه‌وانیش ده‌مرن.

لیزه‌شدا به‌پنویستی ده‌زانم له‌بهر تیشکی ئه‌و سئ‌ ده‌قه‌دا، که‌ له‌باره‌ی کۆچی
دوایی پیغه‌مبهری خوا ﷺ هینامانه‌وه، ناماژه به‌ سئ‌ مه‌سه‌لان بکه‌م:
په‌که‌م: وه‌ک له‌ ده‌قی په‌که‌مدا ده‌بینرئ پیغه‌مبهری خوا ﷺ پیش کۆچی دوایی
چاوی موباره‌کی به‌ دیسه‌نی نویژی به‌کۆمه‌لی هاوه‌لانی رۆشن بۆته‌وه، که
هاوه‌لی ههر نیزیک و دل‌سۆزو خۆشه‌ویستی (أبو بکر الصدیق) ئیمامیان بووه و به
دل‌نیاییه‌وه به‌جئ‌ی هئ‌شتوون.

دووهم: دوا فهرمووده و پارانه‌وه‌ی له‌ دنیا‌دا ئه‌وه بووه، که‌ خوا بیبه‌خشی و له‌گه‌لی
به‌به‌زیی بئ‌ و به‌ هاوه‌لانی بالآوه په‌یوه‌ستی بکات، که‌ ئه‌وه به‌رزترین مه‌به‌ستی
ژیانی دنیا‌ی بووه، ئه‌میش له‌ ده‌قی دووه‌مدا دیاره.

سئ‌یه‌م: له‌ کاتی مردنیدا هه‌ستی به‌ ئیش و نازار کرده‌و، داوای له‌ خوا کرده، که
یارمه‌تی بدات و هاوکاری بئ‌ بۆ تپه‌پرانندی نازار و ناره‌حه‌تییه‌کانی مه‌رگ،
ئه‌میش له‌ ده‌قی سئ‌یه‌مدا دیاره.

هه‌لبه‌ته‌ چۆنیه‌تی مردنی پیغه‌مبهری خواش ﷺ وه‌ک زیانه‌که‌ی بۆ ئیسه
جئ‌گای گه‌لیک ده‌رس و په‌ندی جۆراوجۆره.

شازده‌یه‌م: میراتی :-

* (عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ - أَخِي جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: مَا
تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ مَوْتِهِ إِلَّا سِلَاحَهُ وَبِفَلْتُهُ وَأَرْضًا جَعَلَهَا صَدَقَةً
أَخْرَجَهُ الْبُخَّارِيُّ: (۲۷۳۹).

واته: پیغه مبهري خوا ﷺ له کاتي مردني دا هيچي به ميرات به جين نه هيشت، جگه له چه که که ی و ئیستره که ی و زه و یی که، که کرد بویه خیر.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: أَنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: {لَا تُورَثُ مَا تَرَكْنَاهُ صَدَقَةً} صحيح البخاري: (۲۶۶۳).

واته: پیغه مبهري خوا ﷺ فرموویه تی، نیمه (پیغه مبهران) میراتمان لیناگیرئ هدرچی به جینی به ییلین، خیره (بو خه لکی).

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَتَقَسَّمُ وَرَثَتِي دِينَارًا، مَا تَرَكْتُ بَعْدَ نَفَقَةِ نِسَائِي وَمَوْنَةِ عَامِلِي، فَهُوَ صَدَقَةٌ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: (۲۷۷۶).

واته: میراتگره کانم یه ک دینار دابهش ناکه، نه وهی به جیم هیشته پاش جیا کردنه وهی بژوی هوسه رانم و کرئ کرئکاره که م، نه وه ده کرته خیر.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، دِينَارًا، وَلَا دِرْهَمًا، وَلَا شَاةً، وَلَا بَعِيرًا) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۴۲۲۲)، وَمُسْلِمٌ: (۱۶۳۴) بَلْفِظْ قَرِيبَ مِنْهُ.

واته: پیغه مبهري خوا ﷺ نه دینار ی که نه دره می که و، نه مه ریک نه حوشریکي به میرات به جین نه هیشته.

که واته:

پیغه مبهري خوا ﷺ هیچ شتیکی به میرات به جین نه هیشته، جگه له پیدایستی به کانی پوزانه ی خو ی و نه وانیشی کردو ته خیر بو خه لکی!

به لئ ئاوا ده بئ بو خوا ژیان و تنیا به هیوای ژیانی پوژی دوا یی بوون!

حەفدەیه‌م: خەون پێوه بینرانی :-

پێجگە لە پابەندیی بە سوننەت و رێبازی پێغەمبەری خواوە ﷺ، ئیمە هیچ
پێسەکی دیکەمان نیە بۆ نزیکی لە پێغەمبەرەوه، بەلام وێرای پابەندیی بە
سوننەتەوه، بۆ هەندیک کەس دەگوێجێ لەرێی خەون پێوه بینینیشەوه، بەهره له
ناپراستەکردن و رێنمایی پێغەمبەری خوا ﷺ وەرگرن، بەلام پێگومان مەرجی ئەو
جۆره خەوانەش^(۱) ئەوه‌یه، کە لە شیرازە‌ی قورئان و سوننەت نەچنە دەری،
پاشان زیاتر وەک: دلخۆشکردن و وریاکردنەوه و بەرچاو پوونی... سوودیان
لیوەرگیری، چونکە ئیسلام تەواو کاملەو تەنیا لە قورئان و سوننەتیشدا کورت
هەلاتەوه، خەون بە بەلگە‌ی شەرعیی دانائێ و حەلال و حەرام، ئەمرو نەهی،
تەنیا لە شەریعت وەردەگیرێن.

ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ لەبارە‌ی خەون پێوه بینرانیەوه، چەند شتیکی
گرنگی فەرمووه، کە بۆ ئەو کەسانە‌ی خۆ‌ی بە بەزە‌ی و بەخشەر لە‌وبارە‌وه
بەهرە‌مەندی کردوون و بەهرە‌مەندیان دەکات، موژدە و دلخۆشیی زۆریان تێدا‌یه،
ئەمەش چەند نموونە‌یه‌کی ئەو جۆره فەرمووانە‌ن و لە پێشە‌وه‌شیان دوو فەرمووده
لەبارە‌ی خەونە‌وه بە گشتی دێنینه‌وه:

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: {لَمْ يَنْقُ مِنْ
الثُّبُوءِ إِلَّا الْمُبَشَّرَاتُ، قَالُوا: وَمَا الْمُبَشَّرَاتُ؟ قَالَ: الرُّؤْيَا
الصَّالِحَةُ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٦٥٨٩).

(۱) لە کتیبی: (رێگای صالح بوون و بەره‌و خوا چون) دا بە درێژی باسی خەونمان کردوه، هەروە‌ها لە
بەرگی دووه‌می کتیبی (نیمان و عەقیدە‌ی ئیسلامی) دا دیسان توێژینه‌وه‌یه‌کمان لەبارە‌ی خەون و
خورپە (الرؤیا والإلهام) هەه کردوه.

واته: گویم له پیغه مبه‌ری خوا وَعَلَيْهِ بوو ده‌یغدموو: جگه له دلخوشکهره‌کان هیچ شتیک له پیغه مبه‌رایه‌تی نه‌ماوه‌توهه، گوتیان، دلخوشکهره‌کان چین؟
فهرمووی: خهونی باشه.

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {إِذَا اقْتَرَبَ الزَّمَانُ لَمْ تَكُنْ كَكَذِبِ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ، وَرُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِعَةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ التُّبُوقِ} مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۷۰۱۷)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۲۶۳).

واته: نه‌گدر کاتی رۆزی دوا‌یی نیزی‌ک بۆوه، به‌ده‌گمه‌ن خهونی برودار ناراست ده‌رناچن، وه خهونی برودار به‌شیکه له چلو شه‌ش به‌شی پیغه مبه‌رایه‌تی.

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَسِيرًا لِي فِي الْقِطْعَةِ، أَوْ كَأَلْمَا رَأَى لِي فِي الْقِطْعَةِ، لَا يَمْكُلُ الشَّيْطَانُ بِي} مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۶۹۹۳)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۲۶۶).

واته: هدر که‌سیتک منی له خه‌نیدا بینی، نه‌وه به بیداریش ده‌مبینی، یان: وه‌ک به بیداری بینیمی، شه‌یتان ناچیته سهر شیتوه‌م.

* (عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {مَنْ رَأَى فِي (يَعْنِي فِي النَّوْمِ) فَقَدْ رَأَى الْحَقَّ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۲۶۵۹)، وَقَالَ شَعِيبُ الْأَرْنَؤُوطُ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ.

واته: هدر که‌سیتک منی بینی (واته له خه‌ودا) نه‌وه هه‌قی بینیه‌وه.

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى لِي فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَصَوَّرُ - أَوْ قَالَ: لَا يَعْشَبُهُ بِي -} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۲۶۵۹)، وَقَالَ شَعِيبُ الْأَرْنَؤُوطُ: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ.

واته: هدر که سیتک له خه‌ودا بینیمی نه‌وه (به‌راستی) بینیمومی، چونکه شه‌یتان خوئی به من ویتنا ناکات، یان فهرمووی: خوئی به من ناچوینتی.

* (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضی الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: {مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَمْكُلُ بِي} أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۲۲۷۶) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (مَخْتَصِرِ الشَّامِلِ) بِرَقْم: (۳۴۳).

واته: هدر که سیتک له خه‌ودا بینیمی نه‌وه (به‌راستی) بینیمومی، چونکه شه‌یتان ناچیتته سهر شیوه‌م.

که‌واته:

خه‌ون (رؤیا) بینین به پیغه‌مبه‌ری خواوه صلی الله علیه و آله نیعمه‌تیک‌ی گه‌وره‌یه‌و جیاوازیبه‌کی بنه‌ره‌تیشی له‌گه‌ل سهرجه‌م خه‌ونه‌کانی دیکه‌دا هه‌یه، نه‌ویش نه‌وه‌یه به پئی نه‌و جه‌ختکردنه‌وه‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله، که بابای خه‌ون بین (صاحب الرؤیا) دلنیا‌یه، که نه‌و که‌سه‌ی له خه‌وندا بینیمومی‌تی و به خزمه‌تی گه‌یشته‌و، وه‌ک پیغه‌مبه‌ری خاتمه‌ موحه‌مه‌د صلی الله علیه و آله، نه‌وه پیغه‌مبه‌ری خوا‌یه‌و هه‌یچ وه‌هم و گومان و به‌ه‌له‌داچوونیک له نارادا نیه.

له کۆتایی ئەم لیکۆلینه وه شدا له باره ی که سایه تیی پیغه مبهری خاته مه وه ﷺ ده لئین :-

پیگومان حیکمه ت و نامانجی گه وه و گرنگی ناشنا بوون به که سایه تیی و ره وشت و ناکارو خه سلته به رزو ناوازه کانی پیغه مبهری کۆتایی موحه مه د ﷺ، نه وه یه، که بیکه یه مامۆستا و چاوساغ و سه رمه شقمان و، ره وشت و ره فتارو ناکاره کانی بکه یه ناوینه، که خۆمان و هه لئس و کهوت و ناکاره کانمانی تیدا ببینین و، بیانکه یه ته رازوو و پیوه ریک، که خۆمان و کارو کرده وه و هه لئوسته کانمانی پی هه لئسه نگینین و بیوین.

وهك (الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) گوتوویه تی: (سَأَلْتُ خَالِي هَذَا بَنُ أَبِي هَالَةَ، وَكَانَ وَصَافًا، عَنِ حَلِيَةِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا أَشْتَهِي أَنْ يَصِفَ لِي مِنْهَا شَيْئًا أَتَعَلَّقُ بِهِ...).

واته: پرسیارم له خالم هیندی کوپی نه بی هاله، که زۆر وه سفکه ر بوو، کرد، له باره ی ناکارو ره وشتی پیغه مبهری خواوه ﷺ، که من ئاره زووم بوو شتی کم له باره یه وه (واته: له باره ی ره وشت و ره فتاری پیغه مبه ره وه) بۆ باس بکات، تا کو پیه وه پابه ندبم.

به لئین، نامانج و حیکمه تی ناشنایی به که سایه تیی پیغه مبه ری خواو شاره زابوونی ناکارو ره وشت و خه سلته و هه لئس و کهوت و هه لئوسته کانی بریتیه له پیوه په یوه سه بوونی:

(أَتَعَلَّقُ بِهِ) !

خوا به لوظف و به‌زه‌یی بی سنووری خو‌ی یارمه‌تیمان بدات، که پیغه‌مبسه‌ره
 ره‌وشت مه‌زن و کو‌تاییه‌که‌ی، بکه‌ینه سه‌ر مه‌شقی ژیانی تاکی‌ی و خیزانی‌ی و
 کو‌مه‌لایه‌تی‌ی و سیاسیمان و به‌و هۆیه‌شه‌وه سه‌ره‌رزبی و به‌خته‌وه‌ری‌ی دنیاو
 سه‌رفرازی‌ی، به مراد گه‌یشتنی قیامت وه‌ده‌ست بینین. نامین.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

۲۴ ی ره‌جه‌بی ۱۴۳۳هـ

۱۳ ی حوزیره‌انی ۲۰۱۲ز

هه‌ولیر

بەرھەمەكانى دانەر

- ۱- پوختەيەك دەرپارەى ئىسلام. چاپى ۲/ ۲۰۰۶.
 - ۲- دەبەرىك راجوونى ئىسلام و رېچكان. چاپى ۳/ ۲۰۰۶.
 - ۳- يادى خوا، گىرنگى يادى خوا لە زىيانى مرۇف دا. چاپى ۱/ ۱۹۸۷.
 - ۴- كۆمەلى خوا. چاپى ۱/ ۱۹۸۸.
 - ۵- پىشمەرگەى ئىسلام، يان مسوئلمانى موحاھىد كىيەوچۇنە؟ چاپى ۳/ ۲۰۰۱.
 - ۶- دەردو دەرمانى بزووتنەھەى ئىسلامى. چاپى ۱/ ۱۹۸۹.
 - ۷- رېئىبازى پىنچەمبەر ﷺ كامەيە؟ چاپى ۱/ ۱۹۸۹.
- تېيىنى: دواتر خرايە نىو كىتېبى (مسوئلمانى كامل: بەشى يەكەم: بىروپرواى مسوئلمان) وە دواتر ئەمىش خرايە نىو كىتېبى (ئىمان و عەقىدەى ئىسلامى) يەھە .
- ۸- رېنگاى صالح بوون و بەرەو خوا چوون. چاپى ۵/ ۲۰۱۲.
- تېيىنى: وەرگىپر دراوہ بۇ عەرەبى و لەژىر چاپە .
- ۹- كوردستان بۇ وىران بوو و چۇن ئاوەدان دەبىتەھە؟ چاپى ۱/ ۱۹۸۹.
 - ۱۰- حوكمى گەرانهوہ ژىر نىرى طاغوت. چاپى ۲/ ۲۰۰۵.
 - ۱۱- سۆزى نەتەواپەتى و بىرى ناسيۇنالىزم لە تەرازووى ئىسلامدا. چاپى ۳/ ۲۰۰۵.
 - ۱۲- مسوئلمانى كامل/ بەشى يەكەم: بىروپرواى مسوئلمان. چاپى ۱/ ۱۹۹۷.
- تېيىنى: ((دواتر خرايە نىو كىتېبى (ئىمان و عەقىدەى ئىسلامى) يەھە)).
- ۱۳- چارسەرى كىشەى كورد لە نىوان ئىمان و بەرلەمان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۲.
 - ۱۴- بزووتنەھەى ئىسلامى لە دوورپانى مان و نەمان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۳.
 - ۱۵- بزووتنەھەى ئىسلامى و ئايندەيەكى گەش و پوون. چاپى ۱/ ۱۹۹۵.
 - ۱۶- پرۇژەى بەرنامەى فىكىرى كارى ئىسلامى. چاپى ۱/ ۱۹۹۶.
 - ۱۷- جەند رېپروونىيەك بۇ ئىسلامىيەكانى كوردستان. چاپى ۱/ ۱۹۹۶.

۱۸. ئىسلام ۋە كىشە ھەنوۋكەيپەكان. چاپى ۱ / ۱۹۹۵
۱۹. با وريا بين! دارووخانى رەموشت كۆمەلگاكەمان بەرمو ھەندېر دىبات. چاپى ۲ / ۲۰۰۶
۲۰. خواپەرستى ئىسلامىي: بەشى بەكەم / خواپەرستى بەگشتى، پاك وخواۋىنى .
۲۱. خواپەرستى ئىسلامىي: بەشى دووم / نوپۇز بەرپاگردن .
۲۲. خواپەرستى ئىسلامىي: بەشى سېيەم / مال بەخشىن و زەكات.
۲۳. خواپەرستى ئىسلامىي: بەشى جوارەم / رۇزوو گرتن، حەج و عومرە، زىكرى خوا.
۲۴. گەرەنەو ە بۇ لاي خوا . چاپى ۵ / ۲۰۱۰
۲۵. زاناپانى ئىسلام كىن و چۆنن ۱۹ چاپى ۲ / ۲۰۱۱
- تېببىنى : بۇ زمانى عەرەبىش وەرگېرراوۋە.
۲۶. بىنچىنە گىرنگەكانى ھەئس و كەوتى شەرعىيەنەو زىرانە لەگەل وردە بابەتە خىلافىيەكاندا، چاپى ۱ / ۱۹۹۹ .
- تېببىنى: ئەم نامىلكەيە باسكى بەرگى بەكەمى كىتېبى: (خواپەرستى ئىسلامىي) يە، بۇ زمانى عەرەبىش وەرگېرراوۋە چاپىش كراوۋە.
۲۷. مزگەوتەكانى كوردستان لەنيوان ئاومدان كىردنەووم و پىران كىردن دا. چاپى ۱ / ۲۰۰۰
۲۸. تافىكىردنەوومى خوا بۇ بەندەكانى چى يەو چۆنە؟ چاپى ۱ / ۲۰۰۰
۲۹. بىنەما شەرعىيەكان و ھىلە گىشتىەكانى كۆمەلئىكى ئىسلامىي پەسەن .
- تېببىنى: (ئەم نامىلكەيە وەرگېرراوۋەتە سەر زمانى عەرەبىي).
۳۰. كۆمەلئى ئىسلامىي: ئامانچ و ھەئوئىستەكانى. چاپى ۱ / ۲۰۰۱
۳۱. پاساو بەلگە شەرعىيەكانى بىناتنانى كۆمەلئى ئىسلامىي، ئالغەكانى: او ۲ و ۳ و ۴ . چاپى ۱ / ۲۰۰۱
۳۲. ئاھرىتى مسوئمانى كورد مافە شەرعىيەكانى و ئەرگە گىرنگەكانى. چاپى ۱ / ۲۰۰۰
۳۳. ئاھرىتى و خىزان لە ساپە شەرعىيەت دا . چاپى ۲ / ۲۰۰۵

۳۴- چەند مەسەلە يەككى باۋى سەردەم . چاپى ۵ / ۲۰۰۵

تېببىنى: ۋەرگىپىراۋىتە سەز زىمانى غەزەبى.

۳۵- چەند پىرپوۋىنىيەك بۇ خوشك ۋە برايانمان لە ھەندەران . چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۳۶- سنوۋرە قەدەغەكان مەشكىنن! (چاۋپىكەۋىتنى دىكتورحسین محمد عزیز). چاپى ۲

۲۰۰۳ /

۳۷- چۇن ھەلس ۋەكەۋت لەگەل خەلگى دا بىكەين! چاپى ۱ / ۲۰۰۲

تېببىنى: ۋەرگىپىراۋىتە سەز زىمانى غەزەبى.

۳۸- شەھىد كىيەۋ چ پلەۋپايەككى ھەيە! چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۳۹- جىھاد لە رى خواداۋ چەند سەرنج ۋە ئاگادارىيەك . چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۴۰- بۇئەۋەى لەسەر جىھادكردنمان قەرزدار نەبىنەۋە! چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۴۱- جىھاد لەرپى خوادا چىيەۋ بۇچى دەكرى ۋە چۇن دەكرى؟ چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۴۲- ئەشكەنجەۋ زىندان (چاۋپىكەۋىتنى ھاۋزىن غومەر) چاپى ۳ / ۲۰۰۹ .

تېببىنى: ۋەرگىپىراۋىتە سەز زىمانى غەزەبى، ھەروھە دوو تەرجەمەئى فارسىشى

كراۋەۋ چاپ ۋە بلاۋكراۋىتەۋە، ھەروھە بۇ زىمانى ئىنگلىزىش ۋەرگىپىراۋەۋ

چاۋەپى چاپە.

۴۳- كارو پىرۋەى ئىسلامىمان (وتارى كۆنگىرەى يەكەمى كۆمەلى ئىسلامى)

چاپى ۲ / ۲۰۰۶ .

۴۴- ئىسلام ۋە مسولمانەتى ۋەكارى ئىسلامى لەبەر پۇشناى قورئان ۋە سوننەتدا . چاپى

۱ / ۲۰۰۶ .

۴۵- ئىمان ۋە غەقىدەى ئىسلامى . بەرگى/۱، ئىمان ۋە غەقىدەى ئىسلامى چى يەۋ چۇنە!؟

۱ تا ۱۲ . چاپى ۱ / ۲۰۰۶

۴۶- ئىمان ۋە غەقىدەى ئىسلامى . بەرگى/ ۲، خوا بە يەگىرتن (التوحىد) لە

بەدپەنەرپەتتى ۋە پەروەردگارپىتى دا . ۱۲ تا ۲۶ . چاپى ۱ / ۲۰۰۶

- ۴۷- نیمان و عه‌قیده‌ی نیسلامی. به‌رگی / ۳، خوا به‌یه‌کگرتن له ناوو سیفهنه‌ت و له به‌رستراویتی دا، ۲۷ تا ۳۶ . چاپی ۱ / ۲۰۰۷
- ۴۸- نیمان و عه‌قیده‌ی نیسلامی. به‌رگی / ۴، نیمان به فریشته‌کانی خوا (عزو جل)، کتیبه‌کانی خوا (عزو جل)، پیغه‌مبه‌رانی خوا (علیهم الصلاة والسلام). ۳۷ تا ۴۰ . چاپی ۱ / ۲۰۰۷
- ۴۹- نیمان و عه‌قیده‌ی نیسلامی. به‌رگی / ۵، نیمان به رۆزی دوابی قه‌زاو قه‌دمر ۴۱ تا ۴۵ . چاپی ۱ / ۲۰۰۸
- ۵۰- نیمان و عه‌قیده‌ی نیسلامی. به‌رگی / ۶، تایبه‌تمه‌ندی و دیدو بۆچوونه‌کانی به‌یره‌وانی رپیازی پاست. ۴۶ تا ۵۰ . چاپی ۱ / ۲۰۰۸
- ۵۱- ته‌وژمی نیسلامی و عه‌لمانی و خاله‌هاوبه‌ش و جیاوازه‌کانیان . چاپی ۱ / ۲۰۰۷، چاپی ۲ / ۲۰۱۱.
- تیبینی: زۆربه‌ی به (۲۴) نالقه له ههفته‌نامه‌ی (هاوولاتی) و نه‌وه‌ی دیکه‌ش به (۹) نالقه له ههفته‌نامه‌ی (ناوینه) دا بلا و کراومه‌وه.
- ۵۲- گه‌نجه‌کانمان له نیوان ره‌سه‌نایه‌تی و لاسایی کردنه‌وه‌دا.
- ۵۳- به دوورخسته‌نه‌وه‌ی ناهرمه‌ت له نیسلام چ زیانیك ده‌کین؟
- ۵۴- سیاسه‌تی نیسلامی و چه‌ند روونکردنه‌وه‌یه‌ک.
- ۵۵- چۆنیه‌تی بوونه‌ی پێشه‌نگ و بنیاتنانی بنکه‌ی جه‌ماوه‌ری.
- ۵۶- چه‌ند بنه‌مایه‌کی گرنگی و تاربیژی.
- ۵۷- فوتابیانی زانیاری شه‌رعی چه‌ند سه‌رنج و پێنمایی یه‌ک.
- ۵۸- خوو ره‌وشتی به‌رزو په‌سند سه‌نگی مه‌حه‌کی مسولمانه‌تی یه‌.
- ۵۹- بانگه‌واز بۆ لای خوا .
- ۶۰- فوتابیانی له‌م هه‌ل و مه‌رجه‌دا پێویسته‌ چه‌ون بن و چی بکه‌ن؟!
- ۶۱- ضیف و قضیه (مقابله مع فتاة العربیة). که دوابی له شیوه‌ی نامیلکه‌دا چاپ کراوه.
- ۶۲- حواری خاص (مقابله مع فتاة العالم). که دوابی له شیوه‌ی نامیلکه‌دا چاپ کراوه.

- ۶۳- خواناسی، ئاپین، ئیمان. چاپی ۲ / ۲۰۰۹ .
- ۶۴- واقعی ههریمی کوردستان... دیدیکی نیسلامیانه. چاپی ۱ / ۲۰۰۸ .
- ۶۵- چهند بابتهیکی هونهری لهبهرپوشنایی فورئان وسوننهت دا. چاپی ۱ / ۲۰۰۸
- ۶۶- چؤن باشتر له کتیبی بهرپزی خوا بههرمهند دهیین؟ چاپی ۱ / ۲۰۰۸، چاپی ۳ / ۲۰۱۰
- ۶۷- سروشت و پایهکانی خیزان و مهسهلهی چهندزنیی له تهرارزوی شهرع و عهقل دا. تیپینی: ئەم نامیلکه به (۱۴) نالقه له رۆژنامهی (رۆژنامه) دا بلاوکراوتهوه.
- ۶۸- بوختهی ژياننامهی پښه مبهری خوا ﷺ، چاپی ۱ / ۲۰۱۰، چاپی ۲ / ۲۰۱۱،
- ۶۹- چهند بابتهیکی سیاسی هاوچهرخ لهبهرپوشنایی عهقل و وحی دا .
- ۷۰- کاری نیسلامی و رهواندنهوی چهند تهومزئک.
- ۷۱- حوکمی له نیسلام هه لگه پانهوهو هه لسه نگاندنیک.
- ۷۲- مهلای گهوره کۆیهو تهفسیرهکهی و چهند سهرنجیک.
- ۷۳- ئهرکی سهرشانمان بهرانبهر به فورئان .
- ۷۴- هه لسه نگاندنیک له بارهی، هه بوون و نه بوونی نه سخ له فورئان دا.
- ۷۵- الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد الأول.
- ۷۶- تافیکردنهوی خوا بۆ بهندهکانی چپیهو چۆنه؟
- ۷۷- بهرگی پهکه می (تهفسیری فورئانی بهرزو به پین)، که سوورپتی (الفاحة و البقرة) ی گرتۆته خۆی.
- ۷۸- بنه ما شرعیه کان و هیله گشتیهکانی کۆمهلی نیسلامی. چاپی / ۳
- ۷۸- روونکردنهوی بنه ما شرعیه کان و هیله گشتیهکانی کۆمهلی نیسلامی.
- ۸۰- رهوفندی کورد له هه ندهران و ئهرکی سهرشانی.

نور بهرهمانې له ژبې چاپېن

- ۱- خاتوو عائشه دایکې پرواداران.
- ۲- تفسیرې فورثانی بهرزو به پېنژ / بهرگی دووهم، سورمتی (آل عمران).

نور بهرهمانې چاپوړئې چاپېن

- ۱- الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد (۱ - ۹).
- ۲- خووو رهوشتی نیسلامی.
- ۳- نافرمتو خیزان له سایه شریعتدا. بهرگی دووهم.
- ۴- گرنگی و پیویستی پابهندی به فورثان و سوننه ته وه.
- ۵- نیسلام و دموله تداری و حوکم پرنی.
- ۶- تفسیرې فورثانی بهرزو به پېنژ / بهرگی سییه م، سورمتی (النساء).

نيووروك

- ۹..... نهم كتيبہ
- ۱۴..... پيشه‌کی چاپی سييهم
- ۱۵..... پيشه‌کی چاپی دووهم
- ۱۷..... پيشه‌کی
- ۲۰..... دستپيك
- ۲۴..... ماناي وشه‌ی (السيرة):
- ۲۵..... بزي وردہ-كارييه‌كاني ژيانی پيغمبر ﷺ باسكراون؟
- ۲۹..... گرنگی شاره‌زابوون له
- ۲۹..... ژياننامه‌ی پيغمبري خوا ﷺ
- ۲۹..... يه‌كهم: له پروی نيمانيسره:
- ۳۳..... دووهم: له پروی تيگه‌يشتنی تورنانه‌وه:
- ۳۶..... سييهم: له پروی خوا پهرستیی و دينداريسه‌وه:
- ۴۰..... چوارهم: له پروی کارو چالاکی نيسلاميه‌وه:
- ۴۴..... ناوو نه‌سه‌بو و کاتو شويني
- ۴۴..... له‌دايکبوونی پيغمبر ﷺ
- ۴۴..... (۱) ناوی موباره‌کی پيغمبر ﷺ:
- ۴۶..... (۲) نه‌سه‌بی پيغمبر ﷺ:
- ۴۸..... (۳) کاتو شويني له‌دايکبوونی پيغمبر ﷺ:
- ۵۴..... کورته‌يه‌ك له ژيانی پيغمبر ﷺ
- ۵۴..... له‌کاتی له‌دايک بوونيه‌وه هه‌تاكو

۵۴..... سى سال پيش وەحى بۆي ھاتنى

۵۴ يەكەم:

۵۵ دووہم:

۵۶ سى يەم:

۵۷ چوارەم:

۵۸ يېنجەم:

۵۹ شەشەم:

۵۹ ھەوتەم:

۶۱ ھەشتەم:

۶۲ نۆزەم:

۶۳ دەيەم:

۶۴ يازدەيەم:

۶۶ زەمىنەسازىيەگانى پيش دابەزىنى

۶۶ وەحى بۆ پېغەمبەري خوا (محمد) ﷺ

۶۶: يەكەم: سەرگەردانىسى و گومرايىەكى گشتى و ھەمەلايەنەسە لە نىو مرۆشاىە تىدا:

۷۱ دووہم: چاوەروانى خەلكى بەگشتى كە پېغەمبەري كۆتايى بىن:

۷۸ سى يەم: نامادە كەردنى پېغەمبەر ﷺ بۆ وەرگرتنى وەحى:

۸۳ سەرھتاي ھاتنى وەحى بۆ (محمد) و

۸۳ ھەلبىزىررانى بە كۆتا پېغەمبەري خوا ﷺ

۸۹ ماناي وەحى:

۹۳ دابەزىنى (وحى) لە ج رۆژو مانگىك دا بووہ ؟

۹۶ دابەرانى وەحى و چۆنىەتى و حىكەت و ماوہ كەسى:

۹۶ ا. چۆنىەتى بچەرانى وەحى :

۹۷ ب. حىكەتى بچەرانى وەحى:

۹۸ ج. ماوہى بچەرانى وەحى :

۱۰۲ حىكەتى ھەلبىزىررانى پېغەمبەري كۆتايى

۱۰۲ محمد ﷺ لەنىيو گەلى عاربدا

۱۰۵ يەكەم: كەسايەتى ناوازەو ھەلكەوتوى پىغەمبەر ﷺ.

۱۰۷ دووم: ھۆكارى شارستانىتى :

۱۰۸ سىيەم: ھۆكارى سىياسى :

۱۰۸ چوارەم : ھۆكارى جوگرافى :

۱۰۸ پىنجەم : ھۆكارى رووحى :

۱۰۹ شەشەم: ھۆكارى كۆمەلەپەتى :

۱۱۰ ھەوتەم: ھۆكارو ھىكمەتى زمانەوانى :

۱۱۲ بانگەوازی پىغەمبەرى خوا ﷺ

۱۱۲ بە شىۋەى تاكىىو پەنھانىى

۱۲۴ يەكەمىن كەسانىك كە ئىمانىان

۱۲۴ بە پىغەمبەراپەتى (محمد) ﷺ ھىنا

۱۲۴ يەكەم: خدىجە بنت خولىد:

۱۲۵ دووم: على بن ابى طالب :

۱۲۶ سىيەم : زىد بن حارثە :

۱۲۷ چوارەم: كچەكانى پىغەمبەر ﷺ :

۱۲۷ پىنجەم: (أبریکر الصدیق) لە دەرەۋەى مالى پىغەمبەر ﷺ:

چەند روونگردنەۋەپەك لەبارەى قۇناغى يەكەمى بانگەوازەۋە: قۇناغى

۱۳۲ بانگەوازی تاكىىو پەنھانىى

۱۳۲ يەكەم: مارەكەى:

۱۳۳ دووم: ناورو ژمارەى ئەۋانەى كە لەم مارەپەدا ئىمانىان ھىتارە:

۱۳۵ سىيەم: جۆرو چۆنەتى ئەۋانەى لەم قۇناغەدا ئىمانىان ھىتارە:

۱۳۷ چوارەم: ھەلبۇاردنى خەلكى دانستە:

۱۳۸ پىنجەم: پەنھانكارى:

جیهانی بوونی نیسلام و بانگه‌وازی پیغمبر ﷺ ۱۴۲

- ۱۴۴..... په‌رورده و پینگه‌یاندنی کز مه‌لیکی هه‌لبژارده
- ۱۴۴..... یه‌که‌م: تیروانین و بوونتاسییه‌کی راست و دروست :
- ۱۵۰..... دووهم: نیمانی پته‌وو دامه‌زراو :
- ۱۵۲..... سی‌یه‌م: به‌ندابه‌تی بۆ خوا به‌ ساغیی و پاکیی :
- ۱۵۵..... چواره‌م: ره‌وشتی به‌رزو جوان :
- ۱۵۶..... پینجه‌م: گیانی گۆرانکاری و شو‌پش و به‌ره‌نگار بوونه‌وه :
- ۱۵۷..... سه‌ره‌تای ده‌ستپیکردنی بانگه‌وازی ناشکراو گشتی :
- ۱۶۵..... هه‌لوتیستی فیکری بی‌بروایان له‌ به‌رانبه‌ر بانگه‌وازی پهیامی پیغمبردا ﷺ
- ۱۶۶..... یه‌که‌م: خوا به‌یه‌گرتن (التوحید):
- ۱۶۷..... دووهم: پیغمبرایه‌تی (النبوة):
- ۱۶۷..... سی‌یه‌م: پۆزی دوایی (اليوم الآخر):
- ۱۶۸..... یه‌ک: هه‌لوتیستی خرابی کافران له‌بوری خوا به‌یه‌گرتندا:
- ۱۸۱..... دور: دژایه‌تیکردنی کافران له‌ بوری بی‌روابون به‌ پۆزی دواییدا:
- ۱۸۸..... سی: دژایه‌تیکردنی کافران له‌ به‌رانبه‌ر پیغمبرایه‌تی و ه‌حیدا :

چهند شیوازیکی دیکه‌ی بی‌بروایان له‌ دژایه‌تیکردنی ۲۰۲

په‌یام و بانگه‌وازی پیغمبره‌ری خوا ﷺ و په‌یره‌وانی دا ۲۰۲

- ۲۰۲..... یه‌که‌م: شیوازی دیبلۆماسیی و گفتوگۆ به‌شپوه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆ:
- ۲۱۲..... دووهم: شیوازی دیبلۆماسیی و گفتوگۆی راسته‌وخۆ له‌گه‌ل پیغمبردا ﷺ
- ۲۲۲..... سی‌یه‌م:- شیوازی پروپاگه‌نده‌و ه‌یرشی پاگه‌یاندن
- ۲۳۴..... چواره‌م:- نازاردانی ده‌روونی و جه‌سته‌یی پیغمبر ﷺ له‌لایه‌ن بی‌برواکانه‌وه:

ئازارو نه‌شکه‌نجه‌درانی هاوه‌لانی پیغمبر ﷺ ۲۴۵

- ۲۴۵..... ۱- أبو بکر الصديق:
- ۲۴۸..... ۲- بیلالی حه‌به‌شی:
- ۲۵۱..... ۳- بنه‌ماله‌ی یاسر:
- ۲۵۳..... ۴- سه‌عدی کوری نه‌بی وه‌ق‌قاص:
- ۲۵۵..... ۵- موصله‌بی کوری عومه‌یر:

- ۶- خه‌ببایی کورې نهره‌ت: ۲۵۶
 ۷- عه‌بدوللای کورې مه‌سمرد: ۲۵۷

۲۵۸..... تاقیکردنه‌وی خوا بؤ به‌نده‌کانی و چه‌ند راستیه‌ک

- ۲۵۸..... یه‌ک: تاقیکردنه‌وه (ابتلاه) یه‌کیکه له سوننه‌ت و یاساکانی خوا بؤ به‌نده‌کانی:
 ۲۵۹..... دوو: تاقیکردنه‌وی خوا جز‌واو جز‌وه:
 ۲۶۰..... سن: به‌یې تاقیکرانه‌وه و درچوون لئی، ده‌سه‌لات په‌یدا نایی:
 ۲۶۱..... چوار: تاقیکردنه‌وی خواي -عزوجل- بؤ نه‌هلی نیمان به نه‌ندازه‌ی نیمان و دینیانه:
 ۲۶۲..... حکمه‌ت و سووده‌کانی تاقیکردنه‌وه:
 ۱- له‌خز حالی بوون له‌سهر ناستی تاک و کومه‌ن: ۲۶۲
 ۲- له‌بیژینگ درانی نیمانداران: ۲۶۳
 ۳- دین زیاتر له‌لا خزه‌ویست بوون: ۲۶۴
 ۴- تیگه‌یشتنی زیاتر له نیوه‌پژکسی په‌یامی خوا: ۲۶۴
 ۵- ناسینی دژست و دوژمن: ۲۶۵
 ۶- هه‌لېژاردنی هیندیک له نیمانداران بؤ پله‌ی شه‌یدیی: ۲۶۵
 ۲۶۸..... یه‌ک: به‌په‌نه‌نایی گوتراگرتنی سهرانی کوفر بؤ قورنان خوتندنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ:
 ۲۷۰..... دوو: مشت‌ومړی نیوان سهرانی کوفر:
 ۲۷۱..... سن: پرسیارکردن و راویژکردنی سهرانی کوفر به جووله‌که‌کانی شاری (یثرب) دهریاری (عمد) ﷺ:
 ۲۸۰..... یه‌که‌م: مسولمانبوونی (حَمْرَة) ی کورې (عبدال مطلب) مامی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ:
 ۲۸۲..... دووهم: کزچکردنی یه‌که‌م و دووهمی مسولمانان بؤ حه‌به‌شه:
 ۲۸۶..... سیتهم: هه‌ولدانی کافره‌کان بؤ گپرانه‌وه‌ی کزچکهرانی حه‌به‌شه بؤ مه‌که‌که:
 ۲۹۰..... (۱) راویژکردن:
 ۲۹۱..... (۲) مه‌به‌هئیی بوون:
 ۲۹۲..... (۳) هسه‌ی پوخت و پوون و گشتگیر:
 ۲۹۵..... (۴) حکمه‌ت و دانایی (جعفر) -خوا لئی پازی بی-:
 ۲۹۸..... چواره‌م: مسولمانبوونی (عمر بن الخطاب) -خوا لئی پازی بی-:
 ۳۰۴..... پینجهم: دهنگ لیتورگرتن و داپړنی سیاسی و کومه‌لایه‌تیی و نابووینی و نویینی په‌ماننامه‌یه‌کی زالمانه:
 ۳۰۷..... شه‌شم: دراندنی په‌ماننامه (صحیفة) که :-
 ۳۱۰..... ۱- کزچی درایی (أبو طالب) :-
 ۳۱۲..... ۲- کزچی درایی (خدیجة) :-
 ۳۱۳..... ۳- زیادکردنی نازاردانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ :-
 ۳۱۳.....

- ۴- چون بۆ شاری (طائف) و گه‌پانه‌وه به دلشکاوایی :- ۳۱۶
- ۵- گه‌پانه‌وه له (طائف) و دیدار له گه‌ل وه‌فندی جنددا :- ۳۲۱
- چۆنیه‌تی شه‌رۆۆ به‌رزوونه‌وه‌ی پتغم‌مبەر ﷺ :- ۳۳۰
- کاردانه‌وه‌ی کافره‌کان بۆ ئەم سه‌فه‌ره‌ی پتغم‌مبەر ﷺ ۳۳۹
- له کۆتایی ئەم باسه‌شدا ناماژه‌یه‌کی خێرا به‌چه‌ند مه‌سه‌له‌یه‌ک و گه‌وره‌ترین ده‌رس و په‌ندی گه‌پانی
پتغم‌مبەر ﷺ به‌دوای پتگه‌ی جه‌ماوه‌رییدا ده‌کەین: ۳۵۷
- هۆنایه‌ی په‌که‌م: سه‌ره‌ تایی دیدار :- ۳۵۸
- هۆنایه‌ی دووهم: په‌یمانی په‌که‌می (عقبه) ؛ ۳۶۱
- هۆنایه‌ی سێهه‌م : په‌یمانی دووهمی (عقبه) ؛ ۳۶۳
- به‌نده‌مکانی په‌یمانی دووهمی (عقبه) :- ۳۶۷
- مۆله‌تدانی پتغم‌مبەر ﷺ و فه‌رمانکردنی به‌ کۆچکردنی هاوه‌لان به‌ره‌و (بئێرهب) :- ۳۷۰
- په‌که‌م: زه‌مینه‌ سازکردن بۆ کۆچ کردن :- ۳۷۰
- ۱- په‌یماننامه‌ی په‌که‌م و دووهمی عقبه‌به :- ۳۷۰
- ۲- چه‌ند نایه‌تتیکێ تۆرئان له‌باره‌ی کۆچکردنه‌وه :- ۳۷۲
- دووهم: فه‌رماندان به‌ کۆچ کردن :- ۳۷۴
- سێهه‌م: هه‌لۆیستی کافران و پتگه‌رییان له‌ کۆچ :- ۳۷۶
- أ- پێ لێگرتن: ۳۷۶
- ب- پئانئان :- ۳۷۸
- ج- به‌ندکردن :- ۳۸۰
- د- مال لێ زه‌وتکردن :- ۳۸۱
- کۆچکردنی پتغم‌مبەر ﷺ له‌ گه‌ل (أبو بکر) ﷺ به‌ره‌و (بئێرهب) :- ۳۸۳
- په‌که‌م: کۆچکه‌ران و پشتیوانانی، تینگه‌یه‌نراو و پتگه‌یه‌نراو :- ۳۹۹
- دووهم: دروستکردنی مزگه‌وت :- ۴۰۳
- سێهه‌م : براهه‌تی به‌ریاکردن له‌ نیوان کۆچکه‌ران و پشتیواناندا :- ۴۰۶
- چوارهم : دروشمی مسوولمانان (بانگ) :- ۴۰۸
- پینجه‌م : وتاری جومعه‌و کۆبوونه‌وه‌ی هه‌فته‌انه :- ۴۱۱
- شه‌شم : نووسینی ده‌ستور (الصحيفة، الوثيقة) :- ۴۱۲
- چه‌هند سه‌رفه‌نجیک ده‌رباره‌ی (الصحيفة) :- ۴۱۳
- هه‌وتهم: ناماده‌سازی بۆ جه‌نگ و جه‌هاد و به‌رگریکردن له‌ ده‌وله‌ت :- ۴۱۶
- یه‌ك: به‌بێ هێزو توانا به‌رگری له‌ خۆ ناکرێ و به‌ بێ به‌رگری له‌ خۆکردنیش هیچ نامانیتیک وه‌دی ناهێنێ :- ۴۱۸

- دو: له فهرزکرائی جهنگ و جهاددا وه‌کو نمرکه شمرعییه‌کانی دیکه، پله‌پله‌ی ره‌چار کراوه :- ۴۲۰
- ۱- فهرمان کردن به‌دهست گرتنه‌وهو خؤراگری :- ۴۲۱
- ۲- مؤلمت درانی جهنگ له‌بهرنه‌وهی زولملیکراون :- ۴۲۲
- ۳- فهرزکرائی جهنگ له‌کاتی هیرشکرانه سه‌رو شهر بیخ فرؤشتندا :- ۴۲۲
- ۴- فهرزکرائی جهنگ بؤ نه‌میشتنی جهوسینراوه‌هی مسولمانان و ری‌ی دینداری لی گرتنیان :- ۴۲۳
- سئ‌یهم: کاتی ده‌سپتیکران و سه‌ره‌تای جهاد :- ۴۲۴
- حیکمت و نامانجه‌کانی جهنگ له ری‌ی خوادا: :- ۴۲۶
- چالاکیی سه‌ریازییه‌کانی پیش جهنگی به‌دری گه‌وره :- ۴۲۸
- ۱- غه‌زای (وه‌ددان) یان (ئهبواء)^۰ :- ۴۲۹
- ۲- سه‌ریییه‌ی (عبیده بن الحارث)^۰ :- ۴۳۰
- ۳- سه‌ریییه‌ی (حمزة)^۰ :- ۴۳۱
- ۴- غه‌زای (بواط)^۰ :- ۴۳۱
- ۵- غه‌زای (العشیره)^۰ :- ۴۳۲
- ۶- سه‌ریییه‌ی (سعد بن ابی وقاص)^۰ :- ۴۳۲
- ۷- غه‌زای به‌دری په‌گه‌م^۰ :- ۴۳۲
- ۸- سه‌ریییه‌ی (عبدالله بن جحش)^۰ :- ۴۳۳
- هیندیگ له نامانجه‌کانی نه‌و (غزوة) و (سریه)‌یانه :- ۴۳۵
- یه‌که‌م: فیتنه‌نانه‌وه له نیوان مسولمانان :- ۴۴۰
- دوهم: بی‌پرتزیسان به‌رانبه‌ر به‌ خرا :- ۴۴۳
- سئ‌یهم: نینکاری کردنیان که خوا هیچ کتییی نارده‌بن :- ۴۴۵
- چوارهم: نینکاری کردنیان له پیغه‌مبه‌رایه‌تی (محمد) صلی الله علیه و آله :- ۴۴۵
- پینجه‌م: بی‌پرتزی جووله‌که‌کان به‌رامبه‌ر به پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله :- ۴۴۶
- شه‌شم: په‌یوه‌ندی نارپه‌وای جووله‌که‌کان له‌گه‌ل مونا‌فیه‌کاندا :- ۴۴۷
- هه‌وته‌م: شایه‌تییدانی به‌درزیان، که مورشیکه‌کان له مسولمانه‌کان چاکترن :- ۴۴۸
- به‌رده‌وام بوون له سه‌ر بنی‌اتنانی کؤمه‌لگاؤ** :- ۴۴۹
- یه‌که‌م: گؤردرائی قیبله له (بیت المقدس)‌وه بؤ (کعبه) :- ۴۴۹
- له‌م رووداوه جهند شتیکی گرنگ ده‌خویندریته‌وه :- ۴۵۰
- دوهم: فهرزکرائی رؤژوی مانگی ره‌مه‌زان :- ۴۵۲
- سئ‌یهم: فهرزکرائی زه‌کاتی سه‌رفتره (فطن) و زه‌کاتی روکن :- ۴۵۳
- چوارهم: نویژی جه‌ژنه‌کان :- ۴۵۴

- ۴۵۵ بیتنجه‌م: بونی عائیشه به هارسه‌ری پیغه‌مبەر ﷺ :-
- ۴۵۶ شیوازی پیغه‌مبەر ﷺ له فیئرگردن و
- ۴۵۶ په‌روم‌ده‌کردنی مسولماناندا
- ۴۸۱ جهند پروداویک پیش جهنگی ئوحود:
- ۴۸۱ یه‌که‌م: هه‌وئیکێ نه‌زۆرک بۆ په‌نه‌انکوژ (اغتیال) کردنی پیغه‌مبەر ﷺ :-
- ۴۸۳ دووهم: غه‌زای (ماء الکرد) له ناوچه‌ی (بني سلیم) :-
- ۴۸۳ سێ‌یه‌م : غه‌زای (السویق) :-
- ۴۸۴ چوارهم: غه‌زای (ذي امر) :-
- ۴۸۵ بیتنجه‌م: غه‌زای (الفرع) له (بهران) :-
- ۴۸۵ شه‌شم: سه‌ریه‌ی (زید بن حارثة) بۆ (القرده) :-
- ۴۸۵ هه‌وتهم: په‌یمان شکیتی جووله‌که‌کانی (بني قینقاع) و ده‌رکردنیان :-
- ۴۹۰ هه‌شتهم: کوشتنی (کعب بن الأشرف) :-
- ۴۹۲ نۆه‌هم: بونی (حلمه‌ی) کچی (عمر) به هارسه‌ری پیغه‌مبەر ﷺ و به‌شروانی (فاطمه) به (علی) :-
- ۵۱۰ حیکمه‌ت و ده‌رس و پنده‌کانی جهنگی ئوحود :-
- ۵۱۰ ۱- پروبه‌پروبوونه‌وی حه‌ق و ناهه‌ق شتیکی مسۆگه‌ره :-
- ۵۱۱ ۲- سه‌رکه‌وتن بۆ نه‌هلی ئیماننه :-
- ۵۱۲ ۳- کافرانیش نازار ده‌بینن و سه‌رکه‌وتنیش به‌نۆرمه‌یه :-
- ۵۱۳ ۴- کاته سه‌خته‌کان نه‌هلی ئیمان ده‌ده‌خه‌ن و خوی زاناو شاره‌زا شه‌هیدان هه‌لده‌بژێری :-
- ۵۱۴ ۵- مسولمانان ده‌پالێورێن و کافران خه‌فه‌ ده‌بن :-
- ۵۱۶ ۶- بی جه‌هاد به‌هه‌شت و ده‌هه‌ست نایه‌ت :-
- ۵۱۶ ۷- په‌یووست بوون به‌خواوه، نه‌ک به هه‌ج که‌سیک :-
- ۵۱۸ ۸- نه‌جه‌ل دیاریکراوه و نازایه‌تی و ترسۆکیی پیش و پاشی ناخات :-
- ۵۱۸ ۹- نه‌نجام به‌ پیئێ کار و تیکۆشانه :-
- ۵۱۹ ۱۰- نه‌هلی ئیمان نازاو جه‌سپیون و سه‌رکه‌وتنیان مسۆگه‌ره :-
- ۵۲۱ ۱۱- تیشکان و دۆران په‌په‌مندی به‌ ناخ و نیوهمی مرۆفه‌وه هه‌یه :-
- ۵۲۱ ۱۲- سۆزو نه‌رم و نیانیی پیغه‌مبەر ﷺ له‌گه‌ڵ هاوه‌لانیادا :-
- ۵۲۲ ۱۳- سه‌رکه‌وتن و ژێرکه‌وتن هه‌ردووکیان به‌ده‌ست خوان :-
- ۵۲۳ ۱۴- کوژراوانی پێی خوا نه‌مردوون و زه‌ندوون :-
- ۵۲۴ ۱۵- له‌کاتی سه‌ختی دا پاک و پێس له‌یه‌ک جیاده‌بنه‌وه :-
- ۲۱، ۲۰- شکاندنێ فه‌رمانی برا گه‌رمو، هه‌لێاردنی دنیا به‌سه‌ر دواڕۆژدا مایه‌ی تیشکان و دۆرانن

- ۵۲۶..... کورتیه باسینک دهریاری دیارده‌ی نیفاق و مونافیقان
- ۵۲۶..... یه‌کهم: (نفاق) یانی چی؟
- ۵۲۶..... دووهم: نیفاق که‌ی و بزچی سه‌ری هه‌لدا؟!
- ۵۲۸..... سئ: جزیره‌کانی نیفاق :-
- ۵۳۰..... چوارهم: نیشانه‌کانی مونافیق‌کان و هه‌لوسته‌کانیان:-
- ۵۳۶..... بیتنجهم: پوخته‌ی پیتناسه‌ی مونافیق‌کان :-
- ۵۳۷..... سئ ناگاداری دهریاری مونافیق‌کان :-
- ۵۴۰..... چهند رووداویکی گرتگی دوای جه‌نگی نوخود
- ۵۴۰..... یه‌کهم: غه‌زای (حمراء الأسد):-
- ۵۴۴..... دووهم: سه‌ریه‌ی (أبو سلمة المخزومي):-
- ۵۴۵..... سئ‌یه‌م: کوشتنی (خالد بن سفیان الهذلي) له‌لاین (عبدالله بن أنیس)هه:-
- ۵۴۶..... چوارهم: کاره‌ساتی (الرجیع) له‌سه‌ر ده‌ستی (عضل و القارة):-
- ۵۴۸..... بیتنجهم: کاره‌ساتی (بشر المعونة):-
- ۵۵۰..... شه‌شم: (زينب) و (أم سلمة) بوون به هارسه‌ری بیتجمه‌ر ﷺ:-
- ۵۵۱..... هه‌وتهم: ده‌رکردنی تیره‌ی (بنی النضیر) له‌سالی چواره‌مدا:-
- ۵۵۴..... هه‌شتهم: قه‌ده‌غه‌کرانی شه‌راب (مه‌ی):-
- ۵۵۶..... چهند رووداویکی گرتگی پیتش جه‌نگی نه‌حزاب
- ۵۵۶..... یه‌کهم: غه‌زای (ذات الرقاع) له‌سالی (٤)ی کۆچیدا :-
- ۵۵۹..... دووهم: غه‌زای به‌دری دووهم له‌ (شعبان)ی سالی (٤)ی کۆچیدا:-
- ۵۶۰..... سئ‌یه‌م: غه‌زای (دومة الجندل):
- ۵۶۱..... چوارهم: غه‌زای (بنو المصطلق) له‌لای سه‌رچاره‌ی (المريسيه) :-
- ۵۶۲..... بیتنجهم: هه‌ولتانی مونافیق‌کان بز ناژاوه‌نانه‌وه له‌نیتوان کۆچکران و پشتیراناندا له‌ غه‌زای (بنو المصطلق)دا^۰:-
- ۵۶۵..... شه‌شم: کاره‌ساتی بوختان (الإفك) :-
- ۵۷۲..... چهند راستیی هه‌ک له‌و ئایه‌تانه‌ی له‌ کاره‌ساتی (بوختان)دا هاتنه‌ خوار و مرده‌گیرین له‌وانه :-
- ۵۷۳..... یه‌کهم: ناو و کاتی روودانی جه‌نگی نه‌حزاب :-
- ۵۷۴..... دووهم: هۆی روودانی جه‌نگی نه‌حزاب:-
- ۵۷۵..... سئ‌یه‌م: به‌شداربووانی به‌ره‌ی دووژمن له‌ جه‌نگی نه‌حزابدا:-
- ۵۷۶..... چوارهم: خه‌نده‌ق لی‌دان به‌ پیتش‌نیاری سه‌لمانی فارسیی:-
- ۵۷۷..... بیتنجهم: نه‌و ئایه‌تانه‌ی له‌باره‌ی خه‌نده‌ک لی‌دانه‌وه هاتنه‌خوارین:-
- ۵۷۸..... شه‌شم: چهند موعجیزه‌یه‌ک له‌ کاتی خه‌نده‌ک لی‌داندا:-
- ۵۸۱..... هه‌وتهم: سه‌روود گوتنی هاوه‌لان له‌ کاتی خه‌نده‌ق لی‌داندا:-

- ۵۸۳..... هشتهم: شکاندنی په‌یمان له‌لایهن، (بني قريظة) وه:-
 ۵۸۴..... نۆیم: قسه‌کردن له‌گه‌ل (بني قريظة) دا:-
 ۵۸۵..... ده‌یم: هه‌ولتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ پینکهاتن (صلح) له‌گه‌ل (غطفان) دا:-
 ۵۸۶..... یازده‌یم: کوشتنی (عمرو بن عبد ود) پاش په‌رینه‌وه‌ی له‌خنده‌ق:-
 ۵۸۶..... دوازه‌یم: مسوڵمانبوونی (نعیم بن مسعود بن عامر الغطفانی) :-
 ۵۸۹..... سێزه‌یم: هه‌لکردنی بایه‌کی توندو دابه‌زینی فریشته‌کان بۆ یارمه‌تی مسوڵمانان :-
 ۵۸۹..... چواره‌یم: هه‌ولدانێ پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ زانینی باروده‌وخی دوژمن:-
 ۵۹۶..... یه‌که‌م: بوونی (زینب)ی کچی (جحش) به‌هاوسه‌ری پیغه‌مبه‌ر ﷺ :-
 ۵۹۹..... دووهم: هاتنه‌خواره‌وه‌ی نایه‌تی (حجاب):-
 ۶۰۰..... سه‌ییه‌م: سه‌ریه‌ی (محمد بن مسلمة):-
 ۶۰۱..... چواره‌م: سه‌ریه‌ی (أبو عبیده بن الجراح):-
 ۶۰۲..... پینجه‌م: سه‌ریه‌ی (عبدالرحمن بن عوف) بۆ (دومة الجندل):-
 ۶۰۳..... شه‌شهم: غه‌زای (بني لحيان):-
 ۶۰۴..... هه‌وته‌م: غه‌زای (ذي قرد)، یان (القابة):-
 ۶۰۵..... هه‌شتم: کوشتنی (سلام بن أبي الحقیق):-
 ۶۰۶..... نۆیم: سه‌ریه‌ی (کرز بن جابر الفه‌ری):-
 ۶۲۵..... (صفیة) ده‌یته‌ه‌اوسه‌ری پیغه‌مبه‌ر ﷺ :-
 ۶۲۶..... هه‌ولتی ژه‌هر خواردکردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ :-
 ۶۲۷..... یه‌که‌م: نامه‌نووسینی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆ پادشاو ده‌سه‌لاتداره‌کانو بانگ‌کردنیان بۆ نیسلاڤ.....
 ۶۳۱..... دووهم: (عمرة القضاء) عومره‌ی گێرانه‌وه :
 ۶۳۳..... سه‌ییه‌م: مسوڵمانبوونی (خالد بن الولید)و (عمرو بن العاص)و (عثمان بن طلحة):
 ۶۳۴..... چواره‌م: غه‌زای (مؤتة):
 ۶۴۰..... پینجه‌م: سه‌ریه‌ی (ذات السلاسل)^۰:
۶۴۴..... ئازاد کرانی مه‌که‌ه
 ۶۴۴..... یه‌که‌م: ده‌ستدرتێزی (بنو بکر) بۆ سه‌ر (حُزاعة):
 ۶۴۶..... دووهم: (أبو سفیان) ده‌یه‌وێ قه‌ره‌بووی په‌یمان شکینی بکاته‌وه:^۰
 ۶۴۸..... سه‌ییه‌م: خوژنامه‌ده‌ کردن بۆ ئازادکردنی مه‌که‌ه:
 ۶۵۰..... چواره‌م: (حاطب) که‌وته‌ه‌له‌وه‌ که‌ ویستی قوره‌یش ناگادار بکاته‌وه:
 ۶۵۱..... پینجه‌م: پیغه‌مبه‌ر ﷺ سوپاکه‌ی به‌ره‌و مه‌که‌ه به‌رێ ده‌که‌ون:

- ۶۵۲..... ششم: (أبو سفیان) ده‌گه‌وتیه بۆسه‌ی سویای نیسلامه‌وه:^۰
- ۶۵۶..... ه‌وتهم: پیغم‌مبهری ﷺ خوا ﷺ به خز به‌که‌مگرتن (تواضع) ه‌وه ده‌چیته نیتو مه‌که‌ه‌وه:.....
- ۶۵۸..... ه‌دشتم: پاک‌کردنه‌وه‌ی که‌عبه له بته‌کان و ده‌رکردنی لی‌بوردنی گشتی:.....
- ۶۶۱..... نۆیه‌م: مسولمانبونی سهرانی قوره‌یش:.....
- ۶۶۲..... ده‌یه‌م: گزنگی نازاد کرانی مه‌که‌ه:.....
- ۶۶۳..... **جه‌نگی حونه‌ین و نه‌وطاس و طائف**
- ۶۶۳..... یه‌که‌م: جه‌نگی حونه‌ین:.....
- ۶۶۵..... ه‌ؤیه‌کانی تیشکانی مسولمانان له سه‌ره‌قاوه:.....
- ۶۶۶..... ه‌ؤیه‌کانی سه‌رکه‌وتنی مسولمانان له کۆتایی جه‌نگه‌که‌دا:.....
- ۶۶۶..... دووم: جه‌نگی (اوطاس):.....
- ۶۶۷..... سئیه‌م: جه‌نگی (طائف):.....
- ۶۶۹..... یه‌ک: دابه‌شکردنی غه‌نیمه‌ت له (جه‌عراغه)^۰:.....
- ۶۷۲..... دوو: هه‌لوتستی یه‌کیک له پشتیوانان له دابه‌شکردنی غه‌نیمه‌تدا:.....
- ۶۹۳..... هاتنی وه‌فندی (ثقیف) بۆ لای پیغم‌مبهر ﷺ و مسولمانبونی خه‌لکی (طائف)^۰:.....
- ۶۹۴..... جه‌ج کردنی (أبو بکر) به مسولمانان:.....
- ۶۹۸..... مردنی (عبدالله بن ابی بن سلول):.....
- ۶۹۹..... سه‌رپشکرانی ه‌اوسه‌ره به‌رپزه‌کانی پیغم‌مبهر ﷺ:.....
- ۷۰۲..... هاتنی وه‌فنده‌کان له سالی نۆیه‌مدا که به: (عام الوفود) ناسراوه:.....
- ۷۰۷..... ده‌رکه‌وتنی (مسيلة الكذاب) له (یعامه) و (الأسود العنسی) له (صنعاء):.....
- ۷۰۸..... ناردنی چهند نۆنه‌ریک بۆ تیگه‌یانندی خه‌لکی:.....
- ۷۱۰..... (حجة الوداع) **حجی مالناوایی**:.....
- ۷۱۱..... وتاره گزنگو میژوو‌یه‌که‌ی پیغم‌مبهر ﷺ له حجی مالناواییدا:.....
- ۷۱۷..... ناردنی سویابه‌ک به فرمانده‌بته‌تی نوسامه‌ی کوری زه‌ید به‌ره‌و فه‌له‌ستین^۰:.....
- ۷۸..... **نه‌خویشی پیغم‌مبهر ﷺ و دوا هه‌فته‌ی کۆچی دوا‌یی تیداگردنی**
- ۷۲۹..... **ته‌ومره‌ی یه‌که‌م**:.....
- ۷۲۹..... **وه‌سفو پیناسه‌ی پیغم‌مبهر ﷺ به‌گشتی**
- ۷۲۹..... **جه‌سته‌و دیمه‌ن، خوو و ده‌وشتی، هه‌لسوکه‌وتی**
- ۷۴۱..... **ته‌ومره‌ی دووم**:.....
- ۷۴۱..... **شیوه‌و بوخسارو دیمه‌نی پیغم‌مبهر ﷺ**
- ۷۴۶..... **ته‌ومره‌ی سئیه‌م**:.....

۷۴۶.....	ئاكارو دېموشتە بەرزو پەسندەكانى پىنقەمبەر ﷺ
۷۷۰.....	تەومرەى چوارەم
۷۷۰.....	ھەلس و كەوتى ناسايى و بۇژانەى پىنقەمبەر ﷺ
۸۱۷.....	نىومرۇك

ژيانى (محمد) ﷺ زور بهوردى بۇ نېمه تۆماركراوه له قورئان و له سوننه تدا، بۇ ئه وهى نېمه سه رمه شقيكى زور چا كمان له به رده ستدا بيت و بتوانين شوينى بكه وين له هه موو لايه نه كانى ژيانماندا، وهك خواى په روه ردگار له سوورپه تى (احزاب) له ئايه تى (۲۱) له وه باره وه ده فه رموى: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ...﴾، واته: بېگومان له پېغه مبه رى خوادا بۇ ئيوه سه رمه شقيكى باش هه يه، وه له هه موو روويه كه وه (محمد) ﷺ باشترين سه رمه شقه بۇ نېمه، له رووى عه قيه ديه و ئيمانى و فيكرى و ئه خلاقى و عيباده تى و هه ئسو كه وتى تاكى و خيزانى، وه له رووى مه عنه وي و ماددى و سياسى و كۆمه لايه تى و جهنگ و ئاشتى... هتد، وه له هيج روويكه وه هيج شتىك نيه كه (محمد) ﷺ بۇ نېمه ي ده ستني شان نه كر دى، جا چ خواى په روه ردگار له قورئاندا پى ئى فه رموو بى، يان بوخوى وهك شه رح و روونكر دنه وهى قورئان فه رموو بيتى، كه واته نه گه ر كه سيك بيه وئ به شيوه يهك بژى كه خوا لى رازى بى له هه موو لايه كانى ژياندا، تاكه چاره ي ئه وه يه كه به دو اى (محمد) ﷺ بكه وئ وه بيكا ته مامؤستا و سه رمه شق و چاو ساغى خوى.

نوسينگه ي ته فسير

بۇ بلا و كر دنه وه و را كه يان دن

هه وئير - شه قامى دادكا - زير توبلى شه رين بلا و

Mob: 00964 750 460 51 22

Tel: 0964 750 25 18 138

www.tafseer-pub.com

tafseeroffice@yahoo.com

